

ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția
OPERE FUNDAMENTALE

Coordonatorul colecției:
acad. EUGEN SIMION

PS9. 0. 09 / 584

C. STERE

OPERE

ÎN PRAJMA REVOLUȚIEI

roman

*

SMARAGDA THEODOROVNA • COPILĂRIA
ȘI ADOLESCENȚA LUI VANIA RĂUTU •
LUTUL... • HOTARUL... • NOSTALGII

Ediție îngrijită de
VICTOR DURNEA

Studiu introductiv de
EUGEN SIMION

Postfață de
MIHAI CIMPOI

Academia Română
Fundatia Națională pentru Știință și Artă
București • 2010

Coperta:
PODALV
Redactor:
TIBERIU AVRAMESCU
Tehnoredactor:
VASILE CIUCĂ
Tehnoredactare computerizată:
CONSTANTIN NIȚĂ

STUDIU INTRODUCŢIV

1. O Arcă a lui Noe în spaţiul confesiunii

Basarabeanul Constantin Stere (1865-1936), cel care a fondat în 1906 împreună cu G. Ibrăileanu „Viaţa Românească” şi a definit ideologia poporanismului are o biografie fabuloasă pe care, în loc s-o reabiliteze direct într-o naraţiune memorialistică, a folosit-o ca punct de plecare într-un roman-fluviu dictat secretarului său, L. Leoneanu. O proză, dar, confesivă, o autoficţiune în care datele vieţii autorului sunt acoperite de valurile provocate de o imaginaţie epică bogată. Cum se împacă, aici, *intimismul* cu rigorile romanului? În ce compartiment epic putem fixa *În preajma revoluţiei*?

Câteva date preliminare: naratorul se cheamă Vania Răutu şi, după câte spun biografii prozatorului, el foloseşte în ampla naraţiune o bună parte din istoria familiei (proprietara moşiei din Cerepcău, judeţul Soroca) şi, tot aşa, elementele esenţiale din „biografemele” sale pot fi regăsite în roman (copilăria la moşia părintească, anii de studii, participarea la mişcarea narodnică, surghiunul în Siberia, conflictele politice din ţară etc.). Personajele din lumea românească, evocate în naraţiune, sunt codificate,

© Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin
Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă

ISBN 978-973-1744-87-2
ISBN 978-973-1744-88-9

însă atât de transparent încât criticilor de întâmpinare din epocă nu le-a fost greu să le deconspire: Mircea Ionescu din Argeş este Delavrancea, Todî Baclava – Toni Bacalbaşa, Ibrăileanu trece în roman sub numele de Ciorbadgioglu, Octavian Goga este lesne de recunoscut sub numele de Petre Răşinar, Sadoveanu se cheamă Nicolae Pădureanu, Nicolae Iorga se adăposteşte în roman sub numele de Cristophor Arghir, Titu Maiorescu sub acela de Ipolit Mircescu, I.L. Caragiale = Miron Osmanli, Gh. Război-Vrânceanu nu poate fi decât Constantin Dobrogeanu-Gherea, Grigore Topologeanu prefigurează pe George Topîrceanu, iar Aurel Crăşneanu, se deduce uşor la lectură, ascunde pe şeful liberalilor – Ionel Brătianu etc.

Acest cod de pseudonime nu arată, trebuie să recunoaştem, o mare inspiraţie. Li se asociază, apoi, portretele negre, adiţiune, în fapt, de negativităţi, încât portretele se transformă în pamflete lipsite de artă. G. Călinescu le sancţionează, pe drept cuvânt, în *Istoria* sa: „Ochiul lui e superficial, vulgar etic, şi sub pana lui toate personalităţile ies nişte goale păpuşi“. Arta epică nu lipseşte, totuşi, acestui ardent misionar şi ideolog al lumii ţărăneşti, dar ea trebuie căutată în alte momente ale naraţiunii. În romanul familiei, de pildă (*Smaragda Theodorovna*), şi în romanul care reconstituie surghiunul eroului – narator în Siberia (volumele III şi IV din epopee). G. Călinescu descoperă aici, iarăşi în chip just, „un extraordinar prozator al geologicului“, „o epopee grandioasă a infernului geografic, o operă de contemplaţie – şi de construcţie“, „o mare poezie sociologică“ etc.

Mai este ceva în afară de poezia unei geologii infernale: este harul epic ca atare şi ştiinţa (arta) de a fixa o tipologie şi, în legătură cu ea, un număr de fapte de existenţă de o

aspră originalitate. Scena pedepsirii spurcatului Emelca Bogomol citată de toţi comentatorii sau judecata na-cealnicului din Turin, sunt, într-adevăr, memorabile. Smaragda Theodorovna este, iarăşi, un personaj memorabil, printre cele mai reuşite din epica românească. Din fata vulnerabilă de 15-16 ani, căsătorită silnic cu mai vârstnicul Iorgu Răutu din Năpădeni, „varvarul“ uriaş şi tradiţionalist, iese o nevestă puternică şi autoritară care pune ordine în familie şi îmblânzeşte pe fiorosul moşier. Un roman, aşadar, de familie, în linia romanului rusesc, un roman exotic şi vizionar (scenariul siberian), un roman politic cu cheie (atunci când vorbeşte de lumea politică şi intelectuală din Regat), în fine, un roman autobiografic, cel puţin în punctul de pornire, năpădit de fapte din afară (*le dehors*) de un pitoresc fabulos care tulbură sensibilitatea noastră europeană.

Revin: *cât de autobiografic*, în ce măsură romanul lui C. Stere respectă regulile acestui gen care are, dar mai ales nu are, reguli stricte? Romancierul amestecă în chip evident autobiografia cu memoriile, eseul existenţial cu eseul romanesc, romanul de tip tolstoian cu romanul politic şi romanul de moravuri, poezia geologicului cu romanul *à clefs* sub cuvertura unei ficţiuni la persoana a treia combinată, se va vedea deîndată, cu alte mijloace narrative: jurnalul personajului central (Ion – Vania – Răutu), corespondenţa dintre eroi, documente oficiale etc. Difícil, din aceste motive, de a-i găsi un loc sigur într-o paradigmă a literaturii confesive. Este mai aproape, am impresia, de ceea ce se poate numi *roman-memorii*, ruda mai bătrână a *romanului-autobiografic*. Teoreticienii intimismului consemnează specia, dar n-au definit-o încă sau nu în chip convingător din punct de vedere al structurii şi al modului de funcţionare. Structura, în naraţiuni

de acest tip, nu poate fi decât o alianță oximoronică între două sau mai multe specii epice cu reguli diferite. Autorul își romantează (sau dramatizează) datele personale, mistificându-le sau adunând în jurul lor fapte din spațiul imaginarului. Scopul nu este, deseori, pur literar, ci polemic. Neputând sau nedorind să spună direct ceea ce vrea să spună, el recurge la această formă combinată de ficțiune și autoficțiune. Rezultatul depinde de la caz la caz. În cazul lui C. Stere, efectul este remarcabil din punct de vedere epic în primele cinci volume (*Prolog. Smaragda Theodorovna; Copilăria și adolescența lui Vania Răutu; Lutul, Hotarul și Nostalgii*) și numai parțial în celelalte, subfocate de anecdotică și de un polemism de tip gazetăresc. G. Călinescu, pe care l-am citat de mai multe ori până acum, deplânge decizia autorului de a nu-și scrie memoriile la persoana întâi („cât mai mișcătoare ar fi fost o confesiune memorialistică, întemeiată pe narațiunea de destin!“) și observă, just, că romanului memorialistic ce-a rezultat din această ficționare a elementelor de existență îi lipsește interioritatea. „Romanul s-a spulberat“, mai zice criticul când constată că biografia reală a naratorului este dilatăta enorm, peste marginile verosimilului, și în narațiune pătrund masiv clișeele prozei rusești.

Problema autenticității nu se mai poate pune în astfel de situații, iar dacă se pune, apar mari semne de întrebare pentru că, acolo unde pătrunde ficțiunea, e greu de separat boabele adevărului de neghina fanteziei. Pompiliu Constantinescu nu se arată însă scandalizat de acest amestec de genuri (*Critice*, 1933) și laudă „vasta arhivă de tipuri sociale, exterior dar pitoresc portretizate, în limitele istorice ale unei epoci în care se credea că provincia moldoveană, subjugată de țarism, era înțelenită în inerție; scriitorul aliază însușirile unui stufos memorialist cu interesul narațiunii atrăgătoare, de o bogată substanță epică;

în zona ficțiunii e stăpânit însă și de o remarcabilă obiectivitate a evocării“. Care va să zică, fantezia epică primează, copleșește biograficul, și fantezia poate fi bine stăpânită într-o narațiune obiectivă. Să remarcăm faptul că nu totdeauna se întâmplă acest lucru în *În preajma revoluției*, proiect, într-adevăr, tolstoian, cu o tipologie – cum am semnalat deja – inedită în literatura română; proiectul memorialistic se pierde însă în această vastă evocare fără frână epică. Rămâne, până la urmă, un personaj central (Vania Răutu) și o lume situată între două rase și două culturi. Rămân, îndeosebi, eroinele (Tania Lungu, Undina, Ilenuța, Natalița Chirilovna și, în primul rând Smaragda, în care critica vremii vede o Anna Karenina în mediul boierimii basarabene). Toate aceste elemente ne fac, până la urmă, să nu regretăm prea mult depășirea paradigmei autobiografice în narațiunea lui C. Stere.

2. „*Vania Răutu nu sunt eu [...] am inventat
cât se poate de puțin*“

Retipărit în 1991-1993¹, după 55 de ani de la apariție ultimului volum (1936), romanul n-a provocat mari discuții în critica literară. Putem spune chiar că a trecut aproape neobservat. Explicația este că, atunci și acum, lumea literară este preocupată mai mult de problemele tranziției decât de literatură. Singurul fapt notabil este prefața publicată de Z. Ornea care dă datele esențiale despre sursele și receptarea critică a romanului în anii '30. Deduc de aici că unui comentator mai noi (în speță Mihai Zamfir) consideră romanul lui C. Stere un eșec memorabil și tot ei pun în discuție viabilitatea estetică a genului

¹ Cartea Românească, ediție și prefață de Z. Ornea.

ca atare („Marea ambiguitate de natură stilistică pe care se bazează *În preajma revoluției* constă tocmai în acest pariu imposibil: cum să transformi memoriile în roman)¹. Pariul este, totuși, posibil din moment ce sunt atâtea romane în literatura europeană care au pornit de la autobiografii și memorii și s-au impus în cele din urmă în conștiința estetică a timpului. Întrebarea trebuie pusă, atunci, în alt chip: în ce măsură și, mai ales, cum se pot transforma memoriile într-un roman propriu zis?!...

În preajma revoluției este un bun subiect de analiză din acest punct de vedere. Merită să-l recitim și să-l judecăm cu sensibilitatea estetică de azi și să-i determinăm cu mai mare precizie structura epică interioară. Să pornim de la o mărturisire făcută de autor în 1930, înainte, așadar, de a se apuca să-și dicteze romanul: „D-ta crezi – spune lui L. Leoneanu – că eu mă limitez numai la amintiri politice? Am de gând să scriu și un roman. Pe câmpul larg al romanului meu, voi avea prilejul să-mi așez și amintirile din tinerețe care, fără îndoială, vor fi mai puțin rigide și vor avea în ele, mai accentuat, zbuciumul sufletesc omenesc². Peste doi ani (10 ian. 1932) nuanțează această idee, dând mai mare importanță ficțiunii din interiorul confesiunii: „acest roman nu este o autobiografie și nici măcar biografia unui *alter ego*; Vania Răutu nu sunt eu, iar viața lui intimă nu are nimic comun cu a mea; este adevărat că am utilizat amintirile mele, cum ar face orice scriitor; dar experiențele mele personale au fost selecționate, condensate, grupate și stilizate în jurul personajului principal

¹ Cf. Z. Ornea, loc. cit., p. XVII.

² L. Leoneanu: *O pagină sentimentală din viața D-lui C. Stere*, „Adevărul literar și artistic”, 30 noiembrie 1930. Reprodus în *Romanul românesc în interviuri*, III, partea a II-a, p. 627-628. Antologie de Aurel Sasu și Mariana Vartic, Editura Minerva, 1988.

numai în scop de a da o icoană a realității și fără niciun raport cu persoana mea¹. Cu un an înainte (21 febr. 1931) făcea mărturisiri în același sens altui reporter din epocă: „m-am hotărât ca experiența mea s-o utilizez sub forma unui roman și să-mi dau astfel puțința să fac o operă ce poate ar fi prin sine însăși mai adevărată ca orice memorii sau biografii; ca un prolog al cărții am scris romanul părinților eroului. Deci, Vania Răutu nu sunt eu, romanul lui nu este al meu: dar l-am ales ca suport al reminiscentelor mele; îl fac să trăiască multe evenimente și episoade din viața mea².

Sunt și alte precizări făcute de C. Stere cu privire la această relație (biografie-operă). Ele ba resping orice apropiere cu biografia reală a autorului, ba acceptă ideea că romancierul a folosit în ficțiune datele existenței sale. „Eroul nu sunt eu – răspunde el unui jurnalist care-l întreabă dacă romanul este sau nu autobiografic – ci un personaj sintetic în care [...] se reflectă doi sau trei oameni întâlniți de mine; fabula, întâmplările eroului nu sunt ale mele, dar am împletit, bineînțeles, unele episoade din zilele mele cele mai triste³. Mai departe: „am inventat cât se poate de puțin [...] am însărcinat pe eroul meu cu rolul de a interpreta; nu e posibil a scrie altfel o carte decât cu elemente din viața trăită”. Prozatorul este de acord că viața lui are „un imens capitol de experiență” și că ar fi păcat să nu-l folosească – nu în memorialistică, așa cum în îndeamnă prietenii – ci într-o operă de ficțiune,

¹ L. Leoneanu: *Romanul D-lui Stere*, „Adevărul literar și artistic”, 10 ian. 1932. Reprodus în *Romanul românesc în interviuri*, III, partea a II-a, p. 642.

² Horia Roman: *de vorbă cu d. Stere*, „Adevărul”, 25 dec. 1931. Cf. Z. Ornea, op. cit., p. XIX.

³ „Curentul”, 7 dec. 1931. Apud: *Romanul românesc în interviuri*, ediția cit., p. 632.

știind că formula din urmă poate să spună mai mult. Și mai repede: „Memoriile – mărturisește el devotatului Leoneanu – cer o imperioasă condiție, aceea de a fi publicate după cel puțin douăzeci de ani de la dispariția autorului lor. Or, eu găsesc că e necesar să informez lumea românească chiar de pe acum asupra stării sociale și a moravurilor din Basarabia, din ultimele șase decenii, mai ales pentru edificarea românilor din celelalte provincii, unde fondul real al traiului românilor de peste Prut e cu desăvârșire necunoscut. Mi-am schimbat deci planul de lucru și vreau să-mi redau amintirile sub forma literară de roman”¹.

C. Stere mai are un argument de a nu fructifica experiența lui în memorii, ci în roman: nu-i convine genul, între altele, pentru că ar trebui să deconspire personajele pe care le-a cunoscut „cu date precise, sub forma brutală a memoriilor”; nu acceptă nici lașitatea de a lăsa ca însemnările să fie publicate după moartea sa... Așa că va trece faptele în roman și, în felul acesta, ideile și experiențele vor ajunge mai repede la destinatarul lor. Recunoaște că multe fapte din roman sunt reale, trăite, dar că, în esență, *În preajma revoluției* este „mai puțin un roman al unei existențe, și e mai mult decât o biografie”².

Ce concluzii putem trage, la rândul nostru, din mărturisirile autorului privitoare la sursele romanului său:

1. Romanul fluviu pleacă de la biografia autorului, de la fapte *trăite* de el, dar nu se identifică total cu faptele epice. Prozatorul le-a selectat, le-a combinat cu altele din afara biografiei lui, dar nu din afara realității; eroul său, Vania Răutu, nu-i el, Const. Stere, ci numai o parte

¹ „Adevărul literar și artistic”, 10 ian. 1932, Antologie cit., p. 642.

² Valer Donea: „Adevărul literar și artistic”, 15 dec. 1935; reprodus în *Antologia* cit., p. 669.

din el și, în mod cert, Vania Răutu – mesagerul – este un personaj sintetic.

2. N-a vrut să-și valorifice experiența în memorii din motivele arătate mai înainte. Le-a pus într-un roman care, cum bine zice, este *mai mult decât o biografie și mai puțin romanul unei existențe*.

3. În fine, prozatorul acceptă că și-a folosit amintirile (de familie, din surghiunul siberian) dar a avut grijă să-și pună eroul să le interpreteze. N-a inventat prea mult („am inventat cât se poate de puțin, mărgininându-mi cadrul la lucruri văzute”), dar, cum s-a reținut, s-a ferit să folosească stilul direct al memoriilor.

4. În centrul narațiunii sale se află Basarabia: („eu nu sunt decât reflexul unei mentalități basarabene pe care însă o ignorează oamenii politici”); eroul său, Vania Răutu, reprezintă ca și el (autorul) un neam care se află între două lumi total opuse; au ajuns amândoi (autorul și eroul romanului) la „o concepție mesianistă asupra rosturilor [lor] în lume”. Concepția este că în „țările plugărești” progresul istoric nu se poate baza decât pe pătura țărănească. O teorie ce se opune doctrinei marxiste... Pe scurt: direct sau indirect, C. Stere recunoaște că romanul dezvoltă ideile lui politice și morale, ceea ce înseamnă că, dincolo de alte aspecte, *În preajma revoluției* este și un roman à thèse menit să lămurească și să educe cititorii.

5. Mai reținem din aceste confesiuni în marginea romanului: autorul scrie (dictează) ușor, nu-i preocupat de frumusețea frazei, ci de exactitatea ei („totdeauna am scris cinstit gândul meu; nu mi-e rușine de niciun cuvânt pe care l-am scris sau l-am spus“ [...] nu mă interesează prea mult *cum* spun lucrurile acestea”).

6. Are importanță dacă romanul este autobiografic sau nu? C. Stere judecă bine lucrurile: „în decursul anilor, ce importanță mai are dacă cutare personaj a existat

ori e inventat? Tipul rămâne, reprezentând o epocă și o stare de lucruri și asta e singurul lucru important“. Așa este, aluziile se uită, prototipurile dispar și rămâne, dacă rămâne, tipologia din interiorul ficțiunii; în rezumat: biografia se pierde în ficțiune. Cu toate acestea, critica literară continuă după aproape o sută de ani de când romanul a fost tipărit să se intereseze de rădăcinile biografice ale acestei fastuoase narațiuni și să se întrebe dacă memorialistica directă n-ar fi slujit mai bine decât autoficțiunea acest imens „capital de experiență“ unic în literatura română.

3. „Autobiografia spirituală [...] mare epopee memorialistică [...] roman memorialistic“.

Ce ne spune azi acest roman-fluviu, roman-memorii, cu o structură așa de complexă? Am reținut reacția criticilor literari la apariția primelor volume în 1932. O primire favorabilă, uneori chiar entuziastă, însoțită de regrete. Ultimul (*Uraganul*) a fost tipărit în 1936. Autorul voia să încheie ciclul românesc cu un al noulea volum în care se decidea și destinul eroului central: asasinarea lui de către un discipol al Cristophor Arghir. Moartea neașteptată (1936) l-a împiedicat pe prozator să ducă la capăt întregul scenariu epic. Rămân, dar, opt volume cu mari diferențe de calitate estetică între ele. Primele cinci sunt relativ unitare și au o substanță epică mai solidă, ultimele trei cad în anecdotică mărunță, iar portretele (un număr de siluete feminine și punctul forte, altminteri, al lui C. Stere!) se transformă în pamflete neizbutite. O oarecare revenire la linia epică bună din primele cărți se observă în *Uraganul* (câteva scene din revolta țăranilor la 1907). Cum am precizat deja, romanul a fost inițial dictat stenografilor L. Leoneanu și A. Byck, și stilizat apoi de G. Ibrăileanu, G. Topîrceanu

și de poetul Al. A. Philippide¹. În 1912, C. Stere publicase o proză, *În voia valurilor*, despre surghiunul său în Sibiria. Reluată în 1930, evocarea va intra în albia mare a romanului. Are C. Stere o concepție originală despre roman? Citise, în orice caz, pe Tolstoi, Dostoievski, Turgheniev, Gogol pe care îi și citează în roman. Pe Tolstoi l-a comentat, separat, într-un mic studiu din 1908. Remarcă aici faptul că prozatorul rus nu pune accent pe „coregrafia stilistică“ și că fraza lui este adesea încâlcită, greoaie. Greoaie, dar cu o mare putere de sugestie a ideilor, adaugă el cu gândul, se poate bănuși, la propria scriitură. Prozatorul este, se vede și din discursul său epic, un om învățat, cu bune lecturi din filosofi și sociologi. Nu ezită, de altfel, să facă referință la ei în interiorul narațiunii. Este, se va vedea de îndată, una dintre caracteristicile stilului sau epic: limbajul intelectualizant al naratorului, frecvența conceptelor ideologice și a unui discurs ideologic ca atare în discursul epic. Că discursul ideologic nu este întotdeauna oportun și că îngreunează fluența prozei este altceva. Semnalăm doar tendința prozatorului de a intelectualiza temele și limbajul acestui *Bildungsroman*.

Are modele? Modele există în toate literaturile. Un punct de reper mai îndepărtat poate fi Goethe, fondatorul – prin *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* – al romanului de formare a personalității. Detașarea tânărului burghez de viața prozaică a clasei sale și intrarea, spre finalul aventurii existențiale, în fraternitatea masonică „La Compagne de Tour“, dominată de liberalismul luminat, l-a inspirat, poate, pe C. Stere atunci când concepe personajul central al romanului său, Vania Răutu, numit într-un rând „nobilul pocăit“... Unii comentatori (mai întâi Șerban Cioculescu, apoi Z. Ornea) citează în legătură cu modelele posibile ale

¹ Cf. Mihai Cimpoi și Victor Durnea: *Dicționarul general al literaturii române*, vol. VI.

lui C. Stere pe Romain Rolland, autorul unui roman fluviu, în 13 volume, *Jean Cristophe* (1904-1912), cu mare succes în epocă. Este posibil ca ideologul poporanismului românesc să-l fi citit, cum citise pe Balzac și pe ceilalți prozatori francezi din secolul al XIX-lea, însă structura romanului său este, cum am precizat deja, mai aproape de memorii și de autobiografie. Stilul său evită, apoi, lirismul și reveria muzicală. În *preajma revoluției* este, în fond, un roman în spiritul și cu formulele realismului din secolul al XIX-lea adaptate unei proze de tip memorialistic.

Nu-i fără importanță faptul că, inițial, C. Stere voia să-și treacă experiența vieții sale în memorii, a renunțat în cele din urmă din motivele semnalate mai înainte, deși prietenii de la „Viața Românească”, D. I. Suchianu, de pildă, îl îndeamnă în continuare să nu abandoneze memorialistica în favoarea ficțiunii. O decizie bună, o decizie rea, cum credea G. Călinescu și, împreună cu el, cum cred mulți alți critici din epocă? Șerban Cioculescu conciliază cele două puncte de vedere zicând că Stere este „un memorialist de formulă obiectivă” („Adevărul”, 17 martie 1932). Mai receptiv și mai tolerant față de formula ambiguă a romanului se arată E. Lovinescu. Cele patru pagini din *Istoria literaturii române contemporane* (1937) sunt admirabile prin spiritul de obiectivitate (față de un stâlp al cercului de la „Viața Românească” – revistă în genere ostilă lui E. Lovinescu) și intuiția lor estetică. E. Lovinescu introduce pe C. Stere nu în clasa romancierilor, ci în aceea a memorialiștilor, definind, de altfel, în *preajma revoluției* „roman memorialistic” și „autobiografie spirituală” înviorată de un mare suflu epic ce înglobează „o epocă și o galérie nesfârșită de tipuri de toate categoriile sociale”, „mare epopee memorialistică” ... Formule corecte. El depășește dilema dinainte (memorialistică sau roman?) punând accent pe romanul din interiorul prozei memorialistice, ceea ce

este, iarăși, o intuiție bună. Rezerva criticului este doar față de tendința de romanțare sau de caricaturizare a unor situații și personaje. Rezervă îndreptățită. Cu toate acestea: „Cele opt volume ale romanului *În preajma revoluției* constituie totuși cel mai mare monument memorialistic al literaturii noastre, minat doar de voința ciudată a romanțării unui material imens, și mai interesant dacă rămânea în nuditatea lui autentică; la aceasta l-a îndemnat poate și sfii-ciunea de a-și prezenta propria lui familie în culori nu totdeauna armonioase, în primele volume, cât și impulsivitatea de a-și satisface resentimentele față de numeroși contemporani, în ultimele; în primul caz, rezerva l-a ajutat, întrucât i-a dat mai multă libertate în zugrăvirea ambianței familiale de la Năpădeni și a fixării neuitatelor portrete, al Smaragdei Theodorovna și al lui Iorgu Răutu, părinții lui; în al doilea, romanțarea i-a stricat întrucât i-a dat libertatea unor atacuri împinse la caricatură și pamflet, păgubitoare valorii lor artistice.” Tot Lovinescu remarcă în *Hotarul și Nostalgia* (cele două volume despre deportarea eroului în Siberia) „un mare poet al naturii, un vizual, cu măsuri descriptive cu totul nebănuite”, „un suflu de mare poezie descriptivă”. Aici se revelează – după opinia acestui critic care nu se joacă niciodată cu vorbele – „una din cele mai mari transfigurări a unei personalități, determinată prin însăși forța subiectului ce-i impune, astfel, legile și o transformă”. Cam în același sens merge, s-a putut remarca, și judecata critică a lui G. Călinescu.

4. Tipologia unui roman tolstoian în lumea basarabeană. „Viziuni abismale”: *Conflictul mamă-fiu*

Acum, de lăsăm deoparte regretul de a primi un roman memorialistic în locul unor memorii „în nuditatea lor autentică”, să vedem scenariul acestei *autobiografii spirituale* în

interiorul unui *roman-memorii*. El are un „Prolog“ intitulat *Smaragda Theodorovna*, după numele personajului central din acest volum. Este un prim roman de tip auctorial din această serie, construit, cum s-a observat în repetate rânduri, după rețeta romanului rusesc. Aici este prezentată boierimea din Basarabia, tradiționalistă, în bună parte parazită și pe punctul de a fi rusificată. Câteva tipuri se rețin: „ursul de la Năpădeni“ Iorgu Răutu, tăcut și aprig în relațiile cu țărani de pe moșia lui de 5.000 de fălci, Conu Petrache Bârseanu – mareșalul nobilimii basarabene, Anca Mesnicu din Corbeni – șefa de protocol la nunțile, botezurile și înmormântările aristocrației locale, invariabil îmbrăcată în „chiurasa“ ei de mătase roasă de vreme, Natalia Chirilovna – femeie disponibilă, săritoare, de o moralitate ambiguă, Lemeș-lăutar evreu, rapsodul comunității locale, baronul August Milbrey von Pfälzer Gröner zu Holstorm, balt de origine, căsătorit cu Elisaveta Ramani din Țiuleni, rusofil fanatic și muieratic: trăiește în casă cu două surori și se încurcă periodic cu guvernantele și slujnicele de la conac în așa chip încât el are de declarat câte doi-trei copii în fiecare an; popa Vasile – bețiv mesianic, Ivan Telega din Cemeleuți – supranumit de narator „un Diogen al județului“, în fine, o lume de „stabscăpitani“ ruși în retragere intrați în vechile familii de boieri români, personaje pitorești și risipitoare, naturi vegetative. O tipologie, epic vorbind, reușită, cu câteva portrete ce se țin minte, cum este acela al lui Alex. Ivanovici Brașevan, sfetnicul boierimii, care călătorește mereu cu „nătăceanca“ lui sau acela al lui Aristide Brezo, om umblat prin lume, franțuzit, stâlp al împărăției rusești. E mitoman și vorbește „pe radicale“, ca eroii lui Caragiale, într-un limbaj combinat (româno-ruso-francez) încât „dvoreni“ cu greu îl

înțeleg. O lume amestecată, la marginea imperiului țarist, cu o românită din ce în ce mai primejduită.

Boierii de neam, așezați, aici, în Câmpia Podoliei, încearcă să-și păstreze privilegiile și tradiția, fără să reușească totdeauna. „Varvarul“ Iorgu Răutu este în această lume de margine un personaj exponențial. E tipul boierului de țară, om al vechilor orânduiești, ursuz în relațiile cu lumea, aprig când e vorba de bunurile sale. Nu vorbește decât „moldovenească“ lui și, în bibliotecă, nu are decât un calendar. Se îndreaptă spre 50 de ani și este încă neînsurat. Romanul propriu zis începe în momentul în care „ursul de la Năpădeni“ se hotărăște să se însoare cu Smărăndița Cacioni, de 15 ani, fiica unui moșier scâpătat. Smărăndița frecventase pensionul „Carotte“ de la Chișinău, citește pe clasicii ruși și pe romanticii francezi, autorul ei favorit fiind Marlinsky. Măritată, se mai joacă încă cu păpușile. Este un spirit religios și crede în ideea păcatului. La 16 ani, naște primul copil (Sonia), apoi încă unul (Tosia) și încet, încet, din Smărăndița sfioasă și timorată iese Smaragda Theodorovna, autoritară, „de o virtute glacială și inexpugnabilă“, cum o caracterizează naratorul. Al treilea copil, Vania, nedorit, provoacă o criză existențială teribilă, manifestată întâi printr-un sentiment acut de dezgust față de Iorgu Răutu și, apoi, printr-o statornică ură abisală față de Vania, copilul. „Ce blăstăm, ce chin! Și pentru ce? Of, Doamne“ – se plânge ea. Naratorul, care vrea să știe tot și încearcă să explice psihologia personajelor, vorbește de „simfonia inconștientului“, de „pecetea destinului“, de misterele feminității, în fine, justifică destinul eroului (Vania) prin această dramă conjugală: „Zămislit într-un spasm de groază, sădind în inima mamei revolta și repulsiunea invincibilă, – fiindcă întrupa pentru ea acele clipe funeste,

acel abis de înjosire negrăită, de cruzime și opresiune brutală, pe care nu le putea uita, nici ierta; datorindu-și chiar înainte de a fi născut, numai unui hazard dreptul la viață, el nu și-a putut asigura un loc sub soare chiar de la prima respirație, decât ca un intrus în cuibul familiei, ostracizat de aceea care a fost rostuită să-i dea viață, chinuindu-și în blesteme trupul. Clipa de zămislire a aruncat astfel pentru toată viața asupra lui Vania umbra ei tragică, în care au fost învăluite din prima zi, raporturile Smaragdiței cu plodul nevinovat al dramei sale conjugale¹.

Explicație puțin convingătoare, vagă, fără să ajungă la resorturile interioare, iraționale ale ființei. O dramă existențială asemănătoare cunoscuse și Balzac. Născut la 29 mai 1799 la Tours, tatăl său, director cu aprovizionarea celei de a XX-a regiune militară, are 53 de ani, iar mama sa doar 21. Afecțiunea mamei merge spre Henri, întâiul născut, în timp ce Honoré este plasat, împreună cu sora lui, Laura, la o doică. La 6 ani intră în colegiu și, mai târziu, mărturisește că în acest răstimp nu și-a văzut mama decât de două ori. Iată ce scrie el Dnei Hanska, în 1846, despre această relație care i-a marcat copilăria. „Je n'ai jamais eu de mère; aujourd'hui l'ennemi s'est déclaré. Je ne t'ai jamais dévoilé cette plaie; elle était trop horrible, et il faut le voir pour le croire“¹. Nu știm dacă C. Stere s-a inspirat din acest caz sau dacă a trăit el însuși o experiență similară. Sigur este că în roman acest conflict este puternic și, cum va mărturisi prozatorul mai târziu, ostilitatea mamei și afecțiunea Irinei, doica – țarancă simplă și bună – determină destinul eroului. În roman semnele de ostilitate ale mamei față de copilul „mal aimé“ sunt numeroase. „Ai fost blăstămul vieții mele – îi spune ea când Vanea începe

să înțeleagă – m-ai urât de la sânul mamei, hain ai fost cu noi toți [...] blăstăm să fie pe capul tău; piei, piei, piei...“

Tema ca atare este însă interesantă și oarecum inedită în proza românească. C. Stere o exploatează epic bine atunci când prezintă istoria Smaragdei Theodorovna, personaj – se dovedește în cele din urmă – de o anumită complexitate interioară. Ușor bovarică, produs al literaturii romanțioase (se va vedea ce rol joacă *Indiana* și alte romane de George Sand în viața ei sentimentală), ființă profund religioasă, firava Smaragda ascunde energii sufletești nebănuite. Ea reușește să-l îmblânzească, așa cum am precizat deja, pe „varvar“ și, după un moment de rătăcire amoroasă, devine stăpână absolută în Casa de la Năpădeni, o stareță incoruptibilă. Scena păcatului pe cale să se înfăptuiască este remarcabilă în acest roman cu multe paliere și multe brațe răsfirate pe zone întinse, de la Ciubărești (Iași) la granița Rusiei cu Kitaiul. Excedată de maternitățile repetate și nedorite și, în genere, cu un puternic sentiment de frustrare în unirea cu mai vârstnicul Iorgu Răutu, glaciala, inexpugnabila, religioasa Smaragda Theodorovna este pe punctul de a ceda insistențelor unui Don Juan de provincie, contele Wladislaw Przewicki. Este împinsă spre adulter și de Natalia Chirilovna, „blonda rubensiană“ care are păreri liberale despre viața conjugală. Liberale sau frivole? Greu să despărțim aceste nuanțe în ființa sentimentală a „tietei“. Adulterul nu se împlinește însă pentru că, în momentul în care Smaragda, aflată la Odessa, se pregătește să meargă în locuința desfrânatului conte, primește o telegramă care o anunță că prima ei născută, Sofia, este grav bolnavă. Femeia îndrăgostită lasă totul baltă și, ajunsă la căpătaiu copilului în agonie, trăiește un puternic sentiment de culpabilitate. Smaragda crede că ceea ce se întâmplă este o pedeapsă divină: „Pentru păcatele mele! –

¹ Cf. Honoré de Balzac: *Le père Goriot. Eugène Grandet*, Introduction, p. X, Éditions Bellevue, 1973.

strigă ea ca o eroină din romanul lui Dostoievski – pentru păcatele mele! Pentru păcatele mele! Apoi cu brațele îndreptate spre icoana Maicii Domnului, ea striga cu patimă: Maică Precista! Eu trebuie să mor, eu!, nu copilul nevinovat. Miluiește pe ea, ia viața mea păcătoasă“...

Iubirea nepermisă moare odată cu moartea Sofiei și, ca semn că nimic nu mai rămâne în sufletul pustiit al Smaragdei Theodorovna, este că ea rupe și aruncă în foc romanele care-i întreținuse reveriile amoroase (romanele scrise de George Sand).

Romanul urmărește de aici înainte copilăria și adolescența lui Vania, copilul indezirabil. Smaragda îl dă în grija unei doici, mama Irina, care-l crește cu dragoste în spiritul lumii țărănești. Când Vania se îmbolnăvește, este „vândut“ de părinții adevărați unui alt cuplu, pentru că, potrivit superstiției rurale, numai așa poate scăpa copilul de blestemul familiei. Naratorul, care știe deja totul despre destinul personajului său, face următoarele profeții, pornind de departe, de la o metaforă cosmică:

„Când în sânul nebuloaselor se formează un sistem solar, cu mult înainte de precizarea definitivă a formelor și a orbitelor, structura lui e hotărâtă de forțele care l-au pus în mișcare și de condițiunile în care acestea se desfășoară. Nu se petrece altfel nici cu formarea unui suflet omenesc. Înainte ca Vania să fi ajuns la conștiința de sine, înainte ca individualitatea lui morală să se fi desprins din mediul ambiant, armătura lui psihică fusese făurită sub presiunea, în primul rând a situației lui în sânul familiei și apoi sub tensiunea luptelor care au colorat toată viața socială în Năpădeni, – lupte izvorâte din aplicarea reformei agrare. Pacea și liniștea, după turburările primilor ani, domneau, în adevăr, acum în căsnicia Răuteștilor. Însă Iorgu Răutu, cu vârsta, cădea tot mai mult sub autoritatea

tinerei sale soții, care știuse, cu încetul, să-și asigure direcțiva reală a vieții de familie și o situație preponderentă în căsnicie, fără să jignească amorul propriu al lui Egor Stepanovici, care a rămas ferm convins că în casa lui „cântă cucoșul“. Pe acest temei s-a stabilit un echilibru care satisfăcea instinctul de dominație, din zi în zi tot mai pronunțat, al Smaragdei Theodorovna și, totodată, dădea liniște lui Iorgu Răutu care, fericit că putea uita vijelia începuturilor, – rămasă de altfel pentru el neînțeleasă, chiar în măsura în care fusese observată.“

Reținem, încă o dată, limbajul abstract, demonstrativ, dominat de considerații sociologice al naratorului și încercarea lui de a defini personajele în termeni intelectuali. Indiscreta Natalia Chirilovna, cea care îndeamnă pe Smaragda să urmeze calea inimii, este caracterizată ca fiind „un temperament epicureic“. Anica Mesnicu din Corbeni este „întrupare a geniului de familie“, un oarecare Chirilă are „un cap de Danton“, un alt personaj cunoaște o stare de perplexitate „inextricabilă“, Pan Bronislav, magnat siberian, are „un cap de Pizaro“ etc. Reflecțiile despre soarta imperiului și despre cele 80 de limbi ale sale, observațiile despre sistemul de învățământ și despre administrația țaristă, în fine, considerațiile – la tot pasul în roman – despre devotamentul femeii și vocația ei pentru suferință sau despre „viziunile abismale“ ale unei lumi în preajma marilor prefaceri, toate sunt făcute în limbajul unui om cultivat care încearcă să explice comportamentul eroilor și cauzalitățile secrete ale actelor pe care le săvârșesc. Este stilul romanului realist din secolul al XIX-lea. C. Stere abuzează de aceste paranteze justificative atunci când prezintă ideologia personajelor, de pildă: poporanismul idealist al lui Vasile Giurilă sau revoluționalismul radical al lui Artamon Danilov (Lenin). Rămâne intenția, nu rea

pentru proza românească, de a depăşi lirismul frazei, tipul de conflict gazetăresc şi obișnuita descripție a peisajului în favoarea unui stil epic mai complex. Acela care înfățișează universul de existență al personajului și ideile pentru care optează. În felul acesta, romanul formării unei personalități capătă amploare și se transformă într-un document de epocă.

În interiorul documentului memorialist se află un număr de portrete și scene epice de mare clasă. Unele au fost deja depistate și analizate de criticii din epocă, pe altele le putem descoperi azi când, „cheile“ romanului s-au pierdut și a rămas doar substanța epică nudă. Am remarcat deja tipologia lumii basarabene, fixată uneori de mâna unui mare prozator. Lupta dintre conul Stephan Gheorghievici Cazara și Feodor Carpinski pentru a ocupa postul de mareșal al nobilimii din județ este prezentată în tonuri gogoliene. Agonia fetiței Sonia și disperarea mamei habotnice arată o bună intuiție a tragicului. Nota satirică în linia Gogol este vizibilă și în descrierea lumii școlare. Un profesor, Șimanschi, urăște abisal pe toți, mintea lui este puțină și dură. Elevii îl numesc „cal ideal“ pentru că, orice concept ar explica (profesorul predă logica), el ajunge la exemplul calului perfect. Un individ rău și prost rătăcit prin galeriile filosofiei și logicii. Un alt dascăl predă latina și manifestă un dispreț patologic față de „romanii mamelegari“, adică românii basarabeni.

5. Biografia (și ficțiunea) unui tânăr narodnic

Ajuns la Chișinău, apoi la Odessa, Vania intră în cercurile revoluționare și, la 14 ani, devine „luptător în marea oaste a revoluției mondiale“. Romanul autobiografic se

deschide spre altă tipologie: un adolescent evreu trece de la *Tora* la *Capitalul* lui Marx, o luptătoare cu nume conspirativ („tovarășul Undina“) alege, între revoluție și iubire, revoluția și sacrificiul de sine, un revoluționar fanatic, Andrei Rechinul, strigă înainte de a fi spânzurat, „trăiască revoluția socială“, în fine, o populație nouă, mesianică, invadează paginile acestei proze obsedate de „blestemele cheștiuni“. Denunțați de unul dintre ei, tinerii „odessiți“ sunt arestați și trimiși în cele din urmă în surghiun în Siberia. Scene bune de detenție, portrete memorabile (Fany, logodnica Tania, Undina), lungi discuții despre fericire și justiție socială, scene de existență notate „sur le vif“, iată ce cuprinde această secvență din biografia spirituală a eroului (*Lutul*). Unele pagini, ca acelea despre revoluția rusă, sunt împovărătoare în romanul-memorii. G. Călinescu este de părere că în această parte a narațiunii înving memoriile romanțate și că „romanul s-a spulberat“. „Fi-va adevărat ce povestește Stere? – întreabă criticul – „Avem motive să credem că în tragedia siberiană a lui Vania intră și o măsură de tarasconadă“ – răspunde tot el. Are și nu are dreptate. Are, pentru că, așa cum am dovedit mai sus, romanul *à thèse* acoperă în relatările de închisoare epica propriu zisă, iar dialogurile ideologice sunt, până la urmă, inutile în narațiune. Nu are dreptate, totuși, pentru că memorialistica ficționată a lui C. Stere impune în ansamblu o proză consistentă de atmosferă. Nici tipologia din aceste fragmente nu este, în totalitate, cum crede tot G. Călinescu, compromisă. Chiar „logodnica“ voluntară, Tania Lunga, se reține la lectură prin natura ei dostoievskiană.

Cu *Hotarul* (vol. IV) începe propriu zis cronică de portării siberiene. Epica ia înălțime și capătă, cu adevărat, grandoare. O ajută într-un anumit fel și subiectul, neexploatat până atunci în literatura română. C. Stere

este, cu toate acestea, al doilea român care înfățișează lumea misterioasă de dincolo de Urali. Cel dintâi este Spătarul Milescu care, în drumul lui spre China, străbate acest enorm spațiu și notează ceea ce vede în jurnalul său redactat în slavona rusească. C. Stere pune mai multă ficțiune în însemnările de pribegie și, în plus, își descrie propria dramă. Romanul-memorii sau, dacă rămânem la formula mai răspândită, romanul autobiografic, dă aici adevărata măsură a talentului și a filosofiei de existență a autorului. Un om, am putea spune cu vorbele lui Malraux, care a știut să facă din biografia lui un destin. Destinul său sau al eroului din roman? Puțin importă. Experiența este, întâi, a celui care scrie pentru că, urmărind biografia lui reală, constatăm că C. Stere a trecut cam prin aceleași etape. Ce este în plus, în carte, este desigur opera fanteziei. Talentul său epic, puternic, pregătit să întâmpine marile spații geografice, cu pitorescul, dar și neprevăzutul lor pentru un spirit european, talentul lui, zic, se bizuie pe puterea de pătrundere a unui moralist de tip mesianic (am putea spune: un moralist educat de școala marilor prozatori ruși, interesați totdeauna de condiția omului în lume și de mântuirea lui!); un moralist de forță, asociat cu un sociolog și un istoric informat. Surghiuniții din romanul său – de la prostituata Aculina, până la nihilistul Danilov sau profetul Eliseev, ucenicul lui Tolstoi – toți pun lumea în cauză, toți vorbesc despre soarta omului și se plâng de reaua soartă ce-i urmărește. C. Stere se dovedește a fi un mare prozator al mulțimilor și, cum a remarcat mai toată critica din vremea lui, un prozator extraordinar al spațiilor grandioase și sălbatice. Viața pe „barjaua” ce-i duce spre locuri uitate de lume, comunitatea surghiuniților politici din Curgan, Turinsc, Tobolsc, prezentarea diverselor seminții, relațiile dintre

țărani siberieni și vagabonzii profesioniști („varnacii”), descrierea, apoi, succesivă a tăcutei și misterioasei taiga dovedesc un mare spirit contemplativ. G. Călinescu are dreptate: C. Stere este un *mare poet al geologicului infernal*. Am putea spune despre el ceea ce Baudelaire a spus despre Balzac: nu-i atât un observator, cât un vizionar: „un vizionar pasionat”.

*

C. Stere încearcă, în fond, să facă „studii sociale” în acest roman „touffu”, plin de probleme, cu o tipologie care să reprezinte toate păturile societății, în fine, un roman așa cum îl gândea G. Ibrăileanu îndată după primul război mondial. În *preajma revoluției* adaugă în această ecuație câteva elemente: dimensiunea autobiografică (experiența directă, autoficțiunea!), pitorescul (geografia fabuloasă a Siberiei), discursul ideologic și, vom vedea deîndată, un jurnal al eroului în interiorul narațiunii memorialistice. Toate acestea circulau, într-o formă sau alta, în romanul realist din secolul în care C. Stere se născuse și își făcuse ucenicia revoluționară. În roman, el nu are minuția lui Balzac, arta detaliului, pasiunea analitică, nu face decât rar și sumar studiul caracterelor, el observă – cum am semnalat deja – grupurile sociale, mentalitățile, fixează rapid un portret și-l încadrează într-o categorie mai largă, încercând să prindă psihologia colectivă, mai rar (și aproape numai în ceea ce privește opțiunea politică) psihologia individului. Mai este ceva esențial în proza lui C. Stere: sensibilitatea lui față de o natură în convulsie sau față de o natură care nu mai reprezintă „o stare de spirit”, ci o ordine cosmică. Două exemple: orgia de lumină din ținutul samoezilor – acolo unde se petrece idila cu prințesa Lirca, fiica cneazului Taimun – sau descrierea unei furtuni pe Irtiș. Sunt două mici capodopere („icoane” le zice autorul)

în care sălbăticia grandioasă a naturii este prezentată cu o admirație, îl citez din nou pe G. Călinescu, înfricoșată. Astfel de secvențe însoțesc întreg itinerariul siberian al lui Vania. Noțiunea de „peisaj“ nu are, în aceste spații infinite, aproape nici o acoperire. Nu-i un peisaj determinabil, clasabil, legat de o dimensiune interioară a individului, ci un continent în care omul se pierde. Între un sat și altul este o distanță de sute de kilometri și între două râuri se află un mozaic de „neamuri“ (triburi). Prozatorul este atent la configurația acestei geografii fabuloase și notează ceea ce vede într-un stil de dominat de aceste „viziuni abismale“.

Tipologia romanului este, să mai spunem o dată, inedită în proza românească. Originalitatea începe cu numărul mare de personaje care se mișcă prin aceste pagini. Cine le poate ține socoteală? Balzac are, se spune, 3000 de personaje în „Comedia umană“. C. Stere al nostru are, probabil, câteva sute. După lumea basarabeană, mediul școlar de la Chișinău și tinerii narodnici de la Odessa, urmează prezentarea deportaților pe „barjaua“ trasă de un vapor astmatic. Vine apoi, gloata jalnică, apocaliptică de oameni murdari care, legați în lanțuri, înaintază prin această natură măreață și ostilă. Gloata cuprinde, de-a valma, intelectuali fini și hoți de rând sau criminali feroci. Pictura acestor grupuri eterogene este remarcabilă. C. Stere prinde ușor nuanțele tragicului oribil. Descrierea convoiului de „lănturași“ care cer de pomană într-o procesiune tragică și înspăimântătoare (un fel de „Pohod na Sibir“ în dimensiuni și culori apocaliptice) a fost deseori citată de cei care au analizat romanul. Ea este, într-adevăr, memorabilă. Pot fi aduse și alte dovezi pentru această abilitate (artă) de a fixa în culori tari, în stilul expresioniștilor, aceste grupuri pestrițe. Închisoarea de

deportațiune, de pildă, din Tiumen, cu Fedea-Cârnu care vinde vodcă ocașilor și exploatează în văzul tuturor o prizonieră prostituată, Matriona, sau răpește din sat femeile pentru a le supune bestialității colective...

6. „O epopee grandioasă a infernului geologic [...] un extraordinar prozator al geologicului“ (G. Călinescu)

În aceste tablouri de grup încep să se distingă, pe măsură ce convoaiele de surghiuniți se răsfră pe teritoriul siberian, destinele individuale. Unele dintre ele rămân în memorie. Mazurin este fiu de nobil, doctor în drept al Universității din Paris, falsificator de bani și criminal vestit. În seama lui sunt puse 17 crime odioase, nu le reneagă, nu are remușcări. Discută cu Vania Răutu despre imperativul categoric și crede că în el trăiește, nefolosit, un geniu. „Dar simt în mine puteri uriașe; lumea pierde în mine o forță de primă ordine – fără falsă modestie – un geniu“ – zice el. Aculina Vârcolaca, spălătoreasă, pătrunde nestingerită în închisoare și, când Vania o refuză, femeia nerușinată și provocatoare îi aruncă aceste vorbe crude: „ciocoi claponit“. La Curgan, altă etapă în acest labirint al infernului, Vania întâlnește o țărancă din Basarabia, Ruxandra, care și-a urmat bărbatul („om pornit“) în deportare și, după moartea acestuia, trăiește din te miri ce, făcând de toate. Ea păcătuiește și, rușinată în fața lui Vania Răutu, se justifică. Are încă o curățenie morală în ea și, în semn de simpatie umană, Vania o ajută să-și procure pașaportul pentru a se întoarce în țară. La Spascoie, unde este surghiunit din nou, Vania este cazat în familia unui oarecare Lazarev, zugrav și făcător de icoane lubrice, om bătrân și sadic. Femeia lui, Avdotia Panteleevna, a fost

cumpărată („a avut milă de mine“ – zicea ea) de acest zugrav care-şi răzbună neputinţele schilodind-o în bă-tăi. Trădarea este inevitabilă în această situaţie şi, după o vreme, tânărul deţinut află că femeia cu simţurile în fier-bere, nemaiputând suporta tirania conjugală, îşi pune ca-păt zilelor aruncându-se în râu. Prilej pentru narator de a studia statutul femeii în această parte de lume. Statu-tul prevede prin legi nescrise relaţii de sclavie. Bărbatul bate nevasta cu regularitate, ca să fie de învăţătură, iar conflictele conjugale sunt judecate de „mir“, un fel de sfat al comunităţii. Un tânăr însurat se plânge că femeia l-a părăsit şi, adusă în faţa *mirului*, femeia se apără zicând că bărbatul se dovedeşte a fi neputincios. Conflictul este tranşat atunci repede în favoarea femeii. Numai că, ulte-rior, se probează că nevasta este mincinoasă şi pedepsirea ei este cruntă: este supusă unui viol colectiv... Vania ci-teşte în acest timp din *Faust* şi meditează la mentalităţile „vieţii înciumate“.

Un episod notabil în acest studiu de moravuri exotice este acela privitor la prinţesa Lirca din tribul samoezilor, relatată de C. Stere cu oarecare umor. Lirca ştie să con-ducă o sanie trasă de zece câini şi vrea să afle de la Vania dacă există pe lume ţări în care soarele răsare în fiecare zi şi în timpul verii noaptea vine, iarăşi, mereu şi dacă poa-mele cresc mari în copaci... N-a părăsit niciodată tundra şi crede că locul în care trăieşte este cel mai frumos de pe lume... Înduioşat şi ademenit de prinţesa care îşi leapădă hainele în cort, pentru a le purifica la foc, europeanul Vania se apropie concupiscent de trupul fetei mongolice care nu cunoscuse niciodată săpunul, nici alte primeniri decât această purificare rituală, dar se opreşte brusc izbit de „emanaţiunile de menajerie“ ale trupului nespălat. Idila dintre fiul de boier din Năpădeni şi prinţesa samoedă nu

poate trece de acest obstacol fiziologic. Un mit întors al frumoasei sălbatice cultivat de romantici? Memorabilă este şi scena spurcatului Emelca Bogomol din satul Tabarsc de către „mir“. Acesta se dovedeşte că, trădând obştea, cola-borase cu „varnaci“ împotriva „cealdonilor“ (ţărani lo-calnici). Judecata obşteii siberiene este teribilă. Primarul satului explică temeiurile ei şi pedepsa ce se cuvine pen-tru faptele lui Emelca:

„– Creştini! Spurcatul de Emelca Bogomol, ca un câne turbat, ca un pui veninos de năpârcă, s-a făcut părtaş cu varnaci şi-i povăţuia la jaf şi omor. Am optzeci de ani împliniţi. Stau în faţa Domnului. Să fie dar păcatul pe sufletul meu dacă îl năpăstuesc – iar răspunsul să fie al mirului. Daţi-ne încoace frânghia şi scoateţi-l pe câne afară! – sfârşi moşul.

Dintr-un colţ, fu îmbrâncită spre scară o treanţă de om, cu braţele legate strâns cot la cot, sfâşiat şi însângerat, cu o ureche smulsă, cu o buză crăpată, cu un ochi scurs.

– Câne, cere iertare mirului! Îi porunci rituos justiţi-arul. Nenorocitul căzu gemând în genunchi.

Grămada posomorâtă îşi făcu cruce. Dar nicio altă mişcare nu se văzu, niciun glas nu se auzi. Chiar şi feme-ile stăteau înţepenite cu buzele strânse; numai o băbuşcă îşi lungea gâtul subţire şi dădea din coate ca să vadă mai bine; copiii, speriaţi, se îngrămădeau *smirna* într-un colţ sau năpădeau gardurile ca un stol de vrăbii. Moşneagul desfăcu frânghia încolăcită, lungă de vreo cincizeci de metri, şi o învârti la mijloc de vreo două ori în jurul capu-lui osânditului. Apoi urmă către mulţime:

– Să fie păcatul pe sufletul meu, iar răspunsul pe al mirului! Să dăm cu tot mirul, cu tot mirul, creştinilor!

Grămada se împărţi în două aripi care, mână lângă mână, se înşirară la amândouă capetele frânghiei, în două

șiraguri lungi, – cu o siguranță care denota un ritual vechi, bine cunoscut tuturor. Moșneagul își făcu din nou cruce și comandă strident :

– Acum, creștinilor, trageți deodată cu tot mirul! Cu tot mirul odată, uh!...

Cele două aripi, în tăcere, se clătinară în lături; un muget neomenesc tăie văzduhul, apoi se auzi un trosnet de oase fărâmate...”

Alte momente epice sunt mai puțin crude și pitorești. Din seria experiențelor erotice ale tânărului deținut reținem pe acelea cu Maria Culiceeva, o intelectuală fină, și cu Tania Lungu. Dintr-o femeie nefericită într-o căsnicie mediocră, Maria Culiceeva devine o teroristă teribilă alături de Sajin (Lohengrin), revoluționar de profesie de care se îndrăgostește de îndată ce-l vede. Îl urmează peste tot și participă cu el la acțiuni răsunătoare de sabotaj sub numele conspirativ de „Gioconda”. După ce Sajin este spânzurat, Gioconda duce mai departe, cu inteligență și fanatism, acțiunea revoluționară. Un personaj simbolic pe care literatura din epoca realismului socialist l-a rețut sub diverse chipuri, falsificându-l. C. Stere face din fermecătoarea și profetica Culiceeva un simbol al feminității lucide și dominante, mistuită de „nostalgia dragostei profunde”. Tania, logodnica lui Vania, este o Sonia Marmeladova care se sacrifică pentru o iubire inaccesibilă. „Nu vei trăi pentru mine – îi scrie ea lui Vania Răutu – cum nu vei trăi nici pentru tine; tu trăiești pentru o cauză mare de la care atârnă destinul oamenilor [...], tu vei merge pe calea ta, ne vom despărți fatal odată”. G. Călinescu găsește inutil acest personaj în narațiunea lui C. Stere. Aș răspunde printr-o cunoscută butadă: *inutil dar indispensabil*. O figură care, oricum, se reține în această populație migratoare de eroi de toate categoriile

sociale și morale. Prozatorul face cronică lor și, din loc în loc, îi pune să-și istorisească viața. Unele biografii sunt fabuloase. Iese la iveală o altă umanitate decât aceea cunoscută din romanul românesc. Alte pagini sunt pur eseistice în cărțile lui Stere. O formulă (eseul românesc) care permite autorului să vorbească despre teoriile lui Auguste Comte, Guyau, Alois Riehl sau despre eroii lui Tolstoi și Turgheniev. Chiar unele personaje au o viață intelectuală și, când se întâlnesc, discută despre soarta omenirii și își definesc strategia revoluționară. Cât de utile sunt în roman aceste comentarii? O judecată globală, indiferent care ar fi ea, nu poate fi justă pentru că, în unele cazuri, ideile – chiar sub această formă abstractă – pot defini un caracter. Ceea ce se întâmplă de câteva ori în narațiunea memorialistică a lui C. Stere...

7. O comedie (nereușită) de moravuri.

Cu volumul VI (*Ciubărești*), narațiunea trece Prutul și în următoarele trei cărți rătăcește pe culoarele lumii românești. Alte personaje, alte situații, alt stil de a nara. Vorbind de oameni în viață și de întâmplări cunoscute, autorul îi pune, cu mici excepții, într-o comedie de moravuri, caricaturizând (fără talent) adversarii. Toată lumea politică și intelectuală din Ciubărești (Iași), apoi din alte orașe, joacă în această farsă care, de la un anumit număr de pagini, obosește. Greu de ținut minte un personaj realizat artisticeste în această comedie provincială fulgerată sistematic de pamflete fără noimă. Creație satirică în linia Caragiale? Lipsește în mod vădit vizionarului, profeticului Stere simțul comic și subtilitățile spiritului ironic pentru a pune în scenă personaje ridicole, de-o anumită complexitate și, prin aceasta, verosimile epic. Femei

ambicioase și imorale, politicieni care vor să ajungă prin orice mijloace, tinere pregătite să înlătore dominația locală a matroanelor, în fine, o imagine mocirloasă a unei lumi fără destin... Dacă imaginea ar fi fost susținută estetic, ea ar fi putut da substanță acestei lumi despre care autorul spune într-un rând: „Suntem fiii unei națiuni occidentale înecate în interiorul și haosul Orientului“...

Ce se reține, totuși, la lectura acestei lățite comedii de moravuri balcanice este figura unei femei stilate (Ivonne), un fel de altă Undina sau altă Maria Culiceeva cu maniere europene, fără mesianism revoluționar și fără practică teroristă. Sau chipul Elisei, femeie morală, cucernică, speriată de iubirea ei pentru neliniștitul Vania Răutu, un idealist intransigent. Bună epic este și scena în care eroul vizitează locurile copilăriei și adolescenței sale (Năpădeni) și descoperă o lume înstrăinată. În fine, notabile, estetic vorbind, sunt însemnările despre revolta țăranilor. Nu-i viziunea amplă a tragediei lumii rurale din *Răscoală* lui Rebreanu, este, mai degrabă, o cronică în termeni umoristici a inerției și cumsecădeniei țărănești într-un moment de agitație socială fără cauzalității precise. Țăranii din Cepurile se mișcă pentru că „așa a fost cuvântul și aista-i semnu!“... Ei se duc la conacul Elenei Cristide, moșieriița lor, femeie văduvă și cumsecade, și cer voie să facă răscoală. Îi aduc în prealabil drept plocon primii miei născuți din oile lor și, stingheriți, respectuoși, îi declară:

„– Sărutăm mâna, coniață!... Să nu-ți fie cu bănat matale, că am veni să te înștiințăm că ne răscolăm și noi... facem rivołuție...“

– De ce, oameni buni ?

– Apoi, ne e rușine, cuconiță, de gospodarii din celelalte sate...

– Și cum voiți să vă răsculați ?

– Apoi, iaca așa... Să spargem măcar fereastra aista!...

– Nu se poate, oameni buni, e fereastra din sufragerie. Cum am să stau cu copiii la masă ?

– Apoi, că așa este cuvântu și semnu cuconiță!...

După o târguială, oamenii căzură de acord, să spargă numai o ferestruică chioară la cămăruța din dos.

– Apoi, să nu te superi, cuconiță! – urmă tacticos „instigatorul“, moș Eftimie, omul de încredere și favoritul curții: Trebuie să mai facem ceva...

– Ce să mai faceți, moș Eftimie ?

– Apoi, iaca, așa... Adică după cuvânt și semn... Să luăm pe jupânul crășmar și să-i legăm o talangă de gât, și să-l purtăm prin sat...

– Voi aveți să-l bateți, bre!... E păcat, moș Eftimie!

– Ferească Sfântu, nu-1 batem, cuconiță !... Dar așa e cuvântu...

„Răsculații“, grămadă, îl purtară pe crășmar, cu talanga de gât, pe ulițele satului, apoi îl duseră neatins înapoi la casa lui.

Jupânul, mulțumit că scăpase cu atâta, i-a și cinstit cu câte un păhăruț de rachiu... Astfel, «cuvântul» a fost socotit ca împlinit...”

Țăranii pașnici care se iau după *cuvânt* și *semn* și nu fac, în viziunea narațiunii, nicio atrocitate sunt arestați și maltratați de autorități, iar gazetele anunță mari comploturi și enorme represiuni. Apare în scenă și un prefect al județului (C. Stere a deținut această funcție) care înțelege că rădăcinile urii țărănești sunt mai adânci. Fluviul narațiunii memorialistice se oprește aici. Autorul intenționa, cum am precizat deja, să mai scrie un volum. I se pregătea eroului său, Vania Răutu, o ieșire violentă din scenă (asasinarea lui de ucenicul naționalistului à *outrance* Cristophor

Arghir). Atât cât este și așa cum este *În preajma revoluției* reprezintă în proza românească nu un eșec, cum s-a spus, ci o vastă întreprindere epică (poate cea mai ambițioasă din literatura noastră) care amestecă formulele și fixează, cum s-a putut constata, o tipologie de o uluitoare varietate. Ce rămâne valabil din punct de vedere estetic din ea? Rămâne, întâi, romanul de familie (romanul casei Răutu) și romanul de formație al eroului. Rămân, apoi, într-un grad sporit de expresivitate, romanul pribegiei eroului însoțit de un roman al marilor grupuri umane și de un vast roman al „paradisului apocaliptic“ siberian, cum îi zice un personaj, roman creat de un spirit vizionar, sensibil la stihurile naturii...

De reținut, în această formulă epică complexă împrumutată din atelierele romanului din secolul al XIX-lea, prezența în narațiunea lui C. Stere a unui procedeu specific romanului modern. E vorba de jurnalul eroului introdus de mai multe ori în desfășurarea epicii. Procedeu folosit curent de Gide, iar la noi îl încercase, înaintea lui Stere, Mircea Eliade în două romane de tinerete rămase în sertar (*Romanul adolescentului miop și Gaudeamus*). C. Stere îl folosește pentru a întări, probabil, sugestia de autenticitate. Oricum, stilul diaristului Ion (Vania) Răutu nu diferă de acela al naratorului general. Aceleași fantasmе, același limbaj, aceeași atmosferă. Vania notează, trecând peste toate convențiile genului diaristic (ca de pildă: cum de i se permite eroului să aibă un caiet în celulă?, cum de scoate din pușcărie aceste însemnări în condiții de maximă vigilență și represiune?) despre ceea ce trăiește, vede și aude în detenția devenită un „pandemoniu“. Jurnalul fictiv vorbește mai puțin (ca să nu spun aproape deloc) de viața interioară a personajului, vorbește în stilul naratorului obiectiv de faptele din afară.

8. Spațiul biografic primar și verosimilitatea ficțiunii memorialistice

Revenind la structura cărții (*roman autobiografic, roman memorialistic, Bildungsroman, roman de moravuri*) ce putem spune, acum, când i-am urmărit traseul și articulațiile, despre originalitatea și viabilitatea ei? Ce putem observa, contrazicând declarațiile autorului, este că el pleacă de la anumite date biografice ce se pot confirma de documentele publicate de Z. Ornea în masiva biografie pe care a întocmit-o (*Viața lui Stere*, I-II, 1989, 1991) și de cronologia alcătuită de Victor Durnea pentru ediția de față. Deducem de aici că pe tatăl scriitorului îl cheamă Gheorghe (Egor) Stere, că a fost multă vreme holtei și s-a însurat, nu la 50 de ani (cum se întâmplă în roman), ci la 40 de ani cu o fată de 19-20 de ani (în carte: 15-16 ani) pe nume Pulcheria, fiica unui moșier scăpătat, vecin cu proprietarul de la Cerepcăul Sorociei. Pulcheria studiasе câțiva ani într-un pension de domnișoare de la Odessa, ținut de o franțuzoaică dubioasă. Aici învățase puțin franțuzește și citea romane sentimentale. Vorbea fluent rusește spre deosebire de ursuzul Gheorghe (Egor) care nu comunică decât în moldoveneasca lui noduroasă. Tânăra moșierită are ambiții mari și, în curând, ia frâiele în mână în gospodăria de la Cerepcău. Naște un copil (o fată) și, în momentul în care este pe punctul de a duce la capăt o idilă amoroasă cu un tânăr ofițer, află – întocmai ca în roman – că fiica este pe moarte. Trece, tot ca în proza de ficțiune, printr-o criză mistică și renunță la veleitățile mondene. Naște încă un copil și apoi altul (Constantin), viitorul autor al romanului *În preajma revoluției*. Apariție nedorită, ostilitate ce se poate psihanaliza. Cum se poate remarca, scenariul epic din roman urmează în linii generale

istoria familiei Stere de la Cerepcău... Sunt și alte date ce se suprapun. Copilul urgisit de mamă trăiește printre slugile din curte și, în cele din urmă, este încredințat unei doici din sat. Când crește mai mare, are ca preceptor un tânăr narodnic etc. La Chișinău, unde este elev la gimnaziul nobilimii, Constantin se distinge la învățătură și scrie versuri. Tot aici cunoaște pe Maria Grosu (în roman: Tania Lungu) ce-i va deveni ulterior soție, în condițiile descrise de proza de ficțiune. Scenariul romanesc urmează, în continuare, scenariul biografic al autorului: inițierea în mișcarea revoluționară, întemnițarea, căsătoria în închisoare cu Maria (Tania), surghiunul în Siberia, sinuciderea unui frate (Victor) etc. Ce nu se spune în roman și se întâmplă în biografia lui Stere este că, la Kurgan, unde Maria (soția) îl urmează, se naște primul lor copil, Roman, în timp ce în carte fidela Tania moare. În fine, cercetătorii vieții și operei lui Stere n-au putut confrunța, din lipsă de documente, toate elementele acestui roman memorialistic. Sunt, în mod cert, și date biografice pe care romancierul nu le-a introdus în scrierile sale. Sunt, desigur, altele – cele mai multe, probabil – pe care autorul le-a auzit de la alții sau, pur și simplu, le-a inventat pentru a da culoare și consistență narațiunii sale.

Văzând similitudinile și deosebirile dovedite de această sumară confruntare dintre biografia reală a autorului și ficțiunea lui autobiografică putem trage, oare, o încheiere? Una, în orice caz, de ordinul evidenței: prozatorul a pornit de la datele existenței lui și, preluându-le într-o narațiune vastă, ambițioasă și vizionară, le ficționează, le dezvoltă, le combină în funcție de proiectul său epic. S-a reținut faptul că, inițial, C. Stere voia să-și scrie memoriile, apoi memoriile s-au transformat într-un roman în care experiențele biografice ba se pierd, ba reapar ca un râu care

trece prin mai multe forme de relief. Râul devine fluviu și fluviul se desface într-o deltă uriașă, cu sute, mii de brațe. Greu, aproape imposibil în această situație de a mai depista „biografemele“ autorului. Cert este că linia centrală a biografiei spirituale urmează în mare parte biografia lui C. Stere. Era mai bine dacă autorul rămânea la formula propriu-zisă a memoriilor? Ar fi fost evocarea lui mai autentică, mai credibilă? Poate, dar nu putem ști cu certitudine. S-a dovedit în atâtea rânduri că și memoriile fabulează sau, cum am văzut că spun spiritele mai radicale, memoriile mint... Important este, în astfel de cazuri, efectul acestei proze memorialistice trădate sau împlinite, esențializate (prin ficțiune), deghizate, obiectivate, vizionare... cum vrem s-o numim. Efectul este în primele cinci cărți extraordinar la lectură. Mai este de folos, în această situație, să ne întrebăm dacă autorul a trăit totul sau numai o parte din ceea ce scrie?

Acum, dacă ne bazuim pe acest exemplu (remarcabil estetic prin notele semnalate și, în plus, prin puterea de evocare a unui univers uman necunoscut până la C. Stere în proza românească) și discutăm structura *romanului-memorii*, ce observăm? Observăm: 1) că el se confundă ușor cu *romanul autobiografic* sau cuprinde în spațiul lui o bună parte dintr-un posibil *roman autobiografic*; 2) naratorul are alt nume decât autorul de pe copertă și vorbește nu numai despre sine, ci despre alții (ascunși, de regulă, sub nume de împrumut); pactul de autenticitate este astfel deliberat schimbat și în locul lui ni se propune o convenție care este, în fapt, o sumă de mai multe convenții luate din zonele vecine memorialisticii; 3) cititorului i se dau, totuși, câteva elemente în narațiune care să-l facă să bănuiască faptul că sub naratorul închipuit se ascunde, totuși, autorul real al confesiunii; va citi, în consecință,

romanul memorialistic ca o confesiune și va decide singur dacă confesiunea este sau nu verosimilă; verosimilă pentru că, îndată ce intervine ficțiunea, noțiunile de adevăr și exactitate devin nefuncționale în judecata estetică; 4) nu este o regulă ca *romanul-memorii* să fie condamnat la ratare; dacă C. Stere a reușit să scrie cinci admirabile romane de acest fel dintr-o serie de opt volume, de ce n-ar fi putut, teoretic vorbind, să le scrie bine pe toate și să dea, astfel, o operă unitară estetică?; în fine: 5) depășind epoca în care faptele din narațiune sunt cunoscute (și pot fi, deci, confruntate), *romanul memorialistic* este citit de generațiile următoare ca un roman pur și simplu, fără nici o legătură cu biografia autorului. Este proba supremă pentru a vedea dacă ficționarea memoriilor a dat rezultatele estetice scontate sau nu. Dacă nu, *romanul – memorii* rămâne în istoria literaturii ca o bizarerie, o convenție neviabilă. S-ar putea, totuși, ca suma de convenții să țină și proza să intereseze pe cititorul cu altă sensibilitate prin pitorescul faptelor, vizionarismul epic, prin poezia spațiilor imense, prin scenele mărunte de existență, prin tipologia umană din marginea autobiografiei, micul roman familial, aventurile eroului într-o zonă de confluență a răseler, ideologiilor și a mentalităților așa cum se întâmplă în romanul memorialistic complex (complex ca formulă epică și complex ca viziune asupra lumii) și nu o dată excepțional ce se cheamă *În preajma revoluției*.

O formulă care nu-i, desigur, de recomandat în literatură dar, dacă se întâmplă să fie utilizată, trebuie luată în seamă și judecată în funcție de punctele ei de reper. Este mai bine, în astfel de cazuri să vorbim de un *spațiu biografic primar* pe care îl folosește romancierul-memorialist pentru a spune mai mult decât poate să spună într-o confesiune directă. Așa își propune programatic să facă

Gide în romanele sale cu o evidentă notă autobiografică (*L'Immoraliste, Les Faux-Monnayeurs*). În *Si le grain ne meurt*, el teoretizează ideea că memoriile nu sunt decât parțial sincere și că, în fond, numai romanul se poate apropia mai mult de adevăr: „Mon intention pourtant a toujours de tout dire. Mais il est un degré dans la confiance que l'on ne peut dépasser sans artifices, sans se farcer; et je cherche surtout le naturel. [...] Je suis un être de dialogue; tout en moi combat et se contradit; les Mémoires ne sont jamais qu'à demi sincères, si grand que soit le souci de vérité: tout est toujours plus compliqué qu'on ne le dit. Peut-être approche-t-on de plus près la vérité dans le roman.“

EUGEN SIMION

TABEL CRONOLOGIC

1865

iunie 1. Se naște în satul Horodiște (județul Soroca) **Constantin Stere**, fiu al lui Gheorghe și al Profiriei Stere. Copilul este botezat pe 16 iunie 1865, având ca nași pe unchiul Costache Stere și pe Ana Alexandrovna („fiica lui Namesnicu“).

Familia Stere, după unii dintre membrii ei (inclusiv, viitorul om politic și scriitor), își avea obârșia pe meleagurile botoșănene. După alte informații, ea s-ar fi stabilit acolo pe la începutul veacului al XIX-lea, venind din Grecia.

Bunicul patern, Ștefan Stere (sau Steri), căsătorit, se pare, cu Maria Catargiu, primea rangul de clucer, în 1813, și cel de paharnic, în 1817. În decembrie 1832, fiii săi – Mihalache (în vârstă de 30 de ani), Ștefanache (25 de ani), Costache (17 ani) și Iordache sau Gheorghe (12 ani) – erau înscriși în Cartea genealogică a „dvorenilor“ basarabeni („partea I, pe județul Iași“, județ întins pe atunci până la Nistru) cu rangul de căminari. Se pare, însă, că numai Gheorghe a rămas în Basarabia: Mihalache, căsătorit cu Elena Cantemir, având măcar trei copii (Iancu, 1827-1866, Costache, 1829-?, și Maria), și Costache (fără copii) își aveau reședința în Botoșani, iar Ștefanache, probabil, pe lângă Iași. Acesta a avut o

fiică, Maria, și doi fii – Leonida, avocat și deputat în Tulcea, și Lascăr, colonel în armata română. Celor patru frați Stere li se adăugau surorile Elena (căsătorită cu Manolache Stârcea, în Bucovina), Bălașa (căsătorită Melencovici, în Craiova) și Catinca „Cobanca“ (de la Cobeni, Basarabia, căsătorită cu un Pillat, „de la Iacobeni“).

Gheorghe sau Iordache, sau Iorgu, sau Egor (în onomastica rusească) Stere, născut în 1820 și decedat la 3 septembrie 1895, va fi moștenit de la părinți proprietățile basarabene, nu prea multe, având în vedere numărul fraților și surorilor lui. Ulterior, a arendat mai multe moșii, printre care și Horodiștea, unele dintre ele izbutind să și le însușească. Fiul său va declara târziu că fusese proprietarul mai multor moșii (Ciripcău/Cerepcău, Soloneț, Dumitrenca) cu o suprafață de circa 3000 fălci (5000 de hectare). Profiria sau, în unele documente, Pulcheria Stere era fiica unui boiernaș scăpătat, Teodor (Feodor) Kaceanov. (Numele moldovenesc al acestuia – Cacioni sau Cățaoani – sugerează faptul că era, la origine, grec sau aromân din Grecia.) Profiria Stere se va stinge din viață la 12 septembrie 1901, în vârstă de 62 de ani (decî se născuse în 1839).

Nu se cunoaște data căsătoriei lui Gheorghe Stere cu Profiria. E verosimil ca aceasta să fi avut loc pe cînd mireasa avea 19 ani (în 1858-1859). La fel, e posibil ca soții Stere să fi avut, înainte de Constantin, alți doi copii (un băiat și o fată), care au decedat. (Dacă va fi fost așa, în cazul fiului, decesul nu s-a întîmplat pe cînd era elev la „Gimnaziul nr. 1“ din Chișinău, dat fiind că registrele instituției respective nu-l menționează.)

După Constantin, mai vin pe lume – Victor (născut la 1 ianuarie 1867), Ecaterina (născută în 1869,

căsătorită mai întîi cu „dvoreanul“ Gheorghe Afanasievici Meleghi, din Răduleani, apoi cu Serghei Neshodovski; s-a sinucis la 25 septembrie 1925, se pare, fiindcă i s-a luat moșia Ciripcău) și Elena (născută în 1871, căsătorită cu colonelul Olșevski).

1865–1874(?)

C.S. își petrece primii ani ai copilăriei la conacul părintesc din Ciripcău. În casă, deprinde scris-cititul și primește primele cunoștințe de la o guvernantă străină, iar mai târziu de la un preceptor angajat special.

1874(?)–1876(?)

Este intern în pensionul pastorului luteran R. Phaltin din Chișinău. Între dascălii de aici se numără și câțiva de la liceul nobilimii.

1876(?)–1884

Este înscris la „Gimnaziul nr. 1“ – „liceul nobilimii“ – din Chișinău. În primăvara anului 1884, se afla în clasa a VIII-a, ultima, după care urma să susțină „examenul de maturitate“ (bacalaureatul). Promoția 1884 a liceului chișinăuean a numărat 39 de elevi, între care evrei (foarte mulți), ruși, ucraineni și câțiva moldoveni. Dintre ultimii, rețin atenția Egor (Gheorghe) și Alexandru Grossu, Petre Stanevici, Andrei Gheorghiu, Grigore Tomuleț.

1884

mai 11-12. C.S. este arestat împreună cu alte 31 de persoane, toate acuzate de „apartenență la o organizație subversivă“. (Statistic, conform raportului poliției, grupul era format din 18 evrei și evreice, 7 gimnaziști, 4 gimnaziste, 3 elevi ai liceului real și 3 seminariști.) În

urma anchetei, au fost acuzate 29 de persoane, marea lor majoritate locuind în comun în două „apartamente” – unul al lui Ruvim Blank, celălalt al „burghezei” Haia G(h)insburg. (În acesta din urmă a locuit C.S., împreună cu Meer și Abram Sagaidakovski, Idel Guhman, Lev Hasilev, Solomon Klein, Kelman Galițki, Elisaveta și Maria Vitis ș.a.) În apartamente, la percheziție, s-au găsit literatură cu conținut revoluționar, foi volante, stampile false, un „hctograf” (șapirograf) etc. O altă acuzație adusă a fost aceea de a fi organizat serate literare, pentru procurarea fondurilor necesare întreținerii celor două „comune”, dar și pentru alte scopuri. (Seratele din casa lui Haim Kreimer au avut drept organizatori pe C.S., Iakov Galperin, Haim Gorodiștean și Tovi sau Șulim Kogan.)

În urma cercetărilor, au fost găsiți șapte vinovați: Ruvim Blank, Șrul și Galilei Rabinovici, Boruh Zeidis, Abram Sagaidakovski, Haim Levin și Haim Gorodiștean. Anchetatorii consemnau și faptul că „ostili și periculoși în ce privește activitatea propagandistică au fost considerați C.S., Izabela Halețki și Elena Grossu, toți trei cu înalte calități intelectuale și caracter puternic și curaj...”

Fiul „dvoreanului” din Ciripcău era totuși eliberat în 20 mai 1884 pe o cauțiune de 3.000 de ruble. În arest mai rămâne fratele său mai mic, Victor (era în clasa a V-a), la care poliția descoperise cărți interzise. Va fi și el eliberat tot pe cauțiune în 6 septembrie 1884. Chiar găsiți nevinovați, toți elevii implicați au fost de îndată exmatriculați.

Victor Stere era, totuși, în 1890 student la Academia Agricolă din Moscova. În primăvara anului 1892

nu mai era în viață. După basarabeanul T. Porucic, ar fi murit înecat.

În „amintirile” funcționarului M.C. Zozulin, editate în 1940 de G. Bezviconi, se menționează că în 11-12 mai 1884 a fost arestată fiica mai mică a consilierului agricol Grossu, „fată foarte frumoasă asupra căreia a făcut impresie tânărul Stere”.

decembrie 13-14. Jandarmeria din Odessa (circumscripția Herson Kodâneț), efectuând cercetări asupra lui Grigori Feodorov Borzeakov, fost elev al liceului real din localitate, și a altora ce i s-au „asociat”, printre care și „dvoreanul” C.S., efectuează o percheziție la domiciliul acestuia din urmă. Deși rezultatul este negativ, el este arestat și „încarcerat la închisoarea din Odessa”. Ulterior, va fi pus în libertate până la finalizarea anchetei.

1885

iulie. Dintr-un raport al ispravnicului județului Soroca, însărcinat cu supravegherea polițienească a lui C.S., rezultă că acesta călătorește de la Sculeni la Ciripcău împreună „cu soția sa, Maria, născută Grossu”. Prin urmare, căsătoria avusese loc în interval, cel mai probabil, cu puțin înainte (după 1 iunie, când mirele împlinise vârsta de 20 de ani).

Tatăl Mariei era „membru al administrației satești a județului Bender (Tighina)”.

Născută la 29 septembrie 1866, Maria mai avea doi frați – Alexandru (viitor medic militar, mort în Turkestan, în 1919) și Gheorghe (viitor notar în Chișinău, decedat în 1932) – și două surori – Nina (a trăit în Odessa) și Elena (arestată în 1884, mai târziu stabilită în România și căsătorită cu Spiridon Popescu).

1886

ianie 16. În cadrul „afacerii cercului revoluționar din Odessa“, „dvoreanul“ C.S. este pedepsit „pe cale administrativă“ cu surghiunul pe trei ani în Siberia Occidentală.

1886–1888

Sub stare de arest, pe itinerariul Moscova – Nijni Novgorod – Perm – Tiumen, cu trenul, cu vaporul, dar și pe jos, „cu etapa“, ajunge la Kurgan, unde rămâne mai mult timp.

La Kurgan i se alătură și soția, aici, la 31 mai 1897, văzând lumina zilei fiul lor Roman.

Surghiunitul este transferat la Turinsk; aici, după unele mărturii, a inițiat o gazetă a exilaților politici și „un apel“ sau protest; în închisoare fiind, aflând de la procuror despre trădarea lui Lev Tihomirov, a încercat să se sinucidă; până la terminarea anchetei, a fost expedit în nordul guberniei Tobolsk, la vărsarea fluviului Obi, dar a fost adus înapoi la sfârșitul lui septembrie 1888 și încarcerat în închisoarea din orașul Tobolsk; în noiembrie același an, trimitea un memoriu Departamentului Jandarmeriei, în care, arătând că suferă de „neurastenii totală“ și asigurând că nu are convingeri revoluționare și nu este dușman al ordinii stabilite, cerea ca, până la pronunțarea sentinței, să fie eliberat din închisoare; memoriul nu a avut inițial vreun efect.

1889

noiembrie 15. Pentru implicarea în „facerea gazetei exilaților politici“ este pedepsit, tot pe „cale administrativă“, cu surghiun, pe trei ani, în Iakutia (Siberia

Orientală). Ca urmare a memoriilor înaintate sau, poate, a răsunetului pe care îl are „catastrofa din Iakutsk“ (răzvrătirea unui grup de surghiuniți și reprimarea ei sângeroasă, martie 1889), locul de exil e schimbat, fiind trimis la granița Mongoliei, în preajma târgului Minusinsk (satul Serghinsk). I s-a îngăduit, de asemenea, ca în drum să se oprească o vreme la Krasnoiarsk.

1892

februarie. Deținutului politic C.S. i se aprobă „un concediu“ de patru luni pentru a-și vedea tatăl bolnav. La începutul lui aprilie, ajunge pe meleagurile natale urmând „marșruta“ Tomsk-Tiumen-Ekaterinburg-Zlataust-Samara-Penza-Tula-Orel-Kursk-Kiev-Chișinău. În prima săptămână din august, când i se termina „concediul“, solicită și i se aprobă o prelungire a lui cu alte patru luni. Odată cu sfârșitul acestuia, se împlinesc și termenul pedepsei, devenind liber, supravegheat totuși îndeaproape de poliție. Probabil, în interval, se naște cel de-al doilea fiu – Gheorghe.

noiembrie. Solicită guvernatorului Basarabiei și obține pașaport pentru a călători în străinătate.

decembrie 16. Conform unui raport al poliției, „a plecat din Chișinău, prin punctul de frontieră Ungheni în România“. Era însoțit, se pare, de Maria și de Roman, celălalt fiu fiind prea mic pentru a face călătoria. Conform unor mărturii de mai târziu, este primit îndeosebi de tineretul socialist din Iași cu admirația și respectul cuvenit unui martir al regimului țarist, dar și unui revoluționar călit în luptă.

1893

ianuarie. Cu ajutorul profesorului Petre Th. Missir, izbutește să se înscrie la Facultatea de Drept a Universității din Iași, deși nu poate prezenta diploma de bacalaureat.

martie 28. Debutază publicistic, în revista socialistă „Munca“, semnând C. Minuseanu (probabil, de la numele orașului Minusinsk) articolul *O sinucidere* – evocare a unui fost tovarăș de exil, a cărui moarte recentă dovedea calitățile excepționale ale revoluționarilor ruși.

august 11–13. Publică în ziarul liberal ieșean „Evenimentul“ articolul *Socialiștii și mișcarea națională*, nesemnat, în care pledează pentru modificarea atitudinii socialiștilor față de „chestiunea națională“, neconformă cu însuși spiritul filosofiei lui Karl Marx, și, în subsidiar, pentru sprijinirea partidului liberal sau chiar alianța cu acesta, considerat ca singurul progresist. Câteva zile mai târziu (27 august, 3 și 4 septembrie), dă la lumină articolul *Răspuns d-lor V. Stupu și Doniroff (În chestia mișcării naționale)*, semnat cu pseudonimul C. Sorțescu.

octombrie–decembrie. Publică în suplimentul literar al ziarului „Adevărul“ mai întâi două cronici plastice (iscălite S. Cerepcoveanu), apoi, în foileton, *Din notițele unui observator ipochondric* (semnat Observator Ipocondric), un amplu pamflet asupra atitudinii diferitelor categorii sociale privilegiate

din România față de cele defavorizate și o exaltare a acțiunilor de tip „poporanist“ desfășurate în Rusia ori în Anglia.

Studentul C.S. se implică (inclusiv, prin „foiletonul“ menționat) în frământările studențimii ieșene, scindată în două (apoi mai multe) societăți adverse (în funcție de opțiunea lor conservatoare ori liberală). La sugestia și sub conducerea lui (nedezvăluită), la sfârșitul lui noiembrie, ia ființă Societatea „Datoria“, cu un program poporanist, de luminare a maselor largi, prin „școli pentru adulți“, biblioteci populare, cărți de popularizare, studii asupra situației țărânimii etc. În societate se înscriu numeroși studenți, printre care G. Ibrăileanu, Spiridon Popescu, M. Carp, frații Botez, Marta Trancu, D.D. Patrașcanu, I. Liteanu, Ioan Micu, State Dragomir ș.a.

decembrie. Apare gazeta săptămânală „Evenimentul literar“, întemeiată de un grup de tineri socialiști, în strânsă legătură cu „clubul“ din Sărărie, din casa lui Ioan Nădejde. Directorul-proprietar pare să fie Jacques Lewin, nepotul unui bancher milionar. Din grupul redacțional inițial fac parte I. Glicsman (viitorul dr. Y), Emil D. Fagure, A. Steuerman, L. Ghelelter, Max Wecler, G. Ibrăileanu, Raicu Ionescu-Rion, Spiridon Popescu, M. Carp. De la numărul 20, pe frontispiciul gazetei apare ca director Sofia Nădejde. Spiritus rector este însă C.S., care inserează, în numărul 2, prima sa proză scurtă, intitulată *Scripca* (iscălită St. Bârză), apoi frecvente studii, articole și note (semnate C. Șarcăleanu

precum și, în colaborare cu G. Ibrăileanu, Ș-V și Verax).

Redactorii se lansează într-o polemică acerbă cu revista „Vieța”, condusă de A. Vlahuță și dr. Alceu Urechia. În apărarea artei cu tendința socială, „poporanistă”, îndeosebi C.S. și G. Ibrăileanu își întrebuintează inteligența, intuiția critică și larga lor cultură literară și ideologică, dar și calitățile de pamfletari, inclusiv o agresivitate care le coboară uneori prestația mult sub nivelul luptei de idei. La polemică participă și alte periodice („Adevărul”, „Munca”).

1894

aprilie 20. Se naște prima fiică a soților Stere – Elena. O altă fiică, Maria Ana, se va naște în 1897, dar aceasta, bolnavă de scarlatină, se va stinge din viață la 31 octombrie 1901.

mai 8. Luând partea lui Vlahuță, ziaristul Eduard Dioghenide (Sotir) condamnă în ziarul „Naționalul” campania „Evenimentului literar”, considerată nepatriotică și antinațională, promovată de un grup de „străini” (evrei) ce și-ar fi asigurat serviciile basarabeanului C.S., „biet refugiat din Rusia țaristă”, ce adoptă poziția celor ce-l plătesc, cu mai puțin de un an înainte el pledând în favoarea mișcării naționale. Același ziar publică scrisoarea basarabeanului, care respinge identificarea sa cu C. Șărcăleanu și neagă statutul atribuit, de „refugiat” și de om nevoie, ce ar fi avut nevoie de un „salariu”, recunoscând totuși că lui îi aparțin articolele „pur teoretice” din vara anului 1893.

Atacul lui Dioghenide este vestejit în „Era nouă”, redactată de P. Missir, și în „Evenimentul”, care înserează, de asemenea, un protest colectiv iscălit de peste 100 de studenți ieșeni.

În „Evenimentul literar” apare o notă mistificatoare, conform căreia pseudonimul C. Șărcăleanu i-ar aparține lui N. Quinezu.

septembrie-octombrie. Mai mulți dintre participanții la Congresul studentesc ținut la Constanța manifestează la întoarcere în București, pe 14 septembrie, împotriva politicii guvernului conservator în „chestiunea națională”. Manifestația este reprimată brutal de poliție. Incitați de liberali, studenții bucureșteni lansează un protest și încearcă să inițieze o campanie națională vizând în cele din urmă răsturnarea guvernului. Studenții ieșeni, reuniți într-o adunare, refuză să se solidarizeze cu cei bucureșteni, mai mult lansează ei înșiși un apel împotriva „oricărui tulburări”. Un rol precumpănitor în luarea deciziei l-a avut C.S. Ca urmare, ziarul „Evenimentul” îl numește „spion al poliției” și îl acuză, și el, de cameleonism politic. C.S. îl provoacă la duel pe directorul ziarului, G.A. Scorțescu. Martorii acestuia, prozatorul N. Gane și ziaristul Iorgu Morțun, vor decide că duelul nu poate avea loc, întrucât nu s-a respectat procedura. Studenții ieșeni dau publicității un nou protest colectiv întru apărarea colegului lor. O parte a presei momentului („Timpul”, „Constituționalul”, „Epoca”, „Lupta”, „Adevărul” și „Munca”) apără și exaltă atitudinea studenților ieșeni și a liderului lor, în timp ce altă parte („Voința națională”, „Românul”, „Naționalul”) o blamează.

Ziarul junimist „Constituționalul“ inserează un articol al avocatului Gh. Baltă, văr al lui C.S., articol ce aduce o seamă de informații asupra biografiei fostului surghiunit în Siberia, firește cu estomparea lucrurilor ideologic neconvenabile.

La mijlocul lunii octombrie, C.S. are o întrevedere cu Take Ionescu, ministru la Culte și Instrucțiune Publică, solicitându-i un pașaport românesc, necesar întrucât ceruse și i se aprobase de guvernatorul Basarabiei (în iunie același an) renunțarea la cetățenia rusă. La începutul lunii noiembrie, C.S. face o călătorie la Chișinău și Ciripcău, apoi la Odessa.

octombrie–decembrie. După ce „Evenimentul literar“ își încetează existența, în vederea apariției săptămânalului „Lumea nouă“, în acesta C. Stere dă la iveală mai multe texte, între care se disting eseurile *Din carnetul unui vizător* (semnate Un vizător).

1895

februarie-martie. Cu sprijinul aceluiași persoane care îl apăraseră în toamna precedentă, în Adunarea Deputaților, la 17 februarie, și în Senat, la 22 martie, este votată, cu o rar întâlnită repeziciune, legea de recunoaștere a cetățeniei române lui C.S., lege publicată în „Monitorul oficial“ la 28 martie 1895.

mai 11. În aula Universității din Iași, C. Stere ține „în folosul Societății «Datoria»“ conferința *Cerințele nouă printre oamenii culți din Anglia.*

septembrie. Călătorește în Basarabia, participând la înmormântarea tatălui său.

1896

O vreme locuiește la Ploiești; participă, împreună cu C. Dobrogeanu-Gherea și un alt basarabean, A. Dimitrescu, la înființarea unui restaurant bucureștean; decepționat de mersul afacerii, se retrage. Nu mai publică nimic, concentrându-se, se pare, asupra examenelor și a pregătirii tezei de licență.

1897

martie. În revista „Arhiva“, condusă de A. D. Xenopol, începe să publice *Încercări filosofice*. (Într-o notă, autorul declara că textul fusese redactat în ultimii ani ai surghiunului siberian.) Alte capitole ale lucrării sunt inserate în următoarele două numere duble ale aceleiași reviste.

iunie 23. C.S. susține examenul de licență. Teza, tipărită sub titlul *Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept*, este apreciată calduros de profesorii din comisie (între care se remarcă P.Th. Missir și I. Tanoviceanu), precum și de asistență. Evenimentul găsește ecou și în presă. O recenzie parțial nefavorabilă a lucrării, aparținând lui Mihail Dragomirescu, va primi replici semnate de A.D. Xenopol și P.Th. Missir. La examen a fost de față și A. Vlahuță, cu acest prilej producându-se reconcilierea foștilor adversari. Proaspătul absolvent al Facultății de Drept se înscrie imediat în baroul ieșean și anunță în presă

deschiderea unui cabinet propriu. Cum va mărturisii mai târziu, va practica destul de puțin avocatura, firea îndrumându-l mai mult pe calea studiilor.

noiembrie. Călătorește din nou în Basarabia.

La București are loc o manifestație care ia o turnură antisemită, fiind devastate mai multe magazine având proprietari evrei. Devastările suscită numeroase proteste în presa internațională. La 1 decembrie are loc la Iași o întrunire de protestare, organizată de conservatori (aflați în opoziție), la care C.S. rostește un discurs foarte apreciat. (Într-un ziar din localitate, N. Quinez își exprimă credința că „d. Carp ar avea [în persoana oratorului] un succes de talia d-sale“.)

1898

mai. Este avocat al părții civile (probabil voluntar) în procesul abatelui Morisseau, acuzat că a ucis un țăran și a rănit un altul. Câteva dintre afirmațiile sale provoacă replici acide ale apărătorilor abatelui, A.A. Bădărău și G. Panu.

martie-iunie. Publică în săptămânalul junimist „Era nouă“ cinci articole, primele patru semnate cu inițiala C., ultimul cu numele întreg. În esență, este condamnată lupta politică mărginită, în absența unor programe bine definite și substanțiale, la atacuri personale, învinuiri reciproce de „trădare națională“ și hoție. Indiferent de intențiile autorului, articolele servesc de minune conservatorilor junimiști în campania lor de cucerire a puterii.

vara. Grupul sudat în jurul lui C.S. (îndeosebi la „Datoria“ și „Evenimentul literar“) face o excursie în Munții Moldovei, pe valea Bistriței, trecând și granița în Bucovina (Gura Humorului și Câmpulung Moldovenesc). Este începutul unei veritabile tradiții a grupului, excursiile sau măcar sejururile estivale la mănăstiri repetându-se aproape în fiecare an.

septembrie. În vederea apropiatelor alegeri locale, șeful clubului liberal ieșean, Gh. Mârzescu, izbuteste să obțină sprijinul grupării socialiste din oraș. Pe lista candidaților liberali sunt incluși C.S. și C. Crupenschi. Cel dintâi participă foarte activ la campania electorală, rostind mai multe alocuțiuni și dând la iveală în oficiosul liberal „Propaganda“ două articole în care explică noua strategie a socialștilor, precum și mai multe note polemice nesemnate. După izbânda în alegeri, noul consiliu comunal îl desemnează prin vot ajutor de primar.

1899

ianuarie. C.S. este decorat cu „Steaua României“.

ianuarie-februarie. Câteva tulburări produse la sate dau ocazia conservatorilor să declanșeze o campanie furibundă împotriva guvernului liberal, imputându-i îndeosebi alianța cu socialiștii, care ar fi pornit lupta pentru câștigarea țărănimii prin organizarea „cluburilor (socialiste) sătești“. În urma campaniei, guvernul purcede la arestarea și anchetarea instigatorilor socialiști. Față de aceste măsuri, ca și față

de negarea existenței unei alianțe între socialiști și liberali, ajutorul de primar din Iași întârzie mai întâi să-și dea demisia, și-o înaintează apoi, pentru ca totuși să și-o retragă de îndată, „la sfatul prietenilor“. În aceste condiții, primește numeroase lovituri din partea adversarilor, foarte activi fiind foști „radicali“ A.A. Bădărău și G. Panu, dar și unii dintre socialiști.

aprilie-mai. Guvernul liberal este înlocuit cu unul conservator, care dizolvă parlamentul, precum și o serie de consilii comunale, printre care și cel din Iași. La alegerile parlamentare de la începutul lunii mai, C.S. candidează pe lista liberală la colegiul II, obținând un număr foarte mic de voturi (175 față de 1474 ale câștigătorului).

aprilie. La Congresul PSDMR, din care fostul siberian nu făcea parte formal, se pune în discuție tactica de urmat, printre alternative figurând formarea unui nou partid („progresist-democrat“). S-a propus în cele din urmă reluarea discuțiilor peste două luni, dar un nou congres nu a mai putut fi organizat. Conturată bine deja de mai înainte, alternativa încadrării îndeosebi a tinerilor (majoritatea intelectualii) în partidul liberal câștigă tot mai mulți aderenți. Întru punerea ei în practică s-a dus o serie de tratative, finalizate către sfârșitul anului, cu liderii partidului liberal.

1900

februarie 10. Oficializarea ralierei are loc cu ocazia unei banchet oferit președintelui partidului liberal, D.A. Sturdza, la restaurantul Liedertaffel. Pe lângă

figurile proeminente ale partidului, iau cuvântul și câțiva dintre „tinerii generoși“, între care V. G. Morțun, Ioan Radovici și C.S.

1900–1901

C.S. se implică activ în lupta politică: cuvântează la o întrunire populară prilejuită de „afacerea Hallier“, participă la pelerinajul la mormântul lui Ion C. Brătianu, rostind o caldă alocuțiune; în primăvara anului 1900, colaborează intens la oficiosul ieșean „Liberalul“, aici, pe lângă note și articolașe, cu o suită de „caracteristici literare“ (nesemnate), ce vădesc un pamfletar de forță.

În absența proceselor, e silit să se erijeze în „administrator financiar“ al moșiei Bălțați din județul Vaslui.

1901

martie 15. În urma venirii la putere a liberalilor (la 14 februarie), au loc alegeri parlamentare. C.S. candidează la colegiul III, fiind ales cu 500 de voturi (din 774). Cu o zi înainte, la 14 martie, este numit profesor suplinitor la Catedra de drept administrativ și constituțional a Universității din Iași. (Numirea a fost urmarea unei scrisori adresate lui Ion I.C. Brătianu, care a intervenit pe lângă Spiru Haret, ministrul Învățământului.) Pentru a putea rămâne și profesor suplinitor, și deputat (lucru interzis de legea în vigoare atunci), a renunțat la retribuția dată de Universitate.

noiembrie 28–29. În cadrul discuțiilor la Mesajul Regal, C.S. își rostește primul său discurs parlamentar (al

său *myden spech*), pregătit cu grijă. Discursul cuprinde o analiză caustică a situației partidului advers (conservator), motivarea intrării foștilor socialiști în partidul liberal, precum și o amplă și documentată expunere a convingerilor sale privitoare la calea pe care trebuie să o urmeze România, o expunere *in nuce* a poporanismului politico-economic. Discursul a fost urmărit cu atenție și discutat cu seriozitate și de adversari ca P.P. Carp, Al. Marghiloman, Mihail C. Vlădescu ș.a.

1901–1903

Parlamentarul C.S. e relativ activ.

În presă, mai dă la iveală câteva articole privitoare la „comuna rurală“.

1902

decembrie 1. Se anunță scoaterea la concurs a postului ocupat de C. Stere ca suplinitor.

1903

În vederea participării la concurs, scoate volumul *Introducere în studiul dreptului constituțional. Partea I* (Iași, Tipografia Dacia). La concurs participă și P.P. Negulescu, acesta având avantajul de a fi în posesia titlului de doctor. În urma referatelor întocmite, senatul Universității din Iași a propus numirea lui C.S. (cu 10 voturi și trei abțineri). Propunerea n-a fost avizată favorabil de comisia numită de minister, decizia finală fiind încredințată în cele din urmă Consiliului permanent al învățământului. În urma raportului favorabil întocmit de Ion Bianu, C.S. a fost titularizat ca profesor universitar la catedra menționată printr-un decret datat 26 iunie 1903.

decembrie 30–31. La alegerile parțiale organizate pentru reînnoirea unui număr de mandate alocate colegiului III, C.S. candidează din nou și, după o luptă aprigă, în care s-au întrebuițat și arme mai puțin cavaleresti, câștigă în fața contracandidatului A.A. Bădărău.

1905

ianuarie. La noile alegeri, organizate de conservatorii ajunși iarăși la guvernare, C.S. nu întrunește voturile necesare.

primăvara. Devine avocat al Zemstvei din Chișinău în procesul „Calmuski“, calitate ce-i incumbă numeroase călătorii peste Prut.

noiembrie-decembrie. Propune prim-ministrului conservator George Gr. Cantacuzino întreprinderea unei acțiuni secrete de „revoluționare“ a Basarabiei, finanțate de guvern. Mersul acțiunii și gestiunea fondurilor primite urmau să fie supuse unei comisii în care era reprezentată și opoziția liberală. Pleacă la Chișinău, unde rămâne, cu intermitențe mai multe luni.

1906

ianuarie. Ziarul bucureștean „L'Indépendance roumaine“ găzduiește șase „scrisori din Basarabia“ ale „corespondentului său particular“ C. Șarcaleano. În ele sunt relatate evenimentele survenite, precum și mersul revoluției în Rusia.

martie 6. Apare, la Iași, primul număr al revistei lunare „Viața românească”, având pe copertă ca directori, pe C.S. și Paul Bujor. Proiectul data încă din 1897, pentru el pledând cu multă ardoare G. Ibrăileanu, dar punerea lui în practică a întârziat mult și din cauza realismului dus până la scepticism al lui C.S. În noua situație politică și financiară, însă, necesitatea transpunerii lui în realitate se impune cu stringență și, în acest scop, C. Botez, Iancu Botez, M. Carp, G. Ibrăileanu, Gh. Kernbach, N. Quinez și C.S. formează o „asociațiune”. În comun se stabilesc titlul publicației, precum și formatul și structura ei („literară și științifică”), inspirate și din marile reviste occidentale. Programul nu putea fi decât cel adoptat de mult și neabandonat vreun moment, anume „poporanismul”, fapt pentru care i se dă și forma cea mai simplă, a unui apel către cititori. Deși antrenat în multe alte activități, „directorul politic” dă în primul număr eseul critic *Cântarea pătimirii noastre...*, semnat C. Șarcăleanu, o cronică internă („*Foamea constantă și chestia agrară*”), o cronică externă (*Urmările războiului ruso-japonez. Revoluția din Rusia*) mai multe note și recenzii. Substanțial contribuie și la numerele următoare, cu articole pe chestiuni de politică internă și internațională („*Reforma morală*”, *Organizația locală*, „*Austria Mare*”) ori de literatură (*Petroniu veacului al XIX-lea. Oscar Wilde, Henrik Ibsen*). Începând cu numărul al treilea, până în februarie 1907, dă o suită de „scrisori din Basarabia”, iscălite cu pseudonimul M. Costea.

mai 6-9. Face o scurtă călătorie la Sibiu și Arad, pentru a cunoaște la fața locului viața românilor din Transilvania, dar și pentru a-l cunoaște pe Octavian Goga și a-i obține colaborarea la „Viața românească”. Inseerează, din numărul 4 al revistei, un amplu reportaj (rămas, totuși neterminat) al voiajului, sub titlul *Patru zile în Ardeal. Impresiuni fugitive*. Va reveni la Sibiu în octombrie, pentru a participa la nunta lui Octavian Goga.

mai 24. La Chișinău, apare „Basarabia” – inițial, „gazetă național-democratică”, apoi, de la numărul 29, „gazetă național-poporană” -, scoasă de un grup redacțional coagulat în urma demersurilor lui C.S. Direcția este asumată de mai vârstnicul Em. Gr. Gavriliță. Din grup mai fac parte, printre alții, Ion Pelivan, Alexis Nour, Pan. Halippa, Ion și Th. Inculeț, N. Popovschi. Fără îndoială, inițiatorul va fi inserat și el numeroase articole și note nesemnate.

august-decembrie. În „cronicile interne” ale revistei ieșene, abordează două dintre racilele sociale cele mai importante – „trusturile arendașești” (*Fischerland*, în nr. 6) și latifundiile (*Țară de latifundii*, în nr. 10).

1907

februarie-martie. Primele răscoale țărănești în județul Botoșani, extinse apoi în restul Moldovei și în Muntenia.

martie 12. În urma demisiei guvernului conservator, se instalează un guvern liberal. Pentru a readuce pacea socială, ministrul de Interne I.I.C. Brătianu numește provizoriu ca prefecți mai mulți „tineri generoși“, între care și C.S., la Iași. Uzând de puterea sa de convingere, prefectul de Iași izbuțește să facă acceptate atât de proprietari și arendași, cât și de țărani „tocmeli“ mai puțin oneroase, asigurând astfel liniștea în județ. Cu toate că și-a depus mandatul, pregătește alegerile parlamentare de la sfârșitul lunii mai. CANDIDEAZĂ EL ÎNSUȘI, la colegiul II, fiind ales deputat. Sprijină puternic pe prietenul său Iancu Botez, ajuns la balotaj cu profesorul A.C. Cuza, acesta acuzându-l pe C.S. că ar fi folosit mijloace ilegale („suveica“). Considerându-se lezat, fostul prefect îl provoacă, în ziua de 8 iunie, la duel pe colegul său de la Facultatea de Drept, care însă nu acceptă „soluția“

În paginile revistei pe care o conduce, C.S. insistă asupra „cauzelor răscoalelor“ și a remediilor necesare, îndeosebi înălăturarea, inclusiv prin expropriere, a latifundiilor. Polemizează, în același timp, cu A.C. Popovici, căruia îi impută antidemocratismul, aprobându-i în mare ideea unei „Mari Austrii federative“.

„Viața românească“ începe să publice, în numărul 6, amplul studiu *Social-democratism sau poporanism?*, încheiat în numărul 4 al anului următor. (La începutul anului 1916, lucrarea a fost pregătită pentru a fi tipărită în volum, dar acesta n-a mai apărut din cauza evenimentelor.)

1908

ianuarie. Participă ca reprezentant al „Vieții românești“ la sărbătorirea „Junimei“ de la Cernăuți.

În urma unui articol injurios apărut în „Opinia“ la 8 martie, C.S. provoacă la duel pe directorul ziarului, Gh. Lascăr, fost și viitor primar și deputat, care își asumă responsabilitatea textului. Pe teren, „s-au schimbat cele două focuri [convenite], dar fără rezultat, iar adversarii și-au dat mâna“.

C.S. publică, în oficiosul bucureștean „Viitorul“ (26 martie) și în cel ieșean „Liberalul“ (27 martie) o amplă *Spovedanie către oamenii cinștiți*, vizând înlăturarea tuturor acuzațiilor ce i se aduseseră.

Pe 28 iunie, devine șef al „clubului liberal“ ieșean (al doilea ca mărime din țară), în locul profesorului universitar Petru Poni.

Figură importantă în parlamentul liberal, rostește discursuri în chestiunea „Casei Rurale“, precum și, ca raportor, la discuția Adresei de răspuns la mesajul regal.

Mai dă la iveală, în nr. 9 al „Vieții românești“, un eseu relativ la personalitatea lui Lev Tolstoi. În nr. 11, publică articolul *Imperiul Habsburgilor și politica românilor*, în care susține rolul benefic pe care îl are formațiunea respectivă în Estul Europei. I se ripostează ponderat, dar decis în ziarul „Lupta“ din Budapesta (de către studentul Lucian Bolcaș și de către „unul dintre bărbații mai de frunte“, ce semnează Bătrânul).

1909

Își sistează aproape cu totul colaborarea la „Viața românească“.

Ziarul „Evenimentul“ declanșează o furibundă campanie de presă, în cadrul căreia, pe lângă acuzațiile mai vechi, se bate monedă pe incorectitudinea arătată în „afacerea Zemstvoului“.

C.S. dă la lumină în „Viitorul“ și „Liberalul“ o scrisoare deschisă, explicativă, intitulată *În jurul unei calomnii*.

La 2 septembrie, dă procură lui Mihail Sadoveanu pentru înscrierea în Societatea Scriitorilor Români, devenind astfel membru fondator.

1910

aprilie-iunie. C.S. întreprinde o lungă călătorie în Europa; face o cură într-un sanatoriu din Geneva. Cu acest prilej, citește cu atenție „însemnările“ lui Dinicu Golescu, pe marginea cărora scrie un amplu eseu, dat la iveală în numărul 10 al „Vieții românești“ sub titlul „Europa“ pentru un călător român din 1825.

noiembrie. Începe să publice *Neoiobăgia d-lui Gherea* – o analiză critică a lucrării lui C. Dobrogeanu-Gherea, care, nemărturisit, constituia răspunsul ideologului socialist la *Socialism-democratism sau poporanism?* Numeroase replici vin din partea reprezentanților Partidului Socialist (reorganizat) în „Adevărul“, „Facla“ ș.a.

1911

ianuarie. La guvern acced din nou conservatorii; în urma alegerilor organizate, C.S. nu poate intra în noul parlament.

În numărul din iulie al „Vieții românești“ îi apare articolul *H. Taine și Revoluția franceză*, în care subliniază deformarea imaginii Marii Revoluții Franceze de către istoricul și criticul literar, spirit în esență reacionar.

În cursul verii, face o călătorie la Viena, pentru un examen medical.

Numerele din noiembrie și decembrie ale revistei pe care o conduce includ articolele „*Colegiul unic*“ și *Întregirile necesare reformei electorale*, marcând astfel readucerea în primul plan al luptei politice a obiectivului „sufragiului universal“.

1912

ianuarie. C.S. este chemat de Octavian Goga în Ardeal pentru a „arbitra“ diferendul său cu Al. Vaida-Voievod, care îl acuzase a fi fost „cumpărat“ de guvernul maghiar. Dincolo de acuzație, în fond, era conflictul din sânul Partidului Național Român dintre „bătrâni“ și „tinerii oțeliți“. Profesorul ieșean izbuteste să obțină dovada peremptorie a cinstei și loialității poetului față de cauza națională și să împace pe cei doi lideri. Pentru succes, în cinstea lui C.S. i s-a organizat la Iași, în ziua de 8 februarie un mare banchet, prilej cu care a primit numeroase telegrame de felicitare. Ulterior, într-o nouă călătorie în Ardeal, cu sprijin mijlocit la forurile din București, a obținut și soluționarea conflictului dintre Consiliul Național Român și redacția ziarului „Tribuna“, sărbătorită și aceasta printr-un banchet, dat la Arad la 5 martie, „împăciunătorului“ oferindu-i-se o cren-guță de măslin de argint, cu o inscripție prin care i se exprima recunoștința.

În „Viața românească“ (nr. 5-6, dedicat marcării împlinirii unui veac de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Țarist) îi apare nuvela *În voia valurilor*, semnată C. Nistrul. (Ulterior, în 1916, nuvela e tipărită în volum.)

noiembrie 8. Este ales deputat (în sânul așa-zisei „opoziii miluite“).

În urma unui articol ofensator, publicat, la 19 noiembrie, de ziarul „Evenimentul“, C.S. îl provoacă la duel pe directorul acestuia, D. Greceanu, prefect. După cele două focuri de pistol, adversarii s-au împăcat, „d. Greceanu întinzând mâna d-lui Stere“. Participă la înmormântarea lui I.L. Caragiale (23 noiembrie), depunând o coroană din partea „Vieții românești“.

După alegerea lui Mihail Dragomirescu în fruntea Societății Scriitorilor Români (25 noiembrie), își dă demisia împreună cu tot grupul ieșean. Revenit în societate în primăvara anului 1914, va fi considerat în continuare fondator.

1913

Își expune în „Viața românească“ punctul de vedere privitor la conflictul de la sud de Dunăre: *Războiul din Balcani și atitudinea României* (nr. 9/1912), *Învățămintele din Războiul Balcanic* (1/1913), *Perspectivile războiului austro-rus și România* (11-12/1913), *Trenul al doilea* (nr. 5-6/1913), *Rezultatele Tratatului din București* (nr. 7-8/1913). Considerațiile sale sunt pe alocuri viciate de statutul său (liberal, în opoziție), de atitudinea poporanistă (acțiunea Bulgariei e apreciată, întrucât statul respectiv ar fi dus o politică în favoarea țărănimii mijlocii) și de relațiile pe care beligeranții le au cu Imperiul Habsburgic, căruia i se atribuie un rol esențial (și benefic) în evoluțiile viitoare. În calitatea sa de parlamentar, în timpul campaniei militare din Bulgaria, vizitează statul major la Orhanie, în care activa „voluntarul“ Ion I.C. Brătianu.

februarie 26. Este ales rector al Universității din Iași.

1914

Chemați la guvern la 4 ianuarie, liberalii fixează alegerile parlamentare la începutul lunii februarie. C.S. organizează și conduce cu multă energie campania electorală la Iași. Partidul său, firește, câștigă alegerile, el însuși devenind deputat.

La 5 martie 1914, Camera votează, în urma raportului prezentat de C.S. propunerea de revizuire a Constituției României, întru introducerea unor reforme radicale, vizate fiind în primul rând procesul electoral și ameliorarea situației țărănimii.

Alegerile pentru Adunarea Constituantă au loc în 18-26 mai, și de această dată C.S. fiind ales deputat. Deși partidul său are o largă majoritate parlamentară, C.S., pare-se, nutrește îndoieli cu privire la voința acestuia (în întregime ori parțial, a unora dintre liderii săi) de a promova reformele și de aceea inițiază așa-numita „Ligă a reformelor“, deschisă tuturor celor ce le doresc, indiferent de partid. Acțiunea demarează energic, cu mai multe întruniri populare, la care se manifestă oratori de forță ai momentului, iar ziarele favorabile găzduiesc numeroase adeviziuni.

Criza internațională și apoi declanșarea războiului mondial anulează începutul mai mult decât promițător.

mai 21. C.S. este delegat de universitatea sa la festivitățile ce marchează 300 de ani ai Universității din Gröningen (Olanda).

În timpul vizitei efectuate de Țarul Nicolae II la Constanța, printre personalitățile care îi sunt prezentate de către Regele Carol I se numără și

fostul surghiunit siberian, în calitate de rector al Universității ieșene.

Consiliul de Coroană, ținut la 21 iulie, decide ca România să rămână în neutralitate. Aflat la Viena în momentul declarării războiului de către Austria, C.S. se întoarce imediat în țară; în următoarele 30 de zile, efectuează două călătorii la Brașov unde se întâlnește cu unii dintre fruntașii românilor ardeleni.

Publică, în 22 iulie, în ziarul „Universul“ articolul „*Jos Austria?*“, împotriva unei grăbite alăturări la Antanta, din care făcea parte și Imperiul Țarist. Va urma o suită de articole intitulată *În așteptare* (2-24 august), cu o retrospectivă a încorporării Basarabiei în Imperiul Țarist și a rusificării ei continue; în „Viața românească“ începe un ciclu, continuat și anul următor, sub titlul *Din carnetul unui solitar* (*Pentru ce sunt un trădător?, Puhoiul, Discursul lui Take Ionescu*).

1915

februarie-martie. În ultimul număr dublu al „Vieții românești“ pe 1914, apărut cu întârziere de două luni, publică amplul articol *România și Războiul European* (tipărit apoi și ca broșură), în care își revelează și argumentează pe larg punctul de vedere în favoarea intrării în război în tabăra opusă Imperiului Țarist. Colaborează cu câteva articole la ziarul „Moldova“, scos de P.P. Carp, adept și el al Puterilor Centrale. În ziar sunt reproduse și două dintre „carnetele unui solitar“.

Deputat și vicepreședinte al Camerei, mobilizat, din 1914, se pare, cu grad de colonel și funcția de consilier pe lângă „Marele Cartier General“, C.S.,

petrece tot mai puțin timp în Iași, unde continua să fie profesor și rector al Universității.

Se îndepărtează și de familie, probabil de mai multă vreme fiind cucerit de Aneta Radovici (născută Ionescu-Quintus, văduva fostului coleg din grupul „tinerilor generoși“).

decembrie 15-16. În cadrul discuțiilor pe marginea răspunsului la mesaj, C.S. își prezintă încă o dată poziția în chestiunea politicii externe, în speță a taberei la care România trebuie să adere. Poziția îl separă de majoritatea celor alături de care activase până atunci, silindu-l să se apropie de foști adversari ireductibili până atunci, precum conservatorii P.P. Carp, Titu Maiorescu, Al. Marghiloman. Întrucât deputatul Jean Miclescu a întrerupt discursul lui C.S. rostind cuvântul „mizerabil“, în ziua de 17 decembrie, oratorul l-a provocat la duel. Conform presei, martorii, întrunindu-se, „au căzut de acord că nu este caz de duel și incidentul a fost închis“.

1915 decembrie – 1916 februarie. Conflict acut între rectorul Universității din Iași și studenți. La 20 decembrie, mai mulți studenți împiedică ținerea în aula Universității a unei conferințe a profesorului Virgil Arion, partizan al Puterilor Centrale. Senatul, la sugestia rectorului, ia măsuri aspre împotriva studenților implicați, interzicându-le prezentarea la examene timp de un an și desființându-le societățile. Rectorul inserează în ziarul „Mișcarea“ (5 februarie) o scrisoare deschisă (**Către părinți**), explicându-și atitudinea și cerând generației mature să tempereze tineretul. Escaladarea conflictului îl determină pe rector să-și înainteze demisia, care îi

este aprobată de minister la 29 februarie 1916. Proce-
dându-se la alegerea unui nou rector (la 6 martie),
C.S., deși se află în străinătate, candidează din nou,
dar colegiul universitar se pronunță în favoarea
profesorului Matei B. Cantacuzino.

mai-iunie. La Editura H. Steinberg, în colecția „Căminul“
(îngrijită de H. Sanielevici) apar volumele: *Patru
zile în Ardeal. Impresiuni fugitive și În voia valu-
rilor*, acesta din urmă, semnat tot cu pseudonimul
C. Nistrul. Alte două volume – *Social-democra-
tism sau poporanism?* și *Critice* –, pregătite și ele
pentru tipar, nu au mai putut să apară.

1916

august-noiembrie. După intrarea României în război, la
15 august, nu adoptă conduita pe care susținuse în
mod repetat că o va urma, a unei acțiuni dinamice
în sensul deciziei luate de factorii răspunzători. Re-
fuză să participe în vreun fel la administrarea noii
situații. Chiar mai înainte, probabil, își dăduse
demisia din funcția de consilier juridic la Marele
Cartier General, ceea ce însă nu putea să-i anuleze
și statutul de mobilizat.

Când armata și autoritățile civile se retrag din capi-
tala amenințată a fi ocupată de trupele inamice, C.S.
nu le însoțește, fapt pentru care, mai târziu, a adus
mai multe explicații contradictorii: dorința de ame-
liora situația populației rămase sub ocupație, spe-
ranța de a constitui, împreună cu alți oameni politici
rămăși la București (P.P. Carp, Titu Maiorescu,
Al. Marghiloman), soluția de rezervă în caz de în-
frângere totală și definitivă a României, temerea

de o eventuală represiune rusească asupra sa, ca
fost surghiunit și mai recent ca adversar al alianței
cu Antanta, problema familială etc.

1917

martie-aprilie. Face o călătorie la Viena, unde, cu sprijinul
lui Al. Vaida-Voievod, este primit de ministrul
de Externe, căruia îi prezintă un memoriu ce atrage
atenția asupra pericolelor ce rezultă pentru Impe-
riul Habsburgic dintr-o eventuală dezmembrare a
României și propune o uniune personală a patriei
sale cu imperiul vecin. Memoriul nu suscită un inte-
res prea mare nici în capitala dunăreană, nici la Ber-
lin, unde, de asemenea, C.S. îl prezintă.

Responsabilii austro-ungari cu administrarea teri-
toriului ocupat îi dau aprobarea de a edita un coti-
dian „independent“. La București, inițiativa nu este
agreată de P.P. Carp și de partizanii săi. Totuși, cu aju-
torul „politic“ și financiar al lui Al. Vaida-Voievod,
depășește impasul și, în asociație cu B. Brănișteanu,
face să apară ziarul „Lumina“ la 1 septembrie 1917
(stil nou), când încă se mai duceau lupte pe frontul
românesc. Ziarul informează despre mersul con-
flictului mondial, precumpănitor din perspectiva
surselor germano-austro-ungare, manifestă atașament
la cauza Puterilor Centrale, în acest sens,
condamnând cu vehemență decizia „fatală“ din au-
gust 1916, luată de un guvern autoritarist, incapabil
să întrevadă cursul evenimentelor, trădător al
interesului național integral, de o incompetență
crasă în pregătirea războiului. Ținta principală a
atacurilor devine prim-ministrul Ion I.C. Brătianu,
relațiile dintre acesta și C.S. fiind expuse pe larg,
mai ales în serialul *Pro domo*, cu dezvăluiri de

fapte dificil de controlat, dar și cu vădite omisiuni, ce denaturează în ultimă instanță realitatea. Un spațiu amplu se dedică evoluțiilor din Rusia, de fiecare dată subliniindu-se justetea previziunilor făcute în parlament, în „Universul“ ori „Viața românească“. Pentru o parte majoră a populației din teritoriul ocupat, în condițiile agravării condițiilor ei de trai, nominalizarea „vinovaților“ de dezastru și pedepsirea lor constituiau pentru moment singurul remediu, chiar dacă nu putea avea urmări în viața cotidiană, ci doar în plan moral. Ca atare, „Lumina“ înregistrează un succes, sporindu-și mereu tirajul. La aceasta contribuie și înmulțirea colaboratorilor, unii fiind mai vechi partizani ai lui C.S., precum D.D. Patrașcanu, G. Topîrceanu (după revenirea lui din prizonierat), alții, precum Liviu Rebreanu, Gala Galaction, T. Argezi, Ion Gorun, fiind în căutare de mijloace de existență. După încheierea armistițiului dintre România și Puterile Centrale (5 decembrie 1917), C.S. militază (și în „Lumina“) pentru mai rapida formare a unui guvern agreat de Puterile Centrale, care să încheie pacea separată cu ele, sprijinindu-l în acest sens pe Al. Marghiloman.

1918

martie 21. C.S. sosește la Iași, întâmpinat cu entuziasm de prieteni și colaboratorii de la „Viața românească“, precum și de cei care considerau că desfășurarea evenimentelor dovedise justetea poziției sale. În ziua următoare, participă la întâlnirea dintre Al. Marghiloman și delegația basarabeană venită pentru a discuta condițiile unirii provinciei dintre Prut și Nistru cu România. Însoțește delegația basarabeană la

Chișinău, unde i se face o primire triumfală. Cu autoritatea sa de fost revoluționar antițarist și luptător pentru cauza națională și cu o elocvență irezistibilă, contribuie la câștigarea deplină a celor ce mai nutreau reticențe, fie ei moldoveni sau de altă etnie. Are un aport esențial la redactarea declarației ce este votată cu o copleșitoare majoritate.

Face parte din delegația basarabeană care, la Iași, în 30 martie, prezintă Regelui și guvernului român declarația de unire. La prânzul de gală oferit, este decorat cu ordinul „Coroana României“ în rang de mare ofițer și stă lângă Rege, când acesta salută din balconul Palatului populația venită să-și manifeste bucuria.

Sprijină moral și financiar apariția, la 1 aprilie, a ziarului ieșean „Momentul“, sub direcția lui G. Ibrăileanu, iar care, de îndată, reproduce din „Lumina“ serialul *Pro domo* și alte articole.

La mijlocul lunii aprilie este ales președinte al Sfatului Țării, în locul lui Ion Inculț, devenit ministru al Basarabiei în guvernul românesc.

C.S. își limpezește și problema familială: divorțează rapid de Maria și la 16 iunie 1918 se căsătorește cu Aneta Radovici, graba fiind justificată de așteptarea unui copil, ce se va naște la 5 octombrie 1918 și va fi botezat Ion.

La alegerile din mai 1918, candidează concomitent la București și Iași și, fiind ales în ambele circumscripții, optează pentru cea dintâi.

Probabil către sfârșitul primăverii, iese de sub tipar volumul *Marele Război și politica României*, cuprinzând discursuri parlamentare, o parte din „carnetele solitarului“ și mai multe articole apărute în „Lumina“.

La începutul lunii octombrie, fostul adversar al poporanismului, Duiliu Zamfirescu, propune alegerea lui C.S. în Academia Română, ca reprezentant al Basarabiei. Votul academicienilor dă însă câștig de cauză profesorului Ștefan Ciobanu. În condițiile ofensivei forțelor Antantei pe frontul din Balcani, ofensivă ce a condus la capitularea Turciei și a Bulgariei, guvernul Marghiloman e înlocuit cu unul condus de generalul Coandă, care decretează mobilizarea și, la 27 octombrie/9 noiembrie, somează trupele Puterilor Centrale să părăsească teritoriul românesc ocupat.

La 12 noiembrie noile autorități suspendă apariția „Luminei” și pun sechestru pe documentele și valorile existente în redacție.

La 1 decembrie, presa anunță demisia lui C.S. din funcția de președinte al Sfatului Țării, în loc fiind ales Pan. Halippa.

1919

ianuarie. Curtea Marțială deschide acțiune împotriva foștilor „colaboraționiști”, o parte dintre ei fiind judecați în regim de urgență și condamnați. Printre potențialii învinuiți se află și fostul director al „Luminei”, al cărui domiciliu e perchezitionat. Totodată, colegiul Facultății de Drept din Iași decide la 6 martie să-l suspende din învățământ pe profesorul absent nemotivat de la catedră de aproape trei ani. Presa anunță de mai multe ori arestarea lui, aceasta survenind, în cele din urmă, la 10 mai. După o săptămână, este mutat sub arest la Sanatoriul „Sf. Elisabeta”. Este pus în libertate la 8 iunie și, cu acordul primului-ministru I.I.C. Brătianu, primește un pașaport pentru a putea călători în străinătate.

Pentru a-și îngriji sănătatea, dar și cu gândul de a se expatria, C.S. pleacă la mijlocul lunii august în Elveția, la Lausanne. În lipsă, este ales, la începutul lui noiembrie deputat de Cetatea Albă (Akerman).

1920

La alegerile din mai, i se pune candidatura la Soroca, dar nu este ales. Revine totuși în țară în iunie 1920, chemat de prietenii basarabeni pentru a întări partidul țărănesc format.

După o întrerupere de patru ani, „Viața românească” își reia apariția, fiind editată de societatea pe acțiuni cu același nume. C.S. face parte din asociație ca membru obișnuit. În partea a doua a anului, dă trei articole privitoare la situația internațională – *Pax britanica*, *O voce engleză despre Tratatul din Versailles* și *Consecințele economice ale Tratatului din Versailles*.

1921

Candidează la alegerile parțiale organizate în județul Soroca, reușind să obțină un număr impresionant de voturi. În condițiile în care adversarii politici cer, în Parlament, invalidarea alegerii, rostește în 4 și 5 martie 1921 un discurs în care își explică și justifică atitudinea din perioada antebelică și din timpul războiului, discurs pe care îl va publica și în broșură, sub titlul *Un caz de conștiință*. Prestația oratorică extraordinară, dar mai ales sprijinul deputaților basarabeni și al celor antiliberali fac ca alegerea sa să fie validată.

La Congresul Partidului Țărănesc din 20 noiembrie este ales în delegația permanentă a comitetului executiv.

Din decembrie, colaborează cu articole pe teme politice la ziarul „Aurora” condus de dr. N. Lupu. În Editura „Viața românească” vede lumina volumașul *În literatură*, ce reunește mai multe texte apărute inițial în „Evenimentul literar” și în revista ieșeană de dinainte de război.

1922

La alegerile pentru Adunarea Constituantă (1-7 februarie) este ales în patru județe basarabene. Pregătește pentru partidul său un anteproiect de Constituție, din a cărui expunere de motive publică mai multe fragmente în „Viața românească”. Anteproiectul nu este supus dezbaterilor, Partidul Țărănesc luând decizia de a nu participa la sesiunea parlamentară în care se va vota textul adus de Partidul liberal.

1923

La Congresul din ianuarie al Partidului Țărănesc, nu mai este ales în delegația permanentă.

În iunie, un grup de profesori universitari ieșeni solidă reintegrarea în învățământ a fostului lor coleg. Ministrul va cere avizul unui raportor special numit, dar nu-și va însuși concluzia acestuia, conform căreia cel în cauză poate fi considerat demisionat, ci, până la judecarea celui în cauză, îl va trata ca suspendat din învățământ, situație în care nu putea preda, însă primea salariul cuvenit. Demersurile declanșează o nouă și încrâncenată campanie de presă împotriva fostului partizan al Puterilor Centrale.

C.S. face, în discursul la mesajul regal (20 noiembrie) o analiză minuțioasă a Constituției adoptate.

Continuă să dea la lumină în „Viața românească” alte file din „carnetul unui solitar” (*Viziunea lui Babouc, Utopia*). Începe, de asemenea, un foarte documentat studiu intitulat *Cauzele și perspectivele revoluției ruse*, continuat și anul următor, rămas totuși neterminat.

1924

Se implică în tratativele dintre Partidul Țărănesc și Partidul Național având ca scop fuziunea lor. Va elabora principiile pe baza cărora se vor purta negocierile, acestea neducând însă pe moment decât la un pact de colaborare în opoziție.

1925

La sfârșitul lui aprilie, așa-numitul „scandal de la Zgurița” (molestarea unor deputați basarabeni, între care Pan. Halippa și C. Stere de reprezentanți ai administrației locale liberale) devine temă centrală în presă și, ca atare, dă prilej unei exacerbări a luptei politice. În Parlament, în legătură cu incidentul respectiv, primul ministru declară că nu va mai repeta gestul său de după război, de „a arunca vâlul uitării peste tot ce a fost scădere [în timpul conflagrației]”. C.S. e primit însă în audiență de Rege și, de asemenea, participă la Consiliul de coroană (din 31 decembrie) ce aprobă renunțarea prințului Carol la statutul de prinț moștenitor și recunoașterea acestui statut fiului său Mihai, după unele surse, fostul profesor de drept constituțional având o mare contribuție în redactarea documentului.

În cursul toamnei, dă la iveală, în „Adevărul literar și artistic”, alte eseuri sub genericul „din carnetul unui solitar” (*Anatol France...*, „*Decembriștii*”, „*Nemuritorul Israel*”)

1926

În alegerile organizate la 25 mai de guvernul Averescu, C.S. candidează în trei județe (Soroca, Ismail și Cetatea Albă), fiind ales în toate trei. Dar partidul său, ca și cel Național, obține un rezultat slab, ceea ce le determină să reia „pertractările“ de fuziune, în care un rol important revine deputatului de Soroca. Acesta, după ducerea lor la bun sfârșit, va redacta în linii mari și programul noii formațiuni – Partidul Național Țărănesc. Din cauza prejudiciilor pe care trecutul său le putea aduce imaginii partidului, nu i se dă un loc în organele de conducere.

1927

La alegerile din 7 iulie, organizate de liberali și câștigate de ei, C.S. e ales din nou în Soroca și Cetatea Albă.

În „Adevărul literar și artistic“ semnează mai multe „carnete“, care se opresc asupra câtorva dintre noii scriitori ruși (sovietici) – Andrei Bielâi, A. Kolontay, Panteleimon Romanov, Isac Babel.

1928

C.S. se implică în campania de răsturnare a guvernului liberal, declanșată în ianuarie, rostind fulminante discursuri. Nu acceptă însă soluția luptei extraparlamentare, cu care cochetează unii dintre colegii săi.

1929

C.S. exprimă o opinie diferită de cea a președintelui Partidului Național Țărănesc în chestiunea „dinas-tică“, divergența fiind cu greu estompată de ambele părți. Disensiuni mai grave apar în noiembrie, când Iuliu Maniu acceptă mandatul de a forma guvernul,

în loc de a lăsa locul unui guvern neutru, care să organizeze alegeri libere. În ciuda aportului preponderent al „țărăniștilor“ la victoria electorală, ei sunt defavorizați de către primul ministru, care privilegiază pe colegii „naționali“. C.S. este practic marginalizat, neîncredințându-i-se vreo sarcină pe măsura locului său pe eșichierul politic. Pentru a nu pune în pericol unitatea partidului, liderul basarabean acceptă situația, dar își asumă public sarcina de a monitoriza demersurile guvernului și administrației întru respectarea legalității și democrației. În parlament, pledează împotriva proiectului guvernamental privitor la „descentralizare“, dar teza sa este considerată inoportună. Un succes moral înregistrează când, în ciuda opoziției făcute de către adversari (între care și trei generali ce se ilustraseră în timpul războiului), i se recunoaște îndeplinirea condițiilor cerute pentru a deveni senator de drept, el optând totuși în final pentru calitatea de deputat. În schimb, soluția avansată de el în criza survenită prin descompletarea regenței, acceptată inițial de liderii partidului și pentru care întreprinsese toate demersurile necesare, nu e finalmente adoptată, prin aceasta creându-se premisele unor evoluții primejdioase pentru democrație.

1930

La o festivitate organizată în ziua de 28 martie pentru a marca împlinirea a 12 ani de la unirea Basarabiei, trei generali părăsesc sala în semn de protest la prezența în loja oficială a lui C.S. Incidentul ia proporții, când ministrul de Război în exercițiu, interpelat în Camera deputaților, își dă demisia, înainte de a răspunde, pentru a nu fi în situația de a

reproba gestul generalilor și, astfel, a crea o ruptură cu instituția pe care o reprezenta. În absența unei solidarizări a colegilor din fruntea partidului, C.S. își dă demisia din partid. Nu va ieși din viața politică, precum se dorea, ci devine liderul grupului independent al parlamentarilor basarabeni. Publică în mai-iunie în ziarul „Adevărul“ un serial, sub titlul *Documentări și lămuriri politice. Preludii: Partidul Național Țărănesc și „Cazul Stere“*, tipărit de îndată și sub formă de broșură. Expunere a propriilor poziții ideologice, lucrarea are, totodată, și o componentă memorialistică, precum și una pamfletară (îndeosebi în capitolul *Domnul Președinte*). Efectul politic și „literar“ al lucrării este curând anulat de revenirea în țară a prințului Carol și recunoașterea lui de către Parlament, la 8 iunie, ca Rege al României.

1931

Grupul parlamentar condus de C.S. participă ca atare la alegeri, în cele din urmă transformându-se în partid de sine stătător, sub titulatura Partidul Țărănist-Democrat.

După ce republicase, în mai-iunie 1930, în ziarul ieșean „Avântul“ nuvela *În voia valurilor*, C.S. porcede în septembrie 1931 la transpunerea în practică a intenției de a da la lumină un roman fluviu axat pe biografia personajului principal din nuvela scrisă cu două decenii în urmă; primele două volume sunt dictate publicistului L. Leoneanu, dactilogramele fiind ulterior transmise prietenilor și colaboratorilor de altădată – Mihail Sevastos,

G. Ibrăileanu, G. Topîrceanu –, cărora li se adăuga apoi Al. A. Philippide, în vederea corectării și stilizării textului.

La 10 decembrie 1931, susține la cercul „Libertatea“, conferința *Elenismul și judaismul în civilizația umană*, publicată apoi atât în revista „Adam“ (din 15 octombrie), cât și ca broșură.

1932

La 27 martie începe să apară „Zărilor“, organ săptămânal al noului partid, având ca director pe C.S., care semnează mai multe articole doctrinare – *Ce este țărănismul?, Proiectul de Program al Partidului Țărănist-Democrat din România, Condițiile progresului social etc.*

În luna februarie, în vitrina librăriilor apar primele două volume din romanul *În preajma revoluției – Prolog. Smaragda Theodorovna și Copilăria și adolescența lui Vania Răutu*. Succesul de public înregistrat este consolidat de o foarte bună primire din partea criticii literare. Solicitat să dea numeroase interviuri, autorul pregătește noi ediții, corectând și revizuiind textul, în paralel lucrând, în aceeași manieră, la continuarea romanului. Volumul al III-lea, intitulat *Lutul*, apare în cursul lunii octombrie.

La 8 decembrie 1932, prezintă la cercul „Libertatea“ conferința *Întâlniri fortuite*, reproducă în primul număr din 1933 al magazinului „Adevărul literar și artistic“.

1933

În februarie ia ființă Partidul Radical-Țărănesc, rezultat din fuziunea formațiunilor conduse de C.S. și Gr. Iunian. Se încearcă o apropiere de alte

grupări politice de stânga, precum Partidul Social-Democrat. La alegerile din 20-22 decembrie, câștigă din nou în județul natal.

La mijlocul lunii februarie, iese de sub tipar volumul al IV-lea al romanului – *Hotarul*.

1934

Pentru a mări grupul parlamentar al partidului său, C.S. solicită iarăși mandatul de senator de drept. Cu prilejul validărilor, la inițiativa lui N. Iorga, au loc noi manifestări de ostilitate față de el, care îl și determină să nu mai participe la lucrările Senatului.

La sfârșitul lui octombrie apare cel de-al V-lea volum – *Nostalgii*.

C.S. întreține relații bune cu ambasadorul Uniunii Sovietice la București.

1935

Următoarele două volume – *Ciubărești și În ajun* – apar, primul primăvara, secundul, către sfârșitul toamnei.

1936

martie. Vede lumina zilei volumul al VIII-lea, *Uraganul*.

iunie 26. C.S. se stinge din viață la Bucov. Corpul îi este incinerat pe 28 iunie, precum fusese ultima sa dorință, „fără discursuri [...] și fără necroloage pangirice“, în prezența mai multor apropiați. De față a fost și ambasadorul Uniunii Sovietice. În presă apar numeroase necrologuri și omagii.

1937

„Viața românească“ dedică un număr triplu omagierii lui C.S., în multiplele fațete ale personalității sale – fondator al poporanismului, director al revistei, inițiator al mișcării cultural-naționale în Basarabia, om politic și, nu în ultimul rând, romancier de prim rang al deceniului al patrulea.

VICTOR DURNEA

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Distins, la apariție, de un succes materializat într-un tiraj rar întâlnit, întâmpinat cu elogii de mari critici într-un deceniu în care specia epică înregistra creații de mare valoare, iscălite de Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Gib. Mihăescu, Mihail Sadoveanu ș.a., romanul-fluviu al lui C. Stere *În preajma revoluției* a avut parte ulterior de o soartă mai ingrată decât toate celelalte. Pus la *Index* la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, ca și majoritatea acelorora, el nu a avut parte de o casare, fie și parțială, a condamnării vreme de mai bine de cinci decenii. Aceasta s-a produs abia după schimbarea de regim din decembrie 1989. Atât de mult întârziată, „resurecția” e însă, la prima vedere, impresionantă.

Astfel, în interval de câțiva ani, văd lumina zilei două ediții ale romanului: cea dintâi, în anii 1990-1991, la Chișinău (Editura Hyperion), în patru volume, sub îngrijirea cercetătorului Vasile Badiu; cea de-a doua, în 1991-1993, la București (Editura Cartea românească), în trei volume, scoasă de către cel care i-a închinat lui C. Stere o masivă biografie, Z. Ornea.

Era, totuși, numai un început, însuși istoricul literar bucureștean mărturisind în debutul notei preliminare că demersul său „[nu este] o ediție critică”, aceasta reprezentând în fapt „o misiune a [sa] pentru viitor”.

Din păcate, nici circumstanțele tranziției postrevoluționare, nici soarta nu i-au îngăduit lui Z. Ornea să ducă la bun sfârșit misiunea în cauză. Și nici altcineva nu a mai cutezat până în prezent să și-o asume.

Începutul făcut în anii 1990-1993 nu a avut, așadar, urmarea necesară. Dar, mai mult, el însuși se relevă, la o analiză mai atentă, cu o seamă de carențe ce îi periclitează grav condiția.

Într-adevăr, din motive pe care nu le-a dezvăluit, Vasile Badiu a optat pentru reproducerea ediției I a primelor patru volume din romanul *În preajma revoluției*, și nu a ediției a IV-a, revizuite de autor, așa cum cer principiile admise unanim în materie.

Această ediție a IV-a, revizuită, expresie a ultimei voințe a lui C. Stere, a luat-o ca text de bază Z. Ornea. El însă a comis, mai departe, o regretabilă derogare de la profesionalismul său binecunoscut. Foarte probabil, operațiile de transcriere a textului și corecturile au fost încredințate unor persoane mai puțin competente și rezultatele au fost aproape catastrofale: au fost omise peste 3.000 de cuvinte, iar alte câteva mii au fost transcrise greșit. (O absolut necesară Errata ar lua proporții dezarmante. Cu titlu de exemplu sugestiv: acțiunea/ [în loc de] secțiunea; adus/sedus; înghețată/ închegată; cauza/cazna; cerul/gerul; contractul/contactul; cominațiunea/dominațiunea; autorităților/autohtonilor; clasicității/elasticității; distinsului/destinului; dușmanelor/dușumelelor; firea/fiara; îngrămădită/îngrădită; lăuntrice/lăturalnice; umbra/urma; alocuțiunile/alocațiunile; înglobeze/înglodeze; vrea/crea; trăiesc/trebuie; împărtășesc/împărțesc; moral/mortal; morale/normale; mirelui/mirului; ordonat/odorant; sudului/Sudanului; imposibil/impasibil; lotul/totul; elicei/clicei; patul/palatul; emoțiune/comoțiune; fagi/fragi; teama/tema; magistrați/magnați; supprime/

exprime; evenimentele/verminele; ocrotind/octroind; petele/pletele; „pomană”/„poamă”; seara/scara; separate/disparate; strâng/stâng; sufletul/suflul; castei/oastei; faptul/fastul; șterpelit/feștelit; îndura/îndruga; colț/coțet; incerte/incete, vechiului/vechilului; Odorheiului/Orheiului; trestia/trăită; etc. etc.)

Efectul respectivelor fenomene este augmentat de păstrarea majorității greșelilor de punctuație din textul de bază.

În aceste condiții, se impune stringent ca „misiunea” realizării unei ediții critice a romanului *În preajma revoluției* să fie asumată cât mai repede, se impune ca, recurgând la o imagine dragă lui C. Stere, făclia căzută să fie ridicată și dusă mai departe.

Ediția de față năzuiește să satisfacă într-o măsură cât mai mare cerințele pe care le incumbă atributele uneia critice și științifice. Într-o măsură cât mai mare, subliniem, și nu total. Pentru că acest lucru este în cazul nostru aproape imposibil.

De această cvasiimposibilitate sunt responsabile în principal două pricini. Cea dintâi decurge din însăși maniera în care a fost creat romanul *În preajma revoluției*. Precum se știe, din mai multe motive, pe toată durata activității sale publicistico-literare, adică de la sosirea sa în România până la moarte, C. Stere a preferat adesea să dicteze cuiva textele sale, pe care apoi le revedea și corecta, de multe ori după ce încredința unuia dintre prieteni sarcina de a înlocui „rusicmele” și de a elimina agramatismele. În cazul romanului-fluviu, se știe cu siguranță că a fost dictat unor „secretari”, L. Leoneanu și A. Byck, și că manuscrisele și uneori direct șpalturile au fost transmise pe rând lui G. Ibrăileanu, Mihail Sevastos, G. Topîrceanu

și Al. A. Philippide, concomitent sau după aceea fiind revăzute de autor.

Astfel, de o confruntare critică a tipăriturii și a manuscrisului inițial (original) nu poate fi vorba. Mai mult, nu poate fi vorba nici de o comparare cu dactilogramele de lucru, susceptibile să ne instruiască asupra proporțiilor luate de intervențiile „corectorilor” și „stilizatorilor” menționați, întrucât, din păcate, arhiva personală a lui C. Stere, de la Bucov, unde ar fi putut să se păstreze, a dispărut, fiind fie distrusă, fie ascunsă și nedescoperită până în prezent.

Ca atare, ediția de față trebuie să se mărginească la transcrierea critică a textului **ediției de bază**, ultima revizuită de autor, care este, precum s-a spus, pentru primele patru volume, ediția a IV-a și ediția a II-a, pentru volumul al VI-lea, precum și la înregistrarea revizuirilor (în raport cu ediția primă).

În ceea ce privește transcrierea textului, aceasta năzuiește a fi critică, în sensul respectării principiului fundamental, al păstrării tuturor formelor reale de limbă și al modificării numai a grafiilor specifice epocii în care s-a făcut redactarea/tipărirea.

Pentru a sugera doar operațiile efectuate, dăm mai jos un tablou al celor mai importante:

Fapte de limbă păstrate

Au fost menținute:

1. regionalismele moldovenești, precum următoarele (grupate după fenomenul fonetic caracteristic): *asă-mănare, dăunăzi, frumusăță, tineretă, blăsteme, galbăn, înțălegere, năcaz, margină, părete, răpede, răzima, samă, zădar, gemăt, până, întâi, dintăi, fășie, mângăiere, ceti, întra, mâne, câne, pâne, vecinic, vrăstă, obicinui, primblare,*

etc.; multe dintre ele înlocuiesc relativ consecvent (așadar, nu peste tot) în ediția a IV-a „revizuită” formele literare, dovedind dorința autorului de a da astfel culoarea locală;

2. o seamă de „muntenisme”, de tipul *ușe, dedea, să puie, (eu) spui, să spuie, să impuie, să amăie, să vie etc.*; datorate probabil stenografilor, au rămas ca atare și în ediția a IV-a, în acest caz neputând fi siguri dacă autorul le-a acceptat ori, pur și simplu, nu le-a observat;

3. câteva forme ținând de fenomenul de hipercorectitudine, datând de la sfârșitul secolului al XIX-lea, forme pare-se însușite ca atare de autor, precum *consimțimânt, resfrânge, sprincene, uriciune, tutulor*;

5. neologisme cu un aspect fonetic diferit de cel actual, îndeobște apropiat fiecărui de etimonul său: *advocat, aquilin, biurou complect, desemn, evoluțiune, echinoptiu, ecvator, falș, hall, lingvistice, liquidatie, „cercuiști”, evantaliu, menu-uri, mesagiu, peisagiu, personagiu, prezinta, rancună, reprezentant, sanguinar, sanguinolent, vițiu etc.* (Menționăm că destul de multe dintre variantele de mai sus se întâlnesc, chiar pe aceeași pagină, cu dubletele lor literare, de astăzi.)

6. neologismele *baronă, matronă, patronă, un molusc*, utilizate consecvent de autor în forma provenind din limba rusă.

7. pluralul în *-i* (implicit, G.D. sg. în *-ii*) al unor substantive feminine, care astăzi primesc *-e* (și, la G.D., *-ei*): *fiiunți, conștiinți, cunoștinți, științi, tendiți - fiiunții, conștiinții, cunoștinții, științii, tendinții etc.*

7. pluralul în *-e* (implicit, G.D. sg. în *-ei*) al unor substantive feminine care astăzi primesc *-i*: *boale, școale, epoce - boalei, școalei, epocai*;

8. formele de feminin pl. în *-i* ale unor adjective: *rari*;

9. formele atone ale pronumelor personale de pers. I și a III-a pl.: *ni, li*;

10. numeralul cardinal *șese*;
 11. numele vechi și populare ale lunilor: *ianuar, februar, novembre, decembre*.

Grafii modificate

S-au modificat grafiile ce nu mai corespund normelor în vigoare:

1. *s* intervocalic și *s* tare, precedat sau urmat de vocală, ca și *s* la sfârșitul unor neologisme (ca *abus, confus, genesă, desvolta, nasal, partisan*) a fost transcris *-z*;

2. *e* la început de cuvânt sau de silabă, ce urmează unei vocale, a fost transcris *-ie*: *iepure, ieși, ierta, boier, nevoie, trebuie*;

3. forma pronominal-adjectivală de pl. *cari* (utilizată greșit de autor și ca formă de feminin și neutru) a fost înlocuită peste tot cu forma invariabilă *care*;

4. formele pronumelor și adjectivelor demonstrative feminine sg. *ceia, aceia*, precum și formele *ceia ce, (de) aceia, aceiași* (sg. fem.) au fost transcrise *ceea, aceea, ceea ce, aceeași*;

5. neologismul *ideia* a fost redat *ideea*;

6. formele pronumelui de identitate *acelaș, aceeaș* au fost corectate: *același, aceiași*;

7. *a* fost corectată și forma auxiliarului din componența condițional-optativului: *aș*, în loc de *ași*;

8. diftongul *-ia* a fost transcris *-ea*, când e sufix flezionar pentru imperfect: *ceția=cetea, spunia=spunea, venia=venea* și când urmează consoanelor *k* și *g*: *chiamă=cheamă, ghiată=gheață*;

9. *-nn* s-a redus la *-n* în cuvintele: *înainta, îneca*;

10. *-n* a fost dublat în cuvinte compuse cu prefixul *în-*: *înnopta, innegri, înnoi*;

11. *-u* scurt final (*ariciu, biciu, dreptunghiu, greoiu, obiceiu, puu, vechiu, eu voiu*) nu s-a păstrat;

12. nu s-au păstrat grafiile „etimologiste“ de tipul *coherență, coeziune*;

13. *-gg-* din *suggera, suggestiune* a fost redus la *g* (în acest caz, procedând împotriva voinței romancierului, care l-a menținut cu obstinație toată viața, pe temeiul pronunțării lui ca atare în limba franceză, de origine);

14. formele vechi de pl. (și G.D.) ale adjectivului *nou* (*noui, noue, nouei*) au fost înlocuite cu cele actuale;

15. în locul formelor verbului *a fi* conținând *î* sau *â* (*sânt, sânteți, sântem*), folosite în mod consecvent de C. Stere, ca și de toți colaboratorii de la „Viața românească“, chiar după adoptarea regulilor ortografice ale lui Sextil Pușcariu, au fost introduse formele *sunt, suntem, sunteți*.

S-au transcris cu minusculă inițială conform uzanțelor actuale:

1. etnonimele: francez, englez, român, rus etc.

2. numele punctelor cardinale: nord, sud, est, vest;

S-au transcris cu majusculă inițială:

1. cuvintele secunde din componența unor toponime: Extremul *Orient*, Orientul *Apropiat*, Siberia *Orientală*, Siberia *Occidentală*;

2. numele unor instituții: *Facultatea de Drept, Hotelul Regal*;

3. numele unor epoci: *Antichitatea, Evul Mediu*.

Toponimele rusești s-au transcris în forma intrată în uzul vorbitorilor români de astăzi, având în vedere aici atât forma românească diferită de cea rusească (*Mos-cova*), cât și forma propriu-zis rusească, adoptată ca

atate: Doneț, Harkov, Iakutsk, Kara, Kiev, Krasnoiarsk, Kurgan, Minusinsk, Spaskoie (în loc de Doneț, Harcov, Cara, Chiev sau Kiev, Crasnoiarsc, Curgan, Minusinsc, Spaskoie, Iacutsc, etc., ce apar în ediția de referință).

În același mod s-a procedat cu numele unor personalități aparținând științei și culturii rusești, precum Cernâșevski, Dostoievski, Mihailovski, Nekrasov, Ostrovski, Pușkin, Saltâkov-Șcedrin, Turgheniev.

În ceea ce privește punctuația, am considerat că e absolut necesară o derogare de la principiul respectării voinei autorului.

Motivul principal – lăsând la o parte evoluția produsă și în acest domeniu de-a lungul ultimelor șapte decenii – este că, deși C. Stere a desfășurat în spațiul cultural românesc o activitate publicistică intensă și extinsă pe durata a peste patru decenii, el n-a reușit până la sfârșitul vieții să se debaraseze de anumite deprinderi formate pe parcursul învățării scris-cititului în rusește și al bogatelor și permanentelor sale lecturi în germană, franceză și engleză. În consecință, atât în bogata lui publicistică politică și literară, cât și în romanul său fluviu, punctuația e deficitară până la crearea unor obstacole ce îngreuiază mult receptarea textului. Cu titlu de exemplu, este suficient să menționăm folosirea abuzivă a virgulei și a liniei de pauză, nu de puține ori, redundant, concomitent cu virgula.

În aceste condiții, am procedat la următoarele modificări:

– în cazul **virgulei**, am înlăturat-o acolo unde nu este admisă de normele în vigoare (îndeosebi între subiect și predicat, între predicat și complementul direct, precum și între unități coordonate copulativ ori disjunctiv) și, dimpotrivă, am introdus-o acolo unde este necesară, mai

ales în izolarea construcțiilor cu valoare de complement antepuse;

– în cazul **liniei/liniilor de pauză**, am procedat la fel, păstrând-o/păstrându-le pentru izolarea construcțiilor incidente, a unor construcții explicative ori pentru marcarea elipsei;

– în cazul **ghilimelelor**, nu le-am păstrat acolo unde se foloseau pentru redarea vorbirii directe, adesea, redundant, împreună cu linia de dialog; nu le-am păstrat nici pentru marcarea titlurilor de articole, studii, volume; în schimb, cu ele au fost marcate titlurile de perioadice (ziare și reviste);

– în cazul celor **două puncte (:)**, nu s-au păstrat când, fiind folosite în redarea vorbirii directe, nu o anunță, ci o comentează, chiar „în timpul desfășurării ei“ (într-o construcție incidentă și intercalată) sau după terminarea ei;

– am pus în acord tonalitatea și sensul interogativ sau exclamativ al unor propoziții/fraze cu respectivul semn de punctuație (! sau ?);

– în frazele ținând de registrul stilului indirect, am înlocuit semnul de întrebare cu punctul.

Se cuvine precizat că autorul însuși, revizuiind primele patru volume ale romanului său, a procedat în sensul modificărilor de mai sus, însă fără consecvența care ar fi fost necesară.

În roman, cu precădere în primele cinci volume, în care acțiunea se desfășoară în Imperiul Țarist, își fac apariția numeroase cuvinte și expresii rusești, folosite fie pentru că nu au corespondent în limba română, fie pentru asigurarea culorii locale. Pentru unele dintre ele, autorul a dat lămuriri în text sau, cu totul rar, în note de subsol.

În această direcție, am considerat necesar, pentru o mai bună și mai rapidă comprehensiune, să punem la dispoziția lectorului echivalențele românești, tot în note de subsol, diferențiate însă de ale autorului prin indicația „n. ed.". Și ni s-a părut util să procedăm la fel și în cazul cuvintelor și expresiilor franceze, germane și englezești, precum și în acela al calcurilor pe care le-am putut identifica.

Așa cum am amintit la început, autorul a procedat (recurgând și la ajutorul unor literați) la revizuirea textului primelor patru volume ale romanului *În preajma revoluției*. Pentru a avea o imagine asupra acestora, într-un compartiment special – *Note și variante* – înregistrăm versiunile inițiale, existente în ediția I și, pentru anumite porțiuni, în nuvela *În voia valurilor* (publicată întâia oară în 1912).

În privința *Indicelui alfabetic al personajilor*, existent în toate edițiile de până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial ale primelor trei volume (inclusiv ediția a IV-a, ediția de bază pentru noi), am considerat util să-l continuăm și pentru celelalte volume (de la al IV-lea la al VIII-lea), să amplificăm explicațiile cu privire la personaje și să renunțăm a mai da paginile, indicând în schimb numărul volumului și al capitolului.

În sfârșit, ultimul compartiment al ediției de față reunește fragmente din declarațiile și interviurile acordate de C. Stere în legătură cu romanul său, precum și din textele cele mai importante care jalonează parcursul de peste șapte decenii al receptării critice a operei.

V.D.

VOLUMUL I

PROLOG

SMARAGDA THEODOROVNA

Cap. I

CORTINA SE RIDICĂ

Început de octombrie 186...

O zi caldă și luminoasă.

5 Iorgu Răutu, ieșit și el nu mai știa pentru a câtea oară în cerdac, se coborî vreo două trepte pe scară, apoi se urcă din nou și se opri o clipă cuprins de o nedeslușită tristeță și parcă răpit de peisagiul familiar ce se așternea la picioarele lui.

10 În fața conacului șerpuieste valea adâncă a Nistrului, care aici, în dreptul Năpădenilor, cotește brusc sub unghi drept spre apus, lungind¹, cale de o poștă, parcul curții, satul și pădurea de stejari seculari și apoi, după ce descrie un vast semicerc, se întoarce aproape
15 spre punctul său de plecare, cuprinzând între stâncile basarabene o peninsulă din șesul Podoliei, care se strânge de istov în fața satului, lăsând abia o trecătoare îngustă de câteva sute de metri.

O altă cotitură, aproape tot așa de întinsă, mărginește și în sus, dinspre nord, platoul înalt al Năpădenilor, înaintat ca un bastion deasupra țărmlui din stânga.

Aici, pe coasta platoului, aplecată spre sud, se ridică conacul Răuteștilor, dominând împrejurimile. Pentru

¹ De la francezul *longer*, „a merge de-a lungul“, „a mărgini“. (n. ed.)

stăpânul Năpădenilor însă în zadar se dezvăleşte o panoramă vastă și plină de farmec și de melancolie.

Câmpia nemărginită a Podoliei se întinde lin spre răsărit și, vibrând sub razele tinere ale soarelui de dimineată, se pierde în zarea aurie; mărețe se înalță în fața ei coastele abrupte ale țărmlui basarabean, bătăute de săgețile de lumină, care aprind în frunzișul tremurat printre blocurile negre de granit toată feeria culorilor de toamnă – de la galbenul palid al plantanilor și roșul viu al tufelor de corn până la petele sumbre, ca de sânge închegat, ale stejarilor bătrâni; iar spre dreapta, departe, departe, la marginea apuseană a orizontului mai rămâne învălit în ceața albăstrie amfiteatrul imens al dealurilor estomplate pe cerul vânat încă de umbrele nopții.

Iorgu Răutu, adâncit în gândurile sale, stătea nemșcat, neatins de splendorile acestei priveliști.

Foarte înalt, puțin încovoiat, ca toți uriașii, viguros încă la vrâsta de cincizeci de ani, blond, abia ofilit de primii peri albi, cu ochi albaștri senini, care, luminând o față largă, încadrată de favoriți agresivi și dominată de un nas monumental, făcea o impresie stranie, de copil blajin și nedumerit.

Oftând greu, el abia porni spre ușă și deodată tresări, când în câmpul conștiinței sale răzbătu, în sfârșit, zarva neobicinuită, care din zori de zi bănuia curtea.

Costache Țiganul, ajutor de bucătar, maiestuos în vestmintele sale albe, imaculate încă, alergând mereu agitat de la bucătărie până la cămară și la pivniță, se ciorovăia cu jupâneasa Marghioala, cu moș Ștefan, chelarul, și chiar cu „șeful“ Vichentie, leahul.

Nici măcar apariția în cerdac a boierului nu-i putea potoli izbucnirile bătaioase.

– He! Cum am să pregătesc eu umplutura pentru gușa de curcan? He? – zberă el cât îl ținea gura. Eu știu cum îi place cuconiței! He? Mânca-v-ar verițele să vă mănânce, păgânilor! He?

– Bre, Costache! – strigă cuconul Iorgu, oprindu-și privirea asupra turbulentului ajutor de bucătar. Ce faci vuiet pe acolo? Nu știi că duduia are nevoie de liniște? Taci din gură! – ridică el deodată vocea, încât bietul Costache, care nici că se gândea să deschidă gura, înlemni de spaimă.

Dar boierul, lăsându-l în plata Domnului, s-a întors repede intrând în casă și, chiar de la ușă, ridicându-se în vârful degetelor, s-a îndreptat spre iatacul doamnei prin salon, sufragerie și prin salonașul verde, care servea de buduar.

Cu toate eforturile de a umbla cât mai încet, trecerea lui evoca gândul fragilității tuturor lucrurilor: dușumelele scârțâiau, mobilele își pierdeau echilibrul, geamurile zăngăneau.

Din iatac însă se repezi spre el cucoana Anica Mesnicu din Corbeni, impunătoare și solemnă în îndeplinirea oficiului său:

– Ce faci, omule? – îi șopti ea șuierând. Liniștește-te, vrei s-o omori?

– Ce face? E bine? – se sili să-i răspundă tot în șoaptă și conu Iorgu, ceea ce însă răsună ca un ro-pot de tunet îndepărtat.

Cucoana Anica ridică ochii spre cer și cu ambele brațe îi făcu un semn disperat să plece. Conu Iorgu oftă adânc și, tot în vârful degetelor, intră în sufragerie, unde se aruncă greu într-un fotoliu. Dar peste câteva clipe, sărind din nou, porni prin cerdac spre aripa conacului cunoscută sub numele de *flightel*

(„Flügel“¹), în care, de-a lungul unui coridor cu arcade, îndreptat cu fața spre Nistru, se înșira un rând de camere pentru musafiri.

Oprindu-se în fața celei din urmă camere, conu

5 Iorgu bătu ușor în ușă, întrebând încet:

– Ei, părinte Vasile! Părinte Vasile!

De după ușă se auzi o voce plângătoare:

– Coane Iorgule, sloboade-mă pe un ceas, am treabă!

10 – Nu se poate, părinte! Nu-ți dai seama că o să te îmbeți iarăși și o să faci vreo pozna? Am venit numai să te întreb dacă vrei să mănânci ceva?

– Of, Doamne, Doamne! Ce mâncare fără măcar un pahăruț! Coane Iorgule, un pahărel, un singur pahărel!

15 – Am să-ți dau după botez ca să te îneci, amuș nu se poate! răspunse hotărât conul Iorgu și iarăși plecă spre cerdac, unde se opri, privind în jur și căutând cu tot dinadinsul un prilej de a da ieșire sentimentelor ce-l bântuiau.

În bucătărie, „leahul“ Vichentie, la văzul acestui zbcucium, observă cu compătimire:

– Îi tare năcăjit boierul.

20 – He! He! – i-a rânjit în răspuns țiganul Costache, forfotind pe lângă cuptor – așa-i când un om de cincizeci de ani are o nevastă de douăzeci! He!...

Cinismul acestei sentințe dovedea că pentru domesticitatea² din Năpădeni n-a rămas ascunsă criza prin care trecea viața familială a stăpânilor, criză agravată încă de nașterea eroului acestei povestiri.

¹ *Aripă* (germ.) (n.ed.)

² Calc după francezul *les domestiques*. Cu sensul de „slujitori-meă“. (n. ed.)

Iorgu Răutu de mult nu mai înțelegea de ce căsnicia lui nu-și găsește așezare. Acuma însă, tulburarea pricinuită pe neașteptate de un eveniment atât de fericit, în fond, ca nașterea unui fiu, chiar dacă e al treilea copil, era pentru el și mai puțin explicabilă.

5 Agitația dezordonată, motivată de starea lehuzei și de pregătirile grandioase în vederea botezului ce urma să aibă loc după amiază, îl ajutau să-și înăbușe gândurile triste, în nădejdea că lucrurile se vor așeza de la sine. Pentru aceasta, împotriva obiceiurilor județului S*** în ce privește botezul unui al treilea copil, conu Iorgu a înțeles să pună la cale un mare festival, la care au fost invitați toți vecinii și neamurile îndepărtate.

15 Spre uimirea lui însă, duduia Smaranda sau, cum își zicea ea, „Smaragda“ s-a revoltat și a primit vestea că botezul lui Vania va fi sărbătorit cu o pompă obicinuită numai pentru primii copii cu un hohot isteric, cu leșinuri și cu țipete stridente, care au înspăimântat pe bietul conu Iorgu și l-au aruncat în neagră melancolie, mai cu seamă că de atunci „Smaragda Theodorovna“ (numaidecât Smaragda și numaidecât Theodorovna – cu „thita“) nu-i mai dădea voie să intre în iatacul ei, încât bietul om doar prin intermediul jupânesei Marghioala, al bătrânei dădace mama Zoita sau al cucoanei Anica Mesnicu din Corbeni, chemată imediat la căpătâiul bolnavei, putea veni în contact cu tânăra lui soție.

30 Și numai pentru că botezul nu mai putea fi amânat, întrucât nașul, conul Ioniță Răutu, fratele mai mare al lui Iorgu, stabilit după răpirea Basarabiei la Botoșani, a și sosit anume pentru aceasta de peste graniță, el urma să fie oficiat în atmosfera apăsătoare a neînțelegerilor conjugale.

– A venit Lemeș lăutarul! – întrerupe gândurile boierului feciorul Nicache.

Conu Iorgu tresare și, împotriva obiceiului, n-are nici un chef să stea de vorbă cu vestitul lăutar al Basarabiei de pe vremuri, care avea întotdeauna un sac cu vești despre întâmplările din toate curțile boierești, pe care veșnic le cutreiera, mai cu seamă în cele patru județe din nordul țării.

– Să-i duci în flihel și să spui jupânesei să se îngrijească de cele trebuincioase pentru ei.

La masă, conu Iorgu a stat singur, Smaragda Theodorovna fiind servită în iatacul ei, neîngăduind măcar coanei Anica să ție boierului de urât.

În sufrageria mare, puțin întunecată de mobila ei austeră, de stejar vechi, conu Iorgu înghițea în sec. Și, năcăjit, se duse după masă în cabinetul său și se culcă, ca să se odihnească un ceas înainte de venirea musafirilor.

După amiază au început să se adune boierii. Cel dintâi sosi în noua sa caretă „din Viana“, cu patru cai suri înaintași, mareșalul nobilimii județene, conu Petrache Bârsianu din Boroseni, împreună cu cucoana Rosalia, nepoată de soră a lui conu Iorgu; alte două nepoate, de vară primară, surorile Caterina Chirilovna Berciu din Cerleni – sat așezat tot în marea cotitură, pe latura ei de sud, drept în fața Năpădenilor – și Natalia Chirilovna Voronin din Onițcani, cu soții lor, Calistrat Nicolaevici și Anatol Vasilievici; apoi Ivan Vasilievici Bogdan din Căzănești, domnii Ștefan Dimu din Solonți, Costea Ursu din Măcăreni, Nicanor Miulescu din Ciorneni și alți mulți.

Dintre autorități, s-au înfățișat ispravnicul județului și comandantul regimentului de husari din S*** cu mai mulți ofițeri.

Într-un ceas casa era plină de boieri cu doamnele, domnișoarele și tinerii lor cavaleri.

A apărut, în sfârșit, în salonul cel mare și Smaragda Theodorovna, care, mărunțică, slăbuță, foarte brună, cu ochi negri vii, albă și rumenă în strălucirea vrăstei de douăzeci de ani, înfățișa un contrast impresionant cu conu Iorgu, încă foarte voinic, dar trecut de mult peste pragul tinereții.

Coana Anica Mesnicu din Corbeni, nașă, impunătoare în „chirasa“ ei de mătăasă de culoarea tabacului, întinsă asupra unei vaste crinoline, lua toate dispozițiunile necesare pentru serviciul botezului.

Când a sosit și popa Vasile, slobozit, în sfârșit, din captivitate, strălucind în odăjdiile sale, cu obraji înviorați, care dovedeau că reușise totuși să-și procure „păhărelul“ dorit, ceremonia s-a putut desfășura în toată slava.

Popa Vasile cetea mai „cu duh“ ca oricând – toată arta lui de declamație reducându-se la aceea că, ori de câte ori pronunța cuvântul „Sfântul Duh“, coardele lui vocale dezlănțuiau un adevărat uragan care amenința să dărâme totul în jurul său; dascălul Andronache ridica tenorul lui nazal, puțin „râcâit“ și răgușit, până la diapazonul a cărui rezonanță nu lăsa nimic de dorit; iar conu Iorgu, ca părinte, nefiindu-i îngăduit să asiste la ceremonie, ținea însă, după obiceiul lui, „isonul“ din odaia de alături, cu o singură notă de bas profund: o-o-o-n-n... Dar nota aceasta, în momentele în care conu Iorgu, copleșit de gândurile lui, nu băga de seamă, îneca și „Duhul“ popei Vasile și tenorul râcâit al dascălului Andronache.

După masă petrecerea s-a prelungit până dimineața.

Boierii mai în vârstă se așezaseră la „preferans“; doamnele, dacă nu jucau și ele o concină, își exercitau

darul satiric asupra vecinilor absente și supravegheau dansul domnișoarelor.

Vreo cinci ofițeri înviorau salonul cu pintenii și epoleții lor. În fruntea lor se afla cavalerul irezistibil, „rotmistrul“ (căpitan de cavalerie) contele Wladislaw Przewicki.

Acesta se multiplica: când flutura o mazurcă îndrăcită cu „regina balului“; când, în cabinetul lui conu Iorgu, unde era așezată masa cu „baterii“ de șampanie și licheruri și unde se aranjase un „fumoir“ pentru domni, povestea anecdote piperate, care provocau explozii de râs; când, în colțuri mai discrete, ducea conversații sentimentale și făcea o curte bine nuanțată, după vrâstă, doamnelor măritate.

Contele Wladislaw, descendent dintr-o familie de magnai poloni, ruinat în urma unor vicisitudini dramatice, exilat dintr-un regiment aristocratic de gardă imperială din Petersburg, se simțea oropsit în garnizoana din S***, în mijlocul sălbătăciunii basarabene.

După o viață în care „lumânarea era arsă din ambele capete“, la treizeci de ani cam mototolit, el știa însă să farmece încă boieroaicele județului S*** prin manierele și toaleta lui, ca și prin conversația lui, care le dădea prilejul să-și readucă aminte și ceva din franțuzeasca învățată la Madame Carotte, în vestitul pensionat din Chișinău.

Ce deliciu să poți plasa din când în când cu înțeles: „Prenez place! Permettez, Monsieur, s'il vous plaît! Attention aux domestiques!“¹

Dacă accentul nu era tocmai parizian, totuși, astfel se crea atmosfera de mondenitate, care satisfăcea

¹ Luați loc! Permiteți, domnule, vă rog! Atenție la servitori! (fr.) (n. ed.)

pretențiunile de aristocratism ale înaltei societăți a județului S***.

Smaragda Theodorovna, cu toate insistențele și pildele Nataliei Chirilovna Voronin, care, deși cu zece ani mai în vrâstă, valsa și galopa cu multă animație, nu lua parte la dans, dar urmărea cu vădit interes evoluțiunile contelui Przewicki. Ea rămânea cu ostentație în cercul matroanelor, căutând să animeze conversația și, din când în când, părăsea salonul pentru a da îndrumări domesticității, numeroasă, dar foarte puțin stilată și zăpăcită de grandoarea serbării.

La un moment dat, intrând în salon, ea fu parcă înadins întâmpinată, înainte de a putea ajunge în colțul venerabilelor cucoane, de către Natalia Chirilovna.

Contele Przewicki se grăbi să se apropie de ele și, cu un salut foarte grațios, întrebă pe doamna Răutu, subliniind fiecare cuvânt cu o privire admirativă:

– Nu-mi veți acorda fericirea unui vals?

Contele vorbea rusește cu un ușor accent polonez și Smaragda Theodorovna, deși născută și crescută într-un sat moldovenesc, după trei ani petrecuți la Madame Carotte, putea duce conversația în aceeași limbă, însă cu un accent moldovenesc pe care contele îl găsea delicios. Totuși, sfioasă, roșind puțin, ea răspunse:

– Nu dansez, mulțumesc.

– Cum se poate? – izbucni el. Cu tinerețea dumitale, cu grația invincibilă și pasul ușor cu care te miști, cum n-am văzut decât la prințesa Potocki, dumneata nu poți renunța la dans!

Și apoi adăugă în șoaptă:

– Nu m-ați iertat?...

Smaragda Theodorovna îi aruncă o privire speriată. Ea simțea că i se oprește ceva în gât, că sângele

ei clocotește, se urcă în obraz, trădându-i emoțiunea. Îi venea să fugă revoltată de această emoțiune și de faptul că se simțea totuși măgulită de atențiunea acestui cavalier elegant, care se credea nebiruit; îi era și
5 ciudă că nu-i venea în gând nici un răspuns „care să-l pună la loc“ și, mai cu seamă, în formă elegantă, la nivelul conversațiilor de salon ale prințesei Potocki.

Din fericire, îi veni în ajutor cucoana Anica Mesnicu, care imediat își luă sarcina de înger păzitor.
10 Majestuoasă în enorma ei crinolină, sub „chirasa“ de mătăasă în culoarea tabacului, ea se apropie de grupul de la ușă spre a interpune un spațiu larg între Natalia Chirilovna, contele Przewicki și Smaragda și-i aduse aminte acesteia în gura mare datoria ei de mamă:

15 – Mamă dragă, hai să vedem dacă i-au făcut baie lui Vania și dacă au culcat pe Tosia și pe Sonia!

Smaragda Theodorovna, îmbujorată, salută ușor pe contele Przewicki – „Scuzați-mă!“ – și repede ieși din salon, însoțită de îngerul păzitor, chiurasat în
20 culoarea tabacului.

Natalia Chirilovna strânse doar din umeri, surâzând semnificativ contelui.

Peste puțină vreme, coana Anica se întoarse singură, scuzaând pe gospodina care ar avea încă nevoie
25 de odihnă și îngrijire.

Petrecerea era în toi.

Boierii jucau cărți, dar nu uitau nici ei pe „văduvioara Clicquot“, nici pe „vechiul“ din Năpădeni. Conversația lor devenea tot mai zgomotoasă. Iar atunci
30 când contele Przewicki, conducând un *cotillon*, invadea „fumoarul“ și sălile laterale, șerpuiindu-și ghirlanda grațioasă printre mesele de cărți, boierii se aprinseră și comandară și ei o figură neașteptată de *cotillon*: hora!

Cu acest prilej, lăutarul din Lemeș din Bălți se întrecu pe sine și provocă atâta entuziasm, încât, după
5 oră, conu Petrache Bârsianu din Baroseni, uitându-și fumurile de mareșal al nobilimii din împărăția rusă, porunci deodată:

– Bre, Lemeș, frate! Zi-ne o doină moldovenească... știi ca *cio-câr-lia*!

10 Față de această ieșire pe avant-scenă a boierilor, tineretul dispăru; părechile se izolară în săli laterale, în balcon, sub arcadele flihelului și chiar în grădină, unde, cu toată vremea târzie, rețeaua argintie a razelor de lună, căzută pe frunzele aurite, crea o atmosferă de visuri primăvăratice...

15 În salon, după doină, Lemeș începu să cânte cu un tenor dulce și insinuant cântece moldovenești.

Aceasta era misiunea în Basarabia a bietului scripcar evreu din Bălți. Lungi decenii, numai prin el putea răzbate peste Prut, pe vremea aceea, nu numai
20 cântecele populare și romanțele din *Dorul*, dar și poeziile lui Alecsandri.

Efectul pe care-l producea, nelipsit, în curțile boierești, pe care mereu le cutreiera, a motivat mai târziu
25 expulzarea lui din împărăție.

Și de data aceasta, cu toată prezența ispravnicului Voljin și a colonelului de husari Ivașchin, temperatura se urcă imediat până la punctul de
30 ebuliție.

Mareșalul nobilimii s-a ridicat din locul său. În mijlocul salonului, după ce cu foarte puțin succes încercase să secundeze pe Lemeș, deodată, cu un adânc
35 gemăt, trânti pe podele paharul cu șampanie, pe care nici nu-l golise încă. Doamnele au tresărit, iar coana Anica Mesnicu s-a ridicat majestuos și a înțeles că trebuie să dea semnalul de retragere pentru doamne și domnișoare.

Mareșalul, în semn de protest împotriva acestei demonstrații, se așază la pământ și, plângând, începu să șteargă dușumelele cu poalele „mondirlului“ acoperit cu galoane brodate cu fir de aur. Dar entuziasmul lui nu se potoli. Oftând și plângând, el tot striga la sfârșitul fiecărui cântec:

– Ei, frate Lemeș, zî încă una! – și arunca lăutărilor, fără număr, „bumaște“ de cincisprezece și chiar de o sută de „carboave“.

Lemeș se topea în oftate și triluri, dar când porni și un cântec „subversiv“:

Mult e dulce și frumoasă
Limba ce vorbim...

Vorbiți, scrieți românește
Pentru Dumnezeu...

Eu pe-o vorbă românească
Sufletul mi-aș da...

Iar pe una... *frânțuzească*
Zău nici o para!...

mareșalul nobilimii, reprezentantul țarismului din S***, izbucni în hohote, dându-și cu pumnii în cap:

– Măi fraților, ticăloși suntem! *Merzavți*, ticăloși, bicusnici! – și tot își freca poalele mondirlului de parchet.

Ispravnicul Voljin începu să-și tragă nervos luxuriantii săi favoriți. Dar Ivan Vasilevici Bogdan din Căzănești, a cărui rigiditate exagerată, fermitatea cu care își apăsa în mers picioarele, ca și preciziunea cu care își articula fiecare silabă impuneau tuturor,

încercă, tacticos și diplomat, să potolească pe mareșal, dând o interpretare neașteptată expansiunilor sale:

– Lasă, frate Petre Constantinovici! Ei, ce atâta jelanie pentru un pahar sfârâmat și puțină șampanie vărsată!

Ofițerii regimentului de husari, cei moldoveni de obârșie, se uitau cam îngrijorați unul la altul. Iar rușii, urcați, cum se exprimase colonelul, în etajul al șaptelea al raiului lui Mahomed, erau și ei cuprinși de delir; schilodeau refrenurile lui Lemeș, râdeau și încercau să tropotească o căzăcească în sunetele doinei.

Ioniță Răutu, care semăna grozav cu frate-său Iorgu, numai că era ceva mai scurt și mai gros și avea trăsături și mai exagerate, zâmbea sarcastic la aceste debordări.

Ispravnicul Voljin aproape își smulsese un favorit. Colonelul Ivașchin se încruntase și începuse să tușească zgomotos, ca să atragă atențiunea ofițerilor săi.

Dar, în momentul psihologic, contele Przewicki salvă situația: el apăru în mijlocul salonului, urmat de mai mulți feciori și fete din casă cu pahare de șampanie, și ridicându-și cupa, rosti solemn într-o rusească care, cu tot accentul ei leșesc, afirma devotamentul pentru Tron și Împărăție:

– Domnilor, ca supuși credincioși ai Majestății Sale Țarului Tuturor Rușilor, să bem un pahar pentru gloria și sănătatea Majestății Sale Împăratul Alexandru Nicolaevici. Ura!

Și paharul lui urmă pe podea pe cel al mareșalului. Conu Petrache se ridică, deodată, în picioare și înțepenindu-și trupul scurt și rotund, se grăbi cu tot focul să sprijine toastul de credință:

– Urraa!

– Urraa! – îl acompaniară boierii, ofițerii și chiar cântărețul Lemeș cu lăutarii săi.

După acest moment „culminant“ al praznicului, voia bună și cheful parcă pierise. De altfel, se și crăpase de ziuă. Vecinii mai apropiați au plecat în caleștile lor spre casă, o parte s-au adăpostit, câte doi și trei, în odăile flighelului, iar unii, căzuți de somn pe unde au stat, au fost ridicați de slugi și culcați pe divanurile și canapelele din diferite săli.

Conu Iorgu, după ce a petrecut pe cei plecați și s-a îngrijit de musafirii rămași, s-a dus în cabinetul său, unde i se pregătise așternutul. Aici a stat un pic îngândurat, a oftat din greu și, după ce s-a rugat smerit lui Dumnezeu, s-a întins în patul său singuratic, dar multă vreme nu-și putu găsi odihna.

Astfel, apariția pe scena lumii a eroului nostru, cu tot praznicul rămas de pomină la curtea boierească din Năpădeni, a înăsprit și mai mult criza conjugală a părinților săi, menită să-și pună pecetea indelebilă pe sufletul lui.

Cap. II

IORGU ȘI MIGNONETTA

Conu Iorgu a crescut și a trăit în condițiuni caracteristice pentru toată boierimea moldovenească a Basarabiei din prima jumătate a veacului trecut, prinsă din copilărie de vârtejul istoric care o despărțise de Moldova.

În lipsa de școli din primele decenii după anexare, i-a fost dat să învețe puțină carte numai de la un dascăl care nici el mai departe de Sfânta Scriptură și slovele chirilice n-ajunsesse în învățătură.

Reprezentanții națiunii domnitoare, stăpânind aparatul administrativ și ocupând, firește, cu familiile lor și cu suita lor vârful piramidei sociale, au izolat pe boierii moldoveni de viața orașelor, i-au închis pe moșiile lor și le-au redus raporturile sociale la un mic cerc de familii boierești rămase la răsărit de Prut.

De norodul de jos îi îndepărta conflictul de interese, inevitabil în situația lor de „boieri“ și „stăpâni“, mai cu seamă în epoca de reforme inaugurate în Rusia în urma războiului din Crimeea. Lipsa de cultură și necunoștința limbilor nu le îngăduiau călătorii în străinătate, iar amorul propriu nu accepta situația ce le-ar fi fost rezervată în mijlocul societății din

orașele Basarabiei, foarte repede ajunse centre de cristalizare ale noii vieți.

Conu Iorgu, ca și cei mai mulți dintre boierii basarabeni de vrâsta lui, nu avea un orizont cu mult mai larg decât al oricărui țăran și răzeș din satele de peste Prut. Dar averea și situația de „stăpân“, ridicându-l deasupra obștei satului, îl lipseau de acel contact social normal, care este factorul indispensabil pentru dezvoltarea culturală și chiar pentru sănătatea sufletească.

Această izolare era și mai înăspriată în Năpădeni, sat alcătuit pe jumătate din răzeși, cu care Răuteștii, ei înșiși neam de răzeși înnobilați, purtau de generații interminabile procese „pentru pământ din bătrâni“.

Astfel, Iorgu Răutu, cu trupul lui de uriaș și temperament pasionat, lipsit de mic, ca orfan, de conducere și îndrumare, stăpân, de la vrâsta de douăzeci și unu de ani, pe soarta și averea lui, își petrecu viața între munca de agricultor energic și priceput, deși rutinar, și debordări de temperament, care alimentau cronică scandaloasă a Basarabiei, spre oroarea și indignarea virtuozelor și austerelor matroane din S***.

Și totuși, Iorgu Răutu era milos și generos din fire, foarte sociabil și prietenos, în veșnică căutare de simpatie omenească.

Soarta îl condamnase însă să se zbuciume singur într-o lume, dacă nu totdeauna răuvoitoare, dar prea deseori indiferentă. Chiar în sânul celor nouăsprezece familii boierești ale județului S***, el nu prea găsea legături mai intime.

Boierii vechi, care au apucat încă vremurile de sub Moldova, din an în an se împuținau; bătrânii sau mureau, sau, ca rezultat al tacticei de rusificare, se ruinau și se declasau.

Cât privește pe cei mai tineri, care nu prea știau moldovenește sau chiar, cu ostentație, schilodeau groaznic graiul strămoșilor, deși de cele mai multe ori nu cunoșteau ca oamenii nici o limbă, sufletul și mintea lor i se păreau inaccesibile și impenetrabile, ca și limba lor neînțeleasă.

De voie sau de nevoie, Iorgu Răutu rămânea dar singur. Vânător pasionat, el organiza, din când în când, bătăi în pădurea de stejari seculari din Năpădeni, la care erau invitați negreșit boierii din S*** și chiar din județele vecine. Încolo și exceptând festivitățile de la nunți și de la botezuri sau praznicele de la înmormântări, el, ca și toți boierii moldoveni, nu avea alt prilej de a se simți ca membru al unui corp social decât doar în adunările nobilimii, ținute din trei în trei ani și reduse și ele – în afară de alegerea marelui nobilimii – tot numai la un „praznic“ încă mai pantagruelic decât serbările de familie din județ.

Trebuințele estetice și culturale, Iorgu Răutu și alți moșieri moldoveni din județul S*** și le puteau satisface doar ascultând pe lăutarul Lemeș din Bălți sau participând la slujba bisericească. Conu Iorgu Răutu, îndeosebi, era nelipsit de la fiecare slujbă, luând loc în strană alături de dascăl și ținându-i negreșit isonul, cu un bas profund, nazal, după datinile moldovenești, și cu aceeași notă: o-o-o-n-n...

După o recoltă bogată și vândută pe un preț bun, Iorgu Răutu a încercat odată să rupă cercul fermecat, în care se zbătea, printr-o călătorie „la Viana“.

Dar ajuns în frumoasa capitală dunăreană, din primul moment a fost silit să se întrebe cu mahnire ce caută el aici.

Statura lui de peste doi metri, manierele de „barbar“ din Năpădeni, costumul fabricat cu tot dinadinsul

de „croitorul parizian“ Ianchel Grinșpun, din S***, necunoștința niciuneia din limbile vorbite în poliglota cetate a Habsburgilor, aspectul lui uluit atrăgeau, natural, atenția tuturor trecătorilor. Fatalitatea
5 l-a dus pe conu Iorgu la singura distracție pe care și-o putea permite în aceste condițiuni, cu toate paralele ce-și luase cu el: un chef năstrușnic, cu agrementări care nu necesitează cunoștințe poliglotte...

Întors mai curând decât se aștepta la Năpădeni,
10 Iorgu Răutu se simțea mai singuratec ca oricând. Ajuns la vrâsta de patruzeci și cinci de ani, el se închi-dea, cuprins de melancolie vagă, tot mai mult în coaja lui de nucă și se întreba adesea ce rost mai are viața lui, ceea ce nu-l împiedica însă să ducă înainte cu stăruință și cu bun succes gospodăria moșiei.

Obârșia lui răzășească se afirma tot mai mult în pasiunea pentru pământ.

În partea de nord a proprietății Răuteștilor, de mai multe generații, intra în moșie, dinspre Sănătoasa,
20 un clin de vreo trei sute de fălci, care căzuse prin moștenire, în ultimele decenii, în mâna unui boierinaș, Toader Cacioni. Acesta era unul din acei oameni cărorora nu le reușește nimic în viață. Numele lui adevărat, Cățăoanu, cum era moștenit de la părinți și moși,
25 i se părea puțin sonor și încă mai puțin elegant. Omul a cheltuit așadar o avere pentru a avea autorizarea de a-și da un nume cu o asonanță „italiană“, pentru ca apoi să-și afirme cu ultima energie obârșia „curat ru-sească“, deși graiul său ar fi putut servi de model de
30 jargon moldo-rus din Basarabia de pe vremuri, agravat încă de un ușor accent grecesc.

Agricultor mai mult rău decât mediocru, incapabil de muncă stăruitoare și de viață orânduită, rămas văduv cu vreo cinci copii, Toader Cacioni, înglodat

în datorii desperate, era amenințat să-și piardă și ultimul petec de moșie sub presiunea creditorilor.

Iorgu Răutu n-a vrut să scape prilejul de a-și ro-tunji moșia și, într-o zi, venind călare prin partea de
5 sus a moșiei, s-a abătut prin Sănătoasa și, trecând pe lângă curtea lui Cacioni, i-a făcut o vizită neașteptată.

Curtea din Sănătoasa, prin însuși aspectul ei, vâ-dea ruina și lipsa de îngrijire. Casa veche de piatră – cu ziduri de multă vreme nereparate, cu tencuiala
10 acoperită cu pete ca de lepră, cu geamuri ruginite și adesea înlocuite cu petece de hârtie, cu acoperișul de șindrilă avariat – dispărea în mijlocul bălăriilor prin-tre care șerpuiiau niște cărări prăfuite spre portită și hambaruri pe jumătate dărâmate.

15 Numai livada de pomi bătrânești, în dosul case-lor, rămânea ca amintire a belșugului de altă dată.

Toader Cacioni, uscățiv și mărunt, cu o față cără-mizie, încadrată de o coamă căruntă, fuma în cerdac un lung ciubuc.

20 Ridicându-se în fața lui Răutu, cu vorbe repezite, el îl pofti în casă:

– Bună ziua! Bună ziua, Iorgule, ești voinic? Cum merg treburile? De mult nu te-am văzut. Sun-tem vecini. Eu merg cu năcazurile și nevoile mele, dar
25 tu ești singur, holtei. Ai putea să-ți aduci aminte de ve-cini. Poftim în casă! Poftim în casă! Ia loc! Gafițo! Gafițo! Fa Gafițo, da' unde ești? Ia adă niște dul-ceață și apă rece, repede. Și ce vânt te-a adus?

Iorgu Răutu s-a așezat tacticos – a trebuit însă
30 să schimbe scaunul, care era cât pe ce să se prăbu-șească – și s-a lăsat cu precauțiune pe divan. A încercat pe de departe:

– Ei, ce, numai dumneata ai greutate și năca-zuri? Toată lumea le are. Nu mai știu nici eu unde să

dau cu capul¹. Se zice că stai mai mult pe la Chișinău. Am auzit că ai fost și pe la Odessa și am venit să mai aflu ce se mai petrece prin lume...

– Ha, iaca! Poftim, ia dulceață! Îi gătită de Smărăndița. Păcatele mele, am dat-o la școală la Madame Carotte, pensionul cel mai vestit. Toate fetele de boieri mari nu numai din Basarabia, dar și din Polonia și din Odessa chiar, învață acolo. Băieții mei nu prea se dau la învățătură – sunt și ei acum aici –, dar fata învață bine. Și Madame Carotte îmi spunea că n-are altă ucenică² mai bună ca dânsa. Mă rog, îți dă cu franțuzeasca întocmai ca franțujii, cântă din pian, coase, face horbote subțiri, în sfârșit, crește. Trebuie să fac rost ca să isprăvească școala. Poate are să aibă fata noroc.

15 Are prietene în lumea bună. Are cincisprezece ani, fată mare, amuș amuș de măritat! He-he-he-he!...

În clipa aceasta se auzi tropot de mai mulți pași, țipete, hohote:

– Stai, Smărăndițo, unde fugi? E acolo cineva...
Și prin ușa din „salonul” părăduit, dată cu violență de părete, țâșni în odaie, ca un uragan, o fetiță de statură minusculă, slăbuță, brună, cu păr negru ondulat, cu luciri roșietice-aurii, despletit, care o învăluia ca într-un nor de scânteii.

25 Văzând pe un străin, fata se oprește și cu ochii mari, parcă speriată, stă o clipă pe loc, apoi, pufnind de răs, se întoarce și, cu brațele strânse la piept, fuge din nou ca o vijelie, se repede prin ușă, pe unde se întrezăreau mai multe siluete de băieți tineri și fete, care o primesc pe Smărăndița într-un cor de exclamații și răs, pornind cu toții în procesiune nebunatică.

¹ Traducere literală a expresiei franceze *ne savoir plus où donner de la tête* – „a nu mai ști ce să faci”. (n. ed.)

² Cu sensul din limba rusă – „elevă”. (n. ed.)

– Stai, Smărăndițo, unde te duci? – încercă să stăvilească uraganul Toader Cacioni. Ce drac de fată! Ai văzut-o? Vreau să-i dau moșia aiasta de zestre, dar știi că mă gătuie târtanul acela de Diamant.

5 Iorgu Răutu cunoștea starea materială disperată a lui Toader Cacioni și știa că funia se apropia de par. Și tocmai aceasta motivase vizita lui la Sănătoasa.

Dar apariția vijelioasă a Smărăndiței i-a hotărât soarta.

10 Cacioni, cu flerul de boier scăpătat, și-a dat seama îndată de impresia produsă de Smărăndița și de perspectivele ce i se deschideau prin aceasta.

Un om matur de patruzeci și cinci de ani, crescut în singurătatea neînfrănată a Năpădenilor, fără alt bagaj cultural decât cel dobândit de la bătrânul său dascăl, străin de toate rafineriile mondenității, în fața unei fetițe de cincisprezece ani, trecută prin pensionul doamnei Carotte, trăită acolo în societatea fetelor din cea mai înaltă aristocrație basarabeană, „cu maniere și pian”:
15 ce contrast! Agravat încă de aspectul exterior al acestui uriaș blond și al plăpândeii copile, brune și scunde.

Totuși, pentru Iorgu Răutu îndoiala nu exista. El nu mai putea trăi în singurătate, dar nici nu știa să facă curte, nici nu-și putea închipui că ar fi necesar să o facă.

25 Fără nici o tărăgănire, după două-trei vizite la Cacioni, care a înțeles îndată cum poate exploata această situație, stăpânul Năpădenilor a cerut vecinului din Sănătoasa mâna fiicei sale.

30 Pentru Cacioni, de asemeni, această pețire nu punea nici o problemă și nu ridica nici o îndoială.

Consimțământul Smărăndiței n-a fost pus nici măcar în discuție, nu interesă pe nimeni, nici pe Cacioni, nici măcar pe pețitor.

Dar pentru Smărăndița problema se punea cu mare greutate.

5 Anii petrecuți într-un pensionat francez introduceau în psihologia feminină din provincie elemente noi, care erau în dezacord cu simplitatea cu care erau
10 privite până atunci asemenea probleme.

Madame Amélie Carotte era o veche vedetă de circ. Numai un accident de călărie a fixat-o la Chișinău și aruncat-o într-o carieră pedagogică. Pensionatul ei
15 lăsa, desigur, foarte mult de dorit, ca instrucție și educație. De cele mai multe ori, elevele nu ajungeau măcar să vorbească o limbă franceză, nu spunem elegantă sau literară, dar măcar corectă.

Totuși, pe această cale, în viața primitivă și apăsată a Basarabiei, pe la mijlocul veacului XIX, răzbătea o
20 rază, subțire și tremurată, a înrăuirilor occidentale.

Contactul cu Madame Carotte, cu guvernantele ei franceze și profesorii ruși, în tovărășia colegelor sale din câteva mari familii boierești, unde era cu-
25 noscută și acceptată sub porecla ei de pension ca „Mignonetta“, au deșteptat în Smărăndița Cacioni nădejdi în discordanță cu atmosfera casei părintești din Sănătoasa și cu perspectivele căsniciei cu Iorgu Răutu la Năpădeni.

30 Autorul ei favorit, Alexandru Marinsky – cu eroii lui de o noblețe și vitejie supraomenească și de o eleganță neîntrecută, cu adoralele lor visătoare, inspirate de poezie cristalină – domina pe atunci imaginația și aspirațiunile întregului tineret feminin din pensioanele și „institutele“ pentru fete ale nobilimii din Rusia.

Era cu neputință pentru Smărăndița să-și închi-
puie pe Iorgu Răutu din Năpădeni cântând serene-
nade pe sub balcoane înflorite, urcând pe o scară de

frânghii în turnul în care se zbugiumă candida ero-
ină sau bătându-se cu spada și învingând nenumă-
rate cete de opresori sau bandiți romantici, a căror
victimă ar fi fost ea.

5 Apoi, deși sortitul era foarte bogat, el nu numai că nu știa să mânăiască spada, sărmanul om, dar, fără să i se mai poată pretinde o conversație de salon
10 împănată cu vorbe franceze sau măcar curat ru-
sească, chiar și în moldoveneasca lui țărăneasă nu
15 găsea alte teme de conversație decât banalitățile și ni-
micurile vieții de toate zilele.

Dar sub ceața romantică, insufletă de pensionul
fostei stele de circ, se ascundea o inteligență vie și
foarte realistă, un caracter hotărât și o voință fermă.

20 Smărăndița, în fond, știa foarte bine că ea nu ar
putea nădăjdui o ieșire mai bună din decăderea fami-
licii Cacioni și din mizeria curții din Sănătoasa.

Cu o pătrundere psihologică uimitoare pentru
vrâsta ei și pentru bruma de instrucție cu care Ma-
25 dame Carotte și lecturile romantice o putuseră înzes-
tra, ea și-a dat seama, aproape din primul moment, ce
30 aluat maleabil poate constitui necioplitul uriaș din
Năpădeni, în aparență atât de ursuz și chiar fioros.

Consimțământul a fost dat, nu fără regrete tănu-
35 ite, dar și cu un suspin de resemnare.

Din acest moment, Smărăndița a hotărât să-și
impuie titlatura de Smaragda Theodorovna – nu-
maidecât Smaragda și numaidecât Theodorovna, cu
„thita“. Lupta pentru această titlatură nu a fost, de
40 altfel, așa de ușor încoronată cu succes.

Cap. III

GENIUL DE FAMILIE

Nunta a fost fixată pentru septembrie, în termenul cel mai scurt necesar pentru înzestrarea miresei și pentru repararea și renovarea conacului din Năpădeni.

Bineînțeles, cucoana Anica Mesnicu din Corbeni, ale cărei servicii erau indispensabile în asemenea prilejuri, mai cu seamă în casa unui văduv, s-a și instalat imediat la Sănătoasa.

Cucoana Anica era mai mult decât un personaj; era o instituție. Fără dânsa nici nu se putea închipui viața socială în județul S***.

Prezența ei era necesară la orice serbare de familie. Dar îndeosebi la nașteri ea servea întrucâtva de cheazășie pentru noul membru al elitei județene. Dacă la primul sau la al doilea născut dintr-o familie boierească erau invitați ca nași persoanele mai simandicoase, odraslele ulterioare erau totdeauna botezate de coana Anica. Dar și atunci când ea nu avea rolul prim, ea oficia totuși ca reprezentanta ideii de familie și își lua asupra-și aranjarea tuturor solemnităților și a serbărilor necesitate de fericitul eveniment și chiar conducerea casei, ca supleantă a gospodinei, în tot timpul lehzuziei.

Și mai puțin putea lipsi coana Anica la vreo nuntă boierească. Căci numai ea putea asigura observarea

strictă a datinelor și a ritualului, fără de care o nouă căsnicie n-ar fi putut avea binecuvântarea Cerului, nici a se bucura de prestigiul social.

Și, de asemeni, tot ea era geniul cel bun al soților văduviți și ea purta toată sarcina funeraliilor.

Din pricina acestui rol, ca întrupare a geniului de familie, coana Anica Mesnicu din Corbeni se bucura de nu mai puțină slavă ca impozanta cetate genoveză din capitala județului. Și precum orice călător care vizita târgul S*** era dator să-și aducă prinosul de admirație falnicelor ruine, tot așa oricine vroia să intre în cercul elitei județene avea nevoie de consacrare și cheazășie din partea cucoanei Anica, cu toate că, de fapt, ea se trăgea dintr-o modestă familie de boierinași și moșioara ei, de vreo sută cincizeci de fălci, nu putea impune marilor latifundiari din județul S***.

Situația sa, coana Anica o datora în primul rând talentelor ei, minții sale solide și caracterului său bărbătesc.

Dar ea reprezenta, mai cu seamă, tradiția; stabi-
lea legătura morală cu trecutul de strălucire și mărire în mijlocul unei societăți care, condamnată la dispariție, se destrăma și, tocmai din cauza aceasta, se agăța cu disperare de toate reminiscentele vremurilor de glorie și putere. Coana Anica inspira astfel respectul datorit unui cult străvechi. Stăpâna Corbenilor părea o preoteasă a aceluia cult, ea ducea peste tot, împreună cu „reticulul“ ei, atmosfera vieții sociale a boierimii din vechea Moldovă.

Acel „reticul“ era vestit în toată Basarabia. În el, între diferite rețete, acte și documente (coana Anica era și un fel de jurisconsult al tuturor matronelor din județ), se găsea întotdeauna o cunună de flori de lămâiță, un „crep“ de mătășă neagră și mai multe

cruciulițe de aur – ustensilele necesare pentru oficiul ei. Iar în geamantan, coana Anica lua întotdeauna cu sine și faimoasa rochie de mătăasă, în culoarea tabacului, cunoscută de trei generații de boieri din Basarabia și a cărei stofă inuzabilă cădea în jos învâlcind monumentală ei statură în falduri rigide, ca de foi de oțel, făcând astfel în adevăr impresia de „chirasă”, cum era supranumită de tineretul ireverențios.

Și așa, plecând din Corbeni în brișca ei cu doi căluți murgi, coana Anica era întotdeauna perfect armată pentru a-și îndeplini misiunea, oriunde și pentru orice oficiu ar fi fost chemată.

„Chirasa”, la orice solemnitate, rămânea neșchimbată, numai accesoriile variau după nevoie, locul bandei de „crep” negru luându-l, de pildă, cununa de lămâiță.

Nu puțin contribuia la prestigiul coanei Anica și faptul că era o gospodină exemplară. Economia¹ ei din Corbeni era condusă cu o mână de fier și mergea ca un ceasornic. Nimeni nu avea recolte mai bogate, nimeni nu creștea porci mai grași, la nimeni nu se găseau vaci mai lăptoase și unt mai gustos ca la castelana Corbenilor. Dar mai cu seamă claponii fabricați de coana Anica – chiar de mâna ei, pentru că nimănui ea nu-și încredința secretul – erau vestiți nu numai în toată Basarabia, dar și în Podolia, Chersonia și chiar Odessa, după cum afirmau și alții decât coana Anica, precum, bunăoară, admiratorul și întrucâtva rivalul și imitatorul ei, Alexandru Ivanovici Brașevan, despre al cărui rol destul de însemnat în viața socială din județul S*** mai sunt încă multe de povestit, ca și despre evoluția fatală a acestor doi stâlpi ai vechii societăți s***-ciene.

¹ Calc după termenul rusesc *hoziaistvo*, „gospodărie”. (n. ed.)

După o consfătuire tainică cu *Egor Stepanovici Răutu* (căci Smărăndița a știut să impuie și această titulatură oficială lui conu Iorgu – și e caracteristică că, pe când numele ei a suferit o înaltă stilizare prin „thita”, numele lui conu Iorgu n-a fost acordat în același stil: nici *Stephanovici* cu „phita”, nici măcar *Gheorghe*, ci, ca la mahalagii din Rusia, *Egor Stepanovici*), așadar, după o conversație misterioasă între *Egor Stepanovici Răutu* și coana Anica, aceasta s-a și instalat îndată la Sănătoasa.

Și, din prima zi, aspectul casei și al curții lui Toader Cacioni s-a schimbat de nerecunoscut.

În locul ferestrelor chioare au apărut geamuri noi; mobila a fost adusă într-o stare tolerabilă și, parte din ea, înlocuită. Peste tot, camerele au fost decorate cu covoare și fețe de mese noi. Chiar bălăriile din curte au dispărut, ca prin minune.

Dar obiectul transformărilor celor mai impresionante a fost însăși Smărăndița Cacioni, care, din mâinile cucoanei Anica, trebuia să iasă demnă de a fi, până la sfârșitul vieții, *Smaragda Theodorovna Răutu*, menită să ajungă cenzorul și leaderul elitei feminine din S***.

Pentru aceasta nu numai că au fost răvășite toate magazinele de „manufactură” din S***, dar coana Anica, însoțită de Smărăndița, a plecat în monumentală „caleașcă” din Năpădeni, cu vizitiul Dumitru, cu feciorul Nicache și două fete din casă, pentru trei săptămâni în turneu, la Chișinău și Odessa, spre a da de lucru croitorilor și modistelor lumii elegante din întregul sud-vest al împărăției.

Cucoana Anica s-a îngrijit însă și de latura morală a problemei, insuflând pensionarei fostei vedete de circ principiile sănătoase și rețetele practice,

indispensabile pentru o matronă s***ciană de rangul viitoarei soții a stăpânului celor cincisprezece mii de fălci din Năpădeni.

5 Astfel fu pusă Smărăndița în cunoștința croniciei intime a tuturor alcovurilor celor nouăsprezece familii ale elitei din S***, din ultima jumătate de veac, căci cucoana Anica nu era numai întruparea vechilor tradiții, dar și cronicarul și arhivarul, nu numai din S***, dar și din județele vecine.

10 Cu toată revoluția produsă de cucoana Anica, curtea din Sănătoasa părea prea puțin potrivită ca arenă pentru un eveniment atât de însemnat în viața societății s***ciene ca nunta lui Iorgu Răutu; și chiar biserica din sat era prea dărăpănată pentru fastul unei
15 atari solemnități. Pe deasupra, acolo slujea și un preot nou, un „bogoslov“ (teolog) care nu cunoștea datinile și se îndărătnicea să ție slujba în limba slavonă. În consecință, s-a hotărât ca, împotriva obiceiului, cununia să fie oficiată și nunta sărbătorită nu la domiciliul miresei, la Sănătoasa, ci la Năpădeni.

Cap. IV

PĂSTORUL

Conu Iorgu, adică Egor Stepanovici Răutu, nu se simțea nici el la nivelul sarcinilor pe care i le impuneau pregătirile pentru așa serbare.

5 Chiar în ziua când i s-a făcut cunoscut consimțământul bătrânului Cacioni și al Smărăndiței, el s-a gândit înainte de toate să-și asigure serviciile lui popa Vasile din Năpădeni; a poruncit dar vechilului
10 Alexandru să cheme pe popa la curte, apoi – în parte, pentru că aspectul conacului vădea într-adevăr lipsă de îngrijire, iar domesticitatea, neorânduială și indisciplină morală, iar, pe de altă parte, ca să-și potolească nerăbdarea și să-și găsească de lucru – s-a
15 năpustit asupra jupânesei Marghioala, tunând, fulgerând, dându-i porunci peste porunci, care se băteau cap în cap, provocând astfel la cei din casă un haos și o zăpăceală înspăimântătoare.

Vocea lui de stentor răsuna ca un clopot și umplea cu undele ei sonore toată pâlnia Năpădenilor, de se auzea peste cele două brațe ale Nistrului, până în satul Berceștilor, la Cerleni, pe coasta din fața curții.

20 Vechilul Alexandru, care știa el ce știa, după vorba cu popa Vasile, auzind de departe mugetul de leu ce răsuna din cerdacul boierului, abia-abia se mișca intrând pe poartă și îndreptându-se spre cerdac.

Vechilul Alexandru era și el un tip puțin banal.

Scurt, dar îndesat, cu umerii largi, cu brațe lungi care îi ajungeau aproape până la genunchi, cu obrazul acoperit întreg cu un păr gros, roșcat, ca de
5 sârmă, din care abia luceau niște ochi mici și vioi, care nicio clipă nu se opreau și niciodată nu priveau drept în fața convorbitorului, el putea servi de model pentru hipoteticul „Pithecantropus“, strămoșul omului de la hotarul epocii terțiare.

10 Vechilul Alexandru avea o metodă sigură pentru îmblânzirea boierului: tacea; tăcea și în toată făptura sa căuta să întruchipeze spaima și venerațiunea nemărginită. Câtă vreme uraganul vâjâia și trăsnea, din gura lui nu ieșea nici un cuvânt și, la toate întrebările sau poruncile boierului, el abia mișca buzele și cel mult gemea și mormăia nedeslușit și jalnic, cu
15 un glas subțire de babă bătrână.

– Măi ticălosule, mânca-te-ar ciorile, să te mănânce! Pe unde ai umblat, măgarule? Te-ai apucat și
20 tu de beție? Unde e tâlharul cela de popă? De ce n-a venit? Am să-l dau afară, ca să crape de foame sub un gard. Unde este? De ce n-a venit? De ce nu vorbești? Acuși îți crap capul!

– Hm... hm... mn... n...
25 – Ce mormăiești acolo, blăstămatule? Ai amuțit ori te-ai îmbătat?

– Hm... hm... mn... n...
În sfârșit, când boierul și-a mai vărsat focul și, obosit se aruncă în jilțul împletit din cerdac, vechilul Alexandru îndrugă plângător și subțire două cuvinte:
30 – Îi călare...

Conu Iorgu sare în picioare:

– Cum?

– Îi Suvorov...

Chiar când nu era nevoie de îmblânzirea boierului, acesta era felul de a grăi al vechilului Alexandru. Foarte greu scotea el din gură vreo propoziție întregă sau chiar un cuvânt mai lung de trei, patru silabe.

Deprinsese pe oamenii din sat și pe boierii din curte să-l înțeleagă fără vorbărie multă: un gest, un sunet nearticulat, o simplă silabă sau cel mult un cuvânt erau suficiente pentru ca toată lumea să știe despre ce e vorba.

– Iarăși e mort beat? – tună furibund conu Iorgu.

Un gest care, cu toată simplitatea lui, exprima superlativul.

– Și de mult?

15 Alt gest care rezuma infinitul.

– Nu poate veni aici?

Un nou gest, materializând neantul.

Conu Iorgu, după un citat expresiv din literatura populară nescrisă, se ridică hotărât și porunci:

20 – Să puie Ion argatul caii la căruță și să ia vreo doi, trei flăcăi cu el. Vino și tu. Nu uitați frânghiile. Să tragă și Dumitru cu trăsura!

– Hm... n... – tuși, în semn de supunere, vechilul Alexandru.

25 Peste cinci minute, din curte porni o expediție întregă: întâi, vechilul Alexandru pe iapa lui sură, cunoscută de toată lumea în raza de două poște împrejur; apoi, un mare șaraban, în care erau vreo patru-cinci flăcăi zdraveni din curte, și, în sfârșit, conu Iorgu, în trăsura lui cu care umbla pe moșie, furios și agitat,
30 în picioare în dosul impasibilului Dumitru vizitiul, care ședea pe capră, cu barba lui lată și silueta lui impunătoare, nemișcat ca un idol hindus.

Când „armada“ boierului se apropie de biserică, se auziră dincolo, în vatra satului, pe coastă, chioțe, sudălmi strigăte năstrușnice, râsete, bocete de femei, țipete de copii, lătrat de câini, tropot de cai. Iar când trăsura lui conu Iorgu intră chiar în vatra dintre biserică și cârciuma lui Aizic, se dezvăli un spectacol demn de poemele lui Homer: de-a lungul vetrei galopa fără șea, pe un cal înspumat, popa Vasile, cu barba lui în vânt, părul vâlvoi, fața aprinsă, numai în cămașă și izmene, desculț, vociferând năprasnic:

– Ha! Eu sunt Suvorov, solnița bunicăi tale! Fugiți încolo, păgânilor! Parastasul și pogribania... Unul este popa Vasile! Veți pieri fără el! – și pornea cu calul în goană mare asupra mulțimii. Lumea se risipea în toate părțile. Oamenii huiduia, șuierau, aruncau și ei în vânt cuvinte înaripate. Femeile își făceau cruce: când armăsarul popii se apropia de ele, fugeau ținându-și cu o mână sânii, iar cu alta aranjând fusta; râdeau, emiteau țipete stridente. Copiii urlau necontenit, câinii le țineau isonul; găinile, rațele și găștele speriate se ridicau în văzduh.

Totuși, nimenea nu se atingea de cucernicul părinte.

Pe un flăcău care nu se ferise destul de repede din calea vajnicului călăreț, popa îl apucă de chică și, dând vânt calului, târî după dânsul pe nenorocitul care se văita cât îl ținea gura:

– Aoleu, lasă-mă părinte, că mă omori!

– Ha-ha-ha! Eu sunt Alexandru Machedon. Vă voi arăta eu, păgânilor, nafura și cristelnița!

Lucrurile luau o întorsătură tragică: părintele Vasile nu lăsa chica din mână, calul, înnebunit de spaimă, de atâta zgomot, urmându-și galopul neînfrănat, începuse să-și zvârle copitele potcovite. Captivul risca în fiecare clipă să cadă sub picioarele lui.

Nu se știe cum s-ar fi isprăvit această scenă, dacă expediția lui conu Iorgu nu ajungea la timp în arenă.

Conu Iorgu comandă:

– Frânghii! Ioane! Petre! Năvală pe dânsul! Alexandre, aruncă lațul! Dați-l jos de pe cal! Legați-l!

Operațiile militare se desfășurară cu o precizie care vădea o îndelungată practică. Într-o clipă, popa Vasile, legat butuc, fu aruncat în șaraban, din care porni un răget de fiară feroce, întretăiat de epitete expresive și pitorești la adresa cuconului Iorgu, care însă, satisfăcut de biruința reputată asupra lui Suvorov și Alexandru Machedon, porni convoiul spre curte, în aceeași ordine: vechilul Alexandru, călare pe iapa lui sură, șarabanul cu popa încătușat în fund – patru haidăi, așezați pe el, abia îl puteau ține în loc; iar în urmă, trăsura lui conu Iorgu, care, de data aceasta însă, potolit, era așezat în fundul ei.

Norodul, mai cu seamă femeile și copiii urmau în coada cortegiului, în prevederea actului final de îmblânzire a părintelui Vasile.

În gloria zilei de august, cortegiul șerpuia de-a lungul țărmului Nistrului, într-o procesiune păgână, spre locul de execuție.

Ajuns în curte, șarabanul, sub comanda vechilului Alexandru, înainta direct spre fântâna din ograda boierească a Năpădenilor, vestită prin apa ei rece. Conu Iorgu se sui în cerdac, de unde supraveghea operațiunea, fără să fie necesar din parte-i un ordin lămurit.

Popa Vasile, care tot timpul nu-și oprise urletele și puhoiul de sudălmi, când văzu chipul păros al vechilului aplecat asupra lui, n-a mai putut scoate de furie nici un cuvânt, ci răgea ca o fiară de menagerie.

Alexandru făcu semn flăcăilor să scoată pe popa din șaraban. Aceștia îl și ridicară pe sus și-l culcară

la marginea fântânii. După un alt gest, flăcâii începură să scoată apă din fântâni și, la o nouă mișcare din cap a taciturnului executor, o căldare de apă rece fu, deodată, turnată pe capul nefericitului slujitor al altarului, care se zbătea ca un posedat, cutremurând văzduhul cu sunete nearticulate. A doua căldare, a treia, a patra au urmat până ce, în sfârșit, învinsul fu silit să se potolească. „Machedonul“ tăcea, din când în când scuturându-și coama, ca să se scurgă apa de pe obraz și să poată deschide ochii. Un semn al vechilului și, ridicat în picioare și dezlegat, popa Vasile înfățișa o jalnică priveliște: ud learcă, cu ochii injectați, palid, cu capul plecat, acoperit de pletele-i argintii, care curgeau în jos, așa că abia-abia i se putea vedea obrazul, stătea smerit pe loc și numai din când în când clătina din cap și sufla, stropind în jurul său, cum fac caii la adăpat.

Atunci conu Iorgu porunci de încetare:

– Închideți-l în flihel!

Vechilul Alexandru îl luă cu binișorul de braț și cu un expresiv „Hmn...“, care respira resemnarea în fața destinului și compătimirea, îl invită să înainteze.

Supus, fără nici un gest de împotrivire, gârbovit, cu genunchii îndoțiți, domol, părintele Vasile se clătina după el spre carcera lui obicinuită din „flihel“.

Figura părintelui Vasile era caracteristică pentru acele vremuri în Basarabia și documenta singură, mai bine decât orice studii și cercetări, situația din provincia de peste Prut, pe la mijlocul veacului trecut.

Aproape analfabet, văduv, dar înzestrat cu un temperament indomptabil, alcoolic în ultimul grad, părintele Vasile Cociorvă a fost sau, mai bine zis, ar fi trebuit să fie o plagă pentru poporanii săi. Femeile

tinere, cu toată paza lor și mai ales a bărbaților lor, adesea nu puteau scăpa de atacurile lui impetuoase, ceea ce dădea naștere la veșnice scandaluri, cu atât mai mult cu cât nu era nevoie de multe pahare pentru ca

părintele să-și piardă mințile. După fiecare ispravă, popa Vasile, cu amară căință, cerea iertare poporanilor săi; se ducea la biserică și printr-o slujbă din cele mai impunătoare cerea iertare și lui Dumnezeu; jura că, din acel moment, nu va mai lua în gură nici o picătură din zeama diavolului, cum spunea el; și-și mai impunea și o „poslușanie“¹ aspră, ca să-și biruiască trupul și să-și ispășească păcatele. Două, cel mult trei săptămâni, Nădăpenii se bucurau de păstoria lui exemplară; slujbele părintelui Vasile atrăgeau întotdeauna lumea din satele vecine, așa de frumos citea el „evanghelia moldovenească“ și așa de înălțător cânta cu baritonul lui bogat și sonor.

Apoi, deodată, se trezeau bieții oameni cu dascălul Andronache, care alerga disperat pe ulițele satului, văitându-se că părintele e pe moarte în biserică și se luptă cu Necuratul și el, dascălul Andronache, nu-i mai poate da de rost.

În biserică, cei mai evlavioși, care-i săreau într-ajutor, se trezeau în fața unei priveliști dezolante: popa Vasile, în cea mai mare destrăbălare, aproape gol, se tăvălea pe podeaua de piatră, printre odăjdii, cărți sfinte și odoare bisericești, îngrămădite în jurul lui de dascălul Andronache, în nădejdea tămăduirii.

– A-a-a... – răgea posedatul, în neștire. Piei, Satano! Ieși afară, diavole! A-a-a, îmi rupi inima!

Și deodată, sărind în picioare, ca un turbat, se arunca asupra celui dintâi ieșit în fața lui, clocotind de furie:

¹ Ascultare, canon (rus.). (n. ed.)

– Măi, păgânilor, cădelnița și împărtașania! Din pricina păcatelor voastre mă chinuieste necuratul!

Oamenii, făcându-și cruce, apucau care încotro; popa după ei.

5 Și în vatra satului se repetau, cu variante nesfârșite, scenele războinice, ca aceea la care am asistat odinioară.

După aceasta, cu zilele și săptămânile, satul trăia ca într-un infern. Nici o femeie nu putea ieși fără primejdie în stradă; oamenii trebuiau să-și petreacă zilele și nopțile ca sub un regim de stare de asediu.

Și – dacă cumva curtea nu-i aplica remediile eroice – pandemoniul urma până ce popa cădea jos ca mort, livid, fără respirație.

15 Și atunci dascălul Andronache și baba Vasilca, descântătoarea satului, trebuiau să se îngrijească de a-l aduce în fire, că altfel de mult murea cu adevărat.

Satul răsuflea.

20 Dar, ori de câte ori autoritățile încercau să îndepărteze pe popa Vasile, oamenii opuneau o rezistență dârză, gata de răscoală.

Însuși stăpânul Năpădenilor, sprijinit de boierii din vecinătate, intervenea la arhiepiscopie și puneă în mișcare toate resorturile, ca stăpânirea și ierarhia să renunțe la orice măsură mai aspră decât o simplă pedeapsă disciplinară.

Odată, după o trăznaie mai formidabilă, arhiepiscopul îl trimise pe păstorul Năpădenilor pentru o lună la mânăstire, însărcinând provizoriu cu gestiunea parohiei pe un preot tânăr și vrednic. Sătenii însă au pus lacăt pe ușa bisericii și au declarat că nu vor lăsa pe „veneticul“ să ia locul bătrânului lor duhovnic. Și tot timpul cât acesta a fost închis la mânăstire,

nu mai încetau pelerinagiile credincioșilor, nu numai din Năpădeni, dar și din toată vecinătatea.

Misterul se explică însă foarte simplu: după popa Vasile nu putea veni decât un preot tânăr, desigur, mai învățat decât dânsul, dar mai mult sau mai puțin rusificat, dacă nu chiar rus.

Decât, țărâtimea basarabeană ținea morțiș la slujba moldovenească și la preoții bătrâni, tocmai fiindcă aceștia nu știau carte rusească.

10 De aceea, cu tot canonul lor, se ridicau năpădenii ca un singur om spre a apăra pe părintele Vasile împotriva măsurilor de îndreptare și înălțare a clerului, puse la cale de autoritățile civile și bisericești.

Cap. V

AVERTISMENTUL

Serviciile părintelui Vasile pentru ziua de nuntă erau asigurate.

Dar Iorgu Răutu rămânea în fața marelui eveniment din viața lui într-o perplexitate inextricabilă.

El nu era un om modern, ca să simtă nevoia „de a face curte“ alesei lui.

Raporturile lui până acuma cu femeile se reduceau aproape la primitivitatea vieții din epoca paleolitică.

Bărbat voinic, cu un temperament colorat și de o înfățișare impunătoare, bogat, stăpân peste mai multe sate de clăcași, așezate pe moșiile sale, în mediul femeilor dintre care el își recrutase până la vrâsta de patruzeci și cinci de ani pe eroinele romanelor sale, el nu avea nevoie de o deosebită strategie sau de vreo tactică de asalt.

Nedeprins să întâmpine o prea mare rezistență, el credea în superioritatea și în dreptul de dominație masculină, ca într-un fenomen natural și de la sine înțeles:

Dar, spre mirarea lui, el se simțea acum atras de curtea părăginită a lui Toader Cacioni, simțea nevoia de prezența Smărăndiței; în fața ei, însă, nu putea găsi nici un subiect de conversație. Iar când ea îi adresa o întrebare, la sunetul acestei voci, care i se

părea așa de muzical și argintiu, i se tăia respirația, tot sângele îi năvălea în cap și parcă-i răsunau în urechi clopotele tuturor catedralelor din lume. Fiecare gest al Smărăndiței îl extazia. Când, privind spre dânsul, ea își ridica în sus brațele, ca să-și îndrepte cozile groase și grele, care mereu amenințau să se desfacă și să-i cadă pe spate; sau când se apleca ușor să toarne ceai în ceașcă și apoi ocolea lunecând masa ca să-l servească, acestui uriaș, de mult trecut de adolescență, îi venea amețelă și, în același timp, îl cuprindea o stranie și necunoscută voluptate și beatitudine.

Smărăndița, cu toți cei abia cincisprezece ani ai ei, își dedea foarte bine seama, în fața acestui om care ușor îi putea fi tată, și de puterea ei de fascinare, și de siguranța de dominare pe care i-o promitea starea lui sufletească.

Într-o zi, în căutarea subiectului de conversație, acest leu domesticit întrebă pe tânăra și gingașă fecioară:

– Smărăndițo...

Cu căpșorul mândru ridicat în sus:

– Smaragda... – l-a corectat vocea argintină.

Conu Iorgu scăpă paharul cu ceai, sări să-l prindă, răsturnă un scaun și apoi reîncepu:

– Smaragdițo...

– Sma-rag-da! – răsună argintul poruncitor.

În pieptul de flăcău tomnatec, nebiruit până acuma, a început deodată să bată inima omului de peșteră, i-a venit dorul nebun s-o ridice pe sus, să strângă în brațele-i de oțel această făptură fragilă și să se repeadă năprasnic în vizuina lui.

Dar ochii negri îl priveau scânteind. Și, surâsul cochet dezgolindu-i puțin șirul de perle, ea își arunca iarăși muzica glasului de argint:

– Ce vroiai să-mi spui, Egor Stepanovici?

Astfel Iorgu Răutu primi cel dintâi avertisment asupra regimului viitoareii căsnicii.

– Smaragda! – reîncepu el supus – știi mata, casa noastră n-a fost îngrijită de pe vremea răposatei, Dumnezeu s-o ierte; multă vreme a stat goală, apoi mie, unui burlac, îmi ajungeau două-trei odăi; dacă veneau pentru vânatoare câțiva boieri, Marghioala cu Nîcache puteau să se îngrijească pentru puține zile de câteva așternuturi. Dar acum durăm o căsnicie și, mata știi, eu vreau să-ți fie pe plac casa iasta bătrânească; mata ai fost și la Chișinău și știu că ai stat acolo și în casa lui Albotă din Cuhureni și la Căzăreștii din Vântura, case vechi, case mari boierești. Ai putea să-mi spui care-ți este pofta inimii? Și mă gândesc dacă nu m-ai cinsti zilele acestea, cu babacul matale Toader și cu coana Anica, să-mi spui mata ce meremet să fac, ce mobile să reînnoiesc și toată rânduiala ca să-ți fie drag...

Smărăndița, câteva clipe, îl privi zâmbind în tăcere. Enorm, stângaci, emoționat, ușurându-se de acest monolog neobicinuit, el ședea frecându-și palmele de genunchi și aștepta răspunsul, mai mult ca să mai audă încă o dată muzica acestei voci feciorelnice.

Astfel, chiar în duminica următoare, după ce au stat la slujbă în biserica din Năpădeni – în care popa Vasile, liberat din captivitate și încredințat pentru câteva ceasuri lui Alexandru și dascălului Andronache, și-a desfășurat toată pompa –, Smaragda Theodorovna pentru prima oară a trecut pragul conacului din Năpădeni, unde i-a fost dat să troneze mai bine de o jumătate de veac.

Cu toată osteneala pe care și-au dat-o, ziua și noaptea, jupâneasa Marghioala, vechilul Alexandru

și însuși conu Iorgu, având sub comanda lor aproape toate femeile și fetele din sat, anume chemate la treabă spre a pregăti conacul pentru această primire, rezultatele au fost prea puțin îmbucurătoare.

Casa bătrânească fusese clădită pe coasta de nord din marea cotitură a Nistrului, cu fațada principală spre sud; edificiul enorm, de o arhitectură lipsită de orice pretenții estetice, cu ziduri de piatră groase aproape de un metru, avea însă caracter – se vedea o veche așezare, care purta pecetea unei vieți de belșug, de situație sigură în multe generații de stăpâni, pentru care munceau sute și mii de ființe robite.

Casa fiind situată pe o coastă repede, era o deosebire de nivel de vreo patru metri între fațada din dos, îndreptată spre nord, și cea principală, dinspre sud. Aici, cam la mijlocul clădirii, înainta un cerdac mare, deasupra căruia se ridica un fronton pe coloane de piatră și care apărea deasupra văii Nistrului ca un fel de turn. „Intrarea de paradă“ dădea în cerdac, spre care ducea o scară exterioară monumentală, zidită din enorme blocuri de granit de Cosăuți. La corpul principal era alăturat, din dreapta, „flighelul“, cu un pridvor de arcade de-a lungul lui, iar în stânga, un coridor de geamlâc, care una sufrageria cu bucătăria.

Trei pătrimi din corpul principal aveau acum un aspect foarte jalnic, ca toate casele părăsite și negrijite – o adevărată uriciune a pustietății: un parchet găurit peste tot de gropi negre, pe unde lipseau scândurile putrezite; mobila roasă, al cărei pluș sau mătasă destrămate erau străbătute de sârma resorturilor și de câlți sau de lână; perdelele decolorate și mâncate de molii; subsolul, în care se găseau cămărilor de provizie și odăile domesticității, duhnea ca o cloacă și otrăvea aerul în tot conacul.

Smaragda Theodorovna – care, nici în pensionatul doamnei Carotte, și mai puțin încă în casa părintească, nu putea cunoaște luxul palatelor de magnai și a cărei trecere efemeră pe la colegele mai fericite

5 nu-i puteau ridica pretențiile în această privință – fost oarecum impresionată de aceste urme vădite de viață temeinică și îmbelșugată, pe care o adăpostea altădată vechea casă boierească.

10 „Mignonetta“ a găsit cu ușurință naturală tonul potrivit. Departe de a cere revoluționarea conacului, ea și-a exprimat dorința ca totul să fie numai adus în starea „cum a fost sub bătrâni“.

15 Însă, foarte hotărât, ea a ales încăperea pentru iatacul ei și așa numita „odaie de primire“, salonașul verde – de fapt, budoarul ei și centrul vieții familiale.

Cap. VI

EXPERTUL ȘI AIZIC

Dar și puținele indicațiuni date de Smărăndița și complectate de cucoana Anica – bună gospodină și

matronă cu o bogată experiență a căsniciilor boierești – puneau în fața stăpânului Năpădenilor niște probleme care întreceau imaginația și puterea lui de realizare.

Și nu jupâneasa Marghioala sau vechilul Alexandru puteau suplea¹ insuficiența lui.

10 Din fericire, județul S*** avea în sânul său un personaj cu o reputație de om purtat prin lume, cu o bogată cunoștință a vieții, nu putea fi discutată.

Acesta era Alexandru Ivanovici Brașevan.

15 Unic fiu al unui mare latifundiar din vremurile Moldovei, Alexandru Ivanovici nu mai avea astăzi altă avere decât această reputație.

20 Nimeni nu știa, cum nici măcar el însuși, nici sârmana lui soție, moartă de inimă rea, nu puteau spune prin ce minune o moștenire, acumulată de mai multe generații, a fost risipită într-un timp amețitor de scurt.

25 Alexandru Ivanovici, în adevăr, nu juca cărți, nu era lacom de femei, nici nu bea, cel puțin pe atunci, n-avea, într-un cuvânt, niciunul din viciile acelea care, de obicei, aduc ruina.

¹ De la *suppléer* (fr.) – „a înlocui“ (n. ed.)

Dar însăși structura lui psihică era mai fatală pentru el decât orice viciu.

Incapabil de calcul sau de întocmire a vreunui plan de acțiune, Alexandru Ivanovici nu putea rezista niciunui gând care „îl apuca“ subit; orice capriciu îl ducea la ispita de realizare imediată, fără nici o amânare.

Dacă, de pildă, îi plăcea la un vecin o trăsură adusă din Viena, el, pe loc, îl ruga pe acesta să i-o vândă, cu orice preț. Dar și după ce-și făcea pofta, nu se astâmpăra, ci în aceeași trăsură pleca îndată cu nevastă, cu rude și prieteni, câți puteau încâpea, chiar dacă el era silit să se urce pe capră, și porneau cu toții la Viena, fără să se ție seama de vreme, chiar în toiul muncilor; să vadă dacă nu se poate alege acolo o trăsură și mai bună.

O asemenea expediție se prelungea, de obicei, cu săptămânile și lunile, cu opriri în toate orașele din cale, cu cumpărături neașteptate de plane, mașini, cai. Odată chiar, Alexandru Ivanovici a cumpărat, spre spaima cucoanei sale, la cine știe ce circ, un pui de elefant, iar altădată, o orgă de catedrală. Adesea, în loc de Viena, argonauții aceștia ajungeau la Varșovia, Dresda sau în Elveția. Peste tot, Alexandru Ivanovici uimea lumea cu extravaganțele sale.

Dar, de obicei, epopeea se sfârșea în același fel: el își vindea și elefanții, și pianele, și orgele, și chiar trăsura cu care venise sau le arunca în drum, numai să scape de ele. Și după ce cutreierase o jumătate din Europa, cu tribulațiuni nesfârșite și inimaginabile, sleit fiind de parale, expediția se întorcea acasă, cu ajutorul vreunui consulat al împărăției.

Dar și la moșia lui, Cucernica, Alexandru Ivanovici nu putea sta multă vreme liniștit și prindea

orice prilej pentru a servi concetățenilor săi banchete pantagruelice.

Un guvernator al Basarabiei, care era cât pe ce să plătească cu viața invitația cu care îl onorase Alexandru Ivanovici, l-a eternizat în memoriile sale, prin descrierea unui banchet la palatul din Cucernica, pe atunci proprietatea lui Alexandru Ivanovici, banchet care, început la amiază, s-a sfârșit numai după răsăritul soarelui a doua zi dimineată.

Chiar în acele vremuri eroice, puține organisme puteau rezista unor meniu-uri sardanapalice, scăldate în valuri de Riesling, de Tokay, de șampanie și de „brumărel“ de Cucernica.

Și Ștefan Andreevici Bărnăv din Băbeni, până la ceasul din urmă, era convins că sfârșitul obștesc al octogenarului său părinte se datorește acestui ospăț din Cucernica.

La epoca povestirii noastre, aceste vremuri de glorie ale lui Alexandru Ivanovici Brașevan erau de mult acoperite de vălul uitării; nu știm dacă însuși Alexandru Ivanovici își mai aducea aminte de ele, doar când se ducea la mormântul soției, care, singura din familie, odihnea la Cucernica, de mult căzută în mâinile unui magnat polonez. Și orfanul Pavlușa, singurul copil pe care i-l dăruise defuncta, primit din milă în pensionatul „liceului nobilimii“ din Chișinău, rar își putea vedea pe părintele său, rămas fără cămin și adăpost.

Dar slava veche a servit cel puțin pe Alexandru Ivanovici în noua lui situație socială, căci și el a ajuns, ca și coana Anica din Corbeni, o instituție a județului S***.

Tot avutul lui Alexandru Ivanovici se reducea acum la o „nătăceancă“ și trei mârțoaie, care, deși

ar fi încurcat pe orice zoolog în clasificările lui, erau înhămate totuși după modelul ireproșabil al „troicelor“ rusești.

5 Această nătăceancă îi asigura lui Alexandru Ivanovici mijloacele de existență.

Orice moșier din județul S*** și chiar din județele vecine s-ar fi expus oprobriului obștesc, dacă n-ar fi acordat ospitalitate lui Alexandru Ivanovici pentru două-trei săptămâni.

10 Oricând, el putea avea astfel pe acest termen, în orice conac boieresc, la dispoziție o odaie de musafiri, un loc în grajd pentru troica lui și acoperiș pentru nătăceancă.

15 Alexandru Ivanovici, discret, modest din fire, știa să se facă folositor. El juca pichet cu amfitrionul; arăta doamnei cea mai nouă pasiansă; brațele și degetele lui erau totdeauna la dispoziție, pentru ca doamna să poată depăna un ghem de mătasă sau de lână.

20 Dar, mai cu seamă, Alexandru Ivanovici era neîntrecut, mulțumită bogatei sale experiențe, ca expert îndrumător și sfetnic pentru instalarea noilor căsnicii și pentru organizarea de festivități, cunoscând cele mai bune firme din țară și străinătate pentru orice fel de cumpărături, pentru decorarea camerelor sau pentru 25 aprovizionarea cu toate cele trebuincioase banchetelor și balurilor.

În aceste prilejuri, vechiul magnat al Cucernicei reînvia; imaginația lui își lua vânt și amfitrionii săi aveau nevoie de multă energie și tenacitate, ca să reziste planurilor grandioase, desfășurate în fața lor 30 de Alexandru Ivanovici.

Astfel, într-un an Alexandru Ivanovici, de obicei, de-abia putea face ocolul celor nouăsprezece curți boierești din județul S***.

Așadar, la Alexandru Ivanovici Brașevan, om incusit, purtat prin lume, care cunoștea nu numai așezările boierești din Basarabia, dar trecuse și prin Viena, Veneția, Milano, răzbătând chiar până la Paris, s-a hotărât să facă apel îndrăgostitului stăpân al Năpădenilor pentru orânduirea și împodobirea unui cuib vrednic de Smărăndița.

Era mare nevoie de găsit repede pe Alexandru Ivanovici, omul fără adăpost.

10 Deși circuitul anual al lui Alexandru Ivanovici putea rivaliza în regularitate cu orbitele corpurilor cerești, însă mai des ca acestea, cursul lui putea suferi perturbări din cauza unor evenimente neprevăzute și neregulate prin firea lor, cum sunt nașterile, 15 nunțile, decesele în sânul aristocrației basarabene, sau chiar din cauza unei vânători organizate în cinstea unui nou guvernator, sau a cine știe ce sindrofii improvizate, în care un „om de lume“, de renume și arta de organizator a lui Alexandru Ivanovici 20 Brașevan, nu putea lipsi.

Vechilul Alexandru a fost imediat expedit să cheme la boier pe atotștiutorul *factotum* al curții din Năpădeni, pe Aizic cărciumarul.

25 Aizic cărciumarul avea un rol însemnat nu numai în gospodăria boierului, ci și în viața socială a Năpădenilor.

Chipul lui era bine cunoscut în întreg județul S*** și chiar peste Nistru, în toate părțile pe care le cutreiera după porunca boierului sau în interesul obștei. 30

Lung și subțire, parcă trecut sub presă, el atrăgea atențiunea chiar prin mersul său smuncit, ca și cum la fiecare pas vroia să se oprească și apoi, răzgândindu-se, se repezea înainte.

Icoana lui se întipărea în amintirea oricui l-ar fi văzut o dată: încadrată de un păr negru, mărunț-încrețit, o frunte palidă, peste tot încrestată de zbârcituri subțiri, se înălța ca un fronton deasupra ochilor, odată desigur negri amândoi, dar acum unul acoperit cu albeață, și a unui nas nemăsurat de lung și ascuțit; iar dedesubt curgea o lungă barbă roșcată, în care se amestecau, ca afluenții într-un fluviu, superbe bucle ale perciunilor.

Această înfățișare se armoniza cu o voce cavernoasă și surdă, care parcă răsuna de sub pământ.

Cu toate aceste ciudățenii care îl singularizau în mijlocul unui sat moldovenesc nu mai puțin decât ritualul lui – și Aizic era un practicant zelos în legea lui –, el se bucura de încrederea sătenilor, poate pentru faptul că era totdeauna grav, nu surâdea niciodată și discuta serios orice nevoi, oricât de mărunte, ale omului; și poate chiar și evlavia lui impunea respectul.

De altfel, născut și crescut la Năpădeni, dintr-un tată născut și crescut și el la țară, Aizic trăia din copilărie în cele mai intime legături cu consătenii săi, cunoștea toate păcatele și meritele, ca și nevoile lor.

Fondul lui sufletească, cu tot exteriorul „semitic“, se depărta foarte puțin de al țăranilor moldoveni. El vorbea și limba lor fără accent și a rămas, până la sfârșitul vieții, unul din puținii coreligionari care n-au fost „rusificați“.

– Măi, Aizic! – s-a repezit la el cuconu Iorgu, îndată ce l-a văzut în josul cerdacului. Am nevoie mare de conu Brașevan, Alexandru Ivanovici. Să mi-l scoți din pământ și să mi-l aduci aici!

– Pe vremea iasta trebuie să fie pe undeva în sus – răspunse, după ce se gândi puțin, Aizic și însăși vocea

lui surdă arăta seriozitatea cu care el căuta să rezolve această problemă. A fi la conu' mareșal, la Boroseni?

– De unde? Zârghitul cela, după ce și-a vândut grâul, trebuie să fie acuma pe la Chișinău sau la Odessa!

– Așa este... Poate la conia bătrână Merea din Bărbăței?

– N-a fi prost să steie acuma la Bărbăței, când peste două luni coana Profira își mărită nepoțica și are să fie petrecere mare. Se duce atuncea. Dar ce atâta vorbă. Poți afla de la jidanii tăi din S***. Să pleci îndată unde a fi și să mi-l aduci negreșit. Să-i spui că mă însor.

– Sărut mâna și să vă dea Dumnezeu sănătate și noroc! – a întrerupt cu gravitate Aizic, salutând adânc, încât buclele perciunilor s-au despărțit de barbă, lăsându-se în jos.

– Am nevoie de dânsul pentru meremetul caselor și pentru mobile, și pentru toată zestrea bucătăriei.

– Apoi, pentru cumpărături, conu Alexandru e foarte iscusit și ahotnic!

– Ei, un picior aici, altul acolo, *pașol*, marș!

A doua zi, însă, Aizic se înfățișă singur la curte.

Cum l-a zărit pe fereastră, conu Iorgu nu-l lăsa măcar să se apropie de prag și se năpusti asupra lui cu răcnet, bătând pământul cu piciorul:

– Unde-i Brașevan, tărtane? Nu l-ai găsit? Cum ai îndrăznit să vii? Te bag în pământ, măi jidane! Piei din ochii mei! Să nu te văd până ce nu vei veni cu dânsul. Te scot din sat...

Aizic stătea drept și parcă se lungea tot mai mult, dar nu spunea niciun cuvânt, știind bine că ar vorbi în zadar, până ce nu-i trece boierului năduful.

– Ce? N-ai putut afla de la toată jidovimea din S*** pe unde a fi amu Alexandru Ivanovici?

– Sărut mâna, am aflat, să trăiți.

Conu Iorgu iar explodează și, repezindu-se de pe scările cerdacului spre Aizic, răcnește și cu mai multă furie, parcă ciocănind aerul cu două degete întinse.

5 – Ai aflat? Atunci de ce vii singur, spurcăciune? Ți-a fost lene, parșivule? Ți-a fost milă de mârtoaga ta de iapă? Ți s-au sfărâmat roțile de la căruță? Am să te pun jos și dau poruncă să te bată până-i crăpa, jivină ticăloasă, mânca-te-ar viermii! De atâta vreme
10 mănânci pâinea mea, cu toată prăsila ta, și nu-mi poți face atâta treabă?

Aizic stătea tot smerit și tăcea, resemnat să sufere tot ce-i hotărât de soartă, așteptând pauza de potolire a boierului.

15 – Vorbește? Unde este? – îi strigă, în sfârșit, acesta.
– Sărut mâna, la Țiuleni, să trăiți, la domnul baron.
– Ei și ți-a fost greu să te duci până acolo?
– Ce greu? Eu pentru Măria Voastră m-aș duce
pe jos până la Kiev, așa să trăiesc eu!

20 – Atunci de ce nu te-ai dus, măi jidane?
– Sărut mâna, cucoane, dar cum eram să mă duc? Am aflat că domnul baron iar îi în pojar și vrea să creștinească pe toți jidanii (Aizic nu vedea nimic pejorativ în această vorbă moldovenească), așa să trăiesc eu! A prins pe Șloim din Bârnova, i-a tăiat perciunii, i-a ras barba, i-a uns gura, să mă iertați, cu slănină
25 de porc, apoi l-a băgat într-o puțină cu apă rece, așa să trăiesc eu, și a început să cânte pe nas ca popii, încât, de atunci, sârmanul Șloim zace și, să ferească
30 Dumnezeu, poate să și moară!

Cap. VII

ÎN DRUM SPRE ȚIULENI

Iorgu Răutu s-a închinat în fața evidenței.

El cunoștea bine firea baronului August Milbrey
5 von Pfalzer-Gröner zu Holstorm și își dădea seama că, în adevăr, este cu neputință pentru Aizic să dea ochi, în aceste condițiuni, cu baronul Gulfstream, cum era el poreclit în toată Basarabia.

În consecință, s-a hotărât să plece el însuși chiar
10 a doua zi dis-de-dimineață spre Țiuleni.

Drumul era lung, aproape o sută de „verste“.

Astfel, a doua zi, pe când răsăritul era abia roșit în prevestirea zilei și în valea Nistrului abia se putea zări fața de plumb topit a apei, vizitiul Dumitru, în
15 „armeacul“ său de paradă, înțepenit pe capră, gros și nemișcat, ca un idol, a tras „faetonul“ înhămat cu patru cai negri înaintași la intrarea din dos a conacului.

Conu Iorgu se așeză în trăsură, îmbrăcat în cea mai reușită creațiune a „croitorului parizian“, Janchel
20 Grinșpun, din S***, „părechea“ de albastru închis, care stătuse în ladă, învălită de jupâneasa Marghioala în foi de tutun, de la călătoria la „Viana“, de jalnică pomenire.

O pocnitură din biciul lung, executată de Dumitru cu măiestrie invidiată de toți vizitii din județ, ridică în zbor faetonul.

Până la Solonții, drumul șerpuiește de-a lungul brațului de sus din cotitura Nistrului, pe moșia Năpădenilor, în care sunt așezate mai multe sate – Voroneni, Zloteni – și chiar un târgușor, Vârteja, „colonizat“,
5 pe vremea celebrului Aracceiev, de evrei.

Ochiul de stăpân al lui conu Iorgu nu scăpa nimic din vedere. El se ridica mereu în picioare și glasul lui răsuna ca o trompetă peste dealuri și văi, când cu strașnice ocări la adresa baciului, care era cât pe
10 ce să scape în păpușoi turma de oi, când cu îndrămări date plugarilor, care arau ogorul pentru grâul de toamnă; vechilului Alexandru, ieșit în drum călare, îi repetă din nou porunci pentru paza pădurii de stejari din Năpădeni, marea slăbiciune a Răuteștilor
15 din tată în fiu.

Prin peisajul ondulat al acestei părți din Basarabia, cu colinele sale dulci, prin care trecuse suflul verii; cu orizontul larg, care se deschidea cu fiecare
20 coamă de deal și dispărea la coborâșul în văi, drumul prăfuit se strecura printre afluenții Nistrului sau ai Răutului și se abătea mereu de la linia orizontală, de pe o culme pe alta a dealului. Și, din vârful în
25 vârful, mereu se înălța în zare tot mai mult dealul Bacsanilor, a cărui siluetă masivă prevestește apropierea Carpaților.

Cerul senin, în afară de cei câțiva nori albi spre apus, promitea o zi frumoasă.

Cu toate că soarele abia se ridicase peste orizont și razele lui aureau suprafața miriștilor, era cald și
30 aerul vibra de funigeli.

Iorgu Răutu, neatent pentru tot pitorescul care îl înconjură, se simțea cam turburat de așteptarea întâlnirii cu baronul „Gulfstream“.

Acesta era, în felul lui, un pionier al rusificării Basarabiei pe calea matrimonială, cu ajutorul „stabscapitanilor“¹ vânători de fete de boieri cu zestre.

Balt de origine, dar un neprihănit patriot moscovit, el era înzestrat cu o „largă natură“ rusă, mulțumită
5 căreia castelul strămoșesc din Liflanda² căzuse de mult în mâna cămătarilor. Cariera lui militară a fost curmată la gradul de „stabscăpitan“ în urma vecinicelor orgii și scandaluri, care n-au mai putut fi tolerate nici chiar
10 în mediul ofițerilor de origine curat rusească.

Dar înainte de accidentul final, fiind în posesiunea încă a farmecelor uniformei, bravul „stabscăpitan“ a
avut norocul să răpească inima domnișoarei Elisaveta Ramani din Țiuleni, care, împreună cu sora ei
15 mai mică, Annetta, moștenise de curând de la părintele său, cavalerul Andrei Ramani, cele zece mii de fâlci din Țiuleni. Așa încât retragerea în rezervă a „stabscăpitanului“ baron August Milbrey von Pfälzer-Gröner zu Holstrom a avut loc nu numai cu
20 foc bengal, dar și cu onorurile cuvenite unui mare latifundar din Basarabia.

Instalat în conacul din Țiuleni, „baronul Gulfstream“ a căutat să schimbe cât se poate mai puțin
25 felul de viață pe care îl dusese în diferitele garnizoane provinciale înainte de cataclism.

Dar ceea ce tulbura opinia publică a elitei din județul S*** n-au fost atât scandalurile și orgiile sale, cât
elasticitatea concepțiilor sale asupra vieții de familie.

La Țiuleni, împreună cu baroana de Holstorm,
30 a rămas să trăiască și sora ei Annetta, căreia îi aparținea o jumătate de moșie.

¹ Un grad ofițeresc în Rusia, intermediar între locotenent și căpitan.

² Lituania (n.ed.)

Și foarte în curând preotul din Țiuleni, care după legile rusești, cu „condica lui metricală“, reprezenta și oficiul de stare civilă, a avut de rezolvat un caz de conștiință foarte grav. Chemat să boteze la curtea baronului de două ori în același an, el a fost silit să înscrie în condica lui pe ambii prunci ca fiind copii legitimi ai baronului August Milbrey von Pfälzer-Gröner zu Holstorm din Țiuleni și a soției sale, Elisaveta, născută Ramani.

10 Cugetul sărmanului preot a fost pus la grea încercare: baronul era bogat și darnic și, în același timp, ca reprezentant al ideii de rusificare și de civilizare a sălbătăciunilor Basarabiei, era și foarte puternic. Ce-i putea opune un biet popă de țară și încă apăsător de moldovenismul său, agravat de prea puțină cunoștință de carte? Șubredele sale noțiuni de fiziologie?

În curând problema aceasta de fiziologie a ajuns și mai gravă.

20 Când primele odrasle ale acestei căsnicii s-au ridicat și la curtea din Țiuleni apăruseră și guvernante, condica metricală înregistra un fenomen și mai catastrofal, constatând că, în anii buni, sporul familiei legiuite a baronului Milbrey von Pfälzer-Gröner zu Holstorm era și de câte trei noi născuți în același an.

25 Acest fapt, cunoscut de toată lumea, nu putea da loc însă la nici o intervenție din partea autorităților locale, care aveau toate motivele de a închide ochii asupra unor mici perturbări fiziologice, când era vorba de așa stâlp al împărăției, ca baronul Gulfstream, bogatul și puternicul castelan al Țiulenilor, și pe deasupra, mare patriot și factor de civilizație într-o provincie mărghinașă, de curând anexată.

Misiunea civilizatoare a moscovitului din Liflanda se manifesta de cele mai multe ori numai prin maltra-

tarea evreilor, mai cu seamă în epocile care urmau de după orgiile sardanapalești din Țiuleni.

5 Însă nici chiar boierii moldoveni nu erau cu totul la adăpost de excesele patriotice ale baronului. Foarte susceptibil, credea că onoarea sa e atinsă adesea de cuvântul sau de gestul cel mai nevinovat sau chiar de refuzul de a lua parte la petrecerile lui; ceea ce, de altfel, considera și ca o lipsă de patriotism sau de „suflet rusesc“, dacă nu chiar ca o manifestare de „separatism“.

10 Rar contactul unui boier moldovan cu seniorul Țiulenilor nu se sfârșea prin provocare la duel.

Iorgu Răutu înțelegea dar sfiala lui Aizic și dacă totuși pornise spre Țiuleni, unde nu fusese de mulți ani, de la moartea bătrânului cavaler Andrei Ramani, 15 aceasta dovedește cât de mult ținea el să pregătească Smărăndiței cuibul ei din Năpădeni.

După patru-cinci ceasuri de drum, de pe culmea dealului din Petrești se deschidea în vale oglinda vestitului iaz al Petreștilor, dincolo de care, pornind 20 chiar de la iezătură, o lungă alee de plopi piramidali ducea spre curtea unuia din cei mai mari magnați ai Basarabiei din acea vreme – Aristide Nicolaevici Brezò, pe care țărani îi numeau cu îndărătnicie Breazu, cum, de altfel, erau numiți strămoșii săi.

25 La Petrești se impunea un popas pentru odihna cailor și pentru ca și călătorul să poată gusta ceva.

Trecând iezătură, trăsura se îndreptă prin aleea de plopi, iar vizitiul Dumitru, ca să-și vestească sosirea, pocni din bici, mânănd caili pe poartă în galop, 30 după ritualul echipagiilor boierești de pe vremuri, și, descriind o curbă elegantă prin ogradă, se opri în loc, în fața scării monumentale, care ducea spre un cerdac și mai monumental, răzemat pe coloane grele

de piatră, sculptate cu multă pretenție, ca să dea conacului, renovat de actualul proprietar, caracterul unui castel medieval.

Pe scară se repezără vreo doi feciori, în livrele cu bumbii mari, rotunzi, de metal, pe care erau gravate armoriile fantastice ale familiei Brezò. În cerdac apăru însuși amfitrionul, un domn între două vrăste, cu trăsături care trădau un amestec puternic cu nobilul sânge al Eladei: un nas fin, ochii negri vii, cu o bărbuță îngrijit tăiată și cu un craniu alb, lucitor ca o bilă de fildeș, pe care numai pe ceafă îl mărginea o rămășiță de peri albi.

Toată înfățișarea seniorului din Petrești, de la costumul stilat și elegant de *gentilhomme campagnard*¹, până la gestul, vocea și însuși vocabularul, parcă erau studiate înaintea oglinzii.

În dosul domnului Aristide Brezò, în pătratul negru al ușii se tăia o altă figură, menită parcă anume să contrasteze cu elegantul „feudal“ din Petrești, a unui om în vrâstă, care, cu toată statura lui numai mijlocie, parcă se lungea din cauza atitudinii și a portului său.

Mai mult învălit negligent decât îmbrăcat într-un costum vechi de vânatoare, uzat și lustruit de vremuri și de lipsă de cruțare, în ciubote mari cu turetci moi, stătea drept un bătrân sprinten și vânjos, cu un cap imens, din care în jos pornea până în brâu o barbă îngălbenită de ani și de puțină îngrijire, iar în sus se ridica un stog de păr de aceeași culoare și care, ca și barba, părea de mult lăsat fără contact cu pieptul sau cu peria. Ochii mici, căprii, în nepotrivire ciudată cu rigiditatea figurii, neliniștit își fugăreau privirile în toate părțile și parcă în fiecare moment

¹ Termen fr., cu sensul „nobil de țară“. (n. ed.)

erau gata să dispară în orbitele adânci, dedesubtul cărora abia se întrezărea un nas mic și diform ca un bob de linte.

Era marele moșier Vasile Bartic, din vecinătate, care, împreună cu Aristide Brezò, stăpâneau singuri o întindere de pământ mai mare ca un principat german.

Iorgu Răutu, în hainele lui masive – opera celebrului „croitor parizian“ Ianchel Grinșpun din S*** –, ridicându-se pe scări, se înalță în fața lor ca un Gulliver între liliputani, dar îi salută totuși cu oarecare sfială.

– Ehe-hei! ce surpriză fericită! Ce vânt binecuvântat te-a îndreptat spre *modesta* mea *reședință*? *Proșu liubiti i jalovati!*¹ – exclamă afectat domnul Aristide Brezò, amestecând graiul rusesc cu o românească împănată de neologisme necunoscute pe atunci în Basarabia.

Întinzându-și ambele mâni subțiri și bine îngrijite spre etichetele părăoase ale lui Iorgu Răutu, el le strângea cu multă afabilitate.

– Bună ziua! Bine te-am găsit, cucoane Aristide. Ia, mă poartă grijiile și nevoile. Aflând că ești acasă, am tras la dumneata, în nădejdea că mi-i îngădui un popas de vreun ceas-două în drum spre Țiuleni.

– Ce un ceas, două, domnule! Dar nu te las astăzi! Vei sta cu noi la masă! *Cem bogat tem i rad*², apoi te vei *repaunza un instant*, iar apoi vom juca o partidă-două de *préférance*, că m-a *ambetat* destul Vasile Petrovici cu pichetul său.

Domnul Aristide Brezò, călătorit în lume și trăit mai multă vreme în Franța, ca și în România, având

¹ „Formula clasică a ospitalității ruse: rugăm să ne iubiți și să ne cinstiți“ (infra, vol. II, p. 56. (n. ed.)

² Vă servim cu ce avem (rus.) (n. ed.)

moșii și dincolo de Prut, sublinia cunoștințele sale ale limbii românești „moderne“ prin întrebuițarea exagerată a întorsăturilor și a neologismelor neînțelese pentru boierii moldoveni din Basarabia, presărându-și, în același timp, graiul și cu fraze franceze întregi. Și, totdeodată, simțindu-se un stâlp al împărăției și bun patriot, îi plăcea să se adreseze în rusește chiar oamenilor ca Iorgu Răutu, care nu prea înțelegeau limba lui Pușkin.

Vasile Petrovici Bartic a strâns mâna lui Iorgu Răutu, abia însoțind acest gest de salut cu câteva sunete nearticulate.

Bietul uriaș necioplit din Năpădeni nu îndrăznea să refuze invitația atât de amabilă a domnului Aristide Brezò, dar se simțea grozav de stingherit și plictisit în societatea acestor reprezentanți ai elitei basarabene.

Aristide Brezò nu numai că îl uluia cu finețele sale de limbaj româno-ruso-francez, impunându-i o sfortare de tălmăcire a tuturor acestor vorbe ciudate, dar mereu îl prostea cu narațiunile sale mirobolante, în care ursul din Năpădeni niciodată nu putea trage o linie de demarcațiune între adevăr și jocul neînfrânat al imaginației, care, printre țărani, îi asigurase magnatului din Petrești reputația de cel mai mare mincinos al Basarabiei.

În timpul mesei și mai târziu, la partida de *préférence*, stăpânul casei își întreține oaspeții cu povestirea celor mai extraordinare aventuri și isprăvi săvârșite sau cu descrierea succesorilor neînchipuite, realizate în gospodăria sa, ținând prea puțin seama de impresia produsă asupra lui conu Iorgu și a lui Vasile Petrovici Bartic, ca și asupra soției sale – o doamnă distinsă, a cărei față palidă era puțin înviorată de o

superbă coroană de păr alb și luminată de ochii negri, triști și de un surâs melancolic.

Adică, la drept vorbind, Aristide Brezò era sigur de impresia enormă produsă asupra musafirilor săi și, totodată, de mult nu mai nădăjduia să producă vreo impresie asupra doamnei Cleopatra Brezò.

Și, într-adevăr, Iorgu Răutu îl asculta cu gura căscată, fără să știe dacă trebuie să-l admire sau să-și exprime îndoiala.

– Aaaa! vezi, această supă de raci? M-a învățat să o pregătesc – că eu singur dau *instrucțiuni* bucătarului – ducele de Morny, cu care am fost amic ca frate, știi, fratele natural al Majestății sale Napoleon al III-lea, care a fost ambasador la Petersburg. Daaa! am fost *per-tu* cu el. Niciodată nu putea să uite lecția pe care i-am dat-o la manejul din Paris. Aceasta se întâmplase pe la 53, puțină vreme după lovitura de stat. Știi că eu sunt călăreț *pasionat*. În fiecare zi mă sui pe un armăsar încă neînvățat. Grozav îmi place să *domptez* și să *dresez* caii. Intrând odată în manejul din Paris, văd acolo un domn într-un costum *impecabil*, desigur gentleman, care se încerca fără nici un succes să încalcece un *superb* armăsar negru, pe care în zadar căutau să-l țină în loc patru *valeți*. Armăsarul turbat îi târâia după el ca pe niște cățeluși. Domnul, în care îndată am recunoscut pe ducele de Morny, alerga degeaba după ei. Atuncea eu, văzând *eforturile* lui *vane*, m-am adresat lui: *Permettez, monsieur, je peux faire cet animal comprendre la raison! Permettez?! Du-cele*, cu un surâs de superioritate, îmi spune: *S'il vous plaît, monsieur!*² – Eu, cu încetul, cu vorbe dulci, mă

¹ Dați-mi voie, domnule, eu pot să-i bag mințile în cap acestui animal. Îmi dați voie? (fr.) (n. ed.)

² Vă rog, domnule! (fr.) (n. ed.)

apropii de fiară, îl mângâi și-l întorc cu fața spre soare și când el, orbit, și-a închis ochii, eu *hop!* și sunt în șea.

Aici Vasile Petrovici Bartic mârâi sarcastic prin-
tre dinți:

- 5 – Așa a făcut Alexandru cel Mare cu Bucefalul său!
– Da, așa făcuse Alexandru de Macedonia – îi
răspunse liniștit d. Brezò și continuă. Năzdrăvanul
se *cabrează*, zvârle cu picioarele, *en saut de mouton*¹.
În zadar! Peste câteva minute, îl duc la pas în fața du-
celui de Morny, îl fac să cadă înaintea domniei sale în
10 genuchi și-i zic: *Monsieur, il est à votre disposition*.² –
Daaa! Ducele mă îmbrățișează, mă sărută, mă ia în
trăsură cu el, mă duce drept la Tuileries, așa cum eram
în costum de călărie, mă prezintă Majestății Sale
15 Napoleon al III-lea: – *Sire, je vous présente le plus
merveilleux cavalier du monde, mon meilleur ami,
le grand seigneur russe Aristide Brezò*.³ Daaa! Și de
atunci am fost ca doi frați de cruce. – Daaa! Și nu s-a
dat îndărăt, când a fost ambasador la Petersburg, să vie
20 aici la mine, la Petrești. A stat aici, aici chiar pe scau-
nul unde stai mata, și a spus că așa primire și așa
casă, și așa gospodărie nu le-a văzut nici la ducele de
Montpensier din Franța, nici la lordul Norfolk din
Anglia, nici la prințul Schwarzenberg din Austria...
25 Lui Iorgu Răutu i se tăie răsuflarea și fruntea i se
umezise de bobite de sudoare.

Vasile Petrovici Bartic mânca în tăcere, strâm-
bându-se numai de surâsuri sardonice.

- 30 Doamna Cleopatra, în momentele cele mai critice,
zâmbind cu blândețe, îi oferea lui conu Iorgu:

¹ Sărind ca o oaie/un berbec. (fr.) (n. ed.)

² Domnule, e la dispoziția dumneavoastră! (fr.) (n. ed.)

³ Sire, vă prezint cel mai minunat călăreț din lume, prietenul
meu cel mai bun, marele senior rus Aristide Brezò! (fr.) (n. ed.)

– Să luați încă puțin curcan, mă rog, încă o ari-
pioară. Aristide, toarnă domnului Răutu puțin vin!

Iorgu Răutu, auzind despre gospodărie, un teren
mai propice și mai cunoscut, îl întrerupe:

- 5 – Ați început arăturile de toamnă, coane Aris-
tide! Puneți mult grâu?
– Ei-ei! Arătură! Eu nu mai ar, eu am *introduș me-
todele* cele mai *moderne* de agricultură, fără arătură.
– Cum fără arătură? Dar atunci cum sămănați?
10 Doar grâul nu crește ca o buruiană?

Și conu Iorgu cât pe ce era să răstoarne masa în
mișcarea violentă de uimire.

Prietenul ducelui de Morny, îndreptându-și cu
un gest elegant cravata, strecura cu satisfacțiune:

- 15 – Ahaha, amice! Știința *modernă* a stabilit că ară-
tura este *necesară* numai pentru ca să împiedice *etufa-
rea* cerealelor de către ierburi și buruiene. E *suficient*
însă ca prin ridicarea *stratului herbal*, trecând dea-
supra *solului* cu o boroană specială, care taie numai
20 iarba la *nivelul solului*, sămânța *germinează* și se *dez-
voltă* cu atât mai puternic, că ea se poate nutri din
rădăcinile ierburilor. Este mai bine decât cu îngrășă-
mintele care la noi nu *rentează*.

- 25 Conu Iorgu, mirat, n-a mai îndrăznit să spună
nici un cuvânt, dar a schițat un gest de cruce, pe care
de-abia și l-a putut stăpâni.

- Domnule Răutu! Nu luați o prăjitură? – între-
rupe din nou doamna Cleopatra. E foarte bună, o
potrivește minunat bucatărilor noastre, și puțin vin –
30 e vechi. De zece ani e ținut în pivnița noastră.

Vasile Petrovici Bartic mârâia violent și-și bătea
genuchii cu palma, râzând acum în gura mare. Dar

conu Iorgu nu se simțea mai puțin jenat de acest taciturn comesean.

Vasile Petrovici Bartic, care stăpânea peste trei-
zeci de mii de fălci în diferite ținuturi ale Basarabiei,
era vestit prin „calicia“ lui. Parcă simțea o durere fi-
zică ori de câte ori era silit săi scoată un ban pentru
cele mai elementare trebuinți ale vieții și pentru cele
mai neînălțurate nevoi ale gospodăriei; prefera să
lase necultivate moșiile lui, decât să dea din pungă o
lețcaie pentru a plăti munca oamenilor sau a cum-
păra mașini și unelte.

Chiar pentru masă, el, un pușcaș fără păreche, se
aproviziona mai mult cu vânatul din pădurile și câm-
piile sale nemărginite. Iar dacă avea o nevoie neapă-
rată să facă un drum în oraș, pornea pe jos, se urca
în cea dintâi căruță țărănească, răsplătind pe om cu
o potârniche sau o rață sălbatecă împușcată de el.

În palatul bătrânesc – peste vechea lui strălucire
de mult era aruncată paraginea uitării –, acest „miliar-
dar“ trăia într-o singură odaie, fără familie și fără alte
slugi decât o păreche de țigani bătrâni, foști robi ai fa-
miliei sale, care nu știau ce să facă din libertatea do-
bândită și se oploșiseră la curte fără leafă, îngrijindu-se
Dumnezeu știe cum de hrana și îmbrăcămintea lor.

Acest om, căruia soarta nu-i refuza, s-ar părea,
nimic din darurile vieții, își ducea astfel existența de
mizantrop solitar, care mărginea mizeria¹, mai cu
seamă după emanciparea țiganilor și după desființa-
rea boierescului, care îl lipseau de serviciile și munca
gratuită a țăranilor de pe moșiile sale.

Zgârcenia și cupiditatea îl aduseră mai târziu la
un conflict violent cu legea. Spre a evita plata unei

¹ Calc după expresia franceză, cu sensul „vecină cu mizeria, la limita mizeriei“. (n. ed.)

facturi numai de douăzeci și cinci de ruble, el nu s-a
sfiit să falșifice o chitanță. Falșul, dovedit înaintea
justiției, i-a adus o sancțiune severă: pentru vreo pa-
tru ani petrecuți în temnițele îndepărtate, el dispă-
ruse din orizontul Basarabiei și, până la sfârșitul
vieții, ducea la Bărzești viața de ciumat.

Dar și înainte de acest accident, numai imensa
lui avere și speranțele pe care le nutrea la boierii în-
rudiți – și mai cu seamă la Aristide Brezò, unde, pe
deasupra, găsea din când în când o masă copioasă
fără cheltuială – îi păstrau oarecare legături cu lu-
mea din afară.

Iorgu Răutu era mulțumit când s-a putut, în sfâr-
șit, retrage în odaia lui de culcare, după câteva partide
de *préférence*, în care numai Bartic câștiga fără greș.

Și a doua zi se simți ușurat, când, dis-de-dimi-
neață, fără să mai dea ochii cu stăpânii, de la care-și
luase rămas-bun de cu seară, își putu urma drumul
spre Țiuleni.

Cap. VIII

CIVILIZATORUL

Peste noapte plouase; vaporii ridicați de soarele și mai arzător în aerul răcorit, care răsuna de cântecul tremurat al păsărelelor, parcă pâlăpâiau în flăcări aprinse.

Înainte de amiază, faetonul cu cei patru cai negri înaintași, în pocnetul biciului lui Dumitru, intra, în sfârșit, în galop vijelios pe poarta parcului imens din Țiuleni și, printre teii și ulmii seculari, trăgea la ușa palatului baronului August Milbrey von Pfälzer-Gröner zu Holstorm.

Un fecior primi pe musafir în scară și îl informă că boierul se află în „cabinet“ și, în vârful degetelor, porni ca să-i arate drumul.

Deschizând o ușă de stejar masiv, care dădea direct în vestibul, el se dete în lături, lipindu-se aproape de perete, parcă anume ca să se pună la adăpost de privirea boierului.

„Cabinetul“, o cameră spațioasă, cu o mare masă pătrată la mijloc, în care nimic nu trăda un birou de lucru afară de o enormă călimară, în care, însă, în loc de obișnuitele cerneală și nisip, cele două receptacule conțineau praf de pușcă și alice de vânătoare; în dezordine pe masă erau împrăștiate și alte accesorii de vânătoare, saci, cartușiere, cravașe, tăvi cu sticle și pahare, cu niveluri variate de lichide colorate, de la transparența cristalină până la negru fără nici o nuanță.

Păreții erau decorați de un arsenal întreg de arme și trofee vânătoarești, între care ici și colo se puteau vedea litografiile englezești, cu diferite episoade de goană cu ogari, cu domni în fracuri roșii și doamne în amazoane; câteva picturi de nuduri, în atitudini de lascivitate brutală, în care artiștii dovedeau mai mult zel specific decât talent, complectau ornamentația cabinetului și caracterizarea stăpânului.

Pe un colț al mesei, cu un picior în pământ și celălalt bălăbănit în văzduh, ședea un domn de vreo patruzeci de ani, de o obezitate prea pronunțată pentru această vârstă, blond, cu ochii albaștri șterși, dar cu nasul și obraji vii colorați și întretăiați de o enormă mustață groasă, care se proiecta în lături, deasupra bărbiei de mult nerasă, ca două sulți, în linie oblică de la dreapta spre stânga; capul fiind totdeauna ușor plecat spre umărul stâng, fața-i rotundă mai era brăzdată tot de la dreapta spre stânga cu alte trei linii paralele cu mustața: a tăieturii ochilor, a sprâncenelor și a marginii părului pe frunte.

Domnul, pufăind dintr-un enorm ciubuc, privea cu multă băgare de seamă un grup așezat la picioarele lui: un prepelicar alb cu pete roșcate, ridicat în două labe, nemișcat, fixând fascinat, cu ochii cruciș, o bucăciță de zahăr pusă în vârful botului.

În fața cănelui, în genunchi, într-o atitudine simetrică, ședea un om cărunt, cu sprincene negre stufoase și cu un păr rar și îngrijit tapițat pe chelie, în contrast straniu cu o barbă lată, în „evantaliu“, care se întindea aproape de la un umăr la altul.

– *Tout-beau, tout-beau*, Polcan! se răstea el apăsat către căne.

Cănelui îi tremurau buzele, dar el rămânea înțepenit.

– *Pile!* – exclamă, în sfârșit, bărbosul domn, cu o mișcare repede în jos a arătătorului.

Prepelicarul, cu botul aruncat în sus, a reușit să prindă într-o clipă în prăpastia neagră a gurii bucățița de zahăr sărită în aer.

– Bravo, bravo, Polcan!

– Hooo, hooo! – izbucni în hohote de bas domnul cu mustața agresivă.

– Hehehehehe! – i-a ținut isonul cu o voce subțire de tenor dresorul de la picioarele lui.

Numai în acest moment ei observară, în sfârșit, pe noul venit, care, cu trupu-i impozant, astupa aproape în întregime ușa, închisă discret în dosul lui de feciorul nevăzut.

Blondul, „baronul Gulfstream“, scoase ciubucul din gură, se uită o clipă și, recunoscând pe musafir, izbucni din nou în hohote: „Hohohohoho“ și dând piciorul drept jos s-a ridicat de pe masă cu mâinile întinse spre Iorgu Răutu și, fără să lase ciubucul, l-a înecat într-un potop de fraze rusești sacadate, menite să exprime mulțumirea și salutul de bună venire:

– Câte veacuri n-am mai văzut pe ursul din Năpădeni! Ce vânt fericit te aduce, Egor Stepanovici? Bine că am pus mâna pe dumneata. Ești călăreț strașnic, chiar mâne pornim ogarii. Avem o mulțime de vulpi și de lupi.

Baronul balt, mândru de misiunea lui de patriot rus într-o provincie moldovenească, din principiu vorbea rusește, deși știa foarte bine că Iorgu Răutu greu putea desluși vreun înțeles din torentul de sunete în care îl învăluia.

– Bună ziua, August Ferdinandovici – îi răspunse acesta moldovenește, dându-și puțin înapoi capul, fiindcă expansivul baron îi scutura cu ambele mâni

dreapta, fără să lase ciubucul lung, care cât pe ce era să-i scoată un ochi. M-au adus nevoile, mă înșor...

– Hohohohoho, blestematele ștregar! – continua dialogul moldavo-rusesc jovialul stăpân din Țiuleni, împingând vârful ciubucului în pânțelele musafirului. De mult e vreme! Și cine e nenorocita? Hehei, avem să turnăm o nuntă, de se va auzi și la Kiev, hohohohoho, berbant bătrân!

Alexandru Ivanovici Brașevan – căci el era dresorul lui Polcan –, un moment încremenit pe vine, se ridică în picioare, răzemându-se cu pumnii de dușumele, și porni spre conu Iorgu, tot timpul tăindu-și trupul pe din două, în saluturi smerite și cordiale.

– Să trăiești, coane Iorgule! Bine ai venit! Îmi pare bine că te văd înainte de iarnă, când chiteam să trec și pe la Năpădeni. Să-mi fie iertat și mie să întreb cu cine vă căsătoriți?

Conu Iorgu, a cărui dreaptă era încă încleștată de baronul Gulfstream, îi întinse pe cea stângă și își îndreptă răspunsul spre dânsul:

– O cunoști bine. E Smărăndița lui Toader Cacioni din Sănătoasa. Tocmai pentru aiasta am venit până la Țiuleni după dumneata, ca să-mi dai o mână de ajutor, pentru meremetul caselor și pregătiri de nuntă.

– Într-un ceas bun! – îi răspunse Alexandru Ivanovici cu o față înseninată. Bucuros! Dar pe când nunta? Că amu am o leacă de treabă pe aici.

– Nu, Alexandru Ivanovici, nu se poate! Trebuie să vii pe loc, că avem abia o lună și trebuie multe cumpărături, aduși meșterii, orânduită casa, grădina, curtea, grajdul, trăsurile. Eu mă prăpădesc fără dumneata.

Baronul Gulfstream eliberă brusc mâna lui Iorgu Răutu. Privirea i se întunecă; ochii i se injectară și deodată izbucni într-un ropot răgușit:

– Ce, vrei să mi-l iei? Nu mi-a dresat încă ca oamenii nici pe Polcan. Dar ce fac cu Vanda și cu Uragan? Nu-ți dau voie! – și ciubucul baronului descria niște curbe amenințătoare.

5 – Dar bine, August Ferdinandovici, ți-l aduc pe Alexandru Ivanovici îndată după nuntă. Eu nu pot amâna nunta și am mare nevoie de dumnealui. Iar javrele matala mai pot aștepta o lună, două.

10 – Cum? – tună baronul și ochii parcă-i erau gata să iasă din orbite, și, uitându-și misiunea de rusificare, zbieară într-o moldovenească pocită:

– Javre? Mă... șezut pe nunta dumitale! Javre? Câni de rasă din *svora*¹ la prinț Witgenstein! Javre? Polcan cu Vanda mai nobil ca toți boier moldovan și cu Smărăndița dumitale! Javre, aa?

15 Aici îi sări țandăra și boierului moldovan, care se ridică ca un munte deasupra clocotitorului neamț moscovit și se răsti apăsător:

20 – Sunt în casa matala, domnule, dar nu prea te întinde; dacă n-ai omenie, îți voi găsi eu ac de joc.

– Aaa! – începu să urle, pierzându-și cu desăvârșire mințile baronul August și deodată își dădu pe față aproape singurele cunoștinți ale limbii românești pe care le poseda la perfecțiune: perlele literaturii populare, cu tendinți genealogice, ornamentate de fiorituri rusești pe aceeași temă:

25 – Cum? Ce? Duel! la cinci pași, zece gloanțe, cu sabia! Nu! duel american, prin batistă! Îți voi arăta eu, cap de bou, dulău moldovenesc! Crucea și felinarul de la mormântul din Ierusalim!

30 Nu se poate ști dacă această combinațiune zoologică sau perlele literaturii populare, pe care și conu

Iorgu le putea mânuși cu distincțiune, au rupt zăgăzurile temperamentului acestuia; dar el, furios, își puse etichete pe brațele furibundului baron, îl ridică ușor ca o pană în sus, cu ciubuc cu tot, și îl așeză din nou pe masă, ținându-l strâns ca în clește de fier.

5 De la începutul acestei scene furtunoase, Alexandru Ivanovici dispăruse. În momentul critic, însă, ușa se deschise și în cabinet intră o doamnă încă tânără, deși părul negru, strâns într-un „chignon”¹, era vărgat de șuvițe albe. Ea părea că a adus prin simpla ei înfățișare pacea și liniștea, cu privirea ochilor ei negri blânzi și cu surâsu-i sfios.

10 În dosul ei, în ușa deschisă, se înșirau în perspectivă: Alexandru Ivanovici, mai multe femei de diferit rang social și o droaie de copii de toate vrăstele, dar toți caracterizați prin aceeași înclinare a capului spre umărul stâng și aceleași trei linii oblice paralele – a părului pe frunte, a sprâncenelor și a tăieturii ochilor, în așteptarea liniei a patra, a mustăților pentru băieți.

20 Barona, cu pași repezi, se îndreptă, salutând grațios, spre Iorgu Răutu.

– Fii bine venit, domnule Răutu! – se adresă ea uriașului înfierbântat, într-un grai moldovenesc neprihănit. Îmi pare bine de vestea bună ce mi-a adus-o Alexandru Ivanovici. Să fie cu noroc! Vă urez mulți ani, sănătate și fericire. Am cunoscut pe Smărăndița când era încă de o șchioapă, am fost prietenă și cu răposata cucoana Elena, mama ei. Dumnezeu să o ierte, a fost o femeie foarte cumsecade, de tânără a luat-o Dumnezeu.

30 Iorgu Răutu îl lăasă în pace pe stăpânul casei și, perplex și rușinat, nici el nu știa ce îngăimă drept răspuns.

¹ Haită de câini (rus.). (n. ed.)

¹ „Coc” (fr.). (n. ed.)

Baronul, uluit, șezu câteva clipe pe masă, frecându-și când un braț, când celălalt, unde se simțea încă presiunea labelor lui Răutu, apoi, deodată, sări jos și izbucni în hohot de râs.

5 – Hohohohoho, ce urs! Vier sălbatec! Nu înțelege gluma! – și înfipse din nou vârful de ciubuc în pânțelele musafirului.

Șirul de figuri de dincolo de ușă, care, cu respirația oprită, asistau la desfășurarea evenimentelor, începu să se împrăștie; iar Alexandru Ivanovici, vesel, cu pași mărunți ca sărituri de vrabie, intră în cercul primelor personaje ale dramei:

15 – Hihihihihhi! – chicoti el. Ce glumeți poznași și hâtri sunt și dumnealui baronul August Ferdinandovici, și cuconul Iorgu. Eu mă spăriesem, Doamne ferește! Hehehehe! Dar dumnealor șuguiiau.

Barona, întinzându-și brațul spre conu Iorgu, îl invită la masă.

20 Acesta, stângaci, plecându-se în două spre a lua brațul doamnei, a purces spre sufragerie.

Baronul, după o toaletă sumară, îi urmă.

Masa a fost foarte populată, dar puțin animată. Conu Iorgu, așezat între baronă și soră-sa, Anna Andreevna Ramani, se simțea jenat. Dar, fiind și în-
25 deobște un *causeur* puțin iscusit, el nu avea destulă dresură, pentru ca amintirile scenei din cabinet să nu se resimtă în conversația și atitudinea lui.

Amabilitatea rafinată a baronei și a Annei Andreevna – o a doua ediție a aceleiași tip feminin –, ca
30 și veselia zgomotoasă a baronului, a cărui spontaneitate dădea de bănuț, ca și sforțările lui Alexandru Ivanovici de a anima conversația cu amintiri și anecdote din mult agitata lui viață nu reușeau să împrăștie

atmosfera apăsată. Scara de copii care se înșirau spre cele două capete de masă, între guvernante și preceptorii, era și ea influențată de această atmosferă.

5 Astfel, îndată după masă, nu tocmai potrivit cu protocolul basarabean, conu Iorgu își luă rămas-bun, pretextând o nevoie urgentă de a fi chiar în aceea seară la S***.

După multe insistențe, dictate de politeță și de dorința de a șterge impresiunile urâte, pocniturele
10 de bici ale lui Dumitru vesteau plecarea triumfală a stăpânului său, împreună cu Alexandru Ivanovici Brașevan, ca trofeu al victoriei reputate împotriva seniorului de Țiuleni.

Cap. IX

NUNTA

Instalarea lui Brașevan la Năpădeni a inaugurat o epocă de agitațiune și activitate febrilă, cum curtea
5 bătrânească din Năpădeni nu cunoscuse de mult.

Abia sărit din faeton, Alexandru Ivanovici s-a re-
pezit îndată în grajd și la remiza de trăsură. La grajd,
constatând că, afară de cadrigiul¹ negru, care îi
adusesse, nu se mai găseau decât doi cai de călărie și
10 o păreche de mărtoage, care purtau trăsura lui conu
Iorgu pe moșie, expertul a declarat hotărât că trebuie
imediat cumpărați la iarmarocul din Balta, de dincolo
de Nistru, încă cel puțin patru cai pentru careta doam-
nei. Dar remiza îl scoase cu desăvârșire din țâțâni.

15 – Ce-i aiasta, coane Iorgule? – întrebă el cu bra-
țele ridicate în sus, sfredelind cu vocea-i ascuțită timpa-
nele stăpânului Năpădenilor. Eu te întreb ce-i aiasta?

– Căleașcă! – îngăimă conu Iorgu, scărpinân-
du-se cam sfios după ureche.

20 – Că-leaș-că? În aiasta ai să primbli pe tânăra
domniță, bujorul acela de față? Aista-i car de înmorm-
mântare, de pus coșciug în el, *ca-leaș-că!* – lungea
el printre dinți cu un șuier de ironie nemărginită. Ia,
scoateți hardughia aiasta afară!

¹ Propriu-zis, termenul *cadrigiu* are sensul de „car de luptă, cu două roți”. Contextul pare să indice însă referirea la un grup de patru cai. (n.ed.)

Scoasă afară, sub razele nemiloase ale soarelui,
nenorocita de caleașcă – pe vremuri mândria părinți-
lor lui Iorgu Răutu, care mai multe decenii stătuse
nemișcată în remiză, acoperită de țoale până ce a fost
5 întrebuițată pentru a aduce pe Smărăndița în neuita-
tă ei vizită la Năpădeni – avea într-adevăr o înfăți-
șare lugubră: enormă, neagră, lipsită de lustru, cu
marginile și colțurile roase, cu încheieturile rău po-
trivite, cu arcurile hodorogite, cu postavul perinelor
10 rupt și decolorat; acum, pentru prima oară, ea apăru
în ochii lui conu Iorgu sub aspectul ei real, dezbră-
cată de farmecul amintirilor din copilărie, când fu-
sesse adusă din „Viana” în splendoarea noutății.

– Poate ai s-o porți în scripa iasta? – se repezi
15 cu furie Alexandru Ivanovici spre trăsura care-i adu-
sesse din Țiuleni; deshmătată, ea luase cu smerenie loc
loc lângă caleașcă.

Și, în adevăr, strâmtat la mijloc, pe la scări, „fae-
tonul” făcea impresia unui enorm și absurd instru-
20 ment muzical.

– Doar n-ai s-o pui în șaraban sau în drâmba
ceea – arătă el disprețuitor cu piciorul „brișca” din
fundul remizei, cu care conu Iorgu se ducea la deal,
când nu voia să încalece.

25 – Lasă, îți voi aduce eu o caretă ca o bombonieră,
de la Doppelmayer din Viena! – hotărî expertul.

N-au fost prea mult cruțate nici casele bătrânești
de către impetuosul reformator care, simțindu-și greu-
tatea specifică sporită, parcă crescuse, era schimbat
la față și-și recăpătase tonul de stăpân al Cucerniceii
30 de altădată, încrezut și conștient de importanța perso-
anei sale. El stăruia ca întreg acoperământul să fie
renovat și vopsit, zidurile exterioare retencuite; în in-
terior, păreții trebuiau tapisați cu „hârtii din Viana”,

parchetul înlocuit; și peste tot să fie cumpărată mobilă nouă.

Iorgu Răutu se simțea copleșit sub această avalanșă, nu numai pentru că, fiind date deprinderile lui modeste, găsea extravagante propunerile lui Brașevan, ci mai cu seamă pentru că realizarea acestui plan grandios implica amânarea nunții până la o dată nehotărâtă. Dar Brașevan luase vânt și nu vroia să audă de nimic.

El se gândea la toate și se înzecea: scria la Viena, la Odessa la Kiev, comandând mobile, servicii de masă, aducând meșteri; primenea personalul domestic; plănuia o călătorie la Balta pentru cai...

Din fericire, conu Iorgu găsi un sprijin neașteptat în Smărăndița, care venea chiar fără caleașcă, în brișca de acasă sau în „scripca“ din Năpădeni, și liniștită, ca o zână binefăcătoare, luneca cu pașii ei lini peste tot și, cu un zâmbet drăgălaș, dar hotărât, știa să pună frâu avânturilor lui Alexandru Ivanovici mai bine decât cele mai violente protestări ale lui Iorgu Răutu.

Ea insistă ca schimbările să se mărginească la strictul necesar, iar reparațiile mai fundamentale să fie amânate pentru altădată.

Conu Iorgu privea cu admirație și asculta cu evlavie pe această copilă de cincisprezece ani, al cărei profil de camee antică era luminat în ochii lui cu o aureolă de înțelepciune și de curăție virginală.

La urma urmelor, reformele mai importante, afară de reparațiunile indispensabile impuse de Brașevan, se mărginiră la careta de la Doppelmayer și la cele două fracuri, pentru el însuși și pentru Iorgu Răutu, după care ei au fost siliți să facă anume un drum la Odessa.

Nunta a putut fi serbată în ziua hotărâtă. Alexandru Ivanovici a expediat scrisori de invitare în toată

Basarabia. Invitații au început să se adune din ajun; și, în primul rând, nunii: mareșalul gubernial Stephan Gheorghievici Cazara din Vântura, înrudit cu conu Iorgu, a cărui mamă era născută Cazara, și coana Profira Merea din Bărbăței, cu nepoțica dumisale, domnișoara Eleonora Blagea; apoi, domnul Aristide Brezò cu doamna Cleopatra Constantinova, Ivan Vasilievici Bogdan din Căzânești, Petrache Bârsianu cu coana Rozalia din Boroseni, apoi, domnii Albotă din Cuhureni, din ținutul Chișinăului, junele Vania Tresnea din Scorțeni și bătrânul Vasile Carnoschi din Sângera, din ținutul Iașilor de dincoace de Prut, apoi, chiar în ziua nunții, au venit și boierii din vecinătate, cu doamnele și familiile lor, Ștefan Dimu din Solonți, Nicanor Miulescu din Ciorneni și rudele – Ion Răutu din Botoșani, Berceștii din Cerleni, soții Voronin din Onițani.

Au fost prinse de musafiri nu numai toate odăile din „flichel“ și camerele disponibile din casa mare, dar Alexandru Ivanovici a făcut apel și la boierii mai de aproape, care au oferit ospitalitate pentru rude și persoane mai puțin simandicoase.

Bineînțeles, a descălecat și lăutarul Lemeș cu tariful lui întreg din Bălți.

Iorgu Răutu, în zilele din urmă, nu-și putea găsi locul; nu prea avea încredere în tactul și talentul de organizator ale lui Brașevan, mai cu seamă când acesta își luase în seamă bateriile de șampanie și de licheruri. Apoi se îngrijea și de paza părintelui Vasile, ca să nu dea de sminteală în ultimul moment; în enervarea lui, era istovit de puteri și a scos din minți de alergătură pe vechilul Alexandru, pe jupâneasa Marghioala, pe bucătarul Costache Țiganul, pe moș Ștefan chelarul, ca și pe toată slugăria din curte.

Iar în ziua nunții, slăbit, înnegrit, febril, el și-a pus de dimineață fracul din Odessa, care ședea pe el parcă ar fi fost cusut din rogojină – cu gulerul ce se ridica peste cap, la spate se umfla în gheb, iar în față se corojea în lături, îl strângea la subsuori și pâraia amenințător la umeri și în coate la fiecare mișcare.

Bietul mire se mișca cu rigiditatea manechinului articulat de ortopedist.

La ora cinci după amiază, în fața bisericii, în mijlocul invitațiilor și al oamenilor din toate satele de pe moșie, în haine de sărbătoare, diriguți de Alexandru Ivanovici ca o trupă de figuranți, Iorgu Răutu aștepta adânc mișcat mireasa. Aceasta apărură în careta de la Doppelmayer, albă și diafană, și păși din trăsură între Toader Cacioni și coana Anica Mesnicu, cu o gravitate senină, sub care cu greu se putea ghici zburdalnica Mignonetta a pensionului doamnei Amélie Carotte.

Din rochia-i de mireasă, lăsată pe crinolină ca floarea de crin alb, răsărea bustul fraged în norul străveziu al voalului, care accentua încă scânteierea ochilor negri și petalele delicate ale obrăjiorilor.

Natalia Chirilovna Voronin, încântată de a avea o „mătușă” cu zece ani mai tânără decât dânsa, nu s-a putut stăpâni și, dând în lături pe Iorgu Răutu, se repezi la această figurină feciorelnică, înăbușind-o în sărutări și îmbrățișări.

– *Tiotia!* Dusia, fetiță, mititica mamei, copiliță dragă și dulce, ce frumoasă ești! – exclamă ea entuziasmată.

Apoi, întoarsă înlăcrimată spre unchiu-său, gemu mâniaoasă:

– U-u, barbar!...

¹ Apelativ rusesc pentru mătușă, „tanti”. (n. ed.)

Incidentul a trecut neobservat. Iar Iorgu Răutu, pentru prima oară, parcă, simți un ghimpe de remușcare.

Slujba n-a ținut mult.

Popa Vasile, majestuos, citea cu rost fiecare cuvânt; dascălul Andronache, ajutat de un cor anume adus din S***, își tremura tenorul cu extaz. Conu Iorgu, enorm, stângaci, nu auzea, nu vedea nimica și, plin de smerenie, din când în când, își îndrepta privirea sfioasă spre alba arătare de silfidă; atât de gingașă, ca un vis nematerializat, în care, de sub voaluri, abia se profila chipul ei delicat de camee.

Smărăndița, liniștită, stăpână pe sine, pătrunsă de sarcina ce cădea pe umerii ei fragezi, își îndrepta rugile fierbinți spre cer, dar nu uita să răspundă cu un zâmbet drăgălaș la privirile intimidat de lui Iorgu, care, după aceasta, parcă mai potolit, se simțea mai sigur de sine.

Totul s-a sfârșit cu bine.

„Tinerii” căsătoriți primeau felicitări; Iorgu, stângaci și greoi ca totdeauna, strivind mâinile întinse sau călcând pe picioarele celor imprudenti; Smaragda Theodorovna, grațioasă și fermecătoare, dăruindu-și zâmbetul fiecăruia, îmbrățișând pe doamne și domnișoare și întinzând mâna domnilor spre sărutare cu demnitatea stăpânei din Năpădeni; pe Natalia Chirilovna, care plângea în hohote pe umerii ei, ea o mângâia ca pe un copil.

Pentru Iorgu Răutu, ziua aceasta și cele următoare s-au strecurat ca învălitate în ceață. El își aducea aminte ca într-un vis de banchetul de nuntă care nu se mai sfârșea; de muzica și cântecele lui Lemeș cu taraful lui; de dansurile la care nu putea lua parte și urmărea numai, gelos, silueta albă și plăpândă care zbură din brațe în brațe; de toasturile închinat lui;

de nodul din gât care nu-l lăsa să spuie un cuvânt deslușit în răspuns; ca un somnambul, el își făcea datoria de stăpân al casei, petrecea pe mosafirii care plecau, conducea pe acei pe care trebuia să-i găzduiască până a doua zi, la odăile lor din flighel.

În mintea lui a rămas încrustată figura Smărăndiței, care, sub protecțiunea coanei Anica Mesnicu și a Nataliei Voronin, a dispărut spre seară, albă și eteree, în pătratul ușii din salon și a fost furată de stegarul ei afumat.

Cap. X

INIȚIAREA SMARANDIȚEI

De la început, căsnicia Răuteștilor a pornit într-o atmosferă care oprima pe conu Iorgu; cu atât mai mult, cu cât el nu înțelegea ce anume lipsește în viața lui conjugală, din ce pricină ea nu se așează și nu-i dă acel sentiment de liniște și de mulțumire, care, după credința lui, ar trebui să fie temelia raporturilor de familie.

Rămas din frageda copilărie orfan de ambii părinți, de mama lui el nu-și aducea deloc aminte, iar despre tatăl său avea o prea nedeslușită icoană, parcă cernută prin vis, din care răsăreau numai câteva fragmente fugare și deformate.

În familia surorii sale mai mari, măritate, la care fusese crescut, el s-a simțit printre copiii casei totdeauna străin, negăsind acolo un cămin de familie pentru dânsul.

Experiența vieții de holtei, prea prelungită, nu-i dădea nici pătrunderea psihologiei feminine, nici tactul necesar, îndeosebi la începutul unei casnicii, în raporturile dintre soți și, mai cu seamă, încă dată fiind marea diferență de vârstă, care în Basarabia pe vremea aceea, în procesul vertiginos de transformare pe

care ea o suferea, săpa o prăpastie și mai largă între generațiile succesive.

Smărăndița, instalată la Năpădeni, rămânea blândă și supusă. Sentimentul ei religios, sincer și adânc, îi dădea puterea de resemnare, dar totuși îi plăcea să se izoleze în iatacul ei – o cameră spațioasă, cu mobila rămasă în mare parte de la bătrâni: un pat larg de mahon, cu alcov, o oglindă îngustă și lungă peste tot peretele, cu o măsuță de toaletă în fața ei, o garderobă și o comodă din același lemn vechi afumat. Nota personală a fost adusă de o cușetă, de un *rocking-chair*, de o mică bibliotecă, în care ea și-a așezat, în afară de operele favorite ale lui Marlinsky, câteva volume disparate din clasicii ruși și unele traduceri căpătate la întâmplare în pension, din Chateaubriand, Victor Hugo, Lamartine, Dickens, George Eliot, Gutzkow, Auerbach, Spielhagen.

Iorgu Răutu – a cărui bibliotecă era alcătuită dintr-un singur calendar, cumpărat în fiecare an și în care abia dacă știa să descifreze în ce zi a săptămânii cade o dată și să urmărească după semnele convenționale de la marginea paginilor fazele lunii – nu putea înțelege trebuința „de a sta toată ziua cu nasul în carte“, dar nu s-a opus totuși la abonamentul pentru o revistă săptămânală ilustrată „Niva“ și pentru „Foișorul“, cotidianul popular din Odessa.

Dar nimic nu putea caracteriza mai bine pe stăpâna iatacului ca o altă mobilă personală, adusă din Sănătoasa și ferită cu gelozie de curiozitatea soțului: o lădiță de nuc sculptată, în care erau păstrate, printre „suvenerurile“ de pension și scrisorile prietenelor, păpușile și jucăriile Smărăndiței. Dacă Iorgu Răutu ar fi putut pătrunde în misterele acestei lădițe, el și-ar fi dat poate mai bine seama de situația căsniciei lor.

În adevăr, ar fi înțeles poate că simțurile acestei „matrone“ erau încă adormite; ea nu numai că nu putea răspunde la pasiunea lui, dar îl îndurera și îl jignea prin faptul că, atunci când el vibra de extaz, ea rămânea mai mult ca rece, apropierea lui putându-i inspira numai o adâncă tristețe și chiar o aversiune neînvinșă.

Dar cum își putea da seama de toate rafinările acestei alchimii burlacul întârziat, răsfățatul frumuseților clăcașe în raza de trei poște?

De mai multe ori surprinsese el pe Smărăndița, chiar din primele zile ale vieții comune, cu fața plânsă sau scufundată în gânduri grele, străină de lumea dimprejur.

De ce plângea? Ce gând o apăsa?

Cu toate ocupațiunile și preocupările sale de gospodar harnic, cu toată concepția sa cam orientală asupra rostului femeilor, cu credința lui moștenită în incomensurabila superioritate a bărbaților, inima lui bună și sentimentul complex de afecțiune pentru Smărăndița – sentiment în care, ciudat, se combinau pasiunea de amant fugos și duiosia aproape părintească –, ca și apăsarea subconștientă a răspunderii față de o viață tânără determinau într-însul neliniștea și dorința sinceră, față de aceste dovezi că tânăra lui soție nu-și găsește fericirea ca stăpână a Năpădenilor, de a înlătura din cale-i toate asperitățile și amărăciunile.

Iorgu Răutu încerca o lămurire, în nădejdea îndreptării.

De aici, același dialog – Iorgu Răutu nu era inventiv – se repeta ori de câte ori urme de lacrimi sau expresiunea de tristeță îl puneau în fața acestui mister de psihologie feminină:

– Nu ți-e bine, Smărăndițo?... Smaragda? – se îndrepta el când gestul de necaz al Smărăndiței

dovedea că ea nu e prea adâncită în durerea ei. Nu ți-e bine, Smaragda?

– Nu, Egor Stepanovici, bine!

– Poate te doare ceva? Să chemăm doctorul.

5 – Nu, Egor Stepanovici! Nu e nevoie. N-am nimic!

– Poate vrei să mergem undeva? La Dimu sau la Boroseni, sau la Bercești, la Cerleni? Încă n-am fost la vecini, după nuntă, să le mulțumim de heretisări!

10 – Nu, Egor Stepanovici! Pentru vizite e încă prea devreme.

– Atunci poate vrei să porim la Chișinău sau la Odessa. La nevoie, aș putea lăsa și pe Alexandru pentru culesul păpușoiului și l-aș ruga și pe tat' tu să-l

15 mai supravegheze.
– Nu, Egor Stepanovici, nu se poate lăsa moșia acuma – spunea măsurat Samragda Theodorovna. Nici grâul nu e întreg secerat. Apoi trebuiesc isprăvite și toate arăturile și semănăturile de toamnă.

20 Iorgu Răutu, așezat în fața Smărăndiței, încercă stângaci s-o mângâie, dar își opri gestul îndată față de o instinctivă mișcare de ferire din partea Smărăndiței. Nemaîștiind ce să mai spuie, el rămase pe gânduri, nedumerit, frecându-și cu palmele genunchii.

25 Altădată el găsea pe Smărăndița râzând cu chef, ca un copil alergând și jucându-se cu Gafița – tânăra slujnicuță, sora ei de lapte și tovarășa din copilărie, pe care o adusesese cu ea din Sănătoasa – sau ascultând cu ochii aprinși și respirația oprită poveștile mamei Zoița, bătrâna ei dădăcă, alt aport din
30 casa părintească.

Odată, intrând pe neașteptate în iatac, încremenise pe loc văzând pe soția lui absorbită în jocul cu păpușile!

5 Smărăndița, observându-l, își luă un aer de indiferență și aruncă păpușa într-un colț al săltarului în fața căruia stătea, ca și cum jucăria i-ar fi căzut în mână din întâmplare la aranjarea lucrurilor.

Și, oricând, simpla apariție a lui Iorgu era de-ajuns ca să pună capăt zburdălniciilor și să arunce o umbră pe chipul Smărăndiței.

10 Bietul om se simțea și mai încurcat când, pe de altă parte, constata că această fetiță, care nu se putea despărți de păpușile ei și se complăcea în jocuri de copii cu Gafița sau se cufunda cu pasiune în poveștile mamei Zoița, avea o inteligență vie și o judecată impresionant de sănătoasă și din primul ceas a luat în mânuțele ei cu fermitate și hotărâre, în
15 adevăr ca o matronă cu mare autoritate, frânele gospodăriei din Năpădeni.

20 Chiar a doua zi după nuntă, ieșind din iatacul ei, Smărăndița a dat în salonașul de alături de Jupâneasa Marghioala, care a primit-o cu un ton de familiaritate și protecțiune:

– Vai de mine, cuconiță! De ce v-ați sculat așa de
25 dimineață? Ei, ei, trebuie să fiți trudită, sunteți încă așa de tinerică, un copil, și conu Iorgu, ei, ei, un zmau vestit! Să vă mai odihniți olecuță, lăsați-mă pe mine, eu sunt mama Marghioala, voi purta eu grijile toate.

– Cum te cheamă? Marghioala, zici? Te rog nu
30 pierde vremea aici, pune să se grijească iatacul și să vie aici feciorul. Boierul unde e?

– Acușica, sărut mâna, îndată! – se grăbi să-și manifeste desăvârșita supunere și umilință Jupâneasa

¹ Formă incorectă a regionalismului *hiritisiri*, *fritisiri*, cu sensul de „felicități”. (n. ed.)

Marghioala. Boierul s-a dus la grajd, s-a îmbolnăvit armăsarul dumisale de călărie.

La o mișcare a Smărăndiței, care și-a adus degetul la tâmpla stângă, ca ori de câte ori un gând sau o senzație neașteptată o sustrăgea momentului de față, ju-
pâneasa Marghioala a încercat din nou cu oarecare sfială o observație familiară:

– Boierul nostru îi grozav de pățimaș pentru cai și după noaptea de nuntă a alergat la grajd, cum a auzit de boala armăsarului!

Smărăndița a lăsat degetul în jos și o privire scurtă, aruncată Marghioalei cu o mișcare aproape imperceptibilă a sprincenei drepte, i-au tăiat pe loc aceștia expansiunile de familiaritate. Și acestea nu s-au mai repetat.

– Acușica, sărut mâna duduiață, îndată mă duc să spun fetelor și feciorului pentru cafea. La sufragerie totul e gata.

– După cafea – stăpâna își urma poruncile precise – să mă aștepți în coridor; vreau să văd toată orânduiala casei; să-mi dai și cheile de la cămară; vreau să văd și odăile slugilor.

Conu Iorgu, întors din grajd, îndată a simțit un nou ton în casă.

Incorigibilul Nicache, feciorul, care cu îndărătnicie nu recunoștea alt piepten decât degetele mânilor sale și care era convins că toți nasturii hainelor sunt un ornament fără valoare și că batista e de prisos pentru serviciul nasului, cu nările lui largi deschise în vânt și veșnic gutunărit, acest Nicache, străin până acuma de orice disciplină, umbla strună, cu o înfățișare mai îngrijită decât cum era chiar în ziua nunții, cu toate stăruințele de atunci ale lui Alexandru Ivanovici; jupâneasa Marghioala se arăta de o

discrețiune desăvârșită și într-o neobicinuită atitudine de respect; de asemeni, tot contingentul feminin al curții era de nerecunoscut, ca înfățișare și ca zel de serviciu.

Smărăndița s-a grăbit să concedieze cea mai mare parte din acest contingent, a cărui lipsă de disciplină și decor era agravată de indecența siluetelor, ca semn exterior al relaxării morale, pe care o matronă austură nu o putea tolera.

A fost detronat și bucătarul Costache Țiganul, care, deși meșter mare pentru umplutura de gușă de curcan și pentru plăcinte cu brânză, era cu desăvârșire refractar față de considerațiunile de estetică și de igienă. Boneta amidonată și șorțul alb luau la el, după o jumătate de oră, aspectul unor cărpe de mult uzate.

Smaragda simți însă că lui conu Iorgu i-e greu să se despartă de acest Costache Țiganul; dânsul fusese pe vremuri rob al casei, dar nu recunoscuse emanciparea și își urma slujba, ca și cum ucazul împărătesc pentru desființarea robiei n-ar fi existat.

Cu mult tact, Smaragda Theodorovna se resemnă la prezența lui în bucătărie, dar impuse angajarea lui Vichentie Lisoski, un „șef” recomandat de Alexandru Ivanovici Brașevan, la care servise în vremurile lui de glorie.

Mai greu era pentru Smărăndița să-și biruiască, chiar cu ajutorul credinții religioase, revolta trupului și a sufletului ei propriu.

Instinctul și inteligența ei indicau Smaragdei Theodorovna Răutu singura cale care o putea duce la acceptarea noii sale situațiuni.

Mignonetta pensionatului Carotte, cu tot rolul de copil zburdalnic și răsfățat pe care-l avea în mijlocul

colegelor ei, cu tot romantismul inspirat de povestirile lui Marlinsky, avea minte trează și temperament dominator, care au ajutat-o să nu fie strivită sub povara căzută asupra ei, chiar la pragul căsniciei.

5 Smărăndița Cacioni nu avea naivitatea inocențelor convenționale din romanele de pe vremuri. Într-un pensionat de fete întotdeauna se găsește vreo colegă mai documentată asupra misterelor vieții; apoi, viața la țară în primitivitatea ei nu putea lăsa un
10 vâl asupra acestor mistere, pentru un copil deștept și curios din fire, cum era Smărăndița.

Ea nu avea nevoie de povețele coanei Anica Mesnicu, care, de altfel, nu i-au fost cruțate, pentru a-și da seama de îndatoririle pe care i le impunea
15 viața conjugală.

Totuși, realitatea a fost atroce pentru un suflet și un trup de copil, într-o căsnicie în care nici un factor sentimental, nici o adiere de poezie și nici măcar porniri sensuale nu puteau acoperi cruditatea unei
20 situațiuni creată prin deosebirea de vârstă și de structură psihică între cei doi soți.

Dar dacă, pentru Iorgu Răutu, Smărăndița apărea ca un mister de nepătruns și dacă el nu-i putea înțelege stările sufletești, în schimb, tânăra lui soție, căreia
25 după vârstă dânsul îi putea fi tată, citea în sufletul lui ca într-o carte deschisă.

Resemnându-se la sarcina de soție, ea a știut să sugereze lui Iorgu Răutu, cu tot temperamentul lui vijelios, tonul și atitudinea care îi mai cruțau sensibi-
30 litatea și respectul de sine.

Autoritatea pe care ea a știut să și-o afirme ca stăpâna casei nu numai că-i satisfăcea instinctul de dominațiune, dar îi servea și ca mijloc de a-și impune voința

prea maturului ei soț, a cărui dragoste nu era lipsită de un sentiment intim de vină.

Cu multă perseverență, ea a reușit să silească pe potentatul Năpădenilor să-și schimbe cu încetul
5 purtarea și fața de oameni.

Temperament foarte violent, el se deprinsese să dea, la supărare, curs liber celor mai pitorești superlativ
10 e și nici nu-i displăcea să facă uz de forța lui herculeană spre a reprimă o neglijență sau spre a asigura buna orânduială în curte ori pe moșie.

Smaraga Theodorovna nu recurgea nici la morală, nici la scene. O privire speriată, o lacrimă ștersă discret din colțul ochilor și, rar, un mic acces de nervi
15 ajungeau pentru ca Iorgu Răutu să-și pună strajă gurii și să-și înfrâneze gesticulația.

Dacă Smaragda Theodorovna n-a găsit în căsnicie multă bucurie sau poezie, ea putea nădăjdui, resemnată, de a-și asigura o viață demnă și îmbelșugată, de castelană respectată și bogată.

Cap. XI

NATALIȚA

– Troglodiți! Înțelegeți? Tro-glo-diți! Oameni
de peșteră, cu toții! Și ce vrei să faci în caverna asta
5 basarabeană, unde nu poți găsi un om. Înțelegeți, *un*
om? – bătea cu pumnul în masă, în fața Nataliei
Chirilovna Voronin, domnul Ivan Nicolaevici Telega
din Cemeleuți – pe vremuri singurul licențiat în
10 drept din județul S*** –, spirit paradoxal și gură
rea, fire de cinic și de mizantrop, dar cu porniri de
epicurean; prea lenș pentru a face advocatură și
prea indolent pentru a intra în magistratură, el prefe-
rea să stea pe petecul lui de moșie la Cemeleuți, să ci-
tească, să vâneze, să-și exercite funcțiunile de *bel*
15 *esprit*, necontestat, complectându-și veniturile cu
mici sinecure electivale ale nobilimii.

Deși foarte urât – foarte brun, cu buze groase,
nasul larg, păr încrêțit, „un cap de negru“ –, el se
bucura de simpatiile Nataliei Chirilovna mulțumită
20 intelectualității sale, caz unic în societatea s***ciană.

Matronele caritabile insinuaiu chiar că simpatiile
acestea ajunseseră foarte departe, de pe când Natalița
Renea abia venise de la „institut“; toată lumea se aș-
tepta atunci la încoronarea acestui roman. Dar Ivan
25 Nicolaevici nu avu curajul de a-și lua răspunde-
rea unei căsătorii, iar Natalia Chirilovna își găsi în

căpitanul Voronin un soț mai potrivit pentru firea
ei. Au rămas totuși buni prieteni: Natalia Chirilovna
avea într-însul un sfetnic dezinteresat, iar taciturnul
Anatol Vasilevici Voronin – un partener comod la
3 jocul de șah.

– Să-mi găsești un singur om! – trăzni încă o dată
cu pumnul în masă acest Diogen al județului S***.

Natalia Chirilovna, o blondă rubensiană, cu
ochi albaștri răsători, zâmbind la aprinderea vechiu-
4 lui ei admirator, îi obiectă:

– Cum? Nu se poate găsi un singur om printre
boierii noștri?

– Care boieri? – apucă îndată firul Ivan Nico-
laevici. Cei bătrâni, care s-au născut pe vremurile Mol-
5 dovei sau în curând după anexare? Niște boi! Or fi și
oameni mai de treabă printre ei, dar boi, fiindcă, dacă
ei au rămas neatinși de rusificare, apoi nu și-au însu-
șit nici cultura românească, sunt deci ruginiți, in-
cultți, osificați, ca mamuții înghețați din alte epoci
10 geologice; ei trăiesc pe alt tărâm sau, mai bine zis,
sunt în afară de viață, aparținând unei generații con-
damnate să se stingă, ca și speciile animale învinse
în lupta pentru trai.

– Hahahaha! – îl întrerupe Natalia Chirilovna.
25 Moș Iorgu chiar seamănă cu un mamut, cât e de mare!

– Desigur! De aici doar vine toată nenorocirea
Mignonettei dumitale.

– Dar, dragul meu, sunt la noi, slavă Domnului,
și oameni mai tineri ca mamuții!

30 – Care? Care? Care? – urlă *negrul*. Măgarii ceia
ajunși la maturitate acum după anexare? Adică cei
născuți și crescuți în decada a treia sau a patra a ace-
tui veac, tocmai în vremea când cultura moldove-
nească dispăruse, fără să facă loc încă celei rusești?

Apoi aceștia sunt în fond și mai primitivi, și mai brutali decât bătrânii; e o generație hibridă, lipsită de orice educație și de orice înălțare sufletească, înglodată în moravuri grosiere și în porniri desfrânate. Sau
 5 poate mânjii cu caș încă la gură? Un Vania Tresnea oarecare? Apoi aceștia sunt niște cimpanzeii, care afișează necunoștința limbii moldovenești, dar în
 10 realitate nu cunosc bine nici pe cea rusească. Suflete pustiite, deznaționalizați, ei s-au doborât și vegetează acum, străini de lumea de idei care bântuie astăzi toată Rusia. Din aceste elemente este formată elita noastră!

– Dar nu putem trăi, Ivan Nicolaevici, – nu se lăsă bătută Natalia Chirilovna – nu putem sta ca urșii în pădure, fără societate!
 15

– Societate? – ripostă fugos celălalt. Dar poate constitui o *societate* un conglomerat, o simplă juxtapunere de individualități, fără nici o legătură organică între elementele ei, fără nici o comunitate
 20 sufletească măcar între generațiile succesive? Ce au comun între dâșșii astăzi bunicii, părinții și copiii? Nici limbă, nici moravuri, nici mentalitate, nimic! Așa numita „societate“ a județului S***, adică cele
 25 nouăsprezece familii boierești pe care le puteți frecventa, se aseamănă cu un vas cu lichide alăturate, de densitate diferită, între care nu e cu puțință nici un amestec intim, nici o închegare. Prin distrugerea vechiului cadru al vieții de stat și prin infiltrarea elementelor străine de trecutul și de tradițiile țării,
 30 boierimea moldovenească, învălită în acest nou strat conducător, a pierdut orice consistență socială, a fost pulverizată. Ea nu mai poate da naștere unei *opinii publice*, care să impună oarecare norme de conduită morală și socială. Matala știi doară ce se poate

petrece aici, în văzul și în știrea tuturor. Destul să pomenesc pe baronul Holstorm, pe Vasile Bartic, pe vestitul Matu – și numele lor e legiune! Și ce norme
 5 comune de conduită pot fi, dacă stratificarea de generații duce la diferențierea ca dintre speciile de animale amintite, în ordine succesivă: boii, măgarii și cimpanzeii? Și ce poți găsi dumneata, repet, în această urâciune a pustiității pentru Smaragdița matală? Pe un
 10 bou i l-a și dat soarta, pe măgari nu-i va primi ea, iar de cimpanzeii să o păzească Sfântul. Cât pentru un Făt Frumos de pe alt tărâm, îl va găsi ea singură sau, mai degrabă, o va găsi el, fără ajutorul matală...

– Dar cum trăiești matală, sălbatecule, în această urâciune a pustiirii? – îl întrebă cochet și malițios
 15 Natalia Chirilovna.

– Eu am găsit o zână Cosinzeană și surâsul ei, din când în când, îmi ajunge! – răspuse galant „negrul“, sărutând mâna Nataliei Chirilovna, amândoi mulțumiți unul de altul.

Conversația relatată între cei doi prieteni a fost provocată de Natalia Chirilovna Voronin, nepoată de vară a lui Iorgu Răutu, care, luându-și sarcina de a patrona inițierea în viața mondenă a „tușichii“ sale, cu zece ani mai tânără decât dânsa, a simțit
 25 nevoie de un sfat sigur și de o îndrumare sănătoasă în această privință.

Conu Iorgu nu se grăbea să introducă pe Smărăndița în cercul rudelor și al relațiilor sale din sânul boierimii locale.

30 Strângerea recoltei i-a dat mult de lucru; apoi și Smărăndița era la început preocupată de luarea în posesiune a mecanismului căsniciei și avea nevoie de un timp și pentru restabilirea echilibrului său sufletească.

Iar în urmă, lunile octombrie și noiembrie, ploioase, întotdeauna îngreuiau nespusele comunicațiunile în tot nordul Basarabiei, cu solul ei greu și cu lipsa totală de drumuri practicabile.

5 După căderea zăpezii, soții Răutu au putut, în sfârșit, să întreprindă, pe drumuri de sanie, vizitele impuse de protocol.

10 Smaragda Theodorovna n-a găsit însă în sânul neamurilor noi și nici în înalta aristocrație județeană, cu excepția Nataliții Chirilovna, vreo legătură de prietenie, care să-i poată servi ca sprijin moral și să-i dea vreo directivă în noua ei viață.

Căsnicia Răuteștilor a fost întemeiată, în adevăr, în faza cea mai tristă a vieții sociale din Basarabia.

15 Iorgu Răutu, chiar dacă nu avea o conștiință națională – necunoscută pe atunci în Basarabia –, dar, prin faptul însuși că nu vorbea rusește, nu putea avea relațiuni sociale mai strânse decât cu boierii bătrâni.

20 Smaragdița însă, distanțată aproape cu două generații, nu putea fi, fatal, decât cu desăvârșire dezorientată în cercul acestora.

25 Anomaliile vieții lor conjugale fiind astfel încă agravate de condițiunile sociale – descrise cu atâta plasticitate de Diogenul județean în monologul său –, ea se simți rătăcită și părăsită într-o lume străină și ostilă.

Raporturi mai prietenești ea n-a putut lega decât cu Natalia Chirilovna Voronin.

30 Aceasta, crescută într-un „institut al nobilimii“ din Kiev și măritată cu un căpitan în rezervă, fusese pe deplin rusificată ca sentiment, nu vorbea în familie decât rusește, deși nu tocmai corect, și nu uza de limba părinților decât în raporturi cu slugile și cu țărani de pe moșie. Fire foarte veselă și, sub masca de *ingénue* de institut, foarte largă și liberă în ce privește

normele de viață, ea se simți obligată să patroneze pe Smaragdița în sânul elitei s***ciene și să-i desăvârșească educația mondenă.

6 Atrasă de „mătușica“ ei cu zece ani mai tânără, Natalia Voronin avea o reală afecțiune pentru dânsa și multă dorință de a o ajuta, dar foarte puțin tact și mai puțină pătrundere psihologică.

7 Când într-o zi luminoasă, dar rece, de decembrie, Smaragda, ridicată de Iorgu Răutu în brațe, învălită în blănuri, fu depusă ca un mic ghem în vestibulul casei din Onițcani, Natalia Chirilovna nu mai putu de bucurie; după ce o dezbracă ea însăși, o îmbrățișă, o sărută răzând și vorbind mereu și dezmierdând-o ca pe un copil; o copleși cu întrebări, fără să aștepte răspunsul și apoi o duse în iatacul ei, lăsând pe conu Iorgu în seama căpitanului Voronin, bărbat mustacios și afabil, dar taciturn din fire și care, de altfel, în societatea lui Iorgu Răutu nici nu avea nevoie să vorbească, pentru că acesta tot atât de puțin vorbea rusește ca și Voronin moldovenește.

8 – Ești răutăcioasă, răutăcioasă, *tiotia* Smaragdița! – spunea Natalia Chirilovna, așezând pe Smărăndița într-un fotoliu din iatac. De ce atâta vreme n-ai venit? Eu te așteptam, te așteptam! Sunt așa de bucuroasă că am o mătușă așa de drăguță, tinerică și frumoasă! Eu sunt așa de singură, aici, între urșii aceștia din S***.

9 Și aruncându-se în fața fotoliului în genunchi, Natalia Chirilovna din nou îmbrățișă și săruta pe Smărăndița, care, sub avalanșa aceasta de alintări, nu putea spune nici un cuvânt.

10 Puțin stânjenită de manifestările și expansiunile „nepoatei“, cu care nu s-a întâlnit decât o singură dată, din ziua nunții, Smărăndița a fost totuși mișcată și adânc recunoscătoare pentru această primire.

– Bine că ai venit, acuma avem să ne vedem des, des des!... Eu am să vin mereu la *tine*, la Năpădeni, și ai să vii și tu la mine. Avem să trăim bine, bine! Avem să fim ca două surori. Avem să ne spunem
5 una alteia tot, tot! Da? Așa, dragă Smărăndițo, tu-șică dulce!

Smărăndița nu știa ce să-i spună, dar lipindu-se ca un copil de Natalia, a dat prin aceasta răspunsul pe care-l aștepta ea.

10 – Ești fericită? Moș Iorgu e drăguț cu tine? Îl iubești? Iaca, eu n-aș putea iubi pe un bătrân. Iaca, Tolea are numai zece ani mai mult ca mine și îl găsesc cam bătrân pentru mine. Ha-ha-ha! Zău așa! Câteo-
15 dată vreau să zburd, să mă joc, dar el doarme, sforăie, ha-ha-ha! Ce poate face cu tine atunci moș Iorgu? E bine? Zi-i-i! – își lungea cuvintele Natalia.

Smărăndița se dezlipi de ea și, roșită, apăsându-și tâmpla cu degetul din stânga, se simți adânc turburată de aceste întrebări indiscrete, la care ea n-ar în-
20 drăzni să răspundă nici sieși singură.

– Ha-ha-ha-ha! – se revărsa Natalia Chirilovna. Parcă ești încă o fetiță de institut. Ce te rușinezi? Noi femeile măritate trebuie să ne ajutăm și să ne spunem totul, totul! Bărbații sunt proști! Ce înțe-
25 leg ei? Și nu trebuie să te lași, că altfel își vor lua nasul la purtare; chiar și moș Iorgu, așa bătrân cum e, căruia i-a dat Dumnezeu o bombonică atât de drăguță ca tușica mea, Smaragdița. Ha-ha-ha-ha!

30 Natalia Chirilovna, din acest moment, se credea în drept să ia pe Smărăndița sub protecțiunea ei. Cei vreo cincisprezece kilometri care despărteau Năpădenii de Onițcani nu puteau împiedica întrevederile aproape zilnice, dar adesea justificau rămânerea peste noapte a Nataliei Chirilovna la Năpădeni.

Smărăndița, redusă înainte aproape exclusiv la societatea mamei Zoia și a Gafiței, găsea acum, în contactul cu Natalia, o reconfortare și o distracție pe care, altfel, nu le putea avea la Năpădeni.

Cap. XII

MATERNITATEA

În curând, prietenia Nataliei ajunse și mai prețioasă pentru Smărăndița – din momentul când disfracției mondene nu-i mai erau îngăduite.

Așteptarea maternității, înainte de vrâsta de șaisprezece ani, a speriat-o și a deprimat-o.

Chiar descoperirea stării sale se datora Natalei.

Într-o zi, Smărăndița, înghemuită într-un colț al divanului, învăluită într-un șal, palidă și febrilă, la îmbrățișările Nataliei, se lipi de ea, abia stăpânindu-și lacrimile.

Natalia Chirilovna, după două, trei întrebări și-a dat seama îndată de situație:

– A, copilică dragă, dar ești însărcinată! – a exclamat ea. O păpușă să deie naștere la o altă păpușă.

Și „nepoțica“, strângând în brațe cu duioșie de mamă pe „tușica“, începu să plângă și ea.

Apoi firea ei, biruind prima impresie, i-a sugerat nota justă:

– Ah, tușică, Dusea mea, acum ai să-mi dai o verișoară! Ha-ha-ha-ha! Și tu n-ai știut nimica, puica mamei! Și nu știe nimica nici varvarul de moș Iorgu! Ha-ha-ha, cum am să fiu eu fericită să mă joc cu păpușica de mătușă odată cu păpușica de verișoară.

Sarcina era purtată greu de un organism încă în dezvoltare. Teama de consecințe, conștiința răspunderii

și instinctul misterios au accentuat la Smărăndița expresia de gravitate și de melancolie, care tot mai mult înăbușea izbucnirile de zburdălnicie copilărească a Mignonettei de altădată.

Iorgu Răutu, prevestit de Natalei, care, în același timp cu o notă de reproș, îi atrăgea atențiunea asupra îngrijirilor de care are nevoie Smărăndița, era prins de sentimente contradictorii – era fericit și se simțea mândru, nici el nu știa pentru ce, dar, în același timp, cuprins de o mare jale pentru Smărăndița, parcă se simțea și vinovat, iarăși fără să-și dea seama pentru ce.

Văzând această miniatură de femeie apăsată de grozava povară a maternității, el, stângaci și lipsit de resurse ca întotdeauna, nu știa cum să-i vie în ajutor; și suferea pentru prima oară de lipsa de contact sufletesc cu aceea care își legase viața ei tânără de un bărbat mai mult decât matur, dar fără pregătire pentru răspunderea ce și-a luat-o.

– Smarandi... Smaragdițo... dragă, nu ți-e bine? – iarăși nu găsea el să-i spună altceva.

– Mulțumesc, Egor Stepanovici, n-am nimic.

– Poate vrei să ne ducem la cineva? La Dimu? la Berceștiu? Ne așteaptă și Cazareștiu la Vântura sau poate s-o poftim pe Natalei să șadă la noi.

– Nu, mulțumesc, Egor Stepanovici! N-aș vrea să mă duc nicăieri; sunt obosită, iar Natalei are să vie ea singură.

– Poate să ne primblăm olecuță cu sania. E soare și frumos.

– Nu, nu, mulțumesc, Egor Stepanovici! E frig.

Iorgu Răutu ofta și-și freca palmele de genunchi, cu mișcarea obicinuită, nemaigăsind alt subiect de conversație; el abia își reținea gestul de mângâiere,

la care îl îndemna jalea și afecțiunea, simțind subconștient că acest gest n-ar fi găsit răsunetul dorit în sufletul Smărăndiței. Și oftând din nou, uriașul se ridica și greoi, încovoiat, ieșea din iatac.

5 Doctorul Cojocărescu se arăta cam îngrijorat și el și explicațiunile lui apăseau și mai mult conștiința lui Iorgu Răutu.

– Înțelege, coane Iorgule, deși micuța e fată voi-
nică, sănătoasă tun, dar e încă un copil, e prea plă-
10 pândă, crește încă. Nu-i coaptă pentru a fi mamă. Trebuie să deschidem ochii în patru, să veghiăm. Și trebuie liniște. S-o ferim de supărări. Să nu o obo-
sim. Să căutăm să nu fie prea mult singură, că-i vin
gânduri negre, dar nici să fie tămbălău în jurul ei, de
15 care să-i vuiască capul.

Bietului conu Iorgu îi și vuia capul, sub nămolul acesta de sfaturi și recomandări inextricabile.

Din fericire, coana Anica Mesnicu a fost gata să ia
asupra-și înalta directivă a căsniciei. Natalia Chiri-
20 lovna Voronin, cu tot temperamentul ei epicurean, și-a jertfit mult petrecerile din acea iarnă și a fost aproape nedespărțită de „micuța ei de tușică“.

Iar conu Iorgu Răutu, care și-a redus cu mult is-
prăvile cinegetice, și mai mult încurca lumea prin în-
25 cercările lui nedibace și zadarnice de a fi util.

Primăvara, interesele gospodăriei chemându-l
la câmp, i-au mai potolit zbuciumul și zelul, ușu-
rând astfel sarcina celor de acasă, dând și mai multă
liniște Smărăndiței.

30 Pentru aceasta, lunile, săptămânile și zilele se scurgeau ca într-o aiureală; suferința fizică și apăsa-
rea sufletească, în mijlocul pregătirilor pentru ziua
cea mare, parcă o izolau de lumea din afară. Nu-și dă-
dea seama nici de sfârșitul iernii, nici de frumusețea

primăverii, nici de căldurile verii, până la sfârșitul lui
iunie, pe când se aștepta dezlegarea.

Apropierea acestei zile, cu tot toiul secerișului,
îl imobiliză iarăși pe Iorgu Răutu la curte.

5 Doctorul, instalat în casă împreună cu moașa bo-
ierimii din S***, Fecla Ivanovna – femeie veselă și
foarte iscusită în meșteșugul ei, ușoară la pas, cu tot
volumul ei respectabil, și cu o mână care avea pu-
10 terea unui resort de oțel și mângâierea de mătăasă –
ajunseră adevărați stăpâni ai Năpădenilor și terorizau
pe nenorocitul soț.

Coana Anica și Natalița își dădeau în zadar toate
siliințele ca să-l astâmpere. Accesul la iatacul Smărăn-
diței îi era oprit; el nu putea afla nimic decât de la
15 Gafița, mama Zoița sau jupâneasa Marghioala, care
nici ele nu puteau afla mult în momentele scurte în
care serviciile lor erau necesare pe lângă doamna; iar
ceilalți, enervați de mesagiile și întrebările mereu ace-
leași pe care le adresa bietul om, îl repezeau, în con-
20 știința gravei lor misiuni, fără multă ceremonie.

– Ce vrei să fie, omule? – îi spunea doctorul.
Doar n-are să nască la fiecare cinci minute câte un
copil! Așteaptă, abia suntem la început.

– Vai de mine, coane Iorgule! – exclama coana
25 Anica. Ai crede că dumneata naști. Biata Smărăndița
e liniștită, mititica de ea, și cuminte.

– A! moș Iorgule, – se răstea la rândul ei și
Natalița – avem destule griji, ca să nu ne mai bați ca-
pul și dumneata.

30 Numai Fecla Ivanovna era ceva mai îngăduitoare
și cel puțin stătea mai mult de vorbă cu el. În haina ei
profesională, albă și rotundă, cu fața roșie ca un măr
domnesc, cu bobițe de rouă pe frunte, ea se oprea pro-
vocător în fața lui Iorgu, cu mâinile în șold și râdea:

– Ha-ha-ha! Caraghioși mai sunteți voi, bărbații tineri. V-ați făcut cheful și apoi parcă se prăbușește pământul! Lasă, cu toții ne-am făcut așa; și așa va fi până la sfârșitul lumii, pân'ce va pieri omenirea aiasta.

5 Dar mata, nu încurca lumea degeaba, Egor Stepanovici! Liniștește-te, nu pentru întâia oară scot eu pui de boieri la lumină! Totul are să fie bine! Hai, șterge-o, să nu te mai văd pe aici!

– Dar, Fecla Ivanovna, îi merge bine? Cum se simte? Ce spune? N-aș putea s-o văd, măcar prin crăpătura ușii? Și apoi poate are să fie nevoie de mine, să dau vreo poruncă, să trimet undeva?

– Lasă, că dacă va fi nevoie te chem eu. Du-te să stai în flighel acolo. Hai-hai, fii cuminte! Ce păcate am eu totdeauna cu însurății ăștia tineri!

15 Iorgu Răutu pleca resemnat, în cea din urmă încăpere a flighelului, dar nu putea găsi astâmpăr; se ducea în ogradă, se năpustea asupra celui dintâi argat care-i ieșea în cale și, gesticulând cu violență, parcă ciocănea cu cele două degete ale dreptei, ca să sublinieze puterea de expresiune a limbajului său hiperbolic, dar *șoptit*, pentru ca să nu fie tulburată lehuza; apoi se îndrepta din nou spre iatac, în vârful degetelor, stângaci, aninându-se de scaune și mese; 20 pentru ca din nou să fie gonit de cucoana Anica sau de Natalița.

Dar când din iatac răsunară, parcă sfâșiind văzduhul, niște gemete și țipete stridente, el fugi în odăița lui, se aruncă în genunchi, în fața patului, cuprins de groază, și se rugă de Dumnezeu să curme chinurile Smărăndiței nevinovate, să-l pedepsească pe el pentru păcatele lui cele grele.

Câtă vreme a trecut așa Iorgu Răutu nu-și dădu seama și nici în urmă nu-și aducea aminte. La un

moment dat însă, spre dimineață, deodată a răzbit până la conștiința lui că parcă și casa, și curtea sunt înecate într-o tăcere ciudată și plină de amenințări. Greoi, clătînându-se, s-a îndreptat spre iatac și în sufragerie găsi pe doctorul Cojocărescu, căruia jupâneasa Marghioala îi vărsa apă pe mânilor însângerate, iar Gafița îi întindea un prosop alb.

Doctorul, liniștit, îi surâse, spunându-i:

– S-a sfârșit, o fată voinică; să fie cu noroc!

10 Iorgu Răutu se lăsă greu pe divan și simți cum i se urca noduri în gât.

După facere, Smărăndița a zăcut multă vreme.

Urmă ziua botezului, oficiat cu mare pompă, naș fiind mareșalul nobilimii, domnul Cazara din Vântura, și nașă Cleopatra Constantinovna Brezò.

15 Coana Anica Mesnicu, deși avea sarcina de regizor în timpul serbărilor, nu putea pretinde rolul de nașă a primului născut într-o mare familie boierească.

20 Cu toate acestea, „chirasa“ ei de mătasă în culoarea tabacului, cu vasta ei crinolină, dădeau serbării tot fastul necesar.

Smărăndița n-a putut apare nici măcar în sală și chiar doamnele admise în iatac au fost rugate de doctorul Cojocărescu să-și scurteze vizita.

25 Cucoanele s-au resemnat, dar au ieșit clătînând din cap cu mult înțeles și șoptindu-și impresiile și comentariile reprobative.

30 Smărăndița a lăncezit încă multă vreme și doctorul atrase atenția lui Iorgu Răutu asupra stării îngrijorătoare a doamnei Răutu, în urma zguduirii violente pricinuită de gestațiunea și facerea la o vârstă prea fragedă. Totuși, copilul, Sonia, de o impresionantă asemănare cu mama, i-a adus multă mângâiere. Resemnată,

ea a acceptat mai ușor soarta ce i-a fost ursită, gă-sind compensația pentru deficitul din viața conjugală în afecțiunea pentru copil și în îndeplinirea datoriilor de mamă.

5 Primejdia prin care trecuse îi învioră și sentimentul religios. Ea simțea nevoia unui contact mai intim cu puterile divine, prin rugă lungi și dese către Maica Domnului. În această atmosferă, ea avea parcă mai puțină trebuință de societatea Natalii. De altfel, în-
10 delectnicirile de mamă, adăogate la cele de gospodină, îi lăsau acum mai puțină vreme pentru distracțiuni.

Iorgu Răutu, deși decepționat de nașterea unei fetițe, arăta, cu toată stângăcia lui, atâta dorință de a veni în ajutorul tinerei sale soții, o înconjură cu atâ-
15 tea îngrijiri, încât Smărăndița, dacă nu găsea în simțurile ei răspuns la această dragoste și nu se apropia sufletește de soțul ei, căuta totuși să-și facă cinstita datoria față de el, cum i-o impunea și legea divină, și morala obștească.

20 Viața curgea la Năpădeni dintr-o zi într-alta, monotonă, cenușie, în mijlocul preocupărilor de gospodărie și în îndeplinirea elementarelor îndatoriri sociale: din când în când o vizită, din când în când o masă sau o recepțiune, sau o organizație de vână-
25 toare – cu tot ritualul obicinuit la curțile boierești din județul S***.

Smaragda Theodorovna nu putea alăpta ea însăși pe Sonia, încredințată unei doici voinice și foarte curățică, ce – instalată sub supravegherea strictă a coanei Smaragda în salonașul alături de iatac, transfor-
30 mat în camera copilului – nu lăsa nimica de dorit pentru îngrijirea copilului. Micile bucurii ale maternității, vecinic aceleași – primul zâmbet, prima articulație a numelui dulce de „mamă“, primul dinte,

primul pas – dădeau vieții farmecul și bogăția sufletească, care o consolau de toate decepțiunile și neajunsurile în alte privinți.

5 Și au trecut iarăși luni, săptămâni și zile și o nouă sarcină a fost acceptată cu liniște și resemnare, nu numai ca destinul inexorabil al femeii, dar ca îndeplinirea datoriei sociale de a da un urmaș bărbătesc neamului Răuteștilor, pe viitorul stăpân al Năpădenilor.

Astfel, numai cinsprezece luni după nașterea
10 Soniei, același ritual, cu aceleași personaje – doctorul Cojocărescu, moașa Fecla Ivanovna, coana Anica Mesnicu și chiar Natalia Chirilovna – a fost îndeplinit pentru Tosia, dar cu mai multă liniște din partea Smărăndiței și cu mai multă bucurie din par-
15 tea lui Iorgu Răutu.

Smărăndița, mamă a doi copii la șaptesprezece ani, a acceptat noua povară fără protestare, fără răzvrătire, dar, cu toată religiozitatea ei, parcă cu mai puțină smerenie. Dând un descendent familiei Răuteștilor, ea simțea că și-a asigurat o ipotecă morală
20 asupra lui Iorgu și înțelegea să tragă folos din ea, în intimitatea vieții conjugale, cu atât mai mult cu cât doctorul Cojocărescu a vorbit acestuia, și cu mai multă autoritate și hotărâre de data aceasta, despre primejdiile la care o nouă sarcină ar expune un orga-
25 nism încă neajuns la maturitate desăvârșită.

Apoi, nu numai Natalia Chirilovna și matronele invitate la botez, dar însăși cucoana Anica Mesnicu – geniul de familie – își manifestau oarecum revolta față
30 de aceste maternități care se succedau prea repede.

Oricât de fericit se simțea Iorgu Răutu de nașterea moștenitorului, nu i-a putut scăpa starea sănătății Smărăndiței. Multă vreme ea n-a avut voie să părăsească patul; apoi pierduse mult din egalitatea

ei sufletească, era adesea cuprinsă de melancolie și, din când în când, manifesta o nervozitate excesivă, care putea chiar duce până la tulburări acute.

Afecțiunea și atențiunile soțului provocau în sufletul ei, fără voie, o reacțiune de iritație și chiar de animozitate.

Totuși, Tosia n-a avut mai puțină parte de solici-tudinea ei de mamă. În salonaș au fost acum instala-te două leagăne, între care era concentrată toată
10 viața sentimentală a Smărăndiței.

Astfel, între iatac și camera copiilor, între bucătă-rie și camera de provizii, se scurgeau din nou, mo-notone și cenușii, zile, săptămâni, luni, fără altă hrană intelectuală decât o revistă ilustrată și un mic
15 cotidian de provincie și fără altă distracție decât pu-ține exerciții pe seama aproapelui în societatea cucoa-nelor din vecinătate; apoi aceleași mese de paradă, recepțiuni și vânători, aceiași reprezentanți ai celor
20 nouăsprezece familii boierești din județul S***, cu puține variante dintre funcționarii ruși sau dintre ofițerii din garnizoana S***.

Asemenea viață nu poate fi prielnică nici pentru sănătatea morală, nici pentru cea fizică.

Doctorul Cojocărescu, chemat odată pentru un
25 copil, a fost rău impresionat de aspectul Smărăndiței. Ea se ofilea în reclusiunea ei din Năpădeni din zi în zi tot mai mult.

Natalia Chirilovna Voronin, care se îndepărtase o vreme de Răutești, după un an de la nașterea lui
30 Tosia, interveni cu hotărâre.

Cu multă îndrăzneală, ea atacă întâi direct pe Răutu.

– Moș Iorgule, vrei să ai pe cuget un suflet nevinovat? – îl abordă ea într-o zi de septembrie, chiar

în cabinetul lui, când după concedierea vechilu-lui Alexandru, el stătea încă cu ochelarii pe nas la niște socoteli.

– Cum, ce suflet nevinovat? – o întrebă mirat unchiul, privind deasupra ochelarilor, ridicând mâna cu tocul în sus.

– Ce suflet? Nu unul – trei! Pentru că ce are să fie de copiii isticia fără Smărăndița?

Conu Iorgu scăpă tocul din mână.

– Cum fără Smărăndița? – întrebă el iarăși zăpă-cit. Ai căpchiat, fa femeie?

– Nu vezi? – trepida în fața lui Natalița. Nu vezi? Câți ani are Smărăndița? Nici optsprezece! În-țelegi, moș Iorgule? Nici *opt-spre-zece*! Eu am două-
15 zeci-și-opt! Matala ai uitat ce înseamnă optsprezece ani! Și cu atât mai puțin știi ce înseamnă optsprezece ani pentru o fată. I-ai turnat doi copii, unul după al-tul, și o ții în hărdughia iasta din Năpădeni ca în tem-niță. Numai cu Zoița, cu jupâneasa Marghiola, cu
20 Gafița, cu Costache Țiganu, cu Ștefan Chelaru, ducă-se cu toții pe pustii! Nu vezi cum se ofilește? A uitat să rădă, biata fată, parcă e o umbră; și-i un copil încă ea însăși. Și-i de la șaptesprezece ani cu doi prunci în spinare. Nu ți-i rușine? Nu ți-i frică
25 de Dumnezeu? Ea n-are mamă, iar păcătosul ei de tată e bucuros că a scăpat de dânsa... Am să-i țin eu locul de mamă. Înțelegi? – repetă ea, bătând din pi-cioare, apoi apucă de furie pe „moș Iorgu“ de guler, zgâlțâindu-l din toate puterile.

Lui Iorgu Răutu îi căzură ochelarii jos și, uluit,
30 își frecă palmele de genunchi.

– Stai, fa femeie! Ce te oțerești așa la mine? Ce vină am eu?... Mă rog, eu nu sunt purtat prin lume, nu mă pricep la marafeturile voastre muierești. Dar pentru

Smărăndița, de! Știu eu? O obosesc poate copiii; am vrut să-i iau o madamă, că-s mici... Să fie ea mai sloboadă și să mai iasă în lume. Dar nu vrea! Ce să fac?

5 Natalia Chirilovna izbucni în hohote și, obraznică, începu să-l tragă de favoriți.

– Ascultă, moș Iorgule!... O fată de optsprezece ani, chiar încărcată cu doi copii, are nevoie de soare, de bucurie, de lume, altfel... – și moș Iorgu fu silit să-și plece capul tras cu putere de favoriți. Înțelegi? 10 Rabdă un an, doi, trei, și ai s-o pățești, ea-i numai de optsprezece ani și mata ai aproape cincizeci. N-ai s-o bagi în mormânt! Înțelegi? Înțelegi? Înțelegi? – îl zgâlțâia ea la fiecare întrebare.

Iorgu Răutu, speriat, o apucă de braț.

15 – Taci, Nataliță! Taci! Îi mânia lui Dumnezeu ce spui! Spune mai bine, ca femeie cuminte, ce trebuie să fac?

20 Natalița sări în sus de bucurie și se așeză pe genunchii lui moș Iorgu, sărutându-l și netezindu-i acum favoriții.

– Lasă-mă pe mine, moș Iorgule. Știu eu ce să fac. Am știut că ai inimă bună, dar, să mă ierți, nu te taie capul și nu cunoști femeile. Te-ai deprins numai cu țărancele și țigăncile matala. Lasă-mă pe mine.

25 Biruința fu completă.

Ca semn exterior al acestei biruințe, apăru la Năpădeni, ca să ușureze sarcinile gospodinei, „madama“, o poloneză din Cernăuți, Margareta Jozefovna, o femeie între două vrăste, înțepată și prefăcută, cu o față 30 rotundă, palidă, tăiată în două de o enormă gură, cu buzele întotdeauna strânse, care se întindeau ca o crăpătură aproape de la o ureche la alta.

Din acest moment se putu începe reeducația Smărăndiței Răutu.

Cap. XIII

„CAVALERII...“

Întreprinderea Nataliței n-a fost așa de ușoară cum și-o închipuise ea.

5 După insistențele ei, Egor Stepanovici și Smaragda Theodorovna au lărgit cercul invitaților la vânătorile care, pe acele vremuri, se organizau în județul S*** din octombrie, peste toată iarna, până în primăvară, pe rând în toate moșiile care aveau păduri sau 10 mari stușișuri – adăposturi minunate pentru vulpi.

Aceste vânători întotdeauna serveau de prilej pentru serbări și „sindrofii“.

Dar acum, îndeosebi, în afară de vânătorii pasionați – care de dimineață porneau la „goană“, iar 15 seara își comentau isprăvile la partide de *préférence* agrementate de vinuri și licheururi –, au fost anume poftiți la Năpădeni – iar după combinațiunile diplomatice ale Nataliei Chirilovna, și la alte moșii – „cavaleri“ și doamne, printre care dacă n-au putut fi cu 20 totul excluse matronele venerabile, a predominat însă elementul tânăr, cuconițe de curând măritate și domnișoare de măritat.

Ca întotdeauna, la sindrofiile boierești nu lipsea, bineînțeles, nici Lemeș lăutarul cu taraful lui.

25 Lemeș era și el, în felul lui, o instituție socială din Basarabia de pe vremuri. Psiholog, el știa să se facă

indispensabil la toate petrecerile de boieri și apărea, poate chiar fără invitație, la momentul potrivit, oriunde știa că va fi bine primit.

Și unde nu era el bine primit în conacurile
5 Basarabiei?

Specialitatea lui, afară de muzica de dans, erau
cântecele moldovenești, care emoționau mai cu
seamă pe boierii bătrâni. Dar el știa la nevoie să exe-
cute și în rusește o romanță sentimentală la modă, o
10 șansonetă franceză sau și cuplete, mai mult sau mai
puțin spirituale, cu aluziuni la evenimentele de actualitate,
și chiar, pentru deliciul cavalerilor și al cucoanelor
mai îndrăznețe, producțiuni frivole sau populare,
mai mult sau mai puțin „fără perdea“.

15 Dacă matronele adunate își petreceau vremea și
ele la cărți sau își exercitau talentele satirice, deplân-
gând decăderea moravurilor la tineretul feminin, cum
fac matronele din toate timpurile, acest tineret – ia-
răși ca orice tineret de la începutul lumii, dacă tre-
20 buie să dăm crezare papirusului egiptean de acum
cinci milenii, citat de Maspero – nu se lăsa prea im-
presionat de criticile matronelor.

Dansul, cântece în cor, duete și solo, jocuri de so-
cietate și vecinical flirt, mai discret sau mai îndrăz-
25 net, după temperamentul partenerilor, introduseseră
o nouă notă în vechiul conac al Năpădenilor.

Smaragda Theodorovna, sfioasă, cu toate stăru-
ințele Nataliei Chirilovna, participa prea puțin la
aceste distracții și, cu deosebire, rămânea refractară
30 la orice încercare de flirt, stând mai mult în cercul
cucoanelor mai în vârstă, deși nici nu juca cărți, nici
nu dovedea încă talente satirice.

De altfel, „cavalerii“ din familiile boierimii din
S*** nu-i spuneau nimic. Nivelul lor de educație și

cultură, de rafinare intelectuală era prea coborât pen-
tru ca s-o atragă.

În zadar Natalia Chirilovna recomanda atențiu-
nii sale vreun „tip interesant“.

3 Timidă, lipsită de experiență, în fond, ea însăși fără
multe resurse și, în același timp, turburată de aspira-
țiuni vagi, trezite de amintiri din pension și de litera-
tură romantică, Smărăndița nu găsea măcar vreun
subiect de „causerie“ cu acești „tipi“. Nici o atmo-
10 sferă de simpatie și de atracțiune reciprocă nu se năș-
tea pentru ea în această societate.

Dimpotrivă, obligațiunile ce i le impunea situa-
ția ei de castelană sau de invitată de distincție în altă
casă parcă o înghețau și-i reprimau orice porniri de
15 sociabilitate.

O experiență a Smaragdiței cu un „tip interesant“
arăță în curând Nataliei Chirilovna toată inanitatea
încercărilor ei în această direcție.

Vania Tresnea din Scorțeni, un tânăr moșier, care,
20 alintat ca unicul fiu al unei mari și bogate familii, nu
isprăvisese nici o școală, își purta trândăvia și deșertăci-
unea, foarte mulțumit de sine și chiar îngâmfat, prin
localurile de petreceri în țară și în străinătate, în
goană după senzațiuni puternice.

25 De o bucată de vreme, însă, el distingea cu atenți-
unile sale pe Smaragda Răutu.

Obez la vrâsta de abia douăzeci și trei de ani, cu
buze groase de sensual, el se credea irezistibil și se
simțea foarte mândru de solicitările al căror obiect,
30 grație averii sale, era din partea mamelor de familie
cu fecioare de măritat.

Dar dânsul nu se grăbea să pună capăt vieții sale
de holtei, cu aventurile ei ieftine și cu romanele ei
vulgare.

În toată Basarabia era vestit echipajul său, cu un negru pe capră și cu o superbă „troica“, al cărei arc de înhamat – o „duga“ rusească – purta în față, ca să fie văzută la sosire, inscripția în litere mari roșii:

5 „*Bucurați-vă, fecioarelor! Mirele vine!*“, – iar în dos, pentru plecare, în litere negre: „*Plângeți, fecioarelor! Mirele s-a dus!*“

Negrul de pe capră avea și el povestea lui.

10 Adus din străinătate, unde fusese ademenit de la un circ pentru un salariu fabulos, el era purtat în triumf pe capra trăsorii, sub nume de „groom“, și Vania Tresnea era foarte fericit că nimeni altul în Basarabia nu-și putea permite o asemenea exhibiție.

15 Dar, după scurtă vreme, bietul negru a fost cuprins de nostalgia altor orizonturi, mai cu seamă fiindcă moldovencele din Scorțeni își făceau numai cruce la orice încercare de galanterie din parte-i.

20 Vania Tresnea numai cu mari sacrificii putu găsi o văduvă de soldat, destul de nenorocită, ca să fie ispitită de a-și asuma sarcina de consolare a acestei inimi solitare.

Dar, la termenul fatal, consolatoarea se văzu cu oroare mamă a unui monstru, negru ca funinginea, un adevărat „drac“, după credința ei...

25 Sărmana lehză, încă însângerată, și-a luat lumea în cap și nimeni din sat n-a mai putut afla nimic despre soarta ei.

„Groomul“ a dispărut în curând și el cu copilul. Stăpânul Scorțenilor n-a mai reușit să-l rețină cu nici un preț.

30 Și lui Vania Tresnea îi plăcea de atunci să se plângă că această pierdere ar fi fost cea mai mare nenorocire din viața lui!...

Ivan Nicolaevici Telega nu degeaba vedea în acest tânăr pe reprezentantul tipic al generației de „cimpanzei“ din sânul boierimii basarabene.

Și tocmai acestui specimen i-a fost sortit să dezvăluie, pentru Smaragdița, „cavalerismul“ tineretului din elita județeană.

Frumusețea delicată a doamnei Smaragda Răutu, portul ei mândru, reputația ei de virtute glacială și inexpugnabilă i-au aprins imaginația.

10 Nefiind în stare să ducă un asediu mai prelungit și mai rafinat, întrucât arta lui de conversație se mărginea la un fel de nechez, încercările lui „de a face curte“ au rămas neobservate.

15 După oarecari preliminarii respinse, Vania Tresnea – el! leul saloanelor județene –, ajuns repede în stare de fermentație, se hotărî a nu face prea multe „fasoane“.

20 Și, încrezut cum era în puterea sa de fascinare specifică și deprins cu „maniera forte“ în dragoste, el spera ca o soție prea tânără a unui bărbat prea bătrân nu-i poate opune multă rezistență.

Și astfel „cimpanzeul“ își dete măsura.

25 La o sindrofie a Berceștilor din Cerleni, surprinzând pe Smaragdița singură în grădina de iarnă, „cavalerul“ de cavernă se aruncă asupra ei, o apucă cu o mână de talie și, sărutând-o lacom pe gât pe la spatele ei decoltat, își rătăcea cealaltă în explorațiuni îndrăznețe.

30 Ochii îi erau tulburi, buzele groase – vâscoase, gura îi exhală mirosul leșinat de vin stătut.

Smărăndița, speriată și prinsă în același timp de un violent dezgust, se smulgea din înțeleștarea lui, strângându-și corsajul la sân cu ambele mâni.

La țipătul ei, Natalia Chirilovna putu veni, din fericire, la vreme, pentru a preveni izbucnirea scandalului și a evita represiunea violentă din partea lui Iorgu Răutu.

5 Dar, după acest incident, era clar că pentru Smărăndița orice puțință de apropiere cu „tipii“ și cu „cavalerii“ autohtoni era exclusă pentru totdeauna.

Iar Natalia Chirilovna căzu, în ce privește opera de reeducație a Smaragdiței, într-o grea perplexitate.

10 Natalia Chirilovna ajunsese în cele din urmă la descoperirea că în „tiotia Dusea“, cum o numea ea, pur și simplu, nu e trezită încă *femeia*!

Altfel ea nu-și putea explica această frigiditate și lipsa capacității de expansiune.

15 – Spune-mi, tușico dulce, – întrebă ea odată pe această elevă recalcitrantă – ție nu-ți plac bărbații, deloc?

Smărăndița deschise mari ochii ei negri, vădit zăpăcită de această întrebare.

20 Natalița nu se lăsă învinsă și începu să-i puie întrebări de o indiscrețiune atât de îndrăzneată, încât această mamă de familie, matrona Năpădenilor, roșită, simțea că i se taie respirația și-i apar lacrimi în ochi.

– Dusea dragă, noi suntem femei. Între noi putem vorbi deschis. Sunt mai mare ca tine, cunosc viața. Nu te uita la babornitele aiestea, care miroasă acuma tămâie și fac pe sfințele. Eu le cunosc foarte bine. Iaca, vezi, Maria Ivanovna, care vorbește cu atâta evlavie și parcă în viața ei n-a gustat pe nimeni afară de Fedor Petrovici. Dar cum o vezi, uscată, cu pielea galbenă, lipită de oase, ea nu se mulțumește acum măcar cu Nicolae Nicolaevici. Uite cum nu-l slăbește din ochi pe băiatul ceta de douăzeci de ani,

parcă vrea să-l mănânce. Are și un fecior în casă, o namilă înaltă de un stângen, pe care-l cheamă dimineața în iatac, să-i frece picioarele și tălpile, pentru că așa i-ar fi zis doctorul. Dar Anastasia Vasilevna, care a fugit cu băiatul popii și s-a întors, când nu mai avea parale, grea! Bărbatul său i-a dat o bătaie strașnică, dar, la urma urmei, a primit-o de hatârul copiilor. Și acum uite-te la ea, grasă de curge carnea de pe ea; cugetul n-o tulbură și nu vorbește decât de vremurile bune de altădată și de stricăciunea de astăzi. Dar surorile Ramani cu neamțul lor, de nu știi care din ele îi soție și care-i cumnată?

Smărăndița asculta cu spaimă și căuta să fugă cu orice preț de dezvăluirea acestor orori. Dar, la cea dintâi ocazie de confidență, Natalia revenea asupra subiectului sub altă formă:

– Știi, tiotia Dusea dragă, eu țin la Voronin al meu; e om bun, delicat, drăguț, dar are zece ani mai mult ca mine și-i cam șubred de sănătate și, vai de mine, când mă gândesc că moș Iorgu e cu treizeci de ani mai bătrân ca tine! Iată, uite, când văd un bărbat așa voinic și frumos ca vărul nostru Steopa, parcă trece un fior prin mine, parcă se prelinge apă rece de-a lungul șirii spinării. Tu nu simți niciodată așa când îți place un bărbat? Nu ți-a plăcut niciodată niciunul? – întrebă ea, ținând strâns în brațe pe Smărăndița, care se smuncea, își punea degetul la tâmpla stângă, apoi își apăsa pieptul cu ambele mâini, parcă sufocând.

30 – Cum poți vorbi așa, Natalițo? – protestă ea, în sfârșit. Îi păcat, suntem femei măritate; ne bate Dumnezeu; eu sunt și mamă de copii!

– Ha-ha-ha-ha! vino să te pup, plod nevinovat! Dar eu nu-ți spun nimic rău. Nu e nici un păcat să

stai de vorbă cu un tânăr drăguț, căruia îi plăci și tu. Ce pierde bărbatul că ai petrecut câteva clipe mai ve-
sele, mai mulțumite, cu vorbe nevinovate? Dar parcă
trăiești mai în plin, îți curge sângele mai iute, inima
bate mai tare și apoi... Îl îmbrățișezi și pe el mai cu
gust! Ha-ha-ha-ha! Stai, nu fugi, nebuno! Și ce folos
are să fie pentru copiii tăi, dacă te ofilești și te usuci
înainte de vreme! Te prăpădești! N-am să te las să te
amorțești așa! – și, ridicându-se, începu să se învârtă,
ținând pe Smărăndița în brațe, într-un vals vertigi-
nos: „Tralala, tralala, fetiță dulcea a mea!”

La Boroseni, în casele mareșalului nobilimii ju-
dețene, conu Petrache Bârsianu, coana Rosalia in-
sista de mult, mulțumită situației ei oficiale, ca să fie
invitate și personagiile din birocrăția rusească și mai
cu seamă ofițerii din regimentul de husari încartierat
în S***. Aceștia nu numai că aduceau o notă nouă
în societatea boierească, dar reduceau elementul au-
tohton la rolul pur decorativ și, siguri de superiori-
tatea lor și de dreptul lor la dominațiune, ocupau
toată avant-scena. Uniforme strălucitoare, zângănit
de pintoni parcă impuneau în saloane tonul de galan-
terie, căruia doamnele regimentului dădeau o nu-
anță de francheță și îndrăzneală, necunoscută până
atunci în societatea moșierilor.

Natalia Chirilovna Voronin – după măritiș, ea
însăși „damă de cavalerie” –, împreună cu alte fete
de boieri în situația ei serveau, natural, ca o trăsă-
tură de unire între cele două societăți.

Desigur, ofițerii erau „cavaleri” mai străluciți, în-
tru cât galoanele aurite și zângănitul pintonilor pot
da strălucire, dar viața petrecută prin garnizoane
provinciale, în mediul stagnant, în jocuri de cărți,
beții, intrigi vulgare, nu putea da rafinare și cultură

sufletească prea deosebită de ale autohtonilor, deși
poate un lustru exterior mai mare.

Smărăndița fu mai curând speriată de oarecare în-
cercări galante, prea puțin elegante, din partea unor
lei de garnizoană, și care, în ochii ei, nu-i ridicau mai
sus decât cum era un Vania Tresnea oarecare.

Natalia Chirilovna însă nu se descuraja în do-
rința ei sinceră de a da mai multă bucurie și mai
mult interes pentru viață „mătușichii” Smaragda.

Cap. XIV

VÂNTURA

În iarna aceea, nobilimea din toată Basarabia se pregătea pentru un mare bal, pe care îl dădea, o dată la trei ani, la Vântura, în palatul din mijlocul parcului său fastuos, pe malul Nistrului, înainte de alegerea de mareșal gubernial, domnul Stephan Gheorghevici Cazara, candidatul reales de mai multe ori ca reprezentant al boierimii moldovenești.

Pentru această ocazie, Natalița nu s-a îngrijit pentru Smărăndița numai de toaleta ei de bal, dar a silit și pe conu Iorgu să-și reînnoiască garderoba.

După Bobotează, într-o zi plină de soare, care aprindea miliarde de scânteii în vestmântul de zăpadă imaculată, de curând lăsată asupra dealurilor din S***, sania încăpătoare a Răuteștilor, cu cei patru cai negri înaintași, în pocnetul de bici al lui Dumitru, monumental ca întotdeauna, zbură spre Onițcani, ca să ridice pe Natalia Chirilovna cu soțul ei și să-i ducă, împreună cu stăpânii Năpădenilor, la Vântura.

Palatul din Vântura, așezat pe coastă, deasupra Nistrului, își înălța spre aleea de intrare fațada luxoasă, sprijinită pe colonade corintiene, iar latura castelului îndreptată spre Nistru se deschidea asupra unei vaste terase, din care cobora spre țărm o masivă scară de marmoră.

Musafirii au fost salutați la sosire de Stephan Gheorghevici și de doamna Paulina Andreevna, după rang și greutate, în josul scării, la ușa de intrare, în vestibul sau în salon, apoi conduși în apartamentele ce le erau rezervate, iarăși după situația lor socială, de înșiși amfitrionii, de grațioasele lor domnișoare, de tinerii moștenitori ai numelui sau de majordomi și menajere. Boierii mai mărunți au fost îndreptați spre găzduire pe la vecini sau chiar în sat, în casele administrației.

Smaragda Theodorovna s-a simțit măgulită, când Stephan Gheorghevici, după ce-i sărutase respectuos mâna și salutase prietenește pe Iorgu Răutu, i-a condus el însuși în odaia lor, în corpul principal al palatului.

Natalia Chirilovna, cazată în altă parte, în curând a străbătut în camera Smărăndiței, a gonit pe Iorgu Răutu, spre a participa, împreună cu Gafița și o subretă a casei, pusă la dispoziție, la toaleta Smărăndiții.

Cu buclele de păr negru, care îi încadrau ovalul pur, strălucind de tinerețe, cu ochii negrii vii, în rochia ei de mătăasă înflorită care cădea deasupra crinolinei ca un clopot elegant, Smărăndița Răutu părea o figurină delicată de Sèvres, sărită de pe pedestalul ei de porțelan.

Înainte de a se retrage spre a se găti ea însăși, pe când Iorgu Răutu se afla în coridor, Natalița șopti „Dusei“.

– Astăzi vei face cunoștință cu foarte multe tipuri interesante, care nu seamănă nici cu urșii noștri moldoveni, nici cu cavalerii de cazarmă.

O serie de saloane în anfiladă, strălucind de candelabre numeroase, cu lumânări de stearină, erau

încheiate cu terasa din dos, transformată în grădină de iarnă, de unde se deschidea o priveliște feerică asupra parcului și a oglinzii de gheață a Nistrului, luminată de mii de lampioane colorate.

5 Intrând în mijlocul mulțimii elegante, Smărăndița se simțea puțin stânjenită alături de silueta greoaie a soțului ei și rușinată de decolajul care îi dezvelea marmora albă a umerilor și a torsului, încă feciorelnice.

10 Natalia Chirilovna a însoțit-o îndată până la Paulina Andreevna, cu care a încrucișat priviri de înțelegere.

Doamna Cazara s-a risipit în îmbrățișări și aprecieri măgulitoare.

15 – Aa! Ești fermecătoare, o zână din povești; frumoasă și grațioasă, ușoară ca o silfidă, ai să-mi înnebunești toți cavalerii. Trebuie să dansezi minunat.

La un gest timid al Smărăndiței, coana Paulina o întrerupse fără să o lase să spuie un cuvânt:

20 – A! nu! Trebuie să dansezi! Femeie tânără ca dumneata, dar este o fericire pentru orișicine să te privească! Doar nu e turc Egor Stepanovici; în vremurile noastre femeile măritate dansează. Dansez și eu. Iată și Cleopatra Constantinovna Brezò, și ei îi place contra-dansul. Am să-ți prezint pe cei mai
25 buni dansatori.

Într-o clipă, Smărăndița a fost înconjurată de doamne și domnișoare de toate vrâstele și de toate culorile, care, după semnalul dat de Paulina Andreevna, se întreceau în admirație, în îmbrățișări și dezmiertări a tinerei castelane din Năpădeni.

30 Smărăndița, ametiță și asurzită de fastul ce o înconjura și de primirea ce i se făcea, stătea ca fermecată, nu vedea și nu auzea nimic. Doamna Cazara, luând-o de braț, făcu înconjurul salonului, prezentându-i

„cavalerii“ în fracuri negre și în uniforme brodate cu fir de aur – toți mai mult sau mai puțin decorativi și mulți chiar decorați.

Balul a fost precedat de un banchet copios și zgomotos, în sunetele orchestrei aduse din Chișinău, taraful nelipsit al lui Lemeș fiind rezervat pentru momentele de expansiune de mai târziu.

La masă, Smărăndița, după recomandarea expresă a Paulinei Andreevna, de acord cu Natalia Chirilova,
60 a fost dusă la braț de o nouă cunoștință, un ofițer de curând transferat în garnizoana din S***, rotmistru, contele Wladislaw Przewicki, tânăr elegant, cu o coroană de păr blond ondulat și cu o voce insinuantă de tenor.

70 Natalia Chirilovna s-a îngrijit să fie așezată la stânga contelui Przewicki.

De cealaltă parte a mesei, doamna Cazara urmărea cu simpatie tânăra păreche pe care o proteja. Conu Iorgu era relegat¹ tocmai în capătul mesei, între două matrone guralive, care stăruiau în laude la adresa Smărăndiței, admirând tinerețea ei, frumusețea ei, grația ei și insinuând cu prea multă bunătate că omagiile aduse de cei mai străluciți cavaleri sunt bine meritate, și-și exprimau nădejdea că Egor Stepanovici
80 nu va fi turc și urs, care să ție ascuns în bârlogul lui din Năpădeni acest giuvaier de frumusețe feminină.

În curând, însă, atențiunea lui Iorgu Răutu fu atrasă în altă parte.

90 Stephan Gheorghevici Cazara, mareșal al nobilimii de mulți ani, era un tactician subțire, care știuse să-și asigure bunăvoința sferelor înalte; admis la

¹ Franțuzism, cu sesul „îndepărtat, trimis, exilat“. (n. ed.)

curtea din Petersburg ca șambelan, bine văzut și de guvernator, ca și de generalul comandant al diviziei din Basarabia, pe care i-a așezat la dreapta și la stânga Paulinei Andreevna, el cultiva totodată și pe boierii moldoveni, care, de nevoie, nu vorbeau decât limba lor maternă, și chiar pe puținii moldovenizanți, care nu se sfiau să-și afirme caracterul lor etnic, fără să compromită lealitatea lor față de împărăție.

Aceștia formau un grup, în frunte cu Alexandru Matveevici Vătruță, un bătrân alb ca zăpada, cu trăsături fine și privire inteligentă, și cu cel mai mare avocat din Chișinău, Constantin Dimitrievici Chirilă, un cap de Danton, urât și expresiv, cu o coamă de argint vechi, aruncată la spate. Ei amândoi aveau sarcina să întrețină pe boierii care nu știau rusește. Însuși Stephan Gheorghevici li se adresa din când în când acestora, cochetând chiar cu frumosu-i grai moldovenesc.

Iorgu Răutu, care avea oarecare trecere printre boierinașii mai mărunți, a fost obiectul sollicitudinilor din acest grup, încât s-a putut sustrage sugestiunilor malițioase ale matronelor vecine de masă.

Aceasta a fost o mare ușurare pentru el și din alt punct de vedere: îi era cu neputință să participe la conversația generală.

Pentru cronicarul acelor vremuri nu e nimic mai greu decât să redea conversația de salon basarabean în primele decade după anexare; din cauza acelorași stratificări de generațiuni, ea se înfățișa ca o adevărată babilonie.

Și nimic nu e mai caracteristic pentru acea pustiire sufletească, despre care îi plăcea să peroreze lui Ivan Nicolaevici Telega.

Basarabia fiind anexată la Împărăția Țarilor înainte de a se fi dezvoltat literatura românească modernă,

era natural ca societatea basarabeană să nu fi cunoscut limba noastră literară. Dar ea, în realitate, nu cunoștea nici o limbă literară, chiar, pur și simplu, nici o limbă omenească.

Boierii bătrâni, din generația lui Iorgu Răutu, vorbeau în graiul popular moldovenesc, în *patois*, în care se strecuraseră însă, bineînțeles, termenii tehnici rusești, ca și echivalentele neologismelor din limba noastră literară, încât cu greu putea fi înțeles de românii de peste Prut.

Cei tineri, sosiți proaspeți din școlile rusești (de altfel, pe atunci puțini la număr) știau rusește, dar vorbeau cu un accent și o sintaxă care lăsau mult de dorit.

Iar generația intermediară, al cărei reprezentant tipic era conu Petrache Bârsianu din Boroseni și care formau majoritatea societății de pe vremuri, vorbea într-un jargon moldo-rus, care ofensa deopotrivă urechea unui român și urechea unui rus, jargon alcătuit dintr-un monstruos amestec de cuvinte rusești și românești, în doze variabile, cu singura deosebire că atunci când ei își închipuiau că vorbesc rusește, acel lexic era împodobit cu flexiuni rusești, iar în cazul contrar, cu cele românești.

De altfel, și rușii pripășiți în Basarabia foarte ușor își însușeau în acest mediu accentul și stilul local, vestit sub denumirea de „dialect basarabean“.

Toate aceste limbi, dialecte și jargoane răsuna în jurul mesei la banchetul din Vântura, pe care snobii mai pretențioși le mai presărau și cu câte o frântură de fraze franțuzești.

Dialogurile, într-o asemenea societate, fatal, nu pot fi redade decât în traducere, cu toată silința de a păstra coloritul local.

Smărăndița, așezată la dreapta contelui Przewicki, nesigură de ruseasca ei, se bucura în sinea ei, că accentul pronunțat polonez al acestuia putea acoperi moldovenismele ei.

5 – Să-mi îngăduiți, doamnă, – i se adresă contele, servindu-i în același timp o cupă cu vin – o întrebare indiscretă. Nu aveți tipul de moldoveancă; sunteți din Basarabia ?

10 – Da! Sunt basarabeancă, aproape n-am ieșit din provincia noastră. Tatăl meu e un mare patriot rus, dar noi suntem toți moldoveni.

Contele parcă îi sorbea cuvintele și nu-și ascundea admirația.

15 – Eu aș fi gata să jur că sunteți spaniolă. Nu vă puteți închipui cum semănați cu Împărăteasa Eugenia. Am fost o vreme atașat militar la Paris și Majestatea Sa Împărăteasa Eugenia, care are multă simpatie pentru națiunea poloneză, a avut grația să mă distingă cu atențiunea ei. Când v-am văzut, am fost izbit de asemănare. Sunteți mai tânără, mai gingașă, mai frumoasă. O-o-o! Un portret în miniatură, flatat, al celeia care e crezută a fi cea mai frumoasă din purtătoarele de coroană. Ați fost la Paris ?

25 – Nu, – răspuse Smărăndița, împiedicându-se în vorbă, turburată de aceste excese de admirațiune. N-am fost în Franța, dar iubesc pe francezi. Am învățat puțin într-un pensionat francez din Chișinău, la Madame Carotte.

30 – A! Madame, acest sentiment ne este comun, eu ador națiunea franceză. Trăiți totdeauna la țară, aici, în județ ?

– În afară de cei trei ani cât am fost la pension, am stat toată vremea la țară, aici în județ; întâi cu

tatal meu, apoi... – Smărăndița se opri puțin... – la Napădeni.

– A! La Napădeni! Am auzit că aveți o casă frumoasă și o splendidă grădină așezată într-un superb peisagiu, care poate da un cadru frumuseții dumneavoastră atât de impresionante.

Smărăndița nu îndrăznea să ridice ochii din farfurie și nu știa ce să-i mai răspundă.

– A! Doamnă, vă place să stați la țară? – și fără să aștepte răspunsul, contele își urmă expansiunile. Și cu admir natura. Departe de convenționalitățile și zbuciumul sau splendoarea falsă a orașelor, în față cu imensitatea domului ceresc, în orizontul larg al dealurilor basarabene, te simți mai bun, mai înălțat, mai curat. Și aș fi în stare să trăiesc o viață întregă în societatea unei femei iubite, a unui suflet înrudit, care te înțelege, te îmbărbătează; altfel, chiar splendoarea naturii te deprimă.

Smărăndița, stăpânindu-și confuziunea, a reușit să strecoare:

– Am stat puțin în oraș, am fost numai în treacăt puține zile și la Odessa, dar mie mi-a plăcut: teatre, concerte, tovarășe cu care puteam vorbi și citi împreună, discuta.

15 – Dar la țară? – o învăluia contele cu privirea lui entuziastă și cu vocea în care se auzea admirația și înduioșarea – la țară nu aveți tovarășe de o vrâstă cu dumneavoastră, nu aveți distracții ?

– Am pe Natalița, nepoata lui Egor Stepanovici, care vine adesea la noi; apoi sunt câteva familii prin vecini, câteva rude cu care ne întâlnim și... – Smărăndița iarăși se opri puțin – nu prea am vreme, gospodăria, copiii...

– A! – exclamă sugestiv contele și tăcu.

Apoi:

– Îmi rezervați, doamnă, un vals și cadrilul?

– Nu prea am dansat de când am ieșit din pensionat. Mă tem că am uitat.

5 – O! – zâmbi în răspuns cavalerul. N-a putut trece o eternitate de când ați părăsit pensionatul!... Și sunteți născută pentru dans, prin grația și elasticitatea naturală a mișcărilor dumneavoastră. Pot conta?

10 Smărăndița nu știa ce să spună: nu avea curajul să consimtă, nici energia să refuze. Privirile încurajatoare ale Paulinei Andreevna o intimidau; amuțise și se uita fix în farfurie.

Natalia Chirilovna, al cărei „cavaler“ – un colonel solid, de tipul cunoscut în Rusia de pe vremuri sub numele de *burbon*, interesat mai mult de menu-ul banchetului decât de conversația cu vecina de masă – nu o împiedica să tragă cu urechea la dialogul din dreapta ei, interveni cu vioiciune, în momentul psihologic.

20 – Mă rog, Wladislaw Stanislawowici, nici nu-ți poți închipui cum dansează mătușica mea, ușoară ca o pană, parcă lunecă în văzduh, o fee, dar numai acumă mocnește, mucezește la țară, unde își închi-
25 pe mata, conte, s-o deștepți, s-o dezgheți! Nu te lăsa s-o redai tineretii!

– Ah! Doamnă, fericit va fi *le prince charmant qui révéillera cette belle au bois dormant*¹.

30 Smaragdița, ale cărei reminiscențe de pension îi dădeau putința să prindă înțelesul complimentului, a fost aruncată într-o confuziune și mai mare. Îi venea să sară și să fugă, cu atât mai mult cu cât fermecătorul

¹ Făt-Frumosul care va deștepta pe această Frumoasă din Pădurea Adormită. (fr.) (n. ed.)

cavaler, ca din întâmplare, a atins ușor mânuța ei, retrasă îndată de pe masă, ca arsă.

Din fericire, în momentul acesta Stephan Gheorghievici se ridică pentru obligatoriul *speech*, în fața reprezentanților puterii și ai gloriei împărătești și, cu un ușor salut la adresa guvernatorului și a generalului comandant, mândrindu-se cu accentul lui rusec, rosti:

– Doamnelor și domnilor! În numele nobilimii basarabene întregi, credincioasă, fără deosebire de origină, împărăției, supusă și devotată tronului, să-mi dați voie să închinăm paharul nostru în sănătatea Majestății Sale Împăratul Alexandru Nicolaevici! Ura!

– Urrra! – prinse în cor asistența.

15 Când s-a potolit puțin entuziasmul obștesc, se ridică guvernatorul, Hvosť-Berezinski, un general scurt și gros, cu un glob rotund cărămiziu pe umeri, cu niște ochi ieșiți din orbite sub stufoasele-i sprâncene, și începu să tune de sub o enormă mustață, cu un glas sonor, dar răgușit:

– E-e-e, domnilor, nobilimea este pavăza tronului și temelie, e-e-e, împărăției. Așadar, nu are decât, e-e-e, origina pravoslavnică rusească. Cu toții suntem fiii sfintei Rusii și, e-e-e, slugi împărătești. Și
25 Basarabia, pusă la hotarul împărăției, va rămânea, e-e-e, un zid de oțel. Ridic paharul meu pentru mareșalul nobilimii basarabene, patriotul Stephan Gheorghievici Cazara, și pentru grațioasa lui soție Paulina Andreevna. Ura!

30 – Urrra! – clocoteau comesenii.

Orchestra a intonat „tușul“. Doamna Cazara era gata să dea semnalul de sfârșit, când, pe neașteptate, apără încă un orator, un bărbat foarte subțire,

cu capul prea mare pentru statura-i mijlocie, dar parcă strivit din lături, cu profilul și mai ascuțit de un nas enorm, înaintat deasupra obrajilor, acoperiți cu o bărbuță rotundă, foarte îngrijită. Era candidatul rival al lui Stephan Gheorghievici, regulat „trântit“ până acuma, dar sigur de viitorul lui, ca reprezentant al vremii, Feodor Feodorovici Carpinski.

Descendent dintr-o veche familie moldovenească, cu multe ramificațiuni și în Moldova de peste Prut, el, totuși, slavofil și reacționar fervent, poza ca reprezentant al ideii pan-rusești și forma, împreună cu mulți membri ai numeroasei familii Carpinski, un fel de clan politic, care-și făcea un merit din lupta pentru rusificarea cât mai grabnică și mai radicală a Basarabiei.

Această familie a dat Imperiului Rus miniștri, diplomați, generali, dar totuși șeful ei n-a putut să câștige voturile nobilimii basarabene, în majoritate, pe atunci, încă moldovenească.

– Doamnelor și domnilor, – rosti el cu o *grasei*are pronunțată – așa cum a spus Excelența Sa, nobilimea rusă formează temelia împărăției și pavăza tronului. În Basarabia, nobilimii îi incumbă o misiune deosebit de importantă: de a asocia la viața obștească a națiunii ruse această populațiune, de curând emancipată de către glorioasa oaste a Rusiei pravoslavnice de sub jugul păgân, populațiune, deși slavă de obârșie, înstrăinată însă de marea națiune mamă, care aduce lumina și triumful crucii creștinilor robiți de Semilună. Ridic dar paharul meu pentru glorioasa oaste împărătească și falnicul ei reprezentant, Excelența Sa domnul general Dubrovin, comandant al diviziunii basarabene. Ura!

„Tușul“, urale, zgomote de scaune îndepărtate și, la semnalul dat de Paulina Andreevna, banchetul a luat sfârșit.

Smărăndița, eschivându-se, fără să dea brațul contelui Przewicki, aproape fugea spre capătul sălii, unde Iorgu Răutu, în picioare, întrecea cu un cap pe cei mai înalți dintre oaspeți, dar în drum fusese prinsă de Paulina Andreevna:

– Ei, cum ai petrecut, *ma chère Mignon*? Nu-i așa că Przewicki e foarte drăguț? Este dintr-o mare familie și bine crescut, dar a avut oarecari nenorociri, care l-au aruncat între urșii noștri moldoveni. Ce ți-a vorbit? Ți-a cerut să-i acorzi cadrilul? O! ai să vezi cum conduce, cu el parcă-ți cresc aripi.

Orchestra a intonat un vals. Părechile alunecau în viforul dansului pe parchetul lustruit.

Smărăndița, nici ea nu știa cum, fără să poată schimba două vorbe cu Iorgu Răutu, s-a trezit în brațele contelui Przewicki. Stânjenită de această atingere, rușinată de torsul ei dezvălit, deasupra căruia se înclina grațios capul cavalerului, ea parcă nici nu atingea pământul, dusă ca o petală de uraganul delicios; și, răpită de vârtej, i se părea că toate candelabrele se topesc în cercuri și dungii de foc.

Când orchestra se opri, ea fu silită, ca să nu cadă jos, ametită, să dea brațul contelui, care avu prevederea de a o duce spre scaunul pe care luase loc Natalia Chirilovna, veselă, strălucitoare și delicioasă, exuberantă de viață, zburdalnică, binevoitoare și... complice!

Tot restul serii Smărăndița nu avu o clipă de odihnă. Vag simțea ea trebuința de ocrotire din partea soțului ei, dar, în neștire, trecea, ca o somnambulă din brațe în brațe, simțindu-se strânsă de un frac sau de o uniformă galonată.

După un vals urmă o „polcă“, o mazurcă, un cadril și iar un vals. Și parcă tot mai des se pleca

asupra torsului ei dezvălit profilul elegant al contelui polonez.

La *cotillion* Smaragdița se găsi în primele rânduri cu Wladislaw Przewicki, care diriguia figurile acestui dans complicat.

– *Messieurs, balancez vos dames! Les dames à droite, les messieurs à gauche! Les dames restent sur place, les messieurs en avant! La chaîne! Tournez messieurs!*¹ – și o ghirlandă de părechi urma pe Przewicki cu Smărăndița, din salon în salon, până la terasa din dos, invadea sălile laterale, unde domnii mai în vrâstă și cucoanele resemnate se războiau la cărți.

Smărăndița abia putea zări o clipă, ca o umbră întunecată, figura masivă a lui Iorgu Răutu așezată la *préférence*, apoi viforul o răpea mai departe.

– *Messieurs, tournez! Chaîne de dames! Les messieurs à genoux, les dames en cercle!...*²

Balul s-a isprăvit spre dimineață.

Când dincolo de Nistru, peste câmpia albă a Podoliei, întinsă până la marginea orizontului, se aprinseră zorile și zăpada fu însângerată de primele raze de soare, invitații din împrejurimi plecară direct pe acasă, fără să mai stea la odihnă.

Și soții Voronin au preferat două ceasuri de drum de sanie până la Onițcani ospitalității din Vântura, în haosul dimineții de după un bal prea frecventat.

Când Natalia Chirilovna își comunicase intențiunea soților Răutu, Smărăndița, încă sub impresia viforului răpitor, insistă să plece și ea.

¹ Domnilor, balansați-vă doamnele (perechea)! Doamnelc, la dreapta, domnii, la stânga! Doamnele rămân pe loc, domnii înaintea Lanțului! Întoarceți-vă, domnilor! (n. ed.)

² Domnilor, întoarceți-vă! Lanț de doamne! Domnii, în genunchi, doamnele în cerc! (n. ed.)

Sania luneca de pe o culme pe alta a acestei regiuni de coline virginalc.

În văi nuanțate de tonuri albastre, coamele apăreau aprinse de soarele ridicat peste orizont.

Aerul rece și înviorător parcă alunga oboseala Smărăndiții, care, învălită în blănurile ei, lipită de Natalița, rețraia impresiunile negrăite ale nopții.

Dar la Onițcani, unde urma să se despartă de Voronești, Smaragdița se simți deodată prinsă de o oboseală mortală. Palidă, fără nici un pic de sânge în obraz, ea întrebă cu timiditate pe Iorgu, dacă n-ar putea rămâne puțin, pentru odihnă, la Natalița.

Conacul din Onițcani, deși comod și cu gust mobilat, nu avea multe încăperi. Totuși Natalița, dându-și seama de starea sufletească a „mătușicăi“, începu, după obiceiul ei, să trepideze de bucurie.

– Da! Rămânem numai noi, cucoanele, să ne odihnim! – hotărî ea fără drept de apel. Iar boierii să fie buni și să plece singuri la Năpădeni, iar noi – ha-ha-ha! – venim numai mâne dimineață! Margareta Jozefovna se va îngriji până atunci de copiii. Și Tolea – se uită ea cu înțeles la domnul Voronin – va ține de urât lui moș Iorgu.

Tinerele femei rămase singure, Smărăndița, fără să știe pentru ce, nu-și putu reține un plâns de copil; și a plâns mult, mult, în brațele Nataliței. Apoi, ca după o descărcare nervoasă, a adormit tot ca un copil; și prin somn surâdea, din când în când suspinând ușor.

Natalița îi dezmierda în tăcere, domol, brațul ce i-l aruncase după gât.

Cap. XV

PREGĂTIRI DE ASEDIU

Peste vreo două săptămâni, spre sfârșitul lui ianuarie, într-o zi când fulgi mari de zăpadă brăzdau tot cerul într-o rețea mișcătoare, Natalia Chirilovna Voronin, abia sărită din sanie, se repezi pe scările caselor din Năpădeni și, prin irupțiune năprasnică în iatacul Smaragdiții, o surprinse în fața oglinzii, cu un număr al revistei ilustrate în mână.

Deși Smaragdița închisese repede paginile revistei și, cu un gest indiferent, aruncase jurnalul, Natalia Chirilovna, abonată și ea la „Niva“, își putu da seama că astfel fusese dosit portretul Împărătesei Eugenia.

– A-a-a! – surâse ea la aerul nevinovat al Smaragdiței. Tocmai despre *el* vreau să-ți vorbesc. M-a rugat foarte mult să vin împreună cu el într-o zi la Năpădeni.

Smaragdița, cu gestul obișnuit – semn de perplexitate –, își duse degetul la tâmpla stângă și se trădase astfel încă o dată. Deși nu se pronunțase nici un nume, ea nu lăsă nici o îndoială că înțelesese despre ce și despre cine este vorba!

Îmbujorată, abia putu îngăima:

– Dar cum vrei să vie? Egor Stepanovici nu poate vorbi rusește, iar *el* nu știe moldovenește!

Natalia Chirilovna, respirând aerul rece, fără măcar să se dezbrace, acoperită de roua fulgilor topiți, apucă pe „tușică“ și începu s-o sărute răspicând:

– Obrăjelul!... altul!... Fruntea! Năsucul!

– Bărbia!... Ochișorii!... Unul!... Altul!... Așaaaa, ștregărițo! Ce copil ești! S-a și apucat să învețe moldovenește și nu trebuie să știe mult ca să steie de vorbă cu moș Iorgu. Poate și acuma juca pe moldovenește pichetul și écarté, zău! Ha-ha-ha-ha! – și iar sărutări. Lasă-mă pe mine, știu eu pe moș Iorgu, am să pun la cale totul...

– Dar...

– Taci, tușică, taci Dusea dragă! Ce, să ne oftigim noi aici, tot gospodărie și gospodărie! Slava Domnului, ai și pe Margareta Josefovna, pe Zoița, pe jupâneasa Marghioala și pe manca, și pe dădaca, și pe Gafița, și pe dracu, și pe lacu! Și o dată ești tânără în viață! Și veacul femeii e scurt! Eu am douăzeci și opt de ani și acuș, acuș trec peste pragul blăstămat al celor treizeci de ani. Nici tu, cu cei optsprezece ani ai tăi, n-ai cine știe cât până să sari peste acest prag!

Contele Przewicki a început, în curând, să frecventeze destul de des Năpădenii; și a găsit, într-adevăr, chiar și mijlocul de a conversa cu Iorgu Răutu, într-un fel de limbaj convențional, în care contele, spre a fi mai accesibil pentru conu Iorgu, schilodea cu nemiluita limba rusă, iar acesta, din aceleași motive și cu aceeași sârguință, maltrata limba moldovenească: de altfel, vocabularul ce le era necesar pentru schimbul de idei nu trecea cu mult peste vreo două-trei duzini de cuvinte.

Iorgu Răutu se simțea măgulit de atențiunile acestui mare aristocrat, conte autentic, care manifesta

multă considerație pentru boierul moldovan și știa să aprecieze gospodăria lui, grajdul lui, ca și iscușința lui la pichet și écarté.

5 Smaragda Theodorovna nu-și analiza stările sufletești. Ea se simțea atrasă de acest tânăr manierat și bine crescut, care a cunoscut saloane de elită și Curțile tuturor marilor capitale din Europa; care știa nu numai să povestească tribulațiunile și episoadele
10 dramatice ale vieții sale agitate, dar să și discute, în formă ușoară și plăcută, chestiuni de modă și de literatură, dezvelindu-și cu acest prilej sentimente înalte și delicate; el reușea chiar să facă și pe Smărăndița să-și biruiască timiditatea și să-și expună naivele sale aprecieri și reminiscențele literare, acumulate
15 în anii de pensionat.

Smaragdița se mira ea însăși și se bucura că-și poate astfel dovedi inteligența ei suplă și vie și un real umor și talent de expunere, cu toată lipsa ei de cultură și de cunoștința mai rafinată a limbii.

20 După asemenea conversațiuni, de cele mai multe ori foarte scurte, Smaragdița se simțea mai înviorată, mai veselă; starea sănătății ei, fără doar și poate, se îmbunătățea; înflorea în fiecare zi mai mult; părea tot mai frumoasă și chiar mai tânără decât cei optsprezece ani pe care îi număra. Nimeni n-ar mai fi putut
25 crede că e soție și mamă de doi copii.

Și, totuși, din adâncimile nescrutate și „refulate“ ale conștiinței sale se ridica o scurtă protestare – un sentiment nedeslușit, reprimat îndată, de vinovăție!

30 Nu i se putea reproșa nimic ca mamă. Își îngrijea copiii, îi iubea pasionat, mai cu seamă pe Sonia.

Când, prinsă în vârtoarea îndatoririlor ei mondene, se despărțea de ei măcar pentru câteva ceasuri, nici o clipă nu-și uita și îndatoririle ei de mamă.

Ca soție?...

Dată fiind deosebirea de vârstă, ea nu-și putea lua asupra-și răspunderea pentru căsnicia cu Iorgu.

Doctorul îi ușura cugetul.

5 Și chiar Egor Stepanovici – suflet bun, cu toate pornirile lui, adesea neînfrânate și grosiere – ținea mult la Smaragdița și, bucurându-se din inimă la rezultatele tratamentului prescris de medicul casei, el nu uita stavila pe care acesta i-o impusese...

10 Absorbit de grijile gospodăriei, simțindu-se întotdeauna de prisos și stânjenit în saloane, Iorgu Răutu, în afară de participarea la vânători, evita alte petreceri mondene. Dar Smărăndița, recunoscută după balul din Vântura ca o stea a elitei sociale locale,
15 era solicitată de toate saloanele boierești din județul S*** și chiar de peste hotarele lui.

De cele mai multe ori, ea era însoțită, în lipsa lui Iorgu Răutu, de Natalia Chirilovna Voronin și adesea luată sub aripa doamnelor Cazara, Brezò și a altor
20 cucoane din înalta aristocrație basarabeană.

Contele Wladislaw Przewicki era și el aproape întotdeauna nelipsit din saloanele s***ciene.

Foarte repede, el ajunsese răsfățatul acestor saloane; mamele cu fete de măritat îl alintau, îl supravegheau
25 și-l urmăreau cu cel mai viu interes; frumusețile recunoscute ale județului își risipeau farmecele în fața lui; inimile fecioarelor romantice zvâcneau de nădejde la apariția lui.

30 Contele se strecura prin mrejele tuturor solicitărilor cu multă eleganță și grație, fără să poată fi învinuit de vreo lipsă de tact. Dar, în același timp, dânsul știa să facă pe Smaragda Theodorovna Răutu să simtă în fiecare moment că o distinge dintre toate.

Astfel a trecut iarna.

Primăvara, cu începutul muncilor agricole, cu închiderea sezonului de vânătoare, curma și seria balurilor și a recepțiilor mondene.

În anul acela, mai cu seamă, urmând să se întrunească la Chișinău, pe la jumătatea lui mai, adunarea trienală a nobilimii provinciale pentru alegerea de mareșal, magnații basarabeni, cu familiile lor s-au și grăbit să se concentreze în capitală, în vederea unui nou „turnir“ între cele două lagăre ale boierimii din „gubernie“.

Soții Răutu, rugați cu insistență de Stephan Gheorghievici Cazara și chiar de șeful partidului „moldovenesc“, domnul Chiril Chiriacovici Leon, se pregăteau și ei de drum.

La începutul lui mai, Smaragda Theodorovna, gânditoare, stătea pe banca din deal, în parcul Năpădenilor; pământul încă umed respira aromele vieții renăscute; exhalățiile straturilor înflorite se amestecau într-o simfonie de miresme, în care dominau liliacul și irișii; în câmp răsuna cântecul tremurat al ciocârliei, căruia îi răspundeau din parc trilurile pasionate ale privighetorii.

Copiii, scoși și ei în grădină sub supravegherea Margaretei Jozefovna, văzând pe mama, s-au repezit spre ea, în cap cu favorita Sonia, cu strigătul de bucurie, „mamica, mamica“, urmată de micul Tosia, care, neavând încă nici doi ani, se legăna în mers ca un ursuleț.

Dar Smaragdița, după o sărutare fugitivă, parcă enervată, porunci Margaretei Jozefovna să-i coboare în vale. Rămasă singură, ea se uiă sfioasă împrejur, apoi scoase din corsaj un mic pătrat de hârtie, îl desfăcu și îl reciti, parcă înfiorată.

Era scrisoarea contelui Przewicki, pe care i-o adusese dimineața Natalia Chirilovna.

Smărăndița se oprea de emoțiune asupra fiecărui cuvânt al celei dintâi misive de dragoste ce i-a fost adresată:

„Scumpă doamnă,

Dacă aveți o umbră de îndoială asupra sentimentului care-mi smulge aceste rânduri, dacă o clipă ați avea bănuieli asupra intențiilor de care sunt însuflețit, vă rog să aruncați, fără a-l mai citi, acest nemernic petic de hârtie.

Cred însă că inima nu mă amăgește.

Cum un pelerin, rătăcit în deșerturile aprinse, își întinde cu nădejde brațele spre viziunea unei oaze din zarea îndepărtată, sunt stăpânit de icoana ideală – cea dintâi licărire de lumină, care a înseninat pentru o clipă bezna singurătății mele.

E un miragiu, o realitate ?

Pot avea nădejdea de a alina această inimă însetată ?

Sunt un nebun, aiurez ?

Adorata mea, numai tu îmi poți da răspunsul !

Mă îngrozește însă și gândul că ai putea vedea în rugile mele altceva decât o izbucnire năprasnică de adorațiune.

Nu cer acum răspunsul. Dar să-mi dăruiești o clipă, o singură clipă, fără prezențe inoportune, pentru ca să-ți pot spune tot zbulciul meu sufletesc și să depun la dragele tale piciorușe jertfa vieții mele întregi. Nu semnez aceste aiurări nebune, fiindcă, dacă nu mă ghicești, chiar aceasta va fi un verdict de moarte!...”

Brațele Smaragdiței căzură pe genunchi și ea privi un timp în neștire spre câmpia nemărginită a Podoliei, învelită în zarea albastră.

Apoi, aruncând din nou o privire împrejur, se rezezi la vale, susținându-și rochia, ocoli la stânga grupul de copii, care se urca pe altă alee a parcului, și se opri numai la țârm.

5 Aici, după ce sări pe piatra de granit care bara la margine cursul Nistrului, aruncă, petec după petec, scrisoarea ruptă în bucățele mărunte. Apucate de vârtejul apei, bielele petale maculate lunecau pe încrețiturile undelor mici, ridicate de adierea ușoară a vântului.

10 Apoi, tot în fugă, ea se urcă spre conac, înconjurând din nou pe copii cu îngrijitoarele lor.

În cerdac, Iorgu Răutu, înarmat cu ochelari, citea de pe o hârtie lui Alexandru vechilul numele oamenilor care urmau să fie scoși a doua zi la lucru
15 pentru reparația digului din Ciripeni, care suferise de revărsarea apelor de primăvară.

– Egor Stepanovici, – îl întrerupse Smărăgdița, urcând scările – am primit o scrisoare de la Paulina Andreevna, care ne roagă foarte mult să venim cât
20 mai curând la Sobrania Dvorenilor. Spune că va fi o bătălie cumplită la alegerea mareșalului.

Iorgu Răutu, privind-o în jos peste ochelari, i-a aruncat cam cu năcaz:

– Știu, frate, îi o adevărată belea! Mi-a trimis vorbă
25 și mie conu Stephan, trebuie să mergem, n-avem încotro, dar mai este vreme.

Smaragdița, oftând, se lăsă în fotoliul de trestie din cerdac, cu un aer de resemnare și tristeță, la care știa că Iorgu Răutu nu poate rezista.

30 – Bine! – răspunse ea cu o voce stinsă – cum vei vrea matale, Egor Stepanovici!

Experiența o învățase că, întotdeauna, cu Iorgu Răutu, temperament violent, care se aprinde la rezistență sau contrazicere, se poate face orice cu două-trei

suspine și cu o privire melancolică și două-trei lacrimi reținute.

Manevra reuși și de data aceasta. Fără să mai spuie un cuvânt, soțul resemnat porunci lui Alexandru vechilul să cheme îndată pe Dumitru vizitiul.

10 Fața Smărăndiții se însenină. Sub o impulsivitate irezistibilă, ea apucă mâna lui Iorgu Răutu, minunat, o sărută și dispăru ca o arătare în ușă. Ajunsă în iatacul ei, ea îndată și începu să-și pregătească valizele și bagajele, cu ajutorul Gafiți și al jupânesei Marghioala.

Cap. XVI

„DVORENII“

Iorgu Răutu fusese prevenit de domnul Alexandru Matveevici Vătruță, „moldovenizantul“, că
5 „Sobrania Dvorenilor“ – adunarea nobilimii provinciale – din anul acesta are o importanță deosebită.

Alexandru Matveevici Vătruță și Constantin Dimitrevici Chirilă, cei doi reprezentanți ai liberalismului și ai moldovenismului basarabean de pe
10 vremuri, desfășurau cu acest prilej o vie activitate la Chișinău.

Și, în adevăr, viața socială a Basarabiei trecea în
aceea epocă printr-o criză acută.

După abrogarea statutului autonom al Basarabiei,
15 după eliminarea limbii naționale din administrație, din justiție, din școli, boierimii moldovene i-au fost hărăzite spre consolație titlurile de nobleță rusească, împreună cu organizarea „Sobraniilor“ de clasă, după tipicul din imperiu, în realitate, fără nici o atribuție de real interes obștesc.

În aceste condiții, „Sobraniile Dvorenilor“ se degradau cu timpul tot mai mult, reducându-se la un simplu
prilej de intrigi urâte, de ceartă meschină, de dezlănțuire de vanități mărunte și de apetituri grosiere.

25 Rapoartele guvernatorilor către Împărat vorbesc cu un nemăsurat dispreț de aceste manifestări ale

boierimii degenerate, care număra însă în sânul său pe mari proprietari funciari, purtători de nume istorice, descendenți din dinastiile bizantine.

„Era marilor reforme“, inaugurată după războiul nenorocit din Crimeea, nu putea rămânea totuși
5 fără răsunset și în Basarabia sălbătăcită sub regimul de rusificare.

Au fost puse la ordinea zilei reglementarea raporturilor agrare, prin desființarea „boierescului“,
10 reforma justiției, serviciul militar obligatoriu, introducerea „zemstvelor“ și a instituțiilor de autonomie locală în orașe și la sate. Aceste probleme atingeau direct interesele tuturor claselor sociale din Basarabia și deci nu puteau să nu agite și apele stagnante ale
15 vieții provinciale, dând un deosebit interes așteptatei „Adunări a Nobilimii“.

Cei doi șefi ai liberalismului moldovenesc nădăduiau că, cel puțin cu acest prilej, va sufla aerul de
renovare în Basarabia, deșteptând aci viața socială și
20 intelectuală.

La sosirea caleștei încăpătoare a Răuteștilor la Chișinău, chiar de la bariera Orheiului se putea observa în străzile largi și de obicei pustii o animație
deosebită.

La colțuri de stradă, se vedeau grupuri de populație, urmărind cu interes trăsurile baroce, care soseau din unghiurile cele mai prăpădite ale Basarabiei și care, alături de echipajele de lux recent importate, apăreau ca rămășițele deluviale. „Troici“, părechi
30 de „trotteuri“, mârțoage, fosile, cadrigii și „țuguri“ de patru și șase cai înaintași se încrucișau și mișunau în toate părțile, dând impresia de pitoresc și de agitație obștească.

Pe terasa Hotelului „Paris“, în fața „Bulevardului“, soții Răutu au fost salutați, cu respect și simpatie jovială, de vestitul proprietar al hotelului, Gaspar Gasparovici Nazarian, care era un factor al vieții publice basarabene, asupra căruia un cronicar al acestor vremuri nu poate trece.

Pe atunci nu apărea la Chișinău nici un ziar.

Gaspar Gasparovici, mai multe decenii, singur avea misiunea de a satisface trebuințele de publicitate și de publicistică ale provinciei.

Spiritual, prietenos și cu minte ageră, el era bine văzut și bine primit în toate cercurile societății Chișinăului și, în același timp, se ținea în contact zilnic cu toată boierimea provincială, pe ai cărei fruntași îi găzduia, când veneau în capitala provinciei, și cu plăcere le făcea comisioanele cu care îl însărcinau, când nu puteau veni; și pe toți îi sfătuia, îi informa și-i îndruma, chiar fără să fie rugat.

Peste tot era populară figura expresivă a acestui om mic de statură, cu un barbișon ascuțit *à la* Napoleon III, cu craniul luciu, fără fir de păr și cu ochii vii, pătrunzători. În fiecare dimineață, cu o șapcă de stofă groasă în cap iarna și cu o panama vara, el se așeza pe terasa hotelului și nu lăsa să treacă, fără o frântură de conversație prietenească, pe niciun trecător cunoscut. Și cine nu-i era cunoscut?

– A-a-a, Fedor Ivanovici! – exclama el la vederea vreunui cetățean respectabil al capitalei basarabene. Câte veri și câte ierni nu te-am mai văzut? Ce mai faci? Sănătos? Voinic? Dar Elena Vasilevna? Dar Maria Petrovna? Și cum e Constantin Ivanovici? Și-a vândut moșia? Și-a măritat fata? Sunt mulțumiți de ginere? Au adus o guvernantă? Stepanida Ivanovna l-a prins pe Petru Petrovici cu bona? He-he-he!

În puține minute, cetățeanul descărca tot ce ar fi văzut, auzit sau închipuit. Materialul astfel adunat pe terasă, aflat de la clienții hotelului veniți din provincie sau din corespondența lui pentru comisioane și sfaturi, era triat, selectat, combinat, dezvoltat, înflorit, într-un cuvânt suferea o prelucrare literară și artistică. Gaspar Gasparovici era un om de talent!

Seara, la apariția lui la Clubul Dvorenilor, el era întotdeauna primit cu ovațiuni; și cei mai încăpățânați jucători de cărți își păraseau mesele și-l înconjurau pe Gaspar Gasparovici, căruia i se ofereau imediat țigări, un pahar de vin sau de licheur, la o tradițională cafea turcească, în fața căreia putea ședeă ceasuri întregi.

Și atunci Gaspar Gasparovici își revărsa tezaurul de noutăți, de anecdote, de zvonuri și supoziții sau sugestii, întotdeauna într-o formă spirituală și chiar briliantă, fascinand pe ascultători și ținându-i suspendați în așteptarea unei concluziuni picante.

Iorgu Răutu a putut fi, astfel, bine documentat asupra situației, în ajunul adunării nobilimii.

Această situație era în adevăr paradoxală și impunea guvernatorului, generalul de infanterie Apolon Apolonovici Hvosť-Berezinski, o grea sarcină și un neobicinuit efort intelectual. În biroul său, din locuința sa privată, el chemase atunci în ajutor pe consilierul intim al tuturor predescesorilor săi din ultimele decenii, un funcționar al cărui patriotism rusesc era cu atât mai fierbinte, cu cât trebuia să fie uitată originea lui moldovenească, Ivan Ivanovici Covată, un tip parcă desprins din paginile lui Gogol, dintre aceia pe care marele ucrainean l-a botezat prin eufemism „bot de oală“.

Acesta puse în fața generalului pe masă un dosar gros, cu rapoarte confidentiale din ultimii ani.

Și generalul, care, prin firea lui de epicurean, se simțea așa de bine până în acest moment, în mijlocul aristocrației locale, acumă cu teroare citea din vestitul raport al nu mai puțin vestitului consilier de curte Somov, cum această ospitalieră și docilă aristocrație a fost pe vremuri caracterizată în actele oficiale:

„Origina comună și educația asemănătoare a moldovenilor face ca moravurile lor să fie foarte deosebite de moravurile popoarelor cu idei sănătoase...

Pornirea dvorenilor moldoveni de a se sprijini reciproc împotriva rușilor, pentru care nu simt decât ură; aversiunea lor de a se supune legilor fundamentale ale Imperiului îi duce la o conspirațiune tacită spre a ascunde situația reală din provincie...

Exclusivismul lor față de funcționarii ruși și favoritismul față de cei moldoveni îi face să proslăvească Moldova, tăinuind că acolo domină numai dreptul celui mai tare împotriva legilor divine și omenești, exploatarea nemiloasă a statului în folosul exclusiv al boierimii...”

Instrucțiunile recente primite din Petersburg dezvăleau, în același timp, intențiunile guvernului imperial de a realiza în Basarabia reforma agrară mult mai largă ca în restul imperiului, atât pentru a slăbi boierimea, cât și pentru a asigura simpatiile țărănimii pentru regimul rusesc.

– Domnule Covată, cum crezi dumneata, e-e-e, putem noi pune la cale așa ceva, e-e-e, demonstrație de credință către Maiestatea Sa Împăratul din partea nobilimii, adică, e-e-e, un gest cavaleresc, e-e-e, îi dăm și sufletul, e-e-e, și moșia, cât vrea! Putem aranja noi un fason de acestea? A?

Și generalul își aținti ochii bulbucați asupra lui Covată.

Acesta arăta prin toată atitudinea lui că se topește de admirație și respect pentru șeful său.

– La poruncă, Excelența Voastră! S-ar putea pune la cale, să șoptim un cuvânt domnilor Vătruță sau Chirilă. Și aceștia vor ști să învârtească pe Chiril Chiriacovici Leon și pe Stephan Gheorghевичi Cazara.

– Ce? Cum? – tună răgușit generalul sărind în picioare, și chiar spincenele lui stufoase se zburliară. Vătruță? Chirilă? Acești fracmasoni? Acești carbonari? Acești separatiști?

Admirațiunea, devotamentul și respectul lui Covată parcă îl anihilau; și, contractându-se în colac, el îndrăzni totuși să obiecteze:

– La poruncă, Excelența Voastră! Dar n-am putea găsi pe nimeni altul pentru așa ceva.

– Cum? Dar acești patrioți și ruși de sânge sau de suflet ca Feodor Feodorovici Carpinski, Aristide Nicolaevici Brezò, în sfârșit, baronul August Ferdinandovici Holstorm?

Covată se subție, scăzând la a patra parte din volumul său moral; totuși îndrăzni să insiste:

– La poruncă, Excelența Voastră! Tocmai așa, Excelența Sa Feodor Feodorovici Carpinski, Măria Sa domnul șambelan Aristide Nicolawici Brezò, domnul baron August Ferdinandovici Milbrey von Pfalzer-Gröner zu Holstorm sunt mari patrioți, supuși credincioși și devotați Majestații Sale Imperiale Țarul Alexandru Nicolaevici. Dar sunt boieri mari, foarte mari și urmează să piardă până la două treimi din moșiile lor. Și cum Excelența Voastră știți, în toată împărăția boierii mari, adevărații magnați, se cam ridică împotriva milostivelor reforme ale Majestații

Sale Țarul Alexandru Nicolaevici – ei spun că reforma agrară ruinează nobilimea și răzvrătește gloata, că o îndeamnă la trândăvie, că prăpădește agricultura și că boierii noștri vor pierde și mai mult ca magnații din Rusia.

Generalul cade în fotoliu său și o bucată de vreme îl fixează uluit pe acest model de funcționar, „eminența griză”¹ a tuturor guvernatorilor basarabeni de pe vremuri.

– Atunci? Să mă ploconesc eu acestor răzvrățiți, acestor tulburători, separatiști? A! Am să-i turtesc pe toți în corn de berbec! – răcni răgușit guvernatorul, prototipul administratorilor cu „mâna de fier”.

– La poruncă, Excelența Voastră! Lăsați! N-avem nevoie să ne ploconim înaintea nimănui. Doar, un mic meșteșug, așa ceva se aranjează...

Chiar în acest moment, în biroul lui Constantin Dimitrievici Chirilă, cei doi „răzvrățiți și separatiști” stăteau la sfat.

Ei erau pe atunci dintre acei prea puțini moldoveni din Basarabia, care, trecând prin universitățile rusești, suferiseră influența curentelor de idei care agita societatea din imperiu, se deprinseră să vorbească și între ei mai mult rusește, fără totuși să piardă sentimentul de solidaritate națională românească.

De față se găsea și Ivan Nicolaevici Telega din Cemeleuți, mizantropul județului S***.

Alexandru Matveevici Vătruță, gânditor, ciocănea încet cu degetul pe masă, vorbind domol și măsurat:

– Nu putem face nimic fără domnii Leon și Cazara – declară el –, din spirit de opoziție împotriva clicei

¹ De la fr. *éminence grise*, „eminență cenușie”. (n. ed.)

familiei Carpinschi, ei moldovenizează și bat în struna liberalismului și a progresismului.

– Ho-ho-ho! – izbucni sardonice strâmbându-și buzele senzuale Ivan Nicolaevici. Acești latifundieri? Dar reforma agrară le va croi în ferfenițe latifundiile; instituțiunile de autonomie locală vor ridica greutatea specifică a țărănimii și a micii burghezii, în defavoarea nobilimii; lor nu le prea poate conveni nici serviciul militar obligator, nici reforma judiciară, care aduc o gravă atingere privilegiilor străvechi. Nu fiți copii! – încheie dânsul.

Constantin Dimitrievici își purta coama de argint vechi alergând de la un colț la altul al biroului:

– Dar Cazara vrea să fie mareșal! – striga marele avocat al Basarabiei. El nu poate fi ales fără sprijinul boierinașilor, pe care reforma agrară îi atinge mai puțin, iar celelalte reforme sunt în interesul lor; apoi avem și noi câțiva prieteni. Carpinschi pune toate în mișcare tocmai spre a-și întări pozițiile față de reforme.

– N-aveți grijă! – își reluă firul indomptabilul *negru*. În privința reformelor, troglodiiții noștri de toate colorațiunile se vor înțelege de minune; dar cu toții vor asculta *smirna* poruncile lui Hvost. Boierimea moldovenească e moartă, puteți să-i cântați prohodul: *finis Basarabiae!*

– Dar e o clasă dominantă! – nu se astâmpără Constantin Dimitrievici. Nu-i poate bate din picior orice Hvost!

– Eroare, amice, mare eroare! – se ținea și mai dârz *negrul*. De când și-a vândut dreptul de primogenitură, nu pentru un blid de linte, pe acesta i l-a luat birocrăția imperială cu clientela ei, ci pentru pe-tece de pergament și pentru tinichele colorate, și de

când a intrat ea însăși în clientela de categoria a doua a acestei birocrății, boierimea noastră nu mai e nici *dominantă*, nici măcar *clasă*. Ce fel de clasă poate fi – înțelegeți odată! – strânsura fără nici un suflet, în care
 5 două generații succesive nu se pot înțelege în aceeași limbă, ci se deosebesc mai mult între ele decât triburile de la antipozi? Boierimea moldovenească a pierdut – și tocmai în vremea când aceasta a fost mai necesar – conducerea socială în Basarabia – acel
 10 *leadership*, care singur poate justifica acumularea de avere și o situație socială privilegiată. Ea s-a înstrăinat cu desăvârșire – deveni elocvent și patetic mizantropul nostru – ea s-a înstrăinat cu desăvârșire de masele țărănimii, care în truda ei milenară, zidind în adâncimi
 15 viața, cum generațiile polipilor de corali construiesc continente, a fost izolată, prin stratul impermeabil de cultură străină și neasimilată, de orice rază de lumină. Așa numita rusificare a Basarabiei nu este decât un lung proces de sălbătăcire și pustiire sufletească! În
 20 această situație, boierii noștri nu-și pot permite luxul unei atitudini demne, sunt sortiți să ajungă o turmă abjectă și servilă în slujba oricui ține biciul în mână. Consecințele, nu numai pentru starea ei morală și intelectuală, dar și pentru cea materială, nu pot fi decât
 25 tragice. Nu contați dar pe această mortăciune!

Nici oratorul nu putea ști atunci cât de profetice erau vorbele lui: până la sfârșitul veacului, boierimea moldovenească din Basarabia pierdea nouăzeci la sută din moșiile ce-i rămăsese după reformă; complect rui-
 30 nată, ea a format acea pepinieră de „zimbri“, care înspăimânta Rusia și dintre care se recrutau conducătorii „Ligii Adevăraților Ruși“, pogromiștii și stâlpii obscurantismului intransigent și... slugarnic.

Cap. XVII

„SOBRANIA“

În așteptarea zilei hotărâtoare, atât Feodor Feodorovici Carpinski, în palatul său din strada Mos-
 5 covei, cât și Stephan Gheorghevici Cazara, în strada Căușani, țineau casă deschisă și masă pusă pentru partizanii lor.

Agenții ambelor lagăre făceau o vie propagandă între boierii veniți din toate colțurile provinciei,
 10 foarte dezorientați în fața evenimentelor și a problemelor la ordinea zilei.

Cei mai mulți profitau de ocazie și, fie din indiferență, fie din instinct de conservare, făceau act de prezență în ambele cartiere generale și asigurau pe ambii
 15 rivali de concursul lor necondiționat.

Baronul Gulfstream clocoțea ca un cazan sub presiunea de zece atmosfere și, în calitatea lui de stâlp al partidului patrioților adevărați ruși, la fiecare pas
 20 provoca la duel pe cei bănuți de lipsă de loialism și de tendinți moldovenizante.

El perora cu vehemență în restaurante, la club, în stradă, se încaiera cu opozanții și, în exploziunea patriotismului său neînfrânat, lăsa aproape toate
 25 localurile publice fără oglinzi și pe mulți chelneri cu capetele sparte.

Conu Petrache Bârsianu profita de ocazie, ca să-și afirme talentul oratoric, interpelând pe fiecare dvorean, oriunde-l întâlnea.

– Eu vă întreb, *gospoda, cuda mî idiom?*¹ Această *polojenie*² este *nevânosima*³. *Nași* moșii, *dăărămaițea*, noi ne *răzorim*⁴, suntem *vernopodani*⁵, talpa tronului. *Cuda mî idiom, gospoda?* – zbiria dânsul, nemiștiind el însuși în ce limbă vorbește.

Pentru partida moldovenească, propaganda a fost dusă cu multă discrețiune.

Afară de Costea Ursu din Măcăreni, poreclit „geambașul“, atât pentru fața lui smeadă, cât și pentru patima pentru cai, care îl ruina, nimeni din adepții lui Stephan Gheorghievici Cazara nu se încumeta să ție piept manifestărilor exuberante ale baronului Gulfstream.

Dar cu atât mai multă tenacitate se desfășura lupta acoperită prin saloane, ca și prin intervenții la cucoanele boierilor îndoielnici sau șovăitori.

Smaragda Theodorovna Răutu primi și ea vizita șefului real al partidului moldovenesc, Chiril Chiriacovici Leon, cunoscut ca „Metternichul“ Basarabiei – om blând ca înfățișare, care vorbea încet și domol, aproape în șoapte, fără să ridice vreodată vocea, numai din când în când fulgerări de ochi negri trădând o voință de fier; râsul lui ascuțit, aproape feminin, ciudat, adesea înspăimânta pe convorbitorii săi, ca o amenințare. Pentru boierii moldoveni,

¹ ...domnilor, unde mergem? (rus.) (n. ed.)

² Situație, condiție (rus.) (n. ed.)

³ Insuportabilă, de nesuferit (rus.) (n. ed.)

⁴ Razorit'sia (rus.) – „a se ruina“ (n. ed.)

⁵ Supus, credincios, loial (rus.) (n. ed.)

supărarea lui Chiril Chiriacovici, de altfel, însemna lipsa de orice protecție.

– Sărut mâna, conită! – a salutat el de la intrare pe Smaragda Theodorovna și, cu toată vrâsta lui, i-a sărutat cu mult respect mâna.

Smaragda Theodorovna, puțin jenată și, în aceiași timp, măgulită, și-a exprimat mulțumirea de a vedea pe Chiril Chiriacovici.

– Stau chiar aici la hotel și am aflat că ați sosit cu conu Iorgu, pe care nu l-am mai văzut de mult; și-mi aduc aminte cu atâta plăcere de ceasurile pe care le-am petrecut la dumneavoastră la Năpădeni, încât am ținut să vă bat la ușă, aici, la Chișinău, și să am vreo două vorbe cu dumnealui. Vin vremuri grele pentru noi, moldovenii. Avem nevoie să mai stăm la sfat, ce și cum îi de făcut. Că sunt mulți din boierii noștri moldoveni, care sunt sau prea hâtri, sau prea tembeli. Și socot că și cuconițele noastre sunt cam de vină – hi-hi-hi! –, le ametește cinstea pe care le-o fac *cinovnicii*¹ cei mari înainte de alegeri. Hi-hi-hi! Și mare păcat îi râvna aiasta a moldovencelor noastre pentru cinovnicii aduși de vânt, cine știe de unde.

Sub privirea atentă a lui Chiril Chiriacovici, la râsul lui, Smărăndița a simțit ca un fel de fascinare și spaimă. Cam palidă în zilele din urmă, ea și-a simțit deodată obrajii fierbinți și apoi inima parcă i s-a oprit.

– Dacă am avea – a căutat s-o liniștească Chiril Chiriacovici, care îi observase emoțiunea –, dacă am avea multe boieroaice moldovene ca matala, ar merge strună și boierii. Mai stați multă vreme aici? – Până după Sobrania; Egor Stepanovici cu greu a lăsat moșia pe vremea aiasta.

¹ Funcționarii (rus.) (n. ed.)

– Da-da-da! Ați văzut pe coana Paulina Cazara? M-a întrebat despre matală.

– Am venit așa, pe neașteptate! Egor Stepanovici n-a vrut să mă lase singură la Năpădeni. Apoi, pe vremurile acestea, trebuie să fie casa plină la Paulina Andreevna și nu știu cum să n-o supăr. Trebuie să aibă acum griji peste cap.

– O! cum se poate! Ți-i nașă și ține grozav la matală. Spune la toată lumea că nu este în Basarabia altă duduie tânără și frumoasă, așa de cuminte și bună gospodină ca matală. Păcat! Ai s-o superi, apoi, când va afla că ești pe aicea, tot are să te poftască și nu e bine să nu-i fi călcat peste prag până atunci.

Astfel, Smaragda Theodorovna se trezi prinsă în vârtejul mondenității Chișinăului. Sub patronajul Paulinei Andreevna, ea fu peste tot primită cu admirație, nu numai pentru frumusețea ei, dar și pentru tactul, demnitatea și modestia cu care știa să se poarte în acest mediu pe care, pe vremea ei de pensionat, abia îl putuse întrezări ca orfană săracă în casa cătorva colege.

Smaragdița, de altfel, se aruncă cu plăcere în vârtejul petrecerilor. Ea plecase din Năpădeni pentru a fugi de contele Przewicki și, cu spaimă, constată că ar trebui mai curând să fugă de ea însăși – de tainicele ispite care îi turburau cugetul.

Saloanele Chișinăului îi dădeau cel puțin rare momente de uitare de sine.

Își înțelegea și obligațiunile pe care i le impunea primirea, mai mult ca prietenească, în saloanele „moldovenești“.

Fără să-și permită dar o intervenție fățișă la Iorgu Răutu – ferm convins că aceste treburi „nu sunt pentru un cap de femeie“ –, ea, dând urmare sugestiunilor

lui Chiril Chiriacovici, a putut și de această dată să aplice cu succes tactica ei obicinuită, pentru ca, fără să-i ceară nimic direct, să-i sugereze atitudinea și acțiunea dorită.

Toate simpatiile lui Iorgu Răutu erau, firește, de partea „partidei moldovenești“. Dar el, ca și mulți dintre boierii moldoveni de atunci, era speriat de zvonurile asupra reformei agrare, iar partida „Carpinschi-neștilor“ știau să insinueze pe sub mână că triumful partidei moldovenești poate determina, ca reacțiune și represiune, o aplicare mai drastică a normelor de expropriere.

O șoaptă la ureche, de la om la om, semăna nădejdea că numai acea partidă, ca rusofilă, poate găsi sprijin la Petersburg și îndulci reforma pentru Basarabia.

Iorgu Răutu se zbătea astfel, și dânsul, între palatul din strada Moscovei (ceea ce și provocase, probabil, vizita amintită a lui Chiril Chiriacovici Leon) și cel din strada Căușanilor. Deși, în nedumerirea lui, el nu-și angajase încă cuvântul nici într-o parte, diplomația savantă a Smaragdiții puse însă capăt oricărui îndoielei ce ar fi putut avea.

Dintre ceilalți „peripateticieni“ care acceptau cu dezinvoltură ospitalitatea copioasă în cele două palate, cei mai mulți nu se sfiau să jure credință în ambele lagăre, asigurându-le de votul lor.

Numai Vasile Petrovici Bartic, deși în fiecare zi putea fi văzut și în strada Moscovei, ca și în cea a Căușanilor, nu ascundea că vine numai în scopuri gastronomice și lăsa carieră liberă malițiozității sale adesea brutale.

În ziua de deschidere a Sobraniei, afluența dvo-renilor a fost mai mare ca de obicei.

După *molebenul* (tedeum) de rigoare la *Sobor*, boierii s-au adunat în salonul cel mare al palatului nobilimii. Guvernatorul, Excelența Sa Apolon Apolonovici Hvost-Berezinski, ca reprezentant al Majestății Sale Țarului, a adresat Sobranei celebrul său discurs – același pe care îl pronunța, fără multă variație, ori de câte ori era silit să ia cuvântul:

– Domnilor dvoreni... e-e-e... ca reprezentant al împărăției, e-e-e... țin să vă salut, e-e-e!... Nobilimea este pavăza tronului și e-e-e... temelia împărăției. Așadar, e-e-e... nu are decât origina pravoslavnică rusească... e-e-e... cu toții suntem, spun cu tărie... e... e... e... vrasăzică, fii ai Sfintei Rusii și, vrasăzică, e... e... e... slugi împărătești e... e... e... Basarabia, pusă la hotarul Sfintei Rusii... e... e... e... Dumnevoastră, ca dvoreni, e... e... e... să stăm cu toții ca un zid de oțel. În numele Majestății Sale Imperiale Țarul Alexandru Nicolaevici, declar Sobrania deschisă și e... e... e... vă urez spor la muncă. Vă veți face datoria, justificând încrederea Majestății Sale Imperiale în e... e... e... în credința și spiritul de jertfă a nobilimii și veți răspunde la înaltul apel ce vi se adresează, e... e... e... în acest moment solemn, istoric. Așadar, să trăiască Majestatea Sa Imperială Țarul Alexandru Nicolaevici! Ura!

– Urrra! Vivat! Să trăiască! – au răspuns în cor boierii.

După plecarea guvernatorului, fotoliul preșidențial a fost ocupat de Stephan Gheorghevici Cazara. Dar acesta, după încheierea formalităților, se ridică cu o deosebită solemnitate și propuse ca:

– În vederea acestui moment solemn și istoric, cum a declarat Excelența Sa, întrucât urmează o alegere care va avea o deosebită însemnătate și pentru

care trebuie să ne dezbrăcăm de orice considerațiuni personale sau de coterie, rog Adunarea să hotărască să fie prezidată de prințul Spiridon Spiridonovici Vatatzî, al cărui nume și situație, ca și respectul general de care se bucură, vor fi chezașia unor hotărâri înțelepte și patriotice.

– Rugăm, rugăm! – s-a auzit în toate părțile. Vivat!

Pe tribună s-a urcat un domn bătrân, cu o barbă albă foarte decorativă, cu trăsături fine, desprins parcă din portretul vreunui împărat bizantin, la care, de altfel, se uea genealogia familiei.

– Onorată Adunare! Vă mulțumesc pentru cinstea pe care mi-o faceți. Sunt mândru de a prezida această sesiune a nobilimii basarabene, ale cărei hotărâri vor avea urmări de mare însemnătate. Să trecem dar la lucrările de la ordinea zilei.

Dar „lucrările de la ordinea zilei“ au fost expediate cu o repeziciune vertiginoasă. De altfel, chestiunile cele mai importante au fost: votul unor subvențiuni pentru „pensionatul nobilimii“ de lângă „gimnaziul regional“ și stăruința pentru a grăbi construcția liniei ferate care urma să lege Chișinăul cu Odessa...

După sfârșitul acestor lucrări, urma să se procedeze la alegerea de mareașali – interesul real al Sobraniei.

Dar, pe neașteptate, a cerut cuvântul Constantin Petrovici Cașmir din Țelina, în județul S***, un boier relativ tânăr, care până atunci nu prea se amesteca în treburile dvorenești.

Cuvântarea lui a căzut ca un trăznet asupra adunării, mai întâi, prin faptul că a avut îndrăzneala de a cere de la candidați declarații programatice, apoi, prin îndrăzneala lui și mai mare de a fi vorbit românește!

– Boieri dumneavoastră! – grăi răspicat Constantin Petrovici. În ceasul acesta, nu vă puteți mărgini numai să cinstiți prin alegeri pe un fruntaș al domniilor voastre. Cel ales va fi purtătorul de cuvânt al domniilor voastre, al Basarabiei, fiindcă astăzi în Basarabia numai domniile voastre aveți dreptul de a grăi. Trebuie dar neapărat să știm: ce va vorbi și ce va înfăptui în numele nostru, în numele norodului nostru, alesul domniilor voastre. Se pregătesc mari și multe primeniri în legiurile împărăției, toate așezămintele urmează să fie zidite din nou pe alte temelii, boieri dumneavoastră! Să fie dar buni boierii care râvnesc la cinstea de a fi stegari ai Basarabiei să ne spună ce cred domniile lor despre desființarea boierescului și cum trebuie să se facă aceasta? Așijderea, cum socot dumnealor că ar trebui întocmită cârmuirea satelor, a târgurilor, a ținuturilor și a guberniei? Precum și cum urmează a se orândui dregătoriile și judecătoriile țării? Numai după aceasta vom ști și noi cine este vrednic de a grăi în numele nostru și a norodului nostru...

A urmat o tăcere înghetată.

Chiar și „baronul Gulfstream“ numai peste câteva minute s-a priceput să urle:

– Trădător! Separatist! Vândut jidanilor! Afară cu el! La duel american!...

Boierii însă tăceau.

Erau cuprinși de spaimă? Le impunea curajul civic? Aduceau involuntar omagiul jertfei de sine?

Cine știe? Poate că și toate acestea împreună.

Cu acest prilej însă, Alexandru Matveevici Vătruța dovedi talentul său de tactician. Folosindu-se de confuziunea produsă, el salvă situația ridicându-se deodată pentru a declara că socotea necesară, înainte de alegeri, redactarea în numele adunării a unei adrese

către Țar, în care nobilimea Basarabiei să-și afirme devotamentul ei nemărginit și să asigure Majestatea Sa Imperială că e gata la toate sacrificiile cerute de la ea în interesul tronului și al țării.

Declarația, al cărui înțeles nu putea fi îndoielnic, fiind salutăta cu aplauze, preșidenția o proclamă primită în unanimitate.

Atunci Alexandru Matveevici, spre mirarea adunării, propune o comisiune de redactare a adresei, în care să intre Feodor Feodorovici Carpinski și încă alți doi dvoreni din „partida“ acestuia.

– Rugăm, rugăm! – răsună în adunare.

Feodor Feodorovici Carpinski a înțeles imediat meșteșugul, dar n-a putut refuza însărcinarea și s-a mărginit să insiste ca în comisiunea de redactare să intre și domnii Stephan Gheorghevici Cazara și Chiril Chiriacovici Leon.

– Rugăm rugăm! – au repetat cu docilitate boierii.

Cuvântarea domnului Cașmir a fost uitată, nici n-a mai fost amintită de nimeni, ca și cum nici n-ar fi fost pronunțată...

Ivan Nicolaevici Telega se apropie de Constantin Dimitrievici Chirilă și de Alexandru Matveevici Vătruța și-i salută ironic până la pământ:

– Cu glorioasă victorie asupra inamicului!...

În sfârșit, după suspendarea pentru câteva minute a ședinței pentru „consultare“, adunarea putu pași la adevărata ei lucrare.

– Domnilor dvoreni! – declară președintele – urmează să procedăm întâi la alegerea mareșalului gubernial. Care din domnii dvoreni își pun candidatura?

În sală, deodată, se întrună o tăcere solemnă. Nici o mișcare.

Stephan Gheorghevici Cazara cu modestie privea în jos, fără să-și ridice capul.

Feodor Feodorovici Carpinski, cu indiferență, șoptea ceva la urechea unui boier voluminos și cole-
ric din sudul Basarabiei.

– Așadar, domnilor dvoreni, cine sunt candida-
ții? – întrebă din nou Spiridon Spiridonovici Vatazi.

Tăcere solemnă.

– Propun, – sări deodată în mijlocul sălii baro-
nului Gulfstream – propun pe Feodor Feodorovici
Carpinski!

– Rugăm, rugăm, rugăm! – strigau boierii din
toate părțile, închinându-se spre cel propus.

Feodor Feodorovici Carpinski se ridică însă
zâmbind și declară:

– Mulțumesc adunării. Dar nu cred că aș putea în
zilele acestea servi nobilimea provinciei noastre. Vă
rog să mă scutiți de această onoare. Nu o pot primi!

– Rugăm, rugăm, rugăm! – se aud din toate păr-
țile aplauzele sălii și boierii se închină jos în fața dom-
nului Carpinski.

Feodor Feodorovici, cu același zâmbet, se pleacă
în fața boierilor, refuzând cinstea cu un gest elocvent.

– Eu propun pe Stephan Gheorghevici Cazara! –
s-aude deodată glasul lui Costea Ursu.

– Rugăm rugăm, rugăm! – strigă iarăși toți bo-
ierii, aplaudând și aplecându-se de data aceasta spre
Stephan Gheorghevici Cazara.

Acesta, foarte modest și vorbind încet, încât, ca
să-l audă boierii, a trebuit să se stabilească o tăcere de-
săvârșită în adunare, refuză și el cinstea:

– Domnilor dvoreni! De zece ani aproape am
purtat sarcina de a reprezenta interesele nobilimii
din gubernia noastră. Nu pot pretinde că am fost

întotdeauna la nivelul misiunii pe care mi-ați încre-
dintat-o. Dar în zilele acestea este nevoie să facem
apel la forțe noi. Mulțumindu-vă dar din inimă pen-
tru marea cinste ce mi-o faceți, vă rog să îndreptați
voturile dumneavoastră spre unul mai demn decât
plecata slugă a dumneavoastră și mai capabil de a rea-
liza dorințele dumneavoastră.

– Rugăm, rugăm, rugăm! – nu se lăsau boierii.

Dar Stephan Gheorghevici rămase, cu toată mo-
destia lui, neclintit.

După mai multe încercări, în care boierii zadar-
nic rugau când pe Stephan Gheorghevici, când pe
Feodor Feodorovici, președintele, constatând că ni-
meni din membrii adunării nu acceptă candidatura,
ceru, conform cu legea, ca adunarea să fixeze ea în-
săși prin buletine secrete, candidaturile asupra cărora
ar urma votul cu bile, în ordinea numărului de bule-
tine depuse pe numele fiecărui candidat.

Fixarea candidaturilor prin buletine constituia
interesul culminant al adunării, fiindcă votul cu bile
nu putea fi, în cazul când un nume întrunea cele
mai multe buletine, decât o pură formalitate.

Boierii cunoscători ca partizani mai aprinși ai vre-
nui partid în luptă se adunară în grupuri, își șopteau
la ureche sau se certau gesticulând cu violență, dar
cei mai mulți se retrăseseră în colțuri discrete, ca să-și
scrie buletinul.

Rezultatul scrutinului a dat 171 de buletine cu
numele Cazara și 143 cu numele Carpinski.

Un număr neînsemnat de buletine cuprindea și
alte nume, din care unul – al „baronului Gulfstream“,
ceea ce l-a adus imediat pe acesta în starea de incan-
descență. El vocifera amenințând și provocând, nici
el nu mai știa pe cine, la duelul american.

Ambii candidați principali au fost decepționați de acest rezultat.

Stephan Gheorghevici a adresat mulțumirile sale din toată inima boierilor care l-au onorat propunându-i candidatura, dar a repetat din nou că nu o poate accepta.

Aceeași declarație a urmat, cu un ton de mândrie jignită, și din partea lui Feodor Feodorovici Carpinski.

– Rugăm rugăm, rugăm! – vociferau boierii, fără ca nimeni să mai poată spune pe cine îl rugau.

Ivan Nicolaevici Telega se ținea de coaste în hohot de râs ireverențios; Vasile Petrovici Bartic rânjea.

Printul Spiridon Vatatzi, ca președinte, dispuse atunci să se procedeze la votul cu bile.

Stephan Gheorghevici Cazara, al cărui nume întrunise cele mai multe buletine, urma să fie votat cel dintâi.

– Domnilor dvoreni, – declară președintele cu gravitate – întrucât nici unul din candidații propuși nu acceptă, urmează să votăm întâi pentru candidatul propus de dumneavoastră, care a întrunit cele mai multe buletine.

Îndată boierii începură să treacă pe rând la urne.

Stephan Gheorghevici s-a retras din momentul acesta într-o sală de alături; iar Feodor Feodorovici Carpinski, cu prietenii săi, ocupând punctele strategice din sală, observau cu multă atențiune atitudinile și gesturile votanților.

– Domnilor dvoreni, – declară președintele rezultatul voturilor – Stephan Gheorghevici Cazara a întrunit 211 bile albe și 87 de bile negre. Acum urmează să votăm cu bile pe următorul candidat, după ordinea buletinelor primite.

– Domnule președinte, – întrerupe nervos Feodor Feodorovici – cu insistență am rugat onorata adunare să nu-mi pună candidatura. Mulțumesc celor care au socotit că aş putea fi util nobilimii, dar declar, încă o dată, că nu accept candidatura și rog să considerați pe onoratul meu prieten Stephan Gheorghevici Cazara ca singurul candidat.

– Ura! – izbucni deodată Costea Ursu. Bilele pe tavă, boierilor! pe tavă! Trăiască alesul nostru în unanimitate, Stephan Gheorghevici Cazara!

Nu se știe de unde se găsi o enormă tavă, pe care fură vărsate toate bilele albe. Și boierii, în frunte cu Chiril Chiriacovici Leon, care ținea tava sus, s-au îndreptat spre salonul în care se retrăsese Stephan Gheorghevici. Acesta însă, tot modest și ferm, declară că onoarea este pentru el prea mare și nemeritată, sarcina – prea grea pentru puterile lui și, emoționat, rugă pe boieri să insiste ca să urmeze votul pentru stimatul său amic Feodor Feodorovici Carpinski.

– Rugăm, rugăm, rugăm! Nu se poate! Să trăiască alesul nostru în unanimitate! Ura! Ura! Urrra! Trăiască Feodor Feodorovici! Ura! Trăiască Stephan Gheorghevici! – urlă atunci aproape întreaga adunare.

În sfârșit, după mai multe încercări zadarnice, ca această cupă să treacă pe lângă el, Stephan Gheorghevici se resemnă să fie, pentru a patra oară, ales mareșal al nobilimii guberniale.

Ivan Nicolaevici Telega, cu solemnitate, felicită pe domnia Vătruță și Chirilă:

– *Habemus Papam!*¹ – aclama el cu un *tremolo* melodramatic în voce...

¹ Avem Papă! (lat.) (n. cd.)

Alegerile pentru mareașalii de județe s-au desfășurat peste tot cu același ceremonial și peste tot, afară de județul Benderi, unde a reușit un membru al familiei Carpinski, a biruit „partida moldovenească”.

5 În județul S*** a rămas mareașal tot conu Petrache Bârsianu din Boroseni.

Cap. XVIII

CHIOȘCUL

Smaragdița, alintată de societatea din Chișinău, lua parte la toate serbările, recepțiunile și alte petreceri organizate cu prilejul adunării nobilimii.

5 Dar în zadar încerca ea să fugă astfel de sine însăși.

În fiecare seară, pregătindu-se pentru vreo recepție de salon, o reprezentație teatrală sau un concert, era prinsă de o mare teamă de a-l întâlni pe contele Przewicki.

10 Cuvintele pasionate, din scrisoarea ale cărei peteci fuseseră duse pe apele Nistrului în necunoscut, îi ardeau amintirea și-i excitau imaginația.

Seara, întorcându-se acasă după un succes monden, ea se simțea însă decepționată, pentru că teama ei nu se realizase...

Contele Przewicki rămânea nevăzut.

15 Din când în când, în saloane se povestea despre antecedentele lui, despre legăturile lui de familie și se pomenea și de acel conflict misterios în lumea înaltă a Petersburgului, care a avut de consecință exilul în garnizoana din S***.

25 Smaragdița nu-și dădea bine seama pentru ce o cuprinde melancolia ori de câte ori temerile ei se vedeau nejustificate. Era o părere de rău? Era un sentiment obscur de ofensă? Era înșelată o nădejde, adânc ascunsă în subconștient?

Adesea, după o serată oboșitoare, până în zori de zi nu putea închide ochii, zvârcolindu-se în patul ei înfierbântat.

Iorgu Răutu, cu obiceiul lui de țară, sculat dis de dimineată, o întreba cu îngrijorare:

– Ce ai, fa femeie, de te zbuciumi așa? Nu ți-e bine? Să chemăm un doctor, ai să te prăpădești așa!...

– Mi-e dor de copii, Egor Stepanovici, n-am răbdare, să ne întoarcem acasă.

– Iaca! Mare treabă! Apoi, îndată ce se isprăvește comedia aiasta, pornim.

La Năpădeni, în primele zile după întoarcere, Smărăndița părea mai liniștită în mijlocul copiilor și grijilor de căsnicie. Sonia, un delicios copil de trei ani, „portret leit al mamei“, cum spunea Margareta Josefovna, – fetiță în adevăr frumoșică și dragălașă, foarte deșteaptă și calină –, dădea mare bucurie Smărăndiței, o întărea sufletește, îi potolea neastâmpărul, împrăștiind himere și năzuinți nedeslușite.

Sonia era copilul ei preferat și nu rareori Smărăndița simțea remușcări de cuget când, dezmierdând și alintând pe Sonia sau aruncând-o în sus, încât amândouă se prăpădeau de răs, micuțul Tosia, un butucel care nu avea nici doi ani, își manifesta gelozia și aninându-se de poala mamei, plângător se ruga: „V'EAU ȘI EU HUȚA, HUȚA!“

Vinovată, Smărăndița lăsa jos pe Sonia și ridica în brațe pe micuțul protestatar, care gângăvea strângând-o tare de gât.

Natalia Chirilovna se arăta acum mai rar la Năpădeni. De când a fost înmănată scrisoarea contelui Przewicki, s-a manifestat oarecare înstrăinare din

partea Smărăndiței, deși dânsa nu amintea cu nici un cuvânt despre acest incident și, în aparență, o primea cu aceeași afabilitate.

Musafirul, cel mai des și cu mai multă plăcere primit la Năpădeni în vremea aceea era coana Anica Mesnicu, care iniția pe tânăra gospodină din Năpădeni în toate tainele rețetelor sale.

Instalate în coridorul de sub arcade al flihelului, ele supravegheau fabricațiunea nesfârșitelor feluri de dulceturi și șerbeturi – din fragi, zmeură, vișini, ci-reși negre, prune verzi și nuci „în lapte“, foi de trandafiri, coaje de portocale și de lămâi –, în variante nesfârșite; apoi a murăturilor de castraveți, ardei, pătlăgele roșii și de toate legumele imaginabile.

Interesul culminant însă îl avea operarea claponilor, artă pentru care coana Anica era vestită în toată Basarabia.

Toate se pregăteau în cantități enorme, în vederea sezonului de iarnă, cu adunările ei de vânatoare și sindrofii boierești.

Smarădița se dovedea elevă bună, își dădea toată silința și arăta mult interes pentru această alchimie casnică.

Dar coana Anica, în marea ei experiență de oameni, și-a dezvoltat destul dar de pătrundere psihologică, pentru ca să-și dea seama că resorturile căsniciei Răuteștilor nu funcționează fără oarecare asperități.

– Mămițică, mămițică, vrreau și eu, vrreau și eu să fac *serrbet*, – declară într-o zi hotărât, graseind delicios, Sonia.

– Iaca, draguță, avem să facem îndată! Gafițo, să aduci ligheanul cel mic pentru duduia Sonia! – porunci Smărădița, luând fetița în brațe – să-l punem aici ca să fiarbă împreună cu *serrbetul*.

– Apoi, Smaragda Theodorovna, dragă, să ierți, – îi spuse tacticos coana Anica – nu e bine să alinți așa copiii. Ți se suie în cap; copilul trebuie să știe și de frică și mata îi faci toate pe poftă Soniței!

5 Smaragda a simțit reproșul.

– Țiu tot așa – răspunse ea – și la Tosia, dar știi, coană Anica, încă-i prea micuț și-i băiat. Altfel cresc fetele.

Coana Anica, cu un enorm șorț alb însângerat și
10 operând pe genunchii ei un cocoșel, vorbea măsurat ca întotdeauna, fără a-și întrerupe ocupațiunea:

– Da, da! Smaragda Theodorovna, eu nu spun altfel. Poate merge așa cu un copil, doi; dar ești încă femeie tânără; și au să mai vie și alți copii, și dacă ai
15 să-i crești așa pe toți, n-au să știe de frică și au să te deie peste cap pentru toate năzăririle lor. Atunci îți vei blăstăma și zilele.

– Dar, coană Anica, – obiectă cu vioiciune Smaragda, strângând la piept pe Sonia – dar eu n-am să
20 mai am alți copii: o fată, tovarășă de bătrâneță, și un băiat ca stâlp al casei și îi destul, nu-mi trebuie alții.

– Ehei, maică! ești încă iarbă verde. Ce știi mata despre viață? Ai făcut unul după altul, în doi ani, doi
25 copii și crezi că cu aiasta te va ierta Dumnezeu? Și conu Iorgu ce zice? Este încă un bărbat verde, doar nu te-a luat ca să se uite la mata ca la o icoană!

Coana Anica se plecă, zâmbind cu înțeleș, pentru a ridica dintr-un paner de la picioarele ei un alt cocoșel.

– Dar nu vreau, nu vreau, nu pot! – protestă
30 Smaragda; – și doctorul a spus...

– Ei, maică, doftorii spun multe, dar femeia trebuie să-și facă rostul ei, după cum a lăsat Dumnezeu – continuă cu convingere coana Anica, după ce și-a șters mâinile de șorț. Eu îți vorbesc matală, maică

dragă, ca femeie bătrână, să nu te dai la aceste gânduri; conu Iorgu e om bun să-l pui la rană, dar e bărbat și bărbații sunt varvari; ei nu știu multe și dacă nu le dai de rost, îți strici viața, maică dragă! Ehei!
5 Ce știi matală? Mai bine să ai zece copii!...

Coana Anica, la aceste cuvinte, a pus mâna pe umărul Smaragdiței și i-a șoptit la ureche:

– Nu te lua după zărghita ceea de Natalița. I-a dat Dumnezeu multe daruri și învățătură, și un bărbat care o iubește; dar ea zburdă cu coada în vânt. Să
10 mă crezi, maică, n-are să isprăvească cu bine. Să nu smintească încaltea pe alții. Nu te supăra de vorba mea proastă, dar mata n-ai mamă, mie nu mi-a dat Dumnezeu copii. Și eu văd multe și știu multe.

15 Smaragda, strângând și mai tare la pieptul ei pe Sonia, își retrase umărul de sub palma coanei Anica.

– Poți să știi dumneata multe, coană Anica, dar dacă grăiești așa, nu mă cunoști pe mine; și obijduiești degeaba și pe Natalița, care e femeie veselă,
20 vorbește multe, dar își iubește bărbatul și îl îngrijește, cu sănătatea lui slabă, ca o dădacă. Gafițo. Gafițo! – strigă ea îndată, voind să taie această conversație care o cam irita. N-aduci ligheanul cela? Iată Sonița, avem să facem *serrbetul* tău: cu lingu-
25 rița, așa-a-a!...

Coana Anica, femeie cuminte, tăcu clătînând puțin din cap; apoi se așeză iarăși pe taburetul ei și își luă un nou cocoșel din paner.

După această convorbire, Smaragda trata pe
30 coana Anica cu foarte multă afabilitate și atențiune, dar aceasta se simți totuși pusă oarecum la distanță și nu-și mai putea permite confidențe și expansiuni ca altădată.

Vara înainta în mijlocul acestor ocupațiuni și griji.
Anul a fost rodnic.

Iorgu Răutu își petrecea vremea, de dimineată
până seara, mai mult pe câmp.

5 Petrecherile mondene și serbările în cursul verii
erau, natural, foarte limitate.

Contele Przewicki nu se mai arăta la Năpădeni.
Smaragda l-a întrezărit numai de vreo două ori: o dată
la Vântura, unde a fost de ziua Paulinei Andreevna, și
10 altă dată în S***, la o serbare de binefacere, organi-
zată acolo de ispravnicul Voljin, sub patronajul doam-
nei Rosalia Bârsianu, soția mareșalului.

Smaragda, văzându-l, simți cum tot sângele îi
fuge din inimă, cum i se taie respirația și-și încordă
15 toate puterile ca să nu-și trădeze emoțiunea.

– Sărut mâna, Smaragda Theodorovna! – o sa-
lută adânc Przewicki. Îmi pare bine că vă văd sănă-
toasă. De mult n-am avut prilejul să vă întâlnesc. Am
auzit că ați fost la Chișinău în primăvara aceasta! Ați
20 petrecut bine?

El vorbea liniștit, politicos; dacă însă cuvintele
erau indiferente, intonația sublinia subînțelesul des-
tinat numai pentru Smaragda.

Aceasta auzea parcă printr-un vâl gros și cu greu
25 își strecură în răspuns niște cuvinte fără șir:

– Da! Nu! Mulțumesc.

După o nouă închinăciune respectuoasă, contele
Przewicki se adresă către o altă doamnă de la ser-
bare și în curând deveni, ca de obicei, centrul socie-
tății – glumea, povestea anecdote, provoca glume și
30 izbucniri de hohote de râs.

Și Smaragda, care se aștepta, oricând ieșea în lume,
la o întâlnire cu Przewicki, era iarăși cuprinsă de
același sentiment amestecat de teamă, în prevederea

întâlnirii, și de decepție, când prevederea nu se rea-
liza; dar după întâlnire o apucă și disperarea, și re-
volta, urmate de o apăsare sufletească aproape de o
prostrație; încă multă vreme, nici gospodăria, aproape
că nici copiii n-o mai interesau și ea se surprindea
stând ceasuri întregi în fața portretului Împărătesei
Eugenia din „Niva“.

Spre sfârșitul lui august, când primele vestigii de
toamnă colorau frunzele parcului din Năpădeni,
10 Smaragda despărțindu-se într-o zi de copii pe te-
rasa de jos, din fața Nistrului, porunci Margaretei
Josefovna și dădacei:

– Se întunecă și cam trage vântul din vale. Să du-
ceți copiii în casă; eu am să vin îndată, după o mică
15 primblare prin parc, că-i foarte frumos.

Ea porni cu încetul prin aleea umbrită, spre chioș-
cul din deal, de unde se deschidea o priveliște largă,
la dreapta, asupra dealurilor dulci ale Basarabiei, la
stânga, asupra câmpiei din Podolia până la orizontul
20 din răsărit, aurit de reflexul soarelui care se culca în
nori după dealurile din apus ca într-o mantie sum-
bră căptușită cu mătasă roșie.

Așezată pe bancă în chioșc, ea se simțea pierdută
în această nesfârșire, părăsită, lăsată pradă zbučiu-
mului său, unor porniri nedeslușite, unei nostalgii
25 neînțelese.

Năpădenii, gospodăria, murăturile și dulceturile,
coana Anica, Răutu, viața ei de toate zilele, toate ace-
tea erau departe, aproape ca un vis, ca un miraj, tre-
murat la un orizont misterios; și abia la nouăsprezece
30 ani, ea nu vedea sfârșit nici în spațiu, nici în timp –
numai la nouăsprezece ani, neîmpliniți!...

Un tropot de cal se auzi pe drumul ce trecea de-a
lungul zidului care mărginea parcul spre nord.

Smaragda asculta parcă în așteptare. Tropotul se opri la porțiță: „Dar parcă-i încuiată, – cine o fi?“ – îi trecu prin gând.

Pe aleea care ducea de la porțiță, se auziră niște pași și un zornăit ușor...

Respirația i se opri. Sărită în picioare, ea văzu deodată că dinaintea intrării se așternu întâi o umbră, tăind drumul razelor dinspre apus, apoi în pătratul ușii apăru silueta sprintenă și elegantă a contelui Przewicki.

Smaragda își strânse ambele mâini la piept și-l privea fascinată.

– Smaragda, Mignonetta, iubita mea, porumbața mea, adorata mea! – se repezi la ea înflăcăratul conte.

Prinsă de un vârtej, Smaragda nu știa cum s-a trezit strânsă în brațele aceste vânjoase, sărutată pe obraz, pe gură, pe ochi... Ea se văzu cu brațele ei – *cu brațele ei!* – după gâtul acestui vrăjitor, lipită de trupul lui, încât inima lui bătea în pieptul ei, răspunzând cu patimă la sărutările lui; și ca un fulger îi trecu prin tot corpul, prin șira spinării, din creștet până în vârful picioarelor, un fior grozav, rece și arzător...

„Ah! Aceasta-i!“

Cu un țipăt de groază, ea se smulse din brațele acele blăstămate și, ruptă din această încheștare nebună, pătimașă, respinse cu violență pe îndrăzneț, apoi, într-un spasm de hohote, cu mișcări dezordonate, porni în fugă pe alee în vale, spre casă...

Cap. XIX

PE PRAGUL VIETȚII

Se întunecase.

Lumânările fuseseră aprinse. Mina, bona copiilor, și Margareta Josefovna pregătiseră de mult mâncare pentru ei și așteptau pe doamna, care întotdeauna asista la masa copiilor.

– Unde e conita? – întrebă Iorgu Răutu, îndreptându-se din cabinetul său spre iatac.

– Doamna a rămas în parc ca să se primble puțin, dar văd că întârzie, răspunse Margareta Josefovna.

Iorgu Răutu ieși în cerdac și era cât pe ce să strige cu vocea lui de clopot pe Smărăndița, când deodată văzu în aleea parcului, la pământ, o pată albă – silueta familiară.

Într-o clipă, Smaragdița, fără cunoștință, fu ridicată pe sus.

În casă, luată din brațele lui Iorgu Răutu, sub îngrijirile Margaretei Josefovna și a mamei Zoiața, ea își veni cu încetul în fire; văzând pe Iorgu încremenit în fața ei și auzind copiii plângând speriați, nenorocita fu prinsă din nou de hohote nebune, trăgând pe Iorgu buimăcit de mânecă spre ea.

Acesta, speriat, repeta același cuvânt:

– Ce-ai pățit, ce-i cu tine? – și mâna lui enormă și păroasă, neîngrijită, îi mângâia cu duioșie fruntea și obraji.

– Nimic, nimic! – îl asigură Smărăndița între spasme de plâns sacadat. M-am spăriet, m-am spăriet!...

– De ce te-ai spăriet, fată-hei, ce ți s-a întâmplat?

Potolită puțin, în gemete de copil, zâmbind printre lacrimi, Smaragdița repetă:

– Nu-i nimic, Egor Stepanovici! Nu-i nimic, m-am spăriet. Mi s-a părut că se apropie de mine o vedenie albă și parcă avea o coasă în mână...

– Pfu! – scuipă ușor Iorgu Răutu. Să nu fie de deochi. Ce vedenie ți s-a năzărit? De ce te duci singură prin parc? Poate să treacă prin fund vreun bețiv sau vreun țigan și să te spărie până la moarte, păcatele mele!

– Nu-i nimic, Egor Stepanovici. Nu-i nimic! – spunea tot mai liniștită Smaragda. Așa sunt proastă eu, – și-și răzema capul de umărul lui Iorgu, parcă simțind nevoie de sprijin.

Iorgu Răutu, mângâind-o mai departe, foarte îngrijat, porunci decodată:

– Să meargă cineva după baba Vasilca, s-o descânte de spăriet.

– Nu, nu trebuie, Egor Stepanovici! – sări îndată Smaragdița. Nu trebuie! Mi-a trecut!

Iorgu, bucuros, o îmbrățișă, o strânse în brațe, o dezmierdă și o sărută cu drag pe frunte. Pentru prima oară, după patru ani de căsnicie, el parcă simți o apropiere spre el din partea nevastei și, pentru prima oară după nașterea lui Tosia, Smaragdița părea cel puțin resemnată, ca înainte.

Seara, după ce și-a pus în cabinetul său „halatul“, Iorgu Răutu a intrat hotărât în iatac.

Mama Zoița, care dormea la ușa iatacului, ascultă puțin, apoi, la un gemet înăbușit, își făcu cruce și se rugă fierbinte, înainte de culcare.

Din acea zi, ea încetă de a mai așterne pentru boier în cabinet.

Din acea seară neuitată din august, Smaragdița trăia două vieți paralele, care nu aveau nici o legătură între ele.

Personalitatea ei se dedubla.

Pe de o parte, ea nu se consacraseră niciodată cu mai mult interes gospodăriei, îngrijirii de copii și îndatoririlor sale de soție; ea acceptase schimbarea de regim – și deși se simțea mai strivită chiar ca la începutul căsniciei, se lupta ca să suprime orice gest de aversiune.

Niciodată nu fusese ea mai supusă, mai atentă față de Iorgu și totuși niciodată nu simțise mai puternic bariera sufletească ce-i despărțea; cu toată dorința ei de apropiere, momentele de intimitate păreau mai brutale și provocau în sufletul ei o reacțiune mai violentă ca cea din noapte grozavă a nunții.

Bietul Iorgu Răutu, fericit, nedepins cu „fasoane“, nu-și dădea seama că Smaragdița, în pornirea ei de soție și de femeie, zilnic parcă se izbea de un zid rece, care o îndurera și o îngheța.

Incidentul din chioșc pusese un hotar în viața ei și dăduse naștere unei noi ființe morale. Amintirea aceasta îi răscolea tot sufletul, o răzvrătea, o revolta, fiind în conflict cu credința ei și cu întreaga ei concepție morală.

Dar, ciudat, revolta nu era împotriva lui Przewicki!

Dimpotrivă, icoana lui provoca în ea aceeași senzație violentă, același fior, rece și arzător, care o fulgera din creștet, prin șira spinării până în vârful degetelor, aceeași înfrigurare, plină de durere și de voluptate, care îi înflăcăra tot trupul.

Fără voie, ea își aducea aminte de cuvintele Nataliței, când o întreba „dacă îi plac bărbații“.

„Ah! Aceasta-i!“ – îi trecea mereu prin gând și ea se revolta împotriva-i și... împotriva lui Iorgu – ei sunt vinovați pentru *celălalt!* pentru *păcat!*

În zadar lupta tânăra femeie împotriva acestei senzațiuni violente, pe care conștiința ei o condamna, în adevăr, ca un păcat, ca dovada unei porniri ticăloase, a unei ispite pornite de la necuratul vânător de suflete.

– Maică, Fecioară Prea Curată! mijlocește ca Dumnezeu să-mi ierte păcatele, să gonești duhul cel rău, să dai liniște sufletului meu, să-mi dai izbăvire și putere de viață curată! – se ruga ea fierbinte în fiecare seară, înainte de a se culca în patul ei, în care nu-și mai găsea odihnă.

Pe Natalița o evita acum cu stăruință. Îi era frică. Îndată ce o vedea, reînvia în ea aceeași simțire diavolească și i se părea că Natalița, dacă nu știa, ar fi ghicit starea ei. Și se ofilea din zi în zi, sănătatea ei delicată se zdruce și totuși refuza cu îndărătnicie îngrijirile doctorului și respingea toate sugestiunile de distracțiune sau petreceri.

Sub pretext de indispoziție, nu se mai arăta în societate și, chiar când vecinii sau rudele veneau la Năpădeni, ea lăsa mai mult în seama Margaretei Jozefovna grijile gospodăriei și rar apărea din iatacul ei, în care accesul era limitat chiar pentru matronele din cele mai cu greutate și pentru prietenele ei cele mai apropiate.

Iorgu Răutu nu avea nici spirit de observație, nici pătrundere psihologică, pentru ca să se îngrijească prea mult de aceste „toane“. Era mai mulțumit,

pentru că el însuși nu avea nici un gust pentru petreceri mondene, iar vânătorile lui nu prea sufereau din pricina aceasta.

Apoi Smaragdița, stând acasă, departe de lumea saloanelor, în care el se simțea întotdeauna străin, părea mai apropiată de el și mai pătrunsă de îndatoririle ei de mamă și de soție.

Așa a trecut, pe nesimțite, toamna și a înaintat iarna.

Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza au fost petrecute în cercul familiei, la Năpădeni, în liniște.

Dar pe la începutul lui ianuarie, singură la masă – Iorgu fiind plecat la o „goană“ în vecini –, Smaragdița a fost apucată subit de un leșin și de o neputință.

Nemaiputând lua nimic în gură, ea se gândi puțin, își concentră amintirile ultimelor săptămâni și, deodată, fu cuprinsă de groază.

Lăsând masa, plecă în iatacul ei, nespuse de nenorocită, zdrobită, și se aruncă în pat, zguduită de un plâns amar. Apoi, îndată se ridică și chemă pe Margareta Jozefovna:

– Margareta Jozefovna, dragă, să poruncești lui Dumitru, vizitiul, să puie caii la sanie. Mergem la Onițcani, mi-e dor de Natalia Chirilovna, pe care n-am văzut-o Dumnezeu știe de când. Unde sunt copiii?

– Se joacă în odaia lor, sunt veseli și bine.

– Să mi-i aduci aici!

Sonia a țâșnit în iatac ca un vifor și s-a aruncat la genunchii mamei; butucelul de Tosia o urmă imediat, legănându-se în felul lui, și se sui chiar pe genunchi.

Smaragdița se așeză pe covor și îi luă pe amândoi în brațe:

– Fiți cumiți, dragii mamei! Eu mă duc pentru un ceas până la tiotia Natașa, am să vă aduc de acolo

jucării. Tu, Sonița, să ai grijă de Tosia, tu ești acuma fată mare.

– Dar pot să-l trag de ureche, dacă nu se poartă cuminte și e obraznic? – întrebă Sonița.

5 Tosia și începu să urle cu anticipație:

– Nu veau, nu veau! – tropotea el din picioare, apoi se aruncă jos și începu să se rostogolească pe covor.

Smaragdița parcă a fost ușurată și, prinzând curaj, începu să râdă:

10 – Nu, nu! să nu-l tragi de ureche, Sonia dulce, Tosia e băiat cuminte, el înțelege când îi vorbești cu binișorul.

Natalia Chirilovna fu, desigur, surprinsă văzând pe fereastră sania din Năpădeni intrând în curte.

15 Ea sări în cerdac și, chiar înainte de a fi coborât Smaragdița din sanie, o copleși cu întrebări:

– Ce s-a întâmplat? ești singură? Unde e moș Iorgu? De mult nu te-am văzut!

20 Smaragdița căzu în brațele ei în spasme de plâns, fără să spuie nici un cuvânt.

Natalia Chirilovna a dezbrăcat-o de blănuri, a dus-o în iatacul ei, care întotdeauna rușina puțin pe

Smaragdița prin gravurile din pereți și oglinzile cu meșteșug așezate. După ce a culcat-o pe divan, ea a

25 căutat mai întâi s-o liniștească pe tânăra femeie, prin îmbrățișări, mângăieri de cuvinte dulci:

– Nu plânge, Dusea! Nu poate fi ceva grav; o mică supărare cu moș Iorgu sau cu copiii?

Smaragdița, lipindu-se de prietenă, ca în alte vremuri, își mărturisi, în sfârșit, durerea:

30 – Sunt iar însărcinată! Al treilea copil! Am abia nouăsprezece ani, nu mai pot!

– Nimic, nimic, Dusea! Poate numai ai răcit, se întâmplă. Ne înșelăm câteodată, așa. Fii deocamdată

liniștită, avem să trimitem după Fecla Ivanovna și ea ne va spune, poate-i o greșală. Și, în orice caz, nu e mare nenorocire; ai avut doi, ai să ai trei. Iată, eu mă căznesc ca să am măcar unul! Și așa fi fost fericită, nici nu-ți poți închipui cum, să am și zece! Și pe tine te-a blagoslovit Dumnezeu. Dar nu! – deodată ridică ea revoltată vocea – moș Iorgu nu este de iertat. Tu ești un copil, ar fi trebuit să te cruțe, e un varvar, o brută...

10 Smaragdița, la evocarea aceasta, a început din nou să plângă amar:

– Nu pot, Natalițo! Nu pot, nu vreau și doctorul spunea că am să mor; și mai bine să mor decât așa viață!

– Ei, Dusea, Dusea, ce prostii spui!

15 Natalița o mângăia pe tușica ei pe cap ca pe un copil:

– De altfel, – asigură dânsa – se poate găsi un meșteșug, dacă se întâmplă ceva. Sunt mijloace pentru aceasta. Știu eu multe cucoane care au scăpat. Chiar 20 baba Vasilca de la voi, din Năpădeni, e cunoscută pe tot malul Nistrului. Toate fetele din împrejurimi, când pătesc ceva, aleargă la ea și le ajută. Iaca, și Marița mea a trecut pe la ea. Dar unde e moș Iorgu?

25 – La goană, la Cuhureni, de vreo două zile. Și de acolo era vorba să plece în sus, pe la Ciripeni.

– Cu atât mai bine! Eu voi aranja numai ceva pentru căpitanul meu, care de o bucată de vreme nu știu cum tot lânzezește, și plecăm împreună la Năpădeni și, înainte de toate, trimitem după Fecla Inanovna, ca 30 să știm cum stăm; și apoi poate ne va ajuta și ea.

Diagnoza Fecliei Ivanovna nu lăsa nici o îndoială.

Fecla Inanovna, însă, se arătă prea puțin dispusă de a „ajuta“ pe Smaragdița.

După insistența energică a Natalii, după rugă-
mințile și lacrimile Smărăndiței, ea prescrise ace-
stea niște băi, diferite prafuri, pilule și decoctiuni,
care doar îi provocau vărsături și amețeli și vădit îi
5 ruinau sănătatea, dar fără efectul dorit.

Au fost zadarnice chiar serviciile babei Vasilca, o
femeie bătrână, cu trăsăturile feței care vădeau frumu-
sețea dispărută, cu ochii vii. Deși încercase de toate –
descânțece, afumări, ierbururi, băuturi, masajii –, nimic
10 nu ajuta!

Smaragdița slăbise cumplit, aproape nu se mai ri-
dica din pat și refuza, la toate stăruințele lui Iorgu
Răutu, să consulte pe vreun medic.

Iar Natalia Chirilovna, care aproape zilnic pe-
trecea acum la Năpădeni, căuta să-l liniștească, să-i
15 explice starea Smaragdiții, ca rezultat al oboselii, al
răcelii sau al altor indispozițiuni trecătoare.

Dar într-o zi, când Smaragdița voind să se ridice
de la masă, fără să fi putut lua ceva în gură, căzu ia-
20 răși leșinată în fotoliul ei, albă ca varul și rece, însăși
Natalia Chirilovna a cerut să fie imediat invitat doc-
torul Cojocărescu.

Acesta, om de lume și cu multă experiență, în ace-
lași timp, un vechi prieten al casei, și-a dat seama în-
25 dată de situație, a liniștit pe Iorgu Răutu, a îmbărbătat
pe Smaragdița și, în urmă, a avut o conversație între
patru ochi și cu Natalia Chirilovna, după care aceasta
a ieșit cu obraji înroșiți și cu ochii plânși.

Viața a biruit.

30 Și aceasta a fost prima victorie reputată de cel
care era să fie Vania Răutu, în lupta pornită chiar de
la pragul existenței sale.

Cap. XX

PECETEA DESTINULUI

Sarcina a fost grea. Starea bolnavei era încă agra-
vată de o mare turburare sufletească.

5 Dulcea și zburdalnica Mignonetta de altădată a
fost cuprinsă de o violentă revoltă împotriva jugului
matrimonial și de o atroce pornire împotriva tuturor
care i-l impuneau.

Resemnarea cu care își acceptase soarta, hotărârea
10 luată de a-și împlini cu sfințenie îndatoririle de mamă și
de soție s-au risipit ca frunzele de toamnă; toate normele
morale moștenite, prescripțiunile religiei i se păreau
acum menite numai s-o nenorocească, uneltiri ale unei
conjurațiuni perfide, mijloace de prigonire feroce.

15 Simpla apariție a lui Iorgu Răutu – icoană vie de
josnicia și cruzimea destinului ei de femeie – îi pro-
voca o criză nervoasă; o atingere a lui și adesea un sim-
plu cuvânt prietenos din parte-i dezlănțuiau accese de
nervi, care îl speriau grozav pe bietul om, încât el se
20 supunea, fără nici o protestare, îndemnurilor Nataliei
Chirilovna sau chiar ale Margaretei Jozefovna, care îl
goneau din iatac îndată ce intra.

De la începutul crizei, așternutul lui a fost din nou
exilat în cabinet.

25 Și, în același timp, Smaragdița, sub opresiunea
suferinței, rămânea vecinic obsedată de amintirea
scenei din chioșc.

Icoana lui Przewecki se ridica tot mai luminoasă în fața ei. Îi auzea vocea insinuantă și înduioșată și-i vedea privirea aprinsă.

Noaptea, adesea, ea se trezea din somn cu o senzație violentă, până la durere, sub stăpânirea fascinantă a unui vis, de care-și aducea aminte cu oroare și... cu voluptate!...

Într-o zi, ea întrebă cu sfială pe Natalița dacă nu poate să-i dea ceva de citit, că din cărțile sale nu rămăsesse una care să nu fi fost citită de două și de trei ori.

– Am văzut la tine *Indiana*, așa mi se pare, poți să mi-o aduci?

Natalia Chirilovna o privi oarecum surprinsă, apoi zâmbi și, mângâindu-i obrăjorii palizi, îi răspunse veselă:

– Cum nu, Dusea, cu plăcere! Am și alte romane ale lui Georges Sand – foarte bune traduceri.

Pe vremea aceea, în toate pensionatele de fete, ca și în toate familiile cumsecade, numele scriitoarei franceze nu se pronunța decât cu oroare și dezgust. Ea era considerată ca o emanațiune a iadului, ca întruparea perversității și a răzvrătirii împotriva lui Dumnezeu și a legilor lăsate de el pentru a cârmui viața de familie.

Smaragdița își aducea aminte de scandalul provocat în școala doamnei Carotte, când a fost găsit acolo un roman de Georges Sand, de perchezitiția la care au fost supuse toate elevele și de izgonirea imediată din pensionat a oiții răioase, care introdusese această otravă în templul inocenței, în care oficia fosta vedetă de circ.

Găsind odată la Onițcani, din întâmplare, vreo două din romanele autoarei ostracizate, Smaragdița își întoarse repede capul și se prefăcuse că n-a văzut

nimic, convinsă fiind că acest depozit e o rușine tănuită a ușuratecii sale prietene.

Când, în cursul conversației dintre ele, Natalia Chirilovna a vorbit de mai multe ori cu dezinvoltură despre ideile lui Geoges Sand, Smaragdița nici nu încerca măcar să discute, tăcea cu îndărădnicie, sigură că o așa erezie morală nu merită măcar să fie combătută, și considera aprecierile Nataliții numai ca una din extravaganțele temperamentului său nenorocit.

Dar anii de viață conjugală, revolta simțurilor, observațiuni auzite despre alte căsnicii, experiențele ei recente adesea ridicau în sufletul ei o îndoială, pe care tot mai cu greu reușea să o reprime, ca un păcat și o ispită.

Eroinele răzvrătite ale romanelor lui Georges Sand, ideile lor și viața lor vijelioasă, în contrazicere cu tot ce Smaragdița credea ca poruncă a lui Dumnezeu, ca datorie impusă de morală și lege, acum îi frământau tot sufletul, îndreptățind răzvrătirea ei împotriva soartei ce i-a fost hărăzită alături de Iorgu Răutu.

Ea însă nu îndrăzneă să discute problemele ce se ridicau înaintea ei nici măcar cu Natalița și chiar, de teamă să nu fie surprinsă citind, își ascundea cărțile sub perinile patului.

Romanul frumoasei creole – această gloriificare a adulterului – o turbură adânc. Ea găsea multe analogii între căsnicia ei cu Iorgu Răutu și viața conjugală a Indianei cu bătrânul colonel Delmare. Dacă mașinațiunile seducătorului perfid și vulgar Raymond de Ramière o indignau, nobilul amant Sir Ralph îi inspira simpatie și admirație.

„Cine e *el*? – se întrebă ea cu spaimă și dor – nobilul Sir Ralph ori perfidul Raymond?”

Smaragdița nu prea avea în vara aceea puterea de a se mai ocupa cu gospodăria și a fost foarte bucurată când conu Iorgu a pofțit pe cucoana Anica să stea în vremurile acestea critice la Năpădeni.

5 Coana Anica avu tactul de a nu face nici o aluzie la conversațiile lor din vara trecută și manifesta față de Smaragdița o adevărată sollicitudine de mamă.

Această sollicitudine era foarte necesară pentru o femeie gravidă, al cărei echilibru sufletesc fusese atât de adânc zdruncinat.

10 Starea ei de surexcitare nervoasă se răsfrângea chiar asupra raporturilor cu copiii. Dragostea ei de mamă era parcă încă mai vie, dar tulburată de o sensibilitate excesivă și anormală.

15 După ce petrecea ceasuri întregi în societatea copiilor, lua parte la jocurile lor, îi săruta, îi strângea în brațe, deodată începea să plângă, îi gonea din iatac, unde se înclua singură pentru ceasuri întregi.

20 Coana Anica, îngrijată, uitându-se odată pe gaura cheii, o întrezări zbatându-se în pat, scăldată în lacrimi, cu dinții încheștați, lovindu-se cu ambii pumni în pânțele.

25 Ultimele săptămâni înainte de facere, sărmana femeie nu se mai ridica din pat; fața ei slăbită și palidă era luminată de ochi mari negri și febrili, în care se citea groaza și disperarea.

– Natalițo, dragă! – a spus ea odată, punând mâna ei fierbinte după gâtul prietenei. Știu că n-am să trăiesc și, la drept vorbind, nici nu știu cum să trăiesc și pentru ce să trăiesc? Bieții copii nevinovați vor rămâne orfani și, chiar dacă aș trăi, simt că nu mai pot face nimic pentru ei. Și cine se va îngriji de ei?

– Ah! Dusea dulce, cum se poate să vorbești astfel de lucruri? E mare păcat! Ești încă tânără, ai o viață

întreagă, lungă, lungă, înaintea ta. Trebuie să știi nu mai cum să iei viața. Vei vedea că toate vor fi bine. Ești acum puțin bolnavă. Ai o sarcină cam grea. Toate însă vor trece ca această dimineață. Moș Iorgu nu poate să-ți stea în cale. De altfel, e un om bun și ține la tine. Nu te cam înțelege, e adevărat, dar, lasă, să ai încredere în mine, vei vedea cât de bine le voi aranja eu pe toate.

10 În această atmosferă înăbușitoare, Iorgu Răutu, nenorocit și zăpăcit, apăsător de imposibilitatea pentru el de a veni cu ceva în ajutorul bolnavei și, în același timp, înspăimântat, sechestraseră la Năpădeni pe doctorul Cojocărescu și, cu două luni înainte de termen, aduseseră și pe moașa Fecla Ivanovna în casă.

15 Nemaîndrăznind să apară în iatacul Smărăndiței, el chinuia mereu pe coana Anica cu întrebările lui, cu rugămintele și cu ofertele lui de servicii, care erau cu aceeași stăruință respinse.

20 Ultimele trei zile înainte de dezlegare au rămas în amintirea lui Iorgu Răutu toată viața ca un groaznic coșmar.

Doctorul, în așteptare, vecinic manipula niște instrumente strălucitoare, de un aspect sinistru.

25 Masa din salonașul vecin cu iatacul Smărăndiții a fost încărcată cu o mulțime de sticle și cutii, care răspândeau prin toată casa un miros de farmacie. Doctorul, Fecla Ivanova, coana Anica, Zoița, Margareta Jozefevna, jupâneasa Marghioala și Gafița, cu toții erau sfârșiți de puteri, istoviți de nopți nedormite, de grijă, dar cu toții puteau pătrunde în iatacul al cărui acces fusese oprit numai pentru el, bruscat și gonit de toată lumea.

Și el se zbuciuma zadarnic, fără somn; scâncetul de copil bolnav, care răzbea până la el, îl arunca în bezna deznădejdiei. Singurul mijloc pe care l-a putut găsi a fost să silească pe popa Vasile să țină slujbă în biserică și să citească rugăciuni într-o odaie din flighel, pentru ca mirosul de tămâie să nu pătrundă până la Smaragdița.

Noaptea spre 14 august a fixat o dată neștearsă în cronica familiei Răuteștilor. Facerea a necesitat o intervenție energetică a doctorului. Copilul născut – un mototol de carne inertă – nu respira, încât Fecla Ivanovna un moment își pierduse nădejdea de a-l chema la viață.

Dar mai cu seamă o emoragie violentă a lehuzei îi puneă în primejdie chiar și viața. Toate acestea ajungeau până la Iorgu Răutu fragmentar, numai prin cele două-trei cuvinte pe care i le adresau din când în când doctorul sau coana Anica ori pe care le putea smulge de la Fecla Ivanovna sau de la Margareta Jozefevna.

Când, în sfârșit, a fost cunoscut rezultatul, Iorgu Răutu a uitat să-și manifeste măcar curiozitatea de a vedea pe noua odraslă a vechiului neam al Răuteștilor.

Din primul moment, dar, când abia a văzut lumina zilei, eroul acestei povestiri a pricinuit o mare încurcătură în curtea Năpădenilor.

Femeia angajată cu câteva luni înainte ca doica pentru copilul așteptat a căzut bolnavă de febră tifoidă. Doctorul Cojocărescu a declarat categoric că alăptarea cu biberonul nu poate fi admisă, fiind dată starea pruncului. La îndemână însă nu se găsea la Năpădeni, ca să-și ofere serviciile pentru noul născut, decât Irina Morariu, o blondă planturoasă și

voinică, mamă de copil voinic, dar mamă vinovată – nefiind măritată.

Astfel glasul moralei a fost înăbușit, pentru a da viață și hrană lui Vania.

5 Timp de mai bine de două săptămâni, sănătatea lehuzei inspira vii temeri. Erau momente când doctorul Cojocărescu era silit să recurgă la mijloace eroice pentru a întări funcțiunile inimii și a combate efectele unei mari pierderi de sânge.

10 Organismul tânăr însă a biruit, dar convalescența a fost foarte lungă.

Mai multe săptămâni nimeni nu s-a putut gândi la botezul copilului, pentru că liniștea mamei nu putea fi tulburată și toate îngrijirile au fost concentrate numai asupra ei.

Noul născut, Vania, a fost lăsat de la început aproape exclusiv în grija Irinei, instalată într-o odăiță la capătul opus al conacului, pentru ca țipetele copilului să nu pătrundă până în iatac.

20 În această odăiță a rămas adăpostită toată copilăria lui Vania, și după însănătoșirea mamei.

Astfel a fost trasă, din primul moment al vieții sale, linia de demarcațiune între el și ceilalți copii, care au crescut în camera lor spațioasă, alături de iatacul Smaragdiței, sub privegherea ei statornică de zi și de noapte.

Aceasta a fost pecetea destinului.

30 Zămislit într-un spasm de groază, sădind în inima mamei revolta și repulsiunea invincibilă, fiindcă întrupa pentru ea acele clipe funeste, acel abis de înjosire negrăită, de cruzime și opresiune brutală, pe care nu le putea uita, nici ierta; datorindu-și, chiar

înainte de a fi născut, numai unui hazard dreptul la viață, el nu și-a putut asigura un loc sub soare, chiar de la prima respirație, decât ca un intrus în cuibul familiei, ostracizat de aceea care a fost sortită să-i dea viață, chinându-și în blesteme trupul.

Clipa de zămislire a aruncat astfel pentru toată viața asupra lui Vania umbra ei tragică, în care au fost învăluite din prima zi, raporturile Smaragdiței cu plodul nevinovat al dramei sale conjugale.

În viața sufletească și chiar în înfățișarea Smaragdei după însănătoșire a apărut, în adevăr, la iveală o adâncă schimbare.

În locul egalității de caracter și a resemnării blânde, s-a accentuat o continuă efervescentă, cu capricioase și subite fluctuațiuni de stări sufletești, o vecinică tensiune în raporturile cu cei dimprejur și mai cu seamă față de Iorgu Răutu.

Chiar copiilor ea le acorda mai puțină atențiune ca înainte, mai cu deosebire la început, când diferența între Vania și ceilalți copii mai trezea în ea încă un sentiment de vină și de păcat.

Căci ea a încercat să lupte împotriva sentimentelor care o dominau.

Dar repulsiunea pentru acest copil nedorit a fost mai puternică. Vederea lui prin sine însăși evoca în memoria ei toată drama vieții ei conjugale și clipa de ispită și mai ales sancțiunea grozavă, ceasurile de înjosire și de brutalizare, criza cea mai grozavă a vieții sale.

Ca o circumstanță agravantă, Vania, în primele luni ale vieții sale, nu era un copil atrăgător.

Ofilit înainte de naștere, cu un cap mare, disproporționat, care se bălăbănea pe un gât subțire, el

impresiona penibil prin fața lui vecinic gălbie, adesea acoperită de o erupțiune suspectă.

Vecinic bolnav, el despera și pe doctorul Cojocărescu. Doica sa, Irina, parcă era singura ființă căreia acest embrion de om inspira milă și dragoste.

Singura lui prezență năștea ideea de suferință și de moarte, care, la fiecare moment, amenința să stingă flacăra plâpândă a vieții.

Faptul acesta însuși sădea în sufletul Smaragdiții un sentiment de oroare și de înstrăinare.

Pe la sfârșitul lui mai, când Vania nu ajunsese măcar la zece luni, s-a produs primul conflict între Smaragda Theodorovna și odrasla ei nevolnică, în care aceasta și-a afirmat de timpuriu individualitatea, jignind adânc amorul propriu de mamă și de stăpână.

Doica Irina, încă foarte tânără, cu toată corporolența ei masivă, era o fire romantică.

Parcul răsuna ca întotdeauna în lunile acestea de cântecele privighetorilor. Irina, nedespărțită de Vania, în contactul ei foarte redus cu restul casei, simțea și ea nostalgia primăverii. Și ceasuri întregi, seara, probabil sub aceeași impulsivitate care provoacă și trlurile privighetorilor, cânta la fereastra odăiții din colț, cu priveliștea spre fluviu și sat.

Acest apel și-a găsit răsunetul dorit în inima lui Simion, unul din flăcăii din curte, băiat frumos și voinic.

Și, într-o după-amiază vibrantă de soare și de respirația florilor, în fața Smaragdei Theodorovna se prezintă Margareta Jozefovna, palidă de indignare, cu gura ei fără buze strânsă într-o crăpătură care-i despica rotundul feței:

– Doamnă, ducându-mă în parc sus, am dat peste Irina cu Simion... în chioșc, pe bancă... ziua în amiaza mare... cu copilul în cărucior singur... în soare, cât pe ce să se rostogolească la vale, Doamne ferește!...

5 Și Margareta Jozefovna își făcu cruce.

Inculpata a apărut cu pletele părului ei roșcat desfăcute, cu carnațiunea aprinsă, și nu numai că nu tăgăduia faptele încriminate, dar, cu nerușinare și cinism, își afirma dreptul său de a cânta în unison cu privighetorile și cu toată firea.

10 – Nu sunt de papură și ce treabă ai? – se răsti ea la adresa Margaretei Jozefovna. Sunt slobodă... n-am bărbat... am să mă mărit... pe dumneata nu te va lua nimeni, geaba îi mănânci cu ochii pe flăcăi... și de copil nu-ți bate capul... cine-l îngrijește afară de mine... zilele și nopțile întregi – fără mine, poate de mult l-ar fi luat Dumnezeu.

Smaragda Theodorovna, sufocată de această morală primitivă și de acest cinism, se simți parcă și ofensată printr-o irezistibilă asociație de idei: pe bancă, în chioșcul de sus!...

Ea nu adresă nici un cuvânt Irinei, ci porunci numai Margaretei Jozefovna:

– S-o dai îndată afară, nici un minut să nu steie aici! Copilul să fie înțărcat și alăptat cu sugătoarea sau poate îi va da sân Paraschiva lui Vichentie.

N-a fost măcar îngăduit Irinei să-și ia rămas-bun de la Vania.

30 Dar hotărârea aceasta a fost luată fără să se fi cerut avizul lui Vania...

Și Vania n-a înțeles să se supună! El respingea și biberonul, și sânul Paraschivei și urla neconținut, ziua și noaptea.

Când Smaragda Theodorovna, încercând să-l potolească, l-a luat în brațe, ca să-i dea ea însăși biberonul, copilul țipa parcă și mai tare, se smunea cu atâta violență, încât a spart biberonul și era cât pe ce să cadă din brațele mamei.

În zadar doctorul Cojocărescu, survenit în vizita lui săptămânală, recurgea la toate calmantele – după puține clipe de somnolență, țipetele începeau din nou până la leșin; copilul, cu fața injectată, cu ochii ieșiți din orbite, înfrigurat, cu temperatura urcată, parcă era în fiecă clipă gata să-și dea sufletul.

Doctorul Cojocărescu își răsucea nervos barbișonul; în sfârșit, declară cu hotărâre Smaragdiței:

– Nu găesc vreo altă indicațiune. Sunt copii cu o nemărginită capacitate de afecțiune și atașament. Se vede că și Vania e dintre aceștia. Nu se poate glumi cu aceasta. Poate muri! Nu-mi pot lua răspunderea pentru consecințe. Dar să încercăm să rechemăm pe doica lui.

10 Îndată ce s-a trezit în brațele Irinii, adusă în grabă, copilul s-a liniștit ca prin minune și, lacom, și-a lipit buzele de sânul ei, cu voluptate mângâindu-l cu ambele-i mânuțe.

25 Înfrângerea aceasta Smaragda Theodorovna n-a mai putut-o uita și umilinta parcă îi justifica înstrăinarea și răceala față de acest copil refractar de la obârșie.

Raporturile dintre mamă și copil au luat astfel de la început un aspect straniu, anormal, chiar maladiv.

30 Întârziat în dezvoltarea lui, mereu bolnav, Vania manifesta o sensibilitate excesivă și un spirit de observație care neliniștea și tulbura pe Smaragdița.

Cu patru ani mai tânăr decât Sonia și aproape cu trei ani decât fratele său Tosia, el avea o firească

admirație pentru înaintașii săi și, mai cu seamă, pentru vigoarea și strălucirea lui Tosia și supraveghea în tăcere, cu ochii negri ficși, toate alintările al căror obiect erau frații săi, fără să îndrăznească să solicite și el
 5 o sărutare sau o mângâiere din partea mamei, care-i părea o arătare supraomenească și atât de înălțată, încât, natural, numai alți supraomeni, ca Sonia și Tosia, se puteau apropia de ea.

Pe vremea când Vania abia dacă putea găngăvi puțin sunete articulate, el văzu într-o seară, sub lumina candelabrelor aprinse, pe Smaragda Theodorovna, care se gătea de bal, cu o diademă de briliante pe părul ei negru ondulat.

Fascinat și entuziasmat, începu să strige:

15 – *Mama, gia-gia! Mama, gia-gia!*

Sub acest nume, însușit și de ceilalți copii, el înțelegea o ființă sublimă, adorată și temută, care apărea din când în când din regiuni misterioase pentru o clipă și dispărea ca o zână din povești. Această divinitate fermecătoare și teribilă, a cărei mânie inspira groaza și al cărei surâs dădea o beatitudine negrăită, putea accepta de la el numai omagii de venerațiune din depărtare. Apropierea chiar îl speria și-i dădea un sentiment obscur de sacrilegiu.

25 Tocmai pentru faptul că Sonia și Tosia erau admiși în sanctuarul misterios, se resfrângea și asupra lor aureola mistică.

E procesul obicinuit al creațiunilor mitologice.

Pentru trebuințele de toate zilele, ca afecțiune și
 30 alintare, prin voia soartei, Vania putea face apel numai la îngrijirile „mamei“ Irina – acest nume de „mamă“, fără adjective, a rămas pentru el nedespărțit de icoana doicii sale.

Cap. XXI

SETEA DE VIAȚĂ

Sănătatea îndreptată, întărirea pulsului vital complica și mai mult la Smaragdița starea sufletească de
 5 aprehensiune, deșteptată în ea de orice apropiere a lui Iorgu Răutu.

Aparatul psihic al acestuia, foarte sănătos, dar primitiv, nu era în măsură să se adapteze complicațiunilor de psihică feminină. Cu resemnarea țaranului care
 10 acceptă moartea și viața ca un decret al destinului și care, în raporturile sociale și morale moștenite, vede o ordine decretată pentru veci de voința divină, el nu putea înțelege ce se petrecea cu Smaragdița, ce înseamnă această schimbare bruscă în caracterul ei.

15 Dar, în același timp, un sentiment adânc și obscur trezea parcă în el remușcări de cuget, fără ca să-și poată da seama pentru ce și de ce ar fi fost vinovat.

Când starea Smaragdiței i-a îngăduit pentru prima oară să intre în iatac, el a fost izbit de trupul acesta de
 20 copil, de ovalul ei delicat, translucid de paloare, în care viața era concentrată numai în ochii aprinși de focul ascuns ce-i mistuia sufletul.

Așezat pe marginea patului, bietul Iorgu abia îndrăzne să atingă cu laba-i păroasă degetele subțiri
 25 și străvezii aruncate pe plapumă, abia își găsi puterea să-i spună:

– Slavă Domnului, dragă Smărăndița, prin mare pojar și năcaz am trecut, amu a da Domnul și are să fie bine.

5 Smaragdița îl fixa cu o privire ciudată; el simți pe degetele ei tremurul ușor în mâna lui, apoi ea își scoase mânuța, o trase sub plapumă și, cu o expresie nedescifrabilă pentru el, parcă înfrigurată, își întoarse capul fără să răspundă niciun cuvânt.

10 Însăși Smărăndița a fost surprinsă de sentimentul acut de dezgust, de revoltă și chiar de ură, pe care i-l trezi această atingere a soțului.

Iorgu Răutu s-a ridicat, șoptind „Doamne, Doamne, miluiește-ne pe noi și iartă-ne păcatele!” și, greoi și stângaci, a ieșit din iatac, aninându-se de toate mobilele pe lângă care trecea.

15 – Doamne, Doamne! – șopti și Smărăndița, pentru prima oară îndrăznind să-și precizeze lămurit sentimentele. Ce blăstăm, ce chin! și pentru ce? of, Doamne!

20 Chiar fizicul, înfățișarea lui Iorgu Răutu o făcea să sufere. Nasul acela monumental, caracteristica ereditară a Răuteștilor, ochii albaștri, în care blândețea însăși îi făcea impresia de lipsă de viață și de expresie, zbârciturile încrestate de vrâstă, corpul masiv și rău încheiat, parcă tăiat cu toporul, cu hainele care nu se lipeau pe el, ca scorojite, mișcările lui stângace, vocea răsunătoare, totul, totul în el, tot ce înainte ea accepta cel mult cu indiferență, acum o îndurera, îi deștepta nu numai aversiune, dar chiar o abia reținută animozitate.

30 Pentru ce? Revolta cărnii exasperate? Nostalgia de viață suflătească mai intensă și mai colorată? Durererea unui ideal întinat, a unui vis risipit?

Nu mintea tumănită a lui Iorgu Răutu putea găsi dezlegări pentru aceste mistere.

Dar nici inima însângerată a Smaragdiții!

– Ah, Doamne, Doamne! – șoptea ea mișcându-și nervos capul pe perină.

În seara aceea, când Natalia Chirilovna intrase în iatacul convalescenței aducând cu ea aerul înviorător de toamnă, Smaragdița, vădit stânjenită, a început s-o întrebe cu precauțiune:

10 – De unde vii? De acasă? Din pricina mea ai avut atâtea năcazuri, apoi ai și acasă pe un bolnav – nu e destul –, pe semne, numai de la un pat la altul te duci. Nu mai poți vedea pe nimeni!

15 – A nu, tiotia Dusea! Acasă cu Anatol al meu, noi ne aranjăm foarte bine. Jupâneasa noastră îi cunoaște toate tabieturile și el este bucuros când eu mai iau aer. El se interesează mult de tine. Mă întreabă mereu și mă trimite la tine. Apoi... – aici Natalița, după o scurtă pauză, urmă cu o exagerată indiferență – apoi vine mereu la noi contele Przewicki, care e foarte prietenos și cu Tolea, și cu mine, și mă tot întreabă cum mai merg lucrurile la Năpădeni, cum ți-i sănătatea, ce mai face moș Iorgu? El ține foarte mult la moș Iorgu. Îi place grozav și casa din Năpădeni, și priveliștea. Totdeauna vorbește cu mult foc de toate acestea. Spunea că ar fi venit, dar se teme să nu vă supere, să nu vă tulbure.

25 Smărăndița întoarse capul în tăcere spre perete, apoi, deodată, începu să vorbească:

30 – Mă simt încă foarte slabă și Egor Stepanovici vrea să facă botez ca totdeauna cu tãmbãlau. Mai cu seamă că vrea să fie naș bãdița Ion din Botoșani, fratele mai mare al lui Egor Stepanovici. Eu nu cred că e bine să se întãrzie prea mult, copilul e cam bolnav, nu e bine.

– Da, tiotia Dusea mea, ești acuma mult, mult mai bine. Și trebuie să-ți dai curaj, să ai mai multă poftă de viață și, la urma urmelor, ce tîmbălău mare are să mai fie la botez? Ei! Au să vină câțiva prieteni, câteva rude, puțină muzică, puține cântece, mai mult joc de cărți și băutură. N-ai nevoie să stai tot timpul. Casa e mare și, la urma urmelor, mai putem aștepta două, trei săptămâni până ce vei putea rămănea mai multă vreme în afară de pat.

– Dar vezi, gospodăria aceasta, copiii și Egor Stepanovici.

– Nu, nu, nu! Nici gospodărie, nici copii, nici moș Iorgu! Numai tu, numai tu! Trebuie să te gîndești numai la tine, să te gîndești la lucruri bune, vesele, plăcute, fericite. Să citești, să te distrezi. Și ai să vezi, în puține zile, cum ai să te faci.

Mai mult n-a fost spus nimic între cele două prietene, dar amîndouă s-au înțeles foarte bine, deși fiecare a crezut că nu s-a trădat. Astfel, la botez, a apărut în casa de la Năpădeni, pentru prima oară de la scena din chioșc, contele Wladislaw Przewicki.

Puține momente de conversație, cuvinte indifferente schimbate au fost îndeajuns pentru ca Przewicki să știe că este iertat, iar Smaragdița să simtă cum în ea parcă crește bucuria vieții, renasc încrederea în sine, nădejdi și aspirațiuni nedeslușite, dar care dau lumii dimprejur strălucire și bogăție.

După botez, Smaragdița câștiga puteri văzând cu ochii.

Și, în același timp, ca niciodată, era prinsă de sete de viață, era neastîmpartă în goana după petreceri, în căutarea contactului cât mai strîns cu lumea.

Gospodăria a fost lăsată aproape pe de-a-ntregul în grija Margaretei Jozefovna. Și chiar copiilor favoriți ea nu consacră decât relativ puțină vreme, iar pe Vania nu-l vedea decât în acele momente, din nenorocire prea dese, care necesitau și vizitele doctorului Cojocărescu.

Iorgu Răutu nu era deprins cu analize psihologice și nu avea nevoie de prea multe explicații pentru această schimbare a ritmului vieții.

Natalia Chirilovna știa să-i sugereze cea mai bună justificare: interesul sănătății și al echilibrului sufletec al Smărăndiței; apoi, și în ce privește pe Vania, ea nu găsea cuvinte de laudă pentru devotamentul și priceperea Irinei, care – spunea ea – nu trebuia să fie turburată de intervenții inutile în îngrijirea micuțului bolnav.

După sfârșitul muncilor câmpului a fost reluată și la Năpădeni viața de iarnă a boierimii moldovene.

Iorgu Răutu era însă cam îngrijat de realizările legii de desființare a boierescului și de împrăștierea, ca și a altor reforme care urmau să fie introduse și în Basarabia în condițiuni mai grele pentru clasele privilegiate ca în restul împărăției.

Dar și în această privință, el găsea oarecare confortare într-o nouă prietenie.

Contele Wladislaw Przewicki, în doi ani, realizase destule progrese în cunoștința limbii moldovenești pentru a putea susține o conversație puțin complicată și puțin variată cu Iorgu Răutu.

Nu lipsea de la nici o goană sau vînațoare la care participa acesta și chiar introducea metode cinegetice noi, „cum sunt obicinuite la curțile magnaților din Polonia“. Manifesta multă considerație pentru

stăpânul Năpădenilor, admira ochiul lui sigur și mâna fermă ca pușcaș și alte talente vânătorești; îi recomanda puști noi, după „ultimul model“ din Franța; dobânda, Dumnezeu știe pe ce cale, ogari din Rusia, copoi din Ungaria, prepelicari din Anglia, îmbogățind astfel aparatul vânătorec din Năpădeni. În același timp, Iorgu Răutu putea găsi la el un sfat de gospodărie, tot din arsenalul „magnaților din Polonia“, informațiuni și tot felul de rețete utile.

Cu vremea, Przewicki apărea tot mai des în serile slobode la Năpădeni și le petrecea la nesfârșite partide de pichet sau de *écarté* cu amfitrionul.

În flighel îi era rezervată o cameră, în care desicinea oricând sosea și care luase numele de „odaia grafului“.

Iorgu Răutu, prin firea lui, se atașa ușor de oamenii cu care venea în contact. Dar „graful“ se deosebea atât de mult de mediul obișnuit al societății basarabene! Numele lui, povestirile care presupuneau o înaltă situație socială și un trecut de splendoare; talentele și cunoștințele care au fost dovedite și cu prilejul unei boli de cai ivite la Năpădeni, toate acestea inspirau mult respect ursului moldovean, cum îl numea în glumă și prietenește Przewicki:

– Să-mi spui, căpitane, – așa îi zicea de obicei Iorgu în familiaritatea conversațiilor la joc de pichet – de ce rămâi în moscali, dumneata *magnat* (neologism care de curând îmbogățise vocabularul lui Iorgu Răutu), om învățat, petrecut prin lume, la Viena și la Paris? La ce bun să putrezești în duhoarea din cazarmă?

– Vede, Egor Stepanovici, honor de familia Przewicki, fost înainte și amu slujba în armie, tata meu ghegeneral, bunic meu mareșal și înainte bunic și

mai bunic, tot soldat la craiu polon. Și știi mata, – continuă el privind cu înțeleș pe partenerul său – Polonia una zi are nevoi de soldat, amu este datoria noastră magnat polonez și soldat...

Iorgu Răutu se uita și el cu înțeleș la Przewicki și simțea mai mare stimă pentru el.

Vizitele contelui Przewicki au fost distanțate, mai cu seamă la început, cu foarte multă socoteală, pentru ca și Iorgu Răutu, și Smaragdița să-l poată întâmpina cu aceeași întrebare „unde ai lipsit atât de mult?“, până ce a ajuns ca această întrebare să se pună chiar dacă o singură zi nu era văzut la Năpădeni. De asemeni, în vremea aceasta rar lipsea și Natalia Chirilovna.

Pe când boierii se războiau la pichet, doamnele ședeau cu vreun lucru de mână, intervenind rar în conversația dintre bărbați.

Când stăpânul era ocupat cu socotelile lui de gospodărie sau ieșea prin curte, Przewicki se așeza pe lângă doamne, adresându-se parcă mai des către Natalia Chirilovna.

Ei aveau un mai bogat material de conversație, amintiri comune, din vremurile când soții Voronin trăiau prin diferitele garnizoane ale împărăției, ca și călătoriile prin străinătate și reminiscentele literare. Dar Przewicki știa, cu multă iscusință, să atragă și pe Smaragda Theodorovna în discuție, mai cu seamă asupra vieții sociale, a operelor literare care tratau subiecte de aceeași natură și atingeau probleme de moravuri.

Întrucât discuțiile acestea urmau în limba rusească, indiferent de subiectul lor, Iorgu Răutu, când asista la ele, se mărginea să asculte cu bunăvoință și să clatine aprobativ din cap, ca și cum ar fi luat parte

la conversație, sau se apuca de *pasiansă* ori își găsea vreo altă treabă.

În iarna aceea, în așteptarea marilor inovațiuni, viața socială a județului S*** era mai agitată. Nervozitatea obștească se manifesta printr-o sete deosebită pentru serbări și petreceri, organizări de baluri în oraș în scop de binefacere, ca și printr-un fast deosebit în organizarea de vânători și sindrofii la concurile boierești.

10 Soții Răutu, de cele mai multe ori, luau împreună parte la toate aceste distracțiuni. Dar Iorgu Răutu tot mai adesea, mai cu seamă în ce privește diferitele recepțiuni, baluri și alte mondenități, o lăsa pe Smaragdița singură cu Natalia Chirilovna Voronin sau sub patronajul doamnei Cazara sau al doamnei Brezô.

15 Smaragdița participa cu pasiune la acest festival neîntrerupt; dansa și organiza jocuri de salon, mulțumită de succesul pe care tinerețea și frumusețea ei i-l asigurau.

20 Contele Przewicki rar lipsea din saloane, în care întotdeauna se distingea dintre cavalerii autohtoni prin talentele și manierele lui.

Era dar natural ca el să fie întotdeauna în centrul cochetăriilor feminine. Însă el dovedea foarte mult tact și pătrundere psihologică.

25 Aducând, în aparență, aceleași omagii tuturor doamnelor din elita județului, știa să sugereze multora din ele, și mai cu seamă Smaragdiței, că pentru ele sunt omagiile cele mai sincere și devotamentul cel mai adânc.

30 În tot cursul iernii, raporturile dintre Smaragda și contele Przewicki aproape n-au suferit nici o schimbare, n-au mers mai departe decât manifestări de simpatie și respect reciproc.

Și Smaragdița, câteodată, se simțea chiar enervată de faptul că Przewicki s-ar părea că preferă nu numai societatea Nataliei Chirilovna, dar chiar a lui Iorgu Răutu.

5 În afară de simfoniile subconștientului, care învăluiau în timbrul lor fiecare gest și fiecare cuvânt în scurtele convorbiri dintre Przewicki și Smaragdița, nici el, nici ea, nu-și permiteau vreo aluzie asupra trecutului.

10 În aceste acorduri, în așteptări tainice din ambele părți, s-a sfârșit iarna înfrigurată a acestui an.

Dar primăvara, cu începutul muncilor agricole, societatea aceasta de moșieri și agricultori nu putea, bineînțeles, cheltui multă vreme pentru mondenitate.

15 Câteva bazaruri de binefacere, două trei *garden-party* de ziua sfinților Constantin și Elena sau Petru și Pavel erau ocaziuni excepționale pentru reuniuni de societate.

De sfântul Gheorghe, ziua onomastică a lui Iorgu Răutu, vremea nu îngăduia vreun *garden-party*, iar toiul muncilor câmpului excludea și vreo altă petrecere în stil mare.

25 Totuși Natalia Chirilovna reușea, și în afară de sărbători, să organizeze din când în când un picnic mai modest, în pădure sau pe o culme de deal care deschidea o priveliște mai pitorească.

De vreo două ori, ea a putut chiar pune la cale mici excursiuni în luntre, cu opriri la mănăstire și în alte colțuri mai frumoase de pe țărmurile Nistrului.

30 La aceste petreceri luau parte, afară de Smaragdița și contele Przewicki, de obicei, încă două, trei doamne și domnișoare din vecinătate, cu cavalerii lor civili

sau militari – Natalia Chirilovna fiind foarte iscusită în combinațiuni care, în mod natural, împărecheau pe excursioniști, spre mulțumirea tuturor.

5 O excursiune în luntre, în jos pe Nistru, până la celebra mânăstire J-ca¹, a dat prilejul de mult așteptat și dorit pentru prima convorbire mai intimă între Smaragdița și Przewicki.

Scopul anunțat al excursiunii era o masă pe țărmul lacului care colecta apa rece și limpede a unui izvor bogat din stâncile dealurilor la nord-vest de mânăstire.

10 Mânăstirea răsărea majestuos printre grădini, pe un platou înconjurat de stânci abrupte și dealuri împădurite, la vreo cinci sute de metri de la țărmul Nistrului.

15 Plecând la deal spre mânăstire, părechile de excursioniști s-au înșirat, distanțate natural după pasul și vioiciunea fiecăruia.

Astfel, Smaragdița și Przewicki nici n-au băgat de seamă când celelalte părechi au rămas în urmă. Ocolind mânăstirea, ei au ajuns la lac, în a cărui oglindă se răsfrângeau cerul senin și dealurile cu verdeța lor luxuriantă, cu nuanțele nesfârșite: de la mesteacănul deschis până la stejarii seculari, cu frunzișul lor întunecat.

25 În drum, pe nesimțite, conversația a alunecat asupra vieții pe care o ducea Smaragdița la Năpădeni.

– Cred, Smaragda Theodorovna, că nu vă îndoiiți de respectul meu nemărginit și devotamentul meu pentru dumneavoastră. În exilul în care trăiesc
30 acuma, în ciuda aparențelor vieții mele, sunt așa de însetat de un suflet înrudit, încât puteți înțelege ce însemnați pentru mine, în această, să mă iertați, pădure

¹ Japca (în documente, de asemenea, Șabca), mânăstirea situată pe Nistru, la cca. 10 km. de târgul Kamenka (Camenca). (n. ed.)

omenească în care trăim. Dar... eu am trăit și deși n-am trecut cu mult peste treizeci de ani, viața mea e bogată în bucurii, ca și în tragedii. Dar dumneata, Smaragda Theodorovna, la vrâsta de douăzeci de ani, în bârlogul ăsta din Năpădeni – un colț pitoresc nu-i vorbă –, dar înecat în preocupările banale ale vieții... Mi se pare, n-ai ieșit aproape niciodată de la țară?...

Smaragdița, nervoasă, l-a întrerupt:

– Am stat trei ani la pension la Chișinău, am
10 fost și la Odessa o dată, dar nu prea am găsit interesantă viața de acolo, același lucru ca și aici – declară ea, uitându-și afirmația contrară, de la banchetul din Vântura....

– Chișinău... Odessa... Câtă vreme ați stat în
15 Odessa, dacă-mi iertați indiscrețiunea, doamnă? – întrebă Przewicki, bătând cu cravașa peste ciubotele sale de cavalerist.

– Două săptămâni, acum cinci ani, când am fost cu coana Anica Mesnicu pentru... trusou – răspunse Smaragdița repezit și apoi se opri îndată, rușinată și jenată de această evocare. Dar de ce nu vin ceilalți? – continuă ea, uitându-se turburată împrejur. – Unde-i Natalița ceea? Să ne ducem înapoi ca să-i întâlnim...

25 – Dacă doriți... Trebuie însă să vie imediat. Noi am mers repede, iar Natalia Chirilovna, cu silueta ei planturoasă, merge încet, dealul este prea repede pentru ea. Și aici e așa de frumos! Și piatra aceasta parcă-i anume așezată aici pentru odihnă și convorbire prietenească, în mijlocul acestei splendori...
30

După o clipă de șovăire și tot privind spre drum, Smaragdița se așeză pe piatră.

– Două săptămâni la Odessa la cincisprezece ani... Cheltuite în vizite în magazine și modiste...

A! Doamnă, nu Odessa, ci numai Parisul ar putea da un cadru potrivit pentru frumusețea dumitale, un mediu pentru o viață sufletească mai bogată, intelectuală și artistică... Dar și la Odessa se poate vedea
 5 o trupă franceză la teatru, o operă italiană, teatrul rusesc, opereta vieneză și rucască. Sigur, nu poate fi comparație cu centrele mari din Apus, dar totuși este și Odessa un focar de viață socială și culturală. Mă mir pentru ce nu întreprindeți o călătorie chiar
 10 la Viena și la Paris. La Odessa ați putea petrece sezonul în fiecare iarnă, în orice caz, mai bine decât la vânătorile și la balurile de la diferite moșii din acest județ! Egor Stepanovici este un om cu avere și ar putea găsi și el compensație într-un sezon, cel puțin, la
 15 Odessa. Nu este iertat că v-ați înmormântat la țară de la cincisprezece ani... până acuma cinci ani pierduți din viață!

Smaragdița exclamă:

– Ah, ce căldură! – și, în adevăr, fața-i era aprinsă,
 20 ochi-i străluceau ca de febră. Ea ridică din cap pălăria „panier“ de paie, legată sub bărbie cu cordeluțe de mătase roșie, și nervos tot lega și dezlega aceste cordeluțe pe genunchii ei.

Contele Przewicki i-a dat vreme să se liniștească,
 25 bătând în tăcere cu cravașa peste ciubote; apoi din nou insistă:

– Nu aveți nici o ispită, nici o dorință să ieșiți măcar, așa pentru câteva săptămâni, din banalitatea zilnică a vieții de țară?

30 Smaragdița, râzând nervos, aruncă sacadat în răspuns câteva cuvinte:

– Dar... am copii!... – un moment de pauză... – trei copii, gospodărie mare, chiar iarna nu suntem liberi, nici eu, nici Egor Stepanovici.

Dar polonezul obiectă, vorbind încet, parcă gândind pentru sine și privind în lături, spre fața netedă a lacului:

– Da... trei copii în mai puțin de cinci ani... singură încă copil de cincisprezece ani, fără să guste din
 5 cupa vieții... fără să cunoască culmile artei, ale frumusuului, ale vieții sociale rafinate și bogate... – și parcă tresărind, el repede se întoarse spre Smărăndița și, mașinal punând mâna pe brațul ei, urmă pasionat:

– Dar este o crimă, o neomenie! În monotonia
 10 asta sură ai să ajungi din zi în zi, din an în an, până la bătrânețe și nu vei avea, întorcând privirea spre trecutul gol, nici un punct luminos, nici un moment de tresărire, de exaltare, în care să fi simțit că inima
 15 bate în plin, că viața merită a fi trăită și că această comoară de frumusețe vie, acest suflet bogat au fost risipite în zadar, înmormântate în mlaștină. Pentru ce? Pentru copiii dumitale? Ce le poți da dumneata, ce poți aduna pentru ei în sufletul dumitale, vegetând la Năpădeni, între cămară și pivniță? A! Smaragdița, în blăstămul vieții mele, mi-a fost dat să văd acest sacrilegiu, această profanare, și să nu fiu
 20 în stare, să n-am dreptul să depun la picioarele dumitale toate nestematele unei vieți adevărate, bogate și înălțate!

Smaragdița, adânc emoționată, sări de pe piatră și se îndreptă câțiva pași spre mânăstire:

– Dar unde-i Natalița, unde-s ceilalți?

– Smaragda Theodorovna! – răsună în urma ei
 30 vocea lui Przewicki. Nu mă ofensați, dând o interpretare vinovată acestei izbucniri izvorâte dintr-un sentiment curat, dintr-un devotament dezinteresat. Dacă vă îndoiiți de mine, puteți pleca; nu ne vom mai revedea niciodată...

În ochii Smaragdiței s-au ivit câteva lacrimi; cu o mișcare nervoasă, ea a rupt cordeluța pălăriei și nici n-a băgat de seamă cum s-a așternut pe praful cărării o mică pată roșie.

5 Cu un gest de o grație eteree, ea se întoarse spre Przewicki și-l privi cu ochi negri, mari, nemaiputând stăpâni adâncă ei tulburare și nostalgia pe care cuvintele elegantului aristocrat polonez au silit-o să și le trădeze.

10 Acesta, însă, cu aceeași voce caldă și profundă, insistă:

– Un cuvânt, Smaragda Theodorovna, un cuvânt să-mi spuneți, dacă ați dori să trăiți măcar câteva săptămâni în viforul unui centru de viață artistică și intelectuală, măcar ca acel din Odessa? Dacă Egor Stepanovici ar găsi vreo obiecțiune, m-aș însărcina eu să-i vorbesc prietenește, căci mă onorează cu simpatia domniei sale.

– Nu, nu! – repede îl întrerupse Smaragdița.
20 Nu trebuie, Wladislaw Stanislawovici! Sigur, doresc mult să văd și altă lume, să trăiesc și altă viață. Și chiar iarna viitoare aveam intenția să mergem la Odessa. Și ne aranjăm noi cu Natalița. Egor Stepanovici nu din zgârcenie stă la țară, dar nu-i vine în gând și eu
25 nu i-am cerut până acum. Dar acum aranjăm noi cu Natalița!

– Uhu, uhu! unde sunteți? – se auzi din depărtare vocea Nataliței.

– Uhu! – îi răspunse argintiu Smaragdița.

30 – Hop, hop! – răsună tenorul puternic al lui Przewicki.

Smaragdița a rămas pe loc. Przewicki a făcut câțiva pași în direcția chemărilor, dar din momentul

acesta Smaragdița simțea ca și cum între ei se născuse un interes comun, aproape o legătură de complicitate, o conspirațiune tainică.

Natalia apără, în sfârșit, în compania unui atlet brun și aprins, un băietan de abia de vreo douăzeci de ani, sublocotenent în regimentul lui Przewicki.

Ei se rătăciseră, apucând de la mânăstire, din greșală, pe altă cărare.

În curând se apropiară și celelalte părechi, din care unele s-ar fi fost rătăcit și ele prin pădure, iar altele au întârziat, preocupate fiind de aranjarea dejunului la mânăstire.

Dar căpitanul Przewicki a protestat cu energie:

– Dejun la mânăstire, între ziduri? Nu! Să aducem
15 cele pregătite aici, pe iarbă, în splendoarea aceasta. Iată, acolo, la umbra stejarului cela bătrân. Doamnele să stea aici, iar noi să mergem repede la mânăstire, câțiva frați călugări vor ajuta și în cinci minute vom înjgheba aici un ospăț să meargă pomina!...

20 Natalița începu să aplaude, să sară în sus, să trepideze pe loc, apoi, pe neașteptate, îmbrățișă pe Smaragda:

– Tiotia Dusea, tiotia Dusea! – exclama ea. Ce fericire e să fii tânără și frumoasă și... iubită!

25 Cu toată silueta ei rubensiană, ea se învărtea ușor, fugind spre stejarul desemnat.

Dejunul improvizat a reușit de minune. Veselia bătea în larg. Zeflemele, hohote, conversații lipsite de orice înțeles, dar totuși cu foarte mult înțeles între părechi.

30 Sufletul societății, ca întotdeauna, a fost contele Przewicki prin glumele și anecdotele sale, care nu depășeau limitele buneii cuviințe, dar aveau negreșit și o picătură de romantism sugestiv la destinația Smaragdei.

Întoarcerea în luntre a urcat încă atmosfera de veselie și cordialitate între toți excursioniștii. La un moment dat, frumosul contralto al Natalei răsună într-o romanță la modă; la tenorul bogat al lui Przewicki se asociază imediat sopranul argintiu al Smaragdiței, fragil dar dulce și cristalin, și apoi și corul celorlalte părechi.

Când luntrea trecu pe lângă Kamenka, colonia germană de pe moșia prințului Wittgenstein, pe țărmul Podoliei, un grup de tineret, adunat în această zi de duminică, a salutat cu urale luntrea, apoi a intonat în cor un cântec nemțesc, ceea ce a provocat aplauze și râsete de mulțumire din partea excursioniștilor.

În această voce bună, luntrea a ajuns la marginea parcului din Năpădeni.

Musafirii, aflând că Iorgu Răutu nu s-a întors încă de pe moșie, s-au adunat în cerdac. Și, sub impresiile din excursie, a urmat o conversație animată și care, pe nesimțite, a dus iarăși la oarecare izolare a părechilor.

– Smaragda Theodorovna! – a spus încet contele Przewicki. Ne-am înțeles, iarna la Odessa?

Smaragda n-a spus nimic, dar răspunsul a fost totuși dat...

Cap. XXII

STRATEGIE...

Înainte de a se retrage în iatacul ei, Smaragdița a trecut prin camera în care dormeau Sonia și Tosia.

La lumina candelii de la icoană, în umbră, rășărea chipul drăgălaș al Soniei, culcată cu brațul sub căpșor. Smaragdița s-a aplecat asupra ei. Fetița respira ușor și regulat, însă i se păruse că avea o expresie tristă. Când ea a sărutat obrăjorul copilei, Sonia deschise ochii zâmbind și-și aruncă brațele după gâtul mamei:

– Mămico, unde-ai fost atâta vreme? Mi-a fost tare, tare dor după matală, și mie, și lui Tosia. Și am plâns amândoi. Măne iar ai să te duci?

Smaragdița a ridicat-o în brațe și, printre sărutări, cu mult drag îi zicea:

– Nu, nu mă mai duc! Rămân cu voi!

Copilița și-a pus căpșorul pe perină, a închis ochii și a adormit pe dată, cu fața luminată de un zâmbet calin.

Smaragdița a făcut cruce și deasupra patului lui Tosia, sărutându-l pe frunte, fără să-l trezească, și tulburată a trecut în iatac.

Cu tot angajamentul tacit ce-și luase față de contele Przewicki, ea și-a dat deodată seama că se deschidea înaintea ei o cărare spre necunoscut.

Întrebarea și îmbrățișarea Soniei au dezlănțuit în sufletul ei o luptă, o adevărată vijelie, în care nostalgia unei vieți mai bogate și poate chemarea simțurilor intrau într-un violent conflict cu glasul conștiinței, cu toate tradițiile morale și poruncile religiei, care o chemau la datorie.

În genunchi înaintea icoanei Maicii Domnului, ea se ruga din tot sufletul, cerând sprijin și îndreptare; apoi multă vreme a stat, în reculegere, așezată în fotoliul ei.

În sfârșit, se ridică și, oftând, își făcu cruce și se culcă liniștită. Glasul datoriei biruise.

În conștiința ei, angajamentul luat a fost anulat.

A doua zi dimineața, Smaragdița se trezi tresărind din somn parcă auzind o chemare. Razele solare, intrând prin fereastră într-o fâșie luminoasă, i-au oprit vederea asupra chipului emoționat al Irinei. Părul ei roșcat parcă scânteia în cercul de lumină și fața ei, de obicei, de roz cald al blondelor roșcate, acum apărea cu atât mai descompusă, cu cât pe paloarea ei răsăreau mai pronunțat petele de pistriui.

– Să mă ierțați, coniață! Dar Vania nu-i bine. Ar trebui trimes după doctor. Toată noaptea nu l-am putut ogoi. Plânge, plânge, nu mănâncă și varsă. Boierul, care-i acolo, m-a trimes după dumneavoastră.

Lăsându-și în jos picioarele în papuci, Smaragdița, spre a-și înăbuși poate remușcărilor respinse în subconștient, a întrerupt pe dată:

– Dar copilul aista plânge neconținut, nu numai amu. Nu știu ce faci cu el, de nu știi să-l astâmperi și să-l adormi!...

Aruncându-și pe umeri un șal subțire, ea se îndreptă în coridor spre capătul opus al conacului.

Gemetele surde care veneau din odaia din colț o iritau și o răzvrăteau împotriva copilului, împotriva ei și a vieții sale întregi.

Silueta monumentală a lui Iorgu Răutu, plecată asupra patului lui Vania, expresia lui de zăpăceală neputincioasă i-au pornit din nou în suflet valul de dezgust și de revoltă:

– Of, Doamne, Doamne! Ce-i cu copilul ista? Un ceas nu-ți dă liniște! Îs sătulă și de viață.

– Taci, fa femeie! – o întrerupe speriat Iorgu Răutu – îi păcat, toată noaptea s-a văitat plodul. Îi păcat! Nu-i vina lui. E greu, dar ce vrei? Așa a vrut Dumnezeu. Nu știu ce-i de făcut, am trimes și după baba Vasilca să-l descânte.

Baba Vasilca, venită în grabă, însoțită de Margareta Jozefovna și de jupâneasa Marghioala, a întreprins împreună cu doica Irina o serie de manipulațiuni magice, care urmau să gonească boala din trupul acestui copil care, la vrâsta de un an, nici nu umbla și abia putea să șadă.

Copilul ardea și ochii săi febrili urmăreau pe doica Irina, gângăvind la adresa ei singurul cuvânt pe care-l putea rosti: *Ma-ma, Ma-ma*.

Smaragdița respira violent, apăsând cu un deget tâmpla stângă și, sprijinindu-și sânul, agitat de uraganul de simțiri vrăjmașe, care o cuprinsese năpraznic.

Ea se simțea posedată de duhul răzvrătirii, – dar nici nu putea, nici nu mai vroia să-l stăpânească!

„Asta-i viața? – își aducea aminte ea și parcă auzea și sunetul cuvintelor din ajun – de la cincisprezece ani robită între pivniță și cămară... trei copii, unul după altul... înmormântată la douăzeci de ani... în monotonia aceasta cenușie... sub apăsarea îndatoririlor și a zbuciumărilor mărunte... de nesuferit...”

– Trebuie să-i dăm – spuse ea totuși, silindu-se să-și înăbușe răzvrătirea –, trebuie să-i dăm un ceai de romaniță. Mă duc să-l pregătesc.

În acest moment, hotărârea ei a fost luată definitiv. Toate îndoielile și aprehensiunile din noaptea trecută dispăruseră.

Realizarea hotărârii cerea însă prudență și mult tact.

Iorgu Răutu, oricât de blajin și supus în fond, nu putea admite, cu mintea lui de țăran, ca în casa lui „să cânte găina“.

Dacă Smaragdița i-ar fi declarat față, fără pregătirea terenului, că a hotărât să petreacă iarna la Odessa și i-ar fi cerut să satisfacă această dorință, desigur că el s-ar fi revoltat de simplul fapt că o astfel de hotărâre a putut fi luată și dorința exprimată, fără ca să fie întâi cunoscute și ținute în seamă ideile lui și planurile lui pentru întrebuințarea răgazului de iarnă.

Chiar dacă rezistența lui ar fi fost, la urma urmelor, înfrântă, totuși, pe această cale se puteau naște scene penibile, furtuni și trăznete, complicații inutile.

În cinci ani de căsătorie, Smaragdița și-a dat seama că nu este greu ca „găina“ să facă pe cocoș să cânte cum vrea ea.

Ea a învățat să-l manevreze de minune pe Iorgu Răutu, pentru ca el să facă după dorința ei, în toate detaliile vieții, fără ca ea să-i ceară nimic, fără măcar să-și exprime vreo dorință, pentru ca să poată astfel oricând atribui, în caz de nevoie, toate inițiativele lui Egor Stepanovici însuși.

La masă, conu Iorgu observă că Smaragdița n-a luat aproape nimic în gură; cerca cu furculița o bucățică sau alta, apoi lăsa totul pe farfurie.

– Nu ți-e bine, Smaragdițo? De ce nu mănânci? Îs minunate sărmăluțele!

– Nu știu, dar nu prea am poftă de mâncare.

– De ce? Te doare ceva?

– Nu, nu mă doare nimic, – răspunse ea oftând, dar cu un gest discret își ștergea lacrimile trădătoare, care-i umezise ochii.

– Ce-i aiasta, fa femeie! Spune odată! Ce-ți lipsește? Nu te-ai îndreptat încă? Ești bolnavă? Să chemăm doctorul!

– Nu, n-am nimic.

– De ce plângi atunci?

– Așa! Mi s-a făcut dor de mama... – și aci plânsul chiar cu tot dinadinsul îi împiedica graiul. Mi-am adus aminte... sunt de atâta vreme singură, fără mamă... fără un sfat... fără sprijin... cu toată greutatea pe capul meu, fără mângâiere.

– Iaca! Ai căpchiat, femeie? Cum singură? Cum fără mângâiere? Dar nici nu-ți poți aduce aminte de mă-ta de când a murit! Cum fără mângâiere și singură? Ai casă, ai copii! Vino-ți în fire, femeie!

Smaragdița se ridică brusc, ca să-și stăpânească hohotul, se repezi pe ușă și se închise în iatac trăgând zăvorul.

Scena aceasta se repeta aproape zilnic – în cazuri mai grave, cu și mai multă violență – și se prelungea după importanța sugestiunilor care trebuiau inspirate pentru „cântecul cocoșului“.

În împrejurarea de față, mai multe săptămâni, Smaragdița se mișca palidă și tristă, ca o umbră tăcută, icoană însăși de resemnare și melancolie. Și orice încercare de a ajunge la o mărturisire sau la o explicare provoca spasme de plâns, crize nervoase și chiar leșinuri.

În zadar, bietul Iorgu Răutu făcea apel la nepoată-sa Natalia Voronin, la cucoana Anica, la Toader Cacioni, în zadar își gonea caii după doctorul Cojocărescu, care își golise fără folos sacul cu rețete și nu mai știa încotro să dea cu capul.

La un moment dat, sărmanul „cocoș“ i-a cerut un sfat și „grafului“, om cu experiență, care, ca bun prieten al casei, se interesa mereu de starea sănătății doamnei Răutu.

– Să-i vorbești dumneata, dragă căpitane! Să vezi, poate, o descoși și vei afla ce-i cu copchila aiasta. Ești om purtat prin lume.

Dar nici experiența grafului n-a fost de folos.

În sfârșit, spre toamnă, stând la sfat cu Natalița și graful – coana Anica Mesnicu și Toader Cacioni, vădit se fereau de a se mai amesteca în toată „dara-vera“ aceasta –, Iorgu Răutu a declarat cu hotărâre, în fața Smaragdiței:

– Nu mai merge treaba aiasta! Aș da și zece ani din viață să aflu ce-i poate da liniște și sănătate, ce vrea?

– Moș Iorgule, – spuse deodată Natalița – mă gândesc așa, eu am zece ani mai mult ca dânsa, am mai umblat prin lume cu regimentul lui Anatol, am mai fost și prin străinătăți, am mai trăit prin târguri mari și tot mi se înăcrește sufletul stând mereu la Onițcani, cu slugi, cu gospodărie, griji, și-mi vine pofta să-mi iau lumea în cap. Dar sărmana fata aiasta se murează aici la Năpădeni. I-ar trebui o primenire, un alt aer; să mai vadă lumea; să mai meargă la teatru, să asculte muzică.

Graful tăcea, frecându-și bărbia cu două degete, dar toată atitudinea lui exprima aprobarea.

Iorgu Răutu, mirat, scărpinându-se după ureche, se îndreptă spre Smaragdița:

– Spune, fa femeie, poate ai vrea să ne ducem unde la Chișinău, la Odessa sau la Kiev, dacă nu te-ar obosi prea mult drumul?

Smaragdița oftă și-și șterse iarăși o lacrimă nevăzută:

– Dar cum să merg? Cu cine? Cum vor rămâne copiii? Și cheltuiala-i mare! – și un nod în gât îi tăie vorba.

– Iaca! – cu bucurie o întrerupe Iorgu Răutu – atâta treabă să fie, cu cine! Dar acuma-i lucrul sfârșit, mă duc și eu și luăm și pe Natalița. Casa cu copiii – ei, iaca treabă! Dacă ești așa, ce folos au copiii și casa de tine?

Și Iorgu își întărea fiecare frază cu gestul lui obișnuit al mânei drepte, care cu cele două degete împreunate parcă ciocăneau aerul.

– Dar poftim! Ia, coana Anica va fi bucuroasă să stea o iarnă aici fără să bată drumurile. La nevoie, îl apuc de gât și pe socrul Toader. Vom orândui ca doctorul să vie la fiecare săptămână. Iar cheltuiala, ehei, n-am ajuns noi acolo, ca să ne călicească câteva mii de ruble! A fost și anul bun, slavă Domnului! Am vândut grâul bine și mai avem și ovăz, și orz, și păpușoi. Ha-ha! ce zici, femeie?

– Nu știu, Egor Stepanovici! Mata să hotărâși cum îi socoti. Eu de mult am dorit să mai stăm la Odessa, de când am fost acolo cu coana Anica pentru zestre. De mult mă gândeam, dar nici nu îndrăzneau să trag nădejde.

– De mult te gândeați? – zice mirat Iorgu – și nu mi-ai spus nimic? De ce n-ai spus, femeie? De ce atâta zbuțum și chin degeaba? Doamne ferește! Maică Precistă! – își făcu cruce conu Iorgu – pentru atâta treabă? Ptiu!

Cap. XXIII

FEERIE

Înainte de sărbători, soții Răutu au descins la Hotelul „London“ din Odessa, în fața bulevardului Nicolae, cu priveliștea largă asupra portului și a mării.

Iorgu Răutu, dacă nu avea personal multe trebuinți, nu suferea însă de zgârcenie, avea o natură largă și-i plăcea chiar, la ocaziune, să facă lucrurile în mare.

Instinctiv, el își dădea seama că numai prin largheț și generozitate, dând dovadă de lipsă de calcule meschine, el poate impune în mediul unui mare oraș.

La hotel a fost reținut deci un mic apartament cu două camere de culcare și un salonaș de primire, situat la fațada principală.

Natalia Chirilovna Voronin, spre a nu lăsa la Onițcani singur pe soțul ei, a cărui sănătate inspira tot mai multă îngrijorare și necesita serioase consultațiuni medicale, a acceptat ospitalitatea unui prieten care, plecând pentru sezonul de iarnă în străinătate, i-a pus la dispoziție apartamentul lui din strada Deribas.

Primele zile au fost pline de reconfortante alergături pe la modiste, croitori și magazine de confecțiuni. Cele două prietene, animate și parcă întinerite, erau nedespărțite și comenzile, încercările, discuțiunile

asupra variatelor combinațiuni de arhitectură feminină le luau tot timpul.

Iorgu Răutu, bucuros, văzând pe Smărăndița vindecată, ca și cum toată melancolia i-a fost luată cu mâna, se plictisea de moarte.

În orașul acesta, moldoveneasca lui era cu desăvârșire inutilă. Puținele cuvinte rusești schilodite abia-i ajungeau, să nu cadă în aceeași situație în care se găsisse pe vremuri la Viena – adică putea porunci un samovar sau să i se șteargă hainele și ghetetele și comanda la restaurant un borș, un scrob sau o friptură.

Dacă nu s-ar fi găsit la Odessa și vărul-său Stefanache Bărnăv din Băbeni, el își lua poate lumea în cap de a doua zi.

Dar Bărnăv, un ipohondric care de mai mulți ani trăia la Odessa, aproape nu ieșea din casă, consumând cantități neînchipuite de tot felul de doctorii, și era mulțumit când vizita vreunui boier moldovan în îngăduia distracția unei partide de pichet.

Iorgu Răutu mai putea suporta astfel singurătatea în mijlocul zgomotului și al mulțimii unui mare centru de comerț internațional, cum era Odessa.

Foarte rar își impunea el prezența inutilă la alergăturile Smaragdiței cu Natalița pe la magazine și modiste.

Peste vreo săptămână, în rochia ei nouă de mătase *gris-vert*, pe o crinolină atenuată, cu dantele în profuziune, și în cap cu o pălărie delicioasă, „fason Împărăteasa Eugenia“, cu pene de struț albe, care se adaptau minunat la coafura în bucle a părului ei negru, Smaragdița, veselă și zburdalnică, făcu irupțiune în apartamentul Nataliței. Aceasta o întâmpină cu o întrebare: – Ghici cine-i la noi? Ce surpriză te așteaptă?

În prag apăru o siluetă elegantă și zveltă de ofițer de cavalerie, care, salutând adânc, se apropie și-i sărută mâna.

Smaragdița, puțin confuză, a putut totuși spune
5 arătând parcă mirarea:

– În adevăr, ce surpriză! De când ai venit Wladislaw Stanislawowici? Și pentru multă vreme?

– Am debarcat azi dimineată, Smaragda Theodorovna. Am luat un concediu pentru o lună și, la nevoie, îl pot prelungi, fiindcă trebuie să fac niște studii
10 la biblioteca mare a Corpului de Armată de aici, spre a mă pregăti pentru Academia Statului Major din Petersburg.

Natalița izbucni în hohote:

15 – Ha-ha-ha-ha! Bietul grafușor al nostru! El are să se usuce, sărăcuțul de el, la bibliotecă, pentru ca să ajungă mare ghegeneral! Și noi, sărmanele, ne vom rătăci singure în iarmarocul acesta! Anatol, mai mult cu doctoriile lui, iar moș Iorgu, bietul om, ți-i mai
20 mare mila să-l târâm după noi, să-l rupem de la pichetul lui moș Stefanache Bărnăv. Ha-ha-ha-ha! Suntem chiar cele două orfeline!

Przekicki dădu din pinteni, salutând:

– Natalia Chirilovna, pentru dumneavoastră
25 voi fi întotdeauna liber. N-aveți decât să porunciți! – el zâmbea, ridicându-și sugestiv cercurile sprâncnelor în sus.

De la sosirea acestui „cavaliere servante“, Smaragdița a fost prinsă în vârtejul petrecerilor și distracțiilor pe care le putea da un oraș internațional, mare și bogat, clocotitor de viață, în zorile tuturor nădej-
30 dilor, în ajunul „erei marilor reforme“.

În același timp, Odessa, ca principal port al unei mari împărății în momentul ei de înflorire economică, atrăgea și multă lume străină; nici un oraș din Rusia pe acea vreme nu avea un caracter mai european, mai multă strălucire și animație.

Iorgu Răutu era mulțumit că un bun prieten îl dispensa de povara de a face pe surdo-mutul, în compania tinerelor femei, în care „a dat strechea“, de nu-și mai găseau astâmpăr.

El însuși simțea anacronismul figurii sale în loja de la opera italiană sau de la opereta franceză, mai cu seamă că nici lui Anatol Voronin sănătatea nu-i îngăduia să împartă cu dânsul această corvoadă.

Astfel, Iorgu lua tot mai rar parte la distracțiunile și peregrinările prin oraș ale Smaragdiței, plănui-
15 chiar o călătorie la Chișinău în interesul unui proces de revendicare, care pasiona sufletul lui de răzeș.

Smaragdiței, extaziată de bogăția impresiilor noi, i se părea că e ruptă de pământ.

20 Când, prima oară, s-a ridicat cortina la Opera Italiană, ea nu credea că e o realitate: nu poate fi decât un vis! După emoții atât de vii, după atâta frumuseță și armonie, va veni deșteptarea și cruda dezamăgire!

Se reprezenta *Norma*. Decorul feeric, luxul de
25 costume, puterea și poezia acestui imn de dragoste vecinică și atotbiruitoare, o înălțau într-un entuziasm până la uitare de sine.

Dar pe Natalia Chirilovna și pe contele Przewicki îi atrăgeau mai mult comediile ușoare și vodevilurile. Ei frecventau mai cu plăcere cele două trupe de operetă, franceză și rusă, care rivalizau, în cea
30 iarnă, la Odessa.

Smaragdița, la început, se îngrozea de licențele de limbaj și de gesturi, ca și de indecența exhibițiilor.

Dar atitudinea publicului ales, a elitei sociale dintr-un centru ca Odessa, îi dovedea că pudicitatea ei nu este decât un vestigiu de cultură întârziată și de sălbătăcire în „bârlogul Năpădenilor“.

5 Faima operetelor lui Offenbach răzbătuse pe atunci și în porturile Mării Negre.

Când Smaragdița a văzut, în *Frumoasa Elena*, pe o tânără și fermecătoare femeie cântând arii pasionate în pat cu un flăcău zdravăn, în nuditatea lor sculpturală, abia acoperiți de văluri străvezii, a sărit din loc și
10 ,cu mâinile aduse la obraji, a pornit spre ușă.

În loja de alături se afla una din reginele Odesei de pe vremuri, soția unui înalt demnitar, care observă gestul și nu-și putu stăpâni râsul la această nai-
15 vitate de fată de pension.

Natalița, râzând, a luat-o în brațe și i-a șoptit.

– Uite la prințesa Breanski! Nu ți-e rușine, tiotia Dusea, dragă?

Contele Przewicki, care ședea în fundul lojii cu
20 Iorgu Răutu, liniștit, de parcă nu și-ar fi fost dat seama de incident, discuta muzica și decorurile, atrăgea atențiunea lui Răutu asupra defectelor în anatomia artistei.

Acesta, scărpinându-se după ureche, își mărturisea nedumerirea:
25

– De! Suntem oameni de țară. Aici îi lumea mare: prințese și ghegenerali. Dar ceia de colo sunt parcă niște țigani, de umblă fără rușine, așa goi!...

Natalița prindea foarte repede motivele și cu-
30 vintele diferitelor arii de operetă. Ea mereu le fredona și le dansa, încercând chiar să imite jocul cam exaltat al primadonei de la opereta franceză, Mademoiselle Keller, și al rivalei ei ruse, domnișoara Karasin-Mirski:

*Regardez par-ci,
Regardez par là!*

dansa ea, ridicând marginile rochiei pe rând deasupra picioarelor, sau:

Ah, que j'aime les militaires!

și trecând la domnișoara Karasin-Mirski, îmbrățișând pe Smaragdița și zgâlțâind-o, continua:

Ah, cum aş vrea să fiu sublocotentent!

și deodată izbucni într-un hohot de râs:

10 – Ha-ha-ha-ha! Tiotia Dusea, dragă, – îi șopti ea la ureche – eu mă mulțumesc cu gradul acesta, dar tu, știi!, nu ți-ar place oare unul mai sus?

Ah, dacă ai vrea să fii subrotmistru...!

Smaragdița râdea și ea, dar, foarte rușinată, se
15 apăra și o respingea, plină de confuziune.

Într-o zi, însă, când Natalița se producea în salonașul ei de la Hotelul „London“, cancanând în fața Smaragdiței și a contelui Przewicki:

*Aux maris ré-
20 Aux maris cal-
Aux maris ci-
Aux maris trants.
Aux maris récalcitrants!*

a intrat în cameră Iorgu Răutu. Natalița cu o re-
25 vență grațioasă se închină înaintea lui cântând:

– Voila! le mari récalcitrant!

Nici Smaragdița nu și-a putut stăpâni surâsul malițios.

– Ce-i, fa, zârghito? – îi spuse cu bonomie Răutu, apucând-o de bărbie. Nu te faci cumva *acteorcă*, de sai ca o capră și behăiești toată ziua, Doamne iartă-mă!

Contele Przewicki, cu multă artă, „aprivoaza” pe Smaragdița. Ca un ghid conștiincios, el o însoțea peste tot, prin muzee și concerte, îi arăta clădirile mai frumoase, o documenta și asupra trecutului, o introducea în lumea literelor și artelor, îi descria capitalele europene și mereu îi adresa aceeași întrebare:

– Sunteți mulțumită de ce ați văzut și ce ați aflat? Nu era păcat să vă lipsiți de toate aceste comori? Dar Odessa e o copie ștearsă a vechilor focare de cultură. N-ați vrea să vedeți Parisul? Ați vedea că Odessa pare un oraș mare numai față de S*** sau față de vi-ața din Năpădeni. Dar, în comparație cu Parisul sau chiar cu Viena, lumea de aici vegetează, mucezește. Nu știți ce fericire, ce bucurie v-ar da o singură zi la Paris! Ați putea ani întregi să trăiți din amintirile acelei zile.

Aceste sugestii, în fiecare zi, dominau tot mai mult fantezia Smaragdiței.

Ea cădea sub fascinarea acestui om elegant, delicat și bine crescut. Prietenia lui îi dădea o mare satisfacțiune, dar o și îngrozea, când își surprindea gândiri și visuri păgâne, pe care, în conștiința ei, le condamna ca vinovate.

Dar ea fugea de analiza sentimentelor sale.

Față de placiditatea lui Răutu, care cu smerenie se ținea la o parte, și zburdălnicia Natalei, ea se lăsa dusă de farmecul acestei vieti, fără împotrivire.

Contele Przewicki a știut să mijlocească pentru cele două prietene și câteva invitații în saloanele mondene.

În fața bieteii eleve a doamnei Carotte, pentru care saloanele magnaților basarabeni reprezentau culmile de lux și de viață socială rafinată, se deschiseră astfel perspective amețitoare. Intimidată și suferind în amorul ei propriu, ea nu îndrăznește în această lume de basme să ia parte la conversație, care mai mult rula în limba franceză, și asupra unor subiecte neaccesibile ei.

După vreo două serate de acestea, ea declară categoric că nu mai vrea să meargă în lume fără Iorgu Răutu. Dar, în același timp, ambițiunea ei îi înșinua visuri cum ar putea ea străluci în această societate, dacă... alături de ea, în locul lui Iorgu Răutu, ar fi fost un om elegant și manierat, care ușor i-ar fi desăvârșit educația și care, cu autoritate și iscusință, ar fi condus-o prin lumea aceasta feerică.

Apogeul a fost atins, pentru Smaragdița, la balul mascat, organizat în scop de binefacere la Marele Teatru Municipal de către elita Odesei.

Costumele pentru acest bal au dat mult de lucru și mai ales de vorbă Smaragdiței și Natalei.

Smaragdița, în amintirea „Indianeii”, avea de gând să-și combine un costum de creolă. În vederea aceasta, ea a recitat *Indiana*, dar n-a putut să vadă acest costum și nici Natalea nu i-a putut veni în ajutor.

– Dar de ce ți-ai pus numaidecât în cap pe creola, tiotia Dusea? – o întrebă Natalia Chirilovna. Eu am să fiu Colombină, pentru că la orice bal mascat sunt cel puțin zece cincisprezece Colombine și eu pot fi liniștită cu Pierrot al meu, căci și din aceștia vor fi desigur vreo două duzini. Atunci, poftim să ne găsească și să ne ghicească cineva! Ai trebui și tu, tiotia Dusea, să iei un costum din acelea care nu vor

izbi prea la ochi, de pildă țiganca, – și din acestea vor fi o mulțime.

Smaragdița s-a oprit, în sfârșit, asupra costumului de *gitană spaniolă*, în credința că acesta sugerează puțin pe creola.

Bineînțeles, nimeni nu s-a gândit să-l costumeze pe Iorgu Răutu, pentru care era destul năduf să se vâre în vestitul său frac.

În seara balului, după înțelegere, Natalița – o superbă Colombină în mătase cadrilată albastru pe alb, cu o bonetă cochetă la fel – s-a prezentat la Hotelul „London“ spre a merge împreună cu soții Răutu la Teatrul Municipal.

Ea a rămas încântată de minuscula gitană în fustă de mătase roșie, cu un *bolero* de catifea neagră deasupra unei cămeși albe, tot de mătase, și un tulpăruș, legat pe părul negru, ondulat și decorat cu un superb trandafir la urechea stângă.

– Ah, tiotia Dusea! are să înnebunească cineva care știi că va fi în toreador.

– Dar nu i-ai spus cumva cum voi fi îmbrăcată?

– Ha-ha, ha, ha! Ce copil ești!

Și Colombină acoperi pe gitană de sărutări, râzând în hohote; și apoi, apucând-o de mână, începu s-o învârtă, ca un vifor, prin cameră declamând:

– Tiotia Dusea! ce copil ești! Aveam nevoie să-i spun eu ce costum ai? Dar desigur că a răsturnat totul ca să-l afle! Cunoaște doar pe croitoreasa noastră.

Smaragdița nici n-a băgat de seamă că numele toreadorului nu era nevoie să fie pronunțat...

În josul scării teatrului, luminate à *giorno* cu mii de lampioane, grupul a fost întâmpinat de o namilă de Pierrot, care ar fi putut rivaliza, ca statură, cu Iorgu Răutu, stând de vorbă cu un elegant toreador, a

carui mătase roșie se acorda de minune cu fusta și tulpărușul gitanei spaniole.

Pentru Smaragda, acest bal – primul bal mascat la care asista – îi părea o viziune din poveștile Șcherazadei, deși chiar pentru Natalița el nu reprezenta în sine, prin banalitatea lui, nici un interes. Aceiași arlechini, paiate, turci, husari, marchizi din veacul al optsprezecelea, mauri, pierroți, toți eroii și croinele operelor italiene; iar pentru doamne: Colombine, țigănci, spaniole, italiene, cadăne din harem, marchize de Pompadour și tot felul de dominouri în toate culorile imaginabile.

Dar Smaragdița era orbită nu numai de lumină și de luxul costumelor, dar mai cu seamă de libertatea alurelor și de indecența decoltajelor excesive.

Chiar de la intrare, toreadorul a invitat pe gitană la dans, cu învoirea dată cu voie bună de Iorgu Răutu, care se simțea ușurat că, la „iarmarocul acesta drăcesc“, Smaragdița se va bucura de solitudinea unui om purtat prin lume.

După câteva tururi de vals, Iorgu Răutu însă n-a mai putut regăsi figurina eteree a gitanei spaniole.

După ce a trecut de vreo două-trei ori de-a curmezișul sălii și prin coridoare, el a preferat, în sfârșit, să se retragă la bufet, unde se consola cu o sticlă de șampanie, în așteptarea „nebunelor“, după cum se convenise de acasă, pentru supeu.

– Ești răpitoare, Smaragda Theodorovna! Nu-ți dai seama că privirile tuturor sunt concentrate asupra dumatăle? Nu ești mulțumită că poți astfel fericii pe toți numai cu prezența dumatăle? O frumuseță în afară de rând, ca a dumatăle, nu-ți aparține numai dumatăle. N-ai dreptul să lipsești lumea aceasta tristă de bucuria și de lumina pe care o radiezi.

Și brațul lui vânjos, strângând în vârtejul valsului talia plâpândă a gitanei, o ridică în aer, încât biata gitană, amețită, în adevăr nu mai simțea atingerea pământului.

5 Într-un moment de pauză, respirând emoționată, ea se rugă de Przewicki:

– Nu știi unde-i Egor Stepanovici? Ar trebui să ne înțelegem mai bine. Era vorba să supăm aici.

10 – A! Smaragda Theodorovna! – șopti toreadorul plecându-se la petala de trandafir a urechii gitanei. Pentru ce ești atât de crudă? Nu e încă vreme pentru supeu! Pentru ce vrei să-mi răpești aceste clipe, când, în mijlocul unei mulțimi indiferente, pot, în sfârșit, să mă simt aproape singur cu dumneata?

15 Smaragdița simțea că sub mască obraji îi ard, că tâmplele îi zvâcnesc, plămânii ei aveau nevoie de aer.

– Dar trebuie numaidecât să găsim pe Natalița! Trebuie să fie aici undeva.

20 – Oricât am vrea, n-o găsim, Smaragda Theodorovna. Natalița a venit aici să petreacă, să danseze. Ea e aici cu camaradul Varnavin – acel Pierrot venit anume pentru ea din S***. I-am deranja. Apoi, cum să-i găsim, între atâtea Colombine și Pierroți? De altfel, cred că Natalia Chirilovna e destul de cuminte

25 ca să-și puie din precauțiune un domino oarecare.

– Cum precauțiune? Ce domino? – întrebă îngrijată Smaragdița.

30 – Apoi, doamnă, la un bal mascat sunt îngăduite toate mistificările și toate indiscrețiunile. Un costum chiar de Colombine nu maschează îndestulător.

În momentul acesta, se apropie de perechea noastră un turc gros, cu șalvari albaștri, nesfârșiți, și cu papuci roșii cu vârfurile ascuțite, cu un enorm turban și cu un iatagan, sugestiv prin strălucirea și curba lui.

– Bună seara, gitană dragă, eu te cunosc! De ce pierzi vremea cu toreadorul acesta! El umblă numai să te înnebunească și degeaba te-ai îmbrăcat în gitană, tot *Mignon ești*. Ha-ha-ha-ha! Hai cu mine!

5 Și turcul apucă de mână pe micuța gitană. Smaragdița, speriată, se zmucea:

– Nu vă cunosc, domnule, nu vă cunosc! Lăsați-mă!

10 – Ha-ha! Nu mă cunoști? Apoi să ghicești! Suntem la bal mascat! Și doar nu sfrijitul acesta de toreador te poate răpi de la mine. Ce-i din el? Tu te-ai deprins cu bărbați mai zdraveni, masivi. Ho-ho-ho-ho!

15 Smaragdița privea încordat prin crăpăturile măștii, să ghicească cine se ascunde sub ea, pentru că aluziile lui dovedeau că, în adevăr, o cunoștea.

Ea își zmuncea mâna insistând:

– Nu vă cunosc, domnule! și nu mă cunoașteți, nu înțeleg ce spuneți!

20 Acela râdea:

– Ha, ha! Nu mă cunoști? – și o apucă deodată de brațe, o ridică în sus și-i șopti la ureche: Să nu te încrezi în leși, nici când fac pe spaniolii. Noi, turcii, suntem mai de temei.

25 – Lăsați-mă! Lăsați-mă, domnule! Wladislaw Stanislawowici! – protesta Smaragdița.

Toreadorul, care se retrăsese la începutul conversației la o parte, la apelul Smaragdiței își puse mâna pe umărul turcului:

30 – Ascultă, turcule, aici n-ai să scoți iataganul. Doamna e cu mine și nu te vrea! Înțelegi? Noi nu suntem aici la Stambul, nici în haremul dumatile. Dacă nu ești cuminte și nu-ți bagi mințile în cap, te aduc eu îndată în fire. Ai înțeles?

Turcul începu să râdă, fără supărare:

– Ha-ha-ha-ha! De! Așa-i! Turcii sunt ridicoli în rolul de păzitori ai inocenței! – și făcându-și un salamalec spuse cu o notă de regret: Poftă bună, gitanică, Alah să te aibă sub sfânta lui pază!

Przeweckii își oferii brațul Smaragdiței, care acum se lipea de el tremurând, și se îndepărtă spre scena teatrului transformată într-un salon de repaus pentru dansatori.

– Ce oroare! – șoptea Smaragdița și în vocea ei se auzeau lacrimile.

– Nu, gitană dragă, suntem la bal mascat și uitam. De aceea s-a întâmplat acest incident. Nu e nici un rău în asemenea lucruri. Este o mică escapadă de la banalitățile și nimicurile monotoniei zilnice. Nu trebuie să le iei în rău, gitană dragă. Nu trebuie să iei în tragic o mică încercare de intrigă de bal mascat. Cine știe cum a aflat turcul acesta câteva detalii. I-ai făcut probabil impresie prin figura dumitale, atât de grațioasă și eteree alături de Egor Stepanovici, despre care i-a fost ușor să capete puține informații. Și legile mascaradei i-au îngăduit aceste licențe, în fond, nevinovate. Apoi ești cu mine. Poți fi liniștită! – o asigură vocea profundă și înduioșată.

– Dar unde-i Natalița?

Multe Colombine treceau pe lângă ei sau erau așezate în loji și în salon, dar silueta atât de bine cunoscută a Nataliței nu se vedea nicăieri.

– Liniștiți-vă, Smaragda Theodorovna! Văd, convențiunile mascaradei nu sunt acceptate de dumneavoastră.

– Mi-i cald! Aș vrea să iau ceva.

– La poruncă! Mă voi îngriji îndată! Dar ar trebui să vă liniștiți, ca să stăm puțin cuminți de vorbă.

Va trece noaptea aceasta, va trece ca un vis, dar să-mi dăruieți măcar câteva clipe fără prezențe indiscrete... Voi trăi de azi înainte cu amintirea acestor ceasuri. Mi-am rezervat o lojă. Putem să ne ducem acolo, în fund. Voi comanda pentru dumneata o înghețată, o orangeadă, tot ce vei dori.

– Cum, singuri în lojă? – tremură spăriată vocea argintină.

– Suntem singuri, dar loja-i deschisă. A! vă temeți că poate o să fiți recunoscută. Apoi n-avem decât să urmărim pilda Nataliei Chirilovna. Eu chiar am depus în lojă mai multe dominouri; este unul delicios, – alb, anume pentru dumneata.

Smaragdița șovăia și, emoționată, își aruncă agitată privirile, în dreapta și în stânga, în nădejdea de a întrezări pe Iorgu Răutu sau pe Natalița.

– Bine! Bine! – răsună surd și domol vocea tristă a toreadorului. Sunteți stăpână. N-am dreptul să vă cer nimic, nici nu pretind nimic. Mă voi supune destinului meu, dar nu mă ofensați prin lipsa de încredere! De doi ani și jumătate de când am avut fericirea să vă cunosc, în afară de o clipă de nebunie, m-am resemnat. Am fost fericit numai să știu că existați, să vă văd din când în când, să vă vorbesc în rarele clipe când nu eram importunați. Da, sunt fericit numai că existați, că trăiți. Am numai un dor nebun, un vis – să pot măcar o dată să vă spun tot ce bântuie în această inimă răzvrătită, să știți ce însemnați pentru *viata mea!* Acum, doamnă, voiți să ne despărțim? Să căutăm pe Natalia Chirilovna sau pe... Egor Stepanovici? Porunciți!

Și vocea lui Przewicki tremura, ca și cum ar fi fost strânsă de un spasm.

– Wladislaw Stanislawowici! – îl întrerupse Smărăndița – vă rog să nu mai vorbiți așa, aici! Să mergem în lojă, dar numai pentru puține momente, că mă simt așa tulburată! Nu știu! nu știu!

5 – Fiți liniștită, doamnă! Nici o regină nu va găsi un servitor mai devotat, mai plecat și mai supus, cum sunt eu față de dumneavoastră.

Și perechea frumoasă, a cărei lungă conversație intimă într-un colț al sălii înfrigorată de dans, în
10 adevăr, atrăgea oarecare atențiune, se îndreptă spre ieșire, strecurându-se, lunecând sub conducerea toreadorului printre părechile mascate.

La intrarea în lojă stătea un servitor galonat.

– Ce doriți? O înghețată? O prăjitură? O orangeadă? Un pahar de șampanie?

– Orangeadă – șopti Smaragdița, oprindu-se la ușa lojii și aruncând o privire sfioasă împrejur.

– Orangeadă, ceva prăjituri și pentru mine o sticlă de șampanie și pișcoturi! Repede! – porunci contele.

20 Smărăndița nici nu și-a dat seama, cum s-a găsit în fundul lojii, acoperită de un domino de atlas alb, cu șnururi roșii, așezată în fotoliu cu spatele întors spre sală și, alături de ea, Przewicki învălit într-un lung domino *grenat*.

25 Przewicki și-a luat masca și i-a sugerat și Smărăndiței:

– Aici puteți ridica masca, nimeni nu ne va su-păra și sub domino nu ne poate recunoaște. Puteți să vă odihniți în liniște și apoi avem să găsim pe Natalia Chirilovna și... pe Egor Stepanovici... – încheie cu
30 vocea stinsă ispititorul.

Lacheul aduse pe o tavă și așeză pe o măsuță din fundul lojei prăjituri, o garafă cu orangeadă, pișcoturi, o sticlă destupată cu șampanie și două pocale.

Smaragdița a sorbit dintrodată paharul cu orangeadă. Cavalerul a turnat șampanie în ambele pocale și pe-al doilea l-a pus, distrat, în fața Smaragdiței.

Emoționată și însetată, ea a sorbit și pe acesta,
5 fără să bage de seamă:

– Ah! E șampanie!

– Nu e nimic! Vă va face bine. Trebuie să vă în-tremați puțin. Înțeleg că sunteți emoționată și mi-e
10 mare jale că dumneata, care ai fi fost podoaba orică-rui salon imperial, să fi trăit până acum în așa izolare de viață, în vizuina din Năpădeni, încât să-ți pierzi cumpătul la un bal banal ca acesta, din cauza unui in-cident fără nici o însemnătate. Să-mi dai voie, dragă
15 doamnă, să-ți vorbesc deschis, măcar acum, în acest sfert de oră, pe care l-am smuls destinului.

Smaragdița se îmbujoră la cuvintele acestea de ad-mirație și măgulire. Al doilea și al treilea pahar de șam-panie i s-a strecurat în neștire. Ea nu mai putea desluși aproape șoaptele pasionate ale cavalerului său. Inima
20 îi zvâcnea cu putere, respirația-i agitată îi ondula cu vi-olentă corsajul; tâmplesle i se băteau cu înfrigurare și ea le apăsa cu amândouă mâinile și, fascinată, își arunca privirile asupra partenerului și nu le mai ridica.

E o veche poveste.

25 Numai că, pentru biata Mignonetta a doamnei Carotte, înfundată de soartă în bârlogul Năpădenilor ca precocea „Smaragda Theodorovna“, ea avea far-mecul unui vis de negrăită poezie, de unică dramă de triumf și de dragoste.

30 Visătoare, la un moment dat, ea a fost surprinsă simțind brațul lui Przewicki sub domino în jurul taliei ei. Abia putând prinde înțelesul grozav și dulce al vorbelor lui, ea tremura sub fiorul acela năpras-nic, rece și arzător, care de atâtea ori o cuprindea din

creștet până în vârful degetelor la amintirea îmbrățișării din chioșc.

– Smaragdița, iubita mea, adorata mea! Nu pot trăi așa! Sunt hotărât să dispar din calea ta. Nu-ți voi tulbura viața senină. Dacă te depărtezi din nou, dacă dispari din nou în pustiu, eu sunt fericit că pot dispărea și eu. Dar măcar o singură dată, o clipă, o singură clipă să nu fim expuși curiozităților groșiere, să ne putem mișca, să putem ridica vocea fără teamă. Nu vreau să profanez sentimentul meu atât de curat, surprins de vreo intervenție indiscretă. Smaragdița! Trebuie, trebuie, ca înainte de a dispărea în întuneric, ca înainte de a mă cufunda în neant, măcar o dată să-ți pot vorbi liber, fără teamă și rezervă. Voi vorbi deschis, dar te voi respecta ca pe Madona. Nu vei auzi de la mine un cuvânt care să te poată jigni. Nu vei vedea nici un gest lipsit de adorație și respect. A! Mă vezi în momentele rare când sunt în fața ta și nu-ți poți închipui disperarea ce mă cuprinde când mă găsesc departe de tine. Pentru ce-mi refuzi o clipă de fericire nebună? Numai ca să-ți pot dezveli tot sufletul meu frământat. Să-ți spun tot dorul, toată setea de viață, sfințită de vibrația unei dragoste divine. Îmi dăruiești această clipă, Mignonetta? Mi-o dăruiești? Aștept cum așteaptă condamnatul la moarte cuvântul de grație. Îmi dai o întrevvedere singură? Mi-o dai, Mignonetta?

Smaragdița n-a spus nici o vorbă până în acest moment, ea sorbea aceste cuvinte care dovedeau că romanele lui Georges Sand nu sunt o minciună. Nici *Indiana* n-a auzit vorbe mai aprinse, n-a fost obiectul unei adorațiuni mai ideale, mai desăvârșite.

Și primul cuvânt pe care l-a spus, în sfârșit, implica o capitulare:

– Dar nu se poate! Unde putem fi singuri? Sunt străină în acest oraș.

– Mulțumesc, draga mea, mulțumesc! Mi-ai dat tăria să mai duc povara vieții! – îi șopti seducătorul, grăbit să dea și interpretarea convenită acestei întrebări. Eu am un apartament în str. *Richelieu* cu intrarea cu totul separată. Nu va fi nimeni. Te voi aștepta la ușă mâine la ora 5 după amiază. Nu vorbi! nu vorbi, nu spune nici un cuvânt, fiindcă după bucuria ce mi-a dat-o nădejdea, nu-mi vei da acuma lovitura de moarte. Nu vorbi, nu vorbi! Numai un gest! Iată, țin aici mânuța ta, ca să știu verdictul destinului.

Lacrimi cădeau ca perle din ochii mari negri pe mătasa dominoului alb.

Smaragdița răspuse prin strângerea fugitivă a mâinii, se lipi de Przewicki, și-i șopti și ea:

– Taci, nu vorbi, nu vorbi! Nu vorbi nici tu!...

Niciodată Smaragdița nu și-a putut aduce aminte cum a ieșit din lojă, unde și cum a găsit pe Natalița, pe Iorgu Răutu.

Natalița, lăsată la ușa locuinței sale, a îmbrățișat și sărutat pe Smaragdița cu mult foc și tandreță, în care aceasta, fără voie, simțea și recunoștința și mărturisirea de complicitate.

Rămasă în caretă singură cu Iorgu Răutu, somnolent, din oboseală și poate și din libațiuni solitare excesive, Smaragdița retrasă în colț, tremura ca bătută de friguri. La coborâre, Răutu a observat starea ei:

– He, ai obosit? Poate ai răcit? Ai ieșit din căldura cea de iad și măcar pe cap n-ai nimic afară de fleacul ista de basma roșie. Îi fi răcit?

– Nu, nu! Egor Stepanovici! N-am nimic, dar sunt foarte obosită, știi că n-am mai fost la asemenea serbări.

În odaia ei de culcare, ea concedie pe Gafița, renunțând la serviciile ei, și stete multă vreme în fotoliu, fără să se dezbrace, căutând să-și aducă aminte de tot ce s-a întâmplat și tot ce a auzit.

Făgăduința dată o îngrozea, dar, în același timp, parcă un val dulce și cald de fericire îi trecea prin tot trupul. Niciodată ea nu a simțit în sine atâta pulsație de viață și de voluptate. În pat, cu lumina stinsă, ea încă multă vreme nu dormea, fixându-și ochii în întuneric, în care parcă se zămisleau focare și vârtejuri de lumină.

15 – Cine-i? – tresări Smaragdița.

– Eu sunt, coniță – auzi ea în întuneric glasul Gafiței. A trecut de amiază. Boierul a spus să nu vă supăr. Să vă las să vă odihniți, că se duce la conu Ștefanache Bărnăv și, dacă e nevoie, să trimetem după dumnealui; dar s-a primit un bilețel de la coana Natalița și n-am știut dacă n-aveți nevoie de ceva.

20 – A trecut de amiază? – fulgeră prin gândul Smaragdiței. La ora cinci... scrisoarea Nataliei...

– Ridică perdelele de la fereastră!... – porunci ea Gafiței, luându-i plicul din mână.

25 Natalia Chirilovna îi scria:

„Te sărut mult, mult, tiotia Dusea, cum te simți?

Eu sunt foarte fericită! Ieri a sosit Varnavin. M-am întâlnit cu el la bal. De aceea vei fi drăguță și nu te vei supăra că toată seara am petrecut cu el. Sunt fericită, dar foarte obosită, dragă tiotia Dusea! Vei fi iarăși drăguță să nu te superi că n-am să vin astăzi la voi. Dar cred că și tu ai nevoie de odihnă și

reculegere. Te sărut încă, încă, încă și încă o mie de ori. A ta

N.“

Smaragdița și-a luat baia, a pus pe Gafița să-i facă coafura obișnuită, și-a ales rochia suplă *gris-vert*, care știa că-i avantajează carnațiunea, și-a făcut toată toaleta cu îngrijire, a poruncit să i se servească în salonaș o mică gustare. Când s-a uitat la ceas, era numai ora două și jumătate. Ea nu mai avea nici un moment de ezitare:

– Mai sunt două ceasuri și jumătate – se gândi ea.

S-a uitat pe fereastră. Era o zi cu soare. Pe zăpada proaspăt căzută, pe bulevard și în port tremurau mii de luciri.

15 Ea se îmbracă, își puse pălăriuța „fason Împărăteasa Eugenia“ și, de neastâmpăr și nerăbdare, ieși pentru o plimbare pe bulevard.

După două-trei tururi se întoarse la hotel. Cadranul din hall arăta numai ora 3 și jumătate. Dar portarul îi întinse o telegramă.

20 Inima Smaragdiței se strânse de o presimțire. Telegrama era de la coana Anica Mesnicu:

Sonia bolnavă, Cojocărescu cere întoarcerea.

Smaragdiței i se făcu negru în ochi. Ea se clătina și cu greu se putu menține în picioare, răzemându-se de bara portarului.

– E o veste rea, doamnă? – întrebă acesta obscur.

30 Ea nu răspunse nimic și privi în jurul ei parcă în nădejdea unei deșteptări sau dezmințiri.

Un domn, în care ea abia recunoscuse pe vecinul din Cemeleuți, Ivan Nicolaevici Telega, îi servi un scaun și porunci portarului:

– Un pahar cu apă!

Auzind vocea lui, îi fulgeră prin minte: „Turcul“ – și ca arșă ea se dete în lături.

Ajunsă cu ajutorul portarului în apartamentul lor, ea chemă pe Gafița și porunci să trimită grabnic pe
5 un comisionar la domnul Ștefan Bărnăv, să poftească imediat pe Iorgu Răutu acasă.

Cap. XXIV

MATER DOLOROSA

În aceeași seară, soții Răutu porniră din Odessa, singuri cu Gafița. Natalița n-a fost găsită acasă și
› Anatol Voronin și-a luat sarcina să-i transmită scuze și să-i aducă la cunoștință vestea tristă.

Iorgu Răutu reținuse în cel dintâi tren un cupeu, pentru ca Smaragda să poată avea îngrijirile Gafiței până la stația Crijopol din Podolia.

10 Călătoria a ținut toată noaptea. La gară îi aștepta vizitiul Dumitru cu sania acoperită.

– Doctorul e încă la noi? – îl întrebă boierul.

– Sărut mâna, cucoane, de două zile șede neclintit.

– Cum e copila? Ce spune coana Anica sau Mar-
15 garetă Jozefovna?

– În voia lui Dumnezeu, cucoane.

Lui Iorgu Răutu îi era teamă să mai puie o întrebare. Smaragdița n-a deschis gura de la plecarea din Odessa. Cu buzele strânse, albă, fără pic de sânge în
20 față, cu ochii negri aiuriți și ficși, ea a fost dusă de Iorgu. Așezată în sanie, a stat nemișcată cele șase, șapte ceasuri de drum până la Năpădeni.

La scară, soții Răutu au fost întâmpinați de coana Anica și Margareta Jozefovna.

25 Doctorul le-a ieșit înainte în vestibul.

Înfățișarea lui i-a smuls Smaragdiței un țipăt de groază.

– A murit? A murit? doctore, doctore! – se repezi ea spre Cojocărescu.

Acesta îi vorbea măsurat:

– Liniștește-te, trăiește încă!

5 – Ce are? Grav? Este nădejde?

– Scarlatină. Luptăm! Totul este în voia lui Dumnezeu. Ceilalți copii sunt trimeși la Sănătoasa, cu bona și doica lor. E boală molipsitoare.

10 În fața bolnavei, Smaragdița a căzut în genunchi, rezemându-și fruntea de gratiile de alamă ale patului. Copilul ardea, aiurind în neștire.

– Soniuța mamei, puica mamei, m-auzi?

15 Fetița, fără cunoștință, își răsuca mereu căpșorul pe perină. Fața și tot corpul erau acoperite de o erupțiune roșie. Și ea părea lungă, lungă, parcă trasă. Toată ziua copilul nu și-a venit în fire. Dar aiurind, chema mereu plângător:

– Mamă, mamă, vino aici, vino lângă mine!

20 Pe la miezul nopții agitația se potoli, dar din pieptul copilului începu să răsună un fel de șuier ascuțit, sinistru, neîntrerupt.

– Fetița mamei; dulce fetiță a mamei! – implora înspăimântată Smaragdița, care până în momentul acesta nu s-a mișcat de lângă pat și a refuzat orice hrană. Dar aci doctorul, cu autoritate, îmbrățișând-o de umeri, a ridicat-o și, cu un ton poruncitor, îi zise:

– Smaragda Theodorovna, dați liniște copilului. Acuma trebuie să-l lăsăm în grija Margaretei Jozefovna. Ajunge! Ieșim!

30 – Ce-i, doctore? Moare? Moare?

Fără nici un cuvânt, doctorul făcu un semn lui Iorgu Răutu și acesta o ridică în brațe și o duse în iatac, unde binișor o culcă în pat.

Un țipăt de fiară rănită tăie văzduhul. Iorgu Răutu, spăriat, strigă după doctorul Cojocărescu. Smaragdița se zbătea într-un violent acces de nervi. Printre țipetele și gemetele ei, reveneau deslușite mereu aceleași vorbe:

– Pentru păcatele mele! pentru păcatele mele! pentru păcatele mele! – apoi cu brațele îndreptate spre icoana Maicii Domnului, ea striga cu patimă:

10 – Maică Precistă, eu trebuie să mor, eu! Nu copilul nevinovat! Miluiește pe ea, ia viața mea păcătoasă! Și iarăși același țipăt sălbatec o aruncă în pat în zvârcoliri năprasnice.

Agonia copilului a ținut până dimineața.

15 În mormântarea a avut loc fără ca Smaragdița să-și vie în fire. O congestiune cerebrală și o comoplețiune nervoasă au fost atât de puternice, încât doctorul Cojocărescu multe zile nu era sigur de viața ei.

Iorgu Răutu nu-l lăsa să plece din casă; și-l exaspera, implorându-l cu aceleași cuvinte:

20 – Dragă doctore, nu pleca! Scap-o! Oi fi robul matală cât oi trăi, dar scap-o!

La patul bolnavei se perindau coana Anica, mama Zoița, Margareta Jozefovna, jupâneasa Marghioala, Gafița.

25 Smaragdița nu putea fi lăsată un moment singură, pentru că, zvârcolindu-se mereu, se dezvălea și risca să cadă din pat.

Peste vreo șapte zile, momentul critic trecu, veni prima noapte de un somn relativ liniștit.

30 Coana Anica, așezată în fotoliu lângă pat, s-a lăsat și ea prinsă de somn.

Când deschise ochii, în lumina candelă de la icoană, văzu pe Smaragdița în genunchi, cu capul plecat până la podea, rugându-se:

– Maică Precistă, roagă pe Dumnezeu pentru sufletul Soniuței mele și dă-mi putere să-mi ispășesc păcatele mele cele grele, Maică Precistă, Maică Precistă!

5 Când coana Anica a ridicat-o, ea n-a opus nici o rezistență, ci s-a lăsat să fie culcată ca un copil în patul ei și învălită de plapomă.

Coana Anica a făcut și ea un semn de cruce asupra acestui biet suflet chinuit.

10 Doctorul Cojocărescu a socotit primejdia trecută, dar era exasperat de lipsa de energie vitală pe care o dovedea toată atitudinea bolnavei. Se supunea tuturor prescripțiilor, accepta pasiv toate îngrijirile, dar rămânea într-o desăvârșită prostrație. În ochii
15 stinși și cerniți și în fața străvezie nu se vedea nici o licărire de gândire, nici un dor de viață.

Ori de câte ori era lăsată singură sau dacă supravegherea era slăbită, ea din nou se regăsea în genuchi în fața icoanei.

20 Într-o zi, îi veni doctorului în gând să fie aduși în iatac copiii, în nădejdea că vederea lor va servi ca stimulent. Tosia, cum o văzu, se repezi cu țipete:

– Mămiță! Mămiță!

25 Cu o ușoară tremurare de buze, ea s-a întors spre copil, i-a pus mâna pe cap și s-a aplecat să-l sărute. Vania, în brațele Irinei, neputând încă umbla nici după un an și jumătate, se uita speriat în jurul lui în această odaie necunoscută și când Irina voi să-l plece spre mamă, gura lui se strâmbă în pregătire de plâns.

30 Smaragdița, într-un gest isteric, își răzema mâinile de pat și ridicată puțin de spate, privea cu spaimă. Un nod o strângea de gât și, îngrozită, nu-și putu înăbuși un gând grozav, care năprasnic îi fulgera inima de

durere și revoltă. Își întoarse capul spre părete și geamea sacadat:

– Luați-i, luați-i, luați-i de aici!

Puterile fizice ale bolnavei reveneau încet, foarte încet.

Iorgu Răutu se bucura și se înviora. El nu-și putea da seama că Smaragdița era încă departe de însănătoșire sufletească.

10 Nimic nu o bucura, nimic nu o interesa. Se ferea, după prima încercare, multă vreme să vie în contact cu copiii. Și ceasuri întregi petrecea în rugăciuni.

A venit astfel primăvara și aproape a trecut.

15 În zilele calde de mai, Smaragda, după insistențele doctorului Cojocărescu, a fost scoasă în balcon și lungită pe cușetă. Scăldată în aer îmbalsămat și cald, privea fără interes câmpia Podoliei.

20 Zărind crucea aurită a bisericii strălucind sub săgetarea soarelui, ea și-a exprimat prima dorință de la pierderea copilului, să meargă la biserică și să vadă mormântul Soniuței din curtea acesteia.

Doctorul Cojocărescu s-a bucurat chiar de faptul că ajunsese, în sfârșit, de a manifesta o dorință.

25 – Dacă ai să fii cuminte – îi spuse el – și ai să mănânci bine și ai să dormi bine, atunci, având mai multe puteri, ai să te duci și la biserică.

În tot timpul acesta, Natalia Chirilovna Voronin a putut veni foarte rar la Năpădeni.

30 Starea lui Anatol Voronin s-a agravat mult după călătoria la Odessa. Paralizat de ambele picioare, el nu se mai putea mișca, își petrecea zilele într-un fotoliu pe roțițe și Natalia Chirilovna îl îngrijea cu mult devotament și abnegațiune. De altfel, ea observă din

partea Smaragdei oarecare rezervă, chiar răceală și, deși nici o aluzie la trecut ea nu și-a permis, dar se simțea totuși jenată de amintiri.

Smaragdița nu-i adresa nici o întrebare.

5 Pe la sfârșitul lui mai, tinereța și constituția ei, în fond, cu toată delicatetea liniilor, foarte viguroasă, biruiseră. Smaragdița începu să se întremeze mai repede, dar resortul sufletesc era încă foarte slăbit.

10 În această stare, ea a trebuit să ia o hotărâre față de Vania, pe care nu mai avu curajul s-o înlătore, nici măcar să o amâie, primind sugestuni sau chiar injoncțiuni din partea babei Vasilca și a Irinei, hotărâre ale cărei consecințe simbolizau, mai târziu, pentru Vania, situația lui în sânul familiei.

15 Curând după dispariția Soniei, când o agravare în starea sănătății lui Vania inspiră Irinei noi îngrijiri, baba Vasilca, consultată de aceasta, își formulă verdictul:

20 – A intrat, maică, moartea în copiii casei! Cine știe pentru ce păcate! Hm!... Ar trebui vândut pldul, să intre în alt neam!

25 După credința populară, înrădăcinată pe vremuri în tot nordul Basarabiei, vânzarea unui copil, fără să-i schimbe starea civilă pe acest glob de tină, îl introducea în sânul familiei cumpărătoare, pentru lumea mai bună, și astfel se puteau devia fulgerele Nemezidei mistificate.

30 Sub impresiunea cuvintelor babei Vasilca, Irina, profitând de prima zi când starea doamnei îi îngădui aceasta, se îndreptă spre salonașul unde dumneaei, în ceasurile de după amiază, era întotdeauna așezată la lucru.

– Sărut mâna conia! – auzi pe neașteptate, tresărind, Smaragda Theodorovna voce înăbușită a Irinei.

În fața ei apărură silueta masivă a doicii lui Vania, puțin răzimată pe pervaz, răsucind nervos un colț al șorțului ei alb; ochii albaștri o fixau cu stăruință și, parcă, cu oarecare animozitate.

5 – Sărut mâna, conia! Baba Vasilca zice așa: că trebuie vândut conașul Vania, e tot bolnav și, Doamne ferește, după duduia Sonia să nu-i vie rândul, că așa zice lumea că se întâmplă când moartea își face făgașul într-o casă. Trebuie vândut, conia! Nu poate fi
10 lăsat ca un copil al nimănu! Altfel, păcatul are să fie pe capul *nostru* pentru un suflet nevinovat...

Un moment ochii albaștri ai slugii și cei negri ai stăpânii se fixau în tăcere.

15 Irina respira sacadat, sânii grei i se ridicau cu violență, dar ea nu se intimidă. Și nu vroiau să se lase în jos ochii albaștri, în care se citea revolta și acuzarea.

Ochii negri cei dintâi și-au întors privirea.

20 – Mă gândeam și eu, deși poate îi mai mare păcat să ne îndoim de mila lui Dumnezeu, – sfârși rece Smaragda Theodorovna. Am să vorbesc cu Paraschiva lui Vichentie, care e blagoslovită de mulți copii și-s toți sănătoși.

25 Duminecă, după ce popa Vasile în urma litughiei a mai slujit un *moleben* la curte, la care Smaragda Theodorovna s-a rugat cu multă râvnă, a urmat cu resemnare sugestuniile babei Vasilca.

În odăița de lângă bucătărie, la fereastră, aștepta în haine de sărbătoare Paraschiva lui Vichentie, femeie uscățivă, îmbătrânită înainte de vreme.

30 Ea ținea în dreapta ei o monedă de aramă de două „copecici” și, solemnă, se adresă stăpânei, alături de care mergea Irina cu copilul în brațe, urmând-o în

cortegiu Margareta Jozefovna, mama Zoița, jupâneasa Marghioala și încă câțiva din domesticitate.

– Ce căutați, oameni buni? – întrebă Paraschiva, parcă nerecunoscând pe cei de sub fereastră.

5 – Avem un copil de vânzare, nu aveți cumva nevoie de dânsul? – răspunse Smaragda Theodorovna, fără voie stingherită și emoționată de acest rol.

– Slavă Domnului! Avem destui copii, dar mila Domnului nu se respinge. Cât cereți pentru copil, –
10 să trăiască, că-i voinic și frumos?

– Cât v-o lăsa inima, că îl vindem numai pentru mila lui Dumnezeu și, numai ca să fie drept vândut, ne veți da un ban.

– Cu mila lui Dumnezeu, a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor! Iaca banul! – întinse Paraschiva cele două copeici pe fereastră.

Smaragda Theodorovna își făcu cruce, luă banul și apoi, ridicând copilul din brațele Irinei, îl trecu pe fereastră Paraschivei:

– Pentru mila lui Dumnezeu, a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh acum și pururea și în vecii vecilor! Iaca și copilul! Să trăiască și Dumnezeu să-l blagoslovească!

25 Mânile îi tremurau și, cu statura ei mică, Paraschiva a trebuit să se plece repede, ca să poată prinde copilul.

Făcându-și cruce, Paraschiva rosti răspicat, apăsând asupra fiecărui cuvânt:

30 – Mulțumim lui Dumnezeu pentru blagoslovenia lui! Am un copil mai mult, să-l blagoslovească și să-l miluiască Domnul Dumnezeu și să-i deie sănătate și viață lungă, ca și celorlalți copii ai mei. Amin!

– Amin! – au răspuns Smaragda Theodorovna și toată asistența.

Smaragda Theodorovna, după această ceremonie, abia stăpânindu-și firea, repede s-a întors în casă, s-a retras în iatacul ei, unde din nou își îndreptă rugile către Maica Domnului.

Irina, intrând în cămăruța bucătăresei, luă pe copil din brațele Paraschivei:

– Să mi-l dai – spuse ea – să-l îngrijesc pentru tine ca mamă.

Femeile care, grave, își vorbeau cu înțeleș, s-au sărutat și s-au despărțit.

Slugile s-au împrăștiat în tăcere.

Nemezida a fost propițiată...

15 Dar Vania și-a asigurat o familie într-o lume mai bună, căci, din acest moment, în credința satului, dacă Vania rămânea, în această vale a plângerii, „cuconaș, un pui de boier“ din familia Răutu, în fața lui Dumnezeu, pe cealaltă lume, el urma să se înfățișeze printre numeroșii copii ai bucătarului Vichentie și ai soției sale Paraschiva.

Cap. XXV

GRAȚIA DIVINA

Față de împrejurarea fericită pentru toată casa, că interesul doamnei pentru viața din jurul ei se renăscuse, își permise și Margareta Jozefovna să-i atragă atențiunea asupra siluetei Gafiței, care îi inspira bănuiele legitime.

Smaragdița a fost foarte atașată de sora ei de lapte, de care nu se despărțise niciodată.

10 Era deajuns, pentru descoperirea adevărului, o singură privire aruncată asupra Gafiței, care, totdeauna voinică, stătea acuma enormă în fața ei, plecând capul în jos și ștergându-și ochii cu mâneca.

Rămase singure în iatac, Smaragdița o întrebă cu
15 blândețe:

– Cine-i? Am să spun boierului și, oricine ar fi, să te ieie.

Gafița plângea cu hohote, fără a răspunde.

Smaragdița o luă cu bunătate de mână și insistă:

20 – Se întâmplă nenorociri de aiestea. Voi fetele sunteți proaste și credeți pe orice pierde-vară. Dar nu-i nimic. Oricine a fi, n-are să poată să se deie în lături când i-a vorbi boierul. Spune-mi cine-i?

Gafița căzu în genunchi și îmbrățișă picioarele
25 stăpânei și, printre sughituri de plâns, abia se auzi:

– Graful, Graaful!...

Smaragdița simți ca o împunsătură de cuțit în inimă. Un cerc de fier îi strânse capul și-i stinse lumina din ochi.

Peste mai multe clipe de tăcere, abia putu șopti
5 cu dezgust:

– Pleacă! Pleacă!

Mai târziu, mama Zoița o găsi fără simțire jos, înaintea icoanei...

Totuși această lovitură parcă a servit ca un stimulent care a ajutat pe Smaragdița să-și biruiască marasmul sau poate să-și înăbușe în adâncimile subconștientului regretul.

Ea găsi în sine chiar energia să se intereseze de soarta Gafiței și puse la cale căsătoria ei cu feciorul
15 Nicaș, care, pentru o zestre bogată, era gata să „acopere păcatul“.

Coana Anica Mesnicu, după ce primejdia trecuse, își reluase ocupațiunile și peregrinațiunile.

Ea sosi din nou într-o zi la Năpădeni pentru o panahidă, cerută de moravuri, în anumite răstimpuri la mormintele recente.

Smaragdița a luat parte de data aceasta cu oarecare interes la pregătiri, deși încă nu-i era îngăduit să vadă mormântul Soniei.

25 Coana Anica, cufundată în ornamentarea complicată a „colivei“, își descărca noutățile, aflate pe la curțile boierești și, deodată, se bătu peste gură cu palma și se îndreptă cu vioiciune spre Smaragda:

– Doamne iartă-mă! am uitat vestea cea mai
30 nouă! Știi pe graful nostru, leahul cela? M-a mirat că de mult nu l-am mai văzut pe aicea. N-a venit măcar

să întrebe de sănătate, nici la dumneavoastră la Năpădeni, nici aiurea. Și acum ce am aflat, soro dragă! A fost un mare scandal la club, sfadă grozavă, cu bătaii, la joc de cărți, bucluc mare! Și atunci cică

5 graful n-a mai putut sta în *polc*¹ și a dat *ostavca*². Și s-a dus îndată, nu se știe unde, și dus a rămas!

Smaragdița asculta în tăcere, cu buzele strânse de dezgust, cu fața acoperită de paloare; apoi se ridică și hotărât declară coanei Anica:

10 – Mă duc și eu cu dumneata, coană Anică, la panahidă. Nu mai pot răbda! N-am văzut până acum mormântul sărmanei copile.

Obiecțiunile au fost zadarnice. Când s-au auzit clopotele de la biserică și a fost tras „faetonul“ la scară,

15 Smaragda se așeză în trăsură alături de coana Anica.

În biserică nu se găseau decât două-trei bătrâne. Popa Vasile și dascălul Andronache, la vederea coanei Smaragda, au oficiat cu sârguință și solemnitate. Smaragdița, în tot timpul slujbei, a stat în genunchi,

20 rugându-se din tot sufletul ei îndurerat, străină de lumea din jurul ei.

Când preotul s-a îndreptat spre mormântul din curtea bisericii, ea pășea ferm alături de coana Anica și, căzând în genunchi, și-a pus fruntea pe piatra

25 de marmoră.

Popa Vasile cu dascălul Andronache, sfârșindu-și citirile, ca să nu mai tulbure rugăciunile mamei, s-au retras discret. Au plecat și babele. Coana Anica s-a dat puțin la o parte și ea și, așezată pe o bancă de piatră,

30 la ușa bisericii, aștepta smerit.

Deodată ea tresări: fața Smaragdiței parcă radia de lumină, ochii ei ardeau, dar ardeau de extaz,

¹ Regiment (rus.). (n. ed.)

² Demisia (rus.). (n. ed.)

de bucurie negrăită; un surâs fericit îi întredeschidea gurița.

Coana Anica, surprinsă și spăriată, se ridică în picioare.

Smaragdița, fără să-și întoarcă capul, își întinse mâna spre ea și o chema:

– Coană Anică, coană Anică! Vezi, vezi? Maica Domnului! Iaca, acolo stă în lumină cu Soniușa mea în brațe, care râde și mă blagoslovește! M-a iertat!

10 M-a iertat! Ah, Doamne! – și își puse din nou pe marmora rece a mormântului fruntea ei parcă luminată de o aureolă.

Peste puțină vreme, liniștindu-se, Smaragdița, înseninată, parcă ușurată sufletește, a plecat spre casă,

15 fără să mai adreseze un cuvânt coanei Anica.

Și acasă n-a stat de vorbă cu nimeni. Dar luându-și rămas-bun de la toată lumea, plecând înspre iatac, ea sărută pe neașteptate mâna lui Iorgu Răutu, surprins și bucurat; apoi s-a închis în iatacul ei.

Multă vreme a stat Smaragdița, potolită în fotoliul ei; apoi, găsind în bibliotecă romanul de Georges Sand *Indiana*, cu mișcări hotărâte și măsurate îl băgă în sobă și, cu o pagină ruptă din „Niva“ – pagina cu portretul Împărătesei Eugenia – aprinsă la candelă, îi

25 dete foc și mestecă cu cleștele până ce nu mai rămase decât un morman de file carbonizate.

În flăcările *Indiane*i a fost arsă și Mignonetta – Smaragdița; iar din cenușă a răsărit Smaragda Theodorovna Răutu, stăpâna Năpădenilor.

30 Pacea și liniștea domneau din nou la Năpădeni. Îndatoririle de gospodină și de mamă i-au dat Smaragdei Theodorovna puterea să-și gonească până și reminiscențele din romanul Mignonettei.

Ea privea trecutul ca un fel de vis bolnav, suferit de o eroină închipuită, „Indiana“ sau „Lelia“, care nu puteau avea nimic comun cu Smaragda Theodorovna, matronă austeră a societății județene și castelana respectată a Năpădenilor.

Numai amintirea Soniei provoca o vreme în sufletul Smaragdei Theodorovna o acută durere și conștiința de vină, pe care căuta s-o ispășească prin refugiu în religie.

10 Dar și aici veni în curând mângâierea.

Smaragda Theodorovna nu lipsea de la nici o slujbă la biserică și mereu invita la curte pe părintele Vasile, ajuns mare favorit, pentru diferite rugăciuni, sfîntire de apă și alte mici servicii.

15 Grația divină n-o părăsise. Mai multe viziuni au creat o strînsă, o intimă legătură între ea și Divinitate; Maica Domnului, cu care se găsea în contact aproape zilnic, a absolvit-o de păcat, hărăzindu-i și un semn material de reconciliere cu sufletul Soniei.

20 Puțină vreme după ce deosebita protecție a Providenței i-a fost manifestată la mormântul Soniei, Smaragda Theodorovna veni într-o zi din biserică mai senină și mai împăcată cu sine, cum se întâmpla de obicei în zilele când primea vreun mesaj din partea puterilor divine.

În acea seară, mama Zoița fu surprinsă foarte când i se porunci să aștearnă pentru conu Iorgu în iatac: stăpâna primise de la Maica Domnului făgăduința că locul Soniei nu va mai rămânea multă vreme gol.

30 Bătrâna, bucuroasă, se plecă până la pământ în fața icoanei Maicii Domnului.

Din acest moment, iatacul conjugal n-a mai fost dezertat de Iorgu Răutu.

Nașterea unui al treilea fiu, Costea, dovedi însă că ceasul ispășirii depline nu sosise încă.

Smaragda Theodorovna își birui decepția.

5 Și o nouă recrudescență a exaltării sale religioase îi dădu în curând semnul implorat de ea al milei Domnului.

Ea se ruga cu multă smerenie și râvnă la Maica Domnului să-i dăruiască, în semn de desăvârșită absoluțiune, în locul Soniei, o altă fetiță.

10 Și ruga aceasta i-a fost auzită.

Un an după nașterea lui Costea, ea anunță lui Iorgu, cu mare bucurie, vestea cea bună:

15 Stând la rugăciune în fața icoanei Maicii Domnului, ea văzu cum icoana se lumina de lumină nepământească și Maica Precista, cu Sonia în brațe, blagoslovind-o cu multă milă îi întinse fetița, care a îmbrățișat-o și a sărutat-o cu drag.

Astfel fu născută Mașa și Smaragda Theodorovna a rămas ferm convinsă toată viața că în aceasta reînviase chiar sufletul Soniei.

25 Cu vremea, exaltarea religioasă a Smaragdei Theodorovna s-a transformat în convingerea din ce în ce mai adâncă, mai nestrămutată, că ea este un „vas ales“, un organ al providenței, ale cărui puteri nu izvorăsc din lutul ei pământesc.

Au trecut ani până ce procesul acesta a fost desăvârșit și în județul S*** a fost întronată autoritatea infailibilă a unei matrone sfinte și austere, care, ca orice teocrație, exercita o implacabilă cenzură de moravuri asupra societății județene și, mai cu seamă, asupra elementului feminin.

Dar chiar de la începutul acestei evoluții, Smaragda Theodorovna a găsit în sentimentul ei religios puterea de a arunca un vâl asupra anilor vijelioși ai tinereții.

5 Chiar clipele acele de ispită și de încercări, ea ajunse aproape să le asemene cu cele patruzeci de zile din pustiu, care-i pregăteau calea spre slavă și grația divină.

10 Sinceritatea ei impunea și lui Iorgu Răutu dacă nu aceeași convingere, dar resemnarea față de o credință care, prin însăși firea ei, era tot așa de inscrutabilă ca și căile Domnului, – și cu atât mai mult că inteligența și tăria de voință a Smaragdei Theodorovna treceau cu mult peste resursele lui Iorgu Răutu.

15 Pacea și liniștea în căsnicia Răuteștilor nu mai puteau fi tulburate.

Iar Vania ?

Vania creștea sub îngrijirile „mamei“ Irina și, fără să știe, absorbea prin toți porii săi sufletești efluviile tragediei sentimentale a Smaragdiței.

VOLUMUL AL II-LEA

COPILĂRIA ȘI ADOLESCENȚA LUI VANIA RĂUTU

PARTEA I

ZORILE

Cap. I

ÎN NEBULOASĂ

5 Când în sânul nebuloaselor se formează un sistem solar, cu mult înainte de precizarea definitivă a formelor și a orbitelor, structura lui e hotărâtă de forțele care l-au pus în mișcare și de condițiunile în care acestea se desfășoară.

10 Nu se petrece altfel nici cu formarea unui suflet omenesc.

Înainte ca Vania să fi ajuns la conștiința de sine, înainte ca individualitatea lui morală să se fi desprins din mediul ambiant, armătura lui psihică fusese făurită sub presiunea, în primul rând, a situației lui în sânul familiei și, apoi, sub tensiunea luptelor care au colorat toată viața socială în Năpădeni, lupte izvo-

15 râte din aplicarea reformei agrare.

Pacea și liniștea, după turburările primilor ani, domneau, în adevăr, acum în căsnicia Răuteștilor.

20

Însă Iorgu Răutu, cu vrâsta, cădea tot mai mult sub autoritatea tinerei sale soții, care știuse, cu încetul, să-și asigure directiva reală a vieții de familie și o situație preponderentă în căsnicie, fără să jignească amorul propriu al lui Egor Stepanovici, care a rămas ferm convins că în casa lui „cântă cucoșul“.

25

Pe acest temei s-a stabilit un echilibru care satisfăcea instinctul de dominație, din zi în zi tot mai

pronunțat, al Smaragdei Theodorovna și, totodată, dădea liniște lui Iorgu Răutu, foarte fericit că putea uita vijelia începuturilor – rămasă, de altfel, pentru el neînțeleasă, chiar în măsura în care fusese observată.

5 „Raportul real de forțe“ în căsnicia Răuteștilor ar putea fi caracterizat chiar prin chipul în care Iorgu Răutu primea legenda, anume creată pentru uzul familiei, despre îmblânzirea „varvarului“ din Năpădeni de către porumbița venită din Sănătoasa.

10 Smaragda Theodorovna se complăcea să descrie, chiar în prezența copiilor, destrăbălarea și dezordinea pe care dânsa le-ar fi găsit în vizuina din Năpădeni, violențele de limbaj și execuțiunile feroce pe care „varvarul“ le aplica argaților din curte și muncitorilor
15 „boierescului“; nu erau uitate nici siluetele sugestive ale personalului feminin al curții.

Tabloul acesta sumbru era menit să scoată în relief inteligența, tactul și tenacitatea cu care fecioara răpită raiului din Sănătoasa știuse să aducă peste tot
20 rânduiala și autoritatea morală în bârlugul acesta, transformând și pe fiorosul „varvar“ de odinioară în blândul și supusul uriaș care se afla de față.

Iorgu Răutu, de obicei, asculta povestirea cu viu interes, ca și cum ar fi fost vorba despre altcineva, și, privind cu admirație pe îmblânzitoarea sa, intercala, din
25 când în când, câte o exclamație de confirmare aruncându-și semnificativ capul în sus:

– Ehei! Am fost varvar! Am fost zmău, am fost leu!

30 Se părea că el credea în legenda îmblânzirii mai mult decât autoarea ei.

În anii care au precedat nașterea Mașei, Tosia concentra asupra lui toată dragostea de mamă a Smaragdei

Theodorovna. Numai el putea în oarecare măsură umple golul lăsat în inima ei după moartea Soniei.

Un copil calin, la vârsta de cinci ani foarte dezvoltat fizicește și de o inteligență precoce, Tosia aducea
5 multă bucurie și mângăiere Smaragdei Theodorovna.

Costea, deși primit cu resemnare, nu a adus în această privință o mare schimbare. Iar față de Vania, Smaragda tot nu reușea să-și gonească din suflet sentimentul de răceală. Simpla lui vedere îi reînvia amintirea
10 vremurilor de ispită și păcat.

În zadar încerca ea să-și facă și față de el toată datoria ei de mamă; exasperarea reminiscentelor sau, poate, revolta simțurilor „refulate“ au fost mai puternice.

Chiar ceremonia de „vânzare“ a lui Vania către
15 Paraschiva lui Vichentie, foarte ciudat, provocase în ea mai curând o reacțiune de ușurare sufletească.

Vania creștea astfel mai mult în afară de cercul de viziune al părinților săi, în grija exclusivă a „mamei“
Irina, printre slugile din casă și argații din curte.

20 El petrecea, când nu zăcea bolnav, în jocuri cu copiii lui Vichentie, „frații“ săi, care mișunau prin curte.

Prin firea lui însă, el își însușea suferințele celor care se apropiau de dânsul.

Copil nervos, de o sensibilitate excesivă și cu o
25 putere de imaginație foarte vie, el, adesea, din cauza aceasta, dădea naștere unor incidente care impresionau și încurcau pe cei din jurul său.

Încă de foarte mic, el crea pentru cei de aproape situațiuni foarte dificile.

30 Așa, de pildă, când odată un pui își rupsesese piciorul din cauza unei nedibăcii a argatului din curte, Vania, văzându-l bătând din aripi și sărind într-un picior,

târând pe celălalt însângerat după dânsul, începu să țipe isteric:

– Bietul pui, bietul pui! – și urla astfel zbatându-se într-un acces violent de nervi.

5 Mama Irina abia reuși să-l potolească, asigurându-l că va tămădui piciorul puilui.

A doua zi, Vania, împotriva așteptărilor, nu uitase făgăduința Irinei și cea dintâi întrebare pe care o puse sărind din pat a fost dacă puilul e sănătos. Și,
10 nemulțumindu-se cu răspunsul afirmativ, el insistă să i se aducă pacientul.

Încercarea de substituire nu reuși și, spre seară, copilul trebuia să fie culcat în pat cu temperatură urcată, istovit de zbucium și plâns.

15 Asemenea scene se petreceau cu prilejul oricărui animal din curte, asupra căruia se oprea afecțiunea lui Vania. Ajunsese că argații nu îndrăzneau în prezența lui să lovească cu bățul un cal, să gonească un vițel sau să arunce cu piatra într-un câne.

20 Oamenii din curte știau chiar să exploateze impresionabilitatea lui Vania: atunci, de pildă, când pe cineva îl aștepta vreo pedeapsă, era destul ca să se vâiete puțin înaintea lui Vania, pentru ca acesta să aibă o criză de nervi în rugăminți de iertare.

25 Și Iorgu Răutu, ale cărui izbucniri violente de cele mai multe ori motivau asemenea intervențiuni, se înduioșa întotdeauna de aceste porniri ale straniului copil, pe care probabil suferința proprie îl făcuse atât de accesibil pentru durerile altora.

30 În inima lui Iorgu Răutu, față de Vania, zăcea parcă ascunsă o deosebită duioșie, legată, poate, în subconștient, de amintirea crizei ale cărei victime la un moment dat fuseseră amândoi.

Aceste dispozițiuni nu puteau să nu influențeze adânc toată structura psihică a lui Vania și să-l singularizeze în sânul familiei chiar prin condițiunile caracterii sale.

5 Toată copilăria lui fiind învăluită în atmosfera luptelor și a preocupărilor inspirate de marea reformă agrară, abia introdusă pe atunci în Basarabia, toate celulele sufletului său au fost saturate de această atmosferă.

10 Desigur, el nu înțelegea discuțiunile asupra problemelor ridicate. Dar, întrucât cei din jurul lui nu aveau pe atunci alte interese și alte subiecte de conversație, în adâncimile subconștientului său se cristalizau și se depuneau impresiuni care trebuiau să caracterizeze toată ființa lui morală și intelectuală.
15

Situația lui Vania față de ceilalți copii și, mai cu seamă, față de noii născuți fatal lăsa urme adânci în sufletul său.

20 Vania avea patru ani, când cocostârcul îi adusese un nou frățior – Costea – și șase ani când tot astfel sosise și Mașa.

25 El nu înțelegea cum cocostârcul putea pătrunde în casă. Dar se arăta foarte agitat și mișcat la fiecare din aceste neașteptate creșteri ale familiei și accepta, ca un fapt natural, ca noii veniți să intre în rândul privilegiatilor casei.

Mai cu seamă, îl impresiona atmosfera în care apăruse sora lui cea mică.

30 Mașa, cea mult așteptată și primită ca un dar deosebit al cerului, chiar înainte de naștere, ajunsese centrul preocupărilor Smaragdei Theodorovna; și, din prima zi după apariția ei, toată viața casei gravita în jurul legănușului ei acoperit de dantele.

Plecarea lui Tosia la școală, în Chișinău, precum și faptul că îngrijirile de mamă nu mai erau atât de mult necesare lui Costea, ajuns la vârsta de doi ani, subliniază încă atât situația privilegiată a Mașei, cât și singularizarea lui Vania în cuibul părintesc.

După plecarea de la curte și a Irinei, măritată în sat, el se simțea cu desăvârșire singur.

Astfel, înainte chiar de primele-i reminiscențe personale, caracterul lui Vania apare în trăsăturile lui esențiale format și linia evoluției sale sufletești, hotărâtă.

Cap. II

TOVARĂȘI DIN SAT

Aceste amintiri datau cam de la vârsta de șase ani.

Îndeobște, poate și din pricina frigurilor de care suferise multă vreme, amintirile lui din copilărie erau parcă șterse în amurg. Adesea el nu putea ști care sunt icoanele inspirate de aiurări, care sunt întâmplările trăite, în adevăr, de el însuși, precum nici care sunt numai repercusiunea povestirilor auzite.

Cu toate acestea era sigur de câteva amintiri, puternic întipărite în memoria lui.

Acestea, de cele mai multe ori, erau sau grupuri de impresii vagi, care însă aveau să contribuie la însăși plămădirea sufletului său, sau erau în legătură cu evenimente care, din diferite motive, aveau să se resfrângă asupra vieții lui ulterioare.

Prima amintire licărește în conștiința lui Vania ca o viziune fragmentară, ca o frântură dintr-un vis.

El se vede pe podul plutitor de peste Nistru; nu știe pentru ce se află pe pod, nu-și aduce aminte nici de plecarea de la mal, nici de sosirea la celălalt, nici nu zărește măcar țărmurile; cerul e înnourat; Vania stă la marginea podului și se uită la apa plumburie, care dispare sub pod și apare de cealaltă parte; fundul

trăsurii mari – „caleașca“ – îi ascunde cea mai mare parte a orizontului. Căii răsuflă zgomotos, tușesc și, din când în când, tropotesc pe loc, schimbându-și picioarele; Dumitru, vizitiul, stă în fața lor și numai din timp în timp îi liniștește printr-un domol „tpruuu-ho-ho!“ . În jur stau nemișcați oamenii – vreo doi bătrâni, din care unul mestecă ceva, o babă cu un coș cu ouă, un flăcău, două fete care tac, dar toată vremea zâmbesc între ele aruncând pe furii priviri spre flăcău; podul parcă stă pe loc; el, Vania, și Tosia aruncă mereu niște mere în apă și urmăresc evoluțiile lor, până ce se arată de sub pod și dispar în depărtarea cenușie; și, peste toate acestea, o atmosferă de așteptare!...

15 Ori de câte ori, în urmă, se încheia o fază în viața lui Vania și el se găsea în așteptarea necunoscutului, printr-o ciudată asociație de idei se redeștepta în conștiința lui această frântură de amintire; sub un cer întunecat, între două țărături nevăzute, un pod plutitor parcă imobilizat în vecinicie, apa plumburie care se scurge sub el și reapare de cealaltă parte, ducând niște mere care se pierd în depărtarea cenușie, apoi pătratul negru al „caleștei“, care ascunde orizontul, și figuri necunoscute, nemișcate, în așteptare. Ce așteaptă? Încotro se îndreaptă?...

Prin contrast, vie și colorată, plină de soare și de aer îmbălsămat de adierea primăverii, trăiește în el ziua de „pornire a plugurilor“.

10 În ograda Năpădenilor sunt adunate treizeci-patrzeci de pluguri, cu câte patru boi înjugați; popa Vasile, în odăjdii strălucitoare scânteind sub razele soarelui, slujește, ajutat de dascălul Andronache, „molebenul“; într-un colț al curții ard ruguri, pe care,

în enorme cazane, fierbe laptele cu păsat; după sfârșitul „molebenului“, Smaragda Theodorovna împarte fiecărui plugar și „pogonaș“ câte o cană de lapte cu păsat – laptele e puțin afumat, dar pare lui Vania cu atât mai gustos –, câte un delicios colăcel cu nuci pisate sau sămânță de mac și un ulcior cu vin. Oamenii își fac cruce, „pogonașii“, niște băieți abia mai mari ca dânsul și la care el se uită cu mult jind, pocnesc din bice; și cortegiul pleacă din curte cu conu Iorgu și vechilul Alexandru în frunte, călări, spre a trage brazde și a împărți „urocile“ plugarilor. Ritualul acesta, repetat în fiecare primăvară, nu s-a gravat în memoria lui Vania numai ca un simbol al naturii redeșteptate, ci ca o sărbătoare a omului, a muncitorului, ca un fel de afirmare a solidarității umane în fața naturii, un triumf al geniului omenesc asupra forțelor oarbe.

15 De la această serbare a primăverii îi rămase pentru totdeauna un gust deosebit pentru laptele afumat; și acesta din urmă, printr-un proces psihic obscur, îi sugera voia bună și nădejdea în biruința finală a Omului asupra bestiei.

După măritișul Irinei și plecarea lui Tosia la școală, Vania se crezu în pustiu, părăsit de toată lumea.

25 Nici măcar tovărășia copiilor lui Vichentie, a „fraților“ săi în fața lui Dumnezeu, n-o mai avea, de când, găsind că familia bucatarului luase proporții care nu mai erau compatibile cu liniștea și buna orânduială a curții, Smaragda Theodorovna îi impusese lui Vichentie să se mute cu întreg neamul său într-o căsuță de la marginea satului.

30 Vania populase atunci curtea și mai cu seamă parcul și grădina din Năpădeni cu creațiunile imaginației sale.

Ceasuri întregi, el era în stare să privească de pe platforma chioșcului asupra văii Nistrului și asupra peisajului dimprejur.

5 Fascinat de acest orizont nemărginit, Vania era când haiducul care stă la pândă, urmărind bărcile care se coboară în jos ca niște gândaci negri înconjurând peninsula podoleană, când se transforma în pustnic, care trăia într-o chilie făcută de el sub nucul bătrân din deal, când devenea cazacul plecat în recunoaștere, su-
10 praveghind lagărul inamicului.

În toate excursiile lui trebuia, de cele mai multe ori, să se mulțumească cu tovarășia lui Trezor, un pointer alb, cu o mare pată neagră pe tot ochiul drept.

15 Dar într-o zi de vară târzie, i-a fost dat, în sfârșit, să trăiască o adevărată aventură.

În colțul grădinii deasupra satului, plecând într-o expediție de descoperiri, deodată observă în vârful unui măr pe un băiețuș negricios, cu niște ochi mari, lucioși, cu o cămașă ruptă, care nu prea îi acoperea
20 mare lucru din goliciune, călare pe o creangă și mân-când cu poftă mere.

Vania se repezi spre copac. I se păru că nu poate fi mai mare plăcere decât să stai călare pe o creangă și să mănânci mere.

25 Țigănușul însă îi trânti în cap jumătatea lui de măr cu așa violență, încât Vania fu silit să-și descleșteze mâinile de pe trunchiul pomului ridicându-le repede deasupra capului.

Un moment, cei doi beligeranți se priviră în tă-
30 cere, apoi, Vania întrebă plângător:

– De ce m-ai lovit ?

Țigănușul îi aruncă la rândul său:

– Dar ce cauți aici ?

Urmă dialogul:

– Dar tu ce cauți ?

– Eu fur mere. Dar tu de ce te sui ai în copac ?...

– Am vrut și eu să fur mere.

5 O nouă tăcere de câteva clipe, țigănușul urmărind cu neîncredere fiecare gest al lui Vania. Apoi di-
alogul reîncepu:

– Tu nu ești al boierului ?

– Eu sunt Vania !

10 – Nu-ți dă voie să mănânci mere ?

– Zic că-s încă verzi. Dar pe tine cum te cheamă ?

– Tănăsică.

– De unde ești ?

15 Cu o mișcare din cap și un gest vag, Tănăsică arată spre marginea satului, unde erau îngrămădite bordeiele mizerabile în care sălășluiau familiile ve-
chilor robi ai curții.

– Vreau să fur și eu mere ! reluă Vania.

– Suie-te în copac.

20 Și o mână neagră i se întinse de pe creangă ca să-l ajute. Fantezia lui Vania începu îndată să dea aventu-
rii proporții grandioase; căci pe el nu-l puteau mul-
țumi cele două-trei mere acre, înghițite în silă.

25 Într-o clipă, pomul fu golit de fructe; același lu-
cru se întâmplă apoi și cu un păr de alături; o groapă
menită să cuprindă comoara a fost săpată cu mare
greutate, cu ajutorul unui vârf de par ascuțit și al
mânilor și cu concursul lui Trezor.

– De-amu – spuse Vania – trebuie să ne furișăm
30 în vale, spre țărm, să tragem o luntre în josul parcului,
ca să mergem pe Nistru în jos, la cazaci, cu merindele !

– Prin grădină ? Dar ne prinde și ne dă bătaie !

– Atunci – adaogă gânditor Vania – cum să să-
rim peste gard aici ? E sus. Tu pe unde ai venit ?

– Dar n-ai să mă spui ?

– N-am să te spun.

– Pre legea ta ?

– Pre legea me.

5 – Vino încoace ! – îi șopti țigănușul, furișându-se cu „pași de lup“ spre gard.

În dosul unui soc stufos, o mică săpătură sub gard îngăduia trecerea unui câne sau a unui copil. Tănăsică se strecură pe gaură iute ca o șopârlă și-l cheamă
10 de afară și pe Vania :

– Vino repede și tu, măi Vania !

Afară din grădină, aventurierii noștri se furișară prin fundul unei râpe și, de acolo, printre salcâmi, sălcii și plopi, de-a lungul satului, până la țărnm.

15 În vale, copiii din sat, băieți și fete, se scaldau înotând și aruncându-se unii pe alții în apă.

Merele și perele tezaurizate fură îndată uitate.

Vania uită și pe Tănăsică. Dezbrăcându-se iute, el se scufundă în apa răcoritoare, urmat de Trezor.

20 Acest ceas de evaziune a fost scump plătit.

Vania a trăit una din acele experiențe care se întipăresc pentru toată viața în sufletul unui copil.

Până în momentul când a fost prins și pus în fața Smaragdei Theodorovna, pe jumătate gol, cu hainele
25 muiate și murdărite, cu părul încâlcit, Vania încă nu-și dădea seama de deosebirea dintre vis și realitate.

Din haiduc, navigator, mare explorator, prins de rivali și zbatându-se împotriva lor, el se simți deodată un mic băiețaș, vinovat de mari păcate, sub
30 ochii unei mame adorabile și temute.

– Uitați-vă la dânsul cu ce seamănă ! Uite-te în oglindă ! Ce, ești și tu un pui de țigan ? Dacă ești țigan,

să umbli ca țiganii ! Mina ! Dezbracă-l și lasă-l gol, închis în odaie !

Și Smaragda Theodorovna, cu o mișcare de dispreț, își întoarse capul.

5 Vania se simți strivit de conștiința subită a vinei sale și de rușinea pedepsei.

Lăsat gol în cameră, găsi un șal al bonei și, ascunzându-se în el cu capul, plângea amar, se căia și se gânde la căile de ispășire.

10 Spre seară, Mina îl găsi așa și când încercă să-i ridice șalul, Vania începu să plângă cu și mai multă violență.

– Las', Vaniușă ! Ei, mare lucru că ai stat fără haine ! Dar să vezi ce-a pățit Tănăsică !

15 – Ce-a pățit ? – întrebă băiatul îndată, oprindu-se din plâns.

– A chemat boierul pe tatăl său, Matei lăcătușul, și l-a ocărât strașnic. Atunci Matei l-a prins pe Tănăsică și i-a dat o sfântă de bătaie cu vergi muiete, de i-a crăpat pielea și l-a umplut de sânge. Și acuma nu poate nici
20 umbla, nici șede. Stă toată vremea culcat pe pânțele și urlă, vaitându-se, de stârnește toți câinii din sat.

Vania ascultă îngrozit. El nu numai că simți o milă nesfârșită pentru Tănăsică, dar se și indignă :

25 – De ce l-a bătut așa ? Am fost împreună și eu l-am stârnit.

– Apoi, mata ești cuconaș, fecior de boier, și grădina e a dumneavoastră, pe când Tănăsică îi o baragladină, ia, un pui de țigan păduchios !

30 Așa, abia trecut de vrâsta de șase ani, Vania începuse să învețe consecințele privilegiilor sociale și ale raporturilor de clasă.

În zilele următoare, Vania cutreieră parcul și grădina în lung și în lat în nădejdea de a da peste Tănăsică.

Dar nu-l văzu nicăieri. Apoi îi veni gândul să inspecteze ieșirea de sub gard, în dosul tufelor de soc. Spre bucuria lui, găsi calea deschisă.

În râpa care ducea la vale, pe coasta bătută de soare, Vania văzu pe Tănăsică, plecat asupra unor mușuroaie de furnici și scufundat în niște îndeletniciri neînțelese. Într-o clipă „conășul“ sări lângă „țigănuș“.

– Tănăsică, ce faci aici?

Acesta își ridică pentru o clipă capul și, după ce o aspirație în nas îl dispensă de uzul mâneicii, fără să răspundă, își îndreptă din nou privirile spre mușuroaie.

Vania simțindu-se vinovat, îi puse brațul după gât:

– Măi Tănăsică, hai în grădină să ne jucăm.

Tănăsică din nou suflă pe nas:

– Baiu!

– De ce, Tănăsică? Avem să ne jucăm și Franz grădinarul n-are să zică nimic.

– Are să mă bată iar tătuca. Și spatele mi-i și amu hârjenit!

Vania, văzând prin rupturile cămeșii dungile care creștau spatele lui Tănăsică, căzu la pământ lângă el și începu să plângă, rezemându-și capul de umărul lui.

Tănăsică, foarte surprins, îl apucă de umeri îmbărbătându-l:

– De ce plângi? Te-a bătut și pe tine? Hai dă jos bernevicii să văd; am eu un leac. M-a uns mama cu ceva, tare-i bun!

Și mânilor lui agere și începură să descheie nasturii pantalonașilor.

– Nu, nu m-a bătut pe mine – abia putu strecura câte un cuvânt prin plâns Vania:

– Nu m-a... bă-tut... Î-î-î! Dar ce... ți-a... făcut ție... Î-î-î?...

Tănăsică nu mai putu rezista nici el și se porni pe plâns, ținând isonul conășului și cu brațul pe după gâtul lui Vania:

– Î-î-î! Ce plângi, frate, că nu mă mai doare, mi-a trecut!

Apoi deodată exclamă:

– Măă-ăi! mi se fură ouăle de furnici! – și se aplecă din nou asupra mușuroiului.

Vania, sughițând încă de plâns, se aplecă și el.

Țigănușul își aduna o grămăjoară de ouă de furnici din mușuroiul devastat, fără să ție seama de furnicile care mișunau în toate părțile.

– Pentru stigleți; că-s tare lacomi de ouă de furnici – declară apăsător Tănăsică.

– Ai stigleți? Mulți? – întrebă Vania, așezându-se mai comod la marginea mușuroiului, ca să-și ajute prietenul.

– Nu-i am încă, dar am să-i prind. Așez ouăle în drumul lor ca să cadă în capcană.

Amarul era uitat în campania de pustiire a mușuroaielor de furnici de-a lungul râpei.

După o jumătate de oră, pantalonașii lui Vania erau rupeți, bluza de marinar ieșită afară, mânilor pline de noroi și părul încălțit amestecat cu țărână.

– Să mergem de-amu să prindem stigleți! Vreau să fiu și eu cu tine.

– Amu nu se poate. Numai în zori de zi, atunci se prind stigleții mai bine. Și poate vom prinde și o privighetoare.

– Și o pri-vi-ghe-toare? Știi să prinzi și privighetori?

– Păi!

– Ai prins multe!

– N-am prins încă – răspuse Tănăsică, plin de importanța sa vânătorească. Dar știu un cuvânt care, când îl spui, orice privighetoare vine ca fermecată.

– Mi-l spui?

5 Tănăsică, după ce-și șterse nasul cu mâneca și se scarpină la spate, întrebă la rândul său:

– Dar ce-mi dai?

Vania își lăsă mâinile în jos descurajat:

– Da ce vrei să-ți dau?

10 Ochii țiganului se aprinseră cu luciri cupide.

– N-ai un cuțitaș din acele mici, care se în-
doaie?... Am văzut unul odată la conașul Tosia.

– Eu n-am. Dar mă tem că a lui Tosia a rămas aici.

– Păi!

15 – Am să-l caut, – răspuse Vania gânditor și pu-
țin decepționat de tovarășul său.

Urcându-se pe marginea râpei, Vania zări jos, în ulița satului, pe Irina, care se îndrepta spre casa ei purtând pe cap, ca o cariatidă, o coloană de pânză albă, învălătucită.

20 – Mamă Irina! Mamă Irina! – se repezi spre ea în jos, printre garduri, parcă bucuros să se despartă de smeadul său tovarăș.

Irina se opri și ridicându-și brațele amândouă în sus, ca să-și sprijine povara de pe cap, se întoarse în toate părțile, scrutând coasta dealului.

– Mamă Irina! Mamă Irina!

– Vai de mine, Pimperlicule, în ce hal ești! – ex-
clamă Irina, așezându-se cu precauțiune pe vine, când zări mototolul mic, care se rostogolea pe o că-
rare de-a lungul gardului în jos, cu fața aprinsă, cu
urme de lacrimi amestecate cu țărână pe obraz, cu
zgârieturi peste tot încă proaspăt căpătate în fuga

printre tufe și spinii gardului, cu hainele în dezor-
dine, rupte și murdărite.

Vania îi sări din fugă în brațe, încât era cât pe ce să-i răstoarne pânza din cap.

5 – Stai! Stai! Zârghitule! Ce-ai pățit, Pimperli-
cule, puilul mamei!

Vania o strângea de gât și o săruta plângând de bucurie, la auzul poreclei ce i-a rămas pe viață de la mama Irina.

10 – Ce-ai pățit, pușorule! Cum ai să te duci așa
acasă! Vai de mine și de mine! Hai la mine să te mai
spăl și să te curăț, că dacă are să te vadă așa coana
Smaranda, vai de tine!

15 Spălat, curățat, pieptănat, cu hainele aduse în or-
dine și drese cât era cu putință, Vania se simțea bine
în odaia curată, văruiată alb, cu lavițele dimprejur aco-
perite cu scoarțe, cu perinile suprapuse pe lada din
colț și cu covoare înflorite pe pereți, sub icoana cu
candela aprinsă.

20 Așezat pe laviță și bălăbănind din picioare, el pri-
vea cu interes și simpatie la noua lui cunoștință, ne-
poata Irinei, Ileanuța lui Dumitru Morariu, o fetiță
cu vreun an mai mică decât el, bălaie, cu ochi al-
baștri de cicoare și cu un mic nas în vânt. Ea stătea
25 în fața lui cu mâinile la spate, privindu-l drept în
ochi, cu un zâmbet din care deja nu lipsea cochetă-
ria feminină.

– Ești de la curte? – îl întrebă ea. Conașul Vania
a mătușei Irina?

30 Vania dădu din cap afirmativ.

– Dar tu a cui ești?

– A tatei! Mătușa Irina e soră cu tata.

– A! Ileanuța! Mi-a vorbit mama Irina de tine.

Când Irina, îmbrăcată în haine bune, intră ca să-l ia pe Vania și să-l ducă la curte, copiii alergau, râzând, prin odaie: Vania sărea ca un cal năzdrăvan, înhămat la o trăsură invizibilă, iar Ilenuța, ca vizitiu, ținea strâns niște hățuri din sfoară și petici și-l mâna cu o varga.

– Stați, nebunilor! Abia l-am curățat și l-am făcut ca oamenii, acum iar s-a jerpelit. Hai acasă!

Și Irina se apucă iarăși să-i îndrepte hăinuțele.

10 Gura lui Vania se strâmbă:

– Mamă Irina, vreau să rămân aici, la tine, cu Ilenuța!

Ilenuța nu spunea nimica, dar își strânse mâinile pe pânțele, cu o poză de față cuminte și, cu ochii albaștri largi, aștepta răspunsul.

15 – Dragul mamei, – se așeză jos Irina, luând pe băiat în brațe – nu se poate, dragă! Te așteaptă la curte coana Smaranda și are să fie supărată, că și așa are să fie bucluc. Nu face nimica, am să vorbesc eu cu coana Smaranda, să te mai lase să vii la noi să te joci cu Ilenuța.

Cu Vania dus de mână, Irina porni spre curte.

În rochia ei de cit înflorit, îmbrobodită cu o basma albă, de sub care răsărea coroana de aur a părului ei roșcat, încă tânără și sprintenă, cu toate porțiunile luate de trupul ei bogat, ea apărea lui Vania ca o întrupare de frumusețe și de grație, într-o aureolă fascinantă, în care o învăluiau dragostea și admirația lui nesfârșite.

30 În curte apariția fugarului, căutat în zadar în toate părțile, a fost primită cu un mare alai.

În fața Smaragdei Theodorovna, pe terasa din dos, s-a prezentat întreg cortegiul, cu Irina și Vania în cap.

Ochilor severi n-au scăpat defectele îmbrăcăminții, cu toate reparațiunile Irinei, nici zgârieturile de pe obraz și de pe mâni.

– Iar ai fost cu țiganii! Am să te dau la șatră! Uite în ce hal ești! Mina! Du-l în odaie și dezbracă-l.

Aruncând o privire jalnică spre Irina, Vania, fără să spuie nimic, urmă pe bonă...

10 – Cum îți merge cu gospodăria? Cum se poartă Simion cu tine? – întrebă Smaragda Theodorovna pe Irina, când rămaseră singure.

– Sărut mâna, conia! Slavă Domnului! Muncim. E bărbat bun. Nu ne dă Dumnezeu copii; pe al meu mi l-a luat Dumnezeu... și tare mi-i dor de Vania! Și, sarmănelul, nu are cu cine să se joace acum! Smaragda Theodorovna parcă nu auzise fraza din urmă. Dar după oarecare reflexiune îi răspunse:

20 – Să vii la curte mai des ca să-l vezi pe Vania; poate va fi mai liniștit și nu va mai umbla razna cu toți țiganii.

Perseverența lui Vania începuse deci să dea roade. Cel puțin tovărășia Ilenuței îi era asigurată.

Cap. III

ALTE AMINTIRI

Coana Anica Mesnicu din Corbeni, rămasă de foarte tânără văduvă după legendarul Ion Mesnicu, pe care generațiile de fini ai dumisale nu l-au cunoscut, a fost foarte bărbată, dar cu vremea, gospodăria ei prosperând, cu greu își putea îndeplini, pe lângă sarcinile economiei, și rolul ei social.

Atunci cucoanele caritabile, în cap cu doamna Profira Merea din Bărbăței, ajutată cu multă căldură și de Smaragda Theodorovna, au conceput planul de a uni pe coana Anica cu celălalt stâlp al societății județene, Alexandru Ivanovici Brașevan, căruia urma să-i fie încredințată mai cu seamă administrația moșioarei. Întrucât coana Anica era indispensabilă societății, după căsătorie ea putea ușor utiliza în interesul obștesc și cunoștințele specifice ale lui Alexandru Ivanovici.

Nunta avu loc în cadrul simplu al conacului din Corbeni, dar n-a fost lipsită de solemnitate. Cu prilejul acesta au fost adunați la Corbeni nenumărați fini ai miresei. Nuni au fost conu Iorgu Răutu și coana Profira Merea.

Vania cu vreo alți patru fini și fine mai micuți purtau grandioasa trenă a miresei, care, de altfel, puțin și-a schimbat portul său de sărbătoare, deși

n-a putut să utilizeze celebra ei cunună de flori de lămâiță.

Dar ceea ce mai ales a impresionat pe Vania au fost cântecele lui Lemeș lăutarul, cu taraful lui vestit.

Aceasta a fost ultima ocaziune când i-a fost dat lui Vania să audă pe Lemeș, care, în curând după aceasta, expulzat din țară, a emigrat în America.

Bietul Lemeș, parcă presimțindu-și soarta, niciodată n-a cântat mai jalnic și mai frumos.

Băgând de seamă impresia pe care o producea asupra cucoanașului din Năpădeni, el parcă anume cânta pentru dânsul, „mâncându-l cu ochii“.

De atunci, până la bătrânețe i-a rămas lui Vania obiceiul să fredoneze romanța:

Doi ochi eu am iubit în viață,
Luceau ca stele printre nori,
Și luminând în a mea ceață,
Au trecut ca meteori...

Dar și mai multă însemnătate a avut pentru Vania o cunoștință legată cu acest prilej.

În cortegiul nupțial se găsea și Pavlușa, fiul lui Alexandru Ivanovici din prima căsătorie, un băiețan de vreo doisprezece ani, foarte brun și palid, cu priviri neliniștite.

Înăcrit de sărăcie și părăsire, cu atât mai amare după amintirile fastului de altădată, Pavlușa era un copil ciudat.

El își dădea multă silință să câștige simpatiile celor cu care venea în contact. Dar nu prea reușea; la un moment dat, firea lui pizmătareată îl îndemna la vreun gest care dădă tot eșafodajul ridicat cu multă trudă.

Învăța greu și, spre sfârșitul cursului, a fost dat afară din liceu pentru o extremă necuviință față de soția unui profesor.

Coana Anica, simțind foarte curând greșala săvârșită prin căsătoria cu Alexandru Ivanovici, care se dovedise un gospodar nevrednic, nu înțelegea să adune la Corbeni pe „toți trântorii“.

Astfel sârmanul Pavlușa, după ce a fost eliminat din școală, a fost gonit și din casa coanei Anica și ducea viața de copil de pripas pe la curțile boierești, „de pomană“ pentru tatăl său și pentru coana Anica.

Întrucât Smaragda Theodorovna îl lua de obicei sub aripa ei, el adesea se oploșea prin Năpădeni, înspăimântând pe Vania cu povestirile sale.

Dar să nu anticipăm.

Personagiul care, după lăutarul Lemeș, reținuse mult atenția lui Vania era Ivan Nicolaevici Telega.

Acesta, după libațiuni excesive, ajuns în „vervă“ drăcească, mereu silea pe „tineri“ să se sărute, strigând ca un nebun: „Mi-i amar!“

Coana Anica, cu toată vrâsta ei, respectuoasă pentru datini, se executa, dar Alexandru Ivanovici, trecut cu măsura paharelor de șampanie și licheruri, chicotea mânzește când „tânăra“ îi întindea obrazul său „bărbat“: „hi-hi-hi-hi!“

Și atunci Lemeș era dator să cânte:

„Ce-ai zice, copiliță,
Când ți-aș spune că iubesc
Să mă uit la a ta guriță
L-al tău zâmbet îngeresc?
Mă iubești, spune-mi da
Nu mă vrei, spune-mi ba.“

– Ho-ho-ho! – râdea Ivan Nicolaevici, strigând din nou:

– Frate Lemeș, zi încă una, zi *Of, of, of, suflete of.*

Și Lemeș se revărsa, ca niciodată, în melodii dulci și în dansuri zburdalnice... și, chiar din îndemnul lui Ivan Nicolaevici și spre mulțumirea venerabilelor matrone – tănuită sub gesturi pudice –, în cântece „fără perdea“.

„După casă în grădiniță
A scos pui o prepeliță,
S-a înădit și-un pui de mătășă.

Nu știu – mătășă sau motan,
Ori e pui de moldovan
Că mi-a strâns pestelca val...

Și rochița valătuc...
După dânsul mă usuc...

Când boierii mai bătrâni se gândeau să se retragă, Ivan Nicolaevici se apuca să-i blăsteme:

– Cine a pleca să nu ajungă până la răscrucea din Boroseni, să-i ia vânt caii, să i se sfarme trăsura, să-și rupă picioarele! – și făcându-și cruce în fața icoanei: – Doamne sfinte, ascultă pe robul tău: să lași secetă în lanurile celui care a pleca, să dai boală în vitele lui, că odată se mărită coana Anica, unde ar mai putea da dumneaei peste un biber ca Alexandru Ivanovici.

– Taci din gură, măi frate Ivan Nicolaevici! – îl întrerupse înspăimântat conu Petrache Bârsianu,

mareșalul nobilimii – aiasta-i *nevozmojnaia*¹ batjocura! Taci, că *prodoljim*² cu toții!

Obosit și somnoros, Vania vag își mai aducea aminte de protestările lui Alexandru Ivanovici și de
5 supărarea coanei Anica.

Adormit pe un divan, el nu știa când și cum a fost adus acasă.

La Năpădeni, Vania își ducea înainte viața, în mijlocul copiilor din sat, căci, cu toate pedepsele pri-
10 mite, nu se resemna.

Perseverența lui, cu timpul, a tocit și rezistența Smaragdei Theodorovna, care ajunsese chiar să fie mulțumită știindu-l cel puțin sub supravegherea Irinei.

Din vara anului următor, această odraslă boierească fu definitiv primită în obștea copiilor din sat,
15 pentru care nu putea fi invocat în rău titlul de copil „cumpărat“ de Paraschiva lui Vichentie.

Iar în casa Irinei sau la fratele ei, Dumitru Morariu, ales reprezentant al sătenilor din „Zemstva“, Vania
20 petrecea împreună cu Ilenuța fiecare moment când putea scăpa de la curte sau când nu era prins la vreun joc sau pornit în vreo expedițiune cu băieții din Năpădeni.

El prefera cu mult această companie chiar și copiilor Bercești din Cerleni – societatea obicinuită a fraților săi.

Curtea din Cerleni se ridica drept în fața Năpădenilor, pe brațul de sud al mării cotituri; în linie dreaptă, depărtarea între cele două conacuri nu tre-
30 cea peste câteva sute de stânjeni. Pentru copiii din ambele sate, era o mare plăcere să se viziteze trecând

¹ Neîngăduită (rus.) (n. ed.)

² Continuăm, urmăm (rus.) (n. ed.)

înot peste brațul Nistrului și, după ce se prăjeau pe pajiștea podoliană, s-o ia înot și pe celălalt braț.

Dar, din curtea Năpădenilor, numai Vania își îngăduia din când în când acest sport. Ceilalți, pentru
5 o vizită la Cerleni, preferau să meargă o poștie în trăsură, ocolind de-a lungul țărmlui întreaga cotitură a Nistrului, deși din ceardacul din Năpădeni, cu ochi buni, se putea vedea și fără ochean ce se petrece la Cerleni.

10 Între Răutești și Bercești, pe calea aceasta, aveau loc zilnice comunicațiuni, printr-un întreg codex de semnale anume stabilite de copiii ambelor familii.

Caterina Chirilovna Berciu, soră mai mare a Natalei Voronin, ținea mult, ca nepoată a lui Iorgu Răutu, la această legătură de familie. Cei trei copii ai
15 familiei, fiul Volodea și două fete, Vera și Nadia, de o vârstă potrivită cu Răuteștii, erau drăguți și vioi, și buni camarazi de joc.

Vania însă găsea mult mai mult haz și o atmosferă
20 mai prielnică pentru el la țărănuții și la țigănușii săi.

O întâmplare, căreia imaginația lui Vania i-a dat proporții excesive, i-a fixat în această privință simpatiile pentru totdeauna.

De ziua surioarei Mașa s-au adunat odată la Năpădeni toți copiii Berceștilor. Vania nu se putea sustrage
25 în această zi obligațiunilor sociale și a participat la expediția plănuită la „bostănăria“ și prisaca de lângă pădurea Ciripenilor.

Bostănăria și prisaca se găseau în vale, la marginea
30 pădurii. Spre a ajunge la ele trebuia coborâtă o coastă destul de repede, lăsând trăsura în deal.

Pe când copiii cu bonele lor își alegeau „zămoșii“ și „harbujii“ și se pregăteau să urce panta spre trăsura cu câte un enorm fruct subsuoară, o teribilă

dramă fu provocată de Costea, fratele favorit al lui Vania, pe atunci un buburuz de aproape trei ani – singurul din copiii Răuteștilor care moștenise ochii albaștri, blajini, ai lui Iorgu Răutu.

5 Copil molcom și gânditor, cu fantezii neașteptate, Costea se strecurase spre stupi și se amuza strivind cu degetul albinele care apăreau în gaura stupului.

Un țipăt strident sfășie văzduhul și în fața excursi-
oniștilor apăru Costea urmărit de un roi de albine,
10 care, în razele soarelui, îl învăluiau într-un nor de scânteii aurii.

Copiii și chiar bonele lor, asaltați și ei, cuprinși de groază, fugeau la deal; sub înțepăturile albinelor, însă, scăpau pepenii, care se rostogoleau la vale; la
15 prima impulsivitate, neîndurându-se să-i lase, ei încercau să-i prindă, dar întâmpinați de oastea înaripată cu mii de săgetări dureroase, pepenii fură, în sfârșit, lăsați în plata Domnului și toată lumea ajunsese în goană în vârful dealului, la trăsură.

20 Bietul Costea a fost atunci uitat în prada albinelor. Numai Vania a încercat să-l ia în brațe, dar înțepat, fulgerat de durere și slăbuț din fire, se jertfea fără mare folos; neavând destulă putere, nu era în stare să-l ridice pe frățiorul rotunjel și îndesat până în deal; pe de altă parte, conștiința nu-i ierta să-l părăsească.
25

În clipa aceasta tragică, apăru din tufiș Tănăsică, zdrențuit, murdar, nepieptănat, care sări eroic în ajutorul tovarășului său de aventuri.

30 Bonele și ceilalți copii, de mult ajunși în deal, strigau cu mânie retardatarilor că, din pricina lor, sunt mâncați de albine.

Mina se repezi la Costea când nu-i despărțeau de trăsură decât vreo douăzeci de pași și, ridicându-l în brațe, se răsti la Tănăsică:

– Fugi de acolo, cioară, că-l umpli de păduchi!...

Acasă, mamele, cu toate femeile din curte, îngrozite de starea copiilor, care aproape nu mai puteau vedea de umflăturile de la ochi, îi dezmierdau, îi coleau, le îngrijeau rănilor, se interesau de toate peri-
petiile falnicei bătălii de la prisacă; laudau isprăvile
fiecăruia... Dar numai numele bietului Tănăsică n-a
fost pomenit de nimeni.

Iar când Vania a încercat să arate ce datora el cu
10 Costea eroismului acestuia, toată lumea a râs, iar Smaragda Theodorovna l-a și dojenit:

– Nu te lași de țigăniile tale! Dacă nu te poți des-
părți de acest pui de cioară, apoi încaltea să nu-l târâi
la ceilalți copii, să-i umple de cine știe ce molimă...

Cap. IV

SPRE PRIMA MIGRAȚIUNE

Emanciparea lui Vania de sub autoritatea și su-
pravegherea părintească a fost, în această privință,
5 ușurată din momentul în care educația lui a fost în-
credințată unui preceptor care urma să-l pregătească
pentru școală.

Vasilie Vasilievici Saharov, un tânăr negricios, cu
fața rotundă și părul foarte creț, a fost în Basarabia o
10 primă rândunică a acelei mișcări intelectuale cunos-
cută sub numele de „șazezeciști“ (adică generația
din decada a șaptea a veacului), eternizată în scrierile
lui Turgheniev și cunoscută sub porecla inventată
de el în romanul *Părinți și copii* – porecla așa de ne-
15 potrivită – de: „nihilism“.

Născut într-o familie de mici funcționari, cres-
cut cu multe jertfe, dar eliminat din școală pentru o
poemă satirică, indecentă și prea puțin reverențioasă
față de profesorii săi, el fusese silit să se pregătească
20 singur pentru „examenul de maturitate“ (bacalau-
reat), spre a putea intra la universitate. Ca să-și asi-
gure existența, dădea lecții particulare, câștigându-și
foarte curând reputația de meditator iscusit.

Cu sufletul întunecat din pricina prigonirilor, po-
sac și rezervat din fire, știa să se impună părinților
25 printr-o atitudine foarte cumpănită și respectuoasă

în formă, iar copiilor prin severitate măsurată, dar
inflexibilă.

Sub masca aceasta clocoteau însă răzvrătirea și
ura, precum și invidia, din care nu lipsea și disprețul
pentru clasa celor privilegiați de soartă.

La Năpădeni, în ceasurile libere, lui Saharov îi
plăceau plimbările lungi prin câmpii și păduri; el se
oprea cu mulțumire să stea de vorbă cu țărani.

Foarte curând ajunsese chiar popular printre
10 aceștia prin sfaturile pe care le dădea și prin petițiile
pe care se oferea să le scrie către diferitele autorități.

Bineînțeles, un preceptor astfel inspirat nu nu-
mai că nu punea nici o piedică împotriva relațiilor
pupilului său cu copiii din sat, ci, sub scutul lui,
15 Vania putea pleca întotdeauna din curte, în afară de
timpul lecțiilor.

Pe Iorgu Răutu, el însuși un copil orfan și negli-
jat în creșterea lui, nu prea îl interesa cum își petrece
Vania vremea.

20 Smaragda Theodorovna, odată ce acest copil stra-
niu și nesupus fusese dat în seama unui preceptor, sim-
țea răspunderea ei ușurată și nu prea cerceta felul de
viață pe care Vania îl ducea în afară de curte. Ea insista
numai să fie respectate orele de masă și de culcare.

25 De altfel, acum ea nici nu putea da prea multă
atențiune creșterii lui Vania, întrucât rolul ei social –
patronarea diferitelor organizațiuni și întreprinderi
de binefacere –, interesele religioase și cenzura mo-
ravurilor îi absorbeau tot mai mult timpul.

30 Tonul totdeauna egal, dar rece, atitudinea rezer-
vată a lui Saharov îi inspirau lui Vania un respect unit
cu teamă. Totuși firea afectuoasă a copilului, intere-
sul viu pe care dânsul îl manifesta pentru învățătură,

ca și tenacitatea cu care a știut să-și impuie dreptul de a frecventa satul, toate acestea sădără în inima acestui auster discipol al lui Bazarov un sâmbure de simpatie și chiar oarecare condescendență pentru originea ciocoiască a copilului.

Un incident, care avu o mare înrâurire asupra formării caracterului lui Vania, a dus la o mai strânsă apropiere între pedagog și elev.

Trecând într-o zi pe platoul de deasupra satului, în dosul parcului, Saharov surprinse o scenă urâtă între Ilenuța și Niculiță al lui Dumitru Morariu, fratele Ilenuței – un băietan zdravăn și cu vreo doi ani mai mare ca Vania.

La o ceartă din joc, Vania, foarte violent din fire, furios, pierzându-și mințile, se repezi spre Niculiță și, sărind în sus, îi aplică o palmă.

Ilenuța, care era de față, îl apucă de mână și îl trase înapoi plângând:

– Vaniușa, dragă Vaniușa, dragă! nu te supăra!

Taci, mă Niculiță, fugi de acolo! – strigă ea către fratele său.

Saharov, palid, cu gura strânsă, se apropie de Vania cu pași măsurati, care în urechile acestuia răsunară ca un tropot sinistru, și, apucându-l de mână, îl târi spre Niculiță cu o smuncitură bruscă:

– Niculiță, să-i dai îndată o palmă îndărăt! – îi porunci dânsul.

Vania se smunca din răsputeri și urla de furie și obidă.

Ilenuța, plângând, se repezi spre Niculiță și îl îmbrățișă, pentru că dânsul, cu o mișcare dârză, arătă nesupunere la injoncțiunile preceptorului.

– Vezi, ticălosule! – se adresă Saharov către Vania – dar tu numai te gândești să nu te lovească.

Cere-i îndată iertare! Altfel, să știi că n-ai să mai calci în sat. Eu nu te mai pot lăsa la acești oameni, dacă tu te porți așa de neomenos cu ei. Cere-i îndată iertare!

Ilenuța părăsi pe Niculiță și apropiindu-se acum de Vania, îl mângăia pe obraji și-l săruta șoptindu-i:

– Nu-i nimic, Vaniușă! Cere iertare, să plece dumnealui, ne împăcăm noi pe urmă. Ne împăcăm noi între noi, să rămânem numai noi singuri.

Vania, stângaci, se apropie de Niculiță. Saharov nu-l slăbea din mână.

– Iartă-mă, Niculiță! Iartă-mă!

Atunci Niculiță începu și el să plângă, ștergându-și nasul cu mâneca; foarte mișcat, el îmbrățișă, așa în grămadă, pe Vania împreună cu Ilenuța, care tot stătea lipită de dânsul.

– Vezi ce suflet are? – îi spuse Saharov în rusește lui Vania. El mai și plânge de mila ta. Cum ai să te uiți acumă în ochii Irinei?

Evocarea mamei Irina dădu o zguduitură hotărâtoare firii violente și spontane a lui Vania. Scăldat de un potop de lacrimi, el, fără să mai asculte pe Saharov, strângea pe Niculiță în brațe, repetând mereu:

– Iartă-mă, iartă-mă, dragă Niculiță! Am fost ticălos, niciodată n-am să mai fac! Iartă-mă!

Niculiță, zguduit, se revărsa și el în lacrimi și, odată, apucând mâna lui Vania i-o sărută.

Saharov, cu un gest indignat, era cât pe ce să izbucnească, când iată că Vania, la rândul lui, sărută mâna lui Niculiță.

Saharov, emoționat, îl ridică în brațe și-i strânse căpșorul la pieptul său:

– Bine, frățioare, foarte bine!

Vania plângea acum ușurat și fericit, spunând:

– Vasilie Vasilevici, n-am să mai fac! Crede-mă, n-am să mai fac cât oi trăi!

Saharov, suflet solitar și dornic de mângâiere, îndrăgise pe pupilul său precoce și straniu, căutând, cum spunea el, „să-i altoiască pe un trunchi boieresc
5 sentimente omenești“.

Vania găsi în el un apărător sincer și ferm în fața Smaragdei Theodorovna. Și, prin aceasta, Saharov își câștigă și simpatia lui Iorgu Răutu, care nu prea
10 se amesteca în creșterea copiilor, așa cum înțelegea Smaragda Theodorovna, dar căruia totuși atmosfera de izolare și înstrăinare în care creștea Vania parca îi apăsa conștiința.

Iorgu Răutu rar își putea îngădui vreo expansiune sentimentală, mai cu seamă de când Vania începuse învățătura în rusește.
15

Pe vremea aceea, în școlile din Basarabia nu numai că dispăruse predarea limbii românești, dar nu era iertată elevilor întrebuițarea limbii lor materne
20 nici chiar între ei.

O măsură de prudență elementară împunea deci limba rusească și acasă în raporturile cu copiii, ca să nu le fie greu de a urma regulamentele școlare în această privință.

Dar vocabularul în limba rusă al lui Iorgu Răutu era atât de redus, încât, de fapt, făcea cu neputință vreo intimitate.
25

Iorgu Răutu își găsea o consolare în raporturile prietenoase stabilite între Saharov și Vania.

Astfel, viața lui Vania se așeza tot mai mult, în sfera de interese și de legături prietenești, în afară de curtea boierească.
30

În curând, în jurul lui Vania se formă un cerc mai intim de copii, în cap cu Niculiță al lui Dumitru Morariu, Gheorghită al lui Vichentie bucătarul, Tănăsică țigănușul și din care era, bineînțeles, nelipsită, ca inspiratoare și arbitru în caz de conflicte, Ilenuța.
5

Toți aceștia erau aproape nedespărțiți. Puteau fi văzuți mereu împreună, când scaldându-se în Nistru, când în pădure prinzând păsărele sau culegând fragi și ciuperci, când hoinărind prin toate râpele și
10 văgăunile de pe dealurile din jurul Năpădenilor.

Astfel s-a gravat în memoria lui Vania relieful întregii regiuni cu toate detaliile lui, în raza până la zece verste în jurul Năpădenilor. El cunoștea aici fiecare tufă sau copac.

În același timp, contactul zilnic cu țărani, vizitele pe la casele și curțile lor, conversațiile în jurul ceaului cu mămăligă din câmp, amestecul printre coșai sau secerători i-au sădit în suflet acel sentiment de legătură mistică cu pământul, cu viața lui organică, care e atât de caracteristic pentru țărani.
20

La începutul vacanței, după întoarcerea de la școală a lui Tosia, o bucată de timp frecventările lui Vania printre copiii din sat au fost întrerupte. Tosia, favorit al mamei, o ființă superioară, dispărut de
25 aproape un an din orizontul Năpădenilor, se întorsese în triumf, crescut, subțiat, îmbrăcat în splendoarea unei uniforme albastre cu bumbi și galoane de argint, ridicat în slava cerului cu laude, îmbrățișat și alintat de părinți.

Vania, care întotdeauna avusese multă admirație pentru înaintașul său, intră acum, fără nici o încercare de protest, sub dominațiunea lui desăvârșită.
30

Tosia însă nu avea legături în sat.

În vremurile lui, înainte de îndărătnicile evadări ale lui Vania, în atmosfera curții din Năpădeni nu era admisibil contactul mai intim cu viața satului.

Apoi Tosia era un copil „cuminte”, prin excelență. Îi plăcea să se învârtă mereu în jurul mamei și al altor autorități ale curții și să dea dovadă de supunere și bunăvoință prin participarea activă la micile operațiuni de gospodărie casnică: fierberea de dulceturi și șerbeturi, tot felul de marinade, culesul fructelor sau al legumelor din grădină pentru serviciul de masă, ajutorarea mamei în lucrurile de mână și alte „strâmbături”, cum îi spusese odată Vania într-un ceas de năcaz.

Acesta, străin de asemenea preocupări, aștepta cu admirație pasivă până ce Tosia binevoia să plece cu el pentru vreo plimbare în parc, până la cabina de baie a curții pe țărmul Nistrului, sau pentru alte jocuri.

Prima ciocnire între frați, inevitabilă din cauza incompatibilității de temperament, s-a produs foarte curând mulțumită unui incident penibil pentru Vania.

Tosia băgă de seamă lipsa frumosului său bri-ceag cu mâner de os încrustat și îi puse lui Vania între-barea categorică:

– Mi-ai luat tu cuțitașul?

Vania, rușinat, își mărturisi păcatul.

– Da! L-am luat eu!

– Și ce-ai făcut cu dânsul? L-ai pierdut?

– Nu l-am pierdut! – scăpă vorba Vania.

– Atunci unde-i?

Vania își strânse gura cu mâinile și, înspăimântat de consecințele grozave ce ar fi putut avea mărturisiri complete, roșu la față, tăcea clipind nervos din ochi, ca să-și rețină lacrimile.

Tosia, înăbușindu-se de furie, îi scanda cuvânt cu cuvânt:

– L-ai dat cuiva? Știu! Am să spun mamei!

Conștiința lui Vania nu era curată. El găsea firesc ca Tănăsică să fi râvnit cuțitașul, dar nu-și putea ierta slăbiciunea de a fi primit sugestiunile lui.

Și ori de câte ori se gândea la întoarcerea lui Tosia, i se strângea inima, în așteptarea ceasului de răfu-ială, mai cu seamă că știa că tot bietul Tănăsică va plăti pentru clipa lui de slăbiciune.

– Hai la mama! – îi porunci implacabil Tosia, trăgându-l de mânecă.

Vania îl urmă fără împotrăvire.

Smaragda Theodorovna, cu o mișcare de dispreț, își rosti fără șovăire diagnosticul:

– L-a dat fără doar și poate păduchosului cela de țigănuș, pentru care e gata să care toate din casă.

Vania tăcea și, întors spre părete, cu capul răzemat de zid, se cutremura de plâns stăpânit.

Totuși, simțindu-se vinovat și justificând întrucâtva pe Tosia, această umbră asupra raporturilor dintre ei nu-l împiedică pe Vania să se țină lipit de Tosia, căutând chiar să-și asigure amnistia prin supunere și mai desăvârșită.

În curând însă izbucni un conflict mult mai grav și mai bogat în urmări.

Ca un copil crescut sub ochii unei mame a cărei dragoste exigentă și intolerantă îl deprinsese de cu vreme să-și stăpânească pornirile, Tosia avea o fire ascunsă și prefăcută. În fața părinților, el căuta să ghi-cească gesturile și cuvintele care le puteau plăcea, atrăgându-și lui laude. De aici, un contrast cu firea spontană și temperamentul indomptabil al lui Vania.

Acesta, la fiecare pas, se simțea „impuiat”¹ și jicnit prin evocarea veșnică a numelui lui Tosia, ca model fără pată și reproș, ceea ce adesea ducea la represiunea dureroasă a spontaneității sale zburdalnice.

5 Într-o zi din iunie, când Iorgu Răutu și Smaragda Theodorovna plecaseră pe câmp pentru inspectarea lanurilor de grâu, amândoi frații, rămași singuri în parc, se jucau cu multă aprindere.

10 După ce haiducul Vania a fost prins de căpitanul de poteră Tosia, legat de copac și executat, s-a pus problema unei noi aventuri. Destinul a voit ca, în momentul acesta, să fie observată pe fereastra bucătăriei silueta albă a lui Vichentie, care ținea un curcan în frigare.

15 – Hai să cerem ficăței! – hotărî Tosia.

Vichentie refuză categoric să asculte.

– Nu se poate, conașilor. Trebuie să-i țin pentru umplutura de gușă.

Tosia însă, iritat, îi porunci din nou:

20 – Să ne dai îndată ficăței, mama nu e acasă și mi-e foame, vreau ficăței!

Tosia nu prea era popular printre slugile curții, care-l bănuiau de nealitate și de denunțări la coana Smaragda; apoi, la vrâsta de opt ani, el prea își afirmă asprimea și intoleranța de „stăpân”.

25 În cazul de față, însă, Vichentie se simțea la largul său, în temeiul ordinelor exprese primite.

– Să pleci de aici, conașule! N-ai ce căuta în bucătărie și apoi și trage de la ușă, cade aluatul din cuptor.

30 Și, luându-l binișor de spate, Vichentie îl împinse peste prag și închise ușa.

Tosia, înfuriat, sări în ogradă și, apucând două-trei pietre, le aruncă în geamul bucătăriei.

¹ Probabil, calc după fr. *se sentir imposé*. (n. ed.)

Vania, care în timpul controversei stătuse tăcut în dosul lui Tosia, acum, dintr-un sentiment de solidaritate, aruncă și el o piatră în aceeași țintă.

5 Efectul produs sugerează tema unei noi aventuri extraordinare.

– E cetatea turcească! – declară Vania.

– S-o bombardăm! – hotărî Tosia.

– Tu ești bateria întâia, eu a doua.

10 După ce artileristii noștri adunară proiectile în grămadă, Tosia începu comanda:

– Bateria întâi! Tunul întâi! Pli¹! Bateria a doua! Tunul întâi! Pli! Salve de baterie! Pli!

15 Geamurile bucătăriei zburară în țândări. Se vedeau figurile bucătarilor siliți să se ascundă sub mese și după sobă; se auzeau tingirile în cioburi, străchini, oale și farfurii sfărâmate, căzând pe jos. Bombardarea continuă cu furie și fără nici o orânduială.

Un argat se grăbi să cheme pe Vasile Vasilievici Saharov și pe Margareta Jozefovna.

20 Dar Tosia, în toiul acțiunii, zări coborându-se din deal spre poarta curții trăsura părinților.

Când, dar, pe câmpul de acțiune alergau Saharov și Margareta Jozefovna, Tosia fugea spre grajd, pe a cărui poartă dispăru.

25 Vania însă, aprins de focul bătăliei, plin de eroism neînfricoșat, fără să bage de seamă ce se petrece, urla comandând:

– Bateria! Pli!

30 Când trăsura părinților intră pe poartă, Vania se zbătea, ridicat în brațe de Vasile Vasilievici, iar Margareta Jozefovna, care eliberase pe bucătari, îi înteroga despre peripețiile gloriosului asediu.

¹ Foc! (rus.) (n. ed.)

În fața dezastrului – geamurile sparte, Vichentie cu Costache însângerați, bucatele răsturnate în foc sau amestecate cu pietre –, Iorgu Răutu, apucând pe Vania de haină de la spate ca pe un cățeluș de pielea gâtului, îl duse pe sus în zvrâcoliri neputincioase până în cerdac, unde, culcându-l peste genunchi, îi aplică cea dintâi și cea mai dureroasă bătaie. Apoi, ca să facă pedeapsa și mai umilitoare, Smaragda Theodorovna porunci, ca de obicei, să fie dezbrăcat și, gol-golul, închis în odaia lui.

– Țigan, tot țigan rămâne!

Vania, ca întotdeauna când se simțea vinovat, înăbușindu-și plânsul de durere și răpus mai cu seamă de umilință, își șoptea făgăduința de a nu mai cădea în asemenea păcat.

El se aștepta însă ca în fiecare moment să apară în carcera lui, ca tovarăș de suferință, și Tosia, inspiratorul și comandantul asediului și al bombardării bucătăriei.

Dar Tosia nu apărură decât mai târziu și în rolul neașteptat – de acuzator! În ancheta întreprinsă după execuție, mai cu seamă mărturia lui Tosia apăsa pe Vania.

Cunoscând dispozițiunile în sferile înalte, toată domesticitatea se feri de la vreo depoziție precisă, iar Vasile Vasilievici Saharov putu numai afirma că văzuse cum Tosia fugea spre grajd, în timp ce Vania bombardă încă bucătăria, și că era convins că această fugă nu putea fi explicată decât prin conștiința vinovăției.

Tosia însă, cu un aer spășit și senin, arată că el se mărginise să ceară ficăței și că tot atacul și bombardarea ar fi fost opera exclusivă a lui Vania, care, „ca un turbat“, nu ținuse seamă de îndemnul și sfaturile sale, ba chiar îl lovise și pe el cu o piatră în genunchi. El, Tosia, speriat de aceasta, se și grăbise atunci să

fugă spre a se ascunde în grajd. Ca o dovadă materială, Tosia exhibă o vânătaie veche, pe care Vania știa foarte bine cum o căpătase la un joc, cu vreo două zile înainte.

Vania, trăsnit de atâtea nerușinare, stătu un moment ca paralizat; apoi, cuprins de indignare neînfrântă, se aruncă asupra lui Tosia și, mugind de furie, îl izbi de perete.

– Mincinosule! Mincinosule! N-ai rușine?

Pentru Smaragda Theodorovna, acest acces confirmă numai versiunea favoritului. Vania fu deci supus unei noi execuțiuni, primind din ordinul Smaragdei Theodorovna douăzeci lovituri cu vergi de răchită și lăsat trei zile închis, fără haine, în odaia lui, legat însă la gât, în deriziune, cu o cârpă – „cravata țigănească“.

Vania nu suferea numai de obidă; nu-l ardea numai conștiința vie a nedreptății săvârșite față de el. Îl exaspera mai cu seamă, până la nebunie, perfidia și fățarnicia lui Tosia.

Fusese atins în el, din rădăcină, însuși sentimentul de dragoste de frate; fusese slăbită legătura morală cu cei de mai aproape, otrăvită atmosfera întregii vieți de familie.

Pentru prima oară se strecură în sufletul lui gândul de sinucidere.

Cu căldură chema el moartea și, înduișat, se și vedea, între lumânări aprinse, pe masă, cu brațele încrucișate pe piept – „ca Sonia“ – , auzea șoaptele de regret și de laude la adresa lui, prindea lacrimi prelînse pe obraji și șterse pe furis: – „Îi va părea rău și ei, va ști că m-a obidit pe degeaba.“

O singură rază de mângâiere îl mai însenină în ziua liberării din captivitate, și anume când în

închisoarea lui veni însuși Iorgu Răutu și, mângâindu-l pe cap, îi spuse:

– Măi băiete, ai făcut și tu o trăsnaie; ești prea iute, du-te de te joacă afară. Lasă că mama are să uite și are să te ierte.

Dar după această grea încercare, sentimentul de înstrăinare se înrădăcină și mai adânc în sufletul acestui copil stingher.

Vasilie Vasilievici Saharov nu făcu nici o aluzie la acest incident, dar știu să-i inspire lui Vania încredere în simpatia sa.

Ca să-i ușureze primele zile, ieșeau împreună, imediat după lecții, la plimbare, spre țărmul Nistrului sau spre pădure. Iar în brațele mamei Irina, ca și sub îmbrățișările Ilenuței, Vania găsea întotdeauna acea atmosferă de dragoste și afecțiune, care îi era refuzată sus, în casa părinților.

Sub conducerea lui Vasilie Vasilievici Saharov, Vania se dădea la învățătură cu o sânguință și mai mare, realizând progrese îmbucurătoare.

Între părinți se discuta tot mai mult, adesea cu participarea lui Vasilie Vasilievici, despre trimiterea lui Vania la școală; sănătatea lui delicată impunea, în această privință, precauțiuni deosebite.

După multe chibzuri și ample informații, a fost hotărât ca Vania să-și urmeze studiile la pastorul Faltin, din Chișinău, care avea un fel de mic pensionat, mai mult pentru copiii nemți ce aveau nevoie să se perfecționeze în limba rusă și urmau acolo și cursul claselor pregătitoare înainte de a intra în liceu.

Pregătirile pentru școală au dat prilej lui Vania să se bucure de serviciile lui Leizăr, croitorul din Năpădeni, zis și „arhitectul“.

Leizăr, cumnat cu Aizic cărciumarul, un omulet cu un cap gros, acoperit de o vegetație spălăcită, prin care abia se puteau desluși niște ochi mici, de asemeni incolori, un nas-cartof și buza inferioară groasă și prominentă, era, spre deosebire de cumnatul său, foarte guraliv, vioi ca o vrăbiuță și vesel, întotdeauna cu voie bună și pornit pe anecdote, în general nu tocmai edificatoare.

Acest tip comic putea însă ilustra tragedia evreimii din Rusia de pe vremuri.

El nu avea dreptul de a locui la țară. Astfel, „oficial“, el se număra printre locuitorii „coloniei“ Vârteja, dar în văzul și știrea tuturor avea o casă cu o droaie de copii la Năpădeni.

Pentru a satisface cerințele „regulamentului“, el ținea întotdeauna înhămată iapa lui chioară și, la auzul clopoștelor prevestitori ai vreunei autorități, se arunca buzna în căruță și pornea spre ieșirea satului, „în trecere de la Vârteja la S***“; și, ocolind pe deal marginea satului, cobora, dacă ceasul era potrivit, la celălalt capăt pe „la Răzeși“.

Autoritățile, închizând ochii asupra acestor migrațiuni, își asigurau, bineînțeles, rotunjirea veniturilor din munca bietului Leizăr croitorul – zis „arhitectul“.

Și așa și-a exercitat Leizăr meseria la Năpădeni, toată viața, până la obștescu-i sfârșit, când Aizic cărciumarul, plătind pentru trupul lui ultima vamă, îl aduse în aceeași căruță, înhămată cu iapa cea chioară, ca să-l înmormânteze în cimitirul din Vârteja, reședința lui definitivă.

Îi zicea lumea „arhitect“, fiindcă, la drept vorbind, Leizăr nu cunoștea croitoria, ci numai o întâmplare îi

puse la dispoziție două patroane în carton, pentru femeii și bărbați, după care el cu multă trudă croia, pentru femeii: o fustă în formă de butoiaș, cu suplimentul ei, căruia îi zicea, nu se știe pentru ce, „bască“,
 5 o polcuță scurtă, cu coadă rotundă la spate, care veșnic se ridica cu indiscrețiune în sus, dezvelind dedesubturile; iar pentru bărbați, pe lângă pantalonul larg, o „brandenburcă“ – un fel de veston, cu o talie invariabilă, oricare ar fi fost conformația pacientului, cu
 10 niște șnururi groase la piept și la spate, probabil pentru a scoate mai bine în evidență cele două gheburi obligatorii, în față și dinapoi.

Alte fasoane Leizăr nu cunoștea și era ferm convins că nu hainele trebuiau potrivite pentru fanteziile
 15 anatomice ale clienților săi, ci aceștia aveau datoria să se adapteze modelului imuabil pe care li-l hărăzea arta lui.

Populația de ambe sexe din Năpădeni și din tot ocolul lor primise cu resemnare aceste modeluri,
 20 găsind, cu drept cuvânt, că trăinicia și ieftinătatea pot compensa micile defecte arhitectonice.

Cu multă mândrie își puse Vania primul său costum civil – „brandenburca“ croită de Leizăr cu sârguință, cu mari „rezerve“ pentru „creștere“, dintr-o veche redingotă albastră a lui conu Iorgu, „aproape nepurtată“.
 25

Din momentul acesta, Vania începu să-și ia rămas-bun de la Năpădeni... El își petrecea și mai mult vremea cu copiii din sat, colindând peste văi și dealuri, ca să revadă, înainte de despărțire, toate colțurile din împrejurimi, de care erau legate amintirile
 30 clipelor fericite.

Iar mama Irina și Ilenuța se boceau la gândul despărțirii și nu mai știau cum să-și arate toată dragostea și părerea lor de rău.

PARTEA II ANII DE ȘCOALĂ

Cap. V

LA PASTORAT

5 Chișinăul se întinde pe o coastă de deal, înclinată spre nord până la valea Bâcului.

De-a lungul acestui râuleț mlăștinos, în partea cea mai veche a orașului, sunt așezate mahalalele românești. Ceva mai sus, se află celebrul *Tolcioc* („învălmășeală“), un fel de Târgul Cucului al Chișinăului. Iar și mai sus, în „târgul rușilor“, străzi largi și drepte împart orașul în pătrate regulate, ca într-o tăblie de șah. Două din aceste două pătrate, în centrul orașului, care se întâlnesc la colțurile lor în diagonală, formează
 10 două mari grădini publice: „Parcul orașenesc“ și „Bulevardul“; în mijlocul acestuia din urmă se ridică impozantul „Sobor“ – catedrala arhiepiscopiei.

Acum șaptezeci de ani, capitala Basarabiei făcea impresia unui mare sat adormit, dacă nu chiar mort.
 20 Vastele străzi nepavate și necanalizate se transformau, pe vreme ploioasă, în râuri de noroi, care se scurgeau la vale, iar pe timp de secetă, erau acoperite veșnic de un adânc strat de praf.

Imensa „Piață Polițienescă“ se înfățișa în acele
 25 vremuri ca o adevărată Sahară și străbaterea ei, prin nisipul în care se înecau picioarele, cerea un efort fizic la care nu mulți îndrăzneau să se expună, iar după

ploaie, nimeni nu avea curajul să întreprindă navigațiunea prin noroiul ei fără fund.

Casele, cele mai multe fără etaj, se pierdeau între largi terenuri virane, numai în parte plantate cu arbori.

5 Dintre puținele clădiri cu etaj, răsăreau, în centrul orașului, în contururi masive, palatele Rășcan-Derjinski și Semigradov, iar spre marginea de est, în mijlocul unui alt vast pustiu de nisip, „Piața Ostrovului“, se profila „castelul“ închisorii, o sumbră clădire cu
10 aspect medieval, cu ziduri înalte și turnuri sinistre.

La vest, în strada Moscovei, numită în urmă Alexandru, se ridica zveltul turn pătrat al bisericii luterane, cunoscută sub numele popular de „Chirca“ (Kirche).

Printre copacii parcului care o împrejmuiiau, se
15 putea zări din stradă, mai în fund, casa pastorului, înconjurată de vasta ei verandă cu geamuri colorate.

Acolo se adăpostea și micul pensionat de băieți al pastorului Faltin.

Transplantat în acest mediu din imensul parc din
20 Năpădeni, lipsit de orizontul nemărginit al dealurilor Basarabiei și al câmpiei Podoliei, Vania Răutu se mișca mașinal, ca un automat; i se părea că plutește în vid, în mijlocul unui decor ireal, învelit într-o tăcere dușmănoasă; sunetele vieții de pe alt tărâm abia
25 răzbăteau până la conștiința lui amorțită ca printr-un mediu izolator.

Pastorul Faltin, cu „Frau Pastorin“ și cei trei copii ai lor, un băiat și două fete, ca și cei vreo patru elevi ai pensionatului, îl primiră pe Vania cu multă cordialitate și chiar căldură. Dar pentru Vania era greu să-
30 deosebească între ei: toți blonzi, toți bine spălați, mirosind a săpun proaspăt, toți îmbrăcați în haine fără nici o pată și nici o cută, ca și cum ar fi fost abia scoși din cutie, toți vorbind cu același accent străin.

Pastorul, dându-și seama de starea de depresiune și de nostalgia noului său pupil, însărcină să aibă grijă de el îndeosebi pe fiul său Herman, un băietan
5 zdravăn, mai în vârstă decât Vania, și pe fiică-sa mezină, Dudi, codană plină de viață, în vârstă de vreo doisprezece ani.

De la prima noapte însă petrecută de Vania în dormitorul pensionatului, el găsi la pastorat un sprijin de la cineva la care nu s-ar fi gândit.

10 În acea cameră spațioasă și bine aerată, era destinat pentru Vania primul pat cu căpățâiul spre părete dintre cele trei înșirate de-a lungul zidului.

Rămas în lumina discretă a lămpii de noapte, Vania multă vreme nu putu dormi și înaintea lui treceau, nedeslușite și confuze, scenele de curând trăite
15 la Năpădeni: despărțirea de tovarășii săi de copilărie și, mai cu seamă, de mama Irina și de Ilenuța, cea din urmă scâldătoare în Nistru, ca și cea din urmă plimbare; și apoi drumul lung, lung, întâi în trăsură, apoi
20 o noapte întregă în tren, înconjurând prin Podolia și Chersonia; Vania, întins în cupeul lor rezervat, cu capul pe genunchii tatii, mai blând și mai duios ca oricând; în fața lui, Tosia, care împărțea banca din față cu Vasilie Vasilevici; – în urmă, cursa în trăsura
25 părea nesfârșită în zori de dimineață, de la gară, pe străzile pustii, până la hotel; și iată-l acum aici, lăsat într-o lume de himere – tatăl, Vasilie Vasilevici Saharov și chiar Tosia dispărând în necunoscut; într-o cameră plină de taină, alături de doi băieți străini, singur-singurel; nici măcar Mina nu era acolo, ca să-l poată acoperi cu plapuma...

Vania își trase oghealul peste cap și, înăbușit în șiroaie de lacrimi tăcute, își înfundă fața în perină.

Deodată, el simți că o mână ridică ușor plapuma și îl mângăie pe cap.

Era Fräulein Hanța, menajera pastoratului – și ea, o nemțoaică zdravănă, spălată, mirosind a săpun proaspăt, fără nici o pată și nici o cută în haine, doar numai că era brună și că buza ei de sus avea la dreapta o umflătură de parcă ar fi fost înțepată de albină.

Vania începu să plângă și mai tare, fără să-și poată stăpâni vocea, dar, în același timp, se simți mai liniștit, sigur că are lângă el un suflet prietenesc.

Cu un gest obicinuit, cum făcea de atâtea ori cu mama Irina, el își puse brațul după gâtul Hanței și își lipi căpșorul de buza ei umflată.

Aceasta continua să-l mângăie fără să spună un cuvânt.

Vania nici nu-și dădu seama cum, obosit de drum și de emoțiuni, adormi.

A doua zi la șase dimineața, copiii fură sculați, spălați, sub supravegherea lui Fräulein Hanța, care zâmbi lui Vania prietenos și parcă îi dădu o deosebită îngrijire.

Vania fu de îndată prins de rutina vieții din pension.

Mai întâi, toată familia pastorului, pedagogii, elevii, ca și toată domesticitatea, adunați în salonul cel mare al pastorului, fură așezați în semicerc, în centrul căruia, pe o canapea, au luat loc pastorul și Frau Pastorin. Fräulein Betty, fata cea mai mare, începu să cânte la pian un motiv și toată asistența, uitându-se într-o cârtică germană de psalme, distribuită fiecăruia, urma să cânte în cor psalmul zilei.

Vania nici nu știa să citească încă nemțește și nu îndrăznea să deschidă gura. Dar Dudi, punându-i

brațul la spate, se înclină la urechea lui intonând melodia. Într-o pauză, ea îi șopti:

– Cântă fără cuvinte, după mine.

Bietul Vania, căruia providența nu-i dăruise ureche muzicală, se încerca totuși să cânte, după îndemnul blondei lui protectoare. Oricare va fi fost efectul muzical al intervenției sale, rezultatul moral a fost că, din acest moment, Vania se simți mai puțin singur, nu atât de străin în sânul familiei pastorului.

Predarea în pension avea loc în limba germană, afară de cursul de gramatică și literatură rusească.

Ca profesori funcționau însuși pastorul Faltin, Fräulein Betty și încă alți doi pedagogi germani, Herr Kemritz, care preda gramatica și limba franceză, și Herr Winzengerode, profesor de matematici; apoi – Ivan Semenovici Malcenco, profesor de limba și literatura rusă la liceul local.

Acest reprezentant al științei și ideii rusești era personajul cel mai original din corpul didactic al pensionului. Ucrainean de origină, el cu îndărătnicie nu vorbea în clasă altă limbă decât cea ucraineană și nimic nu-l făcea mai fericit ca răspunsurile date de vreun elev în aceeași limbă.

Desigur, din cauza aceasta, cunoștința limbii rusești ar fi suferit mult, dacă Ivan Semenovici nu compensa neajunsurile acestui metod pedagogic sădind în sufletul elevilor săi o mare dragoste pentru citit, cu atât mai mult cu cât însuși Ivan Semenovici era, cu tot accentul lui ucrainean, un cititor minunat. Mai cu seamă operele lui Gogol, el le citea cu atâta talent, încât auditoriul rămânea multă vreme sub farmecul lor.

Chiar prima lui oră de curs, el o consacrase celebrei nuvele a scriitorului său favorit: *Povestea*

despre aceea cum Ivan Ivanovici s-a certat cu Ivan Nichiforovici.

Începutul acestei povestiri, chiar din acea zi, Vania putea să-l reproducă pe de rost și până la adânci bătrânețe nu l-a putut uita:

– „Frumoasă becheșă blănită avea Ivan Ivanovici, minunată! Și ce guler! Dumnezeule sfinte, ce guler! De astrahan învinetit, de parcă era bătut de brumă...”

Karl Karlovici Kemritz, profesor de franceză, era și el un personajiu remarcabil.

Era înalt, uscățiv, cu trăsături fine, cu enormi favoriți, atârnați în lături de amândoi obrajii, îmbrăcat cu o eleganță extremă și vorbind franțuzește cu multă prețiozitate. Ca și Ivan Semenovici, el predă și la liceu tot limba franceză, cu singura deosebire că acolo, în măsura necesară pentru lămurirea elevilor, recurgea la limba rusească, deși, în principiu, el căuta să și predea tot în limba franceză.

Și la dânsul, cea mai mare parte a orei de curs era consacrată citirilor. Însă el silea pe elevi să citească, fiecare greșeală servindu-i de pretext pentru sarcasme și anecdote, pline de duh, pe seama nenorocitului *pacient*.

Familia pastorului și camarazii au ușurat mult lui Vania începuturile învățaturii, până ce el își însuși îndeajuns limba germană, ca să poată urmări lecțiile.

În curând, însă, viața pensionatului a fost turburată de un episod penibil, care în mare parte rămase acoperit de mister pentru elevi.

În afară de Vania, în pensionat fusese primit un singur moldovan de obârșie: Andrei Matu. Copil ursuz, scund și negricios, ciupit de vărsat, cu un nas lung și deprimat, cu ochii mici înfundați, acesta, din

primul moment, se singularizase în sânul pensionatului și se arătase refractar și nesupus față de obiceiurile stabilite.

Deși pastorul Faltin își dăduse multă trudă ca să-l îmblânzească și să-l împrietenească cu ceilalți copii, Andriușa Matu parcă simțea o deosebită plăcere de câte ori reușea să necăjească pe un camarad sau să-l facă să plângă.

Într-o noapte, el se strecură pe furiș din dormitor, fără să-l simtă tovarășii. Mai târziu, când Fräulein Hanța, în camera ei, își făcea înainte de culcare toaleta de noapte, un ușor zgomot o făcu să se uite sub pat. Și acolo, spre uimirea ei, descoperi pe Andriușa roșu la față, cu ochii aprinși și parcă bătut de friguri.

Dus la judecată în fața pastorului, Andriușa se zbătea furios și urla năpraznic.

Frumosul chip al bătrânului, încărcat de o bogată coamă albă, se întunecă; totuși încercă, cu multă blândețe, să-l aducă în fire, cerându-i explicații pentru această purtare.

Andriușa tremura, cu fața desfigurată de un tic nervos, își rotea ca un pui de lup privirile în toate părțile, căutând parcă pe unde să poată fugi.

Nimic poate nu-i mai caracteristic pentru firea pastorului Faltin și pentru concepția lui pedagogică decât motivele pentru care el primise în pensionul său pe acest straniu copil.

Andriușa Matu, care pierduse pe mama lui atât de devreme încât nu-și aducea aminte de ea, crescuse în condițiuni extrem de nenorocite.

Despre tatăl său, un moșier din valea Prutului, foarte bogat, circulau în toată Basarabia legende fantastice: om violent, stăpânit de patimi, incapabil de a pune vreun frâu pornirilor lui.

În parcul său din Stăuceni, în apropiere de conac, se ridica un pătrat de clădiri, ale căror ferestre dădeau numai într-o curte interioară. Nici un străin nu putea avea acces înăuntrul misteriosului edificiu, în care bătrânul Matu ținea, sub pază strașnică, mai multe tinere femei și fete, din care unele erau chiar născute și crescute în acest harem.

Lumea spunea că pe bătrânul satir nu-l oprea nici o considerație de vrâstă sau de legătură de sânge.

Mama lui Andriușa, soția legitimă, umilită și schingiuită, ar fi murit, după credința generală, nu numai de inimă rea, dar și din cauza unor maltratări îngrozitoare.

Andriușa, moștenitorul numelui și al unei averi imense, era singurul băiat crescut în haremul din Stăuceni.

Cu credința lui în firea omenească și în puterea unei educațiuni morale, pastorul Faltin nu s-a crezut în drept să refuze îngrijirile sale unui copil nevino-vat, condamnat altminteri la pierzanie.

După incidentul din odaia lui Fräulein Hața, Andriușa, spre a fi supus unei supravegheri mai strânsă, a fost transferat din dormitorul copiilor în camera pedagogului – Herr Heinze, un tânăr teolog, care se pregătea și el pentru pastorat. Ce s-a întâmplat în urmă elevii n-au aflat niciodată. Se șoptea, printre dâșii, cu oroare, că Herr Heinze ar fi declarat că nu poate rămânea în serviciul pensionatului, dacă nu este îndepărtat Matu. Se pronunța, în legătură cu un nou incident, și numele lui Fräulein Dudi, fetița durdulie, de obicei atât de zburdalnică și veselă, care fusese întrezărită pe atunci într-un acces violent de nervi și apoi o bucată de vreme stătuse bolnavă în pat.

Pastorul Faltin a doua zi a plecat el însuși cu Andriușa și acesta n-a mai fost văzut în pension.

În urma dispariției lui Andriușa Matu, viața pensionatului își relua cursul ei lin și studios.

Între Vania Răutu și Herman Faltin se stabili o legătură de prietenie mai strânsă. Cu toată deosebirea de temperament, îi unea pasiunea comună pentru citire.

Imaginația exuberantă a lui Vania deschidea pentru Herman, când citeau împreună vreo carte, interpretări sugestive și orizonturi neașteptate aproape la fiecare pagină. Exegezele literare ale lui Vania îl interesau mai mult decât textul însuși; și, în fiecare zi, se întărea și creștea în el prietenia pentru tovarășul său moldovan.

La rândul lui, Herman făcea accesibile pentru Vania comorile literaturii germane, netraduse încă în rusește. Devotamentul lui și răbdarea cu care traducea și tălmăcea fiecare rând deștepta în Vania o caldă recunoștință și considerație pentru nemțisorul său, cum îl numea.

De la operele lui Gogol și Turgheniev, recomandate de Ivan Semenovici, și de la poveștile lui Andersen, care formau hrana intelectuală de predicție a celorlalți elevi, prietenii noștri trecură repede la *Robinson Crusoe* și *Coliba lui Moș Toma* și apoi la romanele lui Fenimore Cooper și Mayne Reid, cu descrițiunile lor pitorești din viața triburilor americane, neatinsă de corupțiunile civilizației, povestiri bogate în acțiuni nobile, pline de eroism și de dragoste pentru libertate și dreptate; în sfârșit, la romanele istorice ale lui Walter Scott, cu isprăvile războinice și misterele cavalerilor medievali.

Blândul și tihnitul Herman Faltin era atras mai mult de aventurile sângeroase ale corsarilor și de povestirile căpitanului Marryat din viața marinarilor, în care pe Vania îl interesau cu deosebire descoperirile iluștrilor navigatori. Dacă el, din condescendență pentru „nemțisorul“ său, accepta pe *Corsarul roșu* sau pe *Bătrânul comandor*, în schimb acesta trebuia să-i traducă din „viața animalelor“ de Brehm, ca și descrierile din vremurile Reformațiunii, în care îl fascinau focul sacru și eroismul marilor novatori.

Cap. VI

PRIMA VACANȚĂ

Când, la sfârșitul lui mai, Iorgu Răutu veni să-și ia băiatul de la pastorat pentru vacanță, el a fost uimit de faptul că Vania putea servi de interpret între el și pastorul Faltin.

La Năpădeni, în sânul vieții de familie și în special în raporturile dintre Tosia și Vania, se accentuă o nouă diferențiere.

Tosia, la doisprezece ani, un lungan ce promitea să atingă statura tatălui său, era un elev stăruitor, care știa să câștige simpatia dascălilor săi prin atitudine de supunere și adulațiune; trecuse în clasa a treia de liceu cu distincțiune, acoperit de laudele directorului.

El etala cu plăcere acasă cunoștințele sale de limba latină sau de istorie rusească. Dar citirile lui Vania, ca și cunoștințele căpătate în afară de studiile școlare, în istoria naturală, apoi o oarecare fluentă în limba germană îi creaseră o situație excepțională în cercul de copii din familiile boierești vecine și, mai cu seamă, la Berceștii din Cerleni – până atunci nelipsiți în ceata de admiratori ai lui Tosia.

Nu suferea, din cauza aceasta, numai amorul propriu al lui Tosia. El, împreună cu Mașa, rămăseseră favoriții Smaragdei Theodorovna, ale cărei sentimente față de Vania nu au fost influențate de succesele lui școlare.

Acesta găsi însă un aliat în familie în bunducul Costea, ajuns la vrâsta de cinci ani, copil greoi, dar fire foarte drăgăstoasă. Vania știa să-l fascineze, dovedind aptitudini pedagogice în jocurile cu care se pricepea să distreze pe frățiorul său.

Astfel, din zorii vieții, se produse o separațiune între cele două grupuri de copii din curtea boierească de la Năpădeni.

Dar Costea, bineînțeles, nu-i putea satisface toate nevoile de sociabilitate.

Chiar în prima zi, Vania alergă la mama Irina. Aceasta, la năvala lui vijelioasă, se sperie, neputându-l recunoaște, apoi se repezi la el, îmbrățișându-l și sărutându-l printre lacrimi de bucurie:

– Pimperlicule dragă! Puiul mamei! Dragul mamei! Cum ai crescut de mare! Și te-ai făcut frumos! Nici nu te-am recunoscut! Ptiu! Să nu-ți fie de ochi! Ce bucurie are să fie și pentru Ilenuța. Ia stai să te mai văd!

Ea îl învârtea privindu-l din toate părțile și acoperindu-l din nou cu sărutări.

În sânul vechilor săi tovarăși de joc, în afară de Ilenuța, copil cuminte și bine îngrijit, în primul moment, Vania fu impresionat de aspectul lor, care, prin contrast, evoca pe camarazii săi din pension.

Niculiță, care putea ajuta acum pe tatăl său Dumitru la plug și la cărat, Gheorghită al lui Vichentie bucătarul și, mai cu seamă, Tănăsică țigănușul i se păreau, în comparație cu blonzii pupili ai pastorului Faltin, grosolani, neciopliți, nespălați.

Dar, în curând, aceștia și, îndeosebi, tocmai Tănăsică țigănușul se dovediră mai accesibili sugestiunilor sale de aventură, inspirate de Fenimore Cooper,

Mayne Reid sau Walter Scott, decât toți colegii de la școală.

Tănăsică nu avea nevoie de maimuțăriile literare pentru a face pe „Cercetașul de urme” sau pe „Vânătorul de scalpuri”. El cu adevărat putea descifra pe fața pământului semne invizibile altora și, aplecând apoi urechea la pământ, putea da indicațiuni și îndrumări folositoare pentru vreo întreprindere sau aventură, spre a surprinde pe culegătorii de ciuperci sau fragi sau spre a evita întâlniri indezirabile.

Iar Niculiță era întruparea însăși a „Ultimului mohican” sau a „Șefului alb”.

Și când Vania organizează naufragiul lui Robinson și salvarea lui pe o insulă a Nistrului, mai jos de Năpădeni, Ilenuța îndeplinea cu religiozitate rolul lui Vineri, împărțindu-l cu Tănăsică, pentru care părea foarte naturală dedublarea personalității sale prin trecerea de la rolul naivului Vineri, la acel al fiorsului șef de canibali, descins cu tribul său pe insula lui Robinson.

În vacanța aceasta i-a fost dat lui Vania pentru prima oară să apară în rolul de stăruitor pentru țărani pe lângă tatăl său.

Într-o zi, la mama Irina, o vecină – femeie îmbătrânită înainte de vrâstă, arsă de soare și istovită, văduvă cu mulți copii – se plângea în prezența lui Vania de prigonirile vechilului Alexandru, care i-ar fi reținut pe nedrept o vacă și o silise să secere mai mult decât datora.

– Vai de mine și de prăpădiții iștia de copii! – se bocea femeia, apucându-se cu amândouă mâinile de cap. Ce mă fac, Doamne, amu? Nu le pot da măcar un gât de lapte! Să-i las flămânzi acasă și să mă

duc pe lan să robotesc, cine știe cât a vra el, bată-l pustia de hain?

Mama Irina, fără să spuie nimica, aranja gulerul de marinar al lui Vania, îndreptându-și privirea în altă parte. Dar Vania simți ca o împunsătură de reproș:

– Mamă Irina, – întrerupse el bocetele femeii – spune-i să nu plângă. Mă duc să-i vorbesc lui Alexandru.

– L-am văzut adineaori în ograda lui Vasile Munteanu – îngăimă parcă în treacăt Irina.

Vania și porni pușcă spre casa lui Vasile Munteanu. Dar întâlni pe vechilul Alexandru în drum, călare pe vestita lui mârțoagă sură.

– Moș Alexandre! Moș Alexandre! – se repezi înaintea lui, Vania – stai un ceas!

Vechilul Alexandru rămânea neschimbat de cursul vremurilor. Numai cu vrâsta, sârmele de aramă, care îi acopereau ca o perie deasă de la ochi în jos tot obrazul, se argintau puțin câte puțin.

– Moș Alexandre! Moș Alexandre! – îl apucă Vania de picior. De ce prigonești pe sărmana Maria Vornicu? I-ai luat vaca! N-are cu ce-și hrăni copiii!

Vechilul Alexandru se coborî de pe cal și, ținându-și mâna stângă de coama calului, cu dreapta își frecă peria de bărbie și, după obiceiul lui, aruncă un singur cuvânt:

– Hm! Păpușoiu.

Vania, cam iritat, îl întrebă cu vehemență:

– Dar de ce o pui și să secere mai mult decât atorează?

– Hm, măsurat!

Vania, descurajat, începu totuși să se roage, apucând cu amândouă mânele pe vechilul Alexandru de poala hainei:

– Moș Alexandre! Moș Alexandre! Sunt atât de mari lipsa și stricăciunea?

Vechilul Alexandru, cu mâna dreaptă adusă brusc după cap și cu buzele lăsate în jos, cu un ochi pe jumătate închis, sugeră imensitatea pagubelor pricinuite de Maria Vornicu.

– Moș Alexandre! Dar s-ar mai putea ierta ceva; îi vine mai greu să muncească ei decât altora, singură, cu o droaie de copii mici...

Privirea aruncată în sus, spre curtea boierească din deal, ajunse ca Vania să înțeleagă că vechilul Alexandru nu putea face nimic, că numai stăpânul avea dreptul să ierte pe Maria Vornicu.

Toată ziua Vania se învărtise prin casă și prin curte fără să plece în excursiunile-i obișnuite.

Iorgu Răutu băgase și el de seamă că mereu dă peste Vania, care se uita rugător la el, deschidea gura și apoi, parcă într-un spasm, se întorcea fără să spuie nimic.

În sfârșit, îl întrebă:

– Ce ai, măi băiete? Parcă nu ți-s boii acasă?

– Tată!... – începu Vania aprins, înăbușindu-se de emoție.

Dar în clipa aceasta auzi pașii mamei în camera de alături și, speriat, își duse mâinile la gură și, zgribulit, fugi pe ușă. Pândind momentul când mama se coborî în cămara de provizii din subsol, el se repezi din nou în cabinetul în care Iorgu Răutu, cu ochelarii pe nas, însemna ceva în registrele sale de gospodărie.

– Tată, dragă tată! – se descarcă grăbit Vania, înghițindu-și pe jumătate cuvintele. Maria Vornicu, știi, vadană... săracă... cu o casă de copii... se prăpădește... vaca prinsă în păpușoi... singură... o scoate

la seceriș... peste putere... se prăpădesc cu toții...
iart-o, tată... iart-o!

Iorgu Răutu îl privi înduioșat peste ochelari:

– Măi băiete! Apoi așa au să ne mănânce atât pâinea

5 pe câmp. Și nu a mai munci nime pentru datorie.

– Tată!...

Vania apucă mâna tatei, care ținea încă condeiu, și
cu atâta violență o duse la gură, încât își zgârie ograzul,
dar fără măcar să bage de seamă, urmă cu pasiune să

10 se roage:

– Bătrână!... sărmană!... moare de foame cu
copiii!... N-are ajutor de la nime!... E păcat, tată!...

Lacrimile lui scâldau mâna bătrânului.

15 Acesta puse condeiu pe masă, își ridică ochelarii și
atrăgându-și băiatul între genunchi, îl mângăie pe cap,
vorbindu-i mișcat, așa cum nu-l mai auzise Vania:

– Liniștește-te, picio! Ți-e milă? Ai inimă
bună! Viața e crâncenă. Să-l trimiți dar pe Alexandru
la mine și să-i spui babei că-i iertată, de sufletul tău.

20 Asemenea intervenții, din acea zi, se îndesau
din partea lui Vania.

Iorgu Răutu le primea cu multă bonomie și chiar
cu duioșie, căutând să facă ce poate, mai cu seamă
dacă nu afla Smaragda Theodorovna. Și chiar la pro-
testările acesteia, adesea îi răspundea:

25 – Apoi, Smaragdița, nu vezi că băietul ista nu-i
de lumea iasta. Dacă a trăi, are să adune pe toți calicii
și schilozii pe petecul său de moșie, în slava Domnu-
lui. Lasă, nu-i mare lucru, să-i fie de pomană!

30 Bietul Iorgu nici nu-și dădea seama cât de jignită
se simțea Smaragda Theodorovna de această ipoteză
a unor favoruri divine pentru Vania!

– Aș! se ține numai de țeigăniile lui. Nu trăiește
decât cu milogii ceia; fuge de acasă ca necuratul de tă-
mâie! – Îi arunca atunci înțepat *Sfânta* Smaragda.

Smaragda Theodorovna, apropiindu-se de pra-
gul celor treizeci de ani, nu mai avea înfățișarea figu-
rinei de porțelan de altădată; talia ei începuse să se
5 rotunjească, trăsăturile ei se înăspriră și privirea ochi-
lor negri, umbriți, pierdea cu timpul expresiunea de
nostalgie și de romantism.

10 În centrul preocupărilor sale stăteau acumă intere-
sele gospodăriei, lupta aprigă pentru agonisire, mo-
tivată de voința tenace și ambițiunea de a asigura
pentru copiii favoriți, pentru Tosia și, mai cu seamă,
pentru Mașa, un viitor de belșug și strălucire.

15 Ea nu participa decât în limitele strict necesare
la acțiunile de binefacere; și toate aspirațiunile sale
sufletești se mărgineau la religione sau, mai bine zis
acum, mai mult la practicile rituale, observate cu cea
mai mare strictetă.

20 Ea rânduia nenumărate panahide și rugăciuni; în
fiecare zi întâi a lunii își sfințea casele; în zilele pres-
crise, împărțea pomeni tradiționale și păzea cu rigoare
toate zilele de post. Astfel, ea era sigură de mila lui
Dumnezeu, așa de sigură încât, blăstămându-l odată
25 cine știe pentru ce vină pe vechilul Alexandru, a ră-
mas convinsă că vestita lui iapă sură pierise, pentru că
Dumnezeu ar fi ținut seama de blăstămii ei...

Cu timpul, ea își asuma tot mai mult rolul de im-
placabil censor de moravuri, rol care, mai târziu, la
30 bătrânețe, trebuia să facă din ea spaima întregii soci-
etății feminine din județ.

Reminiscentele dramei din tinerețe și a ispitelor bi-
ruite îi întăreau numai credința în sfințenia și infailibi-
litatea proprie și, din adâncimi de ea însăși nebănuite,

se răscoleau cele mai feroce porniri împotriva oricărei femei care câtuși de puțin s-ar lăsa ispitită de visuri de dragoste și de poezie.

În aceste dispozițiuni, deprinsă să-l supună pe Iorgu Răutu voinței sale, ea nu ierta lui Vania nici cele mai mici abateri de la îndrumările ei, săvârșite de tatăl sub influența fiului.

Cap. VII

„GIMNAZIUL NOBILIMII“

După doi ani petrecuți în pensionatul pastorului Faltin, Vania a putut să treacă cu multă distincțiune nu numai examenul pentru cursul elementar, dar și examenul de clasa întâi de liceu.

Fiindcă doamna Faltin, Frau Pastorin, cu sănătatea ei tot mai delicată, nu mai putea suporta ostenețile ce i le impunea pensionatul, acesta din urmă a și fost închis.

Vania, intrând în clasa a doua a „Gimnaziului Nobilimii“ – așa se numea pe atunci singurul liceu din Basarabia –, a fost dat în gazdă la doamna Agripina Ivanovna Bonin, unde ocupa aceeași cameră cu Tosia.

Despărțirea de familia Faltin și de colegii săi de pensionat, mediul nou la liceu și condițiile de viață sub ocrotirea doamnei Bonin însemnau, prin sine însăși, o criză acută în viața lui Vania. Dar criza a fost încă agravată de regimul sub care urma să trăiască aici.

În adevăr, pus sub autoritatea și supravegherea fratelui său mai mare, prin instrucțiunile exprese ale Smaragdei Theodorovna, Vania avea astfel să treacă prin faza cea mai grea a copilăriei sale.

La școală, între treizeci de băieți necunoscuți, se-
tea lui de prietenie și afecțiune nu putea fi satisfăcută încă.

El se simțea dar între ei apăsător și înstrăinat.

Profesorii, pe care nu-i vedea decât în orele de curs, nu veneau în contact sufletească mai strâns cu elevii.

În afară de Karl Karlovici Kemritz, cunoscut din
5 pensionat, dar care și el parcă avea aici altă înfățișare, ceilalți îi păreau niște ființe enigmatice și sinistre.

Din nenorocire, nici iubitul său profesor de limbă și gramatică rusă de la pensionat, Ivan Semenovici Malcenco, nu predă în clasa lui.

10 Mic de statură, Vania Răutu fusese așezat pe o bancă din rândul întâi, alături de un rotofei vioi ca o verighetă, a cărui gură nu putea tăcea nici în ora de curs, când mereu șoptea ceva la urechea vecinului său de bancă:

15 – Cum te cheamă? De unde ești? Unde stai acum? Unde ai învățat până acum? – și așa la nesfârșit.

Și, deodată, el țâșni în râs înăbușit:

– Dar nici nu m-am recomandat încă. Sunt Sașa Lungu. Tatăl meu îi funcționar la zemstva din
20 Benderi. Dar noi stăm la Chișinău, în casa noastră din strada Mihailovscaia. Am și două surori: Tania și Catia, în clasa întâia a gimnaziului de fete. Tu ești frate cu Anton Răutu din a cincea? Ai alți frați? Cum îi cheamă?

25 În prima pauză între orele de curs, Sașa Lungu se urcă pe catedră și proclamă:

– Domnilor, în cinstea *pionului* Ion Răutu, un concert! Încep bașii, apoi discanții¹ și tenorii!

30 Și, deodată, dânsul își umflă buzele și începu în bas surd: „bu-bu-bu-bu-bu...”

Și clasa se prefăcu, ca prin farmec, într-o băltoacă de broaște, care cântau pe diferite tonuri și cu

¹ Din rușește, unde are și sensul de „glas înalt”. (n. ed.)

variațiuni de note neașteptate, veșnicul concert al broscăriilor de primăvară.

Cu vreo două bănci în urmă ședea un băiat spătos, cu un trunchi mai lung ca picioarele, cu brațele
5 lungi aproape până la genunchi; ochii lui mici, înfundati, care abia se întrezăreau de sub o frunte bombată, priveau răutăcioși și disprețuitori împrejur.

Sașa Lungu, observând tăcerea lui, îi strigă:

10 – Mă Prestea, de ce taci ca un măgar? Ce fel de tovarăș ești? Vrai o opăreală?

Prestea, cel interpelat, păli și mai mult, apucă un
dicționar gros – urma ora de latină – și cu putere îl
aruncă țintind pe Sașa Lungu. Proiectilul trecu vâjâ-
ind deasupra capului lui Vania Răutu și se izbi, fără
15 a atinge pe Sașa Lungu, în geamul ușii.

Prin fatalitate, tocmai în această clipă apărură în cadrul
ușii un chip lung ca o prăjină, uscățiv, cu hainele
largi, care fâlfâiau ca pe un băț și din care răsărea un cap
mic, verzui, cu ochi sticloși și cu o barbă neîngrijită.

20 Dicționarul, după ce sparse geamul ricoșând de la pervaz, lovi pe noul venit drept în falcă, acoperindu-l cu fărâme de sticlă, care îi însângeră obrazul și dosul mâinii în mai multe părți.

Era temutul profesor de latină „frățuț” – adică
25 un slav din Imperiul Habsburgic –, cu nume de Marin Scarnitz și cu poreclă de Marinca Scărnăvie.

Încremenit de furie, el își răsucea numai gâtul lung, sâsâind: „ss-ss-ss” și, în sfârșit, cu o voce scârțâită se năpusti asupra clasei:

30 – Rrromanilor! Măgarilor! – și repezindu-se spre Vania Răutu: – Alt rrroman!... De unde ai ieșit, râie moldovenească, ca să-mi arunci cărțile în cap? Cum te cheamă, spurcăciune valahă? Te-oi strivi, de nu va rămânea nici untul din tine. Cum te cheamă?

Vania Răutu tremura înfrigurat și în zadar se silea să-și deschidă gura; îl putea numai privi cu spaimă, strângându-și cu gestul obișnuit mâinile la piept.

– Cum te cheamă? Nu vrei să răspunzi? Aaa!

5 Mugind de furie, Marinca Scărnavie răsucea urechea lui Vania, ai cărui ochi lăcrimau, dar din gura lui nu puteau ieși decât gemete strangulate.

– Aaa! rromanule! Nu vrei să spui? Longinus, – interpelă el pe Sașa Lungu, care se făcuse ghem pe

10 bancă alături de Vania – cum îl cheamă?

În clasă domnea o tăcere întreruptă numai de respirațiuni tulburate.

Sașa Lungu putu abia răspunde:

– Ion Răutu!

15 – A-a-a! Jovinus Reus! – răsucea el urechea lui Vania. De unde ești?

Vania tot tăcea.

– Tu, Alexander Stultus Longinus?

– Din Năpădeni... – răspunse Sașa Lungu.

20 – A-a-a! Jovinus Reus Obstinatus Napadensis! Ha-ha-ha-ha-ha! Marș la colț! Trei ore de carceră și patru bețe la catalog.

Urcându-se pe catedră, profesorul, cu voluptate, deschise catalogul și șuieră printre dinți:

25 – Un băț pentru Jovinus, altul pentru Reus, al treilea pentru Obstinatus și încă unul pentru Napadensis! Vei învăța cum să arunci dicționare în capul profesorilor.

30 Vania, pus în colț sub avalanșa aceasta de strigăte sălbatece, nici nu mai încerca să răspundă, privind fascinat de teroare pe faimosul latinist.

Domnul Scarnitz, liniștindu-se puțin, deodată întrebă:

– Stultus Longinus! Tu stai în aceeași bancă cu Reus Napadensis? El este acela care aruncase dicționarul?

– Nu domnule profesor! – sări repede în sus

5 Sașa Lungu.

Ochii profesorului începură să sticlească și mai răutăcios. Frecându-și cu un deget nasul, el întrebă:

– Cine atunci?

– Nu știu, domnule profesor!

10 – Marș în colț și tu! Reus Obstinatus, tu ai aruncat?

– Nu, domnule profesor! – putu, în sfârșit, rosti Vania.

– Cine?

– Nu știu, domnule profesor!

15 – Al cui e dicționarul?

– Al meu, domnule profesor – se ridică un băiat, Simion Brânzariu, care stătea în ultima bancă chiar lângă ușă, încât evident nu el ar fi putut lansa proiectilul.

20 – A-a-a! Sempronius Brenzarius Constipatus! – exclamă latinistul. Cum dar a putut fi aruncat dicționarul tău?

– Mi-l luase cineva de pe bancă.

25 – A-a-a! Romani mamaligensi! Aveți cu toți câte un băț suplimentar la catalog și veți sta un ceas după sfârșitul lecțiilor și veți traduce paragraful 34 din *Cornelius Nepos*. Iar tu, amice Jovinus Reus Obstinatus Napadensis, tot vei sta trei ore în carceră pentru inițiere! He-he-he!

30 „Frătuțul“ latinist era, în fond, foarte mulțumit ori de câte ori găsea vreun pretext să explodeze.

Nimic nu-l irita mai mult decât caracterul etnic evident al moldovenilor.

Adesea întreaga oră de curs el o petrecea în bătaia de joc de latinismul lor:

– Rromani! – zbigera el furios. Asta-i limbă: *maldavinești prindi popa piești?* Mă Sempronius

5 Brenzarius, cum e latinește *piești* al vostru?

– *Piscis*, domnule profesor.

– Atunci, de ce bolborosești *piești?* *Prebendo piscem*, nu *prindi piești!* Stultus Longinus, cum e în jargonul vostru *lac dulce?* Oho-ho-ho! – *lapti dulși!*

10 Cum îndrăzniți, vitelor, să schimonosiți așa limba lui Cicero? *Lac, lactis*, boule! Înțelegi? *Curechi murat!* Oho-ho-ho! *Cauliculus mollitus*, mă! A-a-a-a! – urla turbat de mânie Marinca Scârnăvie, bătând din răspuțeri cu pumnii în masă, vânăț la față, cu ochii

15 injectați și gura înspumată.

Dar deosebită plăcere îi făcea „inițierea“ noilor elevi moldoveni.

Și „inițierea“ lui Vania Răutu s-a săvârșit cu o pompă deosebită.

20 Această inițiere a asigurat însă lui Vania Răutu multă considerație din partea colegilor.

Un „pion“ care se expune maltratărilor și, din spirit de solidaritate, nu-și denunță camarazii se ridică îndată în judecata clasei la rangul de „turtă veche“.

25 În timpul recreației, Prestea, legănându-se ca un urs, se apropie de Vania:

– Dă mâna, Răutu! – se răsti el parcă mânios.

Și apoi, cu o strângere care stoarse lacrimi lui Vania, urmă tot posomorât:

30 – Să știi că voi fi totdeauna alături de tine și nu voi îngădui nimănu-i să te obijduiască – și se întoarse brusc la loc, pornind legănându-se spre banca lui.

În drum însă, fără voie, calcă pe picior pe Sașa Lungu.

– Au! – sări acela în sus, vătându-se. Ce nu te uiți unde calci, ursule! Mi-ai strivit degetele. Și tot

5 din pricina ta suferim cu toții!

Prestea se opri și, ciudod, îi răspunse:

– Scuză-mă! N-am voit.

– Ce să te scuz? Fii mai cu băgare de seamă! Țopăi ca un orangutan!

10 – Ți cer scuze, mă! – se înfurie din nou Prestea – că de nu fac praf din tine!

Sașa Lungu preferă, mormăind încetișor, să accepte aceste scuze, lăsându-l pe Prestea în plata Domnului.

15 Ion Prestea era singurul fiu de țăran din clasă sau, mai exact, fiu de țarancă, fiind un copil natural, crescut și dat la învățătură de proprietarul moșiei, a cărui protecțiune îi deschisese și ușile liceului, pe acele vremuri închise pentru „copii de bucătăreasă“,

20 după lozincă înaripată a ministrului instrucției publice, contele Dimitrie Tolstoi.

În tot liceul din Chișinău nu se găsea pe atunci, în afară de Prestea, decât încă un fecior de țăran, Nicolae Pătrașcu din clasa a treia, căruia tot împrejurări excepționale îi îngăduiseră intrarea în liceu.

25 În mijlocul „băieților de familie“, acești doi intruși, legați de prietenie, duceau o viață deosebită, a lor proprie, în puțin contact cu ceilalți colegi.

30 Și mai șubredă era situația celor doi evrei din clasa a doua, admiși în liceu din considerație pentru finanța străină – pe atunci foarte mult adulată în Rusia –, în conformitate cu vestitul „*numerus clausus*“.

Printre profesorii și elevii liceului bântuind un antisemitism feroce, numai un adevărat eroism și pasiunea lor pentru învățatură le făcea cu puțință să-și urmeze studiile sub ploaia de insulte și prigoniri.

5 În afară de Ion Prestea, Vania Răutu a mai câștigat un prieten în persoana vecinului său de bancă Sașa Lungu.

Acesta nu mai putea de entuziasm și admirație din cauza stoicismului lui Vania.

10 – Cunoști pe cineva la Chișinău, ca să poți petrece în ceasuri libere și de sărbători? – întrebă el pe Vania.

– Cunosc numai familia pastorului Faltin!

15 – Phe! Cârânătarul? – întrebă Sașa Lungu, trăgându-și în sus pantalonii, care mereu parcă-i alunecau în jos.

– Cum cârânătar?

– Neamț-cârânătar. Toți nemții sunt cârânătari!

Vania se încruntă puțin.

20 – Stai, frate! Nu te supăra! Ai nas de ceară! Așa glumim noi, fără nici o răutate.

După sfârșitul cursurilor și a orei de pedeapsă, Sașa Lungu ajută pe Vania să-și așeze cărțile în raniță și îl petrecu până în carceră, unde Vania urma să fie „inițiat“ trei ceasuri.

25 – Eu mă reped numai pentru un minut acasă – îl asigură noul prieten – și mă întorc îndată, să stăm împreună. Am să vorbesc cu Costache Odecolonul și are să mă lase pentru un pac de tutun.

30 Costache Odecolonul era rândușul liceului, care avea în grija lui deosebită toaletele, unde era dator să supravegheze ca elevii să nu fumeze, dar, el însuși

un fumător pasionat, putea fi ușor îndulcit cu „un pac de tutun“.

Fiind, în același timp, și gardianul carcerii, situată, de altfel, în vecinătatea arenei sale de serviciu, el și aici avea multe prilejuri de a-și asigura aprovizionarea cu tutun.

10 Sașa Lungu, în adevăr, n-a întârziat să vie la carceră și, după eliberarea lui Vania Răutu, cu ranița lui cu cărți în spinare, îl însoți până acasă, vorbind tot timpul.

15 – Duminică vei veni la noi, nu-i așa? Avem să petrecem foarte bine. Tania și Catia sunt fete foarte drăguțe. Și noi facem ce vrem. Mama, ai să vezi, caută numai să nu ne îmbolnăvim și apoi face după pofta noastră, și îi bucură când vine un prieten; ne pregătește fel de fel de prăjituri; îi foarte dulce; iar tata rar îi acasă și când este, nu ne sâcăie. Își face pasiunea sau își citește gazeta...

20 Acasă Vania a fost întâmpinat cu observațiuni severe din partea lui Tosia, care-și luă în serios rolul de pedagog.

– Unde ai întârziat atâta? Ai și început să bați străzile cu derbedeii!

25 Vania își povesti pățaniile, arătându-și urechea inflamată de torsiunile „frățuțului“ latinist.

30 – Frumos început! – cântă pe nas Tosia. Ai făcut pocinogul. Acuma Marin Iozefovici are să-ți poarte sâmbetele. El nu înțelege gluma. De ce te-ai amestecat în ciorba asta! Și buni tovarăși ți-ai găsit! Țărănoiu celă nespălat și o moară stricată ca flecuștețul cela de Lungu, un prost și un leneș. Ai rămas fără masă. Aici nu se poate servi pe fiecare de zece ori pe zi. Pregătește-ți lecțiile pentru mâne.

– Le-am pregătit în carceră, – răspunse Vania.
Acuma mă duc să-i cer Agripinei Ivanovna măcar o
bucată de pâne cu unt.

– Ai să mai rabzi până la ceaiul de seară!

5 – Dar de ce să rabd? Tu, cred, te-ai săturat până
la urechi.

– Taci din gură, obraznicule! – răcni deodată
Tosia și îi șterse o palmă răsunătoare.

Aceasta a fost picătura de apă, care a revărsat
10 paharul.

Vania, într-un acces de furie nebună, cu dinții în-
cleștați, aplecă capul și cu putere izbi pe severul său
pedagog în pânțele.

15 Tosia însă, un adevărat atlet, cu o singură mișcare
îi răsuci brațul, îl aruncă în genunchi și îl lovi fără
cruțare și fără socoteală.

În deznădejdea lui, Vania s-a aruncat atunci în pat
și multă vreme a plâns amar, pe tăcute, până ce, isto-
vit și așa cum era, îmbrăcat și nemâncat, a fost furat
20 de un somn greu.

Cap. VIII

FAMILIA LUNGU

Agripina Ivanovna Bonin reprezenta și ea un
caz tipic de decădere a boierimii moldovenești din
5 Basarabia.

Unica fiică a cuconului Ioniță Albotă din județul
Orheiului, ea se măritase cu un ofițer rus, mai tânăr
decât dânsa și care foarte repede i-a „tocat” aproape
toată averea. Încât, după ce fusese vândută moșia
10 lor, ea se stabilise în casele ei din strada Grădinilor
din Chișinău și, mulțumită legăturilor cu familiile
boierești, a reușit să-și facă un venit ținând în gazdă
băieți din gimnaziu.

În momentul povestirii noastre, familia Bonin era
15 alcătuită din căpitanul în retragere Mihail Mihailovici
Bonin, Agripina Ivanovna și fiul lor Mișa, elev și el în
clasa a patra a Gimnaziului Nobilimii.

Tatăl doamnei Bonin, bătrânul Ioniță Albotă,
trăia de asemenea la fiică-sa.

20 Era un tip de boier moldovean ireductibil, care
până la moarte n-a învățat nici un cuvânt rusește
și nu s-a lăsat măcar de clasicul antereu blănit – ulti-
mul purtat în Basarabia.

25 Acest moșneag cu o barbă rară, cu un nas încovo-
iat, care cădea peste gură, și cu antereul lui blănit, de
care nu se despărțea nici iarna, nici vara, a fost una

din figurile pitorești și caracteristice ale Chișinăului, până după a opta decadă a veacului.

În familia Bonin, elementul bărbătesc era reprezentat de Agripina Ivanovna. Această femeie de energie indomptabilă purta toate greutateile căsniciei. Înaltă și uscată ca „fărul“, ca și tatăl ei, cu același nas acvilin, ea accentua încă trăsăturile tipului: capul fiindu-i parcă presat din lături, nasul se proiecta ca o lamă de cuțit asupra buzelor subțiri și mereu strânse. Cu picioarele ei lungi, care parcă începeau de la gât, ea se mișca întotdeauna repede, cu umărul drept înainte, ca într-o sfortare de a răzbi prin mulțime.

Doamna Bonin avea în fond o inimă foarte bună. Se putea chiar bănui că îi era oarecum milă de Vania Răutu. Dar, necăjită și veșnic trudită, ea nu putea da prea mare atențiune trebuințelor sufletești ale copiilor găzduiți la ea; apoi, și din considerațiuni diplomatice, nu-i putea conveni vreun conflict cu Tosia Răutu, favoritul Smaragdei Theodorovna. Încât Vania nu prea găsea la ea vreo apărare împotriva pornirilor tiranice ale fratelui său, care simțea o plăcere sadică de a se pune în calea dorințelor lui.

Când acesta vroia să citească, îi porunca să-și pregătească lecțiile; dacă Vania îi arăta că lecțiile au fost pregătite, atunci inventa pentru el un comision în oraș sau îl pune să copieze vreo poezie, să-i dregă mici neajunsuri ale toaletei sau să citească ceva după alegerea sa, cu glas tare; și chiar pur și simplu, îl gonia afară, afirmând că-i vreme bună și trebuie să ia aer. Iar dacă Vania el însuși vroia să iasă pentru vreo plimbare, atuncea, sub diferite pretexte, nu-i dădea voie să părăsească camera.

Singura scăpare pentru Vania era să se refugieze, profitând de absența lui Tosia, la Sașa Lungu, unde era întotdeauna primit cu brațele deschise.

Încercările lui Vania de a deștepta interesul literar sau curiozitatea intelectuală la Sașa Lungu au fost zadarnice.

Acesta nu-și îngăduia alt efort intelectual decât jocul de *dame*, dar și acestuia îi prefera mingea și săriturile de „capră“. În schimb, surorile lui au prins mult gust la povestirile lui Vania din cele citite și își dădeau toate silințele să descifreze cărțile pe care el le recomanda.

Tania, cea mai mare dintre surori, o fetiță slăbuță și deșirată, care umbla întotdeauna puțin încovoiată, cu pieptul înfundat, nu avea frumos decât ochii căpriei vii, care se pierdeau într-o față rotundă, de cele mai multe ori inflamată de o erupțiune, cu o gură mare și un nas mai mult lat. Dar temperamentul ei, firea ei veselă și foarte expansivă îi dădeau mult farmec. Și între Vania și ea se leagă foarte repede o adevărată prietenie. Cu părul tăiat băiețește, în cerc în jurul capului, dânsa îi făcea impresia unui bun camarad și nici nu i-ar fi venit în gând să o intimizeze „domnișoară“.

Surorile se iubeau foarte mult, cu toate că aveau puține lucruri comune între ele atât ca înfățișare, cât și ca însușiri sufletești.

Catia, scurtă de talie și îndesată; cu un cap prea mare pentru corpul ei, dar cu trăsături frumoase și ochi negri visători, era o fire timidă și rezervată. Dar față de Vania manifesta și ea multă simpatie.

Mai mult însă decât copiii, pe Vania îl atrăgea în casa din strada Mihailovsca mama copiilor, doamna Lungu, Ecaterina Matveevna, născută Burlacu.

Ea învățase tot în pensionul doamnei Carotte, unde cunoscuse pe Smaragdița Cacioni, deși cu mult mai în vârstă. Avea și vechi legături de prietenie cu Natalia Chirilovna Voronin, de la care avusese destule informațiuni despre viața de familie a Răuteștilor.

Ea a îmbrățișat dar cu căldură pe acest copil nedorit. Și Vania a găsit, astfel, în casele din strada Mihailovsca o adevărată atmosferă de familie și s-a atașat cu toate puterile firii sale afectuoase de Ecaterina Mateevna, care, după o vreme, ea însăși nu făcea nicio deosebire între Vania și proprii ei copii.

Ea a știut chiar să impuie pe acest copil adoptat și soțului ei, Gheorghe Gavrilovici Lungu, față de care, de obicei, era supusă fără nici o rezervă.

Îmbătrânită înainte de vreme, palidă, cu trăsături fine și cu ochi de o blândețe cuceritoare, ea, tăcută din fire, vorbind rar și domol, împărăția în jurul ei o atmosferă de liniște, încredere și afecțiune. Încât, desigur, Vania a putut să treacă peste zilele negre din această fază a vieții sale numai mulțumită adăpostului și sprijinului pe care le găsisese sub aripa ocrotitoare a Ecaterinei Matveevna, cu toate că în casa ei nu prea găseau satisfacție interesele lui intelectuale și literare.

Cap. IX

„CAL IDEAL“

O împrejurare i-a dat puțința de a găsi aceste satisfacțiuni în altă parte.

Atmosfera antisemită în liceul din Chișinău de pe vremuri se datora în mare parte profesorului de limbă rusă, Andrei Vasilevici Șimanschi, poreclit „cal ideal“.

Un tip de calmuc, cu ochi care abia se puteau zări prin crăpăturile oblice, cu un năsuc cât un bumb, cu o voce stridentă și foarte nazală, această podoabă a corpului didactic din Chișinău se distingea printr-o incomensurabilă capacitate de ură.

El ura pe toți – pe elevii care aveau nenorocirea să-i cadă în mână, pe colegii săi profesori, pe șefii săi din administrația școlilor și chiar, după cum credea tot liceul, pe soția și pe copiii săi. Dar mai cu seamă ura pe evrei.

Porecla de „cal ideal“ i-a fost dată mulțumită definițiilor lui stereotipice pentru artă. Cu fiecare prilej și chiar fără nici un prilej, el asurzea clasa cu aceeași formulă:

– Arta, carevasăzică, – cânta pe nas tenorul lui strident și gesturile largi îi complectau descrierile – arta, carevasăzică, este meșteșugul de a înfățișa viața, nu-i așa, sub un aspect ideal. Ce este, carevasăzică,

ideal? Iată de pildă, carevasăzică, un cal. Fiecare cal are, nu-i așa, un defect, la unul gâtul, carevasăzică, e prea scurt, la altul, crupa e prea lungă, la al treilea, picioarele, carevasăzică, prea groase, la al patrulea, nu-i așa, capul e prea mic, la al cincilea coama, carevasăzică, e prea rară și coada prea scurtă. Și artistul creează un tip de cal, carevasăzică, ideal, adică, nu-i așa, ia gâtul de la unul, crupa de la altul, așează, carevasăzică, coada de la al treilea și coama de la al patrulea și așa mai departe luând, nu-i așa, din realitățile vieții, carevasăzică, elementele cele mai frumoase pentru a imagina un ideal!

Și vai de elevul care ar fi încercat vreo altă definiție a artei, mai cu seamă dacă omitea exemplul calului!

Când elevul interogat era evreu, atunci nelipsit se producea, cu foarte puține variante, aceeași scenă, la care i-a fost dat lui Vania Răutu să asiste chiar în primele zile ale vieții sale de liceu.

Șimanschi chemă „spre tablă“ în acea zi pe Moise Roitman, un băiat crescut prea mult pentru vrâsta lui, cu un piept îngust, cu obrajii supti și pomeții suspect înroșiți, cu o voce stinsă, dar cu o frumoasă frunte de intelectual și ochi strălucitori.

– Moșco Roitman! – strigă atunci Șimanschi cu voluptate, din catalog. Spune care este, nu-i așa, femeia ideală în *Eugeniu Oneghin* de Pușkin?

– Tatiana.

– Pentru ce Tatiana, carevasăzică, este femeia ideală a lui Pușkin?

Bietul Roitman se gândea conștiincios: cum s-o întoarce aici spre calul ideal? Și, vădit perplex, nu îndrăznește să se rostească despre coama sau crupa Tatianei.

– Ei? – exclamă atunci strident profesorul, încât zăngăneau și geamurile. Nu știi ce este idealul?

Moise Roitman a simțit, în sfârșit, un teren solid sub picioare.

– Idealul este... iată, de pildă, un cal. Fiecare cal are câte un defect... etc. etc.

– E! Atunci, carevasăzică, ce are ideal Tatiana?

Iar, din partea lui Moise Roitman, o tăcere apăsată.

– Are ea, de pildă, un nas încârligat de jidan?

– Nu, domnule profesor.

– Atunci, nu-i așa, are perciuni?

– Nu, domnule profesor.

– Atunci, are ea părul roșcat, are ea pistru, miroase a usturoi?

– Nu, domnule profesor... – îl asigură în toate aceste privinți Moise Roitman.

– Atunci, să-mi spui cum este, vasăzică, idealul jidan?

Moise Roitman se schimbă la față, petele roșii ale obrazilor săi apăreau și mai aprinse, ochii îi fulgerau și cu o voce surdă, dar hotărâtă, răspunse:

– Isus Hristos!

Șimanschi, în primul moment, amuți, apoi din gura lui ieși un muget și, aruncându-se asupra lui Roitman, îl apucă de păr și, zgâlțâindu-l în toate părțile, trompetă pe nas:

– Profanezi, după ce l-ați răstignit, târtane, obraznicule! La colț! În genunchi! Am să supun cazul colegiului pedagogic; ca să te dea, vasăzică, afară, liftă puturoasă! Iar după ora de curs, vei sta, nu-i așa, în carceră până ce îți va da drumul Excelența Sa, domnul director.

Vania, nu degeaba fiu al boierului Iorgu Răutu, revoltat de această sălbătăcie idioată nu-și putu stăpâni indignarea și ridicându-se în picioare, cu o voce sugrumată, de năcaz, ținându-și mâinile la piept, exclamă:

– Nu e profanare, domnule profesor, să spui că Hristos, născut dintr-o evreică, este cel mai ideal fiu al acestui popor. Este omagiul adus credinței noastre.

Șimanschi ca ars sări spre Răutu, dar dânsul nu era un Marin Scarnitz, chemat din Carintia sau din Bohemia de către oblăduire.

Născut în Chișinău, însurat cu o moldovancă, el își dădea seama ce greutate specifică poate avea fiul unui latifundiar de obârșie nobilă și la ce urmări l-ar putea expune vreo sălbătăcie la adresa acestuia.

Mâna ridicată a fost repede lăsată în jos; și furibundul „idealist“ a avut prudenta de a se mărgini la urlete:

– Iată fructele corupțiunii jidovenești! Mergi și tu la colț! Vei sta și tu, carevasăzică, în carceră!

Vania fixând drept în ochi pe Șimanschi trecu spre colț. Aici însă interveni acela dintre elevii clasei de la care mai puțin ca de la oricare se putea aștepta o asemenea ieșire, fiind dată firea lui închisă și izolarea lui disprețuitoare față de cei mai mulți colegi. Ursuzul Ion Prestea se ridică greoi din bancă și, cu o voce de tunet, protestă:

– Domnule profesor, sunt jignit în credința mea prin profanarea numelui lui Christ, pe care *nu* Moise Roitman a făcut-o!

Și privind amenințător spre clasă:

– *Noi* cerem ca acest caz să fie deferit colegiului pedagogic.

Atitudinea lui, vocea și privirea aveau atâta putere sugestivă, încât întreaga clasă, de obicei terorizată de Șimanschi, urât, de altfel, de toți, începu să murmure și în diferite colțuri se auzi:

– Să mergem la Excelența Sa domnul director, să vie domnul diriginte, domnul inspector!...

– A-a-a! – porni să urle, de data asta răgușit tenorul nazal al lui Șimanschi. Rebeliune, pusă, carevasăzică, la cale de jidani! – și sări pe ușa clasei învârtindu-și brațele ca aripi de moară.

Abia își întoarse spatele și, în urma lui, și vâjâiau șuierături și huiduieli.

Prestea, ridicându-se din banca lui, se îndreptă cu pasul lui legănat, de urs, spre colțul în care stăteau Roitman și Vania Răutu. Fără să spuie nici un cuvânt, el iarăși strânse cu putere mâna lui Vania, încât acesta abia își reținu un țipăt de durere. Apoi, se alătură în colț celor doi pedepsiți.

Când în ușa clasei apăru directorul liceului, împreună cu Șimanschi, aici era o tăcere mormântală.

În colț stăteau, în rând, feciorul de țăran Prestea cu „conașul“ Vania Răutu și „jidantul“ Moise Roitman.

Șimanschi reușise să realizeze împotriva lui un front unic, cu tot antisemitismul care bântuia printre elevi.

Elevii știau, de altfel, că Șimanschi, care avea patima denunțării și a intrigilor, nu era agreat nici de director.

Dimitrie Dimitrievici Orlov, care, cu rangul de general civil, avea dreptul la titulatura de „Excelență“, era poate cel mai de temut membru al corpului didactic, cu toate că el foarte rar se cobora măcar până la a face vreo observație unui elev. De obicei, trecând prin coridoare, cu toată corpolența lui respectabilă, ușor ca o umbră, cu mâinile la spate sub cozile fracului de uniformă, el pe neașteptate răsărea în ușa clasei, în momentul celor mai mari vociferări sau dezordini, și privea mai multe clipe în tăcere, până ce-l observa vreun elev.

Bineînțeles, liniștea se restabiea imediat și atunci directorul se întorcea, tot în tăcere, și-și îndrepta toate fulgerele împotriva pedagogilor și a dirigintei clasei.

5 Chiar înfățișarea lui impresionă pe elevi: era singurul în Chișinău, în afară, natural, de „neamțul cărnățar“ Faltin, care pe vremurile acelea își rădea mustața și barba, căpătând pentru aceasta din partea elevilor porecla de „Baba-Hârca“.

10 De altfel, cu pastorul Faltin, deși nu s-ar putea spune că erau prieteni, amândoi fiind prea rezervați pentru orice fel de expansiuni, îl lega o pasiune comună pentru numismatică. Directorul avea și oarecare înclinațiune spre dispute teologice, ceea ce iarăși
15 le servea ca punct de contact.

În fața clasei, ridicată în picioare, Excelența Sa își plimba în tăcere privirile prin bănci, apoi și le fixă asupra grupului penitent din colț.

20 Vania, care avusese prilejul să-l vadă la pastorul Faltin, cu fermitate îi întâmpină privirea.

– Răutu? – întrebă domol directorul. Ai fost în pensionatul pastorului Faltin? Mi-a vorbit despre tine ca de un băiat cuminte, deștept și bine crescut!
25 Cum ți-ai putut permite o necuviință atât de mare față de Andrei Vasilievici?

Evocarea numelui pastorului Faltin îi dădu lui Vania curaj și, sub presiunea indignării – *facit indignatio versum!* – , în răspunsul său, fără să-și dea seama, dădu dovada unui talent satiric:

30 – Să-mi dați voie, Excelență! – începu el cu toată candoarea. Domnul profesor a scos pe Roitman la tablă și l-a întrebat: cum este calul ideal? A știut foarte bine și a spus despre crupa, coada, și picioarele calului și așa mai departe. Atunci domnul profesor l-a

întrebat cum este făcută femeia ideală? Dacă are păr roșcat și pistruși? Roitman n-a știut, și nici eu n-am știut, și nimeni dintre băieți nu știe, pentru că domnul profesor nu ne-a spus încă cum e făcută femeia
5 ideală. Și atunci domnul profesor a întrebat cum este jidanul ideal? Și Roitman s-a gândit că-l întreabă un creștin și a spus că idealul este Isus Hristos. Atunci domnul profesor a început să-l bată, să-l ocărăscă, zicând că-i profanare. Eu am văzut că Roitman n-a
10 vrut să profaneze, dar după ce n-a știut cum este făcută femeia ideală, a vrut să dea un răspuns măcar asupra evreului, care să placă domnului profesor. Și așa am înțeles noi toți pe Roitman. Dar domnul profesor m-a trimis și pe mine la colț, ne-a ocărât pe toți
15 și a alergat la Excelența Voastră.

Directorul, care cunoștea perfect povestea cu „calul ideal“, abia își putu stăpâni zâmbetul, iar când auzi despre „cum e făcută femeia ideală“, își înfipse privirea în ochii profesorului, care, agitat, se frământa pe
20 loc sub această privire grea și-și pierduse cumpătul.

Când Vania răsuflă la sfârșitul narațiunii sale, directorul iarăși câteva clipe își plimbă privirile prin bănci, apoi liniștit își rosti verdictul:

– Toată clasa va rămâne o oră după terminarea cursurilor, sub supravegherea lui Andrei Vasilievici,
25 pentru a scrie o compoziție pe tema: „*Buna cuvîntă și sentimentul de camaraderie sunt însușiri sufletești ale unui elev bine crescut.*“

Întors spre profesorul vexat, directorul, încet,
30 cu o notă ușoară, dar perceptibilă de ironie, îl rugă:

– Andrei Vasilievici! Vă rog să-mi comunicați compoziția cea mai bună.

Și ieși din clasă, cu același pas măsurat, neauzit, cu mâinile la spate, sub cozile fracului de uniformă.

Cap. X

„PUȘKIN“

Astfel Vania Răutu își câștigă un nou prieten în persoana lui Moise Roitman, dar și un prigonitor implacabil în Șimanschi.

Incidentul se răspândește foarte repede în tot orașul. Și Vania Răutu, pe neașteptate, ajunge la celebritate.

O legendă întregă se formă asupra conflictului între el și Șimanschi. Și răspunsul lui Vania dat directorului – înflorit și dezvoltat – pătrunse până și în „Foișorul“ din Odessa, ziar opoziționist și, bineînțeles, calificat de „jidovesc“. Corespondentul din Chișinău al ziarului consacră incidentului un foileton umoristic sub semnătura sugestivă de „Bess-Arab“ (adică „Drac Arab“).

Foiletonistul, în versuri și în proză, proslăvea pe profesorul care învață pe băieții din clasa a doua „cum sunt crupa, picioarele, coada femeii ideale, unde are ea părul și ce fel e, roșcat sau nu, cu pistrui sau fără...?“

Prietenia între Roitman și Vania Răutu se deosebea foarte mult de celelalte legături ale lui.

Roitman era foarte puțin expansiv și străin de orice sentimentalism.

În conversațiile cu Vania, el nu-și permitea măcar vreo familiaritate de camarad, întrebându-l totdeauna expresiuni de ireproșabilă politețe.

Față de această atitudine, Vania, afectuos și sentimental din fire, își impunea și el o mare rezervă. Totuși, el era mai sigur de prietenia lui Roitman decât, de pildă, de a lui Sașa Lungu, cu toate că acesta, în entuziasmul său, era gata întotdeauna să-l îmbrățișeze și să-l sărute.

Moise Roitman aparținea unei familii de intelectuali, în care mai multe generații au trecut prin școli superioare, după ce, într-un alt șir de generații, ascendenții săi s-au distins ca rabini și teologi doctrinari.

Tatăl lui Moise era medic cu o bună reputație în oraș, nu numai ca profesionist, ci și ca un om activ pe ogorul obștesc. Consilier comunal, organizator de conferințe și cursuri publice, întemeietor de biblioteci, el era considerat ca o căpetenie în cercurile liberale.

În casa familiei Roitman, Vania Răutu găsea acea atmosferă de interese intelectuale și literare, care putea, în sfârșit, satisface setea lui de cunoștințe și toate aspirațiunile sale artistice și poetice.

Și Moise Roitman era un cititor pasionat, care însă găsea în tatăl său, doctorul Roitman, un îndrumător competent, încât citirile lui erau mai selectate și mai sistematice decât cele ale lui Vania.

Moise Roitman, între altele, îi recomandă lui Vania două cărți care trebuiau să-l impresioneze adânc: *Călătoria în jurul lumii pe vasul Beagle* de Charles Darwin, care, în forma ei simplă, pentru prima oară îl făcu să întrezărească un vast orizont al concepțiunilor științifice moderne; a doua: celebrul roman al lui Cernâșevschi *Ce-i de făcut?*

Acesta i-a răscolit tot sufletul, i-a clătinat ideile și credințele acceptate până atunci ca adevăruri nestrămutate.

Dar poate și mai multă înrâurire decât citirea aveau discuțiile interminabile cu Moise Roitman care, înzestrat cu o logică strânsă și cu un spirit excepțional pentru vrâsta lui, din principiu, nu accepta nimic fără să analizeze și discute.

Revenit din sfera acestor preocupări sub acoperișul doamnei Bonin, Vania se simțea încă mai umilit și prigonit sub ferula brutală a fratelui său.

Acesta, dându-și seama că Vania suferă mai mult de umilință decât de maltratări, găsea o deosebită plăcere în inventarea de pedepse care exasperau amorul propriu al lui Vania: îi lipea, de pildă, de nas o enormă trompă de hârtie, sau îi făcea urechi de măgar, ori îi puneă în cap o bonetă de paiată și îl silea cu forța să stea sub acest aparat la masă.

Între frați creștea astfel tot mai tare învrăjbirea, ducând la o tensiune mereu mai acută.

Examenale de sfârșit de an au contribuit și mai mult la încordarea relațiilor dintre ei.

Tosia, elev sârguitor, învăța bine și totdeauna reușea la examene cu note bune; dar lui Vania i-a fost acordat după examen premiul întâi. Și acest lucru nu-i putea fi iertat nici de Tosia, nici de Smaragda Theodorovna.

La Năpădeni, în vacanța aceluiași an, Vania petrecea cu mult mai puțin în societatea prietenilor săi din sat – îl cam jena „trândăvia“ sa în fața acestor copii care, cu gravitate, își luau locul în rândul muncitorilor pământului.

Aducând cu sine traducerea popularizată a istoriei Greciei antice de Grote, el trăia în lumea eroilor Sparței și a gânditorilor și a poezilor din vremea lui Pericle.

Noile înrâuriri s-au manifestat în hotărârea lui Vania de a învăța carte pe Ilenuța.

Fetița se supuse cu drag încercărilor lui pedagogice, dar părinții și mai ales mama, care aștepta să fie ajutată în gospodărie, nu înțelegea rostul învățăturii, mai cu seamă pentru fete.

Cu toate insistențele și chiar vehemențele lui Vania, această primă încercare de „poporanism“ a căzut în baltă.

Citirile lui Vania la țară au avut un efect neprevăzut. Smaragda Theodorovna a fost intrigată de faptul că acest copil, vagabondul incorigibil de altădată, care era în stare de dimineața până seara să cutreiere împrejurimile Năpădenilor, de astădată sta înfundat în cărți și chiar la plimbare de cele mai multe ori lua cu sine câte un volum.

Și, într-o zi, în lipsa lui Vania, ea întreprinse o percheziție în mica lui bibliotecă.

Astfel dădu peste volumașul cu traducerea biografiei lui Darwin.

Câteva pasagii referitoare la originea omului au îngrozit-o.

Cartea purta însemnarea: „permis de cenzură“. Dar ea nu putea înțelege această îngăduire a unui sacrilegiu atât de grozav.

În consecință, Vania fu supus unui sever interogator: ce fel de carte? e dată pentru învățatură la școală? de unde e luată? etc.

Faptul că această carte fusese împrumutată de la un doctor evreu, atacat câteodată și în gazetele „leale“ din Odessa, a dat dezlegarea enigmei.

– Ce cauți tu în casa unui jidan? Poate și mănânci acolo?

Ca rezultat, Tosia primi însărcinarea să supravegheze din scurt legăturile lui Vania și să nu-i îngăduie asemenea frecventări reprobabile, nici citiri subversive – prima cenzură pe care i-a fost dat să o sufere.

5 După vacanță, viața lui Vania în casa doamnei Bonin, sub tutela apăsătoare a lui Tosia, deveni un calvar.

Fiecare vizită nu numai în casa domnului Roitman, dar și la Lungu era răsplătită de umilinți și schingiuri.

10 Vania era mai cu seamă torturat prin cenzura instituită de Tosia asupra citirilor sale și care, de fapt, îl lipsea de toate cărțile ce-l puteau interesa.

Acest regim de acasă era resimțit de Vania cu atât mai multă amărăciune, cu cât la școală el se bucura de mult prestigiu printre colegii săi, mai ales pentru atitudinea lui de bun camarad.

15 Elevii de liceu erau împărțiți de către opinia publică a școlii în patru categorii principale: „așii” – elevi buni și care, mai cu seamă, aveau autoritatea și puterea de rezistență față de profesorii urâți, dispuși la prigoniri, cum erau de pildă Scarnitz și Șimanschi; apoi „bucherii” – băieții mediocri ca inteligență și capacitate, dar care prin „tocire” perseverentă își asiguruau note de trecere; urmau zișii „târâie-brâu” – băieți adesea capabili, dar hărățoși și puțin stăruitori, care o duceau în veșnice conflicte cu profesorii și colegii; în sfârșit, „puturoșii” sau „pierde-vară” – iloții clasei, slabi la învățătură, proști la purtare și adesea lași și răi camarazi.

30 Simion Brânzariu era un tip „bucher”, cum Ion Prestea era un caracterizat „târâie-brâu”. Un exemplu clasic de „puturos” și „pierde-vară” era Andrei Matu, pe care Vania îl regăsise la liceu.

Din prima zi, după conflictul cu Marinca Scărnăvie, Vania și-a pus candidatura ca „as”.

5 Foarte curând acest titlu nu i-a mai fost discutat de nimeni, iar după incidentul cu „calul ideal”, el a fost proclamat „asul așilor” și, după propunerea lui Sașa Lungu, nu numai că a fost onorat cu un concert monstru de broscărie, dar, surprins în curte la ieșire, a fost ridicat pe sus și dus în triumf până la poarta liceului.

În curând, Vania Răutu a ajuns până la înălțimi de slavă fără precedent în anele Gimnaziului Nobilimii din Chișinău.

Chiar la începutul vieții sale de liceu, Vania fusese recunoscut de colegii săi, mai cu seamă de elevele liceului de fete, ca un mare talent poetic.

15 Această reputație se datora unei împrejurări care i-a pus o grea sarcină pe umeri în tot timpul carierei sale școlare.

Într-o zi, sosind la Sașa Lungu, el nu-l găsi acasă, dar surprinse pe Tania desperată, înăbușindu-și plânsul cu batista care-i acoperea fața inflamată de emoție.

20 Multă vreme, ea nici nu fu în stare să lămurească pe Vania asupra cauzelor acestei deznădejdi. În sfârșit, el află că a doua zi trebuia să prezinte lui Ivan Semenovici Malcenco, care preda literatura rusă și la școala de fete, o foarte „grea” compoziție, pe care nu se simțea în stare să o scrie.

Tema dată era: „Grădina noastră”.

30 Vania se oferă imediat să o ajute și, plecând de la tufa de iasomie de sub fereastră, îi dictă câteva pagini înflorite asupra frumoasei grădini din strada Mihailovsca.

Tania a fost încântată. Dar, inimă bună cum era, ea se gândi îndată și la biata Catia, care, fiind în

aceeași clasă, urma că compună și ea descrierea „Grădini noastre“.

Vania se crezu dator s-o servească și pe Catia.

Altă descriere pitorească, cu nukul bătrân din
5 fund, dădu altă icoană, nu mai puțin înflorită a aceleași grădini.

Ivan Semenovici a fost foarte mulțumit de ambele compozițiuni, le-a citit în clasă, relevându-le „frumusețile poetice“ și recomandând surorilor
10 Lungu să-și cultive talentul.

Printre elevele liceului nu a rămas o taină izvorul real al acestor inspirațiuni poetice.

Din acel moment, Vania Răutu nu era numai copleșit cu comenzi literare pentru toate prietenele
15 surorilor Lungu, dar se simțea dator să-și afirme darul poetic.

Într-o zi de sărbătoare din toamna aceea, Vania petrecea cu mai mulți prieteni în viile de la marginea de sud a orașului.

20 Lumina dulce a soarelui, coloritul bogat al peisajului, mirosul frunzelor pălitate îi inspirau o melancolie nedeslușită.

Deodată, în seninul cerului, el zări un triumf de cocoare în migrațiunea lor de toamnă.

25 Prins de o violentă nostalgie după Năpădenii săi, el nu-și mai putea găsi astâmpăr.

Și în noaptea aceea își așternu pe hârtie prima lui poezie:

TOAMNA LA NĂPĂDENI

30 *Ca de-o rețea de sânge,
De frunze înroșite
S-acopăr coastele de deal.*

*În vale Nistrul plânge,
Și undele-i cernite
Bat jalnic stâncile de mal.*

5 *Triumphiuri călătoare,
Tovarăși bunii ai verii,
Străbat văzduhul și, grăbite,*

*În dorul lor de soare,
Tăind azurul serii,
Se șterg din zările umbrite...*

10 *În setea-i de lumină
Câmpia îngălbenită
Se stinge în depărtări...*

15 *Veni-va oare, iar senină,
Și ziua înflorită,
Fugară în alte țări?...*

Nu numai cenaclul din casa Lungu găsea că această operă era demnă de pana lui Pușkin – poetul cel mai adorat în Chișinău, de când îl blăstămasă ca loc de exil –, dar și realistul Roitman sfătuia pe
20 Vania Răutu să încerce, dacă poezia nu va fi primită de vreo redacție.

În consecință, Vania își trimise producțiunea vechiului său preceptor Vasilie Vasilevici Saharov, care studia la Universitatea din Odessa.

25 Mai bine de o săptămână, Vania umbla ca ameuțit și simțea o durere aproape fizică în fiecare dimineață, răsfoind, în zadar, toate ziarele din Odessa.

Nici Vasilie Vasilevici nu dădea semn de viață.

Într-o bună dimineată, însă, Vania primi sub bandă un număr al „Foișorului“, în care găsi încadrată cu creion roșu poezia *Toamnă*, fără indicația localității și cu alte mici modificări, semnată cu porecla ce-i fusese dată de mama Irina: „*I.R. Pimperlic*“.

Iar la „Poșta redacției“ el citi:

„*I.R. Pimperlic*. Deși ritmul cam șchioapătă, poezia promite. Mai încercați!“

Senzația produsă de acest eveniment în lumea școlară de ambele sexe a Chișinăului și, prin intermediul acesteia, în „publicul de elită“ în această adormită capitală de provincie, îi creară lui Vania o situație excepțională la liceu: el parcă purta pe frunte cununa de lauri a poeziei...

Din acel moment, nu era cunoscut între colegi și eleve de liceu decât sub numele glorios de „Pușkin al Basarabiei“.

Dar mult mai mare însemnătate pentru el a avut cunoștința făcută cu acest prilej cu „*Dracul Arab*“ – „*Bess-Arab*“ –, corespondentul local al „Foișorului“, rugat de Vasilie Vasilevici Saharov să mențină contactul cu „adolescentul care promite“.

Cap. XI

EMANCIPAREA

Contrastul între prestigiul de care se bucura astfel Vania în mijlocul tineretului licean și jostnicia și sălbătăcia regimului sub oblăduirea lui Tosia în gazdă la doamna Bonin a dus revolta lui Vania la un paroxism care, la un moment dat, era cât pe ce să aibă urmări tragice.

Pentru ca să poată citi cărțile care îl pasionau, Vania recurgea la o stratagemă. El citea întins pe divan cu fața spre perete și, dedesubtul cărții citite, avea întotdeauna vreun manual de școală, deschis. Dacă Tosia intra pe neașteptate în cameră, el dosea volumul interzis sub o perină, anume așezată pentru aceasta.

Dar, într-o zi, scufundat în drama lui *Wilhelm Tell* de Schiller, trăind momentele de luptă eroică împotriva opresiunii, el nu auzi cum Tosia se apropiase tiptil și se trezi deodată cu cartea smulsă din mâinile sale.

– Iar te-ai apucat de prostiile tale? Pregătește-ți lecțiile! – îi strigă Tosia.

Vania sări în sus:

– N-avea grijă de lecțiile mele. Eu învăț mai bine ca tine!

– Taci din gură, obraznicule!

Și Tosia îl izbi în cap cu volumul luxos legat, împrumutat de Vania de la Herman Faltin.

Vania, mai mult speriat pentru volum decât atins de durere, apucă cartea cu ambele mâni și, încercând să i-o smulgă, striga:

– Lasă cartea, o strici!

Tosia, cu o lovitură cu dosul mâinii peste obraz, îl răsturnă pe Vania pe divan și, alergând spre soba aprinsă, deschise portița și aruncă volumul în foc.

Vania se repezi îngrozit spre sobă. Dar focul era în toiul lui și cartea pâlpâia tocmai în fund.

În clipa aceasta, privirea lui căzu asupra toporului, uitat lângă gura sobei de servitorul care despicase surcele pentru a aprinde focul.

Nebun de furie și îndurerat, Vania apucă în neștire coada toporului și-l aruncă în capul lui Tosia.

El văzu numai, ca prin ceață, cum Tosia, palid, sărind înapoi, căzu, lovindu-se cu capul de marginea unui scaun, iar toporul se înfipse cu putere în pervazul ușii.

Vania leșină.

Când își veni în fire, era în pat. Alături stăteau doamna Bonin, fiul ei Mișa și un tovarăș de clasă, Petea Stan, care și el se afla în gazdă la doamna Bonin.

Tosia dispăruse.

Vania se simțea grozav de obosit, îi era silă și de sine și de toți cei din jurul lui. În tăcere, se întoarse cu fața spre perete, trăgându-și plapoma peste cap.

Doamna Bonin și ceilalți ieșiră încetișor din cameră și închiseră ușa.

În casă domnea o tăcere neobicinuită și stranie.

Mai târziu, după ce căzu noaptea timpurie de noimebrie și toată lumea era adunată pentru prânz în sufragerie, unde Vania nici nu fusese chemat, el își

puse încetișor paltonul și se furișă în vârful degetelor afară.

Era o noapte senină, fără lună, cerul strălucea de frumoasele constelațiuni de iarnă, vastele străzi ale Chișinăului, pustii la vremea mesei, erau negre sub scunda lumină a felinarelor cu lămpi de petrol.

Vania se îndreptă spre „Chircă“.

Pașii lui pe pământul înghețat răsunau a gol; umbra lui se rotea de la felinar la felinar în jurul său, dându-i sentimentul și mai acut de singurătate și izolare.

Prin ferestrele luminate ale caselor, se puteau vedea grupuri adunate în jurul meselor sau, după perdelele lăsate în jos, siluete cu gesturi expresive: pentru toți avea ființă un cămin și un adăpost, iar el era aruncat în stradă, părăsit de toți, singur în fața întunericului.

Pastorul Faltin se afla în biblioteca lui, după masă.

Vania nu îndrăznea să-l deranjeze. Herman însă îl luă de mână și îl împinse aproape cu de-a sila în bibliotecă, strigând tatălui că Vania are nevoie de el.

Pastorului i-a ajuns o singură privire ca să-și dea seama că se petrecuse ceva foarte grav.

Palid, cu obrajii supti, cu ochii febrili, cu hainele în dezordine, Vania tot timpul își răsucea gâtul, în mișcări sacadate, fără să poată spune ceva.

Cu blândețe și cu multă pătrundere psihologică, pastorul a știut să-i declanșeze mărturisirile.

Îmbrățișându-l de mijloc, el căuta mai mult să-i redeștepte în inimă încrederea și afecțiunea, pe care știa că Vania le avusese întotdeauna față de bătrânul său protector:

– Stai aici, mai aproape, Vania. Poți vorbi liniștit, orice s-ar fi întâmplat. Eu știu ce suflet bun și curat ai tu. Știu că n-ai putut face nimica rău cu tot dinadinsul.

Și tu știi că eu sunt ca și un tată pentru tine. Noi cu toții te iubim. Uită-te la mine!

Pastorul îi ridică fața de bărbie și-l mângăie pe cap.

Vania își plecă capul la acest piept de nădejde și deodată simți că nu este așa de singur și părăsit pe lume și putu, în sfârșit, plânge.

Pastorul l-a lăsat să plângă în voie, mângăindu-l cu mișcări domoale.

Vania găsi astfel puterea să-i povestească cele întâmplate:

– Nu mai pot! – sfârși el – nu mai pot suferi, nu mă mai duc acolo. Mă tem de mine. Nu știu ce se mai poate întâmpla, – se zbătea dânsul într-un acces de nervi.

Pastorul continua să-i vorbească cu blândețe:

– Lasă, băiete, ai să dormi astă noapte la noi. Să te liniștești. Avem să punem în camera lui Herman vechiul tău pătuc și pe urmă vom vedea ce e de făcut.

A doua zi, Vania se trezi singur, în camera invadată de soare.

În cămin jucau flăcărilor, pe scaun lângă pat erau așezate hainele lui curățite.

Abia sărit din pat, el și văzu pe Fräulein Hanța, intrând ca altădată, în cameră; și buza ei umflată i se păru așa de „dulce” și prietenoasă!

Spălat, îmbrăcat, după ceaiul servit ca de obicei, el se găsi din nou în bibliotecă în fața pastorului.

Acesta acum îi vorbea cu gravitate:

– Un om sănătos și vrednic trebuie să fie stăpân pe sine.

– Dar, Herr Pastor, ce să fac eu, cum să mă întorc iarăși acolo mai ales după cele ce s-au întâmplat?

Luai-mă aici la dumneavoastră și voi face totul ca să fiți mulțumiți de mine! – îl implora Vania.

– Nu! – îi răspunse pastorul cu același ton grav. În interesul viitorului tău, tu trebuie să te întorci la gazda căreia te-au încredințat părinții și ești dator, prin purtarea ta, prin disciplina pe care ți-o vei impune, să dovedești că ți-ai dat seama de păcatul cel mare, pe care erai să-l săvârșești, să arăți că ești hotărât să-l ispășești. Rămâi deocamdată aici, eu mă duc la doamna Bonin, am să-l văd pe fratele tău, precum am să-i scriu și domnului Răutu. N-ai să mergi astăzi la școală, iar după masă te voi duce acasă.

La doamna Bonin, Vania a găsit încă o atmosferă deprimată.

Tosia îl evita, iar el a fost instalat în altă cameră împreună cu Petea Stan.

Doamna Bonin l-a prevenit că a scris și ea la Năpădeni și că se așteaptă sosirea tatălui său.

În adevăr, peste câteva zile Iorgu Răutu sosi la Chișinău.

Vania n-a putut afla ce a vorbit tatăl său cu pastorul Falin, precum și ce-i fusese comunicat de doamna Bonin și de Tosia.

Bătrânul îl luă cu sine la Hotelul Paris, tratându-l cu o atențiune și o afecțiune care l-au mișcat. El a fost astfel zguduit mai mult decât ar fi putut face orice pedeapsă.

– Măi băiete, prea ești iute! Ai să te nenorocești și pe tine, și pe alții, dacă nu te stăpânești. Și eu am fost iute din firea mea, am fost ca un zmau, ca un leu. Și știi câte griji și suferinți am pricinuit pe vremuri mamei tale. Dar, mulțumită lui Dumnezeu, am putut să mă mai împlânzesc. Și înțelegi că am și durerea să

știu că de la mine îți vine și năravul ista. Roagă-te lui Dumnezeu să nu cazi în vreun păcat.

După plecarea lui Iorgu Răutu, Vania a rămas definitiv tovarăș de cameră cu Petea Stan. Și doamna
5 Bonin intervenea cu autoritate ori de câte ori se ivea vreo primejdie de conflict între frații Răutu. Tiraniei lui Tosia i se pusese capăt. De altfel, și el însuși nu mai râvnea atâta la rolul de pedagog sever al fratelui său.

Până la adânci bătrâneți, ori de câte ori temperamentul său violent amenința să izbucnească, înaintea
10 ochilor lui Vania reînvia icoana fratelui său, care, trecând ca prin ceață, palid, se arunca îndărăt și, căzând pe spate, se lovea cu capul de colțul scaunului. Și el *auzea* vâjâitul toporului și-l vedea înfipt cu o
15 lovitură seacă în pervazul ușii.

Pentru moment, însă, furtuna a curățat atmosfera. Între frați, dacă nu era afecțiune, raporturile deveniseră mai normale.

În orice caz, Vania avea mai multă libertate să-și
20 frecventeze prietenii și să citească ce vrea.

În iarna aceasta, a avut loc un episod romantic în viața lui Vania Răutu, în calitatea lui de Pușkin al Basarabiei.

Biografia lui Pușkin, cunoscută întregului liceu,
25 afirmă că poetul fusese îndrăgostit pentru prima oară la vârsta de unsprezece ani.

Sanhedrinul din casa lui Lungu găsea aici pe Vania, ajuns la doisprezece ani fără să cunoască amorul, în deficit față de reputația lui de poet.

Îndeosebi se agita pe chestia aceasta Tania Lungu,
30 care reușise să convingă pe toți admiratorii lui „Pușkin al Basarabiei“ că o asemenea lacună este intolerabilă.

Roșie de animație, cu ochii căprii scânteietori, insistă asupra *datoriei* lui Vania de a se îndrăgosti – în vocea ei puțin nazală suna atâta hotărâre, încât Vania se resemnă.

5 Dar urma să fie rezolvată o problemă și mai grea: *de cine* trebuia să se îndrăgostească Vania?

Tania decretă fără șovăire: de Aniuta Burlacu – verișoara ei și a lui Sașa Lungu, o fată cu un cap mai înaltă decât Vania și cu un an mai în vrâstă, o blondă
10 sprintenă, cu ochi albaștri lucizi și cu mișcări stângace și bruste, ca cele mai multe fete la vrâsta asta ingrată.

Cenaclul votă în unanimitate pentru această candidată și Tania primi mandatul să aducă la cunoștința Aniutei sentința.

15 Iar Vania i-a și adresat îndată o înflăcărată scrisoare de dragoste, care după ce a fost admirată de tot cercul, a fost transmisă tot de Tania.

Ca răspuns, Vania a primit un splendid trandafir, pe care, spre a-și dovedi pasiunea vulcanică, în conformitate cu ritualul bine stabilit al perfectului
20 amor, l-a și mâncat îndată.

O altă scrisoare, în pagini incandescente, descria iubitei pojarul care-l mistuie și îi cerea un răspuns și o întrevedere „între patru ochi“.

25 Ei se întâlneau aproape în fiecare zi de sărbătoare în casa familiei Lungu și nimeni nu-i împiedica să-și vorbească. Dar așa cerea protocolul amorului.

Vania însă primi în răspuns nu mai puțin decât un întreg buchet de flori – nu atât de ușor de devorat și care, de altfel, trebuia să aibă urmări asupra
30 digestiei destinatarului.

Iar Tania, foarte emoționată, i-a comunicat că Aniuta plânge, dar nu e în stare să redacteze, în răspuns, o scrisoare de dragoste la nivelul misivelor

primite și că nici ea, Tania, nici Catia nu au reușit să o ajute.

Bietul Vania, ca redactor general al „compozițiilor” pentru liceul de fete, fu silit astfel să-și redacteze el însuși răspunsul la scrisorile sale, care apoi îi parveni copiat de Aniuta (vai! cu erori care dovedeau o completă lipsă de imaginație poetică), ca cea mai autentică dovadă de dragoste neprihănită.

Întrevederea „între patru ochi”, organizată în salonul Lungeștilor, a dat niște rezultate și mai jalnice.

Aniuta, la parafrazele înflăcărate ale discursurilor lui Eugeniu Oneghin, doar tremura de emoție ca varga, clipea din ochi și plângea cu șiroaie, fără să fie în stare să îndruge două vorbe legate.

La sărutările și îmbrățișările lui Vania, ea răspundea fără fașoane, dar el, inundat de lacrimile ei, se simțea amărât și decepționat, cu atât mai mult că știa că, la uși, întreg cenaclul se așteaptă la cele mai romantice expansiuni.

Evident, din acest roman nu au putut izvorî decât decepțiuni pentru toată lumea. Și cea mai indignată de lipsa de talent a Aniutei pentru rolul de „grande amoureuse” a fost Tania Lungu.

Astfel, în sânul cenaclului a fost pusă problema găsirii unei alte parteneri de amor poetic pentru noul Pușkin.

Dar problema trebuia să rămână fără soluție.

Cap. XII

DISPARIȚIA LUI TOSIA

Cu puține zile înainte de vacanță, o tragică întâmplare zgudui liceul din Chișinău și întreg orașul.

La sfârșitul lui mai, căzuseră mari călduri. Tosia Răutu, ca un copil născut pe malul Nistrului, era un pasionat înotător.

Într-o duminică, împreună cu mai mulți colegi, el pornise într-o excursiune până la iazul din valea Buicanilor.

După dejunul pe iarbă verde, au urmat jocuri aprinse. Copiii, înfierbântați, s-au hotărât să se scalde în iaz.

Tosia, înalt, de structură athletică, porni înot spre țărmul opus al iazului. Pe la mijlocul apei însă, în partea cea mai adâncă, apucat de un cârcel, el căzu fulgerător spre fund.

Ceilalți copii, care îl cunoșteau ca un minunat înotător, îl așteptau să răsară la suprafață. Au trecut mai multe clipe, un minut, două, trei – Tosia nu mai apărea...

Seara târziu, directorul liceului, Dimitrie Dimitrievici Orlov, apăru pe neașteptate în casa doamnei Bonin. După câteva minute de conversație cu gazda, în fața lui fu chemat Vania.

Acesta a fost uimit văzând pe jupiterianul director, în cadrul acesta familiar, luându-l de mână, atrăgându-l spre sine și numindu-l nu după familie, ci cu diminutivul „Vania“:

5 – Vania! O mare nenorocire s-a întâmplat pentru părinții tăi, pentru tine și pentru noi toți. Tosia e mort.

Vania auzi cuvintele acestea, dar înțelesul lor, îi rămase încă străin.

10 *Tosia e mort!*

El auzise despre moartea surorii sale Sonia, știa că oamenii mor; dar aceasta era prima moarte trăită de el.

Și mortul era Tosia.

15 Și deodată o durere vie îi străpunse inima.

Tosia e mort! Tosia e mort!

Cu mâinile strânse la piept, cu ochii rotunjiți, el se uita la bătrânul director.

20 Și iată, ca prin ceață, în fața lui trecu icoana lui Tosia, care, palid, se arunca îndărăt, căzând pe spate, lovindu-se cu capul de colțul unui scaun; și el auzi vâjăitul toporului și-l văzu din nou înfipt, cu o lovitură seacă, în pervazul ușii...

– Vrei să-l vezi? – întrebă directorul.

25 Vania plecă tăcut capul în jos.

Directorul îl luă de mână, ieși cu el pe ușă și-l așeză alături de el în trăsură.

30 În capela liceului, pe un catafalc negru, între lumânări aprinse, zăcea un chip străin, necunoscut, despre care i se zicea că ar fi Tosia. Un cap mare, enorm de mare, și alb-verzui privea în sus și, în colț, lângă nara stângă, o picătură de sânge îi dădea o expresie de spaimă; o muscă se așeză pe această mică pată roșie.

Și Vania, în sfârșit, a înțeles că Tosia este mort, că nu va mai fi niciodată. Un sentiment acut, strivitor de vină, îl fulgeră ca un curent rece, din creștet până în tălpi.

5 A doua zi sosiră părinții și descinseră, ca de obicei, la Hotelul Paris.

Iorgu Răutu veni singur în casa din strada Grădiniilor. Vania nu-și dădea seama pentru ce se simțea ușurat că nu venise și mama.

10 Tatăl, în haină neagră, părea mai slab și mai palid. Simplitatea, fără nici o afectare, cu care vorbea îl impresiona și mai tare pe Vania.

15 – Măi băiete, ai să stai aici, mama săraca e bolnavă, nu trebuie s-o turburăm; am să vin să te iau la înmormântare.

Apoi bătrânul intră gârbovit în camera lui Tosia, se așeză pe divan și, nemișcat, se uită multă vreme la un carnet lăsat deschis la o pagină pe jumătate scrisă.

20 Înmormântarea lui Tosia a fost oficiată cu o mare pompă. Dar Vania nu se gândea decât la mama. Inima lui se strângea de jale pentru suferința ei. El o zărise numai din depărtare, când se cobora sprijinită de Iorgu Răutu și Natalia Chirilovna Voronin, care se și grăbise să vie la Chișinău îndată ce aflase trista veste.

După câțiva pași, Smaragda Theodorovna nu mai putu merge; Iorgu Răutu o ridică și o așeză în trăsură.

30 Serviciul funebru era slujit de însuși arhiepiscopul Basarabiei. În sunetele marșului lui Chopin, carul funebru, pornit spre cimitir, era urmat de Iorgu Răutu, care, încovoiat, ținea strâns de mână pe Vania.

Apoi, după un grup de rude și prieteni, se înșirau profesorii, elevii liceului, cu directorul și inspectorii săi în frunte.

5 Vania, neliniștit, privea la coroana mare de liliac, depusă în numele său pe catafalc, cu inscripția „iubitului meu frate“. Această inscripție parcă îi arunca o învinuire.

10 El își întorcea mereu capul încercând să vadă pe mama. Dar trăsura era departe și, numai din când în când, la oprirea cortegiului pentru rugăciuni, se auzea un plâns sfâșietor din trăsura cernită.

15 În fața groapei, Smaragda Theodorovna a insistat să fie lăsată să se apropie. Coborâtă din trăsură, sprijinită de Iorgu Răutu și de directorul liceului, ea a fost mai mult târâtă spre sicriu și când capacul a fost ridicat, inima lui Vania îngheță la auzul unui răcnet neomenesc, în care abia se putea desluși apelul disperat: Tosia! Tosia! Și apoi văzu pe mama inertă, în neștire, ridicată de tata, dusă până la trăsura ei și culcată acolo în brațele tatei.

25 Natalia Chirilovna Voronin, plângând cu hohote, săruta pe Vania, care fusese parcă uitat și care, cu inima sfâșiată, primea pasiv toate mângăierile și nici nu auzea ce i se spunea. El repeta mereu același cuvânt: „Mama! Mama!“

– Îndată mergem la dânsa, puiule! – încercă să-l liniștească Natalia Chirilovna.

30 Ea îl luă în trăsura ei și îl duse la Hotel Paris, unde era descinsă și ea, ocupând o cameră alături de apartamentul soților Răutu.

Natalia Chirilovna îl așează întâi într-un fotoliu în camera ei și ieși să vadă dacă Vania putea fi introdus în camera mamei sale. De după ușă, care dădea

spre apartamentul de alături, se auzeau întâi gemelele și plânsetele înăbușite, apoi strigăte stridente:

– Dumnezeu, Doamne! Pentru ce pedeapsa aiasta pentru mine? întâi înșerașul meu Sonia, apoi 5 Tosia, așa de voinic și sănătos, bun și cuminte! Dumnezeu Doamne, cu ce-ți sunt vinovată?

Vocea surdă a lui Iorgu Răutu răsuna nedeslușit prin ușă. El, vădit, încerca să-i aducă o mângăiere. Dar deodată străbătură până la Vania cuvintele grozave, care i-au sângerat multă vreme inima.

– Nu-i din vina mea! Pentru păcatele dumitale, pentru viața dumitale blăstămată, Dumnezeu ne depășește!

15 – Vino-ți în fire, femeie, mai avem copii. Iaca, așteaptă amu și bietul Vania, vrei să te vadă în halul ista?

– O-o-o! – se auzi un geamăt. A! Dumnezeule! Uriciosul cela! A luat Dumnezeu pe Sonia și pe Tosia și-l ține pe hainul ista, care mă privește ca un pui de lup!

20 – Taci, femeie! Nu te simți ce vorbești... E mare păcat ce spui. Dumnezeu nu poate ierta așa cuvinte de mamă...

Vania fugi pe ușă, în neștire, coborî scările și ieși în stradă.

25 „Bulevardul“, scăldat în soare, își clătina ușor vârfulurile de ulmi și salcâmi înalți, acoperiți de verdeța tânără de mai. Lumina irizată a amurgului învăluia cu razele ei calde contururile catedralei. Dar Vania le vedea pe toate ca întunecate de un nor de fum negru, sub apăsarea unei tăceri grozave și pline de mister.

30 Și el mergea tot drept înaintea lui spre destinul necunoscut.

El se simți deodată un băiețuș mic, pe un pod plutitor, între țărături misterioase; – un cer

înnourat și apa plumburie dispărea pe sub pod și
reapărea de cealaltă parte, mânăndu-și undele spre
depărtarea cenușie; așteptarea...

Ce îl aștepta?

5

Anii de copilărie erau sfârșiți.

Unde avea să-l ducă noua cotitură a vieții?

PARTEA III INIȚIEREA

Cap. XIII

„DRACUL ARAB“

5 Ploaia mărunță de toamnă învălea Chișinăul în
rețeaua ei rece și sumbră.

Spre seară, în amurg, mergea de-a lungul aleii
mărginașe a Bulevardului un omuleț, ciudat împo-
poțonat într-un palton prea lung, cu poalele târâte
10 prin noroiul străzilor, cu mânecele largi și lungi, din
care mânilor nu puteau răzbate, și cu o pălărie mare,
așezată pe gulerul paltonului ca un cort, astfel încât
cu greu se putea vedea fața trecătorului.

Ieșind din Bulevard, la colț cu strada Moscovei,
15 această siluetă stranie se înfundă în „Tolcioc“, îno-
tând în noroiul adânc și lipicios al străzilor lui nepa-
vate. Luptând cu acest fluviu cleios, omulețul nici
nu băgă de seamă că-și pierduse în noroi, Dumnezeu
știe unde, galoșii...

20 Aproximarea nopții și ploaia nu potoliseră încă
animația obicinuită din *Tolcioc* – aceste mari „gale-
rii“¹ ale sărăcimii. Vreo doi „comercianți“, observând
că trecătorul nostru se înfunda în noroiul străzilor
fără galoși, l-au apucat de capătul mânelor goale,
25 din dreapta și din stânga, lansând apeluri stridente
și ispitoare:

¹ Aluzie la celebrele magazine pariziene – Galérie La Fayette,
Galérie Printemps etc. (n. ed.)

– Pofțiți, domnule, în prăvălie, am galoși, noi-noiți parcă făcuți pentru dumneata. Și-s ieftini, las numai pentru dumneata.

– Ce galoși? Are numai niște rupturi bordelite.

5 Eu am niște ciubote mari, intri până în gât în ele și nu-ți pasă de apă și glod...

Trecătorul, spăriat, se smulse din mânilor comerțanților și porni în fugă la vale, urmat de răsesele și batjocurile negustorimii din tot *Tolciocul*.

10 La marginea Tolciocului, la hotarul mahalalei românești, cunoscută sub nume popular sugestiv de „Broscărie“, trecătorul sau, mai bine-zis, navigatorul se opri în fața unei porți deschise spre o imensă curte, în care erau împrăștiate, în dezordine, câteva

15 căsuțe joase, sub acoperiș de țiglă veche, mucegăită, cu pecetea de netăgăduită vetustate.

Trecătorul, cuprins de timiditate, se opri nehotărât. Toată curtea nu era decât o mlaștină de noroi stătut, care răspânda o duhoare grețoasă. Și căsuțele

20 cu ferestruicile lor mici, oarbe, din care numai prin una răzbătea o lumină scundă, aveau un aspect prea puțin ospitalier.

– Unde șede aici domnul Manin? – întrebă, în sfârșit, trecătorul misterios, fluturându-și printr-un gest implorator capătul gol al mânecii, adresându-se

25 unei bătrâne, care, ridicându-și fustele până la genunchi, deasupra unor galoși enormi, ca niște luntre, se îndruma cu curaj spre poartă în oceanul odorant din curte:

30 – Manin, ce fel de Manin? Ce este el? – întrebă femeia, scoțând cu greu luntrea piciorului drept din noroi, pentru ca să-și poată menține echilibrul în timpul conversației.

– Porfirie Nicolaevici Manin, corespondentul „Foișorului“ – răspuse trecătorul.

– A, *Dracul Arab (Bess-arab)*, iaca în casa aceea din fund, unde se vede lumină! – arătă cu cotul bătrâna după o aruncătură bănuitoare de ochi asupra interpelatorului și cârmi spre o altă căsuță din curte.

Impresionat de aspectul curții, nu mai puțin de privirea bănuitoare a bătrânei, navigatorul porni și el prin pasta cleioasă spre ochiul de lumină din fund.

10 La ușă, la trei lovituri discrete, dânsul fu salutat de grohăitul unei voci răgușite:

– Care dracu e acolo? Ce sunt *fanaberii*¹ asta? Intră!

Din prag, se putea vedea, la lumina unei lămpi

15 afumate, scriind la o masă – pe care erau îngrămădite farfuri, pahare de ceai, bucăți de pâine printre cărți, jurnale, obiecte de toaletă și ustensile de bucătărie – un om cu un cap disproporționat față de un trup prea scurt; cu o față palidă, fără un pic de sânge, ca o mască

20 galbenă în mijlocul părului cărunt al bărbii și al capului, prin care străbăteau ochi negri, neliniștiți, cu o expresie de iritație și de grozavă oboseală.

Un divan spart, care, din burta-i prăbușită, își etala umplutura mucegăită, și câteva scaune disperate

25 complectau mobilierul.

– Ei? Ce cauți? – întrebă supărăcios domnul cărunt, hârjenind nerăbdător pe scaun, cu creionul ridicat în sus.

– Eu sunt Vania Răutu. Mi-a scris Vasilie Vasilievici Saharov din Odessa.

30 În fața unei asemenea primiri, eroul nostru – căci el se ascundea în navigatorul drapat în aceste

¹ Fasoane, mofturi (rus.). (n. ed.)

baroce pânze – de-abia șoptea de emoție și glasul îi tremura.

– A! Pimperlic! – sări în sus, aruncându-și creionul, Dracul Arab – poetul care scrie versuri cu apă
5 de trandafir, puiul de năpârcă metamorfozat în mie-lușel, conașul pocăit, care nădărduește să-și ispășească păcatele strămoșilor cu dulcегării sentimentale! Buuun! Hai să-l vedem! Vino încoace. Ce ai înțepenit acolo la ușă?

10 Bietul Vania se uita la picioarele sale, pe care se năclăise noroiul aproape până la genunchi, și la poalele muiate ale nesfârșitului său palton.

– Ha-ha-ha-ha! – izbucni Dracul Arab la șovăiala lui, strâmbându-și sardonice gura și răsucindu-și
15 colțul bărbii. Ce te-ai împopoțonat așa? Conspirația! Desigur, se țineau băieții de stradă și toți câinii după dumneata! Vei fi speriat și femeile! Buun! Vino încoace!

– Dar sunt murdar, Porfirie Nicolaevici, mi-am
20 pierdut galoșii!

– Bre, bre, bre, câte fasoane! Apoi noi suntem deprinși ca să ne aduceți de sus glodul boieresc. Așa-i făcut Chișinăul. Pe străzi se scurge noroiul de
25 sus în vale, din cartierele boierești spre mizeria Broscăriei. Așa-i societatea toată basarabeană. Așa-i toată Basarabia. De sus se scurg murdăriile boierești și îneacă mizeria din vale. Nu face nimic! Vino aici sau iată „Foișorul“ cu opera genială, pentru care am fost plătit două copeici rândul. Șterge-ți puțin picioarele.
30 Grunea! – se adresă el către o femeie slăbuță, cu fața ciupită de vărsat, luminată de niște ochi cenușii speriați și îmbrăcată foarte sărac, dar cu o vădită îngrijire pentru decență. Grunea! Să primim cu cinste pe musafir. Are să-ți placă și ție, că știe să se prelingă în

versuri, ca siropul! Ai să verși lacrimi și să fii fericită de emoții nobile. E Pimperlic acela, știi, puiul de cio-
coi din S***, despre care mi-a scris Saharov... A!
5 Trebuie să fac prezența și dumitale! – se îndreptă el către Vania și declamă întinzându-și solemn brațul: Agrafena Ivanovna, consoartă eroică, victima amorului nelegitim și răzvrătită împotriva regimului matrimonial! Ha-ha-ha-ha! Nu face nimic, Grunea! Samovarul nu s-a stins? Să ne dai câte un pahar de
10 ceai. Ai pus mâna pe un pachet cu tutun?

– Aduc îndată; ne-a împrumutat Andrei Vichentievici. Dar scoate-ți paltonul!... – se adresă doamna către Vania – dați pălăria încoace.

Vania se simți îndată încurajat chiar de tonul vocii Agrafenei Ivanovna și se apropie de masă, strângând mâna „Dracului Arab“ și a doamnei.

Porfirie Nicolaevici Manin a fost unul din naufragații „șeasezeciștilor“ – o generație de intelectuali din decada a șaptea a veacului.

20 Fiu al unui antreprenor de lucrări publice ruinat, el a fost prins, ca și amicul său Saharov, de acel curent de răzvrătire cunoscut în străinătate mai mult sub numele cu totul impropriu de „nihilism“.

Inteligent și talentat, el repede s-a distins ca orator al întrunirilor studențești. În generația sa, un moment, dânsul a fost privit ca o nădejde a viitorului și înconjurat de un grup de admiratori, cunoscuți sub
25 numele de „Saint Maniniști“.

Această fugară glorie a fost plătită cu ruina carierei și cu chinurile vieții întregi.

30 Arestat, după vreo doi ani de închisoare, el fusese deportat în nordul provinciei Arhangelsk, într-un orașel de pescari de pe țărmul Mării Albe.

Acolo l-a urmat, fugind de la soțul ei – funcționar la una din nenumăratele cancelarii ale Petersburgului –, o tânără femeie care, atrasă și ea de curentul ideilor noi, frecventa cercurile studențești.

5 Agrafena Ivanovna – numele ei de familie nu-l cunoștea nimeni –, admiratoare entuziastă din primul ceas, a rămas credincioasă toată viața eroului visurilor sale din tinerețe.

10 Aruncat între ghețurile mărilor polare, oratorul întrunirilor studențești, în cea mai neagră mizerie, nedisciplinat, încărcat cu o ereditate nenorocită și destrămat sufletește de amintirile unei copilării dezordonate, în care belșugului de parvenit i-au urmat brusc scăderile și amărăciunile falimentului, Porfirie Nicolaevici Manin n-a dat dovadă de tăria sufletească necesară pentru rezistență în fața cruzimilor și vulgarităților vieții.

Prins, ca mulți intelectuali ruși, de viciul național al beției, el poate ar fi ajuns foarte repede la abisul de 20 degradare și descompunere sufletească, dacă Agrafena Ivanovna, prin devotamentul ei și puterea ei de idealizare, neatinsă de tristețile realității, nu i-ar fi dat acel suport moral pe care el nu-l găsea în sine însuși.

25 Cu înfățișarea ei ingrată și sănătatea șubredă, femeia aceasta avea un suflet eroic și se sacrificase de istov pentru a aduce puțină lumină în această viață înnoirată.

După sfârșitul termenului de deportațiune, lui Porfirie Nicolaevici i s-a interzis așezarea în centrele mari ale imperiului și, mai cu seamă, în orașele 30 universitare.

După multe tribulațiuni și, în mare parte, grație stăruințelor Agrafenei Ivanovna, Manin a fost, în sfârșit, autorizat să se stabilească la Chișinău, unde își

putea asigura o existență mai puțin decât modestă în calitate de corespondent pentru Basarabia al „Foișorului“ din Odessa, dar mai cu seamă mulțumită energiei Agrafenei Ivanovna, care în curând își asigurase o clientelă în calitate de croitoreasă a elitei feminine din „Broscărie“ și ca meditatoare a copiilor din mahala.

În curând, faima câștigată de corespondențele semnate „Drac Arab“ ar fi putut aduce oarecare ameliorări în existența lor, dacă excesele de beție nu ar fi 10 zădărnicit toate eforturile Agrafenei Ivanovna.

În această căsuță de la hotarele Broscăriei, Vania a venit pentru prima oară în contact cu marile curente de idei din sânul intelectualității ruse și, pentru prima oară, a fost silit să-și pună întrebarea despre 15 însăși legitimitatea existenței lui.

Exasperat de zbuciumările și adversitățile vieții, nemăsurat la vorbă, îndeosebi după două, trei păhărele de „votcă moldovenească“ (singura rațiune de a fi a Basarabiei, cum afirma el), „Dracul Arab“ 20 nu cruța pe Vania Răutu, fără să-și dea seama că avea în fața lui încă un copil.

– Nu știi ce gust a avut și Saharov pentru un cioioiaș? S-a înduișat de stihurile dumitale sau e recunoștința tubului digestiv pentru blidele din Năpădeni? 25 Dar dumneata ce dracu cauți aici?

Astfel a fost începută conversația între Vania Răutu și ilustrul corespondent al „Foișorului“.

Vania nu știa ce să-i răspundă.

– L-am rugat pe Vasilie Vasilevici să-mi recomande pe cineva care să-mi dea sfaturi literare, – 30 nu îndrăzni el să-și mărturisească altfel veleitățile de autor – pentru... alegerea cărților de citit. La noi la liceu, puțini citesc și nici nu știm unde să căutăm cărți bune...

– A! știi, știi, ești un coconăș pocăit – *dvoreanul penitent* al lui Mihailovski, mănânci cozonacul bachii și ai poftă și de plăcintă morală, cu brânza în mână și cu sufletul în rai! E plăcut să storci măduva țăranilor din Năpădeni și să dizertezi asupra materiilor înalte. Buun! Distracții până la anii de maturitate, când vei ști și dumneata să mânuiești presa la Năpădeni. Până atunci, poezele, toamna la Năpădeni, frunze aurite, triumphiuri de cocoare – le cunoaștem, le cunoaștem!

– Porfirie Nicolaevici!... Eu nu vreau să storc pe țărani. Eu vreau să învăț care este datoria noastră, eu nu vreau să mânuiesc presa...

– Ha-ha-ha-ha! vorbe dulci! Când îți vei șterge muci, le vei uita, știm noi, am văzut! Dar știi dumneata cum s-a acumulat averea Răuteștilor? Cum s-au rotunjit Năpădenii dumitale?

– Tata a moștenit de la bunicul – răspuse înăbușit Vania – și apoi a mai cumpărat.

– Prin tâlhărie, domnule! Jefuind pe răzeși, prin judecăți nedrepte, și apoi storcând toată vloga din clăcași prin boieresc; iată, vezi nasturele acesta de argint pe bluza dumitale? E condensat din sângele și sudoarea generațiilor de țărani! Și crezi dumneata cu poezele și cu vorbe de căință să ispășești ticăloșii și împilările de generații?

– Porfirie Nicolaevici, – îl întrerupse în acest moment Agrafena Ivanovna – de ce ești așa de crud cu un copilaș? Ce-i vinovat el de păcatele părinților? De unde știi ce va mai putea fi el? Desigur, e un suflet curat.

– Hop și tu, mironosișo! – se oțărî „Dracul Arab“, dar totuși se potoli.

Cap. XIV

RĂZBOIUL ȘI REVOLUȚIA

Vania a fost zguduit de revelațiunea păcatelor strămoșești. El nici nu încerca să discute teza lui Manin. De altfel, acesta știa, prin documentarea iscusită a părerilor sale și printr-o logică strânsă, să risipească orice veleitate de obiecțiuni din partea lui Vania.

După mai multe întrevederi, Porfirie Nicolaevici îi dădu lui Vania, recomandându-i discreție, o carte care avea să însemne un hotar în dezvoltarea acestuia – *Scrisorile istorice* ale lui P. Lavrov (Mirtov), lucrare pe atunci oprită de cenzură.

Cartea aceasta a fost evanghelia a trei generații de revoluționari ruși. Ea a luminat pentru Vania toată problema morală a vieții sale.

Unul din primele capitole ale *Scrisorilor*, sub titlul de *Prețul progresului*, i-a transpus filipicele „Dracului Arab“ în cadrul perspectivelor istorice și al teoremelor de sociologie.

Acolo se arăta datoria enormă ce apasă asupra intelectualilor, față de masele muncitoare, grație cărora au ajuns în situația lor privilegiată.

Scrisorile au fost citite împreună cu Moise Roitman. În curând, la discuțiile interminabile, provocate de carte, au fost atrași Ion Prestea și Nicolae Pătrașcu, cei doi „țărani“ ai liceului, și Petea Stan, tovarăș de cameră al lui Vania, în gazdă la doamna Bonin.

Teoriile lui Lavrov n-au fost primite în același fel de toți prietenii care se adunau la Vania Răutu și la Moise Roitman.

5 În publicistica legală din Rusia, tineretul care nu ieșea din clasele privilegiate, cunoscut chiar în terminologia oficială sub titlul de „declasați” (*raznociinți*), era entuziasmat pe atunci mai cu seamă de un critic implacabil și impetuos, care era adevăratul teoretician al nihilismului lui Bazarov – Dimitrie Ivanovici Pisarev, 10 redactorul faimoasei reviste „Ruskoie Slovo”.

Pisarev nu vroia să știe nimic de tradiție, de religie, de morală, pe care dânsul le califica „superstiții” și „prejudecăți”.

15 În numele „proletariatului intelectual” – termen care de sub pana lui a trecut în literatura mondială –, campionul nihilismului nu recunoștea alte norme de conduită decât cele izvorâte din rațiune și știință pură, în serviciul „egoismului luminat”.

20 În numele rațiunii, Pisarev ducea război crunt împotriva tuturor credințelor moștenite, care, natural, nu puteau fi decât „superstiții” și „prejudecăți”.

Ion Prestea, care, nefiind un „dvorean” și neavând, după credința lui, păcate de clasă de ispășit, era un adept înflăcărat al lui Pisarev și jura în numele lui:

25 – Tot ce se poate sfărâma – repeta el după idolul său – trebuie sfărâmat. Ceea ce va rezista la atacul rațiunii și al științei își justifică existența. Ceea ce va cădea în țândări nu va fi decât moloz fără coeziune. În orice caz, pentru a distruge toate superstițiile și 30 prejudecățile, trebuie să lovim în dreapta și în stânga în toate supraviețuirile trecutului, să rămână în picioare numai ce poate trăi. Nu poate izvorî nici un rău din aceasta.

– Dar – obiecta Vania Răutu – avem datoria, înainte de a lovi, să cercetăm dacă și trecutul nu ne-a transmis ceva ce *merită* să fie conservat. Nu putem lua răspunderea morală pentru destrucțiunea haotică.

5 – Datoria? Nu recunosc nici o datorie, – afirma sumbru Ion Prestea – nu am nici o răspundere morală că am fost aruncat în viață. Nu datoresc nimă-nui nimic. Și munca mea îmi justifică revendicările până la limita puterilor mele.

10 – Dar nu recunoști nici filozofia, nici arta? Un Platon sau un Rafael n-au dat nimic omenirii și chiar ție? – întrebă liniștit Moise Roitman.

– Filosofie? Baliverne, bune pentru a gâdila pe eunuci. Și mai presus de toată opera lui Rafael eu 15 pun părechea de ghetete nouă care mi-ar apăra picioarele de frig și de umezeală, iar femeile lui Rafael, cele sfinte și cele nesfinte, nu sunt bune decât pentru cucoane isterice sau romanțioase.

20 Și Ion Prestea, spre a-și ilustra teza, își ridică sugestiv piciorul cu talpa ghetetei găurită.

– Natura – urmă el – nu e nici templu, nici galerie de picturi, ci un atelier și un laborator și omul nu-și justifică existența decât prin valoarea sa individuală învederată prin munca lui utilă...

25 Aceste discuțiuni au luat curând, sub presiunea evenimentelor, o nouă întorsătură.

În ajunul războiului ruso-turc, fură concentrate în Basarabia multe trupe și în Chișinău se stabilise marele cartier general al armatei.

30 În așteptarea isprăvilor eroice ale oastei imperiale, bătea praznicul din plin, cum în acest tihnit oraș și în toată Basarabia nu se mai văzuse.

Parăzi, solemnități, recepțiuni, baluri, zângănit de pintenii, străluciri de epoletii, uniforme brodate în aur, fracuri încrustate de decorațiuni, rochii de coltate, briliante, perle – tot caleidoscopul de nestemate și de artistice giuvaiere.

Dar dedesubtul acestora: orgii, excese, abuzuri, malversațiuni și chiar crime.

Strălucirile oficiale nu puteau acoperi toate ignomiile.

Gurile rele au și decernat atunci celor două doamne mai frumoase din aristocrația locală titlurile de „împărăteasă” și de „mare ducesă” și toate rangurile aveau reprezentantele lor în familiile de elită.

Veștile despre o năvălire nocturnă, sub conducerea eroilor titrați, într-o școală de fete au răspândit murmure sinistre despre sinucideri, dispariții misterioase și drame grozave în sânul familiilor modeste.

Noroiul de sus se scurgea în vale, înecând suburbiile Chișinăului.

Într-o seară, Porfirie Nicolaevici Manin l-a întâmpinat pe Vania trompetând imnul războinic al oastei pravoslavnice, ținând mâinile pâlnie la gură și umblând în „pasul de găscă”.

Tram-ta-ta-ta-pam-pam-pam!

Tună slava biruinții.

Bucură-te suflet rus!

Tram-ta-ta-ta-pam-pam-pam!

– He, dacă nu ești suflet rus, – abordă el pe Vania fără măcar să-l salute – nici slav, ești însă totuși fiu al patriei, pravoslavnic și balcanic și, desigur, sufletul dumitale saltă de bucurie pentru că oastea pravoslavnică are să vă elibereze de sub jugul Semilunei

– Tram-ta-ta-ta-pam-pam-pam! Are să vă frece ridichea oastea pravoslavnică, mă frate balcanic! încât aveți să plângeți după Semilună, dacă providența nu va pregăti pentru emancipatori o papară ardeiată, mai strașnică decât cum a fost cea din Crimeea...

„Dracul Arab” era unul din numeroșii intelectuali, care doreau din suflet înfrângerea oastei pravoslavnice, așteptând de la această înfrângere o nouă eră de reforme pentru Rusia. Pe el îl bucurau dar veștile despre destrăbălarea din armată, desfrâul ofițerilor, abuzurile și delapidările comandamentului și malversațiunile furnizorilor. Acestea creau tot atâtea șanse pentru înfrângerea Rusiei.

În camera lui, lipsită de ornamente, el afișase pe perete o gravură dintr-o revistă, care reproducea tabloul celebru, în care o sentinelă rusă din Balcani, într-o manta zdrențuită, se preface la postul său, sub gerul crunt al munților, într-un bloc de gheață, cu inscripția: În Balcani e liniște!...

Când ziarele aduseră vestea despre respingerea cu multe pierderi a primului asalt împotriva Plevnei, Dracul Arab aranjă un fel de banchet, în care, dacă piesa de rezistență a fost numai un ghiudem foarte sărat și pipărat, în schimb „votca moldovenească” curgea cu profuziune.

– Frate Pimperlicule! să dai pe gât un păhărel pentru Osman Pașa, liberatorul Balcanilor și al lumii întregi de ciuma țaristă.

Nu-i vorbă, veștile despre victoriile rusești nu mai puțin motivau recursul la „votca moldovenească” (pentru a „îneca năcazul”; și în acest caz Dracul Arab isprăvea de obicei cu un scandal, care nu rareori ducea la pugilat și pricinuia multe neazuri Agrafenei Ivanovna).

Era natural ca aceste dispozițiuni ale intelectualității ruse să se răsfrângă și în cercul tineretului școlar din Chișinău, în măsura în care curente de idei din Rusia pătrundeau până la el.

5 Dar pe culmile societății basarabene atmosfera era confuză, lipsită de orice orientare.

O ciudată repercusiune a războiului asupra psihologiei moldovenilor din Basarabia Vania Răutu a putut-o descoperi la tatăl său.

10 Într-o zi, în timpul vacanței, Iorgu Răutu făcu lui Vania un semn să-l urmeze în „cabinet”. Acolo, deschizând ușa cămăruții, unde se afla casa de fier în care își ținea el registrele și documentele, îi arătă, atârnată pe perete, o gravură veche, tipărită la Iași: „Ștefan cel Mare la poarta Cetății Neamțului”.

15 – Aista-i Ștefan cel Mare, domn al Moldovei. Acolo sus pe zid, vezi maică-sa care nu-l lasă să intre în cetate până ce nu-și răpune dușmanul.

20 Pentru Iorgu Răutu, ca și pentru toți țărani din Basarabia, numele lui Ștefan cel Mare aproape singur mai supraviețuia pustirii vremurilor. Orice ruină, ca și orice pod mai vechi erau atribuite aici lui Ștefan cel Mare.

25 Pentru țărani moldoveni din Basarabia, care adesea erau întrebuințați la căratul munițiilor și al proviziunilor până la front, războiul a fost un prilej de contact cu Moldova de peste Prut. Contactul acesta n-a adus însă vreo schimbare esențială în mentalitatea lor. Ei, peste Prut, vedeau pe aceiași „nacealnici”¹ și „ghenerari” ruși în aceeași situație dominantă, ca și dincoace de Prut.

¹ *Nacealnic* (rus.) – conducător, șef (n. ed.)

Și dacă se minunau că și „moscalii” (soldații) acolo „tot moldoveni sunt și grăiesc moldovenește ca și la noi”, pe de altă parte, constatau că boierii de dincolo au „mai mare putere și țărănimea îi mai săracă și mai apăsată decât pe la noi”.

10 În schimb, în orașe și mai cu seamă în mediul intelectualilor, războiul, pentru prima oară, a creat o legătură mai strânsă cu societatea rusă, deșteptând curente politice și sociale, care de mai de mult agitau opinia publică din Împărăție.

15 Mișcarea revoluționară, care, de la începutul decadelor a opta, câștigă zilnic în intensitate, n-a fost oprită de război. Entuziasmul, mai mult sau mai puțin factice, provocat de el în unele cercuri ale societății ruse, a fost de prea scurtă durată.

Dimpotrivă, războiul a arătat reversul medaliei. Încât agitația revoluționară pătrundea tot mai adânc și cuprindea cercuri tot mai largi în masele populare.

20 Focul revolverului Verei Zasulici a găsit răsunset și în Basarabia.

În cercul care se aduna la Vania Răutu sau la Moise Roitman, actul tinerei eroine a fost primit cu multă înflăcărare.

25 Discuțiunile, cu toate divergențele teoretice dintre Ion Prestea, Moise Roitman sau Vania Răutu, nu împiedicau acordul lor în ce privește legitimitatea acestei acțiuni teroriste.

Cap. XV

SEMINARIȘTI ȘI „ODESSIȚI“

În curând, însă, Vania ieși din cadrul strict al discuțiilor prietenești de până acuma.

5 În această privință, o înrâurire deosebită a avut-o contactul cu „seminariștii“.

În lumea școlară a Chișinăului, de ani îndelungați se ducea un război crâncen între „gimnaziști“ și „seminariști“.

10 Gimnaziștii, adică elevii liceului, în cea mai mare parte copii ai claselor privilegiate și pentru care învățătura deschidea toate perspectivele, nu puteau, natural, inspira multă simpatie seminariștilor, băieți de popă și dascăli de țară, condamnați să rămână în „tagma duhovnicească“.

15 Diferențele erau încă accentuate prin faptul că seminariștii, crescuți și trăiți în mediul satelor, se simțeau *moldoveni*, pe când gimnaziștii erau mai înstrăinați și pierduseră conștiința legăturii lor etnice cu masele țărănimii.

20 Din această „necompatibilitate de umoare“ se nășteau adesea conflicte violente între cele două categorii de școlari.

25 Iar seminariștii fiind de obicei mai zdraveni și deci gimnaziștii de cele mai multe ori înfrânți, la aceștia din urmă, disprețul pentru „mojici“ se mai alia cu furia neputinței.

Vania Răutu a legat totuși cunoștință și prietenie cu un seminarist, Vasile Giurilă, din județul Orhei, un băiat blond, de vrâsta lui, cu luciri de oțel în ochi.

După primele sondări și încercări de discuție, 5 Vania Răutu în curând și-a dat seama de tăria intelectuală și morală a noului său tovarăș, despre inteligența lui vie, ca și de caracterul său.

Dar lucrul mai de seamă era că Vasile Giurilă aducea o notă cu totul nouă.

10 Prietenii lui Vania Răutu din liceu, chiar fără excepție pentru Prestea și Pătrașcu, dacă nu se simțeau rusificați pe deplin, se credeau mai presus de distincțiunile naționale, revoluționari internaționali, cetățeni ai lumii.

15 Niciodată Vania Răutu n-a putut uita prima seară, când la discuțiunile cenaclului de liceeni au luat parte și Vasile Giurilă cu alți doi seminariști.

20 Vania Răutu a dat atunci cetire unui număr al foii revoluționare clandestine, tipărită în străinătate, „Vperiod“ (Înainte).

Articolul de fond (atribuit directorului revistei, P. Lavrov, autorul *Scrisorilor istorice*), cu multă căldură predica datoria, pentru orice revoluționar și chiar pentru orice intelectual conștient de misiunea 25 ce-i pune pe umeri istoria, de a „merge în popor“.

Un revoluționar, scria P. Lavrov, trebuie să apară în ochii țărănimii dezbrăcat de orice vestigiu de privilegii sociale. Trebuie să vie în sânul maselor ca un *muncitor*, câștigându-și viața prin muncă fizică. Nu-mai așa poate el inspira încredere și răspândi evanghelia revoluționară printre muncitorii satelor.

– Dar cum aveți să mergeți voi în *popor*? – întrebă deodată Vasile Giurilă. Credeți că e destul să vă puneți un suman în spate și opinci în picioare?

Dar nici nu știți măcar să grațiți mai omenește în limba lor!

– Dar țăranii nu sunt șoviniști! Apoi nu se cer prea multe cunoștințe lingvistice ca să le poți vorbi; și, la urma urmei, înțeleg și ei puțin rusește, – obiectă hotărât Moise Roitman. Apoi, socialismul poate birui prin simpla înfrățire a muncitorilor, fără deosebire de caracter etnic sau religie, împotriva burgheziei internaționale. O societate nu poate fi dar clădită mai liberă și mai fericită decât pe o temelie națională.

– Bine! – răspunse atunci Giurilă. Dar Lavrov spune că țăranul nu trebuie să te privească ca pe un străin. Și cum te va privi el, când îi schimonosești limba? Și apoi, nu te înțelege și nici nu-l înțelegi. Ce? Credeți voi că un popor e ca un sac de păpușoi: l-ai turnat sub piatra morii istorice și iese făină sau păsă? Apoi, pentru ce o mie de ani Europa a fost învelită în întuneric după căderea Imperiului Roman? Pentru ce a trebuit să treacă o mie de ani până ce s-au încheșat din dărâmăturile civilizației antice popoare noi, cu limbă nouă și cu suflet nou? Priviți ce se petrece la noi în Basarabia: nemernicia de sus, sălbătăcia de jos! Nici o rază de lumină nu poate pătrunde în întunericul satelor din cauza straturului impermeabil, pe care îl formează cultura străină a intelectualilor noștri. Și în zadar citiți și discutați aici, revoluția nu se poate face fără mase, iar masele nu pot urma niște avortoni intelectuali, care nu sunt în stare să le aducă lumina civilizației în forma accesibilă lor.

Odată cu discuțiunile aprinse de problemele ridicare de acest fiu de popă, Vania Răutu vedea lămurit că dinaintea lui se deschideau perspective nebănuite până atunci.

Marii „narodnici“ ruși – Gleb Uspenski, Zlatovrațki, Zasodimski, Eliseev, poetul Nekrasov – cântau slava țăranului rus, predicau apropierea de el.

Dar țăranul moldovan din Năpădeni, din Cerleni, din Ciripeni, din Solonți, pe care-l cunoștea el, Vania, nu era țăranul rus. Nu numai că vorbea altă limbă decât cea rusească, nu numai că se afla pe o altă treaptă de cultură, dar avea și altă mentalitate, și alt suflet. Cum dar s-ar fi putut apropia de acest suflet el, Vania Răutu, care nu cunoștea nici trecutul lui și nu văzuse până atunci nici o singură carte scrisă în limba lui (afară de Biblie)? Iar din literatura lui nu cunoștea decât cântecele auzite de le evreul Lemeș?

La liceu, la cursul de geografie, despre români și România el aflase doar atâta:

Principatele Unite ale Valahiei și Moldovei. Capitala: București; populația: trei milioane și jumătate de locuitori, în majoritate români. Produce porumb, prune uscate și vin acru...

Iar profesorul Șimanschi, mare slavofil, a încercat odată chiar să dovedească că „moldovenii“ sunt slavi romanizați, datori deci să se întoarcă la matcă!

În afară de aceste elucubrațiuni, numai insultele și batjocura Marincăi Scârnavie, vecinic exasperat împotriva „rrromanilor“, aduceau aminte băieților de liceu despre originea lor!

O nouă împrejurare a lărgit încă cercul de viziune al cnaclului lui Vania Răutu și a așezat pe altă temelie întrunirile lui.

Aceasta a fost cunoștința făcută de Vania cu „odessiții“.

După moartea lui Tosia, starea sănătății Smaragdei Theodorovna impusese soților Răutu o călătorie în străinătate. Vara aceea au petrecut-o în munții Elveției.

Costea și Mașa au fost lăsați în grija coanei Anica Brașevan, fostă Mesnicu, iar pe Vania, Natalia Chirilovna Voronin îl luă la Odessa, unde soții Voronin aveau închiriată o frumoasă căsuță pe malul Mării Negre la „Fontan“ – celebra suburbie de vile a Odesei.

Natalia Chirilovna, foarte afectuoasă și întotdeauna drăguță cu Vania, nu-l stingherea întru nimic. Încât el, aproape în fiecare zi, putea merge în oraș, de care „Fontanul“ era legat cu o linie de tramvai.

Vasilie Vasilievici Saharov, acum un „vechi student“, cu o mustăcioară subțire și cu o bărbuță neagră încrețită, a introdus pe Vania într-o lume nouă; între altele, l-a prezentat Verei Nicolaevna Marmarov, care, în urmă avea să aibă un rol atât de însemnat în viața lui Vania. Pe atuncia ea era o foarte tânără și delicioasă fetișcană de abia șaptesprezece ani, cu un bogat păr blond buclat, cu ochii albaștri senini și adânci, ca lacuri de munte, și cu un zâmbet care prin el însuși lumina și aducea bucurie tuturor.

Dar, pentru moment, un mai mare interes prezenta pentru Vania legătura cu frații Goncev – Grișa și Polia –, elevi ai liceului din Odessa, unde fuseseră transferați, după permutarea la Curtea de Apel din Odessa a părintelui lor, un înalt și integru magistrat.

Frații Goncev, deși numai cu puțin mai în vârstă decât Vania, erau mult mai avansați decât el în atmosfera revoluționară.

Ei își puteau procura regulat publicațiunile clandestine și formaseră și dânsii un cerc la care luau parte elevii și elevele din școlile secundare din Odessa.

Sub direcția Verei Nicolaevna Marmarov – cunoscută în cercurile tineretului revoluționar sub porecla de „tovarășul Undina“ –, aveau loc aproape în fiecare sărbătoare ședințe de „autoinstrucție“, în care

se discutau atât cele citite în comun, cât și evenimentele politice la ordinea zilei.

Din pricina lui Vania, a fost pusă într-o ședință și problema națională.

Bineînțeles, „odessiții“ erau cu toții internaționaliști și nu recunoșteau nici o însemnătate factorului etnic.

– Barierele pe care deosebirile naționale le ridică între popoare – afirma Polia Goncev, un băietan foarte lung și foarte subțire, cu un cap cu trăsături fine, care contrasta cu vocea adâncă și puternică de bas de adolescent – toate îngrădirile acestea, care rezultă din mulțimea de limbi, stau în calea progresului; din ele izvorăsc conflicte și războaie, care asigură dominațiunea exploataților și a opresorilor.

– Nu deosebirile de naționalitate și de limbă produc conflicte și războaie – obiectă cu multă vioiciune Vania. Nu s-au războit oare între ele, veacuri îndelungate, diferitele stătuțele germane și republici italiene, cu toată comunitatea de origină etnică și de limbă? Iar Franța, cu bretonii, normanzii, provensalii, catalanii și bascii ei, nu mai puțin formează o unitate armonioasă. Nu poate fi monotonie și uniformitate, acolo unde este viață. Toată bogăția naturii izvorăște din varietatea formațiunilor organice. Și civilizația, ca un produs armonios al omenirii, presupune, ca o condiție neînlăturabilă, colaborarea dintre geniile atât de variate ale marilor națiuni. Națiunea engleză, ca și cea franceză, germană, italiană sau spaniolă, tocmai mulțumită deosebirilor dintre ele, au adus fiecare un prinos neprețuit la tezaurul comun al civilizației umane. Deznaționalizarea unui popor îl transformă întotdeauna într-un corp inert, într-o greutate moartă care se va pune în calea propășirii mondiale.

Vorbind, Vania parcă avea înaintea ochilor săi sa-tele moldovenești oropsite din cotitura Năpădenilor.

„Tovarășul Undina“ asculta cu multă atenție argumentele lui Vania. De mai multe ori ea se ridicase de pe scaun, apoi iarăși se așezase, desfăcând și încheind din nou cureaua bluzei sale. La sfârșit, ea păși hotărât spre Vania și-i întinse mâna cu acel gest de „bun camarad“, care-i era caracteristic, declarând:

– Tovarășe Pimperlic! (spre a se conforma normelor de „conspirațiune“, Vania fusese prezentat sub această poreclă). Chestiunea pe care o ridici mai trebuie discutată, pentru ca să putem pune de acord interesele culturii naționale cu necesitățile revoluției sociale.

Vania era în al șaptelea cer.

Astfel a fost hotărâtă colaborarea odessiților cu chișinăuțenii, s-au stabilit mijloacele de comunicație și Vera Nicolaevna s-a angajat să asigure „adresele conspirative“.

Vania Răutu a conceput imediat un plan grandios al organizării „cercurilor de autoinstrucție“ în toată regiunea din sud-vest, în scop de a pregăti cadrele Revoluției.

În acest sens, el și-a primit „mandatul“ din partea odessiților pentru Chișinău.

Cap. XVI

„ZWEI SEELEN WOHNEN, ACH! IN MEINER BRUST“¹

Vania se întoarse la Chișinău după sfârșitul vacanței, socotindu-se „luptător înregimentat în marea oaste a Revoluției mondiale“.

Și, la vrâsta de patrusprezece ani, în noua lui ipostază de „revoluționar mondial“, el vedea viața în altă lumină și în altă perspectivă de cum o văzuse băiețușul din Năpădeni sau ca „Pușkin“ al școalelor din Chișinău.

De fapt, însă, el rămăsese tot sensibilul pupil al Irinei din Năpădeni, precum și visătorul și expansivul „Pușkin“ din Chișinău.

În gazdă la doamna Agripina Bonin, era foarte fericit pentru că avea alături de dânsul acum pe Costea care se înscrișese în clasa pregătitoare a liceului. Vania îi sacrifică multă vreme, ca să-i ușureze transplantarea din Năpădeni și aclimatizarea în mediul școlar. Se credea dator să ferească pe Costea de suferințele prin care trecuse el însuși sub oblăduirea lui Tosia.

¹ „Ah! Două suflete-mi sălășluiesc în piept“ – celebru vers din *Faust* de J.W. Goethe. Aici, în traducerea lui Ștefan Aug. Doinaș (Goethe, *Faust*. Partea I și Partea II, București, Editura Univers, 1982, p. 77).

Și îl bucura nespun dragostea pe care o manifesta cu fiecare prilej bunducul său de frate, drăgăstos, dar îndeobște tăcut și puțin expansiv.

L-a dus îndată în casa Lungeștilor, pe care continua să o frecventeze, cu toate că Sașa Lungu nu avea nici o înclinațiune spre preocupări literare sau științifice și mai puțin spre cele revoluționare.

Numai surorile lui – mai cu seamă Tania – s-au arătat accesibile propagandei. Tania citea cu multă simlînță toată „literatura” revoluționară pe care i-o dădea Vania și asculta povestirile lui, ca fermecată, cu ochii scânteietori, cu umerii ridicați în sus spre gâtul ei scurt, cu fața întotdeauna aprinsă.

El se simțea acasă la el și mulțumit în sânul familiei Lungu și în intimitatea cu Costea. Dacă el ar fi urmat numai îndemnul firii sale, nu s-ar fi despărțit niciodată de acest mediu.

Dar acum conștiința nu-i dădea răgaz. Ea nu-i mai permitea nici cele mai simple și nevinovate plăceri. Muștrările de cuget îl chinuiau pentru orice petrecere sau distracțiune pe care și le îngăduia.

Discursurile lui Porfirie Nicolaevici Manin – în lumina învățăturilor lui Lavrov, Dobroliubov și Mihailovski – îl încăreau personal și direct cu răspundere pentru generațiile de boieri asupritori și împilatori din Năpădeni. El nu putea dar găsi echilibru sufletesc, nu putea fi împăcat cu sine însuși, dacă nu ispășea păcatele strămoșilor prin jertfa de sine, sfărâmand orice solidaritate cu „clasa împilatorilor”, din care ieșise.

Vania Răutu, cu firea lui entuziastă, biruindu-și dar dispozițiunile pentru o viață tihnită în sfera preocupărilor pur științifice și literare, păși cu hotărâre pe calea pe care îl mâna „conștiința bolnavă” de „pocăit”.

La prima întâlnire a prietenilor, care a avut loc la Moise Roitman, Vania comunică propunerile odessiților și făcu apel la conștiința lor de „proletari intelectuali”.

Privind în jurul lui, el avu inspirația să declame celebra poemă de Turgheniev, evocarea imperativului de conștiință revoluționară;

– Văd o imensă clădire. În fațada ei e deschisă o portiță îngustă. Dincolo, întuneric intens. Pe prag stă o tânără copilă. Din adâncimile întunericului suflă o voce glacială și înceată: „*Știi tu, care vrei să treci peste acest prag, ce te așteaptă?* – *Știu!* răspunde copila. *Frigul, foamea, ura, disprețul și hula, închisoarea, suferința poate și moartea?* – *Știu. Sunt gata.* – *Și din partea părinților și prietenilor de ieri?* – *Știu! și din partea lor.* – *Ești gata și la crimă?* Copila își plecă smerit capul: – *Sunt gata chiar pentru crimă!* După o clipă de tăcere răsună din nou vocea surdă: *Intră!*” Copila trece acest prag și un vâl gros cade în urma ei...

Vania, adânc emoționat, puse prietenilor săi întrebarea:

– Sunteți gata să suferiți ura și prigonirea? Să vă jertfiți viața? Sunteți gata și pentru crimă?

A urmat un moment de tăcere. Apoi, palizi, copiii au răspuns cu toți, ba chiar „egoistul” Ion Prestea mai hotărât decât ceilalți:

– Suntem gata!

Astfel a fost constituită la Chișinău prima celulă revoluționară din care făceau parte, alături de cuconășul din Năpădeni Vania Răutu, „jidantul” Moise Roitman, „țărani” Ion Prestea și Nicolae Pătrașcu și „teologii” Vasile Giurilă și Andrei Găină.

În curând, funcționau la Chișinău nu mai puțin de șaptesprezece celule, din care făceau parte elevii

din seminar, din școala reală, din liceul de fete și câțiva gimnaziști, mai cu seamă dintre elevii evrei.

Creator a șaptesprezece focare de viitori eroi ai revoluției mondiale, Vania Răutu se repezi în cele două zile de sărbători consecutive la Odessa, să-și comunique triumful Verei Nicolaevna Marmarov.

Acolo, la gazda „conspirativă“, el dete peste un tânăr păros, sumbru și tăcut, care fierbea ceva pe o lampă de spirt și se uita chiorăș la Vania, frecându-și cu dosul mâinii vârful nasului.

– Aș vrea să pot vedea pe Vera Nicolaevna Marmarov – îi declară timid Vania.

Părosul îl privi cu ostilitate, scuipă cu dispreț în lături pe jos și-i răspunse:

– N-o cunosc.

Vania a rămas cu gura căscată:

– Cum n-o cunoașteți? Am fost împreună la Polia Goncev și dânsa m-a prezentat, eu sunt Vania Răutu, membru în comitetul cercurilor de autoinstrucție din Chișinău.

Părosul scuipă cu un dispreț superlativ și, dându-și cu putere o lovitură cu dosul mâinii în nas, se oțărî:

– Nu cunosc nici pe Polia al dumitale, dracu' știe cum îl cheamă, nici pe Vania ducă-se pe pustiu, de unde o fi, nici cercul de idioți care te-a putut alege în vreun comitet. Înțelegi?

– Dar îmi spuneți cu toții *Pimperlic*.

– Pe tovarășul *Pimperlic* îl cunosc și-mi pare rău că nu știe abecedarul conspirațiunii...

Vania înțelese, în sfârșit!

– Aș vrea să văd pe tovarășul *Undina*, – spuse el rușinat.

– Am să-i comunic! La ora unsprezece și douăzeci și cinci vei avea răspunsul în fața vitrinei magazinului

Toinet din strada Richelieu. Cât e just ceasul la dumneata? Eu sunt Marat.

Cu mult înainte de ora fixată, Vania se plimba nervos pe lângă magazinul de mobile din strada Richelieu, privindu-și ceasul la fiecare două minute și pândind în toate părțile apariția nădăjduită a Verei Nicolaevna.

Fix la momentul stabilit, îl zări pe „Marat“ și se aruncă radios spre dânsul.

Dar părosul și sumbrul conspirator se strâmbă așa de feroce la dânsul, parcă gata să-l înghită, încât bietul „tovarăș *Pimperlic*“ încremeni pe loc.

– În fața vitrinei! – îi șuieră fioros Maratul conspirativ și trecu înainte.

Vania, simțindu-se ca un câne bătut, se postă umil „în fața vitrinei“.

Peste câteva clipe i se alătură și conspiratorul, făcându-se că admiră mobilele expuse, și-i furișă în mână un bilețel:

– Conspirația e prima datorie a revoluționarului, – îi șopti dânsul, clocotind.

Vania citi bilețelul: „Ora patru jumătate; bulevardul *Nicolae*, pe bancă, lângă statuia *Ecaterinei*“.

Îmbujorată de adierea vântului marin de toamnă, sub căciulița ei de astrahan negru, care nu-i putea stăpâni buclele blonde, strângându-și bărbia în gulerul tot de astrahan al paltonașului care-i învelea silueta feciorelnică, tovarășul *Undina* salută cu gravitate pe tovarășul *Pimperlic*.

Sub cerul senin, razele soarelui de apus se resfrângeau pe tot întinsul mării în mii de luciri sclipitoare.

Rezemați de balustradă, cu fața spre nesfârșirea undelor verzi, scânteietoare și înspumate, conspiratorii

discutau problemele de organizare ale „cercurilor de autoinstrucție“.

Raportul tovarășului Pimperlic aprobat, planul de expansiune în celelalte centre școlare stabilit, tovarășul Undina întrebă:

– Ai citit pe Karl Marx, tovarășe Pimperlic? – și ochii albaștri, mai adânci ca marea și mai senini ca cerul, îl priveau cu gravitate.

Tovarășul Pimperlic, de rușine, se făcu mai roșu ca macul și abia putu bolborosi:

– Nu l-am citit încă, Vera Nicolaevna. Mă tem că nu-l voi putea încă înțelege...

– N-ai studiat încă economia politică?

Vania lăsă în jos capul în tăcere, strângându-și mâinile la piept.

– Câți ani ai? – îl interogă severul tovarăș Undina.

– *Aproape...* cincisprezece, – îngăimă vinovat interogatul.

– Pentru *Capital*, e încă prea devreme, – hotărî încercatul tovarăș Undina, de pe pedestalul celor șaptesprezece ani. – Dar cel puțin *Manifestul comunist* trebuie să-l citești. Ți-l voi procura eu. Numai atunci vei ști pentru ce ne jertfim noi...

Globul inflammat al soarelui se scufunda în abisul mării, aprinzând mii de făclii roșii printre încrețiturile întunecate, cu panașele lor albe.

Vania, ridicat deasupra lutului pământesc, transfigurat de fericire negrăită, prindea în adâncimea ochilor albaștri reflexul flăcărilor solare...

Pojarul mistic aprins în sufletul lui Vania Răutu de acest reflex nu a mai fost stins.

Dar lutul pământesc îl trăgea în jos.

Acum, și mai mult el simțea muștrări de cuget și vedea o scădere morală în fiecare ceas de veselie nevinoată pretrecut în sânul familiei Lungu.

Mai cu seamă dacă îl ispitesc cu o prăjitură incorrigibilă Tania, care avea darul să prefacă pe ferocele revoluționari în copil sentimental și blajin prin niște mijloace ridicol de simple: cu o furculiță băgată în buzunar, pe care Vania pe neașteptate o găsea acolo în mijlocul unei conferințe, cu un ghem de lână roșie aninat la spate, care stârnea ilaritatea obștească sau cu schimonosiri și pastișări de gesturi și de cuvinte ale membrilor cenaclului.

În iarna aceasta Vania s-a simțit însă vinovat de o scădere mai gravă.

Pentru trecerea în clasa a cincea, Iorgu Răutu dăruise lui Vania, de ziua lui, un ceas de aur, un superb „Patek“ cu repetiție, care, la presiune, vestea ora în sunete armonioase, fără să te mai uiți la cadran.

Vania era grozav de mândru de acest „Patek cu certificatul fabricantului“, cum nu-l aveau nici profesorii. El mereu îl scotea din buzunar, la curs și în stradă, și nu se mulțumea să vadă ceasul, dar îl făcea să și bată ora, mai ales dacă cineva o putea auzi.

În subsolul unei case dărăpănate din strada Mihailovsca se găsea o mică papetărie, cu accesul direct din stradă prin câteva trepte de piatră, roase de vreme.

În această papetărie, condusă de o femeie fără vârstă, palidă și extrem de slabă, Vania obișnuia să se aprovizioneze cu caiete, creioane și penițe, primit fiind întotdeauna cu atenție deosebită ca un „client serios“.

Intrând în prăvălie într-o zi, Vania după ce-și făcu „Patekul“ să bată ora, observă pe patroană plângând cu hohote, cu capul rezemat de tejghea. La intrarea mușterii, ea își vârî batista în gură și numai umerii i se cutremurau; nemișcată, cu ochii încercuiți de

dungile roșii ale genelor inflamate, ea parcă privea din abis și nici nu vedea pe Vania.

– Ce s-a întâmplat? De ce plângi? – întrebă Vania, băgându-și stingher „Patekul“ în buzunar.

5 Era o vulgară și jalnică poveste a micilor mizerii.

Soție de funcționar bătrân și paralizat, a cărui pensie nu era îndeștulătoare pentru a întreține o familie cu doi copii în școală, biata femeie se zbătea cu micul ei comerț, să îngrijească pe bolnav și să dea
10 învățătură copiilor; o poliță de două sute de ruble protestată și investită cu formula executorie amenința cu ruina desăvârșită, cu soțul lăsat pradă boalei cumplite, cu copiii aruncați în stradă...

Vania se simți ca trezit dintr-un vis fascinant și urât.

15 Cu mâni tremurătoare, el descheie mantaua cu bumbi de argint, scoase ceasul din buzunar, îl aruncă cu lanț cu tot pe teighea și fugi, spunând doar în treacăt:

– Luați! Costă de trei ori mai mult...

20 El văzu numai abisul ochilor negri înspăimântați de bucurie și două brațe scheletice aruncate în lături.

Peste puțin timp, doamna Bonin observă dispariția ceasului. Dar toate investigațiunile și insistențele ei au fost zadarnice. Vania tăcea.

25 Astfel Agripina Ivanovna a fost silită să scrie la Năpădeni.

O scrisoare, foarte acidă, a Smaragdei Theodorovna l-a făcut să plângă, dar nu i-a descleștat gura.

Pe la papetăria din strada Mihailovsca Vania nu a mai dat.

30 Cu mult mai târziu, Iorgu Răutu reuși să răscumpere ceasul din amanet și avu generozitatea să-l restituie lui Vania.

Cap. XVII

PAVLUȘA BRAȘEVAN

La Năpădeni îl așteptau pe Vania Răutu noi încercări.

5 Smaragda Theodorovna, la vrâsta de aproape treizeci și cinci de ani, cu silueta îngreuiată, cu trăsături aspre și cu privirea severă, se cristalizase desăvârșit ca matronă temută a societății județene.

10 Ea părea resemnată, după pierderea lui Tosia, și cu atât mai mult se consacra îngrijirilor pentru Mașa – la opt ani, o fetiță care promitea mult ca frumusețe, o fire ascunsă și insinuantă, apăsată de o dragoste geloasă și intolerantă.

15 Pentru Vania Răutu a fost o surpriză de a găsi instalat în camera lui pe Pavlușa Brașevan, invitat anume de Smaragda Theodorovna, cu nădejdea influenței bune din partea lui asupra lui Vania.

20 Influența exercitată de Pavlușa, din nenorocire, se îndreptă cu totul în altă direcție decât cea dorită de Smaragda Theodorovna.

Pavlușa Brașevan, acum un tânăr „domn“ cu pretenții la eleganță, era foarte popular în mediul cucoanelor bătrâne, ca băiat cuminte și serviabil, cu idei sănătoase și maniere bune; iar în acel al duduilor tinere – pentru înfățișarea lui plăcută, cu toată culoarea măslinie a feții.

La pragul celor douăzeci de ani, cu mustața mică ce-i umbrea buza și cu mari ochi negri, dânsul era și un profesional răpitor de inimi în sânul tineretului feminin din domesticitate – având și multe aventuri printre femeile și fetele din sat.

Din prima zi, el începu să-și bată joc de „candoa-rea de porumbiță” a lui Vania.

Amintirile lui Vania Răutu au rămas apăsate din copilărie de o icoană urâtă.

La șase ani, după măritișul Irinei, îngrijea de el bona Mina, sub înalta directivă a Margaretei Jozefovna.

Aceasta din urmă nu găsea necesar să se jeneze prea mult față de „un copil care nu înțelege încă nimic” și adesea parcă găsea o deosebită plăcere să nu-și dosească față de Vania detaliile de toaletă. Inconștiență sau poate și perversitate de femeie nesocotită de bărbați – ea se plimba de multe ori prin camera lui Vania numai într-o cămașă scurtă, care, la orice aplecare sau gest mai viu, dezvelea peisagiile dezolante ale anatomiei ei de cărnuri veștede.

Vania, în aceste ocaziuni, era totdeauna prins de un dezgust violent, dar și de o neînțeleasă surescitare.

Îi era scârbă și, în același timp, nu se putea stăpâni să nu urmărească evoluțiunile Margaretei Jozefovna, la pândă noilor revelațiuni.

Vania Răutu – crescut de mama Irina, care nici ea nu făcea multe fasoane față de el, trăit în mijlocul copiilor de țărani, care nu cunoșteau nici îmbrăcăminte complicată, nici nu se fereau să se scalde băieți și fete împreună – nu era un copil de o „inocență” cristalină, pentru care să fi existat vreun mister feminin impenetrabil.

De altfel, în mediul rustic, în raporturile simple de la țară, ca și în traiul printre animale domestice, el

nu avea nevoie de inițiere specială în ce privește procesul vieții.

Dar față de Irina, față de Ilenuța și în urmă față de prietenele sale, eleve ale liceului din Chișinău sau Odessa, el niciodată nu se simțea stingherit sau tulburat de contactul feminin. Chiar episodul romantic cu Aniuta Burlacu fusese cu desăvârșire străin de senzațiuni impure.

Reminșcența peisajelor sahariene dezvelite de Margareta Jozefovna rămânea un fapt izolat, fără nici o legătură cu celelalte raporturi ale lui față de sexul frumos.

Amintirea lor îi provoca numai un sentiment de aversiune, ca aspectul unei tumori urâte.

Lui Pavlușa Brașevan parcă i-ar fi făcut plăcere să atragă atențiunea lui Vania asupra detaliilor de anatomie feminină și să-l lumineze asupra proceselor fiziologice.

Vania se simțea îngrozit și revoltat de aceste indiscrețiuni, dar, în același timp, începu să-și dea seama că și femeile au picioare sub clopotul fustei, căuta să surprindă dezvelirea gleznei sau pulpei la o mișcare mai vie și să urmărească curbele siluetei și contururile tănuite ale sânilor feminini.

Într-o noapte, însă, pedagogia lui Pavlușa Brașevan a întrecut măsura.

Prin domesticitatea Năpădenilor se găsea pe atunci și Pelaghia, o fată de vreo optsprezece ani, foarte voinică, cu forme sculpturale, deși figura îi era foarte oarecare, cu trăsături banale și o carnație spălăcită.

Nu era greu de ghicit pentru Vania că Pavlușa Brașevan o urmărea cu asiduitățile lui și că fata nu rămânea insensibilă față de acest cuconaș întreprinzător.

În acea zi, Pavlușa prevenise pe Vania de cu seară că Pelaghia va veni în camera lor:

– Înțelegi? – îi spuse el. Ea doarme în subsol cu celelalte slugi și sub paza cerberului de Margareta Jozefovna, care crapă de ciudă că nici un bărbat nu vrea să se uite la ea și mănâncă de vii pe toate fetele drăguțe. Pelaghia vrea să se furișeze aici. Dar nu știu ce să fac cu tine? Pentru prima oară, are să-i fie rușine; apoi nici mie nu-mi place să bâjbâi prin întuneric. Are un corp așa de frumos! Și ar fi bine să stai dincolo de ușă, pentru mai multă siguranță...

Vania înghețată...

Noaptea aceea a fost o noapte de coșmar; tremura fără să poată adormi o clipă, astupându-și urechile și totuși ascultând șoaptele și mișcările de după ușă.

După ce Pelaghia, acoperindu-și fața cu cotul, s-a strecurat ca o umbră pe lângă el spre scară, Vania, intrând în cameră, nu mai putea suferi nici aspectul patului lui Pavlușa, nici, mai cu seamă, mirosul care infesta aerul, cu toată fereastra deschisă.

Pavlușa Brașevan i-a otrăvit astfel lui Vania toată vara aceea. El se simțea vinovat față de părinți, ca tăinuitor al unor porniri urâte și dezonorante; dar, în situația lui în familie, nu putea destăinui nimănui amărăciunea sa. Nici măcar cu mama Irina și Ilenuța el nu putea avea în această privință aceleași rapoarturi calde și deschise ca în trecut.

În întâlnerile lui cu tovarășii din sat, limbajul lor adesea crud – în care el înaintea nu vedea decât denumirile populare, de la sine înțelese, ale lucrurilor banale și cunoscute – acuma, prin asociație de idei, îl irita și-l turbura.

Și totul parcă era învălit în reminiscența revelațiilor obscene de altădată ale Margaretei Jozefovna.

Cap. XVIII

IAR NATALIȚA

La Chișinău, din fericire, scufundat în atmosfera altor preocupări și interese, Vania se emancipa de obsesiunea deprimantă provocată de contactul cu Pavlușa Brașevan.

Sub aripa Ecaterinei Matveevna Lungu, în viața aceea de familie tihnită și plină de afecțiune, el putea relua contactul atât cu prietenele de la liceu, cât mai cu seamă cu Tania Lungu, precum și cu „tovarășul Undina“ din Odessa, fără ca sugestiunile lui Pavlușa Brașevan să tulbure aceste rapoarturi.

La doamna Bonin, a găsit în Petea Stan un prețios ajutor în această fază de activitate intensă, în care el nu mai putea da multă atențiune studiilor de liceu.

Cu un devotament care se ridica până la eroism, Petea pregătea, pentru prietenul său, toate lucrările scrise.

Nu mai puțin Vania a găsit sprijin în idealismul romantic al camaradului său.

Acesta, deși nu scria versuri, poetiza toate fetele și printre toate alegea una pe care o încunună ca pe regina inimii sale; o înzestra cu toate virtuțile și cu toate darurile imaginabile, intelectuale și trupești; în adorațiunea lui – religioasă, în sensul adevărat al

cuvântului –, era gata să se jertfească la un singur gest al zâniei visurilor sale.

Dar era de-ajuns manifestarea vreunei slăbiciuni trupești, cel mai ușor vestigiu, de pildă, de tulburare a digestiunii la aceea ce trebuia să fie o ființă eteree și imaculată, pentru ca Petea să fie aruncat în bezna dez-

nădejdiei și să se dărâme implacabil pedestalul zâniei. În contactul cu un astfel de suflet, sugestiunile lui Pavlușa Brașevan se risipeau ca fumul.

În anul acesta, Vania, cu multă trudă, a reușit, în sfârșit, să pună mâna, prin contrabandă, pe o bună gramatică românească și între altele pe un volum de *Doine și lăcrămioare* de Vasile Alecsandri – prima carte românească tipărită ce-i căzuse în mână!

La studiul mai serios al limbii românești literare, care astfel putea fi început, au luat de îndată parte și moldovenii din „cercurile de autoinstrucție” și, mai cu seamă, seminariștii.

Și, de atunci, dâșii au prins și obiceiul de a vorbi românește între ei, când nu erau de față elemente străine.

Dar, în curând, evenimente grave au îndreptat atențiunea revoluționarilor noștri în altă direcție.

Lupta partidului „Narodnaia Volia” („Voința poporului”) împotriva țarismului lua forme tot mai violente.

După asasinatelor diferiților demnitari ai statului, a urmat o serie de atentate împotriva împăratului Alexandru al II-lea.

Atmosfera în toată împărăția era încărcată cu electricitate în prevederea catastrofei iminente.

Chiar în societatea somnolentă a Basarabiei se observa oarecare agitație și așteptare.

Iar „celulele” lui Vania Răutu trăiau într-o efervescență continuă; toți se credeau părtași la acțiune și așteptau ceasul suprem, când vor fi chemați la fapte eroice.

Vania circula mereu între Chișinău și Odessa, unde se formase un „Comitet central al cercurilor de autoinstrucție din sud-vest”, din care făcea parte și el și care reușise să grupeze treisprezece licee și vreo șase alte școli secundare din regiune.

Moralul tineretului școlar era foarte ridicat. Iar la Chișinău, mai cu seamă după trecerea pe acolo a Verei Nicolaevna Marmarov, invitată de Vania Răutu, oricine din cei optzeci de membri ai „celulelor” era gata să-și dea viața la ordinul „comitetului executiv” al partidului „Narodnaia Volia”, în care se pretindeau înregimentați.

Cu acest prilej, a intrat cu trup și suflet în acțiune și Petea Stan, care până atunci nu venea în contact cu „celulele” decât din admirațiune pentru Vania.

Petea și-a fixat definitiv obiectul de adorațiune.

Deși nu văzuse pe Vera Nicolaevna decât o singură dată în scurta lui viață, el i-a închinat toată ființa lui cristalină de idealist ireductibil și a rămas credincios cultului ei până la moartea care în curând l-a cererat.

Manifestul comunist de Karl Marx și Fr. Engels, cu stilul său lapidar, în care fiecă cuvânt părea tăiat în granit, cu nesfârșitele lui perspective istorice, cu patosul ideologiei sale, stăpâna sufletele întregului tineret.

Dar Vania își punea îngrijat întrebarea dacă îl poate acorda cu „țărâniile” sale basarabene?

În aceste condițiuni, i-a fost foarte greu lui Vania să plece în anul acesta în vacanță la Năpădeni, să apară din nou în situația de copil ținut sub o disciplină severă.

5 Agitat, el căuta să-și potolească nervii în sporturi, ca vânătoarea și călăria, și se ducea adesea la Onițcani în vizită la Natalia Chirilovna Voronin, singura din cercul cunoștințelor de familie pentru care Vania avea oarecare simpatie.

10 Natalia Chirilovna, și la patruzeci și cinci de ani, se menținea vioaie și cu mult interes pentru viață.

Carnațiunea ei blondă își păstra încă toată freschețea; părul nu pierduse nimic din lustrul tinereții; cu agilitatea mișcărilor ei, cu toată silueta ei impo-

15 zantă, ea părea acum mai tânără decât „mătușica“ Snaragda Theodorovna.

Natalița arăta întotdeauna multă afecțiune lui Vania, pe care îl cunoștea de la naștere și a cărui evoluție o urmărea cu interes.

20 Ea însăși fiind refractară față de normele moralei județene, vecinica răzvrătire a lui Vania îi inspira toată simpatia. Cu drag discuta ea cu dânsul toate „materiale înalte“, deși nu prea lua în serios revoluționarismul fugosului adolescent și nu-și ascundea

25 slăbiciunea pentru plăcerile și bucuriile vieții.

– Ta-ta-ta-ta-ta! – îl întrerupea ea pe Vania. Trebuie să știi, dragul meu, să-ți trăiești viața. De când e lumea, au fost stăpâni și supuși, bogați și săraci, privilegiați și dezmoșteniți. Îți otrăvești numai sângele de-

30 geaba, dacă încerci să îndrepti lumea. Dar pentru toți luminează soarele, pentru toți înverzește pădurea și înflorește câmpia, pentru toți apele murmură și răcoresc văzduhul în care răsună cântecul păsărelelor și pentru toți – auzi Vania, aceasta-i esențialul! – pentru

toți există dragostea. Ia să-mi spui mai bine, ești îndrăgostit? Ai iubit vreodată o fată drăguță?

Domnul Voronin, care acuma trebuia să fie purtat în fotoliu pe rotițe, zâmbea melancolic la zburdălniciile vecinic tinerei Natalița și atleticul căpitan Varnavin, care, la treizeci și cinci de ani, părea prea puțin schimbat față de sublocotenentul adolescent pe care l-am cunoscut, aproba, prin toate fibrele uriașului său corp, teoriile Nataliții.

10 La întrebările indiscrete ale Nataliei Chirilovna, Vania, tulburat și înroșit, nu îndrăznea să dea nici un răspuns.

– Bun, bun! Să fim discreți! Ia spune, îți place dansul? Știi să dansezi valsul? – îl întrebă atunci ea.

15 – Nu știu, n-am dansat niciodată, – îi răspunse Vania – n-am avut vreme.

– Ha-ha-ha-ha! – izbucni în hohote Natalia Chirilovna. Dar atunci nu cunoști una din bucuriile vieții, când te confunzi în ritmul muzicii cu o fată drăguță, strânsă la piept, care trăiește același fior cu tine, în armonia muzicii. Ce sunt grecii și romanii voștri și toate logaritmeele voastre, în comparație cu aceasta! Dar nu se poate! Trebuie să te învăț eu valsul! Serghei Siminonovici, – se adresă ea deodată către căpitanul Varnavin – ia să ne cânti nouă la pian vreun vals frumos.

Și ea începu să cânte în tact: „Tra-la-la, Tra-la-la“, silind pe Vania s-o ție de talie și învărtindu-l într-un vals furtunatec.

30 Talia ei planturoasă, curbele bogate ale torsului în contactul strâns cu pieptul lui Vania, vârtejul dansului și muzica plină de langoare și voluptate au tulburat pe Vania; și, după câteva tururi, parcă-i venea amețelă,

sângele i se urcase la cap, ochii i se tulburaseră... el se opri brusc în loc, nemaiputând face nici un pas.

Natalia Chirilovna îl privi curioasă, drept în ochi, și apoi se revărsă în triluri de râs:

5 – Ha-ha-ha-ha! *Tiens, tiens, tiens!*¹

Și apucându-l de nas, îi șopti:

– *C'est trop tôt encore pour vous, mon petit!*² – și, dându-i o ușoară palmă peste obraz, îi porunci: Hai! *Pașol!*³

10 Vania aștepta să se deschidă sânul pământului și să-l înghită...

¹ Ia te uită! (fr.) (n. ed.)

² E încă prea devreme pentru tine, micuțule! (fr.) (n. ed.)

³ Marș! (comandă militară); du-te!, pleacă! (rus.) (n. ed.)

Cap. XIX

RUPTURA

Acasă, Vania Răutu găsi în vara aceasta o atmosferă încordată.

5 Curtea se afla în conflict violent cu satele de pe moșie pentru dreptul de pescuit în iazul cel mare de la Ciripeni.

Prin aplicarea reformei agrare, proprietatea asupra iazului fusese lăsată stăpânului moșiei, dar și foștilor clăcași le fusese recunoscut dreptul de folosință, după „obiceiul locului“.

De aci, cearta: Smaragda Theodorovna interpreta această clauză astfel încât nu admitea pentru țărani deât dreptul de a adăpa vitele la iaz.

15 În casa lui Dumitru Morariu, membru în zemstvă, Vania a asistat la multe consfătuiri între săteni și simțea că aceștia nădăjduiau un sprijin din partea lui. Chiar Ilenuța – foarte crescută, cu liniile formate, sprintenă ca o lamă de oțel, cu coroana de păr blond

20 îmbrobodită în jurul capului – îl privea cu așteptare. Acum ea se purta ca „fată mare“, foarte rezervată, și nu-și permitea familiaritățile de altădată. Dar Vania, la privirea ei, se simți sub imboldul uneia din acele chemări cărora, împotriva fondului blajin și

25 pașnic al firii sale, el niciodată nu putea rezista. Seara, găsind în cerdac pe Iorgu Răutut singur, abordă cu hotărâre subiectul:

– Tată, de ce nu lași pe oameni să prindă pește în iaz? Știi foarte bine că ei întotdeauna au prins pește. Și, pentru ei, aceasta înseamnă foarte mult, dar pentru mata ca și nimic, căci pentru folosința curții este destul.

– Măi băiete, spun drept, n-ar fi mare treabă, dar așa se zice că este lege. Când era boieresc, ei prindeau pește, dar amu, după au luat două părți din moșie aproape pe degeaba, de ce să se mai lăcomească și la peștele din iaz?

În momentul acesta, intră în ceardac și Smaragda Theodorovna, care auzise ultimele cuvinte ale lui Iorgu Răutu. Cu vioiciune se îndreptă ea către Vania:

– Ai fi bucuros să ne și dezbraci pentru țărănoii tăi. Tu îi stârnești, de nu se mai pot sătura. Nici la muncă nu ies, nici datoriile nu-și plătesc. Își lasă vietele în lanuri. Știu ei că au un ocrotitor în tine și că Egor Stepanovici îi slab și se ia după tine. Dar să prindă pește din iaz nu le dau voie. Să nu am eu măcar o bucățică de pește în post? Nu cumva să mănânc de fruct și în Vinerea Mare, cum faci tu? De când ai venit, nici n-ai călcat o dată în biserică! Te-ai fi nemțit, sau jidovit, sau țigănit, dar numai creștin nu mai ești. Încaltea să mă lași să-mi țin posturile așa cum a lăsat Dumnezeu și apoi, trebuie să rămâie ceva din munca noastră, cel puțin pentru Costea și Mașa, iar tu să faci cu a tău, când a fi a tău, cum ț-a fi pofta – să dăruiești toate la scârnavii, cum ți-ai dăruit ceasu. Amu stăpâni suntem încă noi.

Vania Răutu simțea că a venit momentul conflictului care se pregătea de multă vreme.

– Aceasta înseamnă că ești creștină? A fi creștină înseamnă a mânca în post mult curechi murat și mult pește?

– N-ai să mă înveți tu ce înseamnă să fii creștin. Tu, care ai uitat cum se face o cruce și n-ai prieteni mai buni decât toți jidanii și țiganii.

– Atunci, îmi dai voie să-ți spun, mamă, – răspunse Vania pasionat și tremurând de emoție – dă-mi voie să-ți spun că nu ești creștină. Te duci la biserică, arzi tămâie, postești și crezi că Dumnezeu îți ascultă blăstămurile. N-ai alt gând decât să agonisești cât mai multă avere. Și ce a spus Cristos în această privință? Judeci cu asprime orice slăbiciune și uiți cum judeca Cristos pe femeia vinovată. Ai ajuns spaima lumii! Și pe mine pentru ce mă chinuiești din copilărie? Ce vină ți-am purtat eu de când eram încă un copil nevolnic? Și am auzit, cum a auzit și tata, cum mi-ai urat moartea! Ești mamă, ești creștină? Și acum, pentru un cuvânt bun pe care-l spun pentru acei care muncesc pentru noi toți, pentru dreptatea lor, pe care au avut-o din vechi, pentru ca să-și poată îndulci puțin hrana lor și a copiilor, îmi arunci cuvinte grele și ești gata să aduci tulburare în sat, din care Dumnezeu știe ce iese! Ești creștină? Dar cine sunt atunci păgânii?

O paloare cadaverică acoperi fața smeadă a Smaragdei Theodorovna. Mai multe clipe ea nu putu rosti nici un cuvânt, apoi din gura-i cu greu descleștată porniră în șoapte sacadate frânturi de cuvinte și fraze fără șir:

– A! Ți-ai arătat firea! Pui de lup... lup... lup...! Ai fost blăstămu vieții mele, m-ai urât de la sânul mamei, hain ai fost cu noi toți... Trăiești ca o lepădătură de cuc printre ceilalți copii!... Ții cu dușmanii noștri... Vrai să ne duci la sapă de lemn și acum nu ai liniște, când slujesc pe Dumnezeu cum înțeleg și cum pot! Blăstăm să fie pe capu tău! Piei... Piei...

Piei din ochiii mei! Să trăiești cu cine vrei și cum vrei, dar nu cu mine în casa mea! A! A! Dumnezeu!...

Smaragda Theodorovna se zbătea într-un acces violent de isterie.

5 Iorgu Răutu, speriat, o apucă în brațe și făcu în tăcere, cu capul, semn lui Vania să părăsească odaia.

Vania plecă pe scări din ceardac, ieși pe poartă așa cum era, cu capul descoperit, și lungi toată ulița până la mama Irina.

10 Irina, când îl văzu, își făcu, speriată, cruce și apucându-l de gât îi șopti cu spaimă:

– Ce s-a întâmplat, Pimperlicule dragă, puiul mamei?

15 Vania tăcea. O oboseală mortală îl cuprinsese, el nu se simțea în stare să-și lămurească măcar sieși scena trăită. În tăcere, se duse în colțul în care, din copilărie, obișnuia să se odihnească la mama Irina, se culcă pe laviță și, întors cu fața spre perete, trase perina sub cap.

20 – Simioane, – șopti în tindă înspăimântată, Irina – s-a întâmplat o nenorocire. Ce-a fi? Nu l-am văzut încă așa. Du-te la curte să afli.

Vania privea perețele. Toată viața lui se desfășura înaintea ochilor lui, de la primele licăriri ale conștiinții – acum el nu mai vedea în fața lui decât porțița 25 îngustă din zidul misterios prin care, din întuneric, îl chema o voce adâncă și gravă, ca pe fecioara din poemul lui Turgheniev.

În curând, odaia Irinei se umplu de vecini.

30 Dumitru Morariu, Niculiță, Ilenuța, Simion și Irina, abia puteau satisface curiozitatea obștească, povestind cele aflate de la curte.

– Blăstămu mamei! – șopteau oamenii îngroziți, făcându-și cruce, și priveau parcă cu teamă spre Vania Răutu, întins fără nici o mișcare pe lavița din colț.

– Pentru noi, pentru noi! – cu vehemență repeta Ilenuța. Nu e păcatul lui!

La aceste cuvinte, se simți parcă o ușurare în toată asistența.

5 – Dar ce-i de făcut amu? – întrebă Dumitru Morariu.

– Să-l lăsăm să se hodiească în tihnă – răspunse Irina.

10 Și cu toții au ieșit încetișor, în vârful degetelor din odaie.

N-a rămas cu Vania decât Ilenuța, care se așeză pe laviță alături de el și, ca altădată, îl mângăie pe cap și pe obraji, șoptindu-i:

15 – Vaniușa dragă, nu-i nimica, Dumnezeu ne-a ajutat, el știe toate, știe ce suflet ai, că numai din inimă bună ai grăit.

În mângăierile acestea nespuse de dulci, Vania, zdrobit și sleit de puteri, adormi.

20 Somnul n-a fost lung. Se trezi însă mai liniștit, hotărât și lămurit asupra cărării ce-i rămânea deschisă.

În lumina candeliei de la icoană, el văzu silueta Ilenuței aplecată în rugăciune.

25 – Ilenuța dragă! – îi spuse – m-am hotărât să plec îndată. Nu mi-ar putea da o căruță până la *vogzal*¹ tată-tău sau Simion?

El se ridică în picioare, apropiindu-se de Ilenuța. Aceasta se repezi spre dânsul, îl îmbrățișă strâns la pieptul ei, îl sărută și se aruncă spre ușă, șoptindu-i:

30 – Căruța noastră e slobodă, te duce Niculiță. Vania a rămas pe loc, simțind încă pe piept ca o împunsătură a sânilor feciorelnici. Mama Irina s-a îngrijit de merinde, s-a învrednicit să aducă de la curte

¹ Gară (rus.). (n. ed.)

ceva din hainele lui Vania. Și, în toiul nopții, Niculiță porni cu Vania în căruță, urmat de bocetele Irinei, de plânsul tăcut al Ilenuții și de tăcerea plină de mahnire și de simpatie a sătenilor, care aflaseră despre plecarea lui și veniră să asiste la acest exod.

PARTEA IV LA PRAG

Cap. XX

„COMUNA“

În colțul de sud-vest al Chișinăului, la bariera Buiucanilor, un grup de căsuțe vechi, parcă s-au adunat la sfat, șovăind dacă trebuie să facă parte din viile mărginașe sau să intre în târg.

În una din aceste căsuțe, așezate în mijlocul unei curți umbrite de salcâmi bătrâni, locuia văduva unui mic negustoraș, Sarah Blumberg, care reușise, primind în gazdă pe copiii de școală ai sărăcimii evreiești din provincie, dacă nu să scape de mizerie, cel puțin să nu moară de foame și chiar să întrețină la liceu pe fiul său Isaac, unul din membrii „cercurilor de autoinstrucție“.

Prin ce minune Sarah Blumberg găsea cu puțință, în cele patru odăițe, nu numai să se adăpostească cu cei doi copii ai săi, dar să îngrămădească în ele încă cincisprezece până la douăzeci de băieți, să-i hrănească, să-i spele și să-i îngrijească pe un preț inimaginabil, singur Dumnezeu știe și... biata Rosa, fiică-sa, o fetiță de vreo patrusprezece ani, care muncea ca o roabă de dimineață până noaptea, sacrificată, lăsată fără învățătură, numai ca să poată răzbate Isaac...

În căsuța Sarei Blumberg, goală de „cvartiranți“ pe timpul vacanței, găsi ospitalitate și Vania Răutu după exodul din Năpădeni.

Pătlăgele vinete, pe care la nevoie le cocea el însuși, ceapă și usturoi cu pâine, de obicei, neagră, din când în când o bucată de cașcaval uscat, apoi, „harbuji“ și „zămoșii“ și, mai târziu, „poama“ îi ajungeau pentru ospățuri sardanapalice, la care nu rareori lua parte Sarah Blumberg cu Isaac și Rosa, altfel ređuși la „regimul de vacanță“.

Puține economii din banii săi de buzunar, ca și amanetul celebrului „Patek cu repetiție“, i-au procurat cu profuziune mijloacele necesare pentru acest lux.

După un scurt timp de prostrăție, în care mereu își măcina amintirea „blăstămului de mamă“, Vania reuși să se scuture de apăsarea acestei amintiri și cu energie, deși nu fără oarecare melancolie, întreprinse studiul *Capitalului* lui Karl Marx, spre a nu mai rămânea de rușine față de „tovarășul Undina“.

Ca să fie sigur de comprehensiunea sa, Vania s-a hotărât chiar să rezume, în limbajul accesibil majorității „cercurilor de autoinstrucție“, această evangheliie a socialismului.

Vremea astfel se scurgea pe nesimțite și se apropia sfârșitul vacanței.

Cu puțin înainte de începutul cursurilor, Moise Roitman vorbi lui Vania despre un văr al său, Avram Zalkind, venit din fundul unui ghetto de provincie, ca să se pregătească pentru rabinat – un băietan de vreo optsprezece ani, care nu-i de lumea asta, sărac ca Iov, dar cu gândul veșnic la Talmud și Tora:

– Nu l-ați putea primi – întrebă Moise – la Sarah Blumberg măcar pentru câteva zile, până ce i se va găsi vreun rost?

A doua zi, Vania mai găsi un client pentru „Hanul Blumberg“, cum numise el modesta căsuță a Sarei.

Era colegul de clasă Sereja Bili, fiul polițaiului din Ackerman, de asemenea, membru al „cercurilor“, gonit de acasă de tatăl său pentru „idei subversive“.

Vania l-a găsit rătăcind pe străzile Chișinăului cu gândul de sinucidere, după vreo patru zile de nemâncare și patru nopți petrecute pe băncile „Parcului orășenesc“.

Prima conversație cu tânărul „talmudist“ Avram Zalkind i-a sugerat lui Vania planul de organizare a vieții personale pe alte temelii.

Îndată ce a fost instalat în camera lui Vania, Avram scoase din mica lui legăturică de bagaje un enorm volum, tipărit cu litere ebraice și, așezat la un colț al mesei, liniștit, se scufundă în citire, șoptind câte un cuvânt și luând note.

La alt colț al aceleiași mese, Vania studia *Capitalul*.

Astfel trecu toată după-amiaza, fără ca ambii erudiți să schimbe vreun cuvânt, aproape chiar fără să se uite unul la altul.

Spre seară, Rosa aduse pentru „prânzul“ lui Vania un superb „harbuz“, cu o bucată de pâine albă – un lux extravagant!

Vania surprinse o lucire flămândă în ochii lui Avram și-i oferi să împartă cina.

După câteva cuvinte schimbate în „idiș“ cu Rosa, el acceptă simplu și liniștit invitarea, ca un gest natural și de la sine înțeles.

Vania privi curios la noul său tovarăș:

Un trupșor slăbuț, numai piele și oase; un cap enorm, încoronat ca de un dom de catedrală, de o frunte palidă, pe care cădea în snopi un păr de culoarea nisipului; pe fața cenușie răsăreau în dezordine mici tufițe de același păr, care vădit nu cunoștea

foarfeca și briciul; ochi mici suri, visători, umbriți de gânduri și visuri, „de pe alt tărâm“.

– Ce citești dumneata cu atâta sârguință? – se crezu dator să-l întrebe Vania.

5 – *Talmudul*.

– A! – exclamă Vania cu un zâmbet de superioritate – comentariile asupra comentariilor de comentarii! Ce folos în toate exercițiile acestea?

10 Foarte liniștit, într-un accent imposibil, schilo-dind cuvintele cele mai curente și încurcându-se în frazele cele mai simple, Avram răspunse:

– Aristotel zice că înțelepciunea nu atârna de folosul practic, ea este chiar cu atât mai curată și mai înaltă, cu cât e mai puțin folositoare; ea caută să dez-

15 văluie obârșiile și temeuriile.

Vania sări în sus la numele lui Aristotel pronunțat cu atâta siguranță, Aristotel, despre a cărui învățatură dânsul avea o foarte vagă idee.

Foarte agitat, Vania izbucni:

20 – O înțelepciune nefolositoare nu e înțelepciune, – vorbărie! Și pentru asta te gârbovești tot timpul asupra hârtoagelor cele?

– Căutarea adevărului nu este nefolositoare, chiar dacă nu urmărește un rezultat material. Știința

25 ne spune care sunt pricinile și care este scopul vieții și ceea ce este bun în fiecare lucru și care este binele desăvârșit în lume. Pentru a descoperi aceste lucruri studiem Sfintele Scripturi. Ne îmbogățim astfel sufletul și aflăm rostul vieții, așa cum a așezat-o Dumnezeu.

30 Sufletul înseamnă mai mult decât toate foloasele materiale.

– Unde ai învățat dumneata până acum? – întreabă Vania interesat. Unde ai citit despre Aristotel?

– Am învățat numai la Berdicev, în școlile evreiești. Iar despre Aristotel știu din comentariile lui Moise Maimuni asupra cărții *Mischnah*...

– În ce limbă? – întreabă Vania, care nu auzise încă despre Maimonide.

– În limba noastră. Eu citesc greu rusește și altă limbă nu știu.

Înainte de a se dezvelea o nouă lume.

– Karl Marx, un mare învățat și evreu de obârșie,

10 spune – rosti el gânditor – că ideile izvorăsc din situația materială, din condițiunile economice. Altfel gândea lumea pe vremea robiei, altfel în vremea feudalismului și altfel acum, sub dominația capitalismului.

Pe această temă se aprinse o vie discuțiune, în

15 care „talmudistul“, cu toată ignoranța lui crasă de tot ce nu se cuprinde în literatura ebraică, dădea dovadă de o neîntrecută putere de analiză și de argumentare. Cu cea mai mare ușurință despica firul de păr în patru și știa, din fiecare premisă acceptată de Vania, să-l ducă ca în lanț la ultimele consecințe logice.

Rezultatul a fost că Avram Zalkind, de la *Tora* și *Talmud*, a trecut, fără tranziție, la studiul *Capitalului* lui Karl Marx.

Dacă Avram profita cu acest prilej de cunoștințele generale ale lui Vania, nu mai puțin și acestuia îi

25 serveau pentru comprehensiunea și asimilarea teoriilor socialiste finețele și arguțiile „talmudistului“, căruia nu-i scăpa nici o lipsă de consecvență sau o lacună într-o construcție logică.

30 Vania se atașase mult de acest acerb polemist, un băietan foarte tânăr, cu un suflet curat și naiv, în ciuda formidabilului său aparat intelectual, care, de altfel, din lipsă de cunoștinți pozitive, lucra în vid.

Cât de străin a fost acest metafizician și logician de realitățile vieții curente, învederează următorul fapt:

După crahul „cercurilor de autoinstrucție“, arestat, Zalkind a fost după regulă fotografiat la închisoare.

5 Pus înaintea aparatului fotografic, el credea că se află în fața unui fel de tun și că urmează să fie împușcat pe loc, fără alt proces.

10 Vania păstra, în urmă, cu sfințenie icoana acestui „jidănaș“, pe atunci abia de nouăsprezece ani, care cu ochii mari, plini de negrită tristetă, totuși ferm, știa să privească drept în fața morții.

Dar să nu alergăm înaintea vremurilor.

15 Când în „Hanul Blumberg“ apărură și Sereja Bilii, Vania se gândi la un proiect grandios: întemeierea, sub aripa doamnei Sarah Blumberg, a unei „comune“ din membrii „cercurilor“ destul de pregătiți sufletește pentru a trăi sub regimul „comunității bunurilor“.

20 Isaac Blumberg, o fire entuziastă și un temperament de luptător, cu toată aparența lui de copil bleg și ursuz, a îmbrățișat proiectul cu căldură.

25 Nu i-a fost greu să convingă pe maică-sa că, în formă, „comuna“ putea foarte bine păstra, pentru a dejuca perspicacitatea autorităților, caracterul unei găzduiri de elevi, iar, în fond, ea nu avea ce pierde prin „comunitatea de bunuri“. Dimpotrivă, viața ei ar fi putut, pe această cale, fi numai ușurată, iar Rosa ar fi găsit răgazul și mijloacele pentru puțină învățătură.

30 În afară de familia Blumberg, Avram Zalkind, Sereja Bilii și Vania Răutu, de la început făceau parte din „comună“ seminaristul Vasile Giurilă și un elev de liceu, Boris Hofman, fiul unui bogat cerealist, un băiat simplu și modest, dar cu inima bună, membru asiduu al „cercurilor de autoinstrucție“ și un fervent

„lassalist“, mai cu seamă pentru că i se zicea că forma capului său aduce aminte de Ferdinand Lassalle.

5 Cele patru odăite ale „Hanului Blumberg“ au fost repartizate după un plan bine chibzuit: una a fost rezervată pentru doamna Blumberg, care-și luase sarcina de menajeră, și pentru Rosa, care urma să o ajute în serviciu, întrucât servitorii nu erau admiși din principiu; camera de alături era destinată pentru sufragerie, salon de primire și loc de întâlnire al „comuniștilor“; 10 din cele două camere de peste coridor, în una s-au instalat Vania Răutu, Sereja Bilii și Avram Zalkind, iar în cealaltă, Isaac Blumberg, Boris Hofman și Vasile Giurilă, fiecare cameră cu teologul ei: „seminaristul“ între evrei și „talmudistul“ între creștini.

15 Astfel a fost inaugurată o viață la care Vania mai târziu nu se putea gândi fără o adâncă înduioșare.

„Planul“, ca toate planurile bine chibzuite ale vieții, natural a căzut baltă aproape din prima zi.

20 Nu numai că „hanul“ a fost mereu supraplin de populația flotantă, fiecare „cercuist“, în lipsă, putând găsi acolo oricând adăpost și primire prietenească, dar el a ajuns centrul de gravitate al întregii elite intelectuale din școlile Chișinăului.

25 După întoarcerea familiei Lungu din vilegiatură, Tania alergă îndată spre bariera Buiucanilor. Ea era entuziasmată de toată orânduiala și-i părea grozav de rău că nu poate avea parte la această viață ideală; aproape în fiecare zi ea căra la „comună“ dulcețuri, prăjituri, plăcinte și alte produse ale artei culinare a 30 Ecaterinei Matveevna.

Dacă surioara ei Catia venea mai rar, în schimb Petea Stan nu numai în fiecare dimineață alerga la „comună“, „în pas gimnastic“ tocmai din capătul străzii Grădinilor, pentru ca Vania „să nu uite de a veni la

scoală“, dar și în cursul zilei petrecea acolo orice moment liber.

Serviciile de menaj erau cu strictetețe împărțite între „comuniști“, pentru ca Rosa să aibă timp pentru studii. Și Vania Răutu, alături de Avram Zalkind sau de Vasile Giurilă, cu entuziasm și gravitate, spălau dușumelele, vărsau afară lăturile sau cărau din piață coșuri cu provizii.

Sarcina de a învăța pe Rosa și-au asumat-o cu tot focul sacru nu numai membrii stabili și fluctuanți ai „comunei“, dar și vizitatorii, care-i predau după deviza lui Pico di Mirandola, *de omni re scibili et quibusdam aliis*¹, încât biata copilă, oacheșă și frumusică, dar foarte puțin intelectuală, a dat dovadă de foarte multă sănătate fizică și sufletească, dacă nu și-a pierdut mințile sub un asemenea regim pedagogic.

Viața în „comună“ a fost așezată la un diapazon foarte înalt.

În atmosfera de frăție și prietenie dintre membrii comunei, interesele intelectuale și literare se întretaie-seau cu „propaganda revoluționară“, deocamdată, bineînțeles, mai mult în mediul școlar: studii și citiri în comun, conferințe și discuțiuni, dar și cântece „revo-luționare“, excursiuni, teatre și concerte.

Mijloacele le procura, mai cu seamă, Boris Hofman și Vania Răutu, căruia tatăl său i-a transmis discret o subvențiune mai mult ca îndestulătoare prin intermediul Nataliții, care, după moartea lui Anatol Vasilievici,

¹ *Despre toate lucrurile cunoscibile și chiar despre mai multe altele* (lat.). În fapt, numai prima parte e deviza renescentistului. Partea finală este un adaos glumeț, poate al lui Voltaire, ce ironizează prezumțiozitatea predecesorului. (n. ed.)

se stabilise pentru un timp în vila ei la Odessa, de unde făcea adesea incursiuni la Chișinău.

Dar și Isaac Blumberg câștiga ceva cu meditațiile, iar Vasile Giurilă primea mici ajutoare de acasă, așa încât sărmanei Sarah Blumberg i se părea că înoată într-un belșug cum nu cunoscuse ea în toată viața.

Când eleganta trăsură de piață a Nataliei Chirilovna, însoțită de Sașa Lungu, pe care ea îl rugase să-i arate drumul, s-a oprit în fața „Hanului Blumberg“, într-o după-amiază de duminică, această apariție a provocat o enormă senzație în „comună“. Se adunase foarte multă lume și discuția era în toi.

Vasile Giurilă ținuse o conferință asupra romanului lui Turgheniev, de curând apărut, *În ajun*¹.

Conferențiarul fusese foarte aspru cu Turgheniev, care „caută în Bulgaria eroi, fără să vadă ce se petrece în Rusia“; dar, mai cu seamă, el ataca pe eroina Elena, care, deși rusă, fugise după „bulgăroiul“ său peste Dunăre, ca să se pună în capul unei bande de comitații răzvrățiți împotriva jugului turcesc; – „adică în țara ei cucoana nu găsea pentru ce și pentru cine să lupte!...“

Clocotind de mânie, cu fața inflamată și ochii aprinși, cu părul tăiat băiețește în vânt, Tania Lungu sări pe scaun să-i răspundă:

– Meschinărie, platitudine! – țipa ea cu glasul ei nazal, răsucindu-și nervos un nasture de la mâneca stângă și aducând mereu degetul la nas.

În momentul acesta, a fost zărită pe fereastra deschisă a sufrageriei, în poarta curții, silueta impozantă, în doliul ei de văduvă, a Nataliei Chirilovna, totuși sprintenă și grațioasă.

¹ Roman apărut, totuși, în 1860! (n. ed.)

Vania a recunoscut-o îndată și exclamă cu bucurie:
– Tiotia Natalița! Nu vă temeți, tovarăși, e foarte drăguță și de treabă...

Vasile Giurilă și Ion Prestea mârâiau, dar Zalkind,
5 „Talmudistul“, fără să țină seamă de hainele sale pătate și peticite și de ghețele sale „guralive“, cu cea mai mare gravitate i-a deschis ușa, salutând-o cu respect.

Tania nu se intimidă de această figură prietenoasă și de mult cunoscută; ea continuă cu ochii
10 umeziți de pasiune:

– Platitudine! Micime de suflet! Ce e vinovată o femeie dacă mijloacele ei intelectuale și cunoștințele nu-i îngăduie o acțiune independentă. Mileniile de
15 depresie nu se șterg cu o adiere a vântului nou, despre care ne vorbește tovarășul Giurilă. Dar și cea mai modestă femeie poate găsi în inima ei o enormă forță morală, pe care numai cretinii și oamenii de peșteră nu o recunosc. Și dacă dragostea poate înzeci forțele
20 luptătorului într-un ceas de cumpănă sau îi aduce reconfortare și mângâiere în zilele de încercare, nu îndeplinește ea, ca și Elena lui Turgheniev, o înaltă misiune, nu aduce un imens serviciu omenirii?..

„Talmudistul“, deși tăcea, vădit o aproba din tot sufletul.

25 În curând, discuția trecu la alte teme, până la speculațiuni interminabile și trandafirii asupra „societății viitoare“.

Înainte de despărțire a fost intonat în cor *Imnul Ocnașului*.

30 *El merge trudit
Pe drumul pustiu
Și lugubru zornăie lanțul,
Dar fruntea-i mândră*

*Nu e plecată
Și inima-i nebiruită
Zvâcnește în nădejdea
Triumfului final
5 Al dreptului și-al libertății.*

Natalia Chirilovna, la plecare, sărută cu drag pe Vania:

– Pimperlic Nihilistul! Fii sănătos!

Alături de Tania, pe care o luase cu ea în trăsură,
10 Natalița rămase puțin pe gânduri, pentru a șopti, în cele din urmă:

– Cine știe? Poate ei văd mai bine?...

Cap. XXI

NOVICIATUL

Studiile lui Vania Răutu la liceu își urmau, cu ajutorul lui Petea Stan, cursul lor normal.

De altfel, îl interesau acum foarte puțin profesorii, la care dânsul privea de sus, ca la niște „troglodiți“.

Amorul său propriu, ca și firea lui sentimentală, suferea mult, pentru că Smaragda Theodorovna dispusese ca favoritul său, Costea, rămas în gazdă la doamna Bonin, – acum ajuns la vârsta de aproape doisprezece ani –, să fie ferit de contactul pernicios cu fratele său mai mare. Vania nu-l putea vedea decât pe furiș și Tania își dădea multă silință ca să-i înlesnească cât mai des aceste întâlniri.

De altfel, asupra lui Vania căzu o sarcină pedagogică și înlăuntrul „comunei“.

Sereja Biliu, băiat inteligent, era de o lene înspăimântătoare. Lăsat repetent și în clasa a patra, cum fusese și în a treia, el era amenințat să fie exclus din școală și totuși nu găsea în sine tăria de voință ca să-și pregătească lecțiile.

Așezat cu de-a sila de Vania la masă, înaintea vreunui manual deschis, el încă putea ceasuri întregi să zugrăvească diferite arabescuri pe marginea cărții, fără să citească un rând.

Vania se înfuria și în zadar îi făcea morală, îl ocăra, îl amenința chiar, exasperat, cu bătaia.

Dar Avram Talmudistul găsi meșteșug, ca și acest îndărătnic „piede vară“ să învețe; el descoperi că Sereja se temea grozav de gădiliri; era de-ajuns să i se arate degetele răsfirate, pentru ca dânsul să fie gata să leșine.

Vania îl rugă pe Zalkind, care stătea nemișcat toată ziua acasă, să vegheze ca Sereja să-și pregătească lecțiile sub sancțiunea gădilirilor.

Talmudistul se executa, ca întotdeauna, conștiincios și grav. Încât bietul Sereja ajunsese un adevărat martir, dar, de bine de rău, își învăța lecțiile.

Într-o seară, însă, sosind acasă după o obositoare și enervantă discuție cu *Dracul Arab*, Vania găsi pe Avram disperat: Sereja, pentru a scăpa de gădilitori fără a învăța, se băgase sub pat și-l sfida de acolo.

Aceasta umplu paharul.

– Ieși de acolo, puturosule! – răcni turbat Vania.

Sereja tăcea și se vâra și mai adânc sub pat, în colț.

Lui Vania i se făcu negru în ochi. Apucând un condei de pe masă, dânsul se aplecă și înfipse lui Sereja penița în moalele spatelui.

Sereja ieși plângând, fără să-și scoată măcar penița, care îi ținea condeiuul la spate în sus, ca o codiță.

Pe Vania îl podidiră lacrimile. El se aruncă spre Sereja și-l îmbrățișă, cerându-i iertare.

– Nu mai știi ce să fac cu tine, dragă Sereja! Ești în stare să turbezi și pe toți îngerii din cer!

Sereja, foarte blând, îmbrățișă și dânsul pe Vania și, pe când Talmudistul îi scotea cu băgare de seamă penița, verificându-i vârful, printre gemete se rugă:

– Dați-mi acum gramatica lui Kühner...

Și un alt membru al „comunei“ suferea martiriul, dar pentru motive de altă ordine.

Boris Hofman vorbea prin somn. Zgâlțâit puțin, el răspundea, exact și precis, la întrebările ce i se puneau, fără să-și dea seama de nimic și fără să-și aducă
5 de ceva aminte a doua zi – o mare nenorocire pentru un revoluționar, care astfel putea denunța, fără să vrea, toate secretele conspirațiunii.

Când acest „viciu“ a fost descoperit, întreaga „comună“ s-a dedat cu furie operei de „vindecare“.
10

În fiecare noapte, Boris, abia adormit mai adânc, era supus unui atroce examen; cel dintâi „comunist“ deșteptat îl zgâlțâia punându-i diferite întrebări. Și dacă Boris răspundea, atunci, la semnalul dat,
15 primea un duș cu apă rece din găleată sau, ridicat pe sus, era aruncat afară, înțepat cu ace sau chiar lovit cu cingătoarea.

Nenorocitul nu numai că nu se supăra, dar era și recunoscător, pentru acest exercițiu de pedagogie
20 revoluționară.

Aceste preocupări „interne“ nu împiedicau acțiunea revoluționară.

Vania primise, prin „tovarășul Undina“, un mandat din partea comitetului partidului „Narodnaia
25 Volia“, din Odessa, de a înlesni organizarea contrabandei de literatură revoluționară din străinătate. În acest scop, el veni în contact pentru prima oară cu agentul comitetului, studentul Alexandru Levi.

Iorgu Răutu, având o moșioară și pe malul Prutului, nu erau greu, prin contrabandiștii cunoscuți,
30 puși în legătură cu Levi, să se asigure transporturi destul de regulate de peste graniță.

Cu acest prilej, Vania reuși să aducă, spre marea bucurie a lui Giurilă și a altor „moldovenizanți“ ai „cercurilor“, și câteva cărți românești de istorie și literatură, care în Basarabia erau urmărite de stăpânire
5 cu aceeași ferocitate ca și scrierile revoluționare.

Vania înființă la „comună“ și un „hctograf“ (șapirograf), ca să poată multiplica „literatura“, din care, de obicei, Chișinăului nu-i era lăsat mai mult de un exemplar.

10 Într-un cuvânt, „cercurile“ fierbeau.

„Lupta pentru libertate și dreptate“ s-a manifestat în iarna aceea și printr-o răpire romantică.

Printre vizitatoarele asidue ale „comunei“ erau două „cercuiste“ de prima oară, surorile Ghitis, două
15 fete frumușele, Corina și Bella, fiice ale unui mare fabricant de spirit.

Mama Ghitis, o matronă foarte voluminoasă și bună, se arăta îngrijată de limbajul și de manierele „emancipate“ ale fetelor.

20 Când acestea însă au început să vină acasă după miezul nopții, înconjurată de băieți și mai „emancipați“ și cu figuri feroce de „nihiliști“, ea a încercat să le mai modereze.

Iar când a mai dat și peste niște manifeste incendiare, biata mamă s-a îngrozit și a oprit pe fiicele sale
25 să iasă din casă și să primească pe vreunul din „zurbagii ceia“ la ele.

Vestea despre acest act de despotism părintesc a revoltat toate „cercurile“ și, mai cu seamă, „comuna, care se credea mai datoare să se ridice împotriva tuturor
30 autorităților constituite.

Vania a și întocmit un plan de evaziune a captivelor, care îndată a fost fericit adus la îndeplinire, cu

ajutorul lui Moise Roitman, cam înrudit cu familia Ghitis, și cu tot aparatul necesar: sergentul din colț mistificat, felinarul stins, scări de frânghie, gratii de la fereastră tăiate, o sanie cu un „trotteur“, ca să scape de urmărire etc.

A doua zi, doamnei Ghitis îi parveni o scrisoare foarte respectuoasă din partea lui Vania, care o liniștea că fetele sunt la adăpost și „bine“, în gazdă la o familie respectabilă, unde vor rămâne până ce „onorata doamnă Ghitis va reveni la sentimente mai bune“.

Onorata doamnă Ghitis se și grăbi să se prezinte la „comună“, unde a fost întâmpinată cu toate onorurile de către Vania și Avram.

Emoționată, respirând greu, cu o voce tremurată:

– Unde-s fetele? – întrebă ea.

– La adăpost de orice represalii, – răspunse grav Vania.

Zalkind dădea afirmativ din cap, frecându-și mâinile. Doamna Ghitis se uita când la unul, când la celalt, apoi potolindu-se, ca o femeie cu o bogată experiență, se adresă lui Vania:

– Care din două îți place dumitale și care istuia? Ești încă un copil!

Vania o asigură că orice romantism e străin de toată întâmplarea, că nu e vorba decât de sfârșirea unui jug odios.

Mama privi un moment curioasă la acest „pui de boier“ și răsufă ușurată.

În puține cuvinte, o convenție fu încheiată, stipulând, pe de-o parte, întoarcerea imediată a fugarelor la căminul părintesc, iar, pe de alta, asigurând pentru acestea libertatea de frecvență și de cunoștință, în limite și condițiuni bine precizate.

Slava „comunei“ din Hanul Blumberg ajunsese în toată lumea școlară a Chișinăului la apogeu.

În iarna 1880–1881, Rusia trăia sub o grozavă tensiune.

Acțiunea teroristă se desfășura tot mai intens și represiunea devenea tot mai feroce. Nimeni nu mai era sigur de ziua de mâine.

După atentatul cu dinamită din Palatul de Iarnă, a urmat o serie de asasinat de miniștri și alți înalți dregători.

„Cercurile“ din Chișinău au fost adânc impresionate de proclamația demnă pe care „Comitetul executiv al Partidului Narodnaia Volia“ o lansase cu acest prilej și care vestea:

„Din ordinul Comitetului executiv, în ziua de 5 februarie, ora 6,20 de seară, un nou atentat la viața lui Alexandru Spânzurătorul a fost săvârșit. O explozie a avut loc în Palatul de Iarnă. Mina a fost aprinsă la timpul fixat, dar împăratul, coborându-se la masă cu o jumătate de oră întârziere, explozia s-a produs în timpul când el nu ajunsese încă în sala de prânz. Astfel, pentru nenorocirea țării, împăratul a rămas în viață. Noi facem cunoscut încă o dată lui Alexandru II că vom continua această luptă, până ce el va renunța la cărmă în folosul poporului, până ce el va încredința reorganizarea vieții noastre publice unei Adunări Constituante liber alese.“

Țonul hotărât și sigur de sine al proclamației a produs o senzație imensă. Toată Rusia aștepta desfășurarea evenimentelor cu respirația suspendată.

Vania Răutu reproducea proclamația la „hectograf“ (șapirograf) în ediții după ediții. „Cercuiștii“

o răspândeau în sute de exemplare în centrul orașului, la mahalale și chiar la țară.

Din capitală veneau vești care dovedeau că guvernul imperial își pierduse cu desăvârșire cumpătul. Generalul Loris-Melicov fusese numit dictator cu puteri discreționare, pentru a înăbuși mișcarea revoluționară. Și, totodată, la Petersburg se convocase o „comisiune a oamenilor de experiență” pentru a se consfătui asupra mijloacelor de împăciuire a spiritelor, ca și asupra reformelor necesare.

Cu acest prilej, a urmat o serie de banchete copioase și de discursuri pompoase, pe care le rosteau cu nemiluita „experții”.

Toată societatea rusă, pe de-o parte, era terorizată, pe de altă parte, exulta la râsul corosiv al lui Șcedrin-Saltâcov, care proslăvea iscusința „experților”: aceștia ar fi fost în măsură, cu ochii închiși, să ghicească din ce licheururi sau rachiuri și chiar în ce doze e compus un *punch*.

Deși „execuția” Împăratului Alexandru II era așteptată de multă vreme, totuși vestea despre actul terorist din 1 martie 1881 a aruncat toată Rusia în stupeoare.

Vestita scrisoare a „Comitetului executiv” către Țarul Alexandru III, pe care șapirograful lui Vania a răspândit-o în mii de exemplare, era în toate mâinile și citită cu o adâncă emoțiune.

La „comună” i s-a consacrat o ședință solemnă.

„Majestate”, – suna grav și sobru scrisoarea – deși înțelegem adâncă durere ce o resimțiți în momentul acesta, Comitetul Executiv nu se crede în drept a ceda sentimentului de delicatețe, care ar cere, poate, amânarea acestor lămuriri. Dar sunt lucruri mai sacre decât și cele mai legitime sentimente omenești –

e datoria către țară, datorie căreia un cetățean e dator să se sacrifice pe sine însuși, ca și sentimentele sale și chiar sentimentele altuia...

Grozava tragedie care a însăngerat cheiul Ecaterinei nu este un fenomen întâmplător, un fapt neașteptat. După tot ce s-a întâmplat în cursul ultimului deceniu, această tragedie era inevitabilă. În aceasta constă sensul ei adânc, pe care e dator să-l înțeleagă omul pus de destin în capul puterii guvernamentale...

Nu se poate împrăștiia, numai prin represalii, nemulțumirea și revolta unui popor întreg. În locul celor exterminați se ridică un și mai mare număr de alți luptători, încă mai violenți, încă mai energici...

Mișcarea va crește. Actele de terorism se vor repeta tot mai des... Numărul nemulțumiților va spori în țară; încrederea poporului în ocârmuire se va clătina tot mai mult și ideea de revoluție va fi îmbrățișată de cercuri tot mai largi. Și *va veni un ceas când o explozie teribilă, lupte sângeroase, o grozavă zguduire, clătinzând din temelie toată Rusia, vor sfârși acest proces de distrugere a vechii ordine...*

Multora din copiii adunați atunci la „comună”, pentru citirea manifestului, le-a fost dat să trăiască realizarea acestor sumbre profeții...

În căsuța din Broscărie, cu toate ferestrele astupate, *Dracul Arab* a sărbătorit izbânda revoluției cu un chef năstrușnic, la care au luat parte, în afară de Vania Răutu, încă vreo trei „cercuiști”, Moise Roitman, Vasile Giurilă și Ion Prestea.

Vania Răutu, foarte sobru, și Moise Roitman, și mai sobru, au fost însă mai beți decât ceilalți, de entuziasm.

Se aștepta capitularea țarului. Iar în cazul contrar, chiar scepticul și cinicul „Drac Arab“ era sigur de izbucnirea revoluției.

5 Vania și porni îndată la Odessa, pentru ca să se informeze la „centru“ și să ceară instrucții.

Sumbrul și părosul Marat, când îl văzu, se dădu de vreo trei ori peste cap de entuziasm și, uitând toate formele conspirative, îl îmbrățișă pe Vania, sărutându-i când un obraz, când celălalt, fără să poată

10 rosti decât un singur cuvânt:

– Strașnic, mă Vania! Strașnic, mă Vania! – apoi, începu să execute în jurul lui „dansul răsboinic al irochezilor“.

„Tovarășul Undina“, cu ochii-i albaștri care luceau ca stelele, îi strânse lui Vania mâna cu o emoțiune stăpânită, dar apoi, luându-i capul cu ambele mâni, înlăcrimată, îl sărută de mai multe ori.

Stând la balustrada bulevardului Nicolae, în fața mării sumbre și reci sub cerul înnourat, Vania încercă să-și etalizeze cunoștințele căpătate din studiul *Capitalului*, dar „tovarășul Undina“ nu era dispusă să discute marxismul:

– Pimperlicule dragă, hai să luăm o ciocolată la cofetăria Mattoni. Încaltea să facem și noi un chef.

15 Lui Vania i se părea lumea transfigurată – pe fețele trecătorilor el parcă citea aceeași bucurie și aceeași nădejde.

Cap. XXII

REVELAȚIUNILE NATALIȚEI

Nădejtile au fost înșelate. Un vânt de reacțiune sufla mai crunt ca oricând în Împărăția Țarilor.

5 Arestări în masă, deportațiuni și execuțiuni capitale au clătinat din temelie partidul „Narodnaia Volia“.

Depresiunea morală în societatea rusă a fost grozavă.

10 Ea se resimțea și în sfera „cercurilor de autoinstrucție“ și chiar în „comună“.

Zguduirea provocată de 1 martie a avut o repercusiune neașteptată și în viața personală a lui Vania Răutu.

15 Într-o zi, ducând în spinare un sac cu cărbuni pentru samovarele comunității, în poarta Hanului Blumberg, el văzu o trăsură de piață, iar în curte a dat peste tatăl său însoțit de Natalia Chirilovna Varnavin, căci Natalița se măritase cu atleticul ei admirator.

20 În fața băiatului, îmbrăcat într-un costum indescriptibil, cu obrajii înnegriți de praful de cărbune, răzbătut prin rupturile sacului, bietul Iorgu Răutu se cruci:

– Măi băiete, în ce hal ești!...

Dar Natalița îl apucă îndată de braț și îi opri astfel expansiunile.

– Pimperlicule dragă, – se adresă ea către Vania – moș Iorgu nu te-a văzut de atâta vreme și știi cât te iubește el. Trebuie numaidecât să stăm puțin de vorbă. Spală-te și îmbracă-te repede, să ne ducem la hotel.

5 Vania era tulburat. Dar, observând pe fereastră chipul speriat al Talmudistului, își stăpâni firea și declară cu curaj:

– Pentru ce nu? Sunt bucuros să ne lămurim. Dar pentru ce să stați aici până ce mă voi readuce în stare
10 mai prezentabilă pentru Hotelul *Paris*? Voi veni îndată după dumneavoastră...

– Măi băiete! – încerca Iorgu Răutu să convingă pe fiul său, când dânsul sosise la hotel: Ai să te prăpădești zadarnic. Eu nu mă pricep în treburile
15 voastre. Tu ai mintea ageră și învățatură multă și poate știi ce faci. Dar eu, cu mintea mea proastă, zic: de ce să-ți vâri degeaba capul în gura leului? Sunt vremuri grozave aiestea, îi fi stârnit toți copoii după tine. Cocioaba ceia a voastră hodorigită trebuie să fie ca un pai în ochiul *polițaimaistărului*. Măcar
20 până ce s-a mai potoli prăpădenia aiasta, să stai în altă parte, cum se cade unui băiet de boier cu stare, ca să-ți mai uite lumea năzdrăvăniile...

– Dar mama știe? – întrebă Vania, înăbușindu-se de emoție. Ea m-a blăstămat fără nici o vină și eu nu
25 vreau numai din mila matală, pe ascuns, să mă folosesc de bunătatea matală. Mi-a fost greu să iau și paralele pe care mi le-a dat tiotia Natalița. Știam că-s de la mata, deși dumnea ei spunea că mă împrumută.
30 În gândul meu eram hotărât să i le dau înapoi când am să fiu mare.

Iorgu Răutu își freca genunchii cu palmele și se zbuciuma fără să-și poată storce decât exclamația:

– Păcatele mele!... Măi băiete!... Păcatele mele!... Măi băiete!... Doamne, Doamne, fii cu milă și îndurare!...

Natalița se ridică și îl mângăie, sărutându-i mâna:
5 – Lasă, moș Iorgule, liniștește-te! Lasă-mă pe mine să vorbesc cu Vanușa. Are inimă bună și suflet curat. Ne-om înțelege noi. Fii liniștit. Du-te undeva la primblare sau la club. Lasă-ne singuri.

Iorgu Răutu oftă, își făcu cruce, se înălță în toată
10 statura lui uriașă, și, ridicând în brațe pe Vania ca pe un copil, îl sărută pe frunte, apoi, legănându-se greoi, ieși gârbovit pe ușă.

.....

–...Vezi dar, dragă Pimperlicule, – încheie
Natalița povestirea romanului Smaragdiței – trebuie
15 să-ți dai seama că femeia aceasta, din copilărie, n-a avut o zi de cea mai firească mulțumire, n-a cunoscut acea fericire care, de obicei, nu este refuzată, măcar pentru puține clipe, până și ființei celei mai prăpădite. Silită să-și înăbușe toate zvâcnirile inimii, toate
20 cerințele ei; resemnată la viața cenușie a matronelor din S***, ea nici măcar în sfera aceasta n-a găsit satisfacție. Unii copii mor, alții se răzvrătesc. Instinctul ei de dominație și practicile religioase fiind ultimul ei refugiu sufletesc, ea primește de la tine grozava lovitură și vede autoritatea ei clătinată și credința ei
25 călcată în picioare. Iar lovitura vine tocmai de la tine. Gândește-te ce se leagă în sufletul ei, chiar inconștient, de această ofensă venită de la copilul care, pentru dânsa, e fructul înjosirilor și al durerilor.

30 Natalița, înlăcrimată, a încercat să ridice mâinile lui Vania, care, în tăcere, cu capul rezemat pe brațele

sale, sprijinite din cot pe genunchi, asculta fără să întrerupă această tragică evocare.

Și o serie de icoane din vremurile copilăriei, îneca-te în uitare, reînviau și îi ilustrau calvarul Smaragditiîi.

5 Când Natalia Chirilovna reuși să-i vadă fața pălilită, cu ochii înnegriți și cu privirea parcă stinsă, care priveau din adâncimi întunecoase ale sufletului său, speriată, îi aruncă grăbită cuvinte de mângâiere:

– Dragă Vaniușa, ești bărbat și am îndrăznit să-ți spun această jalnică poveste, pentru ca să găsești putere de a judeca cu dreptate pe mama ta și *s-o ierți!* Ori-cât de mare ar fi vina ei, înțelegi că nu se poate cere prea mult de la o inimă omenească și, mai cu seamă, de la o inimă de femeie. Și eu sufăr din pricina ei acum.

15 I-am fost devotată mai mult ca o prietenă, ca o mamă și o soră mai mare împreună. Nu știi cum ar fi trecut ea prin criză, dacă nu mă așterneam sub picioarele ei s-o feresc și de asperitățile pământului. Și am avut și eu o viață umbrită, aproape douăzeci de ani am fost infirmieră unui om foarte bun, foarte cumsecade, mi-am făcut toată datoria față de el, i-am jertfit tinerețea mea; a murit blagoslovindu-mă și cerându-mi iertare pentru viața mea întunecată. Dar eu nu pot trăi fără soare, fără poezie, fără dragoste. Am avut un prieten care, devotat și credincios, mi-a dat puțința să-mi suport povara vieții. Îi pot crede, pentru că, deși mai tânăr decât mine, îndată ce am fost liberă m-a implorat să ne unim zilele ce mai avem de trăit.

30 Și strângând mâinile lui Vania, zâmbind printre lacrimi cu adâncă înduioșare și melancolie, ea îi spunea:

– Și dacă toată viața m-am îngrijit de alții, i-am cocolit, i-am mângâiat, nu-mi este iertat și mie, care mi-am pierdut primăvara și vara, măcar în toamna vieții să am pe cineva care să se îngrijească el de mine,

să mă cocolească și să mă mângâie? Dar mama ta vede în căsătoria cu Varnavin dovada unui păcat, a unei dragoste vinovate. Și ea se răzbună astăzi pentru tinerețea ei ofilită, asupra tuturor femeilor care reușesc să smulgă destinului o floriceică albastră. Ce-a făcut cu biata Eleonora, nepoata cucoanei Profira Merea? Știi în ce infern a aruncat-o ostracismul mamei tale și, în fond, fără dreptate?

La o privire mirată și la un gest de protestare din partea lui Vania, ea nu-l lăasă să vorbească și continuă:

– Știi, știi, știi ce poți spune! Dar nu vezi că ea însăși e cea mai nenorocită, ce vid e în jurul ei, ca și în sufletul ei? Nu are decât pe Mașa și se teme că i-o vei răpi și pe aceasta, cum ai răpit pe Costea. Numai de la tine, poate, ar putea veni o mângâiere pentru dânsa. Și, în orice caz, tu, cu mintea ta și cu inima ta, nu înțelegi că ea merită compătimire? Și nu crezi că, cel puțin pentru tatăl tău, ar trebui să încetezi această sfâșiere în sânul familiei? Bietul om!...

20 Natalița tăcu, dar Vania înțelegea tot ce cuprindea această exclamație.

Iorgu Răutu, întors acasă, găsi pe Vania potolit și înduioșat în brațele Nataliței. Vania îi ceru foarte supus să-i dea vreo două zile de gândire și timp pentru aranjarea lucrurilor la „comună“, înainte de a da răspunsul definitiv.

El își petrecu toată seara împreună cu tatăl său și cu Natalița, care stăruia ca Iorgu Răutu să-și prelungească cu câteva zile șederea la Chișinău, pentru ca 30 Vania să aibă puțința de a pune toate la cale.

A doua zi se adună la Hanul Blumberg sanhedrinul cel mare al „cercuștilor“.

Vania expuse situația și le ceru sfatul.

O discuție furtunoasă ținu până noaptea târziu. Părerile erau foarte împărțite. De la extrema stângă, a lui Ion Prestea, care în inima lui obidită de copil
5 de pripas, fără tată cunoscut, nu admitea nici o tranzație și cerea ca Vania să rupă toate legăturile cu lumea putredă în sânul căreia fusese născut, până la extrema dreaptă, unde, spre uimirea tuturor, se postase Talmudistul, care, cu multă căldură, susținea că
10 iertarea și comprehensiunea tuturor suferințelor este cel mai înalt dar al unui suflet omenesc, că nimeni n-are dreptul să refuze și ultima picătură de dragoste care poate zace în inima lui.

În sfârșit, după multe dezbateri, a fost acceptată soluția propusă de „realiștii“ Moise Roitman și
15 Vasile Giurilă:

Vania rămâne în fond membru al „comunei“. El își păstrează în sânul acesteia toate drepturile și îi va purta toate sarcinile. Dar, în formă, va satisface dorința tatălui său în interesul superior al Revoluției, mai întâi,
20 pentru ca să nu expună „comuna“ fulgerelor Ohranei, iar în al doilea rând, pentru ca să poată organiza în locuința lui oficială o „gazdă conspirativă“, un centru de acțiune mai la adăpost de indiscrețiunile polițienești.

Iorgu Răutu a fost foarte mulțumit și el însuși a instalat pe Vania într-o garsonieră înzestrată cu tot confortul dorit, cu o ieșire independentă, închiriată de la doamna Staroverov, în capătul de sus al străzii Pușkin.

A fost convenit ca vacanța acestui an, până la
30 aplanarea conflictului familial, Vania, o va petrece la Odessa, la Natalia Chirilovna sau, dacă va prefera, într-o cameră de „student“, pe care aceasta se obliga să i-o găsească.

Cap. XXIII

„EXPEDIȚIA“

La Odessa, încântat de odăița lui „de student“, cu îngrijire aranjată de Natalița, chiar la vila ei din
5 Fontan, Vania Răutu, în primul ceas liber, se grăbi la „gazda conspirativă“.

„Marat“ se arată mai întunecat decât toți norii de toamnă.

Așezat la masă, deasupra unor hârtii, el nici nu-și
10 ridică ochii la salutul lui Vania, abia mârâind ceva nedeslușit în răspuns:

– Bună ziua, tovarășe Marat.

– Hm...

– Pot găsi pe tovarășul Undina ?

15 – Nu știu, – aruncă sumbru Marat.

– E în Odessa ?

– Nu știu.

– Unde și când aș putea să mă informez ?

– Nu știu, nu știu, nu știu! – sări furios Marat
20 și, prin pădurea lui de păr negru, de mult nepieptănat, ochii săi întunecați sfredeleau dușmănos pe Vania.

Vania se zăpăci.

– Bine, tovarășe Marat...

– Nu mai sunt Marat, domnule, nu mai știu ce
25 sunt; du-te dracului ! Toate se duc dracului și eu mă duc dracului...

Vania nu-și putu stăpâni surâsul și, așezându-se pe scaun, îi declară râzând:

– Bine, tovarășe *Nuștiucineești*, atunci voi sta aici și ne ducem împreună dracului.

5 Fără voie, fiorosul și părosul conspirator începu să râdă și el.

Vania a fost, în sfârșit, lămurit că în Odessa, ca de altfel în toată Rusia, după 1 martie, a urmat un crah după altul, o mulțime de tovarăși au fost arestați, 10 cele mai multe organizațiuni distruse, că nimeni nu mai știa ce-l așteaptă peste un ceas și că el, Marat, cu „gazda lui conspirativă, șade ca un idiot la postul său cu toate legăturile rupte, izolat de toată lumea“.

– Cum vrei, dar, să știi ce-i cu tovarășul Undina, 15 care acum două săptămâni trebuia să plece la Kiev, dar de atunci n-a mai călcat pe aici și n-a dat nici un semn de viață?

– Dar atunci eu am s-o caut pe Vera Nicolaevna Marmarov – îi răspunse hotărât Vania – și, dumneata prietene, să mă tratezi cu mai mult duh de blân- 20 dețe și să mă ajuți.

Vania se hotărî să vadă pe Kwiecinski, studentul care fusese însărcinat de Comitetul partidului din Odessa să mențină contactul cu „cercurile de autoins- 25 trucție“ din regiunea de sud-vest.

Stanislaw Kwiecinski, un tânăr de vârstă indeter- minabilă, în care totul era sur și lung, părul cenușiu, ochii decolorați, fața pământie, capul lung, nasul lung, 30 bărbia lungă și ascuțită și urechile începând mai sus de frunte și isprăvindu-se aproape de bărbie, acest delegat al comitetului îl primi foarte acru, observându-i că acum nu e vremea pentru vizite și declară cu răceală că nu-i poate da nici o informațiune despre Vera Nicolaevna, nici despre altcineva.

– A propos! – se învioră el îndată. Ce faci acum la Odessa? Dispuși de vreme? Ai ceva parale?

– Stau toată vacanța aici și sunt la dispoziția partidului, dacă este nevoie.

5 – A! Dumnezeu te-a adus – își frecă acumă vesel mâinile Kwiecinski. Uniforma dumitale, ca și mu- tra dumitale sunt cea mai bună conspirație. Vor crede că un elev se întoarce pentru vacanță acasă, – spuse el încet ca pentru sine. Vei putea face un mare serviciu partidului. Este absolut nevoie să transmitem 10 la Harkov un material important, *foarte important!* Iată, vezi lădița aceasta? Trebuie s-o duci numaidecât la adresa pe care ți-o voi da. Dar bagă de seamă: ți se încredințează o misiune gravă. Lădița cu nici un preț nu poate cădea în alte mâni. Ai revolver? – îl 15 privi sugestiv Kwiecinski.

– N-am, – răspunse emoționat Vania – l-aș pu- tea cumpăra, dacă aș putea căpăta autorizație.

– Dă-mi treizeci de ruble, îți procur eu un revol- 20 ver de buzunar, comod și puternic. Dar știi să tragi?

– N-am tras la țintă cu revolverul – răspunde in- timidat Vania –, dar știi să trag cu pușca.

– Merge! – aruncă semnificativ Kwiecinski.

Noaptea, în clasa a treia a trenului personal pen- 25 tru Harkov, luă loc un băiețel, care părea chiar mai tânăr decât cei șasesprezece ani ai săi, în uniformă de „gimnazist“, slăbuț și negricios, cu ochii vii și curba exagerată a nasului, și se așeză pe o bancă alături cu o lădiță strâns legată cu o sfoară. După ce privise 30 nervos în toate părțile, își alese locul în fața unei fe- mei groase, de tipul caracteristic al negustoreselor lui Ostrovski, și un bătrân spân, cu o enormă șapcă vânătă în cap. Aproape din două în două minute,

„gimnazistul“ își băga nervos mâna în buzunarul pantalonilor.

Negustoreasa lui Ostrovski și bătrânul cu șapca vânătă l-au primit cu multă cordialitate:

5 – Încotro, porumbelule? La mama acasă, după învățătură? – îl întrebă ea.

– Ehehei! – sâsâi printre dinții răriți spânul – învățătura e grea. Bătaia de cap e mai rea decât bătaia la spate.

10 – Lasă că-l va ogoi mama, îl va îngrașa. Uite ce slăbit e, sărăcuțul de el, de cazna școalei – îl privea cu drag negustoreasa.

Când un călător voi să se așeze pe bancă alături de Vania, ea, revoltată, se oțărî la el:

15 – Lasă domnule, nu vezi că e un copilaș crud încă? Are nevoie de odihnă după școală; dumneata îți vei găsi loc în altă parte și, la nevoie, vei sta în picioare. Uite ce taur ești!

20 Energia ei intimidă pe călător, care se îndepărtă bombănind.

Astfel, lui Vania îi fu asigurată banca întregă pentru noapte.

25 Dar, plin de importanța misiunii ce-i fusese încredințată, înfricoșat de consecințele vreunui gest imprudent, el multă vreme nu putu dormi. Se culca, se ridica, privea pe fereastră și din nou se culca.

30 Oboseala, enervarea, însă, ca și cerințele unui organism în creștere, la urma urmelor îl biruiră și el adormi cu capul pe lădița lui, pe șalul pe care cu multă grijă i-l așternuse negustoreasa.

– Vă rog, domnule! Ridicați picioarele de pe bancă! Faceți loc și pentru mine! – tresări Vania la auzul acestor cuvinte, ușor scuturat de mâncă.

Înainte de a-l atinge, un enorm jandarm, cu o barbă care-i ajungea aproape până în brâu, înarmat până în dinți.

5 – Prins! – îi fulgeră prin gând lui Vania, când își lăsă picioarele în jos lipindu-se de lădița lui; iute își băgă mâna în buzunar și-și aruncă privirea în bezna nopții prin fereastra deschisă.

Trenul trecea pe un pod.

10 Vertiginos îi treceau prin minte hotărâri contradictorii: să arunce lădița pe fereastră? Să sară el? Să se arunce împreună? Să tragă cu revolverul?

Cum, înainte de toate, să fie salvată lădița, să nu cadă în mâna jandarmului?

15 El nu găsea răspuns la întrebare. În toate ipotezele, lădița era pierdută...

– Încaltea să-mi vând scump viața în slava Revoluției!... – aproape cu glas tare se gândi el și, hotărît și parcă mai liniștit, își puse mâna pe revolverul din buzunar.

20 Jandarmul cu mâinile rezemate de sabia dintre picioare, puțin ațipit, moțâia. Negustoreasa, deșteptată din somn, îl privea cu ostilitate, dar nu îndrăznea să facă nicio observație în fața acestui organ al autorității.

25 Bătrânul spân cu șapca vânătă găsi mai cuminte să-și facă o față nevinovată și, răsucind o țigară, pân-dea momentul s-o poată oferi paznicului ordinei.

Vania auzi sforăitul sonor al vecinului său.

– Se preface, bestia! – se gândi el și strânse cu putere mânerul revolverului în buzunar.

30 Negustoreasa adormi din nou, spânul, printre căscături de tenor liric, își pufăia țigara, pierzând nădejdea de a servi puterea de stat.

– Poate doarme [cu] adevărat? – zvâcni inima lui Vania.

Încet, el se ridică în picioare, trăgând fără voce poala tunicii sale, pe capătul căreia era așezat jandarmul. Acesta ridică capul și se uită „fioros“, i se păru lui Vania, care, aruncându-se din nou pe bancă, apucă mânerul revolverului.

– Ce așteaptă bestia ?

La stația Jmerinca, unde trenul stătea vreo douăzeci de minute, în zgomotul de pe peron (Jmerinca era un nod însemnat de căi ferate), jandarmul, trezit, scoase capul pe fereastră și legă o convorbire cu colegul din loc.

Vania trăgea cu urechea să prindă vreun înțeles care-l privește.

– Dacă au simțit ceva, aici se va întâmpla! Sau...

Trenul porni și jandarmul se așeză din nou la locul său.

Vania încercă să se ridice de pe bancă. Jandarmul politicos, își strânse picioarele să-l lase să treacă.

– Mă cearcă ?

Vania se sculă de pe bancă și se îndreptă spre ușă. Jandarmul, privindu-l în urmă, îi spuse:

– În celălalt capăt!

Vania tresări indignat:

– Își mai bate și joc de mine, canalia! Vrea să puie mâna pe ladă.

Ieșind pe ușa vagonului, el pândea prin crăpătura ei pe jandarm. Acesta se așeză lângă fereastră, punându-și cotul pe lădița lui Vania.

– N-o va lua așa cum crede el! – se repezi Vania spre locul său.

Jandarmul i-l cedă liniștit.

La stația următoare, când se crăpa de ziuă, jandarmul se coborî din tren.

– Să trăiești, Andreiev, – auzi Vania pe fereastră – te-ai întors, în sfârșit, din concediu. Mi s-a înăcrit sufletul așteptându-te. Nevastă-mea a născut un copil și eu mă murez aicea...

Vania oftă ușurat, dar tot parcă nu-i venea să creadă că nu e comedie, cum, după spusele conspiratorilor încercați, se obișnuiește de poliția secretă, pentru a pune mâna pe toate itele și firele unei organizațiuni revoluționare...

La Harkov, când, după mii de precauțiuni și învârtituri prescrise unui perfect conspirator, Vania ajunse la adresa dată, găsi acolo o femeie mai în vrâstă, bolnavicioasă, sumbră și cu o expresie de oboseală, și un băiat tânăr, cu trăsături energice și cuvânt autoritar.

– Ce veste ne aduci, tovarășe, din Odessa ? – întreabă acesta după parola spusă de Vania.

Vania îi înmână lădița.

– Ce-i acolo, Dumnezeule ? – exclamă lungind cuvintele femeia. E vremea acum pentru daraveri de acestea ? Nu știm încotro să dăm cu capul, în fiecare clipă așteptăm sfârșitul. Ce-i acolo ? Vezi, Nichifor !

Tânărul desfăcu lădița. Era plină de manuscrise, broșuri vechi, jurnale și alte publicațiuni clandestine.

– Idioți ! – șuieră mânios printre dinți tânărul.

– Ce să facem acuma cu maculatura aceasta ? N-avem nici o ascunzătoare sigură !

– Aprinde focul în sobă, Nichifor ! – își tărgăni plângător cuvintele „gazda“, foarte deprimată.

Vania văzu cum dispăreau în flăcări hârtiile inutile, pentru care el își riscase viața, aruncate în foc cu furie de Nichifor și cu mișcări obosite de gazdă. Sta cu mâinile lăsate în jos, neavând tăria să-i ajute.

Și în inima lui se strecură pentru prima oară în-doiala în triumful grabnic al Revoluției...

Întors la Odessa, Vania avu norocul să găsească, în sfârșit, pe tovarășul Undina.

Aceasta rămânea fermă și senină în mijlocul debandadei.

5 Ea nu-și pierdea nădejdea și credința, nici hotărârea de luptă.

– Dragă Vania! – îi răspunse ea totuși, instinctiv omițând porecla conspirativă – acum cel mai bun lucru pe care-l putem face e să așteptăm în liniște sfârșitul vijeliei. E inutil să ne zvârcolim, e chiar dăunător. Suntem datori să conservăm toate forțele de la care poate porni reorganizarea.

10 – Dar, tovarășe Undina, – încearcă să-i spună Vania, trecând peste numele familiar pe care ea i-l dăduse...

15 – Toți prietenii, în afară de conspirație, îmi spun Verocica!

– Dar bine, Verocica, nu putem începe imediat?

20 – Vrei să pățești ca la Harkov? Nu, acumă suntem numai *conserve*. Să ne folosim de această vreme, să mai citim, să mai discutăm, să lămurim problemele viitorului. Stai aici vacanța aceasta? Cine știe ce ne așteaptă pe urmă.

25 Ei stăteau pe banca lor favorită din bulevardul Nicolae, în fața mării.

Imensitatea albastră, înflorită de pânzele albe ale bărcilor de pescari și de siluetele maiestoase ale vaselor oceanice, sub soarele de iulie, scânteia în miliarde de fărâme de oglină.

30 Vania petrecu, cu toată apăsarea tragediei revoluționare, unele din cele mai fericite săptămâni ale vieții sale.

Cap. XXIV

VRAJA

Dar anul ce a urmat trebuia să lase în amintirile lui Vania o impresie de pustiu și de zvârcoliri neputincioase.

5 În „cercurile de autoinstrucție“ doar câțiva nu pierduseră nădejdea și curajul pentru luptă. Ședințele se răreau, literatura lipsea, legăturile cu centrul și cu organizațiile din alte orașe se destrămau.

10 Vania era deprimat în așteptarea vestilor de la Natalia Chirilovna, care se stabilise din nou la Onițcani. Ce este cu mama? Ce va face el în vacanța următoare?

Numai în iunie el primi o notă laconică din partea Natalei care-l invita la Onițcani:

15 „Va fi bine. Fii cuminte. Te iubesc și te sărut. Tiotia Natalița“ – așa se sfârșea scrisoarea.

La Onițcani nu se observa multă schimbare.

20 Serghei Simionovici Varnavin era de atâta vreme un om al casei, iar dispariția bietului Anatol Vasilievici se pregătea și ea de atâta vreme, încât lipsa lui aproape nici nu se simțea.

– Dragă Vaniușa, – îi spuse Natalița după ce-l așeză în buduoarul său. Nici nu-ți închipui ce bătaie a trebuie să dau pentru tine. Vai, sârmana de mine!

25 Poate eram astăzi *morte et enterrée*¹, dacă moș Iorgu

¹ Moartă și îngropată (fr.). (n. ed.)

n-ar fi găsit, în sfârșit, curajul să-și spuie cuvântul cu hotărâre. Am spus mamei tale, față de moș Iorgu, că să nu uite că ești acum fiul cel mai mare, viitorul cap al familiei Răuteștilor și stăpân al Năpădenilor și că nu
 5 poate amări bătrânețele lui moș Iorgu, gonindu-te din casa părintească, din casa pe care tu o vei stăpâni, chiar dacă ea va trăi încă atunci când moș Iorgu își va închide ochii; că ea nu poate crea o situație prin care tu n-ai putea să intri în casa strămoșească, fără ca ea să o părăsească. Dumnezeu, ce-a urmat! Trăznete, fulgere,
 10 plânsete, afurisenii! Sărmanul moș Iorgu era cât pe aci, după obiceiu lui, să închine steagul, dar am știut să ții piept furtunii și moș Iorgu, în sfârșit, a grăit și el ca un bărbat. Știi cum vorbește el: i-a adus aminte că
 15 tu de ani de zile purtai în tine amărăciunea cuvintelor pe care le auziseși după moartea lui Tosia și că acesta e un mare păcat și că nu se poate ca acuma băietul să suferă și el însuși să rămână fără mângâiere la bătrânețe, pentru un cuvânt ce l-ar fi scăpat copilul la necaz. În
 20 sfârșit, dragă Vania, ne-am înțeles. Moș Iorgu te așteaptă chiar astă seară acasă, să fie față. Vei fi primit ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Explicațiunile sunt inutile, căci ar putea numai zgândări rana. Să te duci să sărui mâna mamei, ca întotdeauna când te întorci în
 25 vacanță, și totul va fi uitat sau, cel puțin, să te porți așa ca și cum totul ar fi fost uitat.

Vania, apropiindu-se de Năpădeni, în trăsura Nataliții, un moment intimidat, era cât pe ce să se întoarcă îndărăt la Onițani. Inima îi zvâcnea, tâmplele
 30 îi băteau, respirația i se tăia, încât abia putu urca scările conacului.

În salonașul verde, dânsul își găsi părinții așezați la masă: tata își făcea pasiența, iar mama ședea la un lucru de mână.

Când sărută mâna tatei, acesta, semnificativ, îi strânse mâna și cu afecțiune îl sărută de mai multe ori.

Smaragda Theodorovna, liniștită, îl sărută pe frunte și-l întrebă dacă n-ar vrea să mănânce sau dacă
 5 a stat la masă la Onițani.

Aceasta a fost singura aluziune prin care ea dădea a înțelege că știe preliminariile „păcii de la Năpădeni“.

Vania nu găsea cuvinte ca să poată împărtăși sentimentul de apăsare pe care nu-l putea ascunde.

10 Smaragda Theodorovna și ea se ținea foarte rezervată, cu toată aparența ei de bunăvoință.

Iorgu Răutu n-a avut niciodată prea multe resurse de conversație. Totuși, asupra lui căzu sarcina de a salva situația:

15 – Măi băiete, ai venit la vreme... Dumnezeu știe cum, în anul ista se coace grâul... Nu-i vorbă că am semănat prea mult... Am peste o mie de fălci numai grâul de toamnă. O parte am putut pune încă din august, iar am isprăvit prin noiembrie... Și poate că și
 20 pământul n-a fost peste tot bine lucrat, încât în unele părți, cum e în clinul spre Cucernica, știi, lângă pădurea bătrână de stejari, îi copt bine, încât trebuie să-l secerăm negreșit... Începem mâne, iar încolo spre Ciripeni, încă e verde... Ai să-mi dai și tu ajutor la
 25 seceriș și la cărat...

Astfel, în conversația despre gospodărie, justificată de faptul că Vania de doi ani nu văzuse Năpădenii, seara s-a sfârșit, de bine de rău, în bună pace și Vania s-a putut retrage în odăița lui.

30 În zori de zi, Vania, sculat în voie bună, nu mai voi să aștepte ca Margareta Jozefovna să-i servească ceaiul. Ea îi aduse la cunoștință că boierul e plecat în

inspecție spre Ciripeni, iar coana Smaragda n-a ieșit încă din iatac.

El porni îndată la mama Irina.

Satul era de mult sculat și aproape gol, oamenii
5 fiind duși la muncă.

Mama Irina, văzându-l, părea aproape speriată de bucurie:

– Vaniușa! Mata ești! Îți crește mustața, dragu mamei! – râdea și plângea ea îmbrățișându-l.

10 Vania era adânc fericit ca întotdeauna sub mângăierile mamei Irina, dar acumă parcă resimțea și mai mult deliciul îmbrățișărilor de mamă.

Irina, în ochii lui, nu pierduse nimic din farmecul firii sale și chiar frumusețea plină de vlagă, sub a
15 cărei stăpânire trăise el din copilărie.

– Ce te-ai sculat așa de devreme, puiu mamei? Ai luat ceva? Să-ți dau un ulcior cu lapte, amu l-am fiert să-l duc la deal, la Ilenuța. Tare e bun și taman – cum s-a nimerit! – l-am făcut cu păsat, ca să-ți placă și ție.
20 Avem o vacă minunată de cele roșii. Am cumpărat-o de vițică la nemții din Kamenka...

Laptele cu păsat era puțin afumat.

Vania simți o intensă bucurie de viață. Prin toate vinele lui parcă furnica un curent de înviorare. Simțea cum crește în trupul său vigoarea și în sufletul său hotărârea și dorul de viață și fericire.
25

– Dar Ilenuța? Unde-i, ce face?

– Ehehei! de când e dusă la seceriș! Avem o falcie luată hăt în colțu cela spre Cucernica, lângă
30 stejărișu cela bătrân. Am avut noroc, că în altă parte încă e verde, ca și la Dumitru. Încât a să fie gata cu a boierului taman când a veni rându pentru a nostru.

– N-am văzut-o de doi ani, trebuie să fie crescută. Te miri că n-oi recunoaște-o.

– Apoi e fată mare amu! Iese la joc și-i tare frumușică!

– Am treabă în părțile celea și poate am s-o văd...

– Poți merge, puiule, peste câmp, și pe jos. Tare-i
5 frumos și nu-i așa departe. Într-un ceas, după ce rânduiesc ceva pe aici, oi fi și eu acolo.

Câmpul era încă verde, într-o splendoare aproape primăvărată. Aerul de dimineață aducea răcoare și miresmele câmpului, tremurând în cântecul păsărelor. Dinspre pădure răsunau trilurile privighetorii
10 întârziate.

Lui Vania i se părea că însăși natura vibrează de triumful vieții. Siluetele de femei și bărbați aplecați spre pământ simbolizau unirea omului cu firea și puterea creatoare și dominatoare a muncii.
15

Vania trecu prin pădure. Sub bolta stejarilor bătrâni era răcoare și tăcere misterioasă. Din când în când, o ciocănitore, un fășait de vereriță prin crengi și un arc de iepure sărit vorbeau de viața ascunsă în
20 sânul pădurii seculare.

Răzbătând în colțul spre Cucernica, ieșind deodată din penumbră, fu orbit de lumina intensă a soarelui de iunie.

La stânga, în vârful dealului Ciornenilor, se profila în azurul cerului fațada maiestuoasă a castelului lui Nicanor Miulescu. La dreapta, într-o vâlcea dintre două dealuri acoperite de grădini, din care răsăreau numai acoperișurile de paie, strălucea, pe turnul alb al bisericii din Cucernica, crucea ei de aur.
25

Iar drept în față se întindea covorul țesut din poaleială al lanului de grâu.
30

Vania căuta pe Ilenuța; în depărtare văzu un grup, în care însă nu se găsea silueta familiară.

Înaintând pe cărare, el zări după un buchet de tufe de corn, aplecată spre el, figura Ilenuții, legată cu o basma albă pe cap, cu obrajii îmbujorați și cu ochii ei albaștri închis strălucind ca flori de cicoare printre spicele galbene.

Se repezi spre ea. Ridicându-se, Ilenuța îl privea înseninată de bucurie stăpânită.

Vania se opri în loc, izbit de frumusețea nouă a acestui chip feciorelnic, plin de viață, de silueta ei cu linii armonioase și aproape mistice în zvelteța lor eteree.

Cuvintele de salutare îi înghețară pe buze. O privea în tăcere și nemișcat, nefiind în stare să facă niciun pas.

Ilenuța tăcea și ea. Și o clipă îl privi ca vrăjită; apoi zâmbi și, prin mișcarea ambelor brațe ridicate în sus, spre a reface legătura basmalei, sâni ei se conturau sub cămașa albă, dând întregii ei înfățișări o expresie simbolică de putere și de farmec „etern feminin“.

– Bine ai venit, Vaniușă! – răsună încet adâncul contralto al vocii ei, în care vibra conștiința acestei clipe de dominațiune.

– Bună ziua, Ilenuță! – abia putu îngăima cu greutate Vania, neștiind el însuși ce vorbește. Ce mai faci, Ilenuță? Ești de mult aici? Ești singură?

Ilenuța îl fixă zâmbind și, parcă dându-și seama de inutilitatea răspunsurilor, tăcea.

– Îi cald tare, – spuse Vania – mi-i sete grozav. Mă duc să beau oleacă de apă la izvorul Tudosiei.

Vania, speriat de el însuși, parcă căuta pretext să fugă. Izvorul Tudosiei nu era departe, în coasta dealului pe care se ridica pădurea, între tufe de corn, cu frunze roșii.

Ilenuța tot tăcea zâmbind și, privindu-l cu ochi aproape înnegriți și plini de taină, stătea sprintenă ca un ram de răchită.

Vania se depărtă încet.

La izvorul Tudosiei se așeză pe pajiștea verde din jurul lui, bântuit de simțiri neînțelese, dulci și violente și... aștepta...

Peste câteva clipe surprinse, furișându-se printre tufe, arătarea albă a Ilenuței.

– Ți-am adus ulciorul. Ai fugit ca un năuc, fără să iei ceva ca să poți bea apă.

Grațios se aplecă ea spre izvor ca să umple ulciorul, fără a slăbi din ochi pe Vania, cu același zâmbet misterios și dominator.

Cu o mișcare ondulatorie, se așeză lângă dânsul și-i aduse ulciorul la gură. Apoi, îi luă batista din mână și începu să-i șteargă fruntea, vorbindu-i înduioșată:

– A crescut mare, îi răzbate pufu de mustăcioară, dar tot băiețelu Ilenuții este. Cum a asudat sârmanu! Ai mers atâta loc pe jos!

Ea își apropie fața și se oglindea direct în ochii lui Vania.

Apoi își puse mâinile pe umerii lui.

Vania o privea fascinat.

Și, izbit de miresmele de grâu copt și de busuioac, pe care le respira torsul ei nestăpânit de cămașa albă, ca ridicat de forțe elementare, el se simți prins de vârtej...

.....

– Dragă Ilenuță, sunt ticălos, sunt vinovat! Îmi ești tare dragă... Știi, te-oi lua, când oi crește mare... Fii liniștită, mama nu mă poate opri...

Ilenuța, culcată pe spate, cu ochii închiși, zâmbea în tăcere. Prin gura-i întredeschisă, lucea șirul de mărgăritare. Ea nu-și îndreptă măcar dezordinea hainelor, de sub care se întrezăreau, parcă sculptate în fildeș auriu, coloanele zvelte ale picioarelor.

Întredeschise ușor ochii. Și razele albastre, licărind printre gene, parcă îl ardeau pe Vania. Zâmbind, ea rosti încet, cu același contralto adânc și emoționat, apucând pe Vania după gât:

5 – E boier și-i așa de prost, băiețelu Ilenuții! Și-l atrase spre ea...

Prinși din nou de vârtejul și vraja primei dragoste, încleștați, Vania și Ilenuța pierduseră simțul vremii, lumea întregă dispărea dincolo de singura realitate, de singura viață...

10 Brusc, elastică întocmai ca un resort de oțel și vioaie ca o șopârlă, Ilenuța se desprinsese din brațele lui Vania și se ridică în picioare.

– Deamu du-te! – șopti ea – să nu ne prindă cineva, acuș trebuie să vie mătușa Irina...

Vania o prinse de mână și privind-o implorator, îi spunea fără șir:

– Am să te ieu Ilenuță!... Peste patru ani sunt vrâstnic... Nu m-or putea opri...

20 Ilenuța se plecă și, apucându-l cu ambele mâni de cap, îl sărută duioasă și în zâmbetul ei parcă se strecura o rază de melancolie:

– Taci, taci, dragu meu. Să nu vorbim despre aiestea amu...

25 Și, roșită, șopti:

– Să vii astă noapte spre pârleazu cel din dos! Sărutându-i încă o dată amândoi ochii, ea repede fugi, furișându-se printre tufe de corn.

30 La marginea poieniții, se opri un moment și, tot zâmbind, se întoarse aruncându-i:

– Prost e băiețelu Ilenuții! – și dispăru ca o vedenie.

Vania trecea printr-un vifor de simțiri contradictorii. Fiecare celulă din trupul lui vibra de fericire.

Parcă era pătruns de seva vieții, aceeași care străbătea prin pădure și prin toată firea. În sufletul lui parcă răsună o melodie armonioasă și solemnă.

5 Și, în același timp, era cuprins de groaza răspunderii morale pentru viața unei ființe care, prin farmecul și poezia firii ei, se ridica deasupra micimilor și vulgarităților vegetării omenеști.

10 Pornind spre casă, i se părea că niciodată membrele lui nu fuseseră mai elastice, că toți mușchii jucău de vigoare vitală; niciodată nu se simțise așa de înălțat și, în același timp, în mai desăvârșită armonie cu întreaga fire.

15 Viața din săptămânile care au urmat până la sfârșitul vacanței a rămas în amintirea lui Vania ca un basm fermecat, plin de pasiune și duioșie, de extaz și poezie, în afară de realitate, în afară de cursul vremii...

20 În prima noapte când se apropie de pârleazul ogradei lui Dumitru Morariu dinspre câmp, furișându-se în grădină, în umbra părului bătrân, martor al atâtor jocuri de copilărie cu Ilenuța, el nu mai lupta împotriva vrajei de care fusese prins. Ilenuța, cu un tact și o uimitoare delicateță de sentiment, trecea simplu, cu o grație emoționantă și radioasă, peste clipele critice ale îmbrățișării și, totodată, îi adormea remușcările luând asupra-și toată răspunderea prin inițiativa îndrăgostirilor.

Vania nu mai trăia decât noaptea, în brațele Ilenuței, sub farmecul expansiunilor ei pasionate și al delicioasei și nevinovatei impudicități a dragostei.

30 Ziua părea un miraj, un vis ireal. El nu băga de seamă că, aproape la fiecare ieșire de acasă, ca și la întoarcere, îi apărea în cale Margareta Jozefovna cu discul

veșted al feței sale, întretăiat de crăpătura imensă a gurii, strâmbată de un zâmbet plin de subînțeleșuri de complicitate și de sugestii denunțătoare. El nu băga de seamă nici atitudinea, încă mai glacială ca de obicei, a Smaragdei Theodorovna, care-l fulgera cu privirile ei indignate.

Ba chiar fugea de întâlniri cu vechii tovarăși ai jocurilor de copilărie, instinctiv, pătruns parcă de conștiința vinovăției și a necredinții sale.

În ajunul plecării, cea din urmă noapte petrecută sub părul bătrân, în grădina lui Dumitru Morariu, a fost, parcă, mai străină de îmbrățișări pătimase.

Foarte duioasă, Ilenuța stătea lipită de Vania și-i oprea toate încercările de a-și lămuri planurile asupra viitorului.

– Taci, Vaniușa dragă. Patru ani e multă vreme. Suntem în mâna lui Dumnezeu. Dar știu că n-ai să mă uiți, n-am să te uit nici eu.

Vania simțea lacrimile ei calde, care îi curgeau pe obraz, și plângea și el, adânc înduioșat și ferm hotărât în suflul lui să rămână credincios acestei iubiri și demn de inima curată și eroică a Ilenuței.

A doua zi dimineață, Vania alături de Iorgu Răutu, cu vizitiul Dumitru pe capră, nemișcat ca un idol, cu barba-i puțin albită, porni spre gară.

La ieșirea din văgăuna Năpădenilor, sub un mănunchi de ploi, el zări silueta subțire a Ilenuței, care, vădit, aștepta trecerea trăsurii.

Ea salută adânc. Iorgu Răutu a dus indiferent două degete la pălărie, uitându-se în lături. Ilenuța, după trecerea trăsurii, ieși în drum și se uită dreaptă și nemișcată, în urmă. După cotitură, chipul acesta drag se șterse din vederea lui Vania.

Cap. XXV

„MATURITATEA“

Locuința doamnei Staroverov era plină de activitate ca un stup de albine.

Doamna Fedosia Constantinovna Staroverov, văduva unui înalt funcționar, precum și cele șase fete în vrâstă de la patrusprezece până la treizeci de ani, erau în veșnică agitație, preocupate de lupta pentru existență. Întrucât pensia rămasă și casa moștenită nu puteau îndestula toate trebuințele acestei numeroase familii, însăși doamna Staroverov, ca și cele cinci fete mai mari aveau diferite îndeletniciri pentru sporirea veniturilor. Iar fetița cea mică, Dașa, frecventa liceul și era și membră, destul de activă, a „cercurilor de autoinstrucție“.

Vania nu le vedea decât foarte rar, întrucât chiar atunci când lua prânzul acasă, era servit în garsoniera lui.

Dar îngrijirea acestor bune gospodine el o simțea în fiecare obiect din camera lui.

Cea mai mare parte din vreme, în afară de curs, Vania o petrecea tot în „comună“, unde adesea rămânea chiar și peste noapte.

Situația continua să fie excesiv de grea. Debandada partidelor revoluționare urma înaintea. Începuse aproape orice acțiune.

Ca reacțiune împotriva mișcării revoluționare, din partea „elementelor sănătoase“ ale societății ruse, au fost dezlănțuite peste tot pogromuri evreiești, care au otrăvit întreaga atmosferă.

5 Sub presiunea împrejurărilor, dispărând vechii luptători și cadrele încercate ale revoluției, asupra tineretului școlar, pregătit în cercurile de „autoinstrucție“, cădeau adesea sarcini care treceau peste puterile lor.

10 Vania a fost silit să se preocupe personal aproape de toate transporturile literaturii revoluționare pentru întregul sud-vest al Rusiei.

În când începu să-l preocupe o problemă mai gravă.

15 Acțiunea revoluționară fusese dusă cu mijloace relativ foarte neînsemnate. În cea mai mare parte, organizațiunile locale impuneau membrilor sacrificiile necesare pentru activitatea lor. Au fost și câțiva cetățeni inimoși, care și-au pus în serviciul revoluției toate

20 averea: Lizogub, Voinaralski și prințul Țițianov.

Dar organizațiunile revoluționare erau sprijinite și de cercurile liberale ale societății, care se așteptau ca luptătorii revoluționari să scoată pentru ele castanele din foc.

25 După 1 martie, toate aceste contribuțiuni au încetat, iar debandada generală făcea cu neputință organizațiunilor locale să adune fondurile necesare. Manifestele publicate în numele comitetului făceau apeluri disperate către membrii partidului, îndemnându-i să asigure, cu orice preț și cu orice jertfe, „finanțarea“ acțiunii revoluționare.

30

Comitetul cercurilor din Chișinău a conceput atunci un proiect îndrăzneț.

În lipsa căilor ferate, impozitele percepute în tot nordul Basarabiei, din județele Hotin, Soroca, Bălți și Orhei, se transmiteau la casieria din Chișinău, în căruță de poștă, sub paza a cel mult doi străjeri înarmați.

5 Vania Răutu și Vasile Giurilă – care, ca fiu de popă din județul Orhei, cunoștea bine localitatea –, îmbrăcați în sumane și opinci, au cercetat pe jos toate cărările în vestiții codri ai Orheiului și au elaborat un plan de atac armat asupra acestor transporturi într-o

10 vâlcea, lângă Pereseceni, care ar fi putut duce, în caz de succes, la „exproprierea“, în folosul revoluției, a fondurilor însemnate ale statului.

Pe de altă parte, Moise Roitman, cu ajutorul lui Vania, prin cercetarea la fața locului și toate măsurătorile necesare, au constatat că dintr-o cameră a aripei

15 Hotelului „Elveția“, din fundul curții, n-ar fi nevoie de o săpătură mai lungă de vreo doisprezece metri, pentru a răzbate până la tezaurul visteriei provinciale.

Cu toate planurile, desenerile și informațiile adunate, Vania Răutu se adresa agentului comitetului din

20 Odessa, Stanislaw Kwiecinski, spre aprobare, pentru ca partidul să-și asume directiva și răspunderea acțiunii și pentru ca, în același timp, să fie asigurată reușita complectă, prin transmiterea fondurilor expropriate organelor competente ale partidului.

25

Kwiecinski se arătă entuziasmat de planul chișinăuțenilor, fața lui pământie parcă se coloră de bucurie.

Dar neputând personal hotărî nimica, Vania fu introdus la „tovarășul Maurul“, un bărbat frumos,

30 cu o mare barbă neagră, cu trăsături fine și un ten palid, de intelectual.

După ce ascultă cu multă atențiune raportul „tovarășului Pimperlic“ și cercetă documentele, „tovarășul Maurul“ se încruntă:

– Regret, amice, că nu pot să te culc aici și să-ți dau douăzeci și cinci unde trebuie. Acesta este singurul răspuns pe care l-ar merita proiectul vostru. Atâta ne trebuie, ca să ne meargă faima că deboșăm¹ copiii și îi transformăm în hoți de codru și în spărgători! Că-utați mai bine să isprăviți școala, să ajungeți oameni întregi, pentru ca să puteți într-adevăr servi revoluției. *Tovarășul Albinos* – privi el către Kwiecinski – va avea grijă să înștiințeze toate organizațiile noastre ca să se coboare din nori și să-și dea seama de adevărata lor datorie. În ce clasă ești dumneata?

– Într-a opta – răspunse Vania rușinat de această „opăreală“.

„Tovarășul Maurul“ își îndreptă pince-nez-ul pe nasul lui aquilin și se uită la Vania cu o curiozitate nelipsită de simpatie.

– Tovarășe Pimperlic, am foarte bune informații despre dumneata. Dar să știi că nu-i nimic mai periculos pentru un revoluționar decât *ambalarea*. I se cere, înainte de toate, minte trează și judecată rece. La revedere! Dar documentele rămân la mine, pentru ca să nu faceți vreo nebunie. Peste câteva luni de zile, ca student, vei avea altă arenă.

Vania se întoarce la Chișinău cam cu coada între picioare.

Această „opăreală“, raportată în „comună“ și în comitetul cercurilor, după discuții vii, a dus la hotărârea că elevii din clasa a opta să suspende acțiunea revoluționară și să se consacre pregătirilor pentru „examenul de maturitate“, ceea ce, în realitate, paraliza toate cercurile.

¹ Fr. *débaucher* „a strica, a desfrâna, a corupe“. (n. ed.)

Numai garsoniera lui Vania din strada Pușkin va rămânea la dispoziția revoluției, ca „gazdă conspirativă“, întrucât altfel nu s-ar putea satisface această necesitate.

Pregătirea pentru „examenul de maturitate“ punea o problemă care nu putea fi rezolvată așa de ușor.

Sistemul de învățământ clasic în Rusia țaristă, cu cele patrusprezece ore pe săptămână pentru limbile clasice, presupunea că orice candidat la maturitate poate citi textele latine și grecești *à livre ouvert*¹, și poate traduce orice pasagiu din vreun autor rus în ambele limbi antice.

Dar, în realitate, cu metodele pedagogice întrebuintate, nici chiar cei mai buni elevi nu ajungeau să traducă, cu toate dicționarele la dispoziție, zece rânduri fără cel puțin tot atâtea greșeli.

Marin Scarnitz, profesor de latină, ca și Boleslav Slovik, de asemeni un „frățuț“ austriac, profesor de greacă, urmăreau înainte de toate ca regulile gramaticale sau textele clasice să fie învățate pe de rost, fără să-și dea seama că, pe această cale, inspirau elevilor o invincibilă aversiune pentru întreaga Antichitate, și nu reușeau să le dea cea mai elementară pricepere a genului literaturii elene sau latine.

„Grecul“ ajunsese, în această privință, la un adevărat sadism. Ca să capete de la dânsul notă bună, un elev trebuia, de pildă, să-i înșire *fără răsufflare* toate verbele neregulate sau să reproducă, fără a schimba măcar un singur cuvânt, biografia lui Platon, care preceda *Dialogurile* în ediția școlară.

Mic de statură, diform, cu picioarele strâmbe, crăcănate de la genunchi, cu un cap strâns între două

¹ Cu cartea deschisă, cursiv (fr.). (n. ed.)

enorme bose la tâmpole, cu ochi răutăcioși, extrem de miopi, ascunși după roțile ochelarilor încadrați în rame de *baga*, la orice încercare a elevului de a se abate de la tipic, indignat, „Limbricul“ – cum era el poreclit – ciripea cu vocea lui pițigăiată:

– Vrei să fii mai deștept decât domnul Kühner, comentatorul lui Platon? Fii bun, citește!

Elevul, după ce citea paragraful indicat, dacă nu reușea să-l reproducă întocmai, era, ca pedeapsă, silit să scrie acest paragraf de douăzeci, de cincizeci, chiar de o sută de ori...

În această situație, niciun „examen de maturitate“ nu putea fi dat cinstit.

Din an în an, temele trimise de la centru în plicuri închise erau cumpărate – după normele absolutismului țarist, moderat prin bacșișuri – și cunoscute de elevi înaintea profesorilor.

Comitetul central al „cercurilor de autoinstrucție“ a avut ideea ingenioasă de a exploata în folosul casei partidului această situație.

Elevii celor treisprezece licee organizate ale regiunii de sud-vest au exercitat presiuni asupra părinților, încât, sub acest pretext, au fost adunate sume însemnate, din care numai o mică parte au fost utilizate ca bacșiș, iar restul pus la dispoziția comitetului din Odessa.

Temele astfel căpătate au fost pregătite în mai multe variante. Toți *abiturienții*¹ au fost siliți să le învețe pe de rost, rezervându-se pentru fiecare și câteva greșeli, pentru a da un caracter de autenticitate lucrărilor.

¹ De la cuvântul germ. *Abitur*, „examen de bacalaureat sau de maturitate“. (n. ed.)

În ziua tezei grecești, „Limbricul“ înfățișa o icoană pitorească. Pe rând, trecând de la o masă la alta, el își apropia ochii miopi spre a citi scrisul elevilor.

De la cei mai tari, el trecea la cei mai slabi și, spre uimire, constata că tocmai aceștia dădeau o traducere mai exactă și mai elegantă, neîndrăznind să complice textul prin introducerea vreunei greșeli.

– Tare deștepți sunteți cu toții astăzi! – scârțâia vocea lui pițigăiată, cu exasperare.

Cap. XXVI

INTELECTUALI ȘI MUNCITORI

În cursul examenelor s-a produs un incident care a avut o înrâurire hotărâtoare asupra destinului lui
5 Vania Răutu.

Alexandru Levi, aducând cu sine de la Prut un transport de literatură clandestină, se opri, ca de obicei, în garsoniera lui Vania Răutu.

În urmă, s-a stabilit că, grație imprudenței studentului Balanovici de la Universitatea din Iași, contra-
10 banda a fost *filată* de la Prut și toți aceia cu care venise în contact Levi au fost puși sub supraveghere.

Curând după „examele de maturitate“, Vania Răutu află că la Odessa au avut loc din nou mai
15 multe arestări, printre care și a lui Alexandru Levi.

Vania, reușind cu cinste la examene, se grăbi la Odessa să se înscrie la Universitate. În chipul acesta el putea, în același timp, avea mai ample informațiuni.

Acolo dânsul găsi o atmosferă destul de agitată
20 în cercurile revoluționare, dar nimeni nu dădea prea mare importanță arestării lui Alexandru Levi.

Vania Răutu, în lipsa de uniformă studentească, cu o pălărie cu borduri largi, cu cravată „lavalieră“ și cu o pitorească pelerină a pardesiului său, se cufundă,
25 cu voluptate, în viața de student.

„Tovarășul Undina“ se împrietenise mult cu dânsul și îl introducea în toate cercurile frecventate și de dânsa.

Obrana părea a-și fi istovit stocul de informații; seria crahurilor în organizațiile revoluționare părea sfârșită și încolțiră din nou nădejtile în reorganizarea forțelor revoluționare și în reînvierea luptei.

Vania lua parte activă la încercările de reorganizare ale grupului din Odessa.

10 Din primele zile de contact cu „odessiții“, Vania s-a simțit ridicat în ierarhia revoluționară, mulțumită unor împrejurări care i-au adus multă satisfacțiune.

Mai întâi, rezumatul întocmit de el al *Capitalului* a fost recunoscut ca o bună popularizare a marxismului pentru muncitori.

Vania era nespus de fericit aflând că acest rezumat a și fost tipărit în scop de propagandă.

Sentimentele lui Vania erau însă mai complicate cu privire la celălalt fapt care îi zgândărise amorul
20 propriu.

Tocmai pe atunci ziarele publicaseră un comunicat despre o „îndrăzneată spargere, de către niște răufăcători revoluționari“ la visteria provincială a Basarabiei: de la aripa din fund a Hotelului „Elveția“ a fost săpat
25 un tunel până la tezaur și astfel o sumă de peste trei milioane de ruble a putut fi sustrasă.

Planul său și al lui Moise Roitman, executat fără dânsii!

Și Vania nu a putut măcar împărtăși cuiva frământările sale, fără a se face vinovat de o gravă călcare a regulilor de „conspirațiune“.

Dar, totuși, el își dădea seama că „vârfurile“ îl priveau acum cu mai multă încredere și simpatie.

Așa, el era foarte mândru că a fost admis la o importantă discuție teoretică, la care luaseră parte fruntașii grupării odessiste.

5 După 1 martie, în lumea revoluționară din Rusia începuse acel proces de diferențiere, care în urmă avea să ducă la sciziunea adâncă dintre *social-revoluționari* și *social-democrați*.

10 Cei dintâi continuau vechea tradiție a *narodnicilor*. Ei credeau că revoluția socială din Rusia e determinată de structura ei specifică, în care țărănimea, constituind majoritatea covârșitoare a maselor muncitorești, apare ca factor principal în lupta revoluționară. Aceasta urmează dar să fie fără cruțare îndreptată mai cu seamă spre arena politică, pentru că numai astfel Rusia poate
15 tinde la o renovare socială.

Social-democrații, însă, și-au însușit concepțiile și metodele partidelor socialiste din Apus, care se rezemau îndeosebi pe proletariatul industrial și în țărănime vedea[u] numai o masă inertă, care, în cazul
20 cel mai bun, ar putea doar fi trasă la remorcă de către muncitorimea orașelor.

Vania Răutu gravita hotărât spre social-revoluționari și credea chiar, pe temeiul studiilor sale, că doctrina oficială a social-democraților nu poate fi înfățișată
25 ca o deducțiune justă din concepția marxistă.

Într-o seară, la cofetăria Mattoni, unde ei se întâlneau de obicei când nu era fixat un alt loc, *tovarășul Undina*, care avea aceleași înclinațiuni teoretice, satisfăcută, zâmbind misterios, îi șopti lui Vania:

30 – Sunt împuternicită să te invit la o adunare a *asilor* revoluționari din Odessa. Țin-te bine!

În curtea unui imens bloc de case din centrul orașului, care mișuna de mii de locatari și în care orice vizitator străin se pierdea neobservat, tovarășul Undina se opri, examinând fațadele:

5 – Vezi – atrase ea atențiunea lui Vania – abajurul roșu în ferestruica aceea din etajul al cincilea? Intrarea e pe aceea. Eu mă duc acolo. Dumneata să te plimbi vreo cinci minute și, la întoarcere, dacă va arde aceeași lumină roșie, să urci și dumneata; eu te voi
10 aștepta la capătul scării, în coridor.

Camera în care Undina introdusese pe Vania înfățișa spectacolul obicinuit al întrunirilor de studenți și de intelectuali („intelighenți“) ruși:

Într-un nor de fum, printre mucuri de țigări și pahare de ceai împrăștiate pe masă, pe lavabou, pe etajere cu cărți, pe marginea ferestrelor, un grup de
15 vreo douăzeci de tineri – dintre care patru-cinci femei –, așezați pe unde dădea Dumnezeu, discutau aprinși, până la ameteală, cele mai înalte probleme de politică, filosofie, știință sau literatură.

– Suntem cu toții! – constată, la intrarea Undinei cu Vania, gazda, o femeie tânără și plăcută, cu un păr creț, scurt tăiat și care, nesupus, îi acoperea nu numai fruntea, dar cădea, ca la un mic „pudel“, și peste ochii
25 negri, care luminau o față mată și palidă.

În asistență, în afară de Undina, Vania nu mai cunoștea decât pe Vasilie Vasilieviici Saharov, care îl salută prietenește, și pe tovarășul „Maurul“.

Acesta îndată și începu să citească „referatul“
30 său asupra chestiunii la ordinea zilei:

„Revoluția – suna în concluziile sale referatul – nu poate izvorî din faptele izolate ale câtorva individualități eroice. Ea întotdeauna este un rezultat al mișcării maselor, în conformitate cu mecanica luptelor

de clasă, cum ne luminează istoria tuturor marilor revoluțiuni din trecut. Înainte de a porni acțiunea sa, un revoluționar trebuie să răspundă la întrebarea «Care este clasa socială pe care el se poate rezema?» Și aceasta

5 nu poate fi decât clasa care, într-un moment istoric dat, reprezintă factorul dinamic, clasa ale cărei interese se identifică cu interesul de renovare socială. Țărănimea niciodată n-a jucat acest rol. Ea urmează întotdeauna în coadă clasa care-și asumă directiva istorică. În faza actuală a revoluției noastre sociale,

10 această clasă nu poate fi decât proletariatul industrial, care însă, vădit, nu va renunța niciodată la interesele sale de clasă. În consecință, revoluționarii sunt datori să îmbrățișeze aceste interese; pe temeiul lor să organizeze proletariatul și, luminându-l că

15 și în interesul lui e necesară o revoluție politică, să-l determine la inițiativa acțiunii revoluționare, în care vor fi atrase, natural, toate elementele nemulțumite ale societății...

20 Referatul a dezlănțuit o furtună: exclamațiile de aprobare, protestări, murmure, aplauze, discuțiunile violente între trei-patru grupuri nu se mai sfârșeau.

Tovarășul Undina, cu aceeași voce adâncă de contralto, care răscolea tot sufletul lui Vania ca ecoul cli-

25 pelor de vrajă, protesta cu energie:

– Proletariatul nostru industrial, o creațiune artificială a Ministerului de Finanțe, va duce după sine nouăzeci la sută din populația Rusiei și nouăzeci și

30 nouă la sută din muncitorimea ei? Proletariatul, care poate fi desființat printr-o singură trăsătură de condei, dacă va incomoda stăpânirea?

Ea se uita provocător la Vania, cu care avusese discuțiuni lungi asupra problemei, făcând apel, cu priviri elocvente, la intervenția sa.

Vania de vreo două ori se și ridică de pe scaun în intenția de a cere cuvântul, dar, intimidat, strângându-și mâinile la piept, se așează din nou.

„Tovarășul Maurul“, care, din ziua neuitată când

5 a făcut reprimanda lui Vania pentru proiectele de „banditism al pruncilor“ din Chișinău, îi manifesta întotdeauna multă prietenie, interveni:

– Tovarășilor! – exclamă el brusc, ridicând mâna în sus – aceasta nu mai e o discuție, ci sabat drăcesc!

10 Chestiunea e prea importantă. Să procedăm sistematic. Vă recomand pe noul venit între noi, tovarășul Pimperlic, care, fiind cel mai tânăr, are cuvântul.

Vania se ridică și, foarte emoționat și cam încurcat, luă de la început o atitudine hotărât contrarie tezei tovarășului Maurul:

15

– Dacă e adevărat – începu el – că revoluția nu poate izvorî decât din acțiunea maselor și că aceste mase nu pot fi conduse decât de clasa ale cărei interese se identifică cu necesitatea de renovare socială,

20 atunci este evident că în fiecare țară există o altă clasă revoluționară. În Rusia, după adevărata concepție marxistă, aproape numai țărănimea reprezintă *categoria muncii* și, prin urmare, constituie și factorul pozitiv al evoluției sociale. Dar țărănimea, spune

25 tovarășul Maurul, este o masă inertă și nu poate avea inițiativa, rolul activ în viața politică. Dar *jacqueria franceză*, dar *Bundschuh-ul* german? Dar chiar și Marea Revoluție Franceză pe ce altă masă s-a reze-mat decât pe cea țărănească? Și cum credeți dumneavoastră că s-ar putea face revoluție socială *împotriva*

30 țărănimii? Cum ar putea, chiar în cadrul mondial, fi săvârșită revoluția, nesocotindu-se țărănimea, majoritatea covârșitoare a omenirii? În Rusia, revoluția politică nu poate fi realizată decât de țărănime și,

fără revoluție politică prealabilă, e zadarnică orice propagandă socialistă. Iar muncitorimea industrială, care aici nu și-a rupt încă legătura cu țărănimea, poate da excelente cadre pentru mișcarea revoluționară.

5 A urmat o formidabilă explozie.

Vania era hărțuit din toate părțile și nu mai putea discerne cine îl atacă și cine îl sprijină. Îndeosebi gazda, drăguțul „pudel“, țipa cât o ținea gura și trăgea pe Vania de cravata lui lavalieră. Nu mai știa nici
10 el dacă de entuziasm sau de indignare.

Tovarășul Undina, însă, foarte mulțumită, cu ochii strălucitori, i-a strâns mâna cu multă căldură și apoi, luându-l de braț, a pornit spre ieșire.

15 Afară, noaptea scurtă de vară cedase locul unei dimineți pline de lumină și de pulsație a vieții.

– Tovarășe Pimperlic, sunt foarte bucuroasă, – spunea tovarășul Undina în stradă lui Vania – știi că mâne avem consfătuire cu muncitorii în port. Printre ei se agită acum ideea unei greve, care în condițiunile
20 actuale ar putea duce la catastrofă, nimicind forțe prețioase. Ne vom întâlni și vom stabili un plan de discuțiune. Eu am mare încredere în puterea dumitale de persuasiune...

Vania s-a despărțit de tovarășul Undina la pragul
25 locuinței sale. Socotind însă că n-ar fi cuviincios să se prezinte la ora aceasta la vila Natalei și fiind încă plin de discuțiunile și emoțiunile acestei nopți memorabile, a preferat să ia întâi o baie de mare și apoi să facă drumul spre „Fontan“ pe jos.

30 Întrunirea muncitorilor din port, în care se adunaseră peste cincizeci de fruntași ai sindicatelor muncitorești, a avut loc în afară de oraș, într-una din

celebrele „catacombe“ ale Odesei, cu intrarea dinspre țărmul mării.

5 La lumina tremurată și scundă a făcliilor și a lumânărilor de seu, adunarea avea un aspect fascinant, în fantastice arabescuri de umbre; jocul de lumini pe fețele sumbre și energice crea o atmosferă aproape mistică.

Un lucrător înalt și slab, cu ochii care reflectau lumina roșie a făcliilor, descriind starea mizerabilă a
10 muncitorilor din port – munca excesivă, salariile neîndestulătoare, abuzul de amenzi, concedieri arbitrare – , conchidea la necesitatea grevei.

În cursul vorbirii lui, Vania, febril, încerca să descifreze notele pe care, împreună cu Vera Nicolaevna,
15 le redactase pentru discursul său, primul lui discurs politic. Dar când i-a venit rândul să ia cuvântul, emoționat și enervat de lumina capricioasă, el aruncă notele și dădu curs liber inspirațiunii sale.

– Tovarăși! Nu-mi voi îngădui ignominia de a tăgădui suferințele și mizeriile voastre! Dar dacă lupta
20 voastră este legitimă, e mare și răspunderea voastră pentru fiecare act nesocotit, față de voi înșivă și față de întreaga muncitorime a Rusiei...

– Tot noi suntem responsabili? – întrerupse primul vorbitor. Muncitorii din Apus au înțeles de
25 mult că n-au răspundere decât față de clasa lor!

– Nu suntem – reluă Vania – în situația muncitorimii europene, în care ordinea legală asigură muncitorilor mijloacele de apărare a intereselor lor. În
30 momentul de față mai cu seamă, ocărnuirea ar fi bucuroasă să găsească orice pretext pentru o acțiune de represiune. Acest pretext, greva îl poate da de minune și nu vedeți că patronii sunt în această privință de acord cu Ohrana?

– Are dreptate! – aruncă un bătrân – am văzut că toată ziua se cădășesc și se șoptesc agenții de la Ohrana cu lighioaia noastră. Îi cunoaștem! – sfârși bătrânul în murmurele de aprobare ale asistenței.

5 – Nici interesele voastre imediate – prinse Vania curaj – nu vor fi servite pe această cale. În schimb, va fi compromisă cauza mare a revoluției, care, singură, poate duce la condițiunile superioare de muncă. Sunteți elita muncitorimii rusești, ați ieșit din sânul țărănimii, care este mai oropsită și mai apăsată decât voi; aveți sarcina de a o reprezenta și de a o conduce la luptă. Și va fi mare vina noastră, dacă, printr-o mișcare inoportună, veți înlesni triumful reacțiunii asupra revoluției. Aceasta ar fi adevărată trădare a intereselor muncitorimii, chiar a intereselor țării întregi.

15 Vania a fost impresionat că, spre deosebire de întrunirea intelectualilor la care luase parte cu o zi înainte, muncitorii au urmat discuția liniștit, fără devieri în abstract și fără fiorituri retorice, menținându-se pe terenul strict practic.

20 Tovarășul Undina și Vania s-au simțit în culmea fericirii, când a fost hotărâtă cu o mare majoritate amânarea grevei.

La despărțire, muncitorii, pe rând, îi strângeau lui Vania mâna cu prietenie:

25 – Ehei, unde sare iedul! – îi spuse bătrânul întrerupător. Am crezut că e mânz încă, dar el e un *tar-tor!*...

Cap. XXVII

POVESTEA UNDINEI

Ieșind din „catacombă“ pe țărmul mării, Vera Nicolaevna și Vania au fost prinși de vraja unei nopți de sud, scaldată în lumina lunii pline.

5 Reflexul razelor lunare tăia prin undele mărunte ale mării o cărare luminoasă în mijlocul întinderii misterioase și sumbre, în care numai oglindirea stelelor aprindea mici focare de scânteii, confundând apele întunecate cu catifeaua cerului înstelat.

10 Rămași singuri, Vera Nicolaevna, rezemându-și mâna de umărul lui Vania, vorbea încet și înduioșată, în intonația vocii ei calde răsunând și bucurie, și melancolie:

15 – Ai un adevărat dar al cuvântului, dragă Vania, – uită iarăși *Verocica* porecla conspirativă. Ah! ce frumoasă e marea! Ești obosit? Vrei să ne ducem, pe jos, să ne plimbăm încă puțin pe bulevardul Nicolae în fața acestei feerii?

20 Ei porniră la braț. Cărarea luminoasă, tăind desfășirea mării, îi urmărea pas cu pas.

– Te stabilești de pe acum la Odessa? Stai aici de vacanță? – întreabă Veronica.

25 – Nu. Am venit numai pentru puține zile, îngrijat de cele ce auzisem. M-am oprit la o mătușă a mea, care e foarte drăguță și care nici nu m-a întrebat ce

am făcut, de nu am venit noaptea trecută acasă; nu voiam, după întrunirea noastră, să o deranjez atât de târziu. Acum trebuie să mă duc iarăși la Chișinău, să-mi lichidez acolo toate daraverile, iar vara voi sta la țară.

5 Ei stăteau acum pe banca „lor“, în fața portului.

În bezna neagră de la picioarele lor licăreau mii de lumini ale vaselor ancorate și mișunau felinarele colorate ale bărcilor, strecurându-se printre umbre. Cărarea aprinsă a razelor lunare era tăiată de enorma siluetă sumbră a unui pachebot oceanic.

10 Suflul amar al mării îi învăluia cu emanațiile ei înviorătoare.

Vania ridică încet capul în sus.

Deasupra murmurului mării se înălța, tăcută, imensitatea domului ceresc, întunecată și senină, opacă și cristalină, în vibrațiunea mistică a căii lactee. Drept în față ardeau, în constelația Scorpionului, clipirile ochiului roșu al Antaresului, ca niște semnale de far din altă lume.

20 Vania se apropie, mișcat, de Verocica:

– Frumos e cerul! – șopti el. Câte lumi se zburcă poate acolo, fără să știe nimic una de alta. Poate acum chiar se uită cineva ca și noi din nemărginire spre Antares, privirile noastre se încrucișează, dar niciodată nu vom afla despre aceasta. La Năpădeni, adesea, ceasuri întregi, culcat pe spate, fixam câte o stea, în nădejdea de a prinde în scânteierile ei tremurarea de viață.

Verocica își rezemă lin umărul de Vania:

30 – A! dragul meu, – abia se auzi, dulce și grav, acel contralto adânc care îi aducea aminte de Ilenuța – și în viață, depărtări interstelare ne pot despărți de vecinii cu care ne atingem... Sunt mai opace, mai întunecoase, mai impenetrabile barierele izolării sufletești,

care aruncă nemărginite deșerturi aride în jurul nostru... E frumos la voi la țară? – schimbă ea brusc vorba.

Vania, emoționat, prins de amintiri, îi descria parcul Năpădenilor, pe coasta deasupra satului, înconjurat de păduri, dominând, la stânga, câmpia nesfârșită a Podoliei și îngrădit, la dreapta, de linia frântă a dealurilor estompate în ceața albăstrie a amurgului, și lama capricioasă a Nistrului, care șerpuieste în adâncime, dispărând după stâncile negre de granit.

10 – N-am fost fericit în copilăria mea... – înduioșat și biruit de nevoia unei simpatii, își dezvelea Vania vechile dureri – nu știi cum aș fi trăit înstrăinat și apăsător în casa părintească, dacă-mi lipsea sentimentul acesta de legătură intimă cu pământul și dacă

15 nu era doică-mea, mama Irina, adevărata mea mamă, și... – se opri o clipă Vania – nepoata ei Ilenuța, tovarășa din primele zile ale copilăriei. Dumneata, Verocica, nu știi pentru ce, îmi evoci întotdeauna icoana reunită a acestor două țărance... Ilenuța are

20 aproape aceeași voce... Ea nici nu știe carte, e încă un copil, ca o floare de câmp, dar nu știi ce inimă și ce suflet bogat are și câtă delicateță de simțiri... Și-i frumoasă! Când o vezi printre spice de grâu, cu ochii ei de cicoare, parcă-i zâna țărâniur aurite și respiră în jurul ei, împreună cu mirosul de grâu copt și de busuioc, farmecul și bucuria de viață...

Vania se opri puțin, rușinat de aceste expansiuni pe care nu și le putuse stăpâni:

30 – Dar dumneata, Verocica, n-ai stat niciodată la țară? Eu nu știi încă nimic despre viața dumitale și despre familia dumitale...

Verocica tăcea, fixându-și privirea spre abisul mării. Razele argintii ale lunii îmbrăcau liniile austere ale acestui chip feciorelnic ca într-o aureolă.

Ea, în tăcere, își puse mâna pe degetele lui Vania înfipite în genunchii lui:

– M-am născut și eu la țară – grai încet Verocica, parcă prin somn, pentru sine însăși – și am trăit în
5 superba vilă părintească în Crimeea, la Livadia, pe țărnul mării... Dar dacă aș putea arde din creierul meu amintirea acelor vremuri!

Vania îi apucă mâna:

– Ai suferit și dumneata? Nu te-a iubit mama? –
10 tresări Vania.

– Nu, nu-i aceasta... M-au iubit foarte mult și mama, și tata; sunt unica lor fiică și tata a fost foarte mândru de mine. Eu nu-i port acum numele, al cărui sunet mă aruncă; în deznădejde. El este una din slugile favorite ale țarului, cu mari puteri discreționare.
15 Și... – Verocica parcă-și storcea cuvintele, hipnotizată sau cuprinsă de coșmar – el are pe conștiință, zeci de suflete de oameni, pierțiți în furci, sute îl blastămă, în lanțuri, în ocele Siberiei și mii se sting
20 între ghețurile polare... Aș fi alt om, dacă aș putea șterge din sufletul meu o grozavă amintire. Într-o zi, coborându-mă din trăsură, la scara palatului nostru din Petersburg, găsii o doamnă bătrână, îndoliată, cu părul alb și ochii negri pe fața ei de fildeș îngălbenit.
25 „Domnișoară! – mi se adresă ea încet – *aveți încă o inimă neatinsă, veți avea milă de o mamă, care luptă pentru viața unicului ei fiu. Dați-mi puțința să văd pe Excelența Sa.*“ Mișcată și îngrozită, am luat-o de braț și am dus-o până la ușa biroului tatii. Tata, zărind-o,
30 pâlî și se retrase brusc câțiva pași înapoi. Apoi, aruncând o privire spre mine, zise cu o voce surdă doamnei, care, ca o icoană a deznădejdii, nemișcată, îl fixa cu ochii ei negri: „*Poftiți!*“ Parcă văd și acuma: ușa biroului, grea, se închide în urma lor. Cu inima înghețată,

aștept. Peste câteva momente, ușa se deschide și aud pe tata vorbindu-i nervos: – „*Nu pot, doamnă, nu pot face nimic și nici n-am dreptul să cruț pe dușmanii împăratului și ai ordinii stabilite. Vă rog, ridicăți-vă!*“

5 Jos, la pământ, zăcea prosternată, silueta neagră cu părul alb amestecat cu lâna roșie, a covorului flocos din birou. „*Anton, Vasile!* – chemă tata pe feciori – *să ajutați pe doamna*“. Femeia, târâtă de brațe vânjoase, deodată se smulge și, întoarsă spre tata, întinde
10 o mână costelivă, nesfârșită, și cu fața desfigurată izbucnește în strigăte cavernoase: „*Maliuta Scuratov! Maliuta Scuratov, blăstăm să fie pe capul tău, să n-ai mângâiere de copiii tăi! Să-ți fie inima sfâșiată și otrăvită, cum e a mea astăzi din pricina ta, hainule!*“ Ultimele
15 cuvinte sunt brusc înăbușite jos în scară. Am simțit în inimă o fulgerare grozavă. Maliuta Scuratov! Tatăl meu – Maliuta Scuratov, vestitul călău al călăului țar Ivan cel Groznic!

Verocica nu mai putea vorbi, prinsă de uraganul amintirilor. Vania își întoarse fața, pentru a-și stăpâni emoțiunea. După mai multe clipe de tăcere, zbuciumată, Verocica urmă, tot parcă aiurând în somn, încet, înșirând cuvânt după cuvânt.

– Nu mai puteam trăi sub povara conștiinții:
25 să-mi dătoresc situația rangului tatii și să mă bucur de roadele serviciilor unui călău al țarului! După primul meu bal la curte, unde am fost solicitată de cei mai eleganți tineri ai aristocrației noastre și chiar distinsă de un mare duce, simțeam că mă voi prăbuși
30 într-o prăpastie, dacă nu voi rupe imediat orice legătură cu lumea aceasta. Am fugit... Sunt cinci ani de atunci; trăiesc sub un nume închipuit și cu pașaport fals. Nu mai aștept nimic de la viață pentru mine: îmi cunosc destinul fatal și simt o amară mângâiere

la gândul că-mi ispășesc păcatul părinților prin înscrierea numelui meu printre victimele tatălui meu... Am un frate, ne-am iubit de copii... Acum, ofițer de gardă imperială, e de cealaltă parte al baricadei... Un revoluționar trebuie să fie întotdeauna gata pentru sacrificiul suprem. Nu-i poate fi tolerată, dragă Vania, fericirea personală, nici dragostea și poezia, nu numai pentru el, ca să nu-i fie jertfa îngreuiată, dar pentru ca să fie cruțată și suferința altora...

10 Vania, cu capul plecat pe genunchii săi, nu-și mai ascundea și nu se mai lupta cu înduioșarea și disperarea care-i sfâșiau inima.

După o îndelungată tăcere, Verocica îi vorbi din adâncul său contralto, liniștitor și stăpână de sine ca
15 întotdeauna:

– Dragul meu, – îl îmbrățișă ea peste umeri – nu mă plânge, pentru mine e o ușurare conștiința jertfei ce o aduc. Un revoluționar e dator să-și facă cinstit examenul conștiinței și să nu-și puie pe umeri po-
20 vara ce n-are putere s-o poarte. E mai bine și pentru dânsul, și pentru alții. În tine, Vania, eu am încredere! – trecu ea la tonul familiar și prietenesc.

Vania, în tăcere, duse mâna ei la gură:

– Ah, ce copil drăguț ești încă! – răsă Verocica
25 ușor și se ridică în picioare, îndreptându-și buclele sub pălărie.

Răsăritul roșit de apropierea astrului pământesc arunca asupra feții mării o mantie viorie:

– Ha-ha-ha-ha-ha! – izbucni acuma franc în răs
30 Verocica – iar ai întârziat acasă! Ce are să zică *tiotia Natalița* a dumitale! Și mai e încă mult ca să aștepti ora cuviincioasă pentru întoarcere, iar mâne ai un drum de făcut. Hai la mine! Îți ofer eu ospitalitatea pentru astă noapte.

– Dar ai dumneata loc pentru mine? – întrebă Vania puțin jenat.

– A, am un splendid divan pentru mine, iar dumitale, ca musafir, îți cedez patul meu.

5 În mansarda unei case cu cinci etaje, camera Verei Nicolaevna, destul de spațioasă și foarte simplu mobilată, vădea însă, prin mii de detalii, un suflet de femeie și o fire artistică: câteva cărți aranjate pe mese și etajere, fotografiile, gravuri și reproduceri după tablouri, bibelouri nevinovate, dădeau acestei locuințe un aer de lux și rafinare, necunoscut vizuinelor obi-
10 cinuite ale revoluționarilor ruși.

– Trebuie să te culci repede, dragă Vania. Te duci mâne la Chișinău, apoi la țară. Ai să vezi Năpădenii
15 tăi, și pe mama Irina, și... – zâmbi ea – pe fermecătoarea Ilenuța. Apoi, la toamnă, tovarășe Pimperlic, dacă vom trăi, vom face împreună isprăvi mari. Ceașul ne pune sarcini grele.

Oprindu-se, ea aruncă o privire împrejur.

20 – Iată! – spuse ea simplu și natural – aici e paharul cu apă, în coridor la dreapta, la nevoie, vei găsi tot ce trebuie; iar acum să te întorci un pic spre părete până ce mă voi pune în pat... Așa!...

Vania auzea foșnetul hainelor și o săritură pe
25 deasupra droturilor divanului.

– Ei acuma, Vanicica, repede, *bainchi-bai!* – și, stăpânindu-și o ușoară căscătură, întoarsă spre părete, sfârși ea – după ce te vei culca, nu uita să stingi lampa...

30 Nu apucă Vania să se întindă în așternutul răcoros și auzi respirația liniștită și regulată a „tovarășului Undina“, adormită.

¹ (Să facem) nani-nani (rus.) (n. ed.)

În confuziunea sentimentelor sale, multă vreme se gândi la tragedia acestei fiice a aristocrației ruse, abia trecută peste pragul vrâstei de majorat. La aceste gânduri, tot mai confuze, se amestecau reminiscențele lui personale, treceau viziunile... Năpădenii, mama Irina, Ilenuța, icoana învelită în amurgul vremurilor a Mignonettei...

Când dimineța Vania își deschise ochii, mansarda era scaldată în soare și, în lumina difuză, se profila silueta virginală și rece a tovarășului Undina, prinsă în bluza ei albă, strânsă cu curea pe fusta ei neagră, cu gâtul înconjurat de gulerul alb amidonat, rotund, ca la o armură de cavaler cruciat.

Ea stăruia pe lângă un mic samovar, așezând pe masă cești și farfurioare.

Ochii senini și limpezi, ca lacurile de munte, îi zâmbeau:

– Bună dimineța, Vanicica, leneșule! Eu de când m-am sculat! Mi-a făcut plăcere să mă uit la tine. Dormeai ca un copilăș, dezvelit, cu plapoma pe jos, ca puiul alintat al mamei Irina, deprins să fiiocolit. Nu m-am putut stăpâni și te-am mângâiat pe cap, dar tu zâmbeai fericit în somn... Pe cine ai vi-sat? Spune mamei...

Instinctul de maternitate biruiește și inima unei fecioare jertfite zeilor crunți ai revoluției.

– Mă duc să aduc niște franzeluțe albe, puțin unt și câteva felii de salam de Moscova pentru băiatul mamei... Iar tu, până atunci, să te îmbraci iute! – și dispăru pe ușă ca o fee bună din povești.

Cum putea ști Vania, coborând scările celor cinci etaje, că se desparte de ea pe veci, că nu o va mai vedea niciodată?...

Cap. XXVIII

CRAHUL

La Chișinău, în strada Pușkin, stupul de albine al doamnei Staroverov – ea însăși, apoi, de sus în jos: Vera, Ana, Sofia, Natalia Filipovna și Jenia, și Dașa, – își luaseră sarcina să revizuiască hainele și albiturile lui Vania și să-i facă bagajele, pentru ca el să nu piardă vremea în aceste preocupări, „care nu sunt pentru bărbați“.

Vania alergă în strada Mihailovsca.

Din toată familia Lungu, dusă la o serbare de familie, nu se găsea acasă decât Tania, căreia o erupțiune, mai violentă ca de obicei, nu-i îngăduise să iasă.

Ea primi pe Vania în semiumbra odăiții sale, cu perdelele lăsate, cu spatele spre lumină și ținând batista la față, deasupra căreia luceau veseli numai ochii ei căprii.

– Ai stat la Odessa mai multă vreme decât te așteptai. S-au mai potolit lucrurile, acolo? Am fost foarte îngrijată. Mi-e teamă, dragă Vania, pentru tine. Tu nu te păzești deloc. Și înțeleg, la urma urmelor, să te jertfești pentru ceva mare, pentru o acțiune eroică, dar așa, la prag!...

– Taci, Tanica, ai inimă de cloșcă, dar trebuie să te deprinzi că eu sunt un pui de rață – îi răspunse râzând Vania.

Și, surprinzându-i o privire speriată, o îmbrățișa de umeri și îi vorbi liniștitor:

– Păi, dragă Tania, e și datoria noastră să ne păzăm, să nu pierim degeaba. N-avea grijă, se pare că
 5 Ohrana și-a epuizat stocul de crahuri. Apoi, la drept vorbind, nici n-ar avea motive să se dezlănțuie asupra noastră. Pentru cercul de auto-instrucție? Pentru câteva escapade de copii? N-au nici un interes să-și risipească fulgerele. Ar râde și curcile de *Masacrul Inocenților*.
 10 Spune mai bine, dragă, unde vă duceți pentru vilegiatură? Eu plec îndată ce-mi vor fi gata bagajele la Năpădeni. La toamnă mă instalez la Odessa, de unde voi putea adesea să vin la Chișinău să vă văd. Iar peste un an isprăvești și tu liceul și vom duce un
 15 trai la Odessa, minunat...

Tania, cu silueta ei încă neformată, cu un bust de copil slăbuț, părea cu mult mai tânără decât cei șaptesprezece ani ai săi, dar ochii ei priveau serioși vădind o gândire intensă:

– Știu eu? Eu nu sunt făcută pentru învățătură, nici pentru viață de luptă, nu mă pricep mult în problemele care te stăpânesc. Ha-ha-ha! – râse ea deodată trist – am, în adevăr, un suflet de cloșcă și mi se strânge inima la gândul că te arunci prea crud în
 25 apă – și vocea ei nazală parcă dădea un patos deosebit acestei glume.

– O! nu, cânți degeaba la botez prohodul! Tania, dragă, îți sărut ochișorii. Înainte de plecare am să mai trec să sărut mâna Ecaterinei Matveevna și
 30 să-mi iau rămas-bun de la Sașa și Catia. Acum fug la „comună“.

La Hanul Blumberg, părăsit de „comunarzii“ plecați în vacanță, Vania dădu numai peste Talmudistul înecat în enorma lui cărțulie cu litere pitorești.

– Vezi! – ridică el liniștit capul, ca și cum ar continua o conversație întreruptă de câteva clipe – vezi, materialismul istoric al lui Karl Marx este întemeiat, în mare parte, pe o iluzie și pe o confuzie. Dacă și *Capitalul* său este un reflex, cum cere logica marxistă, un reflex al condițiilor materiale, dacă toate curente de idei intră în *suprastructură* ca o consecință necesară condițiilor economice, pentru ce-și dă el truda să scrie *Capitalul* și să facă propagandă? Vreasăzică,
 5 și *duhul*, nu numai materia, constituie o forță și atunci unde e hotarul între duh și materie? Și scriptura noastră care condensează gândirea de milenii, ca întrupare a duhului unui popor – duhul care a cucerit lumea –, nu este un factor al procesului istoric?

– Dragă Avram, înainte de toate constat că marxismul n-a fost fără folos studiat de tine. Vom discuta altădată despre duh și materie. Dar trebuie să înțelegi că marxismul nu pune problema metafizică despre raporturile dintre spirit și materie. El se menține în cadrul real al manifestărilor concrete ale vieții sociale și cercetează nu hotarul între spirit și materie, ci legătura între fenomenele economice și manifestările de idei în fiecare epocă dată. Totuși observațiunea ta nu e lipsită de temeii!

Și a urmat așa până noaptea adâncă, ca altădată, discuția animată între eruditul talmudist și marxistul impenitent.

Vania, obosit, nu mai plecă spre casă, și dormi în patul său „comunist“.

30 Dormea dus, când se simți tras de mână. Deschizând ochii, el văzu în fața lui pe Talmudistul, palid, cu ochii rotunzi; buzele i se mișcau, dar nici un sunet articulat nu-i ieșea din gură. El întinse lui Vania ultimul număr al „Foișorului“.

Cu litere mari, în fruntea ziarului, un comunicat oficial vestea:

„O crimă odioasă a fost săvârșită astă noapte în casa nr. 22 din strada Portului“.

5 Vania sări ca ars: *gazda conspirativă a lui Marat!*...

„Poliția aflând – urma comunicatul – că în această casă se adăpostește un cuib de răufăcători primejdioși, a întreprins o percheziție. Dar, la apropierea jandarmilor de locuința bănuită, ei au fost întâmpinați
10 cu focuri de revolvere și carabine. Casa fiind înconjurată de armată și forțe polițienești, pe fereastră au fost aruncate mai multe granate. Numai credința și eroismul slugilor țarului au putut înfrânge rezistența disperată, în urma mai multor focuri de salve. Ușa a trebuit
15 să fie spartă printr-un cartuș de dinamită. Nu s-a găsit și arestat înăuntru decât unul dintre teroriști, un tânăr necunoscut, grav rănit. Complicii săi n-au putut fi încă prinși, dar jandarmeria se află pe urmele lor. În timpul operațiunilor, doi jandarmi au fost uciși de criminali și patru, răniți.“

Vania lăsa jurnalul jos și mai multe gânduri deodată îi fulgerau prin minte:

„Sărmanul Marat! Dar Verocica? Cum să mă duc acasă? Nu pot sta aici. Dar pot fi de vreun folos acolo?
25 Cel puțin să aflu adevărul, proporțiile dezastrului.“

Talmudistul îl privea terorizat, dar se sfia să pună vreo întrebare.

Vania, îmbrăcat în grabă, îi aruncă, strângându-i mâna, numai câteva cuvinte:

30 – Să trăiești, Avram! Mă duc direct la gară. Fii bun să previi pe doamna Staroverov că voi veni tocmai peste câteva zile. Să te duci imediat și în strada Mihailovsca, să ceri scuze Taniei Lungu din partea mea și să-i lămurești că n-am mai avut vreme să trec pe la ei...

În tren, așezat într-un colț al vagonului, singur, Vania se zbuciuma punându-și aceeași întrebare:

– Ce-i cu Verocica? Ce-i de făcut, dacă e arestată? Când am s-o mai văd?

5 Și el o văzu așa cum o lăsase în dimineața zilei de despărțire, în camera ei: silueta feciorelnică profilată în lumina difuză a ferestrei, subțire și zveltă, ca o fecioară din picturile preraphaelite, cu bluza albă, strânsă de curea deasupra fusteii negre, cu aureola
10 părului blond aprins de raze luminoase, cu ochii senini și limpezi ca lacurile de munte și cu un surâs, prin sine însuși, aducător de lumină și fericire:

– N-am s-o mai văd?

15 Cu privirea lui fixată în fereastră, Vania nu vedea nici peisagiul străbătut de tren, nici ceea ce se petrecea în jurul lui:

– Poștești, tinere, o țigaretă? – îl întrerupse o voce răgușită.

În fața lui, pe bancă, era așezat un domn cu o caschetă cafenie cu un imens cozoroc, de sub care se
20 arăta un nas vânat de bețiv, de la care pleca pe obrazul stâng o hidoasă cicatrice.

– Mulțumesc, domnule, nu fumez, – îi răspunse Vania, aruncând o privire fugară asupra lui; și se întoarse din nou spre fereastră.

25 – Ehehei, tinere! La ce te gândești așa! Te duci la Odessa, o cunoști bine? Eu mă duc pentru prima oară acolo și nu știu la care han ar fi bine să trag. Pentru noi, provincialii, e foarte greu când venim într-un târg mare necunoscut.

30 Cu un gest de nerăbdare, Vania da un răspuns negativ la toate întrebările și-și manifesta refuzul de a sta de vorbă.

Cozorocul, mormăind supărat, îl lăasă în pace și se așeză pe altă bancă.

De la gară, Vania se duse direct în strada Voronțov unde, în mansardă, se găsea odăița Verei Nicolaevna.

5 Aruncându-și privirea în sus, el observă îndată lipsa semnalului convenit: perdeaua așezată într-un anume fel.

El trecu înainte, fără să mai aștepte, hotărât să caute pe frații Goncev.

10 Apropiindu-se însă de casa lor în strada Deribas, Vania întâlnește pe Anna Fedosievna, soră mai mare a lor, măritată după un ofițer.

Vania se îndreaptă spre dânsa, dar ea, fixându-l în treacăt, ca pe un necunoscut, își întoarse capul, făcându-i însă, în același timp, un gest care însemna precauțiune; Vania înțelese că i se cere să renunțe la vizita familiei Goncev și că trebuie să se păzească; se opri pe loc nedumerit și deprimat: „Ce să mai facă?”

15 Kwiecinski, Maurul, tovarășul „Pudel“, Vasilie Vasilievici Saharov, e imposibil să fi putut rămâne neatinși după arestarea lui Marat și a Verei Nicolaevna, odată ce au fost prinși în vârtoare până și frații Goncev.

25 Rămâneau muncitorii din port. Dar Vania nu le cunoștea adresele. După o scurtă reflexiune, el se coborî pe scări spre debarcaderul vapoarelor oceanice, în nădejdea de a da de vreun cunoscut.

30 Rezemat de balustradă, lângă antrepozite, urmărea pe toți trecătorii. După câțiva vreme, în apropiere de dânsul, un băietan de vreo cincisprezece ani aruncă o piatră mare în apă. Vania tresări și se uită cam supărat la băietan și deodată îl văzu făcându-i un semn misterios cu ochiul și un gest de chemare cu mâna, apoi pornind șuierând de-a lungul debarcaderului,

până la o veche baracă a păzitorului de bărci de închiriat pentru amatorii de excursiuni. Vania recunoscuse, în sfârșit, pe băietan. Era Iliușa, fratele mai mic al unuia din cei mai energici și mai combativi tovarăși dintre lucrători, poreclit Andrei Rechinul.

5 Întors cu spatele spre dânsul, ca și cum ar fi supt pravegheat luntrele care mișunau lângă debarcader, Iliușa îi vorbea:

– Andrei se ascunde, Anton, Vasile, Ciocanul, 10 Papă-Lapte – toți îs la dubă. Șterge-o și tu, că-i pojar acum!

– Tovarășe Iliușa, tot trebuie să găsești pe cineva cu care să pot vorbi; nu mai știu încotro să dau cu capul.

15 Iliușa fluieră o melodie, apoi întrebă:

– Unde stai?

– La Fontan, la vila mătușii mele.

– Nu-i departe de catacombă. Te voi aștepta la intrare, să vii pe țârm. Dacă nu mă vei găsi astă noapte, să vii mâine și poimâine.

20 Și Iliușa, cu mâinile în buzunar, cu cascheta lăsată strengărește pe ceafă, se depărtă alene, fluierând aceeași melodie.

În tramvaiul pe care, sub biciul vatmanului somnolent de soare, îl târau spre „Fontan“ două mârtoage roaibe cu capetele lăsate în jos, cu ochii stinși, 25 zadarnic apăsați de „ochelari“, Vania, aproape singur în vagonul deschis, tot căuta răspuns la întrebarea fără dezlegare:

– Ce să fac acum? Care este datoria mea ca 30 revoluționar?

Natalia Chirilovna, când îl văzu, plesni din mâini:

– Vaniușa, ce s-a întâmplat? Când te-ai întors? De ce te-ai întors? Ești bolnav?

Vania o privi implorător:

– Tiotia Natalița, nu mă întreba acuma, mi-e greu să vorbesc. Vei afla mai târziu totul. Acuma aș vrea să mă odihnesc puțin.

5 – Pimperlicule dragă! Dar cămăruța ta totdeauna îți stă la dispoziție. Noi, cu Serghei Simionovici, suntem bucuroși oricând de a te avea la noi.

Vania se încuiase în odăița lui și, întins pe pat, zăcea nemișcat. Aceeași întrebare fără răspuns îi sfredelea creierul:

10 – Ce-i acum? Ce face Verocica? Și ce am de făcut eu?

Spre noapte, mulțumind Nataliței, care îi oferea să guste ceva, porni pe portița din dos, care dădea la plajă, de-a lungul țărmlui, spre catacombă.

Iliușa nu venise încă.

Așezat pe o piatră lângă intrarea în catacombă, Vania privea spre întinsul mării. Luna, puțin scăzută, se ridica la orizont, aprinzând pe valurile ușoare ale mării o dungă luminoasă; în lături, apele întunecoase, prin care scânteiau luciri aprinse de stele, se confundau cu catifeaua cerului înstelat.

Iliușa n-a venit. Și Vania, după o lungă și zădărnice așteptare, se întoarse de-a lungul țărmlui urmărit de dunga reflexelor lunare.

A doua zi, multă vreme el nu avu tăria să se ridice din pat.

Aproape de amiază, Natalița intră în odăița lui și, așezată pe pat, începu să-l mângăie, în nădejdea de a-l mai distra.

– Pimperlicule dragă, nu știu ce s-a întâmplat, dar ești un bărbat și ai încă o viață întreagă înaintea ta. Vor trece toate, mai cu seamă supărările tinereții.

Pot să-ți aduc și vești bune de la țară: ați avut o recoltă foarte frumoasă, moș Iorgu te așteaptă cu drag, foarte mândru de certificatul tău de maturitate; și chiar mama ta, care nu mai credea că ai să duci învățătura până la capăt, e mulțumită. Iar Irina e în al șaptelea cer de bucurie și mi-a spus că numaidecât să te îmbrățișez și să te sărut pentru dânsa. Și iată, mă execut. Da! Știi că și Ilenuța s-a măritat, cam devreme! După Vasile Cornea, care, mi se pare, fusese pe vremea ceva și la voi la curte.

Vania se uită nemișcat la Natalița. El simțea cum inima i se strânge. Buzele îi tremurau puțin, dar nu găsea nici un cuvânt. El își aduse aminte de băiatul slăbuț, blând și bleg, pe care îl cunoștea din copilărie, poreclit de băieți „curcă muiată” – *e bărbatul Ilenuții!*

– Tiotia dragă, nu te supăra! Dar am mari mâhniri și nu mi-e tocmai bine. Îmi vine greu să vorbesc. Să mă lași singur. Am să citesc și poate trece și oboseala și atunci avem să vorbim.

20 Seara, Vania aștepta din nou, în zadar, pe Iliușa la intrarea în catacombă, privind cărarea aprinsă de lună în apele mării.

Prin minte îi treceau gânduri de sinucidere: „S-ar sfârși totul, n-aș mai avea nici un răspuns de dat... 25 nimănui... Lașitate! Dar conștiinței mele? Aceasta e datoria mea? Dar care e datoria mea? Cine mi-o poate spune?”

Trecu încă o noapte de zbucium. Dimineața însă îi aduse două vești.

30 Ziarele publicau comunicatul:

„Răufăcătorul arestat în strada Portului, judecat de curtea marțială extraordinară a circumscripției

Odessa, a fost condamnat la moarte prin spânzurătoare și executat. Numele lui a rămas necunoscut.“

– Marat!...

5 A doua veste a fost un bilețel, adus de un băiat, pe care i-l înmânase Natalița.

Era o notă din partea Annei Fedosievna, sora fraților Goncev, care îi fixa chiar înainte de amiază o întrevedere în locul ce va afla la cofetăria Mattoni: „Pază la filatură!“

10 Vania se aruncă spre stația de tramvai, dar în momentul când voia să se urce în el, silit să lase trecere unei doamne, el se aruncă cu un pas înapoi și calcă pe cineva pe picior.

– Pardon! – se întoarse el.

15 În fața lui stătea un pasager cu cascheta cafenie, cu nasul vânăt de bețiv de sub cozoroc și cu o cicatrice pe obrazul stâng.

Vania sări în vagon. Pasagerul, după o clipă de ezitare, rămase în urmă.

20 La cofetăria Mattoni, Vania comandă o ceașcă de ciocolată cu pișcoturi, cum îi plăcea Verei Nicolaevna.

Vânzătoarea drăguță, care îi servea de obicei, punând tava pe masă, cu o mișcare de deget îi atrase băgarea de seamă asupra unui colț de hârtie, care ieșea de sub farfuria cu pișcoturi. Acolo găsi numai indicația unei adrese și, în loc de semnătură, aceleași cuvinte: „Pază la filatură!“

25 Ieșind din cofetărie, observă în colț cozorocul cafeniu, iar lângă cofetărie, privind în vitrină, pe un tânăr palid și deșirat în costum de dril. Vania surprinse un semn pe care omul cu cozoroc îl făcea omului în haine de dril, vădit pentru a-l desemna pe dânsul. Îndată el înțelese: *Filat!*

Vania se îndreptă spre debitul de tutun din față, ieși de acolo, deși nu fuma, cu un pachet de țigări și reîntră în cofetărie.

5 Tânăra vânzătoare, fără să se uite măcar la el, ieși pe ușa din dos. Vania, trecând spre toaletă, o văzu în curte, la intrarea unui gang, privind împrejur.

El auzise de la Vera Nicolaevna că acest bloc de case are mai multe ieșiri.

10 După mai multe ochuri și treceri prin pasajele curților obscure, convins că a derutat pe „fileur“, Vania răzbătu, în sfârșit, la adresa indicată.

Găsi pe Anna Fedosievna alergând foarte tulburată prin odaie. Ea și uită să-l salute și-l introduse îndată în miezul chestiunii.

15 – Polia, înainte de arestare, m-a rugat să te previn, dar n-am apucat... Totul s-a prăbușit. Va veni și rândul chișinăuțenilor – dacă încă nu sunt arestați – ca să fie prinși cu toții, ca în oală. Totul vine de acolo: Alexandru Levi a fost urmărit de la Prut și toate legăturile lui au fost notate. Să luați măsuri! Nu știi cum ai scăpat până acum...

Emoționată, Anna Fedosievna aprinse o țigaretă și-și vârî capătul cu cenușa fierbinte în gură.

– Ah! – trânti ea furioasă țigaretă jos.

25 Vania, știind că Anna Fedosievna, cu totul străină de mișcare, poate fi totuși prin soțul ei, ofițer din administrația guvernatorului general, în curent cu unele taine ale Ohranei, o întrebă:

– Cum a fost arestată Vera Nicolaevna Marmarov?

30 – Nu-i Marmarov! – întrerupe Anna Fedosievna bucuroasă că poate face revelațiuni senzaționale. E Corceaghina, închipuiește-ți, fiica vestitului Corceaghin, generalul, știi? din Ohrana! A fost prinsă

când se ducea la conspirativa *Marat*, chiar îndată după crahul conspirativei. Nu știa încă de isprăvile lui Marat. Dar cum n-a băgat de seamă semnalul? Sau știu eu cum s-a întâmplat? Poate că era și cunoscută, după *gafa* lui Herman Lopatin. Dar *Marat*? Cine putea crede? Nici nu se știe cum îl cheamă! Și nu-i ade-
 5 vârat că erau mai mulți acolo. Dânsul singur a ținut piept la o armată întreagă. De rușine spun ei că ar fi fost și unii care au fugit. L-au găsit ciuruit tot. Și de
 10 frică să nu moară de moarte bună, l-au judecat îndată, telegrafic, și l-au condamnat la ștreang și a trebuit să-l ducă în pat la spânzurătoare, că nu putea merge, abia sufla... Au găsit la dânsul dinamită și un arsenal întreg de arme, și o fabrică de pașapoarte false...

15 – Despre ce *gafă* a lui Herman Lopatin vorbiți, Anna Fedosievna? – o întrebă Vania.

– Cum? nu știi? Lopatin a făcut o raită prin Rusia să regăsească rămășițele organizațiilor pră-
 bușite după 1 martie și să restabilească legăturile.
 20 Încrezător în forța lui herculeană, el nu cifra informațiunile și adresele, ci le scria pe niște hârtiuțe foarte subțiri, rulate, ca să le poată la nevoie înghiți. Dar au dat peste el, probabil, tot pe urma lui Alexandru Levi. Și l-au atacat în stradă, dându-i de la
 25 spate cu ciomagul în cap – trah-tarah! Și au pus mâna pe toate fițuicile...

Cap. XXIX

PESTE PRAG

Vania pășea mașinal, nici el nu mai știa încotro, printre imensele blocuri de case, fără ogrăzi, lipite
 5 una de alta, ca niște enorme cutii de chibrituri, de cinci-șase etaje juxtapuse, atât de caracteristice pentru capitala Rusiei de sud.

Port de ieșire al vastei regiuni de cernoziom al Ucrainei, un viu și bogat centru comercial, orașul clo-
 10 cotea de activitate febrilă; pe străzi mișunau oameni grăbiți și preocupați.

Dar lui Vania i se părea că se află în pustiu, apăsat de tăcerea cimitirelor, ca într-o lume vrăjită.

*

El nu și-a dat seama cum a ajuns pe banca bulevardului Nicolae, lângă statuia Ecaterinei, banca lor!

Și marea, brăzdată de pânze și coșuri de vapoare, i se părea moartă, mort bulevardul cu umbrele trecătorilor și stins soarele în imensitatea înghețată a cerului palid.

20 „Arestată la depozitul de dinamită... La sediul terorist!... după o rezistență armată!... Nu poate fi nici o nădejde... Herman Lopatin, toată organizația... partidul întreg distrus... moartea Revoluției?... Ce fac eu?... Nu pot fi zadarnice toate jertfele acestea...
 25 Ea a spus aici, pe banca aceasta, că are încredere în

mine... mai bine să mor... Dar ce să fac?... Și unde este? Știe ce s-a întâmplat?... Se gândește la mine?... Pune nădejdea în mine?... Și tovarășul Maurul... Sărmanul Marat!... e mai fericit! A murit în entuziasm... Nu știe... S-a sfârșit..."

*

Brusc ridicat în picioare, Vania aruncă priviri bănuitoare împrejur. N-a fost *filat*?... Nicăieri, nici o siluetă, nici o figură suspectă...

*

Cu bucurie, coborându-se din tramvai în fața vi-
10 lei Nataliții, văzu acolo cozorocul cafeniu și lunganul în haine de dril.

Îl așteptau? Îl pierduseră!...

*

– Vania! – se aruncă spre el Natalița trădându-și
bănuiala și teama.

15 Ea rar plângea, dar acum, strângând pe Vania în brațe, nu-și putu stăpâni șiroaiele de lacrimi.

Vania și-a pus capul pe umărul ei și o rugă:

– Nu plânge, tiotia Natalița! Mi-e greu. Mi-ai
20 dat întotdeauna nădejde și bucuria vieții. Nu vorbi, nu mă întreba! – îi opri el gestul interogator.

*

Plaja din dosul vilei era pustie cât putea cuprinde
ochiul în amurg.

În catacombă îl așteptau Iliușa și tovarășul An-
drei Rechinul.

25 – Bună ziua, – îi strânse ferm mâna acesta, un tânăr vânjos, roșcovan, cu o expresie vioaie și energică. Ce stai aici? Nu-mi venea să cred, când am auzit de la Iliușa. Eu nădăjduiesc să mă rătăcesc, să mă pierd

în masa muncitorilor din bazinul Donețului. Dar dumneata ce stai aici? Mi-am riscat pielea, venind încoace. Trebuie s-o ștergi îndată, să te duci peste graniță, să te pui în legătură cu tovarășii de acolo... Numai așa
5 vom putea regăsi firele rupte ale organizațiilor, să le putem înnoda din nou. Iliușa! – porunci el. – Să ieși la țarm, să mergi până la capătul Fontanului, în dreapta și în stânga; să vezi dacă nu trag cu nasul copoi, și repede!

10 Băietanul, cu șapca pe ceafă, cu mâinile în buzunar, a pornit cu aerul lui ștregăresc, fluierându-și melodia.

Rămași singuri, Andrei reluă cu tonul lui hotărât:

– Am chibzuit bine planul, ca să poți scăpa din
15 cuibarul acesta de spioni...

– Tufă! Ca-n palmă! Nimeni! – declară Iliușa intrând în cavernă.

– Dezbracă-te! – porunci băietanului fratele său. Și dumneata, tovarășe Pimperlic!

20 După cinci minute, Vania, slăbuț, se simțea comod, cu toți cei optsprezece ani ai săi, în bluza și pantalonii solidului băietan de cincisprezece ani, care, cu plăcere, se lăfăia în „haine studentești“.

*

De la țarm se îndepărtă o barcă, vâslită de un
25 zdravăn lucrător roșcovan și cărmănită de un tânăr student, și se îndreptă spre largul mării.

Cerul cădea jos, acoperit de ceață, fără stele, numai luna bătrână își răzbătea razele ei palide și difuze, care jucau printre undele mării.

30 La oarecare depărtare de țarm, în apropierea unei bărci de pescari, apăru în luntre și al treilea pasager, un băietan, figură tipică de calfă de meseriaș.

Ridicat în picioare, Rechinul strigă către pescari, ținându-și mâinile pâlnie la gură:

– Vasiileii! Tu ești măăă?

– Tu ești Andreeei? Vino încoaa!

5 Bărcile ajunse bord la bord, Andreei îi spuse bărbosului Vasile, care stătea la cârma bărcii încărcată cu pește, sub pânzele pline, mânuite de doi flăcăi, vădit fiii săi:

– Ai isprăvit, prietene Vasile? Te duci acasă?

10 Fii bun să iei pe băietanul acesta. Are treabă în mahalaua voastră, iar eu am de lucru încă la Fontan și am luat și pe conașul ăsta să-l mai plimb pe mare. Li se năzărește boierilor și plimbări noaptea, în bărci.

15 La țarm, din luntre a ieșit „studentul“, care s-a strecurat pe portița din dos în curtea Natalii, a aruncat o privire spre stația de tramvai și zărind cozorocul care observa, se retrase grăbit în dosul vilei.

*

20 Dimineța, la stația de căi ferate Popeluhi, din Podolia, se coborî Vania, care, sub aparența lui de calfă de meseriaș, nu putea călători mai departe decât pe jos.

Nedormit, el totuși porni fără șovăiri, pe drumul bine cunoscut, spre Nistru.

25 În tren nu se vorbea decât despre arestări în masă, care, prin anvergura lor, impresionau toată lumea.

Kiev, Harkov, Ekaterinoslav, Poltava, Nikolaev, Sevastopol, Simferopol...

30 Călătorii din toate centrele mari ale regiunii aduceau aceleași vești, comunicându-le vecinilor în șapte speriate.

Vania abia acum își dădu seama de întinderea dezastrului.

– Încotro, flăcăule? – se trezi el deodată la realitate.

Înainte lui se opri, într-un șaraban bine încheșat, un „hahol“ (țaran ucrainean) parcă țâșnit din ilustrațiunile nuvelor lui Gogol:

– Încotro?

5 – Spre Kamenka, moșule, – îi răspunse Vania.

– Sai încoace! Te duc o bucată bună!

*

10 Și așa, mergând când pe jos, când în căruță, când în carul cu boi, Vania a ajuns spre noapte, târziu, la Kamenka, colonia nemțească de care erau legate atâtea amintiri ale copilăriei.

Se culcă într-un stog la marginea satului, în apropiere de țărmul Nistrului.

15 După atâtea nopți zbuciumate, aici, în fața panoramei familiare și prietenești, văzută ca prin rețeaua argintie a lunii, adormi îndată, ca o bucată de plumb ce cade spre fund.

*

De dimineță, trezit de soare, Vania se îndrepta spre podul Nistrului, hotărât de aci să meargă numai pe jos, ferindu-se cât se poate de întâlniri.

20 Pe pod nu se aflau decât vreo două care nemțești și un grup de gospodari ai Kamencei, care treceau spre Vârteja.

25 Podul luneca lin. Undele mărunte dispăreau sub el, se arătau de cealaltă parte, ducând cu sine frunze ofilite și crengi uscate, care dispăreau în depărtare. Trecătorii tăceau.

30 Privirea lui Vania se îmbrumă și el se văzu băiețel negricios, micuț și slab, pe pod – pe podul acesta? – sub un cer înnourat, între țărmuri nevăzute, în așteptare... Ce îl așteaptă?...

*

Spre seară, la marginea pădurii, în clinul de lângă Cucernica, Vania hotărî să aștepte, din precauțiune, noaptea.

Se îndreptă printre tufele roșietice de corn, spre
5 izvorul Tudosiei și se culcă pe pajiște, lângă tufa neuitată, care parcă încă respira din clipele fericite de altădată. Pe spate, privea în azurul deschis al cerului, care se nuanța întâi de tonuri albicioase, apoi, după primele licăriri ale stelelor, se întuneca cu încetul
10 tot mai mult, de la opal până la albastrul catifelat al nopților de vară.

Vania se ridică în cot și, printre crengi, la sud, din constelația Scorpionului, îi clipea farul roșu al Antaresului.

15 De sub tufa de corn a Ilenuții se întreba:

– Oare o vede?

*

Aproape de miezul nopții, mama Irina sări din somn la loviturile discrete în fereastră.

20 – Cine? Cine? Cine-i acolo? – întrebă ea cam speriată.

– Mamă Irina, eu sunt. Deschide!

– Cum? Tu? Dumnezeuule Sfinte! – se repezi ea cu spaimă spre ușă cum era, numai în cămașă.

25 Și Vania, cu capul rezemat de sânul acesta cald, fu deodată cuprins de liniște nespasă.

– Nu aprinde lumina, mamă Irina.

*

– Fugar! Tu ești fugar! De aceea umblau pe aici jandarii!... Ce-ai făcut? Ce-ai făcut?...

*

30 – Cum să ajung eu la curte, dragul mamei? Cum să dau peste conașul Costea? Stai să chem pe Ilenuța.

Ea stă cu bărbatu-său aici, în casa cea mică, în curtea lui Dumitru...

*

– Sărut mâna! – răsună adânc glasul Ilenuții.

5 Vania aproape nu îndrăzne să-și arunce privirea spre silueta zveltă, care abia se desprindea în lumina argintie din fereastră.

*

– Nu știu ce o fi făcut el, Ilenuțo dragă. E fugar. Pe dânsul îl caută jandarii, maică!

10 – Eu știu, mătușico. Pentru noi, pentru dreptățile noastre, pentru care îl blăstămasă și mama lui! – spunea apăsător Ilenuța, ca un ecou depărtat al vechilor sugestii. Trimet acuș pe Vasile la curte. El va spune surorii sale Marița să-l vestească pe conașul Costea, – și ieși grăbită, fără să se apropie de Vania.

*

15 Revenit cu solia de la curte, Costea, tremurând de indignare, zicea lui Vania:

– Nu este nici o nădejde! Cu bigoții care au ajuns să-și creadă fățărnicia nu este nimic de făcut! Pero-rează despre păcatele răzvrătirii împotriva țarului și
20 a lui Dumnezeu, despre ispășirea vinovăției, despre pocăință și purificare prin pedeapsă și șuieră, – lovi el cu pumnul în masă – spumegă de ură otrăvită. Nu-ți poate ierta vizita jandarmilor, care întrebau despre tine. E încă în stare să te denunțe! Dar plec și
25 eu cu tine!...

La patrușprezece ani, înalt, voinic, Costea promitea să fie icoana fidelă a tatălui lor, dar ochii lui albaștri nu aveau expresia blajină a lui Iorgu Răutu, ei luceau de orgoliu și de voință.

– Nu! Ești dator să rămâi!

Vania îl opri punându-i mâna pe umăr și privindu-l drept în ochi.

Frații se îmbrățișară și Costea se șterse în întuneric... pentru totdeauna!...

*

Se crăpa de ziuă, când, din curtea lui Dumitru Morariu, ieși un car cu fân, cu Vasile Cornea, bărbatul Ilenuții, pe capră.

În deal, acesta se plecă spre sumanul lui, care acoperea o parte a fânului:

– Conașe Vania! Stai bine acolo? Am pute noi să așezăm mai bine aici fânul. Pe întuneric, nu știu dacă am făcut bine împletitura.

– Lasă că e bine, Vasilică. Să ajungem mai repede spre Găinari Vechi.

Vasile, băiat scund, cu o expresie blândă a ochilor săi negri, îi purta mult de grijă lui Vania, în această călătorie nelipsită de primejdii pentru el însuși.

„Bărbatul Ilenuții! Cel puțin nu-i va ieși din voie“, – se gândi Vania.

*

Soarele era sus deasupra orizontului, când se auziră clopoței și tropot de cai.

Peste puține minute, carul fu ajuns de o trăsură.

– Măi flăcăule!... A! Tu ești, Vasilică! – recunoscu Vania vocea lui Costea Ursu care striga mai departe: – N-a trecut cumva pe aici, nu l-ai zărit pe conașu' Vania a vostru din Năpădeni? Cred că pe aici a fi apucat.

– Nu l-am văzut, Doamne ferește, cucoane Costea, pre legea me, – răspunse speriat Vasile.

Din fericire, se gândi Vania, Costea Ursu nu e psiholog. El auzi porunca sacadată:

– Dă-i bici, Nicolae! Hai! Pașol!

Clopoțeii și tropotul de cai treptat se stinseră în depărtare.

*

Vania, pitit în ascunzătoarea lui, nu putea urmări goana trăsurii lui Costea Ursu.

Totuși, parcă o vedea cu ochii. Nu-l cunoștea pe Costea Ursu altfel decât în vecinică goană vijelioasă în trăsură.

O fire spontană și violentă, moldovan mândru, care *nu vroia* sau nu putea să învețe rusește, Costea Ursu era stăpânit de pasiunea nebună pentru cai sau, mai bine zis, pentru goana lor năpraznică la trăsura lui.

Pentru a-și putea satisface această patimă, el luase în întreprindere poștele de cai din toată Basarabia. Și la fiecare stație ținea câte patru armăsari „năzdrăvani“, anume pentru serviciul trăsurii sale, veșnic zburând, sub pretextul „inspecțiunii“, de la un capăt la cellalt al Basarabiei.

Vania, din copilărie, nu și-l putea închipui altfel decât stând în picioare, în trăsura învăluită într-un nor de praf, cu un harapnic în mână, din care da mereu în vizitiu, zbierând:

– Dă zor, bre! Mai iute, măi! – iar acesta întinzându-și și el biciul spre „năzdrăvanii“ săi îi purta într-un adevărat vifor.

Totuși, Vania își aducea aminte totdeauna cu oarecare simpatie de acest primitiv, pentru inima lui bună în fond, pentru francheța și curajul lui, ca și pentru veșnica lui răzvrătire elementară împotriva tuturor ordinelor și autorităților.

Și, atunci, Vania nici nu putea bănui motivele pentru care Costea Ursu se pusese în urmărirea lui.

*

Numai după trei zile, rupt de oboseală, Vania ajunsese la Chișinău.

De la Pereseceni, el a mers aproape tot timpul, prin codrii Orheiului, pe jos.

*

Moise Roitman nu recunoscuse îndată, în vagonul zdrențuit și prăfuit, pe „asul“ Vania Răutu de odinioară.

Dar el, într-o clipă, își dădu seama de situație și potrivea lucrurile astfel ca Vania să fie strecurat în camera lui nevăzut de servitori.

Prietenii aproape toată noaptea o petrecură în discuțiunea planurilor de evadare.

– Aici este încă liniște, nu se simte încă nimic, – declară Roitman. Poate nu dau importanță cercurilor noastre de autoinstrucție. Cred că nu e primejdie decât pentru tine. Ce să-și bată ei capul cu noi ceștia, niște mucoși care nu ne-am mișcat din băltoaca Chișinăului! Dar tu, într-adevăr, trebuie să pleci în străinătate. Se pare că ești acuma singura nădejde a viitorului. Nu te îngriji de parale. Mâne – ai să te odihnești aici, iar eu voi vorbi cu tata și, punând sub presă și pe liberalii noștri – vom avea mijloace destule.

*

A doua zi, Vania încuiat în camera lui Moise, sub pretextul ca să nu fie deranjate hârtiile, aștepta rezultatele expediției acestuia.

Roitman îi aduse în cameră ceva merinde și-i recomandă cu strășnicie „să nu scoată nasul afară“.

El se execută. Dar, aruncând, în treacăt, pe fereastră o privire în stradă, se opri deodată rigid, ca trăznit.

Pe trotuarul din față parcă trecuse purtătorul șepcii cafenii, cu cozorocul ei care îi umbrea toată fața. Peste o clipă, silueta aceasta, încrustată în memoria lui, dispăru după colț.

*

Se înserase bine când Moise Roitman intră vesel în cameră, frecându-și mulțumit mâinile:

– Minunat! 1038 de ruble! Cu vestitul tău ceas cu repetiție, e asigurată cheltuiala de drum și primele săptămâni de viață de emigrant în Elveția. Apoi, ești băiat deștept, vei răzbate. Și vom găsi noi cheie la lada de fier din Năpădeni, căci îl cunosc pe taică-tău, nu-l va răbda inima să te lase în mizerie. Hip, hip, hurra! – nu-și putu stăpâni mulțumirea de obicei tăcutul și gravul Moise Roitman. Dar ce ești parcă o curcă plouată? Nu te bucuri? Eu te invidiez!

Vania îi povesti despre cozorocul cafeniu. Moise Roitman deveni grav:

– Poate ți s-a părut. În orice caz, până mâne, n-ai încotro, trebuie să stai aici, apoi, vorba țaranului rus: „două morți nu se întâmplă, iar de una n-ai să scapi!“...

Prietenii, culcați în același pat, multă vreme își șopteau nădejtile și își construiau planurile de reînvierie a acțiunii revoluționare.

Moise Roitman adormi cu brațul după gâtul lui Vania. Acesta însă, încă mult timp, nemișcat, cu ochii deschiși, fixa întunericul.

*

Deodată, el tresări din somn și se zvârli din pat. Din stradă se auzeau pași grei, într-o parte, într-alta, cuvinte de comandă, zângănit de pintoni, apoi lovituri puternice în ușă:

– În numele legii!

Și Moise Roitman se așează pe marginea patului ascultând.

O ușă deschisă, tropot pe scări, pași grei, mai aproape, mai aproape, apoi și ușa camerei trântită cu violență, mai multe siluete enorme năvăliră în odaie, luminate numai de la spate de două lumânări.

Într-o clipă Vania se văzu cu mâinile încleștate de doi jandarmi, la dreapta și la stânga.

10 Între alți doi stătea Moise Roitman.

Prin ușa deschisă se întrezări fața palidă, dar liniștită, a doctorului Roitman, care-și aruncase numai un pardesiu peste cămașa de noapte.

*

Vania fu el însuși mirat de sentimentul de ușurare de care era cuprins stând, până ce se făcea percheziția, ca răstignit între cei doi jandarmi.

Operațiile erau conduse de un căpitan de jandarmi voluminos, cu părul castaniu și ochii suri, reci, înecați într-o față palidă și bugedă.

20 Câteva momente el fixă în tăcere pe ambii „arestați“, mângâindu-și cu mâna-i albă și mult îngrijită, barba artistic tăiată și parfumată.

Apoi nu le mai dăruie nici o privire, supraveghind cercetările jandarmilor.

25 La ușă, rezemat de pervaz, stătea nemișcat și mut „reprezentantul legii“ – un tânăr substituit de procuror, negricios și uscat, cu bărbuță rară și ochi tulburi.

Percheziția a ținut toată noaptea.

30 Soarele era de mult ridicat, când Vania și Roitman, îmbrăcați pe repezeală, au fost duși, fiecare în altă trăsură, între doi jandarmi înarmați până-n dinți.

Nu li s-a dat voie nici măcar să-și strângă mâna.

În drum, Vania tăie calea lui Avram Talmudistul, dus, pe jos, între doi sergenți de stradă, cu săbii scoase.

Privirile lor abia s-au putut încrucișa pentru o clipă...

5 ...Înainte de a se înălța fațada sumbră a „Castelului“.

Trăsura a fost oprită la intrarea învelită de taină.

Era așteptat.

10 Poarta grea, ferecată, se deschise încet, scârțâind, ca o gură neagră fără fund, asupra unui abis glacial.

Vania păși peste prag.

SFÂRȘITUL VOLUMULUI AL II-LEA

VOLUMUL AL III-LEA

LUTUL...

PARTEA I

SUB CĂLCĂIUL DE FIER

Cap. I

ÎN „CASTEL“

5 Curtea „Castelului penitenciar“ din Chișinău era pustie.

Numai prin colțuri și diferite puncte strategice se zăreau siluetele încremenite ale paznicilor.

10 Cortegiul de jandarmi, cu primul paznic în frunte, conducea pe noul „politic“ spre cancelaria închisorii.

Directorul, unsuros și gros ca un sac de grăsimă, cu fața injectată de sânge, foarte agitat, aștepta emoționat captura rară pentru „Castelul“ din Chișinău.

15 La apariția arestatului în ușa cancelariei, acest înalt dregător, cu numele pitoresc de Anton Plăcintă, se repezi spre birou, unde mai întâi se așează stângaci, apoi sări, apucă un scaun și, turburat, cu o voce strangulată, îl oferi „musafirului“:

– Luați loc, Ivan Egorovici...

20 La privirea surprinsă a jandarmilor, dându-și seama de nepotrivirea tonului, domnul Plăcintă se lăsă, în sfârșit, greoi în fotoliu. De sub pleoapele lui grele, ochii spăriați se roteau și buzele gurii sale cam strâmbte tremurau, când acest slujbaș exemplar reuși, 25 în sfârșit, să ia tonul reglementar față de o odraslă a boierimii moldovene, care urma să-i fie „predată“ ca un simplu deținut „la dispoziția comandamentului gubernial al jandarmeriei“.

– Ion Răutu? – întrebă el, aruncând o privire asupra mandatului și măsurând parcă cu neîncredere pe băietanul slăbuț și palid din fața lui, care, deghizat încă în hainele de calfă de meseriaș, rupte și murdărite în tribulațiunile ultimelor zile, putea fi luat mai curând drept tipul bine cunoscut al copilului de pripas și vagabond.

După plecarea jandarmilor, formalitățile de „predare“ fiind terminate, domnul director Plăcintă păru că-și pierde din nou cumpătul și tonul de oficialitate:

– Ivan Egorovici!... Acuma trebuie să vă fotografiați... așa e regula... fotografatul așteaptă în curte... dar...

Directorul examinează iar pe Vania din cap până în picioare:

– Să trimitem, poate, acasă să vă aducă alte straie...

Față de timiditatea directorului, Vania Răutu, simțindu-se imediat răzvrătit și protestatar, răspunse tăios:

– Nu mă fotografiați pentru saloane, nici pentru expoziția de frumusețe...

După fotografiere, Ion Răutu fu condus, prin curtea tot pustie, de însuși domnul Plăcintă până la corpul principal al „Castelului“ și se urcă pe scări până în celula nr. 17, în vârful turnului dinspre apus, o cameră destul de spațioasă și luminoasă, cu o fereastră care dădea spre sud, deschizând o priveliște largă asupra viilor și grădinilor capitalei basarabene.

Domnul Anton Plăcintă, în urma „afrontului“, parcă ezita totuși să părăsească pe Vania:

– Poate doriți un scaun mai bun... sau o măsuță, – zise el, privind cu melancolie „mobilierul“ rudimentar și dărăpănat: un pat de fier, un taburet, o tablă de

masă fixată în zid și *parașa* – un hârdău cu miros sugestiv lângă ușă.

– Mulțumesc, – fu răspunsul sec – n-am nevoie de nimic, numai... – continuă deținutul *Numărul Șaptesprezece*, prinzând privirea directorului asupra costumului său – ...să timiteți la gazda mea, doamna Staroverov, pentru rufe și haine... și ceva cărți...

Directorul salută în tăcere.

Ușa închisă, zăvorul tras, Vania stătu o clipă în mijlocul celulei sale, ascultând pașii grei care se stingeau în jos, pe scări...

Singur...

Celulă izolată...

„Martirul revoluției!“ – surâse Vania.

Sentimentul de ușurare, aproape de mulțumire, care-l cuprinsese din momentul arestării, nu-l părăsea încă.

S-au sfârșit aceste peregrinări fără rost. El nu mai are nevoie să-și puie veșnic aceeași întrebare fără răspuns: „Ce am de făcut? Care e datoria mea?“. Nu mai are teamă de „filatură“, nu are nici o răspundere; e martir, e erou. Înaintea lui, calea e limpede. Triumful revoluției este sigur și apropiat. Parcă și vedea ziua în care poporul răsculat va sparge poarta ferecată a închisorii și-l va duce pe sus, pe el, eroul eliberat, spre slavă și fericire.

Încă tot cu surâsul pe față, el privi chiar cu oarecare simpatie fierăria ruginită a patului și taburetul hodorogit; apoi se apropie de fereastră și se uită printre gratii spre zarea luminată a dimineții...

Chișinăul și chiar toată Basarabia, așa de tihnite și de adormite de obicei, străine de viața obștească a

împărăției, au fost cuprinse de teroare și, în același timp, de un viu interes. Arestările în masă printre elevii și elevele școlilor secundare făcură pe neașteptate să răsune în mlaștina vieții provinciale o notă de romantism și de mister.

Pașnicii cetățeni aflară cu groază că, în școlile cărora și-au încredințat odraslele, s-a răspândit otrava răzvrătirii. Gura lumii dădea proporții fantastice „complotului“ descoperit de vigența poliției secrete (*Secrete!*).

Gaspar Gasparovici Nazarian nu avea odihnă.

Cu toată căldură aproape tropicală a verilor Basarabiei, el alerga toată ziua la părinții și la gazdele celor arestați, la profesorii de liceu și de seminar, bătea la ușa vecinilor, se învârtea în jurul colonelului comandant al jandarmeriei guberniale și, în sfârșit, reuși să dea la „Clubul Nobilimii“ o versiune complectă și pitorească asupra uneltirilor primejdioase ale școlariilor din capitala Basarabiei.

Sorbindu-și cafeaua, înconjurat mai mult ca oricând – chiar cei mai pasionați jucători de „wint“¹ lăsând văduve mesele lor –, Gaspar Gasparovici, ștergându-și craniul luciu și inflammat, șoptea misterios:

– Vai, ce ne așteaptă, domnii mei... Fa-lan-ste-rul! – abia puteau prinde urechile încordate ale auditorului.

– Falansterul?... Fa-lan-ste-rul? – răsunară din toate părțile glasuri spăriate: – Falansterul, auzi, domnule?...

– Daaa... Falansterul, cu mesa neagră, băieți și fete, goi, jurând, pe pergamentul scris cu sânge, distrugerea religiei, a familiei, a guvernului...

¹ Vint (rus.) – joc de cărți (n.ed.).

– Tt... tt... tt... Mesa neagră... băieți și fete goi... auzi domnule!... Dar ce păzeau, mă rog, pedagogii?

– Și... – aici Gaspar Gasparovici se uită jur împrejur spre ușă și spre ferestre și urmă cu vocea surdă – s-a descoperit un depozit de arme și... dinamită!

– Di-na-mi-tă! – acompanie corul.

– Da, dinamită și portretul țarului cu ochii scoși și... – Gaspar Gasparovici, aruncându-și din nou privirile spăriate spre ușă și ferestre, parcă se înăbușea de groază – portretul țarului, cu ochii scoși și... batjocorit cum nici n-am curajul să spun... toți, băieți și fete, au trecut deasupra...

– Aaaaaah!...

– Dar cum de a putut fi amestecat în această mârșăvie Vania Răutu? – întrebă Stephan Gheorghievici Cazara, mareșalul gubernial. Băiat de familie, ce căuta el în spelunca aceasta? E o rușine pentru întreaga nobilime din gubernia noastră...

– Ooo! Băiatul acesta căuta acolo altceva decât revoluția... Ehehei!... Știți cum a fost în tinereță Egor Stepanovici Răutu. Sunt vestite isprăvile lui de la Năpădeni... Mărul nu cade departe de pom... Ehehei! Vania a fost arestat în pat, domnilor, cu două jidăncuțe foarte frumușele...

– L-au zăpăcit jidanii. Au știut cu ce să-l prindă; e o mare nenorocire jidovimea din școlile noastre! – declară hotărât Feodor Feodorovici Carpinski, ștergându-și ochelarii cu o batistă parfumată. Nu putem lăsa lucrurile așa – urmă el hotărât –, e singurul reprezentant al nobilimii în nebunia asta. E datoria noastră să lămurim lucrurile – încheie el, punându-și *pince-nez-ul* pe nas și fixând ispititor pe Stephan Gheorghievici Cazara.

– Voi vorbi eu cu colonelul Ianov, – aruncă, afectând nepăsarea, Stephan Gheorghevici, care simțise provocarea.

5 Cu toată starea lui sufletească ridicată, Vania Răutu n-a putut închide ochii prima noapte petrecută sub zăvor.

El nu putea citi măcar, cu toate că directorul închisorii îi trimisese pe *David Copperfield*, de Dickens, autorul său favorit.

10 Toată ziua se primbla dintr-un colț într-altul al camerei. Îl frământa o vijelie de gânduri și de sentimente. Imaginația când îi deschidea perspective luminoase asupra zilelor „de apoi“, când îi strângea inima în presiunea unei lungi nopți de prigoană și apăsare.

15 Soarele se cobora tot mai mult spre apus, grădinile și viile se înecau treptat în ceața fumurie, se aprindeau stelele una câte una și, drept în față, apăru Scorpionul, cu ochiul de sânge al Antaresului.

20 După apelul de noapte, când toată populația Castelului fusese zăvorită prin camerele duhnite, Vania, simțindu-și mai viu singurătatea, nemișcat, nu-și putea ridica ochii de la semnalele misterioase ce-i veneau din nesfârșirea lumilor stelare.

25 Și gândul lui trecu asupra prietenilor și tovarășilor de luptă, care, astăzi, îi împart soarta și cu care nu poate veni în contact decât doar prin încrucișarea privirilor asupra astrelor din cer.

30 Castelul dormea. Tăcerea nu era întreruptă decât de acele sunete nedeslușite și surde, care răsufală din orice aglomerațiune omenească, și de pașii sentinelor, care, din când în când, își aruncau apelul prelungit:

– Cineee-i!...

Prin fereastra deschisă, începu să adie un vânt ușor; cerul păli, stingându-și stelele.

5 Vania, în sfârșit, doborât de zbucium și oboesală, se aruncă fără să se dezbrace pe scândurile patului său de pușcăriaș.

A doua zi, toată dimineața, Vania aștepta interogatoriul, pregătindu-se să întâmpine cu stoicism amenințările, ademenelile și capcanele „inchizițiunii de jandarmi“, despre care auzise atâtea.

După masă el fu, în sfârșit, chemat la cancelarie.

Inima i se strânse, dar el păși hotărât și cu capul ridicat prin curtea Castelului, golită de deținuți, pentru ca să fie feriți de contactul primejdios.

15 În cancelarie, însă, spre marea lui surprindere, găsi, în loc de vreun „călău“ de jandarm, pe Stephan Gheorghevici Cazara, în fața căruia se întindea „smirna¹“ rotundul director.

20 – Hm, hm, – își îndreptă vocea Stephan Gheorghevici. Bună ziua, tinere. Conu Iorgu, tatăl dumitale, n-a sosit încă. Domnul colonel Ianov a avut amabilitatea să-mi autorizeze întrevederea cu dumneata. Hm, hm... hm, hm... Domnul colonel Ianov, care este un suflet nobil, mă asigură că autoritățile ar fi 25 bucuroase să arunce un vâl de uitare asupra greșelilor tinerești, dacă vei da dovada că-ți înțelegi vina și ești hotărât s-o ispășești prin purtarea dumitale. Hm, hm... Ai datoria față de nobilimea Basarabiei, din care faci parte, să speli ponosul pe care-l aruncă 30 asupra noastră, a tuturor, complicitatea vreunui dintre noi cu dușmanii tronului și ai societății...

¹ În limbaj militar, „[în poziția] drepti“ (rus.) (n. ed.)

Vania, la început puțin zăpăcit de această neașteptată intervenție, față de apelul la dezertare, izbucni și, dintr-o răsuflare, îi aruncă mareșalului nobilimii profesiunea sa de credință:

5 – Stephan Gheorghevici, noi nu ne putem înțelege. Stăm pe laturile opuse ale baricadei. Onoarea nobilimii? Dar mi-e rușine să fac parte din această clasă de exploatare și de slugi ale marelui spânzurător. Nobilimea, ca toți stâlpii acestei societăți ticăloase, este condamnată la pieire. Și sunt mândru să contribuie la dărâmarea ei, în măsura puterilor mele. 10 Cred că nu mai avem nimic a ne spune.

Pleoapele grele ale domnului Plăcintă dispăru-
seră de spaimă și gura lui strâmbă ajunsese aproape
15 până la urechi. Stephan Gheorghevici Cazara, la început mototolit de asemenea ripostă la apelul său, își îndreptă bustul și, rigid, pași spre ușă fără să salute, urmat în pași mărunți de directorul închisorii, al cărui sac de grăsime parcă stătea să crape de oroare și
20 de indignare.

Vania, încuiat în celulă, se simțea mândru și înălțat de „eroismul“ atitudinii lui.

Un șir de zile monotone, fără evenimente, trăite
însă într-o mare tensiune sufletească.

25 Vania aștepta mereu interogatoriul, care, din motive inexplicabile, întârzia.

Imaginația lui, hrănită de povestirile tovarășilor cu experiență, îi dădea destul material pentru gândire și frământare.

30 El se vedea în fața căpitanului de jandarmi Paciewicz, care condusese operațiunile în noaptea arestării. Acesta – gros, cu fața palidă și puhavă, cu ochii mici, ascunși după pleoapele puțin inflamate,

și cu o impunătoare barbă castanie, roșietică, bine îngrijită – îl privea „inchizitorial“.

În fiecare zi și de mai multe ori pe zi, Vania construia și reconstruia închipuitul dialog dintre ei.

5 Se vedea refuzând cu mândrie și ferocitate să dea vreo lămurire asupra „activității sale revoluționare“, dând fiori de groază „călăului“ în uniformă albastră, prin răspunsuri „teribile“ la întrebările formale:

– Naționalitate?

10 – Sunt român...

– A! român? Sunteți supus al regatului vecin?...

– Nu sunt *supus* nimănui pe pământ, sunt cetățean liber.

– Dar, orășic, – îngăimează perplex argusul
15 împărătesc – din punctul de vedere al legii...

– Disprețuiesc, – întrerupe fioros teroristul Ion Răutu – disprețuiesc mascarada dumneavoastră legală și nu recunosc registrele în care ați binevoit să mă înscrieți fără știrea și voia mea...

20 – Religie?...

– N-am nici o religie inventată de popi...

– N-ați fost botezat?...

– Tăgăduiesc orice înțeles faptului că aș fi fost
25 supus unor manipulații superstițioase în copilăria mea. Sunt liber-cugetător!

– Hm!... – tușește impresionat călăul. Nu sunteți dar supus nimănui pe pământ, nici în afară de pământ?...

– Nimănui!...

30 Nesfârșite variante ale acestui dialog au fost concepute de Vania. „Călăul“ îi apărea când furios și amenințător, când insinuant și lingușitor, când terorizat și derutat, dar totdeauna confuz, totdeauna înfrânt de Vania, mereu spiritual, violent, rece, triumfător.

35 Interogatoriul însă se lăsa mereu așteptat.

Administrația Castelului din Chișinău nu avea experiență în materie de arestați politici.

Conform cu ordinele primite din partea comandamentului jandarmeriei, directorul și paznicul șef
5 aveau o singură grijă: să ferească pe deținuții de drept comun de contactul cu „politicii” și să împiedice orice
comunicație între aceștia din urmă.

Din celula *numărul 17* nu se putea vedea, din curtea închisorii, decât un mic colțișor, la răsărit.

10 Fereastra, însă, vara, rămânea tot timpul deschisă și nu avea nici un oblon ca să împiedice privirea spre sud și peste zidurile închisorii.

În colțul vizibil al curții, când deținuții erau lăsați liberi la primblare, se puteau întrezări figurile lor în
15 haine sure de pușcăriași, cu priviri curioase, aruncate spre fereastra lui Vania.

Foarte curând, Vania își putu da seama când era adus la închisoare un nou arestat politic sau era chemat la interogator vreun tovarăș deținut: figurile
20 sure din colț dispăreau, zgomotul surd al mulțimii înceta, curtea fiind imediat golită, pentru ca „politicul” să rămână cu desăvârșire izolat de populația nevolnică a pușcăriei.

Cu încetul, Vania știu să interpreteze toate mișcă-
25 rile și sunetele pe care le putea surprinde din câte pătrundeau pe fereastră sau răzbăteau prin pereții celei, ajunși pentru el de o sonoritate intensă.

Din nenorocire, celula lui din turn, singuratecă, nu putea avea nici un vecin cu care Vania să fi avut mijlocul de a se pune în legătură prin telegrafia de ciocănituri, pe care toți membrii cercurilor de „autoinstrucție”
30 o învățaseră cu sânguință, în așteptarea destinului de revoluționar.

Într-o zi, însă, atențiunea lui fu atrasă afară de niște bubuituri ciudate pe acoperișul închisorii.

Apropiindu-se de fereastră și privind prin gratiile ei, nu putu zări decât o umbră, o siluetă de om proiectată pe acoperiș, de după un coș din dreapta, de-
5 desubtul turnului său.

Urechea lui prinse însă, deslușit, o șoaptă:

– Domnule Răutu... domnule Răutu... m-auziți?...
– Aud... Cine ești?

10 – Eu sunt Lazăr al Marghioliții de la Gheorghe Gavrilovici Lungu...

Într-o clipă, prin mintea lui Vania Răutu fulgeră o serie de amintiri și icoane. Marghiolița, o fată scundă, slăbuță, incoloră, numai cu ochi febrili, era vestită
15 prin temperamentul ei vulcanic. Bucătăreasa casei bodogănea mereu:

– Parcă-i o pisică... în veșnice călduri... toată noaptea aleargă pe sub garduri.

Și totuși, Marghiolița, foarte harnică, lucra toată
20 ziua, de dimineață până noaptea târziu, totdeauna veselă și voioasă, deși parcă devenea tot mai slabă, numai piele și oase, și ochii îi creșteau tot mai largi și mai arzători.

Era foarte devotată familiei Lungu și, mai cu seamă, pentru Tania era gata să se arunce în foc. Și Tania, foarte indulgentă pentru slăbiciunile Marghioliții, sărea în apărarea ei, după vreo aventură mai boacănă. Vania înțelese dar că vreun adorator din clientela numeroasă a Marghioliții ajunsese la pușcărie, ceea ce, fiind dat eclectismul ei amoros, nu era
30 de mirare.

– Domnule Răutu... domnule Răutu... aveți pălăria dumneavoastră? Scoateți-o afară...

Vania își aruncă privirea spre colțul dinspre răsărit al curții. Acolo stătea o namilă de pușcăriaș, care privea țintă la fereastra lui.

– Ne vede cineva din curte! – șopti el.

5 – Nu face nimic, e omul meu... l-am pus de strajă...

Inima lui Vania zvâcnea de așteptare când își întinse mâna cu pălăria printre gratiile ferestrei.

Deodată, el auzi cum, o dată, de două ori, ceva parcă izbea ușor în zidul închisorii și în acoperișul
10 de dedesubt. Apoi văzu cum o pietricică, învelită în hârtie și legată de o sfoară, se retrăgea din nou spre coșul din dreapta.

În sfârșit, pietricica nimeri în pălărie și Vania se află în posesiunea misivei în care ea fusese învelită.

15 Sfoara dezlegată dispăru pe fereastră și Vania, de emoție, abia putu să descifreze câteva cuvinte din scrisul Taniei Lungu.

– Sunt liberată de zece zile. Cunosc fereastra ta. În fiecare zi, între ora unu și două după-amiază,
20 adu-ți aminte de loșorul nostru de la Burdujoaia.

Vania se repezi spre fereastră. Soarele se aplecase de mult spre apus, dar, drept în fața închisorii, pe o ridicătură a viei vădanei Burduja, se afla, la vreo cinci-șase sute de metri de Castel, triumphiul de
25 ploi, unde de mai multe ori cenaclul mai întim din jurul surorilor Lungu își petrecea zilele de sărbătoare, la „mătușa Burdujoaia“.

Vania îndată își dădu seama că nu putea fi ales un loc mai bun pentru semnalizare.

30 Tania era una din cele mai sărguincioase eleve pentru „telegrafia de pușcărie“.

„Deținutul Numărul Șaptesprezece“ nu-și mai găsea loc.

Toată noaptea, cuprins de viforul de gândiri, el nu putu închide ochii și, aproape imediat după răsăritul soarelui, stătea lipit de gratiile ferestrei. Nu-i pria mâncarea, nu putea lua ca oamenii nici ceaiul
5 de dimineață, încât, spre teroarea lui, directorul închisorii, îngrijat, veni să-l întrebe de sănătate.

În sfârșit, la ceasul convenit, între cei trei plopi se profilă pe azurul cerului silueta atât de bine cunoscută.

10 – Te îmbrățișăm și te sărutăm cu toții, mai cu seamă eu și Catia, – fu primul mesaj telegrafiat cu ajutorul batistei.

Vania, înciudat, întrerupse de mai multe ori:

– Ce este? – întreba el.

15 – Cum te simți? Ești bine?

– Lasă sentimentalismul de duduie de muselină. Ce este? N-avem multă vreme. Să nu ne prindă.

Sugestiunea își produse efectul. Tania telegrafice:

20 – Din optzeci de cercuri arestați au fost până acum eliberați aproape șaizeci, puși sub supraveghere polițienească. Suntem cu toții dați afară din școli. Se zice că vor fi eliberați și cei închiși la poliție. Vor fi menținuți numai cei din Castel.

– Cine-i în Castel?

25 – Roitman, Talmudistul, Prestea, Isaac Blumberg, Giurilă.

– În ce parte stau?

– Împrăștiati. De aici nu se vede decât fereastra ta. Ai nevoie de ceva?

30 – Știi ceva despre ei?

– Boris vorbește...

A! – se gândi Vania – blăstămatul nărav de a vorbi prin somn. Nu l-am putut dezbara!

Îndurerat, el rămase mai multe clipe nemișcat, apoi:

- Ce-i cu părinții? Sunt la Chișinău?
 – A fost numai moș Iorgu. A stat mai multe zile.
 Nu l-au lăsat să te vadă. Am să viu aici în fiecare zi...
 – Nu risca degeaba. Să vii când este ceva interesant. Acum mai bine pleacă.
 – Eu tot te îmbrățișez și te sărut, ursuzule!
 Vania făcu un gest disperat, ca să taie „dulcegări-
 ile de duduie sentimentală“.

Cap. II

„NUMĂRUL CINCI“

- Peste vreo două zile, în sfârșit, Vania stătea în cancelaria închisorii în fața căpitanului Paciewici.
- 5 La dreapta acestuia ședea și tânărul substitut de procuror – negriciosul care asistase și la arestare.
- La stânga, cu condeiul în mână, se așezase grefierul, un locotenent de jandarmi.
- Luați loc, domnule Răutu! – strecură cam
 10 cântând căpitanul Paciewici – ne-ați dat mult de lucru. Suntem cam întârziati.
- Interogatoriul luă o înfățișare cu totul neașteptată pentru Vania. Toate ipotezele combinate de el se risipiră.
- 15 – Scrie, domnule locotenent – se adresă căpitanul către grefier – Ion Răutu, nobil, absolvent al liceului, fiu de moșier... Vrâsta? – se întoarse căpitanul către Vania.
- Optsprezece ani...
 20 – Optsprezece ani!... Ei, domnule Răutu, ce ne puteți spune interesant?
- Nimic, – declară scurt Vania și zvârli capul în sus.
- Nici despre cercul de autoinstrucție? Ești
 25 prins de amnezia novicilor? Ei?
- Vă rog, domnule căpitan, să lăsați aceste familiarități deplasate. Suntem adversari. Eu sunt în slujba

revoluției, pentru drepturile poporului, dumneata ești dintre slugile Țarului. Nu vorbim aceeași limbă și orice discuție e inutilă.

Paciewici tăcu. Pleoapele lui se strânsură într-o abia perceptibilă crăpătură. Mai multe clipe el fixă pe Vania ciocănind numai cu creionul în masă. Apoi, își scoase din buzunar un mic carnet în care, cu niște slove prizărite, înscrise: „I.R. Neprimejdios. Dar poate fi incomod.“

10 – D-d-ddaaa! Bbiine! – cântă el.

Apoi strigă spre ușă:

– Domnule director, am isprăvit... La re-ve-de-re, domnule Răutu!

Substitutul de procuror, care tot timpul, tăcut, se învârtea nervos pe scaun, răsucindu-și cu violență perii din barbă, rotindu-și ochii în toate părțile, se zmcunci în sus, parcă de năcăz...

A doua zi dimineața, Vania fu condus din nou la cancelarie.

20 Aici găsi pe domnul Plăcintă și pe locotenentul-grefier din ajun, cu doi jandarmi.

– Luați loc, domnule Răutu! – zise vădit mișcat directorul. Stați puțin până vi se vor aduce bagajele...

– Plec de aici? Unde mă duceți? – întrebă repetit Vania.

Directorul dădu din umeri și lăsă ochii în jos. Locotenentul, cu o față de lemn, fără să spuie o vorbă, îl privea pe Vania ca și cum acesta ar fi fost străveziu și nu-i împiedica vederea.

30 În duba închisorii, între doi jandarmi, Ion Răutu fu pornit spre gară.

În trenul pentru Odessa, în compartimentul special, cu ferestrele zăbrele, pentru transportul de arestați, Vania, singur, numai în compania celor doi „arhangheli“, privea printre gratiile de fier peisagiul atât de familiar care fugea în fața lui.

În gări, înaintea vagonului se strângeau curioșii, pe care jandarmii îi țineau la distanță prin somațiuni amenințătoare.

Din când în când, o privire de compătimire sau simpatie, oprită asupra figurii de adolescent de dincolo de gratii, din când în când, o băbușcă făcându-și cruce sieși și înspre vagon, din când în când, o sudalmă:

– Fiare blăstămate! Să-i gătuie pe loc, la ce să-i mai poarte prin lume!

15 În stația *Razdelnaia*, un incident penibil îl zdruncină pe Vania.

Peronul acestei stațiuni de încrucișare a mai multor linii mișuna de lume, care se îndrepta spre trenurile înșirate paralel în fața gării.

20 Deodată, Vania zări pe „comunardul“ Boris Hofmann, care, zgribulit, fără să se uite în lături, se furișă grăbit pe lângă vagonul penitenciar.

– Boria! – îi scăpă fără voie din gură.

Hofmann tresări, se opri un minut, întoarse capul și, recunoscând printre gratiile ferestrei figura lui Vania, se aruncă spăriat în lături și dispăru în mulțime.

Vania se simți ca doborât la pământ.

Un gând grozav îl arse...

Jandarmul „starșoi“ (șef al convoiului), observând 30 mișcarea, invită politicos, dar cu autoritate pe Vania:

– Așezați-vă, vă rog, la mijloc! – și ridicându-se în toată statura lui uriașă în fața ferestrei vagonului, astupă cu spatele lui larg vederea spre peron.

Acest vechi slujbaş, tip de jandarm reangajat în serviciul poliției secrete, enorm, cu o barbă stufoasă și ochii mici, opaci, avu grija, de acolo înainte, să fe-rească pe Vania de orice privire indiscretă din afară.

5 La marginea răsăriteană a Odessei, printre căsu-
țele suburbane, aproape rustice, se ridică un enorm
și sumbru edificiu, cu mai multe etaje, retras după un
zid înalt, ros și întunecat de intemperii.

10 Acest imens bloc de piatră înnegrită, a cărui silu-
etă agresivă strivește cartierele dimprejur, veșnic bă-
tut de vânturi, de efluviile corosive ale mării, ca și de
răsufările aride ale stepii, se înalță spre cer parcă în-
velit de taină și teroare.

15 Sub primul etaj, deasupra rândului de jos, pe toată
lungimea clădirii, ca o erupțiune de eczemă, sunt înși-
rate pe geamuri stranii pătrate de tablă ruginită, sinis-
tre ca niște cataracte purulente pe o față de om.

Trecătorii își aruncă sfios privirile asupra aces-
tor pete hidoase și își grăbesc pașii.

20 E faimoasa cazarmă „*Numărul Cinci*“, care, pe
lângă un întreg regiment de infanterie, adăpostea, între
zidurile ei leproase, și închisoarea specială pentru
deținuții politici, celebră în toată Rusia subterană.

25 Rândul de jos al edificiului, foarte înalt, fusese cu
multă ingeniozitate tăiat în două printr-un plafon
care izola, împreună cu ovalele de sus ale ferestrelor,
un spațiu de vreo doi metri înălțime.

În noul etaj astfel improvizat, împărțit în celule în-
șirate pe cele două laturi ale lungului coridor, care stră-
bătea tot corpul clădirii de la un capăt la altul, lumina
30 nu putea răzbate decât difuzată de după scuturile rugini-
nite, prin ferestruicile joase, care porneau drept de la
dușumele abia până la vreo 75 centimetri în sus.

Acest etaj intercalat – destinat închisorii politice –
se bucura de o tristă slavă, sub același nume ca și ca-
zarma: „Numărul Cinci“.

5 Nu exista nici o comunicare între cazarmă și
închisoare.

Din afară nu se putea pătrunde în aceasta din urmă
decât printr-o porțiță laterală, anume tăiată în zidul de
sud, care se deschidea într-o curte separată, strâmtă,
pe ambele părți ale căreia erau amenajate, între zidu-
10 rile înalte, și vestitele „promenade“ pentru deținuți,
ca niște înguste și lungi șanțuri întunecoase.

În „*celula opt*“, deținutul Ion Răutu a găsit cu tot-
ul alte condițiuni decât în Castelul din Chișinău.

15 Închisoarea din Odessa forma o lume cu totul de-
osebită, dominată și diriguată exclusiv de funcționa-
rii și ofițerii de jandarmi ai misterioasei „Secția III“,
cum se numea pe vremuri organizația întregă a poli-
ției politice („Secția a treia a Cancelariei Imperiale“),
nominal subordonată direct împăratului, în afara de
20 ruajele obicnuite de guvernământ.

Directorul închisorii, un omuleț rahitic și sters, cu
picioarele strâmbe, în uniforma de ofițer de jandarmi,
după ce Ion Răutu i-a fost „predat“, porunci scurt:

– Dezbracă-te!

25 O percheziție minuțioasă și indiscretă până la in-
decență îl convinse că arestatul nu avea la dânsul
arme, bani, obiecte de valoare și, mai cu seamă, mate-
rial de scris: creioane și hârtie.

În celula lui, Vania a fost deodată dureros impres-
30 sionat de puțina lumină care se răsfrângea de jos prin
ferestruie. „Scutul“ de tablă, la depărtare de vreo 50
centimetri de geam, închidea orice vedere spre lumea
de-afară. Numai lipind capul de dușumele, pe lângă

geam, se putea întrezări un mic dreptunghi de cer, care, din când în când, era tăiat de vreun zbor de rândunică.

5 Vania simți o mare bucurie când, după amiază, o rază reflectată putu aprinde pe dușumea un „iepu-
raș“ tremurător.

10 În liniștea lugubră, sub care această clădire îngră-
mădea mii de oameni, Vania Răutu se simți, pentru
prima oară, cu desăvârșire singur în lume, în afară de
orice legătură cu viața, un punct pierdut în spațiu
nemărginit.

El știa că sub el, la parter, ca și la etajele de deasupra,
oamenii trăiau cu micile lor mizerii și bucurii,
ducându-și viața mărunță de pe o zi pe alta.

15 Se vedea supravegheat de aproape: la fiecare
două-trei minute, la mica gaură zăbreliță a ușii apărea
câte un ochi, când negru, când albastru, dar de cele
mai multe ori sticlos și spălăcit, al jandarmului paz-
nic, care, ca o umbră tăinuță dar veșnic prezentă, pe-
20 regrina în papucii săi cu tălpi de păslă prin coridorul
cu dușumele căptușite cu covoare groase.

Dar, mai cu seamă, știa că în lungul șir de celule,
pe cele două laturi ale coridorului, se zbciumau su-
flete înrudite, tovarăși de luptă și chiar unii dintre
25 bunii lui prieteni.

Dar pentru Ion Răutu, deținutul politic care
parcă își pierduse personalitatea, redus la un simplu
număr – *Numărul Opt* –, toate ființele, atât de apro-
piate, erau tot atât de depărtate ca și cum ar fi fost
30 în altă planetă.

Regimul care i se impusese cu o rigoare implacabilă,
din primul moment, trăgea un hotar de nestrăbătut,

care, în timp, îl despărțea de tot trecutul lui și, în spa-
țiu, de orice inimă și de orice creier omenesc.

Dimineața, la primele licăriri de lumină difuză,
furișată prin ferestruică, se făcea apelul: zăvorul era
5 tras, în pătratul ușii se arăta figura pocită a directoru-
lui, căpitanul de jandarmi Bielobrâsov, urmat de sta-
tura înaltă și sprintenă a paznicului-șef „feldwebelul“
(sergent major) Țigănaș, singurul care putea, afară
de director, deschide ușa celulei, și de siluetele înar-
10 mate ale comandantului gărzii, cu două-trei senti-
nele, în fiecare zi altele.

Urmărind cu atențiune încordată mișcarea aces-
tora, Vania și-a putut da seama, chiar din primele
zile, de numărul locatarilor nevolnici ai „Număru-
15 lui Cinci“ – erau douăzeci și șase.

La vreo jumătate de ceas după apel, feldwebelul
Țigănaș apărea din nou în celulă cu alt jandarm,
spre a servi ceaiul.

20 Nimeni nu avea dreptul să pătrundă în celulele deți-
nuților singur, neînsoțit de cel puțin încă un jandarm.

Cu acest prilej, Țigănaș întreba dacă arestatul do-
rește să i se cumpere din banii săi, depozitați la direcția
închisorii, ceva merinde, țigări sau tutun, regulamen-
tul închisorii politice îngăduind fumatul.

25 După aceasta, în cursul zilei, ușa celulei se deschi-
dea încă de două ori: pe la ora două după amiază,
când se aducea „prânzul“ și, mai târziu, spre noapte,
când se făcea, cu ceremonialul de dimineață și parcă
și cu mai multă rigozitate, al doilea apel, cu care
30 prilej se servea și ceaiul de seară.

Din momentul acesta, nimeni nu mai putea pă-
trunde în celulă decât în cazuri excepționale, bine pre-
cizate, și cu un ritual de o deosebită solemnitate.

Din prima zi, după apelul de seară, Ion Răutu a și încercat să vină în contact cu vecinii de celulă prin telegrafie de ciocănituri, cu prevedere învățată în cercurile revoluționare.

5 Îi era dat însă să trăiască o mare decepție. Vecinul din stânga, *Numărul Șapte*, nu răspundea la semnale, cu îndărătnicie.

Vecinul din dreapta, dimpotrivă. Ciocănea de prăpădenie, încât provoca intervenția sentinelelor și amenințări de represiune. Dar – vai! – Răutu constată că

10 *Numărul Nouă* nu cunoștea alfabetul convențional. Izolarea a fost dar desăvârșită.

Zilele se strecurau moarte, în vid, fără vreun eveniment, cât de neînsemnat, care să întrerupă monotonia de deșert.

15 Ion Răutu nu era chemat la interogator și nici un era scos afară pentru obișnuita plimbare de un sfert de oră, după regimul consacrat al închisorilor politice. Nu i se îngădui să-și procure nici măcar alte

20 cărți de citire decât Biblia. Singura distracție rămânea fabricarea de țigarete.

Deși nu fuma, dânsul se folosi de dispozițiunile regulamentului, comandându-și tutun și tuburi și ajunse la o mare perfecțiunea în fabricarea țigaretelor.

25 Cu toate că începuturile de fumat îi provocau leșinuri și dureri de cap, pentru ca să-și justifice comanda sale, se deprinse să pufăiască toată ziua. Și totuși nu reușea să-și consume toată proviziunea de țigarete. Atunci găsi un debușeu extern: le arunca în

30 fiecare zi, la aceeași oră, pe porțița ferestruicii, pe deasupra scutului de tablă. În curând, zgomotul surd ce răzbătea din curte îi dădu să înțeleagă că și-a asigurat o clientelă printre soldații încazarmați și

simțea multă mulțumire din cauza acestui contact indirect cu semenii.

5 În afară de această ocupație, ca distracție, asculta numai ciocăniturile dezordonate din celula *numărul nouă*, la care nu putea răspunde decât tot prin lovituri în părete, fără nici un rost.

Dar, în curând, ca primă înțelegere, s-a stabilit obiceiul de salut de dimineață, ca printr-un huroit de tobă, înainte de apel, și de urare de noapte bună,

10 după zăvorârea definitivă a celulelor, prin patru, cinci lovituri trăgănate.

Biblia însă îi servea, pe neașteptate, ca un bogat izvor de gândire.

15 Această carte, pentru prima oară îi apărui ca un monument formidabil, ce atesta solidaritatea umană, puterea morală a omului în fața misterelelor naturii indiferente.

Duminicile și sărbătorile, revoluționarul și liberul-cugetător Ion Răutu se simțea întărit sufletește la gândul că, în momentul acesta, sute de mii și milioane de ființe omenești, ca și dânsul, își opresc gândul la cuvintele care, pentru ei, întrupează revelațiunea divină.

25 Clocotul de pasiune al profeților, lirismul psalmilor, poezia *Cântării Cântărilor*, predica revoluționară a *Evangeliei* găseau în sufletul lui un răsunset puternic și, pe deasupra dogmelor și a prescripțiilor rituale, el vedea simbolurile unei filosofii adânc omenești, care înalță pe om cu sufletul lui, cu credințele și nădejile lui, deasupra creațiunii, ca stăpân al lumii.

30 Chiar izolarea lui față de anturajul imediat crea parcă, sub impresia citirilor biblice, o legătură mistică între el și toți tovarășii de luptă și de gândire, îl

înrudea cu toate licăririle de conștiință omenească – și de orice conștiință, oriunde aprinsă în nesfârșirea lumilor.

Zidurile de piatră, atomii condensați de materie, nu pot fi o barieră pentru radiarea tainică a sufletului.

„Ne întrunim cu toții – se gândea Vania – prin același cuget care ne agită, prin aceeași nostalgie, prin același vis de înfrățire, care se afirmă ca o realitate, cu toate zăvoarele și grațiile de fier...”

„...Undina, Moise Roitman, Talmudistul, Tania Lungu, Ilenuța se gândesc acum la mine, chiar în clipa aceasta, cum mă gândesc și eu la dânșii”.

I se părea astfel că se formează, în ciuda celor trei dimensiuni ale spațiului, un singur suflet, o singură viață, din toate aceste aspirațiuni și nostalgii.

„Ziduri, materie? O grosolană iluzie a simțurilor!”

Și Vania, alergând de la un capăt la altul al celei, împingea păreții cu mâna, parcă pentru a se convinge de inexistența lor.

Urmărind reflexul soarelui în iepurașul de pe dușumele, el căuta să se orienteze asupra punctelor cardinale și reuși să precizeze direcția în care, după apusul soarelui, vara, trebuie să se ridice constelația Scorpionului cu farul roșu al Antaresului.

Undina, dacă nu îl vede cu ochii ei materiali, trebuie să caute acolo încrucișarea cu privirea lui plină de dor.

Cap. III

TOVARĂȘUL FANY

Curgeau zile, săptămâni, luni – vara a trecut de mult.

Prin portița deschisă a ferestrei venea o adiere de aer înghețat, ca singura mărturie a lumii din afară.

Pentru Vania, chiar păreții văruiți ai celei au pierdut unitatea lor moartă.

Crăpăturile, asperitățile tencuielii luau caracterul unor arabescuri și deseneuri fantastice. El vedea în monotonia lor albă peisagii exotice, siluete de animale apocaliptice și chiar monstruoase figuri omenești.

În curând, descoperi chiar – în fine! – zgârieturi imperceptibile, inscripțiuni ale predecesorilor: versuri, aforisme, sentințe, informații practice.

Mai întâi, găsi într-un colț, repartizat în cinci coloane de câte cinci litere, alfabetul cu lămurirea: „ciocăniți pentru fiecare literă, întâi rândul, apoi coloana”.

Dacă și vecinul *Numărul Nouă* ar da peste o asemenea instrucție!...

O altă informație îl umplu de nădejde și-i dădu și friguri de nerăbdare.

Ea glăsuia: „În golul piciorului din dreapta de la spatele băii am pus creionul.”

La cea dintâi ocaziune, când își luă baia, înfrigorat, el încercă să găsească ascunzătoarea creionului

și mare îi fu decepțiunea când constată că piciorul nu mai avea nici un gol.

Aceasta îl făcu să-și cerceteze păreții cu și mai multă stăruință, în nădejdea descoperirilor fericite.

5 Schimbul de salutări între celulele *numărul opt* și *numărul nouă*, urma cu regularitate în fiecare dimineață și seara.

Vania încercă însă, în loc de ciocănituri dezordonate, să bată pe rând literele alfabetului, cu aceeași
10 întrebare:

– Cine ești? Cine ești?

Trecea zi după zi și el ciocănea tot mai deslușit această întrebare, care nu cuprinde în rusește decât cinci litere, adică cinci invariabile grupe de ciocănituri.

15 S-ar putea scrie un tratat de pedagogie pe temeiul lentelor succese de înțelegere, de care a dat dovadă *Numărul Nouă*, până ce, după mai multe săptămâni, Vania Răutu, în sfârșit, putu căpăta răspunsul:

– Sunt Fany Perlov.

20 Era dar o fată.

Vania se simți înduioșat.

Dânsul se împrietenea ușor cu femeile și știa să le inspire simpatie și încredere. Viața lui căpăta deodată parcă un colorit de romantism și ciocănitura,
25 atât de anostă până atunci, deveni mai caldă și mai bogată în înțeles.

Relativ foarte repede, Vania reuși să transmită vecinei sale regulile de telegrafie, care stabiliră contactul viu între cele două celule.

30 O împrejurare îl sili să caute cu pasiune un mijloc de comunicație cu locatarii „*Numărului Cinci*” și mai cu seamă cu cineva din „cercuiști”.

O nouă descoperire stărnise o adevărată vijelie în sufletul său. Era, zgâriată subțire în smaltul băii, o inscripție cu un caracter de imprecuație: „Blăstămat să fie Kwiecinski, agentul provocator! Feriți-vă de dânsul!”

Vania rămase consternat.

El simțise întotdeauna o aversiune neînțeleasă pentru acest delegat al comitetului din Odessa pe lângă cercurile de autoinstrucție.

10 Pe fața aceasta lungă și cenușie i se păreau scrise falsitatea și perfidia.

Înainte, el se rușina și avea remușcări de cuget pentru aceste sentimente prea puțin colegiale.

15 Acum, însă, ca un fulger îi trecură prin minte toate întrevederile și convorbirile avute cu Kwiecinski, spre a-și da seama de denunțările pe care le-ar putea face acesta.

Prin Fany Perlov s-a putut, în sfârșit, întinde încetul cu încetul comunicațiunile cu încă șase celule, care se înșirau de la celula ei spre dreapta.

20 Cu mare bucurie, Vania descoperi că una dintre acestea era ocupată de Grișa Goncev, singurul, până acum, din locatarii *Numărului Cinci*, pe care Vania îl cunoștea mai de aproape.

25 Grișa Goncev, un tânăr plin de energie nebănuită, era prea puțin dispus spre filosofii, analize psihologice și alte „flecurei metafizice”.

În schimb, avea un dar minunat de a se regăsi și descurma în situațiile cele mai grele.

30 Dumnezeu știe cum, el era destul de bine informat despre cele ce se petreceau în afară de închisoare.

Prin el, Vania află detalii asupra denunțărilor lui Kwiecinski precum și asupra mersului cercetărilor în ce privește cercurile de autoinstrucție.

El știa, de asemenea, că Undina nu se mai află la Odessa, că din Chișinău fusese adus până atunci în Închisoarea Centrală a Odesei singur Moise Roitman și că tovarășul Maurul e greu bolnav, dar ținut în închisoare, chiar în cazarma *Numărul Cinci*, probabil în celula *numărul șapte*, care nu răspundea la semnalizări.

Astfel, izolarea lui Vania Răutu încetă.

În curând, s-a stabilit și un alt contact cu lumea de afară.

Într-o după-amiază, când i se aduse în celulă menu-ul obicinuit, alcătuit din borș de varză acră cu „cașa de hrișcă” și cu o piftea arsă, jandarmul care însoțea pe Țigănaș îi înmână și un pachet, în care Vania găsi, pe lângă o flanelă – venise iarna –, prăjituri, câteva portocale și mere, de asemenea, o bucățică de unt și de cașcaval basarabean, foarte sărat, pentru care Vania avusese totdeauna o predilecție.

– Logodnica dumitale întreabă dacă ai nevoie de ceva rufe sau mai deosebit de mâncare, – îi spuse totodată jandarmul.

Privirea lui Țigănaș se încruntă și, cu un gest nervos, apucându-se de barba-i neagră, „ca pana corbului”, el se răsti către jandarm:

– Taci din gură, mă!

Vania tresări.

Logodnica?

Probabil că vreuna din tovarășele din Odessa își asumase această titulatură spre a-i putea veni în ajutor și a stabili un contact cu dânsul. În orice caz, trebuie să-l cunoască. De unde altfel i-ar fi știut gustul pentru cașcaval basarabean?

Dar asemenea legături fiind în tradiție, Vania nu-și opri gândul prea mult la misterioasa lui „logodnică”.

Neavând pentru citire decât tot Biblia, el găsea un deosebit suport în conversațiile telegrafice cu Fany Perlov.

În fiecare dimineață, era deșteptat de semnalul venit din celula *numărul nouă*.

– Bună dimineața, tovarășe Vania! Ești bine? Cum ai dormit?

– Mulțumesc, dar dumneata, tovarășă Fany?

De asemeni, nici o seară nu trecea fără urări reciproce:

– Noapte bună, tovarășe Vania!

– Noapte bună, tovarășă Fany! Fii sănătoasă!

Adesea în cursul zilei, răsunau apelurile care învederau starea sufltească deprimată a vecinei și nevoia ei de mângâiere prietenească:

– Tovarășe Vania, sunt tristă. Te rog pune mâna la părete, chiar în punctul acesta, iată, unde bat, pune...

Vreau să-ți simt atingerea prin părete... Ai pus mâna? Îmi lipesc obrazul acolo...

Sau:

– Tovarășe Vania, ce citești acum?

– Numai Biblia. Încă nu-mi dau altceva.

– Eu citesc pe Victor Hugo: *Notre Dame de Paris*. Grozavă carte! Grozavi sunt oamenii! Ce crezi dumneata despre ea?

Într-o zi avu loc următorul dialog:

– Tovarășe Vania! Nu te supăra și nu râde de mine, dar tare aș vrea să știu ce înfățișare ai!

– Sunt pipernicit, negricios, cu un enorm nas încârligat...

– A! Și eu te credeam înalt, blond cu ochi albaștri, – ești așa de bun!

– Dar dumneata, tovarășă Fany, cum ești?

– O! Sunt foarte urâtă! Cu păr roșcat și cu pistrii pe tot obrazul!...

– Eu ador părul roșu, tovarășă Fany!

– Așa spune și logodnicul meu, Sașa Ginsberg. Dar eu nu mă pot suferi...

În dorința lui de a veni în ajutor acestui suflet chinuit – o copilă de abia optsprezece ani –, Vania, care se credea mai matur, întreprindea prin telegrafia lui critici literare, povestea anecdote, zugrăvea perspectivele viitorului fericit al omenirii emancipate de toate robiile.

Și adesea aceste dialoguri se sfârșeau cu o carceră, pentru că arestatul *Numărul Opt* desconsidera injoncțiunile paznicilor.

Din fericire, închisoarea politică „*Numărul Cinci*” avea numai o singură carceră, iar candidații la carceră erau numeroși, încât pentru fiecare în parte pedeapsa nu putea dura prea mult.

Iar lui Vania nu i se păreau un preț prea scump plătit pentru această comuniune cele câteva zile petrecute în întuneric și dormite pe dușumele goale, sub un regim de „pâne cu apă”.

Întro zi, însă, după un schimb mai viu de semnalizări între *Numerile Opt* și *Nouă*, feldwebelul Țigănaș, de obicei foarte rezervat, veni exasperat până la celula lui Ion Răutu.

Oprindu-se în ușă, răzemat cu umărul de pervaz și cu piciorul stâng bătând nervos tactul, privi tăcut mai multe clipe, sclipind din ochii lui reci, răsucindu-și colțul bărbii.

– Faceți foarte rău, domnule Răutu! Foarte rău! Îngăduința noastră are margini! – aruncă el în sfârșit cu o intonație de amenințare.

Lui Vania Răutu îi sări țandăra.

– Ce? Îmi faci morală? Ieși afară! N-ai dreptul să-mi impui conversația dumitale!

Țigănaș se îndreptă și, fără a spune nici un cuvânt, salută cu o politeță exagerată și dispăru.

Dar, peste vreun sfert de oră, apăru din nou, însoțind pe directorul Bielobrâsov.

Acesta, cu picioarele lui strâmbe, ochii sașii și vocea insinuantă, vorbind foarte încet, aproape șoptind, găsi mijlocul să impresioneze pe Vania.

– Domnule Răutu, pentru ce expuneți la represiuni pe *vecinul* dumneavoastră de celulă? Dumneavoastră puteți fi indiferent pentru consecințe, întrucât vă privește, dar *domnișoara*?...

Vania Răutu, confuz, a putut numai îngăima:

– N-aveți nici un drept să imputați altora vinile mele. Îmi iau toată răspunderea asupra-mi.

– Hi-hi-hi, foarte frumos și eroic! – rânji domnul Bielobrâsov. Dar noi luăm toate măsurile necesare pentru a asigura liniștea și buna rânduială în casa aceasta de prevenție.

A doua zi, Vania Răutu aștepta salutul de dimineață al tovarășului Fany.

În urma amenințărilor din ajun la adresa vecinei, avea scrupule să ia inițiativa conversației.

Totuși, după vreo două ore de așteptare, el ciocăni cu precauțiune obișnuitul apel. Fu însă zadarnic: nu primi nici un răspuns.

La ora prânzului, Țigănaș, pe când jandarmul său subaltern punea pe masă tacâmurile și „prinosul”

din afară, pe care acuma Vania îl primea regulat din partea misterioasei sale „logodnice“, răzemat în poza lui obișnuită de pervazuul ușii, sclipea sardonice din dinții lui albi.

5 Vania se simți deprimat și umilit.

Acum când nu numai că locatarul din celula *numărul șapte* rămânea surd cu îndărătnicie la toate apelurile, dar și celula *numărul nouă* era goală, pentru Vania Răutu, totuși, închisoarea nu mai era lip-
10 sită de viață.

Nu numai că auzul lui ajunsese la așa ascuțime, încât, culcat în patul lui de fier, el putea prinde ciocăniturile din a treia sau chiar a patra cameră, rămânând de fapt în contact continuu cu tovarășii de închisoare,
15 dar toate simțurile lui căpătaseră o rafinare aproape miraculoasă.

Cu toate că în coridor era așternut un covor de pâslă groasă și sentinelele purtau papuci cu tălpi moi, personalul de paznici nu se putea apropia de celula
20 lui Vania fără ca să fie simțit.

Până și vibrațiunea, imperceptibilă, care se transmitea dușumelelor, prin furișarea cât de ușoară pe lângă zidul celulei sale, era atât de precis simțită de Vania, încât putea să-și dea seama dacă paznicul
25 era singur sau însoțit, mai cu seamă dacă însoțitorul era vreunul dintre arestați, care, de altfel, avea grijă să dea semne bine înțelese imediat de toți tovarășii, și chiar putea ghici care anume paznic trecea.

Cu dispariția Fany-ei Perlov, dispăru însă și nota
30 romantică din viața de închisoare.

Preocupările de altă natură deveniră covârșitoare.

Vania Răutu așteptă multă vreme, în zadar, ca interogatorul să-i lămurească situația.

După vreo patru luni de la sosirea lui la Odessa, fu din nou fotografiat, apoi, numai după vreo două
5 săptămâni, dădu iar ochii cu același căpitan Paciewicz, însărcinat cu cercetarea întregii chestiuni a cercurilor de autoinstrucție din sud-vest și a legăturii lor cu mișcarea revoluționară.

Însă și după acest interogator, Vania nu-și putea
10 încă lămuri care anume din păcatele sale fuseseră descoperite.

Paciewicz se mărginea mereu la aceeași întrebare:

– Domnule Răutu, ce ne poți spune despre mișcarea revoluționară din Chișinău și Odessa ?

15 – Nu știu nimic ! – îi răspundea, cu aceeași regularitate, Vania.

După o scurtă tăcere, în care ochii suri ai jandarmului fixau cu răceală pe Vania, Paciewicz, cu un gest leneș, scoase din servietă un pachet de fotografii, pe
20 care îl aruncă în fața lui Vania.

După oarecare ezitare, acesta nu-și putu stăpâni curiozitatea și, emoționat, ridică pe rând fotografiile resfirate pe masă.

Paciewicz îi supraveghea în tăcere jocul fizionomieii.

25 Vania Răutu, cu sfortări supraomenești, încerca să-și păstreze aerul indiferent, în timp ce înaintea ochilor lui treceau chipurile tovarășilor din cercurile de autoinstrucție și din organizația odessită.

Tovarășul Undina, Maurul, frații Goncev, tovarășul Pudel, sărmanul Marat, un șir de lucrători din
30 port, toți erau aici, figurile atât de familiare și dragi, din care nu lipseau nici chiar nenorocitul Kwiecinski, nici tovarășul Nichifor și palida gazdă din Harkov.

– Nu cunoști pe nimeni dintre ei? – își strâmbă buzele disprețuitor Paciewici.

– Pe nimeni! – răspuse cu harțag Vania.

Dar deodată privirea i se opri asupra unei figuri, a
5 cărei față tânără și palidă, parcă îi era cunoscută, dar pe care nu o putea plasa.

Vania o reținu mai multă vreme, cu băgare de seamă, în mânilor lui.

Paciewici repetă zâmbind:

10 – Nu cumva nu-l cunoști nici pe acesta?

Vania aruncă fotografia pe masă, de data aceasta sincer înciudat:

– Nu-l cunosc!

15 – Ha-ha-ha! – izbucni Paciewici, uitându-se la reprezentantul legii, procurorul din Odessa, un om scurt, gros, tăcut și parcă veșnic somnoros, care, acum, surâse și el spunând lui Vania:

– Cum vrei să te mai credem? Ești chiar dumneata!

Vania apucă repede din nou fotografia. El nu-și
20 putea da seama de schimbarea în înfățișarea sa după luni de închisoare, când îi crescuse mustața și barba.

– Ha-ha-ha! – râse Paciewici pieptănându-și cu mâna-i plină și bine îngrijită barba. Tocmai de data aceasta a fost sincer. Nu s-a recunoscut!...

25 Dintre toți locatarii închisorii politice *Numărul Cinci*, cel mai activ rămăsese Grișa Goncev. De la el, Vania mai putu afla că Fany Perlov fusese mutată în Închisoarea Centrală, care servea mai ales pentru deținuții în privința cărora instrucția jandar-
30 milor era terminată, dar mai cu seamă când era nevoie să se golească locuri pentru noi pensionari ai *Numărului Cinci*.

În curând, însă, lui Vania Răutu un eveniment neașteptat îi aduse o mare schimbare, dând un deosebit interes vieții.

5 Într-o zi, printre merindele ce-i fură aduse, Vania găsi un măr domnesc de o frumuseță și mărime excepțională.

Savurând fructul acesta, el fu deodată neplăcut impresionat, simțind între dinți scrâșnetul unui corp străin.

10 Cercetând cu băgare de seamă mărul, descoperi acolo, înfiptă cu multă iscusință, o mină de creion.

Din momentul acesta, în lipsă de cărți de citit, el putea cel puțin să-și aștearnă gândurile pe hârtie.

15 Un jurnal consemnă zbuciumata lui viață sufletească în această fază a carierei sale de revoluționar.

Cap. IV

ANDREI RECHINUL

(Jurnalul lui Ion Răutu)

4 decembrie 188...

5 Au trecut aproape șase luni de la arestarea mea, dar n-am încă nici o idee ce acușări sunt ridicate împotriva mea și care-mi va fi soarta.

10 Afară de interogatorul de acum două luni, singurul care a avut loc după cel inițial din Chișinău, Paciewicz nu dă nici un semn de viață. S-ar părea că sunt uitat.

În același timp, însă, nu mi se îngăduie să citesc nimic în afară de Biblie, nici nu mi se acordă plimbările reglementare.

15 Grișa Goncev mi-a comunicat că, în afară de mine, sunt încă numai doi arestați ținuți sub acest regim: Maurul și Andrei Rechinul.

20 Dar Maurul e bolnav de nervi, el însuși refuză să iasă din celulă și, apucat de manie religioasă, nu vrea alte cărți decât Biblia.

Iar bietul Andrei Rechinul, dezamăgit că nu s-a putut – cum spunea el – „îneca în masa anonimă de proletari“, din prima zi după arestare, o duce numai în protestări și scandaluri.

25 Chiar aici, la *Numărul Cinci*, l-a palmuit pe Țigănaș și nu mai iese din carceră.

Nu-mi pot explica, dar, regimul excepțional la care sunt supus.

5 Grișa Goncev crede că sau e o prigonire din cine știe ce motive personale din partea lui Paciewicz, sau că acesta speră să-mi înfrângă voința, pentru ca să-mi smulgă „depozițiuni sincere“.

A nu! Mai curând moartea...

10 Astăzi misterioasa mea logodnică mi-a adus plăcinte cu brânză, în aluat păurit, pentru care am o deosebită slăbiciune. Costache Țiganul, mare meșter, m-a făcut chiar foarte dificil în această privință.

Ce coincidență! Desigur, „duduia din societate“, care se sacrifică pentru „un martir necunoscut“, habar n-are de gusturile mele.

15 *7 decembrie.*

Am recitat pe proorocul Isaia.

E o extraordinară apariție acest popor care, cu veacuri înaintea de înflorirea civilizației elene și romane, a putut produce o astfel de operă literară.

20 Izolat în crăpătura lui, înfundată între deșerturi până la patru sute de metri sub nivelul mării, veșnic în bătaia năvălirilor din partea marilor împărății vecine, el lansează cu atâta orgoliu îndomptabil acest strigăt de revoltă!

25 Revolta duhului împotriva materiei, înălțarea omului cu aspirațiunile și credințele lui deasupra naturii, opunerea legilor naturale a legii divine, care nu e decât afirmarea unui ideal uman!

30 Și cu peste șapte veacuri înaintea de era creștină, acest protest împotriva războaielor, apel la pacea dintre popoare, la frăția omenirii întregi: „...din săbii să fie făurite fiare de plug, și din suliiți cosoare și nici un popor să nu mai învețe războiul...“

Aș dori să știu cum explică Marx și Engels acest fenomen după normele materialismului istoric.

Desigur, în condițiunile materiale de acum aproape trei milenii, acest apel trebuia să rămână un strigăt în pustiu.

Dar cum s-a putut *produce*?

Și n-a avut nici o resfrângere asupra evoluției morale a omenirii?

8 *decembrie.*

10 Astăzi am avut o surpriză. După formalitățile apelului de dimineață, când, după obicei, până la masă, la ora două după amiază, nu sunt expus la vizite inoportune, îmi reciteam însemnările și mă pregăteam să expun o teorie a mea – o încercare de a
15 explica evoluția religioasă a poporului evreu –, simții pașii lui Bielobrâsov și ai lui Țigănaș, cu doi paznici, apropiindu-se pe furiș.

Când zăvorul a fost tras și întreaga „escadră mediterană“ năvăli în celula mea, din fericire, reușisem să-mi bag în tureatca ciubotei foile bietului
20 meu jurnal și creionul.

– Poftiți! – îmi cărâi Bielobrâsov.

– Încotro? – întrebai eu.

– În camera de alături. Aici, vedeți că a crăpat
25 soba. Trebuie reparată.

Într-o clipă, toate lucrurile mele au fost adunate și mutate în celula *numărul nouă*.

Și iată-mă în camera în care luni de zile a trăit Fany Perlov!

30 În zadar caut vreo urmă, vreo impresiune a vieții sale.

Mă simt într-o curioasă stare sufletească. Pe de o parte, mă emoționează gândul că mă aflu în decorul

acesta în care s-a zbcuciat sufletul candid și naiv al Fany-ei. Pe de altă parte, însă, îmi pare rău după părerii celulei mele, care nu-mi mai erau indiferenți. Asperitățile și jocul lor de umbre s-au fixat în imaginația mea ca diferite icoane și peisaje, care îmi deveniseră familiare.

Dar nu se poate să nu găsec și vreun semn lăsat de Fany. Voi cerceta cu de-amănuntul părerii, poate voi găsi vreo inscripție sau vreun desen datorit ei.

10 *10 decembrie.*

Neajunsul cel mai mare al noii mele camere e că nici un moment nu pătrunde în ea, de după scutul de tablă a ferestrei, „iepurășul“ reflexului de soare, care mă bucura înspre seară în celula *numărul opt*.

15 E scutul puțin mai ridicat sau vremea e târzie și soarele nu se mai înalță îndeajuns deasupra orizontului?

12 decembrie.

Ieri, am făcut două descoperiri îmbucurătoare.

20 Examinând scutul, am constatat că, într-un loc, vopseaua în mare parte s-a dus și a apărut o mică pată de rugină.

Această descoperire îmi sugeră un plan. Am o sticlă de oțet cu care îmi combin, pentru a-mi varia meniurile, fel de fel de salate.

25 Am turnat puțin oțet pe pata de rugină și astăzi am constatat că devenise mai întunecată și mai largă.

Tabla nu poate să fie prea groasă. Nu s-ar putea pe calea aceasta s-o găuresc puțin și să-mi deschid o priveliște asupra lumii?

30 Trebuie numai să șterg împrejur, ca pata să nu se lărgească prea mult și să nu atragă băgarea de seamă a lui Țigănaș, cu ochii lui de șoim.

O nouă descoperire mi-a dat o senzație violentă de fericire.

Stând în pat, adâncit în gânduri, priveam scânderile nevopsite de mult și roase de atâtea picioare neastâmpărate ale predecesorilor mei. Deodată, mi se păru ca o lucire a unui fir de aur.

Aplecându-mă, găsii, prins de o așchie a dușumelei, un lung fir de păr roșu-arămiu, strălucitor.

O relicvă de la Fany!

M-am pus în genunchi și, aproape îndată, am găsit alte două fire.

Scândurile vechi, pline de așchii, nu puteau fi bine măturate.

Astfel mi-am dat o nouă ocupație.

După apelul de dimineață, iau sistematic pe rând dușumelele și le inspectez minuțios de la un capăt la altul cu ajutorul unui chibrit aprins, care dă scânteieri aurii fiecărui firicel de păr.

Așadar, programul meu zilnic este cam următorul.

Cum sar din pat, alerg la fereastră, la pata mea de rugină. O încerc cu degetul și mi se pare că acolo el întâmpină mai puțină rezistență. Șterg cu îngrijire pata cu o cârpă îmbibată cu oțet și apoi o moi din nou bine.

Urmează toaleta sumară, apelul, ceaiul.

Rămas singur, întreprind vânătoarea mea după „scalpul Fany-ei“ care, întreruptă când mă obosesc sau mă plictisesc, reîncepe de mai multe ori în cursul zilei, alternând cu citirea Bibliei și cu fabricarea țigărilor, pe care le arunc în cea mai mare parte pe fereastră, spre bucuria soldaților.

Tot mai mult mă gândesc la „logodnica“ mea. Trebuie să fie o ființă ciudată. M-am interesat, nimeni

din camarazii mei nu este obiectul unei solitudini atât de constante și de delicate.

Seara este consacrată „corespondenței telegrafice“, în care, în timpul din urmă, revin adesea asupra „logodnicei“, mai cu seamă în conversațiile cu Grișa Goncev.

Dar nici acesta nu-mi poate da vreo informație asupra ei. Afirmă că nici mama lui, nici Anna Fedosievna, sora lui, care au întâlnit-o de vreo două ori, n-o cunosc.

Grișa mi-a făgăduit însă că o să le dea instrucții în consecință, ca să lege cunoștință cu ea și astfel voi ști cel puțin numele acestei misterioase samaritene.

Are „simpatii“, în genere, pentru mișcarea revoluționară, cum sunt mulți din „societatea liberală“, care simte că revoluționarii îi servesc cauza?

Din organizația odessită nu poate face parte, odată ce n-o cunoaște Anna Fedosievna.

Sau poate tiotia Natalița a însărcinat pe vreuna dintre prietenele ei să aibă grijă de mine și a recurs la formula obișnuită a „logodnei“?

În orice caz, trebuie să fie un suflet ales.

16 decembrie.

Astăzi am avut o bucurie care, însă, a fost cu prisosință compensată de o mare supărare.

Bucuria: împingând cu coada lingurii mele de lemn, singura îngăduită deținuților, în pata de rugină a scutului, care se subțiasse mult, am simțit cu entuziasm cum ea a trecut prin tablă.

Am lărgit gaura, așa încât acum intră ușor în ea degetul cel mare.

Cu încetul, am s-o lărgesc și mai tare. Dar și acuma, ce fericire! Poți vedea o fâșie destul de lată din curtea cazarmii și zidul din față.

Trebuie să mă gândesc, însă, și la mijlocul de a masca acest izvor de lumină rebelă.

Dar și această bucurie mi-a fost otrăvită de vestea că Grișa Goncev a fost mutat în altă parte, probabil în Închisoarea Centrală.

Resimt viu lipsa lui.

Cu spiritul lui practic, el nu numai că ne putea da cele mai multe informații atât din viața închisorii, cât și din afară, dar și ne servea mereu cu invențiunile lui ingenioase și utile.

Așa, de pildă, el ne-a învățat să pregătim jumări în cutia de sardele, aprinzând dedesubt chibrituri și puțină hârtie.

Dar mai cu seamă voia lui bună, care nu cunoștea îndoieli și ezitări, cu tot disprețul lui pentru „filosofii“ și „moralină“, ne dădea la toți foarte mult spirit și sufletească.

Fără el, închisoarea e parcă mai tristă și mai pustie.

Dar ce bestie egoistă este omul!

Aflând despre plecarea lui Grișa, cel dintâi gând care mi-a venit a fost: cum să mai aflu cine e logodnica mea?

24 decembrie.

Ajunul Crăciunului.

Cu toată ireligiozitatea mea, mă simt cu deosebire deprimat la gândul că aceste sărbători, pentru prima oară, mi-e dat să le petrec în afară de cercul familiei și al prietenilor, fără obișnuitul sentiment de sărbătoare și solemnitate.

Ciudad!

Pentru masă, „logodnica“ – iarăși, ce coincidență! – îmi trimite turte dulci muiate în lapte de

mac, altă specialitate a lui Costache Țiganul, după care mă înnebunesc și fără de care, din copilărie, pentru mine, Crăciunul n-ar fi fost o sărbătoare.

1 ianuarie.

Lugubru revelion am avut!

Maurul, după apelul de noapte, a avut o criză violentă.

Urletele lui ne tulburau conversațiile noastre telefonice de seară.

Nu era chip nici măcar să citești ceva, cu atât mai mult că, pentru aceasta, ar fi trebuit să stăm lângă ușa prin a cărei ferestruică ne vine scunda lumină a lămpii de afară.

În sfârșit, Andrei Rechinul, revoltat, a smuls un drug de fier de la pat și, zbierând și dânsul năprasnic, a început să izbească din răspuțeri în ușă. Ferestruica ei căzu în țândări.

Închisoarea s-a transformat într-un pandemoniu.

Toți arestații au pornit în sabat de urlete și țipete, cineva a spart fereastra și a desprins scutul, altul a dărâmat toată mobila, iar unul a dat jos, printr-o ne bună sfortare, soba.

La alarma paznicilor, fu chemată garda și Maurul fu târât, vociferând, Dumnezeu știe unde; iar în celelalte celule „ordinea“ fu restabilită cu energie prin mijloacele obișnuite.

Eu am primit prima mea lovitură cu patul puștii în coastă și până acum simt o durere acută la orice mișcare.

Dar durerile noastre, ale tuturor, dispar în fața îngrijorării pentru soarta lui Andrei Rechinul.

Când garda în frunte cu Bielo-brâșov, care de mult îi purta sâmbetele, a năvălit în camera lui Andrei,

acesta, cu ștanga lui de fier, a crăpat capul odioasei stârpituri.

Acum Andrei e pus în lanțuri și e dat în judecata Curții Marțiale pentru tentativă de asasinat.

5 Se zice că judecata va întârzia, pentru că se așteaptă moartea lui Bielobrásov, ca astfel să poată fi dată o pedeapsă exemplară.

Astăzi, în închisoare domnește o tăcere de cimitir. Nu avem nici chef de conversație.

10 Nu pot citi, n-am mai colectat nici șuvițele Fany-ei; toată ziua am stat nemișcat în pat și nici chiar „ochiul” meu de lumină spre curtea cazărmiî nu mă ispitește.

Nu mă mai interesează nici măcar „logodnica” mea.

Ce dulcegării stupide, în fond, sunt și aceste „priosuri” de plăcinte și covrigi!

15 Și aici e o viață de om în joc...

4 ianuarie.

Bielobrásov a murit.

6 ianuarie.

20 Andrei e condamnat la moarte prin spânzurătoare.

Îmi este intolerabil gândul că, la câțiva pași de mine, se află un om ale cărui zile și poate chiar ceasuri sunt numărate.

Și acest om e tocmai Andrei Rechinul, al cărui nume adevărat îl aflai numai aici, la închisoare – Jucov.

Îmi aduc aminte de acest flăcău zdravăn și roșcovan, cum mă ducea în luntre de la catacombele din Fontan în largul mării, ca să mă ajute să fug.

Respira energie vitală și hotărâre, voință de luptă.

30 Icoana lui, pentru mine, nu se poate asocia cu ideea de moarte.

Simt o imensă greutate care parcă îmi apasă pieptul.

Toată închisoarea e înghețată.

5 Ne e teamă să ne comunicăm gândurile. Numai Andrei, neînfricoșatul, ne face planuri de acțiune teroristă și ne recomandă să ne îngrijim de fratele său, băietanul orfan, Iliușa, care rămâne fără nici o ocrotire în viață.

7 ianuarie.

10 Avocatul a comunicat lui Andrei că, după litera legii, condamnarea lui la moarte e anulabilă, pentru că el nu poate fi legalmente considerat ca arestat, întrucât, pentru aceasta, ar fi fost nevoie fie de o condamnare, fie de un mandat judecătoresc.

15 El i-a supus lui Andrei, spre semnare, un recurs în casație și l-a asigurat că are mare nădejde de a reduce pedeapsa la muncă silnică.

Chiar aceea pe viață tot lasă o nădejde.

Regimul țarist nu mai poate dura prea multă vreme.

20 După această întorsătură, tensiunea a ajuns mortală. Mi-e greu parcă să și respir.

12 ianuarie.

Nu e nici o veste despre recursul lui Andrei.

25 Nu pot dormi; n-am poftă de mâncare; mi-e silă de a face orice gest; mă revoltă până și aspectul Evangheliei, căreia i se închină, în numele Răstignitului, și călăii.

Singura distracție și puțină ușurare mi le dă privirea prin „ochiul de lumină” în curtea cazărmiî.

30 Siluetele de soldați care trec în costume sumare, ca „de-acasă”, servesc ca mărturia vieții banale de toate zilele, a procesului elementar biologic, care, din generație în generație, menține speța, în afară, străină de toate aceste tragedii și grozăvenii.

14 ianuarie.

Astăzi se observă ceva neobișnuit în curtea cazărzii.

Siluețele familiare ale soldaților au dispărut. Chiar pachetele de țigări, aruncate de mine, n-au fost primite
5 pe acel zgomot surd, care denotă împărțeala prăzii.

La un moment dat, apărură un car enorm, plin de o lemnărie vopsită în negru, pe care niște oameni, îmbrăcați în costumul caracteristic târgoveților de
10 mahala, o descărcău cu băgare de seamă în curte.

Apoi, după amiază, se auziră ciocănituri specifice pentru orice lucru de tâmplărie.

Înainte de a-mi veni în gând vreo lămurire, inima începu să-mi zvâcnească cu violență, parcă gata să se
15 smulgă din piept.

Spre seară, nu mai putea fi nici o îndoială.

Drept în fața ferestrei mele se înălța triungiul caracteristic al vârfului de spânzurătoare, a cărei bază rămâne în afară de câmpul meu de viziune.

20 Andrei!

Încă de dimineață, ne comunicase că avocatul, la ultima lui vizită, îl asigurase că nu-și pierde nădejdea în succesul recursului.

Cu groază, am îndrăznit totuși să-l întreb dacă
25 n-are vreo veste.

– Nu. Până mâine dimineață la ora zece, ora obișnuită de vizită a avocatului, nu poate fi nicio veste, – fu răspunsul.

N-am avut curajul să-i transmit nici lui și nici celorlalți tovarăși, pentru ca să nu audă și el, despre cele observate în curte.

Și împotriva evidenței, în taințele sufletești parcă tot mai licărea nădejdea...

15 ianuarie.

Oroare, oroare, oroare...

16 ianuarie.

Trebuie să consemnez întâmplările zilei de ieri.

5 Dacă am să mor, va rămâne cel puțin această mărturie pentru judecata din urmă...

Toată noaptea de ieri m-am zbugiumat, alergând de la un colț la altul al celulei.

Paznicul din coridor rămânea aproape tot timpul lipit de ferestruica ușii. De mai multe ori, a venit și Țigănaș, care mă tot întreba, cu un glas mai blând ca de obicei, de ce nu mă culc, dacă nu mă simt bine, dacă n-am nevoie de vreo doctorie, încât mi-am pierdut cumpătul și i-am strigat isteric:

15 – Piei din ochii mei, călăule, bestie!

Pe la 7 ore, în dimineața târzie a iernei, când prin deschizătura din scut se puteau prinde reflexele viorii dinainte de zori, în coridor, cu toate covoarele lui de păslă, se auzi o mișcare neobișnuită.

20 Pași de soldați, zângănit de pinteni, un zăvor tras și, după mai multe clipe de liniște lugubră și amenințătoare, deodată se auzi vocea sonoră de tenor a lui Andrei Rechinul.

– Rămâneți sănătoși, tovarăși! Trăiască revoluția socială! Jos țarismul!

Vocea lui fu însă îndată înăbușită de zgomotul și strigătele gărzii.

Se simți o tresărire în celelalte camere, unde, până în momentul acesta, toată lumea dormea în neștire.

30 Mă repezii la fereastra mea.

În lumina încă neguroasă, de-a lungul zidului din față, se zărea un rând de soldați cu fața către zid și cu spatele spre închisoare, formând astfel latura careului, pe la marginile căruia puteau fi văzute începuturile celorlalte două laturi, cu soldați înșirați cu spatele spre spânzurătoare.

La marginea triunghiului sinistru, se vedea acuma și capătul de frânghie atârnat în jos.

În mijlocul careului apăru un grup în uniforme militare. Am putut desluși numai chipul veșted al lui Paciewici și căpățâna hirsută a doctorului închisorii, iar alături de acesta, în civil, silueta butucănoasă a procurorului, care nu avea tăria să privească spre spânzurătoare și se întorsese cu fața înspre zid.

Nu puteam vedea ce se petrece la baza spânzurătorii.

Când am deschis portița ferestrei, ajungea până la mine numai un zgomot înăbușit de mai multe voci, apoi parcă o notă mai ridicată de tenor, imediat învăluită în hureitul tobelor, apoi vârful de frânghie, parcă însuflețit, vibră mai multe minute, se întinse și, în sfârșit, rămase rigid, nemișcat.

Huruitul de tobă încetă, capătul frânghiei tăiate apăru aruncat în sus, împletindu-se în jurul bărnei negre, grupul oficialităților se împrăstie și, în zgomotul de comandă, careul de soldați luă formațiunea unei coloane și, în sunetele muzicii, trecu în marș de paradă de mai multe ori, de la un capăt la celălalt al curții.

Am înțeles că rămășițele lui Andrei Rechinul fuseseră înmormântate chiar la locul execuției și că pământul fusese nivelat prin marșul forțat al oastei imperiale.

O tăcere lugubră cuprinse universul.

Nici unul din vecinii mei nu dădea vreun semn de viață și chiar din camera Maurului neastâmpărat nu se auzea nici un sunet.

.....

Aici jurnalul lui Ion Răutu a fost întrerupt pentru mai multă vreme.

Cap. V

LUTUL OMENESC...

Apatic, în plină prostrație de mai multe zile, Ion Răutu sta întins în pat fără să se dezbrace, lipsindu-se și de cele mai elementare îngrijiri de igienă.

Execuția lui Andrei Rechinul îl strivise.

Pentru ce a luptat și de ce a murit Andrei Rechinul? Ce l-a susținut în răzvrătirea lui? Credința în triumful final *după dânsul*, când nu va mai fi el?

Ce consolare – *pentru dânsul* – poate aduce chiar această credință în triumful final?

Și poate fi măcar siguranța biruinții?

Și de-ar fi?

De trei mii de ani, de la proorocul Isaia, omenirea trăiește în nădejdea înfrățirii, așteaptă ca săbiile să fie făurite în fiare de plug și sulitele în seceri. Valuri de sânge au curs, lacrimile vărsate ar umple oceane.

Poate compensa un vis fugar această realitate?

Iată, și Andrei Rechinul parcă nici n-a trăit. Nici măcar în religie nu putea găsi el sprijin moral.

Îl mâna mai mult decât credința în victoria viitoare, problematică, ura împotriva dușmanilor de clasă, instinctul gregar, pasiunea care mișcă lutul omenesc, așa cum puterea de gravitațiune pune în mișcare atomii materiei.

Sunt deopotrivă forțe elementare, forțe oarbe.

„Dușmanii“?

Dar și ei sunt puși în mișcare de aceleași instincte, de aceleași uri și pasiuni. Care e superioritatea, din acest punct de vedere, a lui Andrei Rechinul față de Paciewici sau față de carnea inertă a burduhănosului procuror?

Și lui, Vania Răutu, îi va veni rândul să piară cum a pierit Andrei Rechinul, dar el nici nu este măcar animat de patimă, de instinct, de ură de clasă.

El însuși se trage din clasa care-i inspira atâta ură lui Andrei Rechinul.

Ce-l mișcă pe el?

Apăsarea conștiinței, a păcatului originar denunțat de Dracul Arab? Tovărășia lui Tănăsică? Reminiscența Ilenuței? Prietenia lui Moise Roitman, a lui Ion Prestea, a lui Avram Talmudistul?

Dar Undina?...

Vania își lăasă, pentru un moment, picioarele jos din pat și se așeză, fixându-și privirea în colțul de sud al celei.

Un gând grotesc îi trecu prin minte:

Constelația Scorpionului, acum, iarna, nu este vizibilă în emisfera de nord, e sub pământ și nici Undina n-ar putea vedea ochiul Antaresului.

Și, ca stors de ultima picătură de energie morală, căzu din nou în pat.

Undina... Undina...

Și ea se trage din clasa blăstămată, dar sufletu-i cristalin nu cunoaște deznădejde și îndoială.

Și ea i-a spus, pe banca lor din bulevardul Nicolae, că are încredere în el, Vania Răutu!...

O contracție nervoasă a mușchilor desfigură, ca un tic dureros, toată fața lui Vania.

De la proorocul Isaia, până astăzi, de câte ori, în zadar, s-au jertfit Undinele...

Martirele creștinismului au fost Undine.

În numele lor cădelnițează astăzi preoții Baalului!

5 Și așa, din generație în generație, milenii, sute, mii, milioane de milenii, până ce Pământul va cădea și va fi ars în flăcările Soarelui și însuși sistemul solar, mort, înghețat, își va urma cărarea în deșertul interstelar...

10 Feldwebelul Țigănaș, îngrijat, privea la merindele neatînse, pe care, de mai multe zile, după fiecare oră de prânz, paznicul de serviciu le retrăgea din camera lui Ion Răutu.

15 – Nu sunteți bine, domnule Răutu? – întrebă el, în sfârșit, parcă intimidat. Poate aveți nevoie de doctor?...

Vania nu răspunse nici măcar printr-un gest.

20 Din dimineața fatală, el n-a mai încercat să vie în contact cu tovarășii de închisoare și nici nu putea spune măcar dacă ei i-au adresat vreun mesaj sau vreun semnal.

După apelul de dimineață, Vania, culcat cu fața spre perete, auzi din nou zăvorul tras, ușa deschisă și mai mulți pași răsunând în celulă.

25 – A-a-a! June cavaler, nu ne purtăm tocmai bine, ne e dor de mămica sau de fetica? He-he-he-he! Probabil, un mic deranjament intestinal. Câteva picături de Botchin sau un drăguț purgativ și se restabilește echilibrul... Să vedem limba și pulsul...

30 Cascada aceasta de jovialitate profesională o revărsa cu basu-i surd, medicul *Numărului Cinci*, colonelul Vatruihin.

Vania nici măcar nu întoarce capul.

Vatruihin vizita regulat, o dată pe săptămână, celulele *Numărului Cinci* și, tot atât de regulat, revărsa asupra arestaților, cu basu-i surd, aceeași cascadă de 5 jovialitate profesională.

Era colonel, dar, în afară de epolet și pînteni, nu avea nimic milităresc, avea funcțiunea de medic, dar, în afară de cascada de jovialitate, nu avea medical decât „crucea terapeutică“: îi plăcea să-și ducă solemn 10 degetele de la frunte spre buric și de la un umăr la celălalt, scandând singurele remedii sigure:

– Chinină, unt de ricină, picături Botchin și mercur, hohoho! – încheia în detunături răgușite basul lui.

15 Vania, înainte, se supunea cu indulgență acestor vizite medicale: scotea limba, întindea brațul, înghețea din când în când o lingură de unt de ricină sau o bucățică de zahăr îmbibat de picăturile Botchin.

20 Dar acum, el își aduse aminte că zărise capul hirsut și silueta deșălată a lui Vatruihin în grupul de oficialități care asista la execuția lui Andrei Rechinul.

„Cu același grohăit jovial, desigur, a constatat bestia moartea lui Andrei, privindu-i limba și cercându-i pulsul...“ – se gândi Vania îndurerat și-și trase plapuma peste cap.

25 – Pardon, caballero, să vedem limba și pulsul! – detună basul medical.

Și, hotărât, Vatruihin ridică plapuma și se aplecă asupra lui Vania:

30 – Hm-hm... suntem cam palizi! Febricităm! Chinină și puțin aer, primblare. Să-i dăm vreo cinci minute mai mult de primblare pe zi. Câte minute are? – se adresă doctorul către Țigănaș.

Acesta răspunse numai printr-un gest, dar doctorul înțelese:

– Hm-hm... Prescriem un sfert de oră reglementară de primblare. Vom vorbi noi cu domnul director. La revedere, caballero. Nu te lăsa, vom juca încă la nunta dumatilă! – bubuia încă glasul doctorului, chiar după ce ușa camerei fusese închisă și zăvorul tras.

Vania a acceptat cu indiferență invitația pentru „primblare“ de a doua zi.

După aproape opt luni de claustrare, aerul rece de ianuarie îi dădea mai curând o senzație neplăcută, iar „promenada“ într-o curte îngustă, cu despărțituri înalte, ca într-un fund de canal adânc, nu-i dădea deloc impresiunea de „aer liber“.

Cerul cenușiu de iarnă, a cărui fâșie îngustă era așezată pe ziduri ca un tavan de pivniță, pentru el nu se diferenția prea mult de celula lui.

După puține momente de oscilări, în dreapta și în stânga, prin acest coridor, se simți grozav de obosit și reclamă întoarcerea în cameră.

Totuși, în zilele următoare, fără să-și dea seama, resimți parcă mai mult pulsația vieții.

Puțină vreme după această schimbare de regim, a intervenit alta, la care Vania visase cu nesaț atâta vreme, dar pe care, acum, o primi cu nesimțire: dreptul de citire.

Noul director de închisoare, căpitanul de jandarmi Arbatov, tot blond, spălăcit, sașiu și diform ca și predecesorul său Bielobrâsov, dar atâta numai că era enorm, încât lui Vania îi făcea impresia ca și cum învelitoarea pământescă a lui Bielobrâsov s-ar fi umflat ca un balon de cauciuc pentru a produce icoana lui Arbatov, îi aduse autorizația aceasta cu o restricție:

– Domnule Răutu, – anunță el – s-a primit răspuns favorabil la cererea dumatilă în ce privește cărțile, dar

poți avea numai cărți noi, cumpărate de noi, direct de la librărie, și numai științifice. Ce carte ai dori să ai acum, mai întâi, din cele înșirate în petiția dumatilă?

Vania Răutu simți deodată un imens vid în creierul său. Îi era silă să se gândească măcar la carte – nu mai citea acum nici Biblia. Câteva clipe privi în tăcere pe Arbatov.

– Totuna... – rosti dânsul, în sfârșit, fără să știe el însuși dacă îi e „totuna“ care carte, ori „totuna“ dacă va avea sau nu vreo carte.

După interpretarea dată acestui răspuns de căpitanul Arbatov, Vania primi a doua zi tratatul monumental, în două volume, al prințului Vasilcikov, despre *Proprietatea funciară și agricultura*.

Mașinal, tăind paginile volumului gros, el urmărea câte un rând, două, dintr-o pagină sau alta.

Dar o notă psihologică, ce răsărea din această vastă și erudită operă, duse la paroxism criza sufletească prin care trecea Vania.

Prințul Vasilcikov îi era cunoscut ca mare savant și om de bine, democrat, iubitor al poporului.

Cu toate acestea, aproape la fiecare pagină, se vedea un mare boier, plin de prejudecățile și idiosincraziile clasei sale, pe care, de altfel, el însuși o disprețuia și nu o cruța.

Era semnificativă chiar nota pe care, sub un pretext oarecare, o pusese în josul unei pagini din prefața acestui tratat asupra formelor de proprietate funciară și a metodelor de agricultură.

Vania citi cu uimire declarația solemnă, făcută netam-nesam, că autorul nu se trage din prințul Vasilcikov, vestitul favorit al Împărătesei Caterina II...

Lui nu i-ar fi repugnat, evident, descendența din eroul aventurilor imperiale, dar îl exaspera gândul

că poate fi crezut urmaș al unui favorit, ridicat pentru talente specifice și răsplătit cu titluri, rente și moșii: averea *adevăraților* prinți Vasilcikov, de obârșie domnească, *nepătată* de veacuri, se transmite din generație în generație.

Pe Vania îl tortura constatarea că totuși economistul înțelege ceea ce uită boierul, dar aceasta nu-i influențează mentalitatea.

„Mizeria claselor inferioare – scrie el în aceeași prefață – se datorește silniciei seculare și prădăciunilor claselor superioare. Plângerile și revendicările muncitorimii sunt pe deplin întemeiate...”

Aici, însă, intervine și glasul boierului, adăugând îndată observația: „...deși cele mai multe din aceste revendicări provoacă prin grosolanția lor indignarea *justificată* (!) a societății europene civilizate.”

Nu mai puțin îl impresiona pe Vania constatarea sociologului că „starea țăranilor ruși de astăzi seamănă mult cu aceea a țăranimii franceze din 1789 și tabloul zugrăvit de Taine ne poate servi de avertisment“, alături de afirmația latifundiarului că „nevoia de pământ a țăranimii e un mit“. Răul nu ar proveni din lipsa de pământ a țăranului, ci din cultura barbară și extensivă și, cel mult, din sistemul nerațional al impozitului funciar...

Ce mister e sufletul omului! Și ce blăstăm e origina boierească!

Prințul Vasilcikov e un suflet generos și nobil, mare învățat, idealist, democrat, iubitor al norodului, fără doar și poate!

Și totuși, sufletul lui e înecat în prejudecățile de clasă; gândul lui, scânteia divină a intelectului sunt

apăsate, stăpânite, de inconștientul – de lutul omenesc frământat în toți strămoșii lui, în veacuri de situație privilegiată și stăpânitoare.

Și dacă duhul rămâne robit, pentru ce zvârcoliri zadarnice, pentru ce jertfe și suferinți?

Lutul omenesc rămâne jucăria legilor de gravitație și te trage năprasnic la fund.

Parcă și mai deprimat decât înainte, Vania lăasă cartea în mare parte netăiată.

Zile amortite se înșirau în lipsa oricărui interes moral, într-o apăsare monotonă și întunecată, într-o vegetare lipsită de vlagă.

Viața părea ca un proces searbăd, fără început și capăt, fără licărire de conștiință și gândire.

– Totuna. La ce bun?

Cap. VI

LOGODNICA

La ora patru după amiază, pe neașteptate, rupând ordinea stabilită, în ușa camerei apăru, pe prag, balonul umflat al căpitanului Arbatov:

– Domnule Răutu, poftim la întrevedere!

Vania tresări: „Tata?... Mama?... Amândoi...” – îi fulgeră prin gând.

Se simți chiar îngrozit la gândul acesta de reînviere a trecutului, de care parcă se rupsese cu desăvârșire.

Mai cu deosebire îl îngrozea întâlnirea cu mama, convorbirea cu care ar putea urma numai sub cenzură. Nu-și dădea seama cum se va desfășura această întrevedere, primul contact după atâta vreme de izolare cu lumea din afară, în asistența jandarmilor, ca o cheazășie de continuitate și de realitate a coșmarului...

Cu sufletul opac, el pășea ca un automat prin coridorul căptușit cu covoare de pâslă, între Arbatov și Țigănaș, și, ca prin negură, până la conștiința lui au început să răzbată cuvintele directorului care vorbea mereu:

– A dracului fată e și logodnica dumitale! Ardei, spirt de nouăzeci de grade! E un prichindel de o șchiopă, dar a dat peste cap și pe guvernatorul general, care nici nu și-a dat seama cum s-a trezit în fața acestui drăcușor. Și a făcut atâta scandal, încât i-a fost

lehamite. Pruncul nevinovat a îmblânzit așa nacealnic! Și i-a smuls autorizația... Ptiu! Și nici nu ai la ce te uita! Parcă-i un băiețel de patrușprezece ani, deghizat...

Logodnică!...

Pentru prima oară după lovitura primită, Vania parcă simți un interes în viață.

Logodnică? Cine o fi?

Introdus într-o cameră joasă, la capătul coridorului, alături de cancelarie, Vania cu greu putea desluși, la început, ceva în semiîntunericul acestui spațiu care i se părea foarte vast.

O cameră joasă și mai mult lungă decât largă fusese împărțită la mijloc prin două rânduri de rețele de fier, distanțate cam la doi metri, în dreptunghiuri inegale și fără comunicare directă între ele.

Vania se găsi în dreptunghiul mai mic.

Printr-o ușă lateralnică, la mijloc între cele două rețele, intră în sala de întrevederi și feldwebelul Țigănaș.

Și atunci, auzind un ordin al directorului, Vania văzu îndată, în cadrul ușii din celălalt dreptunghi, o siluetă.

– Tania! – răcni el deodată.

Ea se repezi spre grilaj, aducând cu sine o adiere de aer înviorător din afară și lumina veselă a ochilor ei căprii.

Prin rețeaua de sârmă, ea parcă îl învâli pe Vania cu privirea ei scrutătoare.

Acesta nu-și venea în fire și sta uluit, cu gura căscată.

– Bună ziua, Vaniușă! Nu te bucură?... – aruncă ea tot repezit, cu glasul ei nazal.

– Dar... ce cauți aici?... – putu, în sfârșit, să spună Vania.

– Frumoasă primire pentru o logodnică după opt luni de despărțire!... Întrebă ce caut! – exclamă malițios Tania.

– Am vrut să spun, cum ai venit?... Cum te-ai putut stabili la Odessa... Ești singură aici? – întrebă, zăpăcit de surprindere, Vania.

De după celălalt grilaj, prin păinjenișul de sârmă, ochii căprii scânteiau, fața îmbujorată de aerul rece parcă lucea de voie bună, căreia timbrul nazal al vocii îi dădea o nuanță de ironie.

De sub căciulița de astrahan, așezată ștremgărește cam pe o ureche, părul tăiat și mai scurt ca înainte îi dădea, în adevăr, aerul unui băiețel deghizat de patrusprezece-cincisprezece ani; paltonașul negru, strâns fără fason până în gulerul rotund, accentua încă această înfățișare.

– Apoi, după arestare, la Chișinău, căpitanul Paciewicz s-a convins de la prima vedere că de mine nu se prinde politica, precum apa de găscă! Mi s-a dat drumul îndată, dar directoarei noastre, Ludmila Vladimirovna Laza, i se ascuțise și mai mult nasul și ochii i-au sărit cu totul din orbite, la gândul că o domnișoară crescută în școala ei – în școala ei! – se poate interesa de băieți tineri și aleargă pe la Fa-lan-ste-re! Consiliul pedagogic m-a și dat, fără multă vorbă, afară din liceu. Atunci m-am hotărât să mă înscriu la școala de moșit și subchirurgie din Odessa. Doamne, ce tămbălău am avut cu tata! Dar grație sprijinului mamei, mi s-a dat, în sfârșit, voie să învăț aci moșitul și să-mi însușesc arta de subchirurg. Și iată-mă de șase luni studentă la Odessa! Și astfel am putut să-ți aduc, din când în când, prăjituri și delicatose,

ducând război crâncen cu domnul Țigănaș, aici prezent, care însă nu-mi inspiră nici o frică, deoarece se face numai grozav și fioros...

Tania parcă înadins inunda camera cu vorbele ei pri-pite, pentru ca să ajute pe Vania să-și biruie surpriza.

Postat între cele două grilaje împletite din sârmă, care despărțeau pe logodnici, Țigănaș, atât de sumbru de obicei, nu-și putea stăpâni surâsul și fața lui smeadă se luminează de șirul impecabil de dinți albi.

Tania continua:

– Natalia Chirilovna Varnavin m-a însărcinat să-ți transmit îmbrățișări și sărutări, dar cum să mă execut, când am în față aceste două grilaje, cu un cerber ca domnul feldwebel între ele? A fost aici și moș Iorgu, dar nu i s-a dat voie să te vadă. Acum Natalia Chirilovna i-a scris că am putut răzbate până la tine, – probabil, va veni din nou. Eu acum am să te văd regulat o dată pe săptămână. Spune-mi dacă ai nevoie de ceva. Eu m-am stabilit aici foarte bine, împreună cu Bella Ghitis – care s-a înscris în aceeași școală – și putem aduce, pe rând, tot ce trebuie la închisoare în fiecare zi. Am instalat o gospodărie minunată și Bella are mare talent de bucătăreasă. Eu, ca de obicei, nu-s bună de nimic... Știu că ai voie acum să citești cărți, dar nu ne dă voie să le aducem. Îți recomand însă librăria de cărți străine a lui Günther, e foarte bună! Aduce toate noutățile, franceze, germane, engleze, și nu vinde scump. Dar ce vorbesc tot eu? Cum o duci cu sănătatea? Ești cam palid! Dar îți sade bine cu barbă. Ai niște cărlionți foarte drăguți și ce nostime sunt cele două mici loçoare goale pe ambele laturi ale bărbiei! Ha-ha-ha!... Vezi, tot frivolă sunt ca întotdeauna! Dar tot nu-mi spui... Cum mergi cu sănătatea?...

– Bine – îngăimă Vania –, dar nu știu nimic despre ce se petrece în lume. Nu știu nici măcar ce-i cu Moise, Avram, Prestea, le-au dat drumul, unde sunt?...

– Mă rog, domnule Răutu, nu e voie să vorbiți decât de lucruri de casă – întrerupse în acest moment cu hotărâre feldwebelul Țigănaș, apropiindu-se dârz de Vania între cele două rețele. De altfel, a trecut și vremea de mult! De obicei, lăsăm întrevederile numai cinci, cel mult zece minute. Altfel, am trebui să stăm aici toată ziua.

– A! Domnule Țigănaș, nu te face mai rău decât ești. Ne vedem după atâta vreme pentru întâia oară și nu vorbim decât în adevăr de *lucruri de casă* – obiectă Tania privind galeș la Țigănaș.

– Apoi se adresă din nou lui Vania:

– Nu uita – îi zise ea parcă apăsând – librăria lui Günther. Ai să fii foarte mulțumit. Și acum, la revedere! Te sărut și nădăjduiesc că înțeleptul Vania nu va lua în rău prostiile nebunei sale de Tanica! – și cu un *knix* ștregăresc la adresa lui Țigănaș, dispăru prin ușa din față.

Ieșită din închisoare, Tania, zgribulită în paltonașul ei, în vântul de februarie care bătea dinspre mare, fugea pe străzile înghețate.

În colțul apropiat o întâmpină, sprintenă și grațioasă, Bella Ghitis, care nu mai putea de nerăbdare să afle rezultatul întrevederii.

Văzând-o, Tania cu gestu-i obișnuit, își lovi de mai multe ori vârful nasului cu batista, încercând să-și ascundă emoția și să-și șteargă, pe nevăzute, ochii înlăcrimați.

– Cum e? Sănătos? Vesel? Ce ți-a spus? – întrebă Bella.

Tania, fără să-i răspundă, fugea înainte.

Numai când ajunseră în cămăruța lor studentească, Tania găsi destulă stăpânire de sine ca să poată răspunde tovarășei:

– Foarte palid și slab. Are bărbuță neagră și încrețită. Parcă e coborât de pe cruce... Tăcea tot timpul. Mai mult vorbeam eu... Părea cu totul zăpăcit văzându-mă pe mine ca logodnica lui...

– Cum? Dar el nu știa sau nu ghicise că tu ești logodnica? N-a înțeles după lucrurile ce primea, chiar dacă paznicii nu-i transmiteau mesajele?

– Nu știu... nu știu... – repetă surd Tania. Eu sunt mereu cu gândul la dânsul. Sunt parcă veșnic în prezența lui, dar el se vede că niciodată nu s-a gândit la mine și a rămas trăsmit când am apărut în fața lui, ca de pe celălalt tărâm.

– Dar eu știu că el ține la tine. Vă cunoașteți din copilărie. Nu se poate să nu-și dea seama ce este el pentru tine!...

– Nu știu... nu știu!... – repetă din nou cu tristeță Tania. Tocmai că, poate, mă cunoaște prea bine din copilărie. E prea deprins cu mine, ca și cu orice detaliu din viața zilnică, pentru ca să mă mai bage în seamă. Apoi, eu sunt poate prea *terre à terre* pentru dânsul, sunt prea străină de teoriile abstracte și de problemele generale care îl interesează. Și el parcă nu e din lumea aceasta. Nu trăiește pe pământ.

Prietenele tăcură. Bella îmbrățișă cu căldură și sărută pe Tania, care, acuma, dădu drum liber lacrimilor.

– Parcă nu-i este dat să trăiască. Dumnezeu știe câtă vreme am să-l mai pot vedea și dacă am să-l mai văd vreodată...

Tania Lungu nu era degeaba fiica Ecaterinei Matveevna Lungu.

Ea aparținea aceluia tip de femeie care are nevoie de sacrificiu, care nu poate fi fericită dacă nu se jertfește, fără să aștepte și adesea chiar fără să întâmpine înțelegere și recunoștință.

5 Vania Răutu, din fragedă copilărie, accepta, ca ceva de la sine înțeles, că oricând și pentru orice el poate conta pe devotamentul ei fără nici o rezervă.

El ținea – cum se exprimase Bella Ghitis – foarte mult la Tania, o iubea cum nu iubea pe nimeni din familia lui, vedea în ea un prieten sigur, totuși, se oprea foarte puțin cu gândul la ce se petrecea în sufletul acestei fetei și nu simțea prea multă nevoie să-i împărtășească gândurile, aspirațiunile și nădejile sale.

10 De aceea, din ziua în care Vania Răutu fu transferat la închisoarea din Odessa, Tania Lungu – copil slăbuț, care părea și mai fraged decât vrâsta ei – nu mai avu o clipă de astâmpăr până când, sub cel dintâi pretext, nu se stabilise la Odessa, ca să fie mai aproape de Vania și să-l servească.

20 Instalată la Bella, care venise la Odessa mai de mult, copleșită de muncă la școală, ea îi aducea totuși din prima zi merinde, în așteptarea autorizației de întrevedere și petrecea ceasuri întregi înaintea cazărzii *Numărul Cinci*.

25 Imensă și sumbră, aceasta întuneca cerul în mijlocul căsuțelor de mahala și răsuflea o viață îmbâcsită.

Prin nenumărate ferestre înalte, deschise vara, se zăreau siluetele dezmațate ale soldaților „la odihnă“.

10 În curte roiau sute de aceștia, în mijlocul preocupărilor banale ale zilei mărunte: vorbe triviale, sudălmi groaznice, hohote de râs, strigăte de comandă, din când în când, un scâncet de durere sau un blăstăm de revoltă.

Prin poartă intrau și ieșeau care mari și camioane cu proviziuni sau cu dejecțiunile mulțimilor omenești.

Dar viața reală era condensată după șirul tăcut de „scuturi“ misterioase și sinistre, care se întindeau de la un capăt la altul, între parter și primul etaj.

Și, după fiecare din aceste inerte bucăți de tablă, opace și mute, zvâcnește o inimă, se zbuuciumă un suflet, se frământă un cuget viu, se încheagă o gândire adâncă.

10 Unde e Vania? Simte oare el, bănuiește el apropierea ei?

Tania își tortura mereu creierul, cum să-i dea de veste despre sine. Adesea nopți întregi se zvârcolea în planuri, unul mai fantastic decât altul.

15 Dacă de ani, în scurta ei viață, nu trecuse o zi în care să nu se fi gândit la Vania, acum ea nu trăia decât cu gândul la dânsul.

Însă, pentru acesta – vai! – odată ce Tania, după arestare, dispăru din câmpul lui de viziune, gândul aproape nu i se mai oprea asupra icoanei ei.

25 Se gândea mereu la tovarășul Undina; adesea, cu o intensitate aproape dureroasă, răsărea înaintea lui icoana Ilenuții; în amintirile lui puteau reveni mama Irina, tiotia Natalița și chiar Aniuta Burlacu mai des decât biata Tania.

Era, așadar, natural că au rămas zadarnice toate efortările acesteia de a-i sugera lui Vania prezența sa prin prinoase la închisoare, în măsură de a-i deștepta reminiscențele.

30 Firea Taniei Lungu nu era compatibilă cu autofagia psihologică și cu melancolia îndărătnică.

După puține momente de slăbiciune, ea își luă „inima în dinți“ și, liniștită și voioasă, se dădea studiilor sale la școală, alerga ca să execute comisiunile lui Vania sau să-i procure delicatese, jertfind pentru
5 aceasta o parte însemnată din modesta ei alocațiune de acasă, de cincizeci de ruble pe lună.

Iar „cuconașului de bani gata“, lui Vania, nici nu-i trăsnea prin cap ce sacrificii implicau aceste „surprize“.

10 El găsea natural să fie servit și să dea mereu Taniei tot felul de comisioane.

Cap. VII

BLĂSTĂMATELE CHESTIUNI

Retras în celulă, Răutu se primblă multă vreme din colț în colț, căutând să-și strângă gândurile.

5 Tania, fetiță de șaptesprezece ani, singură la Odessa, în rolul convențional de logodnică fictivă a unui arestat politic, fără să cunoască pe nimeni și fără nici o legătură alta decât cu tiotia Natalița, când aceasta se stabilește la Odessa.

10 Iată, niciodată Vania nu și-ar fi închipuit pe Tania, bun tovarăș, băietan, în ipostaza de logodnică!

Și cum de au lăsat-o părinții? Desigur, n-a fost ușor, mai cu seamă cu Gheorghe Gavrilovici.

Dar Tania este Tania. Cu aerul ei „frivol“, foarte
15 hotărâtă și tenace, sub ștrengăriile ei știe să mascheze o atitudine sentimentală și gravă în fond. A răzbătut până la guvernatorul general!

Vania surâse fără voce: Ce tărăboi o fi fost făcut pe acolo!...

20 Cu mult după apelul de seară, Vania se culcă, în sfârșit, îngândurat, în patul său, dar nu putu dormi.

Și, după atâta vreme, pentru prima oară, el putu prinde niște ciocănituri ușoare de semnalizare, care trebuie să fi venit de peste două-trei camere.

25 Trase cu urechea și desluși o conversație între vecini.

Era semnalul specific „de recomandație“ a unui nou venit:

– Sunt Vasile Giurilă, seminarist, din Chișinău. Implicat în afacerea cercurilor de autoinstrucție.
5 Până acum am stat la Închisoarea Centrală. Dar dumne-
neata cine ești, tovarășe?

Inima lui Vania zvăcni.

Ca să audă mai bine, el își răzema capul direct pe fierul din speteaza patului.

10 – Eu sunt Artamon Danilov, jurnalist, din procesul lucrătorilor din port, cu sărmanul Andrei Rechinul și alții...

Vasile Giurilă, aici!

Vania, emoționat, a stat puțină vreme ca paralizat.

15 Apoi se ridică și, spre a putea duce mai comod conversația, trase patul, care era lipit de perețele celulei *numărul opt*, așa cum îl lăsase Fany, în mijlocul camerei.

– Nu știi, tovarășe, dacă Ion Răutu este încă aici la *Numărul Cinci*?

20 – Trebuie să fie aici undeva, dar mucosul acesta afurisit, de o bucată de vreme, nu mai răspunde la semnal. Trebuie să fie prins de stenahorie, mai cu seamă după ce a plecat Grișa Goncev...

Vania interveni acum și el, semnalizând:

25 – Aici sunt eu, Ion Răutu, Vasile! Tu n-ai avut contact cu Grișa la *Centrala*?

– Ura, frate Vania, foarte mult! Grișa ne adusese multe informații, un sac!

30 – Vorbesc eu, Danilov. Ciocoi înfumurat, de ce nu răspundeai atâta vreme?

Vania își aduse aminte de figura tovarășului Artamon: între două vrâste, deșirat și lung cât o prăjină, cu niște picioare nesfârșite, care, Dumnezeu știe cum, se împleteau unul în jurul celuilalt ca un colac,

cu o față palidă, cam ciupită de vărsat, cu un fel de lână încolărită, parcă mâncată de molii pe față, întotdeauna sumbru și tăcut, dar agresiv când pornea să vorbească.

5 Între timp se legase o vie conversație, cum de mult nu se mai întâmplase la *Numărul Cinci*.

Paznicul alerga de la o fereastră la alta; se simți trecerea feldwebelului Țigănaș și chiar a căpitanului Arbatov, dar în zadar: zăgazarile au fost rupte.

10 Deodată, atenția lui Vania fu atrasă de un cuvânt al lui Giurilă:

– Grișa recomandă librăria Günther, excelentă! Iar librăria Günther?

Zilele deveneau tot mai luminoase și mai calde.

15 Se simțea apropierea primăverii și chiar, în canalul îngust al promenadelor, parcă adia alt aer.

Numărul Cinci revenea la o viață mai intensă.

Contingentul de paznici ai închisorii era alcătuit din două categorii deosebite de jandarmi: vechii slujbași reangajați, bărboși, duri, implacabili în zelumul lor, și tinerii recrutați, care își făceau termenul de serviciu în jandarmerie.

25 Aceștia din urmă, deși selectați cu atenție, aveau un rol subaltern și nu puteau veni în contact cu arestații decât sub supravegherea „burbonilor“ bătrâni.

De mai multă vreme, atențiunea lui Răutu era atrasă de un tânăr caporal, Hans Wagner, dintre coloniștii germani din sudul Basarabiei.

30 Sprinten și dezghețat, cu ochii albaștri inteligenți, acesta, discret, parcă manifesta o oarecare simpatie ori de câte ori serviciul îl aducea în contact cu Răutu.

Pe la jumătatea lui februarie, într-o zi excepțional de luminoasă și caldă, la promenadă, când Hans Wagner era acolo de serviciu pentru pază înăuntrul curții, iar la porțiță stătea un ucrainean molău, veșnic
5 somnoros și cunoscut prin mintea lui obtuză, Wagner se primbla și el de la un capăt la altul al curții, când pe lângă un părete, când pe lângă celălalt. Vania fu silit astfel să-și schimbe și el mereu direcția primblării, ca să evite coliziunea.

10 El observă însă deodată că, ori de câte ori Wagner revenea la un anumit punct al „promenadei“, lovea cu o mișcare de picior o pietricică.

Trecând și dânsul pe lângă acel punct, băgă de seamă că pietricica e învălită într-o hârtie.

15 Întors în acel moment cu spatele spre porțiță, Vania nu se mai opri. Dar îndată ce se găsi cu fața spre ucrainean și putu să-i supravegheze mișcările, el își scăpă, ca din întâmplare, batista deasupra pietricelii, o ridică și o băgă împreună cu batista în buzunar.

20 Nu mai putea de nerăbdare să se întoarcă în cameră. Și, grozav de agitat, rămas singur în celulă, dezveli cu mii de precauțiuni pietricica: era o scrisoare cifrată.

Era ușor de stabilit că cifrul aparținea lui Grișa Goncev, mare meșter, chiar de pe vremurile când
25 ducea corespondența din Odessa cu Vania, în interesul cercurilor de autoinstrucție din sud-vest.

În sfârșit, a fost dezlegată și enigma cu librăria Günther.

30 Grișa stăruia ca Vania să-și comande cărțile nu mai de la acea librărie, dar, cu câteva zile înainte, să pronunțe într-o formă sau alta titlul cărții, de preferință germană, în prezența lui Wagner.

În urmă, se lămurii că un frate al lui Wagner, vânzător la librăria Günther, era un vechi afiliat, prieten al lui Grișa Goncev.

Pe această cale, se stabili, cu ajutorul cărților cu
5 litere ușor punctate, o corespondență regulată, atât între închisorile Odesei, cât și cu lumea din afară.

Acesta a fost punctul de plecare al organizării
10 comunicațiilor prin paznicii închisorilor politice, mai cu seamă prin tinerii jandarmi, care a nimicit cu desăvârșire vechea izolare a arestaților.

Din afară veneau vești triste.

Partidul „Narodnaia Volia“ fusese, de fapt, dis-
trus. Societatea rusă întreagă, decepționată și dezamă-
15 gită, se înfățișa tot mai mult ca o imensă ocnă, un cimitir de suflete moarte.

Teroarea și lașitatea obștească întunecau conștiințele, trezeau apetiturile, dezlănțuiau orgii de arivism și de epicureism vulgar.

În martie, în ultimul mare proces, în care au fost lichidați mohicanii partidului „Narodnaia Volia“, a fost
20 condamnată la moarte prin spânzurătoare și „grătită“ la muncă pe viață și Vera Nicolaevna Corceaghin – „zisă și Marmarov, zisă și Undina, zisă și Verocica“...

Vania nu putea crede această grozavă veste.

25 Trecuseră atât de puține luni, de când, așezați pe banca de lângă statuia Ecaterinei, priveau împreună reflexul cerului înstelat în întinsul mării...

Și, cu intensitate de halucinație, Vania văzu profilul palid, scăldat în lumina argintie a lunii, și adâncul
30 albastru al ochilor triști și senini ca lacurile de munte.

Și aureola de lumină se stinge, întunericul
învălea dușmănos figura diafană...

Și iat-o acum înecatâ în umbra sinistră a cazemate-
5 telor din „Petru și Paul“ sau izolatâ în insula blestemată a lacului din regiunile subpolare, în cetatea din
Schlüsselburg, – pe viață... pe viață...

N-o s-o mai vadă niciodată și nicăieri...

Vremea curgând din zi în zi, neîntrerupt, fatal, îi
10 va roade trupul, îi va stinge ochii, îi va încătușa sufletul și apoi...

Și el ?

Pentru ce ? Pentru ce tocmai el ?

El ?

Și deodată Vania se văzu pe sine însuși ca pe un al-
15 tul: un tânăr sfrijit și palid, neîngrijit, cu părul incult, în umbra celulei din cazarma *Numărul Cinci*, – sufletul lui dematerializat se ridică deasupra zidurilor de piatră și, în nemărginirea nopții ce învălea pământul, el văzu sute și mii nesfârșite de suflete doborâte
20 de materia rece, ființi încătușate în celule, în ocele Siberiei, rătăcite pe țarmurile înghețate ale Oceanului Polar, răzlețite, străine, ca nesfârșitele corpuri solare împrăștiate în infinitul universului.

Unde sunt Moise Roitman, Avram Talmudistul,
25 al căror lut trupesc nu e despărțit de dânsul decât de câțiva metri îngrădiți cu piatră ?

Zidurile de piatră îi despart ?

Dar ce-l desparte de mama lui, de tata, de Năpă-
30 deni ? De toți aceia în mijlocul cărora se strecura, cu sufletul izolat ca de spații interstelare ? Era oare mai aproape de Tănăsică țigănușul, de Gheorghită al lui Vichentie, chiar de mama Irina, chiar de Ilenuța ?

Și el *văzu* pe platoul înalt al Năpădenilor, de la
care, la stânga, spre răsărit, se întindea până la nemărginire șesul înverzit de cele dintâi raze de primă-
5 vară, și, la dreapta, amfiteatrul fumuriu al dealurilor Basarabiei, satul cu roiul lui de ființe năcăjite, înecate în strădaniile și nevoile lor, izolate, înstrăinate.

A ! zilele acestea au să pornească plugurile ! În
curte, sus, fierbe în cazane laptele ; apoi, plugurile pornesc sub biciul pogonașilor, fiecare cu cana de
10 lapte afumat, cu un colăcel uns cu miere... Niculiță Morariu mână plugul...

El, Vania, e uitat sau pomenit numai ca un suflet
mort, neînțeles, straniu și străin, rătăcit departe,
departe...

15 Chiar Ilenuța...

De ce ?...

Pentru ce ?...

Ilenuța... Undina... Tania...

Tania !

20 Biet suflet, rob și el de lutul trupesc ! Și ea rătăcește în spațiul nemăsurat, menținută numai de puterea oarbă a gravitațiunii...

Nu e nici un luminii în negura aceasta opacă ?

Dar atunci de ce s-a născut omenirea, de ce s-a
25 dezvoltat și pentru ce trăiește ?

De ce și pentru ce ?

Blăstămată chestiune !...

Tania, care îl vizita regulat, își dădea seama de starea
30 sufletească a lui Vania, dar nu căuta, în condițiile acestor scurte întrevederi, care rar erau îngăduite peste un sfert de oră, să intre în vreo discuție.

De altfel, discuțiunile și teoriile nu erau de resor-
tul ei. Cu mult tact, ea căuta însă să-l facă pe Vania să
se intereseze de detaliile vieții de toate zilele, să-i dea să
simtă afecțiunea ei, ca și a tuturor prietenilor rămași
5 „pe alt tărâm“; sau chiar să-l distreze, să-i provoace
râsul printr-o zburdălnicie sau printr-o anecdotă
din viața ei de studentă.

Cu un instinct psihologic de nebănuț, Tania în-
cerca să atingă coardele sensibile din sufletul lui Vania.

10 Ea îi descria simplu, fără a căuta efecte melodra-
matiche, prin înșirarea nemeșteșugită a faptelor, mize-
ria care băntuie în mahalalele Odessei și lovește mai
cu seamă femeii și copiii, îi expunea planurile ei de ac-
tivate în acest mediu, sugerând, totodată, lui Vania
15 că ea numai lui îi datorește tot interesul ei pentru
viață, ca și conștiința datoriei față de aproapele.

Altădată îi povestea incidentele de gospodă-
rie dintre ea și Bella Ghitis, când o omletă arsă sau
prea sărată trebuia totuși mâncată, ca ispășire, cu la-
crimi amare.

20 Vania, pe nesimțite, începu fără voie să se intere-
seze de aceste mici mizerii și bucurii ale vieții de
toate zilele, – uitând pentru câteva clipe „blăstama-
tele chestii“.

Cap. VIII

PROSOPUL

Pe la mijlocul lui martie, căpătase autorizația să-și
vadă fiul și Iorgu Răutu, care, pentru aceasta, pără-
5 sise chiar, pentru câteva zile, Năpădenii în toiul mun-
cilor de primăvară.

Iorgu Răutu era foarte mâhnit de arestarea lui
Vania – „moștenitorul“.

10 Se simțea cu atât mai nefericit, cu cât, din instinct,
evita să atingă acest subiect în discuțiunile lui cu
Smaragda Theodorovna.

Judecata lui dădea dreptate Smaragdei: el nu înțe-
legea răzvrătirea fiului său împotriva ordinei stabilite,
găsea vinovată orice acțiune revoluționară, criminală
15 nesupunerea față de autorități și, mai cu deosebire,
față de împărat.

Când Smaragda Theodorovna sublinia că „nihiliș-
tii cu Vania al matală în cap“ nu se ridică numai împo-
triva legilor omenești, dar și împotriva lui Dumnezeu,
20 împotriva poruncilor celor mai sacre ale credinței creș-
tine, bietul Iorgu Răutu se simțea cuprins de oroare și
se întreba și el, împreună cu soția lui, pentru care pă-
cate i-a fost dată o asemenea odraslă.

Dar în ciuda judecății lui, din adâncimile cele mai
25 întunecate ale sufletului său, parcă izvora un protest
împotriva acestei aspre condamnări.

Nu numai dragostea de părinte se revolta în el împotriva atitudinii Smaragdei față de Vania, dar el nu-și putea da seama pentru ce curajul și tăria sufletească manifestată de acest pui al Răuteștilor îi impunea nu numai respect, dar și simpatie.

Odată, chiar își atrăsese o aspră dojană din partea Smaragdei Theodorovna, când, la criticele ei severe, îi scăpă formula obișnuită:

– De! Ce să-i faci! Am fost și eu în tinereță un varvar, un z mău...

Privirea ochilor negri, totdeauna pentru el învăliți de taină, îl înghețase.

Prefera dar să nu mai revină asupra subiectului.

Dar din gândul lui nu pieria niciodată icoana acestui copil straniu, își aducea aminte de nestăpânita lui pornire împotriva oricărei nedreptăți, de inima lui miloasă, de rolul lui de apărător al celor obișnuți și umiliți.

O singură împrejurare însă îi turbura mai mult conștiința: zvonul că Vania fusese arestat în pat „cu două jidauce“.

– De! – îi trecea prin gând – am fost și eu varvar, z mău... dar două?...

Aici, de obicei, bătrânul leu al Năpădenilor ofta apăsător și își făcea cruce:

– Doamne, Doamne, fie-ți milă și îndurare de păcatele noastre!

Singura ființă cu care nu pregeta să stea de vorbă despre moștenitorul Năpădenilor, ori de câte ori rămăneau între patru ochi, era credincioasa doică a lui Vania, Irina. Și ea era bucuroasă să-și verse sufletul față de acest boier, cu care se simțea legată de dragostea lor comună.

Scrisoarea Nataliții, care-i comunica autorizația de întrevedere, l-a emoționat adânc, dar parcă nu îndrăzne să-și manifeste bucuria față de Smaragda și, în același timp, se simțea în mare încurcătură.

Instinctul îi spunea că, cel puțin la prima întrevedere cu Vania, ar fi mai bine să lipsească Smaragda.

Dar nu îndrăzne măcar să nu insiste ca și mama să meargă împreună cu dânsul să-și vadă băiatul.

Smaragda Theodorovna, însă, aflând vestea, îi declară ca despre un lucru de la sine înțeles:

– Trebuie să mă duc numaidecât și eu mai târziu la Kiev să aduc pe Mașa de la institut. Iar amu, nu puteam lăsa amândoi moșia... Du-te dumneata la Odessa și vino cât mai degrabă acasă...

După o scurtă pauză, Smaragda adaogă:

– Trebuie să duci acolo și ceva straie și albituri. Și-a fi dat, ca totdeauna, tăt la calicii lui și umblă în zdrențe.

Iorgu se însenină:

– Bine! – răspunse el – dar am să-i cumpăr eu și la Odessa tăte cele câte a trebui.

Știrea că „i s-a dat voie boierului să vadă la temniță pe conașul Vania“ a fost îndată dusă în sat de Marița, sora lui Vasile Cornea al Ilenuții, și a pricinuit o mare agitație.

În jurul arestării lui Vania se crease îndată o legendă, care trecuse de mult țarina Năpădenilor.

Și, deși zămisliță în Năpădeni, legenda revenea la vatră îmbogățită și înflorită cu cât se întindea mai mult și cu un caracter de autenticitate tot mai indiscutabilă.

La Țiuleni, la Boroseni, într-o margine a județului, ca și la Cuhureni sau la Cobălnea, la celălalt capăt, între bătrâni, adunați la „casa de obștie“, între femei strânse cu furca pe prispa vecinii, ca și între

copii la joc, se puteau auzi vești și comentarii din ce în ce mai fantastice:

– Ai auzit, măi vere, despre băietu lui conu Iorgu din Năpădeni? O scos ochii din *păretu* Împăratului...

– Vai, mamă dragă, îl țin în lanțuri, ferecat la zid, la temniță, pe un ostrov înconjurat de apă...

– Măi băieți, moș Gheorghe o spus că Vania a boierului din Năpădeni îi băgat la ocnă, pentru că zice că nu vre să fie boier, ci țaran, că e fecior a bucătarului, că vre să facă dreptate țăranilor împotriva cinovnicilor...

Legenda a fost sortită să trăiască, să ia proporții mai grandioase și, în decenii, să devie aproape o parte din folclorul popular al Basarabiei: povestea despre un fiu de boier mare, care singur s-a răzvrătit împotriva ocârmuirii și e dus la ocnele de pe marginea pământului și e ținut în fund, după uși ferecate, pentru ca să nu ridice tot norodul și să facă dreptate țăranimii...

Se înțelege dar interesul viu pentru vestea adusă de Marița.

Ilenuța Cornea, ducând merinde bărbatului său, care era cu plugul tocmai în colțul dinspre Cucernica, de lângă izvorul Tudosiei, era stăpânită, mai mult ca oricine din sat, de această veste.

Ea pronunța foarte rar numele lui Vania.

Dar, din când în când, protesta împotriva versiunilor defavorabile, care, la început, se strecurau la adresa *aristantului*.

– Nu vi-i rușine să vorbiți așa! E pedepsit pentru dreptate, pentru că are durere pentru nevoile și dreptățile noastre! E mare păcat și-i mânia lui Dumnezeu ceea ce spuneți!...

Când, odată, Irina îi repetă zvonul despre cele „două jidauce“, de care-i făcuse parte conu Iorgu, Ilenuța a fost prinsă de un acces violent de lacrimi.

– Vai de mine, mătușică, nu-i adevărat, e minciună stârnită de vrăjmașii noștri... Nu știi mata ce cuget are?

Acuma, după ce-și descărcase traista, se retrase puțin pe poienița din jurul izvorului Tudosiei și se așeză între crengile roșii de corn, abia îmbobocite, înfundată în gânduri.

Peste câteva clipe se ridică, pornind îngândurată înspre sat.

Acasă, scoase din ladă un prosop alb, brodat la margine cu un desen neobișnuit: între conuri verzi și roșii, un dreptunghi prelungit, negru, tăiat de o dungă albastră și, în colț, parcă două ieroglifice, simbolizând niște figurine omenești îmbinate, cu brațele contopite într-o dunguliță.

Privi mai multe clipe desenul, apoi își șterse lacrimile și se îndreptă spre casa Irinei:

– Tușică dragă, boieru se duce la *Ades*¹ să vadă pe conașu Vania – are voie. Are să-i fie bucurie să vadă că nu-i uitat de noi. M-am gândit că ar fi bine să ceri mata de la boier, să-i ducă din partea matală prosopu cela cu maci roșii și eu îi dau pe aista.

– Vai de mine, Ilenuța, tocmai aista! Tare-i slut și fără rost. Să dai mai bine pe cela cu floricele albastre și cu cruciulițe roșii.

Ilenuța se roși și, după câteva clipe de tăcere, spuse hotărât:

– Nu, tușică, aista. Știu eu ce-i place.

Irina o fixă un moment drept în ochi, apoi, pentru prima oară privi cu mai multă băgare de seamă desenul:

– Bine, fată! – rosti ea, lungind cuvintele. Apoi o îmbrățișă și îi luă prosopul.

¹ Odessa (n. ed.).

Vania își pierdu răsuflarea când feldwebelul Țigănaș îi anunță vizita tatălui.

– E și mama? – îi scăpă fără voie și, cu mâinile aduse la piept, parcă implora un răspuns de la Țigănaș.

5 – Nu... bătrânul singur. Zdravăn bărbat. Cum de ai ieșit așa de mărunțel? Aduci, se vede, cu mama.

În sala joasă, de după grilaj, statura masivă a lui Iorgu Răutu parcă vădea și mai mult cadrul mizera-

10 Vania deodată își puse întrebarea cum va putea vorbi cu tatăl său, întrucât acesta nu știe rusește, iar Țigănaș de mai multe ori, cu îndărătnicie, tăgăduise, în ciuda numelui, obârșia sa moldovenească.

Dar această obârșie a fost acum descoperită, chiar prin faptul că Țigănaș, fără protestare, asista la con-

15 vorbirea dusă în moldovenește.
– Iaca, băiete, am venit – începu Iorgu Răutu tulburat –, am venit... Mama n-a putut... Mașa e la institut în Kiev... Apoi acuma e lucru pentru păpușoiaie...
20 Grâu a ieșit foarte bine din iarnă... Tu cum mai mergi cu sănătatea?

Vania cu greu îi răspundea la întrebări. Amândoi își dădeau seama de lipsa de interes a vorbelor exprimate, dar nu îndrăzneau să atingă subiectele care,

25 singure, îi interesau.
Iorgu Răutu, răzemat de rețeaua de sârmă, parcă sorbea din ochi figura slăbuță și palidă de după celălalt grilaj.

Deodată, o mișcare atât de sugestivă și până atunci nevăzută la fiul său stoarse din pieptul uriașului un gemăt de plâns: Vania, nervos își dusesese degetul la tâmpla stângă...

– Măi băiete, măi băiete, mama te iubește, dar nu poate veni... Mașa e la institut la Kiev, trebuie să

meargă acolo... Apoi aratul... semănăm păpușoi... grânele sunt bune...

Aici darul inventiv al lui Iorgu Răutu se secă și, cu sonoritate excesivă, el își suflă nasul.

5 Vania tăcu, luptându-se și el cu lacrimile pentru ceea ce n-a fost spus de tatăl său. El stătea apăsându-și cu putere pieptul cu amândouă mâinile.

În tăcerea care se întinse, răsunară între cele două rețele de fier pașii lui Țigănaș, care părea impresionat de ceea ce nu înțelegea, de ceea ce nu era spus între

20 tată și fiu...
– Măi băiete, – puse deodată bătrânul întrebarea care mereu îi tulbura gândul – măi băiete, te-o fi prins cu adevărat în pat cu două jidauce? Măcar să fi fost una, dar două!... Măi băiete, am fost și eu pe vremea mea varvar, zmau... dar două!...

Ochii albaștri blajini, nedumeriți, care priveau îngroziți pe Vania, îl făcură pe acesta, fără voie să suradă:

– Am fost arestat cu Moise Roitman în pat... ți-or spune și jandarmii.

– Auzi, frate, ce mincinoși blăstămați, bre-bre-bre! – izbucni cu năcaz și, totodată, bucuros și ușurat Iorgu.

Urmară din nou câteva momente de tăcere.

25 – Măi băiete, – reluă, în sfârșit, conversația tatăl – am orânduit cu banca lui Brodski ca, ori de câte ori îi sfârși paralele aicea, să mai trimeată câte o sută de ruble... N-ai nevoie de ceva? Ți-a trimes mama niște straie și albituri și Irina, două prosoape înflorite... Și
30 o cruciuliță care spune că-i blagoslovită și te roagă s-o porți întotdeauna.

Vania parcă voi să pună o întrebare, dar apoi, brusc, rosti:

– Tată, să vezi aici pe Tania Lungu, logodnica mea, care s-a îngrijit mult de mine, și cu ea te poți mai bine înțelege ce-i de trebuință.

Iorgu rămase uimit.

5 – Logodit?... Tania Lungu?... A fi fata lui Gheorghe Gavrilovici Lungu?... din Zemstva din Bender? Mama, Caterina Matveevna, e femeie tare cumsecade... dar au ei o fată în vârstă de măritat?... Ești logodit? Și n-am știut nimica!... Bre-bre-bre!

10 Bietului bătrân, în fața fiului său atât de neînțeleles, nici nu i-a venit în gând întrebarea dacă și acesta e în vârstă de însurat.

Din nou, izvorul conversației seacă.

15 Dar aici, din fericire, feldwebelul Țigănuș tuși expresiv și, zornăind cu cheile, anunță:

– A trecut de mult ceasul.

Întrevederea cu tatăl său învederă din nou pentru Vania înstrăinarea fatală de familia lui.

20 Nu numai lipsa mamei dovedea cât de șubrede sunt legăturile lui morale cu cuibul boieresc din Năpădeni, dar, mai cu seamă, neputința de a găsi chiar în aceste clipe tragice un interes comun, un subiect de conversație cu bătrânul Iorgu Răutu făcea cu atât mai acută această înstrăinare. Și cu atât mai mult, cu

25 cât își dădea seama de afecțiunea reală a tatălui, la care și el, în fond, ținea foarte mult, pentru firea lui simplă și blândă.

Totuși, el nu se simțea străin și de satul Năpădeni.

30 Desfăcând pachetul de rufe ce-i fusese adus, se opri înduioșat asupra prosoapelor brodate ale mamei Irina.

Dar desenul ciudat al unuia din ele îi atrase băgarea de seamă.

Fără multă efortare înțelese: era, acolo, stilizat în cusături, episodul romantic din poiana cu izvorul Tudosiei – între tufele roșcate, de corn și cele verzi, de porumbei, șuvița de apă care curge din coasta neagră era reprezentată în pătratul negru prin dunga albastră, iar dânsul cu Ilenuța, prin ieroglifile îmbinate...

5 Ce dovadă putea fi mai vie că e legat de acest colț al țării, unde Ilenuța, care nu știa să scrie, desigur, stăpânită de gândul la dânsul, își întrupa în broderia acestor ceasurile de fericire trăite împreună? Poate găsi el o legătură în viața mai adâncă și mai trainică?...

Evocarea legăturii cu Năpădenii veni tocmai în clipele de mare depresiune sufletească.

15 Corespondența stabilită cu lumea din afară aducea numai vești tot mai triste.

Alexandru Levi a murit în închisoare.

20 Vania îl cunoștea puțin, în fond, dar de icoana lui era legată amintirea primului contact cu literatura clandestină, cu cuvântul liber, – amintirea emoțiilor și nădejdlor trăite după trezirea vocațiunii de revoluționar.

25 S-a stins, lovit de ftizie, și Petea Stan, tovarășul din copilărie, cu care, ani de zile, trăise în aceeași cameră, bunul prieten care îi ușura lui Vania atât de mult sarcinile școlare și care, cu idealismul lui neprihănit și neclintit, îl întârea adesea sufletește...

Și iată-l țărână...

De ce și pentru ce s-a născut, de ce și pentru ce a trăit, a suferit, a nădăjduit?...

30 Dar a trăit sau a fost numai o iluzie, un vis?

Și în viața obștească, se întrona tot mai mult triumful puterilor întunecate: reacțiunea fără nici un luminș, orgia și sadismul de represiune, beția de plăceri mărunte și vulgare, noaptea tot mai adâncă...

Vania nici nu-și dădea seama cum, pe nesimțite, credința lui naivă în triumful apropiat al revoluției se risipea și el nu mai vedea înaintea lui decât dominația nesfârșită a întunericului.

5 I se va stinge viața în închisori, în zvârcoliri neputincioase fără nici o nădejde.

Din toate părțile veneau știri despre distrugerea desăvârșită a falnicei falange de luptători, peste tot – lașitatea, dezertiuina, apostazia.

10 Kwiecinski – un agent provocator.

Boria Hofman, vechiul comunard din Hotelul Blumberg – pocăit și denunțător.

Și atâția alții...

15 Și acum, Levi – mort, Petea Stan – mort, tovarășul Maurul – nebun...

Marat – executat... Și Andrei Rechinul...

Ah! vibrațiunile acelea ale frânghiei încordate...

Undina – la Schlüsselburg...

Cugetul lui Vania era adânc tulburat.

20 El își aducea aminte de sugestiunile Undinei, din noaptea neuitată, pe bulevardul Nicolae: – Un revoluționar e dator să-și facă cinstit examenul conștiinții și să nu-și puie pe umeri povara ce n-are putere s-o poarte. E mai bine și pentru el, și pentru alții...

25 Nu și-a luat el, Vania, o povară peste puterile sale? Și o poate purta acum, când credința i se clatină?

Conflictul sufletesc, ciudat, se întrupa în două icoane: Undina și Ilenuța.

30 Ilenuța simboliza primordiala putere vitală, dorul de viață, de fericire, setea de dragoste, triumful instinctului de conservare, nostalgie după liniște, după echilibru, după împăciuire cu mediul în care s-a născut.

Dar Undina?

Chemarea conștiinței, ridicarea forțelor morale răzvrătite, setea de lumină, afirmarea voinții, a individualității proprii, chiar în război cu lumea întregă...

5 Și, totuși, straniu, în viziunea lui, aceste două icoane feminine se contopeau.

Cu greu putea el să evoce distinct aceste figuri blonde, cu ochi albaștri, cu siluete zvelte și mlădioase, cu radiarea puterii și bucuriei de viață, în tremurul adânc al aceleiași voci de contralto.

Și, pe neașteptate, în fața acestei imagini sintetice, îi răsări amintirea figurii brune, cu ochi câpriei și cu silueta băiețească, neisprăvită, a Taniei.

15 Aceasta nu îi cere nimic, nu-i pune nici o problemă – se jertfește...

Vremea se scurgea.

Dar, într-o zi, scrutând păreții celulei sale, în partea ce fusese acoperită de pat înainte de a fi fost tras în mijlocul camerei, descoperi, zgâriat cu vârful acului, 20 semnătura Fany-ei precedată de următoarele rânduri:

„Pentru tovarășii ce-mi vor urma în această celulă, transcriu aici aceste versuri, după Nadson, care mi-au dat putere și nădejde în clipele de îndoială:

Prietene, frate, sărmâne învins, strivit de durere!
25 *Ah! Fie stăpâne pe glob minciuna și răul,*
Oricine-ai fi tu, să crezi că în veci lumina nu piere!
În lumea cermită de sânge aștearnă-se hăul:
Să fie sfărâmat, pângărit, călcat în noroi idealul,
Și lacrimi să curgă în șiroaie și fără de vină;
30 *Să crezi, – e ceasul aproape și în praf se prăvale Baalul.*
Și iarăși se întoarce între oameni iubirea divină!

*Nu în cununa de spini, nu sub povara grozavă
De lanțuri, nu cu crucea pe brațe trudite,
Veni-va ea pe pământ strălucind de putere și slavă,
Cu facla-i vestind izbăvire mulțimii robite, –
5 Și nu vor mai fi nicăieri nici călăi, nici inimi de câne,
Morminte fără de cruci, nici furci blăstămate,
Nici juguri de robi, nici uri și războaie păgâne,
Surori și soții văduvite și mame îndoliate...*

*Nu spune, iubite, că e numai vis, o nădejde deșartă
10 Triumful iubirii! Aruncă-ți privirea în zare:
Atât de adâncă e noaptea și viața e moartă,
Și lumea nebună de vrajbă năpraznic tresare,
În doru-i nestins de iubire, ea cheamă frăție și pace.
La ruga-i fierbinte se stinge sămânța vrăjmașă a urii,
15 Se împrăstie norii de vrajbă, demonul zavistiei tace,
Și Omul se înalță, în triumful iubirii, stăpân al naturii.“*

A!... Biata Fany, despre a cărei icoană el nu putea judeca decât după bucele de păr roșu, strânse fir cu fir și păstrate de el într-un plic la piept.

20 Și ea, sârmana, avea clipe de îndoială și căuta reconfortul în aceste versuri inspirate, dar greoaie...

Dar pe ce temei se poate zidi credința în triumful iubirii, căreia omenirea, până acuma, îi hărăzise numai cununa de spini și cupa de cucută?

25 E prea adâncă noaptea și lumea se zbate în doru-i nestins de lumină, iubire, frăție și pace?

Dar calea istoriei e tăiată prin atâtea cimitire de no-roade care s-au stins în așteptarea veștii de izbăvire!

30 Și totuși, Vania citea și recitea aceste șiruri candidе și greoaie și, parcă fără voia lui, în imaginea sintetică

de fecioară blondă și zveltă, răsăreau tot mai mult trăsăturile Undinei, luminată de ochii ei senini și adânci ca lacuri de munte:

– În tine, Vania, eu am încredere, – răsuna adâncul contralto al vocii.

...și vremea curgea...

Cap. IX

JURNALUL LUI ION RĂUTU

11 iunie 188...

5 Astăzi se împlinește un an de când am văzut ultima
oară pe Verocica, în mansarda ei din strada Voronțov.

Un an!...

Numai un an...

Și, în curând, se încheie un an întreg, de când am
fost arestat cu Moise Roitman.

10 Un an *întreg*...

Parcă ieri numai m-am despărțit, vibrând de entu-
ziasm și nădejde, de Undina, dar ce nesfârșită curge,
din zi în zi, vremea...

15 Când vreau să mă opresc asupra celor trăite în
cursul acestui an, mi se pare că sunt în vid, în afară
de timp și de spațiu, nu găsesc pentru memoria mea
puncte de reazăm, afară de câteva clipe grozave, ca
dispariția lui Andrei Rechinul, care se condensează
20 într-o intensă durere, cu atât mai vie, cu cât parcă
este înecată într-o prăpastie neagră a neantului.

Și, în același timp, fiecare zi parcă n-are sfârșit;
ceasurile se extind în veacuri și clipele stau ca imobi-
litate în nesfârșire.

25 Parcă n-am trăit toată această vreme și totuși, când
mă gândesc la adolescentul de acum un an, nu-mi

vine să cred că Vania Răutu de atunci este aceeași fi-
ință cu Ion Răutu de astăzi.

Am ajuns la maturitate? Înțeleg mai bine viața?
Sau sunt târat în mlaștină, sunt cuprins de un proces de
5 descompunere morală, de o întunecare a conștiinței?

Câteodată mă simt umilit, mi-i rușine de mine,
când mă compar nu numai cu Undina, cu sufletul ei
cristalin, dar și cu Moise Roitman, Ion Prestea, Vasile
Giurilă sau chiar Grișa Gonceev.

10 Aceștia nu cunosc îndoiala, nici zbulciumul sufle-
tesc, această tortură morală în care mă zbat, căutând
cărarea vieții.

Este o superioritate sau, dimpotrivă, dovada unei
structuri psihice primitive, care reduce toată viața su-
15 fletească, față de lumea din afară și de problemele
existenței, aproape la un reflex?

În fond, în această privință, ce deosebire există
între Ilenuța și Verocica?

20 Ilenuța, copil al naturii, cu minte nesofisticată și
inimă candidă, nu cunoaște nici ea îndoiala.

Fără șovăire, fără zbulcium sufletesc, ea pășește
în viață cu fermitate și siguranță, chiar cu eroism, tot
cu atâta naturalitate cum și respiră, doarme și parcurge
tot circuitul proceselor fiziologice.

25 Această structură psihică n-a fost cucerită, nu-i
vine ca rezultat al unor chinuri sufletești, al unui tri-
umf al cugetului al unei biruințe asupra pornirilor
întunecoase ale firii sale.

30 Așa a fost aruncată în lume, cu toate aceste însu-
șiri din care viața ei se desfășoară cu aceeași nece-
sitate de fier cu care corpurile cerești se mișcă sub
impulsiunea legilor de gravitațiune.

Ea este un copil al naturii, un organism primitiv, pe primele trepte ale evoluției umane.

Dar Verocica ?

5 Din înălțimile ei de viață morală intensă, nu descrie ea, în fond, același circuit al vieții, impus de firea ei de la început, după însușirile care i-au fost *date*, pentru care n-a cunoscut sfâșieri sufletești, îndoieli, lupte cu sine însăși ?

10 Din ziua în care și-a dat seama de rolul tatălui său, a fost aruncată și ea în viață, ca un bolid care, desprins dintr-o planetă în urma unui cataclism, urmează orbitele dictate de legile naturii.

Și pentru ce trec eu prin atâtea chinuri, îndoieli și sfâșieri ?

15 Când mă gândesc la Năpădeni, la Ilenuța, când caut să mă adâncesc în tainele sufletului meu, simt că lutul din mine mă trage la viața aceea, pe care o trăiește mulțimea anonimă, majoritatea covârșitoare a lumii, dominată de instinctul de conservare, de egoismul elementar, fără jertfire de sine, pentru că, și în eroismul său, un suflet ca al Ilenuței nu se jertfește, ci se supune firii sale.

Dar însăși Verocica, în fond, nu simte altfel.

25 Ea îmi spunea în mijlocul feeriei nopții aceleia de iunie:

– Un revoluționar trebuie să fie întotdeauna gata pentru sacrificiul suprem. Nu-i poate fi tolerată fericirea personală, nici dragostea și poezia. *Pentru mine e o ușurare conștiința jertfei ce o aduc.*

30 Aceste cuvinte sunt încrustate în creierul meu, ca arse cu fierul roșu...

Și pentru ce mi-a spus ea: „În tine Vania, eu am încredere... ?“

De atunci mă revoltă apăsarea lutului ce-l simt în mine. Nu pot accepta viața care mi se pare că e potrivită cu firea mea, în fond, pașnică, blajină, incapabilă de ură, care ar dori să trăiască în pace cu toată lumea și are oroare de luptă.

10 Aceste porniri firești le descopăr în mine de câte ori îmi fac examenul conștiinței și totuși mă revolt împotriva lor.

Acesta, poate, este tot fondul răzvrătirii mele: conștiința nu-mi iartă să mă supun îndemnurilor firii mele; *cugetul* – împotriva firii! – îmi impune datoria de luptă, de jertfă, de eroism.

15 E o inferioritate ?

Fiziologii ne spun că, în reacțiunile organismului la înrâuririle lumii din afară, scânteia de conștiință apare ca un rezultat al lipsei de adaptare a organismului la mediu.

20 Un copil, când învață să umble, trebuie conștient să-și diriguiască mișcărilor, ca și omul care se urcă pentru prima oară pe bicicletă. Dar, în urmă, când organismul său e perfect adaptat la necesitățile mersului, toate mișcărilor lui sunt reflexe inconștiente – echilibrul pare tot atât de natural și străin de voință ca și procesele fiziologice.

Toată îndemânarea tehnică, toată rutina în diferite ramuri de activitate, la urma urmelor, se reduce la reflexe, la procese inconștiente.

30 Un organism perfect adaptat ar fi și cu desăvârșire inconștient.

Numai un hiatus în adaptare sau o complicație, un accident, care cere o readaptare la condițiile schimbate, necesită intervenția intelectului sau a conștiinții.

Toate achizițiunile gândirii omenești, ca și toate
5 progresele morale sunt fructul căutărilor, al eforturilor și, deci, al chinurilor, al ezitărilor, al sfâșierilor.

Marile invențiuni ale științei, ca și creațiunile artei, ca și religiunile noi sunt izvorâte din lupte și frământări.

10 Adesea am invidiat seninătatea și hotărârea cu care își duc povara vieții un Moise Roitman sau un Ion Prestea.

Dar, în fața lor, se ridică icoana lui Avram Zalkind, „talmudistul“.

15 Acesta stă la răscrucea marilor cărări istorice. Într-o direcție îl îndeamnă înțelepciunea milenară a Talmudului, iar în alta – filosofia revoluționară a lui Karl Marx.

Și atunci mă întreb, ca bunul Bramin al lui
20 Voltaire: Dacă ar atârna totul numai de actul meu de voință, aş renunța oare la zbuciumul, la îndoielile și la sfâșierile mele pentru seninătatea și echilibrul lor sufletesc ?

20 iunie.

25 Am recitit expansiunile mele de adineauri.

Vanitatea omenească, cu multă iscusință și subterfugii, știe să-și găsească o satisfacție.

Desigur, cărarea vieții aleasă conștient, prin studii, reflecțiune și gândire, constituie o mare superioritate morală și intelectuală.
30

Dar aceasta înseamnă că numai o convingere care se impune judecății și conștiinții ca un adevăr necontestat poate da o directivă morală.

Jertfa de sine nu poate fi justificată decât dacă convingerea îți spune că ea este adusă realmente pentru triumful adevărului, al dreptății, pentru biruința idealurilor superioare ale vieții, ca o condițiune a
5 progresului.

Dar nu din amor propriu, din mimetism moral, de teama judecății altora, adecă, în fond, din lașitate, din lipsă de consistență morală!

Am eu această convingere ?

10 Din Evanghelie, pe care, în lipsă de cărți, am citit-o de atâtea ori, răsare icoana lui Christ, care se jertfește pentru izbăvirea lumii...

Și el a avut clipa grozavă de îndoială, când se ruga să treacă pe lângă el cupa suferinții.

15 Ce creațiune minunată și groznică a sufletului chinuit al unui popor condamnat la rătăcire și la căutarea izbăvirii!

Pot ajunge eu la convingerea care să-mi impună jertfa de sine ca un act suprem de triumf moral?...

20 26 iunie.

Am întrerupt pentru mai multe zile acest jurnal, cheltuindu-mi, în aparență, vremea în ocupațiuni puerile.

Am bătut în părete prosopul brodat al Ilenuții.

25 În mijlocul lui, am fixat capul lui Christ cu cununa de spini.

Ilenuța, ca dorul de viață, ca strigătul instinctului de conservare, pe de o parte, și chemarea la jertfă a Undinii, simbolizată în cununa de spini a lui Christ.

30 Între acești doi poli oscilează tot timpul sufletul meu.

Ieri am avut întrevederea cu Tania.

Cu toate că o văd la fiecare șapte zile, gândul meu, în cursul lui nesfârșit și neîntrerupt între Ilenuța și Undina, aproape că nu se oprește asupra Taniei.

5 Și, fără doar și poate, ea ocupă un loc mare în viața mea.

Ce-mi spune Tania? Ce reprezintă ea, cu figura ei atât de puțin romantică, silueta ei neformată, cu linii neprecise, fața rotundă, gura mare, nasul diform, 10 obrajii adesea inflamați? Ce radiază ochii ei, în care scânteiază întotdeauna atâta voie bună? Ce răsună în vocea ei insinuantă, cu tot timbrul ei nazal?

Ea nu-mi cere nimic, nu mă cheamă nicăieri, nu mă îndeamnă niciunde...

15 Și totuși...

Nu știu dacă Undina își aduce aminte de admirația candidului băietan pe care l-a încrucișat odată în viață...

Ilenuța desigur că se gândește la mine, cât îi îngăduie viața ei de muncă și griji. Dar ea singură, cu vo- 20 ință, s-a înlăturat pentru totdeauna din calea mea.

Tania, nu mă îndoiesc, se gândește mereu, e prezentă totdeauna. Mă simt învăluit de afecțiunea și îngrijirile ei.

25 Nu mă cheamă la jertfă, nici nu afirmă triumful forțelor primordiale ale vieții.

Ea e străină și de poezia izvorului Tudosiei, întrupată de Ilenuța, și de poezia chemării eroice, a cununii de spini, pe care o respiră Undina.

Resemnarea...

30 Viața acceptată fără discuție, ca o necesitate, cu scăderile și cu nimicurile ei grozave, ca o sarcină care găsește în sine însăși justificare și răsplată.

Ea nu-mi cere nimic, nu mă întreabă nimic, acceptă ca naturale toate exigențele mele, colindă prin

toate librăriile. În căutarea unei cărți, pierde ceasuri pentru a-mi pregăti o prăjitură, îmi drege ciorapii, îmi coase nasturii căzuți, aleargă în toate zilele până la marginea orașului, unde se află închisoarea mea.

5 Și în fața ei nu simt nici o jenă, nu mi-e rușine de micimile și urâciunile mele...

În adevăr, ce fiară abjectă și absurdă este, în fond, și omul!

2 iulie.

10 *Numărul Cinci* trece printr-o revoluție sau, mai bine zis, printr-o furtună.

Alaltăieri, Hans Wagner, jandarmul originar din Tarutino, în ținutul Ackermanului, a fost arestat.

15 Printr-un accident stupid, neglijență izvorâtă din lunga impunitate – o fițuică cifrată uitată –, rolul lui a fost descoperit și, după o scurtă supraveghere, a urmat percheziția generală în închisoare și arestarea.

20 Ca printr-o minune, am putut salva creionul meu, dar jurnalul, acest teanc diform de petece de hârtie de toate culorile și formatele a fost sesizat.

Dumnezeu știe, dacă, și când îl voi mai revedea!

Dar ceea ce este mai grav, „ochiul“ meu de lumină, gaura din scutul ferestrei, a fost descoperită.

Și iată-mă în altă cameră.

25 Ciudat! Nu sunt prea impresionat de acest mic cataclism.

Sunt acum mai interesat de procesul ce se petrece în mine însumi, decât de evenimentele din afară, ce ar putea fi întrezărite prin fereastră.

30 Ceea ce este și mai grav, nici soarta bietului Hans nu m-a tulburat prea mult.

Aflând despre arestarea lui, prin telegrafia lui Danilov, care mă prevenea să iau măsuri în vederea percheziției, primul meu gând n-a fost la dânsul, ci la primejduirea corespondenții noastre.

5 Iarăși, biată vită omenească!...

20 iulie.

Tania a reușit să-mi transmită, cu toate autorizările convenite, ultima ei fotografie.

10 Un chip băiețesc, cu părul tăiat și mai scurt ca înainte, „în arici“, bustul redus și plat, strâns într-o bluză cu nasturi până în bărbie – nimeni n-ar putea ghici în această figură o fată de optsprezece ani, în măsură de a juca rolul de „logodnică politică“ în fața autorităților închisorii.

15 Biata Tania...

21 iulie.

Am fixat și în camera mea nouă – numărul șeptesprezece (!) – fotografia Taniei la perete pe proso-
pul Ilenuții, sub capul lui Christ...

20 Biata Tania...

2 noiembrie.

N-am scris de multă vreme.

25 Am citit și am gândit mult, dar, nu știu pentru ce, n-am avut chef să scriu, parcă mi-a fost teamă să dau o formă precisă gândurilor mele.

Dar poate, inconștient, am fost frământat de o așteptare și o nădejde.

30 Era natural, față de puțină importanță a acuzațiilor ce mi se aduc, ca înainte de iarnă să fie luată hotărârea în afacerea cercurilor de autoinstrucție, pentru

că transporturile – după terminologia oficială „în locurile îndepărtate“ sau în cele „mai puțin îndepărtate“ – nu pot avea loc decât până la căderea omătului în Siberia sau, mai bine zis, până la înghețul râurilor.

5 Tania știe că ancheta e isprăvită și dosarul e trimis la Petersburg.

Paciewici a spus toticiei Natalița, care, cine știe cum, a parvenit să i se impună, că toată afacerea n-are nici un interes în sine pentru ocârmuire, dar că Ion

10 Răutu, un tânăr fanatizat și un temperament pornit, care va fi chemat odată în fruntea unei mari averi, chiar „pentru binele lui“ trebuie, pentru o bucată de vreme, să fie izolat și supravegheat.

15 Acum, desigur, va trebui să așteptăm deciziunea cel puțin până în primăvară.

Dacă nu voi fi eliberat – până acuma cauțiunea oferită de tatăl meu a fost refuzată –, dacă nu voi fi eliberat, am înaintea mea o iarnă întregă de lucru și gândire.

20 Citirile și studiile mele încep să mă intereseze prin ele înșile și să-mi dea multă satisfacție.

Pentru ele, parcă mă împac și cu închisoarea!...

„Legăturile“ au fost, după arestarea lui Wagner, mai repede și mai ușor restabilite decât îmi închipuiam.

25 Curioasă este firea omenească – ușurința cu care se expune primejdiei evidente!

După fiecare erupțiune a unui vulcan, lava care inundă satele sau orașele ajunge temelia unei noi așezări omenești.

30 Acest fenomen, prin sine însuși, pune problema morală care mă torturează și din a cărei cauză corespondența mea cu lumea din afară lâncezește.

Ce forță împinge acuma pe Vasiliev să pășească pe urmele lui Wagner?

Lipsă de imaginație? Indiferența în fața primejdiei? Răzvrătirea? Conștiința? Simțul acut al datoriei?

5 Blăstămată chestiune!...

10 decembrie.

N-am nici o veste despre Zalkind.

M-am gândit acuma la dânsul mai mult decât la oricare altul din vechii prieteni.

10 Simt un fel de fior când îmi aduc aminte de ultima noastră convorbire, înainte de plecarea mea la Odessa, când cu crahul lui Marat.

Îl preocupa problema raporturilor dintre spirit și materie, în legătură cu concepția materialismului istoric.

15 Acuma mi se pare că n-aș putea răspunde cu aceeași ușurință ca atunci.

20 Dacă procesele psihice nu sunt decât reflexul proceselor fizice, atunci ce rol efectiv poate avea intelectul și toată viața noastră sufletească?

25 Nu mai țin minte cine a spus că, dacă am cunoaște toate mișcările atomilor de materie într-un moment dat, am putea ști de mai înainte ziua precisă când, din nou, crucea va lua locul semilunei pe catedrala Sfintei Sofii din Constantinopol, chiar dacă am ignora toate războaiele și luptele religioase.

30 În ultimă analiză, pentru ca o porțiune de materie, un număr de atomi, care au luat consistență în forma semilunei de pe acea cupolă, să fie depărtată și înlocuită de un alt grup de atomi, în formă de cruce, e necesară o serie de mișcări fizice, un joc de puteri pur mecanice, care se transmit în lumea fizică numai ca o serie de ciocniri între atomi, determinate de mișcările și ciocnirile anterioare.

Din punctul de vedere al unui proces fizic, material, nu are nici un rost toată viața sufletească: entuziasmul credinții, eroismul oștilor, geniul generalilor, înțelepciunea bărbaților de stat.

5 Cea mai genială idee, din punctul de vedere al mecanismului mondial, nu poate pune în mișcare prin sine însăși nici un atom de materie. Atomul nu e mișcat decât de un alt atom, materia nu poate fi urnită decât printr-o forță fizică.

10 Anume procese fiziologice în creierul nostru, care se reduc la mișcări de atomi, la un pur mecanism, sunt reflectate în sfera psihică ca sentimente, idei, acte de voință.

15 Dar, din punctul de vedere al mecanismului, aci nu sunt decât două procese paralele, fără o înrâurire directă a unuia asupra celuilalt.

De milenii, gândirea omenească se străduiește în zadar să găsească o legătură cauzală între ambele procese.

20 Dar, într-o formă sau alta, ajunge mereu la concepția leibniziană de armonie prestabilită: două mecanisme de ceasornicărie, independente unul de altul, dar sincronizate.

25 Însă atunci, în economia mondială, toate chinurile sufletești, toate creațiunile geniului omenesc nu sunt decât un lux inutil de arabescuri, fără nici o valoare intrinsecă.

24 decembrie.

Din nou, ajunul Crăciunului, la închisoare!

30 Mă gândesc că, în zilele acestea de iarnă, cam o treime din omenire trece prin emoțiuni, în exaltare religioasă.

Arabescuri...

Tania mi-a adus iarăși turte dulci muiate în lapte de mac.

Cum de n-am ghicit din anul trecut că ea este misterioasa „logodnică“ ?

5 Astăzi ea părea mai solemnă și mai înduioșată ca de obicei. Mi-a vorbit despre planurile ei, după terminarea școlii de moașe și subchirurgi din Odessa.

10 Legea stupidă, care cere ca orice cetățean rus să nu poată călători sau chiar trăi fără pașaport în altă parte decât în locul de naștere, nu îngăduie să fie eliberat pașaportul unei femei fără autorizația tatălui sau, dacă e măritată, a bărbatului.

Gheorghe Gavrilovici Lungu nu pare dispus să acorde acest pașaport fiicei sale, după terminarea școlii.

15 Biata Tania...

Arabescuri?...

Problema raporturilor dintre procesele fizice și psihice nu mă lasă să mă gândesc la altceva.

20 Mi se pare că de ea atârnă problema răspunderii individuale, ca și toată problema morală.

Am citit cu multă atențiune, pot spune cu nădejde și teamă, *Istoria materialismului* de F.A. Lange.

25 Bietul om, îngrozit de deducțiunile logice din concepția materialistă, întreprinde o lungă călătorie prin labirintul doctrinelor filosofice, de la Democrit și Aristip până la savanții și cugetătorii contemporani.

Dar n-am putut găsi la el răspunsul la întrebările care mă chinuiesc.

30 El nici nu are curajul de a vedea, împreună cu Hegel, în lumea materială un simplu proces de realizare a spiritului și îi e groază de operația lui Karl Marx, care a răsturnat cu fundul în sus doctrina

hegeliană și care, în toate creațiunile „spiritului“, vede o simplă emanațiune, o „suprastructură“ a procesului material.

5 Și, în concluziune, „Herr Professor“ își trădează motivul intim al nesfârșitelor sale peregrinări printre doctrinele metafizice: „Nu e decât un singur mijloc – scrie el – de a preveni alternativa erupțiunii revoluționare și a pieirii culturii sau a sumbrei stagnări; dar mijlocul acesta nu constă în tunurile îndreptate împotriva socialiștilor și a democrațiilor; el constă numai și exclusiv, în răsturnarea la timp a materialismului și în suprimarea antagonismelor pricinuite de ruptura dintre oamenii culți și popor... *Idei și sacrificii* pot salva încă civilizația și deturna drumul care duce la o revoluție distrugătoare spre calea reformelor binefăcătoare...”

Dar *cum* poate fi înlăturat, Doamne, antagonismul izvorât din însăși structura societății, ca rezultat al unui lung proces istoric ?

20 De unde se pot naște ideile și ce poate impune sacrificiile care ar stăvili puhoiul forțelor elementare care duc la revoluție ?

Lange presupune rezolvită problema metafizică pe care nici nu îndrăznește s-o pună categoric.

Cap. X

COMLOTUL

Pe când Ion Răutu se exercita în aceste considerațiuni filosofice, Tania Lungu, ieșind de la întrevedere, alerga, în bătaia vântului dinspre mare, cu capul înfundat între umeri, pe străzile înghețate ale Odesei.

Cu fruntea încruntată, fără să privească în lături, ea nu se opri decât în piața de lângă catedrală.

Pe peronul stațiunii de tramvai, pe linia care duce la „Fontan“, ea stătu mai multă vreme în ezitare.

Apoi, hotărât, ducându-și cu gestul obișnuit batista la nas, sări în vagonul de tramvai, unde rămase tot timpul înghemuită într-un colț, ca un copilăș slăbuț în paltonașul ei negru, prea ușor pentru vânturile înghețate ale Odesei, cu căciulița de astrahan trasă totuși ștregărește pe o ureche.

Când tramvaiul se opri lângă vila soților Varnavin, la „Fontan“, Tania Lungu, hotărâtă, sună la ușă.

Natalia Chirilovna, stabilită pentru sărbătorii la Odessa, o primi cu cordialitatea-i obișnuită:

– Ce gând bun ai avut, dragă Tania! Adineauri chiar i-am spus lui Varnavin că ar trebui să treacă pe la tine să petrecem ajunul împreună... Ia vino încoace să te văd! – încheie ea sărutând pe Tania pe ambii obraji.

Anii au lăsat puține urme asupra Nataliții.

La cincizeci de ani, ea era poate ceva mai planturoasă ca în tinerețe, blondul părului arăta mai deschis, dar ochii albaștri erau tot tineri și vii, vocea tot adâncă și duioasă, fața tot tânără și netedă, respirând aceeași bucurie de viață și aceeași cordialitate.

– Serioja, Serioja! – strigă ea trepidând în felul ei. Vino repede încoace să vezi ce musafir drăguț avem! Domnișoara Tania, cogeamite logodnică... ha-ha-ha! Cum v-ați logodit voi, dragii mei, cruzi copilași... cu caș la gură... Și Vania, al dracului ștregar, nu s-a trădat cu nici un cuvânt... și eu l-am bănuț cu totul în altă direcție... Vino aici, dragă, să stăm de vorbă până ce ni se va servi ceaiul... Serioja, îngrijește-te de ceai!

Imensul și docilul Serghei Semionovici Varnavin, vădit stăpânit de același sentiment de admirație și dragoste pentru soția lui, se consacră supus grijilor de gospodărie.

– Vino aici, Taniușă... Ia loc aici pe canapea lângă mine... Nu mă pot deprinde cu ideea că ești fată mare și logodită... Și nimeni n-ar crede că piciful ista e pe cale să ajungă candidat la tronul Smaragdei Theodorovna, în județul S***. Vai de mine! Nici nu îndrăznesc să-i vorbesc de această perspectivă... Ha-ha! Dar sunteți încă prea tineri și trebuie să mai treacă multă apă pe Nistru, lângă Năpădeni, până norodul, acolo, își va vedea noua lui stăpână.

Tania, foarte jenată și confuză, se așeză pe canapea, încovoaiată, cu capul plecat înainte, cu mâinile, în care își întortochea batista, pe genunchi.

Ea nu îndrăzneă să întrerupă expansiunile Nataliei Chirilovna. Abia de vreo două-trei ori își aruncă sfios spre ea o privire implorătoare. Aproape înlăcrimată și mai roșie ca oricând, dânsa doar tușea ușor în încercarea de a opri curentul de ipoteze al Nataliței.

– Dar sper că nebunul de Vania nu vrea să facă nuntă îndată după ce va ieși din închisoare. Știi că nu mai are multă vreme de stat. Trebuie întâi să-și isprăvească universitatea, altfel Smaragda Theodorovna nu va consimți pentru nimic în lume... Nici moș Iorgu nu va putea face nimic în această privință... Ce spune Vania?

– El... El... Vania, nu spune nimic, nici nu se gândește la căsătorie – rosti, în sfârșit, timid, Tania, dându-și o lovitură cu nodul batistei în vârful nasului.

– Cum nu se gândește? De ce atunci v-ați logodit? – întrebă mirată Natalița, plesnind din mâni.

– Nu suntem logodiți... e o ficțiune... Numai ca să-l pot vedea și să îngrijesc de el... Vania nici n-a știut, până ce nu mi s-a dat voie să-l văd, că eu i-am servit ca logodnică...

– A! a-aaa!... – abia putu face Natalița de uimire.

Serghei Semionovici Varnavin se poticni, scăpă lingurița jos, se plecă repede s-o prindă, răsturnă un scaun vărsând paharul cu ceai abia turnat și se opri nemișcat, în loc, terorizat.

– Ce faci, Serioja? Ce urs ești! – ridică puțin vocea ei cristalină Natalița.

Emoționată, ea apucă paharul și începu să servească ea însăși ceai Taniei.

Aceasta, cu buzele strânse, își frământă batista, fără să șteargă lacrima groasă, care se lățea între nas și fața inflamată.

– Nu e nimic!... Câte bucățele de zahăr vrei? Serioja, să ne lași singure... Fetiță dragă, – îmbrățișa ea pe Tania – eu nu înțeleg nimic... Cum ai venit la Odessa, cum s-au făcut lucrurile acestea?... Vorbește-mi deschis, ca unei mame... Nu mai știu pentru

ce te fereai de mine... Eu văd, înțeleg – sunt femeie – că ești nenorocită... Ce-i dragă, cu tine?

Trupșorul întreg al Taniei aproape dispăru în brațele Nataliții. Ea plânse, înfundat, în tăcere, multă vreme, înainte de a-și începe spovedania:

– Tiotia Natalița, eu aproape nu-mi aduc aminte de vremea când nu l-am cunoscut pe Vania... De copil mi-a fost mai drag ca fratele și a fost întotdeauna foarte draguț și bun... Dar el nu trăiește pentru

sine... Totdeauna i se pare că e vinovat de ceva și că orice bucurie e păcat... Și pe mine aproape nu mă băga în seamă... Eu nu înțeleg prea mult scrupulele și aspirațiunile lui... Știu – toată lumea știe, și dumneata știi – că e o inteligență superioară, un suflet

nobil; dar știi și de viața lui în familie... Nimeni nu s-a prea îngrijit de el... Nici el nu se poate îngriji... Când a fost arestat și dus la Odessa, m-am gândit – cu toate că moș Iorgu îl iubește, dar e slab și străin în lumea aceasta – că Vania e ca și un copil părăsit...

Atunci i-am spus tatii, după ce-am fost dată afară din liceu, că vreau să mă înscriu la școala de moașe și subchirurgi de aici... Am venit și am făcut, sub nume de logodnică, tot ce am putut spre a-i îndulci puțin viața la închisoare, ca să nu se simtă singur pe lume... Și acum...

Plânsul a tăiat vorba Taniei.

Natalia Chirilovna nu-și putu nici ea stăpâni plânsul și mângăie capșorul acesta tuns băiețește în arici:

– Și acum?... – întrebă ea. Îl iubești?...

Tania își ascunse și mai adânc fața pe pieptul acest cald și mângăietor:

– Îl iubesc! – abia șopti ea.

– Și el?

– Și el... nu știe nimic... nici nu se gândește la mine!...

Natalia Chirilovna strânse cu și mai multă putere la piept pe sârmanul copil, neștiind ce să spună și cum să-l consoleze.

– Și acum, draga mea, ce va fi?... – întrebă ea, în sfârșit. Precum îl cunosc eu pe Vania, romantismul lui e altul... Nu știi dacă-i vei putea câștiga inima... E și el încă un copil și, desigur, e departe de a fi matur pentru a se lega... Noi, femeile, suntem, în această privință, mai precoce...

Natalița, cu inima strânsă de compătimire, privea fața plânsă a Taniei, pe care lacrimile și emoțiunea nu o făceau mai frumoasă.

Aceasta, însă, cu o efortare de voință, își birui emoția și timiditatea și începu hotărât să-și și spună gândul intim și să-și lămurească scopul care a adus-o la vila din „Fontan“;

– Tiotia Natalița, dragă, ai spus că sunt un copil... dar m-am gândit mult și să crezi că nu sunt nici nebulă, nici egoistă. Știi că Vania nu mă iubește... Nu mă va iubi niciodată, nu mă poate iubi... Știu că nu sunt o femeie la care să poată visa el... Dar dumneata nu-l cunoști, nu-i cunoști sufletul... Eu văd că el se prăpădește... Acum se chinuiește mai mult ca oricând... și... nu va trăi mult. Se crede dator să se jertfească, să-și ispășească conștiința de vină – Dumnezeu știe ce vină! Eu nu înțeleg... dar văd, știu. Pentru dânsul, deportarea în Siberia va fi o mântuire, dacă va avea pe cineva lângă el. Aici... – un spasm stinse vocea Taniei, care era și mai mișcătoare prin timbrul ei, de obicei, puțin armonios – sfârșitul lui va fi grabnic și grozav... Dar și acolo... Eu nu mă gândesc la mine, nu-i cer dragoste, dar aș fi fericită

să-i ușurez viața și dacă nu-i voi putea da bucurie... cel puțin să-i dau îngrijirile de care va avea atâta nevoie... îngrijirile de soră, de mamă... Și dacă va avea noroc... va fi liber... Eu voi pleca din calea lui...

– Doamne! Doamne! – exclamă, tulburată și aproape revoltată, Natalița. Ce trece prin capul copiilor iștia! Dar cum s-ar putea una ca aceasta, dacă spui că Vania nu te iubește și nici nu bănuiește nimic, și chiar logodna voastră este o ficțiune! Cum crezi că el ar accepta jertfa ta, când, și pe el, căsătoria fără dragoste, la vârsta aceasta, nu-l poate ispiti...

– Îți spun că nu-l cunoști, tiotia Natalița – rosti surd Tania în răspuns. Desigur, el n-ar primi niciodată o jertfă din parte-mi, dar, cu ideile lui, căsătoria nu-i nimic: o ceremonie lipsită de orice înțeles... Eu i-am și spus astăzi că tata nu vrea să-mi dea pașaportul după ce-mi voi isprăvi școala. El nu se va socoti în drept să-mi refuze acest serviciu, ca să-mi poată da el pașaportul... În orice caz, nu va fi nevoie să-i cer căsătoria, dacă nu va fi deportat în Siberia... Mai departe, când va fi acolo, nenorocit și singur, vom vedea... Dumneata, Tiotia Natalița, m-ai putea ajuta... nu pentru mine... pentru Vania... Și-i poți vorbi altfel... Te va crede... și... gândește-te: cu felul lui... și cum stă cu ai săi... ce-l poate aștepta, chiar dacă va putea rezista... și ce nebulie i-ar putea veni în cap, când se va simți părăsit de toată lumea, în grozăviile surghiunului?...

Natalița, înduioșată, șterse cu batista ei dante-lată ochii plânși ai Taniei și o sărută cu drag.

Pactul a fost încheiat.

Cap. XI

IAR JURNALUL LUI ION RĂUTU

26 decembrie.

Azi, pe neașteptate, am avut o întrevedere cu tata.

Ce misterios este, în fond, sentimentul de iubire...

Desigur, tata nu mă poate înțelege. Pentru dânsul, eu zdruncin înseși temeliiile ordinii mondiale și comit un sacrilegiu chiar prin felul meu de a fi.

Nimic nu ne leagă, afară de filiațiunea organică.

E un instinct animal?

Ar fi mai normal ca acesta să existe între mamă și copil.

Totuși, nu mă pot îndoi de afecțiunea lui reală și adâncă, ce-i impune chiar o abnegațiune până și în ce privește demnitatea și autoritatea părintească, așa cum le înțelege el.

E straniu că și în mine simt că se ridică ca un val cald și adânc când îl văd!

Îmi inspiră mai mult chiar decât milă...

El poate fi considerat ca un simbol al omenirii întregi, al lutului care o leagă cu restul firii, până la obârșia inorganică, până la clipa în care s-a născut o plăpândă flacăra a conștiinței, neputincioasă și veșnic amenințată de stingere, în sânul întunericului mort al jocului de forțe mecanice.

Bietul om aproape nici nu putea articula ce simte:

– Măi băiete... măi băiete... ce mai faci? – mi-a repetat el de mai multe ori. Iată-mă, am venit... mama e dusă la Kiev la Mașa... și eu am venit aici... apoi mă duc și eu acolo... Și tu ce mai faci... Iată-mă, am venit... și diseară pornesc la Kiev... la mama... Poate-ți mai trebuie ceva aici... să cumpăr... ți-am adus o ladă cu pere și mere de la noi, din Năpădeni... Și biata Irina a fiert, anume pentru tine, cum îți place, dulceață din cireși amare... și de nuci verzi... Ea ține grozav la tine... îi roabă credincioasă... Dar poate-ți trebuie ceva... Mi-a spus Natalița că vrea să vie și ea să te vadă... Îi las parale, să știi... Că eu plec diseară la Kiev, unde mă așteaptă mama cu Mașa...

Nici nu înregistrează răspunsurile mele, care nu aveau mai multă coerență și înțeles...

– Să trăiești, măi băiete... amu mă duc... Natalița are să-ți cumpere ce trebuie... Că eu diseară pornesc la Kiev... la mama... – încheie bătrânul, înăbușindu-și emoția, și dispăru.

Un biet moldovan incult, care toată viața n-a ieșit din vizuina lui din Năpădeni.

Dar, mă gândesc, un cugetător și un savant dintr-o mare țară civilizată a Apusului, cum este M. Guyau, care și-a cristalizat în versuri filosofia vieții, nu întrupează, în fond, aceeași concepție a lumii și a existenței?

Am citit zilele acestea, aproape cu spaimă și, în același timp, cu o adâncă înduioșare, volumul lui Guyau: *Vers d'un Philosophe*.

Am fost înduioșat de biata plantă omenească, a cărei rătăcire prin labirintul misterelor firii o reflectează, de pe culmile gândirii omenești, aceste pagini cenușii.

M-am simțit prins de spaimă la îndrăzneala inco-
mensurabilă de a încerca măcar să gădesc ieșire din
acest labirint.

Ieșire?...

- 5 Dar măcar să înțeleg, să presimt adevărul...
Guyau, însă, parcă este speriat de însăși ipoteza
adevărului.

Pentru el, parcă numai amăgirea de sine face cu
putință viața!

- 10 Zgâriasem și eu, un moment, pe păreții celei
mele versurile sale:

*Divinité nouvelle, illusion bénie,
Ne me fais donc jamais, jette au loin dans ma vie
L'erreur, comme un rayon, d'où jaillira l'espoir.*

- 15 *Cesser de se tromper, ce ne serait plus vivre...*

Această invocațiune poetică a iluziunii și eroarei, fi-
losoful o justifică și o întemeiază pe silogisme rimate:

*L'erreur, de toutes parts m'enveloppe, m'enserre:
Vouloir, illusion! Aimer, illusion! (... O!...)*

- 20 *Rien d'absolument vrai: cette simple action
De fixer un objet le grossit et l'altère,
Regarder c'est déjà ne plus bien voir, du moins
C'est cesser de tout voir; projeter la lumière
Sur un point, c'est voiler, trahir les autres points.*
25 *Nous vivons enfermés dans notre étroite sphère,
Elle nous semble tout, nous y sommes heureux:
Où meurt notre horizon, semblent mourir les cieux.*

Fericiți! A!...

Fericire de cârțiță, nu, de clapon!...

- 30 Natural, Guyau ajunge să aprobe lumea și viața
de toate ororile, de toate monstruozițiile:

*Je me dis: – Nul ne sait, nul n'a voulu mes maux:
S'il est des malheureux, il n'est pas de bourreaux,
Et c'est innocemment que la nature tue.*

- Je vous absous, soleil, espace, ciel profond,
5 Étoiles qui glissez, palpitant dans la nue!...
Ces grands êtres muets ne savent ce qu'ils font...*

E foarte generos domnul filosof cu soarele, spa-
țiul, stelele, când le iartă pentru că nu știu ce fac...

- 10 Dar știe oare ce face omul, acest bulgăr de țărăni
supus acelorași forțe mecanice, obscure ca și bulgă-
rii stelari...?

Numai că, din nenorocire, ca un reflex înșelător,
fără nici un efect perceptibil, acest bulgăre e însufle-
țit de sentimente și gândiri.

- 15 Voința și iubirea sunt o iluzie! Numai eroarea și
înșelăciunea de sine pot da vreo nădejde: *Cesser de
se tromper, ce ne serait plus vivre!*

Dar dacă omul își dă seama de eroare, ce nădejde
mai poate avea?

- 20 Dar dacă nu își dă seama, atunci nădejdea izvo-
răște *din credința lui în adevăr!*

În cazul acesta, el nu poate renunța la căutarea
adevărului și nici nu-și poate porunci – fiindcă ar fi
în zadar – să ia conștient eroarea drept adevăr.

- 25 Dar eu cum pot găsi adevărul, care să-mi lumi-
neze cărarea vieții, să-mi lămurească povara și dato-
ria vieții?

Această maculatură rimată, aceste scânceli de
molusc¹ ale poetului filosof?...

¹ Neologism preluat cu forma lui originală, de subst. masc.
(din rusă, germană, franceză) (n.ed.).

Prins de furie, am aruncat strachina de borș cu curechi, ce-mi fusese servit tocmai atunci, în părete, pe bietele mele „graffiti“ cu secrețiunile poetico-filosofice ale acestui candidat la academie.

5 A rămas numai o pată murdară, cu miros acru și grețos de varză murată.

Boierul de la Năpădeni, ca și mulțimea celor care nu se screm în exerciții filosofice, rimate sau nerimate, cel puțin nu se strâmbă, nu gesticulează cu grație înaintea oglinzii, ia viața așa cum i-a fost dată, cu credințele moștenite și cu normele de conduită fixate.

Pfui!...

Și totuși...

1 ianuarie.

15 Aseară, Danilov ne-a semnalat mesajul:
– Tovarăși, să consacram seara aceasta amintirii lui Andrei Rechinul. S-a împlinit un an de la revolta noastră și de la gestul lui de sacrificiu.

Un suflu glacial trecu prin toată închisoarea.

20 O tăcere apăsată și sinistră domina toate celulele.
Numai Maurul, care, nevinovat, declanșase toată tragedia de acum un an, cine știe prin ce mister de asociații oculte, ne cutremură cu urlete mai grozave ca oricând.

25 Dar, de astă dată, autoritățile nu rămaseră nepăsătoare.

Am auzit sau, mai bine zis, am simțit, alergături prin coridor; paznicii, Țigănaș, Arbatov se agitau între celula *numărul șapte* și cancelaria direcției; apoi apăru și doctorul Vatrulin, urmat de infirmierii săi.

30 Ne-am putut da seama cu toții cu ce greutate calmantele au reușit, în sfârșit, să biruiască agitația și irascibilitatea Maurului.

Sunt stăpânit de amintiri.

Mă simt, foarte ciudat, parcă imaterializat, în afară de legile care cârmuiesc timpul și spațiul. Trăiesc, nu acum, ci clipă cu clipă zilele grozave de acum un an.

5 Parcă a fost un vis că acele clipe au trecut sau, poate, a fost un vis că au fost trăite odată.

10 Irezistibil, cu o intensitate și fidelitate diabolică, din abisul uitării răsar icoane din acele zile, atât de vii, încât nu mai știu dacă e halucinație sau realitate...

Dar ce e vis și ce e realitate, în viața omenească?

Dacă au dreptate știința și filosofia modernă, și procesele psihice sunt simple reflexe, o iluzie: *Vouloir, illusion! Aimer, illusion!...*

15 Dar suferința, vai! Ce groznică realitate!...

Cine știe ce ciocniri de atomi, curenți de energii mecanice au determinat dispariția aceluși conglomerat de materie care a fost sârmanul și eroicul Andrei Rechinul...

20 Dar ceasurile de zbucium, nopțile de insomnie, între nădejde și desperare, trăite în acea lungă, nesfârșită agonie de cincisprezece zile?...

Reflexe?...

25 De ce erau necesare aceste „reflexe“, aceste iluziuni de voință, de revoltă, de iubire și de nădejdi?

Iluziuni?

Dar dacă aceste iluziuni pot da naștere unor suferinți negrăite, – vai! – atât de reale?

30 La anunțarea de către Țigănaș a întrevederii cu Tania, mi-a fost greu să mă desprind de aceste gânduri.

Simțeam că nu-i pot spune nimic din ce mă frământă și nu numai din cauza asistenței lui Țigănaș.

Când o văzui intrând, cu fața învințită de ger, mă surprinse aspectul ei, coafura ei nouă, cu părul frizat în bucle mărunte ca la mielușei din iconițele catolice. Mă privea galeș, cu ochii ei de migdale zaharisite, și, cu o mină cochetă, își strecura miera pe nas:

– Să trăiești, dragă Vania, ani mulți și fericiți! Îți urez realizarea în anul acesta a tuturor dorințelor și sper că în curând vei fi liber și vei duce între ai tăi, cu noi toți împreună, o viață frumoasă și veselă.

– Și toate aceste dulcegării – nu mi-am putut stăpâni izbucnirea brutală – toate aceste dulcegării, pentru o zi care nu se deosebește cu nimic de cea de ieri? Sau poate pentru că pământul se învârtește? Vă mulțumesc, gentilă domnișoară, pentru urările dumneavoastră și nădăduiesc, de asemenea, că vă veți vedea realizate cele mai tainice visuri...

Tania gemu ca sub o lovitură de măciucă. Ochii ei câprii mă fixau spăriați și înlăcrămați. Cu un gest nervos, ea își duse batista la nas și își astupă gura, ca și cum ar fi voit să oprească un spasm de plâns.

Mă simții grozav de nenorocit, dar venea atât de departe de lumea de amintiri care mă covârșea și mă stăpânea, ne despărțeau depărtări mai mari decât spațiile interstelare, cum spunea Undina.

O tăcere penibilă ne ținu față în față, fără mișcare, câteva minute.

Țigănaș își arunca mirat ochii lucioși de la unul la altul, netezindu-și mustața.

– Dragă Tania! – reușii eu, în sfârșit, să îngăimesc. Să mă ierți, nu mă simt bine. Tocmai acum un an s-a întâmplat aici o mare nenorocire...

Țigănaș se înțepeni îndată și se răsti, sfredelindu-mă cu privirea lui încrunțată:

– Domnule Răutu, conversațiile în afară de interese personale sunt oprite!

5 – Fii sănătos, dragă Vania! Am să viu peste o săptămână. Mi-a spus și tiotia Natalița că vrea să te vadă... Nu știu dacă va căpăta în curând autorizația – îmi aruncă Tania, cu tristetă, și plecă.

Ah! iarăși, ce brută este omul!
10 Dar nu pot, nu pot... Mă simt că parcă mă trage la fund, în mlaștină.

Arabescuri?... Reflexe?... Iluziuni?...

Lutul!...

Cap. XII

MISIUNEA TANIEI

Părăsind sala de întâlnire, Tania se opri un moment în capul scării, în încercări zadarnice de a-și stăpâni emoțiunea.

Batista cu care își astupa gura nu putea opri izbucnirea de plâns.

Numai după ce reuși să-și stăpânească lacrimile și-și șterse obrazii umezi și inflamați, ea se coborî hotărâtă.

În stradă, lângă portită, o aștepta Bella Ghitis, tro-potind pe loc de frig. Bărbia ei lungă și ascuțită accentua expresia de curiozitate, pe care o respirau ochii ei suri și până și buclele rebele de păr castaniu, prins sub o căciuliță cochetă de biber.

– I-ai vorbit? Ce ți-a spus? – întrebă ea îndată ce o zări pe Tania.

– Nici n-am deschis gura, – răspunse Tania cu o voce surdă – suntem niște proaste și chiar ticăloase.

Am uitat că a trecut tocmai un an de când Andrei Rechinul l-a ucis pe Bielobrâsov și își aștepta moartea. Bietul Vania, cu sufletul lui așa de bun și delicat, trăiește acuma sub stăpânirea acestor amintiri și hop! și eu cu dulcegăriile mele de duduie de muslină...

Tania, până acasă, nu mai spuse nici un cuvânt.

Adânc zdruncinată și frământată de gândurile ei, simțea că nu-și poate dezvăli nimănui sufletul și, în orice caz, nu Bellei Ghitis, fire epicureană și dominatoare.

Acasă, ea se îndreptă deodată spre oglindă și, o bucată de vreme, se privi cu băgare de seamă. Apoi, își trânti cu furie căciulița în lături și, apucând o perie, începu să-și defrizeze părul...

Bella Ghitis se uita la ea, uimită, dar nu îndrăzni să spună nici un cuvânt.

Tania se supusese din nou unui sever examen de conștiință.

Ea știa că Bella Ghitis nu poate crede motivele care o îndeamnă. Nici chiar Natalița Varnavin nu poate crede în spiritul de jertfă, devotamentul străin de orice substrat egoist, care o mână.

În zadar ar fi orice încercare de a face și pe Vania să o înțeleagă.

Desigur, Vania e foarte inteligent, gândește mult, cu toate acestea, ciudat, ea, Tania, fără mintea și cultura lui și mai tânără decât el, se simte animată de sentimente materne față de dânsul, ca față de un copil expus tuturor primejdiilor din cauza naivității sale și a lipsei sale de cunoștință a oamenilor.

El singur merge spre pieire, nimic nu-l poate opri în calea lui spre Golgota.

De fapt, el nu are mamă, fiind străin în familia lui.

Ea, Tania, nu-l va părăsi, nu-l va părăsi chiar împotriva lui însuși și în ciuda tuturor. Acesta e rostul ei, misiunea ei.

Mai hotărâtă ca oricând, ea își elabora cu precizie și detalii planul de acțiune, pentru care nădăduia și sprijinul Nataliei Chirilovna Varnavin.

Desigur, tiotia Natalița vede în ea numai o găscu-
liță amorezată, o fată săracă și urâtă, fără altă șansă
de a pune mâna pe un băiat deștept, de familie bună
și cu mari speranțe.

5 Totuși, din dragoste pentru Vania, spre a-l feri de
deznădejile surghiunului, în viața înnourată printre
ghețurile Siberiei, ea nu-și va refuza sprijinul.

Să creadă ce vor voi și Bella Ghitis, și tiotia Nata-
lița, și bătrânul Răutu, și chiar însuși Vania, ea, Tania
10 Lungu, se resemnează la toate bănuielile și la toate
umilințele, ea își va îndeplini misiunea dată de soartă
și își va găsi răsplata în ultimele gânduri ale lui Vania,
la ea, în ceasul fatal de care dânsa n-are nici o nădejde
să-l ferească.

15 Acum însă mai trebuie amânată intervenția tiotii
Natalița până la un moment mai prielnic.

Cap. XIII

TOT JURNALUL LUI ION RĂUTU

6 ianuarie.

Astăzi, Andrei Rechinul e condamnat la moarte.
5 Tăcerea lugubră a închisorii e tăiată în fiecare
seară numai de urletele și mai fioroase, și mai lugu-
bre ale Maurului.

Ah, ce tortură!...

15 ianuarie.

10 În lumina fumurie a dimineții, pe fondul roșcat
al zidului ulcerat de mucegai, se taie silueta neagră a
vârfului de spânzurătoare.

Ștreangul încordat vibrează, apoi rămâne rigid...
și rupt, aruncat în sus, se încolăcește în jurul bârnei
15 negre...

Doamne!...

22 martie.

Sărmanul meu jurnal!...
De mai bine de două luni n-am mai pus mâna pe el.
20 Recitindu-l, aproape nu mă recunosc.
Ce naivă și absurdă năzuință de a schimba teme-
liile creațiunii, de a revoluționa legile naturii!...

Sunt un biet atom aruncat în spațiu și-mi descriu or-
bita cu iluziunea liberei voinți și a scopurilor urmărite.

Îmi aduc aminte că Auguste Comte spune undeva că, dacă piatra aruncată în aer ar avea conștiință, ar crede că, în căderea ei după legile gravitațiunii, săvârșește un act de liberă voință și realizează un scop!

5 Și ce-i, în fond, conștiința noastră – decât o clipă de licărire luminoasă între două abisuri de beznă?

Și ce prezumțiune ne bună ca, în această clipă, în acea țâsnire, tremurare de viață între două prăpăstii negre de nefire, să dictăm legi infinitului!

10 Sărmani atomi suntem cu toții, ne îndeplinim destinul înainte de a ne stinge în neant...

Pietre ale lui Auguste Comte...

Nirvana!...

În ea s-au și topit Marat, Alexandru Levi, Petea

15 Stan și... Andrei Rechinul.

Iar Undina, Undina...

Undina!!

Oricum ar fi rezolvată problema raporturilor dintre spirit și materie, determinismul rămâne ca lege a vieții și a naturii, ca un adevăr științific și necontestat.

20 Și determinismul exclude liberul arbitru, libertate de voință.

Dacă, pentru un fiziolog, conștiința apare numai ca dovada lipsei de adaptare a organismului față de mediul înconjurător, mecanismul însuși al adaptării nu lasă loc pentru libertatea de voință.

Dar și psihologii ajung, chiar din punctul de vedere al procesului pur psihic, la aceeași concluziune.

30 M-a impresionat foarte mult lucrarea profesorului Liebermeister despre funcțiunile psihice inferioare.

Pentru el, însemnătatea covârșitoare în viața sufletească o au tocmai funcțiunile inferioare, care sunt în afară de sfera conștiinței – instincte, năzuinți nedesluite:

5 „Toate afectele și pasiunile, – scrie el – care nu sunt supuse controlului judecătii, aparțin sferei de funcțiuni psihice inferioare. Dar ele cuprind tocmai și laturile cele mai prețioase și mai nobile ale firii omenești: compătimirea, simpatia, recunoștința, dragostea de adevăr, sentimentul onoarei, curajul, sentimentul datoriei, de jertfire de sine, amorul patriei. Toate aceste însușiri individuale, fără de care nu pot fi închipuite societatea și statul, intră în sfera instinctului (*Gemüth*) și niciodată nu pot fi căpătate printr-un efort intelectual. Astfel, forța motrice principală a activității omenești aparține sferei de funcțiuni psihice inferioare...”

Dar atunci, ce valoare au toate elucubrațiile asupra răspunderii morale?

20 Dacă factorul principal al vieții sufletești, pe care se zidește toată viața socială, constituie o funcțiune psihică inferioară și se află în afară de conștiință, omul rămâne o jucărie a forțelor oarbe, ca și, în sfera fizică, orice masă de materie.

25 Nu e de mirare că și un adversar atât de hotărât al materialismului, *idealistul* F.A. Lange, ajunge la constatarea că până și creștinismul, care se afirmase la începuturile sale ca religie a celor umili și oprimați, prin „dialectica istoriei”, a ajuns religia favorită a acestor elemente sociale care văd în exploatare și opresiune o instituție divină.

Și când privești rezultatele celor aproape două mii de propagandă a învățăturilor lui Christ!

Aceeași fatalitate pare să urmărească toate aspirațiunile idealiste ale omenirii.

5 Karl Marx, în *Manifestul comunist*, vorbește despre rolul revoluționar al burgheziei, despre marea ei misiune istorică.

Dar, vai, în Rusia, burghezia e slugarnică și cea mai sigură cheazășie pentru obscurantism și opresiune.

10 Mihailovski explică acest lamentabil fenomen prin faptul că esența burgheziei e tendința de acaparare a mijloacelor de producție. Când, pentru realizarea acestei tendințe, sunt mai prielnice libertatea și răspândirea luminii, burghezia este revoluționară, iar când,
15 ca în Rusia, tocmai întunericul și opresiunea îi înlesnesc acapararea mijloacelor de producție, ea devine reazămul cel mai sigur pentru reacție și despotism.

Biata, biata vită omenească!...

Înțeleg că până și un om ca prințul Vasilcikov
20 nu se poate emancipa de prejudecățile și pornirile moștenite!...

Am citit undeva că toate formele organismelor animale s-au dezvoltat, pur și simplu, din necesitatea de a
25 asigura pentru celulele care, prin înmulțirea lor, propagă materie organică, mediul în care ele s-au născut.

Acest mediu era apa mării în vremurile când temperatura acesteia se ridica la 37-C.

Primul organism apare ca o pungă menită de a protegui lichidul în care înoată celulele de reproducție, apoi ca un aparat care menține temperatura acestui lichid la nivelul necesar pentru multiplicarea
30 celulelor respective.

Ah! Aristotel, Platon și Iuliu Cezar, ca și Dante, Shakespeare Immanuel Kant, Goethe și Napoleon – simple aparate care asigură multiplicarea celulelor de reproducție!...

5 Și filosofia lui Aristotel sau Platon, poezia lui Dante sau Shakespeare, gândirea lui Kant, descoperirile lui Darwin, ca și strategia genială a unui Iuliu Cezar sau Napoleon – simple reflexe și iluziuni, arabescuri biologice în serviciul multiplicării!...

10 10 aprilie.

Acum două săptămâni, într-o zi mohorâtă, după o plimbare în care, până și în acel canal în care ne zbatem noi în fiecare zi un sfert de oră, mă simțeam strivit de cerul de plumb, pătruns de suflul rece și umed
15 al iernii muribunde, am schițat o filosofie sumbră, care nu numai rezuma citirile și gândirile mele, dar exprima toată starea mea sufletească.

Astăzi cerul e albastru, norii albi, ca munți de zăpadă, parcă mărturisesc seninătatea și vigoarea naturii.
20 Razele soarelui, aurind partea de sus a zidurilor promenadei, ne aruncă și nouă, în jos, dorul de căldură și de viață.

Nu văd nici o greșală în deducțiunile mele de odinioară, dar nu am tăria de a le duce mai departe, până la
25 ultimele consecinți, sau chiar să mă opresc asupra lor.

La urma urmelor, chiar dacă nu sunt decât un produs al mecanismului vieții, o simplă plantă omenească, viața trebuie trăită, cu condiția numai să fie înțeleasă, privită într-o perspectivă justă.

30 Eu, Ion Răutu din Năpădeni, nu sunt o combinație oarecare de laborator. M-am născut la Năpădeni,

unde s-au născut și părinții, și bunicii, și o serie nesfârșită de strămoși, împreună cu generațiile din care au izvorât și toți moldovenii noștri de la Nistru.

Mă gândesc că nu sunt multe popoare despre care s-ar putea spune, ca despre moldoveni, că n-au emigrat, n-au venit din altă parte, ci s-au zămislit și s-au născut chiar pe această bucată de pământ, pe care trăiesc și din care se hrănesc.

Au venit legiunile romane cu toate semințiile din care se recrutau. Au venit toate neamurile pe care le aruncau stepele Rusiei din fundul Asiei spre marile civilizațiuni, în goană după pradă, lăsându-și sfărământurile pe aceste plaiuri...

Dar toți aceștia nu erau moldoveni. Moldovenii s-au născut prin amalgamare, prin fuziunea lor, prin amestecul cu țărâna din care trăiau, din care se ridicau, ca și ierburile câmpiilor lor, ca și copacii pădurilor lor și pomii grădinilor lor, animați de aceeași forță vitală primordială ca toate elementele firii.

Ce este Ilenuța decât cristalizarea și eflorescența acestor forțe primordiale? Aici zace taina farmecului ei, a poeziei pe care o respiră.

Dar Undina?

Undina, sigur, e un produs sublimizat al aceleiași forțe primordiale.

Ea întrupează faza superioară, în care, poate, aceleași funcțiuni psihice inferioare, care domină pe Ilenuța, au ridicat-o pe un alt nivel al vieții.

Dar oare n-a rezultat de aci o ruptură de continuitate, care fatal duce la secarea vigoarei vitale până la ofilire și la moarte finală?

Eu am plecat ca și Ilenuța, ca și ierburile și tufele dintre stâncile Nistrului din pâlnia Năpădenilor, și sufăr că nu pot să mă înalț până la nivelul Undinei.

Aspirațiunile mele mă chinuiesc, nu pot renunța la iluzia superiorității morale și intelectuale pe care ele mi-o dau.

Dar mă voi putea oare ridica, fără să-mi rup rădăcinile care mă leagă de această țărână moldovenească și, dacă le voi rupe, nu voi ajunge oare la uscătură, fără vlagă, la moarte?...

M-am uitat la prosopul Ilenuții cu capul lui Christ sub cununa de spini.

Dar Tania?...

Ea n-are nici vigoarea vieții primordiale, lirisul și farmecul legăturii cu țărâna, din care s-a născut șirul de generații încheiat de Ilenuța.

Și n-o tulbură nici nostalgia înălțimilor, a vârfurilor acoperite de zăpadă eternă, încununată de fulgerele aspirațiunilor Undinei.

Ce este ea?

Resemnare, abnegațiune, sete de a sluji – *dienern* –, ca acea misterioasă Kundry din *Parsifal* de Wagner?...

Dar nu sunt acestea tocmai acele „funcțiuni psihice inferioare” fără de care, după Liebermeister, nu poate fi societate și stat?

Să-mi accept destinul, să iau viața cum este dată, cu smerenie, fără răzvrătire?...

12 aprilie.

Tania mi se pare tot mai palidă, mai slăbită, mai agitată, chiar febrilă...

Nu știu ce o frământă, ea nu-mi spune nimic, deși adesea îmi pare că are ceva de spus.

Și parcă mi-e frică.

Nu știi ce va fi cu ea după ce va sfârși școala și după plecarea mea, dacă, în sfârșit, cum e foarte probabil, voi fi transportat undeva în țara lui Makar¹...

5 Ce pot face pentru ea?

Îi datoresc atât de mult! Aș vrea să o ajut.

Dar cum?

Prevăd un nou zbcucium zadarnic, fără ieșire.

15 aprilie.

10 Vine primăvara...

Biruiesc lumina și viața!...

Chiar în cloaca aceasta se simt efluviile tainice ale firii înviate.

15 Poate că și așteptarea, necunoștința celor ce pot surveni în ziua de mâne mă enervează.

Dar, după aproape doi ani de închisoare, niciodată nu mi-a fost mai greu să mă târâi dintr-o zi într-alta în viața aceasta.

20 Chiar Danilov, de obicei atât de cumpănit și liniștit, devine brutal.

Ieri, întorcându-mă de la primblare, nu știu pentru ce mi-a venit să semnalez:

– Tovarăși, vine primăvara! Noroc și sănătate!...

25 Danilov parcă mi-a turnat o găleată cu apă rece printr-un răspuns impersonal:

– Zburdă mânzul! Îl tulbură... glandele!...

20 aprilie.

30 Astăzi, jandarmul Vasilev, paznicul nostru, care a luat locul bietului Hans Wagner, mi-a transmis la primblare o scrisoare.

¹ De la expresia rus. *kuda Makar teleat ne goneal* – undeva foarte departe, la dracu-n praznic. (n.ed.)

Când, revenit în cameră, am citit-o, am rămas mai multă vreme buimăcit.

Tania îmi scrie:

„*Dragul meu Vanicica,*

5 Să nu crezi că sunt nebună sau că am turbat, cum ai obiceiul să te exprimi.

Sunt foarte cuminte; pulsul și temperatura normale; inima bate regulat; mintea e lucidă – în măsura în care ești dispus să-mi recunoști această însușire.

10 Iau dar taurul de coarne și îți vorbesc ca unui om fără prejudecăți, însă cu solemnitatea și gravitatea cuvenită în asemenea materie: Stimate și iubite domn, îndrăznesc să solicit mâna dumneavoastră și nădăduiesc că veți avea mărinimia de a nu mi-o refuza.

15 Fără glumă, dragul meu. Mă află într-o situație idioată și tristă. Isprăvesc școala. Tata, al cărui respect pentru tradiție și a cărui teamă de gura lumii le cunoști, insistă să revin la căminul familiar și *să mă dau la brazdă*, așteptând pe acel bărbat care va avea grația de a-și arunca privirile asupra sluteniei mele, spre a întemeia o căsnicie *ca toată lumea*.

20 Vanicica dragă, îmi dau seama de mărginirile mele, totuși, după acești doi ani de viață independentă, de studii și gândire, am oroare de *căminul familial* și o scârbă neînvinșă de goana după bărbați.

25 Totuși, n-aș putea scăpa de această soartă decât dacă un prieten ar consimți, în calitatea oficială de soț, să mă libereze de tot felul de căminuri și să-mi deie un pașaport în regulă. Cu ideile tale în această materie, știu că nu te poate stânjeni, în sentimentele și actele tale pe viitor, o reprezentare în fața popii, care însă îți va da dreptul să-mi procuri un pașaport.

Și de la nimeni altul n-aș primi acest serviciu cu mai multă plăcere.

În curând, vom fi siliți să ne despărțim și cine știe dacă ne vom mai vedea.

5 În ce mă privește, în orice caz, nu înțeleg cătuși de puțin să mărginesc libertatea ta.

Chiar dacă ne vom mai întâlni, înțeleg ca să ne întâlnim, ca în trecut, numai ca buni prieteni și tovarăși.

10 Și te asigur că nu vei găsi nicăieri un tovarăș mai bun și mai lipsit de orice pretenții.

N-ai nevoie să-mi răspunzi la această scrisoare, căci sunt sigură de tine; răspunsul nu poate fi decât unul singur și, la întrevedere, vom discuta modalitățile.

15 N-avem multă vreme de pierdut; sezonul înaintază, circulația în curând se restabilește; în fiecare zi poate veni vestea de despărțire fatală.

Așadar, te îmbrățișez și te sărut cu drag.

A ta umilă și proastă logodnică, T.L.“

Desigur, nici o discuție nu poate fi.

20 După *Ce-i de făcut* de Cernășevski, căsătoria fictivă e mijlocul curent, în Rusia, de a aplana diferențele dificultăți izvorâte din legea pașapoartelor.

Totuși, e curios!

25 Tania devine logodnica mea în serios, pentru a se transforma, în curând, în soție fictivă!

Ciudat, dar mă simt cam emoționat.

Și ușor nu va fi: nu sunt încă major, fără consimțământul părinților, nu mă pot căsători...

30 Și mama, desigur, nu va înțelege și nu va îngădui o asemenea „sminteală“, cum va zice ea, – căsătorie la douăzeci de ani și la închisoare!...

Dar să vedem ce va spune și Tania la întrevedere.

Cap. XIV

VISUL

La întrevedere, amândoi – și Tania Lungu, ca și Vania Răutu – se simțeau stingheri.

5 Tania, foarte intimidată, cu fața aprinsă, își ținea tot timpul batista la gură, fără să îndrăznească a-și ridica privirile spre Vania, și vorbea foarte puțin, cu o voce surdă, cu și mai accentuat timbru nazal, ca întotdeauna când era tulburată sau agitată.

10 Totuși, ea atinse chestiunea care îi interesa cu hotărâre, ca un lucru de la sine înțeles:

– Tiotia Natalița e dusă de Paști la țară și acolo va pune totul la cale cu moș Iorgu și cu mama ta. Apoi, după întoarcerea la Odessa, va vorbi și cu guvernatorul general, pe care îl cunoaște de multă vreme; era camarad de regiment cu defunctul Anatol Vasilevici Voronin...

20 Ea se opri, tușind puțin, și ridică un moment ochii spre Vania, care era mișcat de această privire imploratoare și aproape înlăcrămată.

– Ah! dragă Tania! – îi răspunse el. Guvernatorul nu va face nici o obiecțiune; ei sunt bucuroși să încurce pe revoluționari, aruncându-le în spinare o nevastă și copiii...

25 Vania își tăie brusc vorba, spăriat de cuvintele care-i scăpaseră, văzând că Tania, parcă lovită, și-a aplecat capul în jos, acoperindu-și cu batista toată fața.

– Ce înțeleg ei, ce pot ști ei! – se repezi Vania să-și îndrepte *gafa*. De tata n-am nici o grijă – urmă el cu un ton prefăcut de siguranță – de tata sunt sigur, e bun, ține la mine și știu că-i plăci. Iar pe mama
5 va ști s-o înduplece tiotia Natalița. Nu știu ce meșteșug are, dar numai ea reușește s-o înduplece, din când în când, pe mama...

Urmă o tăcere confuză, mai multă vreme.

10 Vania privea curios la Tania. Pentru prima oară parcă, el își dădea seama că e o femeie.

Deodată, fața i se roși până la rădăcinile părului și, de rușine, i se tăie și respirația.

Se surprinsese urmărind liniile acestei siluete neformate și oprindu-se, cu deosebire, asupra con-
15 tururilor aproape imperceptibile ale sânilor...

Tania nu înțelese motivele acestei emoțiuni și instinctul ei de maternitate și pornirea de tandrețe prote-
guitoare, pe care adesea i le inspira Vania, îi sugerară îndată atitudinea, care însenină această clipă critică.

20 – Nu-i nimic, dragă Vania, ai să vezi cât de bine are să fie. Moș Iorgu e așa de drăguț, iar Smaragda Theodorovna va fi dezarmată. Ea nici nu poate visa o noră mai supusă și mai puțin supărătoare. Pentru tine, trec cu bucurie prin toate încercările la care
25 ea ar voi să recurgă... Iar tu nici nu ai să mă simți – aproape șopti ea, aruncând o privire sfioasă spre Tigănaș. N-ai să găsești în mine decât aceeași veche Tania, elevă proastă, dar supusă, fără nazuri și fără pretențiuni.

30 Vania surâse ușurat. Abureala momentană dispăru și, în adevăr, el nu vedea înaintea lui decât pe tovarășul șagalnic, totdeauna voios și drag, plin de înduioșată atențiune față de dânsul.

Retras în celulă, Vania se gândea și el înduioșat că măcar poate fi puțin de folos Taniei, a cărei drago-
goste și al cărei devotament de soră îi ușuraseră atât de mult acești ani negri ai închisorii.

5 El își făgăduia zile frumoase, chiar la depărtare de această ființă afectuoasă, care, pentru el, aruncat în *taigalele* sumbre ale Siberiei reci și neprietenoase, îi va servi ca fir de legătură cu lumea însorită și îndrăgită din țara copilăriei lor.

10 Agitat și frământat de aceste gânduri, Vania, multă vreme, nu putu adormi.

Târziu, când la marginile scutului de fier, deasupra ferestrei apăru un palid reflex al aurorii de dimineață,
15 el fu prins de un somn greu și neliniștit, întrerupt de viziuni tulburi și apăsătoare.

Se văzu între stâncile negre ale Nistrului, la Năpădeni, într-o noapte de vijelie, cu cerul negru, tăiat de fulgere roșii, sinistre, și, în fața lui, prinsă de uragan, era dusă în adâncimile nopții icoana îndure-
20 rată a Ilenuții...

Cu brațele întinse spre ea, oprit de suflul uraganului, izbit de stâncile din cale, lovit și rupt de trunchiurile de copaci și de spinii tufișurilor, încerca în zadar să prindă în brațe această icoană fugară.

25 Ea îi surâdea înlăcrimată, înăbușindu-și un gemăt îndurerat, și cu tot trupul ei zvelt și grațios, și cu o mișcare armonioasă a brațelor, îi făcea semn de rămas-bun pe veci – știa că-i pe veci...!

O sfortare supraomenească îl aruncă spre silueta
30 eteree, care amenința să se topească în întuneric, și iată, Ilenuța în brațele lui, sub părul bătrân din grădina lui Dumitru Morariu și, deasupra, nesfârșirea înstelată și senină, atât de prietenoasă și proteguitoare.

În extaz, Vania strânse la piept trupul acesta drag, îi simți căldura vibrantă și răspunsul tuturor fibrelor încordate, îl acoperi cu sărutări, sărutat și el, înecat în lava fierbinte a unui amor nepotolit...

5 Și, deodată, un suflu înghețat îl taie în inimă: între brațele lui, el găsește chipul scund, silueta imprecisă, fața rotundă, inflamată, cu privirea speriată a Taniei Lungu...

10 Cu un gemăt, acoperit de sudoare rece, Vania se trezi din coșmar și se simți scuturat de febră și prins de un plâns amar.

Multă vreme stătu în coate, zdrobit...

Și, scârbit de sine, șopti: „Bestie! Lutul, lutul...”

Cap. XV

LA SCHLÜSSELBURG

Depart, departe, la nord, aproape de țărmuri polare, în mijlocul unui lac cu ape plumburii, sub un cer albicios, se înalță pe o stâncă inospitalieră niște ziduri albe și triste.

Pe un turn vechi, din mijlocul unui imens edificiu, sumbru și dușmănos, se ridică spre cer, ca un simbol sinistru, o enormă cheie aurită.

10 Schlüsselburg – mormântul pe viață al celor învinși. Aici, într-o celulă întunecoasă, cu lespezi de piatră în loc de dușumele, se găsea închisă Verocica Corceaghina – Undina...

15 Cu o basma de pânză de sac în cap, în cămașă și fustă de aceeași pânză, cu enorme peceti negre, care atestau proprietatea statului, învăluită într-un „halat” de penitenciar, dintr-o stofă grosieră – un fel de pâslă – de aceeași croială pentru bărbați și femei, pe o taburetă de lemn, neagră și lustruită de uzaj, ședeau Undina.

20 Cufundată într-o carte, un tratat de biologie, din când în când cu fruntea încrețită, nota câte un cuvânt cu creionul.

25 Cei doi ani petrecuți prin temnițele țariste, cu tot învelișul atât de primitiv și puțin estetic, aproape nu lăsaseră urme nici asupra sufletului, nici asupra chipului ei feciorelnic.

La vrâsta de douăzeci și trei de ani, deși palidă și slăbită, ochii ei albaștri, tot senini și adânci, priveau cu tot atâta candoare și gravitate ca în vremurile când o cunoscuse Vania Răutu.

5 O mișcare și un zgomot neobicinuit din coridor o siliară să se ridice în picioare și să se apropie de ușa celulei.

10 Mai mulți pași grei se opriră tocmai în fața acesteia, se auzi cheia în lacăt, zăvorul tras și în fața Undinei apărură un general enorm, înalt și gros, acoperit cu broderii de aur, strălucind de cordoane și decorații, care contrastau cu figura lui necioplită, cu trăsături parcă tăiate de o mână neiscusită într-un lemn poros, figura atât de bine cunoscută din ilustrațiile ziarelor, a marelui „șef“, Ivan Ivanovici Fedotov.

15 De după „pungile“ umflate, ochii mici, adormiți o scrutară mai multă vreme în tăcere.

20 În dosul acestei siluete masive și greoaie, se înșiră, până la ușa și în coridor, suita de ofițeri și funcționari civili în felurite uniforme aurite.

– Hm, hm... – tuși răgușit generalul. Vera Corceaghina?... Cunosc pe tatăl dumitale, om de ispravă, slugă credincioasă a țarului, hm, hm... ai o cerere de formulat?

25 – Pentru mine, nimic, domnule general. Dar vecinul meu din stânga e fizic și tusa lui toată noaptea nu mă lasă să dorm și-mi rupe inima. Iar vecinul meu din dreapta e bolnav grav de nervi; adesea are accese de furie, halucinații, plânge aproape toată vremea și se văietă... E o tortură să-i știi aici alături, fără să-i poți ajuta! Nu pentru mine, pentru ei vă rog, domnule general, să dispuneți să fie mutați într-un spital. Un pic de sentiment religios, dacă nu

și de umanitate, ar fi trebuit de mult să impună această măsură...

Vocea caldă de contralto a Undinei, ca și privirea rugătoare a ochilor ei albaștri parcă au mișcat și masa de slănină din fața ei și o ușoară mișcare s-a simțit și în turma de siluete oficiale din dos.

– Hm, hm... – tuși răgușit generalul și, fără a spune un cuvânt, se întoarse și ieși din celulă, tropotind greoi, urmat de turma-i galonată și necuvântătoare.

10 Dar nu apucă Undina să-și reia locul, când zăvorul fu din nou tras și generalul reapărură în fața ei, de data aceasta însă singur.

Ușa fu închisă de o mână nevăzută, în urma lui. Undina sări în picioare.

15 – Nu vă deranjați, Vera Nicolaevna, – grohăi generalul și-i puse grațios mâna pe braț – vă rog, ședeți. Am de transmis un mesaj din partea mamei dumneavoastră. Ea e foarte nenorocită, Vera Nicolaevna! Nenorocită ca mamă, dar nenorocită și ca bună patrioată, ca supusă credincioasă a Majestății Sale și ca reprezentantă a elitei noastre sociale...

Vera Corceaghina fixă cu ochii ei albaștri pe general și, cu o mișcare domoală, dar ostentativă, își trase brațul de sub mâna lui.

25 – Și ce îmi transmite mama prin dumneata, domnule general? – răsună liniștit întrebarea ei.

Ea aștepta răspunsul cu un surâs ușor, cu capul puțin înclinat spre umăr.

– Hm, hm... – tuși generalul – orice patriot rus, toată nobilimea devotată tronului, fidelă tradițiilor, întreg norodul pravoslavnic, trăiește astăzi în așteptarea solemnă a încoronării Majestăților Lor Imperiale, în capitala strămoșilor... Dar inimile sunt strânse de mare îngrijorare... Hm, hm!...

– Și?... – întrebă, mai mult prin privirea ei luminoasă, Undina.

Generalul șovăi câteva clipe.

Nervos, își duse de mai multe ori mâna la gât, apoi își netezi bumbii auriți ai uniformei, care des-
5 criau un arc impunător de la bărbie până la brâu.

– Hm, hm... dumneata, Vera Nicolaevna, nu poți fi cu totul străină de sentimentele familiei dumitale, de sentimentele clasei dumitale, de sentimentele
10 poporului nostru întreg. Dumneata știm că te bucuri de mare autoritate în rândurile revoluționarilor... Ei sunt acuma învinși, organizația lor, zdrobită, dar... refugiații de peste hotare... se poate găsi întotdeauna un fanatic... care să tulbure, să îndurereze, printr-un
15 gest nesocotit, conștiința oricărui rus... Dacă dumneata te-ai hotărî să spui un cuvânt, care să ne dea siguranța... ai putea avea libertate în acest scop și toate mijloacele necesare. Ai servi cauza împăciuirii și... ai ușura și soarta tovarășilor dumitale...

20 Fața palidă, tot puțin aplecată spre umăr, se roși puțin, dar surâse ușor și privirea lucidă impuse aici slugii împărătești o tăcere încurcată.

– Domnule general, – rosti Undina, hotărât și limpede – dacă-mi vorbești în nădejdea de a ispiti o
25 prizonieră, n-am nici un răspuns de dat și te iert numai pentru că nu știu ce spui. Dacă, însă, te adresezi unui luptător, atuncea află că numai un singur lucru poate pune capăt luptei și poate aduce împăciuirea: capitularea țarismului, convocarea unei adunări constituante din aleșii poporului, care să pună temelie unei
30 Rusii libere. Iar în ce privește pe mama, cred că o calomniezi vorbindu-mi astfel ca un sol al ei. Și acest lucru, simțul de onoare n-ar trebui să ți-l îngăduie...

Generalul se înțepeni și, congestionat și adânc jignit, porni brusc spre ușa pe care o mână nevăzută o deschise înaintea lui.

Vizita marelui „șef“ la Schlüsselburg a însemnat
5 o dată în politica imperială.

În cei patru-cinci ani care se scurseseră după mar-
tie 1881, mișcarea revoluționară părea definitiv înăbușită. Cea mai mare parte din oastea glorioasă a pierit în furci, cazemate sau în câmpiile Siberiei; puțini din
10 vechii luptători s-au putut refugia în străinătate, mulți au pierdut credința și au renunțat la luptă, alții au fost distruși moralmente și s-au pus în serviciul triumfătorilor. O ceată întreagă de transfugi, denunțatori și agenți provocatori, în cap cu vestiții Degaiev,
15 Merkulov – și numele lor e legiune –, folosindu-și legăturile în cercurile revoluționare, făcea cu nepuțință renașterea luptei.

„Societatea“ rusă întreagă, cum numeau revoluționarii cercurile liberale care simpatizau cu mișcarea, a fost terorizată și deprimată.
20

O lege scelerată favoriza și impunea, sub sancțiuni implacabile, delatiunea chiar în sânul familiei, din partea soților, părinților, fraților sau copiilor.

Niciodată Rusia n-a trăit zile mai negre ca atunci,
25 când lașitatea obștească înăbușea orice licărire de conștiință cetățenească, când toate organele cinstite de presă fuseseră suprimate – până și vechea revistă „*Analele Patriei*“, condusă de marele satiric Șcedrin-Saltâkov, căruia nu i se îngădui nici măcar să protesteze decât prin seria de povestiri de o obscenitate inimaginabilă, singurele, după spusa lui,
30 „potrivite duhului vremii.“

Și totuși potentatul tremura.

Bătrânul său dascăl, scheletul în care numai ochii aprinși în adâncă orbită a craniului trădau gândirea și voința nebiruite, îndemna la prigoniri și presiuni neînfrânate.

Întâmpină însă oarecare rezistență – chiar în vârurile piramidei birocratice – din partea firilor mai inerte sau mai blăjine, care socoteau că victoria justifică milostivirea împărătească.

Demersul la prizonierii din Schlüsselburg era motivat de aceste dispozițiuni.

Nereușita lui lăsă mână liberă inspiratorului necruțător.

Asupra Rusiei suflă mai crunt ca oricând duhul de ură și de prigoană.

Și aceasta a avut o repercusiune fatală și asupra soartei copiilor implicați în „afacerea cercurilor de autoinstrucție din sud-vest” și, îndeosebi, asupra lui Ion Răutu.

Cap. XVI

TRIUMFUL NATALIȚII

La începutul lui mai, într-o zi, la o oră neobișnuită, la portița *Numărului Cinci* se opri trăsura elegantă a Nataliei Chirilovna Varnavin.

Această apariție produse o vie senzație, mai cu seamă când Natalia Chirilovna declară feldwebelului Țigănaș, chemat de sentinelă, că vrea să vadă imediat pe Ion Răutu.

– Iată cartea de vizită a lui Diomid Antonovici! – spuse ea surâzând grațios și întinzând lui Țigănaș un elegant pătrat de carton, cu câteva cuvinte zgâriate.

Țigănaș scânteie din ochi și din dinți, încremenit la numele guvernatorului general.

– Așteptați... un moment... doamnă... să-i raportez domnului căpitan... astăzi nu e ziua de întrevedere...

– Raportează, raportează, drăguță... Cine-i căpitanul dumitale? Ha-ha-ha-ha! Am să raportez și eu lui Diomid Antonovici ce cerber fioros mi s-a aștinut aici în cale, cu tot bilețelul lui... Ha-ha-ha-ha! Citește bilețelul, că i-am spus să scrie urgent, dar eu nu pot să-i descifrez ieroglificele... – și ea își duse la ochi un elegant *face-à-main*¹ de „baga” blond, asortat cu părul ei.

Țigănaș, fâstâcit, se strecură în trap spre cancelarie.

¹ Binoclu (de teatru sau de salon) cu mâner (fr.) (n.ed.)

Peste câteva clipe, răsări de acolo și balonul căpitanului Arbatov, care aproape se rupea în două în fața purtătorului bilețelului Excelenței Sale domnul guvernator general al Odesei, general de cavalerie

5 Diomid Antonovici Sineavin.

– Pofțiți, doamnă, pofțiți...

Maiestuoasă, deși sprintenă și grațioasă, Natalia Chirilovna sări din trăsură și păși peste pragul porțiței, acompaniată de Arbatov și Țigănaș.

10 Introdusă în sala de întrevederi, ea se întoarse brusc și, cu vocea sufocată de indignare, interpelă pe directorul obsecvios:

– Cum? În pivnița asta? Și ce înseamnă grilajul ista de fier? Și unde e Vania? Și n-am nici un scaun!

15 – E... E... Doamnă... aceasta e... sala de întrevederi a noastră.... Acolo va veni îndată și domnul Ion Răutu... dincolo... Noi nu avem dreptul să permitem altfel de întrevederi... contactul cu arestații...

20 – Ce? Nu aveți dreptul? Ce? Diomid Antonovici și-a bătut joc de mine? Asta nu se poate! Îl cunosc de când era căpitan, camarad de regiment cu soțul meu, și se uita la mine ca un motan la smântână. Bine! Mă duc îndată la el! Să vedem! Eu nu pot sta în guzgă-năria asta, în duhoarea asta!... La revedere, la revedere, domnule căpitan!

25 Bietul căpitan schimba fețe-fețe, tremura, ofta, își scărpină ceafa, dar:

– Să mă iertați, doamnă, – se resemnă el, în sfârșit – pofțiți în cancelarie, dar Excelența Sa nu scrie

30 nimic aici, în această privință – abia îndrăzni să observe dânsul.

Natalia Chirilovna, trepidând, ridică *face-à-main*-ul la ochi și măsură pe nenorocitul de căpitan din cap până în picioare.

– Da? Primești dumneata multe bilețele dulci de acestea de la Diomid Antonovici?...

Balonul căpitanului Arbatov parcă se dezumflă și rosti smerit:

5 – Pofțiți, pofțiți, doamnă, în cancelarie. Țigănaș, adu îndată pe domnul Ion Răutu în cancelarie! Pofțiți, pofțiți, doamnă, luați loc!

Grățios surâzând și scânteind din ochii ei vii, Natalia Chirilovna lunecă prin fața căpitanului.

10 – Ah, dragă Vanușă! – se repezi ea spre Răutu, de îndată ce acesta apărură în ușă, îl îmbrățișă, îl sărută, îl trase spre dânsa, îl învârti pe loc în lumină.

Căpitanul Arbatov, îngrozit de atâtea încălcări flagrante ale regulamentului, nu mai îndrăzni totuși să ridice vre o obiecțiune și, oftând resemnat, se întoarse spre fereastră ca, cel puțin, să nu vadă această nelegiuire.

25 – Ha-ha-ha! Caraghios mai ești cu bărbuța asta încârlionțată... ca un cocoșel de cei din India, nu știi cum îi cheamă... Bramaputra, mi se pare... ha-ha-ha-ha!... Nu sunt tare în daraverile acestea... Dar tu, ștrea-garule, te-ai apucat s-o scoți din minți pe biata Tania... E amoretată ca o pisică! Frumoși o să fiți, ca două vrăbiuțe... Dar ești cam palid... Să te hrănești bine, să fii voinic, dacă vrei să porți sarcinile căsniciei...

Sub potopul acesta, Vania era bucueros că nu era silit să răspundă.

30 Nici nu știa ce să-i răspundă. Tania, evident nu-i spusese Nataliții tot adevărul. El nu-l putea spune în fața directorului închisorii, nici nu știa dacă-i bine să-l spună și, în același timp, se simțea tulburat de ipotezele pe care le insinua malițiozitatea vizitatoarei.

– Ha-ha-ha-ha! Mori de nerăbdare!... În orice caz, trebuie să-ți mai potolești flăcările cât timp ești

la răcoare. De altfel, să știi că totul are să meargă strună... Diomid Antonovici, guvernatorul general, mi-a spus că nu e nici o piedică. La Năpădeni a fost o mică furtună, fără asta nu se poate... Ești blagoslovit...

5 În orice caz, toate formele legale vor fi satisfăcute... Și ceremonialul respectat... Nu știu cum s-o isprăvi aventura ta, dar trag nădejde că, în curând, ne-om vedea la Năpădeni și în Onițcani... Am văzut-o și pe doica ta Irina. E nemângăiată. A fost să mă vadă la curte cu nepoata ei, frumușică, Ilenuța... Acea, măritată cu Vasilică Cornea... Gheorghită a lui Vichentie e acuma bucătar și el, e la mine la Onițcani. Nu prea are multă treabă... Eu cu Serghei Semionovici, când suntem la țară, nu suntem pretențioși. Mi-a adus și pe un alt tovarăș al tău, pe Tănăsică, țigănușul, ajuns lăcătuș ambulatant... Mi-a spoit samovarul și toate tingirile.

15 Dar... – aici Natalia Chirilovna luă capul lui Vania între mâinile ei și își schimbă tonul, privindu-l înduioșată drept în ochi – Vaniușă dragă, ești încă așa de crud și ce soartă te așteaptă Dumnezeu știe... Biata Tania nu-i frumoasă, n-are strălucire, dar e o inimă de aur și e gata oricând să se arunce în foc pentru tine. Dacă e un Dumnezeu în cer, nu poate să vă părăsească.

20 Și atrăgându-l spre sine, îl sărută pe ochi și pe ambii obraji și apoi, făcându-i cruce, îi spuse:

25 – Acum du-te, dragul meu. Nu vreau să mă dau în spectacol aici... Ha! Domnule căpitan, am să-i spun lui Diomid Antonovici că ești foarte gentil... Cred, cuvântul meu va avea greutate la el, pentru toate prăjiturile și delicatesele pe care le devora pe vremuri la mine... Ha-ha-ha-ha! Acum să-mi arăți drumul prin labirintul acesta oribil. Să trăiești, Vaniușă! – și dispăru, blondă și radioasă, pe ușă, lăsând în urma ei, în parfumul de heliotrop, parcă o dără de voie bună și duioșie.

Cap. XVII

ÎNCHISOAREA CENTRALĂ

Ion Răutu, după întrevederea cu Tania Lungu, intră în celula lui cu un enorm buchet de liliac în mână.

5 Așezat în cana cu apă care-i servea la spălat, buchetul contrasta aproape tragic cu restul decorului celulei de penitenciar. Dar mai cu seamă mirosul suav al florilor îl tulbura pe Vania.

10 Liliacul a fost întotdeauna floarea lui favorită și evoca pentru dânsul toate amintirile de primăvară.

Se văzu imediat în parcul din Năpădeni, cu privilegiștea lui vastă, și mai cu seamă în colțul apusean, spre sat, unde, în labirintul de sub acoperișul de tufe vechi, între crengile liliacului, se afla ascunzătoarea lui, îndrăgită din copilărie, în care petrecuse atâtea ceasuri de fericire și uitare de sine cu Tănăsică, Gheorghită a lui Vichentie, Niculiță și Ilenuța Morariu.

15 Își aduse aminte cum, mai târziu, când într-un moment de expansiune, el comparase floarea de liliac albastru – podoaba vestită a parcului din Năpădeni – cu ochii Ilenuții, ea luase obiceiul de a-și pune la ureche o tufiță din florile acestui liliac.

25 Vania oftă și desfăcu din buchet câteva rămurele cu florile cele mai albăstrii, pe care le fixă în părete, după prosop.

Prins încă în procesul trudnic de încheiere sufletească, Vania se hotărî totuși să aștepte cu resemnare și cu fermitate destinul ce-i hărăzise „marele inconștient“.

5 Dar, cel puțin, el dorea să înțeleagă mecanismul care-i determină soarta, situația în viață și rolul său în procesul social.

În primul rând, își comandă pe clasicii economiei politice engleze, pentru ca să reexamineze doctrina marxistă, care se afirma ca o concluzie a lor logică.

10 El se apucă să studieze cu multă stăruință pe Adam Smith, David Ricardo, Malthus, John Stuart Mill, la care adaugă și pe predecesorul marelui revoluționar, conservatorul și agrarianul german Rodbertus-Jagetzow.

În mijlocul acestor studii și preocupări, Ion Răutu se izolă sufletește, aproape uită de soarta ce i se pregătea.

Luna mai ajunsese astfel pe sfârșite, când, în zori de zi, abia adormit asupra volumului al doilea din tratatul *Cercetări despre bogăția națiunilor*, el fu ridicat din pat de directorul Arbatov, însoțit de feldwebelul Țigănaș și încă doi dintre paznici.

– Îmbracă-te repede, domnule Răutu, și strânge-ți lucrurile! – îi porunci scurt căpitanul.

– De ce? Sunt liber? – întreabă buimăcit încă de somn Vania.

Arbatov tăcu, apoi se întoarse către jandarmi.

– Ajutați-i să-și strângă lucrurile!...

30 Peste puține minute, de la porțița *Numărului Cinci* porni o dubă închisă ca un cosciug, cu un jandarm așezat alături de vizitiu și altul la ușa dinapoi.

La ora asta timpurie, orașul încă dormea și străzile erau pustii.

Din când în când numai, duba întrecea, în drumul spre „utrenie“ sau obor, vreo gospodină matinală, care-și făcea cruce la vederea lugubruului echipaj.

Un bețiv întârziat ridică pumnul și salută cu o sudalmă în trei etaje probabil nici el nu știa pe cine: pe jandarmii din afară sau pe călătorul dinăuntrul dubei.

Un băietan, cu un șorț murdar și cu cozorocul rupt al șepcii tras după ureche, care împingea pe trotuar o roabă cu niște pachete, mestecând o bucată de pâine, se opri un moment urmărind cu privirea tristul convoi, scărpinându-se la ceafă, apoi, cu un șuier strident, iarăși nu se știe la adresa cui, apucă din nou brațele roabei...

Vania nu putea vedea nimic din toate acestea de pe banca lui.

Prin ferestrele înguste și zăbrele de sus, se reflecta numai lumina divers colorată de la clădirile pe lângă care trecea.

Dar, la un moment dat, respirația lui se opri deodată când, prin geamurile sparte sau deschise ale ferestrelor, răzbătu până și în duhoarea stătută a dubei un miros violent de liliac în floare.

25 Vania se simți mișcat, înduioșat: triumful primăverii și – peste întunecimile vieții – stăpânirea atotbiruitoare a forțelor tainice, primordiale ale firii.

Vis generatrix naturae...¹

Duba, după mai multe ocoluri prin străzile lăturalnice, se opri în fața Închisorii Centrale, care, ocupând

¹ Forța zămislitoare a naturii (lat.) (n.ed.).

un vast pătrat, cu zidurile albe, porțile verzi și acoperișurile roșii, proaspăt vopsite, făcea, în contrast ciudat cu aceste culori vii, o impresie sumbră.

Aici, arestatul politic Ion Răutu fu predat de 5
darmi autorităților civile ale închisorii.

Corpul de clădire destinat deținuților politici era așezat cu fața spre zid, în fundul unei curți în dosul cazematei condamnaților de drept comun pe termene scurte.

10 Deținuții politici erau feriți de contactul cu ceilalți arestați, dar regimul, cum Vania se putu convinge de la prima vedere, nu avea rigorile închisorii din *Numărul Cinci*: ferestrele erau foarte neîngrijit apărate și adesea „scutul“ lipsea cu desăvârșire, lucru explicabil, 15
deoarece aicea se primeau, de preferință, numai deținuți a căror instrucție fusese isprăvită.

„Secretul“ – cum se numea această aripă a închisorii – era, la venirea lui Vania, bine populat.

El regăsi aici, în diferite celule, pe Grișa și Polia 20
Goncev, pe Moise Roitman, pe Vasile Giurilă, pe Ion Prestea, pe Isaac Blumberg, ca și pe Fany Perlov.

Viața pe care o duceau aici tovarășii îi făcu impresia aproape de reînviere a „comunei“ din Hanul Blumberg, mai cu seamă că Grișa Goncev, cu spiritul 25
lui practic și talentul de organizator, reușise să domine situația și să impună abateri de la regulament, care îndulceau mult viața.

El a „propagandizat“ pe mai mulți paznici, care se puseră în serviciul „politicilor“, și a legat rapo- 30
rturi strânse și continue cu lumea din afară, atât prin aceștia, cât și prin arestații de drept comun, pe care îi avea aproape de-a valma sub comanda lui.

Nu trecuseră nici cinci minute după ce Vania fusese introdus în celula lui, când el auzi vocea stridentă a lui Grișa:

– Ura! Ai noștri sporesc! A venit și Vania Răutu, în 5
sfârșit! Măi Vania, hop, pe fereastră să stăm de vorbă!

Seara trecu în conversații și Vania află mai multe noutăți:

10 Cercetările în afacerea cercurilor de autoinstrucție din sud-vest au fost isprăvite.

Cei mai mulți sunt de mult liberați, puși sub supraveghere polițienească.

15 Altora li s-a fixat domiciliul forțat în diferite părți ale Rusiei europene. Numai pentru cei adunați acum la Închisoarea Centrală sunt rezervate pedepse mai aspre, a căror anunțare e așteptată din zi în zi.

20 Cu toate că, în principiu, și la Închisoarea Centrală, deținuții politici urmau să fie izolați în celulele lor, de fapt, Vania, după apelul de seară, care și aici avea loc cu același ceremonial ca și la *Numărul Cinci*, a putut avea câteva întrevederi, la el sau în celulele lor, cu Grișa și Polia Goncev, cu Moise Roitman și cu Ion Prestea.

25 Cu Fany Perlov, care se găsea în secțiunea femeilor, nu izbuti însă să se întâlnească.

Vania se întreba ce impresie face el vechilor prietenii; pentru dânsul, aceștia erau aproape de nerecunoscut.

30 Grișa Goncev lăsase să-i crească părul lui aspru, care îi forma un enorm balon în jurul capului, și își îngrijise o bărbuță în două colțuri ascuțite de păr incolor și țepos. Ochii lui mici și vioi scânteiau de aceeași

voie bună și bucurie a vieții și aceeași hotărâre ca altă dată, numai că gesticulația devenise mai bruscă și mai autoritară.

5 Fratele său, Polia, se schimbase și el, dar cu totul în altă direcție. Părul lui moale, rărit și parcă mort, curgea în plete diforme deasupra frunții palide și a ochilor înfrigurați, care totuși luminau această față rămasă aproape spână. Slab, aproape scheletic, părea frânt, lipsit de resort și evita vădit un răspuns lămurit asupra planurilor și gândurilor lui.

10 Dar Vania fu mai cu deosebire impresionat, deși în alt chip, de Moise Roitman și Ion Prestea.

Cel dintâi, aproape tot așa spilkuit și îngrijit ca înainte, cu obrații tot așa aprinși de o roșeață suspectă, numai că acum încadrați de o scurtă barbă roșcată, tăiată cu îngrijire în pătrat, respira siguranță și voință stoică.

Nici o îndoială nu părea să poată pătrunde în această inimă oțelită.

20 Tot așa de puțin accesibil îndoielii se arăta și Ion Prestea, care, cu brațele lui lungi, acum când obrazul lui dispăruse aproape sub o vegetație incultă, de mult netunsă și încâlcită, făcea și mai mult impresia de stihie, de forță elementară, care poate strivi tot ce i s-ar ridica în cale.

25 Privirea lui era aproape firoasă când, la întrebările de sondare ale lui Vania, el îi strigă:

– Mofturi, palavre, dulcegării boierești! Dinamita, înțelegi? Di-na-mi-ta! Ras tot putregaiul până la rocile sănătoase...

Vara înainta, fără veștile așteptate din „departamentul poliției de stat“ din Petersburg.

Se simțea tot mai mult apropierea zilelor toride ale Cuptorului. Vania fu prins de rutina „Secretului“ din Închisoarea Centrală. Autoritățile erau aproape invizibile, în afară de orele „apelului“, și interveneau foarte puțin în viața deținuților.

5 Memoria lui Ion Răutu, din ce în ce mai resemnat și scufundat în studiile sale, a putu reține din monotonia apăsată a zilelor acestora aproape numai două incidente, foarte puțin însemnate, în fond, dar care n-au rămas fără repercusiune în sufletul său.

Dintre arestații de drept comun ai închisorii, venea mai des în contact cu deținuții politici recidivistul cambriolor, condamnat la doi ani închisoare, Vasca poreclit „Dos-Gol“.

15 El era întrebuințat pentru îngrijirea celulelor și pentru serviciile personale ale deținuților politici.

Încă flăcău imberb, ștrengar, vesel și sociabil din fire, un adevărat vrăbioi născut și crescut în străzile Odessei, el căzu cu desăvârșire sub dominația lui 20 Grișa Goncev, care făcea cu dânsul tot ce voia.

Bineînțeles, el ajunsese, în primul rând, agent de legătură cu lumea din afară, reușind să organizeze, cu ajutorul tovarășilor de închisoare și al camarazilor de profesie din afară, o vastă rețea de corespondenți, informatori și colaboratori.

25 Micile remunerațiuni, pentru serviciile sale, pe care i le acordau deținuții erau primite de dânsul cu recunoștință, dar nu influențau prea mult raporturile lui. Grișa, idolul și stăpânul său absolut, era, în această privință, cel mai puțin generos.

30 Dumnezeu știe din ce pricină, el se aprinse îndată de o deosebită afecțiune pentru Vania Răutu:

– E tânăr, – spunea el lui Grișa Goncev – are caș la gură, dar multe glagole în cap! Șade toată ziulica cu nasul în niște tetravanghele ca acelea și e boier de neam... Am auzit pe Ajutorul că i se cuvine rația de
5 dvorean... bre-bre-bre-bre-bre! Cum l-ați prins printre de-alde voi?

Bacșișurile primite îi îngăduiau un oarecare lux arestanțesc și motivau invidia și pizma altor arestați.

10 Mai cu seamă pentru că Vasca Dos-Gol, care, cum arăta chiar porecla lui, nu se bucura înainte de mare faimă în lumea de caverne, acuma își îngăduia un ton de superioritate, manifestat cu fiorituri de sudălmi groaznice, cu care își împoșca tovarășii.

15 Dar aceștia îi acceptau autoritatea cu oarecare ironie, ca reflex al raporturilor lui cu „politicii“ – aristocrația penitenciarului.

20 Se părea că nimeni nu putea fi mai departe de orice ideologie revoluționară și chiar de orice fel de idealism ca acest produs al faunei din cavernele sociale ale Odesei.

Și deodată, în toată Închisoarea Centrală se răspândi o veste senzațională: Vasca Dos-Gol e arestat și închis într-o celulă a „Secretului“, ca deținut politic, sub acuzarea de participare la o organizație
25 revoluționară.

Surprins cu niște scrisori cifrate, el, după ce încercase să le înghită sau să le distrugă, își asumă cu mult eroism toată răspunderea, refuzând să denunțe atât pe autorii, cât și pe destinatarii acestor scrisori.

30 Toată holota închisorii, la început stupefiată, se aduna acum sub fereastra celei sale și dădea curs liber invectivelor și batjocurilor:

– Măi Vasca, măi Dos-Gol, – grohăia Anton Cârnațarul, un burduf de grăsimă râncedă – te tragi

în degete cu împăratul, măi, revoluționarule, scăpat din tusa babii...

– Cum scăpat, măi, de babă? – obiectă cu gravitate Fănică Craiul, un lungan mălăieț și ciupit de
5 vărsat, cu o voce de falset răgușit. El s-a scăpat și lumea crede că e adicolon; când colo era bombă de dinamită, hă-hă-hă-hăă!...

– Ho-ho-hoo! – tuna în ison holota pușcării.

10 Fața lui Vasca Dos-Gol, îndărătnic palidă și veștejită de viața de mizerii și vicii și de lungi închisori, se înroși acum de furie și ochii lui, de obicei veseli sau adormiți, fulgerau:

– Mă!... Mă!... Mă!... – se înăbușea el de indignare – v-aș spune eu ceva, trăsni-v-ar, v-aș spune...
15 Dar acum prințipurile nu mă lasă! Nu pot, trebuie să sufăr pentru obrazul tovarășilor mei de alături...

– Hă-hă-hă-hăă! – răsună holota. Auzi borâtul de fecior de lele?... Prințipuri! Ho-ho-ho!... Ține-te, dosul meu, că te rupi!...

20 Vasca Dos-Gol, aproape leșinat de furie, își strânse buzele cu dinții până la sânge și, gemând, se aruncă pe pat de unde se descarcă cu voluptate în înflorituri fantastice de literatură populară, dar numai în *șoapte*, ca să nu atingă obrazul tovarășilor:

25 – Băga-v-aș stâlpu de telegraf în mațele bunicii! Pârliților! Vagabonzilor... – și asemenea exerciții stilistice urmau până la nesfârșire.

Și mai departe, atitudinea lui Vasca Dos-Gol a fost ireproșabilă în fața jandarmilor și autorităților
30 închisorii.

„Cum se explică această atitudine?“ – se întreba Ion Răutu.

Ce-l mâna pe un Vasca Dos-Gol în rândurile revoluționarilor? De unde acest eroism, această însuflețire? Care este mecanismul psihic care a dus la aceste rezultate și prin ce se deosebește el, în fond, de acel al eroilor și al martirilor din elita omenirii?

Cu cât studia Vania legile economiei și ale vieții sociale, cu cât se părea că-și dă mai bine seama de complexul fenomenelor sociale și de condițiunile de propășire, cu atât parcă înțelegea mai puțin, individual, pe cei mai buni prieteni ai săi și chiar pe sine însuși.

Care sunt resorturile reale ale vieții lor sufletești?

Ce-i mână pe ei, pe toți, spre jertfirea de sine, spre pieire?

Oprimat și moleșit de căldurile lui iulie, într-o noapte fără lună, respirând la fereastră adierea nopții și admirând cupola înstelată, cu focarul roș al Antaresului din sud, Ion Răutu ședea mereu mestecând aceeași blăstămată întrebare.

Închisoarea era învălită în tăcerea și amorțeala nopții.

În liniștea aproape desăvârșită, abia din când în când răzbăteau zgomotele îndepărtate din centrul unui mare oraș sau pașii apropiați ai sentinelor de-a lungul zidurilor...

Deodată, Vania tresări.

Auzi de departe, departe, un sunet prelung și lugubru, un urllet de lup!

Ce-i aceasta?

Îndoială nu poate fi. E urllet de lup. E în apropiere o menajerie? Apoi, urllet de lup, vara?

Din nou, din altă parte, ca un răspuns la chemare, încet, parcă și mai încet, dintr-o și mai mare depărtare,

tremură prin văzduh un alt urllet, plin de tragedia foametei și a luptei pentru trai.

Apoi, al treilea, mai aproape, al patrulea, al cincilea, al șaselea...

O haită întreagă de lupi umplea bolta nopții, tot mai de aproape.

Înțelese!

La urletele haitelor flămânde, răspunse întâi, parcă de la o zvărlitură de băț, un urllet de câne, apoi altul și altul...

Și Vania se văzu în toiul iernii, la Năpădeni; pe șesul Podoliei, înecat sub un strat gros de omăt, vâjâie năprasnic un vânt înghețat în plânsul de viscol și aduce tot mai aproape urletele flămânde...

În satul adormit se ridică străjerii credincioși, câinii, și sar spre apărarea vetrei, întrun hămăit asurzitor de dulăi maiestuoși, în acompaniamentul strident al javrelor jigărite...

Închisoarea, cerul înstelat, farul Antaresului, toate au dispărut în pandemoniul de viscol, în saba-tul de fiare învrăjbite.

Și iată, Vania se surprinse și pe dânsul, fără să-și dea seama cum și de când, urlând și lătrând în neștire...

Câinii credincioși resping atacul. Haita de lupi e silită să bată în retragere. Urletele lor sunt tot mai îndepărtate, se împrăștie, se aud tot mai slabe, mai rar... Apoi, se tolesc, se aude numai suflul vijeliei... Și câinii se potolesc cu încetul, revine liniștea în sat...

Și iată, primii cocoși vestesc apropierea zorilor dimineții...

Vania își șterse sudoarea de pe frunte și ochii umeziți. Închisoarea se scufundă în tăcerea ei moartă,

cupola înstelată scânteia în mii de lumini colorate și ochiul roș, misterios, al Antaresului își lansa veșnicile mesagii din nesfârșire.

– Vania! Vania! – auzi Ion Răutu pe neașteptate de la o fereastră vecină, vocea înduioșată ca niciodată a lui Ion Prestea. Ah, măi Vania, ai auzit, măi, ce frumos? Aveți voi lupi la voi, la Năpădeni?...

Vania își dădu seama că, în gama de urlete, se auzea și glasul fioros al lui Ion Prestea, născut și crescut și el la țară.

Dar gravul Moise Roitman, orașanul, dar Grișa și Polia Goncev, vlăstari de multe generații de funcționari? Schelălăitul lui Grișa atingea perfecția!

Nu ajunge dar, pentru vreo explicație, nostalgia oamenilor de țară, încătușați între zidurile unei închisori.

Ce putere mistică, ce minune, ce efluvii tainice din adâncimile sufletești au topit sute de ființe răzlețe, adunate din întâmplare din toate colțurile unui imens imperiu aici, în Închisoarea Centrală, despărțite nu numai de zidurile camerelor lor, dar de obârșile lor, de destinele lor, de toată viața lor și de toată structura lor psihică, – prin ce magie, prin ce sugestii au putut să cedeze acestei contagiuni și să apară ca un singur suflet colectiv, aproape ca un singur organism, care vibra, în concertul acesta improvizat al stepelor de iarnă, de aceeași viață, animat de același gând, de același sentiment?...

Cum se poate naște așa comunitate sufletească între ființe atât de disparate?

Ce ne mână, sub ce dominațiune trăim, care sunt adevăratele, adâncile noastre năzuinți?

Instinctul gregar?...

Eternul lut omenesc...

PARTEA II SPRE ALTE ZĂRI...

Cap. XVIII

CĂSĂTORIA

La începutul lui august sosi, în sfârșit, din Petersburg, decizia „departamentului“.

Căpitanul Paciewicz ținu să anunțe el însuși lui Ion Răutu soarta ce-l așteaptă.

În consecință, el primi cu o înaltă afabilitate pe Vania în cancelaria Închisorii Centrale.

– Bună ziua, domnule Răutu! – îl salută căpitanul scrutându-i expresia. Bună ziua! Sunt fericit că-ți pot aduce la cunoștință hotărârea milostivă, foarte milostivă, a Majestății Sale Împăratul. Vei fi trimis numai pe trei ani în părțile mai puțin îndepărtate.

Căpitanul strecură parcă cu voluptate această desemnare, în limbajul oficial, a Siberiei Occidentale.

Mâna lui grasă și îngrijită mângăia barba roșcată, parfumată, pe când ochii suri, reci nu slăbeau un moment pe Ion Răutu.

– Domnule Răutu, – continuă vocea insinuantă, parcă după oarecare ezitare – vei fi trimis într-o localitate în care vei avea cât mai puțin contact cu lumea revoluționară. Pentru dumneata, deportațiunea nu e considerată atât ca o pedeapsă, cât ca un mijloc de precauțiune, de profilaxie. În situația dumitale socială, fiind dată și averea pe care probabil ai s-o moștenești, noi trebuie să fim siguri că vei ieși din lagărul

dușmanilor Majestății Sale Imperiale, în care sperăm că ai intrat numai din inexperiență și din temeritate juvenilă...

5 Ion Răutu ascultă fără nici o reacțiune, în tăcere, aceste insinuațiuni perfide.

El însuși se mira că nu resimțea nici o revoltă și își aducea aminte cu un surâs trist, înduișat, de riposta lui violentă, în situația analogă, la intrarea în Castelul din Chișinău, cu vreo doi ani în urmă.

10 Paciewicz, după ce așteptă câteva momente răspunsul, zâmbi disprețuitor la tăcerea îndărătnică a arestatului și, cu o mișcare din cap, Răutu fu concediat.

Vestea cu atâta nerăbdare așteptată timp de peste doi ani, ciudat, acum părea lui Vania că venise prea devreme.

15 El se simțea neliniștit și îngrijat.

Înceta un regim de viață cu care se deprinsese și la care se adaptase.

Și ce venea în schimb ?

20 Necunoscutul...

În zadar își tortura imaginația: nu-și putea închipui nici chiar în cursul zilelor următoare, în rutina mărunță dar inexorabilă a existenței.

25 Și schimbarea îl surprinde în clipa în care el însuși se află în plin haos sufletesc, nereușind încă să găsească răspunsul la „blăstămatele chestii“, fără să-și știe rostul!

Cum și pentru ce va trăi el în acele depărtări misteroase și ostile ?

30 Și studiile lui, cărțile lui, care singure i-au dat – lărgind hotarele lumii perceptibile – un interes pentru viață și i-au dat chiar putință să reziste acestor vremuri maștere ?

Ce nădejde, în această privință, îi poate da vegetarea în condițiunile primitive, în mijlocul unei naturi crunte, într-o pădure omenească.

5 Va trebui să abdice, să renunțe la căutarea cărării sale, la preocupări științifice, la gândire, la orice viață intelectuală ?

Apoi, Tania!...

Scadența fatală a angajamentelor.

Fatală ?

10 Deodată, îl cuprinse un sentiment acut de rușine:

„Ah! Ticălos cuconaș de bani gata – se gândi el. Ți-e frică pur și simplu de viață, în afară de aripa babachii...“

15 Ca reacțiune, Vania năvăli în curtea „Secretului“ cu urale...

„Secretul“ era în fierbere: toți deținuții știau hotărârea „departamentului“.

20 Frații Goncev și Isaac Blumberg erau condamnați la câte doi ani de domiciliu forțat în provinciile nordice ale Rusiei europene; Ion Prestea, Vasile Giurilă și Fany Perlov, ca și Ion Răutu – deportați pentru trei ani „în locurile mai puțin îndepărtate“, adică în Siberia Occidentală. Danilov și Maurul – pentru cinci ani în „părțile mai îndepărtate“ – Siberia Orientală,

25 ca și Moise Roitman, însă acesta numai pe termen de trei ani.

Vania se simți penibil impresionat de această pedepsire mai aspră a lui Moise Roitman, care era cu mult mai puțin implicat în acțiunea revoluționară decât el.

30 Seara, la fereastră, în conversație cu Roitman, el nu se putu reține să-și manifeste cu năcaz surpriza pentru această diferență de tratament.

– A, dragă Răutu, mă mir că dumneata încă nu în-
 țelegi distanța care ne desparte în ochii jandarmilor și a
 tuturor slugilor credincioase ale Țarului: dumneata –
 5 pui de boier, moșier, creștin, iar eu – un simplu jidănaș,
proletar intelectual, condamnat să trag pe dracul de
 10 coadă toată viața și, prin urmare, revoluționar ireduc-
 tibil. Unde nu poate fi nicio nădejde, nu e nevoie nici
 de menajamente. Fii pe pace, dragul meu: cu atât mai
 crânceni vor fi cu dumneata, când se vor convinge că
 15 s-au înșelat în așteptările lor...

Plecarea a fost anunțată pentru peste cincispre-
 zece zile.

Tot „Secretul“ se pregătea cu febrilitate pentru
 această lungă călătorie.

15 Rigorile regimului de închisoare, prin forța lu-
 crurilor, mai slăbiseră. Întrevederile erau autorizate
 mai des și chiar deținuții nu erau cu atât strictețe izo-
 lați între ei.

După anunțarea termenului de deportațiune, n-a
 20 mai putut fi întârziată nici căsătoria lui Ion Răutu cu
 Tania Lungu.

Natalia Chirilovna Varnavin, care aranjase toate
 preliminariile cu cei în drept, venea aproape în fie-
 care zi la Centrala, câteodată și de două ori, nesoco-
 25 tînd cu impertinență toate regulamentele. Venea
 când singură, când cu Tania sau cu Iorgu Răutu, pe
 care-l chemase telegrafic. Se îngrijea de publicațiunile
 legale, comanda inele și lumânări; trata cu preotul
 închisorii pentru decorarea capelei; aranja cu Iorgu
 30 Răutu declarațiile de consimțământ și discuta aloca-
 țiunea pentru viitorul tânăr menaj.

Bietul conu Iorgu se simțea prins ca într-o negură.

Pe de o parte, el parcă se simțea vinovat de lipsa
 Smaragdei Theodorovna.

– Măi băiete! – bolborosea el mereu – mama a tre-
 5 buit să se ducă la Kiev, că amu e altă directoare acolo,
 la Institut, pe care n-o cunoaștem... Ar fi trebuit să fiu
 și eu acolo – păcatele mele! – dar amu stau aici cu tine,
 până s-a isprăvi și cu beleaua aiasta, – își stăpânea el
 nodul care-i strângea gâtul, ori de câte ori își aducea
 aminte de „beleaua“ căzută pe capul „băietului“.

10 Pe de altă parte, el nu știa ce atitudine să ia și față
 de căsătoria însăși, așa de puțin compatibilă cu toate
 tradițiile Răuteștilor.

– Măi băiete. Natalița spune că așa trebuie, că-i
 bine – Dumnezeu știe, nu mai înțeleg vremurile
 15 aiestea... Și tu ești nevrâstnic încă, și ea încă un plod
 crud... Și apoi, zice Natalița că nici nu se duce amu
 cu tine! că rămâne încă la școală... De! Dacă n-a
 mântuit-o!... Dar ce fel de nuntă îi aiasta? La tem-
 niță... Și mama nu poate veni amu. Că-i o nouă di-
 20 rectoare acolo... la Institut la Kiev... Îi foc... și amu
 stau aici cu beleaua aiasta, – păcatele mele! Dumne-
 zeu să mă ierte!...

Iorgu Răutu își găsea puțin echilibru, devastând
 magazinele de confecțiuni pentru a aproviziona pe
 25 „sărmanul băiet“ cu toate cele trebuincioase în „blăs-
 tământul cela de Sibir“.

Natalița și Tania, pe care le târa cu el prin prăvălii,
 în zadar încercau să-i potolească excesul de zel.

– Zi-i, Nataliță, să dea un ogheal cald, gros și
 30 trainic, pentru prăpădenia ceea de Sibir...

Mai multe rânduri de haine, perechi de ghete și
 ciubote, rufe, blănuri, destinate pentru „prăpădenia
 ceea de Sibir“, dădeau camerei lui Iorgu de la Hotel
 Londra aspectul unui bazar.

Iorgu Răutu urma cu stricteță în comenzile și cumpărăturile lui numai două reguli:

– Să dai ce ai mai bun, domnule, mă-nțalegi? Pentru băietul meu, care se duce Dumnezeu știe unde, în fundul lumii. Să-mi dai ce ai mai bun, mă-nțalegi? Zî-i, Nataliță, în limba lor, că văd că zgâiește ochii la mine parcă ar vide un tatar...

A doua regulă era ca să nu dea niciodată mai mult de jumătate din prețul cerut de negustor.

La început, această nevinovată manie ducea la conflicte tragicomice:

– Bre omule – căuta el să explice negustorului care își zgâia ochii – bre omule, eu nu sunt un boboc, n-ai să iei de la mine zăce prețuri, mă-nțalegi, ori, ori, cu mine nu merge așa! – ciocănea el, fudul, cu două degete în tejghea.

Foarte curând, însă, negustorii prinseră meșteșugul și Iorgu Răutu era foarte mulțumit că izbutea să plătească și mai puțin de jumătate din prețul inițial.

Natalița și Tania, din când în când, numai plesneau din mâni, dar n-aveau cruzimea să-l dezamăgească.

Ele căutau să-l convingă măcar pe moș Iorgu să-și reducă cumpărăturile, pentru că, după regulament, un deportat nu poate avea un bagaj mai greu decât maximum „două puduri“ (vreo 30 kilograme).

Cu acest prilej, Iorgu Răutu nu se mai putu stăpâni și izbucni:

– Cum? Mânca-i-ar viermii, putrezească-le-ar ciolanele! Să-l trimeată pe băiet la capătul lumii, în blăstămata ceea de țară, gol, să înghețe de frig? Auzi? – două puduri! Lasă că-i trimet eu și prin poștă de-a dreptu acolo unde a fi...

Natalița și Tania se priviră înduioșate față de acest sfârșit al „operațiunilor economice“ ale lui moș Iorgu.

Căsătoria a fost oficiată în capela închisorii de preotul ei bătrân, care, cu vocea-i de căpriță bolnavă, rumea de-a scăpare rugăciunile cuvenite.

În capelă, în afară de cei doi miri – Vania în veston nou, cumpărat de Iorgu Răutu, iar Tania în bluza ei obișnuită –, nu se mai găseau decât nunii – Natalița și soțul ei Serghei Semionovici Varnavin; Iorgu Răutu și Caterina Matveevna Lungu, din familiile mirilor, și directorul închisorii; nu lipseau și câțiva paznici înarmați la ușă.

Într-o atmosferă apăsată, această ceremonie – de obicei solemnă și impresionantă prin atmosfera de nădejde și bucurie – luă un aspect funebru.

În zadar Natalița încerca să „învieze“ asistența.

Iorgu Răutu, sumbru, ofta și numai din când în când, în uitare de sine, ținea isonul vocii răgușite a dascălului, cu veșnica-i notă de bas profund: *O-o-o-n-n-n*.

Alături de el, Ecaterina Matveevna, tăcută ca totdeauna, dar mai palidă ca de obicei, plângea înfundat în batista ei, pe care mereu o ducea la ochi și la gură.

Mirele, Ion Răutu, părea că nu crede în realitatea acestei scene. Și, aruncând din când în când câte o privire intimidată spre Tania, „mireasă“, parcă se aștepta în fiecare moment să fie trezit din somn.

Numai Tania simțea toată gravitatea și înțelesul solemn al momentului.

Liniștită și hotărâtă, ea era pătrunsă de conștiința misiunii ce-și lua și răspunsul ei la întrebarea preotului – „da!“ – parcă vibra de o sonoritate neobișnuită pentru glasul ei. După „Isaia dănțuiește“ și după binecuvântarea preotului, la încheierea ceremoniei, atât de insolite în cadrul acesta, asistența rămase un moment stingherită, în neștiință de ce trebuia să mai urmeze.

– Vania, Tania! – cea dintâi își veni în fire Natalița – acum sunteți soți, sărutați-vă!

Vania, stângaci, se aplecă spre „soția“ lui și o strânse în brațe. Simțind fiorul ce o cuprinsese, mișcat, o sărută pe ochi. Tania, albă ca varul, tremurând, își pierdu parcă simțurile și era cât pe ce să cadă jos, dacă nu îi sărea în ajutor Natalița.

Directorul închisorii tuși jenat:

– Domnilor, vă rog primiți urările mele de fericire: noroc și sănătate, viață lungă! Dar acum, domnul Răutu trebuie să meargă în camera dumisale și biserica trebuie să fie golită pentru vecernie.

Iorgu Răutu sărută pe Vania, repetând numai vorbele-i obișnuite:

– Măi băiete, măi băiete, ce să facem? Așa a vrut, se vede, Dumnezeu!...

Vania își simți tot obrazul muiat de lacrimile tatălui său.

Ecaterina Matveevna plângea și ea în hohote, îmbrățișându-și *copiii*:

– Știi, Vaniușa, eu totdeauna te-am iubit ca pe un copil al meu. Să ai milă de Tania. Ea îți dă tot sufletul și vei vedea ce comoară este.

Natalița, lăsând în sfârșit din brațele-i pe Tania, protestă:

– Mă rog, ce vă bociciți atâta? – trepida ea indignată. Parcă sunteți la înmormântare. Iaca, Siberia! Mare lucru, dacă este dragoste! Sunt încă tineri. Va topi dragostea lor toate omăturile din Siberia. Apoi, trei ani vor trece ca un vis. Hai să lăsăm acum pe bietul Vania! – și cu o voce nu tocmai potrivită cu jovialitatea cuvintelor, urmă: – Vedeți că domnul director își pierde răbdarea.

Cap. XIX

POHODUL

La gară, unde deportații au fost aduși noaptea târziu în două „dube“, un capăt al peronului, golit de public în fața vagonului penitenciar cu ferestrele zăbrelete, a fost păzit de două rânduri de jandarmi.

Nici rudele deportaților, după ce-și luaseră rămas-bun de la aceștia încă dimineața la închisoare, n-au mai fost lăsate să se apropie de vagon. Vania însă putu zări în mijlocul mulțimii, lângă perețele gării, figurina slăbuța a Taniei, alături de silueta impunătoare a Nataliei Chirilovna. Exclamațiile tovarășilor de drum îi arătau că și pentru ei peronul nu era pustiu.

La plecarea trenului, mai multe batiste fură fluturate la adresa lugubrului vehicul, care îi ducea spre destinul necunoscut.

În lumina felinarului, Vania putu zări chipul fin al doctorului Roitman...

Și, în ultima clipă, auzi și vocea nazală, tremurată, atât de bine cunoscută:

– Să trăiești, Vaniușa, curaj, nu mă uita!

Vagonul porni.

Un moment, cei de pe peron se sileau să-i țină pasul, apoi, cu încetul, au rămas în urmă, topiți într-o masă nedeslușită, din care răsăreau numai câțiva

fulgi albi ai batistelor agitate; iată, în sfârșit, și luminile gării înecate în noapte...

Vania se întoarce...

Tovarășii săi de drum își alegeau băncile și își aranjau bagajele.

Grișa Goncev, cu spiritul lui de gospodar și cu talentul său tehnic, își întocmea între două bănci, cu ajutorul pledurilor și al sacilor cu bagaje, un compartiment confortabil pentru dânsul și pentru Polia, a cărui sănătate îi inspira grijă.

Moise Roitman a și scos o carte și încerca să citească la lumina lămpii din tavan.

Isaac Blumberg și Vasile Giurilă, buni prieteni încă din vremurile „comunei“, vorbeau ceva încet.

Ion Prestea, sumbru ca întodeauna, se culcă pe o bancă răzemat în cot; pe dânsul nu-l petrecuse nimeni la gară...

Danilov, așezat singur la o fereastră, și-a încolăcit, ca de obicei, picioarele unul peste altul și, privind în infinit cu ochii lui suri, clari și gravi, stătea pe gânduri, frecându-și periuța dârză și incoloră de pe bărbie.

Vania tresări.

Pe banca scurtă dintre ușă și fereastră, stătea pitită în colțul întunecat, parcă voind să se ascundă de privirile lumii, o figură impresionantă: o față slabă și lungă, lungită încă de o barbă îngustă și rară, care ajungea aproape de brâu, cu o piele gălbuie lipită de oase, însă cu trăsături corecte și fine, un nas subțire și lung, dar drept; pletele neîngrijite nu puteau ascunde o frumoasă frunte mată, foarte albă, în contrast cu părul și cu ochii mari negri, larg deschiși, care ardeau în priviri îngrozite: un chip de martir de pe icoanele bizantine.

– Tovarășul Maurul! – exclamă Vania, schițând un pas spre dânsul.

Dar Maurul, prins de spaimă năprasnică, scoase un geamăt de fiară și sări în sus, întizându-și spre apărare mâinile resfirate.

Danilov se repezi asupra lui Vania și, apucându-l de braț, îl aruncă în lături:

– Astâmpără-te, ciocioiașule! – se răsti dânsul printre dinți. Nu vezi că-i bolnav și terorizat? N-are nevoie de temeneli de salon...

Maurul se lăsă pe bancă, hârâind, lărgindu-și și mai mult enormele orbite ale ochilor săi aprinși.

Vexat de dojana brutală a tovarășului Danilov, Vania aruncă o privire dezolată în jurul lui.

Străină de tot ce se petrecea în dos, o siluetă feminină, îndoliată, tot stătea lipită de gratiile ferestrei, parcă silindu-se să răzbată întunericul care învălise de mult peronul gării din Odessa.

Vania se simți deodată singur, prizonier într-o lume neînțeleasă și dușmănoasă.

Se afla totuși între vechi prieteni și tovarăși de luptă, dar cât de adevărată era vorba Undinei, că și de oamenii cu care ești în contact imediat te pot despărți depărtări mai mari ca acelea dintre astrele firmamentului.

O milă nemărginită de sine îl cuprinsese, dar și de bieții aceștia de bulgări de lut însuflețit.

Stăpânit de o nevoie acută de simpatie și de trebuința de a-și revărsa sufletul, se apropie timid de solitara siluetă feminină de lângă fereastră.

Umerii ei tremurau de un plăns tăcut.

După o clipă de ezitare, Vania se așeză molcom pe banca de alături.

Femeia, parcă simțind prezența lui, își întoarse fața plânsă de copil obidit.

Ochii ei verzi, înlăcrimați, reflectau ca diamante razele palide ale lămpii, care aprindeau în aureola bogată a părului ei scânteii de aramă poleită.

La vederea lui Vania, pielea delicată și albă a obrazilor, puțin stropită de pistrui, se acoperi ca de o aburială trandafirie intensă, până la rădăcina părului ei de un roșu aprins.

Vania ghici îndată pe Fany Perlov.

– Tovarășul Vania! – șopti ea, mișcată, zâmbind printre lăcrămi, și se așeză pe bancă, continuând să plângă înfundat în batistă, dar acum parcă mai mult de emoție și surpriză decât de amărăciune.

Vania îi cunoștea povestea încă din expansiunile prin zidurile închisorii: tatăl mort de apoplexie, în momentul arestării, mama rămasă fără mijloace cu copiii mici, un prieten din copilărie, ajuns logodnic, dispărut în cazematele Cetății „Petru și Paul“...

Înduioșat – de ea, de sine, cine-ar putea spune? –, lupta și dansul cu nodul de plâns care-i strângea gâtul.

Fany, fără să-și ridice batista de la obraz, îi întinse ca într-o căutare mută de sprijin, cu un gest atât de feminin, mânuța-i diafană.

Vania o reținu, tăcut, dar puțin înviorat și încălzit de acest rol de protector, care astfel i se recunoștea.

Noaptea înaintea.

Dar în vagon nimeni nu putea dormi.

Excitația provocată de schimbarea bruscă a regimului, aprehensiunea nemărturisită în fața viitorului necunoscut ridicaseră diapazonul emoțional și duseseră la o tensiune, care cerea descărcare.

În urma unui cuvânt aruncat de Grișa Goncev, izbucni cu furie veșnică și interminabilă discuție asupra metodelor revoluționare:

– Proces istoric – scanda cu o răceală voită vocea metalică a lui Moise Roitman, care mașinal tot își deschia și încheia un bumb la vestă –, procesul istoric este un proces de masă, ca rezultat al mecanicii lupțelor de clasă. O revoluție nu poate izvorî decât din mișcarea maselor...

– Dar individualitatea? – întrerupse furios Ion Prestea, tropotind greoi pe loc ca un urs. Dar individualitatea, amice? Faci borș din ea? Dacă la Poitiers, Abderam, comandantul trupelor arabe, ar fi dovedit un talent strategic mai mare decât Carol Martel, ce ar fi fost astăzi cu masele dimitale europene?

– Desigur, pentru a inventa o bombă, – intercala Grișa Goncev, tehnicianul, răsucindu-și cele două colțuri ale bărbuții îmbinate – pentru a inventa o bombă e nevoie de o individualitate, dar un atelier pentru fabricarea ei presupune un anumit mediu, pe care nu-l poate da decât proletariatul industrial...

– Am să mă murez eu, – urlă cu violență Prestea trăsând cu pumnul în speteaza băncii – avem să ne murăm până se va naște proletariatul dimitale? Zece oameni hotărâți pot trimite în tartarale¹ zece împărați unul după altul. Ce regim ar putea rezista unui asemenea purgativ?...

– Dar masele de la țară, moldovenii noștri basarabeni, ca și majoritatea covârșitoare a omenirii, – interveni, cântând pe nas „popește“, și Vasile Giurilă, cu țărâniile și moldoveniile lui.

¹ Probabil, de la expresia rusească *provalitisea v tartarari* – a intra în pământ, a-l înghiți pământul. (n.ed.)

Danilov tăcea, surâzând din când în când sarcastic și sticlind din ochii lui suri, clari și răutăcioși.

Polia Goncev, între două accese de tusă, relevă și el rolul istoric și revoluționar al intelectualilor.

5 Maurul, tot pitit în colțul său, îi privea de mai multă vreme cu ochii săi larg deschiși și febrili, plini de o agonie nespusă, când, deodată, se aruncă sub o bancă și începu să se zbată, urlând în neștire.

10 Sentinelele, care se schimbau la fiecare două ore, stăteau impasibile lângă ușile de intrare.

Dar la o stație, unde în fața vagonului penitenciar se adunase mulțimea curioasă, atrasă de zgomot, ieși din compartimentul său comandantul gărzii, un căpitan bătrân, cărunt și bărbos – care, fără să-și ridice mâna de pe clanță, înaintându-și numai puțin umărul stâng, ca să dea drumul ajutorului său, plutonier reangajat, flăcău înalt, gras și spălăcit, dar spilkuit – știu, prin câteva injoncțiuni scurte, să impună tăcere polemiștilor.

20 Cu încetul se potoli și Maurul.

Vania nu luase parte la discuție.

Se mira și el de uluirea amorțită, de care rămânea stăpânit.

25 După atâta singurătate, când, ca „secretnic“, afară de telegrafia surdă a ciocăniturilor, putea găsi contactul cu lumea aproape numai în citirile sale, – după acel gol de viață, claustrarea în limitele câtorva metri pătrați, imobilitatea în timp și în spațiu – el se simțea acum prins ca într-un vârtej: hotărârea de deportațiune, căsătoria cu Tania, despărțirea de ea și de tatăl său, de toată atmosfera Năpădenilor, societatea zgomotoasă a convoiului de deportați, dus în trenul acesta care, în realitate, se târa greoi ca un melc

de la o stație la alta, dar care i se părea un bolid străbătând vertiginos spațiile nesfârșite...

5 Glasurile i se păreau înecate într-o vâjâitură care îl învăluia și îl izola de viață, ca un strat impetrabil, iar vagonul penitenciar, cu locatarii săi, numai un decor ireal...

10 Însuși subiectul discuțiilor, care pe vremuri îl pasiona atâta, îi inspira acum prea puțin interes: înainte de toate, trebuie lămurită problema morală, găsit rostul vieții, lămurită situația omului în natură, descoperit rolul real al conștiinței în complexul forțelor mondiale.

15 Dacă omul este numai jucăria stihilor, totul se reduce la o înșelăciune de sine, la o iluzie: *vouloir, illusion! aimer, illusion!*

Numai suferința e o realitate, – iată, chiar suferința acestui ghem de fată.

20 Vania strânse mânuța Fany-ei. Dânsa îi răspunse surâzând, fără să-și deschidă ochii: în vijelia discuțiilor, ea de mult încetase să plângă și, potolită, sughițând numai din când în când de plâns, copilărește, se lipi de Vania închizând ochii.

După intervenția comandantului gărzii, se așternu în vagon o tăcere apăsată.

25 Sfășiați de oboseală și de emoție, deportații se înghemuiră fiecare pe banca lui scurtă, acoperită de câte un pled și cu sacul cu haine în loc de perină. Și, unul câte unul, fură cu încetul prinși de somn.

30 Chiar Maurul își pusese capul pe banca dinaintea și nu se mișca, gemând numai în răstimpuri.

Căpșorul Fany-ei, cu gloria lui aurie, căzu pe umărul lui Vania. Acesta o răzema ușor de spetează, așternu pe banca din față peste pledul ei pe al său,

ășeză la părete o perinuță de voiaj, datorită solicitu-
dinei lui Iorgu Răutu, și ridicând-o ușor în brațe, o
culcă în acest așternut improvizat.

5 Fany se lasă îngrijită ca un copil, cu surâsul feri-
cit pe față, lipindu-și numai ușor pe furiș buzele de
mâna ce o ținea după gât.

Dar somnul fugea de Vania.

El încă se simțea ca împlântat într-o pastă opacă.

10 Visător, se răzema de fereastră, urmărind primele
luminișuri ale răsăritului.

Gândurile i se rostogoleau greoaie, ca niște bolo-
vani într-un torent de munte.

Ajuns la hotarul necunoscutului, toată viața lui,
de la primele amintiri ale copilăriei, se desfășura îna-
15 intea lui: Năpădenii, pensionatul pastorului Falin,
liceul, familia Lungu, Hanul Blumberg, Odessa, Cas-
telul din Chișinău, Numărul Cinci – în icoane colo-
rate și vii ca scene ale realității, întretăiate de aceleași
blăstămate întrebări: De ce? Și apoi?

20 Afară, lumina cenușie a dimineții înnourate dez-
văli peisagiul dezolat al stepei ucrainene în toamnă,
atât de deosebit de dealurile dulci ale Basarabiei: o
câmpie plană și nemărginită, fără nici o undulație de
teren, fără nici un copac, fără măcar vreun bloc de
25 piatră eratică, fără vreun accident care să poată opri
privirea, peste tot numai verdeța gălbuie a miriști-
lor și a fânețelor tăiate, – o întindere vastă ca ocea-
nul, dar monotonă și mută, pustie după încheierea
muncilor de țară, fuge în nesfârșire...

30 ...Și totuși rămâne veșnic redusă la o jalnică și
meschină circomferință, sub clopotul opac al cerului
sur, ca mantaua de pușcăriaș, nemișcată în jurul va-
gonului penitenciar, cu el, Vania, drept în centru.

Câmpie, câmpie, câmpie...

Vania, furat de somn lângă fereastră, turtit într-o
postură piezișă, se trezește cu piciorul amortit și cu
o vie durere în coastă...

5 Toți în vagon dormeau încă, afară de sentinelele
înțepenite lângă uși.

Vania acoperi pe Fany cu șalul căzut jos, se culcă
în cot pe bancă și din nou adormi liniștit pe scân-
durile goale.

10 Răutu se ridică de pe culcușul lui improvizat cu
toate încheieturile anchilozate, parcă nu se găsea pe
trupul lui un singur punct neîndurerat.

Întinzându-se ca să se mai dezmoștească, băgă
de seamă că în tot vagonul, afară de dânsul și de sen-
tinele, numai Maurul era treaz.

15 Cu ochelarii pe nas, acesta examina cu multă mi-
nuțiozitate un ou, inspectându-i suprafața și expu-
nându-l la lumină. Pe urmă, scoase din sac o pâne, o
duse la nas, apoi îi cercetă coaja, tot așa cu de-amănun-
tul, ridică un colț și cu cuțitul tăie din miez: precau-
20 ționi împotriva otrăvii...

Mestecându-și cu îngrijire acest dejun frugal, to-
varășul Maurul, din când în când, arunca spre Răutu
priviri bănuitoare.

Acesta își luă inima în dinți:

25 – Tovarășe Maurul, nu mă recunoașteți? – i se
adresă, dânsul cu sfială. Sunt Ion Răutu.

– Nu te recunosc și nici nu te cunosc! – îi mârâi
nenorocitul uitându-se încruntat în lături.

30 – Nu vă aduceți aminte, la tovarășul Pudel, con-
ferința despre rolul proletariatului și al țărănimii?
V-am răspuns eu, introdus de tovarășul Undina.
Îmi zicea Pimperlic...

– Pimperlic? Ce Pimperlic? – se oțări deodată Maurul săgetându-l acum cu priviri furioase. Ce Pudel, ce Undina, ce conferință? Minciuni, minciuni! Pimperlic!... *Pim-per-lic!*... Ești un agent al
5 Lăscăreștilor!... – șuieră el deodată, rotindu-și ochii. Și din piept se auziră hârâituri de agonie.

Răutu, spăriat, îl lăsă în plata Domnului și se întoarse la locul său.

Al *Lăscăreștilor*? Nu înțelegea nimic!

10 Printr-o deschizătură în nori, năvăliră pe fereastră razele oblice ale soarelui și îmbrăcară în flăcări chipul feciorelnic din față, aruncând stropi de aur pe pielea-i străvezie de trandafir.

Printre genele întredeschise, luciră smaragdele
15 ei luminoase și, zâmbind fericită, Fany îl salută cu vocea-i subțire și dulce de copil somnoros:

– Bună dimineața, tovarășe Vania. Cum ai dormit? Cum te simți?

De atâtea ori i-a venit acest salut din celula *numărul șapte!*
20

Toată lumea era sculată și preocupată de rudimentarele îngrijiri de toaletă, când în vagon apăru comandantul gărzii, însoțit de plutonierul ajutor, pentru ceremonialul obișnuit al apelului de dimineață, care
25 era cu stricteță observat în tot timpul drumului.

După retragerea comandantului, plutonierul Carpov, cu picioarele crăcănate „voiniceste“, cu o mână în sold, iar cu alta răsucindu-și mustața incoloră și subțire, cu sfârcurile ei agresiv îndreptate spre nările enorme și franc deschise, declară:
30

– Domnilor, ne apropiem de stația Kazeatin. Puteți avea acolo apă clocotită pentru ceai. Dacă

mai doriți să cumpărați ceva, vă rog să-mi spuneți, ca să iau notă...

Grișa Goncev aranjase cu ajutorul geamantanelor, în pasagiu, între patru bănci, o masă. Iar tovarășul
5 Fany fusese invitată să prezideze sfânta comuniune de „ceaiofagie“, sarcină de care, roșind până la rădăcina părului, se achită cu multă drăgălășenie, strângând în jurul său tot vagonul, în afară de Maurul. Chiar ursuzul Ion Prestea se întrecea în gentilețe.

10 Momentul acesta îl alege Vania Răutu pentru o surpriză de mult pregătită:

– Scumpă domnișoară, – se adresează el ceremonios drăgălășei prezidente a mesei de ceai – să-mi dați voie să vă restitui un obiect care vă aparține.

15 Și cu gravitate scoase din plic o splendidă buclă de păr roș.

Nu putea fi nici o îndoială de proveniența ei.

Bietei Fany i se tăie respirația.

Rămasă ca fulgerată mai multe clipe, ea reuși, în
20 sfârșit, să întrebe printre lacrimi:

– Cum?... De unde?... Cine ți-a dat-o...

– Nu, nu! Fii liniștită, nu *el*, – îi răspuse Vania, mulțumit de farsă, și-și povesti vânătoarea după firele de aur din celula *numărul șapte*.

25 – Hm! Adevărat *Ritter von Tugendburg*, cavalerul nostru de la Năpădeni! – rânji răutăcios Danilov. Nobilă contesă, aruncați-i năframa!...

Compania izbucni în hohote de râs.

Fany își reveni în fire și sări îndată în ajutorul lui
30 Vania.

– Îți mulțumesc, tovarășe Vania, ești tare drăguț, sunt foarte mișcată! Nu te uita la domni aceștia acri și prost crescuți. Și te rog, în semn de recunoștință,

pentru sprijinul atât de prietenesc pe care mi l-ai dat ca vecin de celulă, să-ți păstrezi bucla ca amintire a cunoștinței noastre, atât de frumoasă în acele vremuri triste.

Acum veni rândul lui Vania să roșească...

5 Rutina vieții de convoi reluă stăpânire asupra vagonului penitenciar din Odessa.

Niciodată Vania nu și-a putut preciza amintirile din această lungă călătorie, care a ținut patru nopți și trei zile, până ce micul grup eratic din Odessa a fost vărsat în albia largă a convoiului de deportațiune din Moscova.

Vagonul penitenciar era înlănțuit de alte vagoane pline de călători, trecea prin gările marilor centre, animate de mișcare și de lumină, de multe ori era detașat de la un tren și legat de altul; adesea imobilizat ceasuri întregi pe vreo linie de garaj.

Dar, constituind o lume de sine stătătoare, fără contact exterior, ca o monadă leibnitziană, vagonul ducea o viață proprie, deosebită de restul universului.

20 Totuși, nu reușea să se închege într-un organism viu și să-și creeze un suflet.

Prea vie era încă pentru fiecare din pasagerii săi ruptura sângerândă de viața și de lupta dinainte de arestare; prea apăsau încă memoria anii de izolare și întuneric; prea recentă și prea bruscă a fost tranziția de la celula tăcută la convoiul acesta zgomotos; prea aproape îl așteaptă dezagregarea și despărțirea, poate pe veci; prea plin de mister și de aprehensiuni se înfățișa viitorul...

30 Convoiul rămânea un conglomerat fără coeziune, în care fiecare atom se claustra în fantasmagoria de coșmar și depresiune morală.

Viața materială comună, discuțiunile și chiar expansiunile nu puteau rupe cu totul crusta în care zăceau învelite sufletele.

5 În această stare sufletească, treceau peisagii, scene vii, multiple și varii figuri omenești, fără să lase un tipar mai trainic în memorie.

Cap. XX
BUTÂRKA

În sfârșit, după a patra noapte de drum, în zori de zi, vagonul penitenciar fu oprit la o mică gară de suburbie din Moscova.

După ultimul apel, comandantul în uniformă de paradă, cu centiron și epoletți de aur, porunci evacuarea vagonului.

Garda încercuise o mare parte din peron, unde plutonierul, prea fudul de importanța rolului său, primea pe arestați cu numărul și-i forma în coloană, urmând ca de aici să plece pe jos până la vestita Închisoare Centrală de Deportăriune sau „de Transport“ – după terminologia oficială –, în cartierul Butârki, la vreo opt kilometri.

Astfel se găsiră spontan înșirați câte doi: frații Goncev; Isaac Blumberg și Vasile Giurilă; Moise Roitman și Ion Prestea; Fany Perlov cu Ion Răutu și Danilov cu Maurul.

Garda, cu baionetele în cumpănă „de pază“, i-a cuprins ca într-un cerc de fier.

Ei se uitau unul la altul stingheriți: pentru prima oară fuseseră coborâți fățiș la ultima treaptă a scării sociale și tratați ca o turmă robită.

Fany, intimidată, îl apucă pe Ion Răutu de mână.

Acesta, care până atunci clocotea, jignit de această degradare, la contactul mânuții tremurătoare se potoli îndată și, luându-și la braț tovarășa, își ridică cu mândrie capul.

Danilov surâdea sardonice.

Ion Prestea, îngălbenit, suduia printre dinți moldovenește.

Maurul își zvârlea împrejur ochii cu spaimă.

Ceilalți, posomorâți, acceptau situația resemnați, căutând să privească indiferenți în lături.

Căpitanul rămânând în urmă, plutonierul Carпов, cu mâna în șold și cu pieptul bombat, comandă cu o voce ascuțită și tăragănată de babă beată:

– Drepti!... Coloana... Mmmarș!...

Orașul părea mort.

Convoiușul șerpua prin stradelele mărginașe, întortocheate și rău pavate, de-a lungul nesfârșitelor ogrăzi prăfuite și îmbălărite, printre care răsăreau, rar împrăștiate, căsuțele dărăpănate de mahala.

Nimic nu prevestea vecinătatea unei imense capitale decât pădurea de cruci aurite din zare, pe cupolele bisericilor ce se estompau pe cerul albicios, împroșcate de primele raze ale soarelui de dimineață.

Convoiușul ocolea cu tot dinadinsul cartierele mai populate și evita arterele mai frecventate.

Rar se putea zări doar câte un precupeț grăbit să prindă la barieră primele care cu provizii de la țară, pornite la târg. Aceștia aproape nici nu dăruiau o privire cortegiului de arestați, – spectacol prea obișnuit în aceste părți.

Din când în când, însă, convoiușul încrucișa la răspântii câte un grup de lucrători sau meseriași, porniți mai devreme spre fabricile sau atelierele mai

îndepărtate. Ei arătau mai mult interes și câteodată
privirile lor trădau simpatie.

O întâlnire stârni o vie emoție în tot convoiul.

O bătrânică, tăbăcită și uscată ca un țâr, deschise
5 portița ogrăzii sale, spre a da drumul în stradă unui
enorm porc negru. Răzemată cu o mână de pervazul
portii, ea se aplecă, lungindu-și gâtul zbârcit spre a
urmări evoluțiile animalului pornit în inspecția de-

10 Din întâmplare, privirile ei se opriră asupra co-
loanei de „politici“.

Nemișcată un moment, ferindu-și cu mâna ochii,
care clipeau de soare, ea își ridică deodată fusta și, bo-
dogănind, scoase din dedesubturile ei misterioase o
15 monedă de două copeici, se strecură ca o șopârlă
printre cordonul de soldați și vârî moneda în mâna
lui Vania; apoi își făcu cruce, șoptind: „Să-ți fie
milă, Doamne, de sărmăneii!“ – și se furișă din nou
printre soldați, înainte ca plutonierul Carpov să fi
20 avut timpul să-și revină în fire.

Vania rămase o clipă uluit; apoi înțelese și fu miș-
cat până la lacrimi.

Fany plângea de-a binelea.

Danilov, incorigibil, mârâi de la spate:

25 – Ha! E atins de sensibilitatea lui de descen-
dent din împărații bizantini, cum se cred toți cio-
coii basarabeni...

La auzul acestor cuvinte, Maurul aruncă lui Răutu o
privire feroce și cu un muget de fiară, bătând din brațe
30 ca din aripi, se repezi să rupă cordonul de caraulă.

Cu greu putu fi reținut și liniștit, dar trebui să
fie pus în fruntea coloanei, mai departe de Răutu, la
care se întorcea mereu în mers, cu bănuială și frică.

Incidentul tăie scurt riposta lui Vania la butada
lui Danilov.

Surâse numai blând, cu tristeță, și se întoarse cu
un gest de absoluțiune.

5 „Ce o mâna pe babă? – se întreba el – ea, o bi-
ată mahalagioacă săracă, de la marginile prăpădite
ale Moscovei? Ce poate înțelege ea din mișcarea re-
voluționară? Ce legătură poate fi între ea și tinere-
tul exaltat din «inteligența» rusă? Acestea sunt – îi
10 fulgeră prin gând – funcțiunile psihice inferioare
ale profesorului Liebermeister, acelea pe care se zi-
dește toată viața morală a omenirii.“

Vania păstră cu sfințenie moneda aceea de două
copeici, înverzită de vreme, ca simbol al acestor
15 „funcțiuni inferioare“.

În sfârșit, după două ore de mers, convoiul se află
în fața lugubrei Centrale de deportațiune din Butârki.

Moritz Arunchin, fost student al universității
din Harkov, iar acum deportat politic în Siberia Oc-
20 cidentală, alerga exultând prin coridorul secției poli-
tice, zbierând cât îl ținea gura:

– Au sosit odessiții, au sosit odessiții! Acum
vom putea pleca!...

Abia intrat în coridor, Ion Răutu fu asaltat de
25 omulețul acesta, aproape pitic, foarte vioi.

Ochii lui incolori ieșeau acum aproape cu totul
din orbite, de curiozitate, ca niște mici conuri ascu-
țite. Cu mâna stângă el își tot trăgea în jos colțul re-
bel al bărbii sale roșcate, care creștea în sus, dând un
30 aspect de asimetrie comică obrazului său verzui, cu
un nas coroiat, strâmbat și el spre stânga.

– Arunchin! – se recomandă el scurt, apucând mâna lui Răutu. Cine ești, de unde vii, încotro ești deportat?...

– Sunt Ion Răutu, din Odessa – începu Vania să răspundă la această grindină de întrebări.

Dar Arunchin fără să-l asculte, îi scuipă:

– Mă duc la fete! – și dispăru în capătul opus al coridorului strigând din nou:

– Au sosit odessiții, au sosit odessiții!

Închisoarea Centrală de Deportăriune din Butârki gema de lume.

Întotdeauna suprapopulată, acum, spre sfârșitul sezonului, aici erau îngrămădiți mii de nenorociți, în nădejdea de a fi expediați încă înainte de iarnă.

Toate semnițiile Rusiei erau reprezentate aici.

Toate dialectele provinciale puteau fi auzite, cu foneticele lor caracteristice, în *a*, în *o*, sau în *u*.

Deportații politici, izolați într-o aripă a imensei clădiri, erau și ei veniți din diferitele regiuni ale împărăției și între ei se auzeau aceleași dialecte provinciale.

Aproape fiecare putea fi clasat după fonetica graiului său.

Moldovenii, sosiți cu convoiul din Odessa, fură cu atât mai surprinși, când una din primele întrebări pusă lui Ion Răutu fu:

– De ce *naționalitate* ești?

Ei socoteau ruseasca lor, dacă nu perfectă, cel puțin destul de corectă ca să poată fi socotită măcar ca un dialect provincial. Nu i-ar fi mirat dacă ar fi fost întrebați *din ce gubernie* sunt, cum erau întrebați tot cei noi sosiți, dar *naționalitate*?...

Ce trăda în pronunțarea sau în aspectul lor origina străină?

– Sunt moldovan – răspuse Ion Răutu.

– Moldovan? – repetă parcă mirat tovarășul Fomin din Samara, care mai cu deosebire se interesa de antecedentele deportaților – moldovan? Unde locuiesc acești *alogeni*? – întrebă el mirat.

Termenul „alogeni“, în limbajul oficial din Rusia, se aplica mai cu seamă grupărilor etnice care se aflau pe o treaptă inferioară de cultură – tătari, kirghizi, calmuci, ciuvași etc.

Nu numai Ion Răutu și Vasile Giurilă, dar și ferocele internaționalist și anarhist Ion Prestea se simți jignit de acest termen.

– Moldovenii – interveni Vasile Giurilă – sunt o ramură a națiunii *române*, adică un popor *romanic*...

Înțelegi... Locuiesc în Basarabia, la hotarul României și Austriei, la granița *occidentală* a Rusiei – sublinie el pentru aborigenul de dincolo de Volga.

Acest mic incident avu un efect imediat neașteptat și nu rămase fără urmări pentru viața lui Ion Răutu.

Spontan, fără nici o înțelegere prealabilă, din acel moment, Răutu, Giurilă și Prestea căutau parcă să se țină în grup și nu mai vorbeau între ei decât moldovenește.

Dar, pentru Ion Răutu, de la această întâmplare, începu să se întărească un sentiment tot mai viu, care, în urmă, îl covârși, – că este *străin* între ruși.

Sosirea odessiților aduse multă animație în grupul de politici din Butârka. Ei complectau convoiul care urma să fie pornit în Siberia peste vreo trei zile.

Din pricina aceasta, fură parcă primiți cu deosebită cordialitate de către tovarășii strănși acolo din toate unghiurile împărăției.

Ei fură repartizați între diverse camere, întrucât nu se mai găsea nici una liberă, și puși în curent cu formalitățile ce trebuiau îndeplinite înainte de plecare, precum și covârșiți de tot felul de sfaturi în vederea lungii călătorii spre necunoscut.

Răutu se trezi în aceeași cameră cu Maurul, care îndată își alese un colț mai întunecat, pe o *nară* de scânduri, care servea de culcuș arestaților, și se piti acolo după bagajele sale.

Instinctiv, Vania își petrecea timpul mai mult în coridor.

De altfel, toată ziua aceasta, cheltuită mai mult în formalități de interogatoriu și înregistrare, înscriere pentru echipamentul reglementar, în legarea de cunoștinți și adunarea și transmiterea de informații, se înfățișa pentru noii veniți ca o haotică învălmășeală, care nu le lăsa nici o clipă pentru reculegere.

Vania aproape nu mai putea deosebi între ei pe tovarășii de nenorocire și se simțea ca rătăcit într-o inextricabilă junglă întunecată.

Spre seară, trântit de-a curmezișul pe *nară*, între doi tovarăși de cameră, fără să fi avut putere să-și aranjeze vreun culcuș mai comod pe scândurile goale și lustruite de trupurile generațiilor care l-au precedat, fără măcar să se dezbrace, Ion Răutu parcă îndată a și fost înecat într-un somn greu, fără visuri.

Când se trezi a doua zi dimineața încă buimăcit de somn și se sforța să-și dea seama unde este, deodată fu izbit de o vedere lugubră.

Lângă ușă stătea gol Maurul, pipăindu-și cu mișcări repezi tot corpul din cap până în picioare.

Și deodată începu să scoată țipete stridente, parcă n-ar fi fost din piept omenesc.

– Ajutor!... Ajutor!... Ajutor!...

Deportații săriră cu toții înspăimântați de pe nare și se repeziră înspre el.

Dar Maurul se agăță de ușa camerei și, ca turbat, se apăra zvârlind cu picioarele și lovind cu pumnii, zbierând înainte năstrușnic:

– Ajutor!!!... Săriți!... Mă omoară!...

Un inspector și mai mulți paznici, năvălind în cameră, se aruncară asupra nenorocitului ca să-l scoată afară.

Maurul însă, cramponat de ușă, țipa mereu cât îl ținea gura:

– Stați! Nu mă bateți!... Acolo este un agent al Lăscăreștilor! – aruncă el spre Ion Răutu. A aflat că sunt adevărat Mavrogheni, descendent din Paleologi, singurul moștenitor legitim la tronul Bizanțului și... m-a curățat... m-a curățat... ca să nu mai pot avea urmași!... m-a omorât... uitați-vă... uitați-vă!...

Ultimele cuvinte se auzeau din coridor, unde a fost dus pe sus, învălătucit într-un pled.

Răutu rămase zguduit.

Numele adevărat al Maurului era Maroghin. Printr-o bolnavă asociație de sunete, el se crezu Mavrogheni și inventă o genealogie care îi dădea dreptul nu numai la tronul Bizanțului, dar, prin Sofia Paleolog, și la al țaratului Moscovei...

Lui Răutu nu i-a mai fost dat să-l revadă.

Cap. XXI

VOLGA, VOLGA...

Odessiții au fost chemați la cancelarie, unde li s-a distribuit echipamentul „cazon“ reglementar: două
 5 rânduri de rufe de pânză de sac, obiele pentru picioare, o păreche de bocanci groși, un „halat“ din stofă groasă, cenușie, care semăna mai mult a pâslă, o șapcă din aceeași materie, fără cozoroc, un cojoc
 10 de blană de oaie, rudimentar tăbăcită, cu un violent miros acru, și o păreche de enorme mănuși din aceeași blană rău mirositoare – fiecare obiect stampilat de o mare pecete neagră.

Răutu era foarte bucuros că o putuse vedea, cu acest prilej, pe Fany Perlov, chemată și ea din secția
 15 femeilor, pentru a primi echipamentul, care se deosebea de al bărbaților numai prin fusta și un tulpan din aceeași pânză de sac, în loc de detaliile respective ale toaletei bărbătești.

Fany se repezi cu un surâs prietenesc spre Vania
 20 Răutu, cu tradiționalul ei salut:

– Bună ziua, tovarășe Vania!... Ai dormit bine?... Cum te simți?

Echipamentul primit a pus o problemă urgentă, întrucât pentru a doua zi era anunțată plecarea: re-
 25 ducerea bagajelor la norma reglementară.

La rezolvirea acestei probleme a luat parte întreaga „Butârka“, dar mai cu seamă tovarășii Arunchin, Fomin și Arthur Schwarzmenn, fiecare în felul lui caracteristic.

5 Tovarășul Costea Fomin, un temperament prin excelență sociabil, se îngrijea mai cu seamă ca efectele să fie repartizate între toți tovarășii astfel ca să fie aruncate cât se poate mai puțin.

Cu profilul lui ascuțit, în care extremitatea nasului
 10 forma vârful unui triunghi de la care fugeau îndărăt fruntea și bărbia, el cutreiera toate camerele, inspecta sacii și lăzile, asorta hainele și obiectele de toaletă, le încerca greutatea și apoi, cu autoritate, decreta redistribuirea proprietăților.

15 Moritz Arunchin, care pierdea respirația la văzul atâtor podoabe înșirate pentru redistribuire, apuca ce-i cădea sub mână, încerca pieptenii și periile, se împopoțona în tot felul de haine, chiar în mărunțișuri femeiești, și se plimba așa, foarte mulțumit de
 20 sine, prin coridor.

Arthur Schwarzmenn, cel mai elegant dintre tovarăși, cu o cărare impecabilă pe cap, care de la frunte
 25 parcă-i despica țeasta până la ceafă, și ale cărui dungi rigide de la pantaloni, ca și toate cutele „vestonului“ parcă scos de sub fierul de călcat, trădau profesia de comis-voiajor, nu se putea stăpâni să nu evalueze precis fiecare obiect.

– Bună stofă, – spunea el, de pildă, pipăind vreo haină – englezească. Cel puțin cinci ruble arșinul...

30 Ion Răutu se trudea mai mult să-și asigure transportul cărților.

Vechii „cercuiști“ și-au petrecut seara cu frații Goncev și Isaac Blumberg, de care se despărțeau

aici, poate pentru totdeauna, întrucât dânșii urmau să fie trimiși direct din Moscova în diferite localități ale Rusiei europene.

5 Pentru ei, prin această despărțire, parcă se încheia o fază din viață.

Nici la plecare, lui Ion Răutu nu i-a fost dat să vadă capitala pravoslavniciei Rusii, întrucât transportul deportaților politici a avut loc de astădată în dube închise.

10 Ei fură îmbarcați, în număr de douăzeci și opt, într-un vagon tras pe o linie de garaj și mai târziu atașat la trenul care urma să-i transporte până la Nijni-Novgorod.

15 În înghesuială, Ion Răutu trebui să împartă o bancă cu Moise Roitman.

Fany Perlov se găsea la capătul opus al vagonului cu Maria Culiceeva, pe care o ajuta cu multă voie bună să-și îngrijească copilul, un băiețel de vreo zece luni.

20 Îmbujorată și voioasă, numai din când în când Fany trimitea lui Ion Răutu câte un surâs prietenesc.

În vagonul îmbăcsit, aerul era greu, pentru că în ziua aceea rece de toamnă nu se putea măcar deschide pentru multă vreme fereastra, din cauza copiilor.

25 Această parte a călătoriei, până la Nijni-Novgorod – vreo 400 kilometri –, a fost cea mai penibilă, atât din cauza condițiunilor materiale, cât și pentru că nu se putuseră încă încheia raporturi mai intime între tovarășii de drum.

30 Pentru Ion Răutu, amintirea acestor zile din tren a fost încă amărâtă de un incident stupid.

Vagonul nu avea compartiment deosebit pentru sentinele. Acestea se instalaseră pe băncile mărginașe, lângă ușă.

5 Soldații care nu erau de rând, ca să se facă comozi, se descălțau și-și desfăceau obielele.

Atmosfera ajunsese irespirabilă.

Ion Răutu băgă de seamă că Fany Perlov devenise subit foarte palidă și cu desperare își arunca privirile spre obielele atârinate la capătul vagonului.

10 El se adresă caporalului:

– Camarade, nu vă întindeți așa... Suntem mulți aici. Aerul și așa e greu! Gândiți-vă că, iată, sunt femei și copii aici! Ne otrăviți cu obielele voastre...

Costea Fomin, la auzul acestor cuvinte, sări ca ars.

15 – Tovarășe Răutu, asta e un ciocoism scârbos! Ce? Noi suntem într-un salon aici? Ce fel de revoluționar ești? Cum poți să te apropii, dacă ai așa nas delicat, de masele populare? Țăranii nu pot întrebuinta apa de Colonia și soldații sunt doar feciori de țărani și nu din plăcerea lor sunt siliți să căraulească aici pe cuconași ca dumneata!

20 – Tovarășe Fomin, – ripostă Răutu – și fără apă de Colonia, oricine își poate îngriji picioarele... Și, în orice caz, ce sunt vinovate tovarășele noastre, ca să plătească sans-fasoanele acestea cu o migrenă?

25 – Ha! – exclamă indignat Costea Fomin – faci încă pe cavalerul! Tovarășelor, vă supără contactul cu norodul? Aveți nevoie de cavalerismul lui Răutu?

30 Vania se uită împrejur. Danilov zâmbea sardonice, ceilalți se uitau în lături ca să-i evite privirile, până și femeile care își duceau batista la nas nu îndrăzneau să-și ridice glasul. Chiar biata Fany, cu ochii ei de smaragd înlăcrimat, se rugă de Vania:

– Tovarășe Vania, nu e nimic. Eu sunt așa, păcătoasă. N-am dormit noaptea și sufăr de migrenă. Noi nu ne ducem la o viață de lux și rafinare. Trebuie să ne deprindem...

5 Ion Răutu se așeză ursuz și puțin rușinat pe bancă. „Lut, lut omenesc!” – își șopti scârbit, fără să știe nici el dacă la adresa sa sau a celorlalți.

Triunghiul măsliniu al feții lui Costea Fomin lucea de triumf.

10 După o noapte de infern și o dimineată pierdută în preocupări banale și în pregătiri, spre miezul zilei, trenul deportaților se opri pe o linie de garaj, care trecea prin cartierele marelui iarmaroc al Nijni-ului, în fața debarcaderului de pe țărmul Volgii.

15 Aspectul orașului, în părțile pe care le-au străbătut, în timpul acesta când nu era sezonul iarmarocului, era fantasmagoric:

Străzi largi și, ceea ce era atât de rar în Rusia, bine pavate, cu trotuare de asfalt, mărginite de două rânduri de arbori înalți și frumoși; enorme clădiri, de
20 cele mai multe ori cu pretenții arhitectonice; bazaruri somptuoase, teatre și biserici cu cupole și turnuri aurite; și nicio mișcare, nicio țipenie de om, niciun glas omenesc, niciun lătrat de câne – un pustiu și o tăcere de țintirim; între pietrele de granit ale pavajului cresc buruieni; clădirile stau parcă oarbe, cu ferestrele condamnate de scânduri, înlănțuite și zăvorite cu enorme lacăte.

Icoana aievea din povești a împărăției fermecate.

30 Ion Răutu în zadar căuta să-și închipuie, în acest cadru de abandon și de moarte, furnicarul omenesc și revărsarea de viață intensă din zilele iarmarocului.

Barjaua – enorm vas destinat pentru transporturi penitenciare, cu puntea superioară anume îngredită de un des grilaj de fier – era, încă din ajun, încărcată până în vârf cu deportații de drept comun și aștepta
5 numai sosirea convoiului cu politiciii.

Mai sus, vaporul „Minin“, care urma să o remorcheze până la Perm, stătea sub presiune, încărcat și el cu mărfuri pentru Siberia.

10 Îmbarcarea politicilor începu îndată, sub privirile curioase ale publicului de pe debarcader și ale turmei mohorâte în halatele arestanțești, înghesuite, ca într-o cușcă, după gratiile de fier de pe punte.

15 Compartimentul „secret“ al politicilor, la pupă, era cu desăvârșire izolat de restul barjalei, în care stătea îngrămădită „șpanaua“ de drept comun – „carnea de pușcărie“; numai zornăitul de lanțuri și duhoarea mulțimilor îngrămădite în mizerie și neîngrijire vesteau această vecinătate.

20 Încăperea politicilor însă era, pentru numărul lor, destul de spațioasă, deși cam întunecată, întrucât lumina nu pătrundea decât prin micile ferestruici late, de lângă plafon.

25 De-a lungul părților laterali, se întindeau niște *nare* largi, în două etaje, pe care, de-a curmezișul urmau să-și aranjeze culcușul deportații.

Femeile și copiii se instalaseră pe *nara* superioară din dreapta, mai luminoasă și mai caldă, fiind îndreptată spre sud.

30 Numai soții Arunchin, căsătoriți abia în ajunul zilei în care fuseseră expediați din Harkov, își aleseră colțul cel mai întunecat, pe *nara* inferioară, din stânga.

Restul s-au așezat pe unde au apucat.

Un șuier prelung al sirenei vaporului vesti plecarea: odgonul de remorcă se întinse și, urmând greoi

și morocănos vaporul în curba pe care o descria pentru a porni în jos, barjaua se urni și se desprinsese de debarcader, ducând în bezna necunoscutului sute de ființe robite și obidite.

5 Trecutul rămânea în urmă, tot mai depărtat și mai uitat...

Femeile – Fany Perlov, Maria Culiceeva, Ana Polejnieva, și baroneasa Gertruda von Ingelströhm – organizează serviciul de prânz.

10 Pe *nara* din stânga, un cearșaf alb, întins, servi de față de masă, pe care fură așezate tacâmurile rudimentare de tinichea și tablă smălțuită, cu merindele aduse într-o coșniță.

15 Lângă ușă, Costea Fomin și tovarășul Ceavcehidze roboteau pe lângă un enorm samovar de tinichea din zestrea barjalei, care cu îndărătnicie refuza să clocotească. Numai plămâni atletici ai lui Ceavcehidze, sărit în ajutorul lui Costea Fomin, izbutiră să-l biruiască.

20 După ce au fost fierte ouăle, Costea Fomin, făcând pe majordomul, pofti la ospăț pe tovarășii împărăștiați în culcușurile lor:

– Tovarăși, masa e gata! Veniți, ca să putem ieși mai de vreme pe punte. Să vedeți ce frumoasă este măicuța Volga...

25 La acest prânz frugal, prezidat, printr-un consens tacit, de Maria Culiceeva, limbile se dezlegară, inimile se deschiseră și începu să se închege obștea barjalei.

– Dar unde-s Arunchinii? – întrebă deodată
30 Costea Fomin.

– Arunchin! Arunchin!... – se auziră apelurile comesenilor.

Din colțul lor, îngrădit de halaturi și cearșafuri, ieșiră Arunchinii: el, voios și zburdalnic, ea, cu o beatitudine întipărită pe fața ei rotundă, îndreptându-și coafura puțin desfăcută.

5 Tovarășul Costea Fomin se uită furios. Maria Culiceeva, zâmbind malițios, le oferi pentru reconfortare un păhăruț de secărică. Baroneasa Ingelströhm, puțin îmbujorată, și baronul Friedtjof, cu o politeță extremă, se dădură puțin în lături ca să le cedeze locul.

10 După masă, publicul „compartimentului secret“ n-a fost admis îndată pe punte, care trebuia mai întâi golită de gloata de drept comun, ferită astfel de contagiunea ideilor subversive.

15 Barjaua luneca lin, fără nici o legănare, după odgonul ce-o lega de „Minin“.

20 Soarele arunca din spate razele sale viorii, care înfășurau dealurile împădurite ale țărmului drept într-o rețea de lumini și umbre, irizau șesul jos din stânga, acoperit de fânețe veștejite până-n zare, și aprindeau crucile aurite de pe biserici, care singure înveseleau puțin satele mohorâte, cu căsuțele lor triste, din bârne înnegrite de vremuri și intemperii.

25 În albia largă ca un braț de mare, măicuța Volga își mâna liniștită și majestuoasă undele sale verzui, cu reflexele roșietice ale apusului.

Liniștea și întinsul respirau măreția și puterea naturii, care parcă vestea suflul poporului zămislit în sânul ei.

30 Tovarășul Costea Fomin, un fiu al Volgii, stătea înțepenit de extaz și privea spre zarea grandiosului fluviu. Deodată, cu triunghiul feței lui, care se profila în azurul cerului, parcă încununat de aureola

razelor solare, el își aruncă capul înapoi și, cu vocea-i puternică de tenor, intonă pătimaș vechiul cântec popular:

5 *În jos, pe luciul măicuții Volga,
Al măicuții noastre Volga,
Pe întinsul ei fără hotare, –
Vișorul încinse o horă,
Vișorașul cel de sus
Tot în valuri este dus!...*

10 Spontan, l-a urmat corul și valurile largi ale acestui cântec, în care de veacuri s-au condensat strădaniile și nădejdiile unui mare și falnic norod de țărani, parcă se revărsau în nesfârșire și puneau stăpânire asupra imensității înviate de vraja amurgului.

15 Vania Răutu, fără voie emoționat, deslușea vocea subțire, argintie a Fany-ei Perlov, dar mai cu seamă îl impresiona adânc, până la deliciul plin de voluptate, tonul grav, aproape bărbătesc, prin care contraltul puternic al Mariei Culiceeva domina tot corul.

20 Toată înfățișarea acestei femei i se întipări în minte așa cum o vedea acum.

25 Departele de a fi frumoasă, cu nasul ei lătit puțin, cu vârful ridicat în sus ca un plisc de rățușcă și cu dinții parcă știrbiți de o strungăreață, ea, după cano-nul de estetică feminină, ar fi trebuit să fie socotită mai curând urâtă.

30 Dar străluceau de atâta farmec și putere ochii ei de un albastru intens și schimbător, respira atâta intelectualitate din fruntea-i bombată, țâșnea atâta sănătate și tinereță din tenul ei fraged, vădea atâta vigoare și temperament corpul ei zvelt și mlădios,

aproape feciorelnic, cu toată maternitatea suferită, încât ea se impunea fără nici o sforțare deasupra frumuseților neprihănite.

5 După primul cântec, a fost atacat repertoriul obișnuit al cercurilor revoluționare și, în primul rând, *Volga* de Nekrasov:

*Volga, Volga!
În primăvara ploioasă
Mai puțin se revărsă
În câmpia cea joasă
Undele tale înmâlite
Ca plânsul amar
Al mulțimii trudite
În toată țara încrunțată,
15 Până-n culmea înmouărată...*

Urmară apoi *Balada lui Ștenka Razin*, acest strigăt neînfrânat al răzvrătirii, amarul *Imn al ocnașului*, duiosul *Cântec* al lui Cernășevski...

Dar Ion Răutu nu mai asculta.

20 Îl cuprinse un sentiment ciudat. Parcă se diferenția, se dezlipia sufletește de tovarășii săi de drum, se simțea parcă străin între ei, cu toată nostalgia de înfrățire, de fuziune sufletească.

25 Precum se deosebea orizontul ondulat și totdeauna cuprins între hotarele intime și prietenoase ale amfiteatrului de dealuri din Basarabia – presărat de sate luminoase, cu căsuțele lor albe, împrejmuite de prispă, cu frontoanele și stâlpii lor sculptați – de nemărginirea acestui peisagiu, întunecat de cuburile din bărne înnegrite, de o arhitectonică atât de primitivă, în aceste

sate ce se oglindesc posomorâte în mărețul lor fluviu, care domină toată priveliștea, tot așa de mult parcă sufletul lui torturat, complicat, tot în nuanțe de sentimente și circonvoluțiuni de gândiri abstracte, îl singulariza față de aceste contururi sufletești vagi, imprecise, dar în același timp simple, grandioase și stăpânitoare, prin vigoarea lor elementară, ca și forțele primordiale ale firii.

10 Cântecul „măicuții Volga“, în modulările lui mărețe, atotdominatoare, nu putea izvorî decât în cadrul acestor peisagii și din sânul acestui popor.

Vania simți atingerea mânuții Fany-ei Perlov pe brațul lui.

Ea îl privea surâzând cu melancolie:

15 – Totuși e un mare popor... – șopti ea emoționată, vădit stăpânită de aceleași gânduri și simțiri ca și el.

Soarele aruncă din urmă ultimele lui scânteieri și dispăru sub orizont.

20 Răsăritul, înecat întâi în tonuri verzui, tot mai întunecate, se învălea treptat în ceața fumurie, prin care răzbăteau cele dintâi licăriri ale stelelor.

– Pofțiți în *caintă*, domnilor! E târziu... – răsună glasul caporalului, comandant al plutonului de
25 gardă pentru politici.

Cap. XXII

OBȘTIA PLUTITOARE

Jos, în *caintă*, în semiobscuritatea pe care se străduia în zadar să o împrăstie lampa de la ușă, după ce
5 zăvorul fusese tras, astfel că singurul contact cu lumea din afară îl menținea sentinela a cărei siluetă se vedea prin ferestruica zăbreliată a ușii, obștea barjalei se înfundă în dez bateri aprinse, prin simplul fapt că, pentru citit, nu era destulă lumină, iar pentru dormit era încă prea devreme, mai ales că și emoțiunile zilei nu puteau da liniște nervilor excitați.

O discuție furtunoasă nu putea, dar, fi întârziată.

Un grup de douăzeci și opt de tineri, în care între „bătrânul“ Artamon Danilov, de treizeci și doi
15 de ani, și precocea tovarășă Sonia Aniutina, de cincisprezece ani, toți ceilalți se înșirau cu vrâsta mijlocie de douăzeci de ani, era natural să fie însuflețit de o ardoare juvenilă și combativă.

Erau, de altfel, reprezentate aici toate neamurile
20 imperiului: „vilicoroșii“, ca Danilov sau Fomin; ucrainenii, ca Tcacenco și Țibuleac; polonezul Obiedzinski; evreii și moldovenii din grupul odessiților; suedezii Ingelströhm; georgianul Ceavcehidze, – ca și toate clasele sociale: fii de dvoreni, de negustori, intelectuali și muncitori.

În sfârșit, faza tragică a mișcării revoluționare, prăbușirea încă prea recentă a partidului „Narodnaia

Volia“, pune înaintea tuturor celor ce fuseseră prinși odată de cicloul revoluției întrebarea chinuitoare asupra viitorului, de care atârna însăși viața lor.

5 În căutarea cărării, se ciocneau întotdeauna aceleași concepții ireductibile și discuțiunea, invariabil, se sfârșea fără ca divergențele să fie măcar pe deplin lămurite și înțelese de către combatanți.

De data aceasta, antagoniștii principali erau, pe de o parte, Costea Fomin și Ceavcehidze, campioni
10 intransigenți ai terorismului individual, până la anarhism, iar pe de altă parte, reprezentanții curentului influențat de social-democratismul occidental, în frunte cu Moise Roitman și cu tovarășul Vasile Vasilievici Vasiliev, care, multă vreme, a lucrat practic între
15 muncitorii fabricilor din Petersburg.

Giurilă și, pe neașteptate baronul Ingelströhm, susțineau o variantă de poporanism colorat de revendicări naționale, pe care, curios, și le însușea în mare parte și fiorosul Ceavcehidze.

20 – Lăsați-o în pace cu organizațiile și propagandele voastre! – zângănea tenorul strident al lui Costea Fomin. Țărănimea noastră nu are nevoie de organizație și propagandă. Ea e comunistă de milenii... Evoluția ei este numai împiedicată de structura de stat și
25 de furunculele putrede, cum sunt orașele noastre! Ne trebuie numai dinamită, ca să dea jos toată suprastructura asta ticăloasă! Să fie distruse toate birourile, cancelariile, toate orașele astea depravate, să fie descătușată țărănimea, și atuncea ea va clădi spontan
30 o societate întemeiată pe dreptul la muncă, pe temeiul de socializare a mijloacelor de producție...

– Foarte bine!... Așa este!... – exclamă cu entuziasm tovarășul Arunchin. Are perfectă dreptate

Fomin, – se adresă el cu un ton de convingere gravă către asistenți.

– Aceasta, tovarășe, e romantism – răspunse liniștit Vasiliev, care, prin ironia soartei, cu trăsăturile
5 lui moi și nasul în cartof, atât de caracteristic rusești, contrasta ciudat cu înfățișarea de orientală a reprezentantului extremist al originalității panruse –, romantism vaporos, care e în contradicție și cu realitatea
10 vieții noastre, și cu legile evoluției sociale. Comunismul *mir*-ului? Dar acesta este creațiunea fiscului țarist, care l-a impus prin răspunderea solidară a contribuabililor din sat. Apoi, *culacii* noștri dovedesc
15 că nu numai în orașe se ridică forțele care stau în calea evoluției sociale. Dinamita, desigur, poate face multe, dar nu poate schimba nici mentalitatea mase-
20 lor, nici, mai cu seamă, nu poate duce la o organizație superioară a producțiunii, fără de care nici un progres nu este realizabil. Această organizație presupune însă o structură economică mai complicată:
25 dezvoltarea marelui industrii, nașterea proletariatului, conducătorul firesc al maselor și factorul esențial al revoluției sociale...

– Bravo! Foarte bine spus! – exclamă și cu mai mult entuziasm tovarășul Arunchin. L-a înfundat pe
25 Fomin, nu-i așa? – se întoarse el spre cei dimprejur.

Giurilă și apoi Ceavcehidze susțineau că teoriile tovarășului Vasiliev constituie o concepție aristocratică, ridicând o minoritate privilegiată deasupra
30 maselor, care au însemnătatea socială și economică covârșitoare, și că tovarășul Fomin e șovinist, uitând că formele comunismului primitiv sunt străine pentru cel puțin o jumătate din populația Rusiei.

Discuția se lărgea, cuprinzând toate problemele imaginabile, se înălța până la culmile abstracțiunilor

metafizice, se adâncea până la analiza formelor și legilor de evoluție biologică și de structură intimă a materiei.

5 Pe Ion Răutu îl izbea, însă, caracterul comun, cu toate divergențele teoretice, al tuturor combatanților: optimismul lor neclintit, credința în triumful apropiat al revoluției.

10 În situația concretă de triumf al țarismului și de lichidare a organizațiilor revoluționare, această notă optimistă făcea o impresie dureroasă asupra lui Ion Răutu: pe de o parte, el se simțea umilit, pentru că nu găsea în sufletul său aceeași credință, iar pe de altă parte, privea cu compătimire la superficialitatea, lipsa de pătrundere și de simț al realității, de care dă-
15 deau dovadă tovarășii săi veșnic rumegând în vid aceleași clișee.

El nu-și dădea seama că în fața lui nu se găseau luptătorii și conducătorii de frunte, ci numai – cum era și el însuși – retardarii, „arrière-garda“ și chiar
20 „trenul“ revoluției, pe care reacțiunea triumfătoare îi suprime pentru a stârpi toți germeii răzvrătirii.

Optimismul acesta s-a afirmat în formă brutală și naivă, când discuția, pe nesimțite, se coborî la speculațiuni pe tema urmărilor biruinții apropiate
25 asupra țarismului.

– Fraților, ce avem să facem cu Țarul? – întrebă deodată Costea Fomin.

– Eu, eu – izbucni Ceavcehidze, o namilă de om cu umeri de un stângen și talia prinsă în inel, un ade-
30 vârat „cunac“ din Caucazia, al cărui temperament sanguin îl ducea mereu la soluțiuni extremiste – eu, eu știu ce aș face! L-aș pune într-o cușcă de fier și, de jur împrejur, la un metru, ca să nu poată ajunge, aș pune o masă încărcată cu tot felul de mâncăruri

delicate, cu vinuri, fructe, la care să stea femeii frumoase, goale, în posturi lascive, oferindu-se bărbaților zdraveni și plini de temperament, și pe el l-aș hrăni numai cu sare și excitante...

5 – Nu! – îi obiectă Costea Fomin – asta nu ajunge! Eu aș lua un cui lung, lung și ascuțit și un mic ciocânel și i-aș pune cuiul pe țeastă, și cu ciocânelul încet – cioc-cioc, cioc-cioc, cioc-cioc!, ca să-i între tiptil, tiptil în creier.

10 Ochii unșuroși ai lui Fomin aveau luciri canibalice și gura lui largă, înfundată, parcă plescăia de voluptate.

Răutu sări indignat:

– Și sunteți revoluționari, înaintași ai unei lumi
15 mai bune, marxiști? Sau canibali? Pentru ce această ferocitate? Înțeleg lupta împotriva formei actuale a statului și a vieții sociale. Înțeleg și lupta împotriva Țarului cu oamenii săi, ca reprezentanți ai acestor forme, dar pentru ce ură, pentru ce patima aceasta sălbatică? Doar ei sunt tot atâta victime ale procesu-
20 lui istoric, ca și muncitorimea. Tot marxismul este întemeiat pe necesitatea istorică a diferitelor faze sociale. Poate fi necesar ca să fie exterminați, dar e tot așa de puțin legitim acest canibalism cum ar fi de puțin justificată ura împotriva unui lepros sau a altui
25 bolnav contagios.

Aici, Danilov, care până acum tăcuse după obiceiul lui, stând într-un colț pe *nara* de jos, cu picioaroangele sale încolăcite, interveni cu intonația care
30 vădea o mare tensiune sufletească:

– Tovarășe Răutu! Dumneata ai văzut vreodată un om spânzurat, un frate, iubita scoasă din ștreang, aruncată în șanț... Ai văzut? Dacă ai fi văzut, ne cruțai aceste împroșcări de sirop sentimental...

Vania, înaintea ochilor căruia apărură deodată vârful de spânzurătoare, o frânghie întinsă, vibrând, și apoi capătul tăiat, aruncat în sus, împletindu-se pe bârna neagră, se așază strivit, șoptind îndurerat:

5 – Tot lut omenesc, veșnicul lut omenesc!

Viața se așază în „secretul“ barjalei – ca într-un bivouac – ca un microcosm, într-o izolare desăvârșită de restul lumii.

10 Ciudat, pentru cei mai mulți dintre călători, și peisagiul, decorul exterior, ca și elementele omenești, printre care barjaua se strecura greoi și stângaci, urmând odgonul, nu prezintau nici un interes, deși ar fi trebuit să-i atragă și prin nouitatea lor, și prin pitorescul lor grandios și original.

15 Dar ei erau absorbiți de ei înșiși, de nădejdiile și de aprehensiunile lor, ca și de procesul de închegare a obștei lor, încât tot universul lor se mărginea la păreții barjalei.

20 Aproape din primele momente, în sânul micii societăți se putea observa un proces de diferențiere:

Un grup însemnat și cu caracter deosebit îl formau „*familiștii*“.

25 Dintre aceștia, atrăgeau atenția cu deosebire soții Polejniev, care, cu cei doi gemeni ai lor, singuri constituiau parcă o lume cu un centru de gravitație proprie.

30 El, un intelectual, literat și artist, cu nervii tociți și cu sănătatea șubredă, prins adesea de accese de irascibilitate, ea, deși încă tânără, făcea impresia unei matrone masive, minte care nu cunoștea avânturi de nostalgie, dar solidă, suflet bine echilibrat, totdeauna în voie bună și stăpână pe sine, deși avea în grija ei nu numai pe cei doi gemeni, dar și pe soțul care cerea

din parte-i și mai multă băgare de seamă și mai mult talent pedagogic decât copiii.

5 Baronul și baroneasa Ingelströhm – tineri, eleganți, ireproșabil crescuți și prietenoși, cu aspectul exterior dovedind deprinderi de igienă și cerințe estetice – păreau aruncați în mediul acesta printr-un crud capriciu al soartei și, cu toate încercările lor de sociabilitate, se singularizau dintre ceilalți.

10 Nu mai puțin se izola și părechea de „ouistiti“¹, cum o poreclise Artamon Danilov, soții Arunchin, care, amoreați ca pisicile primăvara, dispăreau mereu în colțul lor de sub *nară*.

15 Chiar tovarășii Obiedzinski, care se certau cel puțin de zece ori pe zi, din cauză că Obiedzinska, mai matură, bănuia propensiuni galante ale soțului, și tot de atâtea ori se împăcau, chiar prin veșnicile lor certuri și îmbrățișări de reconciliere, se despărțeau din comunitatea burlacilor.

20 Dar, mai cu seamă, „*familiștii*“ aduceau o notă de preocupări de menaj, de interese de „burju“, care exaspera pe tovarășul Costea Fomin, ce clocoțea mereu de zel revoluționar.

Un alt grup îl constituiau femeile nemăritate sau, mai bine zis, neînsoțite.

25 Dintre acestea, situația proeminentă în obștie o avea Maria Culiceva.

30 Întotdeauna veselă și bun tovarăș, interesându-se de aproape de necazurile tuturor și luând parte la bucuriile tuturor, era totuși parcă învălită într-o aureolă de taină.

Soțul ei, un tânăr filolog cu oarecare reputație, se afla deportat în Siberia Orientală de vreo doi ani. Maria, dispărută în subterana revoluționară, nu

¹ Cuvânt francez, desemnând o specie de maimuță mică, arborescentă, din America centrală. (n.ed.)

fusese arestată decât cu mult mai târziu; acum era expediată și ea – într-o regiune și mai îndepărtată – după ce dăduse naștere unui copil.

O apariție fermecătoare și emoționantă era Sonia Aniutina, o fetiță fragedă de cincisprezece ani, care, pentru siguranța împărăției, trebuia să fie înecată în întunecimile înghețate ale Siberiei, numai fiindcă mama ei fusese condamnată la patru ani de muncă silnică, pentru un contact oarecare, în realitate foarte redus, cu acțiunea teroristă.

Sonia, cu sufletul ei candid, se simțea strivită de cununa de martiră și eroină revoluționară și trăda mereu teama de a se dovedi mai prejos de misiunea ei. Poate din această cauză, ea adera întotdeauna la doctrinele cele mai extremiste și susținea soluțiunile cele mai violente.

Fany Perlov lumina și ea toată *cainta* cu ochii ei verzi, cu flăcările părului ei bogat și cu fața ei diafană și trandafirie și, mai cu seamă, cu surâsul ei blând și timid.

Un loc aparte îl avea, în grupul acesta, Aglaia Peșehonova: o siluetă înaltă și zveltă, îndoliată, o figură lungă și palidă, ochi negri parcă stinși și un păr plat, tras la spate, tăcută și tristă.

Era soția unui deportat la munca silnică pe viață, lipsit de drepturile civile, pentru care, dar, conform cu legile rusești, legătura conjugală era ruptă.

Totuși, acum, căpătând cu mare trudă autorizația cuvenită, lăsându-și în urmă copiii, ea pleca pentru o viață de mizerie și umilintă, spre a da soțului ei o îmbărbătare și a-i îndulci puțin viața, fără să știe măcar dacă îi va fi îngăduit să-l vadă.

În jurul acestor figuri feminine, spontan gravitau tovarășii.

Costea Fomin era mereu în apropierea Aglaiei Peșehonova. Plin de îngrijiri înduioșate și de atențiune delicată, de care nu părea capabil și care impresiona cu atât mai mult cu cât erau primite cu indiferență și aproape cu răceală.

Fany Perlov vădit prefera societatea lui Ion Răutu. Iar Maria Culiceeva și Sonia Aniutina erau obiectul omagiilor admirative și al serviciilor dezinteresate din partea tuturor tovarășilor, fără excepția celor însoțiți, ceea ce dădea o notă romantică și oarecum dramatică vieții de barja.

Culiceeva primea aceste asiduități cu surâsul indulgent și puțin ironic al Giocondei, iar Sonia, cu gingășie și grație delicioasă și cu emoțiunea primelor succese.

Întru cât privește pe bărbați, liniile de diferențiere se simțeau între intelectuali puri, ca Moise Roitman, Petre Polejniev și Ion Răutu, „țăranizanți“, ca Vasile Giurilă și Ion Prestea, „proletarizanți“, ca Vasile Vasiliev și Artamon Danilov, pur și simplu revoluționari, revoluționari *an sich und für sich*¹, ca tovarășii Costea Fomin și Visarion Ceavcehidze și, în sfârșit, „sateliți“ rătăciți din variate straturi sociale, ca Fridtjof Ingelströhm, Arthur Schwarzmann, Moritz Arunchin sau Boleslav Obiedzinski.

Liniile de demarcațiune, de altfel, se încrucișau orizontal și vertical, dând o structură ierarhică acestei societăți, efemere, deși abia perceptibilă, dar totuși foarte complicată și autoritativă.

Ion Răutu, deși putea fi inclus în mai multe categorii, nu se simțea comod în niciuna din ele. El

¹ În sine și pentru sine (germ.) (n.ed.)

vedea cu mirare și durere că până și basarabeni lui –
Moise Roitman cu doctinarismul lui rigid și Ion
Pretea cu revoluționarismul lui ireductibil – parcă
5 tot mai mult se îndepărtau de dânsul, lăsându-l sin-
gur, cu întrebările lui blăstămate, care-l închideau,
ca sub un clopot izolator, în lumea lui de viziuni me-
tafizice și de autoanalize sufletești...

Cap. XXIII

„SPANAUA“ ȘI „SOCIETATEA“

Fără voie, Răutu era mereu atras de misterele
compartimentului deportaților de drept comun, ți-
5 nuți în strictă izolare de „politici“.

Într-o zi, însă, el reuși să se furișeze neobservat
până la intrarea în *caintă*, în care era îngrămadită
spanaua și *holota* barjalei.

În capătul scării care fugea în jos, de după ușa cu o
10 ferestruică zăbreliță, din zgomotul surd al mulțimii, în-
tretăiat de zornăitul lanțurilor, se deslușeau două voci.

Un tenor stins parcă gemea pe nas:

– Ah, măicuță, încă puțintel... hai... hai... așa,
așa-a!... încă puțin... iacă i-aa!...

15 – Ha-ha-ha, – huruia un bas profund dar răgu-
șit. Geaba frățioare!... Tot roibul meu îi mai acătă-
rii! O-ho-ho-ho!... Acușica, acuș... Ha-ha-ha!...

Răutu se coborî pe scară spre ferestruica pătrată,
20 tăiată în partea de sus a ușii și zăbreliță cruciș de
două gratii de fier.

Doi ochi suri, despărțiți printr-un nas mic ce se
ridica mototol deasupra pufului albicios al buzei, îl
priveau curioși printre gratii.

Răutu păși brusc spre ferestruie.

25 Sentinela dinlăuntru, un băietan rotofei și bălan,
făcu un pas înapoi lovind podeaua cu patul puștii

și-și îndreptă ochii cei suri în lături, cu o indiferență prefăcută, ștergându-și buza cu dosul mânei stângi.

Ferestruia dădea într-o încăpere mare, foarte lungă și îngustă, împărțită, ca și caiuta politicilor, în două etaje prin nare lungi, rânduite pe amândouă laturile în lung, nelăsând decât o strâmtă trecătoare. Narele aruncau în jos o umbră deasă, pe care abia dacă o împrăștiau ochiurile chioare așezate sub tavan, scunde și late.

10 La început, Răutu nu putu desluși aproape nimic.

Zgomotul surd ce-l auzise de pe punte se desfăcu acum deodată într-un haos de voci și de sunete disparate: tropot de pași, plânsete de copii, țipete de femei care se sfădeau, sudălmii cinice, huiduieli, strigăte de comandă, țăcănit de străchini și talere și peste tot, într-o armonizare ciudată, zurzuitul metalic, neîntrerupt, al lanțurilor.

15 În umbră mișunau sute de ființe stranii, care, îngrămădite între nare, în vâlmășagul de figuri întunecate, luau în lumina scăzută forme fantastice, fără chip și asemănare.

20 Și această cloacă răsufila un aer acru și greu, de pivniță în care stau îmbăcșiți zi și noapte sute de oameni, o atmosferă încărcată cu toate mirosurile de trupuri nespălate, de copii neîngrijiți și rufe neprimenite, de varză acră și scrumbie stricată, totul învăluit în duhoarea covârșitoare a sudoarei zăcute și a fumului de „mahorcă“.

30 Stăpânindu-și leșinul și amețeaua stârnite de aceste emanațiuni ale mizeriei și ale decăderii omenești, Ion Răutu, după ce i se mai deprinseră ochii cu lipsa de lumină, începu să deosebească cu încetul oarecare amănunte din vârtoarea haotică ce-l uluise.

5 În fața lui, sub podeaua de sus, o femeie, aplecată peste o albie, spăla rufe. Răutu nu-i vedea decât fusta de pânză groasă și sură, stampilată în câteva locuri cu pecetea oficială, picioarele încălțate cu niște papuci de piele crudă și brațele cu mânicele suflecate mai sus de cot, care, în mișcări sacadate, frământau ceva în covată. Din când în când, femeia își îndrepta spinarea și, ridicând dreapta, căuta să-și șteargă sudoarea cu partea de sus a brațului nemuiat în apă sau 10 își potrivea părul căzut de sub basmaua făcută din aceeași pânză grosolană ca și fusta, arunca câte-o privire nepăsătoare împrejur, apoi ofta și se încovoia iarăși asupra albiei.

15 La dreapta ei și mai aproape de ușă, o femeie mai tânără, cu fața bugedă, așezată jos cu picioarele sub ea, pieptăna o fetiță zmucind fără milă pieptenele prin părul-i încălțit. Copila slăbuță și ofilită, în genunchi, lăsându-și capul în voia zmânciturilor de pieptene, nu înceta să legene în brațe un sul de petici murdare, care închipuiau o păpușă: *bai-bai, bai-bai, bainchi bai!*... cânta ea încetișor, zâmbind, și duioșia sentimentului precoce de maternitate îi lumina obrăjorii străvezii.

25 Alături, la dreapta, o namilă de om – cu tichia de postav sur ce-i cădea pe ceafă lăsând în lumină toată partea de dinainte a capului, cu părul ras pe jumătatea din dreapta și cu fața pământie tăiată de o grozavă cicatrice vânătă, ce mergea de la sprinceana ochiului drept peste nas, spre colțul din stânga al gurii – hățâna pe picioarele-i ferecate un copil de țâță, țăcăind din gură; copilul se înăbușea de răs și de mulțumire și, la fiecare săltare a piciorului, zornăitul lanțului nuanța sinistru râsul nevinovat...

Pe o sfoară întinsă între stâlpii care sprijineau podeaua de sus, atârnavu pelinci murdare. Deasupra, pe podea, un moșneguț alb și uscat își primenea cu îngrijire obielele, strecurându-le cu băgare de seamă pe sub inelele fiarelor de la glezne; perii argintii, scurți și rari, din barbă și mustață, nu-i acopereau buzele decolorate, care se mișcau neconținut, mestecând parcă ceva. Din când în când, moșneagul își ridică mânios ochii șterși, cu pleoapele sângerate, fără gene, asupra unui flăcău care stătea în trecătoare, zădărându-l, și-i arunca câte-o sudalmă, stropind din gura-i fără dinți.

Flăcăul acesta era, desigur, un fante al oanei: deși îmbrăcat în aceeași uniformă sură, el o purta cu mult pitoresc, ceea ce-l făcea irezistibil în ochii sexului slab, mai cu seamă mulțumită oarecăror ușoare abateri de la regulament, ca tocurile înalte de la ciubote sau cuiele de alamă de pe cureaua care îi atârna de brâu lanțul, ca să nu se târâie pe jos. Cu tichia trasă voiniceste pe o ureche, spre a-i acoperi jumătatea rasă a capului, și cu mantaua lăsată pe umăr, încântat de impresia ce producea în juru-i, sclipind din ochii negri și dinții albi și ridicându-și provocător șfichiurile mustăcioarelor răsucite în inele, el *tachina* pe moșneag:

– Te faci frumos pentru rai, tăicuțule? Hai? Da' să-ți stropești lanțul cu aghiazmă să te lese Sfântu Petru...

– Ce nechezi... harmăsarule! – îi scuipă furios bătrânul, clipind iute din rănile roșii ale pleoapelor. Ai omorât o babă de o sută de ani, ca să-i furi niște piei de cloșcă! Mâncate-ar!... – și o înjurătură cumplită răsună prin aerul otrăvit.

– He-he-he – răsese subțirel fantele.

– Hi-hi-hi! – chicoteau și mai subțire, ținându-i izonul, admiratoarele.

Și din toate părțile, în atingere strânsă, în îngheșuială și promiscuitate silită, grupuri de bărbați și femei, bătrâni și tineri, copii, băieți și fete, stăteau de vorbă, se certau, mâncau, chefuiuau, își îngrijeau odraslele sau își căutau de alte treburi ale „gospodăriei”. Cu tot zbuciumul acesta infernal, întinși de-a curmezișul lavițelor largi de sus sau pe podelele de desubt, mulți dormeau, adăugind la groaznicul sabat dimprejur scrâșniri de dinți, gemete și întreaga gamă a horăiturilor unui somn de plumb.

În această mulțime, tipurile variau fiind reprezentate aici, și mai desăvârșit ca la „politici”, toate cele „optzeci de limbi” ale imensului Imperiu: toate semințiile, toate nuanțele de colorațiune, toate caracterele antropologice, toate psihologiile de rasă... Dar, în atmosfera de mizerie și degradare comună, în miazmele aerului înciumat, în groaznicul *leit-motiv* al zornăitului neîndurat de lanțuri, peste tot, oarba Nemesis arunca vâlul ei nivelator: peste tot, aceleași capete rase, retezate parcă pe jumătate, aceeași șapcă rotundă, fără cozoroc, aceeași manta sură de postav „ocnășesc”, de aceeași croială pentru bărbați și femei, de aceeași pânză aspră pentru basmalele și fustele femeilor, pentru cămășile și nădragii bărbaților, cu aceleași stampile oficiale, – chiar copiii erau însemnați cu aceeași pecete de *paria*...

Privirea lui Răutu fu atrasă de un grup absorbit într-o îndeletnicire ciudată, pe care el nu și-o putea explica.

În dreptul unei ferestruici, doi oameni stăteau față în față cinchiți, răzemându-se în pumni și privind cu atențiune încordată pe scândurile podelei

goale dintre ei. Unul, tânăr scund și spălăcit, cel cu glasul de tenor stâns, gema pe nas, tremurându-și nervos capul:

– A! nu te lăsa, draguță! numai un pas, încă unul!...

5 Celălalt, basul, un individ gros și ciupit de vărsat, cu albeață pe ochiul stâng, tuna într-un hohot de râs:

– Mucosule, nu te-ndesa-a-a! șterge-ți cașul de la gură! Ha-ha-ha!

10 În jurul lor, se adunase pe podea și în trecătoare un grup numeros și cu toții priveau scândura goală cu aceeași încordată luare aminte, cu gâturile lungite, cu râsuflarea oprită. Spectatorii se împărțise parcă în două tabere, manifestându-și simpatiile prin exclamări pasionate:

15 – Brava, roibule, brava! Ehei, al nostru!...

– Ține-te, bălaie! Dă-i zor!...

– N-na, chioaro!...

Deodată tenorul gemu o înjurătură:

– Crăpare-ai, blăstămato!...

20 Și cu o mișcare sugestivă, strivi cu unghia degetului mare ceva pe scândură.

– O-ho-ho-ho! – izbucni triumfător ciupitul, lăsându-se în genunchi și frecându-și mânilor. Tot eu am câștigat! Te pui tu cu mine, mânzule! Ha-ha-ha!

25 L-am rămas, băieți! Pune banii ici, puiule... Așa? Ho-ho! Să mi-l păstrez pe roib de prăsilă – e de rasă, pur sânge englez, băieți! Ha-ha-ha!...

30 Și Răutu îl văzu, cu mirare, luând între două degete cu băgare de seamă ceva de pe scândură și, după ce-și ridică șapca, punându-și acest misterios „ceva“ în cap.

Între spectatori se împărțeau gologanii...

Înțelese! Era o cursă *sui generis*, cu pariuri... „Jocurile de hazard sunt aspru oprite“, își aduse el aminte; gura lui se strâmbă:

– Phu! Ce oroare! Ce degradare! – șopti el cu dezgust.

Copilița din față încetă deodată să-și legene păpușa și, arătându-l cu degetul:

5 – Îh! Mămucă, mămucă-i! – chemă ea pe mă-sa între două smâncituri de piepten. Iote un politic din *secret!*

– Stai binișor, diavole! – o îmbrânci aceasta.

10 Spălătoreasa se îndreptă din șale și, cu mânilor în lături, privi și ea o clipă, curioasă, spre ferestruia ușii.

Dar Răutu nu mai auzea și nu mai vedea nimic: cu ochii fixați drept înainte, spre sentinela, șoptea în neștire, cu aceeași grimasă îndurerată:

– Ce infern! Ce infern!...

15 Sentinela, uluită, cu gura căscată, își holbă ochii suri asupra-i, apoi, deodată, se roși de mânie și, ridicându-și pușca, se răsti:

– Ce te uiți?... Nu-i voie!... Pleacă!

20 Răutu, cu o tresărire nervoasă din umeri, își întoarse spatele, urcă scara și, revenit pe punte, își îndreptă privirea spre vapor.

Silueta elegantă a remorcherului fugea înainte, parcă tăgăduind orice legătură cu barjaua de ocnași.

25 Publicul adunat pe bordul „Mininului“ era ca orice public din societățile civilizate.

30 Doi mari negustori, care reprezentau capitalul menit „să puie în valoare“ bogățiile inerte ale Siberiei; un general din Petersburg, cu mustața cănită și ochii bulbucăți, care mergea în regiunea Amurului să „regenereze“ nu știu ce ori să „reprime“ ceva; un vestit inginer, cu vreo trei ajutoare, pornit să exploreze traseul proiectatei căi ferate; un asortiment de administratori ai binelui public, de diferite ranguri și calibruri;

un protopop, cu o decorativă barbă albă, un director de circ, un medic, un student etc.; iar în clasa a treia, *poporul*: țărani în căutare de pământuri „libere“, mese-
 5 riași și lucrători chemați să colaboreze la „punerea în valoare“ a comorilor siberiene; soldați concediați, în drum spre căminurile lor; câțiva „cărturari“ sectanți și un călugăr, în întoarcere de la „locurile sfinte“...

Sexul frumos era reprezentat și el potrivit cu această gradăție socială; începând cu o „guvernato-
 10 reasă“ care se întorcea direct din Paris și, trecând peste institutoarele și moașele din clasa a doua, până la țărancile și văduvele de soldați, din clasa a treia.

Tot publicul acesta își petrecea vremea, iarăși ca în toate societățile civilizate.

15 Generalul, inginerul, unul din capitaliști și un administrator mai cu vază se războiau tot timpul la „stoss“, uitând de somn și de mâncare. În schimb, celălalt capitalist, un uriaș burtos, cu niște ochi ce abia se zăreau din crăpăturile înguste de sub sprincenele
 20 fără peri, când nu devasta bufetul, horăia tot timpul rostogolindu-și „sans façon“ enorma masă de carne inertă pe canapeaua salonului comun. Damele își exercitau talentul satiric, fiecare în parte pe seama tu-
 25 turor celorlalte, sau discutau cu reprezentanții mai tineri ai sexului tare despre veșnica taină a amorului și despre dificultatea de a găsi un „suflet înrudit“. Ceilalți făceau pe „chibiții“ sau, izolându-se de partea fe-
 30 meiască, își povesteau anecdote care, dacă nu se potriveau totdeauna cu idealismul disertațiilor asupra înrudirii sufletelor, totuși dădeau puțință fiecăruia să-și arate fineța spirituală.

Opincarii și ceilalți din poporul clasei a treia ascultau povestirile călugărului despre minunile sfântului mormânt, dezbăteau chipurile celei mai drepte

5 împărțiri a pământului, „care e de la D-zeu“, sau – parte mai practică – se informau de prețurile curente ale cărnii, ale lemnului sau ale gazului, discutau șansele de „a-și găsi norocul“ la eventuala punere în va-
 5 loare a măruntaielor pământului siberian...

Într-un cuvânt, toate cum se cuvine.

Și tot cum se cuvine, întrucât călătoria cu vapo-
 10 rul până la Perm ținea mai multe zile, cu prea puține primeniri în acest sezon, *publicul* se încheagă de la sine în *societate*, cu toate ciocnirile de ambiționi și poftă pentru onoruri sau avantaje materiale – un loc mai bun la masă, o cabină mai spațioasă sau mai
 15 comodă –, se împărți în partide și dizidențe, cu lupte fâțișe și combinațiuni, și intrigi de culise, acte de eroism sau de lașitate, năzuinți de exploatare sau opresiune și clipe de generozitate, fiindcă – pe lângă împărțirea naturală în cele trei clase după preț
 20 ul biletului de călătorie – se formă îndată și un cerc de „elită“, cu o barieră, deși nereglementată de nicio condică de legi, dar foarte lămurită atât pentru cei
 25 dinăuntru, cât și pentru cei din afară de ea. Biata natură omenească se arătă și aici ceea ce este sub toate longitudinile și latitudinile și ceea ce a fost în toate timpurile. Și pe bordul „Mininului“, un sociolog ar fi
 30 putut găsi chiar condițiuni prielnice pentru a observa și studia legile naturale de cristalizare a „elite-
 lor“ dintr-o masă în aparență amorfă și procesul de repartizare și echilibrare de forțe între grupurile dife-
 rențiate. Publicul „Mininului“ nu se prea interesa de populațiunea barjalei, ignora parcă însăși existența
 ei, nu vorbea de ea și, desigur, aproape nici nu se gânde-
 30 dea la ea: era în afară de cadrele *societății*.

Numai într-un rând, pe punte, la ora aperitivului, capitalistul burtos, după vreo trei păhăruțe de „triplu

basamac extra-sec“ (după recomandăția bufetarului), cu cuvenitele intercalări de tartine cu icre, șuncă și „somon“, întrebă pe general arătând cu capul spre enorma masă întunecată ce se lungea în urma lor:

5 – Or fi fiind mulți ?

Generalul, ținând între două degete piciorul subțire al păhărușului cu „bitter“, îl goli repede, își clăti un moment gura cu un semn de aprobare și, alunecându-și de sub pleoapele umflate ale ochilor săi bulbucați o
10 privire leneșă spre barja, îl înghiți, apoi răspunse cam tărăgănat: „se zice, vro șapte sute !...“ și îmbucă din tartina cu „anchois“ pe care o ținea în cealaltă mână.

Și atâta tot.

Dar o tânără institutoare, mică de stat și slăbuță,
15 din clasa doua, privea adesea cu interes și cu milă spre furnicarul de umbre cenușii ale barjalei. Și răsunetul cântecelor în orele de primblare a „politicilor“ îi umplea ochii de lacrimi. Iar un bătrân meseriaș din clasa a treia își puse la o parte un colac, ca să-l dea „ne-
20 norociților“ de pomană, la cea dintâi oprimire.

E adevărat că și populația barjalei răsplătea cu aceeași indiferență *societatea* de pe vapor.

Dacă, câteodată, vreun suflet pierdut din cloaca otrăvită a barjalei, iritat de pitorescul multicolor al
25 toaletelor și al „complexelor“ corecte de pe puntea „Mininului“, îi arunca cu cinism un cuvânt înaripat, din fericire, otgonul gros, ce servea de unica trăsătură de unire între aceste două aglomerate omenești
30 rătăcite în întinsul măreț al fluviului național, era destul de lung, pentru ca aspectul mizerabil și toate răsuflările puțin edificatoare ale drojdiei de pe barja să nu poată atinge delicateța de simțuri a societății de pe vapor.

Astfel „Mininul“, ca un simbol al civilizației cu umbrele ei, ducea tot mai departe spre hotarul asiatic efluviile morbide din clocotul de viață al unei uriașe îngrămădiri de popoare.

5 Cu toată prăpastia ce despărțea aceste două lumi, în fața grandorilor naturii care le învăluia în nepăsarea ei, otgonul gros simboliza blăstămul destinului pentru toate crimele și scăderile vieții istorice – cortegiul lugubru al Eriniilor...

Cap. XXIV

CENTRALA DIN TIUMEN

Barjaua se târa tot mai departe, în urma vaporu-
lui, care se oprea la debarcaderele orașelor și ale sate-
lor comerciale, își primenea locatarii celor trei clase,
descărca și încărca mărfuri, se aproviziona cu combust-
tibil și merinde pentru el și pentru pasagerii oropsiți
ai barjalei; peisagiile se desfășurau într-o vastă pano-
ramă, dar pentru obștea din „caiuta secretă“, acest de-
cor fugar abia dacă era înregistrat în subconștient.

Și, cu fiecare învârtitură a roții remorcherului,
trecutul rămânea tot mai mult în urmă, înecat în
negură, iar în față se deschidea tot mai neagră bezna
viitorului...

După trei zile de la plecarea din Nijni, mai jos de
Kazan, pe punte, Ion Răutu, adâncit în gândurile
sale, privea la îmbinarea undelor verzi ale Volgii cu
apele mlăștinoase și roșietice ale afluentului ei Kama,
care, multă vreme, se însoțeau fără să se confunde:

– Așa sunt și sufletele noastre, – se gândi el cu
melancolie, apăsător de gândul că, și la pragul surghiuni-
unii, tot încă nu și-a aflat rostul vieții.

Deodată, se simți ciupit de picior. Se întoarse
brusc și surprinse pe tovarășul Schwarzmann, aple-
cat spre ciubotele lui de safian:

– Pardon, tovarășe Răutu! Safian adevărat de
Iaroslav! Foarte bune ciubote! Cât ai dat pe ele?...
„Ce lumi ne despart?“ – îl privi Răutu cu dez-
gust și aproape cu ură și se întoarse strângând din
umeri, fără a da nici un răspuns.

Convoiul urca acum puternicul afluent al Volgii,
el însuși un fluviu.

Caracterul peisagiului se schimbă.

Țărmurile stâncoase, printre păduri mai întunecate
și mai dârze, în care tot mai mult se răreau trunchiu-
rile albe ale mestecenilor, dezgoleau solul roșietic, pe
alocurea ca de sânge închegat; contururile se arătau
mai abrupte și mai sălbatice și satele tot mai îndepăr-
tate între ele, mai sumbre, cu bisericile lor mai priză-
rite și de o structură mai primitivă.

Se simțea apropierea Uralului, pragul necunos-
cutului dușmănos, spre care, ca un destin implaca-
bil, îl târa odgonul lui „Minin“.

După opt zile petrecute în barja, convoiul se
opri, în sfârșit, în fața capitalei Uralului, Perm.

La debarcader, așteptau două vagoane, în care
„politicii“ fură imediat instalați și o locomotiva le și
trase la gară, de unde, atașate la un tren, ele fură por-
nite dis-de-diminează spre Tiumen.

Aceste două zile de drum, în hureitul vagoane-
lor, lăsară în amintirea lui Ion Răutu un gol negru și
sentimentul tot mai greu de apăsare și teamă, care
cuprindea întreaga obște.

Dincolo de Ekaterinburg, caporalul de gardă
arăta deodată pe fereastră:

– Hotarul!

Pe o culme se vedea un mic obelisc ruginit, cu stema guberniei de Perm, de o parte, și a celei de Tobolsc, pe alta:

– Siberia! – trecu ca un suflu prin gândul convoiului.

Și, în urmă, se lăsă ca o perdea de fier asupra trecutului...

Închisoarea de Deportatiune din Tiumen își deschise larg pentru Ion Răutu porțile mohorâte asupra viitorului – a lumii de pe „celălalt tărâm“.

Enormul caravan-serai, construit pentru cel mult o mie de arestați, găzduia spre sfârșitul sezonului de navigațiune, între zidurile sale mușcate, un număr împătrit de ființe oropsite și degradate, în condițiuni de igienă și într-o atmosferă morală care îl transformau într-o neînchipuită cloacă.

Aici, convoiul de „politici“ se simți prins ca într-un sorb de mlaștină, în care dispărură toate legăturile cu viața de mai înainte, toate reminiscentele altei situații sociale, ale altui nivel cultural.

Obștea abia încheagată parcă se dizolvă de istov, pierzând orice coeziune, în exsudația pestilențială a unui imens imperiu, se topi în secreția eliminată de un organism social cu o sută cincizeci milioane de capete.

Chiar măsurile de izolare reglementară de masa deportaților de drept comun nu mai puteau fi observate în această excesivă îngrămădire și abjectă promiscuitate.

Obștea de pe barja se desfăcu dar în moleculele ei constitutive.

Sub presiunea celor mai elementare trebuinți, banale și mărunte, ale vieții, tovarășii, dezorientați și excedați, aproape nu-și mai puteau menține măcar contactul dintre dânșii, cu atât mai mult cu cât celor ce urmau să fie expediți în gubernia Tomsk și mai departe, în Siberia Orientală, li se vestise plecarea chiar pe a doua zi.

Între aceștia se aflau și Fany Perlov și Moise Roitman.

Ion Răutu abia reuși să le strângă mâna.

Această despărțire a fost cu deosebire simțită de el ca un simbol al rupturii definitive cu tot trecutul.

După plecarea lor, din grupul inițial al odessiților nu mai rămăseseră la Tiumen cu Răutu decât Ion Prestea și Vasile Giurilă, vechii tovarăși din cercurile Chișinăului.

Ei stăteau nedespărțiți, formând un grup distinct în camera care mai adăpostea pe toți tovarășii ce așteptau formarea convoiurilor de deportațiune pentru diferite regiuni ale guberniei Tobolsc.

Dar și între basarabienii apăsați de misterul zilei de mâne, parcă se ridica un zid de înstrăinare: rar își adresau câte o vorbă moldovenească și fiecare nu era preocupat decât de soarta proprie, stăpânit de nădejdi și de aprehensiunile personale.

În zilele următoare, au dispărut treptat în direcții opuse și Ion Prestea și Vasile Giurilă, cu tovarășii Ceavcehidze, Arthur Schwarzmann, Sonia Aniutina, ca și familiile Arunchin, Ingelströhm, Polejniev și Obiedzinski, toți cu destinația în diferite centre ale guberniei.

Ion Răutu a rămas spre sfârșit singur din toată obștea lor, din pricina variatelor complicațiuni birocratice, în care îl încurcase solitudinea tatălui său.

Acesta expediase la adresa guvernatorului bagajele lui Vania și tot pe aceeași adresă trebuia să-i vină și o ladă cu cărți ce fuseseră comandate la celebra librărie franceză din Moscova, sub vechea firmă de „Emil Gautier și Fiu“.

Silit să aștepte sosirea lucrurilor, Răutu împărțea acum „camera politicilor“ numai cu un veteran al deportațiunii, fostul căpitan de cavalerie Anton Jbanov, care și el fusese reținut, în drum spre Turinsk, pentru câteva zile, la Tiumen, din vina unor adrese oficiale rătăcite.

Societatea lui însă nu putea umple golul lăsat în sufletul lui Vania.

Jbanov, un om posomorât, dezamăgit și obosit, era foarte puțin comunicativ din fire și își petrecea vremea mai mult dormind.

La toate întrebările „novicelui“, veteranul răspundea mai mult zvârlindu-și în sus fața palidă, încadrată ca de o mătură scurtă și lată de păr negru argintat:

– Stai, piciule, ai să vezi singur... – și nasul lui ridicol de mic, ca un bob de fasole, parcă sfida cu ironie pe interpelator.

Pe Răutu îl irita mai cu seamă capacitatea lui uimitoare de somn, îndeosebi față de ferocitatea mulțimii de insecte care mișunau în celulă. „Novicii“ basarabeni, în zilele petrecute aici înainte de despărțire, nu fuseseră în stare să închidă toată noaptea ochii din cauza ravagiilor săvârșite de ploșnițe pe trupul lor. Chiar ziua nu era chip să citești o carte sau să scrii o scrisoare fără ca paginile să nu fie împetrițate de nenumărate patrule sanguinare.

Dar noaptea, păreții celulei erau parcă tapisați de o rețea vie de miriade mișcătoare și mirositoare; patul, un furnicar arzător, parcă era așternut pe urzici.

Oști întregi de bestii feroce acopereau trupul înșăngerat ca de un strat de bășici sanguinolente.

Nu numai Răutu și Giurilă, dar și rigoristul Prestea nu puteau îndura această caznă.

Spre a-și da măcar o clipă de repaos, ei erau siliți, dezbrăcați până la piele, să-și facă mereu fricțiuni cu apă de Colonia și oțet.

Rămas singur, Răutu ajunse, de nesomn, la marginea nebulii.

Jbanov însă dormea toată noaptea și toată ziua, afară de orele de prânz și de o scurtă plimbare seara. El nu citea, nu stătea de vorbă, nu scria, ci numai dormea, dormea dus, exasperând pe Răutu cu sonoritatea excesivă și modulațiunile variate ale sforăiturilor.

Sub năvălirea ploșnițelor, el se zvârcolea, gemea, scrâșnea din dinți, se plesnea cu palma peste obraz sau peste șolduri, dar nu se deștepta.

– Tovarășe Jbanov! Tovarășe Jbanov! – îl scutura Vania, turbat de desperare. Tovarășe Jbanov, cum poți dormi?

– A? Ce-i? – mormăia tovarășul Jbanov, pe jumătate încă adormit.

– Ploșnițe! – aproape plângea Vania. Cum poți dormi!...

– Aaaa... Pe mine nu mă mănâncă! – căscă lacom veteranul.

– Cum nu te mănâncă?!...

– Hm... Ai să vezi... Te vei obicinui – se întoarce veteranul pe cealaltă coastă și umplu îndată celula cu variațiunile sale sonore.

Închisoarea din Tiumen oferi lui Ion Răutu prima cunoștință cu populațiunea cavernelor sociale.

Viața în această cloacă, bântuită de febra tifoidă, tifosul exantematic, dizenterie și alte molimi, izvorâte din promiscuitatea îmbâcsită, – în atmosfera înciumată de miasmele unei menajerii de fiare neîngrijite, – între-

5 cea tot ce până și cea mai morbidă fantezie ar putea închipui pentru abisurile de înjosire și mizerie.

Administrația, neputincioasă de a asigura pentru miserabila ei clientelă îndeplularea celor mai elementare trebuinți ale existenței omenești, aproape

10 nu intervenea în viața internă a închisorii.

Înghesuiala și promiscuitatea nu prea îngăduiau nici măcar separațiunea reglementară dintre femei și copii și populațiunea bărbătească a pușcăriei.

Desfrâul, toate viciile, descătuseate după un lung șir de ani petrecuți sub zăvor, se etalau acum cu aroganță la lumina zilei, transformând viața acestei

15 imense spelunci într-o orgie nesfârșită.

Și neînduratul zornăit al lanțurilor, care domina toate zgomotele de mulțime îngrămădită, ca și diformitatea halucinantă a capetelor pe jumătate rase, îi

20 dădeau o notă lugubră, de viziune de infern.

Lui Ion Răutu, înghețat de groază, acest spectacol îi făcea impresia veșnicului „Ospăț în vreme de ciumă“.

De altfel, haosul aparent nu era lipsit și de oarecare ierarhie și organizație, în afară de administrația oficială.

În capul întregii populațiuni de pușcăriași se afla un staroste, cu puteri aproape dictatoriale, în-

30 șefi de coridor, „pitari“ și bucătari, toți aleși prin sufragiul universal și direct.

Dar autoritatea reală aparținea unei elite de „ași“ și „căpățânoși“, ridicați prin meritele și însușirile

lor personale la înălțimi inaccesibile pentru gloata pușcăriașilor – „șpanaua“ smerită și supusă.

De fapt, „ași“ și „căpățânoși“, în temeiul prestigiului pe care li-l dădeau crimele excepționale sau gloria evadărilor extraordinare din ocne și alte isprăvi

5 analoage, ocârmuiau închisoarea cu despotism.

Starostele și „maidanarul“ se recrutau întotdeauna dintre dâșii.

Starostele era șef indiscutabil și intermediar indispensabil în relațiile cu autoritățile oficiale.

Iar „maidanarul“ avea un rol și mai important pentru viața închisorii: el era furnizorul și antreprenorul de plăceri și distracții; numai prin el deținuții își puteau satisface nevoile și poftelile și tot numai

15 prin el își mențineau legăturile cu lumea din afară.

În această privință, o veche tradiție consacrată și respectată – în schimbul unor retribuții bine precizate – și de administrația închisorii, impunea tuturor locatarilor nevolnici norme și principii inviolabile.

20 Regulamentele, de pildă, nu permiteau în pușcărie fumatul, jocul de cărți, și mai puțin băuturile alcoolice.

Orice infracțiune era reprimată cu ultima asprime, dar cu o restricție esențială: „maidanarul“ vindea tutun și rachiu, cu prețuri fabuloase, și diriguia un adevărat club – „maidanul“ –, în care punea la

25 dispoziția amatorilor și cărți de joc, după un tarif reglementat cu precizie.

Nu numai starostele, răspunzător pentru buna orânduială a închisorii, dar și întregul personal administrativ închidea ochii asupra acestor încălcări

30 quasi-oficioase ale regulamentelor.

Se părea că toate rigorile nu urmăreau decât apărarea profitelor convenite pentru ierarhia internă și

autoritățile oficiale, care găseau aici un izvor de venituri, cu mult superior alocațiunilor prevăzute în statele de serviciu.

O și mai mare resursă pentru ambele ierarhii o dădea exploatarea populațiunii feminine a închisorii...

Cine ar putea îndrăzni să descrie priveliștile care se dezvăleau sub ochii copiilor, ai fetelor minore, ai mamelor, ai soțiilor...

De altfel, toate îngrădirile dintre aceste categorii erau mai mult decât relative.

Ion Răutu, cuprins de oroare în fața acestor viziuni abismale, era totuși parcă fascinat de aspectele unei lumi în care toate condițiunile sociale, toate normele morale, toate prescripțiunile religioase, ca și restricțiunile legale nu aveau nici o valoare.

Dimpotrivă, distincțiunea aici nu putea izvorî decât din sfidarea cât mai flagrantă a tuturor condițiunilor vieții morale și sociale...

Chiar în primele zile ale detențiunii sale la Tiumen, Vania primi o vizită impresionantă.

Într-o dimineață, un flăcăiandru îl opri în curte și-l întrebă surâzând:

– Domnule politic, Efim Nicolaevici Mazurin ar dori să-ți vorbească. Când îl poți primi?

– Dar cine e acest Efim Nicolaevici? – se interesă Răutu.

– Cum, nu știi? – exclamă mirat băietanul. – Asul așilor! U-u-u... Că-pă-țâ-nos! Are șeptesprezece suflete! – șopti el cu admirație nemărginită.

Șeptesprezece!...

Ion Răutu se uită uluit la acest adolescent, aproape copil, care poate admira astfel grozăvia asasinatelor.

Băiețașul, îmbrăcat cu toată eleganța de pușcăriș, cu halatul „cazon“ înflorit cu câteva cusături roșii, aruncat pe un umăr, cu o cravată verde legată la gulerul cămășii din pânză de sac, cu ciuboțele din piele subțire, cu tocuri înalte, își strânse capricios buzele:

– Ce să-i spun? – zise el jucând cu ochii.

Răutu fu deodată izbit că fața lui, vestejită în umbra închisorilor, era pudrată și puțin sulemenită.

Numărul de femei în comerțul „maidanarului“ vădit nu era îndeustulător pentru trebuințele celor patru mii de bărbați îngrămădiți în falansterul din Tiumen.

– Spune-i lui Efim Nicolaevici al dumitale că poate veni după dejun! – îi răspunse el, în sfârșit.

După masă, Răutu aștepta dar cu interes vizita anunțată și, la două lovituri discrete în ușă:

– Intră! – strigă el ridicându-se în picioare.

Ușa se deschise încet, încet, parcă cu timiditate, și în pervazul ei se arătă băietanul sulemenit, urmat de o figură stranie: o față slabă, osoasă, o mască palidă și imobilă de orb, cu lungi mustăți subțiri, lăsate în jos, și câteva fire răzlețe pe bărbie, ca în deseurile figurilor de chinezi de pe cutiile de ceai.

Dus de mână de băietan, orbul, zângănind din lanțurile de la picioare, înainta încet și cu băgare de seamă, încercând cu un băț subțire, la fiecare pas, terenul dinaintea lui.

– Mazurin! Ce caută aici javra aceasta? – tună cu indignare glasul nazal al lui Jbanov, care brusc își aruncă picioarele din pat.

Mazurin își întoarse masca palidă și rigidă în direcția glasului:

– Să trăiești, domnule căpitan! – răspunse liniștit orbul. Abia dacă în vocea lui subțire și înăbușită se auzea o notă ușoară de ironie. – Tot supărat? Veșnic supărat!... – se adresă dânsul parcă asistenței. Hi-hi-hi! Iar ne-am întâlnit!... Ce să faci? Deal cu deal nu se întâlnește...

– Ce cauți aici, bestie? Ieși afară! – strigă furios Jbanov.

– Hi-hi-hi! Sunt poftit aici de Ivan Egorovici Răutu, a cărui cunoștință îmi face *cinste și plăcere!* – sublinie, cu sarcasm, Mazurin.

– Cum, picicule? – clocoti de patimă nestăpânită Jbanov, ridicându-și provocator năsul impertinent spre cer. Ai poftit fiara asta imundă în cameră la noi?... A!... Atunci, salutare! Mă duc...

Și aruncându-și pe spinare cojocelul lui strâns în talie și lărgit în jos ca o fustă, veteranul, mic de statură, adus din spate, sărind din loc, cu picioarele-i strâmbe de cavalierist, se repezi spre ușă și dispăru în coridor.

Ion Răutu stătea zăpăcit și jenat, nemaștiind ce să mai spună în urma acestui penibil incident.

– Bună ziua Ivan Egorovici! Să trăiți! – îl salută neturburat Mazurin. Îmi pare bine de cunoștință. Am auzit mult vorbindu-se de dumneata. Am buni prieteni și în Centrala din Odessa. Am venit să stăm ceva de vorbă...

– Vă rog, luați loc, domnule Mazurin! – îi oferii un scaun Răutu, tot încă fără să-și găsească cumpătul.

Așezându-se cu precauțiune pe scaun, ținându-și lanțul cu mâna stângă, orbul se răsti la conducătorul său:

– Jeny, să ne lași pentru un ceas; așteaptă în coridor... He, he, Ivan Egorovici – se întoarce din nou ocașul către Răutu. Ei? Cum îți place mama noastră scumpă, Siberia? Hi-hi-hi. Nu e ca la mama acasă? – și șapca de pușcăriaș fără cozoroc, pusă pe masă îi dezgoli craniul pe jumătate ras și tot parcă mototolit și brăzdat de ciudate și sinistre încrețituri și umflături.

– Nu e nimic! Te vei deprinde. Viața e peste tot aceeași, dragă Ivan Egorovici! Aceleași patimi, aceleași pofti, aceleași zvârcoliri și sfâșieri pentru un loc sub soare și pentru o bucată mai bună de plăcintă, aceleași triumfuri și înfrângerii. Numai aspectul exterior este altul, poate mai puțin estetic, dar în fond mai franc, mai sincer și deci mai cinstit...

Răutu îl asculta surprins:

– Să mă iertați, domnule Mazurin, dar cuvintele ce-mi spuneți dovedesc o cultură și o gândire. Cum ați ajuns în situația aceasta? – își îndreptă el privirea asupra craniului ras și a lanțurilor de la picioare.

– Hm! Am onoarea a mă prezenta: fiu de nobil, doctor în drept al Universității din Paris...

– Dar, atunci?... – își ridică Răutu uimit sprincenele în sus.

– Ha! Aș putea să-ți servesc o melodramă siropoasă, presărată de stropi de lacrimi și imprecățiuni împotriva destinului crunt. Dar suntem fără prejudecăți – nu-i așa? –, oameni de elită intelectuală și de cultură. Prefer să-ți vorbesc fără înflorituri sentimentale.

Urmă o povestire grozavă, din care fiecare cuvânt, fiecare icoană evocată se gravau în creierul lui Vania ca arse de apă tare:

– M-am născut și eu dintr-o familie de moșieri bogăți și, de mic, m-am afirmat ca un *copil-fenomen*, de la care toată lumea aștepta minuni. Am făcut studii brilante, toate carierele îmi erau deschise.

5 Puteam ajunge oriunde, dar, cum vezi, sunt un simplu ocaș. Sunt ceea ce, în limbajul convențional, se numește un criminal de drept comun, un pușcăriaș de rând. Dar sunt un om ca toți oamenii. Dacă nu sunt astăzi un mare bărbat de stat, un diplomat, un
10 căpitan de industrie sau un mecena al artelor, totul a atârnat de câteva păcătoase milioane, care-mi lipseau pentru a-mi asigura o carieră în condițiuni acceptabile pentru mine.

– Dar conducătorul dumitale spune că ai pe conștiință șaptesprezece suflete.

15 – Hm!... pe *conștiință*? – urmă Mazurin parcă mestecând ceva în gura-i cu dinții negri, cu multe lacune sanguinolente. Hm! Șaptesprezece? Ce știe el? Stai să vezi. Am astăzi chef de confidențe. De
20 mult n-am avut prilejul să stau de vorbă cu un om din societatea noastră. Nenorocul meu a vrut ca tatăl meu să fie un om de lume cu vaste apetituri, care procrease nenumărate odrasle din trei căsătorii cu femei din ce în ce mai tinere și cu mai mult temperament. A murit de apoplexie într-un local clandestin,
25 de pe la marginile Petersburgului. După împărțeală, mi-au rămas moștenire vreo două sute mii de ruble aur. Ce poți face cu această mizerabilă sumă? Să trăiești din dobândă, tremurând pentru fiecare copeică cheltuită? Să începi vreun comerț la vreo prăvălie din
30 colț? În ce întreprindere de o anvergură potrivită cu năzuințele și cu firea mea poți plasa grămăjoara aceasta de nenorocite pitace de aur? Dar, întemeiat pe însușirile mele de organizator și pe marele meu

talent pentru desen, am conceput un plan grandios: am instalat în Austria, aproape de graniță, o mare fabrică pentru falsificarea bancnotelor de stat rusești. Totul a fost minunat combinat și pus la cale. În
5 scurtă vreme, mă vedeam în capul unei averi de nenumărate milioane. Atunci, lichidând trecutul și aruncând în bezna uitării aceste începuturi trudnice, aveam înaintea mea o cale larg deschisă spre slavă și
10 mărire. Un accident absurd, o ușurință de neînchipuit și de neiertat, și într-o clipă tot eșafodajul elaborat cu atâta trudă și artă s-a prăbușit. M-am trezit arestat, cu o condamnare sigură în perspectivă la mulți ani de muncă silnică. Nu m-am putut resemna
15 la această soartă idioată. O încercare de evadare... Un cadavru în drum... Săptămâni și luni de pribegie... Zile de foame... Și nopți nedormite... Încercări nebune de a forța destinul. Necesitatea imperioasă de a-mi asigura o existență mizerabilă cu orice preț,
20 măcar pentru câteva zile... Hm! *Imperativul categoric!* Angrenajul... Toate meseriile josnice... Alte arestări... Alte evadări... Alte cadavre... Și din treaptă în treaptă, iată-mă acum, un veteran al ocnei, cu vederea pierdută în munca de falsificator de profesie, în
25 condițiuni tehnice mizerabile, veșnic fugăr din ocnă, vagabond prin taigale, amenințat de fiare, prigonit de oameni... Dar simt în mine puteri uriașe; lumea pierde o forță de prima ordine, – fără falsă modestie – un geniu... Șaptesprezece cadavre? Hm! Nu le-am
30 numărat... Cine numără gândacii pe care îi strivește în cale? Ce pierde economia mondială prin moartea prematură a unei râme? De ce s-au născut râmele și pentru ce trăiesc ele, ce simt, ce gândesc, ce creează, ce adaugă la tezaurul de cugetare, știință, artă? Dacă

aș putea înfrânge soarta, toate aceste existențe mărunte ar fi cu prisosință compensate!...

Urmă o tăcere grea.

Răutu privea, cu oroare și parcă stăpânit, totuși,
5 de vraja unei individualități puternice, această față
osoasă, cu ochii morți și mușchii nemișcați, asculta
narațiunea potolită, cu intonație monotonă, a acestui
glas subțire și înăbușit și, cu groază, regăsea în
spusele lui un răsunset deformat al gândurilor sale, al
10 zbuciumului său sufletesc...

– Hm! Hm! – tuși ușor Mazurin. Dar dumneata, Ivan Egorovici, aud că ai avere? Personală sau trăiesc încă părinții?...

– Tatăl meu – îngăimă jenat, dar supus Răutu –,
15 tatăl meu are cinci mii de fălci în Basarabia, în județul S***, adică șapte mii cinci sute hectare; sunt trei copii...

– Hm... hm... două mii cinci sute de hectare? Nu e mare lucru... Cu aceasta nu ajungi departe...
20 Nu cucerești lumea... Nu stăpânești soarta... Dar s-ar putea încerca ceva, dacă ai nervul și creierul... hm... hm...

Pe chipul acesta împietrit parcă licări un reflex fugar din flăcările intense ce consumau un suflet de
25 titan în putrefacțiune.

– Hm, hm!... E încă prea devreme să vorbim despre acestea, – șopti orbul parcă numai pentru sine.

Reflexul se stinse și, cu fața-i obișnuit rigidă, urmă:

– Îmi pare bine de cunoștință, Ivan Egorovici. Să
30 trăiești! Acum mă duc. Ha-ha-ha! Anton Artemici Jbanov cred că și-a pierdut răbdarea. La revedere, la revedere!... Jeny! – strigă el spre ușă, ridicându-se de pe un scaun în zornăitul lanțurilor.

Și, dus de mână „Jeny“, pași cu băgare de seamă, încercând cu bățu-i subțire terenul, spre ușă.

Ion Răutu rămase nemișcat pe scaun. Capul îi vă-
jâia de sunetul vorbelor grozave, dar reci și măsurate,
5 care evocau icoane dantești și trădau uraganul tragic al unui destin grandios, sfârâmat.

– A șters-o canalia? – întrebă, intrând în cameră, Jbanov și se repezi spre fereastră. Să deschid geamul să se împrăstie aerul înciumat... Bestia încă
10 face fasoane!... E pur și simplu o pușlama și un sadic: falsificator, asasin, tâlhar, escroc și, pe deasupra, un desfrânat!... Ptiu!...

Ion Răutu făcu cunoștință și cu starostele închisorii.

15 Acesta era un bărbat spătos, încă tânăr, cu o înfățișare simpatică și aproape blajină, pe care Răutu o împăca greu cu renumele de „as“ al ocnei, care-i asigurase înaltele funcțiuni în capul „șpanalei“ din Tiumen.

– Îl cunoști pe Mazurin? E adevărat... – îl întrebă timid Răutu – e adevărat că ar fi avut șaptesprezece suflețe pe cuget?

– Fleacuri... Lăudăroșenii!... – strecură cu ciudă și poate cu puțină invidie, printre dinți, starostele. Domnule Răutu, – schimbă el cu tot dinadinsul
25 vorba – nu aveți nevoie de ceva din maidanul nostru? Sau dumneavoastră, politiciii, puteți avea tot din târg, prin cancelarie? Poate puțin rachiu? A? Avem foarte bun!...

– Mulțumesc, nu beau rachiu! – zise Răutu.
30 Dar aș vrea să-mi spăl rufele, s-au îngrămădit multe în atâtea zile de drumuri.

– Bine, domnule Răutu! Am să vă trimit pe Aculina vârcolaca. Veți fi tare mulțumit! – surâse sub mustață starostele.

Plecă, în sfârșit, și Anton Jbanov, în ultimul con-
5 voi al sezonului spre Turinsk.

Ion Răutu, rămas singur locatar al camerei politici-
lor, încă neaclimatizat la condițiunile vieții de pușcărie
siberiana, fugind de voracitatea insectelor, își petrecea
10 vremea cât mai mult sub cerul „liber“, cu toate că-l
scârbeau scenele și figurile ce mișunau în jurul lui.

Peste vreo două zile de la plecarea lui Jbanov, tre-
când pe lângă spălătorie – zona neutră și suprafața
de contact între elementul feminin și cel bărbătesc
15 al pușcăriei –, fu pe neașteptate abordat de o femeie
voinică, legată cu oarecare cochetație la cap cu un
tulpan roș, nereglementar, și cu sânii rebeli sub că-
mașa-i groasă din pânză de sac.

Cu toată fața ei ofilită, cu cearcăne negre sub
ochii oboseți și cu buzele umflate și parcă unse, ati-
tudinile și gesturile ei vădeau că e conștientă de pu-
20 terea ei de vrajă a feminității dominante.

– Să trăiești, boierule! – înfășură ea pe Răutu cu
privirea ispititoare a ochilor ei negri. Sunt Aculina.
Starostele mi-a spus că dumneata ai niște rufe de
25 dat la spălat.

– Aculina? *Vârcolaca*? – întrebă Răutu.

În ochii negri se aprinseră scânteii de mânie:

– Mânca-i-ar viermii, *șpana* puturoasă! Ți-au
spus-o și pe aceasta! – izbucni ea de năcaz. Sunt
30 Aculina, Aculina spălătoreasă și atâta! Ai ceva de dat?

– Mă duc să strâng tot ce am! – răspuse Răutu,
cam rușinat de inadvertența comisă, și se îndreptă,
stângaci, spre cameră politicilor.

Aculina îl urmă.

În timp ce Răutu își alegea rufele murdare și le
strângea în pachet, Aculina stătea la ușă cu mâinile ri-
dicate în sus spre a-și aranja tulpanul, accentuând ast-
5 fel încă conturul sânilor ei robuști. Apoi, ajutându-l
pe Răutu, la clasarea rufelor, îl atingea cu umărul sau
îl apuca de braț ca din nebagare de seamă.

Răutu, stingherit, se feri de mai multe ori în lături.

– Să trăiești, boierule! – îl salută la plecare Aculina,
10 cu legătura în cap, înfășurându-l din nou cu privi-
rea ei ispititoare, surâzând cu o nuanță de batjocură.
Și se îndreptă spre ușă cu mișcarea de cariatidă eter-
nizată în coloanele Acropolei.

Din acea zi, Aculina nu scăpa nici un prilej să-i
15 vorbească lui Răutu. În curte, îl oprea sub diferite
pretexte de informații asupra reparațiilor necesare
rufelor sale, îl vizita sub același cuvânt aproape
în fiecare zi chiar în cameră.

Răutu adesea simțea suflul ei fierbinte sau atin-
20 geri furișate.

Ea parcă devenea tot mai provocatoare, chiar
agresivă și batjocoritoare.

Într-o seară, în amurg, după apelul de noapte,
când camerele închisorii erau de mult încuiate, Răutu
25 se trezi pe neașteptate cu Aculina, cu o legătură în
cap, vorbindu-i repezit și sacadat.

– Iată, boierule, ți-am adus rufele. M-am grăbit.
A trebuit să dau vamă starostelui și paznicului-șef, –
surâse ea cu înțeles – dar mâne am altă treabă. Des-
30 chideți lada să-ți așez eu lucrurile frumos, că bărbații
nu știu...

Când Vania se aplecă spre a-și descuia lada, ea se
lăsă în genunchi lângă el și Vania simți pe față ar-
sura buzelor senzuale.

Sări în sus, palid; tot sângele parcă-i fugise spre inimă, care-i zvâcnea cu putere, brațele-i șovăitoare se ridicară fără voie, parcă în căutarea unui contact pătimaș...

5 Aculina își lipi sâniile de pieptul lui, aținti privirea-i rugătoare drept în ochii lui și o mână îndrăzneată și nerușinată lunecă pe corpul lui Vania...

Vania tresări și, revenindu-și în fire, ca inundat de simțul acut de rușine, se smuci și se răsti răgușit:

10 – Pleacă!...

Aculina, cu un gest de obscenitate îngrozitoare, izbucni într-un hohot de batjocură:

– Ha-ha-ha!... Ciocoi claponit!... Ptiu!... – parcă-l împroșcă dânsa cu ură și dispreț și, în vifor,

15 țâșni pe ușă...

Vania Răutu, cu fiecare fibră a trupului său încordat, se zvârli pe pat, zbatându-se într-un acces violent de revoltă și deznădejde:

20 – Tot lut, lut ticălos! Ce rușine!... – șoptea el înfrigurat, cu vocea strangulată de durere.

Cap. XXV

SPRE ZĂRI MAI SENINE ?...

Au trecut săptămâni fără nici o veste din cancelaria guvernatorului asupra bagajelor și cărților rătăcite.

5 Căzuse de mult și zăpada, acoperind cu vestmântul ei alb până și cloaca pestilențială a Centralei din Tiumen.

Convoierile de etapă în gubernie fuseseră aproape suspendate până în primăvară.

10 Ion Răutu risca dar să trăiască încă lungi luni în această înghesuială și promiscuitate degradantă.

Dar el nu mai avea putere, fizicește nu mai putea suferi contactul cu această populație de caverne.

15 Nu mai ieșea aproape din camera lui, preferând să fie devorat de miliardele ei de insecte carnivore.

După sfatul directorului închisorii, renunțând și la bagaje, începu să stăruie ca să-i fie autorizată călătoria pe cont propriu, spre locul de destinație, încă necunoscut.

20 Petițiunile, scrisorile, telegramele adresate guvernatorului din Tobolsk rămâneau însă fără răspuns.

Treceau zile de înjosire fizică și de groaznică tortură morală, încercând sufletul lui Vania într-un abis de disperare.

25 – De ce și pentru ce toate acestea? – se întreba el mereu. Care poate fi scopul și sfârșitul acestei

stagnațiuni, lipsită de orice suflu de viață, de orice radiere de putere morală sau intelectuală?

Tot mai des îl frământa gândul de sinucidere.

Pe neașteptate, îi veni o rază de mângâiere, o licărire de lumină de pe „celălalt tărâm“.

Răutu inspira mare respect directorului închisorii din Tiumen, prin cunoștința lui de limbi străine.

Directorul, un siberian băștinaș, funcționar de carieră, nu trecuse încă niciodată peste bariera Uralului și nu cunoștea pe alți străini decât pe rarii rătăciți în Siberia, din clientela pușcăriilor.

Un tânăr, mereu înfundat în niște cărți tipărite cu tot felul de slove ciudate, era pentru el un fenomen aproape miraculos.

Domnul director adesea, din această pricină, onora pe Răutu cu vizitele sale.

Ridicând vreo carte de pe masă, dânsul o răsfoia, o răsucea în toate felurile, o aducea la ochii săi miopi și la urmă întreba:

– În ce limbă e scrisă?

– Engleză...

– Engleză? – se scarpină el la baza nasului. Și unde-i tipărită?

– La New York, în America...

– La New York, în America? – și își scoborî degetul la bărbie. Americanii vorbesc englezește?...

Aceste convorbiri, foarte puțin variate, aveau de obicei loc seara, înainte de apelul de noapte.

Dar odată Răutu fu surprins de o vizită matinală:

– Domnule Răutu! – îl abordă chiar de la ușă directorul – dumneata știi toate limbile. Mi-ai adus acum pe unul foarte agitat, tot timpul urlă, plânge, își smulge părul din cap și vorbește, vorbește,

Dumnezeu știe ce! Am chemat pe un neamț, purtat prin lume, pe un jidan, pe un tătar, nimeni nu-l înțelege. N-ai fi bun să încerci dumneata?...

Dus de director spre curtea din față, unde se clasa noii sosiți, încă de departe Ion Răutu fu zguduit de niște strigăte exasperate în... *românește*:

– Încotro mă duceți, măi păgânilor? Ce ați făcut cu pluta mea, măi hoților? Trăzni-v-ar Dumnezeu să vă trăznească, hainilor! Crăpa-v-ar mațele, necuraților! Lăsați-mă, lăsați-mă, diavolilor! Nu mă mai duc, nu mă mai duc de aici nicăieri, auzi, măi holbatule?...

Imprecățiunile acestea nu aveau accentele graiului *moldovenesc* din Basarabia.

Răutu fu viu emoționat de fonetica și de turnura lor literară, pe care o aflase și în puținele cărți *românești*, pe care putuse pune mâna pe vremurile cercurilor de autoinstrucție din Chișinău.

În fața cancelariei se zbătea un „omulean“ mărunț, încă tânăr, în cămașă albă, deși grozav de murdară, încinsă de un brâu roșu, în ȋțari și opinci, cu capul pe jumătate ras și în lanțuri...

– Dumnezeu să te binecuvânteze! – exclamă el la auzul întrebărilor lui Răutu. Iaca, a dat Dumnezeu să aud și o vorbă omenească!...

Era un plutaș din Bucovina, care, coborându-se cu pluta lui pe Prut, se oprise pentru o noapte la malul basarabean lângă Sculeni. Când se întorcea târziu după un chef cu „moldovenii muscalilor din Sculeni“, se trezi că sentinela rusă nu-l mai lasă spre mal, la pluta lui:

– Cum să nu mă lași, măi? – îi zic – e pluta mea, bre omule! Auzi, măi, băgate-aș în măruntaiele moașă-tei! Înțelegi, îi zic, că-i a mea, mă porcule, o

duc la Galați! Dar lifta dă cu baioneta ca orbul! Nu da cu baioneta, măi zârghitule, îi zic, că acuș te plesnesc! Dar căpcăunul dracului nu știa o boabă românește și mă izbește cu patul puștii la lingurea, de mi s-a tăiat și sughițul. Atunci, când i-am cărpit una, i s-au zgâiat ochii, și i-am smuls și pușca, și dă-i, și dă-i, măi Petre!... Dar când a început să șuiere, Doamne Sfinte!, se repezeau din toate părțile muscalii, se îngrămădeau ca furnicile, un milion de muscali! Și mi-au dat, măi frate, o bătaie soră cu moartea, de și amu îs beteag de un picior; și m-au dus la post, apoi la temniță; mă tot purtau în urmă din târg în târg. Apoi la judecată, bu-un!, bolmojesc acolo când unul, când altul în limba lor, de nici dracul nu-i înțelegea; m-au pocit, mi-au ras capul, m-au ferecat; și de-atunci, vai de mine și de mine! mă tot duc, mă tot duc, din temniță în temniță, Dumnezeu știe încotro!... Și pluta nu mi-am mai văzut-o...

Și la această amintire, nenorocitul, apucându-se cu mânele de cap, începu din nou să zbiere cât îl ținea gura, cu ochii săriți din orbite:

– Încotro mă duceți, măi blăstâmașilor? Bătu-v-ar Maica Domnului să vă bată! Unde-i pluta mea, măi tâlharilor? Unde-i pluta mea, bre-e-e!...

Cu toată mila nespusă ce-i inspira sârmanul, care, și condamnat la munca silnică în Siberia, vădit, nu-și dădea încă seama de enormitatea crimei săvârșită după legile rusești, Ion Răutu savura graiul acesta pitoresc și simți că parcă se reface un fir subțire care să-l lege de viață:

– Cum te cheamă? – îl întrebă pe plutaș.

– Petre Urzică, din Boeni! – răspunse acesta răspicat, parcă potolindu-se puțin.

În redactarea scrisorii către ambasadorul austro-ungar din Petersburg, pentru mântuirea lui Petre Urzică, Răutu găsi o ocupație, care îi învioră puțin existența, în aceste ceasuri de cumpănă.

Când Ion Răutu pierduse orice nădejde de a mai putea scăpa de Tiumen până în primăvară, într-o seară târzie de octombrie, directorul închisorii, parcă animat și dânsul de bucurie, îi anunță:

– Am primit ordinul, domnule Răutu! Domiciliul dumitale e fixat la Kurgan, oraș bun! Și ești autorizat să călătorești până acolo pe socoteala dumitale, cu doi jandarmi... Au venit și bagajele...

Astfel a fost încheiată una din cele mai triste epoci din tinereța fiului rătăcit al Năpădenilor.

După această inițiere la viața de paria socială, degradată și umilită, se putea, în sfârșit, începe o nouă fază a calvarului său de deportat „administrativ” – liber! –, adică cel puțin în afară de ziduri de pușcărie...

A doua zi dis-de-dimineată, din caverna neagră a porților mohorâte ale Închisorii Centrale din Tiumen, porni în galop furtunat o sanie, înhămată de „troică” de kirghizi aproape sălbateci.

Sub acoperișul saniei, încadrat de doi jandarmi somnoroși și posomorâți, ședea politicul Ion Răutu, un mototol de blănuri, dintre care se zăreau numai ochii negri aprinși de bucuria așteptării.

Sania, după două-trei cotituri prin străzile adormite ale orașului, se înfundă în drumul de pădure.

Vizitiul, un munte de flăcău siberian, pocni din bici și șuieră voinicește. Troica, luând vânt și mai năprasnic, zbură, în tremurul de zurgălăi, pe cordeaua albă a drumului bătut, între două ziduri de brazi

înalți și întunecoși, cu trunchiuri îngălbenite de mușchii bătrâni, ca niște enorme făclii cu flăcări negre.

Ceasurile curgeau măsurate numai de șirurile nesfârșite ale colonadei de brazi.

5 Vizitiul tot șuiera și pocnea din bici, troica zbură, zurgălăii parcă plângeau a jale, jandarmii dormitau, dar Ion Răutu, prins de nostalgia depărtărilor, scruta, cu nădejde, orizontul.

10 La început, brazii, cu crengile lor întunecate, îngreuiate de zăpadă, nu lăsau deschisă decât o fâșie îngustă spre sud, opalizată de primele reflexe ale răsăritului.

15 Dar, iată, rândurile negre de brazi se răresc; apar, întâi, mici plăci de zăpadă virgină de pași omeștești; apoi, plăcile se largesc în poiene; printre coloanele greoaie răzbat tot mai mult din răsărit luciri de ametist, care se îmbină spre apus cu tonurile verzui ale nopții fugare.

20 Și iată, ca printr-o lovitură de aripi, troica se avântă dintre trunchiurile retardate ale *taigalei* în nemărginirea stepei adormite sub lințoliul ei imaculat.

25 Sania zboară zi și noapte spre sud – un punct negru în centrul unui imens cerc de diamante, aprinse de soarele tânăr și rece, sub clopotul cristalin al cerului de nord; vijelios ea trece ca o vedenie prin satele mocnite, îngropate sub zăpadă, prevestite numai de fumurile albăstrii, ce se topesc sub bolta alburie... Se schimbă numai caii și vizitiul și iarăși troica fuge nebună...

30 Vizitiul pocnește din bici și șuieră voinicește; zurgălăii se topesc în sunete argintii; umbrele albăstrii ale troicii o urmăresc îndărătnic dinspre apus; cântecul zburdalnic al zurgălăilor vorbește de tinerețe, de

5 dragoste și de nădejde, – și sania a și lăsat satul amorțit în urmă și iar lunecă înainte, cu Vania Răutu înghemuit în fundul ei, între jandarmii care mereu moțâiesc, lunecă tot mai departe spre sud, spre hotarul stepelor nemărginite ale Asiei centrale, spre alte zări – spre zări mai senine?...

SFÂRȘITUL VOLUMULUI AL III-LEA

VOLUMUL AL IV-LEA

HOTARUL...

PRELUDIU

HOMO HOMINI LUPUS

Taigaua tace...

De la brăul stâncos al Uralului până la țărmurile
5 Oceanului Pacific, își ondulează, mută, enormele ei
obeliscuri negre o pădure virgină de coniferi, care
aproape nu cunoaște toporul.

Mărginită la nord de tundrele pustii, ce se pierd
în regiuni polare, și la sud de platourile misterioase
10 ale Mongoliei și de stepele și deșerturile aride ale
Asiei Centrale, această întindere de verdeață sum-
bră, în care s-ar rătăci continentele, oferă imagina-
ției icoane din alte epoci geologice.

Omul este aici un oaspe încă rar.

15 Așezările sale – minuscule mușuroaie ale sate-
lor și orașelor, depărtate adesea unul de altul, chiar
în regiunile cele mai populate, la sute, iar în lături și
la mii și mii de kilometri – apar ca răzlețe fire de
mărgele, risipite mai mult de-a lungul fluviilor, și nu
20 pot desigur schimba prea mult aspectul scoarței pământestești, familiar încă antropopitecilor.

Și mai puțin pot împrăștiia farmecul solitudini-
lor primordiale triburile de vânători și pescari din
tundrele de la nord, ca și nomazii din stepele și de-
25 șerturile sudului.

Taigaua își trăiește viața ei mohorâtă, acum, ca și
în epoca terțiară, sub tirania neîndurată a stihiiilor.

Iarna.

Sub cer acoperit, taigaua tace.

În colonade zvelte și mărețe, îmbrăcate de mușchiul cărunt, se smulg parcă din stratul gros al cristalurilor de zăpadă și fug spre cer brazii cei sumbri, cedrii mândri și pinii sprinteni... Dar peste coroanele lor întunecate se lasă dușmănos tavanul de plumb al norilor negri și le taie avântul.

Taigaua tace, încrunțată, – și geme numai surd sub povara văzduhului mort.

Ninge...

Norii albiți își revarsă fulgii ușori. Crengile încercate de nea se pleacă mahnite spre pământ... Tavanul se coboară și mai jos și parcă învăluie lumea întreagă sub o rețea rece și deasă, – o lume fără mișcare, fără lumină și fără viață – o lume ce doarme somn de moarte.

Taigaua tace, înghețată, – numai crengile îndoliate ale brazilor suspină, plângându-și lacrimile de diamante.

Bate vântul...

Din largul Oceanului Pacific se desprinde năprasnic uraganul... străbate urlând de la un capăt la altul pădurea împietrită și, izbindu-se de zidul Uralului, dezlănțuie spre sud grozava *purga*, îngropând sub dune innămețite toată nemărginirea stepei, iar la nord, strânge tundra amortită în chingile și mai grozave ale *hiusului*, pe care nu-l suferă nicio vietate.

Peste tot, orice licărire de viață stă pitită de groaza morții.

Și, jalnică, taigaua tace. Văjăitul furtunii acoperă și trosnetul bătrânilor uriași culcați la pământ, unde, din trupul lor, se vor hrăni noile generații.

Norii se împrăștie...

Bolta înstelată, de safir translucid, fără hotar și fără fund, își cerne din nemărginire mreaja argintie asupra trunchiurilor smerite, tupilate între grămezi de zăpadă, închegată sub gerul cumplit, cum nu-l cunoaște globul aiurea, în stânci de topaz, peste care erupțiunile silențioase ale aurorei boreale aruncă reflexele mistice ale fulgerelor ei pline de slavă și taină.

Iar în ziua fugară, astrul însângerat, ridicat trudnic pentru o clipă peste orizontul de nord, aprinde în scânteierea razelor sale piezișe miliarde de nestemate.

Taigaua tace mereu, senină, prinsă de vrajă, dar aerul rece și dens, sonor ca un clopot de aramă, trimite la îndepărtări nebănuite, în ecouri repetate, orice lovitură de copită a renului sau urletul lupului flământ.

Dar soarele își ridică tot mai sus în zare discul pălit, adunându-și puterile... Și iată, ca prin farmec, în câteva zile, în câteva clipe, taigaua învie; vertiginos se topește scoarța de gheață; fluviile se umflă, își lărgesc albia peste sute de kilometri de păduri și câmpii mlăștinoase, mânându-și anevoie apele măloase spre Oceanul Înghețat, printre nenumărate mușuroaie ale tundrelor, îmbrăcate peste noapte în haina verde-albastră; iar spre marginea de sud, coloanele albe de mesteceni, îndesite, se acopăr de frunzișul lor fraged și se risipesc de istov în câmpia înflorită a stepei, în scurta ei glorie înaintea de arșița verii.

Și în umbra pădurii trezite din somnul de iarnă, mișună nestăpânit furnicarul de viață.

Taigaua nici acum nu cunoaște ciripit și cântec de păsări, ea răsună numai de răgetele sinistre și plânsetele jalnice ale luptei pentru viață.

Toată vietatea intră în vălmășală: începând cu urșii albi, morocânoși, ai ghețurilor polare, renii și cerbii tundrei, cu pădurea lor de coarne ramificate, și trecând prin toată fauna bogată a junglei virgine, până la cămilele stepelor și până la tigrii din regiunea Amurului, la hotarele Coreii și ale Mandgiuriei.

Dar ce sunet lugubru se aude ?

Un glas omenesc ? Un gemăt de agonie ? Un hot-hot de plâns ?

O fiară o fi sfâșiat vreun vânător îndrăzneț ?

Sau un aborigin a înjunghiat vreun ocaș fugar – un epizod banal în războiul neîncetat dintre „cealdoni” și „varnaci” ?

... Nicăieri mai mult ca în taiga nu se adevărește cuvântul grozav al mizantropului: *Homo homini lupus...*

Din fauna taigalei, din veci de veci n-a lipsit nici omul.

În tainițele ei, se zămisleau, creșteau și roiau acele hoarde neîmblânzite, care apoi, în goană după soare, în căutare de așezări mai priincioase vieții, se revărsau năvalnic asupra lumii, punând în mișcare nenumărate noroade.

În calea acestor invazii s-au ridicat însă, cu vremea, alte puhoai de omenire neastâmpărată.

Din câmpiile întinse de dincolo de Ural, fugind de nelegiuirile dregătorilor moscoviți și de împilările boierilor stăpâni de moșii, sute și mii de țărani își luau lumea în cap și porneau, val după val, „până unde ajunge toporul, coasa și plugul”, preferând natura mașteră jugului de iobag.

Această migrațiune spontană a gloatelor țărănești, trecând peste pragul Uralului, s-a întins în curs de veacuri până la marginea Oceanului Pacific, supunând în lupte crâncene populația băștinașă, gonind-o în tundrele polare, în stepele de la sud, în platourile Mongoliei sau chiar exterminând-o fără cruțare.

Taigaua a fost astfel presărată de mici comunități izolate, de sine stătătoare, de plugari, vânători și pescari – țărani liberi ca nicăieri, oameni aprigi, mândri și crunți.

Țarul Moscovei, pe urma valurilor succesive ale acestei colonizări haotice, își trimitea voievozii și ispravnicii; dar aceștia erau siliți să se mulțumească cu perceperea tributului convenit și nu se amestecau în viața internă a obștiilor așezate prin văgăunile, adesea nepătrunse, ale taigalei.

Și cum putea fi altfel, când, într-un județ în care ar încăpea cu prisosință Franța și Germania împreună, autoritățile imperiale erau reprezentate numai de un ispravnic și doi *zasiedатели* – subprefecți ?

Și cum putea fi altfel, când, cu abia o jumătate de veac în urmă, pe o întindere în care Europa întregă ar dispărea într-un colțisor, în mijlocul unei naturi nebiruite, fără alte căi de comunicație decât cursul apelor pustii și cărările nebătute de prin păduri virgine și mlaștini fără fund, toți locuitorii din târguri și sate, împreună cu nomazii din tundră și stepă, nu ajungeau la numărul populației din Irlanda de astăzi – o mică insulă pe jumătate pustie ?

Nu e de mirare că și în zilele noastre se descopăr încă sate ascunse în întunecimile taigalei, care au trăit, lungi decenii și chiar veacuri, necunoscute autorităților împărăției.

Astfel, comunitățile slobode de plugari, vânători și pescari își urmează și astăzi viața lor, fără alt contact cu organele puterii de stat decât tributul plătit guvernatorilor și ispravnicilor.

5 Orice încercare a vreunui administrator novice de a introduce vreo schimbare în această oblăduire străveche este considerată de sibirienii băștinași numai ca o tentativă de revizuire a tarifului.

10 Și după puține conflicte, fricțiuni și tratative, totul, în adevăr, reintră, cu bună pace, în cadrul așezământului secular.

Totuși „suprastructura“ imperială a creat aici cu vremea – prin juxtapunerea și suprapunerea formelor sociale și a normelor vieții de stat disparate – o

15 întocmire fără analogie în istoria lumii.

Bărbații de stat ai împărăției au conceput planul grandios de a transforma taigaua primordială într-o imensă colonie penitenciară.

20 În scopul acesta, a fost creat un vast și complicat aparat administrativ: ocne de muncă silnică, „casteluri penitenciare“ și case de arest, închisori de deportare sau transport, etape, colonii forțate, centre de surghiun „pe cale administrativă“.

25 Și, astfel, se revarsă anual asupra scundelor sate siberiene drojdia și zgura unui stat de peste o sută cincizeci de milioane – zeci de mii de ucigași, tâlhari de drumul mare, hoți de cai și cambriolori, incendiari, siluitori, falșificatori, escroci.

30 Autohtonii opun însă o rezistență sistematică și atât de dârză și cruntă, încât, la sfârșit, ocârmuirea desemnată acceptă un compromis grozav și laș.

Regulat, în fiecare an, administrația injectează în trupul taigalei zeci de mii de elemente patogene; și

tot așa de regulat, acest corp viguros le eliminează fără milă, sub ochii indulgenți și complici ai aceleiași administrații.

5 Dreptul cutumier a elaborat chiar, în acest scop, un ritual precis și detaliat.

Deportații de drept comun nu numai că nu sunt reținuți la locul lor de destinație, dar sunt încurajați și chiar îndemnați la evadare. De altfel, însăși lipsa mijloacelor de existență, ca și de deprindere la

10 muncă, după anii îndelungați petrecuți în închisoare, le face și cu neputință așezarea în vreun sat prăpădit din taiga.

Condițiile de muncă pe care le-ar oferi băștinașii nu s-ar deosebi prea mult de ocnă.

15 Chiar pentru condamnații la muncă silnică sau dețențiune, supravegherea e mai mult decât neglijentă. Și dispariția lor nu supără prea mult administrația: până la constatarea oficială a evadării, alocațiunile pentru hrană și îmbrăcăminte pot fi însușite ca o

20 sursă de venit perfect normală și legitimă.

Astfel, Siberia este mereu străbătută de două curente de migrațiune diametral opuse. Întru întâmpinarea convoaielor de deportați care se îndreaptă în diferite regiuni spre răsărit, pornesc din toate văgăunile taigalei fugarii, care, grăbiți, înfrigurați, atrași

25 de bariera Uralului ca maniacii de viziunile lor, colindă în bandă sau solitari toate cărările tainice din umbra pădurilor seculare, fugind mereu spre apus.

Oameni fără căpătâi, în toată puterea cuvântului,

30 fără stare civilă, fără meserie, fără loc în societate, cu singurul avut alcătuit din câteva rupturi de primenire și cel mult un mic ceaun într-o traistă purtată la spinare – ceata nemernică și oropsită de vagabonzi profesionali, pentru care până și limbajul oficial a ac-

ceptat termenul expresiv de „Ivani Nuțiuminte“ –, ei sunt în afară de lege și la dispoziția oricui.

Un glonte de pușcă dacă răpune pe vreunul din acești oropsiți, – faptul nu implică nicio răspundere. Taigaua își păstrează cu tărie tainele ei.

Cea mai elementară vigență administrativă ar putea pune capăt imediat unei cariere de vagabond; nu sunt multe drumuri prin Siberia și necesitatea de hrană nu îngăduie nimănui o abatere îndelungată din calea satelor. Totuși, în afară de cazuri excepționale – o crimă mai grozavă săvârșită în vecinătate sau evadarea vreunui deportat politic –, Ivanii Nuțiuminte, cât timp n-au trecut Uralul, nu riscă arestarea și nici prea mult vreun glonte din partea autohtonilor, dacă observă cu stricteță „cutuma“.

Situația de fapt e mai puternică decât toate prescripțiunile legale și regulamentele administrative.

Urmărirea și arestarea a zeci de mii de vagabonzi ar cere în fiecare an o cheltuială de energie și de mijloace de care nu dispune administrația imperială. Iar exterminarea lor sistematică, sub taina taigalei, ar presupune un măcel atât de grozav, că nici chiar țăraniile acestia aspri și crunți nu se încumetă a-l întreprinde.

Și, la drept cuvânt, nu ar fi nicio rațiune pentru aceasta.

Frigul, fiarele sălbatece, foamea, mlaștinile fără fund și pădurile întunecate, în care numai o îndelungată experiență poate feri de rătăcire, în sfârșit, luptele fratricide între bande înflămânzite sau chiar vânătoarea plănuită, la care se dedau și triburile întregi de nomazi și – vai! – și frații degenerați dintre vagabonzi înșiși, eliminează fără cruțare din sânul taigalei aceste corpuri străine.

Foarte puțini se așează la locul lor de deportare, și mai puțini încă răzbat peste Ural – unde, chiar dacă nu-și găsesc vreun rost în viață, pot cel puțin să-și asigure o întoarcere în condițiuni mai ușoare, ca simpli coloni în Siberia, după o procedură sumară, care constată numai calitatea lor de „Ivani Nuțiuminte“.

Dar, orișicum, o oaste de zeci de mii de oameni fără căpătâi și scoși de sub ocrotirea legii constituie o amenințare permanentă și o primejdie mortală pentru populația așezată, fără anume norme care să asigure un *modus vivendi* între aceste elemente sociale atât de disparate.

În realitate, între țăraniile siberiene – „cealdoni-gură-galbenă“ –, pe de o parte, și vagabonziile profesionale – „varnaci-sânge-de-câne“ –, pe de altă parte, nu încetează niciun moment cu totul războiul crâncen.

Dar, de fapt, și taigaua și-a elaborat un codex de drept public, care stabilește anume norme pentru acest război și reglementează armistițiile.

La ferestrele fiecărei case din satele Siberiei se poate vedea o policioară, pe care sunt expuse, pentru noapte, câte o pâne, o cană de lapte sau – de către inimile mai miloase – o bucată de slănină ori de carne afumată.

Câtă vreme fugarii nevolnici se folosesc numai de acest tribut cutumier, ei pot nădăjdui oarecari îngăduiri din partea populației băștinașe.

Dar orice înfrângere a acestei limite – un furt, o spargere sau, lucru mai grozav, un omor sau un viol – atrage o presiune imediată și cruntă; niciun Ivan Nuțiuminte nu mai poate pătrunde pe teritoriul obștiei ofensate, fără să-și pună în primejdie viața.

Furiile războiului sunt atunci dezlănțuite și „cealdonii-gură-galbenă“ ei înșiși trebuie să stea de

strajă – în fiecare noapte, poate surveni un atac, un omor sau dare de foc, fără prea mare nădejde de ocrotire din partea ocârmuirii.

Viața a elaborat și procedura de tratative pentru
5 încheierea păcii sau a armistițiului, care restabilește „ordinea normală”, în afară de orice intervenție a autorităților de stat.

Din pricina acestui neîncetat și crâncen război între cealdoni și varnaci, din adâncimile taigalei, amestecate cu urlete și răgete de fiară, se pot auzi atât de des și strigătele de agonie și gemetele de plâns ale unui
10 glas omenesc: *Homo homini lupus...*

Și, totuși, se găsesc individualități puternice din lumea ocnei, care izbutesc să refacă acest pelerinaj
15 din fundul Siberiei peste Ural de opt și de zece de ori – la dus și întors –, mai mult ca ocolul pământului la ecuator, săvârșit pe jos, în lanțuri sau cu trista de vagabond în spinare!...

În acest cadru al vieții din taiga, sub țarismul clătinat și terorizat de revoluție, s-a adăugit un nou element dramatic: Siberia a devenit și o colonie de
20 deportațiune politică.

În bezna vieții primordiale au fost aprinse peste tot mici focare de viață intelectuală.

25 Elita „intelighenției” ruse, frunțașii vieții sociale și politice, tinerimea studioasă, literații și oamenii de știință și gândire, răzvrățiți împotriva regimului, au fost împrăștiati în toată întinderea de la hotarele Mongoliei și până la ghețurile Oceanului de Nord, formând mici obștii izolate nu numai de restul lumii,
30 dar și, prin condițiile reglementare ale deportațiunii, ferite și de contactul cu populația băștinașă.

Prin forța lucrurilor, aceste mici insule de cultură, rătăcite în întunecatul ocean de barbarie primitivă, au trebuit să stabilească legături foarte vii între ele și să se închege într-o întinsă asociație de apărare și sprijin mutual.
5

Pentru oameni, în cea mai mare parte tineri, cu studii neisprăvite sau stânjenite de lupta atroce dusă împotriva întregii întocmiri sociale, această asociație, care a întretesut pustietățile taigalei, s-a transformat
10 natural într-un vast club politic și o universitate.

Aici se elaborau doctrine sociale și sisteme filozofice, aici se discutau programe și metode politice, aici se nășteau și se dezvoltau curente care urmau să hotărască destinul unei mari împărății.

15 Dacă cei mai mulți dintre cei prinși de mrejele Ohranei, în condițiile grozave ale deportațiunii, slăbeau sau se rătăceau, pierdeau credința, se degradau sau „evolau” în direcția lagărului advers; dacă și mai mulți nu puteau rezista fizicește, își ruinau sănătatea, cădeau în ghiarele vreunei boli mintale sau chiar
20 piereau; ceilalți – cei puțini și aleși – se oțeau. Și aceștia, împreună cu frunțașii emigrațiunii, au păstrat în vremurile acelea de restriște pe marii luptători și conducători ai mișcării revoluționare reînviată și, în
25 ceasul de cumpănă, au putut hotărî chiar mersul istoric al unei mari națiuni, cu un răsunset puternic pentru întreaga istorie mondială.

Aceasta a fost contribuția taigalei la progresul și civilizația omenirii.

PARTEA I
ANTECEDENTELE „CAZULUI RĂUTU“

Cap. I

ZINAIDA NICOLAEVNA

5 Dar, pentru Ion Răutu, taigaua, posomorâtă și
mută, lăsată în urmă în drumul lui spre hotarul ste-
pelor, nu și-a ridicat încă peceteile de taină.

Pe crusta înghețată, luneca, în sunetul „zmeu-
riu“ al clopoțelilor, troica – un punct negru în imen-
10 sitatea înscânteiată sub bolta spălăcită a cerului de
nord – tot mai departe spre sud; vizitiul pocnea din
bici și șuiera; în fund, Ion Răutu rămânea înghe-
muit între doi jandarmi somnoroși, înghețat cu
toate blănurile sale, nepotrivite pentru condițiunile
15 climaterice ale locului.

Dar nu numai frigul îl făcu să se agite de nerăb-
dare, când vizitiul, întorcându-și spre el fața-i ro-
tundă, învinețită de ger, cu țurțuri mici de gheață în
barbă și mustăți, îi arătă cu vârful biciului în zare:

20 – Kurganul!...

La marginea de sud a imensului clopot alburii,
Ion Răutu nu putu discerne decât silueta masivă a
închisorii, elementul caracteristic și cel mai impre-
sionant al peisajului orașenesc din Siberia.

25 Troica, șerpuind printre căsuțele îngropate în ză-
padă, prin străzile pustii și puțin luminate, răzbătu
în amurg spre isprăvnicie, unde Ion Răutu urma să
fie „predat“ de jandarmi autorităților locale.

La isprăvnicie însă, acum, spre seară, după orele de serviciu, nu se mai găsea în cancelarie decât Iacov Iacovlevici Ivanov, *pristav* dejună¹, care, în fața unui *ștof*² de basamac și a unei străchini cu varză murată, se arăta supărat de această vizită târzie.

La raportul șefului de convoi – a *starșoiului* –, *pristavul* se ridică în picioare și fixă un moment în tăcere pe Răutu, mestecând un colț de pâine neagră cu o foaie de varză acră.

10 Omul se silea vădit să înțeleagă despre ce este vorba. Capul îi vâjâia și ochii injectați, gravi și triști, se îndreptară în sfârșit spre *starșoiul* convoiului – sergentul major Muhin.

– Hâc!... – râgâi el. Nna! Ddomnul is... pravnic...
15 îi la domnul... di...director Isidor Katz... ziua ddumnealui... Nna!... Ce să fac?... Nna!...

Răutu, la această veste, se simți ca doborât la pământ. Murea de nerăbdare să se vadă în sfârșit „liber“...

20 Îi venea și leșin de oboseală, de foame, de frig, dar mai cu seamă de duhoarea violentă din cancelarie, în care se amestecau, într-un buchet otrăvit, mirosul de basamac, de varză acră, de mahorcă stătută și încă o emanațiune ciudată, nedeslușită pentru Răutu, dar care copleșea toate celelalte miresme.

25 *Starșoiul*, un vechi slujbaş, găsi soluția:

– Să trăiți, înălțimea voastră! – interveni el – am să mă duc eu la înalt născutul domn ispravnic, cu plicul; domnul politic o să rămâie câteva minute aici cu sergentul. Numai să-mi arate cineva drumul.

30 – Erema! Erema!... – strigă bucuros *pristavul* cât îl ținea gura.

¹ Dejunăi (rus.) – de serviciu. (n. ed.)

² Unitate de măsură rusească (o zecime dintr-o vadră); vasul cu aceasta capacitate (n. ed.)

De pe o laviță din colțul anticamerei, de sub un morman de cojoace, se ridică mârâind un om numai în cămașă și izmene, somnoros, cu părul și barba încălcite, duhnind și el a basamac, mahorcă și varză acră:

5 – Hă?... Ce e?... Doamne sfinte!... Aaa.. abia adormisem, păcatele mele... Aaaaa! – căscă el, clătînându-se pe loc de somn, cu ochii umflați, abia întredeschși.

– Ce-mi stai acolo, fecior de căteja? Parcă ești
10 un dromader! – își regăsi tonurile de *nacialnic* domnul *pristav*. Vino încoace, buricul bunică-ti!...

– Aaah! – căscă iar Erema, prea puțin impresionat de explozia domnului *pristav*.

15 Și, scărpinându-se pe piept, la spinare, la coastă, la șolduri, întră totuși în cancelarie.

Când trecu pe lângă Răutu, acesta își putu da seama că mirosul specific, care copleșea atmosfera isprăvniciei, era aroma personală a lui Erema.

20 – În...ccaltă-te, măgarule, și du-l pe ddomnul sergent major... la domnul director Katz... la domnul ispravnic... – îi porunci *pristavul*.

Căscând, scărpinându-se, oftând și bodogănind, Erema își făcea toaleta, exasperând pe nerăbdătorul Răutu cu gesturile lui șovăitoare.

25 După ieșirea lui, odoarea specifică ce emana dintr-însul nu se împrăștiă – până și păreții păreau îmbibați de „duhul“ acesta –, încât Răutu își puneă întrebarea, dacă atmosfera cancelariei l-a parfumat astfel pe Erema sau dacă nu cumva efluviiilor lui personale se datorește atmosfera isprăvniciei.

După vreo jumătate de oră, sergentul major Muhin se întoarse și, voios, adresându-se lui Răutu, îi zise:

– Slobod!

Și, întinzând pristavului Ivanov plicul despecețluit, adăugă:

– Poftim pachetul! Am descărcarea. Vă rog să puneți numai pecetea. Domnia sa, înalt născutul domn ispravnic, ordonă ca domnul politic să se prezinte mâne la isprăvnicie. Dar acuma e slobod.

Peste puțin, Ion Răutu, însoțit de aromaticul Erema, lăsându-și bagajele la isprăvnicie, plecă pe jos – Kurganul nu cunoștea încă trăsuri de piață – spre locuința tovarășului Vasile Ivanovici Popov, unul din cei doi deportați politici ai Kurganului.

Târgușorul se pregătea de culcare.

Pe stradă, se întâlneau puțini trecători, care parcă se furișau, pitiți, pe lângă casele mohorâte, construite din bârne de brad, abia cojite și înnegrite de vreme, ca și cele mai multe locuinți din târgurile și satele Rusiei.

Mute, cu obloanele trase, ele păreau părăsite și rar se vedea câte un geam care își adăuga lumina sărăcăcioasă la splendorile nopții senine de iarnă.

Răutu pășea în tăcere: se vedea într-o lume nouă, necunoscută și dușmănoasă.

Ce spuneau dreptunghiurile de lumină ale ferestrelor neoblonite? Ce viață e acolo? Ce a fost ieri, ce va fi mâne și cum va intra el, Ion Răutu, în sfera ei? Și cum îl va găsi pe tovarășul Popov; cum va fi primit?...

– Aici! – se opri Erema la portița unei case cu ferestrele încă luminate.

În tindă, Răutu găsi un om voluminos, suflând cu putere în samovar. Scânteile aruncau un joc de lumină straniu pe o față rotundă și aproape spână.

– Cine e acolo? – întrebă spânul.

– Eu sunt, Ion Răutu, deportat politic sosit acum. Sunteți tovarășul Popov?

– Ha! tovarășul Răutu! Când ai sosit? De mult te așteptăm. Ne-a spus pristavul Ivanov chiar de când au venit hârțile. Intră în casă! Și samovarul este gata. Zina, Zina! A venit Răutu! – strigă el intrând într-o cameră abia luminată de o lampă fumegândă, care îl făcu pe Răutu să tușească.

În cameră, pe lângă funinginea de lampă, domnea o dezordine mai mult decât pitorească. Lângă o farfurie și o bucată de pâne, un papuc scâlciat pe masă dădea fizionomia întregului decor, în care hainele, cărțile, ustensilele de bucătărie și tot felul de vase cu rămășițe nedesluite făceau impresia unei locuințe părăsite de groaza năvălirii inamicilor.

Din camera de alături intră o femeie care, prin înfățișarea ei, dădu de îndată cheia acestui decor insolit.

Încă tânără, ea vădea acea desăvârșită lipsă de îngrijire de sine, pe care numai un suflet înstrăinat de viață o poate avea. Cu părul desfăcut, lăsat să cadă în dezordine pe fața-i palidă, unde urmele unui gălbenuș de ou denunțau menu-ul de dimineață, ea își îndreptă privirea moartă a ochilor ei șterși asupra lui Răutu și-l salută cu voce surdă:

– Bună ziua, tovarășe Răutu! Te rog să iei loc.

Răutu începu să scruteze mobilierul.

Scaunele de lemn erau încărcate sau învederau o lipsă îngrijorătoare de echilibru. Un divan, prin pâna-i ruptă, își rânjea amenințător resorturile întortocheate de sârmă. Un pat, care încă nu ieșise din starea în care a fost părăsit de dimineață.

Tovarășa Zinaida Popov urmărea și ea cu indifeerență privirile lui Răutu.

Acesta se așează, în sfârșit, cu prudență pe un colț al divanului.

Zinaida, cu o mișcare de mână, trânti jos povara unui scaun și se așează și ea cu un aer de plictiseală și abandon.

– Vasia, gata-i samovarul? – întrebă ea. Că lui Răutu trebuie să-i fie foame...

– Îndată, îndată! – se auzi din tindă. Să mă reped numai până la Palauzov, să iau niște șuncă sau cârnați, că nu știu dacă avem ceva.

– Mă rog! – sări Răutu stingherit – eu am vrut numai să vă întreb dacă este aici vreun hotel și unde să găsec o sanie, să-mi duc acolo lucrurile de la isprăvnicie... și nu mi-e foame...

– Ia te uită...! Ce vorbe sunt astea? – întâmpină liniștit Popov, intrând în odaie. Hoteluri pe aici nu se află. Siberianul e ospitalier. Numai de noi, politicii, îi e cam frică. Ai să stai la noi deocamdată și îți aduc eu și bagajul.

– Dar am să vă deranjez. Am picat, așa, în pragul nopții...

– Ce deranj, frate? De atâta vreme stăm în prăpăditul ăsta de Kurgan fără tovarăși și acum vrei să fugi fără să înghiți măcar ceva și să te odihnești!...

Zinaida tăcea, netezindu-și distrată genunchiul, care vădea, printr-o ruptură, fusta puțin ispititoare dedesubt.

– Nu se poate să pleci, tovarășe! Eu vin îndată – se îndreptă Popov spre ușă.

Din prag se întoarse însă, rugător, spre Zinaida:

– Zinocica, ai să supraveghezi puțin samovarul, nu-i așa?

Răutu nu-și putu da seama dacă femeia auzi măcar această rugămintă.

Prima seară de libertate nu i-a adus prea multă bucurie lui Răutu. Trudit de drum și de frig, fu dureros izbit și de atmosfera din casa soților Popov.

Un copil de vreo douăsprezece-cincisprezece luni, zdrențuros și nespălat, după ce se târi peste prag printre felurite reziduuri ale dușumelelor nemăturate de mai multe zile, se ușură chiar la picioarele lui Răutu de toate păcatele sale, fără să impresioneze prea mult pe mamă-sa...

Aceasta fu ultima picătură în paharul de amărăciune al acestei zile.

Stăpânit de gânduri și sentimente care se încălceau în sufletul lui răzvrătit, Răutu înghițea felii de cârnați afumați, oferite la masă, bea pahar după pahar de ceai – un ceai al cărui gust mărturisea și el felul acestei gospodării; nu înțelegea povestirile lui Popov și nu-i prea asculta întrebările, la care răspundea mașinal.

Zinaida Nicolaevna nu lua parte la conversație, dar nu-și ridica ochii de la soțul ei, care tot timpul vorbea cu volubilitate, „stropind“ feliile de cârnați, pe lângă nesfârșitele pahare de ceai, și cu câte un paharel de rachiu, din când în când.

– Vasia! – auzi deodată Răutu vocea ei, în care însă răsuna și o notă mai vibrantă. Tovarășul Răutu trebuie să fie obosit. Să-l lăsăm să se culce aici, în locul tău... Tu ai să dormi în altă parte... – adăugă ea, parcă cu oarecare jenă.

Și Răutu văzu cu mirare că ochii ei păreau mai aprinși când și-a pus brațul pe umărul lui Popov, ca să-l îndemne să se ridice.

Sufrageria aceasta, cu miasele și dezordinele ei, i-ar fi părut lui Răutu, oricând altădată, prea

puțin atrăgătoare, dar acum – când ea se înfățișa ca cel dintâi locaș de odihnă cu ușa nezăvorită și nepăzită de sentinele, după doi ani și jumătate petrecuți prin închisori –, rămas singur, el abia își putu

5 stăpâni emoția.

După puțină ezitare, aspectul îndoielnic al cearceafului aruncat de Popov peste movilele și prăpăstiile divanului – preferit patului – îi insuflă o hotărâre: în vârful degetelor, ca să nu deranjeze gazdele, Răutu

10 se îndreptă spre ușă, stăpânit de teama tănuită că totuși o va găsi încuiată și cu o sentinelă în fața ei.

În târgușorul amorțit, din ferestrele unei singure case, mai înalte, cu un coș de fabrică în dos, mai licăreau încă lumini roșietice.

15 Sunetele înăbușite de orchestră – în care domina un trombon barbar – îi trezeau o amintire neplăcută: „trebuie să fie acolo serbarea de la domnul director Isidor Katz, onorată de prezența înalt născutului domn ispravnic, care a ordonat înfățișarea pe mâne...”

20 Un ger strașnic parcă îngheța și muzica, și luminile ferestrelor.

Dar cu toată lipsa de felinare și chiar după apusul lunei știrbite, pe vâlul de zăpadă, sub scânteierea cerului înstelat, în care tronau superbul Orion și cu

25 Sirius înflăcăratul, se profilau petele negre ale caseilor ca niște guri de peșteră.

Urletele unui câne nervos care, în răstimpuri, acompania răsuflările intermitente ale trombonului, făceau pe Răutu să simtă și mai dureros apăsarea distanței nemăsurate, care despărtea de Năpădeni acest

30 peisagiu, atât de insolit, străin și rece...

Liber ?

Singur, rătăcit în... „alt tărâm“ ...

Întors în casă, Răutu se așează pe divan, rezemat în cot, gânditor, pe jumătate dezbrăcat.

Cei ai casei nu dormeau încă. Din camera de alături se auzeau mișcări, șoapte și parcă niște gemete înăbușite...

5

Deodată își aduse aminte de silueta Taniei Lungu, pe peronul din Odessa, fluturând batista...

Nevasta lui...

Se simte și ea singură, în mijlocul Odesei vesele

10 și zgomotoase, cum îi scrie în ultima scrisoare.

A primit două scrisori până acuma, la Tiumen...

Îi scrie regulat, o dată pe săptămână, dar drumul e lung, patru mii de kilometri, și corespondența deportaților rătăcește prin toate vămile cenzurii.

15 Nici nu i-a răspuns la ultima scrisoare. Trebuie să-i scrie.

Dar... pe ea nu o interesează „filozofiile“ lui, nici nu le înțelege.

20 Cum pâlise ea când a sărutat-o după celebrarea căsătoriei...

Bună fată!...

Biata Tania...

Și *tiotia* Natalița, – malițioasă!...

– Ha, tovarășe Răutu, ai adormit fără să isprăvești dezbrăcatul. Trudit ai mai fost aseară! – și Răutu sări în picioare la auzul acestor cuvinte, care îl trezi din somn.

25

Era lumină, Vasile Ivanovici Popov adusese samovarul și așeza pe masă pahare și farfurioare.

30 Și-i păruse că abia închisese ochii...

– Grăbește-te, – continuă Popov – să luăm ceaiul și să ne îngrijim de cele necesare mai urgent. În

primul rând, *pimii* pentru picioare. Ai să degeri în clima noastră cu ciuboșelele dumitale. Apoi, dacă vrei să stăm împreună, trebuie să mai luăm un pat și o măsuță, ca să poți scrie. Ale noastre se cam clatină, – nu suntem cărturari... Ai nimerit bine: suntem acum tocmai în toiul iarmarocului.

Vania se simți îndată prins în angrenajul mărunțișurilor și grijilor vieții „libere“, pe care nu le cunoștea în celulă.

Când intră în sufragerie, pentru a lua ceaiul, și Zenaida Nicolaevna – niciodată Răutu n-avu curajul să-i zică „tovarășă“ –, el observă că vestigiul gălbenușului de ou nu dispăruse încă de pe obrazul ei, din nou amortit, lipsit de orice gândire și parcă și de viață.

În acest moment, se hotărî ca, în niciun caz, să nu accepte ospitalitatea soților Popov.

Zinaida Nicolaevna primi cu indiferență declarația lui confuză în această privință, deși îl fixă o clipă cu oarecare băgare de seamă.

Dar Vasile Ivanovici părea vexat și, în drumul lor spre iarmaroc pentru cumpărături în „rândul negustoresc“, crezu necesară o explicație.

Se opriseră amândoi un moment la parapetul mahalalei de jos, care se întindea până la malul înghețat al Tobolului – afluent al Irțișului –, unde se ținea iarmarocul.

Printre barăcile primitive ale negustorilor, ridicate în două lungi rânduri direct pe zăpadă, mișuna o mulțime eterogenă, adunată din toată regiunea și mai cu seamă din stepe: kirghizii, cu *chibitcele*¹ și cămilele lor, dădeau un aspect fantastic acestui peisaj quasi-polar.

¹ *Kibitka* (rus) – un fel de căruță cu coviltir, cort, șatră (n. ed.)

Vasile Ivanovici se arăta agitat.

De obicei, liniștit și măsurat, acum se roși; ochii îi fugeau în toate părțile, evitând privirile lui Răutu, și, în graiul lui repezit, răsunau și mai tare accentele dialectului de Iaroslav:

– Tovarășe Răutu, – aruncă el parcă în silă – ai auzit desigur de Victor Lazinschi?

– Cel care a fost spânzurat la Harkov?*

– Da... Era un mare om... unul din făuritorii revoluției... Poate cel mai mare... Erou... *Teoretic...* Scriitor... Orator... A creat organizația de sud, i-a întocmit programul și a scris cele mai multe manifeste... Mare pierdere pentru revoluție... Pentru poporul muncitor...

– Știu, știu!...

– Zinaida Nicolaevna e văduva lui... L-a iubit mult... Nu-l poate uita... A fost colaboratoarea lui... L-a ajutat în toate... Femeie foarte cultă. A învățat la Zürich... Vorbește nemțește, franțuzește, toate limbile. După execuție, ajunsese aproape nebună... Când am găsit-o aici, nici nu credeam că o să scape... Eu sunt un simplu lucrător – ceea ce se cheamă *lăcătuș subțire* –, un mecanician. Aici am luat agenția mașinilor de cusut Singer... Le vând în rate și le repar... Iau și alte comenzi în branșa mea, care cer mai multă îndemânare... Câștig destul... dar... ei nu-i pot cere mult... Bine că trăiește... Nici nașterea Zoicăi n-a ajutat. Dumneata ești om învățat... citit... știi limbi străine... Poate că ar reînvia...

Tot timpul cât a vorbit, Popov nu s-a uitat o singură dată spre Răutu; stătea nemișcat, cu o mână băgată în buzunarul cojocului său negru, iar cu cealaltă rezămat de stâlpul parapetului, strângându-și mereu

și respirându-și degetele înlăuntrul unei enorme *rucavițe* blânite – un fel de mânășă siberiană cu un singur deget.

5 Dar acum se întoarse, clipind din ochi, cu o întrebare mută, spre tânărul său tovarăș.

Acesta însă tăcea. Inima i se făcuse ghem. Privea în jos, spre furnicarul omenesc din iarmaroc, repetând tot timpul în sinea lui:

– Iarăși moaște vii... moaște vii... moaște vii!...

10 Dar hotărârea luată de dimineață se clătina...

De jos veneau zgomotele obișnuite ale iarmarocelor – strigătele „băieților“ de la ușa barăcilor:

– Cojoace, cojoace! *Tulupuri*¹ de astrahan! *Dohale*² adevărate de cerbi de tundră!... poftiți, pof-

15 tiți, domni cinstiți!...

– Iată, turte dulci, turte dulci... turte de Veazem!...

– Stofe *inglezești* – adevărate *inglezești*!...

– Topoare, cuțite de Tula... de Zlataust...

Într-un colț cântau cerșetorii:

20 – Domni milostivi, fie-vă milă de un biet orb!... Faceți-vă milă și pomană de un biet beteag... orfan de părinți!

În alt colț, dinspre *balaganele* de petreceri – un boscar, un circ primitiv, o panoramă –, bubuia o tobă, chisucia o trompetă, scârțâia o mică orgă primitivă...

25 Și peste tot, ca o atmosferă ce învăluia toate aceste sonorități disparate, condimentul indispensabil al manifestărilor populare din Rusia – sudălmii grozave, în care răsuna mereu, pomenit în deșert, numele de „mamă“.

¹ *Tulup* (rus.) – cojoc (n. ed.)

² *Doha* (rus.) – șubă îmblănită pe dinafară și/sau pe dinăuntru (n. ed.)

– Să mergem! – rosti, în sfârșit, Popov, oftând.

Cumpărătura de *pimi* dădu, pe neașteptate, lui Răutu senzația vie, cum că în adevăr s-ar afla pe „alt tărâm“. Negustorul, aducându-i spre încercare niște ciubote enorme de păslă, cum purta toată lumea pe acolo, îl invită:

– Descălțați-vă, domnule! Uite niște *pimi* de prima calitate... Princiari!...

– Cum să mă descalt? – întrebă Răutu mirat. Nu se poate peste ghetete? Altfel, mi se udă picioarele...

– Cum să se ude, frate? Pentru ce să se ude? – se miră, la rândul lui, negustorul.

– De zăpadă... zăpada nu-i udă?...

– Iacaaa!... Cine a văzut zăpadă udă, oameni buni?

15 Astfel află Răutu că în Siberia, odată ce a căzut zăpada, temperatura nu se mai ridică niciodată deasupra lui zero și fulgii de zăpadă rămân toată iarna ca niște cristaluri minerale...

Pe când tovarășii se plimbau pe lângă barăcile iarmarocului, privind mărfurile expuse, un străjer de poliție acostă pe Răutu:

– Domnule Răutu, – îi zise el gâfâind – bine că te-am găsit! Te-am căutat la Vasile Ivanovici din partea înalt născutului domn ispravnic... Dumnealor îți poruncesc să vii îndată la isprăvnicie. Îs foarte supărați!...

Răutu uitase cu desăvârșire ordinul transmis aseară prin starșoi, de a se prezenta de dimineață în fața ispravnicului.

30 El se simțea în vină oarecum, dar tonul polițistului îl irită:

– Spune-i ispravnicului dumitale – se oțărî el – că mie nu-mi poate porunci nimic: el nu e decât un străjer pus să mă păzească, atât!

– Venim îndată! – interveni atunci Popov. Lasă, tovarășe! – se adresează el apoi, potolit, către Răutu – chiar așa de liberi nu suntem noi aici. Și astfel îți strici numai pe degeaba viața. Agafonov e foarte cănos și noi suntem în mâna lui. Poate oricând să ne otrăvească existența. E un preot răspopit, care a trecut în poliție și a făcut carieră mulțumită grațiilor preotesei. Acuma bănuiește pe fiecare că-i cunoaște infamia. Hai la isprăvnicie: e o formalitate de care nu poți scăpa.

10 În fața isprăvniciei, Popov se opri:

– Intră singur, – îi sugerează el. Mai bine fără martor, are mai puțin hartag... Eu te aștept aici...

Ispravnicul Agafonov nu-și revenise, vădit, încă în fire, după cheful de aseară, de la „domnul director Katz“.

Așezat la biroul său, el își aruncă răutăcios asupra lui Răutu ochii lui sticloși, care abia puteau răzbate prin pielea injectată a obrazului său gros și ciupit de vărsat:

20 – Ei! Pe unde mi-ai hoinărit? Ei! – se răsti glasul lui răgușit. Ei! Să te aștept aici ceasuri? Ei! Vrai din prima zi să guști *catalajca*¹? Ei! nu te-a răcorit încă pușcăria? Ei!...

Înalt născutul domn ispravnic, ori de câte ori voia să-și manifeste grandoarea, interpela pe con-
vorbitor cu particula „Ei!“ în loc de nume.

Lui Răutu i se făcu negru în fața ochilor:

– Ce înseamnă tonul acesta? – răcni el cu o notă șuierătoare în glas, care îl miră și pe dânsul. Cu cine vorbești? Și cine ești? Eu sunt om liber, numai sub supravegherea poliției. Fă-ți datoria de polițist, dar n-ai dreptul să mă ofensezi! Ai auzit?...

¹ *Katalajka* (rus.) – închisoare, pușcărie (n. ed.).

Ispravnicul sări în picioare. Sângele îi coloră ochii, încât aproape nu se mai puteau desluși pe fața-i vânăta-stacojie.

Postura jupiteriană nu i se potrivea însă deloc: slăbina nu se repartiza deopotrivă pe tot trupul lui diform; statura lui, cel mult mijlocie, pieptul înfundat și picioarele subțiri contrastau arhicomic cu proeminențele excesive din jurul taliei – parcă ținea ascunse în turul pantalonilor două mingi enorme.

10 De furie, își pierdu răsuflarea și doar hârâia. Răutu, micuț și slab, se ținea în fața lui dârz, fixându-l cu ochii lui negri aprinși.

– Lanțuri! Lanțuri!... – putu scuipa, în sfârșit, din caverna gurii sale, ispravnicul.

15 Secretarul isprăvniciei – un bătrân scund, la care capul, brațele și picioarele jucau mereu de tremurul bețivului învechit – se apropie și șopti la urechea șefului:

– E nobil... Numai administrativ... circulara numărul... paragraful numărul... cazul din...

20 Agafonov, novice în slujba polițienească și agramat în legi, avea mare considerație pentru înțelepciunea și istețimea biurocratică a acestui guzgan de cancelarie, care de o jumătate de veac rodea scaunele isprăvniciei.

25 Urmară mai multe clipe de tăcere, încărcate parcă de toate fulgerele uraganului.

În sfârșit, Jupiterul neisprăvit se lasă greu în fotoliu:

30 – Poți pleca, – răcni el către Răutu – vei primi regulamentul și instrucția... Și vei semna de primire, – adaogă el, uitând interpelarea „Ei!“...

Răutu ieși buimăcit de la isprăvnicie.

Când povesti scena trăită lui Popov, acesta, îngrijorat, rumegă târăganat un răspuns:

– Să nu plătești prea scump această victorie...
 Popii au mațe pestrițe, mai ales după ce sunt răspopiți.
 Agafonov e cânos și din fire și, pe deasupra, mereu
 se așteaptă să fie pălmuit...

5 Acasă găsiră pe Zinaida Nicolaevna așezată, rezemată în cot, la masa sufrageriei, cu privirea fixată în vid.

La picioarele ei, Zoica, cu fața zgâriată și mânjită, gravă, desena cu o lingură prin murdăria împrós-pețită a dușumelelor...

Bunele intenții ale lui Răutu se risipiră pe dată.

Cu toată mustrarea acută de cuget, nu simți în sine eroismul necesar pentru opera de salvare, în acest decor...

Cap. II

MAHALAUA CĂRUȚAȘILOR

Această zi inaugurală de „libertate“ din Kurgan puse pecete pe toată faza inițială a surghiunului lui
 5 Răutu și inspiră o aversiune invincibilă pentru acest târg așezat între stepă și taiga – un nod însemnat al drumurilor de caravană.

În afară de familia Popov, nu se mai găsea la Kurgan, pe vremea aceea, decât un singur deportat
 10 politic: Arhip Artemiev, fost servitor la un avocat cunoscut din Petersburg, condamnat la muncă silnică, pentru că ar fi găzduit pe un terorist, vechi coleg de universitate.

Artemiev a plătit, cu peste un an de închisoare și
 15 cu deportarea administrativă în Siberia Occidentală, credința lui către stăpân.

Pentru el, însă, surghiunul însemna, de fapt, o ridicare pe scara socială.

Ajutat de familia fostului său stăpân să-și instaleze un mic atelier de alămar, el își câștiga relativ ușor
 20 existența, așa că, fără gând de întoarcere și străin de orice aspirațiuni revoluționare, își adusese din șesurile Simbirskului și pe maică-sa, bătrâna Prascovia Ivanovna, care bocea întruna după satul ei
 25 natal de pe Volga, dar se îngrașa mereu și nu-și pierdea voia bună.

– De unde ești, băiete? – întrebă ea pe Răutu, la prima întâlnire. Zici din Basarabia? E departe de Simbirsk? Of, of, of! – căscă băbușca, făcându-și cruce la gură – ce țară prăpădită e și Sibirul ăsta! Nu știu măcar să bată untul... topecs laptele în cuptor, Maică Precistă! – își făcu ea cruce. Și apoi, iarna poartă laptele înghețat în sac, de-l taie cu toporul, Doamne sfinte! Și-i ger, și-i ger! Uite, nici chiar luna asta a lor de pe aici nu-i ca a noastră, ceea din Simbirsk, frumoasă și dulce!

Nicio ideologie revoluționară nu i-ar fi putut impune lui Răutu frecventarea acestui „tovarăș“.

„Elita“ locală, alcătuită mai cu seamă din mici negustori, care veșnic cutreierau iarmaroacele regiunii, și din funcționari, între care trona lucafărul isprăvniciei, Agafonov, cu grațioasa lui ex-preoteasă, nu putea atrage pe Răutu. De altfel, și ea se ferea de acest contact primejdios.

Mai vegeta în Kurgan un grup de polonezi, vechi răsculați din 1863.

La unul din aceștia, *pan* Ianusz Semienski, Răutu își găsi și găzduirea.

Un bătrân încă verde și vioi, mic de statură, dar vânjos, a cărui barbă încălăcită, de prooroc biblic, contrasta ciudat cu niște ochișori de șoricel și cu un nas așezat între obrajii tăbăciți, lărgit la mijloc, iar la capăt redus din nou la un vârful ascuțit și extrem de mobil – chiar ca un șoricel viu –, care îi sublinia expresiv fiecare cuvânt și îi accentua fiecare gest, *pan* Ianusz, de obârșie boierinaș – *șleabțici* –, mândru și înflăcărat patriot, era un veteran al mișcării naționale poloneze.

Condamnat în 1863 la moarte și grațiat la muncă silnică, după peste zece ani petrecuți în aceeași ocnă în care căznea pe atunci și Dostoievski și în care învățase meșteșugul fierăriei, îmbătrânit, puțin adus din spate, dar neînfrânt, Semienski își instalase un atelier de fierar în Mahalaua Căruțașilor, la ieșirea din Kurgan, în răscrucea marilor drumuri.

Viața din Mahalaua Căruțașilor, deși prezenta poate un oarecare interes de noutate pentru Ion Răutu, nu-l putea, firește, seduce.

Adesea își punea întrebarea, cum munca încordată poate fi, în același timp, însoțită de desfrâu, de beție năstrușnică, de dezordine în familie – viața dusă în veșnice scandaluri, certuri și bătăi.

Vecinii din dreapta fierăriei lui Semienski îi puneau chiar o gravă problemă morală.

Fierarul Ivan Colosov – o namilă de om, fioros și tăcut la trezie –, în raporturile lui cu nevastă-sa, Maria, răsturna toate concepțiile psihologice ale lui Răutu.

El ducea un veșnic război, și foarte crâncen, cu nevasta. Bătăi zilnice și strașnice, până la sânge și până la schilodire, se întâmplau mereu în văzul mahalalei întregi.

Dar aspectul războiului și raportul de forțe dintre beligeranți variau neconținut.

Motivele acestor variațiuni erau insondabile.

Într-o duminică, de pildă, întorcându-se seara de la chef, Ivan urlă ca o fiară sălbatică, încă de departe:

– A-a-a! Unde e târfa aceea?... Dați-mi-o s-o omor... O sfâșii în două! Mânca-o-ar guzganiile de scârnăvie!...

La auzul acestor vociferări, Maria începe să bocească, se ascunde în pod, fuge în pivniță, dar în zadar:

Ivan o scoate, târând-o de cozi în curte, o calcă în picioare, o lovește cu ce apucă până ce femeia rămâne jos leșinată, aproape o masă de carne însângerată.

După aceasta, o săptămână întregă, până la următoarea bătălie, Maria primește, în fiecare zi, câte o strașnică „scărmăneală“.

Altădată, însă, Maria, femeie slabă și sprintenă ca o verעיță, se pitește undeva în curte, înarmată, și, la intrarea pe porțiță a vlăjganului ei de bărbat, îl năucește cu o lovitură de măciucă, de cade la pământ, fără suflare.

După aceasta, regulat, îl ciomăgește până la o nouă „zodie“ – căci vecinii înregistrau aceste peripecii conjugale sub nume de „zodie“: zodia Mariei și zodia lui Ivan.

Și totuși, soții păreau grozav de îndrăgostiți unul de altul și veșnic clocoteau de gelozie amândoi.

Ion Răutu se întreba adesea ce mister este la temelia unei astfel de căsnicii? Ce alchimie sexuală poate duce la această veșnică oscilare de la tirania sălbatecă a soțului până la robia lui abjectă față de femeie?

Dar la vârsta lui și după ani de închisoare, îi era greu să se lipsească de orice societate.

Raporturi sociale mai strânse nu putea avea însă decât cu grupul polonezilor, care gravita mai cu seamă în jurul lui Semienski.

Nivelul intelectual al adunărilor lor nu era prea ridicat. De cele mai multe ori, ele culminau în exercițiile ateiste ale panului Semienski, pe tema povesti-
rilor biblice:

– Ha, fraților, cum vine asta: Dumnezeu care se pune la masă cu Avraam și mănâncă? Pe unde intră mâncarea cea, ha, oameni buni? Și pe unde iese? Și ce face Dumnezeu cu hlamidele lui, când îl apucă, ha?

Aici, de obicei, un alt veteran al revoluției din 1863, preotul catolic, *ksiondzul* Zarzycki – temperament coleric, om înalt, slab, cu un enorm nas învinețit, ca o mărturie a slăbiciunilor omenești – izbucnea ca un vulcan și-l amenința pe pan Ianusz cu toate caznele infernului:

– Taci din gură, proclerule! Ai să fii spânzurat cu cârligul de limbă, pentru aceste blăstămății, păgă-nule! Procler, procler! – blăstăma el cu gesturi largi.

Dar când pan Semienski îi oferea un pahar, el îl turna mașinal pe gât.

Atunci pan Semienski își începea cântecul sacramental cu o voce scârțâitoare:

Pan vicar al nostru,
Gloria tibi, domine!

– În cor, în cor, *panove*, în cor refrenul! – comanda el diriguind:

Pan vicar al nostru,
Gloria tibi, domine!
Trage mereu dușcă,
Gloria tibi, domine!
Cupă după cupă,
Gloria tibi, gloria mihi,
Gloria nobis, domine!

– În cor, în cor, domnilor, cu toții!

Pan vicar al nostru,
Gloria tibi, domine!
Umblă după fete,
Gloria tibi, domine!

Îi plac țâțe groase,
Gloria tibi, gloria mihi,
Gloria nobis, domine!...

5 Popa sărea, clocotind, în picioare și blăstăma năstrușnic, repezindu-se pe ușă afară:

– Să-mi usuce Dumnezeu picioarele, dacă oi mai călca vreodată în casa asta scârnavă!...

10 Dar, de obicei, chiar a doua zi, prietenii se împăcau, pan Semienski căutând să-l îmblânzească pe părintele Zarzycki, iar acesta cerându-i iertare că și-a ieșit din fire puțin creștinește.

Ceea ce nu oprea ca scena să se repete la sindrofia următoare.

15 Între munca la fierărie și petrecerile în această societate, Ion Răutu parcă găsea tot mai puțin timp pentru citirile lui și, pe nesimțite, viața cu nimicurile ei mărunte de toate zilele îl absorbea și-l sustrăgea „blăstămatelor chestiuni“, care îl chinuiau atâta mai înainte.

20 În același timp, scrisorile Taniei îi deșteptau vagi nostalgii.

În curând după venirea lui la Kurgan, Răutu primi, deodată, șase scrisori brăzdate de fel de fel de reacțiuni chimice și, în parte, înnegrite de cerneală tipografică, pentru ca să nu poată pătrunde în Siberia 25 vreo veste subversivă, cu toate că Tania nu atingea niciodată vreun punct nevralgic, mărginindu-se numai la chestiuni strict personale.

Ea știa însă să excite sensibilitatea lui Vania:

30 „Dragă Vaniușă! – îi scria ea chiar în prima ei misivă. M-am întors acasă, după plecarea trenului vostru, și m-am așezat pe plâns *muiereste*, cum ai fi calificat tu. Mi-a trebuit toată stăpânirea de sine și prezența Bellei, pentru ca să nu bocesc, cum ar face

5 orice femeie de la țară în asemenea caz: *Vai de mine și de mine! Ce mă fac eu singură singurică? M-a părăsit sufletul meu, odorul meu, lumina mea!* Și, în adevăr, ce mă fac eu? Doi ani și jumătate, trăiți într-un singur gând și o singură grijă, au creat nu numai o deprindere, dar și o mare nevoie sufletească. Întrevederile cele de un sfert de oră pe săptămână condensau toate puterile mele intelectuale și morale. Și iată-mă rămasă ca fără suflet! *Sufletul meu m-a părăsit!...*
 10 Fără să mai vorbesc de situația ridicolă de văduvă de paie... Și sunt, în realitate, *mai văduvă* decât toate văduvele... Și astfel m-am pus să-ți scriu, deși nu vei fi ajuns în clipa aceasta până la *Razdelnaia*.
 15 Dar mă mângâie gândul că scrisoarea mea te va urmări de aproape în această grozavă călătorie... *Bella râde!... Ce știe ea?...*“

În altă scrisoare:

20 „... La școală, am stăruit să fiu trecută în catalog cu noul meu nume. Și am o senzație dulce și tristă, când sunt strigată: *Doamna Tatiana Răutu...* Sunt așa de singură aici!...“

Mai târziu:

25 „Colegele, care știi că am fost cununată la închi-soare, îmi pun întrebări indiscrete... Îmi vine să mor de ciudă! Nu pot doar să spun mereu la toată lumea: *Ficțiune... Ficțiune... Ficțiune... lăsați-mă în pace!*... Și mă gândesc ce te faci tu, sărmănelul de tine, fără nebuna și proasta de Tanica? Cine se îngrijește de tine? Ești ca un copil!... Desigur, umbli
 30 rupt, murdar, nu mănânci ca oamenii sau mănânci Dumnezeu știe ce infamie... îți ruinezi prostește sănătatea. Și, orice s-ar întâmpla în urmă, sănătatea e un mare dar! Și eu mă strădănuiesc aici, învățând... cum se pun cataplasme...“

Și mai târziu:

„M-am trezit cu o vizită a tatălui tău. A fost extrem de drăguț cu mine *moș Iorgu*. Mi-a adus de la țară fructe și tot felul de produse – «pentru gospodăria ta, că în târg nu e chip să te apropii» – și dulceață de la mama Irina a ta. A fost foarte curioasă întrevederea noastră. După o scurtă introducere, se așează în fața mea și tace, frecându-și genunchii, stingher. Apoi, mă întrebă:

– Ai primit de mult răvaș de la băiet ?

– Îmi scrie la fiecare *săptămână, zece zile...* – îi spun eu o minciună *pioasă*.

Din nou tăcere și frecarea genunchilor. După care:

– Mai ai mult mata cu școala ceea a matala ?

– Până în primăvară, – îi zic.

Iarăși tăcere, frecare de genunchi etc... Și deodată:

– Și pentru ce îți trebuie comedia aiasta ? Doar n-ai să moșești la Năpădeni, când a veni băietu. Te molfăiești aici pe degeaba cu fleacurile aiestea și bietu băiet se usucă acolo singur în blăstămatu cela de Sibir.

Ce eram să-i răspund ?“

Mai departe:

„Și tiotia Natalița își bate joc de mine. Tot îmi spune *să nu pierd trenul*, că o femeie cuminte nu-și lasă pentru multă vreme singur un bărbat tânăr și cu temperament; și că ea te cunoaște, că nu era chip să te învețe să dansezi ! Ce înseamnă acestea, scumpul meu soț ? I-ai făcut curte ? Ficțiune, ficțiune dar...

Fără glumă, dragul meu. Sunt candidată la moșă și nu-mi șade bine aerul de porumbiță. *N-am niciun drept asupra ta și ești perfect liber*. Dar n-aș vrea să fiu ridicolă. Suntem buni prieteni, nu-i așa ? Dacă

vei găsi o... *realitate*, nu vei lăsa ca ficțiunea să-și urmeze expansiunile...”

Și ultima:

„Am fost onorată cu o vizită nocturnă – o percheziție. Bineînțeles, nu s-a găsit, nu s-a putut găsi nimic, dar Bella a început să plângă. Atunci căpitanul care prezida onorurile îi spune: *Nu trebuie să vă supărați, domnișoară. Stați împreună cu soția unui deportat politic, care nu poate fi lăsată fără supraveghere... E în normă!*...”

Profesorul Cusmin – știi, acela care întotdeauna a fost bun cu mine – mi-a spus că la direcție s-a primit o adresă oficială, în care se întreba dacă nu am o influență pernicioasă asupra colegelor...

La aceasta se mai adaogă și bătaia de joc. La o inspecție a nu știu cărui personagiu, am fost chemată ca o elevă distinsă. Auzind numele meu, personagiul inspector întrebă cu mirare: *«Doamnă ? E măritată ?»* Și cu impertinență *mă inspectează* din cap până în picioare. Eram să crap de ciudă, pentru că îmi dau seama de înfățișarea mea, și i-am răspuns: *Da, domnule inspector, de aproape șase luni !* Și-mi venea să-i fac o mutră, de acelea, știi, care te făceau să te strici de răs... Ce sunt eu de vină că arăt caraghioasă ?...

Dacă n-aș arăta...”

Și toate scrisorile se isprăveau cu asigurări de dragoste și credință: „A ta fictivă, dar supusă și credincioasă *Tatiana Răutu...*”

Ultima scrisoare l-a tulburat pe Răutu.

Biata Tania !

În loc să-i ușureze situația, pașaportul lui o expune la prigoniri și vexațiuni.

Dar ce să facă ?

Ce să facă?...?

5 Răutu, agitat, alerga din colț în colț.

În sufletul lui se ciocneau cu violență porniri contradictorii. Și el însuși nu îndrăznea să cerceteze care sunt adevăratele lui dorinți.

A doua zi pleca din Kurgan o lungă scrisoare:

10 „18 decembrie 188...
Kurgan

„Dragă, dragă Taniușa,

Scrisorile tale îmi aduc multă bucurie și multă îngrijorare.

15 Bucurie, fiindcă numai mulțumită lor nu mă simt singur pe lume, rătăcit într-o pădure necunoscută. Îngrijorare, fiindcă sunt silit să constat că ceremonia din capela închisorii ți-a adus până acum numai supărări și prigoniri.

20 Mă simt vinovat, pentru că era de datoria mea să-mi dau seama de consecințele, pentru tine, ale căsătoriei cu un «criminal de stat», deportat în Siberia.

Cât despre mine, nu avea nicio grijă.

25 Kurganul a fost bine ales ca «domiciliu forțat» pentru mine sau, mai bine zis, ca loc de vegetare: nu pot avea aici niciun «contact primejdios» și aproape niciun prilej pentru gânduri subversive, ba chiar pentru orice fel de gândiri.

30 În afară de familiile celor doi deportați politici, despre care ți-am scris – și care cel mult întrupează

avertismentul *memento mori* –, nu se află aici vreo societate posibilă decât doar un grup de polonezi, – din care cei mai mulți reprezintă o altă fază a evoluției sociale, aproape o altă treaptă biologică.

5 Singura mea ocupație serioasă e fierăria. Acum nu mă mai obosesc excesiv după o zi de lucru. Și am avut și o mare satisfacție, când am potcovit singur, fără ajutor, primul meu cal, – din caravana de ceai care se îndrepta peste Ural. Cine știe dacă ceaiul din
10 vreun *tibic* transportat pe acel cal nu va ajunge la Odessa și ai să bei din el...

M-am apucat acum să făuresc pentru gospodăria ta un ciocan și o daltă de spart zahăr.

15 De citit, nu prea citesc acum, deși Gautier îmi trimite regulat toate noutățile din străinătate. Cunoaște acum gusturile mele și are grijă să treacă el însuși cărțile expediate prin cenzura jandarmeriei din Moscova, așa încât transporturile nu mai întârzie prea mult.

20 Nu că mă simt obosit de munca de fierar, dar prea puține rezultate sunt până acum din citirile mele. Cunoștinți pozitive nu mă pot satisface, iar pentru problema cea mare, «blăstămata de chestie» – rostul vieții –, nu prea găsesc răspuns.

25 În ce privește distracțiile, alta decât o primblare zilnică, spre seară, prin hârtopurile străzilor înzăpezite nu prea există la Kurgan.

Da! Am uitat: pan Semieski îmi procură, din când în când, alta.

30 Ți-am scris că se înalță cu un cap mai sus de restul coloniei, – în orice caz, e o puternică individualitate și chiar nu e lipsit de oarecare ideologie revoluționară.

Și acest om de elită poate găsi azi plăcere în următoarele exerciții nevinovate:

Spre seară, după încetarea lucrului, iese în stradă și se leagă de vreo vecină: o necăjește, o zădărește, inventează fel de fel de năzbâtii pe seama ei sau a bărbatului ei.

5 Femeia se supără, țipă, plânge, înjură, blastămă, până ce, în sfârșit, își pierde mințile de furie și recurge la ultimul argument sau, cum spune pan Semienski, la «gestul național» – își ridică fustele și își dezvelește toate splendorile, de obicei ascunse.

10 Atunci, pan Semienski, satisfăcut, îi declară:
– Mulțumesc, vecino, am văzut, e foarte bine, – și intră radios în curte.

– Să știi frate, – îmi spune de obicei, cu acest pri-lej, ireductibilul rusofob – în Rusia, o femeie care,
15 de necaz, nu-și arată... dosul gol, dovedește o ori-gine străină...

De mai multe ori, m-am surprins râzând în ho-hote la aceste scene...

Adaptarea la mediu... Proces biologic banal...

20 Cum vezi, trăiesc – adică vegetez, cum vegetează aproape întreaga specie de *Homo Sapiens*.

Și pentru ce aș fi altfel decât cei mai mulți dintre semenii mei?

De altminteri, sunt «bine»...

25 Și aș fi și mai bine, dacă nu m-ar necăji gândul că pașaportul meu îți procură atâtea neplăceri.

E o proastă răsplată pentru tot ce ai făcut pen-tru mine.

30 Nici nu știu dacă aș putea trăi în mocirla aceasta fără sprijinul pe care mi-l dau scrisorile tale – e sin-gurul meu contact cu *viața*.

Pe deasupra tuturor «ficțiunilor» e această *reali-tate* a afecțiunii tale – și a energiei tale morale.

Desigur, vei birui toate dificultățile și, după sfârși-tul școalei, vei găsi toată satisfacția într-o activitate rod-nică, – deși fără acompaniament de surle și țimbale...

5 Și sper că nu-mi vei refuza nici mie, măcar prin poștă, o fărâmă de viață...

Să trăiești, draga mea!

Cu toată dragostea te îmbrățișează și te sărută mult, mult,

10 al tău *real*, devotat și statornic,
mai mult decât bărbat I.R.“

Era sincer?

Și cum, în ce măsură și în ce privință sincer? – se întreba el însuși recitindu-și scrisoarea.

15 Nu dovedește oare și aceasta o „adaptare la mediu“?...

Sorbul tundrei provinciale îl trage tot mai adânc la fund.

Paciewici a avut o inspirație justă, izolându-l în această băltoacă...

20 Ce-l așteaptă aici?

Viața panului Semienski – vegetarea în Maha-laua Căruțașilor, cu distracțiile și petrecerile ei?

Sau, poate, chiar ruina sufletească desăvârșită, soarta Zinaidei Popov?

25 Va găsi el în sine puteri, ca să lupte împotriva cu-rentului, împotriva procesului de lentă dezagregare morală?

Și *pentru ce* să lupte?...

Ajunul Crăciunului...

30 Din nou Ajunul Crăciunului – al treilea trăit de Răutu „sub oboroc“...

Un ger strașnic, cel puțin patruzeci de grade.

Ion Răutu ieși în stradă, atras de petrecerile populare.

Siberia toată, de la Crăciun până după ajunul Anului Nou, o duce într-un chef neîntrerupt.

5 E un fel de carnaval. Străzile sunt pline de oameni cheflii. Măști, costume extravagante, zgomot, răsete și libațiuni nesfârșite.

10 Îngrădirile sociale cad, grupuri mascate pot pătrunde în orice casă și sunt primite cu bună voie și cinstitie. Chiar aerul poartă, înghețați, aburii de alcool răsuflat de o mulțime în delir.

Veselie fără frâu, chiar desfrânată... O galanterie brutală și grosolană, până la totală lipsă de decență. Bărbații sunt agresivi; femeile provocatoare și, pre-
15 făcute, tipă indignate, dar mulțumite...

Iată o namilă în costum de „ultimă modă de cucoană modernă“, cu o enormă „turnură“, se oprește în fața unui grup de fete și strigă: „Poșta pentru scri-
20 sori de dragoste“ – și își ridică fusta, de sub care apare o respectabilă cutie poștală.

Altul cântă ca la iarmaroc: „Poftiți la cărnați, la cărnați pipărați, la cărnați afumați, doamnelor și domnișoarelor!“

25 În față, îi atârnă de la brâu un lung și gros cârnat afumat, iar la spate, pe fundul pantalonilor e năclăită o mare pată de muștar; „cavalerul“ taie cu cuțitul un capăt de cârnat, îl trece prin muștarul de la spate și-l oferă grațios trecătoarelor...

30 Hohote dezlănțuite, huiduieli, urale, șuiere, aplauze...

Și băutură, băutură, băutură – șiroaie de basamac...

Ion Răutu, ca să nu se singularizeze prea mult în această saturnalie, își turnă și el pe gât două pahare de basamac, unul după altul; rezultatul fu lamentabil...

Restul sărbătorilor, Răutu, bolnav și deprimat, dezgustat de sine și de toată lumea, aproape nu mai ieși din casă...

După Anul Nou, într-o zi, întins pe pat, cu o carte
5 în mână, pe care o răsfoia alene, auzi la ușă glasul lui Vasile Ivanovici Popov:

– Se poate?

Intrând în cameră, acesta își explică scopul vizitei fără multe ocoluri:

10 – Tovarășe Răutu, putem câștiga bune parale. Ptaszinski – știi, bogătașul – are o mașină electrică pentru nu știi ce cură. S-a stricat. Eu nu o pot drege, nu mă pricep în electricitate. Pot cel mult face un șurubaș sau altceva la fel, dacă mi se va cere, iar pen-
15 tru rest – nimic. Zinaida Nicolaevna spune că trebuie să fi învățat dumneata, la liceu, fizică, electricitate, chimie – mai știi eu ce?... N-ai vrea să încerci? Mașina e în sanie. Să ți-o aduc?

20 În glasul lui Popov răsună o notă care spunea cu mult mai mult decât oferta lui. Scrutând cu multă atențiune fața lui Răutu, el stătea, în poza lui obișnuită, cu o mână în buzunar, iar cu cealaltă răzimat de masă, strângând și răsfirându-și tot timpul degetele.

25 Lui Răutu, nici el nu știa pentru ce, i se făcu milă de acest om.

– Să încercăm! – îi răspunse el cam stingherit.

Cunoștințele din liceu se dovediră însă suficiente pentru a descoperi și repara defectul mașinii.

Popov fu încântat.

30 A doua zi de Bobotează, pan Semienski, încrun-
tat, introduse în camera lui Răutu o figură curioasă.

Pe un corp lățit în jos și strâmtat în sus, ca o enormă pară, fusese parcă așezată o altă pară, mai mică – capul: o formidabilă triplă bărbie era încă și mai lățită de buzele groase, lăsate la colțuri, și de un
5 imens nas care se întindea în lături și curgea în jos.

Nasul „șoricel“ al panului Semienski se oțărî feroce, când acesta mârâi, aruncându-și capul spre vizitator:

– Domnul Isidor Katz vrea să-ți vorbească...

10 Ion Răutu auzise de mult de la pan Semienski despre domnul Isidor Katz.

Deportat de drept comun pentru niște afaceri obscure, în care escrocherii și abuzuri de încredere se întretesau curios cu delictе împotriva bunelor moravuri, Katz a dat dovadă de o neobișnuită energie și
15 îndemânare: aruncat în fundul prăpastiei, lipsit de orice mijloace, trebui să plece foarte de jos și să treacă prin groaznice încercări, până ce inteligența și talentul său practic fură apreciate de un aventurier de
20 altă anvergură, fost revoluționar polonez din 1863, pan Bronislaw Ptaszinski.

Acesta concepuse un plan genial de organizare a contrabandei de spirt și de aur.

După legile și regulamentele rusești, orice comerț de spirtoase în regiunile miniere era strict oprit.
25 În același timp, toată producțiunea de aur urma obligator să fie predată vistieriei, după un tarif fix.

Orice contrabandă era reprimată cu asprime – și tocmai pentru acest motiv, era foarte rentabilă.

30 Cu ajutorul unui executor ca Isidor Katz, pan Ptaszinski reuși cu încetul să creeze în Siberia un monopol de fapt pentru fabricarea și comerțul de spirt și, în același timp, să acapareze și să organizeze toată contrabanda de aur.

Astfel Ptaszinski izbuti să acumuleze o avere fabuloasă, care, de fapt, îl ridica deasupra legilor, aruncându-i la picioare toată administrația.

5 Mulțumită lui, Isidor Katz, cu toată obârșia lui semită și cu tot trecutul lui mai rău decât dubios, a putut și el să ocupe la Kurgan un loc de cinstе în elita socială locală și... să asigure impunitate gusturilor lui pentru fete minore...

– Îmi pare bine de cunoștință, Ivan Egorovici! –
10 plescăi domnul Isidor Katz din buzele-i groase.

Fără să aștepte invitația, își trase un scaun, se așeză, aruncă o privire disprețuitoare împrejur și urmă:

– Am venit cu o însărcinare din partea panului Bronislaw Ptaszinski. Dumnealui e foarte mulțumit
15 de lucrarea dumitale... La Moscova sau la Petersburg, desigur, s-ar face mai bine, dar ar trece prea mult timp și îl supără durerile de spinare...

Ion Răutu privea cu dezgust, aproape cu ură, la cele trei bărbii gelatinoase, deasupra cărora buzele
20 și nasul parcă se lăteau și mai mult când vorbea.

– Îmi pare bine... – abia putu spune el.

Domnul Isidor Katz, cu o încetineală voită, scoase din buzunar un voluminos portofoliu și, după ce își muie buzele cu limba, cântă pe nas:

25 – Și care sunt pretențiunile dumitale?...

– N-am nicio pretențiune, mi-a părut numai bine să constat că n-am uitat încă lecțiile mele din liceu.

– Dar?... – își ridică cu mirare sprâncenele domnul Isidor Katz.

30 – Cum? – interveni furios aici pan Semienski și vârful nasului său luă o înfățișare aproape amenințătoare. Cum? Să lucrezi pe degeaba pentru... aceștia?... Ce sunt fasoanele acestea ciocoiești?...

– Nu-i meseria mea, – răspuse Răutu cam enervat – nu cunosc pe pan Ptaszinski, nici nu m-am gândit la dânsul, când m-am apucat să repar mașina... Am făcut un serviciu personal tovarășului
5 Popov... Nu pot primi nimic!

– Phe! – își strâmbă buzele groase domnul Isidor Katz, ridicându-și fundul enorm de pe scaun – pan Bronislaw are multe *peniondze*, dar dacă ești mai bogat decât dumnealui – phe!... – și-și băgă cu un
10 gest expresiv portofoliul în buzunar.

A doua zi, Ion Răutu auzi niște clopoței foarte armonioși oprindu-se înaintea fierăriei.

Pe fereastră, zări ieșind din sania trasă de vestiții troteuri „Orlov“ un om înalt, învălit într-o *doba*
15 din iezi de ren, supremul lux siberian.

Peste câteva clipe, apăru în cameră un domn îmbrăcat cu eleganță sobră, dar rafinată; încă zvelt, cu toată coroana îngustă de păr alb, care îi înconjură
20 chelia de fildeș vechi; fața lui palidă, cu trăsături fine și corecte – „napoleonienă“ –, era luminată de niște ochi căprii foarte vii, care săgetară pe Ion Răutu parcă până în toate tainițele lui sufletești.

Un moment de tăcere.

– Ivan Egorovici Răutu? – întrebă, în sfârșit, o
25 voce domoală, dar cu un timbru metalic. Mă recomand: Bronislaw Ptaszinski. Am venit să vă mulțumesc pentru amabilitatea cu care ați venit în ajutor neputințelor mele bătrânești. Sunteți foarte, foarte gentil, poate ar trebui să spun generos, – însușire
30 rară în vremurile noastre...

Ion Răutu, impresionat fără voie de înfățișarea seniorială și de manierele de politeță desăvârșită ale musafirului, se zăpăci și îngăimă ceva nedeslușit, oferindu-i un scaun:

– Trebuie să vă cam plictisiți, Ivan Egorovici! – urmă Ptaszinski, așezându-se cu o mișcare mlădioasă pe scaun. Târgușorul acesta tihnit e lipsit de un mediu intelectual și de o societate mai cultivată.

5 Până acum nu prea a servit nici ca centru de deportare politică: evadarea e mai ușoară de aici decât din tundră, – zâmbi pan Ptaszinski, parcă fără să observe confuziunea lui Răutu, care tot nu găsea niciun cuvânt de răspuns.

10 – Sunt prea bătrân și-s din alte vremuri, – reluă *magnatul*, cum îl poreclii în sinea lui Răutu – prea bătrân, pentru ca să pot fi o societate pentru dumneata, Ivan Egorovici. De vacanță, vor veni băieții mei, studenți, cam de vârsta dumatiale, dar și ei sunt de altă
15 formație mentală, inaccesibili pentru propagandă – zâmbi din nou *seniorul* polonez mai mult din ochi. Unul se pregătește pentru diplomație, iar altul are aplicațiune mai mult pentru știința pură... În orice caz, biblioteca mea este la dispoziția dumatiale. Am
20 cărți franceze, engleze, germane... E adevărat, aproape numai clasici... Nu prea gust literatura modernă, nici nu pot da multă vreme cititului...

– Vă mulțumesc foarte mult pan...

– Bronislaw Zigmundovici, – corectă pan
25 Ptaszinski, iarăși cu un surâs de bunătate protectoră, învârtindu-și în jurul arătătorului un lăntșor subțire, cu niște minuscule brelocuri de aur, un creionaș, un briceag, o busolă...

– Vă mulțumesc foarte mult, Bronislaw Zigmundovici, – se auzi cu mirare pe sine însuși Răutu...

– La revedere, Ivan Egorovici, poate vă voi putea eventual fi util cu domnul Agafonov, o fire primitivă, dar maniabilă...

Rămas singur, Răutu se simți adânc umilit și, în același timp, revoltat împotriva lui însuși:

„Ce-i asta? – se chinuia el în gând – să mă fâstâcesc așa în fața unui bandit ordinar, a unui tâlhar de drumul mare, a cărui isvod de crime e nesfârșit... care are pe conștiința lui și suflete omenești... Mare corupător... otrăvitor al norodului... Ce-i asta? Să mă impresioneze un astfel de tip prin gesticulația lui *seniorială*? Fire de rob!... Suflet *maniabil* și eu!... Lichea, lichea!...” – simțea el o crudă plăcere să-și adreseze epitetele cele mai injurioase.

Și Ion Răutu nu făcu uz de invitația grațioasă a panului Bronislaw Zigmundovici Ptaszinski.

Cap. III

DEZGHETUL

Iarna stătea încremenită. Sub gerul acesta intens, variațiunile de temperatură de cincisprezece-douăzeci grade nu mai puteau fi simțite.

Chiar vremea părea înțepenită, nemișcată.

Ion Răutu își credea și sufletul înghețat: Mai poate veni vreodată vara? Nu e condamnat pământul, universul întreg să rămână pe veci un bloc împietrit?

O scrisoare a lui Giurilă, transmisă cu o „ocazie“, adică fără cenzură, îi dădu lui Ion Răutu o licărire de nădejde.

Giurilă îi scria:

„Frate Vania! Scrisorile tale îmi dovedesc că deportația poate fi mai rea decât pușcăria, – pentru că izolarea între oameni este mai grozavă decât izolarea între ziduri.

Dar nu trebuie să fii așa slab de înger. Kurganul nu este etern – pe noi nu ne țin doar prea mult pe loc, de teamă să nu prindem rădăcini mai trainice și să nu răspândim otrava. La nevoie, se poate grăbi mutarea – dacă nu se acordă de bună voie –, organizând un mic tara-ram-bum-bum.

Oriunde te-ar trimite, ar fi mai bine, dacă acolo s-ar afla vreo obștie de tovarăși.

Și Turinsk e socotit în scara oficială cu mult mai prejos ca loc de deportare decât Kurganul.

Și n-ai idee ce bine m-am simțit acolo, în luna aceea în care, după tradiție, am fost lăsat în oraș înainte de a fi expedit la Bolotino – satul meu.

Burlacii trăiesc într-un fel de falanster; s-a pus în
5 ceputul unei biblioteci; se organizează conferințe și discuții contradictorii, politice și pe toate temele imaginabile, și chiar se țin adevărate cursuri; tovarășul Polieschi predă minunate lecții de astronomie și geologie; Polejniev, pe care îl cunoști, conferențiază despre istoria artei și evoluția genurilor literare etc.

10 Este dorit un specialist în economie politică. M-am gândit la tine.

Cine știe, poate ai să ajungi și la Turinsk! Și aici la Bolotino, deși suntem numai trei, facem ce putem
15 și menținem contactul viu cu obștea din Turinsk. Două sute de verste nu-s o lume.

Îți mărturisesc că, pe neașteptate, am profitat foarte mult în surghiunul...”

Răutu a și expedit, chiar în ziua următoare, o petiție la Tobolsk guvernatorului, cerând transferarea în orice centru din gubernie – „unde ar avea posibilitatea de a-și continua studiile întrerupte de arest și deportare”...

20 Trecea însă zi după zi și săptămână după săptămână, fără niciun răspuns...

Ger și ninsoare...

Ninsoare și ger.

Pe străzi și mai cu seamă prin ogrăzi, s-a depus un strat de zăpadă, excepțional de gros, după afirmarea bătrânilor, așa încât, în neputință de a o ridica sau de a face pârtie, fu nevoie să se taie adevărate tuneluri prin depozitul acela solidificat de ger, spre a se menține comunicațiile...

Târgul lua tot mai mult aspectul unor catacombe în ghetari.

Ianuarie, februarie, martie, sfârșitul lui aprilie, – nicio schimbare!

5 Alb e câmpul până în zare... Alb e râul abia învițet de crăpăturile și crețurile gheței... Alb e târgul înămețit, răzbat doar ici colo bârnele negre ale caselor... Alb e cerul de-abia zgâriat de dungi ușoare de fum, ce se topesc în văzduh... Alb e universul întreg... alb și rece, – și sumbru ca un mausoleu de marmoră, și deopotrivă lipsit de viață...

10 Dar iată că din stepe începe să bată un vânt mai dulce.

Peste ghețurile Tobolului năvălesc ape încălzite
15 de la obârșia lui din sud și, lovindu-se de bariera aceasta, îneacă partea de jos a orașului – „rândul negustoresc” – și se revarsă până în zare ca un lac, ca o mare, ca un ocean...

Peisagiul se schimbă, din ceas în ceas, din minut
20 în minut, ca un decor de feerie...

Stratul de gheață de pe Tobol e săltat în sus, sfărâmat, împrăștiat, spălat...

În trei-patru zile, scoarța de zăpadă și gheață s-a topit și a dispărut...

25 Din pământul încălzit, netezit, întinerit, pornește năvalnic stihia vieții...

Și, într-o săptămână, mestecenii sunt împodobiți de verdeață tânără și stepa, acoperită de un covor întrețesut din smaragde aprinse și flori gingașe,
30 de rubine și safire...

Iar Ion Răutu a pornit război împotriva înalt născutului domn Feofemp Inochentievici Agafonov – ispravnicul.

În primul rând, refuză să se mai prezinte în fiecare luni înaintea înalt născutului la isprăvnicie – după un regulament străvechi –, socotind că, pentru dovada existenței sale, sunt suficiente cele două vizite zilnice la domiciliu ale străjerului Tarasov, prepus la paza „politicilor“.

Apoi, hotărî că nici aceste două vizite nu trebuie să-l deranjeze. Și, pentru acest motiv, declară lui Tarasov că nu-l va mai primi după ora șapte seara și înainte de ora zece dimineața, „ca să nu fie stingherit în lucrările sale“.

Străjerul – om pacinic și prietenos din fire – s-ar fi împăcat cu aceste condițiuni, dar Răutu nu mai voia nici să iscălească de prezență în condica de control, afirmând că „e treaba isprăvniciei să-și supravegheze subalternii, iar el nu e obligat să ajute la exercițiul controlului...“

În dimineața de a doua zi, fiind încă în pat, Răutu fu deșteptat de buchetul specific al isprăvniciei, care îi inundă odaia.

Întredeschizându-și ochii, descoperi la ușă pe aromaticul Erema, somnoros și cu părul încâlcit ca de obicei și, ca de obicei, duhnind a basamac, mahorcă și varză acră, învăluite în parfumul lui personal.

– Domnule politic, poștește hârtia de la înalt născutul domn ispravnic, – bălbâi solul isprăvniciei.

Pe când Răutu citea, Erema se scărpină la ceafă, pe piept, în spinare, căscând și oftând din fundul măruntaielor:

– A-a-a-ah... Păcatele mele... Doamne, iartă-mă. „Hârtia“ suna:

„Aflătorul sub supravegherea polițienească în urbea Kurgan, numitul Ivan Egorovici Răutu, e so-

mat să se prezinte imediat la isprăvnicie în față noastră spre a primi comunicări și ordine ce-l privesc.

Ispravnic Județului Kurgan:

Feofemp Agafonov

Secretar

Dionisie Caniușin“

Răutu, după ce rupse această producție literară în bucățele, pe care le aruncă în sobă, se întoarce spre Erema:

– N-am alt răspuns de dat...

Erema încetă un moment să se scarpine și își lărgea doar crăpăturile ochilor umflați. Apoi, deodată, fața lui se brazdă de un monstruos surâs, care îi spintecă gura în diagonală de la vârful urechii drepte până în stânga bărbiei, ca o cavernă înciumată, îngrădită de dinți negri.

– Hm! – rânji el vesel, încercând pe Răutu într-un val de miresme – hm!... adică, *pașol* în... Hi-hi-hi!...

La gestul lui Răutu, însă, caverna se închise îndată, pleoapele se strânseseră din nou și Erema, căscând și scărpinându-se, porni spre ușă:

– A-a-a-ah!... Păcatele mele... Doamne iartă-mă...

În prag se opri, încă o dată, și rânji din nou exultând:

– Hm... va să zică, *pașol* în... khh!...

Răutu se repezi la fereastră.

Spre seară, Ion Răutu, așezat la masa lui de lucru, resimți din nou ca o adiere a aromei specifice a isprăvniciei.

Mirat, își ridică puțin capul, când auzi din spate:

– Hâc... Ivvan Egorovici... Hâc!... Îngerășul mmeu!... Hâc!

Era pristavul Iacov Iacovlevici Ivanov.

Palid, cu părul lui de un blond veșted căzând în dezordine pe o față modelată parcă din aluat inconsistent, care își varia configurația, conform cu legile gravitațiunii, la fiecare schimbare de atitudine, își întindea brațele tremurătoare spre Răutu:

5 – Am vvenit... că mmă... hâc... ddoare inima... nnu... mmă... crezi? Ivvan... Gorrici... Vvvanian!... Sufletul meu!... Hâc... Nnu mă crezi?... – întrebă el plângător și își plecă trist și grav capul, așa că aluatul din obraz i se scurse pe umărul drept, urmând. Dda!
10 Rrecunosc!... Ssunt porc... Mmăgar... Bbețiv... Habarmic... Șperțar!... Dar am ici... rrană... – se bătu cu violență în piept. Mmă... țelegi?... și te iubesc... țelegi?... Aggaffonov... ienă... porc... mistreț!... ccondor...
15 țelegi?... telegrafiat... Tobolsk... șta... ștaffetă... ssă te rrrăsucescă în... corn de bberbec!... Ggăoacea moașă-sei!... Ivv... Grrici... Va... șsca... te iubesc... te addmirr!... Mmă... doare... inima... ici... rrană... șta... ștaffetă... împuțită... Van!... vvino să te pup...

20 Și îl apucă pe „adoratul” său de umeri, îndoindu-se asupra lui; obrații vâscoși i se revărsau, lipindu-se aproape de fața lui Răutu, care se simți copleșit de aroma isprăvniciei, la care se adăoga sudoarea de bețiv nespălat și neprimenit de multă vreme.

25 Lui Răutu îi venea leșin, dar îl scăpă apariția panului Semienski.

Acesta, fără multă vorbă, îl apucă pe domnul prstav de guler, îl scutură cu putere, încât căpățâna-i gelatinoasă luă forma unei elipse în rotație, îi infundă
30 pe numita căpățână șapca, îi aruncă pe spate, mantaua și îl repezi dându-i vânt pe ușă afară.

Bietul prstav, împleticindu-se din picioare, se avântă parcă dinadins cu umărul drept înainte, se izbi de pervaz și dispăru:

– Așșa! – se auzi de după ușă. Occnașilor... Carrne de pușcărie... pappară pentru ploșnițe... băga-vv-aș... mânca-vv-ar păduchii...

Așadar, a și fost expediată ștafeta la Tobolsk...
5 Manevra reușește!...

Pan Semienski se așeză pe scaun în fața lui Răutu. Șoricelul din obrații lui tăbăciți își lăsă melancolic vârful în jos.

După puțină tăcere, oftă:
10 – Vasăzică, vrei să pleci?... Nici n-ai învățat meseria cumsecade... Abia mi se lipise inima de dumneata... și iar rămân singur...!

Răutu plecă capul și își strânse mâinile la piept. Acest bătrân totuși îi inspira stimă și îi era drag.
15 Singurul suflet de care se putuse apropia în Kurgan... Și fierăria... Singura satisfacție morală pe care a avut-o aici...

Își aduse aminte de Filca ucenicul, un orfan adoptat de pan Semienski, vesel și prietenos ca o vrăbiuță, bun tovarăș.
20

Și ajutorul Ifrim, chiorul, sumbru și tăcut, devotat ca un câne lui pan Semienski, care l-a înțeles pe dânsul, ucigaș din gelozie, și încă din ocnă l-a atașat... Cu câtă răbdare și atenție îl învăța meseria grea de fierar!...
25

– Pan Semienski! – își întrerupse gândurile Răutu. Nu știi dacă voi fi transferat... și dacă aș fi... îmi este tare greu aici... Îmi pare foarte rău că ne despărțim... De ce n-ai pleca și dumneata cu mine? Nu mi-ar fi așa de greu să aranjez călătoria... am putea lua
30 și pe Filca și pe Ifrim cu noi... Zău, pan Semienski!...

Pan Semienski se ridică, rigid, trufaș:

– Semienski nu primește milă... Semienski muncește cât trăiește, – și trăiește cât muncește!...

Și ieși cu pași apăsați pe ușă...

În așteptarea răspunsului la „ștafeta“ ispravnicului, Răutu nu-și găsea astâmpăr.

Pleca din fierărie, rătăcind ziua întregă pe malul Tobolului. Îl mișca melancolia azurului delicat al cerului de nord, îl desfăta palpitatea intermitentă a razelor de primăvară și coloritul discret al câmpiei; îl fascina întinsul apelor revărsate.

Într-o dimineață caldă sub lumina intensă, trecând de marginea orașului, urcând în sus cursul apei, auzi de sub mal o voce de femeie:

– *Toadere! Unde ești, bre? Măi Todiriță? Vimo încoace diavole!... Irra!*

Se orpi în loc, fulgerat.

Grai moldovenesc!...

Se repezi pe nerăsuflăte în vale și dădu peste o nevastă, cu o coromâslă și două căldări în spinare, dojeninid pe un băiețel de vreo opt ani, care se băgase în băltoacă, ca să care și el apă cu șapca.

– De unde ești leliță? Moldovancă? Din ce ținut? Din ce sat? – o năvăli cu întrebările lui Răutu, adânc tulburat. Și eu îs moldovan, din ținutul S***, din Năpădeni... Ai auzit?...

Femeia, încă tânără și sprintenă, dar roasă de viață, stătu și ea un moment palidă de emoție, clipind din ochi.

Apoi, cu o mișcare elastică și grațioasă, lăsă jos căldările și începu să-și încheie nervos polcuța la piept și să-și îndrepte fusta, amândouă sărăcicioase și foarte uzate, dar curate, – în timp ce vorbea repede, printre lacrimi parcă către sine:

– Țracani de mine!... conașul nostru... moldovan... și eu în ce hal sunt... vai de mine și de mine!... Sărut mâna, conașule! – sări ea, în sfârșit, îndoindu-se ca o lamă de spadă spre a-i săruta mâna.

Răutu nu o lăsă, ci o ridică, o îmbrățișă și, abia stăpânindu-și și el emoția, o sărută pe amândoi obraji.

Femeia, rămasă un pic pe loc, își apucă gura cu mâna și o strânse tare cu degetele-i înțepenite, respirând greu.

Apoi, se repezi la băiețel, care privea curios, cu gura căscată și cu degetul în nas, această scenă neobișnuită:

– Todiriță, Todiriță! – îi împinse ea căpșorul dându-i jos șapca, vădit purtată multă vreme de alt cap – sărută, măi, mâna conașului... E boierul nostru moldovan... Vai de mine, zărghitule, cum ți-ai feștelit bernevecii!...

O jalnică poveste.

Ruxanda Munteanu, vădană, era de fel din Chiperceni, în ținutul Orheiului.

Bărbatul său, om pornit – un târâie-brâu și-un hărtăgos –, s-a stricat cu obștea satului, s-a stricat cu nacealnicii și, bănuț ca hoț de cai, a fost exclus din obște și deportat în Siberia pe cale administrativă.

Îmbolnăvindu-se la Tiumen de „treapăd cu sânge“ – dizenterie –, el muri, lăsând în seama Ruxandei – care, credincioasă, îl urmase în surghiun – pe Todiriță.

Lipsită de mijloace, neînvoindu-i nacealnicii nici pașaportul, după multe tribulațiuni, s-a oploșit la Kurgan, unde se zbate acum: spală rufele, coase și drege, grijește casele cu ziua.

– Sarracani de mine! Slugă cu luna nu mă vre nimeni din pricina plodului ista!...

– Unde stai? – o întrebă Răutu cu milă.
 – Chiar aici în mahalaua de sus, în căsuța de la margine... om trece pe acolo.

Răutu rămase zguduit de această întâlnire.

5 El nu cerceta de ce a fost impresionat atât de puternic de un caz prea banal pentru Siberia.

Își reproșa cu violență: „Eu mă bălăcesc în elucubrații psiho-filosofice, în secrețiuni sentimentale, despici firul în patru și aici pier oamenii!...“

10 Imediat își făcu socoteala cât poate strânge pentru cheltuiala de drum a Ruxandei, – la nevoie, își poate „mobiliza“ și ceasornicul.

Dar pașaportul?

15 Ce poate face el – mai ales, în raporturile lui actuale cu Agafonov?

Ptaszinski?...

Da! Ptaszinski!... – „fără strămbături, domnule Răutu!“ – strânse el din dinți.

20 După-amiază, Ion Răutu sună la ușa somptuosului palat al panului Bronislaw Zigmundovici Ptaszinski – una din prea rarele clădiri de piatră și singura cu două etaje dintre locuințele private ale Kurganului.

– Cum să vă anunț? – întrebă cu un pronunțat accent străin servitorul care îi deschise ușa, foarte
 25 „stilat“, în livrea albastră cu șireturi aurite și cu barbete în formă de „lăbuțe de iepure“.

Vestibulul, scara monumentală de marmoră, hallul, salonașul de alături, unde Răutu fu poftit să aștepte, vedeau un lux solid: mobilă engleză, covoare
 30 persane, tapete scumpe, gobelinuri, piele de Cordova, draperii de mătase și de catifea, în tonuri discrete.

Și, mai cu seamă, obiecte de artă: porțelanuri rare, statui de marmoră și de bronz, între care un Rodin,

picturi de artiști ruși – un Repin, un Aivazovski; franceze – Millet, Courbet; maiștri vechi: Rubens și Van Dyck, mici olandezi și flamanzi – Teniers și Van Ostade, primitivi (un Memling?)...

5 Peste tot, plante exotice; iar un părete al hallului era înlocuit de o enormă placă de cristal, după care se întindea o vastă grădină de iarnă, cu arbori și flori rare și cu pomi fructiferi, dintre care cireșii și vișinii atrăgeau atențiunea cu poamele lor coapte.

10 Răutu se simțea apăsător de toate aceste splendori. De mult nu văzuse măcar perdele dantelate și parchet bine ceruit și lustruit...

– Pofțiți! – îl invită omul cu lăbuțele de iepure.

15 În ușa biroului său, îl primi pan Bronislaw, sprinten într-un *complect* de casă, ușor și moale, din păr de cămilă pufos.

– Ah, Ivan Egorovici! – îl salută el ușor ironic, cu formula clasică a ospitalității ruse – rugăm să ne iubiți și să ne cinstiți – și îi împinse un fotoliu comod. Ai să-mi faci o mare plăcere, Ivan Egorovici,
 20 luând un ceai cu mine. Jean, – se adresă amfitrionul către omul cu barbete – *dites à Mademoiselle Odette qu'elle ait la bonté de nous servir le thé!*... Personalul meu superior – se adresă către Răutu – e străin;
 25 sunt mai disciplinați și mai abili.

Răutu se oprî în fața unui portret, palpitant de viață, de Ingres:

Răzimat, cu o mișcare viguroasă de brațe, de un parapet de granit negru, stătea un om trăit, dar cu trăsături fine și energice – „napoleoniene“ –, privind
 30 drept în fața lui – un cap demn de un Pizarro sau de un condotier din Italia Evului Mediu...

¹ Jean, spuneți-i domnișoarei Odette să fie bună și să se servească ceaiul (fr.) (n.ed.)

– O fi compensat acesta viețile de gândaci striviți în cale-i? – se întrebă cu amărăciune Răutu...

– Semăn? – îi zâmbi amfitrionul. Eram ceva mai tânăr pe atunci...

5 Pe ușa, apăru o măsuță cu rotile, cu serviciu de argint pentru ceai, împinsă de Jean, însoțit de o tânără femeie, frumoasă și zglobie, cu nasul în vânt, față rotundă, delicat conturată, ochii veseli, surâs cochet – un tip de subretă parisiană –, care, cu dezinvoltură și grație, își exercita funcțiunea îndoielnică – sau
10 prea puțin îndoielnică – de menajeră și gazdă.

– Mademoiselle Odette – o recomandă pan Ptaszinski lui Răutu. A învățat de minune arta difi-
cilă a serviciului de ceai.

15 Apoi se așeză, invitând și pe Răutu, la o măsuță de palisandru vechi, la fel cu restul mobilei din birou și cu lemnăria bibliotecii, în care și legăturile cărților erau armonizate la culoare.

– Cu ce te-aș putea servi, Ivan Egorovici? – întrebă, în sfârșit, pan Ptaszinski.

Răutu îi povesti cazul Ruxandei moldovanca.

– E tânără? frumoasă? – strecură insinuant celălalt.

25 Plecându-se grațios în fața lui cu o ceașcă de ceai, Mademoiselle Odette săgetă pe Răutu cu ochii ei veseli, strângându-și buzele într-o mișcare malițioasă.

– O! N-avea nicio grija în ce privește pașaportul! – asigură iarăși cu un aer de protecție *magnatul*. Îl strângem de coaste pe Agafonov, n-avea grija,
30 voi însărcina pe Katz să reguleze toată chestia...

Deși se simțea cam umilit de acest ton, Răutu mulțumi cu căldură.

Plecând din palatul seniorului polonez, Răutu era cât pe ce să izbucnească la aerul *seniorial* cu care

își primi bacșișul Jean, cel cu barbetele în labe de iepure. Dar se stăpâni și se grăbi spre casă.

Aici strânse la repezeală ceva peste o sută de ruble, cât găsi prin saltare și lăzi, și porni voios spre
5 marginea de sus a orașului.

În fața căsuței vădanei, găsi în porțiță pe Todiriță jucându-se în stradă: sărea într-un picior, mânând o pietricică printre desenurile complicate, trase pe nisip.

– Todiriță! – i se adresă el – mama e acasă?

10 – ... casă! – aspiră pe nas Todiriță.

– Să-i spui că aș vrea să-i vorbesc.

– Baiu¹: are un musafir. Și ușa e încuiată, și se mânie...

Răutu înțepeni, parcă înjunghiat în piept.

15 După un moment de zăpăceală, se întoarse să plece.

Dar, deodată, văzu pe Todiriță lipit de fereastră și strigând:

– Mămucă-hăi! O venit boieru moldovan și-i mâniaș strășnic...

20 Răutu se aruncă pe porțiță să-l oprească, când se deschise ușa, în care se arătă un gligan gros, blond și rumen, urmat de Ruxanda, care își îndrepta cu mișcări grăbite tulpanul.

– He-he-he! – hurui gliganul strângându-și
25 cureaua. Ai venit la *maldavanca*, frățioare. E foarte bună! Clocotește! Te arde mai bine ca un cazan înfierbântat!...

Răutu se uită la Ruxanda.

30 Nemișcată, mută, cu fața plecată în jos, părea bătuță de friguri. Soarele din apus reliefa în lumini și umbre discrete o față smeadă, foarte tânără încă, cu ochi cerniți, înlăcrimați, cu trăsături corecte și fine...

¹ Negație, în graiurile din nordul Moldovei. (n.ed.)

– Îți pofti în casă? – șopti ea, în sfârșit, întorcându-și capul în lături și ștergându-și fața cu capătul șorțului.

– Ruxanda! – își stoarse și Răutu din gâtu-i înăbușit – am stăruit pentru pașaport și trag nădejde că l-îi avea peste puține zile. Iacă ceva parale pentru cheltuiala de drum, am să mai strâng cât oi putea...

Ruxanda tăcea cu fața înfundată în șorț.

Răutu, după câteva clipe de șovăire, îi aruncă bani în șorț și se îndrumă, clătînându-se puțin, pe malul Tobolului în sus, în afară de oraș.

Ruxanda rămase în urmă, incremenită pe loc.

Răutu auzi plânsul lui Todiriță – spăriat fără să știe de ce –, dar nu mai întoarse capul.

Cap. IV

CU ETAPA

Mergea drept înainte, spre răsărit, în stepă.

În fața lui, umbra i se lungea tot mai mult parcă se tot întindea spre marginea orizontului.

Apoi, cu încetul, se topi în amurg. Flăcările stelelor, una câte una, începură să spargă opalul întunecat al cerului. Iată și luna, revarsă vraja ei lucidă și misterioasă... Se vedea aproape ca ziua, dar toate lucrurile luau un aspect fantastic.

Răutu mergea tot înainte, scandând, cu buzele strânse, fără niciun sunet, la fiecare pas, același cuvânt: „nu pot, nu pot, nu pot“...

În spatele său auzi un tropot de cai și un huriu de roți.

Îl ajunseră din urmă doi țărani într-o căruță siberiană, împletită din nuiele.

Răutu nici nu se întoarse să vadă.

Dar, deodată, la urechea lui ajunse o exclamație: – Uite! Acesta-i *political*, boierinașul de la fierăria leahului, pan Semienski. Să trăiești Egorici! Încotro pe vremea asta și singur?

Era Carp Riezanov, un bun client al fierăriei, un bogătaş din Săcevca, sat la vreo douăzeci de verste de Kurgan.

Pe Ion Răutu îl fulgeră un gând:

– Mă duc la Săcevca! – răspunse el. Să văd niște mușterii. Am treabă!

– Sucit om mai ești, băiețele. După treburi noaptea și pe jos! Dar hai în căruță, ai să-mi fii musafir...

5 Carp Riezanov desfășură toată ospitalitatea siberiană pentru a-și mulțumi musafirul.

Dar Răutu declină toate insistențele, cerând iertare că, fiind prea obosit, nu mai poate nici mânca, nici bea și, deși e cam răcoare, ar prefera să se culce afară în fân.

10 – He-he! – rânji Carp. Vă cunoaștem pe voi, cunoscașii, vi-i teamă de ploșnițe, dar nouă, moșicilor, cu ploșnițe ne e somnul mai dulce și ele ne țin mai sprintare muierile.

15 I se pregăti culcușul în căruță.

Întins pe spate, Răutu privea spre imensitatea înstelată, care palpita în scânteieri potolite sub rețeaua vrăjită a lunei pline.

Drept în față ardea Arcturus.

20 „În desfășurarea lumilor, în clipa aceasta, – se gândi Răutu – câte Ruxande se ofilesc, obidite și robite; și câți Ioni netrebniți se căznesc nedumeriți de rostul vieții?“...

La apus se ridicau nori grei și se târau lacomi în sus. Luna, ca fermecată, se lăsă înghițită de prăpastia lor neagră. Stelele se ștergeau în ceața amăgitoare. Iată, numai Arcturus își aruncă printr-o spărtură săgețile colorate...

Din stepă adie un vânt ușor.

30 – Iată-l – auzi Răutu.

Și, deschizându-și ochii, în plină lumină a dimineații, văzu pe Carp Riezanov scărpinându-se stingher

prin barba-i roșcată, pe străjerul Tarasov și alți doi gardiști de poliție.

– Pofțiți, Ivan Egorovici! – zise cu melancolie Tarasov. Sunteți așteptat la ispravnicie...

5 „Părăsirea samavolnică a domiciliului forțat“, surâse Răutu în gând.

O troică aștepta la poartă.

La intrarea lui Ion Răutu, între străjери, în biroul ispravnicului, acesta făcu un semn secretarului Caniușin și se înfundă în niște dosare, ca și cum nu-l interesa ce se petrece; fața-i ciupită lucea de mulțumire.

Moșneguțul cu *delirium tremens* hârâi lui Răutu cu vocea-i galopantă:

– Domnule Răutu, din ordinul Înalt Excelenței 15 Sale domnul guvernator al guberniei Tobolsk, urmează să fii expediat la dispoziția ispravnicului de Turinsk. Semnează de primirea comunicățiunii! – și îi întinse cu mâna-i tremurătoare ordinul care glăsuia: „Aflatul sub supravegherea poliției din Kurgan, numitul Ivan 20 Egorovici Răutu, drept pedeapsă pentru repetatele părăsiri samavolnice ale domiciliului și nesupunere la regulament, să fie expediat cu primul convoi *de etapă* la dispoziția; ispravnicului de Turinsk...“

Răutu surâse:

25 – Când?...

– Convoiuil pleacă chiar mâine dimineață. Până atunci vei fi ținut la închisoare...

Totuși, fu autorizat ca, sub paza și sub supravegherea pristavului Ivanov, să meargă acasă, să-și strângă bagajele.

Pristavul Ivanov, tăcut și melancolic, asumând această sarcină, ofta mereu, în fluxul și refluxul cărnurilor veștede ale obrazului, la fiecare mișcare din cap.

Acasă, pan Semienski fusese prevenit încă din ajun, când poliția alarmată căuta pe Răutu în toate părțile.

Printr-o agitație zgomotoasă, la facerea bagajelor cu ajutorul lui Filca și Ifrim, bătrânul fierar căuta să-și ascundă emoțiunea.

Filca scâldea în lacrimi fiecare bucată de rufă pe care o așeza în geamantan, iar Ifrim doar scrâșnea din dinți când lega pachetele cu frânghia groasă și solidă.

La despărțire, pan Semienski desprinsese, pe neașteptate, din părete portretul lui Kosciuszko – tot ce avea el mai scump – și-l întinse lui Răutu. Apoi îl îmbrățișă și se îndreptă spre fierărie, poruncind răgușit alor săi:

– Destul! Hai la lucru!...

Închisoarea din Kurgan părea o reproducere în miniatură a celei din Tiumen.

Răutu nu avu însă vremea să desprindă din masa sură a „spanalei“ individualități mai colorate – „ași“ și „căpăținoși“.

Dar imediat i se prezentă „starostele“ ales al convoiului care urma să plece a doua zi spre Ialutorovsk, Fedca Emilianov, un omuleț cărn și ros de buboiaie urâte, care zornăia din lanțuri cu o vădită fudulie.

Acesta veni să-i aducă la cunoștință că tovarășii săi de drum hotărâseră să renunțe la „rația“ lor în bani în folosul caraulei.

– Așa o să ne fie mai bine, – încheie el – ne lasă slobozi la pomeni...

Răutu nu găsi nimic de obiectat, nici nu-și dădu seama de condițiunile mersului „cu etapa“.

După-amiazi, Răutu fu puțin impresionat de întredederea cu Vasile Ivanovici Popov.

Acesta, foarte prietenos, își exprimă părerea de rău a lui și a Zinaidei Nicolaevna pentru despărțire.

Dar în tonul lui parcă răsuna un reproș, mai cu seamă când îi înmână două volume legate în piele:

– Zinaida Nicolaevna – spuse el înăbușit – te roagă să iai ca amintire această carte în care a găsit multă consolare. Zinaida Nicolaevna ține mult la ea.

Erau *Les Misérables* de Victor Hugo...

Încă o remușcare încrustată în suflet.

Convoitul de etapă era format, când Ion Răutu fu scos dimineața pe poarta închisorii: lângă căruțele care urmau să transporte bagajele și, eventual, pe bolnavi, se găseau înșirați vreo șaptezeci de arestați, între care și o femeie, în așteptarea vizitei medicale, dar medicul întârziase.

Veniseră, pentru a-și lua rămas-bun de la Răutu, și stăteau mai la o parte, în grup, pan Semienski, Vasile Popov și chiar Arhip Artemiev.

Din mulțimea adunată se repezi și Ruxanda, târând după ea pe Todiriță și apucă mâna lui Răutu s-o sărute:

– Conașule! – strecură ea cu greu printre hote. Fie-ți milă de mine... M-o chemat ieri jușânul Cățau, de la velnița leahului, zăce că-mi dă pașaport și parale de drum... dar mai bine să mor... să mă bată Maica Domnului... dar plodul ista... Todiriță diavole! – țipă ea deodată la băiețel – Sărută mâna! – și căzu în genunchi îmbrățișând picioarele lui Răutu. Conașule... Conașule... Nu-s... din răutate, din nevoie, pentru plodul ista, să mă prăvălesc în fundul iadului!... Conașule, iartă-mă... vai sărăcuța de mine! – își lipi nenorocita obrazul de ciubotele lui Răutu...

Răutu o ridică și o sărută pe frunte, fără niciun cuvânt. O șuviță de păr negru, sărită de sub tulpan și căzută pe ochi, îi atinse nara și îl izbi cu mirosul ei insinuant.

Medicul își isprăvisese „inspecția“, redusă la o plimbare în fața frontului de arestați și la câte o întrebare din când în când: „Te plângi de ceva?“

Vreo două încercări timide de a-i atrage atențiunea fură lichidate printr-o pipăire grăbită a pulsului și o declarație scurtă: „Poate merge!“...

Răutu fu invitat să ia loc la coada cortegiului.

În cap erau postați vreo cincisprezece *lănturași* – ocași cu lanțuri la picioare.

O strângere de mână pentru prieteni, un salut scurt pentru asistență, și coloana porni, urmată de aproape de câteva femei, între care se amestecase și Ruxanda cu Todiriță, ținut strâns de mână.

La marginea orașului, sergentul Demidov, comandantul convoiului se răsti la ele:

– Gata! Destul! Marș îndărăt!...

Răutu, întorcându-se, încă multă vreme putea vedea, în urmă, silueta nemișcată a Ruxandei cu Todiriță lipit de ea

Îndată ce orașul dispăru din vedere, coloana se resfiră pe drum cu câte doi, trei oameni răzlețiți, pe o întindere de vreo șase sute de metri.

Sergentul Demidov se sui într-o căruță – împreună cu starostele Fedca Emilianov și cu Matriona Lucova, singura reprezentantă a sexului slab – și porni înainte.

Cei mai mulți dintre soldați se așezară și ei în căruțele din urmă, încercând pe spinarea arestaților bagajele care îi incomodau.

Ion Răutu, îngândurat, ajunsese pe nesimțite în fruntea convoiului.

„Pentru ce – se întreba el – cazul banal al Ruxandei Munteanu mă tulbură atât de adânc? Pentru

ce tragedia unei Ruxande din Chirpercenii Orheiului, tragedie care e destinul a miriade de femei, m-a atins mai dureros decât aceeași poveste a vreunei Aliona sau Dunea oarecare? Pentru că vorbește limba copilăriei mele? Dar eu de-abia pot îndruga acest *patois* țărănesc, rudimentar, pentru uzajul nimicurilor vieții zilnice. N-aș putea exprima în el corect nici gândurile mele mai abstracte, nici sentimentele mai adânci! Instinctul zoologic, chemarea inconștientă a speciei? Dar atunci de ce această înduioșare, acest sentiment de intimă legătură morală?...”

Sub săgețile dulci ale soarelui de dimineață, mii de lacrimi ardeau scânteietoare pe toată întinderea pajiștei tinere, presărate, ici și colo, de mici grupuri vesele de mesteceni zvelți, cu rari brazi îndesați printre ei, care aruncau pe verdeața împetrișată lungi umbre albăstrii, pline de o melancolie blândă.

– Încotro? O apuci razna? Îndărăt! – fu trezit Răutu de răcnetul starșoiului din căruța pe care o întrecuse fără să bage de seamă.

Demidov, foarte brun, cu trăsături care vădeau amestec de sânge tătarec, foarte aprins la față, își scuipa cuvintele parcă abia putându-și întoarce limba în gură.

Alături de el, Fedca Emilianov, cârn, cu o nară mâncată, întotdeauna livid și bubos, acum cu dinții galbeni rânjiți, avea un aspect cadaveric, cu atât mai macabru cu cât ținea încheștată lângă el pe Matriona Lucova – o hidoasă megeră¹ răscoaptă, cu un ochi dispărut sub albeață, cu obrazul răbojit de toate vițiile.

Răutu fu răzbit de duhoarea acră de basamac răsuflat.

¹ Mégère (fr.) – femeie rea, artăgoasă.

Chiar căruțașul rechiziționat – un țăran mărun-
tel și cătrănit – abia își putea ține ochii deschiși.

Matriona, sub imboldul „eternului feminin“, cu
capul aplecat cochet pe umăr, își bălăbănea pulpele
5 aruncate peste marginea căruței.

Dar, deodată, apucă cu o mână gâtul damigenei
pe care o strângea între genunchi și-i întinse lui
Răutu un ulcior:

– Boierinașule, dulce drăguțule! – îi aruncă ea
10 răgușit. Trage o dușcă de colea, vino cu noi!...

Fedca, înverzit și mai tare, scrâșni cu furie:

– Taci, târfo, că acuș bag cuțitul în tine! Eu
ți-am plătit-o...

– Ho-ho-ho!... – hurui Demidov. Vrai s-o as-
15 tupi cu gologani, mă?...

– Hî-hî-hî! Îi fffără fffund! – se înecă căruțașul
în lâna-i încălcită și îmbălată.

– Hi-hi-hi! – se fasoli Matriona întinzându-și
buzele vinete spre Fedca. Nu te teme, porumbelule,
20 ăsta e bun numai așa, pentru gădilitură... Hi-hi-hi...

Răutu se opri, lăsând convoiul să treacă înainte.

În coadă, șchiopăta, îndoit sub povară, un moș-
neag slab și deșirat, cu ochii bolnavi și cu un enorm
„măr al lui Adam“ pe gātu-i lung și subțire, care me-
25 reu juca în jos și în sus.

Bătrânul respira greu, însoțind aproape fiecare
pas cu un scâncet plângător.

– Hei tu, ăla de colo, hoitule! Mai dă zor, că doar
n-o să ținem pentru tine tot convoiul în loc! – răcni
30 din căruța din urmă un soldat de caraulă.

Răutu, care clocotea de la incidentul cu Egeria
convoifului, păli și se repezi spre căruță:

– Dă-te jos din car, bestie! – șopti el, înăbu-
șindu-se de indignare. Dă-te jos îndată! N-ai dreptul
să stai acolo, căruța e pentru bagaj. Vrai să-l omori,
câne? Sai jos, că acuș îți crap capul! – sfârși cu un ți-
5 păt isteric Răutu.

Soldatul, un recrutar imberb, a cărui față acoperită
cu un pufușor albicios nu-și pierduse încă rotunji-
mea de copil voinic, se fâstâci și, ascultător, se dădu
jos, lungind pe nas:

– Dar ce? Ești ghegeneral? Ce faci atâta gură pen-
tru o javră de varnac?...

– Pune-ți, moșule, sacul în căruță! – porunci Răutu
fără să-l mai bage în seamă pe soldat și făcându-se că
nu-i aude mârâiturile.

15 – Iote, mă! Politic, politic; dvorean, dvorean,
dar tot un *alistant* e, un varnac, șpana de pușcărie...

După patru ceasuri de marș, în care fusese străbă-
tută cam o jumătate de cale până la etapă, răsună co-
manda: „*Prival!*“ – Popasul...

20 Convoiuil se îngrămădi la marginea drumului.

Cei mai mulți dintre arestați se aruncară la pă-
mânt care pe unde apucă; alții începură să se îngri-
jească de merinde.

– Băieți! – strigă Fedca cârnul, care acumula
25 funcțiunea de staroste și de *maidanar*. Cine vrea un
păhărel de *votculiță*, cinci copeici păhărelul; dar tre-
buie să cinstim și pe militărașii noștri... Băieți! Încă
cinci copeici de căciulă pentru cinstea soldaților!
Cine nu are, îl împrumut eu în socoteala pomenilor.

30 Dau și de la mine câte un păhărel.

Cârnul era bogătașul convoiului.

Matriona, cu damigeana și un pahar în mână, pre-
zida cinstirea.

Apoi Fedca, făcând din ochi sergentului Demidov, o târî de mîneacă într-un tufiş...

Răutu scoase din sac o legăturică ce-i fusese adusă de panul Semienski și se așeză lângă moșnegu-
5 țul cu mărul lui Adam, care, culcat pe spate, stătea nemișcat cu ochii închiși.

– Moșule, nu vrei să guști ceva? – îl întrebă Răutu și-i oferi un colac și o felie de șuncă.

Bătrânul se ridică în silă, aruncându-și ochii
10 lăcrămoși asupra meridelor.

– Mulțumim dumitale! – sâsâi el. Nu pot mânca, vezi bine, carne, puiule, mă arde, vezi bine, sub lingurică... Dar pentru o bucătică de pâne albă, Dumnezeu să te miluiască; de mult, vezi bine, n-am
15 mai gustat-o...

Ținând amândouă mânilor pâlnie, el mesteca cu gura-i fără dinți colacul, încet, cu băgare de seamă, ca să nu piardă nicio fărâmitură.

La fiecare îmbucătură, bărbia i se înfunda, „teles-
20 copând“ sub pomeții ascuțiți, ieșiți înaintea.

După ce linse din palme toate fărâmițele, moșul se plecă spre Răutu, sprijinindu-se în pumnii încleștați:

– Dumnezeu să te miluiască, puiule! O-ho-ho, păcatele mele! – oftă el și urmă în șoaptă aruncând
25 priviri sfioase împrejur. Nu te oțărî degeaba așa, puiule, la soldați... Aici suntem în mâna lor... pe etapele astea lăaturalnice, vezi bine, nu e nicio supraveghere...

Două săptămâni până la Ialutorovsk, vezi bine, sergentul e țar și Dumnezeu... Nu-i ca pe șleahul cel
30 mare al Vladimirului, unde mergi sub ochii ofițerului, tot, vezi bine, îi mai multă omenie atunci. Dar ăștia, oh-oh păcatele mele, scapă din cazarmă, vezi bine, ca niște câni din lanț... Jefuiesc pe *alistanți*, nu le dau banii de hrană și-i beție, și-i precurvie. Și când se

îmbată, Dumnezeu să te păzească... dacă crâcnești, sergentul, vezi bine, te snopește în bătăi... rămâi neom... Numai cârnul, spurcatul, îl poate îmbuna vezi bine, cu bani... Dar și *alistanții*, după atâția ani
5 de temniță, sunt și ei ca niște fiare scăpate din cușcă, o duc tot într-o mahmurie... și se hrănesc, vezi bine, numai din cerșit...

– Dar pe dumneata, moșule, cum te cheamă și de unde ești? – îl întrebă Răutu.

10 – Apoi, puiule, eu sunt tare de departe, tocmai din Novgorod. Mă cheamă, vezi bine, Nichita Losev, sunt acum purtat cu etapa, pentru *intrugător*... năpastă!... – răspunse resemnat bătrânul.

După aproape două ceasuri de odihnă, convoiul
15 porni mai departe.

Soarele era încă sus, când ceata nevolnică se apropie de „etapă“ – o clădire ridicată din bârne cojite la capătul satului Petrovskoie care, ca toate satele siberiene, se întindea pe o singură uliță, vreo trei verste
20 de-a lungul drumului.

La vederea satului, Fedca cârnul comandă din car:

– Jos cu toții, băieți! Strângeți-vă rândurile, –
25 *lanțurașii* înaintea! O să trecem satul cu jălanie, pentru pomană... Domnule comandant, porunciți și soldaților!...

Areștații, în rânduri strânse, descoperiți, cu șepcile în mână, înconjurați de caraulă cu baionetele în
30 cumpănă, întonară la intrarea în sat, în zornăitul accentuat al lanțurilor, „jălania surghiuniților“ – un cântec pe care numai geniul ocnei l-a putut născoci.

Gloată jalnică de oameni ruși și murdari, cu picioarele abia învăluite în opinci sau bocanci cășcați, gemeau fără să se asculte, fără să-și armonizeze

glasurile, fără să țină seama de vreun ritm, fără pa-
uze și fără măcar să-și rostească cu toții deodată ver-
setele – unii parcă plângând prelung, alții recitând
sacadat și surd, aceeași milogire:

5 *Fie-vă milă de noi, creștinilor
Dați de pomană drumetilor trudiți!
Faceți pomană bieților osândiți!
Hrăniți pe cei flămânzi, oameni buni,
Ajutați-ne, miluiți-ne, oameni buni,*
10 *În numele lui Christos, măicuțelor.*

*Jeliți-i pe sărmanii surghiuniți!
Jeliți-i pe oropsiții înlănțuiți!*

*Ah, creștinilor!
Ah, părinților!
15 Ah, măicuțelor!
Ah, fraților!
Îndurați-vă de noi!*

*După ziduri de piatră și gratii de fier,
După lacăte și zăvoare grele,
20 Ne prăpădim, ne uscăm chinuiți,
Departa de mamă și tată,
Departa de prieten și frate,
Ne stingem – vai! – uitați de toți.
Ca în fundul iadului netoții,*

25 *Ah, creștinilor!
Ah, părinților!
Ah, măicuțelor!
Ah, fraților!
Îndurați-vă de noi!*

...Și lanțurile zornăiau în cadență; tropotul de
pași al carauli bătea tactul; gemetele și oftările nu-
anțau cântecul tremurat în văzduh, ce ropotea în-
treg de bocete și hohote de plâns, în împletirea de
5 vorbe și de versuri, care totuși răzbăteau silnic din
vârtejul de dantescă fantasmagorie.

Dar, minunat, toate aceste sunete nearticulate,
vorbe încalcite, note de cântec, strigăte înăbușite și
lamentațiuni stridente se topeau într-o armonie lu-
gubră, într-o grozavă și imensă clamoare, pornită
10 parcă din cazna unui singur suflet supraomenesc, în-
cleștat de o negrăită durere, deznădejde și spaimă...

Din case alergau spre poartă bărbați, femei, co-
pii, aruncau gologani în strachina ținută de Fedca
15 cârnul, care, solemn, se apleca atingând pământul cu
palma și rostind cu evlavie: „Dumnezeu să vă milu-
iască!“ În saci se aruncau pâni, bucăți de slănină și
carne de porc, ouă răscoapte, brânză; în oale se tur-
nau smântâna și laptele.

20 Și Fedca cârnul mereu mulțumea în numele con-
voiuului, se închina până la pământ și, făcându-și
cruce, lacrima: „Dumnezeu să vă blagoslovească!“

Convoiul ajunsese la poarta „etapei“ bogat în me-
rinde și bani.

25 Aici, Ion Răutu, zguduit fără voie până în adân-
cul sufletului de această înscenare melodrama-
tică, vibrând din toate fibrele nervilor săi, fu bruscat
dezmeticit.

– Domnule comandant! – interpelă Fedca cârnul pe sergentul Demidov: – Să ne dați voie să ne
30 aprovizionăm în sat cu puțină *votcă*...

Înainte de a porni spre crâșmă, însoțit de o senti-
nelă și un alt pușcăriaș cu damigeana, strigă Matrionei:

– Ascultă, fă muiere! Eu te-am plătit: n-ai să te întinzi aici fără mine! Auzi? Domnule starșoi! – se adresă el din nou lui Demidov. Să fii bun s-o ții din scurt pe căteaua asta până m-oi întoarce eu...

5 În curtea etapei, îngădită de niște *pali* înalți – stâlpi de brad așezați în picioare unul lângă altul –, urmă procedura clasică a apelului nominal.

Apoi, la comandă, toată gloata, ca prinsă de furie, se aruncă spre ușa etapei, urlând, suduind, gemând, 10 ghiontindu-se, zvârlind din picioare, împărțind palme și pumni, împleticindu-se în lanțuri, căzând jos sau călcând pe cei căzuți...

Clădirea etapei, de o arhitectură primitivă, alcătuită, în afară de compartimentul pentru caraulă, 15 dintr-o singură odăiță cu *nare* în două etaje de-a lungul părților, nu putea adăposti, normal, decât cel mult vreo treizeci de arestați.

Ion Răutu găsi mai bine de jumătate din tovarășii din convoi trântiți de-a dreptul pe jos, pe scândurile 20 goale ale podelei vâscoase, nemăturate și nespălate de la construcție, aproape dispărute sub stratul gros al resturilor din migrațiunile anterioare. Nu rămânea liber de sub trupurile trudite, întinse pe saci și haine, un singur centimetru pătrat de spațiu, până la 25 atingerea imediată cu *parașa* – ciubărul infect de lângă ușa de intrare.

În lumina scundă ce răzbătea pe deasupra narelor de sus, prin ferestruicile chioare, acoperite de horbota de păienjenis și de arabescurile muștelor, încăpe- 30 rea părea o peșteră locuită de animale apocaliptice.

Un aer de mult neprimenit îl învălui pe Răutu în exhalățiuni deletere¹. Se întoarse scârbit de la ușă și se îndreptă spre starșoiul Demidov.

¹ Délétère (fr.) – toxic, dăunător. (n. ed.)

– Ce-i? – îl întrebă acesta cu harțag, sfredelindu-l cu ochii lui mici, doșiți după umflăturile pomeților.

– Vreau să dorm afară. Înăuntru e murdărie și putoare și nici nu e loc...

5 – Marș în etapă! – răcni Demidov. Vrei să ții garda anume pentru tine?... Nu ești aici la mama ta acasă, *listocratule!* Caporal, bagă-l la loc!...

În etapă, Răutu fu întâmpinat de priviri curioase și malițioase și află parcă și mai puțin loc: *spana* 10 se întindea vădit dintrădins. Lângă ușă, răzemat de pervaz, stătea bătrânul Losev, care nici el nu-și putuse închipui vreun culcuș.

– Așteaptă, vezi bine, să le plătești locul – îi șopti el lui Răutu. Poți cumpăra pe cel mai bun, vezi bine, 15 unde vrei, pe nara de sus...

Răutu își asigură cu cincizeci de copeici două locuri alături, pentru dânsul și pentru Losev, lângă o ferestruică cu geamul spart, pe unde îi putea veni o boare de aer mai curat...

20 Întoarcerea cârnului dădu semnalul unei orgii bestiale.

Garda, luându-și partea leului din colecta convoiului și din basamacul cumpărat, se porni și ea pe un chef de nădejde, lăsând deschisă ușa spre cazarma 25 arestaților.

Cârnul și Matriona purtau damigeana printre nare și încasau prețul de la mușterii, care nu-și cruțau nici ultimul ban pentru un „gât“ mai mult.

Lampa afumată din perete parcă îndesa încă um- 30 brele, din care lucea câte un ochi, scânteia o verigă de lanț, alba un braț sau un picior gol...

Răcnete sălbatece, sudălmii, șuiere, cântece, hui- duieli, gemete, chiote, scârșniri de dinți...

Exhibițiuni sculpturale deasupra *parașei*...

Emanățiuni imunde...

Pandemoniul se întetea după fiecare rând nou de pahare distribuite de femela dezvățată, care, în peregrinările ei, nu se sfia să calce peste trupurile lungite
5 pe podea, provocând asalturi brutale.

Dacă ea protesta numai prin chicotiri, gâlgâiri și gesturi lascive, cârnul nu înțelegea să glumească:

– Nu pune mâna, mă varnacle! – răgea el. E în-
10 chiriata de mine pentru tot drumul...

Dar herghelia de bărbați stătuți, amețiți de băutura și înnebuniți de patima nestăpânită, nu mai putea fi ținută în frâu.

Și cârnul, după oarecare negociațiuni, părea el în-
15 suși dispus la tranzație.

Instalat lângă o perdea, improvizată într-un colț din niște mantale, după care se dosise Matriona, el îndeplinea funcțiunile de casier și contabil și se silea să impună respectarea șirului stabilit de preferințe...

20 Privilegiul lănturașilor fu acceptat fără multe proteste.

Dar, în urmă, bruta omenească se dezlănțui ca o haită de câni în vânt.

Fiecare mușteriu care venea la rând era acoperit
25 de invective, îmbrâncit, lovit, scuipat...

Toate zăgazurile fură rupte...

.....
Niciodată Ion Răutu nu-și mai putu aminti fără oroare scenele trăite atunci.

Exasperat, el constată că, în răstimp, contagiunea de lubricitate se întinsese și asupra caraulei,
30 când auzi glasul sugrumat a lui Demidov:

– Băieți, mergem în sat! Să rămână aici cei de rând... S-or duce și ei, când ne întoarcem noi...

„Ticăloasă, ticăloasă bestie, fiară omenească“ – șopti Răutu, aplecat spre ferestruica lui, căutând un refugiu în priveliștea de afară.

Printr-un contrast dureros cu iadul din jurul lui,
5 nesfârșirea înstelată, sub straja lunii pline, respira liniște și pace; duioase și gingașe păreau vârfurile mlădioase ale mestecenilor și plopilor, care își fremătau frunzele argintate deasupra ogrăzii umbrite; fiecare creangă se profila pe adâncul cristalin al cerului,
10 delicată și grațioasă ca în picturile japoneze; mândre și majestuoase se înălțau alături conurile masive ale brazilor...

Și totul palpita scăldat în lumina blândă a nopților de primăvară timpurie...

15 Farmecul fu rupt brusc de un tropot de goană, de zgomot de luptă, de țipete, de plâns și sudălmi.

Pe poartă năvăli Demidov urmat de soldații gărzii, care târau și îmbrânceau o fetiță subțirică, sfâșiată și despletită.

20 Când aceasta, ghiontită, căzu la pământ, patru soldați o ridicară pe sus...

Răutu se zvârli în vârtej de pe nară spre ușa odăii de caraulă.

Sărind peste prag, abia putu zări trupul dezvelit,
25 cu fusta trasă peste cap, târât de picioare...

Demidov i se puse în cale, rânjind cu brațele întinse și picioarele crăcănate.

Cu un muget neomenesc însă, răzvrătitul se aruncă asupra lui, izbindu-l năprasnic cu capul în piept, îl trânti la pământ și, cu degetele-i înțepenite, îi strânse gâtul ca în clește. Și, deodată, își simți dinții înfipti în carne crudă; gura i se umplu de un lichid cald și fad... În furia-i nebună, nici nu-și dădea seama că mușca în neștire o față de om...

– Luați-l de pe mine, mă omoară!... – abia putu hărăi Demidov...

Lovit cu un pat de pușcă pe la spate în cap, Ion Răutu fu rostogolit, neînsuflețit, alături de copila leșinată... Spre bărbia și buzele însângerate de mușcătură i se prelingea de sub păr, din stânga, o dără de sânge din țeasta crăpată...

Demidov se ridică în capul oaselor și, cu pumnii rezemați pe podea, îl fixă în tăcere cu ochii-i speriați... Din vâna ruptă, sub pometele drept, îi picura pe gulerul sfâșiat al cămășii picături negre...

Soldații stăteau împrejur, muți, încremeniți de spaimă.

O tăcere grea se lăsă și asupra holotei dezmațate...

Numai fata, ridicată de jos, scâncea îndreptându-și hainele. Și fără să arunce o privire spre silueta inertă de la picioarele ei, porni neoprită de nimeni, în sughituri de plâns, pe ușă afară, în gloria razelor tremurate ale lunii...

Cap. V

ZORILE „CAZULUI RĂUTU“

Simion Vichentievici Polieschi, „patriarhul“ obștiei din Turinsk, își lua ceaiul de dimineață, foile-tând un tratat al lui Lyell. Fu însă brusc distrat de o mârâitură profundă și se simți tras de mâncă.

– Ce-i frate, Mișca? Vrai zahar, stricaturele? Nu poți fără zahar? Așa te-ai deprins acasă la părinți? – bodogăni el prietenos.

Mișca, un ursuleț zdravăn, bine hrănit, cu blana îngrijită și țesălată, îl privea drept în ochi și mârâia și el prietenos, stând la picioare, cu labele dinainte împreunate ca pentru rugăciune.

– Na, frate Mișca! Ticălos ai mai ajuns! Și pleacă de aici că am treabă! – declară poruncitor Simion Vichentievici și, răsfirându-și pe dedesubt barba-i de patriarh, se adânci din nou în geologia lui Lyell.

Mișca își mârâi mulțumirea și, ridicând de jos o enormă buturugă prinsă cu un lanț de gâtul lui, se îndrumă spre ușă, bălăbănindu-se cu gravitate.

Ajuns în curtea încă împestrită, în locurile mai umbrite, de pete de zăpadă, el constată că porțița este încuiată, dar, fără să se sinchisească prea mult, își aruncă buturuga peste gard, îl escaladă și se lăsă în stradă.

După câteva zeci de pași, Mișca încercă aceeași operație, pentru ca să pătrundă în curtea unui alt deportat politic din Turinsk, tovarășul Polejniev.

Dar, în momentul când buturuga se și găsea de cealaltă parte a gardului, iar el era cățarat numai pe jumătate, se simți împuns la spate:

– A-a-a, domnule ghegeneral Mihail Ivanovici

5 Toptighin! – îl salută pe nas o voce amicală bine cunoscută.

Mișca, mârâind, își întoarse capul.

Era vechea noastră cunoștință Anton Artemievici Jbanov, care îl zădărea cu vârful bastonului:

10 – Te duci după porția de zahar? Buuun! Dar, Mihail Ivanovici, hai întâi la tovarășul Ceavcehidze, care ne așteaptă, și-ți dau dublă porție, domnule ghegeneral...

15 Mișca, parcă înțelegând, își trase buturuga îndărăt, se lăsă jos și plecă, torcând mulțumit și clătînându-se alături de Jbanov.

Așteptările bietului Mișca fură însă înșelate.

La Ceavcehidze, prietenii fură întâmpinați de un uragan de răcnete și invective.

20 Grozav de excitat, Ceavcehidze țipa ca un turbat în fața unui om încă tânăr, dar extrem de obez, cu o față farinoasă, înecată de grăsime, din care se puteau întrevede niște ochi mici adormiți sub arcada umbrită de sprincene incolore.

25 – Asta-i o glumă idioată, Procopie Agafonici! Ce canalie a născocit asemenea năzdrăvănie? Nu se omoară oamenii așa pentru cheful oricărei brute. Cine ți-a îndrugat-o?

30 – Nu-s de vină, zău, Visarion Gherasimici! – îi răspunse cu glas subțirel, ciudat, ca un chiscuit de curcă, Procopie Agafonici. Zău n-am nicio vină! Am sosit astă noapte din Tiumen. Acolo mi-a dat vestea asta secretarul isprăvniciei, Timohin, bun prieten, și mi-a spus că-i mare secret – era o ștafetă venită din

Ialutorovsk. M-a rugat să nu spun nimănui. Dar Prascovia Chirilovna, nevastă-mea, m-a trimis dis-de-dimineată la dumneata.

5 – Auzi, frate Jbanov, ce miorlăie momâia aceasta? Că Ion Răutu ar fi fost ucis în drum spre Ialutorovsk, sub lovituri cu patul puștii, din ordinul unui sergent, șef de convoi. E o minciună, desigur, trâncăneli de mahala, povești. Astfel de lucruri nu se pot întâmpla nici chiar în Siberia.

10 Uriașul se zbătea în cameră, trântind cu picioarele în scaune, în tot ce-i stătea în cale.

Apoi se opri brusc în fața lui Jbanov.

Acesta, mic cum era, cu picioarele strâmbe, de vechi ofițer de cavalerie, cu cojocelul lui strâns în talie și lărgit în jos ca o fustă, îl înspăimântă.

15 Fără nicio picătură de sânge pe fața-i smeadă, cu năsul impertinent învinețit ca și coardele lui groase de pe frunte, stătea parcă îngrozit de o vedenie, neputând descleșta gura, – numai mătura lui lată și neagră, împestrițată de fire argintii, ridicată în sus, tremura patetic.

– Ce-i Jbanov? E cu puțință așa oroare?

25 – E prea cu puțință – abia își putu, în sfârșit, scoate din gât răspunsul tovarășul Jbanov. Prea cu puțință... știu eu ce sunt etapele acestea lăturalnice, unde oamenii sunt dați sub puterea unei brute, adesea a unui bețiv și sadic... Trebuie să adunăm îndată obștea pentru consfătuire.

30 După-amiază, în „falansterul burlacilor“, se strânse toată obștea din Turinsk. Mulți din tovarășii adunați aici îl cunoșteau personal pe Răutu: soții Polejniev, Arunchin, Obiedzinski, apoi, Ceavcehidze, Jbanov și Schwartzmann.

Dintre ceilalți, în afară de patriarhul Polieschi și nevastă-sa, Ecaterina Efimovna, o deosebită atențiune atrăgea Parfemie Onisimovici Țicorschi, prin înfățișarea și atitudinea lui puțin comune: ras peste
 5 tot – lucru excepțional pe atunci –, de o paloare impresionantă, cu un nas fin și drept, „grecesc“, impecabil, legat fără tranziție de o frunte largă, dar joasă, omul acesta, agitat și nervos, nu-și găsea astâmpăr; alerga prin cameră, deranjându-i mereu pe toți, se
 10 amesteca întruna în conversație și totuși părea că ochii săi aiuriți privesc în vid și că el nu se ascultă decât pe sine însuși sau se silește să prindă glasuri venite dintr-altă lume.

O parte activă la discuții luă și Mihail Ivanovici
 15 Toptighin, care, curios, distingea cu simpatia lui mai cu seamă pe cei doi oameni așa de diferiți între ei ca Jbanov și Țicorschi.

Prezida, ca de obicei, patriarhul Polieschi.

Gânditor, cu pumnii puși unul peste altul pe masă,
 20 mutând mereu pe cel de jos deasupra și îndărăt, el aștepta să ia cineva cuvântul după expunerea făcută de Ceavcehidze.

După un timp de tăcere înfrigurată, se auzi glasul scârțâit al lui Arunchin:

25 – Ce facem acum ?

– Să încercăm marea cu degetul ! – aruncă printre dinți Țicorschi privind în colțul de sus al camerei.

– Înainte de toate, trebuie să știm toate împrejurările – sugeră, foarte abătut, Polejniev.

30 – Ca să nu iasă cumva mortul singurul vinovat... – suflă Țicorschi, fugind spre ușă.

Mișca, crezând că-i joacă, își apucă buturuga și porni mârâind jovial după dânsul. Dar Țicorschi se

opri brusc în fața păretelui de bârne goale, cercețându-i cu mare băgare de seamă crăpăturile.

– Am fost la ispravnic – izbucni Ceavcehidze trântind cu pumnul în masă –, dar idiotul acela grohăie numai că e secret de stat și nu poate spune nimic. Mă duc să-l dau cu capul de părete ! – se repezi și el spre ușă, dar se izbi de grupul din față: Țicorschi își ridicase ciubota și cu mult interes îi examina talpa, iar Mișca, prinzându-i piciorul între labe, se
 10 bălăbănea, rânjind și țopăind pe loc.

Țicorschi, trăgându-l de urechi, îi afirmă solemn:

– Desigur, măi Mișca, asta e cel mai bun mijloc de a învia pe bietul Răutu, – să tragi o bătaie zdravănă ispravnicului!...

15 – Dar ce ? – îi urlă *cunacul* caucazian – să plecăm capul ca niște băieți cuminiți, când ne sunt omorâți tovarășii ca niște câni ?...

– Nu ! – obiectă către sobă interpelatul. După ce ni se taie capul, cel puțin să nu ni se strice frizura...

20 – Parfenie Onisimovici ! – zângăni atunci, încordat, tenorul nazal al lui Jbanov – nu te mai schimonosi, ci spune-ți odată omeneste gândul!...

Parfenie Onisimovici se așeză îndată pe buturuga lui Mișca și, îmbrățișându-l pe acesta de gât, rosti
 25 parcă numai pentru dânsul:

– Deportarea administrativă, prin sine însăși, e o ilegalitate și o monstruoziitate. Dacă ne resemnăm și acceptăm acest regim, e deplasată gesticulația eroică cu prilejul unui incident care, oricât de dureros, nu este decât un fapt divers banal și natural, o consecință logică a regimului. Ce sunteți voi ? Invalizi, prizonieri de război ? Atunci nu mai încurcați lumea cu micile voastre nădufuri ! Luptători ? Atunci nu aveți dreptul să cheltuiți munițiile pentru isprava vreunui

soldat sifilitic, bețiv și degenerat... Nu aveți dreptul să vă risipiți puterile în afară de planul strategic și de normele tactice...

– Planurile strategice, amice, – întâmpină nervos

5 Polejniev – nu se elaborează în arhive sau în laboratorii, le impune realitatea, viața. Aceasta poate impune acțiune și trenului unei armate, bucătarilor și muzicanților... Apoi, nici mutilații de război nu pot fi masacrați fără sancțiune...

10 – Liniște, tovarăși! – interveni patriarhul înfi-gându-și degetele dedesubtul bărbii. În primul rând, e evident că, înainte de a porni vreo acțiune, trebuie să fim exact informați. În al doilea rând, trebuie să solidarizăm cu acțiunea noastră și pe tovarășii din
15 alte părți. Și, mai cu seamă, trebuie să ne punem în legătură, în județul nostru, cu tovarășii Prestea și Giurilă – vechi prieteni ai lui Răutu...

Astfel, Răutu, fără să știe, a declanșat o tragedie, care multă vreme a tulburat conștiințele și care n-a
20 rămas fără înrăurire asupra întregii vieți publice din împărăție...

Obștea din Turinsk, ca aproape peste tot în Siberia, după prăbușirea partidului „Narodnaia Volia“, luase pe acele vremuri mai mult înfățișarea unei aso-
25 ciații culturale – un fel de cerc de studii științifice și cenaclu de exerciții literare.

Chiar discuțiile asupra scopurilor și metodelor luptei revoluționare aveau un caracter mai mult academic.

30 Se constituise chiar o adevărată universitate, condusă de trei oameni de o structură psihică atât de diferită, ca Polieschi, Țicorschi și Polejniev.

Parfenie Țicorschi, care ținea minunate cursuri de istorie și sociologie, părea personalitatea cea mai remarcabilă dintre ei.

5 Aparținând unei familii din înalta aristocrație, din tinerețe se aruncase cu pasiune în mișcarea revoluționară.

Numai mulțumită legăturilor părintelui său, i-a fost cruțată o pedeapsă cu mult mai grea decât o simplă deportare administrativă în „locurile mai puțin depărtate“.

10 O criză grea și misterioasă, în care motivele civice se îmbinau cu decepții sentimentale, îi pricinuiseră, după 1 martie 1881, un grav dezechilibru sufletec, scufundându-l în mizantropie.

15 Cu toată cultura lui solidă și strălucita lui inteligență, extravaganțele lui dăduseră naștere la nenumărate anecdote și legende.

Elaborând teorii personale asupra tuturor chestiunilor imaginabile, el își croise un fel de viață care îl singulariza nu numai față de aborigeni, dar și față
20 de tovarășii de deportațiune.

Pentru orice, avea rețete originale: pentru spălatul rufelor, pregătirea bucatelor, aprinderea focului în sobă și punerea samovarului, ca și pentru diverse
25 îngrijiri igienice, care oripilau pe toți vecinii și mai cu seamă pe vecine.

Așa, vara, pentru a-și face cura de soare, el rămânea într-o inocență paradisiacă toată ziua gol pe acoperișul casei, scandalizând grozav pașnicul târgușor
30 prăpădit la marginea tundrelor.

Dar, mai cu seamă, se delecta cu inventarea și cultivarea conflictelor cu autoritățile: pornea cu acest prilej o interminabilă corespondență umoristică cu toate „înaltele foruri.“

Dat în judecată, de pildă, pentru că insultase pe ispravnicul local – declarând că el, Țircovschi, n-ar vrea nici măcar să... scuibe pe mormântul unui astfel de orangutang –, bombardă toate instanțele judecătorești cu memorii savante și elocvente, în care asigură că dacă domnul ispravnic se supără, e gata să-și retragă amenințarea și ia chiar angajamentul solemn ca, în caz de supraviețuire, „să... scuibe zilnic pe numitul mormânt...”

10 Sau, invitat, după stăruința rudelor, de către Departamentul Poliției de Stat să indice „în ordinea de preferință” câteva orașe în care ar voi să fie transferat, trimisese o listă de mai multe sute de orașe, care începea cu Londra și Parisul și sfârșea cu Honolulu și Tombuctu, dar nu cuprindea niciun târg din Rusia!...

Odată, o născocire a lui Țircovschi a pricinuit o vie emoție, care a depășit hotarele județului Turinsk și chiar ale Siberiei, ajungând până în „sferele înalte”.

20 Îi venise o fantazie extravagantă de a învăța o merlă, prinsă de el, să șuiere *Marsilieza* – pe atunci considerat în Rusia ca un cântec subversiv, pentru care mulți au plătit cu închisoarea și surghiunul.

După sfârșitul „cursului”, îi dădu drumul merlei în pădure.

25 Și care nu fu teroarea autorităților, când toată taigaua răsună de accentele solemne ale imnului revoluționar!

Toate merlele din regiune îl învățaseră cu o repeziciune uimitoare!

30 Nici expedițiile militare nu reușiră să extermineze pe nenumărații cântăreți subversivi și *Marsilieza* își întindea triumfal teritoriul cucerit.

Noroc că, în curând, alianța franco-rusă schimbă caracterul politic al opereii lui Rouget de Lisle...

Dar Țircovschi tot a stat pentru isprava asta câtva timp la închisoare, cu toată bacanala epistolară pe care o încinsese cu acest prilej...

5 Mulțumită acestui om, chiar și cele mai anodine discuțiuni – pentru organizarea unei cantine sau redactarea statutului bibliotecii obștești – luau proporțiile unor pasionate dezbateri parlamentare sau al unor inextricabile controverse academice, care se adânceau până la „rădăcina tuturor lucrurilor” ori se înălțau până la „primele principii”.

Nota personală, adesea agresivă, de o ironie corrosivă, adăuga încă la dramatismul ședințelor obștești și dădea naștere la ciocniri violente.

15 Un astfel de temperament era predestinat să joace un rol fatal în momentele critice ale vieții de deportațiune.

Părăsind după discuțiunea cazului Răutu falansterul burlacilor, Țircovschi fu urmat de Mișca și Jbanov – singurii membri ai coloniei din Turinsk care se bucurau de un tratament mai prietenos din parte-i, – mai cu seamă Mișca:

– Pentru că, – explica el cu gravitate fostului căpitan de cavalerie – pentru că amândoi sunteți natuiri primordiale, neotrăvite încă de excesul de reflexiune și de fantezii lirice. Dar dacă tu ai căpătat oarecare disciplină și cunoștinți elementare în școala de cadeti, Mișca, incontestabil, se bucură de o putere de intuiție mai justă și o logică mai viguroasă.

30 Jbanov primea cu foarte multă placiditate aceste grațiozități, mai cu seamă că nici el nu-și dădea seama pentru ce causticul său prieten îi inspira un sentiment acut de milă.

Pășind pe străzile ce nu cunoșteau lumini artificiale, cufundat în gândurile lui, între Mișca și Jbanov, care se bălăbăneau în același ritm alături de el, Țicorschi interpela obloanele zăvorite pe lângă care trecea:

5 – He? Se zvârcolesc mormolocii! S-a tulburat băltoaga! Fiți pe pace! Numai câteva picături antiho-
lerice vor liniști conștiințele. Acumularea slăninii de
10 martiri nu va fi stânjenită multă vreme de acest mic
incident. Și bieții Prestea și Giurilă – singurii prietenii
adevărați ai lui Răutu – nu știu încă nimic!...

– Le trimit eu dis-de-dimineată câte o ștafetă, –
interveni Jbanov.

– Măi Mișca! – nici nu-l băgă în seamă insonda-
bilul Țicorschi – ce ești tu, mă: plehanoveț sau
15 narodovolet? Ai blană de terorist, dar slănină de in-
telectual social-democrat!...

Colonia din Turinsk, cu cei aproape treizeci de
membri ai ei, constituia natural centrul de gravita-
țiune pentru micile obștii și personalități izolate,
20 împrăștiate prin satele județului. Deportații de pre-
tutindeni păstrau un contact viu între ei și, de fapt,
duceau o viață comună.

Ispravnicul județului, un *stabscapitan* în rezervă,
Manoil Filipovici Sverlov, om mărginit, dar, cu toată
25 mustața-i feroce și sprincenele-i stufoase, fire blândă
și inertă, primea cu multă mansuetudine încălcările
regulamentului și tolera, ba chiar în măsura puterilor
sale înlesnea deportaților din județ absentări sub
diferite pretexte în oraș.

30 La început, se absentau des și Prestea și Giurilă,
instalați în niște sate uitate de Dumnezeu, la sute de
kilometri spre nord de Turinsk – în Siberia distan-
țele n-au importanță –, dar, în urma unor incartade

ale lui Prestea, cu care se solidarizase și Giurilă, ei
fură ținuți sub supraveghere mai strictă și, timp de
mai multe săptămâni, nu mai fură văzuți în oraș.

5 În satele lor de reședință, amândoi găsiră condi-
țiuni de viață prea puțin asemănătoare și evoluară în
direcțiuni opuse.

Vasile Giurilă a rămas pentru totdeauna impres-
ionat de spectacolul pe care îl găsi în acea zi de
toamnă târzie când sosi în Bolotino.

10 În ajun plouase și troica, după o goană întinsă,
abia își putea târî *tarantasul*¹ prin mazăga lipicioasă.

Aerul era rece și un vânt ușor bătea dinspre mi-
ază-noapte; peisajul sumbru de tundră întretăiată
de păduri de brazi predispucea la melancolie.

15 Încă departe de sat însă se auziră chiote, cântece
și sunete de harmonică și un fel de litanii care creș-
teau mereu, așa încât părea că în fiecare casă ar fi fost
instalat un bălci.

La intrarea în sat, chiar de la prima casă, misterul
20 se lămurî: de la scară până la poartă și apoi în stradă,
erau întinse fâșii lungi de pânză roșie și covoare
împetrițate.

Pe acest pavaj somptuos se clătina în mers solemn
un vlăjgan roș și umflat de beție, cu o căciulă de biber
25 în cap, în cămașă de mătăasă verde cu șalvari de catifea
albastră, cu o blană scumpă pe umăr și cu ciubote de
safian roș în picioare, fonfănind din harmonică tot
timpul și aruncând, din vreme în vreme, câte un
pumn de monede de argint în stradă, când urla când
30 îl ținea gâtlejul:

– Dezmierdați-mă, fă, lăpădăturilor! Cinstiți-mă,
mă mangosiților!...

¹ *Tarantas* (rus.) – trăsură/căruță cu coviltir (n. ed.)

Niște muieri dezvățate și o ceată nemernică de figuri patibulare se întreceau în osanale:

– Să trăiască măria sa, slăvitul nostru boiar Ivan Sapojnicov...

5 Femeile îl îmbrățișau, îl sărutau, îl sprijineau să nu cadă și, fără rușine, i se ofereau, laudându-și talentele specifice... Bărbații le țineau isonul!...

Ceva mai departe, pe o platformă așezată pe un car, acoperită de covoare pufoase, de stofe de mătase și catifea, se înălța într-un fotoliu alt „boiar slăvit“, care, alături de aleasa de un ceas a inimii sale și înconjurat de același cortegiu de slăvitori abrutizați, își vărsa pe hainele de mătase și catifea și pe îmbrăcămintea luxoasă a platformei excedentul de mâncări și băuturi...

15 Și la fiecare cotitură, aceeași scenă dezgustătoare se repeta în variante nesfârșite... În tot satul nu se găsea un singur om treaz. La primărie, jandarmii nu puteau „preda“ pe arestatul lor, pentru că toate
20 autoritățile nu se puteau ține în picioare.

Era *praznicul minerilor!*...

Bolotino, ca toate satele așezate în apropierea minelor de aur, ducea o viață proprie, incompatibilă cu noțiunea obișnuită a așezărilor țărănești, cu tradițiile lor de muncă și de viață orânduie.

25 Trăind mai ales din contrabanda de alcool, oprit în mine, și de aur furat, satul acesta aproape nu cunoștea alte îndeletniciri.

Mulțumită satelor de această categorie, magnatul rafinat, panul Bronislaw Zigmundovici Ptaszinski, și-a putut aduna comorile. Aici, oamenii lui de încredere, de teapa lui Isidor Katz, își instalau agențiile lor.

Dar sportul principal al sătenilor din Bolotino era exploatarea minerilor.

Stând la pândă, la sfârșitul sezonului de lucru în mine, Bolotino se transforma, pentru uzul hămișișilor abia scăpați de sub asprul regim al minelor, într-o odioasă speluncă, într-o imensă crășmă și local de desfătare.

5 Zilele de grandoare „pentru boiarii slăviți“ nu țineau mult. Praznicul se sfârșea la fel: Slăvitul, după ce-și cheltuia ultimul ban, părăsit și batjocorit chiar de curtezanii săi de adineaori și rămas gol, era bucuros să-și recapete zdrențele cu care venise și nu mai
10 avea altă ieșire decât să milogească de la administrația minelor o arună în contul noului angajament.

Hainele de mătăsă și catifea, ciubotele de safian, covoarele și stofele, puțin curățate și călcate, se depozitau pentru sezonul următor.

Poporanismul idealist al lui Vasile Giurilă fu supus la o grea încercare, mai ales că nu găsea niciun sprijin la cei doi tovarăși din Bolotino, dintre care unul s-a adaptat, adică s-a însurat cu o fată de bogătaș
20 local, aruncând un vâl de uitare asupra izvoarelor acestei bogății, iar altul a căpătat darul beției și, decăzut, pierduse aproape chipul de om.

Era natural deci ca Giurilă să caute refugiu cât mai des la Turinsk.

25 Nu mai puțin grele încercări, însă de altă natură, îl așteptau și pe Ion Prestea.

Satul Tabarsk, unde nimeri întâi, singur, fără tovarăși, era un tip clasic de obștie țărănească liberă din taigaua siberiană.

30 Destinul a voit ca Prestea să cadă acolo într-un moment când neînduratul război dintre cealdoni și varnaci se întetise din cauza unei fete prinse și violat

chiar la marginea satului, ziua în amiaza mare, de o bandă de fugari.

Zilnic, patrule înarmate băteau pădurile și tundrele dimprejur și le „curățau“.

5 Noaptea, polițele de la ferestre rămâneau goale; prin ogrăzi se slobozeau din lanț câni sălbateci; casele se baricadau, cu ușile și ferestrele oblonite și zăvorite, – și toată vremea se auzeau împușcături, trase prin găuri anume lăsate în obloane.

10 Fiecare casă devenea, peste noapte, o cetățuie, pe care garnizoanei nu-i era iertat sub niciun chip să o părăsească până dimineța.

Varnacii nici ei nu rămâneau cu brațele încrucișate. Nu numai că niciun tabarscian nu mai îndrăznea să se aventureze în taiga, dar nici în sat nu putea fi ferit nimeni de vreun atac îndrăzneț, mai cu seamă în nopțile mai întunecoase. Adesea, o mână nevăzută punea foc la case și mai ales la hambarele și cămările pline.

20 Casian Ermolov, gazda lui Prestea, un țăran spătos, foarte mohorât, veghea în fiecare seară, până târziu, cu o lulea de mahorcă tare în gură, trăgând cu urechea la zgomotele de afară și comentându-le pas cu pas.

– Trage spre Cosma! A trecut la Demian!...

25 Dar când strigătele se auzeau în imediată apropiere, el se mărginea să tragă focuri de pușcă pe gaura unui oblon în acea direcție, fără să sară în ajutor.

– Nu zburda! – răcnea el cu ciudă la Prestea, strângându-l de coaste, când acesta încerca să iasă afară. Nu-ți băga degeaba capul sub topor! E întunerice beznă și nu suntem noi închipuiți pentru așa treabă!...

Peste câteva zile, Casian se întoarce, la amiază, acasă foarte întunecat. Se primeni, deși era zi de

lucru, și, după câteva închinăciuni înaintea icoanei, ieși încrunțat pe ușă.

5 Prestea văzu pe fereastră și alte siluete de țărani, gravi, în haine de sărbătoare, mergând în aceeași direcție.

Intrigat, el ieși din casă și se luă după ei.

În fața primăriei, toată ograda și ulița erau negre de norod.

10 Prestea fu impresionat de liniștea solemnă, de tăcerea concentrată, cu care mulțimea înghesuită stătea aici, în așteptare, cu privirile ațintite spre ușa și ferestrele primăriei.

În cerdac se arată în sfârșit primarul, înconjurat de bătrânii satului.

15 Dintre aceștia ieși în față un moșneag bătrân, numai zbârcituri și păr alb, și cu o voce ruptă scârțâi către mulțime:

– Creștini! Spurcatul de Emelca Bogomol, ca un câne turbat, ca un pui veninos de năpârcă, s-a făcut 20 părtaș cu varnacii și-i povățuia la jaf și omor. Am optzeci de ani împliniți. Stau în fața Domnului. Să fie dar păcatul pe sufletul meu, dacă îl năpăstuiesc, iar răspunsul să fie al mirului. Dați-ne încoace frânghia și scoateți-l pe câne afară! – sfârși moșul.

25 Dintr-un cotet, fu îmbrâncită spre scară o treantă de om, cu brațele legate strâns cot la cot, sfâșiat și în-sângerat, cu o ureche smulsă, cu o buză crăpată, cu un ochi scurs.

– Câne, cere iertare mirului! – îi porunci ritos 30 justițiarul.

Nenorocitul căzu gemând în genunchi.

Grămada posomorâtă își făcu cruce. Dar nicio altă mișcare nu se văzu, niciun glas nu se auzi.

Chiar și femeile stăteau înțepenite cu buzele strânse; numai o băbușcă își lungea gâtul subțire și dădea din coate ca să vadă mai bine; copiii, speriați, se îngrămădeau *smirna* într-un colț sau năpădeau gardurile ca un stol de vrăbii.

Moșneagul desfăcu frânghia încolăcită, lungă de vreo cincizeci de metri, și o învărti la mijloc de vreo două ori în jurul capului osânditului. Apoi urmă către mulțime:

– Să fie păcatul pe sufletul meu, iar răspunsul pe al mirului! Să dăm cu tot mirul, cu tot mirul, creștinilor!

Grămada se împărți în două aripi, care, mână lângă mână, se înșirară la amândouă capetele frânghiei, în două șiraguri lungi, – cu o siguranță care denota un ritual vechi, bine cunoscut tuturor.

Moșneagul își făcu din nou cruce și comandă strident:

– Acum, creștinilor, trageți deodată cu tot mirul! Cu tot mirul odată, uh!...

Cele două aripi, în tăcere, se clătinară în lături; un muget neomenesc tăie văzduhul, apoi se auzi un trosnet de oase fărmate...

Prestea își întoarse capul și porni în neștire pe stradă. Înaintea lui fugea, palid ca ceara, polițistul prepus la paza lui – o namilă de om –, scâncind ca un cățeluș strivit.

Ion Prestea nu avea „conștiința bolnavă” a intelectualilor ruși, nu despica firul în patru, nu se complăcea în autoanalize, în „teorii și elucubrații metafizice” și avea oroare de „strămbături sentimentale”.

Dar, din instinct, se revolta împotriva „ordinei sociale” în care grozăvii ca execuția lui Emelca Bogomol erau cu putință, inevitabile și chiar necesare.

Nu putea recunoaște legitimitatea unor norme morale sau juridice care încātușează individualitatea într-o astfel de „ordine”.

Tabarscenii nu făceau în conversațiile lor cu Prestea nicio aluzie la episodul tragic din ograda primăriei. Dar toată atitudinea lor dovedea o conștiință netulburată, siguranța dreptului lor.

Autoritățile de stat nu dădură niciun semn de viață.

Dar, peste puțină vreme, Prestea află că, în tundra, lângă *Sorbul Pelaghiei*, a avut loc o întâlnire între delegații satului și ai varnacimii din regiune și că un armistițiu a fost încheiat. În curând se restabili „ordinea normală”.

Pe policioarele de la ferestre reapăru „tainul drumeților”.

Prestea se simți parcă și mai tulburat de această procedură în care instinctul gregar se afirmă prin acțiunea spontană a maselor, ca într-un stup de albine sau un mușuroi de furnici, în afară de orice conștiință individuală sau directivă de stat.

Din ziua aceea, el nu mai vru să știe de regulamentele și prescripțiunile isprăvniciei, refuză cu îndărătnicie să-l primească pe paznic. Și făcea excursiuni lungi și îndepărtate prin toată regiunea, fără să previe măcar autoritățile. Iar când paznicul vroia odată să-l oprească cu ajutorul vătășeilor, el își dădu drumul mușchilor și, jucându-se cu toți de-a mingea, îi puse pe goană.

Condamnat pentru această ispravă la trei săptămâni de arest polițienesc, Prestea fu transferat apoi cu încă vreo trei sute de verste mai la nord, în largul tundrai, unde se pitea Zaimca, un sat de disidenți – *staroveri* îndârjiți –, care vedeau într-însul o emanație

a iadului și nu îi dădură adăpost în casele lor până ce nu se obligă să nu mai fumeze.

Aici îl găsi ștafeta lui Jbanov despre omorârea lui Răutu.

5 Cu complicitatea unui varnac din vecinătate, porni în taină spre Turinsk, chiar în noaptea aceea.

În drum îl ajunse pe Vasile Giurilă.

Cap. VI

REDIVIVUS

Îndată ce-și dădu seama de cele petrecute la etapa din Petrovskoie, bătrânul Losev se scoborî de pe
5 nară și, intrând tacticos în camera gărzii, se lăsă în genunchi în fața trupului neînsuflețit al lui Ion Răutu și-și apăsă urechea pe inima lui.

Soldații îl urmăreau încordați.

– E încă viu! – șopti moșul. Vezi bine, inima bate,
10 dar trebuie legat, vezi bine... Ah, mai are o ruptură! – exclamă el, descheind haina și cămașa rănitului.

Sub umărul drept, când Răutu sărise de pe nară, un cui îi pricinuisese în adevăr o rană adâncă, – toată cămașa era muiată în sânge.

15 – Trebuie legat... vezi bine, pierde prea mult sânge, săracul... o petică curată? Apoi, trebuie, vezi bine, trimis cu trăsura... Nu mai poate merge cu etapa. Păcat înaintea lui Dumnezeu! – hotărî bătrânul.

Sergentul Demidov se învioră:

20 – Căutați printre rufele lui! – porunci el. Apoi urmă, către caporalul gărzii: – Mă, Trofime, pornește îndată la primar, să rechiziționăm o troică cu un tarantas. Iute, marș!

„Cercuri roșii... cercuri roșii... de sânge... de
25 foc... două... trei... tot cerul e în flăcări... Fulgere...

unul mă lovește în tâmplă!... Ah!... alt cerc... Îi cresc ochii... de foc... dinții roșii... un cap de tigru... roș... îmi sfâșie umărul... furtună... șuieră vântul... valuri de mare se înalță... urlă... Un trup de femeie!... gol... cu fusta trasă peste cap... Ah! Mă aruncă în sus... mă izbește în coaste... în cap!... Mărul lui Adam... Mărul lui Adam!... Cine-i?...“

Neantul!...

10 Ion Răutu deschise ochii. O durere surdă în tâmpla stângă... Alta mai arzătoare, la umăr... O figură tânără... cu barbă... Alta, ofilită, cu creștături adânci de la aripile nasului spre gură... Amândouă în hlamide albe, lungi...

15 Își închise din nou ochii, – i-i somn... tare i-i somn...

– Cine sunt ăștia?... Unde sunt eu?

– Mă auzi? – îi șopti cineva de departe, departe.

– Cine ești?... Unde sunt?...

20 – Sunt doctor, – îi răspunse figura cu barbă – ești în spitalul închisorii din Ialutorovosk... E cu mult mai puțin atins decât se părea! – se adresă doctorul către infirmieră. Să-l lăsăm să doarmă. Când s-o trezi, să-i dați de mâncare... Dacă are bani la direcție, un bulion, ouă moi, lapte, orez... – huruia în
25 depărtare, tot mai slab.

Ion Răutu se trezi spre seară. În semiobscuritate, treptat, ajunse la deplina conștiință de sine.

În sala foarte lungă, luminată de o singură lampă atârnată în perete deasupra ușii, două rânduri de paturi.

30 Din dreapta se auzi un horcăit greu.

Lungit în pat, Răutu se silea să-și adune gândurile.

Își aduse aminte brusc de scena din Petrovskoie.

Cu greu își putu ridica de pe perină capul și se așeză în pat. Vroi să-și pipăie tâmpla îndurerată, dar brațul drept era fixat de un bandaj solid. Își dădu seama, cu cealaltă mână, că și capul îi e învâlit în bandaje.

5 Gemu de durere. Dar în cameră nu era nimeni, afară de trupurile nemișcate, întinse prin paturi. Horcăitul din dreapta răsuna acuma întretăiat de sughițuri.

Răutu se lăsă jos din pat și cu o sforțare se ridică în picioare.

10 Câteva capete se dezlipiră de pe perini, urmărindu-l cu curiozitate.

– Nu-i nimeni pe aici? Unde sunt? – repetă speriat Răutu.

15 – Cutia din Ialutorovosk! – răspunse o voce plângătoare. *Firmerii* ori fi la masă. Paznicul trebuie să fie prin *calidor*...

Clătinându-se, Răutu se îndreptă spre ușă.

În coridor, pe o bancă de lângă perete, moțăia un paznic în uniformă.

20 – Ce cauți aici? – tresări acesta când Răutu se apropie. Marș în cameră! Acuș se face apelul nominal. Ah! Dumneata ești, politicul? – îl recunosc el. Du-te în cameră..., mi-a spus firmera să-i dau îndată de veste, dacă te trezești.

25 Ținându-se de păreți, Răutu se târî îndărăt.

Acum, afară de horcăitul întretăiat de sughițuri, se auzeau din altă parte niște aiurări nedeslușite și scâncituri. Iar unul gemea mereu, alergând la *parașa* de lângă ușă...

30 Răutu se lăsă pe pat.

Mai mulți dintre bolnavi se ridicară. Unul veni chiar să se așeze pe patul noului venit.

Palid, deșălat, numai piele și oase, cu ochii înfrigu-
rați, cerniți, îl fixă câtăva vreme pe Răutu, posomorât.

Apoi îl întrebă:

– Ție ce-ți dă?... Doctorii de luat?...
5

– Până acum nu mi-a dat nimic.

– Hm! – tuși nepoftitul musafir. Și, împreună-
du-și mâinile între genunchi, se plecă puțin, încrun-
tat, apoi, cu oarecare sfidare, arătă cu capul o sticlă
mare de pe taburetul de lângă pat: – Dar asta ce-i?...
10

– Nu știi, poate vreun dezinfectant pentru rană.

– Vezi? Trebuie să fie bun... Dă-mi și mie!...

– Cum să-ți dau, frate? – se irită puțin Răutu.
Nici nu știi ce-i, nici cum se ia, nici ce boală ai. Doc-
torul nu-ți dă ce-ți trebuie?

– Hm! Vezi! – își întindea vorbele plângător
solicitorul, ținându-și mereu mâinile strânse între
15 genunchi. Vezi! nu vrei! Parcă o plătești! Eu sunt
astupat, nu pot ieși, toate doctoriile ce mi le dă nu
mă ajută la nimic... De doi ani n-am mai ieșit... Și tu
nu-mi dai doctoria ta... parcă o plătești... și-și trase
plânsul pe nas.

20 Apoi, la o mișcare de protestare a lui Răutu, ma-
niacul apucă sticla și o luă la goană.

Răutu sări din pat, strigând disperat:

– Stai! stai! Poate că e otravă! Stai!...

Încercă să-l ajungă, dar în față-i se ivi un individ
25 diform și hirsut, care, punându-i-se în cale cu bra-
țele desfăcute, urla în neștire:

– Săriți! Săriți! Au scăpat morții! Au scăpat
morții!...

Într-o clipă, vreo zece bolnavi se aruncară jos
30 din pat și se agitară vociferând, pe când ceilalți,
neputându-se ridica, se zbuciumau speriați, scân-
ceau, țipau, plâneau... Numai în colțul din dreapta

răsuna mereu, sinistru, horcăitul întretăiat de sughi-
țuri; și bolnavul din stânga tot aiura, bodogănind și
șoptind ceva.

În cameră năvăliră o femeie și un alt infirmier, în
șorțuri lungi, cândva albe, – în ușă apăru și pazni-
cul în uniformă, înarmat.

Maniacul „astupat“ se piti după pat și-și duse sti-
cla furată la gură.

Infirmierul, un om palid și ursuz, cu o lovitură
de pumn, trânti sticla la pământ, spartă. Maniacul se
10 așeză atunci, resemnat, pe patul său, cu mâinile între
genunchi, cu capul plecat, scâncind...

Dar hirsutul cel desfigurat urla înainte:

– Săriți, c-au scăpat morții!...

Când infirmierul încercă să-l culce în pat, bolna-
vul îl izbi cu capul și începu să dea apoi cu pumnul
15 în toate părțile, să zvârle din picioare, să muște.

– Cămașa de forță! – porunci infirmiera.

Cu ajutorul paznicului și al bolnavilor mai zdra-
veni, furiosul fu, în sfârșit, trântit în pat și legat bur-
20 duf. Dar încă multă vreme vociferările lui rupeau
văzduhul.

Numai cu greu liniștea fu restabilită.

Infirmiera se apropie de patul lui Răutu:

– Acum trebuie să mănânci, domnule Răutu –
25 îi zise ea. Ți-am pregătit lucruri bune, am așteptat
numai să te trezești. Apoi, îți voi schimba banda-
jele, pentru că îndată vine apelul nominal și camera
va fi încuiată.

– Cum încuiată? – se miră Răutu. Dar bolnavii?
30 Ce-i cu acela din colț care horcăie întruna? Și acolo,
unul care aiurează.

Infirmiera vizită ambele paturi indicate, puse
mâna pe fruntea bolnavilor și, revenind, declară:

– Acela din colț are s-o mai ducă până mâne dimineată, că nu-și mototolește încă cearceaful. Celălalt n-are nimic, temperatură.... e febră tifoidă, n-am ce-i face...

5 – Moare?... Febră tifoidă? – exclamă terorizat Răutu. Toți în aceeași cameră? Și nebunii? Și, uite, acesta toată vremea aleargă, desigur are diaree...

– Dizenterie...

10 – A! Dizenterie?... Aveți aici și un bolnav de dizenterie? – se revoltă Răutu exasperat.

– Doi! – răspunse femeia liniștită. Dar celălalt nu se mai scoală... Îl voi primumi îndată... Dar întâi trebuie să mănânci... Să-ți aduni puterile...

– Și ușa o să fie încuiată la noapte?...

15 – Ce să facem? Avem peste o sută de bolnavi și numai două camere – pentru bărbați și pentru femei. Aici sunt numai cei mai gravi... Ceilalți rămân în camerele comune... Și suntem numai doi infirmieri – ne ajutăm, fără să mai ținem seama de sex...
20 Pentru muncă mai grea, vin și arestații în serviciu... Unul, bătrânul Losev cu care ai venit, se roagă să fie lăsat să te servească... O să vorbească doctorul cu domnul director pentru asta.

– Și o să ne încuiați aici singuri toată noaptea?

25 – nu-și venea în fire Răutu. Dar n-am să pot închide ochii...

– Nu face nimic... Am să-ți dau îndată după masă două pastile... și dacă n-o să adormi, vei lua peste un ceas încă două și la noapte vei mai putea repeta!... – îi obiectă infirmiera cu aceeași imperturbabilă liniște. De altfel, – urmă ea – dacă se întâmplă ceva la noapte sau ai nevoie de ceva, să bați la ușă. Cheile de la camerele de spital rămân la paznicul șef și el ne scoală...

Coșmarul acestei nopți puse vârf suferințelor lui Ion Răutu.

Nu putu dormi cu toate pastilele luate; aerul înciumat, gemetele și scâncirile bolnavilor părăsiți, după ușile zăvorite, îl scârbeau și-l amărau până la uitarea de sine. Când însă, spre miezul nopții, începu să se audă distinct fiecare cuvânt de aiurare al tifidului, iar muribundul, în loc de horcăit, scotea din piept un șuier subțire, neîntrerupt, monoton, lugubru, care parcă rarifica însuși aerul, Răutu nu mai putu răbda, înghiți toate pastilele rămase, își astupă urechile, își băgă capul sub perină, – să nu mai audă, să nu mai vadă nimic.

În zadar! Șuierul acela groaznic sfredelea aerul, se insinua în toate cutele plapumei, îi rupea timpanul... Nici nu știu cum și când își pierdu conștiința...

Apelul nominal trecuse de mult, când Răutu se deșteptă. Infirmierii se pregăteau pentru vizita medicului; în patul muribundului din ajun se găsea acum alt bolnav; chiar tifidul se mai potolise, respira greu, gema, dar nu mai aiura; nebunul și maniacul se pitiseră sub plapumile lor.

Doctorul Afanasiev inspectă cu satisfacție bandajele lui Răutu:

25 – Minunat, minunat! – repeta el foarte mulțumit – rănile sunt închise, aproape cicatrizate; în două, trei zile ai putea să și pleci...

– Doctore, – îl întrerupse cu nervozitate Răutu – nu mai pot sta aici! Încă o noapte ca asta și înnebunesc sau mă sinucid. Nu mai pot, nu mai pot, doctore! Lăsați-mă să plec imediat, chiar cu etapa, dacă nu se poate altfel.

Doctorul – om încă tânăr, dar lipsit de resort, melancolic și bleg, mucegăit în apa moartă a vieții

din târgurile siberiene – privi cu tristeță împrejur și murmură către infirmieră:

– Are dreptate, are dreptate... oricât de riscat ar fi drumul, tot e mai puțin primejdios ca un asemenea
5 spital. L-am bandajat bine și în două-trei zile ajunge la Turinsk. Bine! – se adresă el, în sfârșit, lui Răutu: – Voi vorbi domnului director. Vom interveni telegrafic la Excelența Sa, domnul guvernator, ca să poți pleca în trăsură; să mergi trei săptămâni cu etapa este exclus...

10 Nădejdea i-a dat putere lui Răutu să petreacă încă o noapte în spital.

În dimineața următoare porni într-un tarantas, încadrat de doi jandarmi, spre nord... Și, cu fiecare
15 sută de kilometri, revenea tot mai mult spre iarnă...

Ispravnicul Sverlov nu mai putea de bucurie când văzu pe Ion Răutu în fața lui, – era cât pe ce să-l îmbrățișeze și să-l sărute. Se simțea strivit de invaziunea
20 deportaților din județ, pe care nu era în stare să o stăvilească... Era și uluit de adresele impertinente ale lui Țicorschi, adânc jignit de amenințările lui Prestea, terorizat de telegramele guvernatorului, care îi poruncea mereu să reexpedieze imediat pe toți „supravegheații politici“ la reședințele lor, „sub
25 a lui răspundere“.

În sfârșit, le putea prezinta acum pe cel „asasinat“, în carne și oase, ca dovadă că trăiește încă.

Răutu abia se ținea pe picioare, după două zile de goană, cu rănila abia închise, într-un tarantas
30 dorogit, pe drumuri desfundate.

Vestea despre sosirea lui se răspândi fulgerător în tot orașelul.

În câteva clipe, isprăvnicia fu cotropită aproape de toată obștea din județ, cu Prestea și Giurilă în frunte.

Numai Parfenie Onisimovici Țicorschi lipsea.

Ispravnicul Sverlov exulta, alergând printre tovarășii adunați și strângându-le pe rând mânila cu putere.

De bucurie, era aproape să-și smulgă formidabila-i mustață, trăgând-o în neștire când într-o parte, când în alta.

– Vedeți! – repeta el. Viu, sănătos tun!...

10 He-he-he!... de acuma o să ne îngroape pe toți, are două vieți! He-he-he...

Răutu fu dus în triumf în „falansterul burlacilor“, unde se adună îndată toată obștea.

Între paharele de ceai servite de Jbanov, sub
15 președinția tovarășei Ecaterina Efimovna Polieschi, Ceavcehidze întreprinse un interogator minuțios asupra incidentului din etapa Petrovskoie.

Lui Răutu îi vuia capul, urechile îi țiuiau. Febricitând de oboseală și emoție, abia auzea întrebările.
20 Cu greu putu el îndruga o povestire încâlcită, spre a descrie cu chiu cu vai scena atât de dureros trăită.

Se porni o discuțiune pasionată asupra mijloacelor necesare pentru a împiedica repetarea unor astfel de incidente.

25 Se proiectau: solidarizarea și protestul deportațiunii întregi; cererea de dare în judecată a comandamentului superior al etapei; campanie în presa străină etc.

Ceavcehidze se întrecea însă în soluțiuni sângeroase: de la bătaia zdravănă – „ca să rămâie numai
30 marmeladă din el“ – aplicată sergentului Demidov, până la dinamitarea guvernatorului și incendierea tuturor isprăvnicilor din Siberia.

Dispoziția dominantă însă fu voia bună. Simpla apariție a lui Răutu, sănătos și în afară de primejdie, potoli patimile și predispuse pe cei mai mulți la împăciuire.

5 Propunerile lui Ceavcehidze nu găsiră deci niciun răsunset.

Țicorschi tăcea, strâmbându-se sarcastic, țesălând în tot timpul dezbaterilor cu multă băgare de seamă pe Mișca, bineînțeles, nelipsit de la ședințele obștei.

10 La cea dintâi pauză, el adresa ursului o interpellare prietenească și confidențială:

– Măi Mișca, înțelegeți tu, mă, că noi trebuie să simbolizăm acum paradisul apocaliptic, unde leii și lupii se pupă cu mieii și iepurii, precum astăzi s-au pupat martirii revoluției cu înalt născutul domn ispravnic stabscapitanul Manoil Filipovici Sverlov?

15 Să sărbătorim deci fericitul eveniment că însuși capul crăpat al tovarășului Răutu, odată ce nu i-a pricinuit moartea, dovedește că nu mai avem nimic de cerut de la Dumnezeu și că toate revoluțiile sunt inutile! Urra! urra, măi Mișca! – sfârși Țicorschi, îmbrățișându-și prietenul docil și pornind să se învârtă cu el într-un dans nebunatic prin odaie.

20 – Iar faci pe clownul! – se supără Jbanov. Descarcă-te mai bine ca un om serios.

Țicorschi, parcă fără să-l fi auzit măcar, luă la braț pe Mișca:

– Hai, frate Mișca, în piață lângă biserică, să ne audă tot norodul, cum aranjăm noi cu tovarășul
30 Ceavcehidze dinamitarea Palatului de Iarnă, drept răzbunare pentru isprăvile fiorosului bețiv din Petrovskoie.

– Tăceți, vă rog! – exclamă brusc Anna Afanasievna Polejniev. Ia uitați-vă!...

Răutu, livid de paloare, lunecase leșinat de pe scaun jos.

Jbanov și Ecaterina Efimovna Polieschi se repeziră spre el.

5 – Ați uitat că e rănit? – se indignă ea. Abia a venit de pe drum! Și bandajele i-au rămas neprimenite... Jbanov, puțină apă caldă! Trebuie să-i spălăm rana... Vezi în cutia noastră de farmacie, trebuie să fie praf de acid boric. Adu și soluția de amoniac. Să-l readucem
10 întâi în fire.

Ecaterina Polieschi, o femeie îmbătrânită înaintea de vreme, adusă de spate, îl îngriji pe Răutu cu îndemănare profesională: cu diploma ei de subchirurgă, era bucuroasă când avea ocazie a-și aplica cunoștințele și talentul.

15 Revenit în simțiri și proaspăt bandajat, Răutu fu pe dată expediat din falansterul burlacilor, unde nu putea avea îngrijiri și confort, la soții Obiedzinski, care aveau o cameră liberă la etaj.

20 Rămas singur, culcat într-un pat curat, Răutu însă se zbuciuma fără somn: nu știa încă nici care este locul lui de destinație.

La isprăvnicie i se comunicase numai că trebuie să fie expediat *de urgență*...

25 Simțea însă că a fost pus un hotar vieții de până acum și că o nouă fază începe și inima i se strânse, ca întotdeauna în fața necunoscutului.

Dimineața, Vasile Giurilă se informă la isprăvnicie despre locul de destinație al lui Răutu.

30 Era satul Spaskoie, așezat la încă vreo patru sute de kilometri mai la nord, pe malurile Pelimului – un afluent al Tobolului.

La stăruința ca Răutu să fie lăsat ca bolnav timp mai îndelungat la Turinsk, ispravnicul Sverlov își puse mâinile în cap, era cât pe ce să-și smulgă cu furie și mustața și aproape plângea:

5 – Parcă eu nu știu, domnule ? Nu l-am văzut ieri ? Să-l pui în cosciug !... Dar ce să fac, domnule ? Ați năvălit cu toții aici pe capul meu. Sunt pârât din toate părțile și bombardat cu telegrame de Excelența Sa guvernatorul. Îmi ordonă să vă expediez pe toți, cu forța
10 la nevoie, pe răspunderea mea ! Înțelegeți, domnule, pe răspunderea mea ! Dar dumneata însuși, domnule, când ai să te întorci la Bolotino ? – întrebă el brusc, exasperat pe Giurilă. Vreți să mă dea afară ? Veți vedea apoi ce poamă o să vie după mine !...

15 După laborioase negocieri, Vasile Giurilă se angajă, în sfârșit, să înduplece pe tovarășii din județ să plece pe la locurile lor, dacă i se va îngădui lui Răutu să stea la Turinsk măcar patru-cinci zile.

20 Pentru mai târziu, când Olimpul gubernial se va mai fi liniștit, ispravnicul făgădui să-i acorde lui Răutu un concediu mai îndelungat.

I-a fost dat astfel lui Răutu să mai retrăiască puține zile viața studentească, cu conferințe, discuțiuni și „sfădălii“ teoretice în jurul samovarului.

25 Chiar în prima zi, putu să asiste la o prelegere de geologie a lui Polieschi.

Om încă foarte tânăr, de-abia de treizeci și trei de ani, acesta își datorea porecla de patriarh nu numai ornamentului capilar impozant, dar și caracterul său măsurat, potolit, întotdeauna egal.
30

Polieschi, de fapt, cu totul străin de mișcarea revoluționară, nimerise în Siberia numai mulțumită, cum zicea Țicorschi, „unei erori de tipar lăsată fără *errata*“.

Atașat pe lângă colegiul profesoral al Universității din Moscova, ca aspirant la catedra de geologie, pasionat pentru științele pozitive, în afară de orice preocupări de ordine politică sau socială, el refuză
5 pe neașteptate să presteze jurământul de credință la suirea pe tron a împăratului Alexandru III.

Nimănui nici nu încercase măcar să-i explice procesul psihic obscur care l-a dus la această hotărâre. Și poate că nici el însuși nu era lămurit.

10 În deportațiune, însă, ca bun tovarăș, a acceptat toate sarcinile impuse de situația de „politic“.

Dar și aici se consacră îndeosebi studiilor sale, aduna colecții de roci, de botanică și de faună locală; organizase chiar un mic muzeu și un adevărat laborator de științe naturale.
15

Cursurile pe care le ținea pentru tovarășii de surghiun erau urmate cu însuflețire.

Prelegerea la care asistasă Răutu trata despre epoca glaciară.

20 Erau de față, în afară de obștia tovarășilor, și doi reprezentanți ai „societății“ – soții Safonov.

Voluminosul și veșnic adormitul Procopie Agafonici, de cum se lăsă greoi pe scaun, a și început să lupte cu somnul.

25 Dar Prascovia Chirilovna, zglobie și nervoasă, se arăta adânc interesată atât de prelegere, cât și de discuțiunile ce i-au urmat. Fața ei, de un rumen auriu, ca un măr domnesc, ardea de voie bună și curiozitate.

– Simion Vichentevici, – întrebă deodată Răutu cu emoție – nu s-ar putea explica epoca glaciară prin condițiile de precipitare atmosferică, în momentul critic când temperatura proprie a scoarței pământului scăzuse într-atât, încât precipitațiunile întreceau
30 evaporările ? Atunci, zăpada căzând pe munții mai

înalți decât cei de astăzi, în cantități incomensurabile, ghețarele trebuiau să aibă o întindere mult mai mare.

Cu nădejde și teamă, Răutu se uita în ochii lui Polieschi.

5 Acesta zâmbi blajin:

– E o foarte frumoasă ipoteză, tovarășe Răutu.

Dovedește o mare aptitudine de teoretizare. Dar... în știința pozitivă, construcțiunile logice, oricât de bri-

10 Și teoria dumitale, din nenorocire, este infirmată de fapte: mai întâi, epoca glaciară ne păstrează forme de viață organică, imposibile în acel moment critic al scoarței pământului despre care vorbești. În al do-

15 île rând, acel moment putea avea loc o singură dată în istoria pământului. Epocile glaciare se repetă însă de patru sau cinci ori.

Răutu simți o vie dorință ca scoarța pământului să se deschidă pentru el și-i era frică să arunce o pri-

20 vire spre Prascovia Chirilovna...

Mai impresionantă însă fu prelegerea de a doua

zi ținută de Țicorschi, despre perspectiva progresu-

lui istoric.

Causticul prieten al lui Mișca dovedi cu acest prilej mult talent de expunere și o gândire adâncă.

25 Progresul – afirmă Țicorschi – nu este o lege a istoriei, ci, mai curând, numai un accident fericit sau nefericit, după apreciere. Istoria cunoaște întunericul milenar după prăbușirea Imperiului Roman. Ce s-a ales din civilizația anticelor împărății orientale? În

30 Creta, arheologii au dezvălit ruinele unei culturi necunoscute. Până și în pădurile virgine ale Americii de Nord, săpăturile scot la iveală monumentele unei civilizații misterioase.

Poate dar fi sigură omenirea de viitor?

Ce mic colțișor al Europei constituie ceea ce Auguste Comte numea *sinergia europeană!*

5 Au dus până acuma făclia lumii moderne numai Anglia, Germania, Italia, Spania și Franța, care, îndeosebi, cu prețul enormelor ei sacrificii, s-a erijat, pentru serviciul omenirii, într-un laborator de vaste experiențe sociale și politice.

10 Colaborarea acestor națiuni a adunat aproape toate comorile artei, literaturii, științei, gândirii și ale vieții publice de astăzi.

În toată Asia, însă, care adăpostește mai mult de jumătate din specia umană, găsim, dimpotrivă, după o inflorescență efemeră, o stagnație milenară.

15 Între Occidentul în ascensiune și Orientul împietrit apare imensitatea Rusiei ca o zonă fluctuantă și nesigură. Poporul rus stă parcă la o răscruce între două cărări istorice.

20 El e chemat să hotărască soarta civilizației universale, aruncând greutatea maselor lui în cumpăna dintre Occident și Orient!...

Răutu, foarte impresionat de aceste perspective, îl interpelă:

25 – Dar va găsi oare poporul rus în el forțele necesare pentru a hotărî cumpăna?...

– Să ne rugăm Sfântului Nicolai, făcătorul de minuni, și Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu să aibă milă de noi! – cântă pe nas, drept răspuns, incorigibilul tovarăș Țicorschi.

30 Popasul din Turinsk trecu ca un vis.

Și iată că, din nou, Ion Răutu e ghemuit între doi străjeri în fundul tarantasului, pe care o troică îl poartă ca vântul tot mai adânc spre miazănoapte.

Treptat dispar vestigiile primăverii. Se îndesesc petele de zăpadă. Și Răutu, abia de două săptămâni pornit din Kurgan, reintră în iarnă...

În ultima zi de drum, printr-o rețea de ninsoare
5 deasă, el întrezări o gloată oropsită, un convoi de etapă, cu oameni înghețați sub crivăț, cu fețele acoperite de țurțuri... în haine rupte... cu picioarele în bocanci spartți, învălitate în peteci...

10 Sania se opri în fața primăriei din Spaskoie. Pe scară, în tindă și în cancelarie, forfotea o mulțime agitată.

Primarul, om zdravăn, înalt și gros, cu părul roș ca morcovul, interpela pe un flăcău slab, lung și rău croit, spălăcit, de parcă era ieșit de soare:

– Ia spune, mă! Cum a fost mă, Danile?

15 – Păi... așa a fost, Ivan Andronici! – își târăgână cuvintele cu silă flăcăul – trei zile după nuntă mi-a spus că-s uricios și s-a dus cu noaptea în cap, și dusă a rămas. Nu mai vrea să vie acasă.

– Domnule Primar, – îl întrerupse străjerul
20 starșoi – am venit cu un politic. Poftim pachetul. Și Antochiev rămâne ca străjer aici.

– Să iertați oameni buni, – salută primarul. Așteptați un pic, avem o judecată acum. Ei, fă, Marfa, –
25 se adresă el către o femeie voinică, rumenă și sclipitoare de sănătate – ascultă, Marfa, fă, de ce ți-ai lăsat bărbatul, fă? Nu știi legea, fă!

Femeia, cu ochii lăsați în jos, îmbujorată foc, tăcea îndărătnic, răsucind un colț al șalului în care era învălită.

30 – Ce taci fă? Degeaba ți-a cântat popa la biserica? Răspunde, fă! – se răsti primarul, ciocănind cu cârja în dușumele. Nu te ridică împotriva legii și a mirului, fă! Găsim noi ac de cojocul tău... Mănânci papară; o să-ți ardă dosul ca de urzică... Vorbește, fă!

Femeia se făcu aproape vânăta, aruncă o privire împrejur, trecând cu ochii peste bărbatu-său, apoi apucă pe primar de mânecă, îl trase la o parte și, tulburată, începu să-i șoptească la ureche:

5 – Ce zici, fă? – îi șușui primarul într-o șoptă răsunătoare și obrazul lui i se tăia într-un surâs de la o ureche până la alta. Ce zici, fă? În trei nopți... nimic?...

După o nouă șoptă a fetei, el se întoarse către asistentă, plesnind din buze și, fluturând expresiv mâna
10 ca un petec, rânji către cei de față:

– Tufă!... Apoi, aspru, către bărbat: – Da de ce? te-ai mai însurat, mă? Uite ce bujor de fată... Mai fierbinte ca soba! Și tu, – na! – s-o mozolești degeaba... Șterge-o de aici... bicisnicule!... Du-te
15 sănătoasă acasă, fetică! – încheie nacealnicul cu voce bună.

În sfârșit, se întoarse și către străjeri:

– Sluga dumneavoastră!...

După formalitățile „predării“, primarul întrebă
20 pe Răutu:

– Unde să te găzduim aici, boierule? Noi trăim cam la strâmtoare...

– Apoi, Sevastian Lazarev, zugravul, – interveni un bătrânel jovial și guraliv – zugravul are casă
25 mare și-i fără copii, și-i dator mirului. O să fie bine acolo, ascultă-mă Ivan Andronici, la zugrav...

Vătășelul îl duse pe Răutu în fața unei case de dimensiuni în adevăr neobișnuite la sate. Înaltă, spațioasă, construită din bârne de cedru potrivite cu
30 multă artă.

În coridor fu întâmpinat de un moșneguț parcă mâncat de molii, cu mișcări sacadate, dezarticulate, cu ochi foarte șterși:

– How do you do? Thank you...

Cu tot accentul, se puteau recunoaște cuvintele engleze schimonosite.

Răutu fu uimit:

– Vorbiți englezește? Unde ați învățat?

5 – Ia, pot îndruga și eu, mă-nțelegi, doar așa câteva vorbe, – răspunse cu fudulie moșneguțul. Pof-tim, poftim în casă să ne fii musafir!...

– Ivan Andronici, primarul, ți-l trimite în gazdă, după hotărârea mirului, Sevastian Cuzmici...

10 – Pof-tim, poftim! – se învoi Sevastian Cuzmici – cu mirul n-o să ne ciorovăim... Ești *politic*? – se întoarse el către Răutu. Apoi casa asta o am tot de la un politic, baronul Posen, decabristul. Tot de la dânsul am învățat și carte de mic copil, și cele câteva

15 cuvinte englezești, și meseria mea de zugrav. Pof-tim, poftim!

Astfel, Răutu fu instalat într-o locuință impunătoare, care, prin sine însăși, evoca amintirea pionierilor revoluției rusești.

20 Spaskoie se ridică în plină taiga, între tundrele de la nord, în mijlocul unui peisagiu posomorât și neprietenos.

Pe Răutu îl mângâia numai gândul că, până la Zaimca, reședința lui Ion Prestea, nu putea fi, în

25 zbor de pasăre, mai mult de o sută de verste. Deși, fiind așezată pe un afluent al lui Obi, Zaimca nu putea fi atinsă în mai puțin de două zile de drum.

Numai studiul moravurilor și al condițiilor de viață din acest mediu atât de nou îl mai distrăgea

30 de la cărțile lui.

Chiar la vreo două zile după instalarea lui, putu să asiste la o scenă caracteristică pentru regimul de deportațiune.

Sosise, în sfârșit, convoiul de etapă pe care Răutu îl întrecuse în drum, cu vreo opt coloniști, repartizați la Spaskoie.

Îndată după ceremonia de predare, primarul cel

5 roșcovan adresă noilor veniți, chiar în fața caraulei care îi adusese, întrebarea:

– Mă, băieți, care dintre voi rămâne și cine vrea să plece?

Unul singur, un om în floarea vârstei, voinic și

10 așezat la vorbă, declară:

– Eu rămân, domnule primar!...

– Rămâi? – fu mirat primarul. Dar din ce ai să trăiaști aici, băiete?

– Sunt meșter fierar. Știu că aveți nevoie de fierar. O să-mi câștig eu pânea.

15

– Biiine! – lungi primarul, cam cu neîncredere.

Foarte bine. Iar voi, băieți, carevasăzică o ștergeți? – îi interpelă pe ceilalți. Aveți trei zile pentru odihnă, mâncare și băutură... și apoi, să fiți sănătoși! Să nu

20 vă mai vedem!...

– Să trăiți, domnule primar! Mulțumim dumneavoastră! – se auziră exclamațiunile lor în cor.

Astfel, peste trei zile, „coloniștii“ porneau îndărăt spre Ural, cu toiagul de pribegi și cu traista în

25 spinare...

Prescripțiunile legii fuseseră împlinite.

Singurătatea îl apăsa pe Răutu.

Dar și mai greu putea suporta el primitivitatea mediului și cruzimea moravurilor.

30 Mai cu seamă îl revolta și-l îndurera cazna femeilor – impusă de o tradiție străveche, aproape ca o instituție îndeobște respectată.

Ori încotro și-ar fi aruncat ochii, într-o seară de duminică sau altă sărbătoare, peste tot, în toate casele și în toate curțile, se desfășura același spectacol odios. Femeia – târâtă de coadă afară, călcată în picioare, legată de stâlpul porții, bătută cu biciul, cu cureaua, cu frânghia, cu ciomagul, cu ce cădea în mână, până ce îi curgea sângele prin cămașă și nenorocita urla de teroare și de durere.

5 Satul vuia de zbieretele sălbatece ale călailor și de bocetele și hohotele de plâns ale victimelor.

În fond, era o „cutumă“, un ritual, necesar să dovedească satului că în casă *cântă cocoșul*, nu găina...

Adesea, „cocoșul“ simula chiar beția, ca să nu creadă lumea că e un „pierde vară“, că n-are măcar
15 cu ce să-și facă cheful...

Și nicăieri Răutu nu găsea scăpare din acest infern – „coșmarul duminical...“

Cap. VII

AVDOTIA

În căsnicia soților Lazarev, ritualul nu se putea desfășura în toată grandoarea lui.

5 Sevastian Cuzmici, în vârstă de optzeci de ani, era prea bătrân și prea șubred, iar Avdotia Panteleevna, cu un cap mai înalt decât el, era prea voinică și prea tânără – abia de vreo douăzeci și patru de ani.

10 Totuși, ea părea întotdeauna speriată și foarte tristă.

Adesea, Răutu auzea prin coridor sau din camera soților scâncete înăbușite și șoapte sinistre, ca un șuier de șarpe. Și femeia umbla mereu cu vânătăi grozave la brațe și pe umeri.

15 Tăcută, foarte supusă, ea servea pe noul locatar cu multă atenție și pricepere.

Prins de milă, Răutu nu-și putea stăpâni simpatia pentru această ființă umilă, care, deși departe de a fi frumoasă, respira farmecul modest al unei floricele de tundră, ștearsă și pierdută între mușchii mușuroaielor.

– Avdotia Panteleevna –, o întrebă el odată – de mult ești măritată?

– De opt ani..., – șopti ea speriată.

25 – De opt ani? Erai atunci așa de crudă! Cum de te-au putut mărita părinții atât de tânără?

Femeia scânci ca un copil.

– N-am părinți! Pe mama n-o țin minte; tata a fost omorât... Suntem dintre surghiuniți... am rămas orfană. Sevastian Cuzmici a avut milă de mine...

5 Sughitând de plâns, ea tăcu și, aruncând priviri speriate spre uși și ferestre, se furișă din casă, – „ca un șoricel“, se gândi Răutu.

În sfârșit, primăvara răzbătu până la Spaskoie, – situat cu aproape o mie de verste la nord de Kurgan.

10 Soarele, ca să-și răzbune de întârziere, descătușă brusc asupra tundrei valuri de lumină și căldură. Vesmântul ei alb se topi ca într-un joc de feerie. Mușuroaiele și adâncurile ei perfide se împetrișă și, chiar la picioarele cedrilor întunecați, se întinse în

15 taigaua reînviată pânza înflorită de tufițe smerite ale poamelor de miazănoapte.

Și peste tot, printre umflăturile verzi-albăstrii ale tundrei și printre trunchiurile ruginite ale brazilor taigalei, șipoteau vesele miliarde de șuvițe de apă, care se adunau în pâraie, în râulețe și în râuri și umflau apoi

20 Pelimul, rostogolindu-i la vale platoșa de ghețuri.

Această a doua primăvară, la răstimp numai de vreo două săptămâni, îl agită adânc pe Răutu.

Niciodată nu se simțise mai apăsător de singurătate și de nostalgia tinereții. Niciodată nu avusese un dor

25 mai viu de lumină, de dragoste, de bucurie.

Carnea-i flămândă vorbi...

Nu-și putea stăpâni nervii răzvâriți decât aruncându-se cu patimă, ca într-un fel de beție, în lectură,

30 pentru a uita de sine, pentru a se topi în gândirea și poezia sufletelor alese ale omenirii.

Într-o seară, cufundat în *Faust*, care îl fascina prin nostalgia lui neînvinșă de ideal și de dragoste,

citea și recitea celebrele versuri care i se păreau că-i cristalizează nedeslușitele-i sfâșieri sufletești.

*Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust;
Die eine will sich von der andern trennen;
Die eine hält in derber Liebeslust,
5 Sich an die Welt mit klammernden Organen.
Die andre hebt gewaltsam sich vom Dust
Zu den Gefielden hoher Ahnen...¹*

Dar Faust, îmbătrânit în zadarnica-i căutare, se

10 resemnează. Rămâne neatinsă pentru el pecetea de taină care învăluie destinul omenesc.

Zadarnic va rămânea oare și zbuciumul său?

Răutu lăsă cartea și porni prin tindă spre ușa de intrare, în dorința de a respira răcoarea nopții. În tindă

15 auzi însă din cămăruța gazdelor un plâns înăbușit:

– Ah, Sevastian Cuzmici! – plângea în șoapte înecate femeia – îmi rupi carnea... ah-ah... Vai de mine, vai de mine!

Și tânguirea crescuse încă:

20 – Ce faci Sevastian Cuzmici? Vai! Ce faci? Ai înnebunit?...

– Taci din gură, viperă! U-u-u, scârnavie! – șuieră ca un gânsac turbat stăpânul. Am să te toc bucățele, scârbo!... Nu-ți place? Ha! Cauți un harmăsar?

25 Vrai să-ți dai poalele peste cap? Taci din gură! Vrai să te audă mucosul cela?...

¹ „Ah, două suflete-mi sălășluiesc în piept,/Ce vor neconțeni să se dezbine;/Unul, de-o aspră poftă de dragoste umplut,/Cu ghearele-nceștate, în lume se-implântă;/Iar celălalt vânjos, desprins de lut,/Spre plaiul naților strămoși s-avântă.“ (Goethe, *Faust*, traducere, introducere, tabel cronologic, note și comentarii de Ștefan Aug. Doinaș, București, Editura Univvers, 1982, p. 77)

Răutu se opri în loc, scârbit.

După oarecare șovăire, se întoarse în cameră și se lăsă pe pat.

„A, Faust! – se gândi el – cât de departe e încă
5 *tărâmul* acela de sorburile acestea ale tundrei, de umbrele taigalei...

Aici încă domină *Bestia gravă* – strămoșul îndepărtat al omului.

Doamne Sfinte:

10 *Das Unbeschreibliche*
Hier ist's getan
Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan...!

Sărmana Avdotia – das *Ewig-Weibliche* al tundrei!

15 Ce crudă ironie!...”

Drama conjugală a soților Lazarev nu mai putea fi tănuțită. Între un soț octogenar și o femeie aproape cu șaizeci de ani mai tânără, natural, nu se puteau naște raporturi normale.

20 Dar Lazarev se dovedi și sadic.

Zugrav foarte primitiv, aproape profanator prin grosolană caricaturală a icoanelor sale, dar negustor întreprinzător, el era adesea silit să lipsească de acasă pentru desfacerea producțiilor sale prin satele
25 împrăștiate în tundră și taiga.

Iar când se întorcea la căminul conjugal, el își răz-buna neputința torturând pe Avdotia pentru toate vedeniile lubrice ale imaginației sale bolnave.

¹ „Aici genuinul ne-/Rostibil s-a spus;/Etern-Femininul ne/Trage în sus.“ Goethe, *Faust* (partea II, actul V, scena finală) trad. de Ștefan Aug. Doinaș, București, Editura Univers, 1982, p. 385 (n. ed.)

A doua zi, Avdotia intră în camera lui Răutu pentru serviciile de dimineață.

Foarte abătută, abia stăpânindu-și plânsul, ea nici nu încerca măcar să-și ascundă vânătaile și zgârieturile
5 care-i împetrișau obrazul, gâtul, umerii și brațele...

Răutu, indignat, exclamă:

– Ce-i asta, Avdotia Panteleevna? Pentru ce îi dai voie să te chinuiască așa? Nici legea nu îngăduie una ca asta!...

10 – Vai de mine, vai de mine! – începu să se bocească nenorocita. Ce să fac? Ce să fac? N-am pe nimeni pe lume. Cine să mă ocrotească?

– Dar de ce te chinuiește așa? E gelos? Doar stai închisă aici, ca într-o temniță!...

15 Femeia îi aruncă o privire îngrozită fără să răspundă. Și, acoperindu-și fața cu mâinile, își rezemă capul de perete, zguduită de hohote.

Răutu, mișcat, se apropie și începu s-o mângâie pe cap.

20 – Nu plânge, dragă Avdotia. Lucrurile se pot îndrepta. Ești încă atât de tânără. Voi vorbi eu și cu starostele... Are să vadă și el ce face ticălosul cu dumneata. Asta nu este de iertat!

– O, o, o, – se bocea Avdotia. Ce-s astea? Astea nu-s nimic... Dacă ai ști!... Dar... dar... nu pot...
25 nu pot!... Mai bine să mă ia Dumnezeu decât să mai trăiesc cu păgânul...

Cu tot sângele pierit din obraz, cu privirea parcă fascinată de o grozavă vedenie, ea se rupea de plâns...
30 Și, deodată, îl îmbrățișă pe Vania, aplecându-și capul pe pieptul lui:

– Boierule dragă, ești așa de bun și blând... dă-mi ceva să mor, dă-mi ceva să mor!... Nu mai pot, nu

mai pot... – implora ea isteric, strângându-l cu putere la piept.

Vania, înduioșat și tulburat de atingerea acestui trup tânăr, o mângăia în tăcere... Femeia, palpitând, se lipea de el tot mai tare... Într-o pornire irezistibilă, Vania se aplecă spre ea și o sărută.

Avdotia se aruncă asupra lui, îl strânse pătimaș în brațele ei lacome, îl mușcă, îl acoperi cu sărutări arzătoare...

Vania o ridică în brațe, îi sfâșie hainele...

Simți prin toate fibrele lui aprinse două trupuri topite într-un curent de lavă incandescentă...

Încă sughițând de plâns, dar cu un surâs beat¹ printre lacrimi, Avdotia căzu în genunchi în fața tatului, îmbrățișă și sărută picioarele lui Vania și tot trupul lui, încă palpitând de patimă. Apoi se ridică și, ca o umbră ușoară, lunecă pe ușă...

Răutu, zguduit, se simțea prins de vârtoarea unor sentimente contradictorii: era scârbit și rușinat, pentru că s-a lăsat biruit de simțuri; era totuși înduioșat de recunoștința femeii pentru clipele de voluptate și de iluzie de dragoste, pe care i-a fost dat, pentru prima oară, după opt ani de căsătorie, să le trăiască...

Se credea vinovat și față de femeie, atât de străină sufletește... și față de bărbatul ei se afla în stare de inferioritate.

Mai putea el privi, cu mândrie și seninătate, în ochii călăului? Mai putea el îndrăzni, cu conștiința curată, să-i smulgă victima?... Față de complicitatea simțurilor, mai avea dreptul el, căzut într-un vulgar adulter, să-și asume rolul de justițiar?...

¹ Din fr. *béat*, „de beatitudine“ (n.ed.).

„Nu! ticăloșia asta nu se mai poate repeta! – se revolta Răutu. S-o înșel simulând amorul?... Să abuzez, ca un seducător de profesie, de durerea și obida ei?... Și, vinovat, cu un surâs laș, să strâng mâna satirului decrepit? O!...”

Și, totuși, soarele de primăvară îl învioră; simțea în vinele sale parcă curgând razele lui calde... Fiecare picătură de sânge din el zvâcnea de bucurie nestăpânită; fiecare celulă a trupului său vibra...

Seara, după întoarcerea lui Lazarev, Răutu nu ieși din cameră, de rușine și de teamă să dea ochii cu el.

Cu o încordare supremă de voință, el se trudi până-n noapte târziu să traducă în versuri pasagiile alese din *Faust*...

Să uite, – să nu se mai gândească...

Târziu de tot, după miezul nopții, obosit și înfrigurat, el stinse lumina și se aruncă în pat.

Conștiința tulburată – sau simțurile răzvrătite – îi înfierbântau toate cutele așternutului, până ce fu prins de un somn ca de plumb.

...Se trezi brusc, ars de o sărutare năprasnică, strâns în brațe:

– Vaniușa, Vaniușa dragă! Mor... mor... mor... după tine! Și trăiesc, trăiesc numai acum, la tine... ah!...

Rămas singur, Răutu se îngrozi de ce găsea în el însuși:

Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust...
șoptea el.

Și conștiința îl căznea cu întrebări fără răspuns: „Dar care e ieșirea?... Mai am eu dreptul să mă consider liber?... Mai pot pune capăt acestei urăciuni? E grozav!... Dar și mai grozav e să continui această ignobilă aventură... Am să-i spun...”

A doua zi, Lazarev a stat însă tot timpul în casă la lucru, pregătindu-și stocul de icoane pentru iarmarocul din Irbit.

5 Avdotia se strecura încetișor prin odăi, „ca un șoricel“, și rar arunca o privire lui Răutu, care însă, posomorât și încrunțat, își întorcea capul.

Toată ziua el nu găsi prilej pentru explicație.

Se culcă devreme.

10 Dar în zadar încerca să adoarmă. Cu ochii larg deschiși în întuneric, întins pe spate, se surprinse trăgând cu urechea, încordat. La fiecare scârțâitură, inima îi zvâcnea cu putere.

Și iată că ușa se deschide încet... pași de picioare goale... o sărutare de foc... o îmbrățișare... un vârtej...

15 – Cum ai putut veni? – se auzi, uimit, pe sine însuși Răutu.

Avdotia îl mușcă de ureche și-i suflă:

– Ssst! Ssst!... Taci!... Nu se deșteaptă... E băut... I-am turnat spirit gol!...

20 Desperat de „infamia“ proprie, neavând putere să reziste injoncțiunii simțurilor, Răutu se vedea târât în prăpastie.

El primi aproape cu indiferență vizita neașteptată a lui Ion Prestea, care îl lămuri că s-a repezit până la Spaskoie, de-a dreptul printre sorburile tundrei, anume ca să încerce această cale de evaziune.

Înainte a lui Răutu fu dezvălit un plan vast de acțiune revoluționară în Siberia, pus la cale împreună cu Țicorschi, Ceavcehidze, Jbanov și Giurilă.

30 – Măi Vania! – exclamă cu patimă Prestea și ochii lui mici, înfundați sub arcade, luceau de reflexe sumbre. Măi Vania, nu mai putem trăi așa, ne mucegăim,

ne ticăloșim! În Rusia e mortăciune. Ce ne așteaptă acolo? Să ne prăpădim degeaba, mă-nțelegi? Și numai de la noi, de aici, din Siberia, poate porni o reacțiune. Publicăm un manifest. Avem să scoatem și un jurnal. Aici e foarte bine. Cine are să ne bănuiască în bârlogurile astea? Trebuie să organizăm etape pentru evadări în masă. Prin pustietățile astea uitate de Dumnezeu lucrul se poate face ușor. Și toate au pornit de la cazul tău, de la ticăloșia din Petrovskoie. Mai puțin ca oricine poți sta tu la o parte. La Turinsk, trag nădejde că o să vie cu noi și Polejniev. Fii sigur că se vor grupa toate obștile și din celelalte gubernii. Avem însă nevoie de tine. Auzi, măi Vania?

15 Fața lui palidă se acoperi de o roșată neobișnuită, cât se putea vedea de sub jungla păroasă, până și nasu-i gros, mototolit.

Răutu, mișcat, își dădu mâna. Întrebă însă:

20 – Dar ce pot face eu aici, în Spaskoie, ca și tine la Zaimca?

Ca să-și stăpânească emoția, Prestea se bălăbănea ca un urs prin odaie.

– Eu, măi Vania, am să fug de aici printre cei din-tâi, ca să tai pârția. Iar tu, caută să fii mai des la Turinsk. Dar și de aici poți fi de folos cu scrisul tău. Tu ai condei.

Până târziu în noapte prietenii discutară diferite proiecte.

30 Răutu își simți conștiința mai ușurată de sarcina ce-și lua.

Dimineața petrecu mai multe verste pe Prestea, însoțit de „ghidul“ său – un flăcău din Zaimca.

Se întorcea acum voios, hotărât la acțiune până la jertfa de sine, ca să-și ispășească păcatele.

La intrarea în ulița satului, el observă oarecare animație.

Peste tot, pe la porțițe, grupuri mai cu seamă de femei discutau ceva cu aprindere.

5 Un grup mai numeros urma pe doi țărani cam cheflii care, fudui, schițând din când în când un tropot de căzăcească, înaintau făloși:

– Ehe! Eu nu sunt Danil! – țipa unul, bătându-se cu palma peste șold. I-am găsit eu ac de cojoc,
10 *vidma* dracului! Ehe! Pe mine nu mă leagă ea!

– Dar eu! Hă-hă-hă! – bombănea celălalt și mai beat – am trecut de un cot prin ea, hă-hă-hă!...

O femeie, încă tânără și uscățivă, îl trăgea mereu de mânecă:

15 – Ajunge, Condratie Ivanovici! – se rugă ea. Bine, ai făcut isprava, acum mergem acasă...

În apropiere de casa lui Lazarev, într-un cerc mai larg – în care se găsea și Avdotia –, o megeră ciupită de vărsat vorbea cu patimă, gesticulând și încân-
20 du-se de voluptate.

Răutu se opri ascultând:

– Știți, lelițelor, – spunea repezit ciupita – judecata primarului, când scârba aia de Marfușa fugise de acasă? Însă Danil, sâracul, se plânse că fusese legat de ea cu farmece, că-i strigoaie! Bun! Condratie și Matvei, lelițelor, și-au pus gândul, soro dragă, s-o încerce. O pândiră la margine în tufiș și Matvei, făcându-și cruce, o pocni pe târfa dracului în cap, de se întinse, lelițelor, lată; iar Condratie, he-hei,
25 blăstămatul, se și repezi, îi ridică fusta, îi făcu cruci pe pânțele și... a mers ca în unt... Și se prefăcea, fă lelițelor, *vidma* că ar fi fost întreagă! Zău, e-hei-hei! Apoi trecu și Matvei la rând... Apoi au uns-o cu ba-legă și au lăsat-o, e-he-hei! Acum se bocește, închisă

în casă, ca și cum ar fi Sfânta Perpetuia nevinovată, hi-hi-hi!...

– Așa-i trebuie scârnăvie! Așa-i trebuie! Auzi, să umble ea cu farmece! – șuierau țatele.

5 Răutu, tremurând de revoltă și scârbă, fugi: băgase de seamă expresia de lubricitate bestială cu care Avdotia asculta povestirea.

Noaptea, își încuie ușa cu cheia...

Dimineața, când Avdotia îi servea ceaiul, Răutu se sili să-i evite privirea.

Nu-și ridică ochii de pe farfurie nici atunci când ea îi șușui rugător: „Vaniușa!...”

Femeia porni din odaie, se întoarse în ușă, așteptând o clipă, apoi, cu un spasm de plâns stăpânit, se
15 azvârli afară.

N-a mai fost văzută până seara.

După-amiază sosi un poștalion din Turinsk.

Răutu primi la primărie, în afară de autorizația de concediu din partea isprăvniciei, un teanc de corespondență, în care se găsea și o scrisoare de la Tania.

I se tăie răsufierea de așteptare și emoție.

Nu îndrăzni să deschidă plicul până ce nu se zăvorî în odaie.

Tania îi scria:

25 „Dragul meu Vanicica, scumpul și înțeleptul meu soț fictiv,

S-a consumat! Marele eveniment s-a săvârșit: am dat ultimul examen. Peste puține zile am diploma de moașă și de subchirurgă!

30 Și pe urmă...

Mi s-a și adus la cunoștință că, în calitate de soție a unui criminal de stat, deportat în Siberia, nu

voi fi îngăduită să practic la Odessa, nici în alte orașe universitare și nici în centrele cu numeroasă populație de muncitori!...

Atunci unde? În Chișinău?

5 Vai de mine!

Tatiana Răutu, soția viitorului stăpân al Năpădenilor, nora Smaragdei Theodorovna – a *Smaragdei Theodorovna!* – moașă la Chișinău, sub ochii întregii Basarabii!

10 Ori să mă duc chiar la Năpădeni – vorba lui moș Iorgu –, să fac concurență babei Vasilca.

Îmi îngheață sângele în vine numai la gândul să dau ochii cu austeră ta mamă în aceste condițiuni!...

15 Dragul meu Vanicica, vei fi bun și drăguț și cuminte ca întotdeauna, și îngăduitor cu proasta ta de Tania. Să citești liniștit scrisoarea aceasta până la sfârșit, fără a te supăra.

Dragul meu, scrisorile tale mi-au inspirat multă curiozitate și simpatie pentru Siberia.

20 Îmi place natura neatinsă încă de mână de om.

Îmi place și norodul în care nu s-au secăt încă energiile primordiale, care l-au ridicat deasupra animalității.

25 Chiar barbaria, întunericul în care se zbate mă atrage.

Ce câmp vast de activitate pentru o ființă ca mine, care nu visează perspective istorice, care se mulțumește cu proza mărunță a vieții, în dorința-i de-o cât de modestă activitate de folos imediat pentru aproapele.

30 Tu m-ai învățat, iubitul meu!

Ca moașă și subchirurgă, însă, unde aș putea fi mai folositoare decât în Siberia, unde atâtea femei se schilodesc și atâția copii pier din lipsa de îngrijire?

Pentru ce dar să caut alt câmp de activitate?

Pot foarte bine și acolo să ajut omenirea la apariția ei în această vale a plângerii, precum și să-i ușurez trecerea într-o lume mai bună.

5 Nu vor fi chiar mai la locul lor în regiuni polare cataplasmele, lipitorile, păhăruțele, compresele și clismele mele?...

10 Zău, Vaniușa! Te temi să nu te stânjenesc în acțiunea ta? Dar, iubitul meu, cunoști pe frivola, dar cinstita ta Tania.

Niciun cuvânt, niciun gest, niciun gând al meu nu se va pune în calea aspirațiilor tale.

Considerațiuni sentimentale?

15 Cred că încă n-ai motive deosebite de a mă ținea departe, din acest punct de vedere.

Mi le-ai fi făcut cunoscute, nu-i așa?

Dar și pe viitor vei fi liber – înțelegi Vaniușa? –, *absolut liber!*...

20 Nu vei găsi în mine decât o tovarășă, o prietenă, o soră, fericită dacă ar putea să-ți vie în ajutor și în chestiuni de inimă.

Nu am nicio pretenție și mă voi da în lături ori-când sentimentul sau interesul tău o va cere.

25 Dar, până atunci, ce viață fericită în mijlocul sălbătăciunii celeia putem avea!

Tu mă vei ajuta să-mi completez studiile, să-mi lărgesc orizontul, ca și pe vremurile cercurilor din Chișinău. Iar eu, Vaniușa, am luat și lecții de bucătărie de la Bella Ghitis; nu mai sunt așa de stupidă și neîndemănatecă în gospodărie. Știu chiar să fac, după gustul tău, plăcinte cu brânză, lapte cu orez în smântână, *piroșchii* păturite și chiar turtă dulce cu lapte de mac, – zău, Vaniușa!

Pentru ce dar, dragul meu, să ne *morfondăm*¹ degeaba separați, câtă vreme nu avem nimic mai bun de făcut? Pentru ce să stau eu aici, de râsul lumii, ca femeie abandonată din ziua nunții?

5 Pentru ce să dezvălim indiferenților și malițioșilor ficțiunea noastră, care, pentru omul din stradă, aruncă întotdeauna o lumină de tragicomedie asupra femeii?

Vaniușa dragă, sunt hotărâtă să viu, nici nu aștept
10 învoirea ta... plec îndată ce voi pune mâna pe diplomă.

Mă vei da afară, dragul meu?

N-ai tu acolo nevoie, dacă nu de o tovarășă și de o prietenă, cel puțin de o menajeră devotată?

Vania! Vania! Te cunosc, nu mă îndoiesc de tine.

15 Pun dar aici punct și te sărut mult și cu mult drag, ca vechea ta ucenică smerită din Chișinău. Tania Lungu, care a rămas aceeași, devenind credincioasa ta soție *Tatiana Răutu*."

Răutu stătu multă vreme răzămat cu capul în
20 coate; lacrimile recalcitrante îi muiau obrazul.

„Biata Tania! – își tortura el cugetul. Oare își poate ea închipui, sârmana, ce păcătos și stricat este eroul ei? Am eu dreptul, dezvăluindu-mi scăderile, să întinez sufletul acesta atât de candid?

25 Și... apoi... pentru ce?...

Va fi stăpână pe viața ei. Iar pe mine, desigur, mă pândește destinul de revoluționar.

Și-i datoresc atâta acestui devotament, pe care-l merit așa de puțin!..."

30 A doua zi, Ion Răutu porni spre Turinsk.

¹ *Se morfondre* (fr.) – a fi pătruns (de ploaie, de frig); fig. – a se plictisi așteptând ceva, a mucezi (n. ed.)

La despărțire, Lazarev nu-și putu stăpâni satisfacțiunea. Cu luciri de libidinozitate feroce în ochi-i șterși, el prohodii pe Răutu cu salutu-i obișnuit: „*How do you do? Thank you!*“

5 Avdotia se mișca peste tot ca un automat. Nu-și mai ascundea disperarea nici față de bătrânul gelos.

Lui Răutu i se făcu milă și, nu fără malițiozitate față de exuberanțele lui Lazarev, zise strângându-le mâna:

– La revedere, Sebastian Cuzmici și Avdotia
10 Panteleevna! Mă voi întoarce, cred, peste vreo zece zile. Lucrurile mele rămân aici. Nu iau cu mine decât câteva cărți și două-trei primeniri de rufe.

La scânteierea de bucurie, îndată stinsă, a Avdotiei, simți împunsătura reproșului.

15 La Turinsk fu expediată îndată Taniei o telegramă: „Te aștept cu drag și cu recunoștință. Îmbrățișări, – Pimperlic“.

Cap. VIII

ÎN OBȘTIE

Pentru găzduire, în timpul concediului, se îngriji Ceavcehidze.

5 – În interesul conspirațiunii, – declară el hotărât învârtindu-și în jurul degetelor o șuviță din bogata-i coamă încrețită – trebuie să ai o locuință deosebită. Trebuie să fii foarte prudent. Ne ajută foarte mult Prascovia Chirilovna Safonov. Ca femeie din socie-

10 tate, nevastă de mare negustor, ea nu poate fi bănuită și casa ei e mai ferită de perchezițiuni.

La Turinsk, sub conducerea lui Țicorschi, se desfășura în adevăr o activitate intensă: la Ceavcehidze funcționa o presă litografică, unde a și fost imprimată

15 o proclamație; se pregătea apariția unei reviste clandestine; se organizau comunicațiuni poștale sistematice; Jbanov, cu ajutorul lui Prestea și Giurilă, puse începutul unei rețele de adăposturi și de etape conspirative, în vederea evadărilor în masă.

20 Răutu, după atâta vreme de singurătate, luă parte cu pasiune și la activitatea culturală, condusă mai cu seamă de Simion Vichentievici Polieschi – cursuri, conferințe, discuțiuni contradictorii, lucrări de laborator și studii de arhivă.

25 Se încumetă și el să țină o conferință cu subiectul: *Țărănimea ca factor al evoluției sociale.*

Noțiunea fundamentală a sociologiei – susținea conferențiarul – este cooperatiunea.

5 Omul s-a diferențiat, s-a înălțat deasupra animalității, s-a dezvoltat sufletește, numai mulțumită cooperatiunii, care a determinat atât evoluția lui intelectuală și morală, cât și propășirea economică.

Numai prisosul de putere, izvorât din cooperatie, care nu se poate reduce la suma energiilor individuale intrate în ea, a făcut, în adevăr, munca omenească

10 tot mai rodnică și a dat puțință omenirii să crească și să cucerească universul.

Societatea se reduce, în definitiv, la organizația muncii primitive.

15 Progresul rezultă numai din formele mereu superioare de organizare a muncii, din *formele și condițiunile cooperatiei*, de la care atârnă și dezvoltarea mijloacelor de producție, după formula marxistă.

Formele superioare ale cooperatiunii și deci nivelul mai înalt al civilizației au fost însă întotdeauna,

20 în toate fazele istoriei, determinate de rolul și situația în societate a *factorului muncii*.

Factorul muncii, în societatea de astăzi, nu este însă întrerupat numai în proletariatul industrial.

25 Țărănimea constituie majoritatea zdrobitoare a muncitorimii de pe suprafața globului.

Și chiar în țările cele mai industrializate, această categorie muncitorească nu dispăre.

Dacă azi proletariatul industrial are, în Apus, o acțiune atât de covârșitoare, el totuși nu va putea birui

30 niciodată nu numai împotriva țărănimii, dar și fără țărănime, și mai cu seamă în cadrul evoluției mondiale.

Viitorul omenirii atârnă deci de solidarizarea muncitorimii țărănești cu proletariatul industrial, atât în viața internă a statelor, cât și în sfera internațională.

Țicorschi, care, în cursul conferinței, părea preocupat de strâmbăturile lui Mișca, îl felicita, la sfârșit, pe acesta:

– Mă, Toptighine, mă! Felicitările mele! Nu e așa de prost boierul nostru moldovan! He, poate te va avansa și pe tine ca factor al progresului, he?... 5

Ceavcehidze se simțea în al șaptelea cer.

Și Prascovia Chirilovna Safonov, îmbujorată de mulțumire, îi strânse cu multă căldură mâna lui Răutu, rușinat de acest succes. 10

Tânărul conferențiar fu îndată recrutat în corpul profesoral al „universității“ din Turinsk, pentru catedra de economie politică, de mult vacantă.

Obștea discuta cu aprindere șansele de transferare definitivă a lui Răutu la Turinsk. 15

Numai Țicorschi, examinându-și talpa ghetei, se strâmbă:

– Hm! Buun! Să se mai prindă puțină slănină de burta economistului. Slănina e prielnică pentru știință.

Toate planurile însă se risipiră cu un vis frumos. Chiar în seara conferinței, Ceavcehidze șopti la urechea lui Răutu:

– Prestea a fugit. A pornit de-a dreptul prin tundră, spre Ural. În patru-cinci zile va trece munții; acolo va sta la adăpost până ce se va potoli vijelia. Vom primi prin Prascovia Chirilovna o telegramă convențională... 25

Evadarea fu ținută în mare taină, chiar față de obște. Inițiatii așteptau cu înfrigurare vestea de la Ion Prestea.

Un incident stupid precipită însă catastrofa. 30

La vreo trei zile după conferința lui Răutu, fu convocată, pe neașteptate, adunarea generală a obștiei.

Moritz Arunchin, foarte grav, conștient de importanța rolului ce-și asumase, ceru darea în judecată a tovarășului Ceavcehidze pentru imoralitate, pentru compromiterea deportațiunii politice și pentru sabotarea acțiunii revoluționare.

– Pot dovedi, și tovarășul Ceavcehidze nu va tăgădui, că el, abuzând de simpatia și încrederea pe care obștea noastră le inspira lui Safonov, a sedus pe femeia lui, ca un josnic Don Juan în goană după aventuri vulgare. Noi, revoluționarii, – încheie tovarășul Moritz Arunchin – avem nevoie mai ales aici, în Siberia, de sprijinul societății, de simpatia și încrederea ei. Mai sunt însă cu puțință acestea, dacă tovarășii noștri își vor da carieră liberă pornirilor de lubricitate, ducând disoluția morală în sânul familiei lor? 15

Tribunalul se constituie imediat, sub președenția lui Polieschi, și în complectul lui intrară, din nenorocire pentru Ceavcehidze, și femeile – Polejniewa și, mai cu seamă, *pania* Obiedzinska, care era prinsă de o furie canibalică la orice licență conjugală. Fața ei rotundă – despătată în două de cărarea în părul ei negru, lipit de țeastă, parcă, vopsit, ca la păpușile ief-tine de porțelan – fulmina de indignare. 20

S-au afirmat, cu acest prilej, ca apărători pătimiși ai moralei ultragiutate și Artur Schwartzmann, precum și rivalul lui ca arbitru al eleganțelor, pan Waclaw Barszewicz, un tânăr polonez sosit de curând în Turinsk.

Aceștia – amândoi ca scoși din cutie, amândoi cu cărare impecabilă până la ceafă, cu părul inundat de briliantină, amândoi exalând parfumuri violente, figuri de perfectă simetrie, numai că unul era blond și celălalt brun – se arătau acuma cu atât mai implacabili, 30

cu cât curtea lor asiduă fusese total desconsiderată de doamna Safonov.

Rechizitorul lui Moritz Arunchin nu găsi totuși răsunet.

5 Dar Polejniev atacă purtarea lui Ceavcehidze cu multă pasiune și elocvență, care captiva prin adâncă lui sinceritate.

10 Relevă, întâi, germenii disoluțiunii și ai degradării morale, care amenință deportațiunea în înseși condițiile ei de viață.

Numai o severă disciplină, prin stăpânirea instinctelor josnice, poate mântui integritatea suflotească a deportaților, sănătatea lor morală.

15 Altfel, sunt pierduți pentru societate și pentru revoluție.

Dar și răspunderea morală față de victimă?

20 Cu ce drept firea ei entuziasă, încrederea ei în superioritatea morală a revoluționarilor au fost puse cu atâta lipsă de scrupul la această grea încercare, care poate duce nu numai la distrugerea căsniciei ei, dar și la o desăvârșită ruină morală?...

Palid, frângându-și degetele în uitare de sine, Polejniev sfârși:

25 – Ea poate duce și la disoluția obștiei noastre, pentru că nicio comunitate, nicio legătură morală nu mai poate fi între noi și un temperament ca al lui Ceavcehidze.

30 Apărătorul, Țicorschi, distruse cu paradoxele lui neînfrânate ultimele șanse pe care Ceavcehidze le mai putea avea:

– Vă rog să vă uitați la Ceavcehidze, la acest *cunac al* Caucaziei! – își începu el pledoaria. I se pot oare impune lui norme de purtare acceptate pentru fetele de pension? Această vigoare, acest temperament

neînfrânat, și... abținerea călugărească!... Ce este dar în drept să ceară de la el rigorismul vostru? Căsătoria cu vreo aborigenă de mahala? Sau practica amorurilor ancilare? Sau poate frecventarea speluncelor din această cloacă siberiană? Tovarășul Polejniev, care se urcă pe picioaroangele castității cristaline, uită un mic detaliu, că el este fericitul părinte a două serii de gemeni și, dacă aparența nu înșală, el nu a pus încă stavilă activității sale productive... Mai bine să nu insistăm asupra butedei sale atât de spirituale, cât și de delicate, care atribuie starea interesantă a tovarășei Polejniev numai imprudenței de a-și fi atârnat într-o seară pantalonii de un cui deasupra patului conjugal...

15 Aici Polejniev, sufocat de indignare, se ridică cu pumnii înceștați...

Anna Afanasievna însă, plină de voie bună, zâmbitoare, îl potoli cu o privire și cu un gest de mângâiere.

Țicorschi își urmă apărarea:

20 – Cu ce drept dar puteți pretinde ca tovarășul Ceavcehidze să nu-și aleagă pentru pantalonii săi cuiul care îi place? Vă înduioșați de soarta Prascoviei Chirilovna?... Dar poate Ceavcehidze e primul care a făcut ca o ființă, condamnată să mucezească în băltoaca patului conjugal alături de carnea inertă a lui Safonov, să simtă și ea bucuria vieții, care i-a dezvăluit poezia dragostei, care i-a dat clipe de intensă fericire. Ori vă e milă de Safonov? De acest molusc¹, de acest burduf de untură? Pentru ce? Pentru că îi va fi dat și lui să cunoască suferința, agonia îndoiieli,

¹ Neologism folosit în forma din limba rusă (care a păstrat genul – masculin – avut în limbile de origine – franceză și germană). (n. ed.)

spasmele nădejzii și ale disperării? Dar poate fi pentru el altă cale de înălțare până la om? Durerea e marea putere de educație morală. Suferința a transformat pe dobitocul primitiv în ființă rațională... Sau am pierdut pentru revoluție pe soții Safonov? Auziți? Am pierdut pentru revoluție pe cea mai nesățioasă lipitoare a regiunii și pe o isterică bucuroasă să-și acopere deficitul conjugale cu vigoarea și temperamentul caucazian! Ha-ha-ha! Unde ești, Șcedrin!...

10 Verdictul a fost de o severitate feroce: tribunalul declară că tovarășul Ceavcehidze are datoria să-și ispășească păcatul și nu poate curma toate primejdiile decât prin sinucidere...

15 Răutu asistă la judecată ca într-o cameră de tortură. Prin verdictul obștei, se simți și el condamnat. Se produse o lungă tăcere.

Numai Țicorschi apucă pe Mișca de urechi și în-
cepu să-l învârtească prin cameră:

20 – Mă, Mișca, mă, Mișca! Ce noroc ai tu că nu ești nici rus, nici revoluționar!...

Apoi, luând de gât pe Ceavcehidze, îi șopti ceva la ureche, râzând.

Condamnatul se ridică, foarte modest și timid, și se adresă obștei:

25 – Tovarăși! M-ați condamnat la moarte. Nu discut verdictul. Recunosc că vina mea e mare. Mă închin înaintea hotărârii. Dar sunt laș, n-am curajul. Vă rog, – puse el pe masă revolverul – vă rog ca cineva dintre voi să ia asupra-i sarcina de a executa sentința...

30 Din nou urmă o tăcere grea.

Tovarășii se dezmeticiră.

Numai Moritz Arunchin, Artur Schwartzmann și Waclaw Barszewicz ciocoteau de sacră oroare.

Obștia hotărî să rupă orice relațiuni cu Ceavcehidze. Acesta nu se resemnă să suporte ostracismul.

Fără să previe pe nimeni, fără pregătire, fără mijloace, el dispăru chiar a doua zi.

5 După evaziunea lui Ceavcehidze, fatal fură declanșate perchezițiunile domiciliare, care duseră la descoperirea litografiei, la sesizarea manifestului, a materialului pregătit pentru revistă, ca și a corespondenței.

10 Urmară imediat și arestările.

Porțile ospitaliere ale penitenciarului din Turinsk se deschiseră pentru Țicorschi, Jbanov, Giurilă; fu prins după două zile și Ceavcehidze; în sfârșit, fu descoperit și adăpostul lui Ion Prestea.

15 Răutu, prea de curând intrat în confraternitate, scăpă pentru moment de arestare.

După primul moment de consternare, obștea fu cuprinsă de o mare agitație.

20 Dar părerile cele mai contradictorii se încruciau și nu se putu ajunge la nicio unitate de atitudine și acțiune.

Pașnicul patriah Polieschi, deși străin de orice năzuinți de răzvrătire, se crezu dator să se solidarizeze cu tovarășii, dar nu știa cum. Emoționat, pieptănându-și barba cu degetele-i răsfirete, întreba mereu pe Polejniev.

– Ce-i de făcut acum?

30 Polejniev, însă, jignit de secretul ce fusese păstrat față de dânsul, susținea că nu-și poate asuma răspunderea pentru o acțiune asupra căreia nu fusese consultat.

În fond, însă, și el, ca și Polieschi, nu găsea încă formula de solidarizare.

Ion Răutu fu nenorocit.

Catastrofa a izvorât, la urma urmelor, din „cazul Răutu“.

El intrase și personal în conspirațiune, nu putea deci să rămână cu brațele încrucișate.

5 Mănat de un instinct obscur spre închisoare, urmat numai de Mișca Toptighin, care greoi își târa după dânsul buturuga, el se trezi în fața închisorii, unde se întindea o vastă piață, transformată primăvara într-o pajiște acoperită de o verdeață fragedă.

10 Inspectând ferestrele etajului superior, el văzu pe neașteptate pe Ion Prestea fluturând o batistă, – discernă semnalizarea în *moldovenește*: „Să exploatați arestarea noastră, să protestați, ne-am hotărât să opunem cea mai energică rezistență. Am aflat că
15 mâne vom fi trimiși de aici, dar nu știm încotro. Să luați măsuri ca să împiedicați expedierea noastră.“

În poarta închisorii stătea agentul de poliție secretă care-l descoperise și-l arestase pe Prestea.

20 Văzând că nu poate înțelege semnalizarea, agentul se repezi pe poarta închisorii.

Peste puține momente, el apăru împreună cu directorul închisorii și cu comandantul gărzii, urmați de mai mulți soldați din caraulă.

Directorul, intimidat de situație, imploră pe Răutu:

25 – Domnule Răutu, nu se poate! Avem ordine stricte de a nu îngădui nicio comunicație între arestați și dumneavoastră. Vă rog foarte mult, am răspundere, încetați, îndepărtați-vă...

30 Răutu, fără să asculte, urmă să semnalizeze. Deodată însă, Prestea, fiind tras de picioare, dispăru brusc de la fereastră.

Răutu se gândi să strige tot în moldovenește:

– Ascultă Prestea! Vom aștepta pe malul Turei, la podul plutitor. Acolo o să pornim hora.

Între directorul închisorii, agentul secret și ofițerul comandant al gărzii urmă o vie discuție. În sfârșit, ofițerul, înaintând câțiva pași, somă pe Răutu:

– Îți ordon să pleci imediat. Altfel, voi fi silit
5 să trag!

10 Cu toată poza-i marțială, în fața lui Răutu stătea un băiat încă foarte crud, blond și rotund, care părea prins de un acces de isterie. Pe fața-i palidă, desfigurată, tremura fiecare mușchi și vocea i se frângea la fiecare cuvânt.

Dar iată că Prestea, smulgându-se din mâinile paznicilor, apăru din nou la fereastră și se ridică agățat de gratii, strigând:

15 – Măi Vania! căutați o legătură ca să ne putem ține în curent.

Ofițerul, tremurând ca varga, începu să comande încercându-se:

Răutu auzi numai cuvintele: „La ochi!“

I se ridică în față ca o ceață roșie.

20 Prins de o furie nebună, mugi ca o fiară.

– A, canalie! Te fac praf! – și se aruncă orbește asupra plutonului.

35 Nenorocitul de comandant, terorizat, își pierdu cumpătul, se întoarse pe loc și porni fugind spre închisoare, urmat de director, de agent și de soldații găzii...

Răutu se ținea după ei, urlând în neștire.

Din urmă, alerga după el, cu mugete feroce, și Mișca, târându-și buturuga...

40 Triumful lor nu ținu mult. În curtea închisorii se organizează contraatacul.

Crunț lovit cu latul de sabie, Răutu, încă neîntremat cu totul, fu trântit la pământ, ridicat pe sus de străjerii poliției și dus la isprăvnicie.

Bietul Sverlov își trăgea disperat mustața, când în dreapta, când în stânga și întreba mereu pe prizonier:

– Acum ce mă fac eu?... S-a isprăvit!... Acum e
5 prăpăd!...Ce ți-a venit, domnule Răutu? A? Ce-i asta? – se întoarse el brusc spre ușă.

De afară se auzeau strigăte și sudălmii, tropot de pași...

În cancelaria isprăvniciei năvăli întreaga obște
10 de deportați, cu Polejniev și Polieschi în frunte, cu toții foarte agitați, dar mai cu seamă femeile, dintre care pania Obiedzinska zbiera de parcă o jupuia cineva de vie, blăstămând în limba polonă...

Ispravnicul căzu pe scaun. Ochii îi ieșeau din cap.
15 De-abia putu stoarce dintr-însul întrebarea:

– Ce vreți, domnilor? Vreți să mă bateți?...

Polejniev luă cuvântul:

– Domnule ispravnic! Tovarășul Răutu era în-
dreptățit să caute contact cu arestații, pe care vreți
20 să-i expediați tainic. Am auzit că au fost maltratați, cerem să-i putem vedea înainte de plecare...

– Domnilor, domnilor, ce vorbiți, domnilor?
Cum se poate? Nu s-a atins nimeni de un fir de păr
25 din capul lor... Am ordine, domnilor, cele mai severe ordine, domnilor! Nu-i puteți vedea, domnilor!...
Ordine, domnilor!...

– Asta vă privește, domnule ispravnic! – îi obiectă
cu răceală Polejniev. Ordinele pot fi contramandate
și dumneata ești dator să atragi atenția guvernatoru-
30 lui asupra consecințelor ce le poate avea această procedare brutală.

Ispravnicul sări în sus și, torturându-și mustața, îi strigă:

– Bine, domnilor! Telegrafiez îndată Excelenței
Sale. Fiți liniștiți! Îndată ce voi primi răspunsul, veți
fi avizați!...

– Dar ce garanție avem noi că dumneata ai să te
5 ții de cuvânt? – nu se lăsă Polejniev.

– Pe cuvântul meu de ofițer, îți făgăduiesc,
Petre Axentievici, că veți fi avizați. Pe onoarea mea
de ofițer!...

Năvălitorii părăsiră isprăvnicia și, printre ei, ui-
10 tat, și Răutu.

În cursul nopții, spre a para la orice eventualitate,
a fost elaborat planul de acțiune.

Toate drumurile din Turinsk duceau spre podul
plutitor de peste Tura.

15 Răutu, cu un grup de tovarăși, urma să treacă pe
țărnul opus al râului, iar Polejniev cu ceilalți să aștepte
dincoace de pod.

Răutu plecă chiar pe dată, cu Arunchin, Obiedzinski
și Barszevicz.

20 În zorii dimineții, sosi la pod un străjer călare și
opri circulația, ordonând ca podul să aștepte nemișcat
la acest mal.

Astfel se confirma eficacitatea planului.

Trecu un ceas.

25 Pe ambele maluri se îngrămădiră care în așteptarea
trecerei. Dar străjerul nu permitea îmbarcarea lor.

Trecu încă un ceas... alte două ceasuri.

30 Soarele se ridicase sus deasupra orizontului,
când se zări un alt călăreț, alergând în galop dinspre
oraș. Ajuns la pod, după un schimb de vorbe cu po-
darii, amândoi călăreții plecară. Carele fură îmbarcate
pe podul care porni spre țărnul opus!...

Toate planurile fuseseră dejucate.

Prestea cu tovarășii fuseseră, desigur, îndrumați pe un drum de ocol, de mult părăsit...

În oraș, pe Răutu îl aștepta o altă veste groaznică: ofițerul Stepanov, comandant al gărzii, își puse capăt vieții.

Se descoperise că o soră a lui, fostă studentă în Petersburg, se afla și ea deportată în Siberia.

Stepanov, nereușind să intimideze pe Răutu și fugind rușinos de pe teren, după ce dăduse comanda „la ochi“, nu se putu resemna la degradarea, gonierea din armată și închisoarea, care-l așteptau.

Răutu, încuiat în cameră, ca întotdeauna în ceasurile de tulburare sufletească, refuză toată ziua să mai vie în contact cu tovarășii.

În plină prostrație, întins în pat cu plapoma peste cap, el își puna întrebarea: dacă, purtând răspunderea pentru această viață, nu are și el datoria să-i urmeze pilda?...

Dimineața îl găsi încă în zbcucium, neadormit.

Razele oblice ale soarelui aprindeau de la fereastră o fâșie care îl învăluia într-o lumină caldă.

Se așeză la masă, hotărât să se spovăduiască Taniei, înainte de a lua hotărârea definitivă.

– Domnule Răutu! – auzi el de la spate. Sunteți poftit îndată la isprăvnicie.

În ușă stătea paznicul politicilor.

– Pentru ce? – se ridică Răutu de la masă.

– Înalt născutul domn ispravnic are a vă comunica telegrama primită astă noapte de la Excelența Sa domnul guvernator.

– A! Răspuns la cererea noastră? – exclamă Răutu. N-au plecat încă? Îi putem vedea?

Și, turburat, se repezi pe ușă așa cum era, numai cu o șapcă pe cap.

În curtea isprăvniciei stăteau, lângă o troică înhămată la un tarantas, doi jandarmi înarmați până în dinți.

O presimțire îl înfioră pe Răutu.

Secretarul isprăvniciei, pe care îl găsi în cancelarie, îi zise cu un ton sec, „protocolar“:

– Domnule Răutu, din ordinul Excelenței Sale, sunteți transferat la dispoziția domnului ispravnic al județului Berezov. Veți pleca imediat. Tarantasul vă așteaptă.

– Cum imediat? – izbucni Răutu. Lucrurile mele au rămas la Spaskoie, trebuie să am vreme măcar să le aduc! Apoi n-am fost primenit, n-am luat nici rufele pe care le am aici; sunt chiar fără manta. Cum să plec?

În ușă apăru capul zburlit al ispravnicului Sverlov.

Smucindu-și mustața stângă, el porunci secretarului, ignorând pe Răutu:

– Să-l ducă la gazda lui, ca să-și ia ce-i trebuie...

Pornind în galop, trecând pe lângă locuința soților Polieschi, Răutu văzu în ceardac silueta adusă din spate a Ecaterinei Efimovna.

Acasă, abia fu lăsat să-și strângă într-o legăturică cele două schimburi de rufe și șase volume, între care și traducerea rusească a *Criticii rațiunii pure* de Immanuel Kant.

Când tarantasul pornise în goană mai departe, se încrucișă în drum cu Ecaterina Efimovna, care alerga zăpăcită cu o perinuță și o pereche de ciubote pe mână.

Ea încercă să i le arunce lui Răutu.

Acesta îi strigă:

– Rog telegrafiați Taniei!...

Ecaterina Efimovna își zvârli brațele în sus.

În tarantas nimeri numai perinuța și o singură
5 ciubotă.

După o clipă de șovăire, Răutu aruncă ciubota în
stradă, rămânând numai cu perinuța, spre amintirea
vieții animate din Turinsk...

În urmă, stătea încremenită pe loc Ecaterina
10 Efimovna, *stâlp de sare*, ca femeia lui Lot...

PARTEA II

ZORI DE MIAZĂNOAPTE

Cap. IX

ÎN VOIA VALURILOR

5 Iunie 188...

Remorcherul „Kurgan“, noul vapor de călători
al firmei „Frații Toporov & Co.“, cobora pe Irtiș în
jos, trăgând după sine o barja penitenciară.

Convoiul se apropia de căderea Irtâșului în Obi,
10 de unde urma să pornească în sus, spre răsărit.

Soarele era încă la orizont, dar în aer se simțea
suflul nopții.

Viața tundrei se stingea cu încetul; staturile de
rațe sălbaticice, pornind de pe fluviu, se lăsau în mlaști-
15 nile de pe lături; treptat zgomotele taigalei amuțeau.

Apele revărsate nu mai puteau trezi noțiunea de
fluviu. Dacă țărnul drept, ceva mai înalt, mărgeana
încă cu oarecare precizie albia lui, – la stânga însă
nu numai că tufișul de sălcii de pe mal dispăruse sub
20 pânza gălbie, ci apa năvălise și taigaua, sticlind prin-
tre trunchiuri, în răsfrângerii sumbre; iar peste sor-
burile putrede, ea își întinsese luciul adormit peste
toată zarea.

Și tot acest cuprins nesfârșit își rostogolea som-
25 noros valurile tulburi la vale.

La dreapta, de după un buchet de mesteceni, se
zări o cupolă albă de clopotniță, sclipind cu crucea-i
aurită pe fondul întunecat al taigalei. „Kurganul“

trecu prin fața a două uliți de căsuțe negre, ce se dezvăliră de după tufișurile de sălcii ale țărmlui, de care le despărțea un alt braț de apă, larg și galben. Apoi, satul se ascunse după o cotitură. Dar, dând un
5 semnal lung, mașina se opri ceva mai la vale și vasul se apropie, cu roțile nemișcate, de o ridicătură a malului și rămase pe loc, ca la o bătaie de pușcă de mal.

Odgonul se slăbi și căzu în apă. Barjaua – pe care se ivi deodată oarecare animație – mișcându-se
10 încet după curent, își îndreptă prora spre țarm.

De la vapor se desprinse o luntre cu doi vâslași și porni spre pupa barjalei...

Ion Răutu fu debarcat de pe barja aici, pe țărmlu pustiu, împreună cu paznicii săi, jandarmii Feighin
15 și Sinenco.

Luntrea care îi adusese se dezlipi de țarm, ajunse la vapor și fu iar legată dinapoi. Mateloții se suiră pe bord, „Kurganul“ dădu un nou semnal – un șuier prelung; roțile se puseseră în mișcare, rostogolind valuri
20 de apă; odgonul se ridică, se întinse; barjaua își îndreptă prora și, lin, porni în urmă-i.

Și, între cele două dungi lăsate din fugă prin apele pustii, umbra neagră a barjalei, imensă și sinistră, urmărea îndărătnic, ca și cugetul necurat al făcătorului de rele, silueta cochetă a remorcherului...
25

După o cotitură acoperită de brazi, dispăru mai întâi vaporul albăstriu, apoi carapacea neagră a barjalei, valorile din urmă se neteziră... Peste câteva clipe nu se mai auzi nici huruiala mașinii, – numai o dungă
30 de fum negru se înălța spre cer...

După trei zile de goană nebună în căruța poștei până la Tobolsk și alte trei în cloaca barjalei de ocași,

Ion Răutu, istovit de emoțiune și oboesală, de ne-somn, de necunoștința zilei de mâne, veșnic torturat de aceleași întrebări – *Încotro? Ce va fi? Ce va face Tania când nu-l va mai găsi la Turinsk?* –, urmărea
5 cu încordare, tulburat, dispariția convoiului.

Până și jandarmii păreau impresionați de măreția decorului.

Soarele se scufundă după pădurea de brazi de pe celălalt țarm. O dungă de roșu aprins lumina tot apusul și nordul și, pe fondul ei, ca printre flăcări, se
10 profilau vârfurile negre. Sub cerul senin, raze viorii se refrângeau în fășii irizate pe oțelul întunecat al apelor întinse și aruncau luciri roșietice pe tufișurile de sălcii și pe mestecănișul de pe malul drept.

Totul era învăluit în lumina zilei, dar natura dormea!

Niciun sunet de viață nu rupea tăcerea limpede a acestei feerii luminoase, niciun ciripit de pasăre nu învia văzduhul, nicio țâșnătură de pește nu frângea
20 oglinda sumbră a apelor, nicio făptură nu venea să împrăștie coșmarul singurătății sălbatece a acestei nemărginiri mute, cu atât mai apăsătoare în zorile vii ale dimineții.

Seara și dimineața, noaptea și ziua, se topiră
25 într-un vis de tăcere și de lumină.

Feighin, cu o sudalmă grea, ca un aer de pivniță, șterse toată magia.

Lung și deșirat, cu o barbă căruntă veșnic încălcită, și cu urechi mari, clăpăuge, cu niște aripi păroase,
30 sergentul Feighin clocotea din pricina desconsiderării, pentru motive tainice, a galoanelor sale de către colegul său, Sinenco – un om scurt și îndesat, cu

o mustață groasă ca o perie –, cu îndărătnicia de *habol* scrisă pe obrazu-i negricios.

– Ce holbezi ochii așa? – sâsâi Feighin printre dinții săi știrbi. N-o să dormim aici, pe mal, trebuie să găsim pe diavolul de primar, pentru luntre și vâslași, – vorbea el parcă către Răutu, dar privind furios la Sinenco. Mișcă-te... *dvoreanule!* – se oțărî el, în sfârșit, fără adresă precisă.

Neputând nimeni dezlega acest conflict ierarhic, Feighin se răzbuna de vanitatea lui jignită împotriva lui Răutu și a vâslașilor, pe care îi recruta cu brutalitate, invocându-și titlul de „om împărătesc“....

A doua zi, luntrea care purta convoiul lui Răutu se înfundă în deșertul de apă, după ce clopotnița albă a Samarskului se șterse în depărtare.

Un vânt ușor bătea dinspre apus, încrețind pustiul cenușiu al fluviului, și valurile, izbindu-se de țărnul drept, se sfărâmau în spumă gălbuie.

Spre a se pune mai la adăpost de vânt, luntrea se apropie de țărnul stâng, închipt de vârfurile rare ale pădurilor inundate, printre care pânza întunecată a apei se topea în vălul fumuriu al cerului, lăsat greu în jos, ca o abureală sură, încât până și contururile șterse ale țărnelui îndepărtat din cealaltă parte păreau înecate în ceață.

În această monotonie sumbră, nici măcar rotirea soarelui nu mai putea însemna hotarul între zi și noapte...

Și numai loviturile încete ale lopeților măsurau, leneș, curgerea vremii.

... Depărtându-se de malul pustiului al Samarskului, Răutu pierdea cel din urmă contact cu „civilizația“ –

reprezentată fie chiar numai prin coșul fumegând al vaporului, care, o dată pe săptămână, în cele trei sau patru luni de navigație, târa la remorcă spre răsărit câte o barja de ocași.

Oricât de subțire și șubredă era această legătură, rupea ei îl scotea parcă cu totul din sfera morală a lumii de azi și-l arunca cu milenii în urmă, în starea unui primitiv care, în fața naturii nepăsătoare, nu mai poate găsi resursele pe care le dă omului civilizat munca acumulată a generațiilor dispărute.

Răutu se simțea astfel prins în sorburile tundrei și transpus în alte epoci geologice...

Cerul se înnoară...

Urmară zile după zile, în luntre, între vălul întunecat al norilor și nesfârșita pânză a apelor...

Același pustiul monoton, de valuri galbene, revărsate peste malurile mlăștinoase, însemnate abia ici și colo de brăul zdrențuit al tufişurilor sărace de salcie pe fondul pădurilor de mesteceni sau de brazi.

Dar tundrele ruginite se fac tot mai dese și pădurile tot mai joase, iar în ele se rădesc tot mai mult petele albe de mestecăniș și se închide tot mai neagră taigaua nepătrunsă, de brazi, în nemărginirea ei întunecată.

Răutu pierduse de mult socoteala zilelor nețăr-murite de noapte...

Trece o stațiune după alta; la început, un sat, două, rusești; apoi, tot mizerabile așezări de osteaci; vâslașii se schimbă; jandarmii se ceartă; Feighin se năpustește ca o fiară asupra obidiților fii ai tundrei; câte-va clipe de tulburare și zgomot, – și iarăși sute, și sute de kilometri pustiului...

Aceleași patimi mici, aceeași sălbătăcie, aceeași cruzime și înjosire... O lume redusă la câteva scânduri

şubrede, mereu departe de ţărmurile ascunse în ceaţă; şi în acest microcosm, nişte fiinţi înrăite şi învrăjbite îşi duc toată viaţa materială şi se zbugiumă într-o abjectă intimitate şi strâmtoare, incompatibilă nici cu cel mai elementar simţ de demnitate omenească, fără
5 putinţa de a păstra vreun decor sau respect de pu- doare, chiar când pe bord se află o femeie...

Tundra îl sorbea pe Răutu tot mai adânc.

Ajunse să privească fără tulburare şi isprăvile lui
10 Feighin, care, mai ales de când luntrea se înfundase printre satele oropsite ale osteacilor, se dădea la adevărate saturnalii de cruzime şi sadism cu nenorociţii locuitori ai taigalei, cu totul dezarmaţi în faţa atotputerniciei „omului împărătesc“ – cum îşi zicea el cu fală.

15 ... Şatlimsk...

Pe ţărmul drept al fluviului abia se pot desluşi între tundră şi pădure vreo zece bordeie cu totul înecate, afară de mica ridicătură de pământ din jurul a vreo două *urte* dărăpănate de la margine.

20 Când luntrea se apropia de ţărm, pe această ridicătură se observă o mişcare neobişnuită şi o larmă nedesluşită de glasuri omeneşti tremura prin pustiul tundrei.

Prora se izbi de ţărm. Uimiţi, călătorii rămaseră
25 o vreme în nemişcare.

Prin mîzga hleioasă, câteva zeci de pitici, pociţi şi stranii, se zbăteau într-un vâlmăşag de forme omeneşti împleticite – capete însângerate, picioare pe jumătate goale agitate prin văzduh, braţe încordate,
30 mâni încleştate.

Din grămadă, ca dintr-un enorm muşunoi omenească, se auzea când un ţipăt de femeie, când un gemăt

înăbuşit sau un răget fioros, în care aproape nici nu se mai putea ghici o voce omenească.

În răstimpuri, de sub zvârcolirea trupurilor încolăcite, izbutea să se smulgă câte un chip bestial, rupt
5 şi plin de glod, care, abia ţinându-se pe picioare, apuca o scurtătură de lemn şi căuta să dea în grămadă, dar, căzând deasupra ei, era îndată acoperit de alte trupuri. Sau vreo femeie cu părul vâlvoi, numai într-o cămaşă zdrenţuită, se căţara în vârful piramidei de
10 trupuri omeneşti, spre a se prăbuşi îndată în mijlocul ei, cu ţipete sălbatece...

În această încăierare năprasnică nu se mai putea spune cine cu cine se bătea. Fiecare lovea orbeşte în toate părţile şi cu toţii se năpusteau cu o furie nebună asupra fiecăruia în parte.
15

Un sat întreg părea căzut în demenţă: cu toţii erau beţi – aşa cum pot să se îmbete numai osteacii, degeneraţi înainte de a fi ieşit din sălbăticie şi cărora civilizaţia le-a adus numai alcoolismul şi boale abjecte.

20 Se putea ghici numai de cât că, nu de mult, a trecut pe aici vreun mare *negociant* de blănuri, care a uzat prea larg de instrumentul de schimb – clasic pentru aceste regiuni, deşi oprit de lege –, basamacul otrăvit...

În focul luptei, nimeni nu băgase de seamă sosirea luntrei.
25

Feighin îşi simţi, bineînţeles, cel dintâi chemarea; el sări din luntre şi vocea lui răguşită acoperi zgomotul bătaliei:

– Mă liftă spurcată!... Unde-i măgarul cela de staroste al vostru?... Acuş bag sabia în el!...
30

Abia vreo două sau trei capete se întoarseră pentru o clipă...

– Acuşi vă vin eu de hac, păgânilor! – se repezi Feighin, adus îndată în stare de incandescenţă...

Suduind cât îl ținea gura, el dădea cu călcâiele ciu-
botelor în grămadă, lovea orbiș în toate părțile cu teaca
săbiei... loviturile răsunau ca în lemn... degeaba!...

Deodată, el apucă din grămadă un picior și începu
5 să-l tragă din răspuțeri:

– Las că te scot eu, faraoane!

Și un om desprins cu sila din ghemul de trupuri
încâlcite, târât de picior, ca un câne de coadă, bălă-
bănindu-și capul prin mătza cleioasă și căutând să
10 se rezeme în mânilor tremurătoare, fu tăvălit așa până
la mal și aruncat, cu ajutorul izbiturilor de ciubote,
în luntre...

Un urlet de fiară răsună de pe mal, puțin după aceea:

Feighin, care apucase de păr o femeie, o trăgea fără
15 milă spre luntre... dar ea, încleștându-și mânilor de alții
și mugind de durere, nu se lăsa; capul, cu gâtul lung-
git, îi atârna de părul strâns în pumnul lui Feighin. Și pe
când acesta, după ce o smulse din grămadă, o târa spre
mal, zdrențele cămășii ei fâlfâiau prin aer, lăsându-i
20 aproape gol trupul slab, plin de noroi și de sânge...

Al treilea vâslaș, recrutat în același chip, fu în
sfârșit zvârlit lângă ceilalți...

Luntrea se depărtă de țarm...

Pe îngusta limbă de pământ înconjurată de apă,
25 încăierarea sălbatecă urma înainte; luptătorii parcă
nici nu băgaseră de seamă dispariția tovarășilor...

Răutu se uită la cei din luntre.

Mici de statură, cu spetele largi, cu picioarele
scurte și cu fețele galbene pământii, acum mânjite și
30 pline de zgârieturi și de vânățăi grozave, – ei nicio
clipă măcar nu-și îndreptară spre satul abia părăsit
ochii lor negri și mici, înfundați deasupra nasurilor
largi și turtite. Abia rupți cu sila din învălmășeala

aceea și amețiți încă de băutură, – și nimeni nu se inte-
resase dacă au mâncat ceva și dacă vor avea ce mânca
în cele douăzeci de ceasuri, poate, până la stația urmă-
toare, – acești gnomi de pe Obi, muți, trăgeau auto-
5 matic la lopeți... Și niciun cuvânt de protestare! Nicio
întrebare măcar: cu ce drept și cu ce scop au fost ei
prinși din mulțime și puși la muncă?...

Și lopețile, în ritm măsurat, despicau valurile...

... O ploaie mărunță acoperă cu pulbere de be-
10 șici gălbui fața neagră-vânăță a apei.

Nu se mai vede nici umbra țărmlor drept, nici
tufele înecate ale celui stâng...

Luntrea stă parcă pe loc, închisă într-un cerc. În za-
dar cad lopețile prin apele moarte, ele nu mai pot rupe
15 acest cerc vrăjit, mărginit de rețeaua umedă și rece.

Răutu, într-un suman subțire și în cămașa-i de
pânză, muiat până la piele, tremură de frig. Frigul a
răzbit și pe Feighin, învălit într-o pocladă. Chiar și li-
niștitul Sinenco își pierde răbdarea și-i zorește întruna
20 pe vâslași să dea mai repede. Aceștia își încordează o
vreme brațele obosite, dar țărmlor rămâne mereu as-
cuns după vâlul îndărătnic al ploii... Cerul coborât își
cerne neobosit lacrimile mărunte și dese...

În sfârșit! Norinsk...

25 Numai vreo cinci șase iurte, îngrămădite pe o co-
lină destul de înaltă, la adăpost de apă.

Feighin se îndreptă hotărât spre iurta mai ară-
toasă de la margine, se plecă de-a bușilea și anevoie
se strecură prin gura ușii, joasă și îngustă, în care
30 chiar un om mai puțin lung n-ar fi putut intra decât
aproape târându-se.

Răutu îl urmă... dar nu apucă să-și plece capul,
când o lovitură puternică în piept îl răsturnă aproape

pe spate. Feighin, ghemuit, sărise din iurtă parcă ars și, frecându-și fruntea, începu să scuipe și să înjure:

– Ptiu!... Spurcăciuni... Parcă-s câni!...

Sinenco râdea pe sub mustață:

5 – Bre-bre-bre!... Parc-ai fi fată mare... Se vede că n-ai mai fost prin meleagurile astea... și intră liniștit în iurtă.

10 Bordeiul – clădit din bârne negre, fără ferești, fără tavan, fără sobă, în locul căreia ardea în mijloc un rug mare – era plin de fum, care ieșea jumătate pe ușă, jumătate printr-o gaură tăiată drept în acoperiș, acum astupată puțin cu niște coajă de mesteacăn, ca să nu bată ploaia înăuntru.

Înăbușit de fum, Răutu plecă capul.

15 În jurul focului ce pălpăia pe rug, pe o ridicătură joasă de pământ bătătorit, erau lungiți mai mulți osteaci, bărbați, femei și copii, goi sau abia acoperiți cu câte o zdreanță. Cu toții dormeau duși, afară de vreo două părechi, care nu păreau impresionate, nici jenate de musafirii neobișnuiți...

20 Cu tot fumul și ventilația largă, în iurtă duhnea un miros greu de untură de pește râncedă.

Feighin, plecat peste genunchi, spre a se feri de fum, scuipa și înjura fără astâmpăr.

25 – Ptiu, lighioane spurcate! Scoală-te câne nerușinat! – se năpusti el, clocotind de mânie, asupra unuia dintre bărbații care nu dormeau și, ridicându-l de spate de lângă nevastă-sa, îl azvârli cât colo, în picioare.

Omul, bezmetec, se clătina...

30 Prin valuri de fum, Feighin călca furibund, cu ciubotele pline de apă, peste trupurile lungite în jurul rugului; din zvârcoleala de forme nedeslușite, oameanii săreau speriați din somn.

Sinenco se dezbracă și-și atârnă cu socoteală mantaua și muniția de o grindă mai la o parte, apoi se așează, numai în cămașă și nădrași, lângă foc, pe locul rămas liber la marginea patului de pământ.

5 Răutu îi urmă pilda, cu umerii strânși de sfială și de zgust...

– Ce poți găsi de mâncare la dihaniile astea?... Crăpare-ar și le-ar fi de cap! – bodogoni posomorât Feighin.

10 – Ia, tot s-a găsi ceva pește proaspăt pentru o ciorbă! – răspunse netulburatul Sinenco. Se cheamă că-i fiertură... și cu ce mai avem noi... Nu ești aici la tine acasă... Ia, fă-ne rost de ceva, gospodino! – se adresă el către o bătrână scurtă și osoasă, care își lega, într-un colț, capul despletit cu o petică.

15 Răutu nu avu tăria să guste din bucătăria babei și se mulțumi cu o coajă de pâine, veche de mai multe zile și muiată de ploaie. Feighin, scoțând ciorba din ceaun cu o lingură de lemn, se strămba și înghițea în silă. Numai Sinenco, ca un adevărat stoic, mânca în liniște și cu poftă...

O fetiță de vreo cinci ani, galbenă-verzuie și zbârcită, toată goală și plină de bube suspecte, suga un cap de pește pe care i-l întinsese Sinenco...

25 Răutu sări afară din iurtă...

... Apă și cer plumburiu... Țărmurile îndepărtate se topec în ceață... Soarele nu mai străbate vălul de nori; fără sfârșit dăinuiește amurgul monoton...

30 Și tundra fără fund soarbe tot mai adânc în bezna-i neagră viața luntrii, pierdută pe valurile pustii...

Răutu, sleit de puteri, ațipise stând pe banca-i îngustă cu capul între mâinile sprijinite pe genunchi.

Deodată, o lovitură puternică îl făcu să-și deschidă ochii: Feighin, întinzându-și fără voie piciorul, îl izbise în piept. Răutu se uită un moment la obrazul acesta roș-vânat, la nasul coroiat ridicat spre cer, la urechile păroase, îndepărtate ca niște aripi, la gura știrbă deschisă, care duhnea încă de rachiul rechiziționat la ultima stație; și deodată, aruncă cu putere de pe genunchii săi piciorul lui Feighin. Acesta, buimăcit, sări din somn și începu să sâsâie, amenințând cu degetul:

– Să nu mă scoți din sărite cu fasoanele astea! Nu ești decât, mă înțelegi, un pârilit de *arestant*... Dă-te la o parte, mă înțelegi, este acolo loc și pentru piciorul meu...

Lui Răutu îi tremurau buzele și ochii i se aprinseră:
– Ascultă, canalie bețivă! – și chiar el se miră de vocea străină ce-i șuiera printre dinții încheștați. Dacă nu te liniștești odată, răstorn luntrea!...

Feighin, prostit, rămase cu gura căscată, holbând ochii. El văzu, din mișcarea isterică cu care Răutu își și pusese mâna pe bordul luntrii, că e în stare să aducă la îndeplinire amenințarea-i nebună...

Și cine știe unde mai putea duce pe Răutu viața înciumată din acea coajă de nucă, rătăcită prin nesfârșirea Obiei, dacă o întâmplare năprasnică nu venea să-i tulbure până la adâncimi nebănuite tot sufletul.

La Kondinsk, pe la jumătatea drumului spre Berezov, locuitorii atraseră băgarea de seamă a jandarmilor că vântul pare a se schimba și-i sfătuiră să mai aștepte, căci de se întorce cumva dinspre miazănoapte împotriva cursului apei, îi amenință o mare furtună, ca întotdeauna pe aceste șesuri întinse și înclinate spre nord.

Dar pe călători îi anima numai o dorință: să scape cât mai grabnic de această caznă.

Nu numai Feighin, ci chiar și cumpănitul Sinenco nu mai era dispus să asculte sfaturi de prudență.

Pe Răutu nu-l întreba nimeni, dar el era și mai zorit decât ceilalți.

Vântul se tot întărea, intrând în luptă cu cursul apei, vâslașii lucrau din lopeți mai cu stăruință.

Vremea curgea leneșă...

Crestele galbene se tot înmulțeau, valurile tăiau acum fluviul de-a curmezișul și ajungeau până la malul de dincoace.

Cârmaciul – un osteac scund, cărunt și posomorât, cu peri rari în barbă – se încrunta tot mai tare.

Pe la jumătatea drumului spre Șarkalinsk, unde trei brațe paralele se împreunează ca într-o mare, țărmul drept abia se mai putea ghici în depărtare; iar la stânga, apa se pierdea în fundul zării. Ea nu mai înfățișa aici nici slabul scut al vârfurilor de copaci înecați și toată fața ei clocotea...

Între valurile negre, toate încrestate acum, se săpau brazde tot mai adânci și spuma lor se făcea tot mai *albă*...

Pe cerul întunecat, fugeau tot mai repezi volburi de nori groși; vântul creștea iute într-un uragan și vâjâia între crestele de valuri.

Cârmaciul îndreptă luntrea spre țărmul înecat din stânga.

O clipă, pe coamă, Răutu zărește tufele negre plecate, peste care sar, zdrobindu-se în pulbere, stânci de apă...

Dar tot e mai aproape până acolo decât până la țărmul drept... și e o nădejde de adăpost...

Luntrea e plină de apă...

Cârmaciul își face cruce, aruncă poruncitor lui Feighin un căuș de lemn... nu se aude ce spune... El se apleacă din nou peste mânerul cârmei, pândind cu încordare clocotul valurilor...

Bătrânul osteac parcă a crescut și pare acum un uriaș... Spre el sunt ațintite toate privirile...

Un val izbește în coastă, din dreapta, – luntrea se culcă... Feighin, cu un scâncet, se apucă cu mâinile de bord și scapă căușul... Sinenco îl prinde iute și se aruncă să scoată apa... Picături! Feighin își smulge chipiul din cap și, cu mișcări înfrigurate, îl ajută... Și Răutu se repede cu pălăria lui...

Vântul bate din spate, – ei merg acum împotriva apei, după valuri.

Din nou se văd o clipă tufele țărmlui stâng... mai aproape!...

Și iar întuneric.

Dar Răutu nu se mai uită în lături...

El își vede numai pălăria plină de apă... goală... iar plină... repede, mai repede... nimic mai mult... nimic... totul e aici... toată viața!...

Iarăși pe coamă: linia țărmlui drept e frântă și dispare sub talazuri uriașe, care sunt aruncate spre cer, vrăjmașe, în fantastice blocuri negre de apă și se prăbușesc mugind în prăpastie, – iar de cealaltă parte, toată zarea fierbe în spumă albă, prin care înnegresc, ici colo, vârfuri ascuțite...

Drept sub picioare, în fund, o pată neagră de tufe, peste care se sfarmă valuri...

Și luntrea cade printre vârfurile dese de brazi înecați... valul s-a dus... Dar cârma e ruptă... Oamenii, în spaimă nebună, se apucă de crengile subțiri... ele se pleacă neputincioase, se frâng...

Aici, în desiș, zbciumul valurilor sub luntre e mai slab, dar din afară se ridică un părete negru, tot mai înalt. Toate adâncimile uriașului fluviu se rostogolesc spre cer, se azvârl nebune și îneacă totul...

Întuneric...

Luntrea, dintr-o smuncitură, e aruncată în sus printre crengi și se prăvale în beznă... O lovitură strașnică în fund... o pârâitură...

Valul a trecut... Luntrea însă, spartă, începe să se scufunde încet, încet.

Feighin, cu capul gol, cade gemând în genunchi:

– Doamne, Doamne, miluiește-ne pe noi păcătoșii... Fecioară născătoare de Dumnezeu... Maică Precistă... Tatăl nostru care ești în cer... Fie voia ta...

Iartă-ne greșelile noastre!...

Sinenco se lasă și el în genunchi și-și face cruce largi. Osteacii îl urmează, tăcuți și resemnați.

Pentru Răutu, aproape din copilărie cerul e gol... Dar acum el e adânc mișcat de această topire a sufletelor atât de disparate într-o rugăciune obștească...

Și se surprinse uimit și înduioșat cu un gând venit din întunecimile adânci ale sufletului său: „Tania și ea, desigur, s-ar fi rugat acum!...”

– Fraților! – răsună adânc vocea lui Feighin.

Iertați-mă dacă v-am greșit... Ooo! – izbucni el în hohote de plâns; apoi îl sărută pe Răutu pe frunte, pe ochi, pe obraji. Picăturile reci de apă murdară îi picurau din barbă și din mustați, se amestecau cu lacrimile-i fierbinți pe obraji lui Răutu...

Luntrea se afunda mereu: apa îi ajungea acuma aproape de margine și, la fiecare tremurare de unde, se vărsa înlăuntru...

S-a sfârșit...

Vremea se opri. În viitor nu mai era nimic... nimic, decât o așteptare oarbă...

Iar trecutul întreg se condensă într-o viziune orbitoare, de o singură clipă.

5 Răutu își *văzu* într-o singură fulgerare întreaga lui viață, de la cele dintâi amintiri de copil; chiar amănunte de mult uitate i se iveau acum în față, în contraste puternice de lumini și de umbre...

10 Dar mai ales o vedenie, din tainițele nelămurite, îi prinse tot sufletul și, minunat, îl umplu de o bucurie senină.

Femeia palidă, cu ochi morți, din librăria liceștilor din Chișinău... Când îi dă ceasul lui... uite cum îl privește!... Iată... Doi ochi larg deschiși și aiuriți îl țintesc... apoi s-aprinde în ei atâta recunoștință nesfârșită și bucurie nebună...

Cu aceeași ochi parcă îl privește acum și bătrânul osteac...

Pentru ce?

20 Fundul lunții se oprise într-un trunchi sau într-o ramură mai groasă a bradului înalt pe lângă care se prăvălise...

Aici era mai multă stabilitate și mai puțină amenințare de scufundare imediată...

25 Dar însăși această stabilitate relativă făcea mai mare primejdia ca valorile din afară, izbind în coșul subred al luntrei, să o sfarme în bucăți.

Și furtuna clocotea cu aceeași furie...

30 Câtă vreme va putea să reziste luntrea? Și câtă vreme vor mai putea să lupte oamenii aceștia istoviți?...

... Osteacii, tăcuți și smeriți, scot apa din fundul lunții, Sinenco îi ajută; Feighin ține strâns de mână pe Răutu, de care nu se mai dezlipește...

Din când în când, vine un val năprasnic și, urând, cade asupra-le; luntrea pârâie; oamenii se încleștează de crengi, s-o țină pe loc; valul trece, lăsând din nou apă în trupul schilodit al lunții...

5 Și viața reîncepe...

Câte clipe sau câte ceasuri trecură astfel în spasmele stilhiei și în așteptare mută, nici Răutu, nici ceilalți nu puteau spune.

10 În realitate, zile întregi s-au scurs așa în bătaia uraganului, în viforul acestui veșnic amurg fără soare și fără umbră de noapte.

15 Dacă fiecare val suspenda cursul vremii, – viața nu se oprea, ci, nu știu cum, se adâncea și se lumina. Și, în răstimpurile de liniște relativă, fiecare clipă trăită avea un cuprins de nesfârșire.

Când luntrea s-a mai golit de apă, bătrânul cărmaci își umplu luleaua și se căzni în zadar cu amnarul să aprindă iasca umedă.

20 Cremenea scăpără; și aceste scânteii sau mișcări liniștite ale bătrânului, cu degetele-i noduroase, aduc o stranie potolire de sine, – cu toții urmăresc micile scânteii albastre ce se aprind și se sting în văzduhul posomorât...

Viitorul pieri din gândul tuturor...

25 – Ce-i și viața omului! – zice încet și potolit Feighin către Răutu. De mic am fost luat de la părinți – cu sila... îmi aduc aminte numai de o femeie tânără, cu ochii negri – mama, care vroia să mă smulgă din mâinile soldaților... Șeptesprezece ani – slujbă nu ca acum – muncă silnică... Când a venit legea cea nouă, se auzi că au să ne dea drumul acasă... 30 Unde era să mă duc?... Nu știam nici de unde sunt, nici cum îi cheamă pe părinții mei... Feighin am fost numit mai mult în batjocură – în *canton* – când

m-au botezat... Și, într-un rând, cum stăteam așa, cuprins de gândurile astea, ca sentinelă la magazia de pulbere, deodată aud un răcnet: *Dormi la post, canalie!...* Căpitanul!... Vânat de mânie, ridică sabia și-mi dă cu mânerul în față, și dă-i, și dă-i... Am fost găsit pe pământ, așa, amețit, plin de sânge, cu nasul sfărâmat și dinții rupți... Căpitanul, pesemne, fugise... Vremurile se schimbaseră... Și mi-a venit așa o ciudă și o răutate la inimă! O să vadă el, să schilodească așa oamenii!... Are să se plimbe ras și în lanțuri! Și, culcat la spital, numai ce văd o fetiță, așa, micuță, de-o șchioapă, cu ochisorii limpezi, – fata căpitanului... Și-mi spune cu glăsciorul ei dulce așa: *Ești mai bine acum, moșule?... Mama îți trimite puțină dulceată...* și-mi întinde cu mânuțele ei un găvănoșel... Mă uit, mă uit așa în ochisorii ei limpezi... pun mâna pe căpșorul ei și zic: *Nu vrei să mă pupi, drăguță?...* Ea își întinde buzișoarele, drăguța de ea... Am sărutat-o, și mi-am făcut cruce, și i-am zis:

20 *Spune-i mamei să fie liniștită, – atât.*

O fi crescut mare... Măritată de mult... cu copii... nu m-a uitat: Va auzi Dumnezeu rugile ei!

Și tăcu.

Simțise și acesta nevoia de a-și opri gândul la singura clipă, poate, senină din viața lui zbuciumată...

25 – Ce tremuri așa? – întrebă el pe Răutu și-i vârî mâna la piept sub suman. Ți-i frig? Ești ud leoarcă... Sumanul ți-e subțire și dedesubt ești numai în cămașă... Stăi! Mantaua mea e mai groasă... am și o jiletcă de

30 lână pe sub *mundir*... Pe mine nu m-a răzbit așa...

Răutu, care își regăsise parcă sufletul lui Vania din Năpădeni, zâmbi blajin și recunoscător, împăcat.

Și luntrea se clătina mereu în bătaile vântului, între crengile înlăcrămate ale bradului înalt...

...Viața parcă n-a căpătat un înțeles decât... din clipa când și l-a pierdut pentru fiecare în parte din acești oameni, strânși în coaja lor de nucă, în mijlocul valurilor înfuriate!...

5 Câtă vreme fiecare din ei avea – în afară de viața din luntre și mai presus de ea – o țintă deosebită, în care își punea tot rostul, sufletul lor era otrăvit de dușmănie și de scârbă.

10 Și acum... câtă lumină, când *totul e* mărginit la cele câteva clipe ce le-au mai rămas de trăit pe aceste scânduri, înainte de a fi înghițiți de valuri!...

Și nimic nu va mai rămânea din ei decât niște oase acoperite de mălul țărmlui pustiu.

15 Și timp de veacuri, fiecare primăvară va arunca peste ele un nou strat de mâl, și ghețurile iernii le vor înfunda tot mai adânc în pământul mlăștinos... Până când, poate, vreun antropolog va descoperi, odată, o stranie colecție de cranii...

A!... Scopul vieții!...

20 În goană după scopuri închipuite, mai presus de această singură realitate – de la certurile de bucătărie, până la conflictele de pe arena vieții istorice –, toate clipele sunt otrăvite de ambiții, de ură sau de scârbă, în exasperarea sălbatecă a cruzimii sau a indiferenței

25 față de semenii... Chiar când creștinul își urmărește mântuirea sufletului pentru vremea de apoi, ca un dar mai prețios decât viața în această vale a plângerilor, – încă fumează rugurile jertfelor omenești sau inimile se amorteșc în chillii de pustnici...

30 Dar atunci când, la capătul scurtei călătorii, vine ceasul suprem, din tot zbuciumul ei nu rămân în față conștiinței decât clipele de bucurie senină, când în tremurul de dragoste au fost biruite toate năzuințele

deșarte, ce păreau frumoase și înalte numai sub imboldul patimei oarbe...

Dar și câte alte morminte nu sunt decât tot măr-turii ale unor vieți risipite în deșert...

5 Furtuna vâjâia neconținut...

Dar bătrânul osteac, de o bucată de vreme, ridică din când în când capul și privea cu încordare spre apus; el voia parcă să spună ceva, bărbia cu peri cărunți și scurți îi tremura, dar lăsa din nou capul în jos, în tăcere.

10

În sfârșit, arată cu mâna-i vânoasă:

– Semn că se schimbă vântul... dacă vine ploaia ceea aici...

La apus, pe fondul norilor cenușii, care fugeau în sus, învăluind tot cerul, apăruse acum o pată neagră de nori plumburii, de care parcă atârnavă niște fășii întunecate, lăsându-se drept în jos, peste spuma valurilor sfărmate.

15

Peste mugetul apei, crește un ropot îndepărtat... Mai tare, tot mai tare și mai aproape... Norii negri cuprind zarea până-n răsărit... O picătură... alta... și deodată – potopul!... parcă toate zăgazarile cerului s-au rupt; picături grele și dese sfredelesc valurile...

20

Un vâl negru închide totul, nu se vede nimic mai departe de marginea deșisului de brazi înecați, în mijlocul căruia se clatină luntrea...

25

A trecut. Ploaia cerne mărunt... a stat...

... Luntrea e golită iar de apă: vâsleșii rup niște rogojini și le bat cu băgare de seamă prin toate crăpăturile; bătrânul scoate securea și, cu ajutorul unei bănci, drege în grabă cârma... Și pânđește iarăși, încordat, clocotul de valuri; și din nou el pare că crește în văzduh și toate privirile sunt ațintite asupra lui...

30

... Luntrea e scoasă acum dintre crengi și lăsată în voie pe apă. Oamenii își fac cruce:

– Cu Dumnezeu înainte! – zice, adânc, Sinenco. Luntrea iese din deșis și saltă pe valuri...

5

Despre partea aceasta a drumului, până la Șarkalinsk, Răutu își aducea aminte numai cum, în luptă cu valurile zbuciumate, atunci când jandarmii se perindau cu vâsleșii la scos apa din luntre și la lopeți, vru să vâslească și el, dar Feighin îi zise foarte aspru:

10

– Stai locului, mă rog! Ne lipsim noi de serviciile dumitale.

Dar Răutu, simțindu-se tot cu sufletul lui Vania din Năpădeni – Vania al mamei Irina și al lui Tănăsică țigănușul, și al Ilenuței –, nu se supără de acest ton aspru și râdea fericit...

15

Sleit de puteri, Răutu intră în casa starostelui din Șarkalinsk și se lăsa pe laviță, pe jumătate amețit. El nu mai voi să mănânce și nici nu avea putere să se dezbrace. Sinenco, cu ajutorul starostoaiei, o femeie groasă, nu încă bătrână, cu o față rotundă și rumenă, îl făcu să înghită un păhărel de rachiu, îl dezbracă, îl învăli într-un șal și-l culcă lângă sobă...

20

Încălzit, Răutu stătea lungit, cu ochii închiși; totul parcă se învărtea în jurul lui.

25

Feighin horăia năstrușnic, pe cuptor.

Numai liniștitul Sinenco nu putea dormi, ci stătea în cămașă și nădragi la gura sobei, privind tihnit în foc.

.....

30

– Ia mai dați zor acolo, mă! Ptiu! Tot liftă spurcată! Destul am pierdut noi trei zile cu afurisenia

aia de furtună, mă înțelege!... Noi suntem oameni împărătești, diavolilor! – se auzi vocea lui Feighin, de afară.

Răutu deschise ochii. Prin fereastră bătea soarele, aruncând pe jos o pată cadrilată de lumină.

Răutu se îmbracă în straiile lui, uscate, și ieși în cerdac.

Furtuna alungase, în sfârșit, norii; în undoierea ușoară a fluviului, razele soarelui se resfrângeau în mii de scipiri vii, iar la stânga, departe, peste brâul rar al tufelor întunecate, nemărginirea strălucea, arzând în flăcări albe...

... Luntrea nouă – cea veche rămăsese pe mal, o jalnică epavă, cu fundul în sus – porni în larg și se îndreptă în jos, iarăși în voia valurilor.

Viața ei reîncepu.

Jandarmii fugeau parcă de privirile lui Răutu și între ei se ridică din nou zidul problemei ierarhice; iar vâslașii, luați cu sila, tăceau posomorâți, trăgând la lopeți...

– Ar putea veni, singură, prin pustietățile astea bătute de Dumnezeu, Tania? – se gândi Răutu.

Cap. X

AURORA BOREALĂ

Din scrisoarea lui Ion Răutu:

Iamalsk, 21 iunie 188...

Draga mea, buna mea Tanenca,
În sfârșit, am ajuns la Iamalsk, un sat prăpădit de pescari osteaci, pe țărmul golfului Obi, la peste o sută de kilometri mai la nord de Obdorsk, o așezare ceva mai însemnată, situată ceva mai deasupra cercului polar.

Gândul meu cel dântâi e la tine.

Sunt torturat de teama că poate nu ți s-a trimis telegrama din Turinsk, care să te oprească pe loc, până la lămurirea situației.

Nu știu dacă ai primit și scrisoarea expediată din Tobolsk, înainte de a mă fi imbarcat pe barja.

Îți povestisem acolo pe larg evenimentele tragice din Turinsk și crahul pe care l-a suferit obștea de acolo.

După o lungă călătorie pe vapor și în luntre – care a ținut peste două săptămâni, în condițiuni indescriptibile –, am ajuns la destinație.

În afară însă de o mică furtună suferită în mijlocul unui peisagiu fantasmagoric și care a prilejuit o interesantă experiență psihologică, nu merită în drumul acesta o mențiune decât întâlnirea din Cemașa

cu biata Sonia Aniutina, care, la vrâsta de șeptesprezece ani, e aruncată în prăpădenia aceasta, singură, fără alt tovarăș decât Ozerov – un vechi student din Kazan, deportat de vreo zece ani și care pare acum
5 cu desăvârșire decăzut și prea puțin simpatic...

Și cu oroare am băgat de seamă că nenorocita e și însărcinată.

Nu mi s-a plâns de nimic, dar, vădit copleșită de tristeță, îmi strângea doar mâna, șoptind:

10 – Sunt fericită că te-am putut vedea, – pe unul din obștea barjalei noastre de pe Volga... Câtă vreme, Doamne, câtă vreme a trecut de atunci!...

Nici un an!...

Despre obștiile din Berezov – un tângușor cu
15 vreo mie două sute de locuitori – și din Obdorsk – un sat aproape tot așa de oropsit ca și Iamalskul meu – nu-ți scriu acum. Nădăduiesc să mențin contactul cu tovarășii, deși ne despart sute de verste.

Ei m-au primit frățeste, mi-au dat informațiuni
20 și sfaturi în ce privește viitoarea mea reședință; și mi-au dăruit chiar și o pușcă; e cam primitivă și hodorogită, dar, după asigurarea lor, îmi va da puțința să nu mor de foame la Iamalsk.

Din nenorocire, n-am fost lăsat la Berezov decât
25 o singură zi, iar la Obdorsk, am stat două zile; m-am aprovizionat acolo, spre a mai agrementa menu-urile mele polare, cu puțină untură și o bucată respectabilă de *pemican* – carne uscată la soare, foarte sărată.

Cum să-ți descriu Iamalskul?

30 Tundra moartă, îngropată iarna sub zăpadă, groasă de patru, cinci metri, se întinde spre Pol aproape o mie de verste, în peninsula strânsă între Marea de Karsk și Golful Obiei, joasă și înclinată spre ocean, vrând parcă să dispară sub ghețurile pustii.

Iarna, niciun vestigiu de viață nu apare la suprafață, dar vara, tundra se îmbracă în vestmântul ei zdrențuit de mușchi și tufe rahitice de brazi – brazii pitici ai regiunilor boreale.

5 Această vegetație își duce veșnic lupta pentru viață în stratul subțire de pământ fertil, așezat pe un strat de gheață eternă, care apare aici ca o formație geologică, în care s-au putut păstra, timp de îndelungate milenii, aproape intacte, cadavre de mastodonți și mamuți.

10 Pe țărmul golfului, în cea mai mare parte a anului, numai câteva fumuri trădează locul unde e înecată sub zăpadă vreo duzină de *iurte*, cu o singură jalnică clădire de bârne, care s-ar putea numi *casă* și care servește de locuință pentru agentul fraților Starițchi din Obdorsk – Demian Petrov.

Numitul agent reprezintă, în cuibul acesta de pescari, și autoritatea de stat, ca un potentat absolut.

E un uriaș sălbătăcit, dar în fond voios și prietenos, care strivește, chiar cu trupul său masiv și cu glasul răsunător, ceata prăpădită a supușilor săi, osteaci chirciți.

20 Acuma e încântat că soarta îi dă o societate de „creștini“, în persoana mea și a paznicului Axentiev.

Ospitalier, Petrov ne oferi pentru locuință comună o cămăruță din bordeiul său.

25 M-am uitat la Axentiev.

Scund, nervos și posomorât, în tot drumul de la Berezov încoace, el nu-și ascundea o vie antipatie, ba chiar o animozitate față de mine. Punea în sarcina mea surghiunul care l-a aruncat, singur, la atâtea sute de verste de familia lui rămasă la Berezov.

30 Am refuzat hotărât oferta, preferând să stau singur, fie chiar într-o iurtă de osteac.

Închipuie-ți un cort făcut din bârne așezate în picioare, cu interstiții între ele astupate de mușchi și

acoperit cu piei de reni. O ușă joasă, prin care trebuie să intri aproape târâș și, în vârf, o gaură pentru ieșirea fumului sunt singurele deschizături prin care poate pătrunde lumina și aerul. Ca mobilier – o ușoară ridicătură de pământ, în jurul vetrii din mijloc, în care arde neconținut un rug.

Dar nu această primitivitate m-a impresionat atât, ci, dacă se poate spune, mai cu seamă atmosfera morală și socială a vieții de tundră.

Toată populația s-a înghesuit, fără fașoane, în iurta mea. Femei și bărbați – pocituri caricaturale – chinciți în jurul rugului, toți cu lulelele în gură, urmăreau cu o vie curiozitate fiecare gest al meu, pe când îmi aranjam comorile: rufele și mai cu seamă cărțile – o bibliotecă bogată –, șase volume pe care, până ce îmi vor veni bagajele – Allah știe când! –, le voi putea rumega, după un calcul matematic precis, în șapte sute douăzeci de rânduri variate succesiv...

Oficiul poștal cel mai apropiat se află la cinci sute de verste, în Berezov.

Aici, la Imalsk, corespondența și mesageriile nu pot ajunge decât „cu ocazia“, care adesea se lasă așteptată câte patru și cinci luni de zile.

Scrisoarea aceasta o voi expedia până la Obdorsk, cu vâslașii care m-au adus aici. De acolo, se vor îngriji tovarășii.

Această izolare mă chinuiește mai mult. Cine știe când voi putea avea vreo veste de la tine și cine știe când și dacă vei putea primi și tu scrisorile mele.

Singura mângâiere mi-o poate da spectacolul naturii boreale.

Acum, vara, soarele nu mai apune: descrie spre nord un cerc, în care se rotește aproape două luni. Și iarna, vom avea tot atâta vreme o noapte neîntreruptă...

Viața are astfel un aspect fantastic, fără hotarele obișnuite de activitate și odihnă.

Existența materială mi-o asigur relativ ușor.

Apele sunt pline de rațe, de găște sălbatece și de lebede.

Tufe și pădurile mișună de varietăți nenumărate de păsări și de iepuri de nord.

Și acest „vânat“ este atât de sălbatec, încât nu cunoaște omul, nu se teme de pușcă, încât chiar eu, care n-am stofă de nemrod în mine, mă pot aproviziona ușor cu pușca mea.

Autohtonii trăiesc mai mult cu pește și cu ouă de rațe și găște sălbatece, pe care le conservă într-un fel de saramură, în cantități enorme.

Draga mea, să mă crezi că nici viața aceasta nu e lipsită de farmec.

Omul e pus aici numai în fața naturii. Toate ororile și toate mizeriile izvorâte din viața societăților civilizate aici lipsesc. Ești doar în luptă directă cu natura, ca să-i smulgi mijloacele de viață, – și succesul atârnă numai de energia, de vigoarea și de inteligența individuală.

Dar, draga mea, cred că vei recunoaște că aceste satisfacții nu sunt pentru o fată ce nu a atins încă nici vrâsta respectabilă de douăzeci de ani, crescută la Chișinău și fără altă experiență a vieții decât aceea pe care i-a putut-o da liceul de fete, sub înalta direcție a doamnei Laza, și școala de moașe și subchirurgie din Odessa.

Nu mi-aș ierta niciodată, dacă te-aș aduce în sălbătăcia aceasta.

Aici – chiar dacă ai trece cu bine prin toate grozăviile călătoriei de săptămâni cu luntrea, în mijlocul pustietăților tundrei –, nici n-ai putea măcar

aplica meșteșugul tău „de a ajuta – cum spui tu – omenirea, la apariția și dispariția ei“.

Oamenii se nasc și mor aici fără niciun meșteșug – ca orișicare alt mamifer din tundrele acestea înghețate.

5 Să crezi, iubita mea, că am fost adânc mișcat de hotărârea ta de a împărți surghiunul cu mine.

Toată dragostea care ne leagă din copilărie, mai strâns decât orice „glas al sângelui“ sau cătușe legale, nu poate să exprime recunoștința cu care am primit
10 sacrificiul tău, – fiindcă, draga mea, a fost un sacrificiu; nu mă pot înșela subtilitățile scrisorilor tale.

Dar tocmai pentru aceasta nu pot, nu am dreptul să accept acest sacrificiu astăzi, când ai fi silită să duci un trai care prăpădește și stinge până și tribu-
15 rile de osteaci, care duc viața asta de veacuri.

Nu mai vorbesc ce groază îmi inspiră numai gândul, când mi te închipui, singură, în drumul până aici!...

În singurătatea mea, voi găsi, chiar la așa depărtare, un sprijin mare în conștiința unei afecțiuni atât
20 de înălțătoare, care va păstra mereu o legătură vie între mine și „alte tărâmur“.

Desigur că-mi va fi foarte greu să trăiesc luni îndelungate fără vești de la tine, dar cu atât mai mare îmi va fi bucuria când „ocazia“ îmi va aduce, în sfârșit,
25 un teanc de plicuri cu ieroglifele tale caracteristice, de care râdeam atâta pe vremuri și care îmi sunt atât de dragi acum.

Închei scrisoarea. Vâslașii așteaptă.

Te sărut mult, mult, al tău, oricum și oriunde,
30 acum și pururea și în vecii vecilor, *Ion Răutu*.

Condițiunile în care era silit să trăiască Răutu erau cu mult mai apăsătoare pentru el decât îndrăznea să le mărturisească Taniei.

Paznicul Axentiev, hărățagos și urâcios, făcea cu neputință orice relațiuni normale.

5 Și, în cadrul fantastic al pustietății boreale, el se ciondănea mereu cu Răutu, pentru respectul regulamentului.

Numai necesitatea și pentru el însuși de a-și susține viața cu vânatul îl împiedica să confiște pușca lui Răutu – interzisă de litera regulamentului.

Din pricina lui, și Demian Petrov se ținea în
10 rezervă.

Era exclusă și orice apropiere cu aborigenii.

Nu numai din cauza nivelului lor cultural, dar viața lor de pescari și condițiunile de igienă în care trăiau îi învăleau într-o atmosferă pe care simțul olfactiv
15 al lui Răutu n-o putea suporta.

Îndeobște, cătunul osteac era înecat în miroasuri grozave.

Metoda primitivă de a conserva peștele și de a extrage untura direct pe rugul iurtei îmbibase nu numai locuințele și hainele oamenilor cu un miros greu
20 de dejecțiuni putrede, dar până și pielea lor.

Necunoscând baia și nici alte îngrijiri de igienă, toate ființele din tribul acesta degenerat, prăpădit
25 de boli, și mai cu seamă femeile păreau abia scoase dintr-o cloacă.

Răutu nu putea să se folosească măcar de serviciile lor în iurtă. Singur își căra apa, tăia lemne, își spăla rufele și-și pregătea bucatele primitive.

Nu putea însă evita cu totul contactul cu aborigenii.
30 Viața lui de pustnic, veșnic cu cartea în mână, ca și câteva picături antiholerice sau prafuri de chinină împărțite la noroc i-au creat reputația de mare vrăjitor. Oamenii s-au deprins să caute la el sfat și ajutor.

Asemenea trai avea totuși poezia și pitorescul lui.

Vânător de nevoie, Răutu ajunsese în curând la o mare perfecție în mânuirea armei de foc, vraci și *șaman* – vrăjitor – fu adâncit, în același timp, în arcele filozofiei transcendente.

5 *Critica rațiunii pure* îi deschise perspective și îi dete nădejdea de a găsi, în sfârșit, o ieșire din jungla metafizică, în care îl lăsaseră exercițiile de școlar din închisoarea din Odessa.

10 Teoria cunoștinții, opoziția dintre „numen“ și „fenomen“ poate arunca o punte între determinism și libertate, între mecanismul materiei și acțiunea morală?

În orice caz, „materia“ e dezbrăcată de „realitatea“ ei atotdominătoare, pe care i-o dădea un Vogt.

Dar problema morală – blăstămata chestiune?

15 Cugetătorul, se gândi Răutu, orișicum, nu poate găsi un mediu mai prielnic pentru studii transcendente decât în regiunile polare!...

Sub cerul imobilizat, care nu cunoaște umbrele nopții, parcă e mai ușor să înțelegi și irealitatea timpului și a spațiului: vremea se oprește în loc și spațiul este mort, mai cu seamă în zilele înnourate, când, sub orizontul redus, nici timpul, nici spațiul nu cunosc hotare – și totuși par închise...

20 Vremea însă curgea, – monotonia lecturilor solitare și interminabilele excursiuni cu pușca, prin deșertul mohorât al tundrei, măsurau etapele vieții.

S-a scurs vara.

30 Când prima oară soarele se lăsă sub orizont, deși ochiul nu simțise vreo schimbare în lumină, cerul, rămas gol o clipă, fu salutat cu bucurie: parcă a fost descătușată fuga zilelor, care se scurtau văzând cu ochii.

Într-o zi târzie de august, Răutu, adaptat îndeștul la viața de iurtă pentru ca să-și întrețină noaptea

rugul aprins fără să se mai trezească din somn, se simți parcă neliniștit de o prezență străină.

5 În reflexul mistic al zorilor dimineții, cu ochii somnoroși abia deschiși, zări parcă, brusc, dincolo de cerul rugului o ciudată pată neagră lungită pe podiș.

În deșteptarea treptată, în jocul tremurat al flăcărilor rugului, contururile se precizau și deodată el constată că nu este victima unei halucinații.

10 De sub o manta neagră, apărură în lumina roșie capul unui om culcat pe spate, cu un enorm nas subțire, acvilin, și cu o barbă încrețită, cu vârfurile roșcate scânteind în pălpăirile rugului.

Necunoscutul dormea dus.

15 Răutu se coborî spre râulețul care șerpuia la marginea satului și, după o toaletă sumară, aduse apă, o puse la încălzit pentru ceai și, între timp, în așteptare, se cufundă în citire.

– *Mata, tavarîș Reut?* – auzi el deodată.

20 Aplecat spre el, ședea pe vine, răzâmat în pumni, necunoscutul – cu un cap sărit parcă din basoreliefurile asiriene:

– *Mata, tavarîș Reut?* – repetă el.

30 Apoi, scoase de sub manta o legăturică învelită în cârpe, o desfăcu; de sub o cârpă ieși la iveală un jurnal, iar sub acesta, păturite una într-alta, mai multe hârtii de diferite culori și calități, iar înăuntru, în sfârșit, un plic.

– Na! luvat mata! – zise nepoftitul, întinzând plicul.

30 Răutu descoperi înăuntru o scrisoare, datată cu vrun an și jumătate în urmă, și o cruce a Sfintei Ana, de aur.

„Tovarășilor, – glăsuia scrisoarea, – prezentatorul este un bun prieten, Mehmet Șihau Oglî, care

mi-a ușurat mult viața cu devotamentul și credința lui, mai presus de orice laudă. Silit să plec, rog pe orice tovarăș în ale cărui mâni va cădea această scrisoare să-l ia sub ocrotirea sa pe Mehmet. Nu va re-
 5 greta. Alăturez o tinichea de aur – amintirea inutilă a vremurilor apuse –, pe care rog să o vindeți și produsul să-l dați lui Mehmet. Salutări. Jbanov“.

Răutu fu emoționat de această urmă a lui Jbanov, încă de dinainte de întâlnirea lor anul trecut în peni-
 10 tenciarul din Tiumen...

Din ziua aceasta, Ion Răutu nu mai fu singur.

Caucazianul – al cărui nume autohtonii l-au transpus în rusește: *Ivan Ivanovici Șahov* –, credin-
 15 cios ca un câne, nu se despărțea de el nici ziua, nici noaptea, luând asupra-și toată sarcina de aprovizionare cu vânatul. Pușcaș foarte îndemânat, el nici nu avea nevoie de concursul lui Răutu, care-l însoțea din când în când doar pentru plimbare.

Dar Răutu trebui să se adapteze noțiunilor de
 20 onoare ale caucazianului, care s-ar fi crezut dezonorat, dacă ar fi fost silit să care apă sau să taie lemne. În schimb, el frigea oricând, pe cărbuni aprinși, cu solemnitate, un iepure sau o pasăre; dregea și cosea tot ce era de piele – curele, ciubote, cojoace –, dar, pen-
 25 tru nimic în lume, lucruri de pânză sau de postav!...

Îl venera și îl adora pe Răutu. Dar, printr-un proces psihologic insondabil, înțelegea ca acesta singur să poarte sarcina tuturor muncilor pe care el le socotea dezonorante pentru un *cunac*.

30 Când Răutu citea sau scria, Mehmet stătea de strajă ca acesta să nu fie deranjat și întreținea singur toată noaptea focul pe rug.

Din septembrie, căzu zăpadă groasă și se lăsă un frig intens.

Noapțile se lungeau vertiginos. Din octombrie, ziua nu mai era decât un amurg; iar în noiembrie,
 5 veni, stăpână nețermurită, noaptea polară.

Soarele nu mai răsărea. Și doar rotirea Ursei Mari și a Casiopăiei, ca niște enorme arătătoare, în jurul stelei polare, ridicată aproape la zenit, măsurau fuga vremii...

10 Încă înainte de dispariția de istov a reflexelor solare, lui Răutu îi fu dat să trăiască un ciudat episod romantic.

La Iamalsk se opri pentru popas un mic trib de samoezi, care se întorceau la vetrele lor, în săniuțe trase de câni, din Berezov, unde căutaseră dreptate la is-
 15 prăvnicie împotriva unui trib rival.

Întârziati, ei erau grăbiți să prindă în drum încă ultimele raze de lumină.

Așezarea lor se găsea în inima peninsulei, cu
 20 încă vreo două sute de verste mai spre nord, la marginea unui lac.

Răutu nu-și putu stăpâni nostalgia ineditului și se hotărî să-i însoțească.

Șeful caravanei, un samoed bătrân, care își purta
 25 cu mândrie titulatura de *kneaz* – prinț –, îl primi cu bunăvoie:

– Dar știi să mâi câinii? – îl întrebă kneazul. Săniile noastre sunt mici, nu pot încăpea doi.

– Nu, nu pot! – răspunse Răutu, descurajat.

30 N-am fost niciodată cu câinii.

– Apoi? Cum o să mergi?...

Aici interveni, spre marea bucurie a lui Răutu, o fetișcană de vreo cincisprezece-șaisprezece ani,

măruntică și vioaie, cu trăsături care dovedeau un amestec al rasei albe:

– Nu-i nimic, – declară ea hotărâtă – îl iau cu mine! Micuț cum e, și nici eu nu sunt mare, încăpem
5 în sania aceea cu merinde, pe care o să le descărcăm în a mea.

Răutu își puse în grabă echipamentul polar, își încredință iurta lui Mehmet și porni în săniuța mânată de prințesa Lirca, fata kneazului Taimun.

10 La strămtoare, era silit să stea în atingere strânsă de ea, cu picioarele întinse, în dreapta și în stânga, de-a lungul săniuței și, ca să nu cadă, trebuia să-și împreuneze brațele în jurul ei.

Lirca mâna cu îndemânare șiragul de zece câni, urmând din scurt sania kneazului.

Arătătoarele orologiului ceresc, Ursa Mare și Casiopea, tăiaseră aproape un sfert din cercul lor, când Lirca îl întrebă încet pe tovarășul ei de sanie:

– Nu ți-e frig? Nu ești obosit? Noi suntem de-
20 prinși, dar pentru tine trebuie să fie greu. Am putea să poposim mai înainte.

– Nu! – se grăbi Răutu. Ce poți tu, pot și eu! – și fără voie o strânse mai tare în brațe.

Lirca se lipi de el, zicând:

25 – Așa!... Așa are să fie mai cald. Strânge mai aproape și picioarele.

Și iarăși rotirea bolții înstelate măsoară vremea, în tăcerea călătorilor.

30 La popas, kneazul Taimun aruncă cânilor deshămați puțină hrană – niște pești uscați.

Într-un fel de peșteră săpată în zăpadă urmau să se adăpostească toți călătorii pentru odihnă.

De pe podișul săniilor au fost scoși niște saci îmblăniți, în care se putea trece noaptea fără teamă de frig și umezeală.

– Dar musafirul nostru? – exclamă deodată
5 Lirca. Are el sac? Cum de nu ne-am gândit?... Ce facem acum?

Răutu, puțin înciudat pentru această nesocotință, declară:

– Nu mi-e frig așa tare, sunt bine îmbrăcat; am
10 să mă îngrop cu totul în zăpadă, o să treacă!

– Nu se poate, nu se poate! – își trăgăni cuvintele cu hotărâre Lirca. O să luăm sacul tatii, că-i mai mare; s-o zgribuli el cum o putea în al meu; iar pentru noi, acela ți prea de ajuns. O să stăm cam la străm-
15 toare, dar fără obidă.

Kneazul mârâi puțin pentru sacul cel mic, dar nu găsi nimic de obiectat pentru folosința comună a sacului celui mare.

După un prânz frugal, în jurul unui foc aprins cu
20 multă îndemânare, călătorii, învâliți în sacii lor de blană, n-au așteptat multă vreme somnul, – afară de cel rămas de strajă pentru caravană și pentru a întreține rugul.

Răutu se vâri întâi în sac și, cu mirare, văzu că
25 Lirca se furișează alături de el, ca o șopârlă, fără mare efortare.

Pentru a câștiga spațiu, acum ea îl îmbrățișă pe Răutu, lipindu-se de el.

30 Tăcerea nopții nu era tăiată decât, din când în când, de scâncetul unui câne și de sforăitul sonor al kneazului Taimun, de alături.

Arătătorul Ursei Mari se lăsă drept spre pământ.

– Cum te cheamă pe tine? – întrebă încet Lirca.

– Vania – răspunse, tot încet, Răutu, care știa că sameozii n-au nume de familie.

– Vania! Vania! – repetă fata, parcă înduioșată.

Lui Răutu i se păru că aude în înduioșarea ei răsunetul altor voci feminine.

– Vania... frumos sună! – reluă Lirca. Ești de departe?

– De foarte departe. Din alt capăt al lumii.

– Se zice – e adevărat? – că sunt țări în care și iarna e soare toată vremea... Și, vara, vine noaptea în fiecare zi... și că nu e zăpadă... și poamele cresc pe copaci, nu ca ale noastre, mici, în tufițe de iarbă, ci mari cât capul de om, și dulci, și mirositoare...

– Sunt țări și de cele fără iarnă deloc și cu tot felul de poame... și cu multe flori. Țara mea e cam pe la mijloc...

Din nou urmă tăcerea. Arătătorul ceresc se ridica puțin spre răsărit.

Răutu nu putea dormi. Și nici Lirca.

În ochii ei, larg deschiși, Răutu vedea luciri reflectate din astrele cerului.

– Vania! spune ce te-a adus în țara noastră?

Cu multă trudă, Răutu se sili să-i explice acestei fiice a tundrelor polare cauzele deportațiunii politice, rostul răzvrătirii, scopurile revoluției...

Lirca tăcea.

Înțelesese ea? Sau alte gânduri o frământau?

– Eu numai acuma, singura dată, m-am ridicat pe apă în sus, până la Berezov... Nu mi-a plăcut! Strâmtoare, zgomot, nacealnici aspri, de ți-i frică să te uiți la ei... La noi e mai bine – e slobod, larg, pește în apă cât vraii... și vânat... și reni... Tatăl meu e bogat și puternic; e kneaz, are multe sute de reni... ai să vezi, și năvoade, cu o sută paispreze cărlige de

oțel, de prins pește. E bine la noi. Și poamele noastre, deși mici, sunt gustoase... Și iarna, când se aprind zorile de miazănoapte, nu poate fi mai frumos nici în rai. Și vara, când e ziua lungă, e cald și tundra înverzește și înflorește; și mii și mii de păsări se abat... și lebedele albe, cu puf moale. E bine la noi... E bine la noi...

Și Lirca zâmbea, adormită...

Iar arătătorul Ursei Mari se ridica mereu pe cer. Răutu fu, în sfârșit, furat și el de somn.

Cu toată graba pusă de caravană, prea mult întârziată cu treburi la Berezov, călătoria ținu vreo cinci zile.

Prin intimitatea din sanie și din sacul de dormit, se încheagă o duioasă prietenie între prințesa sameedă și puiul de boier din Năpădeni.

În sfârșit, în lumina lunei pline apăru *ulusul* – un grup de iurte, la malul lacului Karino, acuma îngropat în zăpadă –, așezarea kneazului Taimun.

În zare, se profila pe cer, ca o pădure de coarne, o turmă de reni îngrămădiți sub paza cânilor și a sușușilor kneazului Taimun.

În iurta acoperită pentru căldură cu blocuri groase de gheață, îi așteptau flăcările vii ale rugului aprins.

Și prima grijă fu pregătirea unui ospăț de mâncări calde, bine venit după truda și frigul drumului lung prin tundra înzăpezită.

Odată foamea astâmpărată, se făcu simțită o altă nevoie urgentă, după săptămâni petrecute în haine blănite, fără primenire.

Kneazul aruncă jos nu numai blana de pe el, ci și tot ce avea pe dedesubt și, întorcându-și odăjdiile pe dos, întreprinse cu solemnitate operația de purificare.

În hainele scuturate deasupra rugului, aproape
linse de flăcări, se auziră pârlături sugestive.

Lirca apăru și ea, într-o clipă, fără alt vestmânt de-
cât inocența ei și pofti și pe Răutu să ia parte la această
solemnitate.

Sunt pe lume necesități inexorabile... Răutu, cu
toată jena, se supuse invitației.

Kneazul, un fiu al lui, ca și două femei bătrâne
priviră cu indiferență acest ritual.

– A, ce piele albă ai! – exclamă cu o voce dezmi-
erdătoare Lirca. Și ce lină și dulce e! – urmă ea,
mângâind cu latul mâinii spinarea lui Răutu.

Bătrânul kneaz și fiul său se culcară fără grijă, iar
femeile roboteau cu străchini și ceaune, după masă,
trăgând, indiferente, mahorcă tare din lulelele lor.

Pe kneaz, ca și pe megerele fumătoare îi inte-
resau, vădit, prea puțin evaziunile sentimentale ale
prințesei Lirca.

– Ce drăguțe sunt și boabele astea! – prinse ea
pe Vania de sân. Și ce frumos miroase trupul tău!
Parcă-i spălat cu suc de *cnejevică*.

Lirca respiră cu voluptate pe nas, ridicându-și
fața în sus. Și reflexul rugului aprinse luciri roșietice
în privirea ei și-i coloră cu nuanțe portocalii trupul;
sfârcurile sânilor i se ascuțiră.

Zâmbind, cu o întrebare mută, se apropie de
Răutu, se ridică în vârful degetelor și-i puse brațul
după gât...

Răutu, simțind chemarea, tulburat și înduioșat,
se aplecă o clipă spre ea... Dar trupul acesta cu lini-
ile ciudate ale anatomiei mongolice, cu șolduri largi,
cu picioare scurte, cu pulpele groase lăsate prea jos,
trupul acesta care nu cunoștea nici săpunul, nici alte
primeniri decât purificarea de deasupra rugului îi

izbi nările, în căldura intensă a rugului, cu emana-
țiuni de menajerie.

Tresări rușinat, indignat de sine. Se îmbracă re-
pede și, sub privirea mirată și îndurerată a prințesei
polare, sări din iurtă afară.

Porni drept, tot înainte, pe podișul nemărginit
al tundrei imaculate, spre nord.

Fugea în neștire, cu mâinile strânse la piept, șop-
tind îndurerat și revoltat: „Animal, animal scâr-
bos!... După ce i-am scris Taniei! Ce ar zice ea?...“

Câtă vreme a mers Răutu așa – un ceas, două,
trei – nici n-a căutat să-și mai dea seama.

Se opri doborât de o negrăită, mistică tăcere care
îl învăluia.

Toată firea parcă era prinsă de o tainică așteptare...

Spre miazănoapte, pe fondul de azur translucid al
noptii boreale, parcă se desprindea, ca un imens crai
de lună răsturnat, un segment mai întunecat al ceru-
lui, tremurător, nuanțat de palpități ușoare, viorii.

Și, brusc, din umbra lui diafană, zarea se aprinde
de o lumină intensă de aur incandescent, care, ca un
groaznic val de lavă limpede, se înalță până la mijlo-
cul bolții cerești. Și, fără răgaz, după el se aruncă, în
goană năprasnică, deasupra lui, un nou val, apoi al tre-
ilea, al patrulea, – nenumărate valuri aprinse tot mai
sus, – până ce toată fața de miazănoapte a bolții e înec-
ată sub talazurile înfuriate ale unui ocean în flăcări.

Toată zarea clocotește, vijelioasă.

Și, deodată, peste coama valurilor descătușate,
pornește o erupțiune vrăjmașă, brăzdând fața oceanu-
lui de lavă cu fășii luminoase, ce se azvârl în spasme
una peste alta – roșii, albastre, verzi, portocalii –, se
desfac și se topesc în pălpăiri colorate și vii și – imense
briliante – incendiază adâncurile până la zenit și iarăși

se sting, aproape în clipa în care se nasc, înlocuite pe dată de alte țâsniri feerice de nestemate misterioase.

Și în orgia aceasta de lumini și culori, nicio moleculă de spațiu, niciun punct al bolții răzvrăтите nu rămâne nemișcat, ci totul se rotește, se prăbușește și din nou izbucnește, și tremurând și radiind în hăul nopții fulgerări și scânteieri neînchipte, care în fiice clipă se sting spre a se reaprinde îndată.

Iar jos, nemărginirea albă a tundrei se aprinde și ea și oglindește minunea din cer în miliarde de scilpiri resfrânte.

Și această priveștițe, unică în măreția ei de necrezut, cu toată formidabila dezlănțuire de forțe elementare, se desfășoară totuși într-o tăcere gravă și solemnă, mai grea și mai tainică decât însăși moartea...

În fața acestei splendori de taină și de groază, Răutu, un biet punct negru, rătăcit din alte zări, stătea amuțit de extaz și teroare, nemișcat, sub izbiturile inimii zvâcnite.

Cu încetul, erupțiunile se scurtară, apoi cerul păru coborât mai jos, ca învâlit de o pânză îmbibată de sânge.

Focarul de aur incandescent de la orizont se nuanță cu reflexe irizate din segmentul de la margine.

E vis, e viață, e moarte?...

Totul e fum și amăgire, afară de puterile năprasnice, care mână firea.

Ce este bietul om în complexul energiilor primordiale?

Și ce le poate opune el – el însuși jucăria patimelor oarbe?...

Flacăra plâpândă a conștiinței poate doar fi suflată într-o clipă ca un fir de pulbere!...

Unde poate găsi ocrotire de urgia stihilor dușmane?

Și, deodată, în inima lui Răutu, în mijlocul imensiității înghețate și mute, luminată de zorile mistice de miazănoapte, licări o nădejde, se aprinse o credință...

Taina dragostei...

Înaintea lui trecură, pe ecranul de aur incandescent, în volbura viorie, vii ca aievea, chipurile dragi: Mama Irina... Ilenuta... Undina... tiotia Natalița... Fany... Maria Culiceeva...

Dar nu le mai putu ține deslușite multă vreme...

Cu încetul, toate se topiră într-o singură icoană – născută din nostalgia lui de dragoste și de ideal, în adâncimile nepătrunse ale inimii lui de copil nedorit, de adolescent prigunit, urgisit de soartă și de oameni, însetat de un dor neîmplinit...

Iat-o estompată în feeria cerului...

Ca într-un văl transparent, în plutirea de lumini opalizate, într-o lungă hlamidă străvezie, apare un chip blond, grațios și totuși maiestos, cu ochi verzi, în aureola lui de păr auriu, cu luciri trandafirii... parcă coboară treptele scării din lava de aur topit...

Răutu privea cuprins de nădejde și spaimă.

E un vis, o amăgire?...

E o realitate transcendentală?

E însuși izvorul primordial al vieții, – în care s-a zămislit el și toată firea, – menit să biruiască stihia moartă...

Vedenia se șterse, lumina se stinse, se topi și segmentul vioriu...

În bolta translucidă a cerului boreal se aprinseră din nou stelele și luna.

Zguduit, Răutu porni, încovoiat ca sub o povară grea, abia târându-și picioarele, spre *ulusul* îndepărtat de pe țărmul lacului Karino.

În iurtă, sub flăcările potolite ale rugului, el putu
întrezări trupurile încolăcite ale gazdelor, prinse de
somnia greu al oamenilor trudiți.

Alegându-și un loc liber lângă rug, se culcă și el.

5 Dintr-un colț mai întunecat auzi sughituri de
plâns stăpânit.

De cât de departe vine biata prințesă Lirca!...

Cap. XI

SINGURĂTATE...

Peste două zile, năvăliră în lagărul pașnic al knea-
zului Taimun Axentiev împreună cu Petrov și doi
5 osteaci, în goană după fugar.

Și Răutu fu pornit înapoi la Iamalsk, de astădată
într-o sanie trasă de reni, pentru ca să aibă loc ală-
turi de el și paznicul.

... Și din nou, sub cerul înstelat, pe întinsul ima-
10 culat al tundrei, se înșiră caravana.

Răutu, încă stăpânit de cele trăite, își aduse aminte
de celebrul pasagiu din *Critica rațiunii pure*:

„Două lucruri ne umplu sufletul de admirație și de
respect mereu renăscut și cresc în măsura în care gân-
15 dul nostru se oprește mai ales asupra lor: *cerul înstelat*
deasupra noastră și legea morală înlăuntrul nostru...“

Cerul înstelat își înalță și aici bolta măreață...

Dar legea morală, – unde s-o cauți?...

La Iamalsk reîncepu viața în tovărășia lui Mehmet,
20 în monotonie și rutina ei de mai înainte.

În noaptea opacă de la nord veni și Crăciunul, – al
patrulea petrecut departe de Năpădeni, – în nevoie.

Clipe și ceasuri – ziua nu se născuse încă – se
strecurau în neștire, în aceeași lipsă de cuprins și

izolare, sub un ger cumplit, temperatura nemaiurcându-se peste 50 grade sub zero.

În mijlocul naturii împietrite, Răutu parcă își simțea și sufletul înghețat.

5 Lungi, lungi ceasuri – pe care nimeni nu le mai număra, vremea însăși părând moartă –, Răutu și chiar Mehmet au fost siliți să steie ca niște fiare în bârlog, pitiți în iurtă, lângă focul rugului, de urgia *hiusului* – o groaznică sublimizare a vântului.

10 Nici neînfrânatul vânător caucazian nu putu rezista: i se părea că tot trupul său e străveziu și prin toți porii îi intră ținte subțiri, mușcatoare, de fier înghețat.

Și totuși o pană aruncată în văzduh cădea jos ca în vid.

15 Însă toată masa de aer, condensat de frig parcă într-un singur bloc, solid și elastic, se mișca încet-încet, implacabil ca destinul, nimicind în cale orice pulsație de viață, – nicio haină, niciun adăpost nu puteau ocroti de tortura înghețului.

20 Numai lângă vatra în flăcări se găsea o mântuire. Când Răutu și Mehmet îndrăzniră, în sfârșit, să se depărteze de rugul iurtei, pe toată întinderea tunderii răsăreau – ca pe o imensă mantie de hermină – petele negre ale cadavrelor de animale și păsări...

25 Vești tot nu soseau.

Răutu își pierduse aproape nădejdea de a mai veni vreodată în contact cu lumea și viața de pe „celălalt tărâm“.

30 Pe la mijlocul lui ianuarie, însă, prima „ocazie“ îi aduse, în sfârșit, corespondența – un teanc de scrisori, cărți și jurnale.

Două erau „de acasă“ – de la Tania și Natalița.

Aceasta din urmă îi scria însă după însărcinarea lui Iorgu Răutu, care nu știa carte rusească.

Amândouă, în fond, îi vesteau același lucru, – 5 Tania, într-un stil mai sobru, Natalița, cu jovialitatea ei obișnuită.

Vania află că, prin guvernatorul general al Odesei, se pun mari stăruinți pentru transferarea lui „în regiuni mai ca oamenii“; că Natalița și Tania sunt 10 hotărâte, la nevoie, să plece chiar la Petersburg, unde Natalița poate pune în mișcare vechi cunoștințe și prietenii.

Tania se gândește să vie și la Tobolsk, „ca să dea 15 peste cap“ pe guvernatorul Dvorski, despre care aflase de la o prietenă și tovarășă de școală, care se afla acum deportată și ea la Tobolsk, că este accesibil la intervențiuni stăruitoare. Prietena ei, Maria Volcova, îi și oferi ospitalitate.

20 Scrisoarea Taniei se isprăvea cu o declarație atât de caracteristică pentru dânsa:

„Dragă Vaniușa, să crezi că nu mă sperie nici noaptea polară, nici neajunsurile culinare din iurtele osteacilor. Oriunde, alături de tine, mă voi simți mai bine decât în viața de zvârcoliri zadarnice pe care 25 sunt silită s-o duc acum.

Dar dacă nu mă vrei, mă voi putea întoarce supusă îndărăt, să mă usuc la *căminul părintesc*.

Precum oricând voi răspunde la chemarea ta, ca vechi și bun tovarăș și credincioasa ta, *Tatiana Răutu*.“

30 O scrisoare a Ecaterinei Efimovna din Turinsk îi aduse, în treacăt, printre comunicările asupra bagajelor sale, și o veste foarte tristă: Avdotia Lazareva din Spaskoie și-a pus capăt vieții, aruncându-se în

Pelim. Consătenii se răzvrătiră și ancheta stabili torturile odioase la care fusese supusă de către octogenarul satir, care se și găsește acum la închisoare în Turinsk, în așteptarea sancțiunii.

5 Biata Avdotia!...

Zilele creșteau mereu, dar gerul băntuia parcă și mai grozav.

Însă soarele ridicat tot mai sus deasupra orizontului înviora și înveselea viața.

10 În martie, noaptea fugea în goană mare în fața astrului înflăcărat.

Pe neașteptate, Răutu fu înștiințat oficial că e transferat la Jercinsk, pe malul Obii, cu vreo sută cincizeci de verste la sud de Berezov, – un cătun prăpădit de pescari, cu vreo șaisprezece iurte de osteaci și

15 numai cu trei căsuțe primitive din bârne cojite, care, toate aparțineau negustorilor Starițchi.

În mai, Răutu se instalează împreună cu credinciosul Mehmet într-una din aceste căsuțe modeste, închiriată gata mobilată de la acela din frații Starițchi al cărui centru de activitate comercială se găsea chiar la Jercinsk.

20 Peste puține săptămâni, uriașul fluviu, sfărâmându-și cătușa de gheață, se revărsă asupra tundrelor și pădurilor dimprejur.

25 Răutu însoțea rareori la vânat pe Mehmet, care, de dimineața până în noapte, cu pușca în mână, bătea toate împrejurimile.

Vești de la Tania tot nu veneau.

30 A fost la Petersburg?

A venit la Tobolsk?

În corespondența primită la trecerea lui prin Berezov, Răutu nu găsisese nici de la Tania, nici de la Natalița.

5 Infrigurat de așteptare, el își pierdu și somnul, și pofta de mâncare. Nu mai putea nici măcar să citească. Și nu-i putea împărtăși zbuluciumul său sufletec nici lui Mehmet, care, cu cinismul orientalului, la expansiunile lui Răutu, mormăi butada brutală că „toate femeile au același lucru“...

10 Caucazianul realist și moldovanul romantic dădeau dovadă de o totală lipsă de comprehensiune unul față de celălalt.

De aici se născu un conflict dureros pentru amândoi.

15 În lipsă de argumente mai bune, Mehmet își dezvăli într-o zi înaintea lui Răutu o mare taină.

20 Surprinși de noapte la vânătoare, așezați lângă un rug mare aprins spre a goni țânțarii și fiarele, Mehmet, culcat pe spate cu brațele sub cap, povesti o grozavă tragedie. Trăsăturile i se înăspriră, nasul ascuțit i se profila amenințător, ca un pumnal.

Fusese deportat în Siberia, împreună cu un frate de cruce din același *aul* cu el – Abdul Chilim –, pentru a pune capăt unei vendete care amenința să extermineze 25 două triburi îndușmănite de generații.

Tovarășii, care disprețuiau orice altă ocupație în afară de mânuirea armelor, s-au așezat în inima regiunii de tundre, ducând viața de vânători liberi.

30 Dar, în curând, Mehmet băgă de seamă că pentru Abdul nu „toate femeile au același lucru...“

Cu oroare el văzu că fratele său de cruce se lasă tot mai mult de vânătoare, se domesticește, „se ține lipit de fusta unei creștine...“

În sfârșit, într-o noapte, tot așa la flăcările unui rug, Abdul își mărturisi intențiile de a părăsi legea Islamului și de a se boteza, spre a lua în căsătorie pe fata iubită și spre a dura o „gospodăria de mujic...”

5 În fața acestei primejdii de apostasie și degradare, „pentru un dos de muiere”, Mehmet, după o rugăciune, își îndreptă pușca asupra fratelui de cruce și, privindu-l drept în ochi, îl culcă la pământ...

10 – Așa pățește – sfârși el în limba lui schimonosită – oricine își uită cinstea și cade sub farmecele muierilor...

Răutu se ridică și, fără să rostească un cuvânt, porni singur în toiul nopții prin mlaștinile și jungla taigalei.

15 Mehmet găsi mai târziu, la întoarcere, ușa casei lor încuiată și, la bătăile lui, nu primi niciun răspuns.

A doua zi dispăru din Jercinsk, fără ca cineva să știe de urma lui.

Răutu rămase din nou singur, numai cu paznicul său hărțăgos și cărcotaș.

20 Acum avea din nou sarcina de a-și asigura singur existența.

Dar, mai cu seamă, îl apăsa grija pentru soarta lui Mehmet. Cu temperamentul lui violent și cu grozava lui susceptibilitate, cine știe ce ar fi în stare să facă!

25 Și el, Răutu, ar purta toată răspunderea.

Între expediții cu pușca prin taiga și lecturi transcendente, vidul imens îl sorbea.

Sosiră, în sfârșit, bagajele și cărțile din Turinsk, cu o scrisoare din partea Ecaterinei Efimovna Polieschi.

30 Țicorschi, Ceavcehidze, Jbanov, Giurilă și Prestea, porniți după arestare cu destinație necunoscută, sunt acum în drum spre Iacutia.

Au, deci, înaintea lor cel puțin un an de drumuri de etapă...

Unii din vechii tovarăși au fost și ei transferați în alte gubernii, alții goniți în diferitele sate ale județului.

5 Iar bietul Mișca Toptighin, victimă și el a „cazului Răutu”, a plătit cu viața pentru isprava lui în fața închisorii din Turinsk: devenit primejdios după dispariția lui Jbanov, mentorul și protectorul său, el fu împușcat din ordinul isprăvniciei.

10 Astăzi, în Turinsk, în afară de Polieschi, nu mai rămăseseră din vechea obște decât soții Obiedzinski, Artur Schwartzmann și Barszewicz.

Bietul patriarh nu mai avea cui ține cursuri.

După echinoptiul de primăvară, zilele creșteau 15 mereu.

În mai, când se topi zăpada și porniră ghețurile pe Obi, noaptea scăzu până la un scurt amurg.

20 Apele se întinseră din nou până la marginea orizontului, înecând toată taigaua și tundra, la sute de verste în lături.

Chiar satul fu inundat. Afară de o mică coastă mai ridicată, pe care se aflau casele lui Staritșchi și cea închiriată de Răutu, peste tot comunicația dintre iurte se făcea cu luntrea. Ca să poată avea un culcuș, oamenii adesea erau siliți să ridice niște eșafodaje rudimentare.

30 Cu reînvierea naturii, în ape și băltoace sosiră și oaspeții primăverii, nenumărate cârduri de lebede, de rațe și găște sălbatece – pradă ușoară pentru pușca lui Răutu.

Dar aceasta nu-i putea da multă mângâiere.

Totul se coalizase pentru a-i otrăvi viața: singurătatea; lipsa de vești de acasă și, mai cu seamă, de la Tania, a cărei imagine îl obseda tot mai mult; grija pentru soarta lui Prestea și Giurilă – a căror viziune îi revenea în fiecare clipă, în trudnica lor înaintare spre necunoscut, prin etapele Siberiei Orientale... Încă un an, mai bine de un an, în fiecare zi, ridicându-se din pat, el parcă va vedea cu ochii cum un convoi sinistru, cu ei în frunte, se înfundă tot mai adânc în noaptea taigalei!

Și amintirea lui Mehmet îl neliniștea.

Un străjer din Berezov, trimis cu însărcinare prin județ, lăsase pentru Răutu o scrisoare de la Tania, datată cu mai mult de trei luni în urmă, din Petersburg și care, rătăcindu-se până la Iamalsk, revenise la Berezov și, în sfârșit, ajunsese la destinație.

Transferarea lui la Jercinsk fu lămurită. Ea se datoră stăruințelor Nataliței.

Tania, povestind cu humor peripețiile prin Olimpul birocratic din Petersburg și impertinențele delicioase ale Nataliței cu Jupiterii diferitelor cancelarii, sfârșea scurt:

„Acum, iubitul și austerul meu soț, plec la Chișinău; îmi aranjez toate micile mele interese; și luându-mi rămas-bun de la părinți, după ce voi trece și pe la Năpădenii tăi să îmbrățișez pe moș Iorgu și să mă închin înaintea Smaragdei Theodorovna, voi porni direct la Tobolosc.

Acolo nădăduiesc să aflu că ai și fost transferat în părți mai locuibile. Și, neîntârziat, mă voi prezenta în fața stăpânului și seniorului meu...

Nu te încrunta, Vaniușa!

Nu admit nicio discuție!

Am pașaportul în regulă, am deci dreptul să mă așez unde voi găsi de cuviință. La nevoie, dacă îmi vei închide ușa, îmi voi lua o cămăruță cu chirie în vecinătate, – spre marele scandal al țătelor și lelițelor siberiene, care cred că sunt și acolo ca în toată lumea.

Zău, Vaniușa! Vei vedea cât de bine o s-o ducem! Nu te voi stânjeni cu nimic, nu-ți voi limita libertatea!

Dar dacă n-ai tu nevoie de mine, am eu mare nevoie de tine – mare, mare mare de tot, Vaniușa!

Nu poți avea cruzimea de a mă goni. Iar eu îți anunț solemn: am învățat să pregătesc gușa de curcan umplută și, trecând pe la Năpădeni, am să mă perfecționez încă la însuși marele Costache!

Vaniușa dragă, ai face bine să scrii din timp prietenei mele Maria Volcova din Tobolsk despre ce ai avea nevoie, ca să-ți pot aduce cu mine.

Și acum, iubitul meu, te sărut, iată, în cercul pe care îl fac aici: o, te sărut mult, mult, cu dragoste și încredere, și chiar zbor pe aripile nădejzii ca soție *tandără și fidelă*, a ta *Tatiana Răutu*.”

Răutu se temea să-și dea seama de sentimentele care îl bântuiau.

Era nespus de fericit.

Cu Tania, bunul tovarăș din copilărie, devotat, duios, vesel, cu un suflet delicat, el nu s-ar mai simți singur; toată viața ar lua altă tonalitate.

Dar se simțea și îngrozit de răspunderea pe care și-o lua.

În primul rând, se punea grozava întrebare: cum va putea ajunge ea până la el, singură, această copilă care n-a împlinit încă nici douăzeci de ani!

Chiar drumul până la Tobolsk, pe calea ferată, și cu vaporul până la Ural și dincoace de Tobolsc, până la Samarskoie, nu e ușor și fără primejdie.

Dar zece sau și mai multe zile în luntre, prin desertul Obiei, pentru o fetiță singură printre osteaci, chiar și fără straja jandarmilor cu care venise el, e un coșmar!

5 Dacă o surprinde vreo furtună ca cea trăită de el?...
 Și, ca o obsesie, îi veni un gând groaznic: furtuna de pe Obi, care făcea anual atâtea victime, ce pretext, ce justificare poate servi pentru dispariția unui copil, aruncat fără protecție în regiuni boreale!...

10 Dar și mai mult îl tortura ceea ce rămăsese vag, nedeslușit, în raporturile dintre ei.
 Nici ea, nici el nu s-au resemnat la situația netedă a unei *căsătorii fictive*.

15 Corespondența lor nici n-a dus la abrogarea ficțiunii, la un angajament formal; dar nici nu s-a menținut în cadrul raporturilor de pură prietenie...

Se putea dar el, Răutu, considera liber de orice obligațiune morală față de Tania?

20 Cum a înțeles, cum a interpretat ea expansiunile lui și chiar chemarea lui?

Căci o chemase...

Care este gândul ei adevărat și sentimentul ei?

Și care este datoria lui?

25 Tania era din copilărie, pentru dânsul, mai mult decât o soră; dar, ca femeie, ea vorbea foarte puțin inimii și imaginației lui.

În misterioasa gravitațiune fizică, în alchimia tainică a simțurilor, Tania însemna pentru el mai puțin decât aproape toate figurile feminine asupra cărora, din copilărie, i se oprise vreodată curiozitatea lui aprinsă.

În viziunea pe care a avut-o în lumina aurorii boreale, în icoana sintetică de ideal feminin, zămislită

din nostalgia dragostei – în acea închipuire blondă, grațioasă și maiestoasă, învălită în reflexe mistice –, contribuția Taniei a fost nulă.

5 Și totuși, conștiința îi spunea că el a deșteptat nădejdi, a creat o atmosferă de sentimentalism vag, care îi impunea acum datoria de a nu jigni, de a nu îndurera sufletul acesta atât de neprihănit și devotamentului acesta mai presus de orice încercare.

10 Desigur, într-un tânărl de douăzeci și unu de ani, în condițiunile anormale în care trăia el, vorbeau și forțe elementare, pe care nici el n-ar fi îndrăznit măcar să le mărturisească și care, poate, erau ascunse și conștiinței lui proprii.

15 În zbuciumul acestor gândiri și sentimente, Răutu găsi pe neașteptate o ușurare în alte sarcini ce căzură asupra lui.

Dintre naufragații obștiei din Turinsk, fură trimiși la Jercinsk soții Arunchin.

20 Răutu fu silit să le cedeze una din camerele locuinței sale și, în același timp, să le asigure și întreținerea, cu vânatul lui.

25 Lipsa de îndemânare culinară a Rosei Moiseevna Arunchin, care adesea reușea să nimicească într-un ceas produsul unei vânători de două-trei zile, nu făcea ușoară această sarcină.

30 Indiscreția naivă a soților Arunchin, sincer convinși că între tovarăși nu pot dăinui „ceremonii” și secrete, îl stingherea în micile detalii ale vieții zilnice. El nu mai putea lăsa pe masă o scrisoare sau notele lui, pentru că Arunchinii se credeau îndreptățiți, ca tovarăși, să cotrobăiască prin toate saltarele. Trebuia să-și păzească chiar și rufele, pentru că, la nevoie, nu numai Arunchin, dar și Rosa Moiseevna nu stăteau

la îndoială să-și însușească cămășile lui sau chiar mărunțișurile mai intime ale toaletei.

Într-o zi, îi veni o „idee strălucită“ : să-l silească pe Arunchin să împartă cu el sarcina de vânatoare.

5 Astfel, ar fi putut scăpa, măcar pentru câteva ceasuri, de această veșnică prezență.

– Ascultă, Moritz Borisovici, nu e drept, nu e *to-vărășesc* – îi zise hotărât, în expresiunile favorite ale soților Arunchin –, nu e *tovărășesc* ca eu singur să
10 umblu la vânatoare... Măcar din trei zile una, să mergi și dumneata.

Arunchin, rușinat, își holbă conurile ascuțite ale ochilor săi șterși, își smunci barba din stânga, unde creștea în sus, și exclamă uimit:

15 – Dar ce să fac, tovarășe Ivan Egorovici? Eu n-am mai vânat în viața mea.

– Ai să înveți! Și urșii învață să joace! – declară răspicat Răutu. Am să-mi pierd eu pentru asta câteva zile cu dumneata...

20 Chiar de a doua zi, în prăvălia lui Starițchi fu găsită o lungă flintă, cu cocoș, care trebuia să inaugureze isprăvile vânătorești ale acestui descendent al nenumăratelor generații trăite în ghetto.

După câteva lecții sumare de mânăuire a armei,
25 cei doi tovarăși porniră în taiga, de-a lungul țărmlui Obiei. Rezultatele fură prea jalnice!

Pentru început, Răutu a ales vânatul cel mai ușor – al marilor galinacee pe care rușii le numesc *teterev*. E o pasăre enormă și stupidă, care – în regiunile
30 te puțin bătute de oameni și bogate în atâtea alte vânatuiri mai atrăgătoare – nu era spărioasă.

Totuși, și această pradă se dovedi inaccesibilă lui Arunchin.

La început, abia deslușind vreo siluetă neagră, chiar de la patru sau cinci sute de pași, el și dezlănțuia o adevărată canonadă...

– Ascultă frate! – îi strigă iritat Răutu. Cartușele sunt scumpe aici și teterevii nu mor numai de
5 frică! Ce tragi nebunește, la zece verste de ei?...
– Trebuie mai aproape? Cât de aproape? – întreabă fâstâcit, Arunchin.

De aici înainte, nici nu mai ajungea să tragă: ori
10 cât de mult se apropia, după ce vedea, la ochire, că pasărea nu zboară încă, el lăsa pușca în jos și încerca tiptil, în vârful degetelor, să mai înainteze câțiva pași, până când și cel mai inert teterev se speria și dispărea în desiuș.

15 – Ce caști gura, frate? – țipa furios Răutu. De ce n-ai tras? Vrai să-l prinzi de coadă?

– Bine, tovarășe Ivan Egorovici, ba răcnești să trag mai de aproape, ba te superi că n-am tras mai de departe! Ce vrei de la mine! – aproape plângea
20 nenorocitul.

Răutu se convinse că nicio pedagogie nu poate ajuta aici. Și, pe deasupra, produsul acesta de două milenii de viață orășenească detona așa de grozav în peisagiul de sălbătăcie primordială de aici, încât jignea și
25 simțul estetic al unui băiat de la țară, fiu al naturii.

Îl lăsă în plata Domnului.

Născoci însă pentru soții Arunchin, ca o distracție sportivă, pescuitul cu undița, care, dacă nu era de mare folos pentru serviciul de aprovizionare, cel
30 puțin îi dădea câte un mic răgaz, zilnic.

Și vremea fugea mereu...

Trecu și solstițiul de iunie.

Dispăru din nou, cu totul, umbra nopții.

Despre Tania, însă, tot nu se auzea nimic.

Nici tovarășa ei din Tobolsk, Maria Volcova, nu
răspundea la scrisoarea urgentă trimisă cu o „oca-
zie“, prin care o implora ca Tania să nu fie lăsată în
5 niciun caz să încerce călătoria în luntre.

Și – dacă ține cu orice preț să vină la Jercinsk – să
aștepte până la toamnă, când se lasă spre gurile Obiei,
o singură dată pe an, vapoarele, spre a remorca de
acolo bărcile încărcate cu pește sărat sau afumat,
10 produse ale sezonului de vară.

Răutu nu-și mai găsea liniște.

Fiecare luntre ce apărea la orizont îl atrăgea la țarm.

Pe toți călătorii care treceau spre sud îi încărca
cu scrisori și cu o mulțime de comisioane, de cele
15 mai multe ori perfect absurde. Iar pe cei ce veneau în
jos îi înnebunea cu interogatorii nesfârșite: Dacă
n-au văzut... dacă nu știu... dacă n-au auzit ceva des-
pre Tania, despre o tânără femeie care se coboară în
luntre pe Obi spre soțul ei.

20 Orice furtună dezlănțuită pe fluviu îl scotea cu
desăvârșire din fire.

Imaginația lui bolnavă închipuia îndată cele mai
grozave catastrofe.

PARTEA III

TANIA

Cap. XII

SUB CANDELA STINSĂ

5 În feeria luminoasă a începutului de iulie boreal,
după mai multe zile de zbucium și de oboseală la vâ-
nătoare, Răutu, cu desăvârșire istovit, căzu, în sfârșit,
într-un somn torturat de vedenii și coșmaruri grozave.

Cu toate eforturile lui de voință, în starea dintre
10 vis și realitate, el nu reușea să se smulgă de subt apă-
sarea lor.

În sfârșit, după multe zvârcoliri zadarnice, i se
păru că a biruit coșmarul.

Extenuat și spirat, deschise ochii și văzu, cu
15 groază, că nu scăpase încă de vedeniile care îl prigo-
neau: drept în față-i stătea, răzămat în pușca lui, îmbră-
cat într-un *armeac* nou și cu ciubote aproape elegante
de iuft, surâzând de la o ureche la alta, Mehmet Șihau
Oglî, dispărutul!

20 Răutu stătu o clipă din nou cu ochii închiși, apoi,
cu teamă, îi redeschise.

Mehmet, acum, rânjea de entuziasm.

– Venit! Adus eu!...

Răutu se ridică.

25 Nu e vis! E chiar Mehmet, în carne și oase...

Înima îi zvâcnea cu putere:

– Pe cine l-ai adus? – abia putu el rosti.

– Gaspadina Tatiana!...

– Tania! – răcni Răutu sărind în picioare. Tania!
Unde e?...

– Făcut ceai, bucătărie! – rânji, fudul și mulțumit, Mehmet.

5 Și prin ușă năvăli îndată, viforos, cu ochii aprinși de bucurie, Tania.

– Vaniușa! Dragul meu! – răsună în urechile lui Vania vocea atât de dragă, ca smulsă din adâncul suflului. Dragul meu, dragul meu! – repetă ea, aruncându-se în brațele lui Răutu.

10 Caucazianul dispăru, – orientalul nu putu suferi asemenea înjosire a demnității de bărbat.

În schimb, se arătară în odaie, cu exclamații joviale, soții Arunchin.

15 Rosa Moiseevna, în fața unui spectacol atât de mișcător, se lăsă pe un scaun, râzând și plângând de beatitudine. Iar Arunchin se învârtea în jurul părechii îmbrățișate, care, în uitarea de sine, nu-și mai dădea seama de ce se petrece împrejur.

20 – Așa e bine! Așa îmi place! Bravo! Bravo! – striga Arunchin, bătând pe umeri și pe spate când pe Răutu, când pe Tania. Bravo! e frumos, e dulce! – striga el mereu, entuziasmat, țopăind și vârându-și nasul strâmb între cei doi, îmbrățișându-i și sărutându-i și el, la rândul său.

25 Tania se smulse, rușinată, din îmbrățișarea lui Vania. Acesta, mișcat, procedă mașinal, la recomandatie:
– Nevasta mea, Tatiana Gheorghievna Răutu; soții Arunchin, tovarășii Rosa Moiseevna și Moritz Borisovici...

30 Nu-i fu ușor pentru Răutu să scoată din odaie pe cei doi Arunchini, care, în expansiunea lor de cordialitate zgomotoasă, nu-și dădeau seama că o prezență străină, în aceste momente, poate fi inoportună.

Rămași singuri, Tania întrebă:

– Câte camere aveți aici?

– Numai două! – răspunse cam încurcat Răutu.

5 Una, deocamdată, e ocupată de Arunchin... Le voi căuta lor altă locuință... Până atunci, eu o să mă aranjez în bucătărie... E foarte bună... sau în tindă... E încă vară... cald...

10 Tania, puțin roșită, dar liniștită, tuși de vreo două ori și, lovindu-și cu gestul ei obișnuit vârful nasului, inspectă camera.

– Pentru ce? – întrebă ea cu o nuanță de malițiozitate în timbrul nazal al vocii. Pentru ce? Camera e destul de mare, îmi pot închipui eu aici un colțisor, uite, acolo sub icoană, după un paravan... Nici n-ai să mă simți! – adăugă ea încet, aruncându-și privirea în lături.

20 Într-un ceas, Răutu și Mehmet – tâmplăria și construcția nefiind munci dezonorante pentru un cunac – înghebară din câteva scânduri și rogojini un paravan și un pat, pe care arta feminină îl transformă, într-adevăr repede, cu câteva fotografii iscusit așezate, într-un „colțisor“ vesel și primitiv, sub icoana cu candela aprinsă.

Răutu, pe furiș, o examinează.

25 Puțin slăbită și mai palidă ca de obicei, probabil de oboseala călătoriei, care îi dăduse și o ușoară tusă, Tania se schimbăse prea puțin, în fond.

30 Cu căpșorul ei tuns, ea își păstrase aceeași siluetă de băiețaș, strânsă în aceeași bluză neagră, mărginită de un guler alb, cu nasturi până în gât, prinsă cu o curea de aceeași fustă simplă, fără cute.

Ea se apucă îndată de grijile gospodăriei.

Își legă strâns în jurul capului un tulpan negru, de sub care luceau și mai vii ochii ei câprui, veseli –

„ca o rândunică“ se gândi Răutu – și începu să grijească odaia și colțișorul ei, să aranjeze cărțile și hainele lui Răutu, să-și desfacă bagajele, să bată cuie în pereți, în care straietele atârinate erau învelite cu cearceafuri curate.

Și cu vechea ei zburdălnicie și malițiozitate, zâmbind și scânteind din ochi, începu să fredoneze cu vocea ei surzită un cântec popular rusesc, puțin parafrazat:

*Tania pe Vania îl iubi,
Vania pe Tania o prăpădi,*

*Zinga, zinga, zinga-zi,
Trece-o noapte, trece-o zi:*

*Vania pe Tania n-o iubește,
Tania pe Vania îl părăsește!...*

Răutu, înduioșat, nu se mai putu stăpâni și, râzând, o prinse în brațe, cântând și el:

*Vania pe Tania o va iubi,
Câte zile vor trăi...*

Și o sărută lung, lung...

Tania păli și mai mult; cu respirația tăiată se desprinse ușor din brațele lui și îl privi câteva clipe, întrebătoare, drept în ochi...

Apoi, tăcută și gânditoare, se apucă din nou de treabă.

După masa de seară, multă vreme, mica dar voioasa colonie a Jercinskului stătu de vorbă în jurul samovarului, sub razele irizate ale soarelui de noapte, care îmbrăcau pereții de bârne ai camerei în tonuri îndulcite.

Tania aduse vești mai mult triste despre dezorientarea obștească din Rusia, despre regimul de teroare și delațiune, care înăbușea toate sferile societății sub triumful neînfrânat al reacțiunii.

O notă veselă aduse povestirea lui Mehmet asupra peripețiilor călătoriei lui:

Cum reușise să fie luat în sanie de o stafetă a isprăvniciei din Berezov până la Tobolsk; cearta lui cu toate autoritățile satelor din cale pentru un pasager neprevăzut în „foaia de drum“; cum, de mai multe ori, fu nevoit să scoată *kindjalul* – pumnalul caucazian –, băgând sub masă de spaimă autoritățile și pe însuși purtătorul de stafetă; peregrinările lui prin Tobolsk până ce găsi, în sfârșit, pe doamna Maria Volcova, prietena Taniei, și pe Tania însăși, care, aflând că vine de la Vania, de bucurie îi sări de gât; echiparea lui Mehmet în prăvăliile Tobolskului, sub supravegherea Taniei; sfidările lor pentru fiecare detaliu de toaletă, nepotrivit pentru un cunac ca el...

– A fost foarte drăguț cu mine – se roși Tania. Nici nu știu cum aș fi ajuns până aici fără dânsul, care se îngrijea de toate, prevedea toate, mă apăra cu o delicatete feroce de indiscrețiunea și brutalitatea autorităților și vâslașilor... nicio mamă n-ar putea fi mai delicată și mai atentă...

Tania imita cu fineță dialectul baroc al lui Mehmet, așa că acesta nici nu se putea simiți jignit, când ea, de pildă, povesti cum, oferindu-i odată puțină dulceață, el traduse cunoscuta zicătoare rusă, spre lauda frugalității, în formula: „Frumușele mai puțințele...“

Cu acest prilej, Arunchin încercă să povestească și el anecdote evreiești.

Când acestea luară o turnură mai riscată, Tania, cu mult tact, începu să caște:

– Vai de mine, sunt obosită și mi-i somn!... Dar cum să te culci, în plină zi!...

Răutu se uită pe fereastră:

– Am trecut de mult de miezul nopții, soarele
5 a răsărit.

– Ah? Fără să fi apus?...

Arunchinii se retraseră în camera lor.

Mehmet își făcu culcușul în tindă.

– Dar cum o să dormim în lumina aceasta crudă? –
10 exclamă Tania. Eu nu pot... – și vocea îi tremura puțin.

Ea se apucă îndată să astupe cu îngrijire fereastră cu plapume și cearceafuri.

Apoi, în semiumbra luminii de candelă, aruncă
lui Răutu:

15 – Noapte bună, dragul meu! – și, cu un *knix* șăgalnic, dispăru după paravan.

Vania se simți foarte tulburat. Se dezbracă încet, cu grija de a nu face vreun zgomot.

După paravan, dispăru în curând și umbra imprecisă, pe care, sub lumina candelă, silueta Taniei
20 o arunca pe pânza lui.

Tăcere.

S-au stins și șoaptele din odaia Arunchinilor.

Numai în tindă mai răsuna domol răsufierea sonoră a lui Mehmet.
25

Vania își ținea respirația, fixând țintele de lumină palpitanță, ce răzbăteau prin interstițiile rogojinelor din paravan.

După paravan, nicio mișcare, niciun sunet.

30 Deodată, un ușor scârțâit de scândură... Pe pânza paravanului se proiectează o siluetă deformată... Deasupra lui apare o mână... ridică încet candela de la icoană... O ușoară suflare... Întuneric beznă.

Și, din nou, tăcere opacă...

Dar întunericul e animat parcă de o pulsație tainică.

Vania nu respiră. Cu capul puțin ridicat de pe perină, stă încordat, în așteptare intensă... Inima îi
5 zvâcnește cu putere, parcă prinsă și ea în pulsația întunericului...

Și deodată, el simți pe față o atingere de mână, caldă și tremurată.

– Vaniușă! Vaniușă, nu vorbi! – suflă în șoaptă,
10 mai mult ghicită decât auzită, Tania. Nu vorbi!... Ah!...

Vania se trezi singur în pat, în odaia inundată de lumină.

Deasupra paravanului, la icoană, ardea candela. Din bucătărie se auzea vocea Taniei și a lui Mehmet
15 parcă certându-se.

Răutu rămase puțină vreme întins, depănându-și gândurile și scrutându-și simțirile.

Apăsât și confuz, el se îmbracă repede.

20 Luându-și pușca, se furișă afară, parcă vinovat, să nu fie prins.

Și porni prin taiga, de-a lungul țărmlui, deasupra nesfârșirii de ape tulburi ale fluviului revărsat.

Soarele se ridică sus spre răsărit, cedrii aruncau umbre lungi, în care apa întinsă la picioarele lor lua
25 un luciul negru.

Așezat pe un trunchi gros, căzut spre mal și ieșit deasupra apei, Răutu, cuprins de un zbucium greu, se uită la imaginea lui reflectată în oglinda întunecată de sub picioarele sale.

30 Ce-i de făcut?

Care e datoria lui?

Tania îi era dragă, mai dragă decât oricând.

Cu bucurie și-ar fi jertfit viața pentru ea.

Dar acuma, departe de extazul, de sublimizarea poetică pe care i le dădeau pe vremuri îmbrățișările Ilenuței, departe chiar de acea senzație violentă de care era cuprins sub dezmierdările Avdotiei, se simțea strivit de remușcări amare, ca și cum ar fi vinovat de un incest.

Pentru nimic în lume, Tania nu trebuie să ghi-cească starea lui sufletească.

Dar va putea el oare duce povara asta ?...

10 „Povară!“ ... zâmbi amar Răutu.

Și câtă vreme va mai trăi? Cine știe ceasul când va suna chemarea ?...

Cel puțin nu va avea pe conștiință și acest suflet și va lăsa în urma-i o amintire afectuoasă...

15 Din desiș ieși un iepure și, surprins, se ridică în două labe la vreo trei pași de Răutu. Acesta, mașinal, fără să ridice măcar pușca de pe genunchi, îndreptă țeava și trase cocoșul. Lovit în plin de întreaga încărcătură de alice, iepurele căzu, rupt în două.

20 „Cum să mărturisesc o asemenea ispravă cinegetică?... Nici aici n-am noroc!“ – zâmbi el. Și, ridicându-și prada, se îndreptă spre casă.

În prag, ferindu-și ochii cu mâna de soare, cu tulpănel negru strâns legat la cap și cu un lung șorț alb imaculat, îl aștepta Tania.

Ea îl privi, puțin parcă speriată și jenată.

– Bună ziua, rândunica mea! – o salută Răutu. Cu hainele tale negre, cu basmaua asta în cap și cu șorțul ăsta alb, ești curat o rândunică.

30 Tania se luminează auzind această aluzie la cântecul ei favorit – o mică romanță sentimentală și naivă –, care întotdeauna, din copilărie, o emoționa și pe care adesea o cânta în ceasurile ei de melancolie nedeslușită:

„A zburat rândunica departe... Ah departe!“

Puțin rușinată, ea îi întinse gura:

– Bună ziua, dragul meu! Unde ai fost? Te aștept de un ceas cu cafeaua cu lapte. Am adus cafea anume din aceea care îți place. Am prăjit-o și am măcinat-o cu Mehmet, cu care era cât pe ce să mă sfădesc... Am făcut și niște *pirojchi*... să-ți lingi degetele!...

Apucându-l de mână, îl târi în cameră, unde, la masă, Arunchinii se extaziau înaintea artei culinare dovedită de Tania.

Ei luară ca un lucru de la sine înțeles că, de acum înainte, nu vor mai avea nicio grijă nu numai de aprovizionare, dar nici de pregătire.

15 Toată sarcina grijilor gospodăriei cădea acum asupra lui Mehmet și a Taniei.

După ce își așeză oalele și tingirile în cuptor, Tania, lăsând pe Mehmet să le supravegheze, declară hotărât:

20 – Vreau să mergem împreună puțin la primblare în taiga, s-o văd și eu... Mehmet o să mă înlocuiască un ceas, că se pricepe foarte bine.

Răutu se uită cu mirare la neîmblânzitul caucazian, care accepta jugul Taniei cu atâta voie bună până la a se coborî la munci dezonorante „pentru un cunac“.

25 Merseră împreună la trunchiul de copac de deasupra apei umbrite și se așezară acolo.

Tania îl îmbrățișă pe Răutu și, lipită de el, ascunzându-și fața la pieptul lui, grăi emoționată:

30 – Vaniușa dragă! Spune-mi cinstit, nu-ți pare rău? Știi că nu sunt femeia care-ți trebuie, pe care o meriți... Știi că nu-ți pot inspira acel sentiment care mă arde pe mine. Și durerea mea mare este că nu-ți

pot da fericirea adâncă, acea bucurie luminoasă, pe care o simt eu. Dar tu n-ai găsit până acum altă femeie și cine știe când o vei găsi... M-am hotărât astăzi, când dispăruseși nevăzut de nimeni – închipuindu-mi ce se petrece în sufletul tău –, m-am hotărât să avem o explicație, ca buni și vechi tovarăși, ca să nu ai nicio părere de rău, nicio remușcare...

Vania o strânse la piept în tăcere.

– Nu poți trăi singur, dragă Vania. Trebuie să-ți mărturisesc, iubitul meu, că eu de mult, de foarte de mult, de când am înțeles destinul care te așteaptă, am prevăzut și am dorit clipa asta. Am complotat chiar pentru ea cu tiotia Natalița la Odessa, când erai la *Numărul Cinci*. Da, da! dragul meu!... Sunt așa, per-

15 versă... De când mi-am dat seama de mine și de lume, tot interesul vieții mele era concentrat în tine. Ai să mă părăsești odată, desigur, – nu se poate altfel. Dar oricum, nu vreau să rămân fără să am nimic de la tine... dragul meu! Nu mi-e îngăduită fățărnicia față de tine:

20 vreau un copil de la tine, Vaniușa! Va fi numai al meu, nu vei avea nicio răspundere pentru el; îl voi crește cu toată dragostea mea pentru tine, în cultul tău. Nu vreau ca tu, o clipă, să-i simți povara...

Vania tresări la acest cuvânt.

25 – Vei rămâne liber, stăpân pe viața ta, chiar și acum... și aici... și mai târziu... și oriunde...

Mișcat până în cele mai adânci tainițe ale sufletului său, Răutu se puse în genunchi în fața Taniei și cu capul în poala ei, ținând-o strânsă de talie, își revărsă

30 căința amară, gata de spovedanie:

– Taniușa! Taniușa! Ce păcătos sunt! Cât de departe sunt de icoana pe care ți-ai făcut-o despre mine! Cât de puțin te merit! Îmi ești așa de dragă, ca nimeni altul pe pământ, și-ți jur că voi face totul ca să

mă înalț până la tine, pentru ca niciodată, niciodată să nu regreti jertfa ta!...

Tania îl ridică și, strângându-l la sânul ei, între plânsete, muindu-l cu lacrimile ei, îi opri spovedania:

5 – Nu trebuie, dragul meu! Știi tot, știi mai bine decât tine... Tu trăiești în alte sfere, iar eu mă târâsc pe pământ, sunt mai aproape de coborârile vieții. Nu vorbi! Sunt foarte fericită, sunt foarte fericită! Și orice s-ar întâmpla, – înțelegi tu Vaniușa! – *orice s-ar întâmpla*, nu voi regreta niciodată, niciodată, ceasurile

10 acestea. Și-ți voi fi întotdeauna adânc recunoscătoare pentru fericirea și înălțarea pe care mi le dai... Ah! – exclamă ea deodată zâmbind. Acum să mergem acasă, să nu încercăm prea mult bunăvoința lui Mehmet!...

15 Stai! Să sărut întâi locșoarele mele! Sunt ale mele! – se opri ea, sărutându-l pe bărbia unde nu se întinseră încă șuvițele încrețite ale bărbii lui tinere. Apoi, rușinată și provocatoare, exclamă: – Cine o să ajungă acasă mai repede? Una, două, trei!...

20 Își strâns fusta și porni în goană ne bună.

Cu tot plumbul din suflet, care îl apăsa, Vania se avântă și el în urma ei.

Lângă ușa de intrare, Mehmet despica lemne pentru surcele.

25 Arunchinii lipseau, plecați cu undița.

Din bucătărie se auzi, fredonat cu un timbru nazal – exagerat ostentativ –, cântecul:

*Zinga, zinga, zinga-zi,
Trecu o noapte și o zi:*

30 *Vania cu Tania s-au iubit,
Tot ce Tania a dorit!...*

*Dinga, dinga, dinga-da,
Ușoară e șarada mea:*

*Vania tare e drăguț,
Dar s-ascunde ca un struț!...*

5 – Mehmet! – strigă poruncitor Tania. Mai adu o căldare de apă!...

Mehmet mârâi, rânjind:

– Frumușele, mai puținele! – dar luă căldarea, supus.

10 Pentru Tania, el abdicase pe veci și de la *punctul de onoare* de adevărat cunac circazian, dar nu primea ordine decât de la Tania...

15 Nicio prințesă din castelele cățarate pe piscurile Caucaziei n-a avut o slugă mai plecată, o confidentă mai credincioasă și un protector mai cavaleresc.

Cine ar fi putut crede vreodată că o copilă mărunțică și slăbuță, neformată și departe de a fi frumoasă, cu un trup de adolescent, va putea ajunge la o așa dominație neîngrădită asupra neînfrânatului fiu al Caucaziei, încât cu un surâs sau cu o mișcare din sprânceană să îl arunce în gehenă?...

25 La masa lui de lucru, după prânz, când Tania, ghemuită după paravanul ei, tăcută, îi revizua ciorapii, Vania cu greu își putea concentra gândurile asupra unui volum de istoria filosofiei de Friederich Überweg.

Tot timpul, el se întreba: cum se va așeza viața lor? Și ce-i așteaptă chiar la noapte?

30 Când Arunchinii făcură un moment irupție în cameră, cu indiscreția lor obișnuită, Răutu mai că se bucură de distracția pe care o putea astfel găsi și, fără voie, surâse la aerul de indignare, pe care abia și l-a putut stăpâni Tania față de asemenea sacrilegiu.

Când veni ceasul de culcare, Tania astupă din nou hermetic fereastra și se retrase după paravan, dar îndată stinse candela și se furișă, tăcută, sub plapuma lui.

Viața conjugală, încă de la început, puse înaintea 5 lui Răutu o gravă problemă.

Îmbrățișările lor îl zguduiau prin tonalitatea lor neașteptată.

10 Tania întotdeauna tăcea, rămânea în aparență inertă, niciun gest nu-i trăda violenta încordare a tuturor simțurilor. Printr-un paradox crud, se părea că numai Vania era cuprins de pasiune.

15 El suferea însă adânc de dezacordul dintre trupul lui tânăr și înflăcărat, trezit la viața de pasiuni, și sufletul înghețat de conștiința lui de vină, care îl apăsa față de nelimitata adorație al cărui obiect nemeritat era.

Simțurile lui Răutu erau afectate și de ciudata și extrema pudicitate pe care, cu toată pasiunea ei, o manifesta Tania.

20 În tot timpul conviețuirii lor, ea nu se arunca nici odată în brațele lui Vania decât în întuneric absolut.

Dimineața, nu o găsea în pat alături de el. Iar când venea să deschidă fereastra, ea era întotdeauna complet îmbrăcată; nu lăsa în casă nicio pisică când își lua baia...

25 Ziua, nu-și permitea niciun gest, nicio dezmiertare, nici măcar o privire care să fi depășit o manifestare de simplă afecțiune, îngăduită între buni prieteni.

Indiscreția soților Arunchin o făcea mereu să sufere.

30 Aceștia – și nu numai Rosa, ci chiar și Moritz – își permiteau confidențe și o doborau pe Tania cu întrebări care o aruncau aproape în leșin.

Viața, astfel, se așeză și curgea, de pe o zi pe alta, fără evenimente dramatice.

Dar, sub aparenta ei monotonie, se condensau în tainițele sufletești ale Taniei și ale lui Răutu tot mai intense momente tragice...

Se părea că Tania robotea ca și înainte, purtând, 5 voioasă și veselă, toate sarcinile menajului pentru mica lor obște.

Dar parcă slăbea tot mai mult și paloarea îi acoperea fața tot mai îndărătnic.

10 Tusa ușoară, pe care Vania o observase chiar de la sosirea ei, revenea mai des și tot mai grea.

Răutu o surprindea, din când în când, privindu-l parcă cu o întrebare plină de tristeță.

Zilele se scurtau repede, se apropia echinoziul de toamnă.

15 Noaptea, nu mai era nevoie să fie astupate ferestrele.

Într-o seară, fără nicio explicație și fără niciun motiv justificat, Răutu fu surprins că Tania nu mai stinsese candela de la icoană și se culcase tăcută, după 20 paravanul ei.

Inima lui Răutu se strânse.

Cu capul răzămat de perete, el aștepta.

Frânturi de gânduri roiau, sentimente confuze se ciocneau în sufletul lui.

25 Nu vine ?

Și parcă o tainică mulțumire îl cuprinse.

Dar, în același timp, un ghimpe îi îndureră inima.

S-a trădat el oare ? Dar prin ce ?

Înțelesese ea ? Trebuie să fie nenorocită...

30 El își încordă auzul...

Nicio mișcare !

Dar ea nu doarme, pentru că nu se simte nici respirația ei, totdeauna lină și egală, întretăiată doar, din când în când, de o tusă ușoară sau de un geamăt înăbușit.

El se ridică și, în vârful degetelor, ușor, se apropie de paravan.

Tania, în adevăr, nu dormea : întinsă pe spate, ea stătea cu plapuma trasă până la bărbie.

5 Când îl văzu pe Vania, în ochii ei se aprinse atâta bucurie, încât el simți o acută împunsătură de remușcare și se aruncă spre ea cu brațele întinse.

– Stinge candela, stinge candela ! – șopti ea, parcă înspăimântată și totuși transportată de extaz.

10 Răutu stinse candela...

Din noaptea aceasta, numai el lua inițiativa îndrăgostirilor și a dezmierdărilor.

Cap. XIII

RĂTĂCIRI

Jercinsk, cu populația lui oropsită de osteaci, servea ca un punct strategic pentru marea firmă „Frații Starițchi“, în operațiunile ei de comerț cu pește și blănuri.

Niciun potentat al împărățiilor orientale nu putea fi stăpân mai absolut asupra supușilor săi decât frații Starițchi asupra triburilor de pescari și vânători, dintr-o regiune vastă cât jumătate din Europa.

Chiar din primele zile după așezarea lui la Jercinsk, Răutu avu prilejul să se convingă cât de nemărginită este această autoritate. Întâlni pe țărmul Obiei pe vecinul Filatca – osteac încă tânăr și care părea mai dezghețat și mai deștept decât majoritatea semenilor săi – cu o splendidă vulpe argintie prinsă în capcană.

Filatca abia îl văzu și începu să se tânguiască:

– Vezi! O să-mi dea cel mult o rublă pe ea! Pentru așa mândrețe! Plesnire-ar ochii!...

– Cui? – se miră Răutu.

Filatca, imediat, se făcu parcă și mai mic, se lovi cu palma peste gură și, speriat, își furișă ochii lui mici, negri, prin toate tufișurile dimprejur.

– Șșșș!... Să nu ne audă! – șușui el, înspăimântat.

– Cine, frate? Spune odată! – îi strigă Răutu.

– El... Starițchi!... – șopti Filatca.

– Dar de ce să-i dai blana pentru o rublă? Iacă, eu îți dau îndată zece pe ea...

Filtaca sări în sus ca ars și, îngălbenit de spaimă, fugi spre vatra satului, fără să se mai uite îndărăt.

Peste puțină vreme, între Răutu și acest vecin se legară relațiuni mai prietenești.

Răutu, pe atunci având singur sarcina aprovizionării, simțea nevoia de un câne special dresat pentru vânătoarea de teterevi.

Aceste păsări stupide sunt parcă fascinate de lătra-tul cânelui și când îl aud, nu se mai mișcă, chiar dacă le împuști una după alta pe toate câte sunt în copac.

Filatca îi oferî un splendid dulău, lăudându-i inteligența și dresajul, – și pe un preț foarte convenabil: numai trei ruble.

Pornind a doua zi la vânătoare, Răutu încercă o crudă dezamăgire. *Sultan* – așa era poreclit cânele – nu numai că nu-l ajuta la vânat, dar fura fiecare pasăre împușcată fără ajutorul lui și fugea cu ea în pădure, silind astfel pe stăpânul său la fantastice curse de întrecere printre copacii și băltoacele taigalei.

La un moment dat, când fiara îi smulse chiar din mână un enorm curcan, în Ion Răutu se treziră furi-ile lui Vania de altădată și, cu un foc bine ținut, *Sultan* fu doborât la pământ, unde se rostogoli cu prada lui cu tot.

La întoarcerea în sat, Vania, necăjit, dădu peste Filatca, lângă iurta lui, dregându-și năvodul.

Cum îl văzu pe Răutu, osteacul își despică gura într-un surâs prietenos.

– Bună ziua Vangorici! – așa simplifică el numele rusesc al lui Răutu. Bună ziua, Vangorici! Dar

unde-i Sultan ? Cum a mers ? – și ochii lui mici și și-reți băteau lăturile.

– L-am împușcat ! – răspuse Vania furios, povestindu-i jalnica pățanie.

5 – Uite, javra afurisită ! Nu a fost păcat să jertfești încă un cartuș pentru așa jigodie ?... – își trăgăni liniștit glasul Filatca, cu compătimire, cine știe dacă pentru Sultan, pentru cartușul pierdut sau pentru Răutu, păcălit de el...

10 Acest cinism candid îi câștigă lui Filatca oarecare simpatie din partea lui Răutu, care, la rândul său, prin mărinimia arătată cu acest prilej, îi inspira mai multă încredere lui Filatca.

Astfel, Răutu putu descoperi și resorturile intime
15 ale puterii fraților Starițchi: prin creditul acordat în mărfuri, ei ajunseseră să înglodeze toată populația în datorii fantastice. Fiecare socoteală de sfârșit de an constata mereu creșterea datoriei, cu toate că oame-

20 În zadar încercă Răutu să trezească în robii aceștia conștiința demnității omenești, a intereselor și a drepturilor lor.

El fu primit cu ostilitate, nu numai de către frații Starițchi, dar chiar și de către osteacii înșiși.

25 Cu sosirea Taniei la Jercinsk, raporturile cu băștinașii se îmbunătățiră, mulțumită practicei sale de moașă și subchirurgă.

Începutul fericit fu făcut tocmai de Filatca. Într-o zi, obștea din Jercinsk, stând la masă, auzi niște mu-

30 gete prelungi chiar lângă prag.
Sărind afară cu toții, găsiră pe Filatca răzămat cu capul de bârnele păretelui, scaldat în sângele care-i curgea șiroaie din țeasta crăpată și aproape golită de

scalp – rezultatul unui chef cu prietenii, pornit pentru a cinsti o mare izbândă vânătorească.

Osteacii îi venerează, aproape îi divinizează pe urși. Cu toate acestea, nu poate fi o glorie mai mare
5 pentru vânătorul osteac decât răpunerea unui urs în luptă corp la corp, numai cu cuțitul în mână.

În jurul cadavrului se încinge numaidecât un ceremonial pitoresc.

Tot tribul adunat sfâșie cerul cu jalnice lamenta-
10 țiuni, iar vreun bătrân venerat adresează răposatului o orațiune funebră, în care caută să-l convingă că acest accident regretabil se datorește numai unei confuziuni: că vânătorul nu și-a dat seama că are a face cu divinul protector al tribului, care este deci implorat să-i ierte greșeala. Totul se isprăvește cu un ospăț în care divi-
15 nul protector e mâncat. Și firma „Starițchi“ își asigură cu acest prilej o bogată recoltă de blănuri în schimbul basamacului necesar spre a da praznicului toate splendorile.

20 La un asemenea praznic, comesenii, amețiți de băutură, sfârșesc adesea printr-o încăierarea sălbatecă. Astfel fusese rănit și Filatca.

Tania porunci să fie adus în casă; îl culcă în pa-
25 tul lui Răutu, îl spală, îi îngrijii rana și îl bandajă, după toate regulile artei.

Filatca, beat mort, nici nu-și veni în fire.

În cursul nopții, Tania îi inspectă de mai multe ori bandajele și, în sfârșit, se culcă după paravanul ei, cu candela stinsă, ca de obicei.

30 Dimineața, spre spaima ei, găsi patul lui Răutu gol și pe Filatca nicăieri.

Se repezi spre iurta lui.

Lângă rug, stătea acolo cinchită, cu luleaua în gură, Marda, stăpâna, încă aburită și ea după ospăț.

– Unde-i Filatca? – o întrebă Tania.

– Dus la pescuit! – hârâi venerabila matronă.

Într-adevăr, spre seară îl văzu întors cu luntrea plină; capul bandajat nu-i împiedicase izbânda și nu-i stricase voia bună.

– Bună seara, gospodina Tanuca! – abia putu bolmoji el de sub bandajele care îi strângeau bărbia. Ți-am adus morun cu icre! – și adaogă în șoaptă: – Numai să nu afle diavolul!...

În vizita ei, Tania băgă de seamă că Marda e însărcinată.

Îndată ea și începu să o trateze după „prescripțiunile științei“.

Marda le primi cu foarte multă bunăvoință, mai ales că, între altele, Tania îi ordonă să-și fricționeze sfărcurile sânilor, în vederea alăptării ulterioare, cu alcool cât mai curat, pe care i-l și procură...

Dacă alcoolul o fi servit cumva și pentru scopul indicat de Tania, rămâne sub vălul tainei; dar Marda îl consuma în cantități impresionante.

Când se apropie ziua dezlegării, Tania își vizită zilnic pacienta. Și-i porunci ca, în caz de nevoie, să fie trezită chiar noaptea.

Într-o dimineață, plecând în turneul ei obișnuit – căci își asigurase o clientelă și în alte iurte, mai ales printre copii –, Tania văzu îngrozită, la ușa iurtei lui Filatca, sub ochii indiferenți ai fericitului părinte, un prunc nou-născut, pe care îl lingeau cu multă poftă câinii; – era prima toaletă, care înlocuia baia...

Noaptea, Marda se dezlegase, cu tot ritualul impus de obicei, cu ajutorul megerelor iscusite și în asistența șamanului.

Acest sfârșit lamentabil al metodelor științifice ale Taniei n-a fost ultimul. Dar ea nu se descurajă și, în curând, în ciuda acestor accidente, ajunse patroana iubită și respectată de toată populația din împrejurimile Jercinskului, chiar și din satele îndepărtate la mai multe sute de kilometri.

Și dacă nu putea „ajuta la apariție“ pe noii născuți, era cel puțin totdeauna invitată la ospățul de după apariția lor, când erau servite delicatesele rituale, pregătite, în diferite combinațiuni, din... placenta lehuzei.

O grozavă epidemie de difterie, care a decimat familiile din regiune, pusese la grea încercare forțele Taniei și chiar tăria ei morală.

În deșert predica ea necesitatea de izolare și de pază a copiilor.

Fiecare nou sicriu, adunând în jurul lui toată populația, crea astfel un nou focar de molimă.

Iurtele se goliră de copii, dar Tania, sfârșită de puteri, desperată de neputința ei, ajunse totuși, ca mare șamană, o autoritate nediscutată, stăpână a taigalei.

Răutu era foarte mulțumit de activitatea desfășurată de Tania, care îi dădea multă satisfacție morală și mai multă încredere în sine.

Unul singur mârâia și protesta – Mehmet Șihau Oglî, care mai de mult avea pică mai cu seamă împotriva lui Filatca, pe care îl învinuia nu numai de înșelăciuni, dar și de furtișaguri de ustensile de bucătărie – cuțite și tingiri.

Cu deosebire, însă, îl revolta faptul că Tania își riscă sănătatea, se expune la molimă – ea însăși un copil –, pentru „asemenea puturoșenii“.

Își permise de mai multe ori să reproșeze cu amărăciune și lui Răutu lipsa lui de atențiune pentru sănătatea Taniei.

5 Între Răutu și Mehmet se produsese, de la sosirea Taniei, o stranie tensiune.

Mehmet, în realitate, dispăruse din Jercinsk după scena din jurul rugului în taiga, nu pentru că s-ar fi simțit ofensat de ușa închisă în fața lui, ci din afecțiune pentru Răutu. Văzând că acesta „se prăpădește după o muieră“, se hotărî să pornească la Tobolsk, unde știa că o poate găsi pe Tania, ca să o aducă în harmul stăpânului.

O aduse.

15 Și se aștepta să-l vadă pe Răutu în culmea fericirii. Dar, spre uimirea lui, îl găsea acum mai îngândurat, mai abătut și mai enervat decât înainte.

Nu mai înțelegea nimic.

20 Își dădea însă seama că între Răutu și Tania lucrurile nu merg cum ar fi trebuit.

Și, din porniri sufletești obscure, luă pățimaș partea Taniei, deși nu îndrăznea să sufle niciun cuvânt.

Adesea însă privirea lui grea îl urmărea pe Răutu cu o muștrare tăcută.

25 Răutu, plecând odată cu pușca la primblare, mai bine de treizeci de ore nu reveni acasă.

Dimineața, Tania, liniștită, deși puțin necăjită, pentru că plecase fără să-și ia rămas-bun și fără măcar s-o previe, umbla cu grijile gospodăriei, fredonând ca de obicei, când se simțea tulburată, mica ei română:

30 *A zburat rându-nica departe...
Ah, departe!...
De cui-bu-i uitat sub palmieri
O vrajă de dor și dureri,*

*Sub cerul străin, o desparte...
N-are parte!...*

5 Spre amiazi, începu însă să se îngrijoreze. Iar când nici la ora prânzului Vania nu apăru, ea fu prinsă de panică.

10 Îi veniră în gând toate poveștile osteacilor despre vânători temerari sfâșiați de fiare; despre sorburile implacabile ale tundrei, care înghit pe călătorul necunoscător, torturat într-o agonie lentă, fără putință de mântuire; despre cadavrele, găsite la marginea satului, ale rățăciților prinși de vârtejul misterios al taigalei la câțiva pași de casa lor; despre vânătoarea de oameni a bandelor de varnaci și a triburilor sălbătăcite în fundul junglelor necercetate... În zadar tovarășul Arunchin, ca s-o liniștească, inventa anecdote picante, care ar fi putut explica întârzierea...

15 În zadar și Mehmet o asigura că Răutu, în peregrinările lui, nu se abătea niciodată de la mal, tocmai de teama rătăcirii... că poate s-o fi lăsat acum cu luntra prea departe la vale și, desigur, în ceasul acesta luptă în drum spre casă, împotriva valurilor...

25 Spre seară, Tania goni în pădure ca cercetași pe Mehmet, pe Filatca și pe toți bărbații pe care îi găsi în iurtele lor, – chiar și pe Arunchin. Iar ea însăși cu Rosa Moiseevna și cu alte femei băteau tufișurile dimprejur.

Noaptea n-a fost decât o lungă agonie.

Spre dimineață, aproape toți se lăsară de aceste căutări zadarnice și reveniră la vatră.

30 Numai Mehmet nu se întoarse încă și astfel în inima Taniei mai licărea o nădejde...

În sfârșit, spre amiazi, Răutu apăru palid, extenuat, cu zgârieturi pe obraz și pe mâini, cu hainele rupte și murdare.

La vreo douăzeci de verste mai sus de Jercinsk, el răspunse la împuşcăturile lui Mehmet și fu găsit de acesta numai la vreo două sute de pași de mal, întins pe pământ, cu capul răzâmat de un trunchi căzut, istovit și deznădăjduit. Mehmet îl ridică în brațe și-l duse până la țărșm, unde rechiziționă cea dintâi luntre în trecere.

La vederea lui Răutu, Tania își uită rezerva obișnuită, se repezi într-un hohot de plâns, se aruncă furtunos în brațele lui și, în văzul tuturor, îl strânse la piept, sărutându-l pătimaș, printre lacrimi.

Răutu, căutând s-o liniștească, încercă – deși buzele îi tremurau, glasul i se stinge și genunchii i se îndoaiau – să-i înfățișeze totul ca o aventură comică:

– Fleacuri! – exclamă el, cu o veselie prefăcută. M-am rătăcit ca un August cel prost, literalmente între copaci. Intram în sat când, pe cedrul cel mare de deasupra iurtei lui Senca chiorul am văzut un splendid teterev. L-am ochit și l-am trântit la pământ... dar a fost numai rănit și a fugit în tufiș. La doi pași de sat, nu mai țineam seama de țărșm și m-am aruncat după el; l-am ajuns, apoi m-am îndrumat spre sat – și n-am mai dat de el! Și nici de țărșm n-am mai putut să dau; curat ca August cel Prost! Dracu știe prin ce ușoară deviație trecusem pe-alături. Nu aveam busolă; cerul fiind înnourat, nu mă puteam orienta nici după soare. M-am hotărât deci să-mi pun în aplicare arta învățată de la eroii romanelor lui Fenimore Cooper și Mayne Reid. Am încercat întâi prin mijlocul cel mai simplu. M-am suit în vârful unui copac, dar n-am putut vedea, până la marginea orizontului, decât aceleași vărfuri de verdeată sumbră de brazi și de cedri, care se confundau într-o singură masă ondulată, fără să pot ghici pe unde trece cursul fluviului...

Apoi, mi-am amintit de sfatul lui Filatca – spunea că, în caz când te rătăcești, să cauți numai *încotro se uită pădurea...* Am căutat! Dar ea nu se uita nicăieri, cel puțin pentru ochiul meu...

Atunci mi-a venit în ajutor legea gravitației. M-am hotărât să caut un șipot sau un pârâiaș cât de mic. Acesta trebuie doar, din afluent în afluent, să ajungă la Obi. Am și pornit deci în zigzag-uri, ca un bețivan nepocăit, – ceasuri întregi. Deodată, la marginea unui râuleț, drept în cale, dau peste un enorm urs negru, devorând cu lăcomie niște boabe de *brusnică...* Ce să fac? Să trag cu pușca... Dar dacă nu-l nimeresc, – și mă sfășie... Să-l înconjur? Dar dacă voi pierde din vedere râulețul, acest fir al Ariadnei... Atunci am dat dovadă de eroism și prezență de spirit; am stat pe loc și am început să mă strâmb la el și să-i fac mutre urâte regelui taigalei. Namila s-a uitat la mine a dispreț a scuipat și a plecat în lături... Și totul a fost în zadar. Râulețul se înfundase într-o băltoacă din care nu era nicio ieșire. Acolo m-a găsit Mehmet.

Tania, încă îmbrățișată, sub stăpânirea emoțiunei, urmărea cu încordare aceste peripeții, pe care Mehmet le asculta cu un surâs sarcastic.

Tania nu se lăsă înșelată de umorul lui Vania, dar, palpitând încă, exclamă prefăcută, strângându-și buzele ca o cochetă capricioasă:

– Vai, Vaniușă! Ce păcat că n-ai avut curajul să tragi! De mult visez eu la o frumoasă blană de urs ca s-o aștern lângă pat!...

Peste câteva ceasuri, Mehmet aduse din pădure o superbă piele de urs și, cu o privire disprețuitoare spre Răutu, o aruncă la picioarele Taniei!

– Nna! Cunac pușcat urs, când vrei. Nu frică!

Chiar dezinteresarea lui Răutu pentru micile griji de gospodărie provoca ieșiri supărătoare din partea cavalerului caucazian.

5 Conflictele se nășteau cu prilejuri cu totul neașteptate.

Plaga vieții de tundră în timpul verii sunt țânțarii, care, împreună cu ploșnițele din casă în toate sezoanele, pot literalmente otrăvi existența.

10 La plângerile Taniei, Răutu încercă în zadar toate mijloacele pe care le putea găsi în cărți.

Circazianul, însă, și în această privință găsi remedii mai eficace, în diferite fumegări și decoctiuni de ierburi de baltă. Și făcea în urmă un scandal infernal, dacă la aceste remedii, destinate de el exclusiv pentru Tania, recurgeau și soții Arunchin și chiar însuși Răutu.

Acesta fu silit de mai multe ori să-și dojenească cu oarecare asprime vechiul tovarăș.

20 Mehmet se înfură, scrâșnea din dinți și profera chiar amenințări neînțelese în limba lui. Numai Tania știa să-l mai potolească.

O întâmplare îl domoli puțin pe Mehmet, deși armonia desăvârșită de altădată n-a mai fost restabilită.

25 Locuitorii Jercinskului, în lipsă de orice altă distracție, alergau cu toții la țârm la trecerea luntrelor de călători.

Într-o zi, Răutu și Mehmet, cu veșnica lui pușcă, se găseau și ei pe țârmul Obiei, cu prilejul trecerii 30 domnului *zasiedatel*, subprefect în Kondinsk.

Mehmet ridică pușca și ochi o găscă sălbatecă, care tocmai în momentul acela zbură sus deasupra capetelor.

– Nu strica degeaba cartușul, turcule! – se răsti *zasiedatelul*. Cine poate nimeri la așa înălțime?...

5 Mehmet, totuși, trage... Gâsca, lovită de moarte, cade drept la pământ, ca o bucată de fier. Atunci mândrul pușcaș, adânc ofensat că s-a pus la îndoială iscusința lui, îndreptă al doilea cartuș asupra *zasiedatelui*.

Numai lovitura dată de Răutu peste țevă evită o nenorocire.

Din ordinul *zasiedatelui* – înspăimântat și înfuriat –, Mehmet fu însă arestat îndată, dus la Berezov și dat în judecată.

Multe stăruinți și sacrificii l-a costat pe Răutu aplanarea stupidului incident.

15 Mehmet reveni la Jercinsk mai îmblânzit, recunoscător, dar tot plin de tristeță asista la neînțeleasa dramă conjugală ce se petrecea înaintea ochilor lui.

În această atmosferă, apariția neașteptată la Jercinsk a lui Grișa Goncev aduse o nouă notă în viața tulbură a soților Răutu.

20 Îndată ce-l văzu, Răutu îl întrebă despre Polia.

– A murit! – aruncă sec Grișa, evitând hotărât să se oprească mai mult asupra subiectului, spre a nu-și trăda emoția.

25 Răutu fu adânc îndurerat de această veste, dar, imitând atitudinea lui Grișa, trecu și el la alte chestiuni.

Grișa Goncev se schimbase puțin de la despărțirea din Moscova.

30 Colțurile ascuțite și incolore ale bărbii lui se lăseseră puțin mai jos și balonul de păr aspru din jurul capului luase proporții impunătoare.

Ca întotdeauna, el știu să subjuge pe străjerii săi, cărora le comanda cu atâta hotărâre, încât nici prin gând nu le trecea să-i reziste.

Călătorea astfel pe îndelete.

La Cemașa, se oprise două zile. Și în aceste două zile, luă, fără pic de șovăire, hotărâri eroice:

– Ar fi o mârșăvie – declară el scurt – ca Sonia să mai rămână acolo cu bruta aceea de bețivan. Copilul născut din acest alcoolic o omoară de scârbă. E nebună de teama eredității. Se prăpădește. Am convins-o să fugim împreună. Mă duc la Berezov numai să organizez evadarea prin tundră, după concepția lui Prestea, pe care o găsesc genială. Dar tu, măi Vania, ce te murezi aici? Ai meritul că pățania ta din Petrovskoie a răscolit băltoaca și a înviorat spiritele. Dar în Siberia nu se poate face nimic. Trebuie să ne întoarcem în Rusia – zece, cincisprezece, o sută, cincisute deodată. Vor scăpa zece sau unu la sută, dar mișcarea va reînvia. Tu mai puțin ca oricine ai dreptul să stai aici. Eu nu mă pricep în teorii. Este treaba ta să ne dai o nouă doctrină și să ne elaborezi noi metode de lucru!...

Răutu, emoționat, se ridică plimbându-se agitat prin odaie, se uită la Tania.

Aceasta – palidă, cu fața tăiată de o pată roșie cu margini tranșante, pentru prima oară observată de Răutu – îi evită privirea și, cu o atenție exagerată, servea lui Grișa ceaiul.

– Dragă Grișa, – răspunse confuz și stingherit Răutu – nu poți scoate o doctrină din cap, cum ai scoate un manuscris dintr-un saltar. Știi că eu nu prea am multe talente practice; în orice caz însă, poți fi sigur că, dacă va fi nevoie de mine în acțiune, voi răspunde la apel.

Tania se ridică, dispăru pentru câteva momente după paravanul ei, de unde reveni cu ochii aprinși și cu o zburdălnicie și veselie forțată:

– Bine, Grișa, pornesc și eu! Ce frumos are să fie! Tu cu Sonia și copilul; Vania cu mine! Ar trebui să ni-i asociem și pe Arunchinii... Se va cutremura catapiteasma...

– Eu sunt hotărât! – anunță categoric Grișa. Chiar dacă ne prinde, o să ne trimită în Siberia Orientală... dar cel puțin voi scăpa pe Sonia, acest suflet minunat, de bestia aceea de Ozerov.

La vreo trei zile după plecarea lui Grișa, veni altă veste rea.

O scrisoare a tovarășului Popov din Kurgan le aduse la cunoștință moartea impresionantă a panului Semienski. A murit cum îi prevestise, pe vremuri, lui Răutu: „Pan Semienski muncește cât trăiește și trăiește cât muncește...”

Într-o după-amiază, pe la mijlocul lui iulie, înainte de încetarea lucrului, el părăsi brusc fierăria poruncind lui Ifrim:

– Ai să isprăvești osia asta numai cu Filca. Eu mă voi odihni puțin.

În casă se culcă în pat cu fața spre perete.

La ora mesei, fu găsit mort.

Zdruncinat, Răutu rătăci prin pădure, singur, mai multe ceasuri.

„Câte jertfe!... Câte jertfe! – își șoptea mereu. Și toate în zadar, numai în preajma revoluției, fără luptă rodnică... Revoluția adevărată se lasă mereu așteptată...”

Revenit acasă, Răutu înscrise pe o foaie de hârtie:
„Pomelnicul celor căzuți în preajma revoluției:
Alexandru Levi,
Petea Stan,

Marat,
Andrei Rechinul,
Polia Goncev,
Pan Semienski..."

5 Tania trecu pe lângă dânsul și-și aruncă, de după
spatele lui, ochii pe hârtie și abia își putu stăpâni un
gemăt, – paloarea-i se aprinse de pete sinistre.

Răutu se uită la dânsa o clipă.

10 Și prin creierul lui fulgeră un gând grozav,
monstruos...

Îngrozit de sine însuși, strivit, el își puse capul
pe masă neîndrăznind să arunce o privire Taniei.

– Dragă Vania – îl mângâie ea pe cap – asta-i
soarta acestei generații nenorocite. Dar și moartea
15 chiar numai în *preajma* revoluției nu e zadarnică...
Și... ceasul morții nimeni nu-l cunoaște... numai cu-
getul să fie curat și să ai dragoste în suflet...

Vania își simți parcă un cuțit înfipt și întors în
inimă.

20 Jenat, sărută mâna Taniei – foarte mirată de acest
gest – și fugi în pădure.

Fugi, de cine? De Tania? De dânsul?

Dar poate omul fugi de sine însuși?

25 În fața unei mari băltoace negre, îi veniră deodată
în minte versurile lui Victor Hugo, înscrise în carne-
tul lui de închisoare încă de pe când se afla la *Numă-
rul Cinci* din Odessa:

Comme dans les étangs assoupiés sous les bois,

Dans une âme on voit deux choses à la fois:

30 *Le Ciel qui teint les eaux à peine remuées*

Avec tous ses rayons et toutes ses nuées;

Et la vase, fond morne, affreux, sombre et dormant,

Où des reptiles noirs fourmillent vaguement...

Pentru ce tocmai el trebuie să aibă în sufletul său
asemenea reptile grozave?

Tania, ca și Undina, desigur, nu le are...

„Să fug?... Dar unde să fug și cum să fug?...“

5 Cu nopțile mai lungi, temperatura scădea mereu.
Pe la sfârșitul lui iulie, nu se mai putea scălda în
râu. Iar din august, adesea o brumă groasă acope-
rea tundra.

Torturat de arzătoare remușcări de cuget, sufle-
10 tul zbuciumat al lui Răutu nu mai găsea liniște.

Se simțea parcă adânc și de neiertat vinovat față
de Tania și, neavând curajul unei explicațiuni, rătă-
cea cu ceasurile prin taiga, scormonind mereu mâ-
lul, lutul din sufletul său.

15 Da, mâlul, lutul:

*...La vase, fond morne, affreux, sombre et dormant,
Où des reptiles noirs fourmillent vaguement.*

Dar dacă nu-și poate stăpâni simțurile?

Dacă o ticăloasă senzualitate a fost sădită în carnea
20 lui de cine știe ce ereditate, nu e de datoria lui cel puțin
să nu înșele pe Tania, să-și mărturisească păcatul?

El n-are dreptul să-i tăinuască simțurile sale...

Ar fi o gravă ofensă față de acest suflet cristalin...

Dar cum să-i mărturisească?

25 Să dea o lovitură perfidă de pumnal, într-o inimă
care zvâcnește numai de dragoste?

Pentru Tania nu rămăsese ascuns acest zbucium.

Și pentru ea se punea o problemă nu mai puțin
gravă.

30 Nu-și manifesta grija și tulburarea din suflet. Își
păstra în aparență minunata ei egalitate de dispozi-
ție, care constituia farmecul firii sale.

Își continua cu aceeași meticulozitate funcțiunile de menajeră. Vania auzea adesea chiar fredonările ei obișnuite:

5 *Zinga, zinga, zinga-zi,
Trece noapte după zi...
Trece vara, vine iarna
și ne ducem și noi razna...*

Dar în adâncimile ei sufletești se cocea o hotărâre.

Într-o după-amiază, curând după trecerea lui Grișa
10 Goncev, ea se așeză în fața lui Răutu și, luându-i
amândouă mâinile între ale ei și privindu-l drept în
ochi, abordă, cu o notă patetică în glasul ei nazal, o
conversație gravă:

– Vaniușa, știu ce se petrece în sufletul tău. Pen-
15 tru ce să nu stăm de vorbă deschis, prietenește? N-ai
doar pe nimeni pe pământ cui să-i poți vorbi așa cu
inima deschisă ca mie...

Un fior rece trecu prin toate vinele lui Răutu.

– Vaniușa! Vrai să fugi? Grișa Goncev ți-a redeș-
20 teptat ardoarea de luptă, dorul de sacrificiu? Dar
ți-e milă de mine, ți-e teamă să mă părăsești!...

O piatră căzu de pe inima lui Răutu. Tot sângele
i se urcă în obraz... De rușine, nu putea privi pe Tania
în ochi...

25 Se ridică și începu să alerge tulburat prin cameră.

Tania îl urmărea liniștită, cu un zâmbet plin de
tristeță blândă.

– Da! Taniușa dragă! Nu mai pot trăi aici! – răs-
punse Răutu (*cu o lașă rezervă mentală, se gândi el*).
30 Nu pot trăi așa, draga mea! Mă prăpădesc, îmi înti-
nez sufletul, te chinuiesc și pe tine, te molipsesc de
doluție morală. Numai acțiunea, lupta, sacrificiul

pentru o cauză mare mă pot mântui. Trebuie să
fug... Trebuie să fug... Să crezi că mă doare grozav
să te părăsesc... așa... – adoaă din nou lașitatea re-
zervei mentale...

5 În ochii Taniei se aprinse o lumină și, cu același
surâs blând și trist, ea rosti:

– De ce dragul meu? Rostul vieții mele nu e să-ți
întunec viața, să te paraliziez, ci să te sprijin, să-ți dau
și mai multă tărie. De ce dar să te torturezi? Doar
10 nu fugi *de mine*... Nu mă părăsești *pe mine*!...

Nici expus la stâlpul infamiei, Răutu nu s-ar fi
simțit mai crud biciuit și umilit.

Îmboldit de amară căință, el se aruncă spre Tania,
care îl strânse în brațe la sânul ei încă neformat,
15 mângâindu-l ca pe un copil obidit.

Simțindu-se mai apropiată ca oricând unul de al-
tul, înduioșată de despărțirea așteptată, stăteau acum
mereu la sfat ca buni prieteni, discutând un plan de
evadare, elaborat până în detalii.

20 Sub pretext de boală, Tania va pleca cu unul din
vapoarele care în curând vor trebui să vie spre a re-
morca bărcile cu pește de la gura Obiei. Mehmet o
va însoți, ca servitor și protector.

Îndată după îngheț, Răutu va pune în aplicare,
25 cu ajutorul lui Grișa Goncev, planul lui Ion Prestea,
de fugă prin tundră, direct peste Ural.

Sufletul zbuciumat al lui Răutu găsi puțin echili-
bru. O situațiune nenorocită va fi, în sfârșit, lichi-
dată, fără ca Tania să fie jignită și umilită.

30 Mehmet, care nu fusese încă pus în curent cu no-
ile proiecte, se putea bucura acuma de armonia afec-
tuoasă care domnea de la un timp încoace în relațiile
dintre soți, dar simțindu-se parcă mai puțin necesar,

prins de melancolie, petrecea zile întregi de-a rândul cu pușca prin taiga.

Cu o singură lovitură, tot eșafodajul de planuri fu dărâmat.

5 O scrisoare de la Grișa, adusă de un om de încredere, cerea imperativ:

„Frate Vania, să trimiți îndată cu Mehmet *dobalele* și toate blănille ce le aveți tu și Tania, ca și toți banii disponibili, lui Nicolae Laptev din Neremova. Urgent!

10 Am aranjat itinerariul pentru ea și pentru mine. Acolo e locul de întâlnire, de unde vom porni la *taiņa* în care vom aștepta să treacă vijelia. Esențialul este să nu pierdem niciun moment. Aducătorului, ca semn că te-ai executat, îi vei da un volum din Alfred Fouillée.

15 Vei sublinia numerele paginilor, spre a indica data când crezi că pachetul respectiv va ajunge la destinație. M-am îngrijit ca, în primăvară, să poți scăpa și tu. Detaliile le vei afla la timp de la Nicolae Laptev. Tania n-are nevoie să apuce aceeași cale. Mai *conspirativ* este să stea acolo până ce tu vei fi în siguranță. 20 *Adio mio caro*, al tău *Bursuc*.“

Răutu întinse în tăcere Taniei scrisoarea lui Grișa.

Fără blănuri și bani, evadarea devenea imposibilă.

În primul moment, Tania nu-și putu stăpâni 25 bucuria. Dar văzând aerul abătut al lui Vania, îmbujorată de rușine, ea îl îmbrățișă:

– Nu e nimic, Vania! – îl mângăie ea – chiar dacă se amână pentru la primăvară. Ești încă tânăr. Pe urmă, banii ne pot veni încă înaintea de trecerea vapoarelor. Putem cumpăra atunci și alte blănuri. Iar eu, în 30 adevăr, ar fi mai bine să rămân pe loc. Sub ocrotirea lui Mehmet, nu sunt în primejdie...

Pentru ea, ca și pentru Răutu, nici nu se născu măcar gândul că s-ar putea contraria combinațiunile și injoncțiunile lui Grișa Goncev.

Oriunde și oricând, el știa să-și impună voința.

5 Trecerea remorcherelor, o dată pe an, spre sfârșitul toamnei, era un mare eveniment în viața satelor din bazinul Obiei inferioare – ca o apariție din alte lumi.

La coborârea în jos până la golful Obiei, vasele nu se opreau la Jercinsk. Dar la întoarcere, mergând 10 mult mai greu împotriva cursului apei, erau silite să se aprovizioneze aici cu lemne.

Atunci, timp de o săptămână, în fiecare zi, se opresc în fața Jercinskului trei-patru vapoare cu douăzeci până la treizeci de bărci și populația satului crește, 15 pentru câteva ceasuri, de zece și de douăzeci ori.

Poloboacele cu spirt ale fraților Starițchi se goleau și, mai multe zile de-a rândul, Jercinskul dădea spectacolul unei groaznice orgii.

Niciun om, nicio femeie, niciun copil nu se putea găsi teafăr. Subt năvala sutelor de oameni străini, din drojdia deportațiunii, care au fost angajați 20 pentru sezonul de pescuit, scăpați acum, în sfârșit, din sălbătăcia și din robia pustietăților de miez-noapte, – se petreceau scene de desfrâu pe care numai ocele Siberiei și lupanarele Extremului Orient le pot cunoaște.

Tania și Rosa Moiseevna nu puteau ieși din casă. Iar Răutu cu Mehmet și chiar cu Arunchin trebuiau să vegheze, înarmați, zi și noapte.

30 Paznicul Axentiev, spre mirarea lui, fu primit și el cu brațele deschise, ca reprezentant al autorităților, și încă înarmat, dând o chezășie de siguranță mai mult.

Chiar Filatca, beat mort, se târî pe brânci până în casă, înjurând și amenințând pe rivalul său Mehmet, încât trebui să fie ținut sub pază.

5 Când ultimul vapor se șterse după colțul acoperit de brazi, la cotitura spre Cemașa, cu fâșia lui de fum pieri și ultima nădejde de evadare înainte de primăvară și se pierdu orice mijloc de a găsi vreo soluție mai grabnică pentru drama din căsnicia Răuteștilor.

10 Aproape în fiecare noapte, bruma acoperirea cu scânteieri de cristaluri mușchiul din tundră. Tot mai des apărea dimineața prin băltoace și o pojghiță subțire de gheață.

În fiecare zi, Răutu și mai cu seamă Tania simțeau mai greu lipsa de blănuri.

15 Banii însă întârziiau.

Cap. XIV

TOBOLSK

O nouă și mai grozavă lovitură ruină definitiv planurile de evadare.

5 În seara primei dumineci din septembrie, sosiră la Jercinsk doi jandarmi – dintre care unul, vechea cunoștință a lui Răutu, sergentul Sinenco – spre a ridică pe Răutu și a-l duce „la dispoziția comandamentului gubernial al jandarmeriei“.

10 – Dar nu putem merge fără blănuri! – fu singura obiecție pe care Răutu, zăpăcit, o opuse lui Sinenco, acum *starșoi* nediscutat. Cum putem merge așa? Până la Tobolsk, călătoria în luntre, împotriva apei, poate ține trei sau patru săptămâni! Până atunci vine și iarna de-a binelea. Nevastă-mea, vezi, are sănăta-
15 tea șubredă...

– Doamna e slobodă să rămână, – îi răspunse Sinenco, cu impasibilitatea lui caracteristică. Iar pentru dumneata, vom închipui noi ceva cu vâslașii. De
20 altfel, n-am voie măcar să stau de vorbă. Ordin! Viu, mort, trebuie să te aduc la Tobolsk; altfel, plătesc eu cu pielea mea...

Îndărătnicul *babol* abia consimți să amâie plecarea până a doua zi dimineața, ca să-i dea timp lui
25 Răutu să-și strângă lucrurile și să se aprovizioneze cu ceva merinde.

Răutu abia își putu stăpâni mânia și deznădejdea.

Chiar veșnic jovialul Arunchin alerga exasperat de colo până colo, zmucindu-și în jos barba din stânga:

– Au înnebunit, au înnebunit! – striga el. Ce ne

5 facem noi acum în pragul iernii singuri?...

Iar Mehmet parcă își ieșise cu totul din minți: scrâșnea din dinți și, rotindu-și fioros ochii injectați, împrășca pe jandarmi cu toate înjurăturile și afuriseniile în limba lui și-i amenința cu moartea.

10 Numai Tania nu-și pierduse cumpătul. Fără să spuie un cuvânt, ea strânse mâna lui Răutu și acesta simți cum un curent cald parcă îi trecu prin toate fibrele și prin toți nervii, aducându-i liniște și tărie sufletească.

15 Surprinzând gestul lui Mehmet, care, la un moment dat, își scosese pumnalul, aruncându-se cu un muget sălbatec asupra lui Sinenco, Tania se puse în calea lui. Ținându-l de mână și privind-l drept în ochi, ea îi zise încetișor:

– Nu se poate, Mehmet, nu se poate! Fii bărbat, 20 fii om! Acuma toată nădejdea mea e în tine... Vom merge împreună la Tobolsk. Îți dai seama că am nevoie acolo de tine. Nu te prăpădi dar fără rost!...

Mehmet răsuflea greu, scrâșnea din dinți și-și rotea ochii, dar totuși se potoli, mai mult sub farmecul acestui glas liniștit decât de înțelesul cuvintelor.

Răutu se îndreptă spre Sinenco:

– Poate să meargă și el cu noi? – întrebă el arătând cu capul spre Mehmet.

Sinenco clătină numai din cap.

30 Mehmet se smunci din nou, dar Tania îi apucă obrazul între mânuțele ei și, drăgălașă și înduioșată, îi vorbea mereu:

– Mehmet, Mehmet!... Rușine, Mehmet! Vei veni după noi, îndată ce vom primi paralele de acasă. Îți

dau cuvântul meu. Nu mă crezi? Nu pot avea nădejde în tine? Ai să mă lași singură, fără sprijin, pentru o nebulie? – și încetișor îi luă și pumnalul din mână.

Noaptea aceasta n-a dormit nimeni.

5 Nu era nevoie de multă vreme pentru a strânge lucrurile. Mai multă grijă le-a dat însă aprovizionarea cu merinde, pentru această călătorie prin locuri pustii.

Întreg satul se strânse la mal pentru a-i petrece pe surghiuniți.

10 Femeile se boceau, chiar Filatca urla ca un copil.

Când Tania își luă rămas-bun de la Mehmet, acesta începu din nou să-și rotească suspect ochii injectați, încât Tania, spre a-l potoli, se aplecă la urechea lui și-i șopti:

15 – Mehmet, dacă mă iubești, nu te nenoroci pe tine și pe noi toți!...

Mehmet, hârâind ca în agonie, se aruncă spre Tania, îi apucă mâna și, cu un gest atât de caracteristic pentru un oriental, și-o puse pe frunte, în semn de supunere și adorație.

20 Ea se plecă, sărutându-l pe creștet și, mângâindu-l cu drăgălășenie, îi zise:

– La revedere, în curând, Mehmet! Te vom aștepta cu mare drag!

25 Circazianul, alb ca varul, își lăsă brațele în jos, fără să se miște din loc, ca un stâlp de piatră, gema, urmărind cu ochii aiuriți silueta aceasta ușoară ce dispărea în luntre.

30 Când Răutu veni să-i strângă mâna, el se cutremură întreg și-i aruncă într-un spasm de desperare o privire de fiară gonită.

Vâslașii și cârmaciul, cinci vecini din Jercinsk, puseră la dispoziția călătorilor până la Cemașa dohalele lor, ca să-i apere de frig.

Luntrea se desprinsese de mal, înaintând greu împotriva apei, sub loviturile cadente ale lopeților.

Oamenii se împrăștiară cu încetul, în tăcere.

Pe mal, rămase încremenit numai sârmanul Mehmet.

Tania, până la cotitura care i-l fură din ochi, îi flutura batista ei albă.

Mai târziu, în sufletul lui Răutu se ridica din adâncimile subconștientului o stavilă la orice amintire a acestui calvar de trei săptămâni, petrecute în luntre, în toamna târzie, prin deșerturile Obiei, sub ploaie, în bătaia vântului înghețat!...

Toată viața i se părea întunecată numai la simpla evocare fugară a icoanelor trăite atunci.

Luntrea abia dacă putea răzbate trudnic, sub loviturile lopeților împotriva apei, vreo treizeci-patruzeci de verste pe zi.

La fiecare popas, vâslașii păraseau luntrea la mal, luându-și cojoacele împrumutate călătorilor. Și până la rechiziționarea celorlalți, Tania și Răutu rămăneau câteodată ceasuri întregi fără altă ocrotire împotriva intemperțiilor decât hainele lor subțiri.

Tania, învinețită de frig, adesea muiată de ploaie, fără să-și piardă seninătatea și tăria sufletească, se străduia numai să dea lui Vania o iluzie de voie bună.

Când acesta, în încercarea vană de a-i da măcar puțină căldură, o lua în brațe și o strângea la piept, ea, prefăcându-se rușinată, îi șoptea râzând, împotriva obiceului ei, aluziuni riscate:

– Ștregarule! Ai găsit bun pretext, ca să nu te astâmperi, măcar de rușinea oamenilor...

Veni și o plagă mai grozavă decât frigul, ploaia, oboseala și foamea: fiecare schimb de cojoace, rechiziționate de la vâslași până la popasul următor, dezlanțuia o nouă invaziune de păduchi lacomi de carne proaspătă...

Sinenco, executor implacabil al ordinelor primite, nu îngăduia nicio oprire pentru odihnă și schimb de rufe.

Zile și nopți lungi, fără primenire, în haine murdărite, muiate de ploi, sub mișunul de insecte, le sădeau în suflet dorul de moarte.

În același timp, nu le era îngăduită altă hrană decât merindele luate din Jercinsk și, din când în când, o cană de apă clocotită la rug, în așteptarea vâslașilor de rând.

Spre sfârșitul călătoriei, luntrea înainta printre sloiuri. Lopețile cu greu mai puteau fi mânuite sub povara blocurilor de gheață îngrămădite pe ele.

Dar îndărătnicul hahol gonea înainte.

La protestările lui Răutu, el răspundea hotărât și aspru:

– Drumuri lăturalnice nu sunt pe aici. Dacă ne prinde înghețul, va trebui să stăm cine știe câtă vreme pe mal, în vreo vâgăună blăstămată. Și apoi, așa e ordinul: urgent!

În sfârșit, Obi stătu și luntrea fu prinsă de ghețuri aproape la zece verste de satul Uvațk.

Satul trebuia ajuns, prin viscol, pe jos.

Și de acolo, îi așteptau încă două sute de verste de străbătut până la Tobolsk, în căruțe hodorigite, pe drumuri înghețate, fără zăpadă.

În toată cazna aceasta nefârșită, Tania nu s-a plâns niciodată, ea nu se arăta nici măcar mâhnită sau abătută, ci toată vremea se silea numai să-și ascundă oboseala și suferința și să gonească norii de pe fruntea lui Răutu cu zburdălniciile și ștregăriile ei.

De mult nu se mai simțiseră ei așa de uniți – se lipeau unul de altul, ca doi copii surprinși de furtună sau rătăciți într-o pădure.

Din tot zbuciumul acesta, amintirea unui episod îi răscolea îndeosebi durerea lui Răutu.

După o zi întregă de luptă cu valurile, la jumătatea drumului dintre Kondinsk și Voronino, jalnicul convoi se încrușișă cu luntrea ispravnicului de Berezov, care cobora din sus.

Acestuia îi veni gândul să schimbe luntrele, dar nevrând să piardă vremea sub ploaie pe malul pustiu, porunci jandarmilor să se întoarcă la Kondinsk – ceea ce însemna mai mult decât o zi întregă pierdută fără rost.

Răutu protestă cu vehemență.

Dar acum în zadar îi aducea aminte lui Sinenco de ordinul de urgență: vechiul slujbaș nu îndrăzni să reziste *pricazului* prefectului, deși părea afectat.

Înfuriat, Răutu strigă:

– Degeaba cârmiți! E o ticăloșie! Viu nu voi ieși din luntrea asta!...

Ajunși îndărăt, la Kondinsk, Răutu se ridică în picioare în luntre și din nou strigă către ispravnicul, care avusese timp, după o *zacuscă*, să revină la mal, unde așteptau, descărcate, bagajele lui.

– Mizerabile! Repet, nu voi ieși viu de aici! N-ai dreptul să-ți bați joc așa de oameni...

Ispravnicul, care părea că nici nu-l bagă în seamă, făcu numai un semn jandarmilor și străjerilor lui, care se repeziră spre luntre.

Răutu smulse lopata din mâna unui vâslaș și, impetuos, învărtind-o ca pe un enorm ciomag, porni spre capătul luntrei, în așteptarea atacului.

Uimit, el văzu însă cum străjerii încremeniră pe loc; ispravnicul își făcu cruce și, aruncându-le câteva vorbe, se îndreptă spre luntrea cu care venise.

Răutu se întoarse.

În dosul lui, stătea în picioare pe bancă Tania, palidă, cu cercuri roșii aprinse sub pomeți, cu ochii înflăcărați, – ținând și ea marțial o lopată, ridicată amenințător...

Sinenco, numai cu un zâmbet tăinuit sub muștața-i groasă, își luă locul în luntre.

Și, din clipa aceea, nu-și mai putea stăpâni respectul și admirația pe care i le inspira eroica lui captivă.

La Tobolsk, căruța se opri la poarta închisorii centrale, care se deschise numai pentru Răutu.

Tania rămase singură în fața ei, în toiul nopții...

Închisoarea din Tobolsk, ca și toate penitenciarele siberiene, adăposteau acum, spre iarnă, un număr de arestați cel puțin de trei ori mai mare decât cel avut în vedere la construirea ei.

Oamenii, de cele mai multe ori, erau siliți să-și facă culcușul pe dușumele, să stea îngrămădiți în coridoare, în încăperile băilor și chiar în pod și în pivnițele golite de provizii.

„Castelul“, o imensă speluncă, constituia, în vâzul și știrea tuturor, o primejdie și pentru oraș, ca un veșnic focar de boli contagioase.

În mijlocul curții principale, ca o insulă, se găsea *Secretul* – corpul destinat arestaților politici –, înconjurat cu ziduri înalte, în care era tăiată o poartă totdeauna încuiată, singura comunicație cu restul închisorii.

5 Răutu nu găsi acolo ca tovarăș de captivitate decât pe bătrânul – socotit bătrân la vrâsta de numai treizeci și șapte de ani! – Serghei Alexandrovici Jaba, un supraviețuitor din faza poporanistă a mișcării revoluționare din Rusia.

10 Închiși în celulele lor numai noaptea, ei își petreceau toată ziua împreună.

Tovarășul Jaba îi făcu lui Răutu o impresie confuză și chiar contradictorie.

15 Mic de statură, cu un cap turtit și tot în zbârcituri, ca un măr copt, cu un nas și el motololit, cu mustața și barba cu peri rari, drepti și țepoși, împeștrițați de fire albe, el parcă lumina totul în juru-i cu ochii lui senini și candidi, de copil blând, care contrastau ciudat cu toată înfățișarea lui de om îmbătrânit înaintea de vreme.

20 Fiu de moșier bogat dintr-o gubernie centrală a Rusiei, el apucase la vrâsta de douăzeci de ani vremurile eroice ale „mersului în nord“.

25 Deghizat când într-un *armeac* țărănesc, când într-o *ciuică* de târgoveț de mahala, când în bluză de lucrător, Jaba trecuse prin toate vămile revoluției rusești: arestat, liberat sau evadat, deportat în Siberia, emigrat în străinătate...

30 Neclintit în ideologia lui poporanistă, el se afla totuși în rândurile revoluționarilor numai printr-un echivoc dureros al vieții publice din Rusia. Omul acesta, organicește incapabil de violență, nu avea la activul său nicio acțiune revoluționară propriu-zisă. Dar, visător ireductibil, refractar la toate noțiunile

de ortodoxie și de respect al ordinei stabilite, el constituia, prin însăși existența lui, o primejdie pentru „tron, altar și cămin“.

5 La pragul bătrâneții, ajunsese și teoreticește în conflict cu mișcarea revoluționară, susținând cu pasiune „concepția *evoluționară*“ – cum se exprima el –, în opoziție cu ideea de revoluție.

10 La începutul „șederei“ sale în *Secretul* închisorii din Tobolsk, o întâmplare, foarte caracteristică pentru el, făcu multă vreme deliciul tuturor obștiilor de deportați din Siberia.

15 *Secretul*, „în complect“ pe atunci, primi o vizită importantă – un general bătrân și foarte decorat, care ținuse să vie „în contact personal“ cu acești răzvrățiți împotriva țarului – „dușmani ai statului, ai religiei, ai proprietății și ai familiei“.

Dar bietul general, cu tot aerul lui impozant și solemn, nu prea avea spirit inventiv. Intrând într-o celulă, nu găsea altă întrebare decât:

20 – Ei... Ei... Ei... cine ești? – grohăia el, încruntat, înțelegând să i se „raporteze“ de către arestat numele, profesia, tagma legală etc.

25 Vecinul lui Serghei Alexandrovici, unul Procop Melnicov, terorist înfocat, în veșnică dispută cu el, avu inspirația să răspundă la această întrebare scurt: – *Revoluționar!*... – Hm... hm!... – se fâstâci generalul și iute ieși în coridor.

30 În camera de alături, Serghei Alexandrovici, blând și nevinovat, auzind răspunsul lui Melnicov, în toată buna credință, aruncă și el la întrebarea personajului: – *Evoluționar!*...

Generalul, la aspectul candid al acestui „dușman“, prinse curaj și se înveseli:

– O-o-o! – tună el în hohot – fără un r, e mai puțin fioros! Ho-ho-ho! – și pași mulțumit în coridor.

5 Și, din celulă în celulă, gluma produsese un efect neașteptat. Generalul fu primit cu anunțări succesive: „*Voluționar... Oluționar... Luționar*“...

În sfârșit, la capătul coridorului, Mihail Suhanov, un coleric irascibil, fără să mai aștepte întrebarea, îl
10 întâmpină cu un ropot năpraznic:

– Rrrrrrrr!...

Generalul, speriat, dete înapoi. Și declară hotărât că mai departe nu mai poate merge: asta e cel mai
grozav, – extremist!...

15 Răutu îl îndrăgi îndată pe Serghei Alexandrovici. Discuțiile cu el îl distrăgeau din veșnicile lui frământări sufletești.

Dar, în același timp, se simțea revoltat de placiditatea netulburată cu care tovarășul Jaba privea oam
20 enii și lucrurile.

Peste două zile, primul interogatoriu lămuri pe Răutu asupra cauzelor arestării sale.

Împotriva rutinei stabilite, rolul activ la acest interogatoriu nu-l avea colonelul de jandarmi,
25 Pocrovski, un bătrân obosit, cu ochii blânzi, ci tânărul procuror Hasengras, balt de origină, cu favoriți negri, îngrijiți, cu o privire de oțel, care contrasta cu eleganța lui efeminată și cu mâni mici și albe, expuse cu multă cochetărie.

30 La o percheziție în Siberia Orientală, căzuse în mâna autorităților o scrisoare rătăcită a lui Țicorschi, în care se vorbea despre planurile chibzuite pe vremuri

la Turinsk cu Prestea și Ceavcehidze și se pomenea, fără nicio precizare, și numele lui Ion Răutu.

Acesta se înfurie, tăgăduindu-și orice vină și răspundere și susținu cu violență că scrisoarea nu
5 dovedește nimic și nu poate servi de temei pentru nicio acuzare.

Revenit în celulă, Răutu își aminti cu oarecare melancolie deosebirea dintre atitudinea lui de acum și cea pe care a avut-o cu patru ani în urmă, la primul interogatoriu din Chișinău.

Dar domnul Hasengras – ca orice balt care se respectă, un înfocat slujitor al tronului și, deși teuton de origine și protestant de confesiune, plin de
râvnă pentru „temeliile statului național și pravoslavnic rus“ – nu se resemnă atât de ușor să-și piardă
15 primul său „caz politic“.

Răutu fu menținut în stare de arest.

– Domnule colonel, – se adresă Răutu lui Pocrovski înainte de a părăsi cancelaria – vă rog să-mi
20 autorizați o întrevedere cu soția mea. Sunt îngrijorat de sănătatea ei, după o călătorie făcută în condițiuni sălbatece...

– Am văzut-o! – tresări, interpelat astfel pe neașteptate, colonelul. E slăbuță, cam palidă și tușește, dar e sprintenă și voioasă. Îi voi da autorizația
25 chiar mâne.

– Mm... Mm... vom vedea, – strecură printre dinți, privindu-l furios, balticul stâlp al ortodoxiei.

Colonelul se ghemui și tăcu, cu ochii stinși.

30 Totuși, a doua zi, Tania apără la întrevedere în adevăr sprintenă și voioasă, deși cu urme vădite de extremă oboseală.

În cadrul acesta, despărțită de el prin cele două rețele de fier reglementare, Răutu văzu deodată

înaintea lui pe vechea Tania – logodnică mistică și soție fictivă din închisorile Odesei, bun și credincios tovarăș, pe al cărui devotament se poate pune toată nădejdea.

5 Toată puma și mălul năclăite în sufletul lui sub candelă stinsă din Jercinsk fură ca prin farmec spălate.

Răutu se simți îndată mai ridicat sufletește și mai împăcat cu sine.

Pe nesimțite, reveni rutina regimului din Odessa.

10 Numai că Tania își asigură acum două întrevederi pe săptămână, nu una, și adesea putu sta de vorbă cu el un ceas și chiar mai bine.

Dar reveniră și „chestiunile blăstămate“...

15 Din nou se ridica înaintea lui, și cu o mai mare greutate, întrebarea asupra rostului vieții în general și asupra datoriei morale personale.

Dar, de data aceasta, se punea nu atâta o problemă transcendentă, *in abstracto*, cât întrebarea directă despre rostul lui în mișcarea revoluționară *rusească*.

20 Curențele care o dominau acum nu-l satisfăceau. Le găsea greșite și scopurile urmărite irealizabile, metodele inacceptabile.

Marxismul ortodox i se părea inadecuat pentru țările în care muncitorimea e reprezentată de ma-

25 sele țărănești.

Terorismul individual, care se prevalează într-o altă școală revoluționară? Îl socotea ineficace ca metodă de luptă, necompatibil cu concepția lui asupra lumii și vieții, adânc nepotrivit cu firea lui.

30 Dar, mai presus de toate, se simțea mereu tot mai străin de Rusia.

Simțind nevoia să-și strângă gândurile, adresă o lungă spovedanie lui Moise Roitman, față de care,

știindu-l refractar ideilor sale, credea mai cu seamă necesar să-și justifice îndoielile.

„Omul s-a născut în societate – scria el între altele. – Înainte de a se diferenția ca individ, el nu exista decât ca o moleculă a organismului social și, înainte de a cunoaște cuvântul *eu*, spune *noi*.

Copiii vorbesc despre ei la persoana a treia.

Adesea m-am întrebat ce mă leagă de moldovenii mei din Năpădeni. Acuma cred că mi-am dat seama.

10 Eu nu pot spune *noi* decât gândindu-mă la ei. Secole de viață obștească, un șir nesfârșit de generații, care au trăit sub aceleași urgii și cu aceleași aspirațiuni, au creat un suflet colectiv din care nu mă pot desprinde.

15 Desigur, un om civilizată se ridică până la idealul sublim al unei omeniri înfrățite peste hotare.

Dar precum un zămă de hârtie se urcă în azurul cerului atâta timp cât îl trage firul care îl leagă de un punct al pământului, tot așa un om cade bicisnic la pământ, nu mai poate realiza înaltele lui idealuri, dacă se deșază.

20 Și eu mă simt legat printr-un fir indestructibil de colțșorul acela al Basarabiei, în pâlnia Năpădenilor, – sat de razeși moldoveni, printre care au trăit și au murit generații de Răutești până în negura vremurilor.

25 Tu, ca evreu, trebuie să mă înțelegi mai bine decât oricare altul.

De milenii, evreii sunt împrăștiați între toate neamurile pământului. N-au organizație de stat. Și-au pierdut de mult limba comună. Astăzi mulți dintre ei nu mai au nici credința străveche. Cu toate acestea, cum vei răspunde tu, dacă cinstit și sincer te vei întreba cine formează pentru tine acel *noi* mistic, care leagă pe un om de viață și-i hotărăște rostul?

Și totuși, evreii sunt cel mai internațional dintre noarode. Ei se pot acorda cu interesele, aspirațiunile, mentalitățile tuturor țărilor în care sunt așezați.

Totuși?...

5 Nu *totuși*, ci *pentru că*: în adevăr, tocmai multumită acelei închegări sufletești indestructibile și mistice, care le dă conștiința unității lor naționale, ei au putut ajunge un factor atât de însemnat al istoriei mondiale, ca un ferment de unitate morală a omenirii.

10 Nu degeaba cartea lor servește de temelie conștiinții religioase a lumii civilizate.

Prin ruptura de sufletul colectiv care ne-a creat, mai putem noi servi idealul omenesc?

15 Desigur, evreimea nu a produs numai pe un Isus din Nazaret, ea produce și pe Isidorii Katz. În complexul sufletului colectiv nu intră numai Isus din Nazaret, ci – vai! – și Isidor Katz.

În fiecare dintre noi e ceva din Isidor Katz, ca și din Isus din Nazaret, în doze variate.

20 Isidor Katz ne trage la fund, spre obârșia noastră animală, însă numai printr-un Isus ne putem înălța până la un alt *noi*: sufletul colectiv al omenirii nu se va naște decât atunci când, plecând din abisurile zoologice, se vor ridica frunții tuturor grupărilor naționale și, *întrupând fiecare sufletul lor colectiv*, vor
25 crea o obștie, o unitate superioară, o conștiință generală a umanității.

Grandoarea ameiitoare a mesianismului constă în concepția unui *Om* care, ridicându-se ca expresiune
30 a conștiinții umanității întregi, prin aceasta devine *Dumnezeu*.

Dar omenirea e astăzi încă numai în zămislire, mai mult o noțiune abstractă, fără substrat real.

Pe puținii aleși care grăiesc în numele ei îi așteaptă răstignirea pe cruce, cupa de cucută sau rugul.

5 Fie! Dar ei domină conștiința elitei tuturor neamurilor – și tocmai fiindcă în ei se întrupează sufletul adevărat, gândul adânc *al neamului* lor –, în nostalgia-i nestinsă de ideal.

Ruptura cu acesta i-ar duce la inaniție morală. Și *Omenirea* n-ar mai fi măcar o devenire“.

10 În cursul întrevederii următoare, Tania îi comunică lui Răutu o veste primită de la tiotia Natalița.

„Ilenuța lui Vasile Cornea a murit, dând naștere unui băiețel.“

Ilenuța!...

15 Unul din firele care îl legau de pâlnia Năpădenilor. Un simbol?

Răutu își întoarse capul în tăcere...

Tania îl privea, de după dublul grilaj, cu un surâs trist.

20 Cu toată lipsa de dovezi, procurorul Hasengras reuși să implice pe Răutu într-un proces de vastă conjurație, care cuprindea peste o sută de acuzați, împrăștiați în diferitele regiuni ale Siberiei.

Nicio nădejde nu mai putea fi într-o eliberare grabnică.

25 Iarna înainta, gerul devenea tot mai intens.

Dar în zilele fixate, de două ori pe săptămână, Tania era nelipsită din fața grilajurilor camerei de „audiență“.

Era singura bucurie a lui Răutu.

30 Totuși, peregrinările acestea din oraș până în deal, unde, la o jumătate de oră de mers, se înălța clădirea

masivă a închisorii – adesea în bătaia crivățului și în viscolirea grozavei *purgale* siberiene –, erau o prea grea încercare pentru puterile ei.

5 Venea în fiecare dată parcă mai slăbită și tusa ei cu sonorități șuierătoare îi rupea inima lui Vania, ros de muștrări de cuget.

De Crăciun, după o tradiție acum respectabilă, Tania îi adusese din nou vestitele turte dulci cu lapte de mac.

10 Îi transmise totodată o scrisoare a lui Costea, acum student la Academia Agronomică de lângă Moscova.

Scrisoarea era pe trei sferturi mânăjită de către cenzură cu cerneală tipografică; pe multe locuri, nu rămăsese dintr-o frază întreagă decât un singur cuvânt și înțelesul trebuia reconstituit sau ghicit.

15 Bineînțeles, scrisoarea, care răspundea la vestea despre o nouă arestare a fratelui mai mare, întârziase mult prin diferitele cancelarii.

20 Costea, cu care Tania se împrietenise mult după surghiunul lui Vania, îi scria:

„Nu știu, dragă Tania, dacă trebuie să-l plâng sau să-l invidiez pe Vania. Deportățiunea... scutit... spectacol grozav de lașitate josnică... Cât de multă dreptate avea Șcedrin... mlaștină putredă... cerul mort... numai umbre cenușii... ființe lipsite de suflet, de orice vlagă, de orice înălțare... apetituri și patimi bestiale...

De nicăieri nicio rază de lumină...

Cât am visat eu viața de student!...

30 O turmă de ariviști...

...Căptușindu-și uniforma studentească cu mătasă albă...

Beție... lupanare... joc de cărți...

...Nu plătești prea scump cu Siberia, închisoarea, ocna sau chiar moartea...

Apoi Vania te are pe tine... Să trăiești, dragă soră, și să săruți în numele meu și pe Vania“...

5 Și Costea!... Inima lui Vania fu strânsă de o presimțire...

– Mi-l aduc aminte când era încă un bunducel, rotund, – spuse încet Răutu – dar de atunci... încă un tovarăș brav și leal!... Ultima dată l-am văzut în fuga din Odessa... Vroia să mă urmeze... Îl voi mai vedea? – adăogă, sub povara presimțirii, Vania.

Tania, tremurând în hohot de plâns, fu prinsă de un violent acces de tusă, pe care în zadar încerca s-o oprească, astupându-și gura cu batista.

15 Vania, foarte deprimat, o rugă să nu se mai expună, cât e vreme rea, și să nu vie la întrevedere în ziua Anului Nou.

Peste patru zile, însă, ea reveni, deși abia se putea ține pe picioare.

20 Cum o văzu, Vania abia avu suflul să strige.

– Costea?...?

O telegramă, în adevăr, adusese vestea că, în momentul unei perchezițiuni domiciliare, după care urma să fie arestat, Costea și-a tras un glonte de revolver și a căzut mort la picioarele jandarmilor...

25 Tania, albă de durere, lipită de rețeaua despărțitoare, vroia parcă să se topească în sufletul lui Răutu, să-i dea bărbăție și putere pentru a birui această nouă nenorocire.

30 Și, deodată, strângându-și gura cu batista, căzu cu ochii închiși pe dușumeaua camerei de întrevedere.

Răutu, strigând în neștire, se izbea de fierul grilajului.

Paznicul înspăimântat deschise ușa.

În genunchi, lângă trupul acesta inert, Răutu văzu
cu groază că batista e muiată în sânge.

Smulsă din brațele sale, Tania fu transportată
5 acasă sub supravegherea doctorului închisorii.

Cap. XV

TRISTIA...

De Anul Nou, Tania nu mai veni la întrevedere. Dar
însuși colonelul Pocrovschi aduse un bilețel de la ea:

5 „Dragul și înțeleptul meu soț, – suna scrisorica
cu tonul glumeț, atât de caracteristic, al Taniei –
n-ar trebui să cârtesc împotriva tagmei din care fac
și eu parte. Dar medicii sunt așa de proști, mă silesc
să stau în pat și mă îndoapă cu droguri, cu toate că,
10 te asigur, sunt foarte voinică, mă simt foarte bine. O
răceală ușoară nu poate justifica oprirea întrevederi-
lor noastre, care îmi dau mie atâta bucurie și care, de-
sigur, mi-ar prii mai bine decât toate prafurile și
pilulele lor. Dar ce pricep ei? Un singur lucru mă
15 mângăie – că atunci când voi veni la tine cu totul vin-
decată, tu mă vei vedea în altă lumină, voioasă, veselă
și «slută dar fermecătoare», cum ai spus tu odată,
foarte de demult, – ții minte? – încă la Chișinău, în
comuna Blumberg.

20 Doctorul mă silește să pun punct. Crede că mă
poate obosi conversația cu tine. Colonelul Pocrovschi,
care, cu toată uniforma lui de jandarm, e așa de bun și
drăguț, îmi făgăduiește că-ți va transmite îndată scri-
sorica aceasta. Ca un om care a văzut multe, mă va
25 ierta că te sărut aici în fața lui, mult, mult, și-ți urez să-
nătate și voie bună și eliberare grabnică, ca să poți

trăi încă mulți ani și să ferești pe credincioasa și supusa ta soție *Tania Răutu*.“

Vania fugi în celulă, fără măcar să-i mulțumească bătrânului colonel.

5 Trecu și Boboteaza, și încă o săptămână: Tania rămânea nevăzută.

Bilețelele ei deveneau tot mai scurte.

Colonelul Pocrovschi, vădit captivat și el de Tania, venea mai des la închisoare și, cu timiditate, îi
10 sugeră lui Vania că un gest de pocăință i-ar îngădui stăruința la departamentul poliției pentru liberarea provizorie.

– Nu cred – îl fixa cu oarecare sfială bătrânul, învârtindu-și alianța în jurul degetului –, nu cred că
15 dumneata poți fi un dușman atât de înrăit al Țarului.

– Dar cu ce drept m-ați putea considera ca dușman? Cu ce drept îmi puteți cere căință? Nu sunt
vinovat cu nimic și n-am de ce să mă căiesc, doar pentru că am citit câteva cărți oprite în cercurile de
20 autoinstrucție? Ce-mi puteți reproșa mai mult?

– Mi-ai putea întări această declarație printr-un cuvânt de onoare?

Răutu tăcu. Cugetul îl muștra.

Acest ofițer de jandarmi e un „călău“ al Țarului,
25 prin urmare, un dușman.

Dar e un bătrân inofensiv, slujba lui în Siberia nu e decât o sinecură, pe care nici el nu o ia în
serios. Și a dovedit atâta atențiune și omenie față de biata Tania!

30 Îi este iertat lui să-l înșele, să-l inducă în eroare?

Și, pentru prima oară, Răutu avu curajul să-și pună precis și categoric întrebarea: Pentru ce se găsește el în Siberia și, acum, în închisoare?

Pentru zburdălniciile de copil în cercurile de autoinstrucție ale Chișinăului, pentru visurile de adolescent, care n-au găsit înfăptuire?

5 De fapt, el n-a luat nicio parte efectivă la acțiunea revoluționară. Oricare ar fi fost intențiunile lui, aceste intențiuni nu pot justifica legalmente această sălbatecă represiune.

Cu ce drept dar este tratat el ca un prizonier de război? Nimeni nu este în drept, în numele împărăției, să-i scruteze conștiința! E prizonier?

Atunci nu-i este iertat lui *une ruse de guerre*¹ – adăugă el, cine știe pentru ce, în franțuzește – chiar față de Pocrovschi?

Nemaiputând suferi nesiguranța, în dorul lui nesătâpănit de a veni în ajutorul Taniei, el adresă colonelului Pocrovschi o petiție, prin care stăruia să fie liberat
15 provizoriu, spre a se putea îngriji de sănătatea soției.

„Nu vă cer iertare, nici scutirea pedepsei, oricât de grea ar fi aceasta. Dar, în lipsă de dovezi, nu aveți dreptul să mă țineți în închisoare, – și mai puțin aveți dreptul să torturați o femeie bolnavă, care are nevoie de
20 îngrijiri și liniște, sub pretextul unui proces, de care sunt străin și în care n-am avut și n-am niciun rol.

Vă anunț dar că, de azi, încep greva foamei. Asumați-vă dar, dacă veți avea tăria, răspunderea pentru două vieți...“

Culcat în celula lui, Răutu refuză să-l vadă și pe Serghei Alexandrovici Jaba.

30 În viforul de vești catastrofale din ultimele săptămâni – moartea Ilenuței, sinuciderea lui Costea, boala Taniei –, Răutu nici nu simțea lipsa de hrană.

¹ Un șiretlic de război (fr.) (n. ed.)

Colonelul Pocrovschi alergă chiar a doua zi să viziteze pe Răutu în celula lui.

– Domnule Răutu! – aproape plângea el. Să mă crezi că de mult, fără să aștept petiția dumitale, am intervenit la departamentul poliției. Recunosc, nu e motiv serios pentru menținerea stării de arest. Și am multă considerație pentru Tatiana Gheorghievna. Dar nu stă în puterea mea... Procurorul, domnul Hasengras, se opune. Ce vrei să fac? Îți făgăduiesc că voi face tot ce-mi stă în putință... dar nu-ți ruina sănătatea, – o omori pe Tatiana Gheorghievna!...

Răutu nici nu-și întoarse măcar capul, fixându-și îndărătnic privirile în perete.

Așa se strecurară în neant o zi, două și trei. Răutu căzu într-un fel de somnolență, nu se mai putea ridica din pat. Urechile îi vâjâiau; la fiecare efort era prins de ameteți. Amorteală desăvârșită nu-i venea, dar nu-și mai putea strânge și preciza gândurile.

Foame nu-i era defel.

Dar, ciudat, mereu simțea, ca prin vis, mirosul de cașcaval basarabean, pe care de ani de zile nu-l mai văzuse. Se surprinse șoptind: „Cașcaval cu unt și pâne neagră, ce bun este!“...

Trecu așa o săptămână, zece zile, fără nicio schimbare. A treisprezecea zi, Răutu dormita, mereu zădărnindu-se între vis și realitate.

Deodată, ușa se deschise și Tania intră în celulă susținută la braț de colonelul Pocrovschi și de directorul închisorii, Onucin.

Ea căzu la marginea patului și, aplecându-se, își lipi fruntea fierbinte de fața lui Vania:

– Vaniușa, Vaniușa! – abia putu șopti ea. Pentru tot ce ești chemat încă a înfăptui și de la care n-ai

dreptul să abdic... și pentru mine, pentru liniștea mea... pentru dragostea mea... pentru... pentru... viața mea, – încetează! Îți jur că vei fi liberat în curând, în curând! Dă-mi puterea să te aștept, să mă însănoțez!...

Răutu o cuprinse în brațe și, într-un val fierbinte de dragoste și de nădejde, îi făgădui din toată inima: – Taniușa, voi face totul pentru tine, totul, – și-și pierdu conștiința.

Când își reveni în fire, Tania nu se mai găsea în celulă și el se întrebă o clipă dacă totul n-a fost decât un vis.

Răutu se întrema repede.

Prin doctorul Tarelchin, el se informa regulat și de sănătatea Taniei.

În săptămânile următoare, Vania, veșnic agitat și tulburat, trăia totuși sub un diapazon sufletesc foarte ridicat.

Doctorul îi dădea multă nădejde.

Simțindu-se, în același timp, mai apropiat de Tania acum ca oricând, visa mereu la viața lor viitoare.

Niciodată Tania n-a primit de la el scrisori de dragoste mai înflăcărâte și, ciudat, niciodată Tania n-a scris cu mai multă rezervă decât acuma.

În variante nesfârșite, se repetau mereu aceleași asigurări:

„Draga mea Taniușa, Rândunica mea! – scria Răutu – nici nu-ți poți închipui cât de tare simt eu lipsa ta și ce dor îmi e de tine. Știu, Taniușa dragă, că sunt foarte vinovat. Am fost orbit de egoism și nu-mi dădeam seama ce comoară mi-a dat soarta în tine și ce vid ar fi în viața mea, dacă n-ai fi tu. Ce nebulie

a fost despărțirea noastră! Doi ani pierduți și acum eu
 aș da zece ani din viață pentru fiecare din acești doi
 ani, dacă s-ar putea întoarce roata vremii. Dar știu că
 în curând ne vom vedea iar. Doctorul Tarelchin asigură
 5 că spre primăvară vei fi perfect vindecată. A, cu ce dor
 aștept eu întoarcerea rândunelilor, ca s-o văd și pe rân-
 dunica mea! Nu ne vom mai despărți, – am să șterg
 orice urme de amintiri urâte. Voi face totul ca să te me-
 rit. Al tău cu totul și pentru totdeauna, – I.R.“

10 Tania răspundea:

„Dragul meu, n-ai nimic de șters și nimic de re-
 regretat. Am fost foarte fericită că am putut să-ți fiu
 utilă, să stau alături de tine în ceasurile de încercare.
 Dacă-ți sunt acum atât de recunoscătoare pentru
 15 scrisorile tale, să crezi că nu-mi fac nicio iluzie; îmi
 dau seama cu cât sunt mai prejos de acea femeie care
 ar putea într-adevăr să-ți fie tovarășă. Cât mă pri-
 vește, eu sunt fericită, numai *pentru că existi*. Starea
 sănătății mele nu mă îngrijește. Am răcit în timpul că-
 20 lătoriei nenorocite din Jercinsk. Trebuie, desigur,
 cum spun doctorii, să mă păzesc, cât timp ține frigul
 acesta sălbatec. Visez și eu vremea când noi vom pu-
 tea fi împreună, însă nu pentru a te încătușa. Tu, dra-
 gul meu, nici nu poți, prin firea ta, nici n-ai dreptul
 25 să te oprești asupra micilor considerațiuni personale.
 Nu vei trăi pentru mine, cum nu vei trăi nici pentru
 tine. Tu trăiești pentru o cauză mare, de la care atârână
 destinul oamenilor. Nu vei dezamăgi nădejtile ce
 sunt puse în tine, nădejtile înaintașilor tăi în sacrifi-
 30 ciu, ale celor care zac în ocne; ca și ale morților că-
 zuți în luptă. Câtă vreme voi trăi și câtă vreme vei
 avea nevoie de mine, e de prisos să-ți dau asigurări
 de dragoste și de credință.

Dar tu vei merge pe calea ta, ne vom despărți fa-
 tal odată... Amintirea zilelor trăite trebuie să-ți dea
 numai conștiința fericirii pe care mi-ai dat-o și a recu-
 noștinții de care bate inima mea, când mă gândesc la
 5 tine. Așadar, a ta până la sfârșit și... dincolo de sfârșit,
 a ta devotată și credincioasă, *Tatiana Răutu*.“

La vederea bătrânului doctor, Vania, de fiecare
 dată înfricoșat, rămânea în suspensiune în aștepta-
 rea veștilor.

10 Își gonea, de altfel, cu îndărătnicie în întuneci-
 mile subconștientului orice îndoială.

Într-o joi – ziua întrevederilor cu Tania –, el fu
 pe neașteptate chemat în „sala de audiență“.

15 Depășind paznicul care urma să-l însoțească, nă-
 văli vijelios, spărgând aproape ușa, în sală.

De după grilaj, scânteiau ochii în flăcări ai lui
 Mehmet...

Mehmet se arătă mult mai sumbru și parcă
 spiona fiecare gest al lui Răutu.

20 Puțin stingherit de această privire fixă, Răutu
 totuși îl salută prietenește și-l întrebă cum o găse
 pe Tania...

– Sanatos... recita puțințica, dar iaca, iaca, sanatos.
 Doctor zis trebuie mancat dormit, și liniștit...

25 De aci înainte, Mehmet venea regulat la întrevede-
 rile cu Răutu. Dar, de cele mai multe ori, sfertul de
 oră reglementar se petrecea în tăcere.

În schimb, în reportajele pe care le făcea Taniei,
 el găsea cuvinte pitorești, ca s-o asigure de sănătatea
 30 și voia bună a lui Răutu.

Răutu găsea parcă, în frământările prin care tre-
 cea, îndemn la muncă sau poate avea nevoie de muncă

și agitație, pentru a-și distrage gândurile și a-și înăbuși îndoielile și temerile.

Își reluu chiar studiile.

După ce isprăvi *Critica rațiunii pure*, se înfundă cu pasiune în studiul filosofiei neocritice din Germania.

I se părea că e pe cale de a răzbate, în sfârșit, la lumină.

Se interesa, în același timp, mai mult și de viața reală, cu micile ei mizerii și bucurii, închisoarea, moravurile ei, tipurile care se nășteau și înfloreau în atmosfera pestilențială a pușcăriilor siberiene.

Îi atrase îndeosebi luarea aminte un specimen din această faună.

De la încarcerarea lui în *Secretul* din Tobolsk, un tânăr deținut de drept comun, Stenca Balmojin, era întrebuințat pentru grijirea camerilor și pentru serviciul personal al „politicilor”.

Blând, timid, cu pupila foarte deschisă și limpede, încât aproape că se confunda cu albul ochilor, schiop și bolnăvicios, el îi inspira compătimire.

Răutu nu-și putea explica cum un asemenea temperament nimerise la închisoare.

Încercările de a lega o conversație mai susținută cu el și a-l îndemna la mărturisiri rămaseră fără succes.

Răutu îl surprinse odată privind cu foarte mult interes la o fotografie a lui Serghei Alexandrovici Jaba, pe care, natural, Stenca îl cunoștea foarte bine.

– E bine? – îl întrebă Răutu. Recunoști?

– De! – șovăi Stenca – parcă este cuconița dumneavoastră?...

Răutu rămase uluit. Cum un tip de fetiță ne-coaptă putea fi confundat cu un bărbat cărunt, cu barbă și cu o enormă *papaba* – căciula caucaziană – în cap?

Apucă de pe masă o ediție ilustrată a lui Pușkin și începu să-l întrebe pe Stenca despre diferite „poze” din carte.

Stenca nu vedea și nu înțelegea nimic.

Deodată, fața lui se luminează la vederea unei ilustrații a poemului *Frații tâlbări*.

Răutu crezu că, în sfârșit, identificase figurile de ocași, ce-i sunt atât de bine cunoscute.

– Ei, ce-i asta, Stenca?

Arătând cu degetul, Stenca rânjea cu mulțumire:

– Lanțuri!...

Nu recunoscuse decât verigile negre ce se proiectau pe zăpadă. Mai mult nu putu vedea nimic.

De la directorul Onucin, Răutu află cu mirare că Stenca e un recidivist îndărătnic. Fusese condamnat în Rusia de mai multe ori ca hoț de cai, exclus de obște și deportat în Siberia. Aici își reluase profesiunea, în forme grozave.

Mic și subțire, pătrundea ușor prin fereștrucile grajdurilor și, după ce omora un cal, îi jupuia pielea pe care, scoțând-o pe fereastră, o vindea.

La ultima ispravă, el fu surprins de stăpân, care îl ridică în țapoși.

De atunci a rămas schiop și a trebuit să-și ispășească isprava cu doi ani de închisoare.

Termenul i se sfârși cu puțin înainte de Crăciun.

La plecare, Răutu și Jaba îl copleșiră cu urări bune și cu daruri.

Dar, după vreo două luni, Stenca Balmojin se prezentă din nou pentru a griji camera lui Răutu...

Acum însă era acuzat de o crimă mai gravă.

Schiopătând pe un drum de zăpadă, sub ger și viscol, cu haine rupte și prost încălțat – darurile primite

fiind băute în cea dintâi circiumă din drum –, Stenca fu ajuns din urmă de un țăran ce se întorcea de la târg.

De milă, acesta îl primi în sanie, ca să-i mai scurteze din drum.

5 Stenca, stând la spatele țăranului, dădu peste un ciocan pe care acesta îl cumpărase în târg și, mașinal, aproape ca un automat, apucă ciocanul, lovi cu putere pe bietul om în cap, încât acesta își pierdu conștiința. Îl aruncă apoi din sanie și se întoarse la târg, căutând mușterii pentru cai și căruță.

10 El reapăru în închisoare cu același aer blând, timid și-și reîncepu serviciile, în nădejdea unui mic bacșiș.

Răutu nu mai știa dacă trebuie să se indigneze sau să compătimizească.

15 Lecturile sale îi dădeau adesea lui Răutu prilej pentru discuții aprinse cu Serghei Alexandrovici Jaba, care aveau loc, de obicei, în timpul plimbării prin curtea Secretului.

20 Lângă poartă, pe o bancă, ședea ca întotdeauna veșnic rezemat cu capul de zid, dormitând, paznicul Prohorov.

De treizeci de ani, de dimineața până târziu noaptea, când toate cheile se predau, conform regulamentului, directorului închisorii, el nu făcea altă treabă, decât încuia și descuia lacătul și trăgea zăvorul de la poarta Secretului.

În acest răstimp, nu era văzut acasă, ziua, decât de două sau trei ori pe an, la sărbătorile mari; nu-și vedea copiii decât adormiți – sosind când erau culcați și plecând înainte ca ei să se fi sculat. Copiii creșteau, învățau o meserie, ajunși mari, se însurau, durau o căsnicie; Prohorov rămânea străin de toate aceste evenimente mari în mica lor viață.

În zidul de piatră de care-și rezema capul de atâtea decenii se săpase o dungă adâncă. Răutu se uita cam cu teroare la ceafa lui, care a putut roade astfel piatra.

5 Lung, slab, cu fața pământie, cu două cute adânci, care plecau de la nări spre bărbie, cu ochii șterși ca niște nasturi vechi de cositor, el nu se interesa parcă de nimic pe lume și nu simțea nevoia de a adresa cuiva un cuvânt.

10 Într-o zi însă, lui Răutu i se păru că în ochii lui Prohorov lucește un interes, se aprinde un gând.

Ori de câte ori, în plimbare, se apropia de poartă, Prohorov se mișca puțin pe banca lui, își depărta capul de zid, deschidea gura, dar îndată își relua poza hieratică, cu capul lipit de zid.

15 Răutu, în sfârșit, se opri în fața lui și-l întrebă:
– Ce-i?

Prohorov tuși, se ridică în picioare, făcu un pas, apoi din nou se așeză; se ridică iar și, în sfârșit, se hotărî:

20 – Să mă iertați, domnule! – începu să scoată cu greu vorbele din gâtuleju-i răgușit. Vreau să vă pun o întrebare. E adevărat că noi am avut împărăteșe nemăritate, fără bărbat?

– E adevărat. Am avut vreo patru.

25 – Fără niciun stăpân asupra lor?...

– Fără!...

Prohorov șuiera:

30 – Măi, măi, măi! Ce preacurvie a trebuit să fie! – exclamă el, plescăind cu voluptate din buze și, totuși, parcă plin de admirație.

Și îndată, se așeză din nou pe bancă; ochii i se stinseră, capul i se lipi de zid și, peste câteva clipe, un sforăit de tenor zgâriat îi răsună din nou din nas.

În treizeci de ani, niciun alt gând nu se putuse zămisli sub această țeastă, mai tare decât pietrele zidului.

Au fost zadarnice toate încercările lui Răutu și ale lui Jaba de a mai scoate ceva din această ciupercă a regimului penitenciar.

Desigur, – se gândi Răutu – distanța dintre Prohorov și un orangutan e incomensurabil mai mică decât distanța dintre un Immanuel Kant și dânsul.

Și cum contribuie Prohorov la media de conștiință și inteligență a speciei de *Homo Sapiens*?

Blândul Jaba se revoltă, dar Răutu fu mai curând prins de milă pentru întreaga specie.

Răutu căuta să câștige pe Jaba pentru concepția asupra lumii și a vieții la care ajunsese el, după atâtea zbuciumări și meditațiuni.

Cu pasiunea unui prozelit inițiat în tainele unei noi religii, el își expunea doctrina care, în credința lui, dezvălea rostul vieții, dând și problemei morale o soluțiune.

– Ce păcat, dragă Serghei Alexandrovici, că nu citești nemțește! – exclamă Răutu în extaz. Ți-aș da *Teoria științei* de Alois Riehl, un tânăr profesor din Freiburg... Îi datoresc, pot spune, viața...

Mă întrebam: ce rost are viața, ce criteriu moral ne poate diriguia, dacă suntem jucăria patimilor oarbe fără niciun mijloc de rezistență, dacă și conștiința, tot procesul psihic, nu este decât un fenomen secundar, un reflex al forțelor mecanice?

În căutarea cărării, m-am înfundat în *transcendentalismul* lui Kant. Dar și el lasă imperativul său categorical – legea morală – suspendată în aer.

În zadar căutam o soluție la urmașii lui.

Am învățat mult. Adesea mi se părea că ating adevărul. Dar îndată constatam cum, la o aprofundare, îmi fuge printre degete.

Un singur cuvânt din Alois Riehl, ca un fulger în noaptea opacă, îmi luminează orbitor deodată tot orizontul.

Dacă intelectul, conștiința, n-ar fi un factor activ, pentru ce evoluția biologică constată că înălțarea în scara vieții merge paralel cu creșterea creierului, organul intelectului, sediul central al vieții psihice? Acestea sunt, așadar, necesare spre a asigura triumful în lupta pentru existență!

Astfel se lămurii pentru mine toată naivitatea materialismului vulgar.

La urma urmelor, noi nu cunoaștem în realitate decât impresiunile noastre, percepțiunile și senzațiile, adică stările noastre sufletești și *din ele* deducem numai atributele lumii din afară și *construim materia*.

Închipuiește-ți, Serghei Alexandrovici, cum s-ar înfățișa lumea, dacă, în loc de un ochi, care e impresionat de undulațiunile luminoase, am avea un organ pentru a prinde undulațiunile magnetice?

Latura calitativă a fenomenelor fizice ne este inaccesibilă. Nu o cunoaștem direct, ci numai prin stările noastre sufletești.

De altfel, nimic altceva nu cunoaștem *direct*; restul nu sunt decât deducții și construcții.

Dar de unde se naște conștiința în sânul lumii fizice?

Evident, ea nu poate izvorî decât din latura calitativă, învăluită în fenomenele fizice.

Greșala lui Schopenhauer e că el generalizează și o însușire sufletească a noastră o exteriorizează și o proiectează ca o însușire a lumii fizice.

Lumea nu este decât o universală – nu găsec alt termen pentru moment – *tensiune*.

Această tensiune este la baza tuturor forțelor fizice – gravitațiunea, electricitatea, căldura sau afinitatea chimică –, ca și a stărilor sufletești, a voinții.

Precum materia și energia nu sunt lucruri distincte, ci numai două aspecte deosebite ale aceleiași realități, tot așa procesul fiziologic și cel psihic, la ființe în care s-a aprins flacăra conștiinții, nu sunt două procese paralele, ci *unul singur* – privit sub două aspecte diferite, din care noi nu cunoaștem *direct* decât pe cel psihic. Astfel se explică pentru ce, cu apariția conștiinții în lume, s-a afirmat o nouă forță – un factor real și activ în complexul energiilor mondiale.

Natura, în sensul atotcuprinzător al cuvântului, nu e decât o veșnică acțiune și reacțiune a energiilor, care nu sunt decât o manifestare exterioară a *tensiunii* universale.

Astfel omul, în acțiunea lui, cu scopurile și idealurile lui, se încadrează și el între *forțele naturale*.

Din pricina aceasta, omul poate subjuga scopurilor sale forțele fizice.

Procesul e abia la început și, totuși, fața lumii e schimbată, scoarța pământului e transformată de om, apare ca o *creațiune a lui!*

Eu văd cum, peste milioane de ani, soarele acesta, stins, va fi reaprins de către om sau înlocuit cu un alt astru.

Lupta noastră nu este deci zadarnică și viața nu e fără rost, pentru că voința noastră este un factor al evoluției universale și idealul nostru e îndrumătorul ei...

Viața e acțiune.

Universal e acțiune!

Acțiunea e cheia întregii enigme a existenței! – încheie cu entuziasm Răutu.

Jaba îl privea uluit.

– Rostul vieții? – bodogănea el parcă supărat.

Rostul vieții este să trăiești și să iubești...

Parcă-i Tania, – se gândi înduioșat Răutu.

Viața curgea din nou monoton, zi după zi, după aceeași rutină: corespondența cu Tania, citiri și discuțiuni cu Serghei Alexandrovici Jaba, întrevederi cu Mehmet, din când în când, o vizită a colonelului Pocrovski, a cărui nedezmințită bunăvoință îl jena pe Răutu prin amintirea nereușitei *ruse de guerre*; mai rar avea loc un simulacru de interogator din partea procurorului Hasengras, ca să-și justifice menținerea în stare de arest, și – foarte des – conversațiile cu doctorul Tarelchin, care aducea mereu vești bune despre Tania, cu perspective trandafirii pentru primăvara.

Așa s-au scurs, din noul an, lunile ianuarie, februarie, martie și aprilie.

În aer plutea ca o vagă și tainică prevestire de renaștere a firii.

Într-o seară de sâmbătă – și niciodată Răutu nu uită această dată –, paznicul șef îi aduse la cunoștință că un sergent de jandarmi cere, din ordinul colonelului Pocrovski, să-l ducă pe deținutul Ion Răutu la comandamentul jandarmeriei guberniale.

„Pentru ce, se întrebă Răutu, această formalitate neobișnuită?”

Prins de o presimțire, înfrigorat de nerăbdare, el se îmbracă repede și, dând aproape peste cap pe Prohorov în poarta Secretului, năvăli furtunos în cancelarie.

– Mergem! – strigă el solului jandarmeriei, încă din prag.

Colonelul Pocrovschi, foarte grav, îi vorbea lui Răutu apăsător, învârtindu-și inelul în jurul degetului – semn de nervozitate stăpânită:

– Calc ordinele departamentului. Oficial, ești reținut pentru câteva zile la comandament. Dar Tatiana Gheorghievna te crede eliberat, – nu trebuie să știe adevărul...

Tonul colonelului îl înspăimântă pe Vania:

– Domnule colonel, spuneți-mi adevărul! Moare?

Colonelul păli și-i strânse mâna lui Răutu:

– Doctorul crede că peste puține zile situația se va schimba. Fii bărbat! N-o speria, are nevoie, înainte de toate, de liniște. Acum e bine, bine. Du-te, jandar-mul te va părăsi la ușă.

Răutu porni, zbatându-se între spaimă și nădejde.

Căsuța mică, numai cu trei odăițe, locuită de Tania împreună cu Maria Volcova, era plină de lume. Se adunase toată obștea.

Era de față și doctorul Tarelchin.

Mehmet stătea la ușă, ca o sentinelă de strajă.

Tania, așezată în fotoliu, într-un fel de hlamidă albă, arăta în adevăr bine. Deși palidă, cu pleoapele cernite și foarte slăbită, ochii ei căprui străluceau de voie bună și veselie, ca în alte vremuri. Petele roșii de pe față păreau atenuate și-i dădeau aproape aspectul de sănătate și frăgezime.

– A! – exclamă ea cu bucurie stăpânită, văzând pe Răutu – moșneguțul meu tot s-a ținut, vreasăzică, de cuvânt! Iată, în adevăr, că muntele vine la Mahomet!

Răutu, fără să poată stoarce din gâtulejul lui uscat vreun cuvânt, căzu în genunchi în fața ei.

Tania, biruindu-și emoția, îl sărută pe frunte și vocea ei nazală, acum puțin înăbușită, suna calin când îi zicea:

– Ah, dragă Vaniușă, nu mă mai strica și tu! Îmi fac curte atâția cavaleri, că am să ajung vanitoasă!...

Când totuși Răutu își aruncă privirea împrejur, i se păru că numai Tania e naturală și în adevăr veselă.

Ea îl atrase lângă dânsa pe scaun și-i puse mâna pe genunchi, vorbind repezit:

– Ah, dragă Vania! Sunt foarte fericită că această grozavă iarnă nu mai poate ține mult. Afurisita mea răceală a cedat, în sfârșit. Mi-e așa de bine! Mă simt tare și voinică. Eram hotărâtă să-ți fac o surpriză: să viu la întrevedere. Aproape nu mai tușesc. Ai să vezi. M-am ridicat din pat și am putut chiar să mă primblu destul de mult prin odaie. Dar răutăciosul acesta de doctor și Volcova sunt fără milă și nu mă lasă. Dar acum când a venit aici adevăratul meu stăpân – și acum nu ne vom mai despărți, dragul meu!, șopti ea aparte pentru Răutu –, acum când a venit adevăratul meu stăpân, va pune capăt acestei tiranii...

Răutu se încredința tot mai mult că însănătoșirea e reală.

El acoperi mânăța albă și străvezie de pe genunchiul lui și o mângăia, cu inima înviorată de nădejde:

– Dacă te-au eliberat pe cațiune morală, cum mi-a spus colonelul, – urmă Tania –, înseamnă că totul merge bine. Spre toamnă, când se va isprăvi și termenul tău de surghiun, vom putea, în sfârșit, să plecăm acasă. Tot coșmarul acesta din Siberia va trece ca un vis urât.

Doctorul Tarelchin interveni:

– Domnilor, trebuie să lăsăm pe Tatiana Gheorghievna, să n-o obosim prea mult. Apoi, desigur că mai vrea să stea de vorbă și cu Ivan Egorovici.

Musafirii se împrăștiară; rămăseseră numai Volcova și Mehmet, care se instalase în bucătărie.

Volcova îi porunci cu autoritate lui Răutu:

– Acuma să ne lași un pic să ne facem toaleta și să se culce dumneaei. Prea își permite multe. Pe urmă, dacă nu-i va fi somn, poți veni să mai stați puțin de vorbă. Acu, așteaptă în sufragerie.

Răutu se mișcă ascultător ca un automat.

Peste un sfert de oră, Volcova se apropie de el și, cu o privire sfioasă, aruncată spre ușă, îi șopti:

– Te așteaptă... Dar... – își căuta ea jenată cuvintele – dar... fii cuminte... N-o oboși... E bine, dar paza bună trece primejdia rea...

După un moment de tăcere, ea adăugă, privindu-și fix unghiile:

– Ți-am pregătit patul în odaia mea, alături. Eu mă voi aranja aici, în sufragerie, pe divan...

La intrare, Tania, întinsă pe pat, cu un semn ștren-găresc îl chemă la ea:

– Încuie ușa! – îi șopti ea, zâmbind malițios. Uuuu-u, e nesuferită! Ce știe ea? Tu, pentru mine, pentru sănătatea mea, poți face mai mult decât toate doctoriile lor grețoase.

În timp ce Vania se așeza pe marginea patului, lângă ea, îl privi câteva clipe în tăcere. Apoi, îmbujorată și cu ochii aprinși, îi suflă:

– Am fost așa de fericită citind scrisorile tale... te înțeleg așa de bine! Dar tu mă înțelegi?...

Vania îi luă mânuțele și i le sărută pe rând, în tăcere. – Stinge lumina! – șopti, hotărât, Tania...

– Ah, dragul meu, sunt așa de însetată de tine. Simt cum, în brațele tale, intră în mine bucuria vieții și sănătatea. Îmbrățișează-mă... Sărută-mă... Încă... Mai tare... Sunt a ta... și tu ești tot al meu... tot... tot!...

Niciodată, în toată scurta lor viață conjugală, Tania nu avusese îmbrățișări mai pasionate, cuvinte mai dulci și mai înflăcărâte, mai lipsite de rezervă și mai pline de voluptate...

Răutu sări din pat, trezit de un acces de tusă al Taniei. Ea își ținea strâns la gură batista, căutând să-și întoarcă fața spre perete.

Răutu însă observă câteva picături de sânge, care îi colorau batista.

Se plecă speriat, apucând-o de mână:

– Tania, nu ți-e bine? – exclamă el.

Febrilă, cu enorme cearcăne în jurul ochilor, fără nicio picătură de sânge în obraz, Tania îi zâmbi ușor:

– Nimic, dragul meu! Mi-i bine. Sunt puțin cam obosită... Dar sunt fericită... Așa de fericită... *Varuare!* – surâse ea cu o mângăiere în voce și în privire. Să trimiți aici pe Volcova și să ne lași singure câteva momente.

Maria Volcova intră, cu buzele strânse, cu năsul ei ridicat sfidător și cu un reproș în privire.

Răutu aștepta încă în sufragerie, când sosi și doctorul Tarelchin și fu admis imediat la patul pacientei. El nici nu se uită la Răutu, care se primbla mereu agitat, simțind violente mustărări de cuget.

Dar capul parcă-i era vid de orice gândire.

Doctorul apăru pentru o clipă și, la privirea întrebătoare a lui Răutu, îi aruncă numai:

– E foarte obosită. Trebuie s-o cruțăm...

Și, chemând pe Mehmet, îl trimise cu rețetele la farmacie.

– Doctore, pot s-o văd? – întrebă, stins de groază, Răutu.

– Să așteptăm puțin... e obosită... și prea emoționată de prezența dumatăle. Trebuie să-i dăm ceva doctorii și să-i fac puține injecții...

Mehmet se întoarce cu diferite pachete, cutii și sticle. Și, în curând, casa se umplu de un miros de farmacie. În aer pluteau emanațiuni de eter și alte droguri necunoscute lui Răutu. În sfârșit, doctorul ieși și, cu un aer neobișnuit de grav pentru el, îi declară lui Răutu:

– Și ea dorește să te vadă... Să n-o lași să vorbească prea mult... Voi veni după masă. Dar dacă va fi nevoie, să trimiteți pe Mehmet după mine...

Tania, deși încă foarte palidă, parcă puțin mai înviorată, îl întâmpină zâmbitoare:

– Șezi lângă mine, Vaniușa! Dă-mi mâna! Așa! Așa e bine. Și cu fericirea trebuie să te deprinzi. Așa de multă vreme nu te-am văzut!...

Vorbea foarte încet, cu o voce care se stingea mereu, înăbușită și de accese de tusă; dar cu ochi febrili, parcă puțin aiurând, ținându-l pe Vania tot mai strâns de mână, vorbea mereu, – și numai râdea la injecțiunile Mariei Volcova și la rugămintele lui Vania:

– De ce să tac? Nu mă obosește. Sunt așa de fericită, Vaniușa... Când am fost la Năpădeni, mama Irina mi-a arătat liliacul tău din parc. Și vezi, acum când stai așa lângă mine, eu simt în cameră mirosul de liliac. Tu nu simți? Nu simți mirosul de liliac? Când ne-om stabili la Năpădeni, eu am să pun mulți, mulți lilieci de acei albaștri, albaștri... Știu că-ți plac ochii albaștri... Totdeauna m-am necăjit de ochii mei și de slutenia mea... Ochi, ochi... ca liliecii albaștri...

Din când în când ațipea și prin somn buzele ei parcă se mișcau.

Perina îi se muia de transpirație.

Trezită, începu iarăși să vorbească. Și vorbea, vorbea, vorbea fără sfârșit despre anii din copilărie ca de ceva actual:

– Ești îndrăgostit de Aniuta Burlacu... Și ea are ochi albaștri... Ai mâncat trandafirul ei... Florile mele nu le mănânci... ți le dau cu atâta drag!... Nici nu te uiți la ele... Și Undina, și Undina are ochi albaștri... și Ilenuța...

Și așa urmau ceasuri, întrerupte numai de mici pauze de somn, dar și acelea nelipsite de aiurări.

Mâna ei înfierbântată nu lăsa mâna lui Vania.

Și, deodată, își întoarce spre el capul cu ochii mari larg deschiși și înnegriți, adânci ca un abis, și-l rugă:

– Vaniușa! Vaniușa, să mă săruți încă o dată!... Așa!... E bine...

După masă, veni doctorul. Îi făcu o injecție care o liniști puțin.

Vania, în tăcere, rămase din nou lângă ea. Și, adormită, parcă tot mai tare îi strângea mâna.

De data asta, somnul ținu mai multă vreme. Vania nu se mișca. Cu un vid în creier și o piatră grea pe inimă, el nu vroia să se gândească la nimic, – se temea să-și puie o întrebare și, cu o privire în infinit, stătu multă vreme în toropeală, aproape pierzându-și conștiința realității. – Viața parcă se oprise pentru el.

Brusc, tresări ca sub o împunsătură de cuțit.

Mâna Taniei tremură și degetele i se mișcau continuu în spasmi.

Vania băgă de seamă parcă o ușoară palpitație în tot corpul ei. Umerii îi tresăreau și din piept i se auzi parcă un ușor horcăit...

Și deodată Vania, îngrozit, văzu pe perină o mare pată roșie de sânge.

Iată, în fața lui, doctorul Tarelchin și Maria Volcova, de a căror prezență în momentul acela nici nu-și dădea seama. Cu o expresie ciudată, ea îl fixează.

Compătimire ? Spaimă ?...

Uite, în colț, palid și colonelul Pocrovschi...

La ușă, rigid, cu ochii scânteietori, Mehmet...

Doctorul spune cuiva:

10 – Mai bine să-l luați de aici!

Iată și sergentul de jandarmi...

Colonelul Pocrovschi cu sergentul și cu Mehmet îl rețin cu de-a sila, când vrea să se apropie de Tania, care stă culcată tot cu fața spre părete... Tace... Un

15 horcăit ușor se aude numai.

... Îl îmbracă, îl scot afară, îl așează în trăsură...

Unde-l duc ?

Închisoarea.

Director Onucin...

20 Cavalerov...

Secretul...

Prohorov...

Stenca Balmojin...

Serghei Alexandrovici...

25 Toți, foarte stranii, parcă niște umbre...

Morți ? morți ?...

Mort el ?...

Tania !... Tania !...

PARTEA IV PESTE CULME...

Cap. XVI

CHEMAREA MORȚILOR

5 Vid...

Un imens vid, în care se mișcă umbre mute.

Vania se simțea el însuși o umbră și se vedea mișcându-se mereu cu același vid în creier și cu o piatră grea pe inimă.

10 Viața de rutină se desfășura, ca într-o panoramă, din zi în zi.

Vania mânca; se primbla; răspundea la întrebări; pune și el întrebări altora; discuta cu Serghei Alexandrovici Jaba.

15 Dar el era parcă, ciudat, străin de toate acestea. Și se supraveghea cu o curiozitate ostilă: un animal... un aparat digestiv, – atâta !...

Se înviora puțin numai la întrevederile cu Mehmet, care urmau regulat, de două ori pe săptămână.

20 Erau foarte stranii aceste întâlniri, care îi zăpăceau pe paznici prin caracterul lor nemaivăzut.

Amândoi, cu fața lipită de grilaj, cu privirile fixate drept ochi în ochi, tăceau, tăceau îndărătnici...

25 Nu se salutau la sosire, nici nu-și luau rămas-bun la despărțire; și tăceau, tăceau, tăceau mereu, nemișcați, fixându-se unul pe altul.

Numai la anunțul paznicului că sfertul reglementar s-a isprăvit, când Răutu – cel dintâi – se întorcea și se îndrepta spre ușă, cerchezul rânjea și ieșea și el.

Într-o zi, Mehmet nu mai veni.

Vania se miră, dar parcă oftă ușurat.

Trecu încă o zi fixată pentru întrevederi fără Mehmet, și alta, și a treia...

5 Răutu fu cuprins de neliniște și își manifestă mirarea și îngrijorarea către Serghei Alexandrovici Jaba.

Acesta, după puțină șovăire, răsucindu-și cu gestul lui obișnuit o șuviță din barbă, îi zise:

– N-am vrut să te tulbur, dar știi de mult, de la
10 colonelul Pocrovschi, că, ducându-se la vânătoare, Mehmet a căzut într-un sorb de tundră și a fost înghițit. La margine a rămas numai pușca lui și un flacon de cristal sculptat...

Răutu, fără să spună un cuvânt, se întoarse și se
15 închise în cameră.

Flaconul de cristal!...

Își aduse aminte că, într-o zi, Tania i-l dăduse lui Mehmet, pe care îl dureau dinții, cu niște picături narcotice...

20 Și zilele fugeau deșerte, în vid...

Vania, în aparență, era neschimbat, își ducea viața obișnuită. Dar tot mai des îi venea gândul de sinucidere.

25 „De ce să mă mai târâi ca o umbră moartă, în vid? Să-mi ispășesc vina...”

– Ivan Egorovici, Ivan Egorovici! – îi strigă lui Răutu Serghei Alexandrovici, intrând extrem de tulburat. Am primit o veste grozavă... nu-mi vine să cred. Grozavă! Leon Blagoliepov, știi, emigrantul,
30 unul din marii șefi ai partidului *Narodnaia Volia*, organizatorul acțiunilor teroriste împotriva Țarului, s-a pocăit, a trecut cu arme și bagaje în lagărul reacionar... Și acum conduce „Glasul Moscovei”, organul

oficios al Ohranei. Iată un număr, cu articolul de fond iscălit de el. Mi l-a dat Hasengras...

Răutu luă jurnalul și începu, mașinal, să-l citească.

Articolul era intitulat *Sufletul Rusiei*:

5 „Sfânta Rusie... Norodul pravoslavnic. Tronul și altarul... Jidanii... Emanția iadului... Apostazia... Criminalii... Degenerații... Vânduții... Unsul lui Dumnezeu... Țarul alb... Șeful pomăzuit de Dumnezeu... Pumnul de fier... fără milă... distruși... extirpați!... ex-

10 crescență canceroasă... pe trupul sănătos al nației...”
Frazeologie banală, răsufări de ură, de servilism – tot buchetul prozei guvernamentale, lipsită de sinceritate, de orice gândire și de orice sentiment.

15 Și acesta-i Leon Blagoliepov – idolul unei generații, al cărui gest trimitea zeci de suflete eroice pe eșafod, la ocnă, în deșerturile înghețate ale Siberiei!...

Pentru ce să mai trăiești?

Totul e mort.

20 Ceasuri întregi, Răutu căuta mijlocul, dejucând supravegherea, să-și dea o moarte sigură și repede: spânzurătoarea... Un geam spart, înlocuind cuțitul, pentru a-și tăia beregata... Otrăvirea cu esența de oțet, pe care o avea în cameră, pentru salată... Ori să-și rupă o arteră, în baie, ca romanii...

25 Dar cu cât se deprindea el cu ideea morții, cu atât mai mult se lăsa cuprins de inerție, de lipsă de orice interes, pierzându-și și orice voință de acțiune...

Răsfoindu-și într-o zi caietul de note, Răutu dădu peste o foaie scrisă de mâna lui. Mașinal, fără să-și dea seama la început de înțelesul acestor rânduri, citi:

30 „Pomelnicul celor căzuți în preajma revoluției:
Alexandru Levi,
Petea Stan,

Marat,
Andrei Rechinul,
Polia Goncev,
Pan Semienschi.“

5 Și, deodată, se simți prins de o vijelie de gânduri și simțiri, care îi zgudui sufletul până în adâncimi necunoscute.

Văzu pe Tania, pălită, citind aceste rânduri, peste umărul lui, la Jercinsk...

10 Și sări ca ars, la amintirea unui gând monstruos, care îi întinase atunci sufletul...

Apoi auzi parcă ecoul unor cuvinte uitate:

„Trebuie să trăiești pentru cei morți și pentru cei înmormântați de vii, care au crezut în tine și și-au pus nădejdea în tine.“

Luând pomelnicul, Răutu adăugă la capăt:

„Costea Răutu,
Tania!...“

Stătu puțin pe gânduri și mai adaogă:

20 „Cei înmormântați de vii:
Undina,
Maurul...“

Și, peste câteva clipe, mai adaogă:

25 „Morții care mă leagă:
Ilenuța,
Avdotia,
Stepanov,
Mehmet...“

30 „Trebuie să trăiesc... trebuie să trăiesc pentru cei ce au pus nădejde în mine...“

Din acea zi, porni o nouă fază în viața lui Răutu – începutul renașterii sufletești.

Nu mai putea avea nimic în viața lui personală care să-l abată din cale.

Durerile negrăite au spălat tot mălul, tot lutul din sufletul lui.

5 Se simțea ca un om scăpat din fundul unui sorb: nimic nu-l mai poate trage în prăpastie.

„Morții lăsați în urmă, care-și pusese rădejde în el: țărâna călcată de cizmele soldaților în curtea cazărmii *Numărul Cinci* din Odessa; mormântul de sinucigaș, îmbălărit, fără cruce, cine știe unde, în împrejurimile Moscovei; crucea de piatră în cimitirul din Tobolsk... Alta de lemn, printre stâncile din Năpădeni... În mormântata de vie sub cheia aurită din Schlüsselburg.“

15 Toate acestea constituie o chezășie că el nu va înșela atâtea credinți și-și va face datoria până la capăt.

Dar, așa fiind, îi mai poate fi iertat lui să se arunce orbește în vâlmășagul haotic, în care se zbat, după 1 martie 1881, forțele revoluționare din Rusia?

20 Datorește nu numai sieși, dar și celor morți cu nădejdea în el să se afirme ca o voință luminată, ca un factor conștient în complexul forțelor istorice, punând în cumpăna idealului pentru care s-au jertfit atâtea vieți nu numai o credință neclintită, o voință nebiru-
25 ită, ci și o *convingere* întemeiată pe gândire și știință.

Înseninat, îi zise cu hotărâre lui Serghei Alexandrovici Jaba, care urma să fie expedit a doua zi într-un oraș din Asia Centrală:

30 – Nu mai interesează deportațiunea. Voi cere să fiu lăsat în închisoare până la sfârșit. Mi-am făcut un plan de studii, pentru ca să pot reapărea în arenă înarmat pentru lupta pe viață și pe moarte...

Serghei Alexandrovici Jaba nu-și putea stăpâni respectul pe care i-l inspira entuziasmul acestui tânăr, abia de douăzeci și doi de ani, cu toată barba lui de „patriarh“ și cu tot aspectul lui de prooroc și martir, cu trăsături supte, luminate de ochi negri, înflăcărați.

Toamna era înaintată, când întreaga opinie publică din Rusia fu zguduită și terorizată de grozava tragedie din Iakutsk. Toată strășnicia cenzurii și a departamentului de poliție nu putu înăbuși răspândirea veștilor despre ea.

Când știrea pătrunse în celula lui Răutu, ea parcă mătură toate hotărârile și planurile lui și puse din nou pentru el, cu și mai multă impetuoșitate, toată problema morală: nu numai conștiința de revoluționar, dar și conștiința lui de om îi cerea un răspuns urgent și categoric în ce privește datoria lui.

Nu numai că unele din victimele tragediei îi erau prieteni personali, tovarăși din copilărie, vechi membri ai cercurilor din Chișinău, dar însăși catastrofa apărea în ochii lui ca actul final al mișcării pornite în sânul deportațiunii siberiene în urma „cazului Răutu“.

„Echipa disperaiților“ – cum fusese poreclită coloana de deportați în cap cu Ion Prestea, Țicorschi, Ceavcehidze, Jbanov și Giurilă – înainta, din etapă în etapă, spre Iakutsk, străbătând în lung toată Siberia în condiții anormale.

Legende fantastice o încununau cu o aureolă de eroism feroce, care teroriza toate autoritățile.

Se credeau astfel necesare măsurile excepționale: lanțuri, gardă dublă, oprirea oricărui contact cu lumea din afară, represiuni brutale a oricărei încălcări a regulamentului, reală sau închipuită.

De aici, conflicte violente, încăierări, încarcerări, privațiuni de hrană, jocul paturilor de pușcă, lanțuri duble de mâni și de picioare...

Ajunsă, în sfârșit, la Iakutsk, coloana găsi acolo o nouă reglementare a expediției deportaților, întocmită anume de guvernatorul Ostașov.

Cei mai mulți urmau să fie trimiși la Nijni-Kolmsk, pe țărmul Oceanului Glacial, la nord de cercul polar, la aproape două mii de verste de Iakutsk, fără drumuri, fără alte mijloace de locomoțiune decât, în parte, cai de călărie și, la sfârșit, câinii, prin pustietăți unde, pe sute de kilometri, nu puteau găsi niciun adăpost decât cel mult bordeie nelocuite, și fără alte provizii de hrană decât cele ce puteau fi luate cu dânșii din Iakutsk.

Expediția numeroasă spre regiunile polare, puțin cercetate chiar de cei mai îndrăzneți călători și exploratori ai ghețurilor de nord, însemna, în condițiile închipuite de guvernatorul Ostașov, o pieire sigură de îngheț sau de inaniție.

La obiecțiunile formulate cu causticitatea lui obișnuită de către Țicorschi, casa în care se adăposteau deportații în așteptarea răspunsului fu înconjurată de armată din ordinul lui Ostașov și, pe loc, sub pretext de rebeliune, șeful forțelor de asediu comandă foc.

Șase persoane au fost omorâte, între care Țicorschi și Ceavcehidze, mai multe rănite, între care Jbanov și Moise Roitman, acesta foarte grav.

Curtea marțială improvizată, după un proces sumar, condamnă la moarte prin spânzurătoare pe Ion Prestea, pe Anton Jbanov și pe Moise Roitman, iar pe ceilalți, în cap cu Vasile Giurilă, la muncă silnică pe termene lungi, iar pe unii chiar pe viață.

Execuțiunea avu loc imediat.

Moise Roitman, rănit, neputându-se mișca, fu dus la spânzurătoare cu patul.

Prins în ștreang culcat, patul fu retras, – ștreangul se întinse fără nicio mișcare.

Zvonuri sinistre circulau că a fost executat după moarte, numai cadavrul, spre a nu avea „o moarte onorabilă“.

Răutu, singur în Secretul din Tobolsk, trecu prin cea mai grea încercare a vieții sale.

Mai poate el trăi?

Mai avea dreptul să-și aleagă căile vieții, să construiască sisteme filosofice, să elaboreze programe politice?

Nu cade asupra lui o datorie imperioasă de solidarizare imediată, până la suprema jertfă?

Îi poate fi iertată măcar o zi de viață sub povara acestei răspunderi?...

Pentru Răutu era clar că trebuie să renunțe la orice planuri de viitor. Nu-i putea fi îngăduită decât o singură acțiune – acțiunea de solidarizare.

Dar în ce formă și în ce condițiuni poate fi realizată o solidarizare eclatantă, înțeleasă de toți?

Dezlegarea îi veni de unde nu se putea aștepta.

Un tovarăș care se întorcea din Iakutsk reuși să-i transmită la închisoare un petic de hârtie mototolită, acoperită parcă de stropi de rugină, printre care desluși câteva rânduri scrise de mâna lui Moise Roitman – cuvântul pe care îl lăsase, cu adevărat, cu limbă de moarte:

„*Iubite Vania!* – citi Răutu în tensiunea supremă a tuturor nervilor săi. *Iubite Vania! Mor. Nu știu dacă voi trăi până la ștreang. Ultimul cuvânt – ție. Cade un luptător, oastea merge înainte. Am credința că n-am trăit degeaba și nu mor fără folos. Nicio picătură de*

forță morală nu se pierde în zadar. Prinde făclia! Mor cu credința și nădejdea în tine“...

Scrisoarea lui Ion Răutu:

Junie 188...

Castelul din Tobolsk

Frate Vasile,

S-a încheiat aproape anul de la catastrofa din Iakutsk.

Nicio zi, niciun ceas n-a trecut de atunci fără să mă gândesc la voi și fără să simt toată povara răspunderii morale ce cade asupra mea.

Am scris pe marginea unei cărți, scumpă mie, de care nu mă despart niciodată, lozinca lui Roiman:

„*Nicio picătură de forță morală nu se pierde în zadar“.*

Nu o uit și nu o voi uita o singură clipă, oricâte zile îmi vor mai fi date să trăiesc.

Nu voi arunca făclia pe care mi-a transmis-o.

Îți scriu acuma, fără să fiu sigur dacă rândurile acestea îți vor cădea vreodată în mână.

Scriu pentru mine, pentru conștiința mea, pentru a face aici un legământ pe toată viața.

Tania Lungu, pe care și tu ai cunoscut-o și ai iubit-o, zace și ea acuma în cimitirul din Tobolsk.

Înainte de a muri, mi-a spus și ea că trebuie să trăiesc pentru cei morți și pentru cei înmormântați de vii, care și-au pus nădejdea în mine.

Îmi strâng aici gândurile, ca la o spovedanie, ca să spun tot cugetul meu, cinstit, fără să-mi adorm conștiința și fără să vă înșel pe voi.

Tu, cu care împreună m-am născut la viața conștientă, cu care umăr la umăr am intrat în luptă, tu ești unul din cei înmormântați de vii, care își pun nădejdea în mine.

Ție îți datoresc, ție – ca întrupare a conștiinței mele –, această mărturie.

N-aș putea săvârși o nelegiuire mai odioasă decât o reticență sau o sulemenire a adevărului față de tine.

5 Și față de tine, mai mult chiar decât față de cea încătușată la Schlüsselburg – care și ea își pusese nădejde în mine –, Undina.

10 Ții minte conferința ținută la Turinsk de sărmanul Țicorschi? M-am gândit mult la ea și ea mă va ajuta acum să-mi lămuresc mai bine gândurile.

Frate Vasile!

Nu cred că pot duce lupta pe calea pe care am plecat, în rândurile mișcării revoluționare rusești.

15 *Nu cred* că acțiunea în mijlocul proletariatului industrial din Rusia poate duce la prăbușirea regimului țarist.

Nu cred nici că acțiunea teroristă individuală poate fi eficace și poate ridica vreodată masele țărănimii din Rusia.

20 Mai mult!

Nu simt în mine resortul necesar pentru asemenea acțiune.

Pe vremuri, Undina îmi spunea că prima datorie a unui revoluționar e: *să-și facă cinstit examenul de conștiință și să nu-și puie pe umeri o povară pe care n-are puterea s-o poarte.*

Frate Vasile!

Nu-mi pot lua această povară!

N-aș putea s-o port.

30 Și tu știi, frate Vasile, că nu sunt un laș.

În sufletul meu însă e secăt orice izvor de ură.

În credința mea, nedreptatea, despotismul, împilarea sunt supraviețuirii fatale ale întunericului din epocile când n-a fost încă aprinsă flacăra conștiinței.

Cei mai mulți dintre păcătoșii *bipezi fără pene*, care își asumă cu atâta prezumțiune numele de *Homo Sapiens*, sunt niște bieți bulgări de lut, mânați de puteri oarbe, ca orice conglomerat de materie.

5 Călăii sunt nu mai puțin victime, ca și cei cărora ei le răpesc viața.

Lupta împotriva puterilor întunericului constituie o datorie sfântă pentru orice om cu o conștiință vie, pentru orice om emancipat de sub stăpânirea exclusivă a forțelor oarbe.

Dar ura poate să-i fie tot așa de puțin iertată cât și medicului silit să-și înfigă bisturiul într-o tumoare canceroasă.

Am suferit atâta, am trăit atâta în scurta mea viață, că și cei mai mari „vrăjmași“ îmi inspiră nu ură, ci milă, ca ființe neisprăvite, suflete schiloade, inimi înghețate, care nu au mai puțină nevoie de îngrijire decât demenții.

20 Mărturisesc însă că și considerațiunile de altă natură îmi pun datoria de a-mi revizui conștiința.

Și aici mă ajută bietul Țicorschi.

El spunea, cum știi, că, între Occidentul în continuă ascensiune și Orientul în stagnațiunea lui milenară, Rusia, aruncând în cumpănă masa ei formidabilă, 25 poate hotărî destinul omenirii.

Am ajuns însă la convingerea că, față de aparatul tehnic modern, pus la dispoziția autocrației, puterile proprii ale poporului rus – oricât de nenorocit și oprimat și oricât de revoltat ar fi – nu pot ajunge 30 pentru a răsturna țarismul.

Astăzi nu mai e cu putință marșul lui Barbaroux din Marsilia spre Tuilleries; s-ar isprăvi la cea dintâi subprefectură.

35 Istoria recentă a mișcării sociale și politice din Rusia ne învață că numai o lovitură din afară poate

zdruncina aparatul de opresiune, dezlănțuind, în același timp, energiile revoluționare.

5 Țarismul însă este necompatibil cu progresul omenirii. El constituie, prin sine însuși, o primejdie de moarte pentru toată civilizația, ca un imens rezervor al forțelor reacțiunii mondiale, care poate pune stavilă întregii propășiri sociale și politice din lume.

10 Răsturnarea imperialismului moscovit nu este dar o problemă internă a Rusiei. Este problema istoriei mondiale, este o condițiune de biruință a luminii asupra întunericului în lume, punctul de plecare, primul pas pentru asigurarea dezvoltării normale a omenirii.

Și aici, frate Vasile, tu, moldovan ca și mine, mă vei înțelege.

15 Suntem fii ai unei națiuni occidentale, înecate în întuneric și în haosul Orientului.

Pentru noi, mai mult ca pentru oricare alt neam, prăbușirea țarismului este însăși condițiunea noastră de viață.

20 Un român, revoluționar ori nu, trebuie să fie dușman de moarte al țarismului.

Statul român, indiferent de ideile oamenilor lui conducători, apare în cadrul istoriei mondiale ca un factor revoluționar, al cărui interes vital îl duce la luptă împotriva absolutismului moscovit.

Aceasta e misiunea istorică a neamului nostru.

30 Și simt în mine chemarea de a pregăti și organiza energiile vii ale acestui neam, pentru ca, în ceasul de cumpănă, să se afirme ca purtător de steag al civilizației, al omenirii, în războiul crâncen împotriva reacțiunii mondiale.

Sunt hotărât dar să trec, după sfârșitul surghiunului meu, în România.

Voi înlătura din calea mea toate piedicile.

De astăzi înainte, n-am dreptul să sacrific chemarea mea, pentru micile rânduiri ale vieții de surghiun.

Nici nu voi încerca măcar evadarea, care mi-ar putea crea o situație de inferioritate în viitor.

5 Știu că multora le voi inspira neîncredere și voi fi acuzat de apostazie.

Nu mă voi abate însă din calea mea.

10 Și aici, în fața ta, ca în fața tuturor celor înmormântați de vii, în amintirea tuturor celor morți cu credința și nădejdea în mine, jur să îmbrac cămașa morții, în lupta împotriva colosului țarist.

Jur că, până la ultima suflare, nu voi uita o clipă sarcina pe care mi-o impun credința și nădejdea celor căzuți.

15 Jur că, în serviciul acestei cauze, nu-mi voi cruța puterile, nici viața, nici măcar bunul meu renume.

Voi găsi sprijin în gândul la voi, care mă cunoașteți.

Sunt om ca orice trup de lut, am scăderi, pot avea ispite și clipe de șovăire și de uitare de sine.

20 Dar, oricând, această scrisoare, în oricare mâni se va afla, va fi o cheazășie.

25 În clipe de îndoială și de ispită, ea îmi va aduce aminte că acolo, în minele din Kara și Nercinsk sau în cazematele din Schlüsselburg, se zbate încă un suflet, o conștiință, în fața căreia voi fi chemat să-mi dau seama în ceasul meu din urmă.

Și dacă voi cădea, toate torturile iadului vor păli față de blăstămul conștiinței mele, la gândul la voi, frați de suferințe și nădejdi ai tinereții mele...

30 Jur!...

Ion Răutu

VOLUMUL AL V-LEA

NOSTALGII

PARTEA I
„GIOCONDA“

Cap. I

BIYUK – SARAI

5 Maria Ivanovna Culiceeva, ajunsă la marginea satului, se opri pe loc ca vrăjită, surprinsă de aspectul straniu al Saianilor.

10 Crestele lor abrupte, cu piscuri înalte de aproape trei mii de metri, care, în realitate, se înșirau la mai multe zile de mers peste terasa mohorâtă și pustie a stepelor Abacanului, i se păreau, de obicei, în aerul transparent de stepă, sub lumina crudă a zilelor de primăvară, așa de strânse în jurul ei ca și zidurile pușcării ce atâta vreme îi închideau orizontul.

15 Acum, însă, în acest amurg de mai, stepa fierbea, în reflexe opaline, de volburi cenușii, condensate spre poalele munților într-o ceață vânată, care parcă îi rupea de pământ și arunca în văzduh creștetele lor încă albe, ce pluteau, maiestoase și sinistre, în flăcările apusului.

20 Soarele, în calea-i spre tainețele Mongoliei, revărsa peste culmile eteree șiroaie de lavă clocotitoare, ale cărei aburiri însângerate aprindeau marginile norilor joși, țâșnind, în fășii incandescente, prin toate rupturile lor, până ce răzbăteau, în valuri de aur topit, la smaragdul
25 senin de deasupra și se stingeau cu încetul, încă mai sus, în albastrul spălăcit al bolții siberiene.

Maria Culiceeva își înăbuși oftatul și se așeză pe un buștean, ațintită asupra acestor piscuri mistice,

care îngrămădeau în taină nesfârșirea adormită a Mongoliei și deșerturile înghețate ale „Acoperișului Lumii“ în Gobi și Tibet, până la coastele virgine ale Himalaiei.

5 Ochii ei, albaștri adânci, care altădată scânteiau mereu de ironie și de malițiozitate cochetă, trădau acum – în priviri obosite – o tristeță negrăită, o mistuitoare nostalgie de viață.

10 Vecinicu-i surâs, misterios și captivant, care îi descoperea atât de provocator dinții cu strungăreață, se prefăcu într-un rictus amar, mistificând această icoană de seducătoare feminitate sub o mască tragică, aproape feroce.

15 – Unde e visul și unde realitatea? – se gândi ea cu melancolie... Dumnezeu!... Și Ion Răutu care tace! E mai bine de o lună de când i-am scris. N-am fost înțeleasă?...“

Cu un gest nervos, scoase din corsaj un petec mototolit de hârtie –brulionul scrisoarei:

20 „Sușa, 14 aprilie 189...

Tovarășe Egorici,

Nu știu dacă, în seninătatea dumitale de înțelept olimpien printre... vulturii jumuliți ai deportațiunii siberiene, îți mai aduci aminte de mine, după puținele
25 clipe trăite împreună acum șase ani în barja, pe Volga, și apoi peste vreo trei ani, în obștia din Krasnoiarsk.

Dar să nu te mire indiscreția mea. Pentru mine nu ești un străin. Am vorbit mult despre dumneata, cu Fany Ginsberg (născută Perlov, odessită, tovarășa du-
30 mitale de la *Numărul Cinci*), cu Ilie Andreevici Samarin, ca și cu neîntrecuta Varvara Semionovna Liescov.

Concertul de osanale, din surse atât de deosebite, îmi poate da o caracteristică justă, coroborată, de altfel, și de amintirile mele personale.

Trebuie să fii un om de nădejde, la care o minte zăpăcită de haosul vieții poate găsi un sprijin.

Și niciodată un intelectual rus nu a avut o mai mare nevoie de o orientare sigură.

5 Pentru mine personal, chestia se pune cu o acuitate dureroasă.

Peste vreo doi ani mi se împlinește termenul de deportare și am asigurarea că nu se va mai prelungi.

10 Și atunci – «liberă» – ce voi face, care îmi va fi datoria?

Aici, în Siberia, îmi îndeplinesc cu sfințenie sarcina abrutizantă de menajeră într-o căsnicie mai mult decât modestă: bucătărie, spălătul rufelor, cârpițul ci-
15 orapilor, ciondăneala pentru fiecare *copeică* în târg...

15 Nu-mi pot reproșa nimic nici ca mamă a trei copii: îi spăl, îi pieptăn, le pun, când trebuie, cataplasme sau le dau purgativ.

Să continuu acest regim și în libertate?...

20 Să renunț la luptă, adică la orice rol activ în societate?

Să accept așa-numitul «destin al femeii»?

Nu pot! nu pot! nu pot!

Nici nu vreau!

25 Și nici nu știu de ce să mă apuc, chiar dacă aș putea și aș vrea.

Chiar și numai ca mamă, am datoria să mă îngrijesc și de sufletul copiilor, nu numai de canalul lor digestiv; să le dau povețe și îndrumări.

30 Cel fel de îndrumări și încotro? Eu însumi stau în fața gurii negre a unei hrube fără fund... Să fac din Fonia un... filolog sau un numismat model?

Toată deportațiunea noastră e astăzi cuprinsă de psihoza vorbăriei; peste tot, discuțiuni interminabile, care despică firul în patru, în toate și despre

toate, dar scapă din vedere faptul brutal că Rusia de astăzi, după zdrobirea mișcării revoluționare, nu e – cum a spus, mi se pare, Șcedrin – decât un imens cimitir de suflete, fiind populată numai de umbre sau

5 de cadavre în descompunere.
 Simt nevoia să discut toată problema datoriei noastre în ceasul acesta, ca intelectuali și revoluționari, cu un om, pentru care căutarea ieșirii nu este îngreuiată de bagajul ideilor preconceptuate și de arcele unei dialectici răsuflete, nici de... moluzul vieții personale...

10 Am credința, dar, că dumneata mi-ai putea fi de ajutor – să-mi dai o scânteie de lumină, pentru că nu se poate ca dumneata să nu-ți fi pus de mult aceeași întrebare.

15 Mă înșel ?

Nu e o prea mare prezumpțiune de a-ți pune pe umeri asemenea povară ?

Scrie-mi.

20 Dar scrie-mi ca un bun tovarăș, ca înțeleptul moș Egorici – hotărât și limpede.

În momentul de față, noi avem puțința de a obține o transferare din Sușa.

E cam original a cere transferarea de aici, pe Enisei, ceva mai aproape de Minusinsk, într-o vâgăună pe malurile prăpăstioase ale turbulentului său affluent ca

25 Amilul, abia la treizeci de verste de hotarul Chinei!
 Dar am groază de parlotele¹ din obștiile noastre, în care astăzi e cu neputință cercetarea serioasă și obiectivă a oricărei chestiuni, mai cu seamă când discuția e întunecată de mizerii și patimi personale.

30 Nu vreau însă să-ți cad pe cap, cu tot tribul nostru, fără să te întreb..."

¹ *Parlotte* (fr.) – vorbărie, trâncăneală (n. ed.)

Maria Culiceeva își ridică, tresărind ușor, capul. Lumina scăzuse, încât cu greu mai putu descifra rândurile din urmă.

5 Ceța de la poalele Saianilor se întunecă și se topi în umbrele stepei, lungind încă silueta lor sumbră.

Lava de pe culmi se mistuise și numai crestele dinspre apus rămăneau luminate de raze muribunde, care aruncau tonuri roșcate asupra mantalei întunecate a norilor și se înecau în albastrul mai închis

10 al cerului.
 – Mamenca, Mamenca! – auzi ea deodată o șoaptă speriată la spatele ei.

Un băiețel bălan și foarte șui o trăgea de mânecă:

– Mamenca, Mamenca! Tata zice să vii acasă.

15 Spirca Varnacul, din Serghinsk, a adus o scrisoare...

Culiceeva prinse convulsiv mânuța băiatului și porni, sprintenă și grațioasă, prin amurgul pustiu...

*

Sub alt cer, alt lanț de munți mărginește pitoresc șesul dezolat, acoperit de erupțiuni saline, din Crimeea.

20 Acolo, într-un conac stingher și dărăpănat, în mijlocul stepei însetate, s-a născut Maria Culiceeva, însetată și ea, din leagăn, de darurile vieții, – cu ochii veșnic ațintiți spre feeria munților.

În dosul creștelor diafanizate, se ridica zilnic soarele din valea îmbălsămată, bătută de undele albastre, plină de cântecul păsărilor și de zâmbetul florilor, se înfunda, parcă roșit de părerea de rău, în zarea fumurie.

De câte ori stătea micuța Mania, fascinată de clo-cotul culorilor deasupra coastelor vrăjite!...

30 Erau atât de aproape și atât de inaccesibile pentru ea, pentru lumea ei – îngustul furnicar de existențe incolore și scăzute: mici boiernași ruinați,

funcționari înflămânziți, ofițeri inferiori, cu numeroși copii, palizi, rău mirositori...

5 Și acolo, peste bariera fermecată, se găsea acea țară din basme – abia întrezărită în vreo două excursii scurte – cu palatele mărețe și cu hotelurile luxoase, pline de ființe elegante și fericite...

Tatăl Mariei, maiorul în retragere Ivan Macarievici Cervonin, om indolent și slab, de mult pierzând nădejdea de a scoate ceva din Biyuk-Sarai (petecul de moșie rătăcit în stepa salină, arsă de soare), nu se mai pasiona decât de trombonul lui, în care învățase să sufle încă de când făcea parte din orchestra școlii de cadeti, și de vânat după privighetori.

15 Maria creștea ca un mânz de stepă, nestânjenit de nimeni.

Numai mulțumită energiei și tenacității mamei sale – Macrina Marcovna –, a mai putut căpăta și ea o brumă de educație, a prins oarecari frânturi de învățatură de la o serie de guvernante franceze și germane, care se rătăceau cu intermitență printre tătarii din Biyuk-Sarai, înainte de a-și lua lumea în cap, neurastenizate, pe jumătate înnebunite de singurătate și de monotonie, exasperate de lipsa de disciplină a pupilei lor.

25 Astfel, la șaptesprezece ani, Mania Cervonina apărea ca un tip clasic de „duduie de muslină“ a lui Turgheniev.

În fața musafirilor, purta rochițe albe, cu panglicuțe trandafirii sau albastre; trâncănea melodii nevinovate la pian și cânta cu vocea-i de alt profund romanț de sentimentalism întârziat; ciripea puține fraze trunchiate în limba franceză și germană.

Iar din tezaurul științei și al gândirii universale, abia dacă a putut prinde câteva fărâmițe de la „verisorul“ ei, *Puntic*.

În hotar cu petecul de moșie al Cervoninilor, se întindea domeniul mai vast al unui văr al Macrinei Marcovna, Ipolit Calistratici Culiceev, un om hursuz, rămas văduv de tânăr, care, până la capătul zilelor sale, se mulțumi cu serviciile jupânesei Fima, o matronă monumentală, care umbla mereu desculță și nu se scâldea decât rareori, vara, în râulețul mălos ce trecea pe lângă curte. Ducea însă cu sânguință și pricepere povara menajului.

Dar Fima, bineînțeles, nu putea lua asupra-și și educația orfanului.

15 Această sarcină căzu, natural, asupra „tușei Macrina“. Și băiatul, care se numea, ca și tatăl său, Ipolit sau, după porecla inventată de micuța Mania, *Puntic*, și-a trăit primii ani ai copilăriei mai mult în conacul Biyuk-Saraiului. Tot acolo își petrecea, obișnuit, și vacanțele, ca licean din Simferopol și apoi ca student al universității din Harkov.

20 Toată lumea dimprejur știa – cum ghicise și Mania – că părinții erau de mult înțeleși să-și rotunjească, cu vremea, proprietățile, prin căsătoria copiilor, spre a asigura prosperitatea descendenței comune.

25 Astfel Mania, încă de mică, se deprinse să vadă în Ipolit Culiceev pe sortitul ei.

Nici nu cunoștea pe altcineva cu care să-l poată compara.

30 Ca elev și student, Ipolit Culiceev mergea din triumf în triumf: bacalaureatul *magna cum laude*, lucrări premiate, licența, doctoratul, disertația răsunătoare de „magistru“ de filologie slavă îi asigurau o strălucită carieră academică.

Și iată, sosi ziua – o zi aridă din iunie – când Mania își aștepta sortitul, care, ajuns privat-docent la vârsta de douăzeci și șapte de ani, venea în vizită solemnă „să-i ceară mâna“...

5 În acea zi neuitată, Mania Cervonin își puse de dimineață rochița de „zefir“ alb: o largă panglică albastră îi strângea talia și alta, mai îngustă, îi cununa buclele ondulate, armonizând cu safirul scânteietor al ochilor.

10 Înaltă și zveltă, ea își purta radioasă cei șaptesprezece ani, irezistibilă prin afirmarea feminității triumfătoare, cu tot „pliscul ei de rățușcă“ și cu dinții răriți de strungăreață.

15 Aprinsă de emoție și de nerăbdare, Maria supraveghea din ceardac drumul dinspre conacul Culiceevilor.

Stepa se întindea îmbrăcată de soarele canicular în petece de rugină. Și doar seninul catifelat al cerului, dincolo de piscurile fantomatice, reflecta scânteierea ochilor feciorelnici.

20 Numai spre seară, se zări, în sfârșit, trăsura cu caii suri, atât de cunoscută.

Ceremonia de pețire se desfășură cu totul altfel de cum se aștepta Mania.

25 Ipolit apăru în pragul cămăruței ei în redingotă neagră, cu o pălărie înaltă într-o mână, cu un buchet de trandafiri albi într-alta și cu un pachet gros subțioară.

Parcă îl văzu pentru prima oară.

30 Înaintea ei stătea, adânc tulburat, un tânăr deșelat, foarte brun și palid, cu fruntea fugită îndărăt, parcă retezată, cu obrajii veștezi și cu nasul pleoștit deasupra firilor rari ale mustăților și a gurii imense, mereu întredeschisă.

Și tot stătea înțepenit în prag, cu ochii negri, larg holbați, ținuiți la nodul panglicei albastre, care părea născut din spuma albă a rochiei de „zefir“.

Îl dureau vidul din cap și inima înghețată.

5 În zadar se silea să scoată un cuvânt din căscatul îndărătnic al gurii.

– Ce stai acolo, dragă Puntic, ca o statuie a comandurului? – strigă aproape isteric, Mania. Vino aici...

10 – Nimic, Manicica, nimic! – bolborosi vexat Ipolit, înaintând timid peste prag și deodată izbucnind:

– Asta-i pentru dumneata! – și oferi, buimăcit, pachetul.

15 Mania îl apucă, curioasă și confuză, dezlegă panglica trandafirică care îl strângea cruciș, desfăcu învelișul scoțând la iveală un volum gros, luxos tipărit pe hârtie velină, cu fel de fel de litere și semne hieroglifice.

Pe copertă se desprindea, aproape în relief, titlul cu slove stilizate în slavona antică:

VOCALA O NEACCENTUAT

în fonetica slavă

20 Studiu de filologie comparată
de

I. I. Culiceev

25 Privat-Docent la catedra de filologie slavă
la Universitatea din Harkov

Pe frontispiciu se înșira o dedicație, scrisă cu cerneală roșie:

Scumpei mele cusinete

Maria Ivanovna Cervonina – ...

30 Omagiu afectuos din partea
AUTORULUI

Maria simți că i se ridică un nod în gât și că parcă îi îngheață șira spinării.

– Ai citit dedicația? – își ridică el ochii opaci.
– Hm! hm! – putu numai geme ea confirmativ.

5 – Ai înțeles pentru ce, după numele tău, *Maria Ivanovna Cervonina*, stau un „tire“ și punctele de suspensiune? Pentru ca să se poată adăugi în urmă: „*Culiceeva*“!... – țipă el subțire, parcă zvârlindu-se în apă rece.

10 Maria își încolăcea batista de linon, privindu-l uluită.

Pe fața ei apăru, pentru prima oară, acel surâs misterios, indescriptibil, care deveni atât de caracteristic pentru ea: se citea aici și curiozitatea stăpânită;
15 mirarea în fața forțelor primordiale, nepătrunse; mândria de cucerire; o ușoară ironie iertătoare față de slăbiciunile și de scăderile omenești; teama nemărturisită de prăpastia deschisă năprasnic sub picioarele ei; și cochetărie... și tristeță... și jale, multă jale, jalea de
20 mamă față de un copil firav, nevoiaș de dragoste și de ocrotire... și mila de sine însăși, de întreaga ginte femeiască... revolta demnității și resemnarea în fața destinului: un uragan de gânduri și de simțiri abia revelat printr-o tremurată ridicare de buze peste
25 dinții răriți și printr-o gropiță provocatoare în colțul stâng al gurii...

Așa zâmbea, desigur, Mona Liza, când Leonardo, leul împovărat de ani, inventa pretexte pentru a o ține mereu în fața șevaletului...

30 Surâsul Giocondei!

Dar, bineînțeles, nu o copilă de șaptesprezece ani își putea desluși frământările urnite în suflet, din abisuri ancestrale, de feminitatea abia trezită.

Ea își lăsă, în sfârșit, tristă, căpșorul în jos și rosti zâmbind cu silă:

– Ah, dragă Puntic! Nu e de mult hotărâtă toată afacerea?

5 Și gândi, fără voie, la declarațiile de dragoste din Turgheniev...

Cap. II

ÎN CARTIERUL ACADEMIC

În octombrie, tânăra păreche, după o scurtă călătorie de nuntă pe litoralul Crimeei, ocupă un mic apartament în strada Pușkin din Harkov, a cărui mobilare rudimentară vădea inexperiența Mariei, lipsa de gust a lui Ipolit și mijloacele lor restrânse.

Puținele vizite de rigoare nu i-au inspirat Mariei dorința de relații sociale.

A reținut numai câteva figuri:

Ștefan Ignatici Culinski – „domnul rector” –, un astronom hirsut și irascibil, totdeauna supărat când îl deranjau de la calculele lui nesfârșite, și soția lui, Aliona Sidorovna – o mamă deprimată de șapte copii, vecinic robită de necesitatea de a accommodationa un salariu modest cu nevoile căsniciei și cu cerințele decorului.

Apoi A.A. Mrajovschi – decanul, titularul catedrei de istoria literaturii ruse, stâlpul țarismului, un domn elegant și pitoresc, cu frizura și „favoritele” tăiate *à la Guizot* și care vorbea cu accent „parizian”, graseind agresiv pentru a acoperi inadvertențele și parfumul mahalalelor Moscovei, nedespărțit de Perpetua Hrisantovna, prea conștientă de dota ce putu aduce, ca odrasla unei familii de tăbăcari multimilionari.

Iar dintre ceilalți colegi:

V. I. Polozov, elenistul, un om mustăcios, sumbru și distrat, oprimat de pretențiile aristocratice ale doamnei – „née Xenia Arcadieвна Remizov”;

Și profesorul de limba și literatura sanscrită, Pavel Pavlovici Zerenschi, cu desăvârșire tâmpit și tiranizat de o veche stea de café-chantant, cunoscută în mai multe garnizoane ca *La belle Julie de Saint-Denis*.

Foarte curând, Maria Culiceeva observă o stranie atmosferă ce se năștea în jurul ei.

Cucoanele, abia cunoscute, o sărutau cu multă tandreță și îi adresau întrebări cu multe tășuri, consolațiuni și sfaturi insolite:

– Ah, ma chère! Ce ochi frumoși ai! – se extaziau țatele. Și ce *ten* fraged și viu! Ești fericită? Trebuie să te iubească mult Ipolit Ipolitovici, sărmanul!... E cam palid și delicat... Nu-l crezi cam obosit? Ar trebui să-l mai cruți. Altfel nu ține mult!...

Și-și strângeau buzele ca o pungă.

Cu bărbații era și mai rău.

Aceștia, după ce vedeau pe soții Culiceev împreună, deveneau îndată excesiv de amabili și curtenitori...

Inteligența naturală a Mariei, cu toată lipsa-i de experiență, descoperi îndată, sub decorul academic, scăderile acestei mlăștinoase vieți de provincie.

Căsnicia se așază repede într-un cadru imuabil, care lui Ipolit Ipolitovici îi părea orânduit de înseși legile naturii.

El se arăta, de altfel, foarte afectuos și delicat cu Maria, atent pentru toate micile capricii feminine.

Și totuși dimineța, când însurățelul se ridica din pat, cumpănit, mulțumit de sine, și își începea grav și metodic îngrijirile toaletei – își sufla nasul, își gargarisea gura, își curăța dinții, se rădea sau își tăia unghiile – , ea își aducea aminte cum privea Anna Karenina urechile veștede ale soțului ei bătrân...

Și adesea o cuprindea dezgustul acut, aproape ura...

Până la ora două după amiază Ipolit Ipolitovici dispărea zilnic la Universitate – la curs, la seminar sau în bibliotecă.

În timpul prânzului, discutau noutăți academice, se revelau succesele realizate de „omul de știință” și se strecurau mici clevetiri la adresa colegilor și a rivalilor.

În sarcina Mariei Ivanovna era regimul care se impunea pentru digestia delicată a lui Ipolit Ipolitovici: ciorbele și sosurile ostracizate, numai legume, lap-turi, compoturi.

Apoi, urma o siestă, pentru „acumularea de energie intelectuală”; după care – sanctuarul: „cabinetul profesorului”, îmbrăcat auster „sub stejar afumat”.

La pragul cabinetului se opresc toate complicațiunile și vulgaritățile existenței: acolo se fierbe filologia și fonetica slavă, acolo se zămislesc operele nemuritoare, menite să încunune pe marele „o neaccentuat”...

Din când în când, o seară petrecută la concert sau la teatru; o carte citită împreună, ca altădată; și, mai rar, comentarii solemne după Dobroliubov, Pisarev și Mihailovski, la fiecare dată însă, treptat, tot mai diluate.

Ipolit Ipolitovici se simțea satisfăcut și mulțumit de sine. Era fericit.

El accepta ca de la sine înțeles rolul Manicicăi de asistentă discretă la fonetica și filologia slavă, care nu trebuie să-i stânjenească, cu pretenții exagerate, „acumularea de energie intelectuală”.

Dar Maria Ivanovna?

Ce putea face, în aceste condiții, o biată „duduie de muslină” din Biyuk-Sarai?

După primele încercări, stângace și sporadice, de rezistență în fața valurilor de vulgaritate, ajunse și ea să creadă „regimul academic” din Harkov ca o necesitate inexorabilă; să vadă în caracterele, aspirațiunile și normele de purtare ale eroilor admirați ai literaturii niște visuri poetice, necompatibile cu realitatea; în cazul cel mai bun, ecoul sferelor de viață neaccesibile pentru comunul muritorilor.

Totuși, castelana visătoare a Biyuk-Saraiului nuntrea gândul tainic că ea ar fi fost născută pentru acele sfere și că numai un destin crud și nedrept o aruncase năprasnic în băltoaca provincială.

O rază plâpândă de poezie se furișă însă și în această viață mocnită și – ca un paradox – chiar prin Ipolit Ipolitovici Culiceev.

Acesta, din când în când, îi aducea, cu aere mistериouse, câte o broșură clandestină, câte un număr al „Vestnicului Narodnaia Volia”, care apărea în străinătate, sau un manifest revoluționar.

Ca aproape toată generația universitară de pe vremuri, se arăta și el colorat în roșu...

Era tocmai epoca atentatelor răsunătoare, organizate de tainicul și groaznicul „Comitet executiv”.

Maria Ivanovna urmărea cu pasiune fazele acestor lupte legendare și, avidă, sorbea comentariile șoptite de cătră Ipolit.

Acesta, ciupindu-și cu tâlc sfârcurile mustății din dreapta, dădea să se înțeleagă că știe mai mult decât disciplina revoluționară îi îngăduie să spună.

– Cum aș vrea să cunosc măcar pe unul din ei! – exclamă Maria odată. Tu, Ipolit, ai cunoscut pe cineva?

Ipolit Ipolitovici tuși discret și, lăsând pentru o clipă în pace sfârțul mustății, șopti:

– Cu Colea Sajin am fost coleg de clasă în liceu; și la universitate am stat pe aceeași bancă, până ce el dispăru în *subteran* și deveni *illegal*...

– Ai cunoscut pe Nicolai Sajin? – îl apucă de ambele mâni Maria.

– Am lucrat mulți ani împreună... – tuși Ipolit, apucându-și din nou sfârțul mustății – eram nedespărțiți. Dar disciplina și... conspirația ne-au impus apoi drumuri deosebite...

Din acea zi, observând impresia produsă de aerele lui „conspirative“, Ipolit șoptea adesea, după vreun atentat mai zgomotos:

– Aceasta e isprava lui Colea, îi recunosc maniera. Și, sugestiv, își răsucea mustața.

Asemenea revelațiuni, șoptite parcă, apropiiau sufletește pe Maria de Ipolit. Deși adesea îi apărea pe față o expresie de așteptare și de nedumerire, pe care însă o reprima repede din respect pentru „conspirație“.

După 1 martie 1881, Ipolit îi înmână vestita scrisoare a Comitetului către Țarul Alexandru III, șoptind:

– E opera lui Colea, e stilul lui...

După ce citi acest apel zguduitor la conștiința cetățenească a întregii *inteleghenții* ruse, Maria Culiceeva rămase o clipă nemișcată: i se tăie respirația.

Apoi, extaziată și, în același timp, îngrozită de măreția vremurilor prevestite, se precipită către placidul privat-docent, apucându-l strâns de mâni:

– Ipolit! acum ce facem? Nu putem lăsa fără răspuns acest apel! Profesorii, studenții... ce faceți? Ce facem?... Chiar astă noapte, un meeting...

Ipolit, care, degajându-și stângaci mâinile, își smulse câteva fire din mustața dreaptă, simți că i se îndoiaie genunchii. Se rezemă cu brațul stâng de speteaza fotoliului și, greoi, se lăsa pieziș pe marginea lui.

– Draga mea, – își regăsi, în sfârșit, suflul – în revoluție nu sunt îngăduite inițiative individuale, ar putea duce la urmări dezastruoase... Plan... Acțiune organizată... Instrucțiuni... Conspirație...

Maria, cu buzele strânse, își învârtea violent inelul pe medianul din stânga, fulgerându-l în tăcere.

Germanii îndoielii încolțiseră mai adânc...

Apoi își încrucișă brațele la spate și păși încet din sufragerie, cu capul plecat și fruntea încrețită...

Cap. III

LOHENGRIN

5 Peste vreo două zile, se dezlănțui viforul care a răsturnat din temelie viața așezată în apartamentul tihnit din strada Pușkin.

Spre seară, după o vizită a „domnului decan“, A.A. Mrajovschi, care își graseiase, ca de obicei, Mariei câteva madrigale de inspirație îndoielnică, soții Culiceev stăteau încă la masa de ceai, schimbându-și impresiile asupra pitorescului lor vizitator.

10 Servitoarea Dunia nici nu apucase încă să încluei ușa, când, deodată, năvăli furtunos în sufragerie un tânăr înalt, îmbrăcat corect, aproape elegant, într-un complet vânăt, și se opri în fața lui Ipolit, trecându-și degetele resirate prin coama castanie, căzută pe o frunte netedă și largă, foarte albă:

– Uf! – răsufală intrusul cu putere. M-am încrucișat pe scară cu *Guizotul* tuturor Rusiilor. Noroc că era cam întuneric și nu m-a recunoscut; altfel, în zadar aș fi cotit în lung și în lat prin toate vâgăunele Harkovului ca să-mi semăn copoii...

În același timp, ochii reci, cu luciri de oțel, ai necunoscutului, scrutători, fixau, cu sfidare, fața subit îngălbenită a lui Ipolit Culiceev.

25 – Colea Sajin! – gemu acesta sufocat de teroare și suflă apoi: Mai încet!... Dunia... Servitoarea!...

– Ah! Ivan Ivanovici Petrov! – răsună îndată în vibrațiuni adânci contraltul Mariei Culiceeva. Bine ai venit! De când ai venit din Crimeea? Ai văzut pe tata și pe mama? Ce fac? Dunia! Dunia! repede samovarul... Și fuga după ceva prăjituri, ca să servim ceaiul pentru Ivan Ivanovici!...

Și, mlădioasă, cu fața luminată de bucurie, cu mâinile întinse, lunecă parcă în ritm grațios spre Nicolae Sajin, căci el era nepoftitul.

10 Acesta se întoarse vioi. Silueta-i athletică se aplecă o clipă; și, în ochii suri și reci, se născu o scânteie caldă, când scutură cu putere mânuțele Mariei.

Pe dată își îndreptă spre Ipolit profilul acvilin, transfigurat de un surâs vesel și cam malițios:

15 – Să trăiești, *Puntic!* Eram sigur de primirea prietenească ce mă așteaptă din partea ta și a castelanei slăvite din Biyuk-Sarai...

Bietul Puntic rămase pleoștit în fotoliu, un mototol de carne veștedă, fără să găsească un cuvânt.

20 Maria se roși la aluzia discretă că, evident, nu o dată fusese obiectul conversațiilor între vechii tovarăși...

Și, în același timp, se irită de lașitatea prea vădită a lui Culiceev.

În timp ce Dunia alerga după prăjituri, Sajin lămurii situația.

25 Urmărit de aproape, ca o fiară feroce, abia reușise să deruteze pe „fileri“. Are nevoie pentru puține zile de un adăpost sigur. Se gândise la vechiul tovarăș, a cărui situație și al cărui fel de viață îl feresc de bănuiele. Salvarea lui pentru câțeva vreme are o însemnătate hotărâtoare pentru viitorul revoluției. *Narodnaia Volia* e clătinată din temelie.

Triumful de la 1 martie riscă să rămână fără rezultatele nădăjduite de societatea rusă, dacă nu va urma îndată seria plănuită de lovituri succesive, până la prăbușirea, sigură și apropiată, a țarismului...

5 Culiceev tăcea, suflând greu pe nas, paralizat parcă în fotoliul său, palid, cu ochii opaci larg deschiși, cu gura căscată, cu buze tremurătoare.

Maria luă comanda.

Hotărât și liniștit, cu o autoritate, nebănuită pentru Culiceev, în gest și în glas, își dictă planul:

– Tovarășe...

– Lohengrin! – întrerupse Sajin.

– Tovarășe Lohengrin! Vom lua deocamdată ceaiul. Ești o veche cunoștință din Crimeea, Ivan

15 Ivanovici Petrov, care pleacă chiar la noapte spre Moscova. Acord Dunii, îndată după ceai, permisia cerută.

La întoarcerea ei, vei fi dosit în cămăruța din poia dormitorului. Iar mâne dimineată, voi găsi motivul să o dau afară. Nu vom angaja deocamdată altă servi-

20 toare. Îți vom aranja o ascunzătoare ideală în cămăruța din dos. Ipolit va dormi pe canapeaua din birou.

În caz de vizite nocturne, unul din noi va parlamenta la ușă, până când celălalt te va ajuta să dispari pe fere-

25 trece peste pragul dormitorului. Ipolit își va urma viața obicinuită. Eu mă însărcinez cu menajul...

Când Sajin îi aruncă o privire de admirație și recunoștință, soarta Mariei Culiceeva fu hotărâtă.

30 Vechii „dudui de muselină“ i se părea că abia acum se trezise dintr-un somn greu sau chiar că abia acum se născuse cu adevărat și, în sfârșit, trăia, trăia în fiecare zvâcnitură de inimă, trăia cu fiecare fibră a trupului, cu fiecare picătură a sângelui ei.

O infinită fericire o cuprinse.

Cum se întâmplase această minune?

Niciodată nu-și putu da seamă.

5 Își aducea numai vag aminte, ca de un ecou înăbușit al încarnărilor anterioare, de vocea metalică, potolită, care povestea fără nicio emfază peripețiile dramatice ale unei cariere vijelioase, pândită la fiecare pas de primejdii de moarte; din când în când – izbucniri vehemente împotriva nedreptății, a exploatării mizeriei umane; sau o apoteoză a omului liber, exaltarea dreptului pentru oricine la plenitudinea și armonia vieții, în ciuda tuturor îngrădirilor fățarnice, ridicate înaintea celor mai legitime și neînvins por-

15 În același timp, ea vedea, parcă învăliși în ceață, ochii opaci, larg deschiși ai lui Ipolit, fața lui palidă, agitată, cu trăsături dureros crispate; auzea un freamăt nedeslușit de șoapte de somnambul:

– Ai dreptate!... Suntem perfect de aceeași părere... Totdeauna am fost... dar disciplina... organizația... Nu mai merge!... Trebuie dat semnalul... semnalul... semnalul...

25 Ea nici nu băga de seamă cum dispărea și reapărea în cercul ei de viziune această icoană ștersă, care până acum ocupa – vai! – atâta loc în viața ei.

Dar există Ipolit? A existat vreodată?

Și însuși Sajin? Are ființă el, în adevăr, *în afară de ea?*

Aude ea cuvintele *lui*, vede gesturile *lui*?

30 Nu face el, în realitate, parte chiar dintr-însa ca o ființă nouă, născută din hăul nimicniciei, ca o crisalidă când își scutură învelișul efemer?

Nu se afirmă prin el, prin cuvintele lui, ea însăși, gândurile și simțirile ei proprii de-a pururea?

Câte zile și nopți a dăinuit acest proces de zămislire?

Nu știe, – nu mai știe...

Cursul vremii se opriese...

5 Dar știe bine, arde în fiecare atom al firii ei, în toate cutele creierului ei, amintirea momentului precis, când, ca printr-un plug de foc, a fost trasă brazda care a despărțit-o de tot trecutul ei, mistuind jalnicile năclăiri ale existenței de protoplasmă omenească.

10 ...Se vede singură, după o noapte trăită sub această dominațiune, de sublimă și tragică fascinare.

Ipolit dispăruse în neant.

Iar pe *el* îl simte și acum, – îl simte în ea însăși, deși e dincolo de prag...

15 O așteaptă chiar acum, – știe că o așteaptă. O cheamă...

Pășește lent, ca sub imboldul destinului; își lunecă într-o simfonie mută trupul peste prag...

Sunt singuri față în față – în vecinicie și nesfârșire...

20 O clipă se privesc gravi și tăcuți.

E așezat pe pat; pe frunte îi cade, ondulată, o șuviță castanie; din gulerul deschis răsare toracele alb și viguros, încântat de fire aurite; în ochii cei reci de oțel ard două faruri mistice; se ridică, cu brațele întinse...

25 Maria se aruncă asupra lui cu un răcnet de tigresă rănită, îi rupe cămașa, îi sfășie carnea...

„Duduia de muslină“ e moartă de istov.

Într-un uragan de patimi, se zbate în neștire o bacantă, o preoteasă extaziată a Afroditei, care nu cunoaște frâul, nu simte rușinea...

30

În seara aceea, Ipolit apăru foarte târziu, clătînându-se pe picioare, cu ochii injectați și obrații supti, sub o roșeață suspectă, cu părul în dezordine:

– Am avut un meeting... un meeting... studențesc... – bolborosi el într-aiurea – am dat semnalul... semnalul... ținut un discurs... redactat un apel... un manifest... votat cu entuziasm... dus în triumf...
5 jandarmii... șarjă... fugit...

Și cade în fotoliu, acoperindu-și fața:

– S-a sfârșit!... – gemea el isteric, sughițând de plâns...

10 Maria stătea încremenită, prinsă de milă și totuși nu se simți în stare să se apropie de această otreapă omenească.

Sajin îl măsură câteva clipe în tăcere, ciocănindu-și în tact pieptarul amidonat al cămășii; ochii suri, reci se contractau de dispreț, cu cruzime.

15 Apoi se întoarse spre Maria:

– Trebuie să dispar imediat. Tu, personal, nu cred să riști ceva. În orice caz, vei aștepta un semn de la mine...

20 Trecu pentru moment în cămăruța lui, ieși îndată, de nerecunoscut, cu o caschetă uzată aruncată pieziș peste părul ascuns sub o perucă neagră, într-o bluză albastră de muncitor.

Strânse în brațe pe Maria, ignorând pe Culiceev, căruia abia îi dăruie o mișcare din cap.

25 Și, grăbit, porni spre scara de serviciu.

Soții au rămas singuri.

Tăcere apăsată. Ea nu avea ce-i spune; el nu putea spune nimic.

În aceeași noapte, Culiceev fu arestat.

30 A doua zi, găsind sub prag un petec de hârtie cu o adresă și o parolă, dispăru și Maria.

Cap. IV

ATENTATUL

Epopeea eroică, care a dăinuit mai multe luni, a răscumpărat pentru Maria toată plătitudinea vegetării din trecut.

Cu nume împrumutate, cu documente plăsmuite; deghizată când ca țarancă sau slujnică, când ca studentă, artistă sau mondenă elegantă; adesea fără adăpost și, de multe ori, flămândă; în încordarea supraomenească a voinții, trecând mereu de la culmile nădejzii și ale extazului până în fundul prăpastiei de disperare; vecinic pe pragul pierzaniei, – Maria simțea totuși că viața merită să fie trăită.

Încercarea îndrăznită de către Sajin, care nu-i cruța nicio oboseală și nicio primejdie, de a reînchega, în urma prăbușirii Comitetului executiv, frânturile risipite ale grupărilor locale și, în același timp, de a intensifica mișcarea teroristă, cerea puteri titanice.

Adesea erau siliți să se separe, fără să știe pe câtă vreme, și totuși, se simțeau mereu uniți, topiți într-o singură ființă. Chiar și o singură clipă trăită împreună vibra în toată nesfârșirea despărțirilor.

Pentru toată Rusia subterană, tovarășii Lohengrin și Gioconda, vestiți prin activitatea lor neadormită și prin darul de ubicuitate, se confundau: nimeni nu

putea ști dacă o acțiune era săvârșită numai de unul din ei sau de amândoi.

În primăvara anului 188..., pe când era încă vie amintirea faptei de la 1 martie 1881, Lohengrin pusesese la cale dinamitarea podului pe Vocla – un mic afluent al Niprului –, pe care urma, după informații sigure, să treacă, la o dată precisă, trenul imperial.

Numai la câteva sute de metri de pod se găsea o mică vilă, cu un petec de grădinărie.

Lohengrin reuși să se instaleze acolo sub numele de Terentiev, „grădinar diplomat“, cu soția lui Grunea (tovarășul Undina) și cu servitoarea Glașa (tovarășul Gioconda).

Tinerele femei – ambele blonde și zvelte, răpitoare – stăteau acum față în față, ca două icoane ce întrupează abisurile „eternului feminin“.

Undina – cu liniile eteree ale siluetei parcă imaterializate, dezrobite de gravitație; cu trăsăturile diafane și severe, de o impecabilă frumusețe, în care, sub ochii senini ca lacurile de munte, tremura o umbră de melancolie – părea o viziune rătăcită pentru o clipă de pe alte tărâmurii, străină de patimi și de scaderi omenești.

Cealaltă – cu trupul ei mai înalt și elastic ca lama de oțel, cu bustul robust, cu coloritul ce țâșnea de o energie vitală – era, fără doar și poate, fiica acestui pământ.

Gioconda putea în adevăr servi de model pentru *Geo*, zâna pământului, „Născătoarea vieții“.

Sub o frunte de regină, safirul întunecat al ochilor și chiar nasul de „rătușcă“ și dinții cu strungăreață, luminați de un surâs fascinator, aproape pervers,

vestitor de furtuni, puteau răpi de admirație, puteau inspira pasiuni bune, dar și vădeau nu numai o inteligență lucidă, o voință atotdominatoare, ci și o inimă incandescentă, un suflet setos de bucuria vieții, bântuit de nostalgia dragostei profane.

Undina păși simplu spre ea, cu un zâmbet prietenos, o apucă cu drag de umeri, o sărută și-i șopti la ureche:

– Sunt fericită de a te cunoaște, tovarășe Gioconda!

Sunt o veche prietenă a lui Lohengrin. Femeia care l-a cucerit trebuie să fie o fire de elită...

Maria se plecă brusc, tremurând de o emoție stăpânită, și-și ascunse obraji aprinși pe umărul ei primitor.

Grădinăria urma să fie îngrijită serios, ca să nu dea de bănuț, cu atât mai mult cu cât aducerea apei din Vocla justifica apropierea de pod, înlesnind depunerea dinamitei și săpatul traseului pentru cablu.

Muncile necesare se făceau cu ajutorul lucrătorilor tocmiți pe vară, sub care se ascundeau zburdalnicul și clocotitorul tovarăș „Mânzul“ (vechea noastră cunoștință Costea Fomin) și posomorâtul și irascibilul tovarăș „Pui de lup“ (Mihail Suhanov – mai târziu, tovarășul de închisoare al lui Jaba, în „secretul“ din Tobolsk).

În analele revoluției ruse, a rămas de pomină povestea „Argonauților împotmoliți în insula lui Bernandin de Saint-Pierre“, cum a pecetluit campania horticola de pe Vocla tăcutul „Pui de lup“, care totuși, numai cu acest prilej, mereu pufuind morocănos din lulea, își strâmbă buzele într-o încercare de surâs mai prietenos.

Fiecare din echipă avea un rol bine precizat.

Lohengrin, organizatorul, avea comanda supremă; asigura „legături“; furniza materialul necesar.

Undina conducea, ca tehniciană, operația propriu-zisă de subminare a podului.

Gioconda diriguia menajul și se îngrijea de aprovizionare; noaptea stătea de strajă la răspântia dintre pod și vilă; tot ea avea datoria, ca fire atentă și scrupuloasă, să înlătore, spre dimineață, toate vestigiile din afara grădinăriei.

Munca brută, bineînțeleș, cădea mai cu seamă în sarcina bărbaților.

Grozavă răspundere, muncă încordată, emoțiuni zguduitoare: într-o noapte, vila cât pe ce era să fie aruncată în aer din cauza unei false alarme; altădată, veni vestea despre schimbări în itinerariul imperial.

Și totuși, câtă voie bună!

Gioconda nu avea nevoie de niciun stimulent: respira în plin și se simțea fericită – fericită de participarea ei la o acțiune mare, fericită de efortul ce îi încorda puterile trupești și sufletești; fericită de prietenia Undinei, fericită de dragostea lui Lohengrin, fericită de viață...

În sfârșit, ziua cea mare veni.

Cam o oră după miezul nopții, cortegiul imperial va trece pe pod.

Totul e gata. Un mecanism poate în momentul precis să declanșeze explozia minei de sub pod.

Pui de lup și Mânzul dispărură de dimineață, pornind în direcții opuse.

Semnalul urma să-l dea Gioconda.

De pe un deal în apropiere, unde „grădinarul diplomat“ Terentiev își arendase o mică fâneață pentru

gospodărie, se deschidea o largă vedere asupra stepei ucrainene.

După observații minuțioase, fusese stabilit că, de acolo, ferestrele luminate ale unui tren accelerat puteau fi văzute precis cu douăsprezece minute înainte să fi ajuns la pod.

Deși până la fâneauță nu se putea ajunge decât printr-un ocol cam lung, din vârf, în linie dreaptă, prin râpi și costișe stâncoase, nu era mai departe până la vilă ca vreo două verste, încât un semnal luminos putea fi îndată observat de acolo.

După ce vor fi pus mecanismul de ceasornicărie în mișcare, Lohengrin și Undina urmau să plece îndată cu căruciorul de zarzavat; Undina, din nou deghizată, rămânea în drum lângă o stație, iar Lohengrin, ca un negustor cuminte, își ducea marfa la un târgușor în apropiere, spre nord.

Gioconda, semnalul odată dat, trebuia să ajungă spre dimineață, pe jos, la o gară situată cam la zece verste spre sud.

Locul de întâlnire cu Lohengrin era fixat la „gazda conspirativă” în Kiev.

La despărțire, Undina, îmbrățișând-o, îi șopti:
– Orice s-ar întâmpla, tovarășe Gioconda, ești fericită!...

Lohengrin o strânse tare la piept.

Noaptea fără lună, noaptea ucraineană, cântată de Gogol, își întindea în șoptiri ispititoare catifeaua brodată în miriade de sclipiri multicolore.

Ea respira pacea, furând furnicarului omenesc lumina de trudă.

Gioconda mai mult ghicea cărarea de atâtea ori bătută.

La o cotitură, unde vila dispărea din vedere pentru câteva clipe, se întoarse.

În ferestrele încă luminate, se profilau pe perdelele lăsate, siluetele familiare, în ultimele pregătiri.

Gioconda oftă și porni încet înainte, cercând cu piciorul fiecare pas.

Săculețul, cu sticla de benzină și cutia de chibrituri, îi atingeau șoldul în cadența pasului.

În vârf, ea înconjură întâi stogulețul de fân, anume pregătit, și-l atinse cu mâna, parcă să se convingă de materialitatea lui.

Apoi își aruncă privirea în vale.

Vila era mistuită în întuneric și despre locul ei se putea orienta doar numai după felinarul chior al haltei de dincolo de pod.

Cei doi stau acolo, pitiți și înfrigurați, – desigur, o caută și ei în cerul înstelat.

– Dragul meu!...

A! iată și regele planetelor: Jupiterul... lucește ca un fantastic far în imensitatea albastră... și, mai la dreapta, spre apus, mezinul său, aprins ca un monstruos rubin – Marte...

Între ei, brăul diamantat al Căii Lactee despica cerul...

Pare și el cuprins în tremurul de veghe...

Nu tăia tăcerea vrăjită decât doar, răsfirat, vreun lătrat de câne într-un sat, departe, departe, sau hârâitul ciudat, ca un glas răgușit, al cine știe cărei pasări de stepă, înecat în jelania neconținută a broaștelor...

Cu greu putu desluși la ceas că trecuse de miezul nopții.

O eternitate încă...

Dimineată, Lohengrin vestise că, împotriva
ordinei obișnuite, trenul țarului va merge în fruntea
cortegeului Curții.

5 Și lui („Dragul meu!“) acum îi zvâcnește inima
în așteptare...

Ce era viața până la el?...
Îl va mai revedea?...
Merită ea atâta fericire?...

Merită ea atâta fericire?...

Și simți ca o împunsătură subită în inimă.

10 Pe căi misterioase, reînvie amintirea arzătoare a
unei fapte rușinoase.

Era încă fetiță când, jucându-se, spărsese „vaza

chinezească“ – în realitate, un fabricat al mahalale-

15 lor Moscovei –, la care, Dumnezeu știe pentru ce, ție-
nea grozav Ivan Macarievici Cervonin.

De groaza mâniei lui, tăcu.

Fu bănuită și gonită cu scandal slujnicuța Mașca –
o fată greoaie, aproape patrată de statură, cu o față
rotundă, stupidă, dar bună la inimă și atașată.

20 Niciodată Gioconda nu și-a putut înăbuși mus-
trările de cuget.

Dar când a tras cu urechea, noaptea, la ușa pă-
rinților?...

25 Simți cum i se urcă roșeața până la rădăcinile
părului...

Apoi cazul cu Ghenia Arbuzov...

Codană de vreo treisprezece ani, purta încă ro-
chițe scurte și ușoare. Odată, când vântul îi fluturase
indiscret poalele, surprinse privirile furișate ale lui

30 Ghenia, un băiat din vecini, vicios, cu ochi unsuroși
și bubulițe urâte la colțurile gurii... O scârbă...

Și totuși, ticăloasă, se făcu că nu bagă de seamă...

Mai târziu, repetă chiar manevra cu sârmanul
Puntic...

Ce scârnăvie!

5 Bietul Ipolit!

Tot timpul acesta, ea rar își mai aduse aminte că
se zbuciumă în închisoarea din Harkov, fără un cu-
vânt de la dânsa, sârmanul...

10 Și, deodată, o mișcare de dezgust îi deformă li-
nia gurii.

Ce bălăcire în sorbul acela putred din strada
Pușkin!...

Și acum Lohengrin stă alături cu Undina – aici,
drept în față... Nu! – ceva mai sus și mai la dreapta...

15 Undina... cu sufletul ei întreprid și cristalin, ar fi
mai potrivită pentru dânsul.

Cu coatele ridicate în sus, Gioconda își îndrepta
părul sub tulpan, ca în fața oglinzii.

20 Brusca, se întoarse: urechea ei ascuțită, în tăcerea
desăvârșită a bolții, prinse un ropot îndepărtat...
Huruitul roților trenului!...

Își surprinse mișcarea biruită a semnului crucii...

25 Se repezi spre stog și, cât pe ce să cadă, înăbuși
un scâncet: piciorul lunecă, se izbi de un ciot și,
scrântit la gleznă, întepeni sfredelit de durere.

Se putu numai târî spre partea mai adăpostită a
stogului.

30 În noaptea amuțită, prin aerul parcă înghețat,
fără nicio mișcare, zgomotul trenului se auzea tot
mai deslușit; nici bătăile inimii, cu pulsația arterelor
care, cu zgomot infernal, se resfrângeau în tact, du-
reros, în glezna scrântită, nu-l mai puteau înăbuși...

Nu mai avea ființă nimic pe lume decât acest răsunet sacadat al roților în vârtej...

Scoase sticla de benzină și cutia cu chibrituri...

Iată, parcă se întinde din orizont o lumină roșcată... Coșul locomotivei!...

Benzina e turnată pe stog...

Iată și luminițele patratelor minuscule – ferestrele primului vagon...

O singură mișcare spasmodică aruncă flacăra chibritului în noaptea înnegrită...

O fugară ochire în vale prinde o scânteiere: semnalul înțeles al contactului încheiat.

Dar ce-i asta?

Patratele luminate se înșiră mereu, nu se mai isprăvesc...

Trenul imperial nu poate avea mai mult de patru-cinci vagoane?...

A! oroare! s-a dat drumul întâi trenului personal, după orarul obicinuit...

Stogul își aruncă flăcările în văzduh...

E prea târziu...

Zeci și sute de vieți nevinovate...

Asasină!... Asasină!...

N-are chip să ajungă la timp pentru a tăia cablul!...

Doar rostogolită de-a dreptul peste râpi și stânci?...

Sub picioare, o prăpastie neagră, peste care, mai sus, se estompează fracturile stâncilor roșite de reflexul flăcărilor stogului...

O săritură în beznă, cu ochii închiși... Un fulger din gleznă până în creștetul capului...

Spini!... probabil, tufe de păducel...

Drept în sus, spre marginea râpei, peste pietre ascuțite!

A! Glezna!

Pământul de pe costiș curge... pietrele lunecă... crengile se rup sub greutatea corpului...

Roțile huruie tot mai aproape!...

Vagoanele parcă năvălesc sub țeastă...

Altă beznă!...

Costișul nesfârșit se înalță până în cer...

Ah! Marginea!

Iată la dreapta, jos, și tap-tapul familiar al căruciorului cu zarzavat!...

– Să țip?... inutil.... prostie!...

Doamne, în sfârșit!... Ușa vilei!...

Dar picioarele se îndoie...

Ah, glezna!...

Târâș, târâș!...

Blăstăm: ușa-i încuiată!

Un geam spart taie brațul...

Iată, aici e contactul...

L-a rupt!... A!...

Podul cântă sub duduitul roților trenului!...

A trecut!...

O frântură de gând:

– Nu se mai poate ajunge la acea afurisită de stație... Am pierdut și punga!...

Întuneric...

În zorii dimineții, la halta de lângă podul de peste Vocla, înaintea vagonului poștal din trenul personal pentru Poltava, o țărâncuță zdravăna – cu obrazul zgâriat, cu trupul abia acoperit de zdrențe

însângerate – plânge ștergându-și fața cu măneca murdară a cămășei.

Pe platforma vagonului apăru poștașul, un om între două vârste, cu o mustață căruntă, afumată de luleaua vecinic în erupțiune:

– Ce plângi, fetico! Hă?

– Hmî... hmî!... M-a bătut Petrică...

– De ce te-a bătut, fă? Hă? I-ai tras vreun șvichiu, drăcoaică? Hă?...

– Hmî... hmî!... – își suflă nasul în poala fustei țărăncuța.

– Și ce faci aici? Hă?

– Am fugit... hmî... hmî...

– Încotro vrei să fugi, fă? Hă?

– La Poltava, la tușica... bucătăreasă la un boier... Hmî... hmî...

– Ai bilet, fă? Hă?... Ai bani? Hă?

Țărăncuța din nou își suflă nasul sonor și gemu prelung:

– Nnnăă!...

Poștașul se scarpină sub șapcă; furișă o privire în dreapta, în stânga; scuipe pe peron fără să-și scoată luleaua din gură și, lipindu-se de peretele vagonului, porunci, în sfârșit, morocănos:

– Suie-te, fă, aici! hă... Bată-te să te bată!... hă...

Șchiopătând și scâncind, femeia se urcă în vagon și se așeză pe un sac cu corespondență, trăgându-și picioarele desculțe sub fustă...

Trenul porni.

După oarecare încercări de galanterie rudimentară, respinse de pasageră cu violență, între „hmâncăielele“ ei, poștașul o lăsă pradă gândurilor înviforate, hârâind numai din când în când printre dinți:

– Râioasă oaie mai ești, fă! Hă!...

Cortegiul imperial trecând numai cu o jumătate de oră după trenul salvat de dânsa, Gioconda nu mai putuse, de teama jandarmilor care forfoteau împrejur, să-și părăsească până în dimineață ascunzătoarea improvizată în grădinăria pustie.

Nu-i mai rămânea, ca să câștige timp, decât, cu tot riscul, să se urce, după ridicarea străzii, în cel dintâi tren în haltă.

La Kiev, din toate părțile, veneau vești despre arestări în masă.

După două săptămâni de așteptare, primi de la Lohengrin un mesagiu care, descifrat, suna:

„Undina arestată la Odessa. Prăvăliri peste prăvăliri.

Insuccesul a dus la descurajare și dezagregare. Sunt la nord, pentru a salva ce se mai poate salva. Tu trebuie să înlocuiești la sud pe Undina.

Adrese: Pentru Odessa... Kerson... Nicolaev... Simferopol... Saratov... Tiflis...

Vei primi instrucțiuni.

Nu știi când ne vom putea vedea.

Dar am toată nădejdea în tine...”

O liniște negrăită și o nebiruită hotărâre se coborî în sufletul Giocondei.

Câte luni – sau poate ani? – au trecut în goana dezordonată prin tot sudul imperiului, de la Chișinău până la Vladicaucaz; conferințe; discuțiuni; opinteli zădarnice; sfâșieri și certe; accese de disperare; licăriri de nădejde; prăbușiri – „prăvăliri, prăvăliri“.

Nimic nu mai reușea.

În toată Rusia se întindea paralizia morală, ataraxia...

Vestea despre deportarea lui Ipolit Culiceev în Siberia Orientală fu primită aproape cu indiferență.

Maria nu-și mai găsea reazim decât în rarele note laconice, pe care le primea de la Lohengrin și trăia în așteptarea întrevederii promise.

În sfârșit, fu chemată la Kremeneț, pe malul Niprului, la capătul vestitelor cataracte.

Acolo, a doua zi, o găsi Lohengrin.

Palid, înnegrit și mult slăbit, cu ochii oboșiți, el totuși părea potolit și luminat de o mare bucurie tănuită.

În prima lor îmbrățișare au fost parcă condensate toată energia și dorul lor de viață.

– Dragă Maniuca! – zise el peste câtăva vreme, cu o voce duioasă și caldă, nebănuită la el de Maria. N-am venit aici ca Lohengrin, nici nu caut pe Gioconda. Vreau să trăiesc și eu măcar două-trei zile, măcar câteva ceasuri, să trăiesc ca un biet Colea Sajin, îndrăgostit nebun de Maria lui...

... Ceasul? Vecinicia!...

A doua zi, ținând-o în brațe, strâns lipită de dânsul, îi zicea încet și măsurat ca pentru sine:

– Viața nu se măsoară cu anii, ci prin cuprinsul ei, prin intensitatea energiilor descătuseate... Am trăit!... Și tu mi-ai dat comori... Când voi pleca de aici, Colea Sajin va fi murit pentru veci; iar Lohengrin se va înfățișa înaintea Tribunalului Istoriei!...

Maria tremura ușor în tăcere. O strânse și mai tare și urmă:

– S-a încheiat o fază a istoriei. *Narodnaia Volia* nu mai poate reînvia. Cu timpul se vor naște alte idei și alte curente. Acum, la Kiev, se pregătește însă un mare proces al mohicanilor *Narodovoliei*. Acolo

trebuie spus cuvântul de justificare a unei generații mistuite – testamentul nostru –, zălog al vremurilor ce vor să vie... Nimeni altul nu-și poate lua această răspundere...

Și, din nou, o strânse, privind drept în ochii ei fascinați:

– Probabil nu ne va mai fi dat să ne vedem... Pe tine nu cred să te amenințe mai mult decât o simplă deportare pe cale administrativă... Vei apuca alte vremuri... Și vei vedea că nu va fi fost risipită în zadar viața noastră... Te cunosc, vei avea de îndeplinit o mare misiune...

Cap. V BĂLTOACA

Peste două zile, Maria, prinsă subit de o violentă nostalgie, telegrafie acasă, dintr-o mică gară între Kiev și Crimeea, un singur cuvânt: „Sosesc“.

Părinții, când o văzură, aproape n-o recunoscuseră. Era sănătoasă, cu privirea senină, chiar zâmbitoare, foarte afectuoasă, dar cu desăvârșire transfigurată, străină, stăpânită de gânduri și de viziuni nemărturisite.

Chiar Macrina Marcovna – ceva mai mărunțică și mai uscățivă, însă tot așa de vioaie ca altădată – nu îndrăzni să-i pună nicio întrebare.

Iar Ivan Macarievici, cu desăvârșire albit, simți, ca întotdeauna în ceasuri de cumpănă, o nevoie imperioasă de consolările trombonului său...

Trecură însă numai vreo zece zile și Maria, identificată ca soția dispărută a unui „primejdios revoluționar deportat în Siberia“ – bietul o neaccentuat! – fu arestată.

Își primi soarta cu resemnare, aproape cu mulțumire; se despărți de părinți duios, dar fără gesturi melodramatice.

Câteva luni după încarcerare, ea – spre oroarea Macrinei Marcovna – dădu naștere unui băiețel blond, cu ochi suri – Fonia.

Vestea îl făcu pe Ivan Macarievici să asurzească o noapte întreagă, cu trombonul furtunos, toată domesticitatea și chiar vecinătatea.

Fonia însă dădu puteri Mariei să nu fie doborâtă de vestea condamnării lui Nicolai Sajin la moarte prin spânzurătoare – pedeapsă redusă, în urmă, din „grația“ țarului, la muncă silnică pe viață în infernul înghețat al Sahalinului.

În curând, urmă și ea, „pe cale administrativă“, pe Ipolit Culiceev în Siberia Orientală.

În satul Potanova, la vreo sută de verste de Krasnoiarsk, în sus pe Enisei, Ipolit Culiceev primi pe Maria cu o simplitate care a câștigat-o. O ajută chiar, la coborârea din sanie, luând în brațe pe Fonia adormit.

Era relativ bine informat de cariera ei vijelioasă și nu arătă nicio mirare la vederea copilului pe care Maria îl adusese, învelit sub blănuri, la sânul ei.

Maria îi zâmbi prietenește și-și întinse obrazul.

Buzele lui Ipolit tremurau ușor, dar se stăpâni și, grăbit, „trecu la ordinea zilei“:

– Camera ta e luminoasă... bine încălzită, – vorbea surd, privind în lături. Voi închipui un minunat leagăn pentru copil. Malașa îl va îngriji admirabil...

Nu părea prea mult schimbat, dar ochii îi deveniră și mai opaci și fața se acoperi de o rețea deasă de zbârcituri subțiri.

Viața iară se așeză tihnită și monotună – precum după inundații torențiale, în primăveri ploioase, mărul se așează în straturi plate, fără alte variații pitorești decât doar băltoacele...

În Potanova nu se găseau alți deportați, ca să le poată aduce vreo distracție.

Maria luă din nou asupra-și sarcinile menajului; Ipolit își petrecea vremea mai mult între cărți. Rare-ori stăteau de vorbă în afară de orele de masă.

Și vorbeau mai mult despre micile incidente ale gospodăriei, despre tovarășii din vecinătate, despre șansele de transferare într-o localitate mai bună, cu o obștie simpatică și bine organizată.

Ipolit Ipolitovici manifesta, ostentativ, multă grijă pentru sănătatea lui Fonia. Dar adesea Maria îi surprindea privirea ciudată, fixată asupra ei sau asupra băiețelului.

Peste puțină vreme, începu să vorbească cu entuziasm despre Sajin:

– Nu cunosc o personalitate mai puternică. Åsta nu putea fi robit de prejudecăți și de convențiuni ruginite. Morala fățarnică a caietelor de caligrafie, cum se exprima el, nu se putea prinde de dânsul. Ții minte cum spunea el: dragostea sinceră e întotdeauna curată? Ea nu poate fi îngredită de clișeele bigote, de normele prescrise deopotrivă pentru toți. Fiecare iubește după firea lui...

Ochii se înveleau, buzele i se contractau dureros:

– Ce zici? Altădată parcă și tu credeai la fel?... Maria îi opunea numai surâsul ei.

Într-o zi, îl găsi în birou plângând înăbușit, cu fruntea rezimată de masă...

Cu compătimire, îi puse mâna pe umăr:

– Ipolit!...

– Ah, Manicica, Manicica! – gemu el printre spasme de plâns. De ce nu mă mai iubești?...

– Ești nedrept, Ipolit, ne cunoaștem din copilărie...
– Tot îl iubești! N-ai să-l mai vezi... Îl iubești mai mult decât pe mine...

– Altfel...

– De ce nu ai milă de mine și... de tine?...

Maria, prinsă de o mortală tristețe, își plecă pe piept capul, cu gura încleștată.

Într-adevăr, ce o așteaptă? Viața ei sentimentală e înmormântată pe veci. Ce importanță au micile detalii ale fermentației organice, ale vegetării de antropoid?...

Și, într-un ceas de prostrație, inevitabilul se săvârșii...

Băltoaca o supse...

Treceau luni și ani; se născu o fetiță, apoi un băiat – copii negricioși, dizgrațioși și rahitici, sfrijiiți și veșteji din leagăn...

Dar, straniu, intimitatea îi îndepărtă și îi înstrăină. Deși, din afară, nimeni nu ar fi bănuțit vreo fisură în această viață conjugală.

Mândria ei indomptabilă nu-i ierta Mariei nicio mărturisire.

Sarcinele au motivat refugiile mai îndelungate ale Mariei la Krasnoïarsk, autorizate pentru dezlegare sub supravegherea medicală.

Își crease acolo prieteni și legături care îi ușurau mai în urmă absențările din Potanova – autorizate sau tolerate.

Așa avu prilejul să revadă și pe Ion Răutu, care se oprise pentru câțeva vreme la Krasnoïarsk în drumul din Nijne-Udinsk spre Minusinsk.

Atât firea acestuia, ce părea cumpănită, cât și câte-
teva trăsături din viața lui, aflate de la prieteni, îi
inspirară Mariei multă considerație pentru „moș
Egorici“, care – deși mai tânăr decât ea – purta de
5 mult, de la vârsta de douăzeci și trei de ani, această
titulatură după numele tatălui, cu care țărani din
Rusia cinstesc pe bătrânii respectați.

Și Răutu, încă de la cunoștința pe barjaua pe-
nitenciară, păstrase multă simpatie pentru Maria
10 Culiceeva.

Acum, o radiere tainică, care îi lumina fața, ceva
incomprehensibil în atitudinea ei, chiar în surâsul
ei, îl făceau să ghicească o intensă viață sufletească.

O împrejurare însă exaltă admirația lui, aproape
15 până la religiozitate.

Pe când Ipolit Culiceev se afla la închisoarea din
Krasnoiarsk, condamnat la trei săptămâni de arest, pen-
tru „părăsirea samavolnică a reședinței“, se zvonise că
fostul terorist Merțalov – în drum spre Petersburg –
20 va fi reținut sub pază la aceeași închisoare.

Merțalov – ca să scape de ocnă – începuse să-și
denunțe pe vechii tovarăși și urma să intre ca agent
superior în Ohrana.

Numai moartea lui ar fi putut feri de spânzură-
25 toare zeci de vechi luptători.

Maria Culiceeva primi să transmită pe furiș re-
volverul lui Ipolit, însărcinat cu execuția.

Nu avea importanță că Merțalov nu mai trecu
prin Krasnoiarsk și că execuția nu mai avu loc; Răutu
30 se închină cu evlavie în fața acestei firi eroice.

În curând după plecarea lui Răutu la Serghinsk,
fură transferați și soții Culiceev tot în județul

Minusinsk, la Sușa, vreo două sute de verste mai
spre apus.

Și se strecurară din nou ani de viață, în aparentă
liniștită și banală, a unui menaj mediocru.

5 Băltoaca părea netulburată.

Pe nesimțite, însă, situația ajunsese atât de încor-
dată între soți, încât îi smulse Mariei – în căutarea
ieșirii – acel apel exasperat la înțelepciunea lui
„moș Egorici“.

10 Se înnoptase bine, când Maria Ivanovna ajunsese
acasă, ținând de mână pe Fonia.

În prag, o întâlni Ipolit Ipolitovici cu un pachet
în mână:

– Nu știi ce-ți mai scrie atâta acest Răutu! – bo-
15 dogăni el iritat.

Maria Ivanovna își luă pachetul, vădit ferindu-se
de discuții inutile.

În sufragerie, aprinse lampa de petrol și porni,
viu interesată și emoționată, spre odaia ei.

20 Zăvorită, străină de tot ce se petrecea împrejur
până târziu noaptea, Maria nu se putu despărți de
scrisoarea lui Ion Răutu, care i se păru o confesiune
îndurerată.

După ce stătu absorbită de gândurile pe care i le
25 răscoleau aceste pagini, rupte parcă dintr-un jurnal
intim, ea le reciti din nou:

„Serghinsk 11/VI/189...

„Dragă Maria Ivanovna,

30 Datând această scrisoare, adresată *Giocondei*, sunt
izbit de o sugestivă coincidență.

Au trecut exact nouă ani din ziua când, despărțindu-se pentru veci de *Undina*, și-a început calvarul un adolescent naiv, dar entuziast, animat de visurile idilice și de aspirațiunile eroice, care se numea și el – curios! – Vania Răutu.

Unde e acum acel Vania Răutu, cu sufletul lui curat și cu inima eroică?

El poate n-ar fi roșit de gândul la decepțiile ce te așteaptă când vei cunoaște tot ce s-a năclăit în acești nouă ani, în care Vania Răutu s-a transformat în «moș Egorici».

Să nu crezi că fug de acest examen. Aș petrece bucurii în apropierea dumitale anul ce-mi mai rămâne să stau prin meleagurile aceste oropsite, – dacă vor îngădui zeii.

Să te ajut?

A! *eu*, desigur, aș câștiga mult din contactul cu Gioconda!...

Sunt încă stăpânit de gestul eroinei care – soție și mamă – acceptase, pentru serviciul cauzei revoluționare, cu atâta seninătate și înălțare, prăbușirea vieții sale intime, sacrificiul soțului, al tatălui copiilor săi, întinzându-i revolverul...“

Aici un zâmbet de amărăciune și compătimire trecu fugar pe fața cititoarei.

Scrisoarea urma:

„Și mă gândesc la portretul lui «moș Egorici» pe care ți l-au servit Fany Perlov și Ilie Samarin!

Judecata lor se întemeiază pe câteva momente excepționale din trecutul meu, care ar fi fost excepționale pentru oricine.

În cursul unei călătorii pe jos cu «etapa» – cunoști grozăvia aceasta –, care a ținut luni de zile, am fost

și eu un ceas cavaler fără frică și prihană, pentru două femei și un copil.

Iartă dar lui «moș Egorici» – la a cărui înțelepciune apelezi – mândria, astăzi, la a noua aniversare a primei zile din calvarul lui Vania Răutu, să declin certificatele tovarășilor Fany Perlov și Ilie Samarin, ca fiind date sub afect.

Nu ne vom opri nici asupra referințelor măgulitoare ale Varvarei Semionovna Liescova.

Pot spune numai atâta: nu le-am meritat; ele dau dovadă de un suflet nobil, de o inimă generoasă.

Și cu atât mai arzătoare sunt remușcărilor pe care mi le trezește amintirea ei.

Dacă ai ști, scumpă Maria Ivanovna, câte alte păcate am pe conștiință!...

Și cât de mult tocmai de acel «moluz al vieții personale», despre care îmi scrii...

Ah, dragă Maria Ivanovna, omenirea reală nu se împarte, ca la romanticii de modă veche, în îngeri și demoni...

Cine poate fi sigur că în sufletul lui nu va birui, până la sfârșit, demonul?

Și am încă, poate, o jumătate de veac de trăit...

Mai dorești să vă stabiliți la Serghinsk?

Nu te temi că, în loc să-ți fiu de ajutor, vei avea de luptat cu demonii mei?

Dacă nu mă înșel, totuși vei veni: o fire ca a dumitale este zălogul triumfului împotriva tuturor demonilor.

Te aștept cu bucurie și nădejde.

Să trăiești dar, tovarășă Gioconda, și la o grabnică revedere!

Al dumitale smerit și devotat,

Ion Răutu

P.S. – Să transmiți salutările mele tovărășești lui Ipolit Ipolitovici. I.R.“

Partea finală a scrisoarei atrase îndeosebi atenția Mariei Culiceeva; o reciti de mai multe ori.

5 Mai cu seamă se opri asupra *post-scriptumului*...

PARTEA II VARVARA

Cap. VI

ÎN KRASNOIARSK

5 Serghinsk adormise de mult.

Rar mai răzbătea, printre siluetele negre ale case-
lor învelite de noapte, câte un patrat de lumină roșie.

10 Numai adierea vântului răcoros dinspre piscurile
ascunse în ceață deștepta freamătul frunzelor și ru-
pea iluzia unei împărății moarte, din basme.

Prin fereastra larg deschisă a „politicului“ se vărsa
lumina vie; un pas măsurat vestea o ființă încă nebi-
ruită de somn.

15 Răutu se primbla prin camera lui spațioasă și,
mașinal, însemna – de la un capăt la altul – limita
spațiului stăpânit cu o lovitură de palmă în bârnelor
din pereți: o reminiscență din anii petrecuți în ce-
lula „Numărului Cinci“, care revenea ori de câte ori
era agitat sau adâncit în gânduri.

20 La niște șoapte înăbușite, ce veneau din afară, Ion
Răutu se opri brusc în agitația lui.

Zâmbi.

Înțelese că, ascunși în umbra neagră a străzii
care mărginea fâșia de lumină căzută din fereastră,
25 se frământă tovarășii Tartanov și Stadnicki.

Ar fi o cruzime să-i lipsească de sfatul lor regle-
mentar de seară.

Dar încă nu era în stare să se rupă din amintirile deșteptate de corespondența cu Maria Culiceeva.

Se așeză ostentativ la masă, în fața ferestrei deschise, își reluă frunzărirea caietelor cu însemnările sale zilnice.

Lampa lumină o față încă tânără, tăiată de curba violentă a nasului, sub o luxuriantă vegetație capilară, care dădea contururi fantastice unor trăsături subțiri și trase.

Cu toată porecla lui de „moș Egorici“, în patru ani scurși de la părăsirea închisorii din Tobolsk, frământarea intelectuală, ca și zbulciumul sufletesc, sub aparența vieții liniștite și lipsite de evenimente, n-au fost potolite o clipă.

Maria Culiceeva îl sili să-și facă din nou examenul de conștiință și să-și revadă „registru de păcate“.

Numele Varvarei Liescova parcă îi înfipse un fier roșu în creier.

Acum retrăia drama la care i-a dus intimitatea lor.

Atunci a fost pusă înaintea lui o mare problemă morală.

Integritatea-i sufletească, puterea lui de luptă, chiar energia sa vitală atârnav de rezolvirea ei.

De la Turinsk, Răutu nu mai trăise în societatea tovarășilor de deportațiune, în obștie organizată, petrecându-și viața în închisori sau prin diferite sate prăpădite, în singurătate ori, cel mult, cu unul sau cu doi politici, „râioși“ ca și el.

Cu bucurie dar se folosi de popasul mai lung ce i se îngăduise, în drumul din Nijne-Udinsk spre Serghinsk, la Krasnoiarsk – a cărui obștie era vestită în toată deportațiunea.

Aici însă putu constata evoluția pe care, în acest scurt răstimp, o suferise nu numai deportația din Siberia, dar chiar, indirect, întreaga viață intelectuală din Rusia.

În Turinsk, cu toată prăbușirea încă recentă a partidului *Narodnaia Volia*, impulsuinea revoluționară se simțea încă puternică; exilații îndeobște dovedeau moralul ridicat, ca și o viguroasă viață intelectuală.

Disensiunile erau vii, discuțiunile aprinse, dar aveau, de cele mai multe ori, un caracter abstract, pur teoretic.

În fond, deportația trăia încă în fagașul tras de *Narodnaia Volia*, nădăjduind în învierea acesteia.

Orientarea în noul mediu nu era ușoară pentru Răutu.

Focarul obștei se găsea în casa „veteranului“ Valentin Victorovici Brencianinov.

Casa însă se rezuma în „salonul“ ei, unde trona tovarășa Brencianinova – Matilda Rodionovna.

Ciudată impresie făceau și casa, și „salonul“, și mai ales amfitrionii.

Brencianinov aparținea unei familii de elită, care a dat imperiului diplomați, generali, oameni de stat și poeți.

Și cu toate că Valentin Victorovici, pentru a-și face uitat păcatul originar, își exagera „fasonul“ plebeian, răsărea într-însul un aristocrat din fiecare gest, din fiecare linie a figurii, din fiecare, se poate spune, moleculă fizică și fiecare cută sufletească.

Departate de a fi frumos, cu toată fineța trăsăturilor și nobleța frunții, figura lui era ciudat desfigurată

de un nas lung și așa de strâmbat spre dreapta, încât se părea că tinde să se lipească de ureche.

Și totuși, înfățișarea lui nu avea nimic comic, ci impunea prin expresia de inteligență, ca și prin portul său plin de demnitate și prin politețea lui, rezervată dar ireproșabilă, în raporturile cu cei mai umili tovarăși.

Numai momentele de turmentare îl abăteau, din când în când, de la această linie de purtare.

Căci, din păcate, cam suferea de „boala națională“ – darul beției.

Matilda Rodionovna, născută dintr-o familie de modești funcționari de provincie, făcea, dimpotrivă, – cu fața ei brună, impecabil rotundă, peste tot acoperită de largi pistrii – impresia de incurabilă vulgaritate, cu toate că era inteligentă și instruită.

Aerele de *grande dame*, pe care îi plăcea să și le ia în maniere și în toalete, atât de discordante cu mediul, o deserveau grozav.

Și totuși, în cercurile deportației, Matilda Rodionovna se bucura de mare autoritate, – și chiar în ochii aristocraticului ei soț.

Pe vremuri, arestul și procesul ei făcuseră mare zgomot în toată Rusia intelectuală, – și justificat.

Femeie tânără, abia măritată, așezase – din pasiune revoluționară, – până și patul nupțial deasupra unui depozit de dinamită, din care era aprovizionată toată organizația teroristă a *Narodovoliei*.

Osip Pciolin, primul soț al Matildei Rodionovna, după ce fusese condamnat la moarte, a fost trimis – prin comutarea pedepsei – pentru douăzeci de ani în ocnele din Nercinsk.

Matilda Pciolina a fost și ea condamnată la patru ani de muncă silnică.

După ispășirea acestei pedepse, exilată, ca o simplă colonistă penitenciară, într-un *ulus* iacut, întâlni acolo pe Brencianinov.

Căsătoria ocnașilor fiind, conform cu legile imperiului, de drept dizolvată, după o viață bogată în aventuri și idile, se putu recăsători.

Transferată, prin stăruința familiei noului soț, la Krasnoiarsk, Matilda Rodionovna deschise imediat un „salon“, pe care-l prezida, dacă nu cu adevărată strălucire mondenă, cu multă energie.

Casa Brencianinov era mereu plină, des-de-dimineață până noaptea târziu și aproape din pivniță până în pod.

Aici, oricine dintre tovarăși putea găsi adăpost și masă întinsă aproape la orice ceas de zi și de noapte.

Era vremea ceaiului de după amiază când, abia sosit la Krasnoiarsk, Răutu se și prezintă tovarășilor Brencianinov.

În vasta sufragerie a casei – pe vremuri construită de un prinț dintre „decembriști“ –, clocotea un enorm samovar, în mijlocul unei mari mese patrate, care ar fi putut ilustra și banchetul lui Gargantua...

Vreo douăzeci de musafiri sau, mai bine-zis, consumatori se ocupau, în cele mai neașteptate posturi, cu golirea paharelor cu ceai, a farfuriilor și – vai! – a sticlelor cu votcă. Și, în același timp, cu toții gesticularau, luând parte vie la discuția generală din salon.

Intrarea lui Răutu suspendă pentru moment ocupațiile intelectuale și consumațiunile.

Pentru cei mai mulți din publicul salonului, era cunoscut din auzite.

Brencianinov, ridicându-se din fotoliul în care se tolănea până atunci, se grăbi să-l salute cu o afabilitate de amfitrion și de bun tovarăș și cu o corectitudine de aristocrat:

– Bine ai venit, tovarășe Răutu! Am fost prevenit de trecerea duminică. Ia loc undeva... Ce te uiți așa cu mirare? E cam balamuc la noi, dar te vei deprinde curând... A! nu-i loc liber? Iată fotoliul meu! Eu mă voi așeza și pe această perină. Ce vrei? Ceai? Cafea?... Sau poate n-ai mâncat? Fenia! – strigă el către o nenorocită de slujnică care, cu toată boneta și șorțul imaculate și amidonate, se învârtea zăpăcită și debordată de apelurile din toate părțile.

– Fenia, să te îngrijești!

Matilda Rodionovna, în picioare, ca să-și domine mai bine salonul, se opri, cu brațele desfăcute, din prea aprinsa discuție și parcă îl cântări un moment pe Răutu din ochi.

Apoi, brusc îl interpelă:

– Răutu! ce spui dumneata despre Sonia Marmeladova? Este ea un simbol de etică superioară, ce se ridică pe deasupra moralei de mahala, sau o icoană realistă de prostituată de rând?

Răutu, prost de surpriză, în zadar își căuta răspunsul.

Împrejur izbucni harmalaia asurzitoare.

Impecabilul arbitru al eleganțelor, pan Waclaw Barszewicz, declară grav pe nas:

– Dostoievski e realist; el e psiholog, adânc cunoscător al sufletului rusesc; el nu simbolizează.

– Așa este! Adevărat! – exclamă dintr-un colț, smucindu-și barba la stânga, Morîț Arunchin, care reușise, în sfârșit, să scape din solitudinea boreală, unde-l lăsase Răutu.

– Ce simbolism! Ce realism! – întrerupse iritat Petre Axentievici Polejniev, alt naufragiat din obștia Turinskului, adus de valuri până la Krasnoiarsk. Dostoievski al vostru nu e realist, nici simbolist, nici psiholog și cunoaște sufletul rusesc ca un orangutan astronomia. E pur și simplu o fire de călău. Având, din nenorocire, talent, în loc să-și exercite profesia cu ștreangul sau cu cnutul, o exercită cu condeiul în mână, scoțând mațele din cititorii săi cu viziunile sale macabre.

– Bravo! perfect! întotdeauna am susținut aceasta! – își holbă ochii ascuțiți Morîț Arunchin, torturându-și din nou barba.

– Mofturi! Opinteli de originalitate! – hotărî suveran Matilda Rodionovna. Dostoievski e un artist, un artist genial, și adevărata artă e întotdeauna realistă și, fiind realistă, e și simbolistă. Fiindcă simbolul... realitatea... viața...

– Splendid!...

– Baliverne!...

– Pardon! E o distincțiune...

Lui Ion Răutu, după îndelungata lui singurătate, îi vuia capul.

În zadar încerca să prindă firul discuției, ca să-și spună cuvântul, vădit așteptat.

Matilda Rodionovna oficia, profera formule estetice, emitea aprecieri critice, decreta sentințe definitive

și intangibile – și vorbea, vorbea, vorbea, fără să țină seamă de avalanșa de întreruperi, obiecțiuni și argumente ale corifeelor și ale coriștilor salonului.

– Dă-i încolo! – șopti Brencianinov la urechea lui Răutu. Ți-am spus eu că e un balamuc... N-are importanță... Mănâncă și nu-i băga în seamă... Ai să te deprinzi.

Răutu simți ca o adiere de votcă arsă care îi exhală respirația.

10 Dar îi urmă sfatul, reușind, în adevăr, nici să nu mai audă discuțiunile din salon.

Aproape adormise, legănat de zumzumul conversațiilor, alături de Brencianinov, care, fără jenă, moțăia pe perina lui, când în ușă, apărură o stranie păreche: 15 o femeiușcă scurtă, dar bine la trup, negricioasă, cu buze groase, care se ridicau în surâs sub un nas cârn, deasupra dinților inegali, târa după dânsa pe un lungan slab, cu ochii prea limpezi, cu o mustață decolorată, scurtă și groasă, care-i acoperea gura.

20 – Aaa! – cântă Brencianinov. Iată și Țiganul cu ursul lui!

Țiganul era tânăra femeie, care, ca o șopârliță, cu ochi rătăcitori, se strecura spre Răutu.

– Varvara Semionovna! – o opri Matilda Rodionovna – spune dumneata, *dumneata* poți spune, 25 cine e superior, bărbatul sau femeia?

– Atârnă de... poziție! – aruncă tovarășul Liescova, clipind din ochii-i malițioși și deschizându-și larg de râs buzele groase.

30 – Ho-ho-ho-ho!... hi-hi-hi-hi!... he-he-he-he! – izbucni hohotul din toate părțile în diferite tonuri, în huruieli, chiote și nechezări.

Varvara Semionovna Liescova avea reputația bine stabilită de femeie spirituală și sarcastică. Fiecare

cuvânt al ei provoca, cu anticipație și pe credit, ilaritatea obștească.

– Sunteți porci! – protestă ea cu vehemență, dar ochii drăcoși o dezmințeau. Eu vorbesc despre poziția socială, situația în mecanismul social, pe care o au reprezentanții diferitelor sexe și care are înfrâurirea hotărâtoare asupra dezvoltării intelectuale, asupra...

– Matriarcatul...

– Patriarcatul...

10 – Căsătoria de grup...

– Irochezii...

– Tibetul...

Liescova, fără să mai dea atenție acestor producțiuni științifice și literare, se apropie de Răutu și-i strânse cu căldură mâna:

– Să trăiești, tovarășe Răutu! Acuma am aflat că ai sosit. Am venit expres pentru dumneata, de mult sunt intrigată de înțeleptul moș Egorici. Avem mulți prieteni comuni...

20 Răutu se simțea obosit și, după un schimb de amabilități obișnuite la prima cunoștință, întrebă pe tovarășul Liescova:

– Aș vrea să mă retrag. Nu știu dacă aici este vreun han, de se poate, fără ploșnițe. Mi-am lăsat lucrurile la poliție. Am venit aici numai să mă prezint și să mă informez... dar...

– Ha-ha-ha! – izbucni Varvara Semionovna. Înțeleg! Ai să te deprinzi! – afirmă ea ca și Brencianinov. Vei sta, desigur, mai multă vreme între noi... Și de ce han? Mai bine, o cameră mobilată în familie. Cunosco una foarte bună, unde a stat Smirnov, plecat abia de vreo trei zile. Sigur că nu e încă ocupată... La

niște birjari... cărauși... cam în mahala, la margine... dar e liniște, îs oameni de treabă. Gospodina e o femeie curată; și au o copilă foarte drăguță, cam bolnavă, săraca...

5 Vorbea repezit și cu un ton de siguranță, ca și cum lua pe Răutu în posesiune.

– Dar nu-i prea târziu? – obiectă acesta.

– Iată!... mergem! – înlătură cu un gest toate obiecțiunile Varvara Semionovna.

10 – Afonin! – se întoarse ea la lunganul spălăcit, „ursul“ ei, pe care-l semănase printre oaspeții salonului, când se îndreptase spre Răutu. Afonin! te duci singur acasă. Eu am treabă cu moș Egorici.

„Ursul“ mârâi ceva resemnat.

15 Apucând de mână pe noul tovarăș, porni spre ușă, strecurându-se ca o șopârliță prin dezordinea pitorească a salonului.

– Nu mai lua rămas-bun! Aici fiecare intră și iese când și cum vrea, – opri ea un gest al lui Răutu.

Cap. VII

PRELIMINARE

În amurgul târziu, cu numai vreo două-trei stele sfredelite în mantaua cenușie a cerului, punctele găl-
5 buie ale rarelor felinare cu lămpi de petrol abia dacă reușeau să dea tonuri argiloase clădirilor și puținilor trecători de pe străzile Krasnoiarșkului.

– Ei! ce spui, înțeleptule moș Egorici, despre me-
najul Brencianinov? – întrebă Varvara Semionovna
10 pe Răutu, strângându-l prietenește subsuoară, parcă spre a sprijini pașii nesiguri ai unui bătrân.

– Sunt zăpăcit, Varvara Semionovna! Am auzit
mult și despre Pciolina, ca și despre Brencianinov. Și
mi-i închipuiam cu totul altfel.

15 – Sunt amândoi oameni necontestabil cu mult deasupra nivelului comun. Ea e o fire eroică și, în fond, foarte inteligentă. El e foarte cult, un om cu o sensibilitate morală rară, altruist, gata oricând de sacrificiu. Dar ei sunt victime ale unor forțe elementare. E
20 aici o problemă, pe care nu știu, înțelepte prietene, cum o va rezolvi și societatea viitoare: ambii sunt prinși de o irezistibilă și reciprocă atracțiune fizică. Pentru el, nu există altă femeie; ea – cu toate că e un temperament fugos și nu se poate lipsi, pe ici pe
25 colo, de mici distracții –, dar numai îmbrățișările

lui Brencianinov îi pot da plenitudinea de mulțumire. Dar deși sunt prieteni și chiar se stimează, sunt firi sufletești incompatibile. Ea, foarte realistă, cam *terre à terre*, vanitoasă, nu poate trăi decât în mulțime, ca

5 într-un bâlci. Cu toate pretențiunile ei de mondenitate, e lipsită de gust și de tact. Brencianinov, dimpotrivă, e foarte fin și delicat, cu un simț rar al proporțiilor și al nuanțelor, însetat de frumuseță, dar are nevoie și de comunicare cu inteligențele de elită,

10 de prietenii discrete și respectuoase. Îi eroare de vulgaritate. Ai să vezi aici alt menaj, pe soții Ingelströhm, amfitrioni ai salonului rival, pe care mi se pare că îi cunoști. Firi de un calibru mult mai mărunț, dar care se armonizează perfect... A! am sosit!...

15 În fundul unei vaste curți, înconjurată de acarete – grajd, remiză, hambare și șuri pentru fân și ovăz –, frământată de copitele cailor și semănată cu băligar, gunoae și rămășițe de nutreț, se găsea o căsuță foarte puțin arătoasă, dar cu perdele la ferestrele împodobite cu câteva oale cu flori – ceea ce e foarte rar în Siberia.

În prag, îi întâmpină o femeie înaltă, cam adusă de spate, dar plăcută, cu fața rotundă, netedă și cu ochii suri, prietenoși.

25 – Bună seara, Solomonida Prohorovna! – o salută Liescova. Cum mai merge? E acasă Policarp Onufriici? Aveți camera de închiriat încă slobodă? – își descarcă ea deodată întrebările, fără întrerupere.

– Fiți sănătoși, Varvara Semionovna! – îi întinse gospodina mâna dreaptă, ținând cu cea stângă ușa deschisă ca să lase trecere. Pofțiți! Bucuroși!... Policarp Onufriici vine la noapte. Pașa! diavole! – răcni ea

deodată la o fetiță scundă, foarte palidă, dar drăguță, cu părul de fân veșted și ochi limpezi, care se instalase cu niște petice de hârtie și capete de creioane la masă – să-ți iei catrafusele, rușine! Ne vin oaspeți cinstiți! Pofțiți, pofțiți, boieri milostivi! Luați un stacan cu ceai?... Un păhăruț de rachiu? îi cu cernica, foarte bun, făcut de mine, – își semăna ea grăbită vorbele.

Dar Liescova o aduse scurt la chestie.

10 Astfel Ion Răutu se instală, chiar în seara aceea, la soții Cuznețov, în odăița lui, despărțită de camera stăpânilor numai printr-un ușor paravan de scânduri.

Încăperea era peste [măsură?] încărcată, cu un îngust pat de fier, o măsuță, două taburete simple, nevorsite, și cu o etajeră, de același stil, făcută din două polițe atârinate în perete.

Stăpănit încă de amintirile obștei din Turinsk, Răutu nu se putu adapta la atmosfera, atât de deosebită, din cercurile deportației din Krasnoiarsk.

20 Urmând sfatul Varvarei Liescova, el vizită și pe soții Ingelströhm – vechii tovarăși de drum pe barjaua Volgei.

Baroneasa Gertruda von Ingelströhm se arăta foarte puțin schimbată în cei șase ani care s-au scurs de atunci, doar că devenise și ea ceva mai planturoasă.

Baronul Fridtjof însă slăbise ceva; fruntea i se dezgolise puțin și în părul rărit îi luceau mai mult fire albe.

30 Dar acum făceau amândoi și mai mult impresia de oameni ireproșabil crescuți, dominați de îngrijiri pentru igienă și de cerinți estetice.

Manierele lor studiate, dar extrem de politicoase și chiar binevoitoare față de oricine trecea prin

saloanele lor se armonizau cu decorul casei elegante și bine ținute.

Un fecior, într-o redingotă care sugera o livrea, și o cameristă cochetă păreau săriți din avant-scena unei operete.

Spre deosebire de Brencianinovi, baronii Ingelströhm aveau un *jour fixe*.

În fiecare joi se adunau aici, în primul rând, câteva familii mai emancipate din elita locală, care socoteau că un salon de atâta distincțiune nu poate constitui vreo primejdie.

Dintre „politici“, salonul era frecventat de puțini „aleși“, din care atrăgea atenția îndeosebi blândul Serghei Alexandrovici Jaba, tot așa de tânăr sufletește, deși fața îi semăna și mai mult cu pielița zbârcită de măr copt și capul îi albise; urmează: elegantul pan Waclaw Barszewicz; vecinul lui rival întru mondenitate Arthur Schwartzmann; soții Polejniev; și, bineînțeles, sociabilii și nelipsiți Moritș Borisovici și Roza Moiseevna Arunchin.

Din când în când, apărea și Varvara Semionovna Liescova, veșnic însoțită fie de „ursul“ ei, fie de vreun alt satelit, de care nu rămânea lipsită.

De data asta, ea îl acompanie pe Ion Răutu.

Ceaiul se servea cu tot ritualul observat în înalta societate din Helsingfors.

Baroana Gertruda veghea ca tonul discuțiilor să nu depășească diapazonul cuviincios și ca subiectele să nu jignească decența.

Dar temele erau aceleași: comentariile operelor literare de la ordinea zilei și – mai cu seamă – amorul și organizarea mai rațională a raporturilor dintre bărbați și femei.

Chestiunile mai „arzătoare“ rar se atingeau aici chiar de Polejniev.

Părăsind această „aleasă“ societate, Răutu izbucni:

– Ce i-a apucat pe toți tovarășii de aici? Nu există alte probleme în afară de cea sexuală? Sau de problema normelor producțiunii artistice? Se face oare revoluția numai pentru a reglementa amorul sau pentru a stabili noile canoane ale frumosului? Nu înțeleg!...

Mergeau cu pași mărunți, în noaptea care se lăsa cu încetul, spre locuința Varvarei Semionovna.

– Ah, înțeleptule moș Egorici! – îl întrerupse, cu o voce straniu surdă și caldă, Varvara, pe când ochii ei parcă reflectau o lumină din adânci tainițe sufletești. Oricât de înțelept ești, dar – să mă crezi! – n-ai perspectiva justă. Bărbații și femeile se iubesc, cum s-au iubit și se vor iubi întotdeauna, și se urăsc cum s-au urât și se vor urî întotdeauna, în ciuda tuturor revoluțiilor... Să mă ierți, tovarășe Răutu, nu ești, desigur, un om de rând. Ai multe și rare calități. Totuși, nu ești om complect! Și nu vei fi, câtă vreme nu te vei dezbăra de concepția călugărească a vieții. Ca om – înțelegi? –, ca omul natural – *homo!* –, trebuie să bei și dumneata până-n fund cupa dragostei, poate otrăvită, dar care singură îți poate da plenitudinea vieții și energiile necesare unui luptător și cugetător.

– Dar dacă nu găsești pe cine l-ai putea iubi?

– A! – erupse cu violență Varvara – un călugăr nu va găsi niciodată pe cine să iubească! Își usucă trupul, își pustiește sufletul, își seacă inima, – cum să iubească! După greva foamei, pierzi apetitul, – ai nevoie de reeducația stomacului!... Mă indignează

că un om ca *tine* – trecu ea, fără să observe, la tonul întinim –, ca un om ca *tine* să fi trăit până acum așa cum trăiești! Te-am observat bine de când ești la Krasnoiarsk. Desigur, astăzi te temi de femei. Ar trebui să te duci la Paris, în acest templu al amorului profan, să cunoști chiar *des petites femmes*¹. Ele te vor face să înveți arta de a iubi, îți vor da setea de amor și atunci vei găsi pe cine să iubești, cu adevărat!...

Stăteau acum la porțița căsuței locuite de Varvara Semionovna.

Ea își ridică un moment ochii spre cununa Căii Lactee, care se topea în cerul luminat de luna plină.

– Nu vreau să mă culc încă! Să te petrec până la tine, Vania, – spuse ea mai liniștit.

– De ce, Varvara Semionovna... – începu perplex Răutu, dar la primul cuvânt fu întrerupt:

– Nu! nu! nu! Te rog, fără *dumneata* și fără *Varvara Semionovna*! Pentru tine sunt *Varia*! Nu pot vorbi altfel cu oamenii care îmi sunt dragi. Și-mi ești foarte drag, Vania, poate chiar în contrazicere cu ce ți-am spus: mă atragi tocmai prin combinația aceasta curioasă de cultură, de vigoare intelectuală și de atâta naivitate sentimentală.

– De ce crezi tu, Varia, că nu știi să iubesc și că sunt așa de naiv? Am iubit mult, Varia. Dar n-am avut noroc...

– N-ai avut noroc? Dar adu-ți aminte de romanele lui Turgheniev: un amor adevărat e întotdeauna nenorocit. Fiindcă el nu se poate naște decât din setea infinită, care nu poate fi niciodată satisfăcută, nu poate fi potolită. Dar tocmai în nenorocirea aceasta,

¹ *Des petites femmes* (fr.) – femei ușoare (n. ed.)

poate, stă și suprema fericire, pentru că te ridică deasupra banalităților existenței. Îți ascute mintea, îți oțelește voința, îți dă aspirațiuni eroice, capacitatea de jertfă... Dar acest amor nu se caută, el te găsește, vrei nu vrei... Despre altceva ți-am vorbit eu...

Astfel ajunseră la porțița lui Răutu.

Aici au stat un moment gânditori.

Apoi Liescova îi întinse mâna adresându-i sacadat, cu o voce înăbușită:

– Noapte bună, dragă Vania, e târziu, fug acasă.

– Nu, Varia! – protestă Răutu – acum te petrec eu pe tine.

În drum, subiectul conversației fu puțin schimbat. Liescova povestea, spiritual și adesea răutăcios, anecdote din viața deportațiunii; caracteriza personalitățile mai remarcabile din Krasnoiarsk, le schița portrete obiective sau caricaturi mușcătoare, întodeauna reușite.

– Știi tu, Brencianinovii au un copil, un băiețel, care nu e încă botezat și nici nu are acte de stare civilă. Nu știi ce va fi cu sărmanul copil. Tragedia vieții conjugale a părinților a făcut și din el obiect de discordie. Matilda Rodionovna a hotărât să-l boteze Rodion, după tatăl ei, iar Brencianinov vrea să-i dea numele bătrânului Brencianinov – Victor. De aci, scene grozave, care ajung la cuvinte grosiere și chiar la farfurii și pahare transformate în proiectile. Și băiețelul rămâne astfel fără nume și fără stare civilă. Tatăl îi zice Vitea, mama – Rodea, iar noi, când sunt amândoi de față, nu îndrăznim să-i dăm vreun nume, pentru ca să nu îndușmănim pe vreunul din părinți. La ei, însă, cu cât certurile sunt mai violente, cu atât duc la împăcare cu îmbrățișări mai pasionate. Câteodată mă întreb dacă și problema numelui nu e numai

un pretext – nu știu dacă pentru certuri sau pentru împăcări subsecvente...

Din nou, la porțița Varvarei Semionovna.

Iarăși câteva momente petrecute în tăcere, apoi

5 Liescova, repezindu-se, îmbrățișă și sărută pe Vania și dispăru în curtea întunecată.

Răutu, retras în cămăruța lui, multă vreme nu putu dormi. Deschise carnetul cu însemnările sale și, grăbit, așternu în rânduri turmentate:

10 „Varia crede că știe ce este amorul!...

Amorul!...

Am primit acum câteva zile fotografia unui desen de Félicien Rops – *Goana după femelă*.

15 E grozav: într-un colț de pădure preistorică, masculul omenesc prinde o femelă, – cu ajutorul cânelui de vânătoare! – Și, într-o încăierare năprasnică – cu lovituri de par, cu mușcături încă de colți de câne și cu zgârieturi încă de gheare –, învinge... *amorul!*

20 Aci e punctul de plecare: în veșnica oscilare dintre atracțiune și repulsiune, în acel război de sute de ori milenar, născut la diferențiere din animalitate, în războiul care pururea moare în îmbrățișarea supremă și pururea reînvie în clipa următoare, a încolțit poezia, s-a aprins scânteia inteligenței, s-a zămislit
25 *Umanitatea*: toate prin sublimizarea unui instinct animal – amorul.

Aș putea spune că omul s-a născut odată cu amorul sau, poate mai exact: amorul a creat pe om!

30 Desigur, în fiecare din noi trăiește încă masculul primitiv – trăiește și instinctul animal – și sufletul nostru e arena neîncetatei luptei dintre ei.

Și cât de des biruiește animalul, pentru care totul se reduce la o plăcută gimnastică!...

Varia întrebă: dacă amorul nu vine, se poate trăi fără această gimnastică?

5 Varia trebuie să fie, cu tot aerul ei jovial, foarte nenorocită...“

Din odaia de culcare a soților Cuznețov, se auziră de după paravan oftaturi și șoapte înăbușite...

Răutu adăugă:

10 „Bietul animal!... bietul om!...“

Indiscrețiile conjugale ale gazdelor lui Răutu ilustrau sardonice însemnările lui filosofice asupra amorului.

15 El se întâlnea rar cu Policarp Cuznețov, care, cu profesiunea lui de cărauș, nu venea, de obicei, acasă decât noaptea și, de cele mai multe ori, dispărea dis-de-dimineată.

Era un tip de autohton – zdravăn, aprins la față, cu păr roș, aspru ca sârma.

20 Cămăruța lui Răutu fiind despărțită numai printr-un paravan subțire de dormitorul familiei Cuznețov, aceasta – dormind, întregă, într-un vast pat lipit chiar de paravan – nu avea secrete față de el.

25 Chiar în prima noapte petrecută la noua lui gazdă, Răutu suferise inconveniente ale acestei promiscuități.

Citea în camera lui, când, târziu spre noapte, se întoarse din drum căraușul Policarp.

După ceaiul sacramental, unit acum cu prânzul de seară, lumina se stinse, – veni ceasul de odihnă.

30 Răutu putu însă constata, fără voie, că soții, după o despărțire mai îndelungată, nu se prea jenau nu numai de vecinătatea lui, dar nici de prezența bieței Pașa.

– Stai liniștită, diavole! – șuieră furios Solomonida.

Răsună îndată și o palmă, însoțită de o sudalmă clasică, din partea tatălui.

Apoi, câțeva vreme, scâncetul și plânsetul copilului
5 lui acompanie fără întreruperi oftaturile și gemetele părinților.

Copilul încă plângea, când Policarp se ridică și se așeză pe marginea patului, suflând greu:

– Ei, băbușco! – se auzi șoapta lui sonoră –
10 câte grade are moșul?...

Apoi porni spre ușă bodogănind:

– Liniștește scârânia asta... O-o-o! – căscă el prelung. Să văd ce fac caii. Am făcut o poștă grea astăzi...

A doua zi dimineață, Policarp era din nou pornit
15 din casă; Solomonida robotea vioaie și bine dispusă prin odaie.

Iar Pașa, albă ca varul, cu vinele albastrii care-i împescrițau pielea diafană, cu ochi febrili, se ținea cu mâna de inima care se izbea cu violență în coasta ei...

20 Cuprins de milă, o chemă în odăița lui să-i arate „poze“ – și astfel se legă o nouă prietenie pentru el.

Se apucă să dea lecții acestui copil cu o vie dorință de învățatură, dar condamnat – suferind, la vârsta de opt ani, de boală de inimă.

Cap. VIII

VIATA IN OBȘTIE

După prima întrevvedere cu Serghei Alexandrovici Jaba, martorul momentelor tragice trăite în Tobolsk,
5 Răutu, copleșit de amintiri dureroase, se cam ferea de vechiul tovarăș din „secretul“ Tobolskului.

Dar bătrânul, cu sufletul lui naiv, dădu dovadă de atâta delicateță, îl îmbrățișă cu atâta bucurie și îi vorbea cu atâta blândeță, încât birui toate rezervele.

10 Vizitându-l în odăița-i curată, mobilată și decorată ca un dormitor de fată bătrână, Răutu îl găsea mereu la masa de lucru, orânduind cu îngrijire teancuri de jurnale sau, cu o foarfecă în mână, gesticulând și comentând cu foc fragmente din ele, pe care le lipsea, apoi, după cuprins, în diferite caiete.

Serghei Alexandrovici exploda, de obicei, în strigăte entuziaste ori de câte ori își vedea prietenul:

– Se mișcă, se mișcă, iubite tovarășe Răutu! Iată, în gubernia Tambov, țărani au înființat – din propria lor inițiativă – o lăptărie cooperativă.

20 Aici, foarfeca lui era cât pe ce să se înfigă în ochii lui Răutu:

– Iar în pagina aceasta, se spune că și la individualiștii noștri din Ucraina, la Cernigov, începe să se întindă *mirul* – proprietatea comunistă!... A! citește

aici, – vezi că se trezește simțul de demnitate ome-
nească: o obște a hotărât să nu mai tolereze flagela-
ția administrativă a consătenilor și a anunțat că, la
cea dintâi execuție, gospodarii înșiși vor da foc satu-
lui lor... Apoi *duhoborii* din Caucazia, care refuză
serviciul militar, preferă Siberia și chiar expatrierea
în America! Merge, merge!... Ai noștri se bocesc!

Și un surâs ilumină fața-i zbârcită:

– Se plâng că s-a stins mișcarea revoluționară.

10 S-a stins, s-a stins!... S-a stins, pentru că plutea în aer,
pentru că nu exista contact sufletesc real, în mișca-
rea comună, între țărani și intelectuali. N-a fost
copt încă nimic! Dar acuma, se mișcă! Intelectualii
să meargă cu adevărat în popor, – nu în costume
15 de mascaradă și cu meserii pe care fiecare țăran le
poate face mai bine. Poporul are nevoie de medici,
agronomi, veterinari, notari, scriitori sătești, moașe.
Aceasta este activitatea necesară. E munca ce poate
părea mărunță și insignifiantă, dar care, în realitate,
20 e mai eroică decât jongleria cu bombe și revolve.

– Dar de aici, Serghei Alexandrovici, e încă de-
parte până la revoluție și socialism, – observă Răutu –
eroismul de acest fel se poate foarte bine împăca și
cu țarismul... obscurantismul... bigotismul...

25 – Cum? – sări în sus tovarășul Jaba, aproape
înfigându-și foarfeca în pieptul lui Răutu – cum se
poate împăca? Ce, noi suntem în altă planetă? Nu
vezi ce se petrece în toată lumea? Iată! – luă el în
mână un caiet cu tăieturi din jurnal – iată, în Germa-
30 nia, de la 101.000 de voturi pentru Reichstag date Par-
tidului Social-Democrat în 1871, ajung la 1.500.000
de voturi în februarie 1890! Iar noua Internațională,
născută la Paris, unde a fost reprezentată și Româ-
nia voastră? Toate astea sunt degeaba?

Răutu punea el însuși pe vremea aceea mari nă-
dejdi în mișcarea muncitorească din Apus, dar rămâ-
nea sceptic în ce privește „eroismul de broscărie“,
care entuziasma pe Jaba.

5 Acesta fusese câștigat de predica pe atunci la
modă în Rusia: „vremea noastră nu e vremea pro-
blemelor mari, ci a muncii mărunte, dar rodnică“.

Cu toată naivitatea entuziastă a lui Serghei Alexan-
drovici, pe Răutu îl lega de dânsul tocmai blândețea
10 și naivitatea lui, ca și filantropia lui practică.

Cea mai mare parte din mijloacele sale modeste
le cheltuia pentru a ajuta pe tovarășii în nevoie – in-
diferent de nuanța lor politică – și, mai cu seamă,
pe cei ce treceau cu „etapa“ prin Krasnoiarsk.

15 Reușea, întotdeauna, să strângă în scopul acesta
sume însemnate de la „nababii“ deportațiunii, care
se rușinau să-l refuze.

Pe Răutu îl nota, bineînțeles, ca nabab, încă din
închisoarea Tobolskului.

20 Într-o zi, mulțumită acestui nărav, Răutu putu
avea o experiență interesantă.

Jaba venise cu Brencianinov să-l invite la închi-
soare pentru întrevederea cu un tovarăș care trecea
nu tocmai în condițiuni obicinuite.

25 Era un vechi deportat „după judecată“, ca supus
străin, dintre muncitorii lăcătuși, de origină neamț,
cu numele de *Iernst Kenik* – cum își zicea în loc
de *Ernst König*, fiindcă, născut în Rusia, nu știa o
boabă nemțește.

30 După ispășirea pedepsei în nordul Iacutiei, urma
să fie expulzat, dacă nu vrea să rămână pe viață ca
un simplu colon penitenciar în Siberia.

Însurat însă cu o iacută, aceasta – prinsă subit
de o adevărată nostalgie a necunoscutului, de dorul

unei țări cu fructe și flori, nevăzute în Iacutia – îl hotărî să accepte expulzarea.

Porniseră mai bine de un an cu *etapa*. Îi mai aștepta cel puțin încă un an de peregrinări din închisoare în închisoare, până la hotarul Germaniei; porniseră cu patru copii, din care doi muriseră în drum. Era puțină nădejde și pentru cei rămași, dacă nu ar fi venit un ajutor serios și grabnic.

Kenik, înalt și parcă dezarticulat, cu ochi foarte limpezi, făcea impresia unui om aruncat din fâgaș, cu desăvârșire dezechilibrat.

Vorbea mereu nervos, fără rost și fără șir, gesticulând dezordonat.

Cum îl văzu pe Răutu, îl luă la o parte și-l întrebă cu un aer confidențial:

– Tovarășe Răutu! sunt cetățean din *Saxon-Vieimar*, – ce țară este aceasta și ce capitală are? Habar n-am! Dracu să-i ieie!...

Aceeași întrebare o punea numaidecât tuturor vizitatorilor, cu același aer confidențial și totdeauna retras într-un colț.

Altfel se arăta soția lui.

Iacută tipică – cu ochii trași în lături, cu fața în romb, cu cele patru colțuri în creștet, în bărbie și în pomete –, părea că poartă pe umeri un cap enorm; în profil însă se vedea că o jumătate din el era formată numai din bărbie și din fălcile de jos.

Își părăsise țara, părintii, – așezarea străveche de viață, singura ce-i era cunoscută; își sacrifică copiii, dar – liniștită și cumpănită – declara mereu, ca o maniacă, ferma ei voință de a vedea cu orice preț o țară cu vara mai lungă, cu cer albastru, flori, fructe, cu viață de vie... despre care știa numai din auzite.

Dor neînvinș de bucuria vieții...

Nostalgia de lumină și de climă caldă...

Drang nach Süden!!...

Numai voința ei, vădit, îl menținea încă pe Kenik în oarecare disciplină sufletească.

De la această pereche stranie, Răutu învăță însă ceva: Întrebă la un moment dat pe Kenik, dacă ciuccii și coreacii – niște triburi primitive din nordul Iakutiei – sunt foarte urâți.

Kenik sări:

– Dar nu sunt urâți deloc! Uite, sunt cam ca nevasta mea sau ca băieții – același tip!...

– A!

Nu există femei urâte, există numai femei iubite ori ne iubite...

15 Ce vor face aceștia, sârmanii, în Occident?...

În afară de cele două saloane, în Krasnoiarsk se mai găseau deportați răzleți, care își dădeau porecla de „extremiști“, „refractari“, „sanchiuloți“ – mai mult spre a-și justifica singularizarea.

20 Dintre aceștia, cel mai interesant părea lui Răutu un alt vechi client al „secretului“ din Tobolsk – Procop Melnicov, tot dintre muncitorii câștigați pentru revoluție.

25 Îl distingea, mai cu seamă, o ură feroce împotriva „burjuilor“ – în care categoric îngloba pe oricine nu era... terorist!

Saloanele Brencianinov și Ingelströhm întru-pau pentru el „burjuismul moscovit cu *fanaberii* nemțești“.

30 Obștea se arăta dar sfârâmată – mai rău: despicată în impermeabile straturi suprapuse.

¹ *Drang nach Süden* (ger.) – avânt, imbold către sud (n. ed.)

Răutu vedea în această stratificare din sânul deportațiunii simptomul înfrângerii definitive a vechii mișcări revoluționare.

El se retrase în cămăruța lui și rar se întâlnea cu tovarășii – atât din cercul Brencianinov, cât și din cel Ingelströhm.

Citea și studia mult, ca să-și găsească cărarea proprie.

Raporturi mai intime le păstra numai cu Serghei Alexandrovici Jaba, cu soții Polejniev și îndeosebi cu Varvara Semionovna Liescova, pe care o vedea aproape zilnic.

Lipsa de discreție a gazdelor îi servi lui Răutu, cu alt prilej, o lecție relativ la măsura de comprehensiune a poporului pentru mentalitatea și chiar limba-jul intelectualilor.

Procop Melnicov porni odată în odăița lui o discuție aprinsă despre feminism – ca în tradiționalele discuții, chiar cele mai abstracte, din cercurile intelectualilor ruși –, cu vociferări și gesticulări violente.

Melnicov, cu tot revoluționarismul lui, era un feroce misogin.

– Cum poți vorbi astfel? – izbucni Răutu la o expresie prea crudă. N-ai întâlnit nicio femeie de treabă? S-ar crede că n-ai mamă, n-ai surori!...

Noaptea își auzi comentarul:

– I-i-i – șopti Solomonida bărbatului ei. Ce-a fost astăzi, Maică Precistă!... Mă speriasem de moarte... Veni haiducul cela, Procop, la al nostru; și începu nitam-nisam să zbiere: Nevastă-ta nu-i cinstită și mă-ta-i târfă... Iar al nostru cum trăzni cu pumnul în masă: Minți, ticălosule, îi strigă de se cutremura

5 casa: Nevasta mea e femeie cinstită – nici nu știam că e însurat, frate! – Mă-ta e curvă... și toate surorile tale preacurvesc! Doamne ferește, și Sfântul Nicolai mucenicul! Credeam că o să fie moarte de om, și acum îmi tremură carnea pe mine.

Prietenia dintre Ion Răutu și Varvara Liescova devenea tot mai strânsă.

Răutu găsea în ea un bun tovarăș, inteligent, delicat și atent – și aproape uita că e femeie.

10 În fiecare zi, el îi dezvelea, tot cu mai puțină jenă, gândurile, nădejtile și temerile sale.

Ajunseră aproape nedespărțiți.

Liescova alerga, de mai multe ori pe zi, până la căsuța soților Cuznețov, la marginea orașului.

15 Printr-un acord tacit, preferau să nu se vadă la ea acasă – unde puteau întâlni pe Afonin, mereu mai lung, mai palid și cu mustața mai melancolic scursă în jos.

Într-o zi Răutu îi mărturisii – cum ar fi făcut-o față de un prieten din copilărie – că-i cam teamă de femei:

– Femeile sunt mai fine, au suflete mai delicate, mai diafane decât ale noastre. De câte ori am putut admira, cu un dureros sentiment de inferioritate, spiritul lor de jertfă, eroismul lor, ca și nemărginitul izvor de simpatie, de altruism care bate în inima lor.

25 Adesea mă gândeam că brutalitatea pornirilor noastre trebuie să le jignească. Și de teamă de a nu apărea într-o lumină urâtă, chiar atunci când o femeie îmi inspiră multă simpatie sau când inima îmi arde de dorul unei prietenii feminine, mă închid, tac și, desigur, fac impresia că-s indiferent sau chiar hursuz.

– A, dragul meu! – îl înveli Liescova în surâsul ei înduioșat. Dacă ai ști cât de mult te înșeli, cât de

mult se înșală adesea sufletele cele mai de elită dintre bărbați! Femeia e un biet suflet omenesc, tot atât de dornic de simpatie și de dragoste, și tot așa plin de ispite și de patimi, și chiar de porniri ticăloase, ca și bărbatul. Înșă, robită de milenii, ea nu poate avea acea francheță de manifestare, care ți se pare brutalitate la bărbați. Dar nici organicește ea nu poate lua inițiativa... Uite-te, dragul meu, în jurul tău, gândește-te la toate femeile pe care le-ai cunoscut; vezi și pe toate acestea pe care le întâlnim noi în drum acuma. Iată: și voluminoasa negustoreasă ce trece în trăsură; și mica slujnicuță cu obraji rotunzi, care sări din porțiță; și intelectuală asta palidă, probabil profesoară austeră în liceul de fete; toate – înțelegi? – absolut toate, și cele mai „delicate” și mai „diafane”, ca și matroanele cele mai respectabile, ard de „brutalitate” și se întrec în nerușinare în brațele unui bărbat iubit, excelează în gimnastica cea mai... plastică. Prinse în instantaneu, ar face să pălească și desaturările lui Rops... Și pentru toate, în cele douăzeci și patru de ore de vegetare, tocmai acestea sunt momentele de viață mai intensă, care ocupă și preocupă mai mult mintea și inima lor, – fără excepția prea prudei baronese Gertruda, atât de *zierlich-maniertlich*¹, care trebuie să fie o gimnastă de forță:

Così fan tutte!...

Pentru aceasta, ele nu sunt însă mai puțin „delicate” și „diafane” sau respectabile. Altfel – se murează, se înăcresc ca fete bătrâne. Să mă crezi, amice, – să fugi de cele cu adevărat „caste” mâncând pământul!... Sunt sigură, dragă Vania, că ai nenorocit multe femei prin timiditatea ta...

¹ *Zierlich-maniertlich* (ger.) – delicat manierată; cu maniere delicate (n. ed.)

Cap. IX

ÎNCERCAREA

În curând, Ion Răutu trebui să treacă printr-o mare încercare, pe urma căreia multă vreme îi ardea conștiința de amare remușcări.

După o noapte agitată, enervat și obosit, abia adormit spre dimineață, fu brusc deșteptat din somn de năvalnica apariție a Varvarei, care, chiar din prag, fu prinsă de un nestăpănit hohot de râs:

– Dormi încă, leneșule! – ha-ha-ha! Prin ce orgii ai trecut?... Ești cam palid... Și aceste cearcăne sub ochi!... Ce ai, dragul meu? – se apropie ea de pat, vădit tulburată.

– A! – exclamă ea deodată – Dumnezeuule!... Ești cu o carte în pat, în loc de o femeiușcă... A-a-a! Asta nu mai e de suferit...

Și fără ca Răutu să poată spune un cuvânt sau face o mișcare, ea lunecă vertiginos din rochie și se strecură ca o șopârlă sub plapoma lui Vania.

După un ceas de amețeală, Răutu rămase întins în pat, nedezmectit încă din vârtej, tulburat, înghimpat de conștiință, învins...

Liescova, încă trepidând de pasiune, nerușinată, cu desăvârșire dezvelită, se așeză în fața lui, pe marginea mesei de scris și, agitănd un picior, îl privea cu admirație:

– Scumpul meu, iartă-mă!... Mi-a fost milă de tine și... de mine!...

Și ridicându-și cămașa aruncată pe un colț de masă, își șterse lacrimile.

5 Apoi, iarăși îl învălui în privirile ei lacome, bălăbănindu-și piciorul.

Răutu suferea în tăcere. Nu îndrăznea s-o privească în față – și numai pe furiș îi examina chipul și liniile corpului:

10 Vibrează de viață... Dar ce colorit dezagreabil al pielei și al petelor de păr scurt și aspru... perii de ghetete... Apoi, pulpele acestea groase și foarte jos plătate... ca la sârmana Lirca, prințesa samoedă...

Varvara îl observă câtăva vreme și ea, avidă.

15 Și deodată, se aruncă din nou asupra lui...

Pe neașteptate, Răutu fu prins de un zbucium din care nu mai știa cum să iasă.

Adesea se simțea ca un ucigaș, care se înecă într-o mlaștină și târăște cu sine la fund și pe Varia.

20 Era, de fapt, foarte atașat de Varia.

Aprecia însușirile ei sufletești, admira chiar și curajul cu care, trecând peste toate convențiunile, se zvârlise în brațele lui.

25 Dar, ca femeie, ea nu-l atrăgea. Sau, mai bine zis, nu-l atrăgea mai mult decât ar atrage orice femeie pe un tânăr viguros, sub presiunea unui temperament pasionat.

Dar, tocmai pentru aceasta, el nu-și putea ierta purtarea.

30 Credea că un bun prieten, un tovarăș, un suflet de elită, cum era Varia, merita mai mult și merita mai bine decât să fie tratată ca o eroină anonimă a unei aventuri vulgare.

Și, în același timp, el nu putea rezista față de îmbrățișările fugoase ale Variei.

5 Cu o fină pătrundere psihologică, aceasta își dăduse seama, probabil de la început, de ce se petrece în sufletul prietenului și se jertfea, căutând să-i alunge scrupulele:

– Dragă Vania! – îi repeta ea în ceasurile de expansiuni prietenești. Nu știi cât sunt de fericită! Dar să nu crezi că sunt nebună și nu-mi dau seama de realitate. Un om însă – bărbat sau femeie – capabil de amorul ideal al poezilor e tot atât de rar ca și orice geniu; și atunci, ca om de treabă, curat, ce să faci? Să te schilodești, să duci viață de călugăr? N-ai temperament de călugăr! Ai dovedit-o... Nici eu nu sunt călugăriță. Sunt o biată femeie, chinuită de setea dragostei, dar căreia nu-i pot fi iertate visuri romantice. Uită-te la mine: poate inspira pasiune așa mutră? Pot cere mai mult decât o bună camaraderie, o prietenie cu un pic, un mic, mic picușor de romantism amoros? – Vai! – am o bogată experiență!... Nu te indigna!... Nici ție nu-ți pot cere jurăminte de dragoste eternă... Poate însă... când vei găsi o altă parteneră, mai demnă de tine, nu-ți va fi fără folos experiența aceasta. Sunt mentorul tău în arta dragostei... Ești încă, dragul meu, un sălbatec sau un analfabet în amor. Nu cunoști femeia, nu înțelegi temperamentul feminin. Și dragostea are meșteșugul ei. Avântul și vigoarea nu ajung... Și când va suna ceasul pentru tine, vei putea să te nenorocești și să o nenorocești și pe ea.

30 Adesea Liescova atrăgea atenția lui Răutu asupra diferitelor femei, le detalia cu cinism, le dezbrăca...

Iar când apărură la Krasnoiarsk Maria Culiceeva, Varia părea ca prinsă de o manie perversă:

– Asta e femeie, dragul meu! Dacă aş fi bărbat, nu aş lăsa-o, pentru nimic în lume, să se ofilească în brațele unui molusc, cum e Culiceev.

– Dar de ce crezi că se ofilește? – întrebă, cu oarecare ezitare, Răutu. Pare mulțumită...

– Aș! – protestă cu vehemență Varvara – și cel mai inteligent bărbat e orb în această privință. Te asigur că, în momentul de față, ea chiar are un mic capriciu pentru tine. De la tine atârnă ca acest capriciu să se dezvolte într-un sentiment serios și trainic.

În același timp, față de Culiceeva, ea nu mai conținea cu laude la adresa lui Răutu.

Și o apucau aproape accese de isterie, dacă aceasta se arăta indiferentă.

De multe ori, între îmbrățișările cele mai pătimase, Varvara începea să plângă în hohote pe pieptul lui Răutu:

– Știu, știu, dragă, că nu-ți pot da mai mult decât o trecătoare bucurie. Îmi vei spune – nu-i așa? –, îmi vei spune cinstit când te vei sătura de mine sau vei avea alte perspective. Să-mi juri!

Fără să se mai gândească la decor, își ștergea lacrimile cu un colț al cearceafului pe care erau lungiți.

Răutu, din milă, laș, o mângâia și o strângea în brațe.

Atmosfera, cu timpul, ajunsese încărcată de nori de furtună.

Răutu aștepta cu nerăbdare ceasul când va fi pornit la locul de destinație.

Liescova, parcă simțind starea lui sufletească, îl îngrozi într-o zi cu o declarație:

– Știi, dragă Vania, la ce m-am gândit? Am să cer și eu transferarea la Serghinsk. M-am săturat de

obștie și de Krasnoiarsk. Îmi surâde viața între pădurile acelea primitive, la poalele Saianilor.

Răutu tresări.

Varvara îi surprinse mișcarea, dar, cu o prefăcută veselie, adăugă:

– Apoi, ce ai să faci tu acolo, singur singurel, după această – să o mărturisim, dragul meu – cam vije-lioasă aventură? Ai să te călugărești din nou? Sau ai să cauți mângâiere în brațele cochetelor rustice? Pfu!... Îți trebuie o femeie! Și eu, dacă nu pot inspira fantezii romantice, nici nu mă înșel asupra realității. Să vezi ce viață plăcută, de buni camarazi și amanți cuminți, avem să ducem, până ce tu îți vei găsi destinul!

Și îi scruta fața, căutând să nu-i scape nicio mișcare nicio clipire din ochi.

Răutu, iarăși laș, tăcu și își ascunse fața la sânul ei.

La plecarea din Krasnoiarsk, Răutu lăsă o scrisoare pentru Varvara Semionovna, în care își revărsă toată căința lui amară:

„Scumpă Varenca,

Nu mă pot despărți de tine, fără a mă spovădii. Altfel, cugetul vinovat mi-ar face cu neputință viața. Crede-mă, draga mea, că n-am un prieten pentru care să am atâta afecțiune și atâta stimă ca pentru tine.

Chiar lipsa de fățarnicie și îndrăzneala cu care ai acceptat o situație atât de anormală îmi inspiră admirație, fiindcă îmi dau seama de sentimentul care te-a condus.

Dar, dragă prietenă, eu nu aveam dreptul să accept jertfa ta.

În fiecare clipă simțeam că abuzez de o pornire nobilă, că întinez o prietenie curată – și, deci, nu o merit.

Draga mea, adevărul adevărat este că am fost egoist, – m-am gândit și prea puțin la demnitatea ta de om, am nesocotit și datorია pe care o aveam față de votamentul tău.

Chiar dacă, la început, adevărul ar fi atins amorul tău propriu, ai fi suferit, desigur, mai puțin decât acuma.

10 Simt că aș săvârși o crimă, dacă și acum ți-aș lăsa vreo iluzie.

Trebuie dar, cinstit, să punem capăt acestei situațiuni înjositoare pentru noi amândoi.

15 Cu multă umilință te rog, – nu să mă ierți, nici să nu mă uiți, – dar să crezi în durerea mea și să înțelegi izvorul ei.

Al tău pururea devotat I.R.“

20 Încă înainte de a se fi instalat la Serghinsk, în scurtul popas de la Minusinsk, Răutu primi și răspunsul, a cărui amintire îl ardea toată viața:

„Dragă Vania,

N-ar fi demn de tine, nici de mine, să mint.

Am fost sinceră cu tine.

Dar, fără să vreau, m-am jucat cu focul...

25 Mi-ai fost drag și mi-a fost – fără supărare! – milă de tine.

Am crezut să leg o nouă camaraderie amoroasă, poate mai adâncă și mai caldă decât altele, pentru că o vedeam mai sublimizată sau mai intelectualizată, 30 deci, mai trainică.

Sunt pedepsită – n-ai fire potrivită – și, fără veste, ai răscolit în mine adâncuri nebănuite.

N-ai nicio vină.

Nici nu mă plâng.

Vorbeam cu tine, dar fără să bănuiesc câtă dreptate au poezii.

5 Da! Dragostea nenorocită e tot o fericire.

Îți sunt recunoscătoare că mi-ai dat să trăiesc ceea ce am trăit.

Dar... m-ai fi putut scuti de acel efort literar pentru justificare, – pentru că n-ai nevoie de nicio 10 justificare.

Fățarnicia ar fi, în adevăr, dureroasă și umilitoare...

Să trăiești!

Sunt fericită că *exiști* – și aș fi și mai fericită să știu că *trăiești*.

15 Căci atunci, cred, îți vei aduce aminte de mine fără aversiune.

Eu nu te voi uita.

Cu drag și recunoștință, a ta pentru totdeauna – V.“

PARTEA III
ÎN FAȚA SAIANILOR

Cap. X

ARCADIE TARTANOV

5 Ion Răutu reaseză scrisoarea Varvarei în portofoliul în care își păstra corespondența la care ținea.

Din umbra opacă se auziră din nou pe fereastră șoapte stăpânite.

– Arcadie! Pan Stadnicki! Ce conspirați acolo?

10 Veniți încoace!

Din umbră, se iviră în fășia luminată de la fereastră două siluete:

– Dar nu te deranjăm, domnule Răutu? – se auzi un glas cu un puternic accent polonez.

15 – Noi mai putem sta, moș Egorici! Noaptea e foarte frumoasă. Am venit numai așa, să vedem ce faci, – urmă un bariton dulce, deși răgușit.

– Veniți, veniți! – insistă Răutu.

În cameră intră o păreche prea puțin ajustată:
20 un tânăr îmbrăcat cu foarte multă îngrijire, chiar elegant, cu o cravată stacojie, ținând în mână o pălărie de paie cu borduri largi; în spatele lui, se clătina ciudat un bărbat mai în vârstă, puțin gârbovit, cu plete lungi, neîngrijite, puțin argintate de fire albe timpurii,
25 palid, cu ochii obosiți și neliniștiți, dar cu un oval delicat, cu trăsături corecte și fine.

Acesta, îmbrăcat într-un veston de catifea uzată și pătată și cu largi pantaloni de stambă albastră,

care îi curgeau peste picioare, abia se apropie de pat, cu pași șovăitori, și se așează pe marginea lui.

– Domnule Răutu! – rosti grăbit, puțin roșindu-se de emoție, tânărul. Domnule Răutu! Am scris
5 ceva pentru un ziar social-democrat din Galiția poloneză. Aș vrea să-ți rezum cuprinsul, dacă ai vreme. Să mă ierți, dar aș vrea să știu părerea dumitale.

– Bine, pan Stadnicki, la dispoziție! Numai scurt, că-s obosit și e târziu.

10 – Atunci, – întrerupse timid pan Stadnicki – nu e nimic, să lăsăm pentru altădată.

Dar, în același timp, rușinat și șovăitor, mereu își scotea pe jumătate din buzunar manuscrisul și-l băga îndată îndărăt.

15 – Spune, spune, pane!

– Vezi, dumneata, domnule Răutu, la noi în Polonia, persistă nebunia naționalistă. Și se pun mari nădejdi în acțiunea poloneșilor galițieni, pentru a reconstitui statul polonez întregit, sub egida Habsburgilor. Și eu
20 vreau să dovedesc că acest lucru nu e cu putință sub regimul capitalist. Iar sub regimul socialist, nu vor mai exista nici Habsburgii, nici Romanovii și va dispărea și chestia națională poloneză.

– Hm!...

25 – Vezi dumneata, domnule Răutu, în Polonia rusească a încolțit capitalismul, se dezvoltă industria, care se poate folosi de vastul debușeu al unei țări agricole cu o sută cincizeci de milioane de populație, cu industria încă înapoiată – Rusia...

30 – Aaaaa! – căscă din toată gura Arcadie Tartanov. El era celălalt vizitator. Și se întinse fără multe fa-soane în patul lui Răutu.

– Iar în Austro-Ungaria – reluă și mai grăbit Boleslaw Stadnicki, furișând o privire speriată și

mânioasă spre tovarășul indiscret –, în Austro-Ungaria există o industrie mult mai dezvoltată decât în Polonia rusească. Aceasta n-ar putea deci susține concurența, rămânând și fără debușeu...

5 Urmară clișeele cunoscute ale extremului ortodoxism marxist.

Răutu, față de așteptarea plină de emoțiune a tânărului autor, putu numai spune surâzând:

10 – Dumneata știi, dragă pane Boleslaw, că eu nu sunt ortodox nici în marxism, nici în alte privinți. Argumentația dumitale e foarte bună, dar nu poate fi convingătoare pentru cei care nu-ți împărtășesc premisele. Și aceștia – vai! – constituie majoritatea covârșitoare a națiunii poloneze. Acuma, pane, dobrodzie,
15 putem deocamdată pune capăt conferinței noastre... Bietul Arcadie, văd că și doarme somnul dreptilor...

Răutu se apropie de pat.

20 Tartanov respira ușor și cadentat. Fața lui, mortal palidă, încununată de plete negre, împetrișate de fire argintii, era emoționantă prin frumuseța ei, sublimizată de suferință.

Se întoarse spre Stadnicki:

– Să-l lăsăm în pace, pane Boleslaw! – îi spuse încetșor. Noapte bună!

25 Petrecându-și oaspetele, Răutu se opri în ușă. Satul dormea.

Nicăieri, nici o sclipire de lumină. Și chiar nesfârșirea domului ceresc părea apăsată de o imensă placă de opal, prin care nu răzbătea nici o scânteiere de stea.

30 Numai luna, gălbuie și posomorâtă, își tăia cer-cul estompat și învelit în nimbul palid, care se topea cu încetul în opacitatea lăptoasă a bolții, cu reflexe

de sidex, aruncate în horbota norilor ușor dimprejur, într-un cerc vaporos, mistificat pe nesimțite.

Răutu se întoarce cu gândul la cel ce dormea în patul lui.

5 Retrăi prima lor întâlnire.

„Predat“ la primărie de către jandarmii care îl însoțiseră până la Serghinsk, Răutu se adresa îndată „autorităților“ locale – primarul și străjerul politicilor:

– Departe locuiește Tartanov? Duceți-mă la el.

10 – Tartanov? – întrebă mirat străjerul.

– La Tartanov? – răsună în ecou falsetul și mai mirat al primarului.

Ei se priviră uluiți.

15 Apoi primarul, strângând din umeri, porunci străjerului:

– Biinne! Să-l duci la Tartanov!...

Satul se înșira într-o singură uliță largă ca un fluviu de nisip gălbui, purtat în mici vârtejuri de o ușoară adiere de vânt.

20 Răutu pășea în tăcere, examinând aspectul noii sale reședințe.

Casele erau spațioase, solid construite din bârne groase de brad rășinos; și dovedeau o bună stare materială prin curțile lor vaste, cu grajduri impunătoare, hambare, stoguri de fân și girezi de secară.

25 Era o zi de lucru și satul părea pustiu.

După vreo cinci minute de mers, străjerul parcă scuipea printre dinți:

– Iată-l, Tartanov!

30 Răutu, interesat, se întoarce.

Strada era pustie. Nu se vedea nimeni.

– Unde-i Tartanov? Nu e nimeni...

– Dar iată-l, chiar în față!

Răutu înțepeni pe loc cu inima strânsă.

La doi pași, drept înaintea lui, se afla o arătare de om, peste care privirile lui trecuseră fără să se oprească.

5 Era greu să-și închipuie în această jalnică apariție pe Tartanov – un revoluționar cu un rol răsunător în trecutul *Narodovoliei*; fiul amiralului Tartanov, fost ministru al marinei imperiale; descendent dintr-o familie de mare nobleță.

10 Un chip de cerșetor, rupt, cu largi pete de piele murdară și uscată, lipită de coaste, răzbătută prin zdrențe dezgustătoare; desculț, cu părul învălătucit în câlți lipicioși, căzut pe un obraz slab, galbăn, sfredelit de niște ochi speriați.

– Acesta-i Tartanov? – nu-și putea crede ochii lor Răutu.

15 – Tovarășe Tartanov! – se repezi spre el, tulburat – eu sunt Răutu! Bună ziua! – îl apucă de mână.

Nenorocita făptură se smunci înspăimântată, mugind ceva neînțeles.

20 – Unde stai? Mă duceam la dumneata. Mergem acasă!...

Tartanov, tremurând din cap până în picioare, se smunci din nou.

25 – N-are casă! – mai mult mârâi străjerul, fixându-și ciubotele – șade la o... târfă, – aruncă el, apoi scuipea și-și întoarce privirile în lături.

– Ce facem? – întrebă Răutu perplex și zguduit. Nu putem găsi în grabă o locuință? L-aș lua cu mine...

30 – Pe dânsul? – abia își putu descleșta gura, uimit, străjerul; și scuipea din nou cu suprem dispreț într-o parte.

Se gândi puțin și adăugă cu îndoială:

– Doar la Lisaveta...

La marginea de sud a satului, Răutu se instală într-o casă veche, cu temei construită, dar cam lăsată fără îngrijire, cu numeroasele acarete pe jumătate dărăpănate.

5 Gazda – o femeie bătrână, cu fața palidă și slabă, parcă uscată la soare – îl primi cu un aer sumbru, aproape fără să spună un cuvânt.

La cererea lui Răutu, ea aprinse focul în baia țărănească din colțul curții, de mult părăsită; încălzi apa, puse samovarul și pregăti ce a dat Dumnezeu pentru gustare.

Răutu îl sili aproape cu violență pe Tartanov să se spele și să se îmbrace în rufele și hainele sale.

15 Acesta opunea o rezistență mai mult pasivă, aruncând din când în când împrejur priviri speriate și bolborosind câte un cuvânt fără legătură și înțeles.

Dar, primenit, pieptănat, se arătă mulțumit; și, așezat la masă, vădea deprinderile vechi de bună creștere.

20 Răutu nu-și putea închipui ce sarcină grea își luase astfel, nici nu se aștepta la surpriza ce-l amenința.

Din puținele mărturisiri, prea nedeslușite și fragmentare, pe care le putuse smulge lui Tartanov și din informațiile adunate de la primar, confirmate de învățătorul din sat, el află numai atâta:

25 Tartanov, după sosirea la Serghinsk, foarte demoralizat, izolat de alți tovarăși din deportațiune, în aparență abandonat chiar de familia lui, redus la o diurnă mizerabilă, plătită de administrație, primind prea puține ajutoare din afară, fusese acaparât de curtezana Serghinskului, care servea clientela prăpădită de lucrători ai minelor de aur din vecinătate.

Căzuse așa de jos, încât aștepta pe treptele bordeiului în orele de recepție ale heteriei¹ satului.

¹ Formă rusesească a termenului *betairă* (n. ed.).

Peste vreo două zile, puțin dezmeticit, îl bucură pe Răutu prin faptul că-și putuse formula o dorință:

5 – Fotografii... acolo... de la mama... Și ceasul tatii... acolo... nu mi le dă... Ea! – își înșira el târăganat vorbele abia deslușite.

A doua zi, Răutu își luă inima în dinți și porni spre bordeiul sirenei rustice.

La bătaia lui, în pervazul strâmb al ușii apăru... Aculina, „vârcolaca“ din Tiumen!...

10 Răutu rămase înlemnit.

Îți pierduse cumpătul pentru o clipă și Aculina. Dar îndată își veni în fire și, agresiv și batjocoritoare, se închină ca înaintea unui oaspe neașteptat:

15 – Poftim, poftim, boierule! Câtă cinste! Nu știam că dumneata ești acela care mi-ai răpit comoara... pe păduchiosul acela, pe care-l hrăneam pe degeaba...

Răutu își regăsi stăpânirea de sine:

20 – Aculina! – răspunse el apăsător – lasă strâmbăturile! Am venit numai să te previn: sa strângi lucrurile lui Tartanov, dar să le strângi pe toate... Înțelegi? Voi veni peste un ceas cu primarul și străjerul. Nu glumesc! – își ridică el vocea, observând un gest de sfidare al femeii.

Și porni cam uluit și tulburat.

25 – Ho-ho-ho! – răsună în urmă. Drum neted, boierule!... Tot claponit ai rămas! U-hu-hu! – hui-dui ea, provocatoare, cu mâinile în șolduri.

Peste vreo două ceasuri, spre uimirea lui Răutu, Aculina apăru în pragul locuinței sale, îmbrăcată cu viincios; un tulpan roș, strâns legat, încadra obrazul palid; buzele groase, parcă unse, purtau urme de artificii de cochetărie:

– Iată, boierule, am adus ce am putut găsi, – își modulă, ea vocea, cântând puțin și lăsându-și ochii în jos, cu o smerenie nelipsită de provocare. Multe lucruri au fost vândute. Nu-i bancher! Nici eu
5 n-am moșii... A trebuit să trăim. Fără mine, se prăpădea, poate...

Lăsând pe un scaun mica legătură, salută respectuos și plecă în pas elastic, ondulându-și șoldurile.

10 Lisaveta, gazda, apăru pe neașteptate în ușa hambarului și o urmări cu răutate, dar tăcută.

Răutu avea toate motivele de a fi mulțumit de rezultatele „reeducăției lui Gaspard Hauser“, întreprinsă de el.

15 Încet, foarte încet, cu recidive exasperante, Tartanov își recapătă chipul omenesc.

Omul trecuse printr-un adevărat cataclism.

Grație situației familiei sale, era inițiat în viața Curtii imperiale.

20 Câștigat de propaganda revoluționară, Arcadie Amedeici Tartanov nu se oprise la jumătate de cale, ci se înregimentase în organizația teroristă.

Lui datorea Comitetul Executiv puțința de a urmări, pas cu pas, deplasările țarului.

25 După 1 martie 1881, poliția imperială adunase destule indicii ca să justifice arestarea lui, dar nu putuse culege vreo dovadă peremptorie, spre a-l implica în procesul regicizilor.

30 În parte, mulțumită legăturilor de familie, dar, poate, și fiindcă echilibrul său sufletesc fusese zdruncinat de teribilele evenimente trăite, Arcadie Tartanov fu numai internat într-o casă de sănătate, fără proces și judecată.

După cinci ani, în pădurile de la poalele munților Mongoliei, fu aruncată o biată zdreanță de om,

distrusă moralmente și fizicește, cu o minte vecinic apăsată de temeri și de viziuni grozave.

5 În mijlocul țăranilor Serghinskului – oameni sătui și aspri față de străini –, departe cu sute de verste de la cea mai apropiată obștie de tovarăși și chiar de oficiul poștal; lipsit de cărți, de ajutor medical, de cele mai elementare cerinți ale vieții culturale, Tartanov, singur, putea mai puțin rezista oricărui atac decât un călător rătăcit în nisipurile Saharei, în
10 fața fiarelor deșertului.

Cu atât mai mult cu cât nu-i putea veni vreun sprijin din partea familiei.

15 Amiralul Tartanov fu silit să părăsească Ministerul Marinei, să se retragă din serviciul activ și chiar din societate.

Quasi-exilat la o moșie îndepărtată, el nu îngăduia nici să se pronunțe în fața lui numele lui Arcadie.

În această părăsire și mizerie, Aculina apăru ca o ancoră de mântuire.

20 La o femeie, oricât de jos căzută, nu se stinge de istov niciodată sentimentul de mamă – trebuința de mângâiere și de ocrotire.

25 Și Aculina era ea însăși o biată ființă, strivită de mecanismul vieții, înjosită, călcată în picioare, care – și ea – de mult nu mai auzise un cuvânt de omenie de la nimeni.

Dar ce putea da lui Arcadie o nenorocită prostituată a drojdiei de ocne, din pădurile de la granițele Mongoliei?

30 Resturi din dezmierdări obosite?

O jalnică bucată de pâine?

Un adăpost mizerabil?...

Ea ridică însă un alt zid de izolare în jurul nenorocitului.

Răutu instală, la început, chiar în camera lui pe Arcadie, care nu putea rămânea o clipă fără supraveghere și care își manifesta chiar veleități de evadare.

Întins în pat, rămânea zile întregi în prostrație, urmărind numai cu ochii orice mișcare a lui Răutu.

Trebuia silit să se ridice din pat pentru mâncare și să-și dea îngrijirile de care avea nevoie.

În zadar încerca Răutu să-l intereseze măcar de ziare, de care rămăsese străin de ani de zile.

Luând o foaie în mână, el nu avea destulă tărie de voință să urmărească trei rânduri în șir; mereu o întorcea de la o pagină la alta abia începută și, îndată părăsită, ca să revină din nou la ea și din nou s-o părăsească.

Foarte curând, însă, Răutu observă că nu era un dement, ci numai un suflet lipsit de orice interes pentru viață, stors de ultima picătură de voință, cuprins de groază în fața unei lumi străine și dușmane.

Înainte de toate, trebuia liniștit, asigurat de prietenie.

Din primele zile chiar ale conviețuirii lor, Răutu fu surprins de dovada unei inteligențe vii, dar numai adormită.

Ca să-l rușineze și să-i deștepte amorul propriu,

Răutu îl întrebă:

– Cine e astăzi președinte de republică în Franța?

Tartanov, culcat pe spate, cu ochii pironiți în tavan, tăcea.

– Cum? – izbucni Răutu – un om civilizată, un intelectual, cu studii universitare, poate cădea atât de jos? Să ajungă străin de orice se face în lume, să nu știe măcar numele șefilor de stat ai marilor națiuni din Apus?

După vreun ceas de aceste dojeniri, Tartanov își întoarse ochii spre „educatorul“ său:

– Tovarășe Răutu!... – i se adresă el domol – dar știi dumneata cine e astăzi primar în satul nostru?

Răutu tresări, surprins, și nu găsi răspunsul.

Tartanov se reîntoarse din nou pe spate și-și înfipse privirile în tavan, fără a mai sufla o vorbă.

Răutu însă se bucură: căpătase nădejdea de vindecare.

Cap. XI

SPIRCA VARNACUL

Pe neașteptate, Răutu găsi un ajutor, de unde nu putea bănuși.

5 Lisaveta, gazda lui, care la început îl primi morocănos, aproape ostil, își schimbă peste puține zile atitudinea.

Bătrâna, spre mirarea lui Răutu, își ducea singură toată gospodăria.

10 El află că și chiar ara, semăna, secera, își căra recolta, o îmblătea fără ajutor din afară.

Acasă, își îngrijea vitele, tăia lemne, făcea bucătărie și chiar, după primirea în gazdă a lui Răutu cu Tartanov, se însărcină și cu mica lor gospodărie, respingând cu energie sugestiunea lui Răutu de a angaja o servitoare.

– Nu-mi trebuieșc – protestă ea posomorâtă –, nu-mi trebuieșc mofturoasele cele în casă... Numai puturoșenie și trăncăneală din gură!...

20 Răutu însă se jena să fie servit de o femeie bătrână, care, cu puterile-i scăzute, să alerge pentru doi bărbați tineri și să nu fie dispensată măcar de muncile mai grele.

25 Se adresă dar străjerului, în timpul vizitei lui reglementare de dimineață:

– Domnule Gavrilov, nu s-ar putea găsi pe aici o femeie mai voinică, ca să ne servească și să ajute puțin pe biata Lisaveta? Că-i prea bătrână.

5 Gavrilov se scarpină puțin, gânditor, la ceafă; apoi pe bărbia nerasă de mai multe zile; scuipe în lături și, în sfârșit, pironindu-și privirile asupra ciubotelor, hârâi morocănos:

– De!... îi greu... gospodarii de aici îs fudui... boğați... dar dintre „varnaci“ se vor găsi, poate... Trebuie întrebat Spirca Varnacul, acela știe...

– Dintre osândiții de drept comun? – zise Răutu cu îndoială. E cam primejdios, cine știe peste cine poți da. E un om cumsecade acel Spirca Varnacul?

15 – Hm! – scuipe din nou cu un aer de dispreț și ironie Gavrilov. Varnac, și de treabă!... De, cam rar... Dar îi cu stare: cărauș, are două troici de cai, sănii, tarantase bune... Vecinic îl poartă dracul pe drumuri... Aduce bănet mult... Și-i muștruluiește pe toți varnaci din partea locului.

20 Răutu se hotărî să se informeze întâi la primar și la oamenii din sat, pe care i-ar fi recomandat acesta.

În curând, însă, se convinse că orice încercare în această direcție e zadarnică.

25 Țăranii din Serghinsk constituiau parcă o rasă cu totul deosebită de grosul națiunii ruse: mai mult scurți, îndesați, voinici; cu fețe largi, care vedeau un amestec de sânge mongol; negricioși sau roșcați, cu ochii negri sau suri; dar întotdeauna rumeni la față și porniți spre obezitate. Nicăieri nu se pot vedea

30 atăția țărani burtoși. Peste tot, Răutu fu întâmpinat cu neîncredere, cu răceală și chiar cu o neascunsă ostilitate.

– Daa!... Ți trebuie, va să zică, o slujnică, o femeie în casă? Nu avem... nu slujim... slavă Domnului,

avem ce mânca... Încearcă pe la varnaci, îs flămânzi...
Îți va găsi poate pe vreo prăpădită Spirca Varnacul.

Acest prim contact cu autohtonii îl interesă pe Răutu.

5 Și, cu ajutorul învățătorului local Parfeniev, și-a putut aduna un material prețios asupra trecutului și a condițiilor sociale din Serghinsk.

În acest sat aruncat în văgăunele pădurilor de la hotarul Chinei, la sute de verste de orice altă așezare, se întemeiasă de veacuri o viață originală, care
10 dădu mult de gândit lui Răutu.

Erau gospodari bogăți, țărani liberi, care n-au cunoscut niciodată iobăgia și care nici acum nu cunoșteau lipsa de pământ.

15 În aceste întinderi fără stăpân, chiar cuvântul de *proprietate*, în ce privește pământul, nu era cunoscut.

Ogorul cultivat de o familie țărănească, în apropiere de sat sau în vreo poiană ceva mai îndepărtată, se numea *zaimca*, adică „ocupațiune“, și rămânea în
20 stăpânirea „ocupantului“ numai atâta vreme cât era muncit de el.

Oricine putea să „ocupe“ această zaimcă, ca *res nullius*, și s-o muncească, îndată ce era părăsită, adică, nu mai era cultivată de primul ocupant.

25 Nici autoritatea de stat serghinscenii nu o cunoșteau, de fapt, – lichidând toate raporturile cu administrația locală prin vărsarea tributului anual convenit.

În aceste condițiuni, se dezvoltase aci un tip de „țaran“, pentru care cu greu ar fi de găsit vreo analogie în afară de Siberia.
30

Învățătorul, Vasian Ivanovici Parfeniev, care trăia de vreo zece ani în acest mediu, ajunsese mizantrop și mistic. Nu mai credea în viitorul omenirii.

Răutu găsi în odăița lui un adevărat muzeu de monstruoșități: o colecție de insecte stranii, cadavre de șopârle și șerpî, schelete hidoase atârinate în arabescuri macabre pe pereți.

5 Pe masa de lucru, surprindea o frumoasă gravură a *Florei* de Tițian.

În acest decor funebru, nudul unei femei frumoase – încă accentuat de o cămașă străvezie – făcea o impresie paradoxală.

10 Prinzând surâsul lui Răutu, Parfeniev, cu ochii lui de sticle decolorate, abia își strâmbă fața palidă, rigidă, sub ciupiturile vărsatului, ca o mască, și ridică gravura cu solemnitate de la locul ei.

În dos, apăru un craniu mic și fin, vădit feminin,
15 cu cercuri verzi, largi, la tâmple, imprimate de cerceii preistorici oxidați, pe care colecționarul îi și atârnase pe de lături.

– Iată, vezi! – începu Parfeniev cu o voce tot așa de incoloră ca și înfățișarea lui. Iată, vezi, și din
20 *Flora*, din frumusețea aceasta, acuma nu rămâne undeva decât tot atâta – câteva ciolane putrede.

Despre țărani din Serghinsk și despre condițiile lor de viață, învățătorul – la întrebarea lui Răutu –
începu o tristă litanie, cu aceeași voce lipsită de orice
25 pulsație de viață:

– Da, da, da!... știi, știi! Aceeași istorie, ca și cu predecesorii dumitale... Ești socialist, a? Visezi raiul pe pământ, cu toți oamenii sătui și mulțumiți, a? Iată-ți raiul – Serghinskul. Îs sătui și-s mulțumiți...
30 O adevărată utopie, o republică care nu cunoaște stăpân de veacuri. Aici „cetățenii“ trăiesc cum vreau, nu recunosc nici hotarul statului, trec oricând în China, fac contrabandă de aur... Pământ au din

belșug. Toate nevoile și le satisfac pe deplin. Nu mai doresc nimic. Au tot ce le trebuie. Și nu sunt pe pământ fiare mai feroce și mai perverse, vite mai obtuze: egoiști cruzi, urâsc orice ființă omenească

5 rătăcită printre ei; inaccesibili oricărei idei noi; de veacuri mucegăiesc în aceleași obiceiuri ruginite, cu aceleași prejudecăți, cu aceeași suficiență tâmpită. Încearcă să le explice că pământul e rotund, că se mișcă, – ai să vezi!... Și între ei se mănâncă ca niște

10 paiangâni, fiecare e gata să înghită pe vecin... Chiar față de femeile lor sunt tirani și călăi... Iar ei înșiși își târâsc pe ascuns burțile umflate pe la Aculina! Uuuuu! Îi urâsc! Mi-au uscat și măduva din șira spinării, mi-au stors sângele din vine. Otrăvesc și descompun pe oricine nu li se potrivește, – întreabă și pe Lisaveta,

15 gazda dumitale...

– Dar soyoții? – îl întreabă Răutu.

Cruntul mizantrop se muie, în ochii săi apăru o expresie de blândeță și de melancolie:

20 – A! aceștia! – apucă el îndată firul. Soyoții pot ilustra încă mai bine adevărul afirmațiilor mele; ei formează adevărata populație aborigenă de aici, – încalecă munții, trăiesc dincoace, ca și dincolo de Saian, în Urianhai. Nu se poate închipui un popor mai blând și cu un simț moral mai viu. Ar trebui să-i

25 cunoști, ți-ar face plăcere. Sunt budiști vechi și sinceri – cinstiți, muncitori și pașnici. Mânile lor nu cunosc de veacuri sângele omenesc. Și totuși, sunt jefuiți și exploatați dincoace de ruși, dincolo de chineji și de

30 tatarii din Mongolia. Și astăzi sunt aproape exterminați – nu știi dacă, în total, ajung la o sută de mii de suflete. Și aici să vezi pe republicanii din Serghinsk, pe țăranii dumitale „liberi și sătui“! Nici lupul scăpat într-o stână nu poate fi mai bestial și mai crud.

– Ai pomenit de bătrâna mea Lisaveta. Mă înterează foarte mult. Ce-i cu ea? – întreabă Răutu.

– În zece ani cu oamenii aceștia, închiși hermetic, am putut căpăta numai vagi informații. Se pare că

5 Lisaveta, ca fată încă foarte tânără, a trăit o grozavă dramă. Știu numai că-i vorba de un copil nelegitim... de tâlhării, omoruri... Totul – înmormântat în taină, pentru ca satul să fie ferit de intervenția autorităților. Dar, de atunci, Lisaveta trăiește ca o

10 leproasă. Orfană de părinți – fruntași avuți ai satului –, ea n-a putut căpăta ajutor de nicăieri; și de cincizeci de ani, e silită să-și ducă viața solitară și în-dușmănită, cum o vezi.

Răutu nu avu nevoie să caute pe Spirca Varnacul.

15 Se înfățișă singur, însoțit de un om de tip mongol, care, timid, nu îndrăznea să treacă pragul. Împingându-l de la spate, Spirca îi strigă:

– Hai, omule! îți zic, – sunt oameni buni, să-i pui la rană. N-ai frică!...

20 Răutu se uită cu interes la *leaderul* varnacilor din Serghinsk: era un omuleț vioi, de aspect țigănesc, cu un nas mic, redus încă de boală la o găurică abia ridicată în mijlocul feței rotunde și smeade; perii scurți și țepoși ai bărbii, care creșteau, ciudat, orizontal, în

25 lături, o lăteau încă de vreo două ori.

Tocnind repede pe nas, abordă pe Răutu cu multă dezinvoltură, fără înconjur:

– Multă sănătate, Ivan Egorici! Eu sunt Spirca, musai ai auzit de mine, sunt prietenuș bun cu

30 Artamon Dimitrievici, din Minusinsk, trag nădejdea, îl cunoști – ă? – Danilov? – suntem ca frații. Da! Să trăiești, Ivan Egorici, îți sunt musafir, și nu prost: iată îți aduc pe flăcăuanul ista, soyoț, îi zice

Sarâm pe nume, are mare nevoie... Poate îi vei face ceva cu prietenșii din Krasnoiarsk... Ar trebui să frecați ridichea răiosului cela de la hruba din Chebeșa...

Sarâm, soyotul, cu un tip mongolic, dar foarte
5 îndulcit, cu ovalul mai lung și mai puțin colțuros, asculta resemnat această cascadă de vorbărie.

În sfârșit, cu foarte multă timiditate și blândețe, cu un accent gutural, își putu povesti obida.

Administrația minelor de aur din Chebeșa acaparase, fără fașoane, izvoarele de apă potabilă ale
10 soyoților – din care un trib întreg își adăpa vitele din timpuri imemorabile –, invocând ca pretext interesul exploataării minelor.

Astfel, soyoții pot fi siliți să părăsească așezările
15 lor strămoșești...

În curând, avu o mare satisfacție – primind vestea că soyoților li s-a făcut dreptate, mulțumită stăruinței venite la timp pentru a da armele necesare

20 uneia din taberele în vecinicul război civil dintre diferitele ramuri ale biurocrației.

Din momentul acela, se stabiliră raporturile cele mai cordiale între Răutu și populația aborigenă.

Sarâm aducea adesea pe alți conaționali cu diferite necazuri la Răutu. Răutu le scria petiții, intervenea pe lângă administrația locală. Câteodată, nu le
25 putea da decât un bun sfat, primit întotdeauna cu caldă recunoștință.

Astfel ajunse, pe nesimțite, jălbar, agent diplomatic și protector al întregului trib.

30 Și această „activitate socială“ îi dădea singura satisfacție morală pe care o putea avea ca un surghiunit într-un bârlog de urși, cum era Serghinskul.

Pe soyoți îi mișca foarte mult – ceea ce indigna pe Spirca – că „politicul“ refuza cu îndărătnicie orice

„dar“ – rar dacă primea câte un ulcior de „cumâș“ sau o broderie casnică, ca omagiu prietenesc.

Sarâm luase obiceiul să viziteze locuința lui Răutu cel puțin o dată pe săptămână, spre a mai ajuta la gospodărie – să taie lemne, să încălzească baia sau să
5 facă mici reparații la casă sau la acarete.

De aici se legă o prietenie între dânsul și Lisaveta, care chiar refuzul lui de a tăia măcar o găină – operație bărbătească prin excelență, după părerea ei –
10 i-l respecta cu înduioșare, când soyotul îi declara categoric:

– Nu tăiat!... sânge... păcat!... Nu dat voie Buda!...

– Vezi, – spunea ea – îi păgân, dar mai creștin decât creștinii!...

15 Când Răutu, la cea dintâi ocazie, îl rugă pe Spirca Varnacul să-i găsească o slujnică, acesta, pe loc, apucă razna, tocâșind ca de obicei:

– Înțeleg, înțeleg!... Îți trebuie o fetiță mai drăguță!... da, da, da!... Altfel, te prăpădești cu
20 cealdonii... Numai pentru dumneata sau și pentru Tartanov, care și el e văduvit de atâta vreme?...

Răutu, nu fără greutate, reuși săl lămurească.

Un nou motiv pentru Spirca de a disprețui pe „smintit“.

25 La urma urmei, el putea înțelege, deși cu greu, să nu ia parale de la soyoți – această hrubă de aur! Se vede că are destui bani el însuși, – dar fără muieri!...

– Daaa! – lungi el pe nas – îți trebuie, vasăzică, o femeie muncitoare, cinstită, curată, care să știe bucatărie și să spele rufele, să grijească odăile... Unde
30 să găsești așa podoabă, frate?... De, Aculina e foarte iscusită, dar are alte metehne... N-am acuma, boierule, așa ceva potrivit. Poate la vară o să ne vie vreun convoi. Dar cu diavolii aceștia burtoși, îi greu... Pun

mâna pe ce e mai bun. Doar din munca osândiților trăiesc ei și cine nu li se robește, vai de el! Trebuie să-și ia lumea în cap...

Răutu privi acum pe Lisaveta cu mai multă simpatie și se hotărî – în afară de contribuția lui Sarâm – să o ajute el însuși zilnic la muncile mai grele; îl sili și pe Tartanov.

Inima Lisavetei dezgheța cu încetul; deși tot somorâtă și tăcută, se atașa, vădit, tot mai mult de Răutu și de Tartanov; și lua chiar parte activă la „educația lui Gaspard Hauser“.

Contactul cu Spirca Varnacul căpătă un mare interes pentru Răutu.

Vecinic în călătorii nebuloase, el făcea cu puțință o corespondență mai susținută cu obștia din Minusinsk și cu tovarășii răzlețiți prin județ. Distanțele pentru el păreau a nu exista.

În curând, putu aduce servicii și mai însemnate.

Artamon Dimitrievici Danilov, pe care îl declara „prietenuș“, era o veche cunoștință a lui Răutu, încă de la frecventarea, ca licean din Chișinău, a cercurilor revoluționare din Odessa.

În Siberia, însă, în urma stingerii vechii mișcări din Rusia, Danilov săvârșise o extraordinară evoluție și acum se afirma ca un cap de școală, creator al unei doctrine politice și al unei tactice revoluționare nouă.

După toate semnele, deportațiunea siberiană și toată intelectualitatea rusă intrau într-o nouă fază, premergătoare deșteptării după lunga amorțeală ce urmase pe 1 martie 1881.

Nereușind a obține autorizația convenită pentru o călătorie la Minusinsk, Răutu se gândi la o vizită clandestină.

Spirca era gata să-l pornească în taină din Serghinsk, se arăta numai îngrijat de consecințe, pentru dânsul personal.

Răutu însă se aranjă ca să aibă un avans de vreo douăzeci și patru de ore, înainte de a fi descoperită lipsa lui; pe de altă parte, asigură și secretul pentru rolul lui Spirca.

Iar el personal nu risca, în cazul cel mai rău, decât darea în judecată pentru „părăsirea samavolnică a reședinței fixate“.

Pentru expediție, fu aleasă o noapte luminoasă, cu lună plină, pentru ca goana cailor să nu fie stânjenită de întuneric.

La locul convenit în pădure, la vreo trei verste de sat, aștepta în lături cu sania Spirca, care de vreo trei zile se făcuse dispărut din sat, ca de obicei, pentru destinații necunoscute.

Răutu îl găsi tropotind pe loc și bătându-și, încruciașat, brațele, ca să se mai încălzească.

Era ger cumplit.

Crengile copacilor dezgoliți scânteiau la lumina lunei de cristaluri de gheață.

– Ce ai întârziat atâta? – șopti pe nas Spirca, deși chiar lătratul cânilor din Serghinsk abia mai putea fi auzit la distanța aceasta. După ce te las, încă de cu noapte, la Matora, mă dau în lături și ajung tocmai la Karatuz, pentru ca să-mi fie pierdută urma.

Porniră în goana cailor cu clopoțeii legați.

Lumina lunei, reflectată de întinsul zăpezii immaculate, stingea stelele; și cercul albicios se topea spre orizont în neaua pământului.

Drumul, aproape nebătut încă după ninsoarea din ajun, se pierdea între copacii albi de promoroacă;

și numai umbrele troiceii, cu „duga“ enormă, luncând împrejur la cotituri, dădeau puțină variație acestei monotonii adormite.

Răutu, îmbrăcat în „dohaua“ lui siberiană și acoperit pe deasupra de o blană groasă de urs, stătea în fundul saniei pierdut în gânduri; și, pe nesimțite, începu să moțâie.

Spirca dădea zor cailor – șuiera, plesnea din bici și, cu o voce subțire, târăganată, cânta pe nas vechile balade „varnațești“, care plâng soarta „nenorociților“ sau glorifică isprăvile vagabonzilor, celebrii „Nuțiuminte“, în taina taigalelor și a tundrelor.

Noapte cu lună...

Taigaua sună...

15 *Un pui de vultur, băiețaș,
Tâlbărel și ucigaș,
E flămând și fără bani,
Iar pe umeri nici sucman!...*

Vântul bate

20 *Și răzbate
Până-n spate!*

Oi, biet orfan

Îi la aman:

Fără mamă, fără tată,

25 *Averea-i toată*

În spinare o poartă:

O secure și un ceaun

Pușcă lungă și... drum bun!

Și toporul îmi este tată,

30 *Prin taigaua să răzbată,*

Pușculița-i dragă mamă,

*Din cealdon să fac pastramă,
Cu burjuii la cataramă.*

*Pe cealdon îl apucaii,
De o creangă-l spânzurai,
Pân-la piele-l dezbrăcai!*

5 *Pe burjuii îl sfărâmai,
Beregata i-o tăiai,
Gol la ciori îl aruncaii!...*

Și, fudul, de zor plecaii.

10 *Un biet drumet: niznai, niznai!*

Șuierând ca un voinic:

N-am văzut, nu știu nimic!

– Ehei! – se îndreptă el deodată către Răutu – a rămas și Serghinskul cu vreo treizeci de verste în urmă; iar încolo la stânga, cine știe, poate și mii de verste, dincolo de munți, nu dai de o țipenie de om; iar încoace, în dreapta și în față, sunt sute de verste până la cel dintâi bordei. Ehei! aici dacă ai nenoroc și vreun cealdon cănos îți trage un glonte sau un Ivan Nuțiuminte, flămând, îți taie beregata, îți pot putrezi oasele numai la cincizeci de pași de drum și o sută de ani nu va da nimeni peste ele... Hehehe! Porumbeilor! – plesni el din bici deasupra troiceii, șuieră voinicește și începu din nou cântecul târăganat, pe nas:

25 *Nuțiuminte, băiețel,
E voinic și pungășel!
Bat-o focul ei s-o bată,
Tare dragă-i e o fată!
Ah, e dulce ca bombonul
30 *Și duhnește adicolonul!**

*Iute, foc, s-ar însura, –
N-are-n pungă o para, –
Un biet pribeag fără noroc.
Fugit din ocnă cu soroc!...
5 Bate, bate, măi, taigaua, –
Sufle vântul și purgaua!...*

*Pe țap gras eu mi l-am prins
Pân' la sânge ras și lins!...*

*Și taigaua maică tace...
10 Cine știe, măi varnace?
Doar o cioară din copac
L-a văzut pe prostănac...*

*Am acum și bani și ceas,
Și-o fetiță-n tarantas,
15 Pe obraz cu suliman
Și pe umeri safaran...*

– Uite, aici, spre stânga, vezi mestecenii cei bătrâni?... abia îi deosebești de albi ce sunt, iar cren-gile se întind până la stele. Acolo, acum vreo patru
20 ani, și-a avut sfârșitul un negustoraș, – bogaaat! – din Karatuz... I-au tăiat beregata... Nici acum nu se știe cine... Nici pe el nu l-au mai găsit... A, drac afurisit! – răcni el deodată și începu să dea cu biciui în căluțul mărginaș din dreapta.

25 Și iarăși – șuier voinicesc și balade ocnășești:

*Noapte cu lună,
Taigaua sună...
.....
Pe burjui îl sfărâmai,*

*Beregata i-o tăiai,
Gol la ciorii îl arunca!*

*.....
5 Și, fudul, de zor plecai, –
Un biet drumet: niznai, niznai!*

Luna plină se pleca tot mai mult spre apus, pe platurile Mongoliei. Umbrele se lungeau și se îndesau. Răutu se deșteptă și supraveghea acum, cu băgare de seamă, pe Spirca, care se întorcea mereu spre el, se
10 pleca spre fundul săniei, trăgea hățurile și vădea o neliniște tot mai agitată.

Sania deodată se opri brusc și Spirca sări în drum, hârâind răgușit:

– Să dezleg colopoței... Suntem la jumătate de
15 drum spre Matora...

– Dar spunea că vrei să treci pe nesimțite acolo? – îl întrebă Răutu, care se coborî și el din sanie. Atunci de ce ai nevoie de zurgălăi?

– Apoi, e mai vesel cu zurgălăi... E prea uricios
20 așa. Se plictisesc și caii... Să se mai hodinească un pic...

Începu să sară în loc, tropotind, și să se bată cru-ciș cu brațele:

– Eee! e frig, e frig – strașnic!... Ivan Egorici, hai la trântă!... să ne încălzim un picușor! – se apro-pie el brusc.
25

Răutu, aducându-și aminte de o veche lecție de box a lui pan Semienski din Kurgan, cu o mișcare bruscă și violentă de pumn, de jos în sus, îl lovi din toate puterile în nas.

30 Spirca se clătină și aproape căzu pe marginea saniei; dar iute se plecă spre fundul ei, lângă capră, întinzând mâna în patele așternute pentru picioare.

Răutu, pregătit, îi puse fulgerător țeava revolverului la ceafă:

– Lasă toporul, că trag, ticălosule!

5 Tăcere și nemișcare. Grupul sculptural părea încremenit.

– Ehehehe! – râse subțire și forțat Spirca. Am suguit, moș Egorici!... Și dumneata... mi-ai turtit pe degeaba nasul... Nici așa nu-i cu fason...

– Scoate mâna din paie! – porunci apăsător Răutu.

10 Dându-l la o parte, Răutu scoase din paie un topor și, după ce se convinsese că nu se mai găsește pitită nici o altă armă, se sui cu el în sanie și fără să lase din mână revolverul:

– Suite-te pe capră!

15 – Hm-hm-hm! – se scânci pe nas Spirca. Nu mă nenoroci, boierule!... Ți s-a nălucit... Zău!... Aici să mor!... Întrebați despre mine și pe Artamon Dimitrievici din Minusinsk, suntem vechi prieteni...

– Mergi înainte! – porunci sec Răutu.

20 Porniră.

Luna se apropia de orizont, cerul păli și un fel de ceață lăptoasă înecă și bolta de sus, și învelișul de zăpadă de jos.

Zurgălăii cântau jalnic în cadență.

25 Între cei doi călători stingheri, rătăciți printre copacii în promoroacă, în mahmuria fără hotar, înghețată și albă, nu mai fu schimbată nici o vorbă.

La marginea Matorei, Spirca opri caii:

30 – Acum, boierule, ar trebui să te dai jos, cum ne-a fost vorba, – zise surd, uitându-se în lături – să iai drept înainte pe uliță; și, cam la mijlocul satului, e o casă mare, cu un cat, la cedrul cel înalt, unde

e și fântâna... Întreabă de Gliebov, Filimon... e că-răuș vechi... prima!

– Nu, acum mergem împreună! – ripostă hotărât Răutu, care nu lăsă încă revolverul din mână.

5 Spirca își plecă fața în jos:

– Vrei să mă părăști? – aproape șopti el.

– N-ai teamă! Dar nu știi ce-ți mai trăznește prin cap. Nu vreau să rămân singur, noaptea, pe drum necunoscut.

10 Spirca oftă, apoi își făcu o cruce largă și, cu o voce tremurată, jură:

– În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, amin!... Boierule, moș Egorici... Oameni suntem... Și diavolul îi tare... Dacă mă miluiești, îți sunt rob până la groapă. Întreabă și pe Artamon Dimitrievici...

15 Apoi se întoarse spre cai și plesni din bici.

Luna dispăruse. Ceața se mai îndesă, ziua se apropiă bine. Dar satul dormea încă.

20 – Filimon Silici, Filimon Silici! – strigă cât îl ținea gura Spirca, bătând în ușă – deschide!... E un mușteriu bun, pentru Minusinsk...

În ușă apăru un țăran zdravăn, cu o stufoasă barbă roșcată, în care, la prima vedere, se putea recunoaște un varnac.

25 Aruncând lui Spirca o privire cu înțeles, se adresă către Răutu:

– Vreți să pornim îndată sau mai odihniți, să lu-ați un ceai?

Cap. XII

ARTAMON DANILOV

La Minusinsk, Răutu ajunsese spre noapte târziu – după ce mai schimbă o dată caii – fără alt incident.

Trase direct la Polieschi, „Patriarhul“ din Turinsk, gonit și el pe urma crahului și la care se mai oprise și înainte, în drumul său spre Serghinsk.

Polieschi și Ecaterina Efimovna i-au dat, ca întotdeauna, ospitalitate ca buni prieteni.

Patriarhul chiar se ridică de la masa sa de lucru, ca să mai stea de vorbă.

Se arată însă rezervat față de întrebările lui Răutu despre obștia din Minusinsk și, mai cu seamă, în ce privește pe Danilov.

– Vezi, dragă Ivan Egorici! – zicea tacticos Polieschi, mângâindu-și, pe dedesubt, barba lungă, ceva mai albită – vezi că, în vremea noastră, generațiile se succed repede. Noi suntem cam puși la remiză. Nici nu prea ne înțelegem cu cei mai tineri. Astăzi, desigur, vei găsi, ca întotdeauna, lumea adunată la zburdalnicul de Costea Fomin. Acolo vei afla mai bine cum stau lucrurile. Eu nu prea mă duc. Am luat asupra mea o lucrare serioasă pentru muzeul local, minunat organizat de un cetățean de-aici, domnul Casianov.

– Dar Danilov? Ce spui despre el, Semion Vichentievici?

– O! – rosti cu sfială Patriarhul. Aproape nu ne vedem. Deși suntem de aceeași vârstă; poate că are chiar un an-doi mai mult, dar a fugit cu multe generații înaintea mea sau, poate... a căzut din altă planetă, – surâse Patriarhul cu gesturile lui obicnuite, lovindu-și pumnii când cu stângul, când cu dreptul pe celălalt.

Costea Fomin salută pe Răutu cu urale:

– Ura! Să trăiești, moș Egorici! – strigă el cu bucurie – oastea noastră sporește! Mă războiesc cu dihăniile astea de „fabricanți“...

Trecură câteva momente până când Răutu își dădu seama mai bine de publicul din camera destul de spațioasă, dar joasă, luminată slab de o lampă, care își adăuga funinginea la fumul de țigări și de lulele.

De altfel, acesta era aspectul cunoscut al „parlorelor“ siberiene, cu neîngrijirea și dezordinea lor revoltătoare.

Răutu găsi aici și multe din vechile lui cunoștințe.

Deosebită bucurie simți văzând pe Isaac Blumberg – băiatul Sarei, comunardul de altădată din „Hanul Blumberg“ de la Chișinău –, de curând sosit tocmai din Mezeni, cine știe pentru ce ispravă.

În centrul interesului obștesc se găsea tot vechea cunoștință de pe barja, Vasilie Vasilievici Vasiliev, care se intitula acum cu emfază „social-democrat“ și polemiza în felul lui – liniștit, tacticos, dar, în fond, cu multă acerbitate – împotriva „narodnicilor“, pe care îi reprezenta aici, cu foc bengal, ca de obicei, Costea Fomin, vecinic agitat, cu profilul lui în triumphi, purtându-și cu glorie porecele de „Mânzul“ și de *Constantin de Tarascon*.

Răutu strânse cu mulțumire mâna și altor vechi cunoștințe, cum erau Mihail Suhanov – tăcutul „Pui de lup“, cu nestinsa-i lulea în gură; Tcacenco – „Hoholul“ de pe barjaua Volgei.

5 Artamon Danilov nu era de față.

– Sai în ajutor, moș Egorici! – urlă Costea Fomin. Iată, Vasile Vasilevici nu admite terorismul, nu vrea să recunoască misiunea revoluționară a țărănimii și predică – poți să-ți închipui infamia! – predică, – da! – capitalismul!...

10 – Nici terorismul nu-l resping în principiu, nici țărănimea nu o ignorez, nici capitalismul nu-l predic, – răspunse liniștit Vasile Vasilevici, frecându-și puțin cu arătătorul nasul-cartof – susțin un lucru simplu, care e clar ca lumina zilei, pentru oricine a studiat pe Karl Marx, și anume: că socialismul nu se poate naște oricând și oriunde; că el nu poate fi decât rezultatul revoluției industriale pe care o produce capitalismul; că, până atunci, terorismul nu poate duce la niciun rezultat, iar că țărănimea, până

20 ce nu va trece, și ea, prin cazanul capitalismului, este, în cazul cel mai bun, o masă inertă, care poate merge numai în coada altor clase. Și întrucât capitalismul nu cere voie de la nimeni – nici măcar de la

25 Costea Fomin – să se întindă și în sfânta Rusie, proletariatul, care crește și în număr, și în conștiința misiunii sale istorice, ajunge factorul tot mai însemnat al vieții noastre publice și numai el se va putea pune, când va suna ceasul, și în fruntea revoluției.

30 Protestări, ironii, țipete – toate apucăturile de „bună sfadă rusească“ – acompaniau această expunere.

Răutu luă puțin parte la discuție.

Într-un moment însă de relativă acalmie, își permise întrebarea:

– Dar Artamon Dimitrievici nu vine?

Urmă tăcere și perplexitate...

În sfârșit, tot „Mânzul“ izbucni:

– Dă-l încolo pe bonzul acela! Feldmareșal al

5 marxismului! Așteaptă numai să te ploconești înaintea lui, cu cădelnița în mână, altfel nu stă de vorbă cu nimeni...

– De ce?... N-ai dreptate! – întrerupse cu aceeași gravitate cumpănită Vasile Vasilevici. Tovarășul Artamon Dimitrievici e un teoretician de forță și un om de acțiune, care nu depune armele nici aici. Însă tocmai pentru aceasta, n-are destulă vreme să petreacă în societate.

Mihail Suhanov hârâi fără să-și scoată luleaua

15 din gură:

– Nu vrea să ia parte la tirul în caschete, cum îi place lui Constantin de Tarascon.

– Ce? – urlă Mânzul – dar pentru tovarășia lui Crahmalov și Nitocichin – un pervers și un escroc,

20 criminali de drept comun – găsește vremea?

Căzură parcă Sodoma și Gomora...

Răutu, la cel dintâi prilej, se retrase.

Artamon Dimitrievici Danilov ocupa o căsuță de mahala, în fundul unei curți largi, foarte neglijată, plină de bălării.

25

Când Răutu, cam intimidat, bătu la ușă, îi deschise o femeie palidă, cu ochiul din stânga care fugea în colț sub pleoapă, încât lui Răutu i se părea că nu se uită la el, ci se strâmbă și îi întoarce spatele.

30 – A! tovarășul Răutu din Serghinsk? Mînscaia! – se recomandă ea la rândul său, întinzându-i mâna. Vrei să vezi pe Artamon Dimitrievici? Să-i spun...

Are cam mult de lucru astăzi, – porni ea spre ușa din dreapta tindei, șchiopătând dizgrațios.

Peste puțin timp reapăru și-l invită pe Răutu pe ușa din fund:

5 – Poftim, tovarășe Răutu! Artamon vine îndată. Pentru dumneata, ca vechi odessit, își va întrerupe pentru puțin timp lucrul.

Camera în care Răutu fusese introdus avea un aspect care prevestea caracterul original al amfitrionului.

10 După masa din mijloc și după bufetul cam dărăpănat din colț, părea a servi ca sufragerie.

Dar peste tot se găseau împrăștiate cărți, mape, cartoane cu fișe, teacuri de jurnale, un aparat fotografic, iar pe pereți – trofee de vânătoare, păsări și animale împăiate, fotografii și litografii ieftine.

15 Tovarășul Minscaia se așeză la o măsuță de lângă fereastră și, după ce cu un semn îi indică un scaun, luă o mapă și începu, ignorându-i prezența, să foileteze niște hârtii.

20 Așa se strecurară vreo zece minute.

În sfârșit, se arătă și Danilov, tot așa de lung, slab și incolor, dar parcă, în ciuda vremurilor, întinerit, – numai că lâna lui veștedă de pe obraz părea și mai mult mâncată de molii.

25 – A, ilustrissime prinț valah, descendent al împăraților Bizanțului! – rânji el frecându-și, ca de obicei, perii aspri și incolori de pe bărbie. Bună ziua, de mult nu te-am văzut!

Și se așeză, încolăcindu-și picioarele.

30 – Ei, ce mai spui? Tot mai umbli cu migdale zaharisite și cu dulceață de trandafiri?

Răutu, cam fâsticit, îi răspunse totuși cu oarecare fermitate:

– Știu că, pentru dumneata, tovarășe Danilov, orice aș spune ar fi „migdale zaharisite“ și „dulceață de trandafiri“. N-am venit să-ți vorbesc eu, ci – dacă se poate – să te ascult. Trăiesc de mult izolat de obște, sunt foarte puțin informat de ce se petrece în cercurile revoluționare. Știu că ești în curent.

5 – He, he, he! – începu să râdă sardonice Danilov, își încolăci într-altfel picioarele și, frecându-și bărbia, își reluă tonul, de batjocură:

10 – La poruncă, serenissime! Dar, mai întâi, n-am însușiri de guvernor al odraslelor boierești; în al doilea rând, ar fi și inutil; dumneata ești inaccesibil pentru marxism, – altfel ai fi destul de citit, ca să-ți poți forma convingerea direct din izvoare; în al treilea

15 rând, sunt prea ocupat și n-am niciun gust pentru exerciții retorice, ca excelentul Costea Fomin sau co-religionarul meu întru marxism Vasilie Vasilevici; în al patrulea rând, ca un om care tot te-ai frecat pe lângă revoluție, trebuie să știi că informațiile cu adevărat interesante nu ți le pot spune, iar celelalte m-ar

20 plictisi și nici pe dumneata nu te-ar satisface; în al cincilea rând, aș putea înșira și mai multe argumente, dar de ele este tot așa de puțină nevoie, în fond, ca și de cele precedente. De altfel, emeritul *Gelehrter*¹

25 Polieschi, atotștiutorul Costea Fomin și pedagogul neobosit Vasiliev îți pot spune tot ce știu ei, – și chiar mai mult...

Răutu nu mai insistă și se ridică.

– Hehehe! – îl acompanie răsul sarcastic al lui Danilov – cerem iertare, înaltissime strănepot al Capetingilor din Fanar, și vă urăm toate strălucirile cuvenite. Apropos! Sunt aici alți doi prinți în exil –

¹ *Gelehrter* (germ.) – învățat, cărturar, savant (n. ed.)

Nitocichin și Crahmalov – în unele privinți oameni serioși, dar s-ar potrivi cu dumneata în ce privește ofaturile după estetica vieții, dacă nu după moralină trandafirică. Te sfătuiesc să faci numaidecât cunoștință cu dâșii... Ce n-aș da să văd această maiestuoasă

5 conjuncțiune de astre pe firmamentul deportației!...
 Răutu salută pe tovarășul Minscaia, care abia se întoarce și, privind cu ochii ei sașii Dumnezeu știe încotro, smunci numai din cap spre Răutu, bolborosind abia auzit:

10 – Sănătate, Răutu!...

După masă, Semion Vichentievici Polieschi propune o vizită la muzeul local.

15 Acesta, într-adevăr, merita toate elogiile: colecții foarte prețioase – de etnografie, preistorie, paleontologie – și un desăvârșit asortiment de faună, floră și mineralogie locală.

Nu era greu de înțeles că adevăratul creator al muzeului – sau, cel puțin, renovatorul și organizatorul începuturilor puse de Casianov – este însuși Polieschi, care, pasionat pentru știința pozitivă, avea nevoie, ca deportat politic, de scutul lui Casianov pentru a se putea consacra unei asemenea opere de interes general.

25 – Semion Vichentievici! – îi întrerupse Răutu cursul improvisat de preistorie, prin care căuta să-i dovedească că tocmai din împrejurimile Minusinskului s-ar fi fost roit triburile mongolice, iar din acestea ar fi pornit, în urmă, hoardele lui Gingishan, invadând Europa – Semion Vichentievici, mă gândesc ce frumoase cursuri trebuie să ții dumneata în obștia de aici, având la dispoziție asemenea material. Tare îmi pare rău că sunt ținut în sălbătăcia aceea a Serghinskului.

Patriarhul parcă se zgribuli și începu să-și pieptene barba cu degetele răsfirate pe dedesubt.

– Nu!... Aici nu se țin cursuri, – îngăimă el oarecum cu silă – e altă atmosferă...

5 – Pentru ce? Nu le mai este tovarășilor dor de învățătură? Am asistat ieri la discuții aprinse. Au, deci, nevoie de o bază științifică pentru teoriile lor.

– O! – exclamă tot parcă ferindu-se de mărturisiri Semion Vichentievici – spiritul științific, ca și gândirea filosofică, presupune îndoială, cum spune Descartes, și, prin urmare, critică. Iar... pe aici se crede că o carte, apărută acum o jumătate de veac, cuprinde o revelație divină, – este o Biblie sau un Coran al socialismului. Și lozinca la ordinea zilei poate fi formulată: nu e Marx decât Marx și eu sunt profetul lui... Unicul profet... Din nenorocire, sunt prea numeroși acești „unici“ care se războiesc între ei, manipulând cu patimă un imens și incoherent material de manuscrite și imprimate „marxiste“... E o adevărată exegeză talmudistă, care n-are nimic comun cu spiritul științific, nici chiar – cred – cu Karl Marx... În aceste condiții, ce rost ar mai avea cursurile ca cele pe care le-ai cunoscut în Turinsk? – încheie Patriarhul cu melancolie.

25 La muzeu veni și Isaac Blumberg în căutarea lui Răutu.

Despărțiți de atâția ani, simțeau trebuință de expansiuni prietenești.

30 În cămăruța lui Isaac, într-o mahala mai prăpădită, după un schimb de amintiri și de povestiri din viața personală, prietenii trecură și la situația din obștea Minusinskului – și Răutu se interesă mai cu seamă de personalitatea lui Artamon Danilov.

Blumberg încercă să-și strângă gândurile, dar, vădit fără voie, fu difuz și confuz, șovăitor și chiar timid:

Vezi, dragă Vania, – vorbea el încet și târăgănat. Nici nu știu cum să spun; îl cunosc puțin și chiar impresiile mele personale sunt contradictorii. Iar despre aprecierile celorlalți, ce să mai zic? Unii, – drept vorbind foarte puțini, aici chiar unul singur, Suhanov, – îl idolatrează; alții, foarte mulți, îl urăsc și-l disprețuiesc, – cum e, de pildă, Costea Fomin; ai treilea comuniază împreună întru marxismul ortodox și absolut, ca Vasiliev, care însă, în fond, nu se înțelege deloc cu dânsul; în sfârșit, mulți, pur și simplu, nu-l pot pricepe și se simt intimidăți; dintre aceștia e și Semion Vichentievici Polieschi.

După o scurtă tăcere, Isaac urmă cu mai multă siguranță:

– În orice caz, e o personalitate puternică și originală. În adolescență, a fost lovit de o cumplită nenorocire. Ții minte ce am citit noi la liceu despre Manoilova, care fusese executată la Kiev, pentru o nelămurită complicitate la un act terorist? Se pare că era logodnica lui Artamon Danilov. În orice caz, o iubea. Și, de atunci, a rămas sub apăsarea amintirii despre această execuțiune, la care a asistat. Poate, inconștient, și atitudinea lui politică e în mare parte influențată de această amintire: urăște pe „narodnici” – și Manoilova era narodnică; urăște terorismul – și Manoilova era acuzată de participare la teroare. Parcă nu-i poate ierta ei însăși sacrificiul. Lozinca lui favorită este: revoluția nu are nevoie de martiri și de eroi, – o repetă mereu, cu orice prilej.

– Dar atunci, după părerea lui, cum se poate face revoluție? – întrebă, foarte interesat, Răutu.

– Revoluția – spune el – o săvârșește, din interes de clasă, proletariatul, despre al cărui nivel cultural și moral în momentul de față nimeni nu-și face nici o iluzie. Din pricina aceasta, e înconjurat de niște indivizi pe care el însuși îi califică de „idioti și canali”. Aici, de pildă, printre agenții lui de încredere se află și un deportat pentru tâlhărie la drumul mare, care face pe cărașul nu știu pe unde pe aici...

– Spirca Varnacul din Serghinsk? – întrebă surprins Răutu.

– Da! Așa mi se pare că-l cheamă.

– Dar cine sunt acei Nitocichin și Crahmalov, despre care a amintit și Costea Fomin și mi-a vorbit și el? – întrebă Răutu.

– Unul, Nitocichin, fost mare funcționar la căile ferate, organizase o vastă escrocherie, defraudând statul cu multe milioane, – un om lipsit de simț moral, un caracter meschin. Celălalt, Crahmalov, un mare latifundiar de undeva de peste Volga – o brută, care nu vorbește decât despre mâncare și despre femei. A fost deportat pentru violarea unei minore de treisprezece ani. Danilov îi primește, stă de vorbă cu ei, – în interesul revoluției. Amândoi dispun de mari mijloace și sunt porniți să facă toate sacrificiile pentru un fel de reabilitare socială. Prin donațiunile lor pentru diferite scopuri filantropice, au și reușit să pătrundă în elita socială locală. Ar dori mult să fie primiți și în cercurile deportațiunii politice. Danilov cam exploatează această dorință. Deși personal este dezinteresat, mai presus de orice bănuială.

– Dar pentru ce îi trebuiesc mijloace aici?

– O, este foarte activ! Întreține raporturi mai cu seamă cu străinătatea, de unde afirmă că va porni renașterea revoluționară; ajută publicațiunile

clandestine, la care colaborează cu asiduitate; organizează evadările coreligionarilor. Dar, mai cu seamă, duce o vastă corespondență, fiindcă, „pentru a pregăti terenul“, cum se exprimă, este prins într-o grozavă vâltoare polemică: în primul rând, polemizează cu „pretinșii“ marxiști; și pretinși sunt toți marxiștii nesupuși lui. Aceștia trebuie exterminați cu orice preț și cu orice mijloace, – nu li sunt cruțate cele mai brutale invective, ponegriri și chiar calomnii. Iar pe socialiștii de alte nuanțe îi urăște și-i disprețuiește într-atâta, încât nici nu stă de vorbă cu ei sau despre ei. Și acest feroce polemist și revoluționar intransigent, printr-un contrast curios, în viața lui de toate zilele face impresia de mic burghez, șters și inofensiv.

15 Ca jurnalist de profesie, trimite gazetelor siberiene corespondențe banale despre micile întâmplări de provincie – prin aceasta își sporește bugetul; citește, scrie, se ocupă cu grădiniștii pentru a-și agrementa menu-ul; vânează – e un vânător pasionat, – unica lui distracție; nu are relații sociale decât cu oameni simpli, mahalagii, mici funcționari, negustorași.

– Dar tovarășul Minscaia, – care e situația ei?
– A! E un caz extrem de interesant. Având nevoie de o secretară pentru vasta lui corespondență, ca să-i cifreze și să-i descifreze scrisori și acte, și-a ales o biată moașă de la țară, dizgrațioasă, chiar diformă, lipsită de orice farmec feminin, dar care e foarte muncitoare și devotată ca o roabă. L-a urmat și în Siberia, unde s-a căsătorit cu el, – aceasta este Lia Davidovna

30 Minscaia, despre care întrebi. E un specimen de revoluționară prin sine însăși impresionant. Numai Danilov i-a putut descoperi sexul; e foarte comodă, de altfel, – fără pretenții, – toată ziua muncește, iar noaptea, când e nevoie de potolit exigențele trupului,

e la îndemână... Niciodată nu dorm împreună, chiar dacă se culcă în aceeași odaie, chiar dacă n-au decât un singur pat. Când îi vezi – mai cu seamă când o vezi –, ești sigur – nici nu se poate altfel – că niciodată n-a văzut-o fără cămașă. Și aproape nu-și vorbesc, în afară de „chestiuni de serviciu“. Acum îi duce și gospodăria, pe lângă corespondență; veșnic miroase a unt rânced, ca bucătăreasă, și a cocă și hârtie arsă, ca secretară de corespondență conspirativă...

10 Și, ceea ce e curios, par fericiți amândoi. Afecțiunea lor trebuie să fie reală. Danilov îi rămâne credincios. Ea, nici vorbă...

Lui Răutu îi era teamă să tragă vreo concluzie.

Rămas pe gânduri, își aduse aminte de toate întâlnirile sale cu Danilov, începând din vremurile îndepărtate, când venea la Odessa din Chișinău, ca elev de liceu.

Spre seară, Răutu primi o vizită originală.

Pe neașteptate, pătrunseră la el două figuri dispartate.

Primul, parcă împins de celălalt pe la spate, – un uriaș obez, cu obrazul învelit în grăsime, care îi inunda și micii ochi „porcini“ și îi dădea un colorit de purcel proaspăt opărit, numai că pielea îi era zbârcită și acoperită de mici și rare smocuri de păr albicioși.

Al doilea, înalt, cu o siluetă îngrijită, de o exagerată eleganță a vitrinelor de haine gata, cu o barbă tăiată artistic, cu păr ondulat artificial, și totul exalând odoarea de adevărată apă de Colonia „Jean-Maria-Farina“.

30 Deși avea trăsături destul de corecte, dar cu ochii neliniștiți, parcă vecinic la strajă în așteptarea unei palme, făcea o impresie dezagreabilă.

– Am onoarea să mă prezint – ieși înaintea cavalerul din vitrină – Alfons Mihailovici Nitocichin și domnia sa este Diomid Eraclici Crahmalov. Am avut cinstea să aflăm că sânteți în mijlocul nostru de la Artamon Dimitrievici Danilov, care avuse amabilitatea de a ne transmite dorința dumneavoastră de a face cunoștință cu noi, ca oameni de bună societate. Ah! în viață pot fi multe incidente, dar buna creștere e bună creștere și aici...

10 Domnul Alfons Mihailovici Nitocichin, cu un gest expresiv, arată cât de dezastruoasă este creșterea concetățenilor săi forțați din Minusinsk.

– Ne-a spus Artamon Dimitrievici – adăugă el confidențial – că și dumneavoastră descindeți din împărații Bizanțului... Îmi pare bine! De mult sunt lipsit de societatea unei adevărate noblețe... hm!...

Răutu roși.

Din primul moment, ghici farsa pe care i-o jucase malițiozitatea lui Danilov.

20 – Nu, domnule Nitocichin, – răspunse cam enervat – Artamon Dimitrievici glumește. Mă trag din răzășii basarabeni, un fel de țărani înnobilați numai de puține generații.

– Hm! dar sunteți un „latifundiar“, după bârfeala la modă?

– Tatăl meu are o moșie în Basarabia...

– Eee... Foarte agreabil. Desigur că ați călătorit prin străinătate?

– Nu, până la arestare n-am ieșit din Basarabia.

30 – Hm!... Nu cunosc o mai mare plăcere decât călătoria în străinătate. Diomid Eraclici a fost *globtrotter* pasionat – a făcut ocolul pământului nu știu de câte ori...

Pe când vorbea, elegantul domn își scotea din barbă, cu unghiile trandafirii și ascuțite ale degetelor lui subțiri, un singur fir de păr încolăcit, care, desfirat, se arăta cu vreo treizeci centimetri mai lung decât restul bărbii. Apoi îl încolăcea și din nou îl plasa cu îngrijire la loc printre ceilalți peri.

Pe Răutu îl irită acest tic cam dizgrațios.

– Ce-i asta? – aruncă el tăios.

– A! E mândria mea: *țar-părul*. În timpul Expoziției din Paris, l-am demonstrat și acolo. La un banchet pe care i l-am oferit, Anatole France chiar mi-a spus: „Am citit undeva că aveți la Moscova un *țar-tun* care nu trage și un *țar-clopot* care nu sună, și dumneata ai acest monstruos *țar-păr*; se vede, la dumneavoastră, în Rusia, tot ce este inutil se numește țar!“ – Hi-hi-hi – subțire spus! – Inutil? Dar e o distincție și distincția e totul. Ah! și ce banchete le dădeam!... Nu este în lume altă bucătărie ca cea franceză...

20 – Nu face o ceapă degerată bucătăria dumitale franceză! – grohăi deodată uriașul din fundul slăninei sale. Carnea miroase a pește, peștele a vânat, iar vânatul – a dracu știe ce... Și sosurile lor, – dracul să le iei: îți taie mâțele ca și cu cuțitul trei zile. V-au învățat capul franțuștele... Dar și franțușca e numai abur, când o strângi mai bine rămâne numai puful sub tine. – O! Orientul, acolo e arta bucătăriei! Și femeia... s-s-s-s! Mi-au servit la Calcuta, odată, un peștișor, – un fleac de nimica, cât un degețel, – și își ridică aici demonstrativ arătătorul lui cât un cârnat. 30 Îl prăjesc cu nu știu ce ulei vegetal parfumat și cu piper de Caiena, și alte mirodenii... m-m-m! – mugi el cu voluptate și ochii îi aruncau scânteieri canibalice. Dar indianca! O! o! o! – o scârbuliță de zece sau

unsprezece ani, că la dâșii nu sunt mofturi de astea europene, – abia dacă ai la ce să te uiți! Dar este și ea cu piper de Caiena și te saltă ca și cum ar avea în ea un arc de caretă! M-m-m! măicuța mea! – muși din nou, lăsând de emoție să-i curgă balele din râțul lui lacom.

– Nu poate avea arta unei pariziene! – interveni, aici, cu autoritate domnul Nitocichin.

– Să mă pupe pariziana dumitale! – se revoltă borșosul. Artă? Artă o are chinezoaica! Aceea e artă! Da! E doctor în treaba asta, domnule. Mâna ei, fiecare deget, – gura!... Dar cum își rotește pânțele!... ah!... Premiul Romei, domnule, îți zic, nu ajunge pentru așa artă. Și mi-a pregătit, neică, una la Shanghai, un cuib de rândunică... țî-a!... țția!... țția!...

Ce gust, ce miros! Ți se topește în gură și-ți trezește, frate, parcă fiecare firicel din tine! Zău!... Și fructele lor! Am mâncat eu în Borneo, la Bandiermassin, un fel de harbuz – Uuuu! Miezul lui, ca o șampanie, grasă, dulce, mirositoare! Oi-oi-oi! O dată încă să-l

gust și să mor! Am încercat eu o combinație la noi, – ascultă dragă: să iai cnejevica – știi? – cnejevica noastră de nord –, să o pui în garafă, să torni până în gât vin de Madeira – adevărat! – tare și dulce, și pe deasupra să pui vreo două gălbenușe de ou, minunat! Dar nu-i același lucru! Iar femeile lor, Doamne,

Doamne! umblă goale, – dar după o noapte nu m-am putut târi nici în patru labe!... Zău! Muierile noastre sunt niște vaci! Abia dacă știi să-și ridice coada. Ptiu! Cu mâncarea însă poți face ceva: să iai, de pildă, racul...

A făcut de trei ori ocolul pământului, dar n-a văzut peste tot decât restaurantele și casele de toleranță și nu poate vorbi decât despre mâncări și prostituate –

cum sunt în toate porturile și capitalele lumii –, căci acestea reprezintă pentru el „femeia“!...

Pe când Crahmalov își povestea isprăvile, Nitocichin fredona *Donna e mobile*, însă cu un text propriu, de o obscenitate indescriptibilă.

Și aceștia sunt primiți, se gândi Răutu, în saloanele siberiene...

Niciodată n-a avut o realizare mai plastică a înrâuririi sistemului de deportare asupra moravurilor și chiar a sănătății sufletești a populației băștinașe.

Și Danilov îi „utilizează“!

Abia putu scăpa de acești *Kulturträgeri*¹ panruși în primitivitatea taigalei, – sub pretextul că e așteptat la Costea Fomin.

Plecară foarte mulțumiți, „pentru ceasul petrecut în societatea distinsă“ – în fond, bucuroși că n-au fost dați afară...

Noaptea petrecură din nou la sociabilul Costea Fomin, care, de data asta însă, improvizează mai mult un „banchet de Sardanapal, cu teorii, cântece și alte divertismente“...

„Teorii“ erau puține, dar „alte divertismente“ în profuziune.

Dimineața, Răutu încă nu se dezmeticise, îi trozna capul de mahmurie, când ispravnicul – însoțit de Gavrilov – năvăli cu jandarmii în locuința pacinică a lui Polieschi.

Fu arestat, dat în judecată pentru „părăsirea samavolnică a reședinței fixate“ și pornit sub escortă îndărăt la Serghinsk.

¹ *Kulturträger* (ger.) – promotori ai culturii (n. ed.)

Cap. XIII

TRIBULAȚIUNI DE PEDAGOG

Lisaveta îl aștepta în ceardac, rezemată de pervazul ușii.

5 La salutul lui Răutu, răspunse numai cu o înclinare. Dar acesta observă o expresie de furie comprimată pe fața ei, de obicei impenetrabilă.

– Arcadie Amedeici e acasă? – întrebă el.

10 Lisaveta își smunci numai capul în sus – semnul negației la autohtonii Siberiei.

– Dar unde-i? – se îngrijoră Răutu.

Lisaveta se dezlipi de pervaz și-și pironi asupra lui ochii aprinși de o lumină aproape perversă:

15 – Cum ai plecat, a și șters-o!... De atunci n-a mai dat pe-acasă. Cred că e la... varnaca aceea...

Răutu, fără să mai intre în casă, se grăbi spre bordeiul Aculinei.

Găsi ușa zăvorită și perdelele de stambă roșie lăsate în jos.

20 La bătăile lui furibunde, nu primi multă vreme niciun răspuns.

În sfârșit, auzi zăvorul. Furtunos, năvăli înăuntru.

25 În tindă, retrasă în fund, stătea, în fața lui Aculina – numai în cămașă: un umăr căzut jos îi dezgolea sânul dur și elastic, care, provocător, își ascuțea sfârcul spre el.

Palidă, cu cearcăne la ochi, dar cu un aer de triumf, cu buzele groase, strânse într-o ușoară mișcare de ironie, Aculina aștepta.

– Unde-i Arcadie! Ce-ai făcut cu el? – țipă Răutu, 5 într-un glas neașteptat de subțire.

Aculina surâdea în tăcere și-și trăgea cămașa pe umărul gol; apoi, cu o intonație de irezistibil sarcasm, dându-se în lături ca să-i lase trecerea, grăi:

10 – A! ai venit după odorul dumitale, plodul nevovovat pe care-l dădăcești. Ia-l! Dar să-l ții, te rog, în lanțuri, că vine aici și se istovește... Uită-te în ce hal este!...

Arcadie, într-adevăr, se găsea într-o stare jalnică.

15 Pletele întretesute de fire argintii îi cădeau în dezordine pe fața-i de o paloare cadaverică. Ochii îi lăcrămau și, dezământat, în mijlocul imundeii destrăbălări a așternutului, încerca să-și acopere goliciunea cu pantalonii ținuți în față.

20 – Ce faci, nenorocitul? Nu ți-e rușine? – strigă Răutu, sufocat de duhoarea care parcă-i rămăsese ca o otrăvă în nas, încă de la orgiile lui Pavlușa Brașevan cu Pelaghia din Năpădeni.

Tartanov se așeză pe marginea patului răscolit și, îndoindu-se și mai tare, icnea de plâns.

25 Lui Răutu i se făcu milă. Se apropie de pat și-i puse mâna pe umeri.

Tartanov izbucni în hohote și, lăsându-și pantalonii căzuți pe picioarele goale, își acoperi fața, tremurând din tot trupul.

30 Răutu se întoarse spre Aculina:

– Adă apă proaspătă! – îi spuse el apăsat.

Aculina își și pusese o fustă, aruncase pe umeri o scurteică și, plecată deasupra unei străchini, își spăla, cu mișcări repezi, obrazul.

La porunca lui Răutu, își băgă îndată picioarele goale în *pimi* de păslă și, grăbită, ieși în tindă.

– Nu plânge, Arcașa! – îl mângâie înduioșat Răutu pe cap – fii om!... O să treacă... Acum scoală-te!

5 Neputincios, cu ochii umflați și cu mâinile tremurătoare, Tartanov avea nevoie de ajutorul lui Răutu ca să se îmbrace.

Aculina aduse o cofă cu apă, umplu strachina, o puse pe laviță și se dădu în lături.

10 Tartanov se spală. Aculina îi întinse în loc de ștergar o ruptură zdrențuită, dar curată. Apoi îi dete pieptenul.

Când Tartanov, spălat, pieptănat, era gata de plecare, ea îi ridică cojocul dintr-un colț și i-l puse

15 în spate. Toată scena se produse în tăcere.

Aculina îl fixa neconținut pe Răutu cu o expresie – neașteptată pe această față – de înduioșare și chiar de admirație.

20 Acesta, cam jenat, îi evita privirile, ca și indiscrețiunile încă supărătoare ale toaletei. Nu se putu însă reține și o salută la ieșire:

– Rămâi sănătoasă!

25 Cu o bucurie aprinsă o clipă în ochi, Aculina se închină adânc, dar tot fără niciun cuvânt.

Acasă, Tartanov se aruncă pe pat, cu fața spre pereți și adormi îndată. Și lungi ceasuri rămase așa, ca dus pe altă lume.

30 Lisaveta, după ce îl fulgeră la sosire cu o privire de mânie și de dispreț, robotea prin odăi, tropotind ostentativ și zvârlind cu furie lucrurile ce-i cădeau în mână.

– Lisaveta Onisimovna! – încercă s-o moaie Răutu – e un om slab, nenorocit, bolnav, nu trebuie

să ne supărăm. Dar pe viitor, dacă voi lipsi, să te ții de dânsul și să nu-l lași din casă.

5 – Ai să ții pe dulăii ăștia?... Când îi miroase a fustă, îl apucă alte cele! Și aia – știe să-și ridice coada sub nasul lui...

Răutu reluă cu energie „reeducția lui Gaspard Hauser“. Aproape nu se despărțea de Tartanov. Fără să-și permită vreo aluzie la penibilul incident, căuta să-i ridice moralul, să-i inspire încredere în sine, să-i

10 ocupe mintea, să-l intereseze la ce se petrece în lume. Luase obiceiul ca, la fiecare sosire a jurnalelor cu „ocazie“, să-i încredințeze aranjarea lor după dată. Apoi, le citeau împreună, le comentau, – adică le comenta Răutu, deși, câteodată, constata cu durere că

15 Tartanov, cu toată bunăvoința arătată, adormea.

Lisaveta, bodogănită și încruntată, îl ajuta totuși foarte mult, cerând mereu lui Tartanov ajutor la micile treburi de gospodărie.

20 Și, cu o uimitoare pătrundere psihologică, se făcea că se interesează și ea de ce spun ziarile; și-l întreba: ba ce se petrece, cum auzise ea în trecut, cu *duhoborii* în America; ba cu minerii din Australia și chiar cu greviștii din Anglia sau din Franța.

25 Sfortările lui dădeau adesea greș; dar Răutu nu se descuraja; mai cu seamă că putea constata, totuși, progrese necontestate.

30 „Gaspard Hauser“ se atașa vădit din ce în ce mai mult de pedagogul său, care se simțea fericit că, și atunci când nu-i putea da mai multă atenție pupilului, acesta, stând întins pe pat, îi urmărea fiecare mișcare cu drag.

Toată iarna Răutu aproape nu putea ieși în stradă sau în primblare la marginea satului spre peisajul de munți, fără să fi întâlnit pe Aculina.

Legată cu un tulpan roș pe cap, cu cojocul ei de o curățenie îndoielnică, de sub care apăreau niște enorme ciubote de pâslă, ea nu putea inspira o idee de grație și mai puțin de eleganță și de cochetărie.

5 Și cu toate acestea, în privirile ei, în mișcarea gurii, într-o roșeață ce-i apărea subit în față, în ondula-rea trupului său, în salutul ei tăcut, se simțea că ea nu trece indiferentă pe lângă Răutu.

10 Prin insesizabilul atitudinii ei, îi sugera lui Răutu ceva negrăit, dar înțeles...

Într-o seară, rezemat de poarta țarinei, Răutu urmărea jocul de lumini roșii, viorii, portocalii, albastre – care, aruncate de soarele ce se afunda peste creasta lor, se resfrângeau în vârfulurile imaculate, ca
15 și printre copacii ce-și profilau siluetele negre pe zăpada dimprejur.

Deodată, auzi o exclamație de la spate:

– Frumos e, boierule!

Era Aculina.

20 Răutu tăcu.

Zâmbind ușor și parcă rușinată, ea lăsă ochii în pământ:

– Ce face Arcadie Amedeici, boierule? Acum e mai bine?... S-a mai cumițit?...

25 Și-n ochi, și-n surâs îi licări parcă o nuanță de cinism.

– E bine, mulțumesc! – răspunse Răutu sec.

Se întoarce și plecă, mirat de iritarea ce o resimți.

Îl aștepta, în seara aceea, și o altă surpriză: vizita
30 lui Spirca Varnacul, care își oferii serviciile, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic între ei...

Oficiul poștal cel mai apropiat găsindu-se la sute de verste, iar „ocaziile“ oficioase fiind rare și neinspirând încredere, Răutu nu putea dispregui aceste servicii.

Lisaveta se cam încrunta la fiecare vizită a lui Spirca – și, mai ales, după ce mai trăsesese cu urechea la ce spune.

5 Dar, ca adevărat varnac, trecea pe lângă „cealdoncă“ zgomotos și cu sfidare, bravând manifestările ei de antipatie.

Intrând în cameră, Spirca se închina întâi spre colțul unde atârnavu fotografiile mari ale lui Immanuel Kant și Jean-Jacques Rousseau și unde ar fi trebuit să
10 se găsească icoanele; apoi saluta adânc pe Răutu, dădea prietenește din cap către Tartanov și, cu o voce ostentativ răsunătoare, își modula „complimentul“:

– Multă sănătate, boieri dumneavoastră! Am venit să întreb dacă nu aveți vreo nevoie de Spirca.
15 Hihih! – chicoti el subțire și pe nas. Spirca e aici și colo. Spirca e bun pretutindeni și la orice ceas! Ohoho! Mă uit eu la dumneavoastră cum trăiți aici. Icoane n-aveți, dar parcă sunteți călugări. Hihih! chiar Arcadie *Midici* a uitat de Aculina! Hihih! Se pot găsi și mai bune decât Aculina! – făcu el din ochi; apoi, trecând subit la un ton grav: – Aveți vreo poruncă, Ivan Egorici? Am un prietenuş care pleacă spre Karatuz. De acolo poate răzbate sau trimite cu altcineva la Minusinsk ori în altă parte, unde trebuie...

25 Lisaveta cam avea dreptate să se încrunte...

Răutu reuși să lege și câteva cunoștințe cu „authtonii“, – mai mult din interes pentru psihologia specifică a acestor „țărani sături“.

30 Legendele ce s-au creat în jurul său le inspirau o vie curiozitate, dar și neîncredere.

Un om care, după cât se pare, nu e dintre „ăia cu nădragii rupți la spate“; primește mai în fiecare lună

bani de acasă, și bani mulți, nu-i cheltuiește, dar nu-i zgârcit, – are mână spartă; toată noapte vrăjește, nu se știe ce, la lumină, casa-i plină de niște cărțăloage mai groase ca evanghelia popii, scrise – zice învățătorul – în fel de fel de limbi, cu fel de fel de buchii; nu bea; după femei nu umblă – nici după femei măcar nu umblă! – Nu-i lucru curat!...

– Falalei Falaleici! – întrebă Răutu, de pildă, un gospodar solid, burtos ca un poloboc, larg și roș la față ca un samovar bine frecat, aureolat cu o barbă în culoarea morcovului, cu ochii mici șireți – Falalei Falaleici, ai multe semănături anul acesta?

– De!... Avem și noi câteva, – răspunse Falalei Falaleici, neașteptat de pițigăiat pentru volumul său. Avem, avem... Dar poate ești dornic și dumneata, Egorici, să cumperi ceva?

– Nu, Falalei Falaleici! Dar așa, aș vrea să știu și eu cum merge gospodăria pe aici.

– Așa! Înțelegem... Poate vrei și dumneata să durezi aici o gospodărie? Avem o zaimcă, o zvârlitură de băț de la marginea satului. Am lăsa-o și ieftin... Avem multe, – își respira, cu gravitate, perii roșii din barbă Falalei Falaleici.

– Nu, Falalei Falaleici, nu mă gândesc la gospodărie. Eu am altă treabă.

– Așa!... Tot cu cărțile... Dar ce scrie în cărțile cele? Viața sfinților sau alte pisanii bisericești? De, oameni învățați... Este și pe la noi un țăran de-ai noștri, îi tare citit. Eliseev, Inochentie Fedulici îl cheamă. Scrie și el cărți și scrisori la boieri mari, la ghegeneral, la prinți și grafi. Îi strașnic de citit, – dar numai în cărți bisericești. Nu vrea să știe de cele diavolești... Ați auzit, poate?...

– Eliseev? Am citit ce scrie despre dânsul contele Lev Tolstoi – mare scriitor –, dar n-am știut că-i de pe aici.

– Ba cum nu! E aproape, – cam vreo sută cincizeci, două sute de verste. Vine câteodată și pe la noi. Are o fină măritată la Serghinsk, crescută de el, – și Falalei Falaleici îndată începu să-și lătească rotundul de aramă cu un surâs de dublu înțeles. O ajută mult, că e cu stare; a ajutat-o chiar cu bărbatul ei, să caute peste munți piei ieftine. Au făcut bune parale. De! Evanghelie, Evanghelie... Om sfânt, dar lumea zicea multe... Naș, naș... dar o dată vede nașul pe fina lui fără cămașă. Dar dumneata Ivan Egorici, numai așa, cu cărți și iar cu cărți? – și ochii îi strecurară lucriri libidinoase – n-ai de gând să durezi o căsnicie?... sau de! – omu-i om și carnea-i carne... Și dumneata oare, cu adevărat, cum spun Spirca și Lisaveta, – ni-ni? – Ca și *chitaiul* nostru?

Răutu nu răspunse.

Conversația cu Falalei Falaleici era tipică pentru încercările lui de a intra în contact cu consătenii.

Pe urma lor, ajunse numai un obiect de curiozitate și pentru partea femeiască a Serghinskului.

Femeile măritate, când îl întâlneau, aproape îi râdeau în față și-și dădeau cu cotul.

Fetele își lăsau ochii în jos, dar săltau din șolduri.

O femeiușcă obraznică și cărnă se opri odată în fața porțiței, când Răutu stătea acolo, și – cu capul aruncat cu sfidare îndărăt, scărpinându-și șoldul – interpelă pe Lisaveta din cerdac:

– Țață Lisaveta! îi faci prișnițe reci la... burtă? ori l-ai ciopârțit?... Și, țâșnind în chicote, porni cu mâinile în șolduri, bătând în batjocură zăpada uliței cu ciubotele ei de păsă.

Cap. XIV

PROFETUL

După ce aflase că se găsește în apropiere, pe Răutu îl interesa foarte mult „profetul“ Eliseev, proclamat genial de însuși Lev Tolstoi.

Spre marea lui bucurie, în toiu iernii, într-o zi luminoasă și relativ caldă, apăru în camera lui un uriaș, cu o largă șubă de blană de lup în spinare, care-l făcea să pară și mai enorm, – un om în vârstă, cu o lungă barbă de apostol, albă, imaculată, dar cu o față rumenă și cu vii și pătrunzători ochi albaștri.

– Să trăiești, Ivan Egorici! Iată-mă-s, – declară el prietenește – Eliseev! Am venit să-ți fiu musafir, mă primești? Am auzit că vrei să mă cunoști; și eu am dorit, de asemenea. Mi-a vorbit despre tine domnul Casianov, vraciul de vite din Minusinsk, care mi-a căutat o iapă, și doamna Culiceeva, Maria Ivanovna, care șade nu tocmai departe de noi – la Sușa...

Și pe când vorbea, se dezbrăca de blănuri și le așeza tacticos într-un colț, pe laviță.

Încântat, Răutu – ca să respecte obiceiul pământului – comandă Lisavetei samovarul și trimise pe Tartanov după un „ștof“ de rachiu.

– Bine ai venit, Inochentie Fedulici! – îl pofti el pe musafir la masă. Îmi pare foarte bine. Ai venit pentru multă vreme pe la noi, la Serghinsk?

– Să văd! Am aici o fină. Bărbatul ei, Ivan Timofeici – îl cunoști? – vrea să dureze la Serghinsk o tăbăcărie. Suntem aici aproape de graniță și peste munți se găesc piei ieftine. Au umblat chiar adineauri pe acolo cu nevastă-sa. Au cumpărat foarte bine.

– Au fost peste graniță? Se poate trece pe aici? – se miră Răutu.

– De, granița!... Cine o păzește aici? Le-am scos și eu pașapoarte, ca să fie în regulă, dar mare nevoie n-a fost. Am venit și eu mai mult pentru sfat, ca om bătrân, că treburi nu mai fac. Mă țin mai mult de cele sfinte și mă gândesc la sufletul meu. N-am doar să calc pământul un veac.

Stând la ceai, cu toate accesoriile ospitalității siberiene, Răutu încercă să-l descoase pe acest filosof rustic.

– Știi, Inochentie Fedulici? Am citit despre dumneata la Lev Nicolaevici Tolstoi. Și-mi pare bine să fac cunoștință tocmai aici, în fundul Siberiei, cu un ucenic al lui Tolstoi.

Eliseev, – care, până în momentul acesta, bea ceai ținându-și tacticos farfurioara cu cele cinci degete respirate ale dreptei, iar cu stânga ducând la gură bucățica minusculă de zahăr, din care mușca câte o fărâmiță la fiecare două-trei înghițituri, – auzind aceste cuvinte, își puse farfurioara pe masă și începu să rădă cu zgomot:

– Hohoho! Eu, ucenic al lui Tolstoi! Hohoho! Tolstoi ar avea multe de învățat de la mine, frățioare! Numai să-i ajungă capul. Hehehe!

– Dar, Inochentie Fedulici, Tolstoi este un om mare, un scriitor slăvit în lumea întreagă, – toți ochii sunt ațintiți asupra lui.

– Hehehe! nu e greu să fie ochii ațintiți asupra lui! Când pe un șleah mare merge mulțimea de mii și mii de drumeți și un trăznit apucă razna peste câmp, toată lumea îl vede și-și ațintește privirile asupra lui. Dar pe cel ce merge în frunte, ducând mulțimea asta pe drumul cel larg, cine-l poate vedea? Numai cei din două-trei rânduri din față. He, frățioare, Tolstoi e ăla care a apucat peste câmp, iar eu merg în frunte și cei mulți nici nu mă văd, nici nu mă aud. Dar în sufletul lor și în mintea lor e cugetul și gândul meu. Așa-i, frățioare! să mă crezi!...

Și apucă din nou, tacticos, ceașca cu ceai și bucățica de zahăr, din care mușcă cu dinții lui albi, întregi.

Răutu îl privea cu uimire. Nu se aștepta la această siguranță liniștită și încredere în sine.

– Și care este cugetul și gândul dumitale, Inochentie Fedulici?

– Aceleași pe care le-a avut și Christ, și proorocii, și alți oameni mari și sfinți din alte neamuri. Tolstoi mi-a scris despre unul, la care se închină și soyoții de aici – Buddha, și mai știu eu cum îl cheamă. Dar prin acel cuget și gând trăiește omenirea. Iar când se rățește și le uită, e mare alean...

„Nostalgie“! – se gândi Răutu.

– Până ce i se face milă lui Dumnezeu, – urmă Eliseev. Își trimite Dumnezeu un sol să-i ducă iarăși pe drumul cel larg și drept.

– Dar care-i cugetul și gândul, Inochentie Fedulici? Și care e drumul? Eu tot nu înțeleg.

– Hehehe! De unde să înțelegi? Mă uit la cărțuliile astea ale tale, scrise în toate limbile. Cum vrei să mai înțelegi ceva, dacă ele îți întunecă capul, cum l-au zăpăcit și pe Tolstoi? E o singură carte, frățioare, – una singură, fântână a înțelepciunii, – Sfânta Scriptură

și, mai cu seamă, *Otcrovenia* Sfântului Ion Apostolul – *Apocalipsa*, cum îi ziceți voi. Ai citit-o? Ai rumegat-o bine?

– De citit, am citit-o, Inochentie Fedulici. Dar mărturisesc că prea mult de rumegat n-am rumegat-o. Să-mi spui însă dumneata cugetul și gândul...

– Numai să le pătrunzi, frățioare! Gândul este: unul e Dumnezeu, și în toate e Dumnezeu, și toți sunt în Dumnezeu, Dumnezeu e totul, – toate din totul răsar, și în totul se topesc. Ai înțeles? Țasta e gândul, – iar cugetul este: nu e altă fericire pe pământ decât cea din sufletul tău, când mergi pe calea cea dreaptă, după porunca lui Dumnezeu. Tot ce-i pe deasupra e numai amăgire. Ai înțeles?

– Cum sunt toate numai în cuget și în gând, Inochentie Fedulici? Dar orânduiala vieții, legi drepte, frăție și dreptate între oameni? – Orânduiala proastă strică și gândul, și cugetul...

– Ehehei! Dacă mintea ți-e întunecată de cărțulii!... Orice orânduială omenească, fără cuget curat și gândul cel drept, duce la pierzanie.

– Ei! – încercă Răutu – dacă dumneata nu cunoști decât o singură carte, cum vrei să știi ce-i în celelalte, chiar despre rânduială? Ai auzit de socialism?

– Auzit, auzit, frățioare! Cum să nu aud, dacă cei din tagma voastră, atâta puhoi se abate prin Siberia. Dar așa, balalai-talalai-tararai, – ca moara stricată. Numai la față spumegă, dar în adânc nu prinde nimica.

– Ei, iată, Inochentie Fedulici! Am aici o cărțuție scrisă de un american – Bellamy se numește –, care vorbește despre orânduiala dreaptă, cum socoate el că va fi întocmită odată și odată. Ce faci astă seară? Vrei s-o citești?

– Îi pe rusește? – întrebă cu bănuială Eliseev.

- Pe rusește.
- E groasă?
- Nu, iacă-tă, cam de un deget.
- De! să mi-o dai, poate mă voi învrednici...

5 Răutu a așteptat cu nerăbdare aprecierile apostolului siberian.

Utopistul american își construiește toată schema de renovare socială pe baza serviciului obligator de muncă pentru timp de douăzeci și patru de ani, care
10 începe la majorat, după sfârșitul învățământului obligator. Pe de altă parte, raporturile de familie s-ar întemeia în societatea viitoare pe o desăvârșită libertate, fără niciun formalism.

15 Peste vreo două zile, Inochentie Fedulici năvăli din nou în camera lui Răutu, începând să șuiere:

– Fiu, fiu, fiu! Mare procopseală și americanul tău, Ivan Egorici! Ia, un prostănac să mă crezi! Ia pe un copil și-i bate capul până la douăzeci și unu de ani la școală, apoi îl bagă în jug și-l ține până la patruzeci
20 și cincisprezece ani și atunci când îi îmbătrânit, îi spune: ești slobod, – s-o duci în chef și bucurie, frățioare! Ce chef, frate, când începe să curgă nisipul dintr-însul? Când omul e în putere și-i dor de viață, la douăzeci și unu de ani, atunci bagă-l, bre, în fabrică, ține-l,
25 mă, în cazarmă, – iar când se hodorogeste, atunci îi slobod. Un prostănac, să mă crezi, frățioare! Apoi și cu partea femeiască, iar nu-i bine! Să-și arunce cu toatele poalele peste cap, după cum le trăznește? De, păcatul ne pândește. Și cu toată legea și blagoslovenia bisericească, dracul își face treaba. Dar dacă
30 încă și spui: dă-i năvală? Apoi, frățioare, și acuma joacă toporul și *livorverul*! Dar rânduiala prostănacului tău are să stingă patima din inima omului? Ori să

moaie aleanul la femei? Hehehei, frățioare! Înțelegi că, fără cuget și gând, degeaba-i toată rânduiala?!
Răutu n-a mai discutat.

– Multă sănătate, puiule! Dacă ai s-o vezi ori ai
5 să-i scrii Mariei Ivanovna, – multă închinăciune din parte-mi. Ia, asta-i femeie, frățioare! Un milion de femei în fiecare firicel din ea! Păcat că se usucă aici în Siberia, – și cu molăul cela de bărbatu-său.

Cap. XV
„CHITAIUL“

Lisaveta își dădea multă silință să țină în ordine rufăria chiriașilor.

5 Dar Răutu nu-și putea explica de ce mai cu seamă cămășile lor nu păreau prea curate și erau întotdeauna mototolite.

Odată, când îi aduse chiar o cămașă arsă, se hotărî să caute un remediu.

10 Prietenii cumpărau adesea zahăr în cristaluri de la prăvălia chinezească a lui Fu-Yun-Ping.

Acesta era singurul locuitor chinez al Serghinskului, dacă nu socotim și pe tânărul său slujitor, Ciu-Li-Siang.

15 Lumea se deprinsese cu el și-l accepta așa cum era.

Personalitatea lui însă atrăgea atențiunea nu numai prin trăsăturile mongolice ale feței și printr-un port original: coadă, un fel de halat albastru și papuci cu talpă de pâslă albă groasă.

20 Dar și prin felul lui de trai părea învelit în taină: apăsarea și dispărarea subită, fără ca cineva să știe dacă este sau nu este în sat. Și când dispărarea, prăvălia lui rămânea închisă, casa încuiată, cu ferestrele astupate, – și la bătaie nu răspundea nimeni, – evident că se ducea împreună cu slujitorul.

25 Cu greu se putea înțelege cum își mai putea duce negoțul în aceste condițiuni.

Dar și când era în sat, nici nu știa cum deodată îl găseai la spate și cum se mistifica, când vroiai să-i pui vreo întrebare.

Vorbea întotdeauna foarte încet, într-un limbaj pitoresc prin schimonosirile neașteptate ale limbii ruse: nu numai că, neputând pronunța consoana *r*, spunea, de pildă, *lus* și *Selghinsk*, dar recurgea și la întorsături abracadabrante.

Ceea ce îl distingea însă, mai cu seamă, era extrema lui politeță și, în același timp, – dacă se poate spune așa – impenetrabilitatea lui.

Politeța lui nu se dezmințea niciodată.

Chiar atunci când vreun bețivan îl înjura sau îl bombardă cu pietre, nu lipsea să salute de trei ori, la fiecare sudalmă și fiecare piatră zvârlită:

– Sănătate tale, onolat dumisol!

Iar impenetrabilitatea lui îi inspira câteodată lui Răutu o adevărată teroare.

20 Cu toată eticheta lui nestrămutată, minuțioasă și nuanțată, când îl priveai în ochii lui negri, cu care te fixa rigid și fără clipire, niciodată nu se putea stabili măcar acel curent de simpatie, de pătrundere reciprocă, pe care o poți avea și cu un dobitoc, cu un câne sau cu un cal favorit: era tot așa de străin și depărtat de tine, cum este un gândac sau chiar o blană de animal împăiat, cu ochi de sticlă.

30 Suferind din cauza stării nesatisfăcătoare a rufelor sale, Răutu își aduse aminte, din citirile lui, că ocupația principală a chinezilor din San Francisco este spălatul rufelor.

Se hotărî, deci, să-l încerce pe Fu-Yun-Ping, al cărui port era întotdeauna foarte curat.

Îi deschise ușa însuși Fu-Yun-Ping, care imediat își și începu salutările sacramentale:

– Salbun (seară bună), dom Leut.

Un pas îndărăt și o nouă salutare până la pământ:

– Plag meu trecut, e male stăpân...

Încă un pas și alte trei ploconeli:

5 – Nevlednic plimile male și dlag mosafil, – stăpân, eu slugă.

Și trecând pragul camerei de alături:

– Pofțiți, stăpân, gustale!...

10 La bătaia lui din palme, apăru în cameră și tânărul slujitor Ciu-Li-Siang, în care Răutu însă recunoscu, uimit, fără doar și poate, o tânără femeie.

Atunci înțelese pentru ce Fu-Yun-Ping putea duce viața *ni-ni*, cum se exprimase onorabilul Falalei Falaleici.

15 Era de mirare însă că, după atâția ani, de când Fu-Yun-Ping apăruse în Serghinsk, nimeni încă nu aflase adevărul!

E caracteristic pentru impenetrabilitatea chinezului.

20 Chiar cel mai minuțios și fidel cronicar s-ar fi obosit de a reproduce exact, cu toate fasoanele și ploconelile, conversația ce urmase între Fu-Yun-Ping și oaspetele său.

25 Trebuie să ne mulțumim cu un rezumat aproximativ.

Lămurindu-și scopul venirii, Răutu fu asigurat: că este absolut stăpân nu numai pe averea, dar și pe viața lui Fu-Yun-Ping și chiar a lui Ciu-Li-Siang; că nu există jertfă pe care ei n-ar aduce-o numai ca să facă un cât de mic serviciu stăpânului lor Ivan
30 Leut; că simplul surâs al lui Ivan Leut este pentru el, Fu-Yun-Ping, mai luminos decât însuși soarele și toate planetele și toate stelele cerului; – dar că nevrednicile lui mâni nu se pot ferici de a spăla și călca

rufele ilustrului, marelui și învățatului său stăpân Ivan Leut.

5 Și, în același timp, între nenumăratele închinăciuni, nici cea mai ușoară tremurare de surâs nu-i lumina fața și în ochii lui negri, fixați asupra lui Răutu fără clipire, nu licări nicio scânteiere de simpatie sau înțelegere.

Plecând, Răutu se gândi, fără voie, la caracterul și la destinul acestei rase misterioase.

10 Pe când se afla încă într-un sat de lângă Nijne-Udinsk, Răutu a avut prilejul să observe, la lucrările de terasament pentru viitorul transsiberian, atitudini atât de caracteristice pentru reprezentanții diferitelor rase, care erau angajați la aceste lucrări.

15 Masa lucrătorilor o formau chinezii, în cea mai mare parte – oameni înalți și care păreau robuști. Cu toate acestea, munca lor era de vreo trei ori mai puțin spornică decât a lucrătorilor ruși, care nu sunt nici ei muncitori faimoși.

20 Japonezii, de cele mai multe ori oameni mici și slabi, aproape pitici, erau în regulă generală întrebunțați ca supraveghetori, contramaștri și picheri.

O scenă care se gravă în memoria lui Răutu îi dădu mult de gândit; și mai târziu îi putea explica numeroasele evenimente din istoria Extremului Orient.

Era o sâmbătă, zi de socoteli și de plăți.

25 Între un grup de vreo treizeci, patruzeci de lucrători chinezi și un supraveghetor japonez se născu o discuție, – fie pentru numărarea zilelor de lucru, fie pentru calculul salariului convenit.

Japonezul gesticula mânios și striga strident cât îl ținea gura. Chinezii, nemișcați, parcă cântau tân-
guindu-se îndărătnic, în aceeași notă nazală.

În sfârșit, japonezul se înfurie, sări în sus, ca să poată ajunge până la obrazul namilei ce-i stătea în față, și-i plesni o palmă răsunătoare, – o dată, de două ori, de trei ori, apoi, ca o veveriță, săltă spre o altă namilă, spre a treia, a patra...

Și deodată, toată turma aceasta de namile chinezești porni în fugă năprasnică, ferindu-și cu mânilor obrazul de lovituri; iar piticul japonez alerga țipând după ei, sărind când în spatele unuia, când în al altuia...

10 Ce-i asta ?

Lipsă de resort sufletesc ? Fire pacifică, incapabilă de manifestări violente ? Dispreț pentru interese materiale ? Resemnarea în fața violenței și a exploatării ?

Cine poate ști?...

15 Trebuie să simtă și ei vreo nostalgie de ideal...

Cap. XVI

ACULINA

După insuccesul încercării cu „chitaiul“, Răutu se gândi să se adreseze direct Lisavetei.

5 Se apropie de ea cu oarecare timiditate și începu pe departe:

– Lisaveta Onisimovna, nu-ți este prea greu, cu toată gospodăria, să mai speli încă și rufele noastre ? Lisaveta îndată își ciuli urechile:

10 – Ce ? nu-ți place cum sunt spălate ?

– Nu ! de ce ? Cum nu ? – nu știa cum s-o întoarce, ca să nu o supere. Sunt bine spălate. Dar nu știi de ce sunt cam motolite și de aceea par mai puțin curate. Poate nu sunt călcate bine ?

15 Lisaveta părea grozav de mâhnită.

După ce stătu un pic rezemată de pervazul ușii, în poza ei favorită, cu mânilor împreunate sub șort, unde, în clipe de emoție, le agita febril, se întoarce și dispăru pe ușă; reveni însă îndată cu un enorm fier de călcat și cu o cămașă arsă, în petice:

20 – Iată, Ivan Egorici ! Am mai ars una ! Ce să fac ? – se jălu ea – nu știi să calc ! Nimeni nu știe la noi. Noi numai ne învălătucim rufe, le trecem sub vâlătuc. M-am milogit pentru fierul acesta la Nastasia
25 Carpovna, care-l are de la *șpehturul* – cine o fi și acela ? – care a stat pe aici acum vreo șapte ani o vară,

cu nevastă-sa. Aceea îi călca, ea însăși, cămășile, – albe, albe! La plecare și-a uitat fierul aici. Dar noi nu putem...

Pe când vorbea așa, intră în cameră, zgomotos ca întotdeauna, Spirca Varnacul. El își lăți încă mutra, rânjind răutăcios, și interveni:

– Cum să calci? Cine să poată călca în sălbătăciunea aceasta? Arde nu numai rufele, dar se arde, se face friptură el însuși!...

Lisaveta își vârî repede mâna stângă sub șort. Și astfel Răutu băgă de seamă că era bandajată.

– Țsta-i un lucru boieresc! – continuă Spirca – pentru boieri – *prima* –, mă înțelege? E lipsă aici de o spălătoareasă subțire – *caniac* trei steluțe! – care să știe să dea și cu crohmal, mă înțelege? Aici, în prăpădenia asta, numai doar Aculina s-ar pricepe. Aia a călcat și pentru ghegenerali, și pentru prinți... pentru toți boierii mari, – mă-nțelege?

Răutu nu dădu multă atenție acestor vorbe, dar chiar a doua zi se trezi în casă cu Aculina.

Oprită modest în prag, potrivit-și numai ușor cu o mână sau alta părul sub tulpan, îl salută, fără să-l privească:

– Să trăiți, boierule! Mi-a spus Spirca că ați avea nevoie de o spălătoareasă. Eu am mai spălat pentru dumneavoastră, la Tiumen. Ați fost mulțumit atunci. Numai să am fierul, aș putea să vă servesc și acum... și – adăugi cu înțeles – aș câștiga și eu un ban...

Răutu auzi pe Lisaveta trântind furios ustensi-
lele ei în camera de alături.

După o scurtă ezitare, îi zise:

– Țți mulțumesc, Aculina, dar și Lisaveta ne servește bine, și fără fier de călcat. De ce să o supăr?...
Ustensilele Lisavetei tăcură.

– Să trăiți! – răspunse Aculina resemnată. Am crezut...

Aruncă, sfioasă, câteva priviri împrejur, oftă, se înclină și plecă, tot îndreptându-și discret părul sub tulpan.

Răutu crezu incidentul închis.

O împrejurare neașteptată însă îl readuse la ordinea zilei.

După Crăciun, descălecă la Serghinsk Boleslaw Stadnicki – fost student în Varșovia, arestat cu prilejul prăbușirii partidului polonez „*Proletariatul*” și deportat, „pe cale administrativă”, în Siberia Orientală.

Mititel, tinerel – abia trecuse de douăzeci de ani –, frumușel, rotunjel la față, cu părul castaniu deschis, aproape blond, lipit lucios de craniu, tăiat just în două de o cărare inimitabilă, părea, și după călătoria cu *etapa* pe drumurile Siberiei, abia scos din cutie – spălațel și curățel.

Ca un simptom al vremurilor, profesia un marxism ortodox, feroce și intransigent, – care se potrivea cam rău cu ochii lui căprui, nevinovați, cu gulerul lui înalt, rigid amidonat, cu cutele impecabile ale pantalonilor, cu toate manierele lui de băiețel de familie, bine crescut și delicat.

Aspectul, dar mai cu seamă bagajele lui, îndată au inspirat respect unor oameni atât de aprigi la câștig, cum erau cetățenii Serghinskului.

Astfel, problema locuinței fu relativ ușor rezolvită, deși Stadnicki, în cursul peregrinațiilor sale până la locul de destinație, prins de oroarea ploșnițelor, punea o condiție imposibilă: lipsa acestor insecte, fără de care, pentru siberieni, nici nu poate fi un culcuș confortabil și plăcut.

Însuși venerabilul Falalei Falaleici Cartuzov, binevoii să anunțe cu vocea-i pițigăiată, mângâindu-și sărmele bărbiei și întrebuițând peste tot pluralul, ca suveranii:

5 – De! Sunt, cum se vede, oameni cinstiți. Avem o căsuță în ogradă – nouă nouă...

Stadnicki a fost larg – nici n-a discutat condițiunile.

Prima complicație se ivi când Fevronia Luchianovna îi aduse rufele spălate.

10 Bietul pan Stadnicki, pentru care cămașa amidonată părea un suport indispensabil pentru corp și suflet, era exasperat.

Ceru imediat să fie angajată o spălătoreasă „ca oamenii”.

15 Și după laborioase tratative și variate combinații preliminare – expediția lui Spirca la Karatuz după amidon, sineală, săpun *prima* și alte ingrediente; depozitarea Lisavetei de fierul acaparată; închirierea susnumitului fier de la Nastasia Carpovna; angajarea Aculinei –, pan Boleslaw Stadnicki se simți, în
20 sfârșit, la adăpostul decăderii morale și fizice, – putând apărea într-o cămașă imaculată ca piscurile Montblancului și rigidă ca ghețarele polare.

25 Răutu își aruncă fără voie o privire la mânecile cămășei sale.

Nu spuse niciun cuvânt, dar în cămăruța Lisavetei și în bucătărie două zile vâjâi furtuna.

Apoi Lisaveta capitulă.

30 Intrând în camera lui Răutu cu bocceaua de rufe, o aruncă jos și-și puse ultimatumul:

– Nu mai spăl! Să vie... aceea, dar să nu se fasoalească în fața mea, că-i crap scârnaviei botul...

Aculina apăru astfel din nou în casa lui Răutu.

5 Se ținea modestă, – căuta vădit să îmbuneze pe Lisaveta, adresându-i-se cu multă smerenie; dar chiar în tonul glasului, în siguranța discretă a gesturilor, își trăda simțul de triumf.

La început, Răutu aproape nu băga în seamă această apariție. Aculina, în aparență, nu-și schimbă atitudinea.

10 Numai venea mai des să ceară lămuriri, să sugereze necesitatea de renovare sau de complectare a rufăriei.

Din când în când, gășind că o piesă sau alta are nevoie de o reparație urgentă, care îi scăpase din vedere înainte, își lăsa cojocelul, se descălța de ciubotele de pâslă și, așezată cu simplitate pe scaun, se
15 apuca să coase, să cârpească, să netezească. Câteodată, constatând că-i lipsește lui Răutu un nasture de la haină sau că mâneca e descusută sau vesta pătată, îi atrăgea atenția cu oarecare familiaritate, care părea foarte naturală în situația aceasta; și, fără fa-
20 soane, îl dezbrăca de haina cu defect pentru a o pune, pe loc, în ordine.

Era dar silită să treacă adesea în apropierea lui Răutu și nu se putea feri chiar întotdeauna de ușoare coliziuni sau de atingeri.

25 Răutu respira astfel mereu odoarea animală a acestui trup viguros, pe care ajunsese să o simtă îndată ce intra în tindă. Și cu greu se putea apăra de vi-ziunea micilor neglijențe ale îmbrăcăminții rustice.

30 Aculina aproape că nu se uita la Tartanov, iar acesta, de o bucată de vreme, părăsea ostentativ camera lui Răutu îndată ce Aculina îl găsea acolo.

Dar Răutu se surprindea, supraveghindu-l cu un sentiment ciudat de curiozitate maladivă și de iritație.

Între ei nu vorbeau niciodată despre Aculina.

Răutu începu să se înspăimânte de ceea ce descoperea în sufletul său.

Noaptea avea tot mai des coșmaruri și visuri urâte, viziuni odioase, de care nici nu îndrăzneă să-și aducă aminte, pentru că găsea în ele cu oroare, împletite în procesiuni lubrice, icoanele tuturor femeilor care îi opriseră vreodată atențiunea.

Se credea foarte vinovat, se disprețuia, se acuza de monstruoase perversități ale simțurilor.

Tot rigorismul firii lui era exasperat de el însuși.

Citirile nu-i mai dădeau satisfacția de altădată, simțea ca o povară și apropierea de Tartanov și chiar de nevinovatul pan Stadnicki.

Căuta uitarea de sine în oboseala lungilor primblări în umbra pădurilor dimprejur.

Cu primăvara care trecu repede la arșița de vară, situația se agravă.

Răutu, scârbit și rușinat, nu se putu opri totuși de a detalia pe toate femeile și fetele pe lângă care trecea; le spiona fiecare fluturare de fustă, fiecare cută sau ruptură de cămașă. Fiecare petec de nud descoperit îi tăia respirația.

Dar mai cu seamă îl obseda figura Aculinei. Imaginația lui se concentra asupra fiecărui detaliu din silueta ei.

Era mai cu seamă dominat, ca de o vedenie, de amintirea momentului când o întrezărise atunci cu Tartanov, desculță, despletită, cu umărul cămeșei căzut jos, dezgolind un sân dur și elastic, care își ascuțea provocator sfârcul spre el.

Noaptea se deștepta transpirat, bolnav, stors de puteri.

Într-o după-amiază, bătrâna Lisaveta, neagră și uscată ca o scrumbie afumată – tot ce poate fi mai discordant cu sugestia de feminitate – , spăla în curte niște petece, plecată, cu poalele suflecate, asupra albiei prea jos așezate.

Răutu se trezi urmărind cu încordare evoluțiile marginii de fustă deasupra picioarelor ei...

Îngrozit, fugi spre casă.

Pe scară, întâlni pe Aculina, care venea, ca o cariatidă, cu un coș de rufe pe cap.

Brutal îi strigă:

– Pleacă de aici! Pleacă îndată! Ce te tot târâi pe aici?...

Se încuiă în cameră.

Peste puțin, văzu pe Aculina trecând sub fereastră, fără coș, însoțită de Lisaveta, care o petrecea până la portiță, după un scurt și vădit prietenesc schimb de vorbe, Aculina plecă, săltându-și soldurile și bătând cu ghetele noi pământul încă neprăfuit de arșiță.

Pe înserate, Răutu se furișă din cameră, fugind de întâlnirea cu Lisaveta, Stadnicki și, mai cu seamă, Tartanov, – și se îndreptă pe cărarușa din dosul caselor spre bordeiul Aculinei.

Aceasta îl zări de departe și, parcă prevenită, lăasă perdelele, deschise ușa și, retrasă în fundul tindei, îl aștepta.

Răutu însă nu se opri în tindă, ci sărind peste pragul mizerabilei odăițe, în care trona un pat larg și solid, începu să se învârtă lent pe loc și să se pipăie, ca și cum nu putea crede că el, Ion Răutu din Năpădeni, se găsește într-adevăr în această vizuină.

Nu știa dacă Aculina îl urmase, nu o căuta cu privire, iar ea nu dădea niciun semn de apropiere.

Totul încremeni în așteptarea a ceva odios, dar inevitabil.

Arterele îi pulsau cu violență.

Un glas străin, pornit însă de undeva din el, porunci răgușit:

– Dezbracă-te.

Mânilor lui Răutu îi tremurau când începu să se îmbrace.

Aculina încercă, timid, să-l ajute, – fără să se uite la el, și fugind ea însăși de privirile lui.

N-a cunoscut niciodată îmbrățișări mai reci, mai lipsite de pasiune, mai „caste“...

Simți totuși un nemărginit dezgust – dezgustul de sine.

15 Aruncă o „bumașcă“ în pat, fără să se uite...

La ușă, un moment, nu îndrăzni să-și scoată capul afară.

Porni drept spre taiga, fără să mai intre în sat.

20 Și, lungi ceasuri, a stat întins cu fața spre cer, – pustiit de orice gândire și simțire.

Rămase, ca niciodată, insensibil la feeria și mistica bolții înstelate...

A doua zi, porunci, pe neașteptate, Lisavetei să reia spălatul rufelor pentru el și pentru Tartanov...

25 Din acest moment, Răutu trăi sub stăpânirea unui coșmar.

I se părea că toată lumea știe rușinea și ticăloșia lui – îl disprețuiește și-și bate joc de el.

30 „Burtoșii“ tușeau cu înțeles când îl întâlneau; femeile de asemenea, nerușinate, își permiteau și mai des cuvinte de batjocură; fetele tinere îl fixau și cu mai mult cinism, jucându-și mai expresiv soldurile.

Femeiușca cea obraznică îi strigă o dată, în chiclele lelițelor:

– Ține-ți nasul, boierule, să nu cadă!... Ptiu!

Iar Aculina, după câteva zile de eclipsă, redeveni 5 agresivă și întreprinse o persecuție sistematică.

Parcă îl pândea și, oriunde îl găsea, îi arunca cuvinte de ocară, subliniate de gesturi obscene.

Învățătorul Parfeniev îl evita acum cu îndărătnicie și, când nu se putea altfel, scurta vorba și își întorcea grăbit capul.

10 Stadnicki se prefăcea că nu știe nimic și că nu s-a schimbat nimic.

Dar Arcadie era insuportabil, – urmărindu-l vecinic din ochi cu nedumerire și tristețe.

Cap. XVII

POVESTEA LISAVETEI

Numai Lisaveta se arăta mai binevoitoare și mai afectuoasă ca oricând, – „oprobriul obștesc îi apropia“ – se gândi bietul moș Egorici.

Într-o seară, veni în camera lui și, rezemată ca de obicei de pervazul ușii, cu mâinile frământate sub șorț, stătea mestecând parcă ceva în gură, trudindu-se să lege vorba:

– Ivan Egorici! – se hotărî ea în sfârșit – să te fe-rești de varnaci! Te vei nenoroci! Să știi de la mine: cu toții au inima otrăvită.

Răutu aștepta.

– Eu din pricina unui varnac am rămas orop-sită! – gemu Lisaveta.

Și gheața crăpă.

Sub puhoiul de amintiri năstrușnice, în trebuința, atâta vreme înăbușită, de expansiune, de spovedanie înaintea unui suflet prietenesc, se revărsă în valuri.

– Rămăsesem orfană de tată – fată tânără –, dar cu o bună stare: o casă frumoasă și o gospodărie bine durată, zăimcă din zare în zare, argați buni, moară cu vad mare, vite... Mamă bună, îndrăgită de mine.

Și...

Veni odată spre seară un drumeț cu traista în spi-nare...

Nu pusesem încă pâne și cană cu lapte pe polița de la fereastră...

Cum îl văzui de departe, prăfuit și trudit, – mă gră-bii să-i duc, pe lângă lapte, și o bucată de porc afumat...

Era încă tânăr, flăcău înalt și zdravăn, cu ochi de jăratec.

Când se uită la mine, zise dulce, dulce:

– Să trăiești, frumoaso!... Tare frumoasă mai ești...

Și parcă mă arse până în inimă. Cât pe ce era să cad leșinată.

Și, plecând, mă străpunse din nou cu ochii lui de jăratec și se înclină până jos...

Și vântul îi desfira pletele negre și crețe, când îmi spuse:

– Să trăiești, frumoaso! Să-ți dea Dumnezeu no-roc și multă, multă dragoste!

Și s-a dus cântând cu glasul lui cel dulce, domol ca un clopoțel de argint:

Oi, tu, frumoasă fată!

Dar n-am de tine parte...

Ab, inimă sărmană!

Ce arzi de-al fetei dor?

În suflet am o rană,

De rana ceea mor...

Și dus a fost...

Noaptea nu-mi găseam astâmpăr.

Ochii ceia de jăratec mă ardeau mereu și glasul cel dulce, ca un clopoțel de argint, îmi cânta „frumoasă fată... frumoasă fată... frumoasă fată, de do-rul tău eu mor“...

Și deodată, nu mai știu dacă visez sau aud chiar
aievea acel cântec dulce, dulce, – doar nu-l cunoș-
team încă:

*Oi, tu, frumoasă fată!
Dar n-am de tine parte...*

La o ușoară ciocănitură în fereastră, văzui că nu
visez – și știam că este el.

Sării ca nebună și ieșii în curte...

Lisaveta, după o lungă reculegere, urmă surd:

– Stepan, – așa îl chema, alt nume nu-i cunoș-
team, cel spus la primărie nu era adevărat –, Stepan
nu era om de rând, avea învățătură, întotdeauna
purta și câte o cârtică cu el în traistă.

Nu-mi spunea ce faptă îl adusese în Siberia.

După semne la brațe și la picioare, trebuie să fi pur-
tat lanțuri.

Nici nu știu ce îndeletniciri avea, – dar avea
bani. Din pricina aceasta, la primărie nu-i prea cer-
cetau hârtiile.

Stătea la noi în sat câte o săptămână, două, câte-
odată și mai mult; și apoi se făcea nevăzut; și iar venea.

Era drumeț!

Dar după purtare, se vedea că-i om de altă lume.

Știam de la prietenele măritate și de la fetele mari

cum se poartă la noi bărbații și ibovnicii.

Nu era așa.

Mă săruta și mă dezmierda.

Și când spunea cu glasul lui dulce: „Porumbița
mea albă“, simțeam că mor.

Și mă dezmierda și mă săruta, și iar mă dezmierda...

Când îmi trecea mâna lui de-a lungul spinării,
mă apucau frigurile...

Pierdusem și rușinea cu el, – nu aveam rușine
nici când mă săruta... toată...

Și avea pielea dulce, ca de catifea, și păr moale,
moale ca mătasa; și mirosea a busuioc...

O nouă reculegere.

Apoi:

M-a cerut Calistrat Avdeev – băiat bun și cu
stare –, am fost sortiți din copilărie.

Mama, toate neamurile, tot satul stăruiau pentru
dânsul.

Nici n-am vrut să aud.

Când lipsea Stepan, așteptam mereu numai să
aud cântecul, – și când îl auzeam, nu mai știam pe
ce lume sunt...

Din nou tăcere, – numai buzele îi mestecau
neconținut:

– Și am căzut grea.

Când îi spusei și-l rugai să fugim, să trăim în altă
parte și fără cununie, el se posomorî și-mi zise: –

„Un drumeț n-are ce face în taiga cu o muiere și cu
un sugaci...“

Tăcui și-l îndrăgii, parcă, și mai mult.

Și s-a dus – și acum chiar dus a fost!...

În zadar îi mai așteptam cântecul.

Și am aflat de la un varnac pripășit – blăstămat să
fie din neam în neam! – răcni ea deodată sălbatec –,
am aflat de la varnacul cela că Stepan se năimise la
hrubele de aur, pe aici, nu tocmai departe, și că are
și nevastă în Rusia, și că primește scrisori și bani de
la dânsa...

Așa mi-ai fost!...

Și parcă șerpi veninoși mi-au intrat în inimă.

Și, într-o goană, m-am dus la Calistrat.

Și-i zic: dacă-l omori, te iau de bărbat.

Iar el când mă văzu așa despletită și dezvățată,
singură în casa lui, – mă strânse de mijloc.

5 Iar eu – căteia turbată! – zic: Mă las, – dar să mi-l
omori! Jură la icoană!...

A jurat...

Dar când veni și-mi spuse: „Varnacul tău a
trăit“, îmi pierdui cu totul mințile.

10 – A! mi l-ai omorât, beteague!...

L-am scuipat în ochi.

Și când îl văzui așa, galben și tremurând ca varga,
îi strigai: – Te omor, căne râios!

Și am dat cu toporul în el:

15 – Ha! Mi-ai spurcat plodul!

Și după el!

Abia a scăpat javra!...

Nu mai puteam vedea pe nimeni din sat.

20 Când flăcării încercau să se apropie, le arătam do-
sul și le spuneam vorbe proaste...

Mă suduiiau și mă huiduiiau, oricând mă vedeau.

Nu mai puteam scoate capul în lume...

Și după o tăcere:

25 – Și am lepădat copilul – un băiețel – înainte de
vreme, – la șase luni... O stârpitură hâdă, – îl spurcase
cânele cel de boșorog! L-am trăsniț cu capu de prag...

Doborâtă de viziunea evocată, cu geamăt și scrâș-
nire de dinți, Lisaveta se boci:

– A! sârăcuțul nevinovat!...

30 Ce scroafă sălbatecă, am fost...

Poate trăia – puilul mamei! – și era om, și spri-
jin la bătrâneță.

Fața-i zbârcită și aridă se crispă de durere greu
stăpânită.

– Și alergai prin sat – urmă bătrâna –, să gădesc
pocitura ceea blăstămată, să-l răpui.

5 Bătrânii satului m-au prins, m-au legat, m-au bă-
tut cu vergi în fața lumii...

Mirul însă s-a sfătuit să acopere toată treaba, ca
să-l scape pe Calistrat.

10 Bătrâna se întunecă și mai mult, – și parcă se si-
lea să-și înăbușe grăbit amintirile:

Mama a murit de rușine...

Mă părăsise și trăia din milă pe la neamuri.

Când am aflat că-i pe moarte, m-am dus s-o văd...

15 și uscat și mă blăstămă...

Nu m-a iertat...

O tăcere mai lungă:

20 Și trăiesc, așa cum mă vezi, mai bine de cincizeci
de ani, singură ca o bufniță și dușmănită de sat, fără
rost și bucurie...

A murit demult și Calistrat – se zice de inimă
rea, – că nu-și mai venise în fire...

Nu l-am iertat nici eu...

Nu-l iert!

25 Da!...

Se întoarse, porni spre ușă, după puțină șovăire
reveni, aruncându-i încă o dată:

– Zic: să te ferești de varnaci!... Să știi de la mine
că varnacele sunt încă mai afurisite...

Și aceasta este tot o jertfă a forțelor oarbe!
Să fie și el, Ion Răutu, pe veci robii lor?...

Situația devenea intolerabilă.

Dar o întâmplare neprevăzută vântură toate aceste
5 preocupări și tulburări, precum toamna o lovitură
de vânt pulberă frunzele veștede.

PARTEA IV NOSTALGHII

Cap. XVIII

O LOVITURĂ DE VÂNT

5 *Zasiedatelul* de poliție din Karatuz – Achim Sunducov –, un om rotund, astmatic și cu ochii bulbucăți, trecea prin cele mai dramatice momente ale vieții sale.

În ajun, primise de la Excelența Sa domnul guvernator al guberniei Eniseisk, un pachet „extra secret“,
10 adus cu „ștafetă extraordinară“ de un „curier special“.

Pachetul conținea ordinul de a porni imediat, cu o escortă „de nădejde“, în satul Serghinsk, unde să perchezitioneze, „prin surprindere“, pe deportatul
15 politic Ivan Gheorghiev Răutu, inculpat de o gravă crimă de stat, să-l aresteze și să-l pornească imediat, „sub pază vigilentă“, la închisoarea din Minusinsk, împreună cu „toate persoanele suspecte“ ce s-ar găsi în preajma lui.

20 Mai cu seamă îl tulbura nota nemaipomenită în asemenea afaceri:

„Ordonăm – suna misiva guvernamentală – ca secțiunea din Minusinsk a comandamentului de Jandarmerie să nu fie deranjată, ci ținută în afară de
25 chestie. Veți executa ordinul sub personala dumneavoastră răspundere și de la punctualitatea și promptitudinea aducerii lui la îndeplinire va atârna cariera dumneavoastră.“

Semnat:

„Guvernator:

Consilier intim de stat

C.A. MALINOVSKI

5 Fără jandarmi!
Cum să faci asemenea daraveri fără jandarmi?
Și încă „gravă crimă de stat“, „surprindere“, „punc-
tualitate“, „promptitudine“...

10 Înainte de răsăritul soarelui, porni din Karatuz
o impozantă expediție.

Zasiedatelul, cu secretarul său Arhipov, un zdra-
văn bețiv, – într-un enorm tarantas, înconjurat de
străjeri cu săbii și revolvere, – se pusese în fruntea
unui cortegiu de vehicule dispartate, încărcate cu forțe
15 pedestre, precedat și urmat de călăreți înarmați cu
puști, lănci și chiar cu pari și ciomege.

Ajunși la Serghinsk spre noapte, secretarul
Arhipov – care „pentru curaj“ se încărcase „peste
normă“ din damigeana luată între „muniții“, – cu un
20 străjer, precedați și urmați de câte un călăreț, au fost tri-
miși în recunoaștere, pentru a asigura „surprinderea“.

Satul era adormit de mult, când Răutu – sleit de
puteri, aproape amorțit – își stinse lampa, se aruncă
în pat și îndată fu și înecat în neștire.

25 Arhipov, sprijinit de străjerul pedestru, râgâind
ordine neînțelese, reuși totuși să afle unde e locuința
„strașni-ccului ccrimnaal (ic!), înțeles?“... de la
Gavrilov și de la primar, ridicați din pat de către călă-
rețul de avangardă.

30 Constatând luminile stinse și deci asigurată sur-
prinderea, – raportă cazul domnului Zasiedatel.

Primarul și Gavrilov, impresionați de această cal-
valcadă apocaliptică, cu extravagantele ei operațiuni
de recunoaștere, au dat sfoară în sat.

5 Zvonul despre evenimentele senzaționale ce se pu-
neau la cale, lățindu-se din casă în casă, a ajuns și până
la Falalei Falaleici și, prin el, la Boleslaw Stadnicki, –
în forma că va fi luată cu asalt căsuța Lisavetei,
Răutu spânzurat pe loc și ars împreună cu toate căr-
țile lui „diavolești“...

10 Stadnicki se hotărî să plece imediat la fața locului.

Dar întrucât simțul lui de demnitate nu-i îngă-
duia să iasă pe stradă cu toaleta în dezordine, întârzie
și când ajunse la teatrul de război, rămase înmărmu-
rit de spectacolul ce se desfășura înaintea lui.

15 Zasiedatelul, găfâind, cu sabia într-o mână și cu
revolverul într-alta, dădea forțelor sale de asalt or-
dine, în șoapte sinistre, să ocupe toate intrările și ie-
șirile: – „pentru ca nici o muscă să nu poată scăpa,
auziți, mă! – mânca-v-aș și arde-v-aș, încolo și pe
20 dincolo, mă mangosiților!“

Toată ulița era ocupată de cetățenii Serghinskului,
adunați în masă, cu femeii și copiii în costume impro-
vizate, pitorești, dar insuficiente.

25 La porțiță stăteau, ca să-i lumineze cărarea spre
glorie, doi străjeri cu felinare, iar unul chiar cu o
torță improvizată în mână.

30 Dar în momentul când era cât pe ce să dea lui
Arhipov ordinul de atac, i-a fost sortit să mai ia o su-
premă hotărâre.

Se trezi în fața lui cu un tânăr, cu bordurile largi
ale pălăriei à la Rubens, cu un guler imaculat înalt și
rigid, strâns de o lavalieră roșie – o discretă profesie-
une de credință social-democrată –, cu necriticabile
dungi la pantaloni.

Fâstâcit, domnul Zasiedatel se adresa în șoaptă primarului:

– Cine-i ăsta, mă?

– Ia, tot un politic, un leah, *Satanițchi*, – fu răspunsul, tot în șoaptă.

Globul lui Achim Sunducov, stacojiu ca și lavaliera satanică, de mânie, era cât pe ce să rămână văduvit de ochii bulbucăți:

A! cum? politic... leah... Satanițchi!... Iată „persoana suspectă“ din ordinul Excelenței Sale!...

Domnul Zasiedatel își umflă pieptul:

– Pe el, mă! – porunci răgușit secretarului Arhipov.

– Legați-mi-l burduf, cot la cot!...

Într-o clipă, corectisimul pan Boleslaw se putu convinge cât de efemere sunt nu numai dungile la pantaloni, lavaliera și gulerul amidonat, dar și căra-rea impecabilă din cap...

Răutu sări din somn, trezit de bubuitul ușii scoase năprasnic din țâțâni, de țipătul strident al Lisavetei și, înainte de a se fi dezmeticit, fu înconjurat – cum i se păruse – de flăcările roșii a mii de felinare și imense torțe aprinse, purtate de niște demoni hidoși.

Când odăița lui era peste plin înghesuită de oastea victorioasă, se repezi pe ușă și Achim Sunducov, – maiestuos cu sabia și cu revolverul lui, – urlând din toată suflarea:

– Mânile în sus!...

Și lovit de un acces violent de astmă, își scăpă armanentul, se apucă cu mâinile de piept, cât pe ce să cadă, – prins în brațe de primar și de doi străjeri, fu așezat în singurul colțișor mai liber din odaie, – pe marginea patului, alături de Răutu, încă uluit, în cămașa-i de noapte...

Cetatea Lisavetei fu însă cucerită și garnizoana căzută în captivitate.

Glorioasa armadă a lui Achim Sunducov porni spre Minusinsk, în procesiune fantasmagorică, prin pustiiitățile taigalei.

În tarantasul cel mare, luaseră loc Răutu, cu lanțuri la mâni și la picioare, – „inculpat de gravă crimă de stat“ – și Boleslaw Stadnicki, care, fiind numai o „persoană suspectă“, nu fusese onorat decât cu o frânghie, care îl ținea legat cobză, – cu vreo cinci străjeri pedestri lângă el și înconjurați de călăreții cu săbii, revolve și lănci, îndreptate spre dânșii – „sub pază vigilentă“!...

„O execuție punctuală și promptă“...

La fiecare douăzeci-treizeci de verste, cortegiul cu Zasiedatelul în cap și în coadă cu secretarul Arhipov – care, de bucuria victoriei, își golise damigeana cu basamac și se găsea aproape în stare de catalepsie – era întâmpinat de un nou „pichet“ de călăreți, care se și incolona imediat.

În satele răscolite de necunoscuta desfășurare de forțe înarmate, – peste tot așteptau noi tarantase cu caii de schimb.

După două zile și două nopți de goană, „criminalii“ – rupți de oboseală, aiuriți, în necunoștință de-svârșită a motivelor acestei grandioase parade – fură, în sfârșit, „predați“ la închisoarea din Minusinsk.

O celulă mucedă de închisoare, într-un colț prăpădit al provinciei siberiene, s-ar părea că nu poate da niciun motiv de mulțumire.

Dar Răutu, smuls din atmosfera morbidă în care se sufoca la Serghinsk, se simți ca un drumet obosit

de străinătate, când se găsește din nou în mediul, poate mediocru, dar transfigurat de amintirile anilor din copilărie.

Prindea cu mulțumire sunetele familiare: zăvorul tras la ușă, scârțâitul cheii în broasca uzată; pașii paznicilor prin coridoare; apelurile prelungi ale sentimentelor.

– *Cineee-i?...?*

Dar bietul pan Boleslaw Stadnicki, care, ca musafir neașteptat, fu silit să stea la început în aceeași cameră, până ce i se pregăti celula lui, se credea adânc nenorocit, prăpădit de degradarea în care fu aruncat: nu numai că hainele lui pierduseră până și amintirea fierului de călcat, dar nu fusese lăsat să ia cu dânsul nicio primeneală, nici măcar o cămașă de noapte și nici obiecte de așa însemnătate vitală, cum sunt peria de dinți, pieptenul, săpunul și apa de Colonia!

Răutu, ca să-l mai consoleze, îl asigură că nu e așa de greu a te lipsi, pentru o noapte, de confortul civilizației, dar că a doua zi tovarășii îl vor aproviziona, desigur, cu tot ce este necesar.

Dar mai cu seamă, spre a-l distrage de la obsesiunea acestor nenorociri, începu o discuție pasionată asupra misterului care învăluia arestarea lor atât de subită: De ce a fost ea motivată? Ce înseamnă că nu s-a văzut picior de jandarm, toate operațiile fiind conduse exclusiv de poliția „civilă“, care – natural – putea avea, în cazul cel mai bun, numai rolul de auxiliar secundar?...

Ipotezele, una mai extravagantă decât alta, se succedau – până la presupunerea lui Stadnicki că în Polonia ar fi izbucnit revoluția și că au fost sesizate articolele lui marxiste, – dar erau toate respinse pe rând ca nesatisfăcătoare.

În sfârșit, Răutu, obosit și enervat, se culcă la marginea patului, spre a lăsa loc și lui Stadnicki, a cărui viziune îi fu răpită de somn în momentul când alerga furios de la un capăt la altul al camerei, agitănd gulerul amidonat, turtit și murdărit.

Din bezna neștirii fu readus la o licărire înnoirată a conștiinții de niște scâncete jalnice:

– Domnule Răutu, domnule Răutu! – gema plângător Stadnicki. Ah! Doamne, Doamne! Ce mă fac eu? Cum puteți dormi?

– A! ce ai? Ce s-a întâmplat? – își veni în fire cu greu Răutu.

– Ploșnițe! legiuni... grozăvie! – se bocea pan Boleslaw. Cum puteți dormi?

– A! Ploșnițe! Pe mine nu mă mănâncă, – mor-măi plictisit Răutu.

Și se întoarse cu fața la perete.

– Cum nu vă mănâncă? Doamne, Doamne! – exclamă exasperat novicele deportațiunii siberiene.

Răutu se ridică brusc și se așeză pe marginea patului, înduișat, plin de compătimire.

Pentru Stadnicki?

Pentru sine?

Își aduse aminte de începuturile sale de deportat în Siberia, cu aproape șapte ani în urmă, în închisoarea din Tiumen, când avuse loc o scenă aproape identică cu un alt veteran, defunctul Anton Jbanov...

Atunci el era în starea jalnică a lui Stadnicki și se plângea de incomprehenșiunea bietului Jbanov...

Trecuse peste zece zile de la încarcerare.

Răutu, de mult despărțit de Stadnicki și ținut în cel mai strict „secret“, tot nu reușise încă să dezlege misterul arestării sale.

În zadar aștepta un interogator sau vreo altă informație oficială.

De nicăieri, nicio veste – se părea că e uitat.

Nici tovarășii din Minusinsk nu erau mai în curent.

5 Costea Fomin găsisese mijlocul să-i transmită vreo două notițe cu tot felul de imprecățiuni la adresa ocărnuirii, dar nu-i putuse da nicio lămurire.

Când Răutu aproape se resemnase de a nu mai cerceta misterul, primi în camera lui vizita colonelului Perepiolchin, comandantul jandarmeriei din Krasnoiarsk, un om înalt și uscățiv și încă foarte tânăr pentru vârsta lui.

Cum îl văzu, exclamă cu vioiciune:

15 – În sfârșit, domnule colonel, de când aștept interogatorul sau vreo explicație pentru această caraghioasă aventură.

Pe fața palidă a colonelului se tăie un zâmbet de ironie:

20 – Pardon, domnule Răutu! – declară el cu o voce catifelată, din care nu lipsi niciun moment nota sarcastică. Pardon! Nu am venit să te supun vreunui interogator. Nici n-aș putea: noi suntem străini de arestarea dumitale. Sunt aici numai în baza dreptului nostru general de inspecție. Și nu aș putea să-ți dau
25 vreo lămurire oficială, doar să-ți comunic, ca un simplu particular – prietenește –, ceea ce am aflat, – în măsura în care am aflat și noi ceva...

– Dar atunci de cine sunt arestat? – întrebă zăpăcit Răutu?

30 – Arestarea dumitale, domnule Răutu, poate fi considerată, cu drept cuvânt, ca o aventură, dar care nu are nimic „caraghios“, cum te-ai exprimat, ci e un caz foarte grav: ești acuzat ca organizator al atentatului

împotriva Alteței Sale Imperiale Marele Duce Alexandru Nicolaevici, care a trecut acum două săptămâni prin Krasnoiarsk spre Extremul Orient...

5 – Atentat împotriva Marelui Duce? Atunci cum poate fi comandantul jandarmeriei străin de chestie? – se minună împricinatul buimăcit.

– Hm!... Hm! – se strâmbă și mai sarcastic colonelul. Noi n-am știut și nu știm nimic nici acum despre atentat!... A fost descoperit de poliția civilă
10 și ordinul de arestare e dat, peste capul nostru, de înșăși Excelența Sa domnul guvernator al provinciei...

Încetul cu încetul, colonelul – nu fără o prefăcută rezistență – destăinuie „prietenește“ lui Răutu un capitol de roman polițienesc, cum se exprimă el.

15 Înaintea trăsorii Marelui Duce, la un pod, în apropiere de Krasnoiarsk, sărise – făcând semne disperate – un „pristav“ de poliție.

La oprire, el vesti că, sub pod, fusese descoperită, în ultimul moment, o mină cu dinamită.

20 Pristavul fu înaintat, guvernatorul primi o înaltă mulțumire și ordinul Sfântului Andrei, iar comandantul jandarmeriei își atrase o aspră admonestare pentru gravă neglijență.

25 Dar ancheta discretă, condusă de jandarmerie, ar fi stabilit că întregul complot nu e decât un joc de imaginație.

Dinamita din butoiășul de sub pod nu ar fi fost, în realitate, decât o nevinovată făină amestecată cu păcură; misterioasa cutie cu sârme conținea mașinăria unei vechi pendule stricate; corespondența interceptată, care motivase arestările lui Răutu și compania, în mare parte era constituită din falșuri, iar restul, din
30 piese inofensive, greșit interpretate...

De aci, pornise un conflict grav între comandamentul de jandarmi și administrația gubernială.

5 Autoritățile superioare susținându-și subalteranii, – izbucnise un adevărat război între Ministerul de Interne și Corpul de jandarmi, al cărui comandant era și șef al poliției politice – vechea și ilustrata *Secția III-a*.

10 Domnul Răutu risca dar ca – în cazul cel mai bun – să-și vadă termenul de deportare prelungit la infinit, dacă nu se va găsi mijlocul ca adevărul să fie adus la cunoștința Majestății Sale Imperiale Țarului...

Răutu își da bine seama de greutatea ce-i stătea în cale, ca și de nesiguranța sprijinului eventual din partea jandarmeriei.

15 Guvernatorul Malinovschi, un vechi șobolan de cancelarie, care îmbătrânise între dosare de arhivă, fu scos la lumină numai mulțumită carierii strălucite, dar cam îndoielnice, a unei nepoate.

20 Puternicii săi protectori nu se vor lăsa bătuți așa de ușor.

Dar aici era în joc, pentru Răutu, chiar posibilitatea de eliberare.

25 În două zile, redactă deci un vehement protest la adresa Ministerului de Interne și a Corpului de jandarmi, în care acuza administrația guberniei de o odioasă înscenare și cerea cu insistență o anchetă.

30 Actele au fost expediate, prin intermediul comandantului de jandarmerie, pe numele mareșalului nobilimii din Basarabia, Ștefan Gheorghievici Cazara, împreună cu un memoriu documentat.

Numai peste vreo două săptămâni, Răutu, grație protecției colonelului, fu eliberat „provizoriu” din închisoare. La poartă, găsi cu bucurie pe pan Boleslaw Stadnicki – din nou ca scos din cutie –, care

amesteca, în expansiunile lui, ploșnițele, indignarea că nu fusese chemat la interogatoriu măcar o singură dată, că tot nu știe încă motivul arestării; oroarea zilelor petrecute fără rufărie; bucuria pentru articolul isprăvit, „foarte marxist”, în care ar fi lămurit raporturile de clasă dintre proletariatul industrial și „intelighenția” din așa-zisele profesii libere.

Cap. XIX

FURTUNA

Nu i-a fost dat lui Răutu să se folosească, așa cum nădăjduse, nici de răgazul ce i se acordase, până la
5 plecarea la Serghinsk.

Abia putu veni în contact cu muzeul domnului Casianov și cu biblioteca tovarășului Polieschi, când
10 sosi vestea despre tragedia din Kara – ocna în care erau strânși supraviețuitorii din organizația teroristă a *Narodovoliei*.

În bezna în care fusese înecată de un deceniu intelectualitatea rusă, – și pentru elita deportațiunii
15 din Siberia, în care licărea încă nădejdea, se punea acum problema de la care atârna tot rostul ei și în-suși viitorul renașterii revoluționare.

Răutu avea și motive personale de a fi adânc zdruncinat; toate tulburările și preocupările lui de
20 până adineauri, chiar chestiunea eliberării eventuale din Siberia, apărură deodată mărunte și meschine, fără interes.

Soția unui fost terorist, condamnat la muncă silnică pe viață, Aglaia Peșehonova, care îl urmase până
la locul de caznă, se sinucisese din cauza maltratărilor suferite.

25 Deși venise de bună voie și trăia în afară de închisoare, era supusă, conform unui regulament barbar, autorităților ocnei.

Cu prilejul unei intervenții mai vioaie în favoarea soțului, învinuită de lipsă de reverență, fu supusă, din ordinul directorului ocnei, unei pedepse infamante – flagelația.

5 Execuția avu loc în prezența întregii garnizoane și a administrației.

Peșehonova, ca protestare, se otrăvi.

Răutu parcă o revăzu cum era atunci, împreună cu el, pe barjaua Volgei: înaltă, vecinic în doliu, tăcută și tristă, cu figura îngustă și palidă... ochii negri
10 sterși... un păr plat, tras la spate...

Deținuții, aflând despre execuție, în semn de solidarizare, se otrăviră și ei în masă.

15 Rezultatul: treisprezece morți, opt femei și cinci bărbați, dintre care și Peșehonov, soțul; mulți încă se zbăteau între viață și moarte, printre ei și Vasile Giurilă – tovarășul din copilărie, păstrătorul jurământului său.

Mai poate fi scăpare din acest infern ?

20 Ce-i de făcut ?

*

Costea Fomin aproape scoase ușa din tâțâni și se opri, sufocat, în prag.

– S-a mai întâmplat ceva ? – întrebă Răutu speriat.

25 Costea căzu pe scaun și cu fața rezimată de masă se chinuia să plângă, dar din pieptul lui nu ieșea decât un fel de șuier sinistru:

– Vania! Vania! – își putu, în sfârșit, stoarce un geamăt – nu se mai poate trăi așa !... Peșehonova... Peșehonova !...

30 Răutu își aduse aminte de solitudinea pe care Costea Fomin o arătase, în cursul călătoriei spre Siberia, pentru Aglaia Peșehonova.

– Am convocat obștia – reuși, în cele din urmă, să-și stăpânească puțin emoția –, am fost și la Danilov. A înțeles și el că nu mai poate sta deoparte. Va veni împreună cu Minscaia.

5 Ședința obștei.

Costea Fomin, împotriva obiceiului său, a expus faptele concis, simplu, fără emfază, încheind cu întrebarea:

– Tovarășilor, ce facem noi acum?

10 Urmă o tăcere apăsată.

Toate privirile se concentrară asupra lui Danilov, care ședea, ca de obicei, cu picioarele lui lungi încolăcite, cu capul rezimat în mâna dreaptă, cu degetele desfăcute – arătătorul de-a lungul nasului și medianul lipit de buze –, ca și cum voia să-și ție gura încheștată.

15 Răspunse tot cu o întrebare:

– Dar dumneata, tovarășe Fomin, ce crezi că trebuie să facem? Și, mai cu seamă, ce crezi că putem face?

Costea Fomin izbucni:

20 – Un lucru e clar, tovarășe Danilov! Nu putem sta cu brațele încrucișate. Nu putem rămânea indiferenți față de o faptă odioasă, care a dus pe tovarășii noștri la martirajul lor eroic. Dacă am fi capabili de o așa lașitate, atunci n-avem ce căuta în revoluție.

25 – Dar ce folosește revoluției jertfa lor, acest martiraj eroic?

– Dacă noi ne solidarizăm cu dânșii, dacă-i vom urma pe calea ce ne-o indică, se va cutremura conștiința omenirii întregi! – interveni, pe neașteptate, tovarășul Tcacenco, care foarte rar lua parte la discuțiunile obștei.

30 – Conștiința omenirii? Aș fi foarte recunoscător tovarășului Tcacenco dacă mi-ar indica locul în

care stă ascunsă această conștiință. De altfel, nu cunoșc în toată istoria mondială vreo revoluție produsă de cutremurarea numitei conștiințe. E o incomensurabilă prostie de a se încrede – în politică – în convin-
5 geri, în devotament și în celelalte nobile însușiri. Revoluția e întotdeauna nu opera cavalerilor fără frică și prihană, ci rezultatul mișcărilor de masă – încheierea logică a luptei de clasă.

– În orice caz, nu lașii, nu turma lipsită de simțul demnității, nu trădătorii care-și lasă tovarășii să piară fără protestare pot săvârși revoluția!

– Tovarășe Fomin! – îl întrerupse cu o răceală glacială Danilov – eloquența dumitale nu poate înlătura nici faptele, nici logica.

15 – Știm, știm: „Revoluția n-are nevoie de eroi și martiri!“ – intercală agresiv Răutu.

– Ah! Mă miram că n-am auzit până acum glasul Comnenilor și al Lascarilor!... Da, Alteță bizantină, revoluția n-are nevoie de eroi și martiri. Desigur,
20 dintr-o sută de oameni prinși de vârtejul unei revoluții, – poate unul, unul singur, e om convins și inteligent, – treizeci și nouă sunt firi de pușcăriași și șaizeci, imbecili, – cu toții sunt însă elemente de descompunere socială. Proletariatul vrea să ajungă stăpân pe mijloacele de producție, ca să trăiască mai bine. Pentru
25 aceasta face revoluția. Deci, din interes, adică din egoism, nu din idealismul fetelor de pension...

Răutu, iritat, ripostă:

– Dar proletariatul e oastea, masa. Cei însă care o
30 conduc, aceia pot fi ei lipsiți de idealism, de entuziasm, lipsiți de spiritul de jertfă?

– Nu, amice! Conducerea reală n-o pot avea decât revoluționarii de profesie. Revoluția este o artă sau, dacă vrei, o meserie. Și orice meserie presupune

o tehnică, adică – nevoie de specialiști! Aceștia însă nu au nimic comun cu parfumul de trandafiri.

– Atunci, – întrebă din nou Răutu – tovarășe Danilov, tâlharii de drumul mare, atentatorii la bunele moravuri, escrocii, defraudatori, – care sunt și ei elemente de descompunere socială – servesc mai bine revoluția decât „eroii” și „martirii”?

– În politică, amice, repet, moralina n-are ce căuta – scopul urmărit este totul. Pe baricadă, un pun-gaș de buzunare sau un incendiator va fi mai folositor decât un filosof moralist.

– Dar partidul, forța organizată?

– Partidul nu e un pensionat de domnișoare. Revoluția, prin forța lucrurilor, înseamnă un masacru. Iar într-o țară ca Rusia, presupune nimicirea de milioane. Un inventator al unei bombe, care să poată fi ținută în buzunarul vestei și care totuși să aibă puterea de a distruge o armată, ar face mai mult pentru revoluție decât un milion de idealști nebuloși. Cu parfum de trandafir nu reușește o revoluție. Iată un adevărat revoluționar: Tcaciov, care nu s-a sfîit să declare că, într-o țară ca Rusia, revoluția nu poate triumfa decât dacă va fi masacrată toată populația mai în vârstă de douăzeci și cinci de ani.

– Dar atunci, – izbucni iarăși clocotitor Costea Fomin – ce ar mai rămânea din poporul rus?

– Unui adevărat revoluționar – suflă ca un crivăț tovarășul Danilov –, unui adevărat revoluționar puțin i-ar păsa dacă ar peri și nouăzeci la sută din poporul rus, numai ca restul să trăiască până la revoluția mondială. Atunci repede s-ar repopula și Rusia.

Patriarhul Polieschi, care, în timpul discuției, îl urmărea pe Danilov lovindu-și pumnii unul de altul, surâse aici cu amărăciune:

– Ce-ar zice Kautsky, dacă te-ar auzi, tovarășe Danilov?

– Nu mă interesează ce ar crede acest tip de șuncar din Praga, care nu înțelege o boabă din marxism.

– Dar, în sfârșit, ce facem? Să ne spui dumneata, tovarășe Danilov! Ce crezi că trebuie să facem?

– Să ne ducem acasă în liniște, – fu răspunsul lui tăios. Revoluția e un război și orice război impune o aspră disciplină. Nebunia unor exaltați nu poate justifica rezultatul atât de dorit de Ohrana: exterminarea în masă a elementelor mai energice și, deci, lichidarea pentru multă vreme a oricărei mișcări revoluționare în Rusia... Vă rog, vă rog, tovarășilor! Fără gesturi și declamații! – opri el mișcările de protestare. Să-mi răspundeți scurt: ce va folosi revoluției, dacă puținii luptători care nu au o acadea în loc de inimă și pomadă parfumată în loc de creier vor înghiți cianură de potasiu sau vor decora spânzurătorile?

– Iar dumneata, în loc de inimă, ai un burete și în loc de creier, acid sulfuric! – își sări din țâțâni Costea Fomin.

– Foarte spiritual și original! – se strâmbă Danilov.

– Să știți că eu... eu... eu... – zberă fără să mai asculte Fomin – faceți ce vreți, eu, eu mă duc să omor pe bestia aceea de Cerneavin, directorul ocnelor din Kara!

Și fugi, nebun, pe ușă.

Danilov se ridică în toată lungimea lui:

– Gentlemen, vă salut și vă mulțumesc pentru lecția ce mi-ați dat-o. Știam de ce este capabilă această onorabilă companie, dar omul nu se vindecă ușor de iluzii și prejudecăți. Adio, *carissimi!*...

Și păși cu picioarele lui peste prag.

Minscaia, strângându-și gura pungă, se urni și ea, șchiopătând penibil, cu un ochi fugit sub pleopă, cu celălalt îndreptat spre cer.

Cei rămași în cameră se priviră perplexi, în tăcere.

5 Nici Suhanov nu îndrăzni să-și urmeze „profetul“ decât după mai multe minute de șovăire.

Numai un Shakespeare ar fi în stare să descrie „scena mută“ care urmă acestui *exit* senzațional.

10 – Dar ce facem, tovarășilor, ce facem? – își repetă nervos întrebarea Răutu.

– Vezi, tovarășe Răutu, – începu tacticos ca întotdeauna, dar parcă cu mai puțină siguranță, Vasile Vasilievici – vezi, forma poate e nenorocită, dar, în fond, tovarășul Danilov are dreptate. Nu avem drep-
15 tul să răpim proletariatul rus, în momentele acestea, când el începe să se afirme mai conștient de misiunea lui revoluționară, pe conducătorii și pe teoreticienii săi.

Răutu nu-și mai găsea nicăieri un punct de sprijin.

20 – Mă rog! – se adresă el, revenit acasă, Patriarhului – revoluția nu este un scop în sine, ci numai un mijloc, și încă un mijloc disperat, care implică sacrificiul cel puțin al unei generații. Oricât de inevitabilă ar fi în condițiuni date, revoluția nu poate fi considerată ca o cale normală de progres! Progresul
25 fiind infinit, ar rezulta că generațiile trebuiesc sacrificate una pentru alta, pe rând, până la infinit – pentru himera fericirii finale, – viața ar fi un infern pentru vecie. Apoi nici lupta de clasă nu înseamnă
30 canibalism; ea este un regulator al echilibrului social pentru un moment istoric determinat. Numai prin luptă, prin rezistență, se poate evita o direcție falsă a evoluției sau chiar prăbușirea societății. După însuși Karl Marx, chiar și robia constituie o fază necesară a

evoluției sociale, ca și iobăgia, manufacturismul, capitalismul. Atunci, luptă înțeleg, – dar această ură canibalică?...

5 Patriarhul își resfira barba cu mișcarea lui obișnuită. Apoi, cu tristeță, dar hotărât, întrebă la rândul său pe Răutu:

– Socoți deportațiunea noastră în momentul de față capabilă de o manifestare impunătoare, chiar de orice acțiune comună?

10 Răutu nu găsi răspunsul.

Isaac Blumberg, foarte abătut, care asista la conversație fără să ieie parte la ea, privind pe fereastră, sări deodată.

– În curte sunt jandarmii și poliția!

15 În tindă se auziră pași grei și zângănit de pinteni. Un „pristav“ bătrân și un bărbos sergent de jandarmi apărură în ușă.

– Să ne iertați, Semion Vichentievici, – se adresă pristavul, cam jenat, Patriarhului – avem ordin să
20 facem percheziție. A dispărut domnul Fomin. După informațiile noastre, e fugit. Totuși trebuie să vedem dacă nu se află ascuns pe undeva.

Tovarășii se priviră îngroziți.

25 Costea Fomin, vasăzică, e hotărât să-și ducă la îndeplinire amenințarea...

Vestea impresionează adânc toată obștia, afară de Artamon Danilov, care strânse din umeri, mormăind printre dinți:

– Pisica cu clopoței...

30 Obștia aștepta înfrigurată.

Dar peste vreo trei zile se află că Fomin a fost arestat în drum între Minusinsk și Krasnoiarsk, denunțat chiar de unul din căraușii lui; opuse o rezistență armată, răni pe un jandarm, primi și el o lovitură de

sabie. Dus în lanțuri la Krasnoiarsk, așteaptă judecata. Și, în cazul cel mai bun, va fi condamnat, desigur, la muncă silnică.

Răutu, torturat de muștrări de cuget, se simțea
5 vinovat, deși nu-și putea da seama care îi este vina.

Numai asigurarea, primită ceva mai târziu, că viața
lui Vasile Giurilă e în afară de primejdie îi aduse oarecare
tristă mângâiere.

Cap. XX

NORII

Răutu se înstrăina tot mai mult de tovarăși. Chiar
Issac Blumberg îl împovăra.

5 Stătea mai mult în biblioteca Patriarhului.

Approape nici cu bunul său amfitrion nu mai
schimba decât salaturile convenționale, dimineața
și seara.

10 Și totuși, fu silit să rezolve o chestiune penibilă
în situația de atunci.

Colonelul Perepiolchin îl convocă la isprăvnicie,
unde-l primi cu foarte multă politeță: se sculă
în picioare, îi indică un scaun, îi oferi o țigaretă. Dar
toată înfățișarea lui părea schimbată.

15 Ciocănind cu cartonul țigaretelui în capacul
port-țigarului de argint, își strecura, cu răceală studi-
ată, lent, răsfirat, vorbele cu multe subînțelesuri:

– Domnule Răutu, ați adresat prin mine cereri
de anchetă Ministerului de Interne și Corpului de
20 jandarmi. Ministerul de Interne și Corpul de jan-
darmi sunt astăzi *perfect înțelese* – subliniă colo-
nelul – și au hotărât să nu mai fie turburată, fără
necesitate, Majestatea Sa Imperială. Cu toate insisten-
țele noastre însă, domnul mareșal refuză să retragă
25 cererile menționate, fără consimțământul expres al

dumneavoastră, și stăruie să aducă toată discuțiunea înaintea Maiestății Sale Imperiale. Veți fi dar bun să-i faceți cunoscut că vă retrageți cererea.

– Dar, domnule colonel, îmi cereți, de fapt, să mușamalizez un abuz, – mai mult: să acopăr o crimă care poate costa viața mai multor oameni nevino-vați. Ancheta, sper, va face cel puțin cu neputință re-
petarea acestor nelegiuiri.

– Domnule Răutu, trebuie să înțelegeți că liniștea Majestății Sale Imperiale e pentru noi mai presus de orice alte considerații... Siberia e vastă și viața omului e scurtă... Sunteți încă foarte tânăr și ați mai putea avea alte zile. Pentru ce să ne siliți la măsuri extreme?...

Răutu se mira cât de puțin îl impresionau acum și chiar îl interesau aceste amenințări nedeghizate. Și, cu un surâs ironic, răspunse:

– Așa cum îmi puneți problema, domnule colonel, – ca să întrebuițez un cuvânt mai puțin jignitor – îmi deschide perspective străine de orice normă de legalitate și chiar de corectitudine. Ce garanție aș putea dar avea că, în cazul retragerii cererii mele, Siberia va deveni mai puțin vastă și viața omului mai lungă?

Pe fața palidă a colonelului răzbi o ușoară aburire de roșeață.

– Domnule Răutu! – luă el îndată un ton mai familiar și chiar mai cald. Îți pot da cuvântul meu de onoare că eu și, prin mine, tot Corpul de jandarmi, dacă ne ușurezi situația și-ți retragi cererea, te asigurăm că termenul dumitale de deportare, până la care a rămas relativ puțină vreme, nu va mai fi prelungit.

După o scurtă reflecțiune, Răutu se ridică de pe scaun:

– Mă voi gândi, domnule colonel...

Prietenii, consultați, au fost unanimi:

– La urma urmelor, – rezumă discuțiunile Patriarhul – jertfa dumitale n-ar da nicio garanție; poate, dimpotrivă, ar servi de pretext pentru înăsprirea regimului de deportațiune. Apoi... în urma nenorocirei din Kara, nici nu e cuminte, nici drept să se puie nervii noștri la o nouă încercare, pornind o luptă care nu poate avea decât un sfârșit tragic.

Chiar Danilov, întrebat de Isaac Blumberg, în numele lui Răutu, își trimise răspunsul, cam caustic, dar lămurit:

– N-are nicio importanță, pentru revoluție sau chiar pentru deportațiune, ce va face delicatul descendent al cruciaților din Fanar. Poate să se spânzure! Se pot spânzura, pentru companie, și toți tovarășii lui întru migdalizare. E un om condamnat; orice ar întreprinde, nu va reuși. N-are tăria de a renunța la revoluție, dar vrea s-o facă vărsând, în loc de sânge, sirop de zmeură. Visează să fie arbitru situației și să cuprindă necuprinsul – și va fi vecinul între două scaune și încolțit din toate părțile. Să-i spui dar că-i dau blagoslovenia mea. Cu cât mai curând va dispărea din Siberia și din Rusia, cu atât va fi mai bine și pentru dânsul, și pentru noi...

Cu toată apropierea zilei de libertate, nori grei parcă se adunau tot mai mult în jurul lui Răutu.

Copleșit de gânduri negre, dezorientat în ce privește viitorul apropiat, după liberare, căuta refugiu în studiile sale filosofice.

Din jurnalul său însă rezultă că la el nici speculațiunile cele mai abstracte nu rămăneau neinfluențate de frământările și preocupările zilnice – cum

ne dovedesc și fragmentele de mai jos, scrise chiar la Minusinsk:

20 aprilie 189... *Minusinsk*

Filosofia singură ne poate lumina cărarea vieții.

5 Dar filosofia, dacă nu este o vulgară înșirare de noțiuni goale de înțeles real, nu poate fi decât o sistematizare sau chiar – s-ar putea spune – o sublimizare a științei, până la concepția generală asupra lumii și a vieții.

10 Teoria cunoștinții, elaborată de criticismul kantian, este acel instrument prin care se poate ajunge la o asemenea sistematizare și sublimizare.

Defectul cel mare al pozitivismului constă tocmai în faptul că Auguste Comte ignorează teoria cunoștinții.

15 Și marxismul, ca să intre în cadrul filosofiei științifice, trebuie să accepte aceeași temelie.

E în contradicție cu noțiunea fundamentală a marxismului de a interpreta dialectica hegeliană – cu tezele, antitezele, și sintezele ei –, care nu e decât un proces intelectual, ca o evoluție istorică reală.

20 Aceasta înseamnă, în fond, a subordona realitatea unui silogism.

Ceea ce este real în dialectica hegeliană e un fapt foarte simplu și se rezumă în trei cuvinte: *azi, ieri și mâne*.

Orice mișcare poate fi înfățișată ca înșirarea a trei momente succesive: trecutul, prezentul și viitorul.

În procesul istoric real, un moment nu poate distruge de istov pe cel trecut; nici construi din neant pe cel viitor.

30 Totul se înlănțuie, se desfășoară, se continuă: *azi* schimbă pe *ieri* (negația), dar în schimbarea de *mâne* (negația negației) se vor regăsi și *azi* și *ieri*.

Panta rhei – a spus Elada antică – *totul curge*.

Dacă totul curge, separarea momentelor are totdeauna un caracter mai mult sau mai puțin artificial și arbitrar, ca un act al intelectului nostru. Și pentru această separare și singularizare a momentului, formula *tripartită* a lui Hegel poate servi tot așa de bine ca și o formulă *patrupartită* sau oricare alta, cu care ne-am orienta în mijlocul eternului și neîntreuptului curs al evenimentelor.

10 E un simplu mijloc de orientare a intelectului nostru în haosul și complexitatea fenomenelor.

Și „heterogonia scopurilor“ a lui Wundt ne poate servi pentru ilustrarea acestui adevăr.

15 Scopul ce-și propune omul într-o acțiune nu acoperă rezultatul acestei acțiuni: acesta din urmă este mai vast, mai complex, – până la negațiune.

Desigur, omul este un animal care își propune scopuri, urmărește un ideal; – pentru dânsul, *cauza* faptului săvârșit de el se confundă cu *motivul* care îi determinase acțiunea.

20 Dar dacă omul este un factor al procesului istoric, – el nu este unicul factor: orice rezultat final al acțiunii sale apare ca o rezultantă, în care intervin și alți factori.

25 De aci – „heterogonia scopurilor“, – rezultatul acțiunii trece peste motivul ei.

Pe faptul acesta se reazimă toată filosofia activismului.

Acțiunea este *singurul* mijloc de a birui forțele oarbe ale Naturii.

30 Altfel, intelectul, conștiința vor fi mistuite de Inconștient; – și flacăra rațiunii – stinsă.

Lupta, *acțiunea* este deci un imperativ categoric.

Prin acțiune, prin luptă, omul poate ajunge cu vremea un factor tot mai decisiv.

Însă acțiunea lui e întotdeauna determinată de scopul ce și-l propune, care, în sublimizarea lui, se afirmă ca un *Ideal*.

5 Idealul său devine, în consecință, o *cauză în procesul mondial*.

Astfel poate fi interpretată și concepția platoniană, după care *Idealul* este – *suprema realitate*.

De aci și caracterul de *nostalgie* pe care îl are *se- tea de ideal*, care poate fi considerat ca patria noastră *reală*.

10 Din acest punct de vedere, socialismul nu se poate reduce, cum face Danilov, numai la lupta de clasă pentru un trai mai bun.

Lupta de clasă, ca și războiul, își are rădăcinile 15 în pură biologie – lupta pentru existență.

Lupta de clasă, ca și războiul, care, de altfel, va dispărea odată cu lupta de clasă, a fost impusă de me- canismul procesului istoric.

20 Ea însă este numai punctul de plecare, indispensa- bil – chiar conform cu marxismul – pentru o *altă* luptă.

Căci socialismul trebuie să realizeze, ca scop fi- nal, organizarea, solidarizarea și unirea omenirii în- tregi pentru idealul ei comun – triumful asupra puterilor Inconștientului, supremația omului în pro- cesul mondial.

25 Dacă mijloacele risipite pentru războaiele dintr-un singur veac s-ar fi întrebuițat pentru pro- pășirea și binele comun al omenirii, astăzi pământul întreg ar fi fost o grădină.

30 Acest scop final însă nu este compatibil cu igno- rarea normelor morale, cum predică Danilov, – nici cu promiscuitatea cu elementele de disoluție.

Dar este scopul acesta realizabil ?...

Înainte am crezut ferm...

Vai!...

.....
4 mai 188...¹ *Minusinsk*

Am recitat, *Banchetul de Platon*.

5 M-a impresionat formula amorului pe care o pune – ce simbol! – în gura unei femei:

„Ardoarea și amorul de care oricine este neconținut turmentat are de scop *imortalitatea* (Viața speciei)...

10 Calea dreaptă a amorului pleacă de la frumuse- țile pământești pentru a se ridica la frumusețea su- premă, trecând prin toate treptele: de la un singur corp frumos, la cele *două*, de la acestea la toate cele- lalte, apoi de la corpuri frumoase – la frumoasele ac- țțiuni, la frumoasele științe, – până la știința cea mai pură, știința frumosului...“

15 Sublimizarea și nostalgia amorului ideal, – nos- talgia frumosului...

Desigur, Varvara n-a citit pe Platon.

Dar ea pune și o „blăstămată problemă“.

20 Amorul ideal presupune și – cum se zicea în vea- cul al XVIII-lea – un „obiect“ demn, – și nu numai demn, ci și *potrivit*.

Dacă nu-l găsești ?

25 Goana după frumosul suprem *in abstracto* nu po- tolește încă acea „ardoare“ despre care ne vorbește *Diotima* lui Platon, – preota din Mantinea...

Sublimizarea amorului nu-l poate desprinde de temelia lui organică...

30 Spre sfârșitul lui mai, autorul jurnalului fu pornit din nou în „împărăția forțelor oarbe“ la Serghinsk...

¹ Corect, probabil: 189... (n. ed.).

Cap. XXI

FANY

(Din jurnalul lui Ion Răutu)

Acasă, îl aștepta pe Răutu scrisoarea Mariei Culiceeva, – pe care o cunoaștem din brulionul citit de auctoare în fața Saianilor, la începutul acestei povestiri.

Cu tot răspunsul lui smerit, găsi o îmbărbătare în simpatia și încrederea în el, manifestate prin aceea scrisoare.

I se părea acum că și atmosfera din sat e schimbată. Fu primit chiar cu oarecare căldură – sentimentul pe care îl inspiră, și celor mai indiferenți și mai egoiști, vederea unui înecat revenit la viață.

Numai Aculina se arăta tot pornită, dar repede se mai potoli sub dezaprobarea obștească.

Lisaveta, Arcadie Tartanov și chiar pan Boleslaw Stadnicki, foarte atenți și prietenoși, se întreceau în bunăvoință și afecțiune.

Spre mulțumirea lui Răutu, Arcadie Tartanov se înfățișă cu mult mai bine decât cum îl lăsase. Nu numai că exteriorul lui era mai bine îngrijit, dar un teanc de numere din „*Russkia Viedomosti*“, aranjate după date și chiar cu articolele mai interesante subliniate cu roș și clasate după cuprins, dovedeau un neașteptat interes intelectual și un mare efort de voință.

Toate nădejtile păreau dar îndreptățite.

Ajutat de cei doi tovarăși, Răutu desfășură o activitate foarte vie spre a găsi o locuință potrivită pentru Culiceevi, a o mobila mai confortabil, a angaja o slujnică, încât Maria să se simtă de îndată acasă.

Tot satul pândea cu curiozitate sosirea oaspeților, atât de așteptați de „politici“.

Într-o poieniță din pădure, Răutu stătea lângă învățătorul Parfeniev care, aplecat asupra unui mușuroi de furnici, filosofa:

– Vezi, Ivan Egorici, aceasta e o societate bine orânduită, o societate socialistă, întemeiată nu numai pe robirea cetățenilor, dar chiar pe schilodirea lor printr-o specializare excesivă. Iată, vezi, acesta este un ostaș, cu formidabilul instrument de atac în fălcile lui, dar care singur nu se poate hrăni măcar: alții trebuie să-i bage alimentele pe gură.

Trei băieți veniră val-vârtej în poieniță:

– Moș Egorici, moș Egorici! A venit Spirca cu o conită și cu un domn și cu trei copii, – au tras la casa Melaniei...

Răutu găsi pe soții Culiceev instalați, cu samovarul pe masă.

Maria, prietenoasă, afabilă și rezervată, ca întotdeauna, ședea între Boleslaw Stadnicki, vecinic elegant și corect, și Arcadie Tartanov, cu o „lavalieră“ roșie la gât, cu îngrijire legată și vădit împrumutată de la Stadnicki.

Chiar a doua zi, mica obștie se adună pentru ceaiul de seară, sub președinția Mariei Culiceeva.

Conversația lunecă asupra motivelor care au determinat pe Maria Ivanovna să ceară transferarea la Serghinsk și – natural – trecu și la elogiile Fanyei Perlov și ale lui Ilie Samarin pentru Răutu.

În urma celor trăite în ultimul timp la Serghinsk – și, mai cu seamă, a aventurii cu Aculina –, invocarea acestor nume îl vexe pe Răutu.

– Ah, dragă Maria Ivanovna, atâtea s-au schimbat
5 de atunci, încât aproape nu-mi vine să cred că eu am
fost eroul despre care îți vorbeau tovarășii Samarin și
Fany Perlov. Nici n-aș putea să-ți povestesc despre
acele „acte de eroism“, pentru că astăzi cu greu aș pu-
tea să intru în pielea băiatului care se numea atunci
10 încă Vania Răutu. După ce am primit scrisoarea
dumitale, am recitit jurnalul meu, în care erau așter-
nute pe hârtie cele două episoade din *pohodul* cu
etapa de la Tomsk până la Kansk, săvârșit împreună
cu Fany Perlov și Claudia Samarin. Și mi se părea că
15 citească despre altcineva, nu despre mine însumi.

După ceai, Ipolit Culiceev se scuză, invocând lu-
crul ce are de făcut.

După plecarea lui, conversația luă un caracter
mai intim.

20 Maria Culiceeva îl apucă pe Răutu de umeri și,
scuturându-l ușor, îl întrebă zâmbind:

– Nu vrei să-ți descarci secretul? Am să te scu-
tur până ce vei citi din jurnalul dumitale cele două
episoade, cu Fany și cu Claudia Samarina. Mă inte-
25 reseză foarte mult, îți voi spune mai târziu pentru
ce, – după ce vei citi.

Răutu fu puțin jenat; se supuse însă și, luându-și
caietul, începu să citească, pe sărite, însemnările rela-
tive la „eroismul“ lui.

30 *7 iulie 188... Etapa din Pietuhova.*

După două zile de mers pe jos, în care am făcut
abia vreo patruzeci de verste, am ajuns, în sfârșit, la
această etapă, unde urmează să stăm pentru odihnă și
ziua de mâne. Prin urmare, dormim aici două nopți.

Înaintând în felul acesta, convoiul nu poate face,
normal, mai mult de câte patruzeci-cincizeci de ver-
ste la fiecare trei zile.

5 Convoiul nostru cuprinde peste șase sute de cri-
minali de drept comun.

Ca veteran al deportațiunii, umblat prin atâtea
etape și cu cele mai variate mijloace de locomoțiune,
am fost totuși impresionat și eu de „jelania surghiuni-
ților“, pe care o gemeau, la fiecare trecere prin vreun
10 sat, sute de gătlejuri contractate de foame, de înjo-
sire, de revoltă, de ură!...

În comparație, „jelania“ convoiului din Kur-
gan-Ialutorovsk era un cântec dulce și armonios.

15 Dar biata Fany, care aude întâia oară această pro-
ducție muzicală, e zguduită.

Când răsună formidabilul geamăt, care parcă se
naște în adâncurile pământului, respins în ecouri
nesfârșite de taiga și tundră, răzbate până în nori și
umple de vibrațiune neconținută fiecare grăunte de
20 țărână, fiecare moleculă a aerului:

Ah, creștinilor!

Ah, părinților!

Ah, măicuțelor!

Ah, fraților!

25 *Îndurați-vă de noi...*

Fanyei îi vine amețeală și o podidește în fiecare
dată hohotul de plâns.

Totuși ziua merge.

30 Dar noaptea trecută – prima noapte a Fanyei în
etapă – a fost penibilă.

„Parașa“ infectă, instalată lângă ușă, alături de
sentinela înarmată, n-a fost răul cel mai mare.

Am plătit pentru noi un loc mai adăpostit într-un colț și am închipuit pentru Fany un fel de cabină separată din mantalele noastre.

Dar la ce poate servi aceasta în promiscuitatea etapei, în care nu sunt despărțiți măcar bărbați de femei!

În lumina scundă a lămpii de la ușă, explozia bestialității încătușate, în zornăitul lanțurilor, în urlete, în gemete și scrâșniri de dinți!...

Cât trebuie să sufere această copilă!

10 Nu-mi permit – în fața ei – un cuvânt de aluzie la acest infern de desfrânare.

Și, sărăcuța de ea, pare încă indispusă.

E palidă, nervoasă, agitată, dar nu se plânge.

8 iulie 188... *Aceeași etapă.*

15 Zi de odihnă.

M-am primblat cu Fany dimineața în ograda etapei. E mizerabil. Dar tot e soare și prin *palii* ei poate adia puțină răcoare.

Totuși Fany o găsi „nesuferită“.

20 Și, plângându-se de dureri, intră în baracă și se culcă la locul ei, cu fața spre perete.

N-am îndrăznit s-o las acolo singură și m-am așezat și eu alături pe *nară*.

Deodată, un gând îmi trecu prin minte: Fany până acuma s-a lipsit de uzul parașei!...

Biata fată!...

Ce chin trebuie să fie pentru ea!

.....

9 iulie 188... *Etapa Kolesnaia*

30 Astăzi, plecând din Pietuhova, Fany se simțea așa de rău, încât am aranjat să meargă în căruța cu bagaje.

În mers, mă adresai comandantului caraulei – un locotenent bătrân, înaintat dintre soldații de rând – cu rugămintea:

– Domnule locotenent, e cu noi în acest convoi o tânără „politică“, domnișoara Fany Perlov. Înțelegeți că este peste puțină pentru ca ea să se folosească de parașă în camera cu sute de bărbați, lângă o sentinelă... Nu s-ar putea, la etapa viitoare, să așezăm parașa în tinda cea mică, între compartimentul caraulei și camera arestațiilor, fără sentinela?... 10

– Cum se poate, domnule! Auzi! Fără sentinela! Dar eu am răspundere, domnule! Și dacă pui sentinela, nu-i totuna dacă vede cum e făcută jidanca dumitale unul singur sau o mie de haidăi? Hohoho! – 15 izbucni locotenentul și ochii i se înecară de râs în grăsimea obrazului.

Abia mă stăpâni. Înțelesei însă că orice insistență e inutilă.

20 Sosind la etapă, încercai să îngrădesc parașa cu un de fel de paravan din cearceafuri și mantale.

În zadar!...

Vărnăcimea nechează: bărbații se delectează de perspectivele parașei; chiar și femeile, cu toate fasoanele ce le fac când se urcă pe acest pedestal, în fond, 25 nu doresc să se lipsească de pitorescul tradițional al vieții de etapă și de un mijloc încercat de... seducțiune.

Până și sentinelele chiotesc în fața unei asemenea deplasate pudicități.

30 Fany însă a ignorat și pentru astă noapte eșafodajul meu.

10 iulie 188... *Etapa Sucenka.*

Abia ne-am instalat în colțul nostru al baracei, unde mâne petrecem ziua noastră de odihnă, când, pe neașteptate, am avut o vizită.

În baraca noastră intră, însoțit de comandantul convoiului, un bărbat înalt, cu o față energetică, arsă de soare și de vânt.

Vorbea rusește, dar cu un accent îngrozitor.

5 După ce schimbă puține vorbe cu arestații de drept comun, se îndreptă hotărât spre colțul nostru.

Aici, se opri brusc, se întunecă și, cu obrazul împietrit, abia dacă putu să-și strecoare surd salutul printre fălcile încleștate.

10 Nu-și ridică ochii de la icoana plăpândă și virginală a Fanyei, înghesuită împreună cu mine în mijlocul acestei viziuni dantești.

Vădit, cu greu își stăpânea oroarea și revolta.

15 Era un publicist american – George Thomson –, care, cu autorizarea stăpânirii – Dumnezeu știe cum o căpătase! –, cutreiera de doi ani Siberia, studiind condițiunile de viață din închisori și din locurile de deportare politică.

Sunt silit să fac aici o mărturisire și comică, și tristă.

20 Numai văzând ce impresie face asupra acestui om încercat și trecut prin multe spectacolul baracei de etapă, simții și eu cât de grozavă e cauza aceasta pentru orice om încă „neadaptat“; și mă indignai de plasticitatea sufletului omenesc...

25 În cei câțiva ani din Siberia, simțurile mele se tocișeră într-atâta, încât mă resemnam, ca la o condiție de viață normală și de la sine înțeleasă, și la mersul cu etapa.

11 iulie 188... Aceeași etapă.

30 În această zi de odihnă, catastrofa se împlini:

Un băiat de abia douăzeci și trei de ani se văzu silit, singur, ferind-o de priviri indiscrete, să dea unei

tinere fete, numai de douăzeci și unu de ani, întinsă în fața lui fără conștiință de sine, îngrijirile care pot fi iertate, fără simț de rușine sau de repulsiune, numai unei mame față de copilul ei...

5 *14, iulie 188... Etapa Taighinsk.*

Iar o zi de odihnă.

Situația ajunge tot mai penibilă.

Fany se îndepărtează de mine.

Amintirea acelei zile blăstămate îi este intolerabilă.

10 Simt o adevărată teroare la gândul că groaza de recidivă impune acestei firi delicate și romantice o neînchipuită jertfă: parașa.

15 Nu sunt în stare să descriu pandemoniul la prima încercare a ei, și care se repetă zilnic cu același prilej.

4 august 188... Krasnoiarsk, închisoarea de transport.

20 La poarta închisorii, convoiul nostru era așteptat de Sașa Ginsberg, logodnicul Fanyei – un tânăr înalt și sprinten, cu un nas acvilin și o barbă scurt tăiată, pe o față palidă.

După încheierea formalităților de cancelarie, pleacă braț la braț.

Ne despărțirăm fără efuziuni, dar Fany îmi strânse mâna cu căldură, lăsându-și însă ochii în jos.

25 Mă iartă, dar nu poate uita.

Sărmana!...

Să fie fericită!

30 După o scurtă întrerupere, în care Maria Culiceeva, trădându-și agitația, veni spre Răutu și se așeză în tăcere lângă dânsul, acesta își reluă citirea.

Cap. XXII

LUDA

(Tot din jurnalul lui Ion Răutu)

6 august 188... Krasnoiarsk, aceeași închisoare

5 Mâne convoiul nostru pornește mai departe.
Locul Fanyei îl va lua o altă „politică”, Claudia
Mihailovna Samarin.

Am văzut-o numai o dată, în trecut.
Nu e încă bine întremată din lehzuzie.

10 8 august... Etapa din Sorokino.

Niciodată n-am crezut că mă voi putea bucura
la vederea unei etape!

Cele două zile de mers până la Sorokino, unde
avem o zi de odihnă, au fost nespuse de grele.

15 Îngrijirea și alăptarea pruncului întrec puterile
Claudiei.

Am fost fericit să-i pot asigura un loc în căruța
cu bagaje.

20 Iar în ce privește pe micuța Luda, fără să știu cum,
m-am trezit în rolul de dădacă și chiar de doică – o
spăl, o primenesc și chiar o alăptez cu biberonul...

Dar Claudia se simte tot mai rău.

25 La etapa precedentă și mai cu seamă la cea de
aici, am fost silit chiar s-o cobor în brațe și s-o duc
așa până la locul ei în baracă.

Mâne, stând o zi liniștită, fără zdruncinările că-
ruței, poate că-și va mai reveni.

12 august 188... Etapa din Balaisk.

E o grozăvie: Claudia-i grav bolnavă.

5 De două zile zace în aiurări, arde grozav, dar nu
pot ști măcar ce temperatură are. În tot convoiul nu
există un termometru și nici nu se găsește măcar un
pic de chinină.

10 Am cumpărat numai puțin oțet de la o arestată
și îi fac comprese pe cap.

Și așa, biata femeie agonizează, târâtă fără știre
în căruța de bagaje, din etapă în etapă.

Noroc că Fedosia – femeia cu oțetul – are o inimă
bună și mă ajută puțin în rolul meu de infirmieră.

15 Până la cel dintâi medic sau până la farmacie
avem încă cel puțin cincisprezece zile de mers.

E astăzi zi de odihnă. Aș avea mare nevoie de ea.
De trei zile n-am închis ochii.

16 august 188... Etapa din Ozernoie.

20 Deznodământul fatal a venit astăzi, în plin
câmp, la popasul de la mijlocul drumului, între ul-
tima etapă de odihnă și cea intermediară de aici.

Nici acum nu mă pot liniști după calvarul ulti-
melor zile.

25 Abia ațipesc și din nou tresar, auzind parcă ia-
răși acele gemete și aiurări, numele soțului și al copi-
lului, șoptite în neștire:

– *Iliușa... Luda... Ludocica... Iliușinca!...*

Poate ierta febra tifoidă în aceste condițiuni?

30 Și era lămurit că bolnava avea febră tifoidă.

Fedosia o dezbrăca la fiecare etapă și-i făcea fricți-
uni pe tot corpul cu oțet, ca să-i mai scadă temperatura.

După câte știam din reminiscențele mele, am hotărât s-o învelim în cearceafuri muiate în apă rece.

Chiar în drum, la popasurile dintre etape, încercam aceste mijloace drastice, numai ca s-o vedem puțin răcorită.

Întreg convoiul de aceste ființe decăzute, prins de jale, fierbea în neputința de a da vreun ajutor.

Ca s-o scăpăm cel puțin de zdruncinul căruței, am înjghebat o targă și ocnașii, cu lanțuri la picioare, cu capetele rase pe jumătate, cu pecetea abjecțiunii pe față, o purtau, pe rând, în brațe.

Fedosia ajunsese și ea o umbră, căutând să mă ajute la îngrijirea copilului, pe care nu-l mai lăsam din brațe.

Dimineața, constatând că ziua de odihnă înrăutățise doar starea bolnavei, care abia dacă mai respira, am stărunit ca să ne oprim până la deznodământ.

Noul comandant al convoiului, un sublocotenent mărunțel și sfrijit, cu o voce pițigăiată, n-a vrut să audă nimic.

Și iarăși pornim.

Dar la popasul de la mijlocul drumului, în care convoiul de obicei se odihnea vreo două ceasuri – pentru a îmbuca ceva din merinde –, am silit pe comandant să prelungească încă cu două ceasuri odihna, pentru că era vădit că sfârșitul putea veni în fiecare moment.

Am declarat categoric că nu plec mai departe în aceste condiții.

Atitudinea convoiului impuse comandantului să acorde prelungirea cerută.

Găsi și un pretext plauzibil: trimise după primarul satului vecin spre a-i „preda cadavrul cu proces-verbal“, – ca o piesă justificativă pentru dispariția unui arestat înscris în registru.

Cadavrul, în adevăr, nu se lăsă mult așteptat.

Dar cu ultima suflare a Claudiei Samarin, se născu un conflict violent, care putea duce la un masacru.

Stăteam, cu Luda în brațe, lângă sergentul carauli, care scria procesul-verbal, și primarul satului vecin, căruia urma să i se predea cadavrul.

Luda îmi surâdea grațios și-mi gângăvea ceva cu jovialitate, jucându-se cu arătătorul meu.

Îmi aruncai privirea asupra procesului-verbal și constatai, spre uimirea mea, că urmează să fie predată și copila.

Mă adresai îndată sergentului care, gâfâind și asudând, cu limba scoasă într-un colț, se trudea la aceste exerciții neobișnuite pentru el.

– Domnule sergent? Cum? Vreți ca și copila să rămână aici?

Sergentul mă privi cu necaz.

– Păi? Ce te amesteci unde nu-ți fierbe oala? Apoi, pruncul e înscris în registru numai ca *suplamente* al răposatei, vezi bine! Dacă se duce răposata, cum rămâne suplamentul, – vezi bine? Hei?...

Primarul, un gligan morocănos, deși vădit vexat, nu îndrăzni totuși decât să îngăime pe nas, cu o jumătate de gură:

– Păcatele mele!... Dar cine să se îngrijească de ea?... E vremea muncilor... femeile noastre n-au când... avem destule guri de ale noastre de hrănit... și cine va lua – și încă fără plată! – un pui de ocnașă în casă?

Înspăimântat și revoltat, mă repezii spre comandant, izbucnind:

– Domnule locotenent! asta nu se poate! Nu se aruncă un copil așa, ca un câțel... la o moarte sigură... O așteaptă tatăl său, un tovarăș...

– N-am vreme, nici dreptul, să-mi bat capul cu fleacuri! – îmi strigă comandantul. Și vocea-i pițigăiată se rupea la fiecare cuvânt ca o pânză putredă. – Ce? Să-mi încurc registrele cu odraslele tuturor tovarășilor din lume! Marș de aici! – încheie el cu obrăznicie.

5 – Ce? Nu-ți încurci registrele? – mă speriai eu însumi de răgetul ce-mi răsună din piept. Registre? Mizerabile! Nu dau copilul, ticălosule! Viu, nu mă
10 despart de el! Oameni buni – mă adresai la arestații care, agitați, se îngrămădiseră în jurul nostru: – Oameni buni! E un prunc nevinovat... Să-l arunce ca pe un pisol în gărlă?...

– Nu se poate!... E păcat!... Un suflet de creștin!
15 – se rostogoleau amenințătoare glasuri înăbușite din mulțime.

Pumnii se încleștau, ochii ardeau de ură, în inimi se aprindea revolta.

20 Soldații, palizi, cu răsufierea reținută, înțepeniră cu puștile strânse la umăr.

Pițigăiatul stătea față în față cu mine, – pământiu, cu ochii fixați și holbați de furie și de groază.

În sfârșit, se întoarse și comandă scurt sergentului, care scria procesul-verbal:

25 – Scoate plodul!...

Ca un singur oftat se auziră gemetele de bucurie din mulțime.

Pentru o clipă, toată strânsura aceasta eterogenă se topise într-un singur suflet.

30 Îmi simțeam și eu inima bătând în unison cu gloata asta mizerabilă...

– În coloaună! Am întârziat. Mișcați-vă, vite-
lor!... Coloana-marș!

Astfel își ușură comandantul sufletul de necazul înfrângerii.

.....

28 august 188... *Kansk, închisoarea de transport*

Am dădăcit singur pe Luda până la porțile acei
5 tei închisori, unde am predat-o – voinică și veselă – tovarășului Samarin care ne aștepta.

Am avut o satisfacție.

Copilul, văzând figura tatălui aplecată asupra-i,
10 începu să plângă, se lipi de mine și nu vroia să părăsească brațele mele... maternele¹!...

Probabil nu o voi mai revedea.

Dar până la capătul zilelor mele nu voi uita surâsul și gângăvirea de copil, care, o clipă, au aprins scânteia divină în gloata aceea de suflete pierdute...

¹ De la *maternelle* (fr.) – matern, -ă (n. ed.)

Cap. XXIII

MARIA

În tot cursul citirii, Răutu nu a fost nicio singură dată întrerupt.

5 După ce își închise caietul, nu îndrăznea să se uite la Maria Culiceeva.

Aceasta, deși foarte emoționată, părea, în același timp, straniu iritată.

10 După câteva momente de tăcere, întreabă parcă cu sfidare:

– Și dulcea Fany ți-a mai scris după ce și-a încununat neprihănirea cu Sașa Ginsberg?

Nervos, bătea cu vârful botinei în dușumele și parcă îl fixa cu nerăbdare pe Răutu.

15 – Când ne-am despărțit la Krasnoiarsk – răsunse acesta surd – , îmi dădui seama că amintirea acestei golgote, dintre Tomsk și Krasnoiarsk, va face cu neputință pentru Fany să se mai întâlnească cu mine. Acum, nici nu-mi scrie, nici eu nu mă încumet să-i aduc aminte existența mea.

20 – Frumos! – exclamă Maria, surâzând aproape cu cruzime. Poate te simți și vinovat că n-ai lăsat-o, așa pângărită, pe mâna ocnașilor!... Nu înțeleg asemenea fasoane din partea unei femei inteligente și
25 de caracter, cum o socot pe Fany! – urma ea cu pasiune. Din capul locului, este ea singura femeie care

a fost silită să facă cunoștința parașei? Cu toatele am trecut pe acolo. Și ce-i păsa ei de brutele convoiului? O înjoseau nedelicatețele lor? Iar în ce te privește pe dumneata, nu avea ea simțul demnității,
5 nu-și dădea ea seama că nu puteai avea curiozități bolnave? Ar fi fost o ofensă să se gândească o clipă la dumneata în asemenea momente? Și apoi, când s-a și întâmplat „catastrofa“, cum o numești dumneata, n-a înțeles ea atâta lucru, că în momentul
10 acela ea nu mai era femeie și dumneata nu mai erai bărbat? Sunt momente când numai un orangutan poate avea o excitație de mascul. Dar un om care poate face, cu atâta devotament și abnegație, serviciul de doică pentru un sugaci și de infirmieră pentru mama lui!...

15 – Ești prea aspră, scumpa mea Giocondă. Eu îmi dau foarte bine seama de ce se petrecea în sufletul bieteii Fany. O înțeleg și o absolv. Trebuie să știi, dragă Maria Ivanovna, că am avut multe prietene
20 printre femei.

– Nu mă miră, moș Egorici! Dumneata, cred, împreunezi în structura dumentale psihică vigoarea și energia unui bărbat cu finețea și delicatetea feminină. E natural deci să fi avut multe și devotate prietenii
25 feminine. Nu poate fi altfel. Să mă crezi, chiar cea mai cochetă femeie are nevoie câteodată de sprijinul moral al unui bărbat, cu fermitatea lui de voință și cu luciditatea lui de judecată, fără a se teme că îi stă la pândă un mascul, gata să abuzeze de slăbiciunea
30 ei. A! cât de ofensatoare și chiar, pur și simplu, obositoare sunt câteodată poftetele astea carnivore, privirile libidinoase, necesitatea de a te ține mereu de strajă, ca să nu cazi victima cupidității vreunui om de cavernă... Dar e târziu. Și nu e tocmai frumos,

după amintirea îngrijirilor ce le-ai dat Ludei Samarin, să-mi uit datoria de mamă...

Din ferestrele locuinței Culiceevilor, crestele Saianilor păreau că se ridică spre cer chiar la marginea satului.

În bătaia razelor de soare, aproape fiecare cută a lor, fiecare stâncă puteau fi deslușite de ochi buni.

După dorința Mariei, fascinată de această priveliște, Răutu o conduse la poiana lui favorită, de unde întreg lanțul maiestuos putea fi cuprins dintr-o privire.

Culiceeva, cu ochii aprinși de bucurie, parcă nu se putea rupe de această grandioasă panoramă.

– Sunt născută în stepa Crimeii, – rosti ea încet – toată copilăria mea a fost agitată de un singur dor: să trec peste lanțul munților care desparte șesul sălciiu al Tauridei de litoralul fermecat. Dar mi-a fost dat să-l întrezăresc numai în treacăt. Aproape nu-l cunosc; cu toate acestea, nici acuma eu nu simt atât nostalgie pentru conacul părintesc, Biyuk-Sarai, unde m-am născut și pe care nu l-am părăsit până la căsătorie, cât pentru acest litoral necunoscut. Simt ca și cum patria mea adevărată ar fi tocmai fașia aceea scaldată de undele mării, valea îmbălsămată de florile parcurilor și ale grădinilor pitorești, care veșnic răsună de cântecele păsărilor. Cum poți avea oare simțul nostalgiei pentru ceea ce aproape nu cunoști?

– Cred că aceasta este esența nostalgiei – răspunse gânditor Răutu. În cazul meu, adevărul concepției platoniciene se înfățișează și mai puternic. Eu nu sunt, cum știi, rus de origină, ci român – moldovan, cum se exprimă oficialitatea noastră. Dar n-am fost niciodată în România, ocârmuirea a ridicat pe Prut – „râul blăstămat“, cum îi zice poporul

nostru – un zid mai impenetrabil ca cel chinezesc. Toate informațiile mele despre România – în afară de ceea ce am putut auzi din întâmplare, ici și colo – se reduc la cele patru-cinci rânduri din manualele de geografie sau din istoria războaielor ruso-turce. Nu-i cunosc literatura, nici chiar limba; cu mare greutate am reușit să pun mâna, prin contrabandă, pe două-trei cărți românești, – mai mult ca să mă conving că acel *patois* țărănesc, vorbit în copilărie, a putut servi de bază pentru o limbă literară. Și totuși simt ca și dumneata că această țară himerică, de care provincia mea natală e despărțită de vreo optzeci de ani, îmi este patria; și inima-mi arde de dorul ei. Cred că există aici o cauză adâncă. În primul rând, omul – ca animal social prin excelență – nu este desăvârșit decât ca membru al unui grup. Numai ca atare el își poate da măsura puterilor sale. Răzlețirea Basarabiei nu a putut distruge legătura ei organică cu restul națiunii. Și, în afară de această legătură, nu mă simt întreg. Astfel simțul nostalgiei are la mine un caracter ciudat: România mă atrage, mă fascinează și, în același timp, îmi inspiră groaza necunoscutului!

Dar poate, în orice nostalgie – urmă Răutu după oarecare gândire –, noi nu dorim patria reală, așa cum o cunoaștem, ci o patrie idealizată, așa cum am vrea să fie. Și dorul se simte cu atât mai viu, cu cât mai greu poate fi găsită patria idealurilor tale. Ce alt înțeles pot avea cuvintele poetului:

*On l'aime malgré elle,
Même, injuste et cruelle...¹*

30

¹ „O iubești în ciuda ei,/ Chiar fiind nedreaptă și crudă“. Nu am izbutit să identificăm autorul francez al versurilor citate (n. ed.)

Cine poate iubi in justiția și cruzimea? Nu sunt cei mai înfocați patrioți satiricii care biciuiesc fără milă viciile și scăderile țării lor? Și, desigur, de cele mai multe ori idealurile lor nu-și găsesc înfăptuire.

5 Realitatea urâtă rămâne stăpână, dar dorul de ideal, nostalgia idealului nu se stinge – și numai ea dă valoare vieții...

Își urmărea gândurile înainte, ca și cum ar fi vorbit numai pentru sine sau le-ar fi așternut în jurnalul său.

Maria Culiceeva se întoarse și-l privi cu atențiune.

Apoi se așeză pe un trunchi căzut și, luându-și genunchiul între mâinile împreunate, întrebă:

– Înțeleg foarte bine ce vrei să spui. Dar nu înțeleg cum se justifică acest sentiment ciudat, acest dor înșelat, împletit în același timp cu groază de necunoscut... Șezi aici... ia loc lângă mine, să mai stăm de vorbă...

– Sentimentul acesta, nostalgia după o țară necunoscută – reluă Răutu – nu e decât o formă a setei de ideal, setea de patrie ideală. Nu e oare același lucru, în fond, și cu setea de dragoste, cu nostalgia dragostei? Oricine, în adolescență, visează o dragoste curată, înălțătoare, așa cum o cântă poezii. Dar cei mai mulți ne bălăcim în proza căsniciilor adormite sau în mlaștinile aventurilor vulgare. Și cu cât mai adânc ne soarbe mlaștina, cu atât mai arzător este dorul de ideal, chiar când rămâne în veci nepotolit.

Maria Culiceeva, bătând nervos cu vârful piciorului pământul și privind în lături, parcă fără voie, își strecură încet o frântură de mărturisire:

– Nu știu dacă e mai grozav să mori de setea amorului pe care nu l-ai cunoscut decât să trăiești înecată în mlaștină, după ce l-ai cunoscut...

Se ridică brusc, pornind drept înainte:

– Mergem! – îl invită, oftând. E târziu, mă așteaptă sarcinile de gospodină și de mamă.

O vreme, asemenea mărturisiri nu mai reveneau. Dar Răutu se simți mereu mai apropiat sufletește de Maria Culiceeva.

Subt înrâurirea ei, viața micii colonii luă un ton de intimitate necunoscută.

Aproape în fiecare seară, se întâlneau cu toții fie la Răutu, fie la Stadnicki – și mai rar la Culiceevi, ca să nu-i deștepte pe copii, care se culcau devreme; și, mai cu seamă, să nu deranjeze pe Ipolit Ipolitovici Culiceev, care părea absorbit de studiile sale de filologie.

Citiri și discuțiuni, adesea amintiri și povestiri despre cele văzute, planuri asupra viitorului, mărturisiri, nădejdi și îndoieli – creau o atmosferă de caldă prietenie și de confort sufletec.

Sub farmecul Mariei, chiar Stadnicki devenea mai puțin amidonat, iar Arcadie Tartanov parcă reînviă și dovedi că poate fi interesant, câteodată chiar fin și spiritual, vădind o educație îngrijită și o cultură serioasă.

Răutu însuși – care, cu toate multiplele-i prieteni feminine, încă nu cunoscuse o atât de înviorătoare comuniune sufletească cu o femeie – nu se mai simțea fericit decât în societatea Mariei Ivanovna.

Mai cu seamă îi plăceau discuțiile dintre ei doi, în lipsa celorlalți tovarăși.

Tema discuțiilor era, în aparență, de interes general: șansele revoluției în Rusia; progresele socialismului în Apus; perspectivele politicii internaționale; situația țarismului; structura socială după înfrângerea capitalismului.

În fond, însă, pentru amândoi era clar că fiecare nu vorbește decât despre sine, caută să rezolve problema vieții proprii – să-și găsească cărarea, din jungla în care se rătăcise.

5 – Eu nu recunosc – spunea, de pildă, Răutu – nu recunosc internaționalismul în felul în care îl predică Danilov, care tăgăduiește, pur și simplu, orice interes organismelor naționale. Pentru mine, omul nu este un exemplar din speța *homo sapiens*. El e, cum ți-am mai spus, mi se pare, un produs al istoriei unui grup determinat, cu un suflet propriu. Omenirea, cum spune și Wundt, se naște din colaborarea sufletelor naționale, care, prin înfrățirea obștească, se înalță până la un suflet comun al omenirii. Acesta este internaționalismul meu. Eu nu sunt rus... De aceea, pentru mine, problema viitorului se pune altfel decât pentru dumneata. Sunt hotărât să plec în România.

– Dar te vei putea rupe de Rusia? Nu ești grefat în organismul ei? Vei putea trăi după amputație? Am fost deprinsă să trăiesc în mediul revoluționarilor, care, deși aparțineau diferitelor grupări etnice, luptau în frăție pentru cauza de dreptate obștească. Și cred că prin lupta aceasta comună se naște mai curând acel suflet al omenirii despre care vorbește Wundt.

15 – Nu știi! Nu știi! – insistă Răutu îndurerat. În lupta aceasta am pierdut un frate. Au căzut jertfă și alte ființe ce mi-au fost scumpe. Las un mormânt stingher în cimitirul din Tobolsk. În ocnele Siberiei, se zbcuimă prietenii mei din copilărie. Dar eu mă simt tot mai străin aici...

– Dar lupta pentru revoluția din Rusia – revoluție care va da altă îndrumare întregii istorii mondiale –, această luptă nu-ți poate da tăria morală ca să treci peste toate durerile personale și peste mormintele

părăginite? Am și eu un... prieten – mai mult decât un prieten –, un om căruiua îi datorez însăși viața, care a aruncat o scânteie în întunericul unui suflet prins de mlaștinile existenței, cum ai spus... Și nu e măcar mort. E la ocnă în Sahalin, de unde încă nu s-a întors nimeni. Și dacă sufăr, sufăr din pricină că nu pot și nu știu dacă voi mai putea să iau parte la luptă, să mă jertfesc pentru cauza al cărei apostol era el...

– Dar dacă nu vezi nicio ieșire pe calea ce ai apucat-o? Am dat un jurământ, l-am încredințat aceluia prieten din copilărie care abia a scăpat de moarte în tragedia din Kara. Și nu știi dacă nu te-ai simți și d-ta ca și mine, – dacă nu se găsea în ghețurile și în negurile Sahalinului un om care-ți dă puterea de viață și tăria de luptă și care își are rădăcinile adânc implantate în același pământ ca și dumneata... Iar eu, și în România, tot împotriva țarismului am să lupt... Voi continua acțiunea în alte condițiuni, în altă formă și – cred – mai eficace...

Cap. XXIV

OTRAVA

Din când în când, se asocia la conversațiile lor și Ipolit Ipolitovici.

5 Dar – curios! – conversația pierdea îndată caracterul de intimitate, deși Culiceev introducea întotdeauna în discuție un subiect de morală și de psihologie mai personală.

10 Pe el îl interesa mai cu seamă problema amorului, – mai exact – a raporturilor dintre bărbați și femei.

Era o adevărată obsesiune sau, mai bine zis, o otravă care îi rodea trupul și sufletul.

15 Se afirma cu pasiune ca un campion aprig și neclintit al amorului liber – emancipat de orice norme și cătușe.

Sfârșea mereu cu apologia poligamiei și a poliandriei:

– Inima omului nu cunoaște legi și îngrădiri – repeta el mereu, cu energie –, trupul se deosebește de
20 la om la om, în fiziologia lui intimă, prin dorinți, pasiuni și chiar, dacă voiți, prin fantezii neînvinsse. Dacă numai dragostea poate legitima unirea dintre un bărbat și o femeie, atunci orice dragoste reală, orice pasiune sinceră și adâncă legitimează prin sine însăși unirea.
25 Dar când un bărbat iubește mai multe femei și o femeie mai mulți bărbați? Ar fi un bigotism mărginit și

fățarnic, o concepție de ascetism barbar, care ar pune stavilă unui asemenea amor...

5 Ori de câte ori discuția luneca pe acest teren, Maria Culiceeva, în aparență liniștită și chiar indiferentă, căuta să servească un pahar de ceai sau lua un lucru de mână, fără să participe la conversație. Dar surâdea, parcă mulțumită, când un argument al lui Răutu îl arunca în perplexitate pe Culiceev.

– Nu e legitimă – spunea, de pildă, Răutu –, nu e
10 legitimă orice pornire „naturală“, cum îi zici dumneata, Ipolit Ipolitovici. Uită-te la Bulanca dumitale, acest mic mops, care de zeci de milenii trăiește în casa omului, – picturile egiptene ni-l prezintă pe genunchii doamnelor elegante de pe atunci. Vezi ce târcoale
15 face, înainte de a se culca? Strămoșii săi din jungla primitivă așa trebuiau să-și facă un culcuș în iarba câmpurilor virgine. Câte porniri bestiale nu se pot trezi însă în om? Și de ce tocmai în raporturile dintre bărbați și
20 femei să ascultăm „glasul sângelui“, care e glasul ancestral, – desigur, chiar glasul strămoșilor noștri preumani? Să renunțăm la sublimizarea și la singularizarea sentimentului de dragoste? Care sunt rezultatele – ne învață istoria: întotdeauna desfrânarea sexuală a
fost semnalul decăderii morale și sociale.

25 De obicei, aceste discuții se isprăveau cu izbucnirile aproape isterice din partea lui Ipolit Culiceev. În ochii lui opaci se aprindea o ură ucigașă. Fața-i veștedă parcă se acoperea cu o erupțiune; buzele largi și subțiri îi fugeau spre colțul feței, mânilor îi tremurau, vocea i se stingeă, sacadată.

– Asta-i fățarnicie popească! Teorii de rob! Disprețul celor mai naturale porniri, al celor mai legitime aspirațiuni, – teorii incompatibile cu ideea de adevărată fericire!

Adesea izbucnirile lui se sfârșeau chiar cu urlete nearticulate, cu lovituri de pumn în masă, cu amenințări și blăstăme; mai cu seamă când Maria, cu zâmbetul ei enigmatic, eluda întrebările lui furioase:

5 – Dar tu? De ce taci? – i se adresa cu vehemență filologul în turbare. Tu! tu! tu! nu crezi tu tot așa? Care este părerea ta? Spune! Spune și lui Răutu!... Să o știe!...

10 Răutu căuta să se ferească de discuții și chiar de întâlniri cu Ipolit Culiceev.

Dar acesta, parcă cu tot dinadinsul, bravând averșiunea ce o inspira – mai cu seamă lui Stadnicki, care avea oroare de toată înfățișarea și de manierele lui – tot mai des alerga și la prietenii noștri, provocându-i

15 la aceleași nesfârșite discuțiuni.

Maria Culiceeva nu revenea niciodată asupra acestui subiect, în lipsa soțului.

20 Ea nu părea tulburată, ci – senină și radioasă – lua parte vie la toate interesele micii comunități rătăcite în taigaua de la poalele Saianilor.

De la un timp, când venea mai din vreme, aducea cu ea și copiii, care adesea adormeau în pat la Răutu sau la Tartanov. Parcă se temea să-i lase singuri acasă, mai cu seamă pe blondul și vioiul Fonia...

25 Așa se sfârși vara, începu iarna, trecu Crăciunul. Răutu era silit să se gândească la plecare, termenul împlinindu-i-se în martie viitor.

30 Apropierea zilei de eliberare puna însă, cu toată acuitatea, nu numai întrebarea asupra datoriei lui obștești, dar – mai cu seamă în fața „otravei“ lui Culiceev – ridica și o chestiune intimă, pe care nici nu îndrăznea să și-o mărturisască.

Câteva note din jurnalul său, deși foarte rezervate, ne zugrăvesc starea lui suflătoare din acea epocă.

8 ianuarie 189... *Serghinsk.*

Oricât de ciudat s-ar părea, dar am ajuns să cred că și în teoriile lui Danilov se reflectează tot misticismul adânc al firii rusești.

5 În acest popor, dacă un țăran cărturar descopere că – după Sfânta Scriptură – focul purifică de toate păcatele, un sat întreg este în stare să-și umple casele cu paie și să le dea foc, cu femeii și copiii înăuntru, – ca să se „purifice“ cu toții! Sau regiuni întregi se schilodesc, renunțând la cele mai elementare bucurii ale vieții, pentru că „un mădular care te duce în ispită trebuie tăiat și aruncat în foc“.

15 Și Artamon Danilov a zămislit ideea de revoluție „adevărată“ – revoluție *für und an sich* – ca și sectanții ruși, care urmăresc o viață adevărată și absolut pură și, pentru aceasta, își impun o existență de vecinici „pribegi“, care nu dorm două nopți în șir sub același acoperiș, nu plătesc impozite, nu fac serviciul militar, – sau formează o comunitate în jurul unei „născătoare de Dumnezeu“, pentru ca, prin „păcatul de-a valma“, să procreeze un fiu de Dumnezeu, fiindcă Evanghelia zice că Dumnezeu este acolo unde se adună credincioșii în numele său...

25 A, asemenea practice nu sunt compatibile cu existența statului sau cu viața socială? Ce are a face? Nu-mai sufletul să fie mântuit și viața să fie „pură“!...

Danilov e la fel.

30 Și pentru Danilov, poate pieri nouăzeci la sută din norodul rus, numai revoluția mondială să fie săvârșită, cu orice mijloace și cu oricine, chiar și cu ajutorul tâlharilor de drum mare, – piară, la urma urmelor, și nouăzeci la sută din omenirea întreagă!...

Această concepție de revoluție „pură“, de „revoluție pentru revoluție“ e, în realitate, de aceeași

natură ca și „mântuirea sufletului“ și „viața pură“ a sectanților...

Nu apare și sub „emanciparea cărnii“, sub acel „amor“ fără frâu și fără norme al lui Ipolit Culiceev, același fond de misticism ?

Și-a născocit omul o quintesență a amorului, un amor pentru amor, amor *für und an sich*, și e gata să-i sacrifice totul, să-și tortureze soția, să compromită pacea unei familii.

Misticismul, desigur, e o mare forță și nu poate fi desconsiderat ca factor al istoriei mondiale.

N-a fost oare pusă întotdeauna o credință mistică în serviciul tuturor marilor transformări impuse de noile necesități ale vieții sociale ?

Încotro însă ne pot duce energiile unui popor de peste o sută cincizeci de milioane, animat de acest misticism mistuitor ?

Cu toată identitatea de terminologie, ce deosebire de mișcările sociale din Apus ! În fond, e și aici același veșnic antagonism între forțele oarbe ale firii și intelectul omenesc însetat de ideal.

Energii deopotrivă indispensabile pentru asigurarea progresului.

Care popor va ști să le armonizeze, să le domine, în interesul obștesc al omenirii ?

Acela va fi în fruntea procesului istoric...

12 ianuarie 189... *Serghinsk*.

E ceva neînțeles, misterios în Maria.

Când o privești, îți dai bine seama că nu din frumuseța convențională a trăsăturilor feței, nici din liniile corpului ei radiază acel farmec nebiruit, care o caracterizează.

Independent de exterior, în toată firea ei, ea impresionează ca un fel de sublimat al feminității.

Simți că, pentru o asemenea femeie, ai putea primi cu bucurie toate caznele, – și nu pentru un sfert de oră de... gimnastică...

Ce grandioasă e concepția homerică, după care două popoare se războiesc decenii pentru o femeie !

Ea singură ar ajunge să învedereze geniul Eladei antice. Și doar acei ostași crunți nu puteau visa la Elena cea frumoasă pentru... gimnastică !

Dar legenda *Nitocris* ?

Mii de ani, generații nesfârșite de felahi vorbeau despre fantoma unei femei care ar locui în piramida faraonului Mykerinos de la Giseh. Ea ar apărea, din vreme în vreme, înaintea unui bărbat, goală și prea frumoasă, – și acesta înnebunește de dragoste nestinsă.

Și abia savanții din zilele noastre au putut descoperi că acea piramidă ascunde, în adevăr, mormântul necunoscut, uitat, al împărătesei Nitocris – *Rhodopis*, în traducere greacă, *Frumoasa cu obrăjiori de trandafiri* ! – care și în viață, cu milenii în urmă, sădea o sete nepotolită de dragoste tuturor bărbaților care numai o zăreau !

Aici, farmecul eternului feminin a biruit nu numai moartea, ci și uitarea – milenii de uitare !...

Așa fire a trebuit să fie și acea Aspasia, cu amintirea-i întinată de veacuri, pentru care un Pericle plângea în fața tribunalului de obscuri mici burghezi, ca să o scape de pedeapsa pentru imoralitate.

Când mă gândesc că la masa acestei *betere* – în „salonul“ ei –, se puteau aduna Herodot și Thucydide, ca și vraciul Hippocrat ; Zenon de Elea, Protagoras

de Abdera, ca și Socrate, inspiratorul lui Platon; Eschyle și Sophocle, ca și Pindar; Phidias și Polyclet, – cugetători, savanți, artiști și poeți, care sub egida lui Pericle, animat și chiar inspirat de Aspasia, au depus
5 în tezaurul civilizației acele comori din a căror exploatare omenirea trăiește de aproape trei milenii...

Omenirea tributară unui cenaclu fermecat de o femeie!...

10 Ce ilustrație mai patentă poate fi pentru adevărul că înălțarea gândirii omeneste, ca și creațiunea artistică, izvorăsc din aceleași adâncimi ale firii ca și sublimizarea amorului care le stimulează?...

Aceeași radiere de feminitate biruitoare și atotdominatoare o are și Maria.

15 Din jumătățile ei de mărturisire se poate ghici că trăise odată și ea o mare, o înălțătoare dragoste.

Dar, atunci, cum se poate împăca cu un molusc ca Ipolit Culiceev?...

Cum poate tolera zilnica ofensă a teoriilor lui?

20 Ce „reptile negre“ poate cuprinde în taințele sale sufletul omenesc?...

Ah! de s-ar isprăvi comedia înainte să înnebunesc!

Mor de dorul de a pune un hotar între mine și toată fantasmagoria aceasta!...

*

25 Răutu primise de la librarul Gautier din Moscova, – strecurat printre cărți – și un exemplar din „Die Zeit“, în care găsi un rezumat al raportului Partidului Socialist Român, prezentat la Congresul Internațional din Paris, de către delegatul Vasile
30 Credință din Ciubărești.

În acest raport, tovarășul Vasile Credință, deși recunoaște că în România nu există un proletariat industrial, afirmă totuși că mișcarea socialistă prinde rădăcini adânci la țară; că ar fi fost până în momentul
5 acela peste șase mii de membri înscriși; că au reușit să fie aleși doi deputați socialiști...

Răutu rămase foarte nedumerit după citirea raportului.

10 De mult vroia el să scrie tovarășului Vasile Credință, dar îl jena necunoștința limbii literare românești, chiar a gramaticii și a ortografiei...

Apropiindu-se momentul când va trebui să hotărască definitiv dacă „pune hotarul“ între sine și Rusia, își luă inima în dinți și alcătuî o scrisoare, a cărei
15 amintire multă vreme îl delecta și-l întrista în ceasurile lui de reculegere.

Puse la contribuție întreaga sa bibliotecă românească, pe care o adunase și o păstrase, sub veșnică amenințare, cu multă trudă și cu mari riscuri, și anume:

20 *Doine și lăcrămioare* de Vasile Alecsandri (o ediție tipărită cu un alfabet amestecat latino-slav):

Istoria românilor, pentru clasele primare, de A.D. Xenopol; și –

25 Un număr, incomplet, al „Convorbirilor literare“ din 1882...

Și atâta!...

30 Ortografia și gramatica o combină după *Cursulu Primitivului de Limba Rumână, compusă de Ioannu Doncevu* (tipărit la: „*Kişineu, tipografie lui Akimu Popovu 1865*“, – o raritate pentru bibliofili)...

Când aceste izvoare nu ajungeau, recurgea la graiul său țărănesc din Năpădeni.

Astfel văzu lumina zilei următorul cap de operă în arta epistolară:

„11 ianuarie 189...

Serghinscu, ținutul Minusinscu,
în Sibiru Orientale.

„Milostivu Domnu Credință,

5 Am cititu în gazeta *die Zeit* uă socotelă (Bericht)
a matala pentru Congressulu din Pariju despre
progressia partidului socialistu în România.

10 Suntu unu moldovanu din gubernia Bessarabésca.
Chitescu și eu să viu în România dupe ce oi scăpa
de Sibiru.

Mata vorbesci despre lățirea socialismului la ță-
rani. Și eu socotesc că nu se pôte a strânge socialismu la
proletariatulu fabricantu. Însă trebuie a mai gândi, cum
se pôte duce unu fenomenu sociale dintr-un mediu
15 complexatu, ca în lumea occidentale, la împrejurimile
próste ca în Orientulu agricolu. Țăranulu nu este nu-
mai unu muncitoru, ci și unu stăpânu a pământului.

Nici uă dată țăranulu nu va primi răzpământirea.

De aici și se vede deșertăiunea uneia așa vedere.

20 Eu credu în unitatea spirituale a lumii, însă alta
este temelia materiale în fiescicare țară.

România pôte a ave uă mare rólă în Istorie.

Dacă nu pôte a fi socialistă astă-di, mie mi pare că
pôte a fi precursoru a socialismului în Orientu cum a
25 fostu Aristotelu *precursor Christi in rebus naturalibus...*

România este unu statu dreptescu (Rechtsstaat).

Și cine dice statu dreptescu, dice libertate
cetățénă și stăpânirea legeri.

30 Rusia nu este statu dreptescu, va să dică – statu
polițiescu.

Destulu ni vorbesce acelu faptu prostu că în Besa-
rabia nu putemu a ave uă singură gazetă românescă și
uă singură carte românescă.

Trimitu acésta scrisóre pe drumu chezășluiu,
dar nu potu spune mai multu.

Și mata e séma cându mi scrii. Rogu fórte mult
să mi scrii. Adressulu celu mai chezășluiu este:

5 La Dómna Natalia Varnavinu
(pentru Pimperlicu)
La moșia Onițcani, în ținutul S***,
gubernia Bessarabésca, Russia.

10 Tare jinduiescu să primescu mai degrabă scrisórea
de la mata, ca să știu ce potu a face.

Cu uă închinăciune tovarășéscă, a matala slugă
smerită

IOANNU RĂUTU

Cap. XXV

„SURÂSUL GIOCONDEI“

Întârziat la masa lui de lucru, Răutu își auzi numele și bătaï tari în ușă.

5 Deschise.

Era Marfușă, slujnica Culiceevilor, care veni despletită, numai în cămașă, cu cojocul aruncat pe spate, cu picioarele goale vârâte în ciubote de pâslă.

10 – Domnule Răutu, Domnule Răutu! – țipă ea ca surdă. Veniți îndată! Boierul omoară peconița!...

Răutu nici nu știu cum se trezi în fața locuinței lui Culiceev; și se aruncă viforos în camera lor de culcare.

În momentul intrării lui, Culiceev urmărea cu cuțitul în mână pe Maria, care, cu o putere și o energie uimitoare pentru o femeie, îi para loviturile și reușise să puie între ea și Culiceev masivul pat conjugal.

Văzând pe Răutu, Culiceev se opri și se întoarse spre el. Cu o mișcare bruscă, Răutu îl apucă de braț și-i smulse cuțitul. După o scurtă luptă, Culiceev fu 20 silît să se lase pe un scaun, ținut cu putere de umeri.

– Ce faci, Ipolit Ipolitovici? Ai înnebunit? Ce oroare și ce rușine!

Culiceev, sufocat, hârâi:

25 – Uită-te la ea, uite, vipera! Uite cum din ochii ei iesă gheare lungi, de fier, ascuțite, și se înfig, se înfig în inima mea, îmi sfâșie inima... Uite!... Uite!...

Cadaveric, palid, – ochii lui secretau furie și ură. Răutu aruncă o privire spre Maria.

Stătea în ungher, numai în cămașă, abia acoperită de un colț de plapomă. Pe gât și pe umeri îi răsăreau vânătaie grozave. Dintr-o rană a brațului stâng picura sângele. Se vede că Ipolit încercase întâi să o gătuie și, numai după ce ea se smulse din mâinile lui, începuse goana cu cuțitul.

10 Imobilă, parcă rece și străină, privirile ei se îndreptau de departe, de departe, spre salvatorul ei, cu încredere și cu mărturisirea unei taine nespuse încă.

Răutu, cu o mișcare de mână, îndepărtă din odaia de culcare pe Marfușă și, întors cu fața spre Culiceev, cu un ton tăios se adresă către Maria:

15 – Dă-mi plapoma și ștergarul!

Îl ridică în brațe pe furibund, îl culcă în pat, îl învălătuci în plapomă ca într-o cămașă de forță, îl înfășă cu ștergere, încât nu se mai putea mișca, și-l lăsă ca o masă inertă, cu fața înspre părete.

20 Apoi, privind pe fereastră, vorbi cu blândețe Mariei:

– Îmbracă-te, trebuie să vorbim. Ai să vii acum cu mine, ca să chibzuim ce-i de făcut. Marfușă îl va păzi până ce ne vom întoarce, de altfel, după respirație, pare că a și adormit: e, evident, istovit de șocul nervos.

Răutu ascultă amuțit de groază povestea Mariei. Acest suflet eroic se simțea biruit și căuta sprijin în el.

30 Maria, fără să bage de seamă, îi apucă mâna și i-o ținea strânsă, pe când își revărsa durerile ei tainice:

– I-ai auzit teoriile... Toate acestea erau numai pentru a mă tortura și a-mi stoarce mărturisiri. Vreau

de mult să-l părăsesc; dar, cu toate predicile lui de libertate, mă amenința că-și va exercita puterea părintească; și nu mi-l va da nici pe Fonia... străin de el. Și, în fiecare noapte, coșmarul, tortura: când urlă că
5 din ochii mei iesă gheare de oțel și îi sfâșie inima; când, că gura îmi exalează flăcări și gaze otrăvite, care-l omoară; când îmi cere dezmierdări imposibile pentru o femeie cu simț de demnitate...

Mă întrebam dacă sunt perversiunile unui sadic
10 sau manile unui dement. Căutam să-mi ascund groaza. Așteptam termenul deportării, nădăjduind că acolo, acasă, între părinți, voi ști să-mi asigur copiii, cel puțin pe Fonia. Și atunci, aș fi putut găsi o soluție și pentru mine, fără să mai am teamă pentru
15 viitorul lui Fonia...

Punându-și capul pe umărul lui Răutu, – de obicei atât de rezervată, – ea nu mai căuta să-și stăpânească emoția:

– Ce să fac, ce să fac, dragă Vania ?

20 Inima lui Răutu se umplu, ca de un val cald, de dorința de a veni în ajutor acestei ființe, atât de armonioasă, de născută pentru bucuria vieții. Era gata să jertfească totul pentru a-i da libertatea și a-i asigura zilele mai fericite.

25 – Draga mea! – îi declară el, tremurând de înduioșare. Poți dispune de mine. Nu e cu putință să cazi victimă acestei urâte și bolnave pasiuni, să nu fie o ieșire. Pentru dumneata, se vor găsi mulți să-și dea ultima picătură de sânge, numai ca să-ți netezească
30 cărarea. Voi face totul, totul. Am legături puternice. Tatăl meu este om bogat. Voi pune în mișcare cerul și pământul, pentru a sfărâma jugul acesta odios.

Maria îi strânse mâna și apoi, punându-i cealaltă mână după gât, se lipi toată de el, ca un copil.

Un curent de energie, de forțe vii vibra prin tot trupul lui Răutu.

Și simțind pulsația inimii în acest corp tânăr, trepidând de viață, o strânse și el năprasnic în brațe.

5 Universul întreg se concentrează într-un singur dor...
Și, în neștire, o sărută pe ochi, pe obraji, își lipi buzele lacome de gura ei...

10 Cu o mișcare, Maria Culiceeva se degajă, se depărtă în lături și-i aruncă o privire de nespusă tristeță, și zâmbi...

Zâmbi!...

Ah! ce zâmbet grozav! – „Zâmbetul Giocondei“, în care tresărea o amară decepție, o tremurare de revoltă și, în același timp, de milă, – milă pentru sine,
15 milă pentru el, pentru iluzia pierdută, pentru încrederea și nădejdea zdruncinată...

Un zâmbet care punea pe o carte tot destinul unui om...

20 Răutu, fulgerat, strivit de o greutate negrăită, își plecă jos capul cu fața ascunsă în mâinile-i tremurânde: Ce rușine! Ce abjecțiune!...

Câteva clipe de înspăimântătoare tăcere...

Apoi, Răutu simți o ușoară atingere pe umăr a mânăței Mariei.

25 – Ah, Vania! Nu te amări atâta. Sunt și eu vinovată că, după atâta experiență, am uitat o clipă primedă la care te expun. Să uităm acest moment de trecătoare ameteală. Eu cred în sufletul *tau*, în inima și prietenia *ta*. Nu mă pot lipsi de ele.

30 Răutu înțelese că, trecând la singularul pronume-lui, Maria voi să-i arate că-l absolvă.

Se plecă să-i sărute mâna; apoi, îndreptându-se spre fereastră, căutând să-și stăpânească glasul, îi spuse:

– Dragă Maria, se apropie ziua. Eu te las aici, ca să te mai odihnești puțin. Mă voi culca în camera lui Tartanov. Dar mai întâi vreau să văd și ce face nenocitul acela. Mâne, voi vorbi cu el serios. S-a făcut vinovat de o tentativă de omor. Ori e nebun, ori e criminal. Și dacă nu va înțelege, dacă nu se va resemna să te lase să pleci împreună cu copiii, rana aceea va servi, la nevoie, să fie internat într-o casă de sănătate, – că teafăr nu este...

10 – Mi-i milă de el, – șopti Maria.

– Voi face totul ca să fie cruțat; dar nu admit să continue infernul acesta pentru tine. Nu e sănătos. Și dacă, de data aceasta, ai putut fi salvată, nu se știe ce va fi mâne. Și nici pentru tine, nici pentru copiii tăi, nici pentru cauza mare căreia te-ai consacrat, n-ai dreptul să te expui. Cred că acuma nu va fi greu de convins nici el însuși.

Pe Culiceev îl găsi adâncit încă într-un somn greu: gemea, scrâșnea din dinți, – dar nu se deștepta.

20 Marfușă, care adormise în scaunul ei, sări speriată la zgomotul ușii. Se liniști îndată și-i șopti:

– Doarme! Doarme dus! Dar se frământă în somn. O dată a clănțanit din dinți așa de grozav, că era să fug din casă...

25 Luând oarecare dispozițiuni în ce privește copiii și gospodăria, Răutu plecă.

Până la deșteptarea Mariei, Răutu, primblându-se prin pădure, elaboră planul de acțiune.

Culiceev nu opuse nicio rezistență.

30 Părea un om sfârșit, cu toate resorturile sufletești sfărâmate. Fără împotrivire, acceptă să fie deocamdată

instalat în camera lui Răutu, care își așezase un pat la Tartanov.

Maria insistând că ar fi necesar un examen medical la Minusinsk, Culiceev, de asemenea, se supuse fără multă vorbă.

În consecință, Spirca fu trimis cu ștafeta la Minusinsk, ca să transmită lui Polieschi cererea Mariei pentru autorizarea transferării lui Ipolit la Minusinsk, pentru caz de boală, – cu toate datele necesare ca să poată lămuri autoritățile.

Autorizarea pentru transferare nu întârzie și Arcadie Tartanov primi o însărcinare de răspundere: să însoțească pe Ipolit până la Minusinsk și să-l predea acolo Patriarhului.

15 Răutu avu mulțumirea să constate că Arcadie a putut, cu ajutorul lui Spirca, să se achite foarte bine de această delicată misiune.

Aduse însă vești nu tocmai bune.

În drum, Culiceev își schimbă atitudinea; deveni chiar agresiv, fără însă să-și permită vreun gest care să fi trădat o afecțiune mintală.

La Minusinsk, purtarea lui impresionase până și pe Patriarh, care totuși cunoștea adevărul.

25 Era foarte cumpătat în vorbă și stăpân pe sine. Se plângea că nervii săi au fost supuși la o grea încercare, pentru că Maria vrea să-l părăsească și să-și ia copiii. El, bineînțeles, nu se opune la despărțire, dar nu va consimți niciodată să-i lase copiii. Nu consimte nici la divorț formal. El nu-și recunoaște nicio vină. Iar 30 împotriva Mariei nu înțelege să intenteze acțiune.

Patriarhul comunică, peste puține zile, că prima consultație a avut loc și că el nu crede ca medicii să găsească vreun cusur. Rămâne deschisă acțiunea penală.

5 Toate proiectele de bună înțelegere căzură...

Cap. XXVI

EVADAREA

Maria a stat tristă multă vreme, ațintindu-și vârful papucului, cu care bătea în podea.

5 Apoi:

– Nu mă pot expune, dragă Vania, unor dezbatere judiciare... Nu pentru mine... Ar fi și inutil. Tu singur mi-ai spus că – după legile noastre – și în caz de condamnare, dacă aceasta nu atrage după

10 sine și pierderea drepturilor civile, el poate reveni la căsnicie și să-și exercite puterea maritală, ca și puterea părintească...

– Dar cel puțin am câștigat timp. Poate chiar vei ajunge, înainte, la termenul deportării. Atunci, spui

15 că nu mai ai grijă.

– Dar indiferent de aceasta: nu mă pot expune la dezbateri judiciare. Socot, ținând seama de moravurile noastre, că ar fi și achitat. Eu îl cunosc și știu ce mă așteaptă, cu tot aerul lui spășit. Nu mai pot da

20 ochii cu el.

– Atunci ?

– Evadare, – singurul mijloc...

Conversația ulterioară dovedi că se gândise la toate.

Vorbea încet, dar hotărât; asculta obiecțiunile lui

25 Răutu; accepta cu recunoștință ce găsea potrivit.

Se adresa lui Răutu, simplu, prietenește, chiar cu afecțiune. Dar de pe față nu-i dispărea un surâs trist, – parcă de jale, pentru ceea ce nu este, dar ar fi putut să fie...

5 Și se cam ferea să se apropie de el.

Planul a fost elaborat în toate detaliile.

A fost preferată calea peste munți – neutilizată încă de fugari, din cauza riscului de a străbate regiunile vaste și sălbatece ale Mongoliei, vecinic bântuită de anarhie și bătută de tâlhari, – peste o mie de

10 verste până la Urga, de unde numai pornesc drumuri relativ mai sigure, în provinciile mai civilizate din China.

15 Acest lucru însă este cu neputință fără un ghid sigur și fără mijloace însemnate.

Dar avantajile sunt prea mari: nimănui nu-i va veni gândul de urmărire în această direcție; granița e foarte puțin păzită, poate fi trecută pe nevăzute și numai la puține ceasuri de mers de la Serghinsk.

20 Răutu se oferi s-o însoțească, – ultima încercare de a silui destinul...

Maria zâmbi.

Răutu se simți iarăși ca ars de acest zâmbet.

25 – Nu, dragă Vania! Cu nimeni altul n-aș fugi cu atâta mulțumire. Dar n-ai dreptul să rupi orice legătură cu casa ta părintească. Apoi, trebuie să-ți iei sarcina copiilor, până ce va veni mama, de care Ipolit cam știe de frică.

Vania tăcu, deprimat.

30 Afectuoasă, se apropie de el și-i puse ambele mâni pe umeri:

– Ești supărat? Bănuiești că nu mai am încredere în tine? Iată, acum *eu* te sărut... N-am nicio teamă de tine și niciodată nu am avut.

Îi luă capul între mâini, îl sărută întâi pe ochi, apoi pe gură.

– E totul uitat? Vezi, noi femeile suntem niște ființe foarte ciudate. Am fost foarte tulburată atunci.

5 Dar acum – să-mi ierți francheta! – gândesc că poate mi-ar fi părut și mai rău dacă nu era ce-a fost... Nu simți că ne-am apropiat sufletește? Dar – zâmbi ea din nou – trebuie să mă păzesc, – să ne păzim... Degeaba ai vorbit tu așa de frumos de nostalgia amurului ideal?...

10

Răutu se simți ca palmuit; se plecă numai, tot în tăcere, spre a-i săruta din nou mâna.

Se apucă cu energie de preparativele necesare pentru realizarea planului de evadare.

15 Mai întâi, chemă la el pe Sarâm, soyotul:

– Frate Sarâme, poți trece peste munți, tainic, o doamnă, care apoi să călătorească fără primejdie mai departe spre China?

20 – Odată trecut, odată făcut! Frate la Noiona! – răspunse sigur de sine soyotul, bucuros să poată aduce un serviciu lui „bun moș“.

Înțelegerea se făcu ușor:

Maria va răspândi zvonul că pleacă să-și vadă soțul bolnav.

25 În aceeași noapte, Sarâm o va aștepta, deghizat în tartaroaică, cu voal, în poiana de la sud de sat.

Spre dimineață, vor trece munții prin pasul Alghiac, unde Maria va fi luată în primire de fratele lui Sarâm – Cevar –, care o va adăposti la Noiona până la noi dispoziții.

30 Iar Sarâm se va întoarce îndată la el acasă, încât lipsa lui nici că va fi observată.

Astfel, până ce autoritățile își vor da seama de evadare, va curge multă apă pe Amil.

Urma să fie dobândit un pașaport și găsit un împrumut, fiindcă nu se putea întârzia până ce ar sosi banii de acasă și nici nu era bine să se atragă atenția la poșta pentru o sumă neobicinuit de mare, primită pe adresa lui Răutu.

În acest scop, întreprinse ultima sa infracțiune la regulamentul deportării, prin „părăsirea samavolnică a reședinței“, în care Spirca se întrecu.

Cum sosi la Minusinsk spre seară, Răutu se îndreptă direct spre locuința lui Crahmalov.

Îi deschise ușa o slujnicuță, cam somnoroasă și dezvățată:

– Diomid Eraclici nu sunt acasă, – îi spuse ea speriată, îndreptându-și tulpanul pe cap. – Sunt duși la Alifont Mihailici...

– Mergem la *Alifont* Mihailici!

La Nitocichin îl întâmpină un tânăr fecior în livrea, *gris*, cu galoane de aur și șireturi roșii:

– Pofțiți în biuroul! – îl invită el, foarte stilat, pe Răutu.

În vestibul, pe când se dezbrăca, auzi grohăiturile lui Crahmalov:

– Să fie bine coaptă *culebeaca*¹, nu e glumă, – ascultă-mă pe mine, domnule: colțul de la curcan trebuie ridicat în sus și rumenit, colțul cu nisetru...

Răutu păși pe ușă.

„Biuroul“ fericitului stăpân al țar-părului avea mai curând aspectul buduarului unei cocote: cușete, fotolii și „pufuri“ tapițate de matasă *bleu ciel*;

¹ *Kulebeaca* (rus.) – plăcintă umplută cu carne de pește (n. ed.)

pe pereți – o profuziune de oglinzi și fotografii de obscenitate excesivă; și totul învelit în duhoare de parfumuri violente.

Cum îl văzu, Nitocichin – îmbrăcat și el într-un halat de mătase *bleu-ciel* – se repezi spre Răutu:

– Ah! Câtă cinste! Ce mare cinste! Bucuros, bucuros, să vă văd! Pofțiți, pofțiți, Ivan Egorovici! Luați, vă rog, loc aici pe cușetă, faceți-vă comod... Ei! Apolon! – strigă el bătând în palme către fecior, într-adevăr un băiat de-o rară frumuseță. Apolon! Iute ceai! Complexisimul! Ai înțeles?...

Peste câteva minute, Apolon, ajutat de un *piccolo* – un băiețel de vreo treisprezece ani, tot în livrea gris-roș-aur, și tot frumușel –, au împins pe ușă o masă pe rulete, cu un serviciu de ceai și cu un arsenal de tot felul de sticle, mezeluri și aluaturi.

– Pofțiți, Ivan Egorovici! O ceașcă de ceai? Mezeluri? – oferi el, cu gesturi rotunde. Vinurile nu sunt recomandabile, – la distanța asta nu le poți aduce. Dar lichiorurile, votcile, ca și mezelurile și aluaturile, nici împărații nu le au mai bune... Sunt pregătite – e destul să spun – după rețetele lui Diomid Eraclici...

Răutu, grăbindu-se și neștiind cum să înceapă, se mulțumi cu o ceașcă de ceai și cu un toast.

– Puteți să vă închipuiți, Ivan Egorovici, că era să-l pierdem pe această sculă de gastronom: a fost prins cu o fetiță de opt ani de prin vecini, călare pe genunchii lui; a smomit-o cu acadele și a îmbătat-o cu lichior năstrușnic; zice că vroia să vadă cum e făcută – hehehe! – porc bătrân!... Noroc că părinții i-au auzit la timp țipetele. Ce alergătură am avut până l-am scăpat! Ispravnicul nostru – un suflet

nobil – s-a demenat¹ grozav, săracul! A trebuit să fie îmbunat și procurorul... În sfârșit, – gastronomi-a l-a salvat!...

5 Burtosul se supără, fața i se injectă cu sânge și se întunecă:

– Ce atâta vorbărie! – hârâi el. Am vrut numai să știu dacă are păr... Strașnic îmi place să văd cum pornește la ele părul...

10 – Hehehe! mistreț sălbatec! Auziți-l, ce pasi-une pentru științele naturale. Hihihii!...

Gastronomul deveni negru și abia putu râgâi, feroce:

15 – Â... â... â... Fiecare cu gustul lui! – aruncă el o privire mânioasă spre *piccolo*. Mie nu-mi trebuiesc de-alde aceștia...

Nitocichin, cam fâstâcit, începu să-și onduleze șoldurile cu seducțiune, apropiindu-se, într-un fel de menuet, de Crahmalov:

20 – Oooo! Te-ai supărat, bădiță! – îl bătu el mângâietor peste burtă. Nu înțelegi de glumă! Spune mai bine lui Ivan Egorovici cum se face *culebeaca*. E minunat – se adresează el la urmă către Răutu.

Mistrețul se însenină: în ochi îi apărură expresia obicinuită de voluptate carnivoră:

25 – Principalul, scumpul meu – grohâi el cu satisfacție –, principalul e aluatul: să aibă temei, să fie ca puful. – Bun! – Să se topească în gură. Pentru aceasta nu treci numai cu vâlătucul peste el, ci îl și bați cu lopățica... Îl bați, îl bați cu lopățica; apoi iar dai cu vâlătucul, și iar îl bați, până ce se face ca o foiță de țigaretă. Dar să nu se găurească, Doamne ferește! Apoi îl păturești cu unt topit și cu sare, – nu pulbere, ci mici

¹ Se *démener* (fr.) – a se zbate, a-și da oșteaneala, a se sili (n. ed.)

bobițe, – să circule aerul... Apoi farsul, orezul cu mironodeni... Înăuntru – temelia – eu pun într-un colț nisetrul, în alt colț curcanul, – apoi ficățele de găină... M-m-m-m! măicuța mea!...

5 Nitocichin observă aici că Răutu se enervează de nerăbdare. Intervenii îndată:

– Ah! nici nu v-am întrebat, Ivan Egorovici, dacă ați venit pentru multă vreme și ce vânt prielnic v-a adus pe meleagurile noastre?

10 – Am nevoie de un împrumut, până ce îmi vin banii de acasă... Trei mii de ruble, – răspunse Răutu, sec.

– Diomid Eraclici! – se adresează către tovarășul său Nitocichin – ai cu dumneata această sumă?

15 Crahmalov care, după ce fusese întrerupt, stătea cu gura deschisă, mormăi ceva, se uită furios într-un enorm portofoliu soios și declară sumbru:

– Numai două mii...

20 – Restul îl completez eu, – răspunse grațios amfitrionul și scoase dintr-un săltăraș al biuroului, tot pe nevăzute, zece bancnote a o sută de ruble.

– Vasăzică, – își relua povestirea Crahmalov – după ficățelele de găină...

Răutu se scuză:

– E târziu; și eu trebuie să plec chiar la noapte...

25 Mulțumesc, – să trăiți!...

„A! se gândi amărât Răutu, Danilov recurge la acești *Kulturtägeri* ai Siberiei cel puțin pentru revoluție. Iar eu, pentru o femeie, mai bine zis, de teama unui surâs de femeie!...”

30 În colț, îl aștepta sania lui. Aruncându-se în ea, porunci:

– La Lugansk, la Inochentie Fedulici Eliseev!

Trecuse cu mult de miezul nopții, când Răutu bătu cu energie la porțile solide ale caselor apostolului siberian.

5 În lătratul infernal al cânilor, apăru, în sfârșit, în ușa – după ce desigur își putu da seama de caracterul inofensiv al musafirilor – , însuși Inochentie Fedulici, învelit în șuba lui de lup peste cămașă:

– Cine-i acolo? – strigă el.

10 – Eu sunt, Inochentie Fedulici, eu, Ivan Răutu din Serghinsk. Fii fără supărare! Am mare nevoie!

– Ehe! Cel cu prostănacul de american? Trebuie să fie chiar mare nevoie, de bați drumurile pe vremea asta. Dumnezeu să ne ajute, – în numele Tatălui, al Fiului, și al Sfântului Duh, Amin! – Să ne fii musafir. Poftim!

Mobilierul din odaia cea mare în care intrară era cel obișnuit în casele țăranilor înstăriți din Siberia, numai că era mai solid construit și vădea un serviciu de generații într-o familie cuprinsă.

20 – Nu ne aude nimeni aici, Inochentie Fedulici? – Poftim în cămăruța mea de rugăciune...

Odaia nu era tocmai mică; dar, îmbrăcată toată cu icoane bătrâne, în rame aurite, cu candelă aprinse în păhăruțe colorate, apărea – în luminile amestecate, 25 resfrânte asupra fețelor corogite ale sfinților, asupra cadrelor întunecate și a cărților groase ale Scripturii, în legături roase de piele, cu slove de aur vechi pe coțoare, așezate în coloană pe o măsuță din colț, – ca o cavernă mistică a vreunui pustnic din Tebaida.

30 – Inochentie Fedulici, – începu Răutu impresionat, în șoaptă grăbită – Maria Ivanovna Culiceeva era cât pe ce să fie omorâtă de soțul ei. Nu e întreg la minte. Dar stăpânirea nu o lasă slobodă. Se întâmplă o nenorocire, dacă nu fuge. O s-o avem pe suflet,

dacă nu o ajutăm. Am venit să-ți cer pașaportul finei dumitale. Nu e nicio primejdie: fuge peste munți. Dar prin China nu va putea trece fără hârtii. Ni-l dai?

5 Eliseev se încruntă puțin și păstră tăcere mai multă vreme. Apoi își făcu cruce.

– Sărmana femeie! Și ce femeie! Nu sunt multe vrednice să-i sărute talpa papucului... Vezi ce înseamnă să trăiești fără gând și cuget?...

10 Apoi, iar stătu gânditor, cu degetele încleștate între genunchi...

În sfârșit, își făcu din nou cruce, oftă și rosti hotărât, cu înțeleș:

15 – Vezi, eu nu mă iau la harță cu stăpânirea... De dat, nu ți-l dau eu, nici fina. Dar poate fi furat... Ce să faci? Dumnezeu s-o ajute! Strașnică femeie!... Și vezi, muca¹ ceea de bărbatu-său!... Doamne iartă-mă!...

Nu mai era nevoie de vorbe. Răutu putu porni îndată.

20 La jumătatea drumului îl aștepta Spirca, cu troica lui; și, noaptea, se întoarse la Serghinsk.

Bietul Gavrilov abia avusese vreme să afle de dispariția lui și să plece în urmărire spre Minusinsk.

25 Peste două zile, aproape de miezul nopții, din camera copiilor adormiți ieși Maria, îmbrăcată în haine tătărești; numai că nu-și pusese încă voalul.

Răutu nu o văzuse încă plângând. Acuma își lăsa liber cursul lacrimilor, se îndreptă spre el și, în semn de desăvârșită absolvire, își puse capul pe umărul lui:

30 – Dragă Vania! – tresaltă ea din plâns – ești așa de bun! Nici nu știi cât îmi ești de drag... Poate ne va

¹ Muka (rus.) – chin, calvar (n. ed.)

mai fi dat să ne vedem... E târziu – oftă ea –, Sarâm ne așteaptă... În pădure nu ne putem lua rămas-bun...

Și cu un gest care lui Răutu i se gravă pe veci în memorie, îi prinse capul între mâinile ei, îl sărută pe ochi și, de mai multe ori, pe gură...

Apoi își puse blănurile, se înfășură în voalul ei tătarăsc și porni pe ușă.

Răutu o urmă, doborât de durere, disperat de viitor...

10 În poiana lor, unde – primăvara trecută – se revărsară întâile lor expansiuni prietenești, îi aștepta Sarâm, soyotul, lângă vechiul trunchi de brad, culcat la pământ.

15 Sub cerul acoperit, totul era înecat într-o umbră opacă.

Maria îi întinse numai mâna și-i șopti:

– Dragul meu prieten! Drag, drag, drag!... Ești bărbat!...

20 Troica, cu clopoțeii legați, se urni din loc și se mistui îndată în noapte...

Încă un vis risipit...

Răutu simți ca și cum s-ar fi rupt atunci ultimele lui legături cu Siberia și chiar cu Rusia...

Sarâm, întors, îi aduse un cuvânt:

25 – E hotărâtă, orice s-ar întâmpla, să-și țină calea spre Orient. E foarte bine echipată; are tovarăși de drum siguri și prietenoși, până în inima Chinei... De acolo, se va vedea.

30 „Dragă prietene, să trăiești! Să vedem zile mai senine!“...

– „Sahalinul!“ – îi tăie un gând inima lui Răutu.

PARTEA V

„FUMUL PATRIEI“...

Cap. XXVII

CU „FRÂNGHIUȚĂ“

5 Puține zile după fuga Mariei Culiceeva, populației Serghinskului i-a fost dat să trăiască zile de emoție și de agitație, cum acest sat nu prea cunoscuse.

„Chitaiul“ Fu-Yun-Ping lipsea de mai multă vreme din sat.

10 Așa obicinuise pe consătenii săi cu disparițiile și reaparițiile lui subite, încât, la început, nimeni nu băgă în seamă lipsa lui.

Dar vecinii începură, în curând, să fie incomodați de un miros greu ce venea din casa chitaiului.

15 Repede, odoarea deveni insuportabilă și mai rău decât suspectă.

Primarul porunci vătăjeilor să scoată ușa din țâțâni.

20 Oamenii legii, năvălind înăuntru, fură îngroziți de spectacolul ce li se înfățișă: chiar în prima odaie, zăcea pe jos, oribil ciopârțit, cadavrul tinerei femei ce se ascundea sub numele de Ciu-Li-Siang.

Ce dramă grozavă avusese loc aici?

O percheziție descoperi, în dosul prăvălioarei chinezești, o fabrică de monede false.

25 Piesele găsite dovedeau atâta măiestrie minuoasă, încât, pentru profani, era peste putință a descoperi falsul.

Autoritățile erau atât de îngrozite și zăpăcite, încât, pentru moment, uitaseră și despre evadarea Mariei Culiceeva.

O fabrică de monede false, care funcționează ani de-a rândul în coastă, și nimeni nu bănuia nimic!

Dar Răutu se gândi numai: încă unul care n-a găsit soluție pentru „problema blăstămată...”

Chiar felul cum a fost schilodit cadavrul în vedera îndestul natura patimilor dezlănțuite.

Evident, biata femeie a fost dovedită sau bănuită de infidelitate, sau, poate, își manifestase numai dorul de libertate...

Das Ewig-Weibliche zieht uns hinan...

Acesta a fost, pentru Răutu, salutul de *adio* al Serghinskului.

*

La începutul lui martie, în așteptarea termenului de eliberare, Răutu fu autorizat să stea, pentru a-și pregăti plecarea, câteva zile la Minusinsk.

Luându-și rămas-bun de la Lisaveta, o văzu și pe ea pentru prima oară plângând.

Ea îl îmbrățișă, îl blagoslovi și-l mișcă adânc cu șoapta ei înăbușită:

– Acum rămân din nou orfană...

Spirca pocni din bici și, în zvonul argintiu al zurgălăilor, falnica lui troică porni ca vântul.

Într-o clipă, Serghinskul dispăru în ceață albă.

Se nășteau zorile.

Zori de zi...

La Minusinsk – unde sosiseră pe furii și Tartanov cu Stadnicki, riscând închisoarea, pentru a-și lua rămas-bun –, ultimul ceas a fost cu atât mai dureros, cu cât pentru Răutu însemna o ruptură mult

mai adâncă decât numai o despărțire de vechii tova-rași de suferință.

Noaptea întregă, cu toții – afară bineînțeles de Danilov și Minscaia, care nu admiteau nicio „migdalizare” – o petrecură la Patriarhul Polieschi.

Starea ridicată a spiritelor se manifesta și în nepuțința de a porni „o bună sfadă rusească”, – nici măcar de a duce o conversație mai legată.

Aproape tot timpul se strecură în cântece – în vechile cântece revoluționare, cântece de exil, cântece de revoltă, care se transformau în plâns și resemnare.

Răutu era obsedat de amintiri și de gânduri la auzul *Imnului ocnașului*, pe care îl cântase încă în „comuna” din Chișinău:

15 *El merge trudit
Pe drumul pustiu,
Și lugubru zornăie lanțul.
Dar fruntea-i mândră
Nu e plecată,
20 Și inima-i nebiruită
Zvâcnește de nădejdea
Biruinței finale
A dreptului ș-a libertății...*

Vecinii, adunați împrejur, curioși, nu înțelegeau ce se petrece.

– Ce i-a apucat? – șopti o băbușcă. Parcă-smintiți...

– St, st, st!... – șopti acru un țăran bărbos, mai în vrâstă. Nu vezi că se închină la Dumnezeu lor, în legea lor!... Lasă-i, pățimesc și ei mult... Dumnezeu să-i ierte...

Ecaterina Efimovna luându-și sarcina copiilor Culiceev – până la sosirea bătrânei Cervonina –, Răutu se simți liberat.

A doua zi, dis-de-dimineată, își achită datoria la
5 *Kulturträgeri*, rămânând aproape fără bani; dar, în
nădejdea de a primi la Tomsk un acreditiv telegra-
fic, nu se închisi prea mult.

Exact la ora douăsprezece, când oficial i se îm-
plini sorocul, ispravnicul – un bătrân șobolan de
10 cancelarie – îi citi pe nas o hârtie, din care rezulta
că este „liber“ – n-are însă dreptul să locuiască în
cele două capitale, în orașe universitare sau în cen-
tre industriale...

Răutu porni – luându-și hârtiile cuvenite direct
15 de la isprăvnicie –, între ultimele salutări zgomotoase
ale prietenilor, singur sub coviltirul saniei sale – cum-
părate, pentru ca să nu mai fie schimbată la stații până
la capătul călătoriei sale –, neavând răbdarea de a că-
uta, după obiceiul pământului, un tovarăș de drum.

Se încredința bunăvoinței cărăușului de la capă-
20 tul acesta al „frânghiuței“ – cum se numesc aici seri-
ile de „prietenuși“, adică cărăușii legați între ei
pentru transportul de călători.

Aceste „frânghiuțe“ străbăteau, înainte de dru-
25 mul de fier, toată Siberia, de la o margine la alta, asi-
gurând astfel circulația de pasageri și de bunuri.

Stepă, taiga, tundră...

Taiga, tundră, stepă...

Zi după zi, noapte după noapte.

30 Zile luminate de soare, în scânteierea cristaluri-
lor de gheață.

Zile mohorâte, învăluite de ceață sau înecate
în ninsoare.

Nopti scăldate de lună.

Nopti încrustate numai de infinitatea de focuri
colorate ale cerului de nord.

Nopti prăvălite în beznă...

5 Săptămâni întregi: zi după zi și noapte după
noapte, – fără popas.

Când într-o tăcere de moarte sub bolta înmăr-
murită, – când în bătaia crivățului, în vârtejul
purgalei, sub fulgi de zăpadă...

10 Și într-o lungă agonie, săptămână după săptă-
mână, zi după zi, ceas după ceas, moare trecutul...

Viața însăși parcă se scurge, picătură, după
picătură...

Totul e alb până în zare, – în cer și pe pământ.

15 Numai horbota de crengi negre ale taigalei și
drumul bătut, pângărit de convoaie omenești, rupe
monotonia sepulcrală.

Din sat în sat, de la un prietenuș la alt prietenuș,
adesea la distanță de sute de verste, – o cale aproape
20 de două ori cât se întinde între Chișinău și Paris tre-
buia străbătută în sanie, cu troica, în cele patru-cinci
săptămâni înainte de dezgheț, – pentru ca, în ajunul
primăverii, pe drumul care șerpuieste veșnic între
25 orașe, în zigzaguri, de la sud la nord, pornirea dez-
ghețurilor pe râuri și desfundarea drumurilor să nu
prelungescă la infinit coșmarul acestei călătorii...

Singur, în fundul saniei, culcat peste cărțile sale
așezate în straturi și acoperite cu o păslă groasă...

30 Și universul întreg se reducea la triunghiul tăiat în-
tre marginea coviltirului și coasta cărăușului, prin
care se zărea o bucată de cer spălăcit, crupa calului
din stânga, câțiva copaci fugind în șiruri neîntrerupte

îndărăt pe o fâșie nesfârșită de zăpadă, ce se furișă printre trunchiurile negre.

Timpul nu îngăduia niciun popas, nici măcar o oprire pentru a pregăti o gustare.

5 Călătorul primea ospitalitatea prietenului de rând, dacă îi apuca familia la masă; – altfel se mulțumea cu merindele reci luate cu sine.

Noaptea nu se putea lăsa adormit pe drumuri pustii, printre taigale și tundre frecventate numai de
10 vagabonzi profesionali, – oastea veșnic răzvrătită și dușmană, – adesea complici ai „prietenșilor“.

Pentru Răutu, dispăru ziua ca și noaptea, veghea ca și somnul, – tot timpul rămânea de strajă, – cu
15 mână încleștată pe revolver; – dar nu era bine treaz, ci într-o continuă somnolență agitată.

Se simțea un mic punct stingher, rătăcit în imensitatea spațiului.

Siluețele nedeslușite și vorbele înăbușite la schimbul
20 cailor, din sat în sat, păreau numai niște reflexe ireale, icoane din visuri redeșteptate.

Noaptea, în trecere prin sate amortite și pustii, doar câte un ochi de lumină vestea un suflet chinuit, – cine știe ce biată ființă oropsită, fără odihnă.

Rar personalitatea prietenului sau a nevastei
25 acestuia îi atrăgea atenția, – după cum, nici pentru dâșii, el nu era, desigur, mai interesant decât un pachet de marfă, de transportat.

În trecere prin Krasnoiarsk, Răutu insistă să fie
30 dus la vechea lui gazdă, căraușul Policarp Cuznețov.

Nu vroia să se întâlnească cu tovarășii din obștie și mai cu seamă cu Varvara Liescova, fără oarecari
informații prealabile.

Fu primit cu multă bucurie de Solomonida Prohorovna, care îi declară categoric că trebuie să stea la masă la ea, – apoi, va pleca când va voi. Policarp fiind în oraș, ea nu-i va îngădui să ia vreun alt mușteriu.

5 Lui Răutu îi surâdea ideea de a porni pe „frânghiuța“ la al cărei capăt inițial se găsește un om bine cunoscut ca Policarp.

Solomonida, tot așa de vioaie, părea însă mai slăbită și mai palidă.

10 Răutu observă că poartă și haine negre.

Își aruncă privirile împrejur, văzu cărțile Pașei, dăruite de el, rânduite pe colțul mesei ca și atunci când îi dădea lecții; în părete recunosc, atârinate în
cui, hăinuțele ei.

15 – Dar Pașa? – întrebă după oarecare ezitare.

Solomonida răspunse surd, privind peste capul lui:
– A murit astă toamnă.

S-a stins fetița cea palidă, cu subțiri vine albăstrii, ce răzbăteau prin pielița delicată a feții, cu ochi
20 clari și neliniștiți, cu mâna ținută la piept, ca să mai rețină bătăile inimii...

Nu găsi cuvinte de mângăiere și se grăbi să întrebe:

– Dar ce fac soții Brencianinov? Baronul și baroneasa
25 Ingelströhm? Mai e pe aici Serghei Alexandrovici Jaba, sau Melnicov?

Solomonida, îngrijindu-se de samovar și rânduind toate cele pentru masă, reuși să-și stăpânească
emoția și începu să vorbească repezit:

– Brencianinovii? A! ca întotdeauna, îi un bălci
30 la ei, zi și noapte! Și vorbărie și chef... Baronul cu doamna lui îs duși acasă, încă de pe când a trecut pe aici Măria Sa Marele Duce. Serghei Alexandrovici a îmbătrânit tare, sărmanul. E tot pe aici; dar nu stă în oraș. A făcut o lăptărie, ca să învețe pe cealdonii

noștri să facă unt și brânză... Melnicov, zurbagiul
cela, s-a bătut cu ispravnicul și e trimis nu știu încotro,
mai departe...

5 Solomonida se lasă pentru moment de robota ei,
se îndreptă în toată lungimea și, ștergându-și buzele
cu dosul mânei, încercă să răspundă pe un ton natu-
ral, la o întrebare ce nu-i fusese pusă, – privindu-l
pe Răutu cu coada ochiului:

10 – Iar sârmana Varvara Semionovna trăiește sin-
gură, la cealaltă margine a târgului. A stat la noi o bu-
cată de vreme, după plecarea dumatiale, tot singură.
Dar de când nenorocitul acela – Dumnezeu să-l
ierțe! –, Afonin, s-a spânzurat aici, în fața ferestrei,
ea n-a mai vrut să steie la noi... Acuma, aproape n-o
15 vede nimeni. Trăiește curat ca o călugăriță...

Ca să se stăpânească, Răutu își fixă privirea asu-
pra paravanului, lunecând numai peste ușa cămăru-
ței sale de altădată și peste fereastră...

20 Își aduse aminte că auzise despre sinuciderea
lui Afonin.

Dar în vârtoarea în care se zbătea atunci, nu-și
oprise gândul, nici nu stabilise legătura...

25 Și ea credea că nu poate inspira pasiune!... O,
„problema pe care nu știu cum o va rezolvi nici soci-
etatea viitoare“ – îi sfredeli creierul acest cuvânt al
Varvarei din vremea intimității lor.

S-o vadă ?

Ar însemna să nu mai plece.

Să se prăbușească toate ?...

30 Ah, ce lașitate!...

Solomonida dispăru, discret, din odaie.

Policarp își arătă în ușă fața-i arămie, salutând
zgomotos:

– A noastră închinăciune! Să trăiești, Ivan
Egorici! Ce bucurie pentru noi! Mulțumim până la
pământ că nu ne-ai uitat! Iată, am să te duc și eu o
dată cu căișorii mei! Socot că pornești abia mâne? Ai
5 să dormi la noi, odăița e slobodă. Te duci, de bună
seamă, să-ți mai vezi prietenii.

– Nu, Policarp Onufriici, sunt grăbit. Mă întorc
acasă. Am de făcut atâtea mii de verste... Mă tem să
nu mă prindă dezghețul în drum...

10 – Ehe! Ai să vezi ce prietenuși am să-ți dau.
Frânghiuța mea e vestită, – cea mai bună din toată Si-
beria. Te duce ca vântul... Apoi, ar trebui să-ți iei și
un tovarăș de drum. Orișicum, e primejdie prin pră-
pădenia asta să mergi singur.

15 – Nu, Policarp Onufriici! – răspuse Răutu, cu
oarecare iritație, mai mult de conștiința lașității pro-
priei, de imposibilitatea de a da ochii cu Varvara, decât
pentru insistențele inoportune ale lui Policarp – nu,
Policarp Onufriici, nu pot pierde vremea. Te rog să
20 înhămi caii îndată ce vor putea pleca la drum.

– La drept vorbind, – grăi nehotărât Policarp –
la drept vorbind, am eu o cuconiță care trebuie să
plece până la Acinsk, – învățătoarea dintr-un sat de
aici, de aproape, – Uliana Alexandrovna... Nu-i
25 mare lucru până la Acinsk. Și-i săracă, nu are parale
de plătit... și apoi ce parale poți căpăta de la o mu-
iere?... Dar dacă n-ai pe nimeni?... Tot e un tovarăș,
pentru o bucată de loc... E și mai vesel în doi...

30 – Dar poate porni îndată? N-am nevoie de para-
lele ei.

– Acuș, acuș, acușica! – se repezi Policarp – de
câte zile așteaptă, sărăcuța, vreun suflet milos! Tri-
mit pe Solomonida să-i deie de veste și o vom apuca
în drum, că doar bagaj n-are cât pentru o casă.

– Medviedeva, Uliana Alexandrovna, – se recomandă tovarăşa de drum, urcându-se în sanie.

De sub blănuri și șaluri nu se vedea decât un mic cerc de față ofilită, cu un nas cărnos și ochi șterși.

5 Întinsă la dreapta lui Răutu, încă cu o cergă de pâslă aruncată deasupra, ea nu manifestă dorința sau poate nu îndrăznea să înceapă vreo conversație.

Iar Răutu era și mai puțin dispus pentru expansiune.

10 Covârșit de gândurile sale, rușinat de lașitatea de care a dat dovadă, cu inima strânsă de compătimire și de regrete pentru Varvara, aproape uită cu totul de vecina lui din sanie.

15 Sania vastă, cu doi pasageri tăcuți sub coviltirul ei, lungiți pe cărțile lui Răutu, își urma „frânghiuța“ din stație în stație, fără opriri, cu gustări prea sobre din merindele lui Răutu, de care Medviedeva parcă se ferea să se atingă, mulțumindu-se cu o bucată de pâine.

20 După vreo două zile de goană neîntreruptă, sosind spre seară la un popas, Răutu băgă de seamă că tovarăşa lui era leșinată.

25 Ridicată în brațe, dusă în casă, ușurată de blănuri și dată în îngrijirea gospodinei – o femeie repezită și cicălitoare, cu un nas ascuțit în vânt, dar foarte binevoitoare –, Medviedeva își reveni repede în fire după o „dușcă de rachiu“, turnată cu curaj pe gât.

Era o femeie încă tânără, cu o față simplă până la insignifiantă, palidă și foarte tăcută, cu un port de călugăriță.

30 Deși avea ochii oboșiți și fața istovită, ea spunea mereu:

– Nu-i nimic, Ivan Egorovici! Am amețit numai așa, pentru o clipă, dar acum sunt bine. Știu că ești grăbit. Numai să îmbucăm ceva și pornim înainte...

Lui Răutu i se făcu milă de ea și-i răspunse cu o aparență de nepăsare:

– Dacă nu te superi, Uliana Alexandrovna, și nu te grăbești dumneata, ne-am odihni aici câteva ceasuri. De o săptămână sunt pe drumuri și măcar o dată nu m-am culcat în casă.

Gospodina, tocăbind întruna, se apucă să pregătească cina:

– Nu se poate, boieri dumneavoastră, fără odihnă!
10 Somnul bun și mâncarea caldă dau putere drumețului! Dar unde am să vă culc? Noi dormim în *polate* și suntem cam mulți. Poate o să vă stânjenim...

Răutu se uită spre plafon.

15 Polatele siberiene sunt un fel de al doilea plafon, cu vreun metru mai jos de cel dintâi și scurtat la o margine, pe unde se urcă la culcare, pentru mai multă căldură, toată familia.

Jos, în casă, nu se mai găsea decât o laviță largă, care să fi putut servi de culcuș.

20 – Eu m-aș întinde aici pe laviță, – spuse Răutu cu îndoială.

– Și eu! – adăugă Medviedeva, după ce își aruncă cu frică ochii spre polate; promiscuitatea cu o familie numeroasă, în spațiul acela redus, nu putea ispiți.

25 – Bine, bine! – trâncăni iute gospodina – lavița e lărguță și – de! – oameni tineri... vă împăcați...

După masă, când gazdele dispărură în polate, Medviedeva se adresă timid lui Răutu:

– Vom pleca cât mai curând, nu face să mă dezbrac. Mă culc așa la părete, – sunt subțire... Dumneata te poți odihni în liniște.

– Da, – răspunse Răutu cam jenat – desigur, nu face. Dorm și eu tot îmbrăcat, că nici eu nu sunt voluminos.

Se întinse pe laviță cu fața spre odaie, stând amândoi lungiți așa, spate la spate.

Medviedeva nu se mișca și respira atât de liniștit, încât nici nu se auzea.

5 De la icoane tremura penumbra multicoloră, luminând în sus numai marginea polatelor și căscând și mai neagră deschizătura lor, ca o gură de peșteră...

Rezimat într-un cot, Răutu nu putea adormi.

10 De vreo două ori surprinse la marginea polatelor nasul ascuțit al gospodinei, care se strâmba cu mirare și dispreț și iarăși dispărea.

Răutu închise ochii.

15 Gândurile lui fugeau când spre necunoscutul viitorului, când se opreau cu durere la trecutul recent, de care se despărțea.

Tania... părăsită într-un colț al cimitirului din Tobolsk... Avdotia... Aculina... acum Varvara...

Și Maria Culiceeva. Ah, Maria!...

20 Și din nou îl arse simțul nestăpănit de rușine și... de regret...

Apoi: Roitman, Jbanov, Țicorschi, Vasile Giurilă.

...Vasile Giurilă!...

...Jurământul.

25 România... Nu va sta mult în Basarabia... Nu mai să aștepte ceva despre țara lui viitoare... Dacă îl așteaptă scrisoarea de la Vasile Credință?...

Socialismul e în creștere în Apus...

Nu mai este multă vreme până la revoluția socială, după profetia lui Engels...

30 Va putea face ceva în România pentru a dărâma bariera țarismului?

– Ssss! – îi tăie cursul gândurilor un suflu ușor venit din polate.

Peste marginea lor se arată din nou nasul ascuțit și ochii mirați ai gospodinei.

– Ssss! – sâsâi ea din nou și îi șopti: – Noi dormim aici cu toții... Fiți pe pace! Somn plăcut!...

5 Și nasul ascuțit și ochii curioși parcă se înfundară în bezna polatelor.

„La Chișinău, va trebui să văd pe Ecaterina Matveevna, – își reluară cursul gândurile lui Răutu. Biata bătrână! Tania fusese copilul ei preferit...

10 La Năpădeni...

Cum mă va primi mama?

Bietul tata!... Trebuie să fie tare bătrân.

Nu știi dacă Natalița mai vine până la ei.

Mă vor lăsa oare să trec curând în România?...”

15 – Sssst! – se auzi iarăși șuierul din polate.

Gospodina, așezată la margine, ținea în mână o cergă. Cu un gest bine calculat, o aruncă peste cei doi tovarăși de laviță. Ochii ei se aprinseră de scântieri libidinoase:

20 – Acum nu se mai vede, conașule! – șopti ea. Fiți pe pace... Poftă bună!!... Hihih! – chicoti ea subțirel; și iarăși dispăru în întunericul polatelor.

Medviedeva rămase nemișcată, dar Răutu, simți totuși parcă un ușor tremur la spatele lui.

25 Își regulă suflarea, ca să dea impresia că doarme și, pe nesimțite, fu prins de neștire.

Dimineața, biata Uliana Alexandrovna se ferea de Răutu. Dar acesta încercă să-i ușureze călătoria printr-o atitudine mai prietenoasă.

30 La Acinsk, se despărțiră ca buni prieteni.

Cap. XXVIII

GRANDOARE ȘI MIZERIE

Aci, însă, fu găsit un tovarăș de nădejde: Gavril Fomov – agentul unei firme de blănării din Moscova, om guraliv, foarte tranșant în toate chestiunile, un călător expeditiv, cu multă experiență, străbătând mereu Siberia pentru cumpărarea de blănuri.

Se grăbea și el să ajungă până la stația de drum de fier, înainte de dezgheț.

La Tomsk, însă, pe Răutu îl aștepta o surpriză neplăcută.

Ajunși acolo spre seară, află că – fiind zi de sărbătoare – băncile sunt închise și deci Răutu nu poate încasa până a doua zi dimineața acreditivul telegrafic trimis de tatăl său: mai bine de cincisprezece ceasuri pierdute în zadar!

Dar, în fața fatalității, călătorii se resemnară, – Fomov, nu fără a bodogăni puțin.

Amărât, după un prânz sumar, Răutu se culcă în camera lui din hanul de poștă și dormi până dimineața un somn de piatră.

Trezindu-se însă, văzu sub ușa un bilețel de la Fomov.

Expeditivul voiajor îl înștiința că, găsind din întâmplare un alt tovarăș care pleacă imediat, îi cere scuze, dar datorită față de firmă nu-i îngăduie să piardă fără folos vremea în Tomsk.

Astfel Răutu porni iarăși singur la drum prin taigaua mohorâtă, între cerul pustiu și pânda de zăpadă.

Din nou vremea trecea într-o stare intermediară între veghe și somn, cu universul redus la triunghiul tăiat de coviltirul săniei și de coasta cărașului.

... Un ghem de gânduri și simțiri, aruncat în nemărginirea spațiului și a timpului...

La vreo cinci sute de verste de Tomsk, lângă Kainsk, cărașul se ridică brusc în picioare:

– S-a întâmplat, – s-a întâmplat o nenorocire, boierule! Uite acolo în dreapta drumului, se văd oameni: e negru de mulțime. Sunt și călăreți... trebuie să fie poliția.

Sania se opri în fața unor oameni în uniforme, cu săbii, care stăteau lângă un cadavru culcat în zăpadă și acoperit de o cergă.

Pete roșii de sânge se tăiau pe crusta maculată.

Era zasiedatelul de poliție cu străjerii lui: în noaptea trecută, o bandă înarmată atacase o sanie cu doi călători. Unul, un agent de comerț, Fomov, a fost omorât; tovarășul său, grav rănit, a fost lăsat pe loc fără conștiință, – ambii jefuiți până la piele. Cărașul dispăruse...

Încă o piatră funerară îi însemna o etapă în calea vieții.

Răutu oftă:

– Bietul Fomov! prea s-a grăbit.

Acum grăbit e și el.

Înainte!...

Zi după zi, săptămână după săptămână, – drumul curgea, dar vremea părea oprită în loc.

Încă peste o mie de verste, lăsate în urmă de sania plină cu cărți, purtând un călător între veghe și somn... Kainsk... Omsk... Petropavlovsk... Kurgan...

Din toată această lungă și monotonă peregrinare, până dincolo de Kurgan, memoria lui Răutu își cernu din negura uitării numai două momente.

La un popas înainte de Omsk, i-a fost dat să asiste
5 la zămislirea unui mit.

Prietenușul la care trăsesse, un țăran uscățiv și deșirat, cu un gât lung și subțire, pe care mereu îl răsucea în dreapta și în stânga, ca și cum încerca să-l deșurubeze, ospătos, îl rugă să aștepte un pic până ce se va
10 servi prânzul, că-i gata, – și are și alți oaspeți cinstiți.

La masă, erau doi reprezentanți tipici ai Rusiei rurale de pe vremuri, așa numiții *umblători*.

Țărănimea rusă, din vechi, crede că tot pământul îi aparține de drept și numai prin uzurpațiune
15 poate fi deținut de alții.

Fiecare sat, veșnic flămând de pământ, alege câte un delegat sau doi, pe care îi trimite în lumea largă ca cercetași și soli ai *mirului*.

Aceștia cutreieră Rusia în lung și în lat: se strecoară în trenuri fără bilet; se urcă în căruța călătorilor miloși; sau, de cele mai multe ori, bat șleahul pe
20 jos, cu o traistă în spinare, și ajung așa până la Amur, pe țărmul Pacificului, în Caucazia și chiar până în stepele Asiei centrale, în căutarea „pământului slobod“, – de aici și numele lor de *umblători*.

Unul din acești doi „oaspeți cinstiți“, un bătrân melancolic, mai mult tăcea, mestecând mereu ceva, chiar dacă nu avea nimic în gură. Celălalt, un țăran din Iaroslav, scurt și îndesat, foarte vorbăreț, dezghețat și sigur de sine, îndruga dimpotrivă vrute și
30 nevrute, numai să nu-i tacă gura.

Ascultându-l, bietul siberian ospitalier își sucea gâtul de uimire, – de te mirai că nu i s-a și rupt.

Și Răutu însuși se simți viu interesat de povestirile umblătorului.

– Acum, – spunea acesta hotărât, între două sorbiri din farfurioara de ceai – acuma s-a sfârșit cu
5 toate liftele! Pentru *buntașii* din toate *Evropiile*, de toate neamurile, – capac!

– Așaaa? – lungi siberianul.

– Ohei! I-a încălecat măicuța noastră Rosia. Cum ridică vreunul nasul și începe să buntuluiască, Împăratul nostru Alb îi face așa cu degetul: – Ia, vino-ncoace,
10 mă băietе, să văd ce ai ascuns în nădragi!...

– Și vine?

– Cum să nu vie! Se adună cu toții în ceardacul *dvoretului*¹ împărătesc; și englezoaica îi mare
15 scârnăvie!

– Rea?

– Foc! Se bagă proclета sub apă, de numai ochii îi sticlesc și de acolo trage cu tunul.

– Și nu se îneacă?

– Îi *vidma* dracului, se întinde cu Michiduță, a
20 făcut și o pocitanie cu el, târfa, de îngheață și iadul; și necuratul i-a dat darul să n-o primească în veci nici apa, nici focul.

– Bre, bre, bre!...

25 – Daa! Vine și turcul, – îi buntaș și păgân, dar e prost...

– Îi prost?

– Un dobitoc, dar umblă mereu cu mâța în sac! Vine și neamțu, – îi cărnățar, se umflă cu bere, dar
30 îi șmecher: a născocit maimuța, – învârte mașinuța și joacă și cântă cu ea, – și strânge la gologani, și strânge, strânge, strânge.

¹ *Dvoret* (rus.) – palat (n. ed.)

– Ssst!...

– Potlogar, dar nu e rău. Franțuzul, acela-i iute ca ardeul, – și-i șugubăț, lucru mare! – A tăiat capul împăratului lor și-i umblă ochii ca jăratecul, – și muierile lor îs curve.

– Auzi, frate?... Toate?...

– Toate! Umblă cu poalele peste cap, așa... Da! – Iar dimineața când se scoală, iesă Împăratul nostru Alb în cerdac, – zice: Sănătate, băieți! Ei se închină cu toții până la pământ, – zic: Să trăiești Măria Ta, Împărate Alb! Și când vede Împăratul Alb pe englezoaica, îi zice: Ia, ascultă, zgriptoroaico, – știu eu pe unde-mi umblă! Să te-astâmperi, făă! – că altfel gădesc eu de unde-ți cresc picioarele. Dar ea zice (și aici povestitorul, ciudat pentru făptura lui, își schimonosi glasul într-o pițigăială subțire de babă) – dar ea zice: Nu-i adevărat, Măria Ta! îi năpastă, îs clevetiri, – și că-i căr, că-i mâr... – Tacă-ți fleoanca! – trecu povestitorul din nou la basul lui profund, – și Împăratul se dă la turc, zice: – Iar vrei să buntuluiiești creștinăta-tea, păgâne? Bagă-ți mîntea în cap, că te fac saramură. Am să-ți frec eu încă o dată ridichea! Dar turcu se închină numai: Aman, Aman!... Și franțuzului îi dă Împăratul nostru Alb un frecuş, măi frate! – zice: – Ha, hengherule, te-apuci să tai capetele la împărați, he? Dar franțuzul îi tare hâtru: Să trăiești Măria Ta, zice, era papistaș, zice, iar noi vrem legea pravoslavnică, sub oblăduirea Mariei Tale... Așa? – zice împăratul – bine! dar broaște să nu mai mănânci, mă spurcatule!

– Dar moștenitorul nostru, Cesareviciul, ce căuta tocmai la Chitai? – interveni aici siberianul, tocând repezit, în cascadă, după graiul local. Ce căuta? Era foc și pară când a trecut pe aici! Se ridică în

tarantasoiful în picioare, și ochii, mari cât o farfurie, așa fulgerau, așa fulgerau în toate părțile, – și cum icni, – tătucă! – i-hi-hi-i! – căzurăm toți în genunchi și nu mai îndrăzneam nici să ridicăm capul... Și jandarmi, și călăreți, și generali, – Sfinte Haralambie! – o gloată, nevoie mare!...

– Supărat! Pețise pe fata lui Chitai-împărat – dezlegă taina categoric *umblătorul* – și nu i-a dat-o...

– Nu i-a dat-o? Dar ce-i trebuia fata lui Chitai-împărat? Trebuie să fie tare slută! Chitaii care vin pe aici îs strașnic de sluți – galbeni, cu ochii strâmbi și perii ca în coama calului.

– De slută îi slută, dar zestrea-i mare, – de pe obrazul ei n-o să bea doar apă! Chitai-împăratul are pământ mult și norod puțin. Iar la noi, vezi ce strâmtoare! De doi ani batem drumurile, și pământ slobod tot nu găsim, – totu-i prins! Împăratul nostru Alb îi zice Cesareviciului: să iai fata lui Chitai-împărat, – să dăm norodului nostru pravoslavnic văzduh și pământ...

– Și acum ce-o să fie, dacă nu i-a dat-o?

– Bătălie! Mare bătălie! – De aceea, vezi, se face aici drumul de fier: ca să ducem oaste multă. Îi potopim pe chitai și le luăm tot pământul... Ce le trebuie atâta, – dracilor sașii!...

Răutu, adânc impresionat, găsi în această povestire naivă și absurdă nu numai cheia imperialismului rusesc: rusul întotdeauna vede și simte, se poate spune, *în cadrul mondial*:

Țăranul visează cotropirea globului, ca un drept al lui.

Omul de stat – dominațiunea universală:

Dar și un intelectual revoluționar, ca și cel mai umil muncitor, aderat la mișcare, *simte* – chiar dacă nu-și dă seama – că rezultatele acțiunii lui, succesul sau înfrângerea, nu se vor mărgini numai la hotarul împărăției, ci vor avea repercusiuni asupra istoriei mondiale.

Un semn vădit de grandoare al unei împărății mondiale!

Aici e o veșnică amenințare pentru pacea lumii.

10 Dar aici e și nădejdea, – se gândi oftând Răutu. Lupta împotriva țarismului, pornită din afară, va găsi întotdeauna un sprijin în mișcarea revoluționară dinăuntru, – pentru că revoluționarii ruși sunt dispuși să vadă într-un atac împotriva Rusiei țariste o manifestare de solidaritate umană, – o încercare de acțiune mondială împotriva opresiunii și a exploatării...

Trecuse, în sfârșit, peste Kurgan...

Kurgan! Aici debarcase cu opt ani în urmă Vania Răutu.

20 Iată Mahalaua Căruțașilor... Fierăria bietului pan Semienschi: dărăpănată, căsuța plecată pe o coastă, dar vădit locuită. De cine?

Iată și velnița lui Isidor Katz...

Palatul „condotierului“ pan Bronislaw Ptaszinski...

25 A! și casa care fusese pe atunci locuită de Zinaida Nicolaevna... Trăiește încă?... Sau, în sfârșit, și-a găsit odihna?

Înainte!

E grăbit... Dezghețul se apropie.

30 Trecutul e mort... Înainte!

Dar, în curând după Kurgan, i se ridică în cale o piedică năprasnică.

5 Aci se desfășură un spectacol – al doilea moment al călătoriei reținut de memoria lui Kăutu, cu totul de altă natură –, care dezgolea mizeria de fund de sub învelișul grandoarei imperiale...

Sania fantomă intră într-o regiune bătută de foame, unde peste treizeci de milioane de suflete agonizau de aproape un an.

10 La început, Răutu observă numai că nicăieri, la nici o stație, nu se mai văd oameni așezați la masă; apoi, priviri lacome, când își desfăcea pachetul cu merinde, și mâni tremurătoare, întinse spre a strânge toate fărămiturile lăsate de el.

15 La o stație, însă, năvăli în odaia unde se oprise pentru a îmbruca ceva o ceată de femei, copii, bătrâni, – și cu toții, fără nicio vorbă, s-aruncară asupra mezelurilor și începură să le înghită, luându-se la întrecere.

20 Răutu lăsă mâinile în jos. Nu avu curajul să protesteze și plecă înainte nemâncat.

Dar nici caii nu mai puteau trage decât greu, la pas, abia târându-și copitele.

25 De la o vreme, a fost silit să meargă și el însuși pe jos, împreună cu cărașul, – fericit că cel puțin caii puteau târi încă sania.

Satele păreau viziuni macabre, demne de inspirația lui Dante.

30 Figuri scheletice de copii; femei care-și pierduseră și chipul omenesc; nicăieri un acoperiș de paie nedesfundat: toate fuseseră întrebuintate pentru hrana vitelor.

De groază, Răutu nu mai intra în nicio casă, după ce, la o oprire, găsise trei cadavre într-o singură odaie, întinse goale pe podea.

Erau încă peste o sută de verste până în Zlataust, prima stație de cale ferată, dincolo de Ural, unde urma să se înnoade legătura cu Transiberianul, – când orice înaintare ajunsese cu neputință.

5 Sania se opri într-un sătulean prăpădit, decimat de tifos și de un flagel și mai grozav – holera!

Caii care-l aduseseră nu mai puteau trage; și nu se mai găsi niciun om, nicio vită de tras, care să-l poată duce înainte.

10 Nu mai avea nici merinde.

Disperat, Răutu, neîndrăznind să treacă pragul unei case, măsura ulița de la un capăt la altul al satului, urmărit de priviri flămânde, de scânteieri canibalice în ochi larg deschiși și imobili.

15 Ceas după ceas treceau în așteptarea unui vehicul cu călători, care să fi avut puterea de a-l primi și pe el.

Spre seară, era cât pe ce să-și piardă cunoștința auzind zurgălăii unei caravane numeroase cu mărfuri. Văzu apoi săniile mari și solide, la care erau în-

20 hămați cai viguroși.

Era un convoi de negustori tătari din Asia Centrală, care transportau spre Nijni-Novgorod dife-

25 Oameni prevăzători, ei nu numai că aveau merinde din belșug, dar de la Omsk și-au cumpărat și cai și și-au asigurat aprovizionarea cu nutreț.

Oameni de omenie, fără discuții, după un schimb de câteva sunete guturalei între ei, atașară sania lui Răutu la una de ale lor și-l poftiră „la gustarea de drumet”.

30 Un moșneguț, cu peri scurți și aspri în barbă și mustață, făcându-i cu ochiul, îi oferi și un pahar

dintr-o băutură alcoolică parfumată, necunoscută lui Răutu.

– Mahomed nu dă voie, dar pentru călători, într-un drum așa de greu, Allah îngăduie.

5 Cu durere moare trecutul...

În sfârșit: Uralul, Zlataust!...

Aici Răutu avu câteva ceasuri de reconfortare.

10 Încă din Minusinsk avu recomandăția către inginerul Cosma Cocos, un moldovan din Basarabia, însărcinat cu construcția primei porțiuni a Transiberianului.

Se simți fericit de primirea caldă ce-i făcuseră acesta cu Nadejda Petrovna, care nici n-au auzit înainte despre el, totuși numai de bucuria de a fi dat, după Dumnezeu știe câți ani, de un moldovan cu care

15 puteau schimba câteva vorbe în dragul lor *patois* de țărani din nordul Basarabiei, – nu mai știau ce să facă, pentru ca să-i fie mai ușoară și mai plăcută călătoria.

Informațiile pe care le avu aci Răutu despre întinderea regiunii înfometate și despre intensitatea

20 mizeriei îl înghețară: sate întregi plecate peste câmp, pierite în drum, decimate de tifos exantematic și de holeră, ce se întindea vertiginos; scene de groază, până la canibalism; neputința de a se da vreun ajutor, – chiar intelectualii care, sub conducerea contelui

25 Lev Tolstoi, încercaseră să creeze ospătarii comunale, fură oprite de stăpânirea bănuitoare.

Răutu simți aici că Împărăția Țarilor nu e departe de pragul pierzaniei...

30 Drăguța doamnă Cocos reușise totuși să organizeze un comitet pentru a strânge fondurile, care erau mai apoi vărsate la isprăvnicie, – fiindcă nu se putea altfel.

Răutu îi incredință sania lui, ca și blănurile și toate bagajele – afară de cărți, marfă fără valoare în aceste meleaguri – spre a fi vândute pentru ajutorul înflămânziților.

5 Rămase, afară de cărți, numai cu ce era pe dânsul și cu banii strict necesari pentru biletul de cale ferată.

Trenul pleca aproape de miezul nopții; și Răutu nu voia în ruptul capului să-și întârzie călătoria.

10 Ca într-un vis, fu însoțit de soții Cocoș până la gară; ei îi cumpărară biletul. Îl așezară, cu lădița lui de cărți, „într-un colț mai confortabil“ – cum spunea doamna Cocoș – al vagonului de clasa treia și, emoționați, își luară rămas-bun.

15 Trenul porni. Batista Nadejdei Petrovna se șterse în ceață.

Răutu căuta pe fereastră să prindă silueta Uralilor, zidul ce-i închidea Siberia.

Deodată, trenul se opri.

20 Speriat, întrebă: ce s-a întâmplat? Un țăran bătrân din fața lui, care adormise, căscă și răspunse leneș:

– Ce să fie? Ia, o stație.

Nu se dezmetici încă bine, când îl surprinse o nouă oprire, la altă stație.

25 După întinderile siberiene, cu popasurile distanțate la zile și nopți întregi, opririle unui tren de persoane, la fiecare cincisprezece, douăzeci de minute, îi făceau impresia unui trecător care, în mers, își freacă bățul de gratiile unui gard, de-a lungul trotuarului...

Nu putea dormi.

30 La cea dintâi stație mai însemnată – îi reținu numele: *Berdiauş* –, se coborî la bufet și ceru un pahar de ceai. Când chelnerul îl servi, de emoție, fără să-și

dea seama, răsturnă paharul înainte de a-l fi putut duce la gură.

Al doilea pahar, vroind să-l smulgă de pe tavă, îl sparse în țândări.

5 Al treilea, turnându-l de-a dușca pe gât, se arse și, apucat de tuse, cu ochii înlăcrămați, privi împrejur și văzu cum călătorii, mirați, îl fixau din toate părțile.

Se urcă în vagon fără să-și mai ia ceaiul: avea nevoie și el, ca un Gaspard Hauser, de o reeducație...

10 Șase zile și șase nopți!

Din vagon în vagon, gâfâind sub lădița lui de cărți, fără somn, flămânzit, silit la economie, trecea prin imensitatea Rusiei ca printr-o aiurire.

15 Nu-și da seama nici de panorama de peisagii ce se succedau, schimbându-și mereu aspectul cu înaintarea lui spre regiunile sudice, nici caleidoscopul de costume – un muzeu de etnografie, nici variația de tipuri – un muzeu de antropologie.

E grăbit!...

20 Înainte!...

Zile întregi, vagoanele erau atât de tixite, încât Răutu află că un om obosit poate dormi și în picioare.

25 Desigur, nici n-ar fi putut rezista, dacă, dincolo de Ufa, un tânăr student, aflând că în fața lui e un fost deportat politic, nu se devota pentru a-i asigura puțin confort.

Mulțumită lui, Răutu a ajuns a fi alintat de toți pasagerii, care luptau ca el să aibă întotdeauna un loc liber pentru odihnă.

30 După Kiev, Răutu putu constata adevărul cuvântului celebru:

Și fumul patriei ni-i dulce și plăcut.

Spre seară, trenul intră încet într-o mică stație.

De pe peron se auzea un zgomot neobișnuit.

– Iată și havra jidovească! *Ce barbat!* – răsună
5 din colț o voce răutăcioasă.

Trenul trecuse peste „linia de așezare evreiască“.

Răutu se miră că aceste sunete, puțin armonioase,
îi puteau face plăcere – amintindu-i vremurile copi-
lăriei –, mai cu seamă când, deodată, îi parveni o

10 schimonosire comică:

– *Șimaifaș* (ce mai faci?)

Se apropia de Nistru...

Cap. XXIX

LA NĂPĂDENI!

A doua zi, coborî în stația Krijopol din Podolia.

5 Telegrafiasse din drum acasă și, cu emoție, încă
din fuga trenului, zări pe peron pe vizitiul Dumitru,
enorm, drept ca un stâlp, dar tare cărunțit.

Se repezi spre scara vagonului, în pasul lui carac-
teristic, întrerupt și sacadat, și Aizic cărciumarul,
cu bucelele lui cu totul albite...

10 – Să trăiți, cucoane Vania! – îl salută adânc miș-
cat bătrânul, luându-i din mână lădița cu cărți, –
unicul bagaj.

Și când se pleca, faimoșii săi perciuni se despăr-
țiră de barbă, lăsându-se în jos...

15 Dumitru se mulțumi să tune ca din poloboc:

– Sărut mâna, conașule!...

Răutu însă îi sărută pe amândoi. Turna, ca grăun-
țele din sac, fără să aștepte răspunsul, tot felul de în-
trebări, întrerupându-le cu exclamații de bucurie:

20 – A, bătrâna *caliașca* tot mai trăiește. Dar caii
sunt alții!

Respira cu amândoi plămânii, fără să-și creadă
ochilor. În câteva zile, se trezise în toiul primăverii,
în mijlocul lui aprilie, în ajunul sărbătorilor de Paști.

25 – Boierul e bine, sănătos! – încerca să mai interca-
leze între vorbele „conașului Vania“ câte un răspuns

și Aizic. E îmbătrânit și cam slăbit, dar, slavă Domnului, e încă bine. Și coana Smărăndița e bine; dumneai ține toată gospodăria. E acum la Năpădeni și duduia Mașa. E fată mare și e frumoasă tare. Este și
5 coconașul Colea Berezovschi din Râuleni, din ținutul Bălților, – și, oprindu-se puțin, șopti misterios, închizând cu înțeleș singurul lui ochi sănătos – este vorba de nuntă!

10 Peste câteva minute, scuturându-și melancolic cărlionții lungi ai perciunilor, oftă:

– Iar bietul Leizăr *arhitehturul*, cum îi ziceai mata, ne-a lăsat sănătate...

Pe neașteptate, Dumitru tună răgușit de pe capră:

– Satu-i plini de jandari! – și scui pă furios în lături.

15 Aizic se repezi.

– Iiii-hhh! Lehamete! – șuieră el în șoaptă.

Când a fost venit telegrama, au năvălit și ei. De două zile, forfotesc peste tot. Boierul s-a spăriet pentru mata. Să nu fie iar ceva... Cuconița tare-i scârbită...

20 Intrând în Năpădeni, Răutu zări la marginea satului silueta familiară a unui înalt sergent de jandarmi. Altul îl întâmpină chiar în poarta curții...

La scară, îl așteptau părinții și, la spatele lor, Mașa, frumoasă, cu o siluetă de Junonă, – de abia o
25 putu recunoaște, – iar lângă ea, un tânăr subțirel și spălăcit: Colea Berezovschi, din Râuleni.

Bătrânul plângea:

– Măi băiete!... măi băiete!... tare slăbit ești. Vai de mine! Cum te mai țin picioarele cele, ca niște
30 sirnici?...

Smaragda Theodorovna, foarte tulburată și ea, îl sărută pe frunte și, rezervată, adăugă numai la cuvintele lui Iorgu Răutu:

– Și cum este îmbrăcat... Și se vede că de mult nu-i tuns!...

Văzându-i lădița cu cărți, adăugă:

– Și iaca-i și tot bagajul!...

5 Răutu simți ca o adiere de crivăț.

Mașa și Colea Berezovschi îl întâmpinară cu afabilitate; dar îl priveau mai mult cu curiozitate decât cu afecțiune.

10 Era și natural: Vania se simțea cu totul străin de sora lui, pe care n-o mai văzuse de când ea avea numai opt ani.

Iorgu Răutu, însă, parcă dându-și seama de atmosfera cam prea puțin cordială, îl luă sub protecțiunea brațului său părintesc, cu care îl îmbrățișă peste umeri:

15 – Hai, măi băiete, hai! Să te mai cureți, să te mai speli; și să stăm la masă. Lasă-l, Smărăndițo! – și după aproape treizeci și cinci de ani de căsnicie, greși el:

20 – Lasă că-l va tunde mâne Nicache, feciorul. Îi tare meșter! – se adresă el din nou către Vania – acum mă tunde și mă rade și pe mine, că mă duc rar la S***.

Seara, după masă, Iorgu Răutu nu se îndura să se despartă de fiul său, deși acesta părea istovit de
25 oboseală și de emoție.

Îl interesa foarte mult: de ce Vania, după ce îl supărase cu jalbele sale pe mareșalul Ștefan Gheorghievici Cazara, le retrăsese după aceea?

30 – Amu, sărmanul, nici nu mai este mareșal, – adăugă cuconu Iorgu oftând – la urma urmelor, tot i-a luat slujba Fedor Fedorovici Carpinski.

Ascultând povestea lui Vania despre înscenarea complotului, bătrânul se indigna mereu și izbucnea, cu glasul lui de altădată, izbînd cu pumnul în masă:

– Auzi, frate, scărnaiviile! Așa tâlhari pot fi ghe-
neralii și gubernatorii iștia? Măi, măi, măi! Nu li-
rușine obrazului și n-au frică de Dumnezeu! Auzi,
Smaragdițo!

5 Smaragda Theodorovna sau coana Smaragda,
cum îi zicea acum lumea, asculta cu buzele strânse, cu
atenție, dar în tăcere; interpelată însă de conul Iorgu,
interveni hotărât și fără șovăire:

– De! ce să faci și gubernatorii, când au a face
10 cu dușmanii împăratului? Răspund și ei! Își pierde
omul și capul, când din toate părțile: unul trage cu
pistolul, altul dă cu dinamita; scriu măscări și bat-
jocuri prin cărți; pe la biserica nu dau; trăiesc cu fe-
mei fără cununie și nu-și botează nici copiii. Se
15 dărâmă așa și împărăția...

Mașa cu Colea, care până în acel moment își șop-
teau într-un colț, se ridicară și se apropiară de masă.

Iorgu Răutu, simțind că terenul devine lunecos,
exclamă:

– Iaca! ne prostim și noi! Bietul băiet îi de șase
20 săptămâni purtat pe drumuri, ca frunza pe apă, și
noi îl ținem cu vorba. Du-te, măi băiete, și hodi-
nește-te! Mai avem vreme pentru vorbă...

Vania se sculă în zori de zi și se grăbi în sat, la
25 mama Irina.

În cerdac îi ieși înainte – parcă îl pândise – Mar-
gareta Jozefovna, – „barometrul casei“...

Îmbătrânise, fața ei rotundă se zbârcise; dar
30 gura tot îi despica obrazul de la o ureche la alta și
buzele se strâmbau în același tic fățarnic și pervers,
când îl întrebă:

– Nu așteptați ceaiul? Să nu fie mâhnită conia
Smaragda...

Vania înțelese.

Enervat, coborî repede scara, încât Margareta –
cât pe ce să cadă – fu silită să se apuce de balustradă...

Mama Irina, când îl văzu, parcă se smintise de
5 bucurie. Plângea, râdea, îl îmbrățișa, îl săruta, îl mân-
gâia, vorbind tot timpul.

– Puiul mamei! Vaniușa! Pimperlic dragă! A!
ce păros ești! Barbă și chică de popă. Ptiu! să nu fie
de deochi! Și slab, slab!... Mititelul mamei, câte-i fi
10 pățit, sărmănelule! Vai de mine și de mine!

În bărbosul siberian, „martir și erou“, ea vedea
tot pe pruncul pe care-l ținuse la sân, – pe micul și
sfrijitul Pimperlic.

Vremurile nu trecuseră însă ușor pentru mama
15 Irina. La cincizeci de ani, devenise pentru tot satul
„baba Irina“.

De sub tulpanul ei negru, înflorit la margine, răz-
băteau perii albi; fața îi era zbârcită; din gură îi lip-
seau mulți dinți, – numai ochii albaștri își păstrasera
20 lumina și căldura.

După puține expansiuni, Vania o întrebă:

– Mamă Irină, aș vrea să mă duc la țințirim, să văd
mormântul Ilenuței. Se poate? Cum să-l gădesc?

Mama Irina începu îndată să-și ferească privirile
25 și-i răspunse repezit:

– Cum nu? cum nu? Se poate. Ținê și ea strașnic
la mata. Când își dădea duhul, tot pe mata te chema:
Vania, Vanicica, Vaniușa!... Lumea credea că-l
cheamă pe băiețelul ei, pe care înadins îl botezase
30 Ion. Dar eu înțelegeam – numai eu îi ziceam Vania.
Ea îl striga mai mult Ionică... Are să te ducă băiețe-
lul, să-ți arate groapa.

Și, ieșind pe prispă, mama Irina strigă:

– Vania! măi Vania! Pe unde îmi umbli, strigo-
iule? Vino îndată încoace! A venit conașul Vania!

De după colțul casei sări un băiețel de vreo șase
5 ani și înțepeni în fața „conașului Vania“, ștergându-și
nasul cu dosul mâinii și privindu-l cu ochii lui al-
baștri închiși ca violetele – ochii llenutei...

– Ah, bată-te să te bată! – se repezi la el mama
Irina, bodogănind, dar ștergându-i cu drag nasul –
10 te-ai făcut ca dracul! Nu ți-e rușine!... Ce-a spune
conașul Vania?...

Băiețelul îl călăuzi pe „conașul Vania“ spre cimi-
tir, sărind când într-un picior, când într-altul, deo-
dată se opri și îl privi din nou cu ochii lui de violete:

– Mneata ești conașul Vania a boierului? Ai fost
15 la Sibir?...

Într-un colț al vechiului cimitir, între alte mor-
minte anonime, sub cruci înnegrite de vreme, Ionică
se așeză alături de o movilă mai îngrijită și – grav –
20 observă pe Vania Răutu. Apoi:

– Aici... A fost frumoasă m-mâca? Bunica zice
că a fost tare frumoasă...

Vania Răutu îl luă în brațe, îl sărută pe ochi,
spunându-i încet:

– A fost foarte frumoasă și foarte bună, dragă
Ionică. Amuș să mergi acasă: de aici îmi găsesc eu
25 drumul și singur.

După ce băiețelul dispăru pe poartă, Răutu plecă
peste câmp, spre pădure.

30 Bătrânii stejari seculari îl salutau prietenos.
Toată gânga pădurii îl primi cu concertul care îi le-
gănase copilăria.

Răutu se îndepărtă spre colțul pădurii, care se în-
figea în câmpul de lângă Cucernica.

Zărind crucea aurită a bisericii, ieși la margine.

Până în țarina satului, la dreapta, se întindea la-
nul verde al grâului de toamnă.

5 Dar privind la stânga, spre vârful dealului Cior-
nenilor, căutând fațada atât de familiară a maiestro-
sului castel al lui Nicanor Miulescu, fu dureros izbit,
găsind profilându-se în albastru cerului numai niște
jalnice ruine.

10 Se întoarse spre izvorul Tudosiei. Cu greu răzbi
prin tufele de corn și porumbei, crescute mari.

Doar poienița, în care se vărsa dintr-o coastă nea-
gră o șuviță de apă limpede și rece, rămase aproape
neschimbată...

*

15 La marginea satului, stăteau doi sergenți de jan-
darmi. Zărind pe Vania, porniră tacticos spre o uliță
laterală.

În cerdac, îl întâmpină Smaragda Theodorovna:

– Ai cam întârziat. Ceaiul te așteaptă de mult și
eu am să-ți vorbesc...

20 Lui Vania nu-i mai ticni ceaiul. Înghiți pe repe-
zite un pahar și se îndreptă spre buduarul mamei.

Margareta Josefovna, care stătea în fața doam-
nei, își lăsă ochii în jos, oftă și, cu fasoleli foarte su-
gestive pentru Vania, se îndreptă spre ușa pe care o
25 închise cu băgare de seamă.

– Ia loc, Vania – i se adresă Smaragda Theodo-
rovna în rusește. Trebuie să vorbim serios, pentru
ca să știm ce avem de făcut. Nu mai ești copil și tre-
buie să-ți dai seama de ce-ai fost pentru casa asta
30 până acum. N-ai fost încă ajuns la Năpădeni, și am
și fost asediați de jandarmi. Tata e om bătrân și n-ar
trebui să-și vadă ultimii ani astfel tulburați. Am fost
silită să iau gospodăria pe seama mea. El n-o mai

poate duce... Trebuie să te hotărăști – și îndată –,
vrai să te stabilești la Năpădeni și să te însarcinezi
cu gospodăria, renunțând la toate nebuniile, – pen-
tru ca să fim lăsați și noi, în sfârșit, în pace? Ori vrai
5 să-ți urmezi înaintea același drum? Atunci...

Răutu o privea în tăcere.

La cincizeci de ani, își păstra urmele frumuseții
de brună mată; puținii peri albi nu o îmbătrâneau
atâta, cât expresia aspră a ochilor, gura crispată de iri-
10 tație stăpânită, – și talia dispărută, ceea ce, cu statura
ei scundă, îi dădea o siluetă de senilitate prematură.

– Știu, dragă mamă, că mă aflu la o răspântie.
Nu mă pot împăca cu ideea de a rămânea fără studii
universitare. Dar în Rusia îmi este oprită șederea în
15 vreun oraș universitar. Nu m-aș putea înscrie decât
la vreo universitate din străinătate... Deci, înainte,
aș vrea să știu dacă pot avea ajutorul necesar ca să-mi
sfârșesc studiile.

Smaragda Theodorovna păli ușor și-și apăsă cu
20 medianul stâng tâmpla.

Vania tresări. A, de câte ori în copilărie văzuse
acest gest, care însemna pentru el mânia mamei, sim-
bolul înstrăinării sale de familie...

– Bine, Vania! Am să vorbesc cu tata. Trebuie
25 să-l pregătesc. Știi că el nu se hotărăște îndată. Și nu-i
va fi ușor să se despartă de tine... E bătrân... Ai rămas
singurul fiu, reprezentant al neamului Răuteștilor
din Basarabia.

Cap. XXX

LA TIOTIA NATALIȚA

La Onițcani, *tiotia* Natalița îl îmbrățișă cu atâta
căldură, încât comparația pe care o făcu fără voie îi
5 strânse inima de mâhnire.

După primele expansiuni, ea trecu la acel ton de
ironie înduioșată și familiară, cu care Vania era obiș-
nuit din anii cei mai fragezi.

– Stai așa! Ia întoarce-te, să te văd din toate păr-
10 țile... Bre, bre, bre! Ia să-mi spui: succesul revoluției
mondiale atârnă oare de mătura asta din bărbie și de
stogul de fân din cap? Apoi, să mi te îngrași! De
schelete se sperie și femeia cu cel mai vulcanic tem-
perament... Dar costumul – Dumnezeu! – ce fa-
15 son!... De unde, mă rog, ai găsit așa podoabă?...

– La croitorul „american” din Minusinsk, –
zâmbi Vania.

Natalia Chirilovna Varnavin, cu toți cei zece ani
în plus pe care-i avea, părea mult mai tânără decât
20 Smaragda Theodorovna. Părul ei blond ajunsese
foarte deschis, grație amestecului de alb. Dar fața îi
păstra coloritul fraged și radios al tinereții; ochii scân-
teiau, deși, din când în când, se putea surprinde în ei
o nuanță de melancolie. Rochia ei neagră – semn de
25 văduvie – învălea aceeași siluetă robustă, dar elas-
tică și agilă.

– Stai! – își aduse ea deodată aminte – am o scrisoare pentru tine. Din străinătate. Am crezut că e mai bine s-o țin la mine până ce vii. Ți-o aduc îndată.

Și ieși pe ușa dinspre buduar.

5 Vania știa despre decesul bietului Serghei Semionovici Varnavin, al cărui portret împodobea acum perețele salonului, alături de portretul primului soț – Anatol Vasilievici Voronin.

10 – Iaca! – îi întinse tiotia Natalița, reintrând în salonaș, un plic gros.

Lui Răutu îi sări inima: după plic văzu că scrisoarea trebuie să fie de la Credință, din Ciubărești.

Dar se stăpâni și o vârî în buzunar, să o poată citi în liniște acasă.

15 Pe ușa se aruncă, zburdalnică, o fetiță de vreo șapte ani, brună, de o rară frumuseță.

– Mamă, mamă! – alergă ea spre Natalița. Cine a venit cu trăsura din Năpădeni? L-am văzut pe Dumitru...

20 Vania se uită mirat la tiotia Natalița.

Știa că după bietul Serghei Semionovici nu rămăsese niciun copil.

Natalița pufni de râs la mirarea lui:

25 – E Gionna, o italiancuță orfană. Am adus-o din Neapole și am adoptat-o. Acesta este Vania, băietul lui moș Iorgu din Năpădeni, – se adresă ea către fetiță, cu un ton cald, care singur dovedea cât de adânc e sădită în inima acestei femei, stinghere și „frivole“, după judecata cenzorilor județului S***, nevoia de iubire: *nostalgia de maternitate*.

30 – Dar ce-ai făcut cu moș Ursu? Unde l-ai lăsat?

– Vine în urmă și găfaie, și găfaie, ca o batoză! – râse copilița, sărind lângă fotoliul Nataliței.

În același moment, apăru în ușă un moșneag gârbovit, care-și purta trupul voluminos, împovărat de astmă.

Zărind pe Vania își strânse puțin pleoapele:

5 – Cine-i? Cine-i dumnealui?

– Cum să-l recunoști? E Vania Răutu.

10 – Feciorul lui Iorgu? S-a întors din Sibir? A, bietul Iorgu trebuie să fie nebun de bucurie. Ia vino, pu-iule aici, să te sărut, dacă n-am putut să te mântuiesc de beleaua ceea. Le-am pregătit atunci pe toate, am pus toate la cale să te trec peste Prut. Venind la Năpădeni, te-am găsit dus. Te-am vânat prin toate părloagele și hârtoapele ținutului, – și nu te-am putut prinde. Și – de! – aveam în vremurile cele zmăi, nu cai.

15 Vania își aduse aminte de fuga lui spre Găinariii Vechi, ascuns în căruța cu fân a lui Vasilică Cornea.

„Pentru aceasta mă gonea el atunci? – se gândi el. De la ce a atârnat scăparea de Siberia!...“

Natalița găsi un moment să-i șoptească lui Vania:

20 – Bietul Costea Ursu, e ruinat cu totul, dar tot mai mult după caii lui plânge.

Răutu își explică înfățișarea jalnică a bătrânului.

„Încă o ruină!...“

25 – Am văzut dăunăzi – începu Vania ca să lege o conversație – că frumoasa casă a lui Nicanor Miulescu din dealul Ciornenilor e dărâmată. Cum s-a întâmplat așa ceva?

– Apoi, o calicic, sărmanul. Moșia îi luată de bancă. Acum e vorba s-o cumpere unu, Barhanovici.

30 Aista are să o meremetisească. Mulți boieri s-au prăpădit de aici. Moșiile lor au picat în mâinile armenilor leșiți de prin Galiția, cu toți veniți aici, ca lăcustele, de

ieri-alaltăieri, fără pantaloni pe ei. Acuma vântură banii cu lopata... Ei sunt boierii mari în țara noastră.

– Dar din ce pricină se prăvălesc boierii noștri așa – întrebă Vania –, de le pot lua locul niște venetici, aduși de vânt Dumnezeu știe de unde? Pare-mi-se, toată Basarabia noastră a ajuns o dărâmătură...

Costea Ursu își scoase o mare batistă albastră, cu suspecte nuanțări cafenii, își șterse ochii înlăcrămați și-și suflă zgomotos nasul.

– Știu și eu? – îi răspunse în locul lui Natalița – dar puțini s-au putut împotrivi puhoiului. Chiar Berceștii se clatină. Bietul Volodea se luptă din greu și chiar Ștefan Gheorghevici Cazara, dacă nu i s-a vândut cu darabana pentru datorii și Vântura, e doar din mila împărătească. Și nu numai armenii leșiți, cum le zice conu Costea, năvălesc la noi și cu toții se îmbogățesc. Numai moldovenii noștri ajung peste tot la sapă de lemn. Rar mai dai acum de o mare curte boierească, care să fie încă în mâna moldovenilor. Știu eu de ce ai noștri nu le țin piept? Poate că s-au făcut becisnici cu firea? Poate că s-oroșiți de ocârmuire?...

– Nemesis! Nemesis! Boierimea noastră are soarta de care e vrednică. Își plătește păcatele față de norod – răsună de la ușă basul lui Ivan Nicolaevici Telega, care se ivi în toiul conversației, neobservat.

Diogenul județului S***, care merita acum – prin contrastul crețurilor albite cu coloritul întunecat al feței – și mai mult porecla „Cap de negru“, sărută mâna Nataliței cu același aer de galant de modă veche, strânse prietenos mâna lui Costea Ursu și, îndreptându-se spre Vania Răutu, se opri în fața lui:

– E Vania Răutu din Năpădeni, – îi spuse Natalița.

– Sibiriacul? – îl îmbrățișă expansivul Ivan Nicolaevici. Iaca! Cine din boieri s-a ridicat atunci

când a fost luat un plod de a lor de la școală, nevinnovat, căci nici nu avea vreme să se facă vinovat?

Conversația urmă în acel jargon ruso-moldovenesc, intraductibil, în care se discutau pe vremuri la curțile boierești din Basarabia „materile înalte“.

– Îți spun, dragă cuconiță, că Nemesis – dreapta Nemesis – face pe boierii noștri să-și plătească păcatele. Au vândut norodul pentru un petec de pergament, s-au coborât până la toate josniciile și slugărniciile; și-au stors astfel cea din urmă picătură de vlagă. Și acuș, cum vrei să mai aibă puterea de împotrivire? Își pierd cuiburile părinților, le iau locul veneticii, iar ei umblă cu talgerul... Și ce ai de gând să faci acum, tinere? – se adresă el către Vania.

– Nu știu... Mă gândesc să plec în România...

– În România? – îl întrerupse aici *Cap de negru*. Stai!...

Se uită pe ferestre, în curte, scoase capul pe ușă și inspectă coridorul; închise încetșor ușa și, cotrobăind sub vestă, pescui cine știe din ce tainițe un plic:

– Iaca! Pentru asta am venit! – șopti el. Alexandru Marveevici Vătruță mi-a adus pe furis de peste graniță o ruptură de gazetă, cu un articol... Îl strășnic!... Iaca! să vi-l citesc.

Fragmentul nu păstrase din titlul jurnalului decât litera finală *u*.

Articolul însuși era intitulat *Inamicul firesc* și purta semnătura „*Nitza Vasilescu*“ și data: 3 ianuarie 1891.

„Nu-i așa de multă vreme“ – se gândi Vania.

Cap de negru accentuă la citire pasagiile care îl impresionau mai mult:

„Existența noastră este incompatibilă cu îndeplinirea idealului imperial vecin; inimizția sa în contra

noastră nu poate înceta decât în ziua în care va reuși să ne desființeze sau îi va fi pe deplin dovedit că nu ne poate desființa...

5 Soarta ne-a pus de-a curmezișul drumului Rusiei spre strâmtori. Ea nu poate merge acolo, unde o cheamă logica ei de dezvoltare, decât trecând peste trupurile noastre...

10 Acea împărăție a cercat, cearcă și va cerca să calce pe ceea ce crede dânsa drumul pe care i l-a croit providența. În drumul ei, ne găsește pe noi. Pe noi dar cercat-a, cearcă și va cerca Imperiul Țarilor să ne șteargă din cartea neamurilor...

15 De înțelegere, de compromis, de concesiuni nu poate fi vorba într-o asemenea problemă. Trăim – Rusia se ciuntește în ceea ce de două secole a încălzit poporul rusesc; reușește împărăția vecină în îndeplinirea visului ei de aur, visului pe care cu atâta credință și tenacitate l-a urmărit și-l urmărește, – statul românesc, ca și neamul românesc, nu rămâne decât un suvenir...

Rusia și România sunt două vieți care se exclud..."

– Ei, ce ziceți? – își încheie citirea Ivan Nicolae-vici Telega.

20 – Cine e acest Nitza Vasilescu? – se interesă Natalița.

– Mi se pare, e un avocat din Ciubărești, – se zice: un mare avocat, cu viitor.

– Și de ce avocatul cela o dușmănește așa pe Rosia? – întrebă și Costea Ursu.

30 Vania Răutu, entuziasmat, interveni cu vehemență:

– Nu e vorba de dușmănie! Aista-i un adevărat om de stat, care vede limpede – Rusia și România sunt, în adevăr, două vieți care se exclud, cum spune el, adică nu pot trăi împreună, – Rusia țaristă bineînțeles, –

Imperiul Țarilor, cum spune el. Negreșit, omul aista va juca o mare roală. Aiasta este și misia istorică a României: de a se pune în calea țarismului, pentru slobozenia ei și pentru folosul lumii întregi, pentru civilizația omenirii...

Natalița se apropie de el pe la spate și îi puse mâna ei plinuță pe gură, strângându-i capul la pieptul ei.

– St... st... st! – țistui ea, urmând drăguț: – Taci, nebunule, că abia ai scăpat!...

10 Vania fu prins de o înduioșată mulțumire, mirosind parfumul delicat atât de familiar, de liliac de Persia, simțind căldura acestui sân, la care de atâtea ori găsisse sprijinul și mângâierea ce îi erau refuzate la sânul mamei...

15 Sări în sus, o îmbrățișă, ca altădată, și o învărti de mai multe ori într-un vals nebun prin odaie.

– Stai, stai, zărghitule! Un flăcău ca tine poate învărti capul și la o babă bătrână...

20 – Tiotia Natalița, tiotia Natalița! Iacă, – o sărută el de trei ori pe gură – iacă, încă o dată, și iaca încă o dată! Mă duc, mă duc în România!...

Parcă i se risipiseră ultimele șovăieli: țara în care oamenii de stat pot vorbi așa, – acolo e locul lui...

Dar ce va zice mama?

25 La despărțire, Natalița îi șopti:

– La Chișinău, să vezi numaidecât pe Ecaterina Matveevna... sârmana!...

30 Plecând de la Onițcani, la suirea în trăsură, Vania fu salutat militarește de un tânăr voinic, într-o tunică militară necunoscută, care se adresă lui Dumitru cu accentul *românesc*, al bucovineanului Petre Urzică din Tiumen.

– La Pietroasa s-o iai mai bine la dreapta, că podu-i
șubred; să nu se prăbușească...

Răutu se întoarce iute spre el:

– De unde ești?

5 – Să trăiți, domnule! Din județul Vaslui, din Ro-
mânia, – dezertor...

Răutu rămase puțin perplex:

Să fie o manifestare a spiritului revoluționar în
țărâtimea românească, despre care vorbește raportul
10 partidului socialist român, în Congresul din Paris?

Își aduse aminte că mai întrezărise o figură ase-
mănătoare când intra în curtea mamei Irina.

Cap. XXXI

CEASUL DE CUMPĂNĂ

Acasă, închis în odăița lui, despecetlui cu emoție
scrisoarea din Ciubărești.

5 O parcurse pe nerăsuflăte până la capăt. Sfârși
sufocat: nu-i venea să-și creadă simțurilor, i se pă-
rea că aiurează, îl apucau amețelile.

O reciti pentru a doua oară, oprindu-se la pasa-
giile mai însemnate.

10 Vasile Credință îi scria:

„14 martie 189...
Ciubărești.

Tovarășe Pimperlic,

Ți-am primit batalamaua în regulă.

15 Te cunoștem de mult din auzite. S-a scris și în
jurnale, și în reviste, – și aici, și aiurea.

E de vină și zărghitul de Balanovici, de era cât
pe ce să rămâi sub gheață...

20 S-a legat, haimanaua, de muieră contrabandistu-
lui, când trebuia să-i încredințeze marfa. Copoii au
și mirosit vânatul.

Acuma e medic de plasă prin județul Iași.

Dar bine că s-a isprăvit, – și te vedem la clime calde.

Suntem tare bucuroși să te avem printre noi.

25 Dar cât privește țărâtimea, n-ai dreptate.

Țăranul nostru este ca și proletar. Proprietatea lui
e numai un meșteșug ciocoiesc: i s-a dat câte un petec

păcătos, de care nu-l lasă inima să se lepede. Dar nici a se hrăni din el nu poate, – mai bine ar fi pentru el să-și ia lumea în cap și să caute muncă și plată în altă parte, ca un adevărat proletar. Acum însă ciocoiul îi plătește după hatârul lui, că-l ține de chică pentru banii luați de cu iarnă pentru hrană.

De altfel, nu l-ar lăsa să plece de pe moșie nici primarul cu poliția, dacă moșierul sau arendașul are nevoie de munca lui...

Dar aceasta este o adevărată iobăgie! – se gândi Răutu. Ce vorbește el despre proletariat? Nu știe un socialist ce este proletariatul?

Scrisoarea urma:

„E firesc deci ca țăranul să caute ocrotire și apărare la socialiști, – căci din altă parte n-are de unde să le aibă.

Să vezi, de pildă, ce se întâmplă cu pădurile.

La 1864, legea așa-zisă de împrăștiare a lăsat chestia pădurilor neorânduită.

Țăranii din județele de munte aveau, din vechi, anume drepturi de folosință asupra pădurilor. Legea din 1864 spune ritos că drepturile acestea trebuie ținute în seamă și că, până la o nouă orânduire, lucrurile să rămâie în stare.

Dar ciocoi, odată ce au trecut gârla, au întors porcul de coadă și, fără altă socoteală, au pus pândari turci, – să nu mai lase pe un țăran să ia barem o creangă uscată. Și nimeni nu zice nici cărc.

Țăranii ar putea porni judecata, căci dreptul lor nu se prescrie decât la 1894.

Dar dacă cineva ar îndrăzni să le vorbească despre acest drept al lor, ar înfunda îndată pușcăria, ca răzvrătitor.

Și ar fi și zadarnic.

Cine să-i judece? Cine să le deie dreptate? Chiar dacă nu ar șede prin tribunale mai mult odraslele boierești și slugile lor, – judecătorii sunt amovibili, și dacă ar încerca marea cu degetul luând în răspăr pe vreun ciocoi, și-ar pierde lefteria și ar afla îndată unde și-a pierdut dracul iapa...

Dar cum se poate așa ceva, – izbucni în sine bietul Vania – într-un stat întemeiat pe o ordine de drept, pe domnia legilor, într-un stat constituțional?

Autorul parcă îi prevăzuse întrebarea și se însăr-cina să-i răspundă pe loc:

„Țăranii, de bună seamă, primesc cu drag povețele noastre. În județul Iași au ales chiar, la Colegiul al treilea, – care este colegiul țăranesc, pe tovarășul Ion Nădejde, candidat socialist.

Dar nu l-au mai reales.

Nu pentru că țăranii nu l-ar mai voi, dar pentru că la țară nicio propagandă nu e cu putință. Nu e lăsat să treacă rohatca târgurilor nicio gazetă, niciun manifest electoral. Iar dacă un candidat s-ar încumeta să întrunească vreo adunare în sat, acolo și-ar lăsa pielea.

Am încercat și eu o dată să-mi pun aici candidatura. M-au prins, mi-au dat o bătaie soră cu moartea – eram cât pe ce să dau ortul popii – și mi-am luat tâlpășița, am spălat putina și am fost bucuros că am scăpat numai cu două măsele scoase și o coastă ruptă.

Acum ne-am întărcat de alegeri, nu mai punem candidaturi la țară.

Și țăranii își dau seama că nu pot lupta în alegeri. Acum se răscoală din când în când, – și atunci vai de ei! Îi împușcă ca pe niște câni, îi bat până ce se udă, îi chinuiesc mai rău ca în caznele din Evul Mediu.

Încât oamenii au început să jinduiască stăpânirea rusească, mai ales de când primesc vești de la băieții

dezertați peste Prut, că acolo, în Basarabia, țarul îi jupoaie pe boieri și face tobă din pielea lor...”

Apoi partid socialist le trebuie? – exclamă fără
 5 voie Răutu. Un om ca Nitza Vasilescu, care înțelege
 primejdia țarismului, face mai mult decât o sută de
 propagandiști socialiști. O luptă „burgheză”, pen-
 tru libertăți elementare cetățenești, va putea da
 României posibilitatea de a-și îndeplini misiunea
 10 ei în istoria mondială, ca antagonistă a Rusiei țar-
 iste, – ca „două vieți care se exclud”. Dar acum, în
 zadar face Credință atâta „conspirație” la începutul
 scrisoarei. Publicarea ei ar conveni de minune cor-
 pului de jandarmi!...

Își reluu citirea:

15 „În aceste împrejurări vei fi bine venit (?!).
 Știu că ești nepotul răposatului Ioniță Răutu din
 Botoșani; – și eu sunt, de felul meu, tot de prin par-
 tea locului. Ești, prin urmare, văr bun cu colonelul
 Leonida Răutu și cu deputatul Lascar Răutu – fii ai
 20 lui Mihalache Răutu, și trebuie să fii înrudit cu
 Zaimăștii, Zahornenii, Farneștii; – toți îs oameni
 de neam și cu stare...”

Hm! curioasă concepție marxistă!

Să mergem mai departe:

25 „Cu Basarabia și cu Rusia nu mai avem legături
 directe. Ar fi bine dacă, înainte de a pleca de acolo,
 ai pune la cale vreun cerc, două, cu care să avem ra-
 porturi regulate.

Despre celelalte, mai vorbim noi când vei fi aici.
 30 Te așteptăm cu dragoste.

Salutări socialiste.

V. Credință”.

Răutu își lăsă neputincios mâna cu scrisoarea în jos.
 Ce e adevărat din ea?

Nu e numai, oare, un suflet înăcrit de insuccese,
 al unui vecinic și ireductibil opozant?

Chestia dezertorilor luă în ochii lui, pe dată, altă
 importanță.

5 În consecință, chiar a doua zi, o vizită din nou
 pe mama Irina, la care îi plăcea să stea, chiar singur,
 în odăița jocurilor de pe vremuri cu Ilenuța.

– Mamă Irina, am văzut pe aici, rândul trecut,
 un flăcău într-un *mondîr* soldătesc. Cine era acela?

10 – Cine să fie? Ia, un *dizirtîr* de peste Prut, Vasile
 Oancea din județul Covurlui, zice. Îs pline satele de
 ei. Fug ca potârnicile, de flămânzi și schingiuți ce
 sunt, sărmanii, – și bătai groaznice de-i schilodește...

– Aș putea să stau de vorbă cu dânsul?

15 – Cum nu! Slujește la frate-meu, Dumitru. Are
 și boierul câțiva...

Și strigă pe ușă:

– Măi Vasile! Vino, pentru un ceas! Vrea să-ți
 grăiască ceva conașul nostru.

20 Peste câteva minute, Vasile Oancea intră în casă,
 urmat de un țăran înalt și puțin adus din spate, care se
 opri în prag când Vania, fără să se uite la el, se adresă
 îndată *dizirtîrului*:

– De mult ai fugit din România? Și de ce?

25 – Să trăiți, domnule! – luă postură militară
 Oancea. De vreo șase luni, pentru că ne bate, nu ne
 dă de mâncare, ne ține goi, în opinci rupte! – recită
dizirtîrul, ca o lecție învățată pe de rost.

Era un rotofei scurt și îndesat, cu aer obtuz. Nu
 30 se mai putea scoate nimic de la el.

– Să trăiești, conașule! – se apropie țăranul din ușă.

Vania se rușină: numai acum băgă de seamă că e
 Niculiță, tovarășul lui de joc, fratele Ilenuței, care

cu greu putea fi ghicit sub masca aceasta de gospodar, parcă de mult trecut de tinerețe.

– A, dragă Niculiță! – se scuză, perplex Vania. Iartă-mă, nu m-am uitat la tine și nu te-am recunoscut; da amu grozav de bine îmi pare că te văd. Ia vino să mai stăm de vorbă...

Niculiță, învârtindu-și căciula în mâni, căuta să treacă peste acest incident:

– Întrebai, conașule, despre dizirtiri. Îs tare mulți pe aici. Am grăit cu ei, – povestesc grozăvii de ți se face părul măciucă... Îi ține cu ranița și cu pușca în spinare, cu ochii la soare; îi pune să alerge așa, ceasuri, că mulți cad fără duh; și-i bate cu curele, de le rupe carnea. Am văzut cu ochii mei cum unii sunt încresțați la spate. Și boierii lor, la țară, sunt lacomi și haini. Îi jupoaie de vii. Și dreptate nu le dă nimeni. Pământ n-au, dreptăți n-au... Aici la noi, zic că e rai...

Vania se posomorî.

Nu seamănă a spirit revoluționar o asemenea propagandă pentru regimul țarist...

Adevărat, mai curând, trebuie să fie ceea ce spune în scrisoarea lui Vasile Credință.

În urmă, se putu convinge că nu se găsea pe atunci aproape un singur sat în Basarabia fără vreo doi-trei propagandiști de aceștia.

Peste vreo două zile, Smaragda Theodorovna îi zise, în sfârșit, lui Vania:

– Tata te așteaptă în cabinetul său... Vrea să-ți vorbească...

Îl găsi pe bătrân primblându-se în odaia lui. Cum îl văzu pe Vania, se așeză la o masă.

– Măi băiete, zice mă-ta că vrei să ne lași pentru străinătate. Unde vrei să te duci?

– În România, tată. În țara noastră.

– Bine, măi băiete, e țara noastră; dar nu-i o țară pentru tine. Amu vreo doisprezece-treisprezece ani, erai încă copil, la ghimnazie, frate-meu Ioniță din Botoșani, unchiu-tău, care te-a botezat, vroie să te ieie acolo la dânsul; și să te înfieză, – că însurat n-a fost și copiii n-ave. Mă-ta cam vroie să te deie, că era om cu stare; și-ți lăsa toată averea cu diată. Dar eu am chitit să mă duc să văd și eu țara aceea. Și s-au strâns toate neamurile la Ieși, la Hotel Binder. Nu mi-au plăcut. Muierile sulemenite și împopoțonate ca niște... Dumnezeu să mă ierte!... Chiar fetele tinere îs nerușinate; iar bărbații... nu știu ce să mai zic. Cu toții vorbesc o limbă pocită, de nu-i poți înțelege. Era și un ghegeneral, Zaima, cam neam cu noi, se trage dintr-un soi de grecotei care ținuse pe sora bunicului meu. Și, amu, – Doamne iartă-mă! – îi ghegeneral, dar parcă-i un caraghios de iarmaroc. Se pune călare pe scaun, spune la măscări de s-ar rușina și muscalii; și când slujnica a fost adus dulceață și ține în mâni tava, el i-a și băgat mâna subt fustă. Ptiu! Dacă așa ghegeneralii au ei, ce mai țară o fi și aceea! Și i-am zis lui frate-meu Ioniță: – Nu, bădiță! Țara aiasta nu-i pentru Vania. Să mă ierți! S-a crucit și el, sârmanul!...

Vania zâmbi fără voie.

„În adevăr, se gândi el, ce impresie putea face un așa general asupra unui boier basarabean, pentru care ideea de general e nedespărțită de un fel de manechin de fier, abia articulat, cu trăznete și fulgere în loc de vorbe, cu pieptul roată, plin de decorații, veșnic înconjurat de aghiotanți în uniforme strălucite, de crunți cazaci călări, – în urale, în sunet de muzici?“

Bătrânul, după o scurtă pauză, reluă:

– Mă-ta s-a fost supărat pe mine atunci și – de! – poate am greșit. Ai fi scăpat de prăpăditul cela de Sibir și poate te deprindeai... Dar tot parcă chitesc eu că nu-i o țară pentru tine, măi băiete!

5 „De două ori dar, – se gândi Vania, – a atârnat numai de un fir de păr, ca toată viața mea să fie altfel îndrumată... Dar aș vrea să revin?...“

Însă răspunse:

– Dar, tată, ce să fac eu aici? Nici nu-mi pot is-
10 prăvi învățătura, că nu mă lasă la universitate...

– De, măi băiete, ai și tu dreptățile tale. Când
Dumnezeu ți-a dat capul, ar fi păcat să rămâi fără în-
vățătură. Dar Tosia și Costea au murit; și amu te
duci și tu. Eu sunt bătrân, – să-mi închid ochii, așa,
15 singur, și să-mi știu casa fără stâlful ei...

Bătrânul se întoarce; plângea tăcut, fără să-și
șteargă măcar lacrimile.

Vania își simți gâtul strâns de un nod și cu greu își
putu descleșta gura. Luă mâna bătrânului și o sărută:

20 – Ce să fac, tată? – abia își stăpâni plânsul și el.
Vezi ce viață aș avea aici, ce viață am avea noi cu toții?
Și amu jandarmii îs în sat... Apoi, cine știe?... Poate că
până când mi-oi mântui eu universitatea, s-or schimba
vremurile și m-oi întoarce la Năpădeni.

25 Bătrânul începu să plângă în hohote; își clătina
numai capul.

– Tată, tată! – plângea acum Vania de-a binelea.
Dacă vrei, rămân. Spune numai un cuvânt! Oi răbda
ce a da Dumnezeu.

30 Bătrânul își întoarce capul spre el, își șterse
lacrămile și-l privi scrutător, cu neîncredere:

– Nu, măi băiete! Și mă-ta crede că e mai bine să
pleci. Voi aveți amândoi mai multă minte decât mine.
Trebuie să fie mai bine așa. Și dacă Dumnezeu mi-a

da încă zile și putere, m-oi duce și eu peste graniță
să te văd, – numai să nu te duci pre departe.

5 Vania sărută din nou, în tăcere, mâna bătrânului;
acesta îl trase la dânsul, îl îmbrățișă și-i strânse
capul la pieptul său de uriaș.

– Așa a vrut Dumnezeu, măi băiete! Mi-a dat
trei feciori, – unul s-a înecat încă din gimnazie, al-
tul s-a împușcat de năpastă, iar tu te duci în străini,
lași Năpădenii, care din moși-strămoși erau stăpâniți
10 de Răutești. Și cine știe pe ce mâni or încapè, după ce
m-a lua Dumnezeu! Și tu, iar ai să duci, poate, viața
cei mai amară... Ai mintea prea aprinsă și inima chiar
de foc. Pe aiștia, oriunde, nu-i iartă lumea... Nu de-
geaba au fost în neamul nostru și de aiștia... Unul a
15 pierit în țeapă, sub Vasile Lupu Vodă... Dar pentru
de ce taman amu să fie iar unul?... De! să fie cum a
vre Dumnezeu, – schimbă brusc vorba conu Iorgu.
Mă-ta spune că ți-a ajunge pentru trai vreo două sute
de ruble pe lună. Ți-oi da și mai mult, ca să fie vreo
20 mie de lei de ai lor. Am să am eu grijă de tine... Dar
dacă ai învăța, să scrii și cu slova noastră veche...

Bătrânul tăcu, dar Vania înțelese; și, îndurerat,
își lăsă capul în jos.

25 Smaragda Theodorovna îl aștepta pe Vania în
buduarul ei, liniștită în aparență și sigură de dânsa.

– Așa e mai bine, – îl primii ea din nou, în ru-
sește. Ai deschisă calea pe care tu singur ți-ai ales-o.
Ce vei găsi la capătul ei, nu știu. Eu n-am nicio vină.
Am făcut ce-am putut pentru a-ți da o altă îndru-
30 mare. Ai fost însă totdeauna mai accesibil înrăuriri-
lor lăaturalnice. Pentru tine, de mic, cuvântul unui
țigănuș sau al unei țarance avea mai multă greutate
decât tot ce-aș fi putut spune eu. Dar e în zădar să
mai vorbim despre acestea. Nu vei fi obijduit. Vei

avea la timp partea ta. Vei înțelege însă că un bărbat are mai puțină nevoie de avere decât o femeie măritată cu un magistrat... Acuma ce ai de gând să faci?

– Aș pleca la Chișinău, să stăruie pentru un pașaport. Nu este așa de ușor de căpătat, pentru un fost deportat politic, autorizația de a pleca în străinătate.

Cap. XXXII

UMBRE

Când *caleașca* din Năpădeni se opri în fața Hotelului „Paris“ din Chișinău, Gaspar Gasparovici Nazarian – zis și „Gazeta Basarabiei“ – se găsea la postul lui de observație, pe terasa din fața hotelului.

Părea foarte îmbătrânit; zărind însă pe Vania Răutu la coborârea din trăsură, se ridică pentru salutul sacramental, cu care primea pe toți musafirii hotelului.

Vania îl revăzu cu mulțumire și alergă îndată spre dânsul.

– Bună ziua, Gaspar Gasparovici! Îmi pare grozav de bine să te găsesc, după atâția ani, voinic și sănătos!

Gaspar Gasparovici, din politeță, nu vroia să-și dea pe față lipsa de memorie față de un mușteriu care îi vorbește cu atâta prietenie.

Vania își dădu seama de efortul lui de reamintire și începu să râdă:

– N-ai să mă recunoști, Gaspar Gasparovici! Nu m-ai văzut mai bine de zece ani... Eram încă elev de liceu. Sunt Ion Răutu.

Fața moșneagului și mai cu seamă chelia, întotdeauna sanguine, se luminară acuma ca o tingire de aramă.

– Băiatul lui conu Iorgu din Năpădeni? A! Ce bine-mi pare că te văd. De când ai scăpat din Siberia?...

Chiar în seara aceea, Gaspar Gasparovici – nerăbdător de a pregăti un subiect interesant pentru conferințele lui de la „Clubul dvorenilor“ – apăru în camera lui Vania.

5 Fu însă silit să-și descarce întâi el noutățile:

– Da, da! multe, multe s-au schimbat aici în zece ani! Ștefan Gheorghevici Cazara, săracul, stă mai mult la Vântura cu Paulina Andreeva. De când a căzut la alegerea pentru mareașalatul Basarabiei, parcă îi e rușine să-și arate capul. Și cu averea s-a
10 cam încurcat. Ehehe!... Unde sunt balurile cele vestite, în care Paulina Andreeva era înconjurată ca o împărăteasă!... Feodor Feodorovici Carpinski, în sfârșit, a reușit... Și acum e mare și tare. A putut
15 mătura și pe guvernatorul cel vechi, pe generalul Hvost-Berezinski, – Apolon Apolonovici, Dumnezeu săl ierte! – Că a și murit de necaz. Zicea că-i prea slab cu moldovenii. Și a adus pe guvernatorul cel nou, Stranițchi, Matvei Afanasievici...

20 – Tot general e?

– Țivil! – răspunse cu o nuanță de dispreț în glas Gaspar Gasparovici. Ia, din cei care își fac cariera în anticameră! – se uită el cu oarecare sfiiciune spre
25 ușă. Dar îi cănos, lucru mare! Cum a venit, a și început prigoana împotriva moldovenilor și a liberalilor. Vai de mine! Ce liberali moldoveni mai sunt pe aici, pe la noi prin Basarabia? Dar dumnealui s-a înhăitat cu domnii Matu și Pavlușa Brașevan. Hehehe! Aiștia au ajuns acum cei mai strașnici ruși, – deși neam de
30 neamul lor nici n-a trecut pe lângă rus.

– Pe Pavlușa Brașevan îl cunosc. E fiul lui Alexandru Ivanovici, care se însurase cu nașa mea, coana Anica Mesnicu din Corbeni, la noi, în ținut. Numai nu înțeleg ce caută el pe aici și cum de-a ajuns la

vreun rost. Dar Matu, – care Matu o fi? Am fost la școală cu unul – la pastorul Faltin, de unde fusese dat afară îndată, de stricat ce era, – și la liceu o bucată de vreme, că mult n-a stat nici acolo... Andriușa
5 Matu, fiul aceluia monstru din Stăuceni... N-o fi el?

– Ba-i chiar el. Tatăl lui a murit și, așa ticălos și târâie-brâu cum era, i-a lăsat totuși o avere frumoasă. Și atunci a descoperit că se trage din boierii moscoviți și a întemeiat o gazetă. Hihih! – râse nu fără răutate de concurent, Gaspar Gasparovici – o foaie
10 de varză, dar plină de venin. Se cheamă „Russkaia Pravda“ (Dreptatea rusă). Pentru aceasta, a avut nevoie de Pavlușa Brașevan, că el, cu învățătura lui, abia dacă poate citi – cât mai poate! – dar de scris, cel mult o iscălitură. Și aiștia îs acum oameni mari în Basarabia noastră.

Vania oftă.

Apoi, aducându-și aminte de scrisoarea lui Cre-dință, întrebă:

20 – Gaspar Gasparovici, era pe vremea mea un seminarist, Andrei Găină, un prieten, dar l-am scăpat din vedere. Nu vei fi știind – Dumneata știi toate! – ce a devenit el?

– Găină... Găină... Am cunoscut un tânăr preot
25 Găină, din Perieni.

– N-o fi Andrei?

– Iată, nu-i știu numele de botez. Dar voi afla.

Răutu hotărî să se adreseze cu cererea pentru pașaport și pentru autorizația de plecare prin marele ad-
30 vocat al Basarabiei, Constantin Dimitrievici Chirilă.

Acesta, ca de obicei, îl primi cu gesturi largi și cu tunete în voce, care însă șuierau puțin printre dinții falși.

Dacă părul său, văpsit în culoarea mahunului aprins, îi trăda adevărata vârstă, voiciunea și neobosita lui energie dovedeau o inimă nebănuț de tânără.

– Aaa! – exclamă el aflând „cu cine are onoarea“.

5 Sporește tabăra noastră! Ținutul S***, cu așa stăpân la Năpădeni, va fi din nou în fruntea Basarabiei.

Vania, foarte jenat, îi explică motivele vizitei sale și zădărnicia nădejdelor ce se pun în el, ca viitor stăpân al Năpădenilor.

10 Constantin Dimitrievici îl ascultă cu multă bunăvoință. Și dacă deveni mai puțin jovial, rămase tot așa de prietenos:

– Înțeleg, înțeleg, frate! Bietul conu Iorgu! Dar dacă așa ni-i soarta!... Poate am să te ajut eu în treaba
15 aceasta... Am și eu prieteni la care pot apela, și aici, și la Petersburg. Chiar peste vreo două zile trebuie să plec la Petersburg pentru procesul Bartic; și atunci aranjăm noi treaba. Vor fi de aranjat și lucruri pentru viitor. Că dacă nu mai vii înapoi – și e puțină nădejde –
20 trebuie găsită vreo înjghebare pentru avere, să nu rămâi acolo, peste hotare, pe drumuri.

– Ați spus că plecați la Petersburg pentru procesul lui Bartic. Care Bartic? Vasile Petrovici? Iar a făcut vreo poznă?

25 – Hohoho! – reveni iarăși la jovialitatea lui și la gesturile-i largi, Constantin Dimitrievici. Mare poznă! Cea mai mare din toate ne-a făcut-o, – a murit!... Și o avere ca din povești: zeci de mii de fâlcă de moșie; zeci de milioane de ruble pe la bănci; și
30 alte zeci de milioane pe care le-au găsit prin sertare, prin fețe de perină, prin oale cu unt topit, turnat pe deasupra monedelor de aur și chiar a bancnotelor. Hohoho! Și niciun testament! Și nicio rudă într-un grad apropiat! Cum îl cunoșteam eu, trebuie s-o fi

făcut dinadins, blăstămatul, ca să încurce lumea. Acuma e un proces cum nu cred să mai fi fost vreodată altul...

– Dar aveți să lipsiți mult din Chișinău? Mie
5 mi-e teamă să nu mă săcăie aici. Poliția din Basarabia nu-i prea deprinsă cu foștii deportați politici. Din Năpădeni m-am și grăbit să plec, pentru că năvăliseră jandarmii. Oamenii sunt spărieți, tata e necăjit, mama e supărată...

10 – Eu mă întorc cel mult în zece zile. Dar până atunci, te duci cu un bilețel de la mine la polițmaisterul nostru. Îl cunoști pe Babaré?

– Babaré? Nu-l cunosc. Se vede, un francez, după nume.

15 – Hohoho! – izbucni într-un formidabil acces de jovialitate Constantin Dimitrievici – e moldovan get-beget, coada vacii, stilizat în franțuzește de birocrația rusească, căreia i-ar plăcea și chinezi mai bine decât moldoveni. Pe tatăl său, răzâș chiabur din
20 Costuleni, îl chema Babă-rea, adică *Babă ră* în moldoveneasca noastră. Și din cancelariile rusești a ieșit franțuzul *Babaré*. Hohoho! Dar e un om cumsecade și am să-l rog să te ocrotească, trebuie să-l cunoască bine și pe conul Iorgu. Cred, de altfel, că ar fi mai bine să mai stai pe aici – cel puțin până la iarnă –
25 că epidemia de holeră care s-a întins acuma până la Benderi, pe Nistru, – în puține zile va trece desigur dincoace, – a silit pe români să ridice o carantină la Ungheni. Astfel, orice călător trebuie să steie vreo două săptămâni la graniță, în niște barăci
30 puturoase, sub supravegherea lor medicală.

Preotul Găină din Perieni s-a dovedit a fi chiar Andrei, unul din membrii primului cerc revoluționar,

întemeiat pe vremuri de Vania Răutu la Chișinău, sub egida Undinei.

Cum a ajuns popă? – se mira Răutu. Era un băiat tăcut și timid, foarte moldovenizat, – dar, ca
5 toată lumea din cercuri, revoluționar și... ateu!

Perienii se găsesc numai la vreo douăzeci de verste de Chișinău, la puțină depărtare, în lături, de șleahul Hânceștilor.

Se hotărî să-l viziteze.

10 Plecând dis-de-dimineată din Chișinău, în vreo două ceasuri ajunse, – cu o trăsură de piață cu doi cai – în frumosul sat moldovenesc, înecat în grădini, pe malul Cogălnicului.

15 Părintele Găină, foarte tânăr încă, brun, cu o scurtă barbă mătăsoasă și coama popească ondulată, îl salută prietenește, – dar cu oarecare nedumerire.

– N-am știut că ai revenit. De la nenorocirea ce s-a întâmplat cu bietul Vasile Giurilă – despre care știu de la tatăl său –, am crezut că vei fi pierit și tu pe
20 acolo... Iată și preoteasa mea – Anisia Ivanovna...

Era o femeie încă foarte tânără, dar prea voluminoasă, cu fața rotundă, albă și rumenă, cu ochii adormiți – un tip clasic de fată de popă.

25 Răutu, sărutându-i mâna, se simți jenat și nu mai puțin și părintele Găină, pentru că, aducându-și aminte de ce învățase la școala eparhială din Chișinău, mama preoteasă, ca înțepată, își adresă salutul într-un limbaj româno-ruso-francez:

– Sunt prea *charmée*¹ de *znamenstva*² matală...

30 Stătea cu mâinile subpuse la sân; și, neputincioasă, surâdea, rotindu-și ochii.

¹ *Charmé*, -e (fr.) – încântat, -ă (n. ed.)

² *Znamenstva* (rus.) – cunoștința (n. ed.)

Se vedea cât de colo că bietul Găină a luat-o numai pentru a-și asigura o parohie...

– Să stăm, Vania, în grădină mai bine, până ce se pune masa – ai să stai la masă cu noi? – Acolo, sub
5 părul bătrânesc, putem sta liniștiți de vorbă... De când nu ne-am văzut, avem multe de vorbit... Mă tem să nu ne găsim cu totul înstrăinați...

Așezați pe o veche bancă, pe jumătate dărâmată, la umbra părului, tânărul preot se grăbea să se descarce:

10 – Te vei fi mirat găsindu-mă în preoție? Să mă crezi că nu m-a hotărât numai nevoia de o bucată de pâine, – deși, pentru un sărac fiu de dascăl de la o biserică de sat, fără alte studii decât seminarul, nu e ușor să-și găsească vreo altă îndeletnicire... Dar,
15 gândește-te, după prăbușirea *Narodovoliei*, – dacă în restul Rusiei e o mortăciune, ce trebuie să fie în Basarabia? Ce era să fac? Eu n-am în mine aluat de inițiator și de organizator... Știi că eu am ținut întotdeauna la neamul nostru moldovenesc. Pentru el
20 am fost intrat în revoluție – nu ca tine sau ca sărmanul Prestea, care din revoluție ați venit la moldovenism. În starea de azi însă, numai popa poate veni în atingere cu norodul... Și iacă-mă-s... M-am jertfit... E greu... Dar ce să faci?... Vremea noastră nu e
25 o vreme de mari probleme, mai ales pentru un fiu de dascăl de țară.

Isprăvindu-și spovedania, popa Găină privi spre Vania cu nădejdea absolvirii.

Acestuia i se făcu milă.

30 Cunoștea prea bine situația reală a popimii din Basarabia, pentru a-și da seama ce putea în realitate face Găină, în calitatea lui oficială, sub ochii jandarmului.

„Și Găină, totuși, e dintre cei mai buni – Doamne!“ –, își zise el.

Îi răspunde însă ca un vechi prieten, expunându-și planurile sale de așezare în România:

– Dragă Găină, ia să-mi spui: nu s-ar putea oare înjgheba aici un cerc, cât de mic, care să se țină în legătură cu mine? Să fiu cel puțin înștiințat de ce se petrece la noi.

– Sunt foarte singur, dragă Vania! – răspunde părintele cam încurcat. Ne întâlnim din când în când câțiva intelectuali moldoveni – poate nu-s oameni de mâna întâi, dar cu bunăvoință. Nicolae Patrașcu e acum medic tocmai în Ackerman, nu poate veni. Dar chiar poimăine, dacă vrei, ne-am putea aduna doi-trei la Dașa Staroverov, – o cunoști – e fiica mai mică a vechii tale gazde; a fost și prin cercurile noastre. Acum este institutoare la o școală orășenească de fete. Locuiește tot în casa părintească, în care ai stat. Îl voi aduce și pe Porfir Gavrilovici Gheorghită, – e un om de vreo cincizeci de ani; dar mai tânăr ca noi toți cei de aici; e judecător de pace pe aproape – cât o mai fi, – că e văzut rău pentru că în judecată vorbește moldovenește cu țaranii. Apoi e Brânzariu Semion, tovarăș de clasă cu tine; – nu a descoperit chiar praful de pușcă; dacă ții minte, Scarnitz îi zicea *Sempronius Brenzarius Constipatus*, dar acum l-a mai luminat Dumnezeu, – e foarte bun moldovan, deși, ca grefier la tribunal, trebuie să se păzească...

La ora fixată, Răutu sună la casa Staroverov, din strada Pușkin.

Fu întâmpinat de Dașa Staroverov, care, ca și cum numai ieri s-ar fi despărțit de el, a reluat fără nicio șovăire tonul familiar de altădată:

– Îmi pare bine, Vaniușă, că te văd voinic și plin de viață. Mi-a vorbit Găină, – nu-i curios să-i zic *părinte*? – zâmbi ea.

Era acum o femeie de vreo douăzeci și cinci de ani, fără multă frumusețe, dar plăcută și inteligentă.

– Sunt mulțumită de încercarea ce-o faci – îi spuse ea –, sunt moldovancă numai după mamă, dar văd la școală ce înseamnă a lipsi pe copii de limba lor maternă. Să nu-ți pui însă prea mari nădejdi în cei ce se adună aici. Suntem numai umbre ale trecutului, care vrem să ne înșelăm că trăim. Se va vorbi foarte mult, dar se va face prea puțin. Nici că se poate face mult astăzi.

În curând, veniră și Găină, cu Porfir Gavrilovici Gheorghită și Semion Brânzariu.

Deci, în afară de Vania Răutu și de amabila amfitrioană, numai trei bravi ostași pentru cultura națională s-au strâns în jurul steagului...

Pe cât Brânzariu era de masiv, serios, tăcut și... șters, pe atâta Porfir Gavrilovici era mic și vioi, guraliv și neastâmpărat ca argintul viu.

Părea a fi singurul om viu aici, deși fără cultură deosebită și fără orizont politic.

Răutu a socotit că e mai bine să apuce taurul de coarne:

– Domnilor, pe intelectualii basarabeni îi apasă un mare păcat. Chiar prin învățătura lor și prin izolarea lor de cultura românească, ei sunt înstrăinați de masa poporului nostru. Însă noi moldovenii – românii – avem o mare sarcină de împlinit. Rusia țaristă stă în calea progresului omenirii întregi. Sfărâmarea ei e de o însemnătate covârșitoare pentru istoria lumii. Un tânăr bărbat de stat român, dar cu mare viitor, Nitza Vasilescu din Ciubărești, a spus că Rusia și România sunt două vieți care se exclud, adică nu se pot împăca. Lupta împotriva țarismului e o datorie nu numai față de neamul nostru, dar și față de

civilizația omenirii, față de viitorul social. Asupra intelectualilor basarabeni cade în întâiul rând sarcina de a trezi cugetul național al țărănimii noastre și, pentru aceasta, de a-și însuși ei înșiși cultura românească.

5 A pune începutul unei înjghebări în vederea aiasta – este și ținta adunării noastre.

„Conspiratorii“ se privă cam perplexi și spărieți.

Numai Porfir Gavrilovici Gheorghită se arătă mai jovial, dar parcă totuși nu-și dădea seama nici el
10 de gravitatea problemei, – sau nu punea mare preț pe colaboratorii eventuali din Basarabia:

– Neamul aista nu va pieri niciodată! – erupse el. A ținut piept tuturor năvălirilor, – cine n-a călcat pământul aista?... Și aici suntem! Și vom fi! Dar
15 ne trebuie ajutor și de peste Prut, – și domnii nici nu vreau să știe de noi, – de frica rusului...

– Mă așez eu în România, – declară Răutu.

Discuția a urmat anevoie, până dincolo de miezul nopții.

20 A fost fixat un plan de acțiune, elaborat un statut, discutate persoanele care ar putea fi eventual atrase într-o acțiune de asemenea natură, care – fiind clandestină – nu era cu totul lipsită de primejdie.

Vania își stăpânea, melancolic, surâsul.

25 Astfel se născu primul „cerc cultural moldovenesc“ din Basarabia, cu scopul de a răspândi învățătura, de a trezi conștiința națională la norodul basarabean și de a stabili legături mai strânse cu România...

30 Slabă oaste, sărac arsenal pentru deșteptarea Basarabiei și pentru răsturnarea țarismului...

Lui Răutu îi venea să plângă. Ar fi fost mai mulțumit, dacă ar fi fost întâmpinat cu ostilitate fățișă.

Dar această gelatină!...

Cap. XXXIII

AMĂRĂCIUNI

Două-trei întâlniri, în zilele următoare, amărâra pe Răutu și mai mult, dovedind și cu mai multă plasticitate că „fumul patriei“ nu e întotdeauna „dulce și plăcut“.

Mai întâi, în camera lui de la hotel, ceru *pozvolenia* de a-l vedea fostul mareșal și stăpân al Borosenilor, Petre Constantinovici Bârsianu, de care Vania își
10 aducea aminte numai în strălucirea lui de „șef“ al nobilimii din județul S***.

În fața lui stătea un bătrân în haine peticite, lustruite de vreme, care cu greu își păstrau aparența de curățenie. Lunga-i barbă albă se nuanța, de neîngrijire, cu fășii de păr gălbui-verzui. Ochii șterși îi lăcrămau când, urmărindu-l cu privirea, îl salută pe Vania cu o voce plângătoare și tremurătoare.

– Vii din Năpădeni? Ce face moș Iorgu? E bine? Dar coana Smaragdița?... Eu m-am *răzorit*¹, dragă
20 Vania, – urmă el fără să mai aștepte răspunsul. La Boroseni s-a așezat un arman galițian... Pe Rozalia o ține amu din milă la Bărbăței, ca *hoziaică*², duđuia

¹ *Razorit* (rus.) – a ruina (n. ed.)

² *Hoziaika* (rus.) – proprietară, stăpână, gospodină, soție (reg.); aici cu sensul de persoană însărcinată să administreze gospodăria (n. ed.)

Eleonora Blagea, nepoata coanei Profira Merea...
Dumnezeu s-o ierte... Copiii îs *rasipani!*... Pe unii îi
mai *stipenduieste* Zemstva la școală... alții... Dumnezeu
știe ce *polojenie*² or mai avea... *Cuda mi idem,*
5 *gospoda!*³ – își aduse aminte un crâmpiei al trecutului
de glorie.

Dar îndată, coborându-și steagul, își începu litania:
– Iar eu... eu... eu!

Bătrânul își scoase din buzunar un imund petec
10 și începu să-și sufle nasul și să-și șteargă fața muiată
în lacrimi:

– Iar eu trăiesc din *milostinia* ce-mi *pojaluiesc*⁴ bo-
ierii, când mai trec pe la Chișinău. Vania... Vania –
iarăși jalnica batistă i-a trecut pe față, după ce-și suflă
15 în ea nasul – Vania puiule, nu-mi poți da vreo zece
ruble?... N-am cu ce să-mi spal *rubăștele*⁵...

Și ochii morți îl ținutau...

Vania fu doborât.

Limba macaronică accentua și mai mult aspectul
20 tragic al acestei ruini omenești.

Într-o după-amiază, Vania se încrucișă în corido-
rul hotelului cu un ofițer de husari, înalt, foarte blond,
aproape albinos, cu fața rotundă, făinoasă și cu o mică
mustață, puțin colorată de pomadă, care îi ascutea
25 șfichiurile în sus, și cu o expresie de vițel nevinovat,
așa de caracteristică, încât Vania fu izbit de o vagă
amintire. Oprindu-se în loc, brusc, îl recunosc:

– Sereja Bili! – exclamă el.

¹ Risipiți? (n. ed.)

² *Polojenie* (rus.) – situație, poziție (n. ed.)

³ Unde mergem, domnilor? (n. ed.)

⁴ De la *pojalovati* (rus.) – a acorda, a da (n. ed.)

⁵ De la *rubaska* (rus.) – cămașă (n. ed.)

Husarul se încruntă, începu să-și răsucescă șfi-
chiurile mustății, silindu-se să recunoască pe cel
ce-l aborda cu acest aer de vechie cunoștință.

– Cum, nu mă recunoști? Sunt Vania Răutu. Ții
5 minte: Hanul Blumberg, comuna de la bariera
Buiucanilor?...

Din albinos, husarul deveni cadaveric – pe rând,
verde, galben, portocaliu, vânăt, negru; și, înspăi-
mântat, își arunca privirile împrejur, vădit stăpânit
10 de gândul de fugă.

– Bună ziua! – șopti el, în sfârșit, temându-se
totuși să-i întindă mâna.

Acesta era Sereja Bili, cel mai devotat și mai su-
pus din comunarzii de altădată, – Sereja Bili, pe
15 care Vania îl scăpase de sinucidere!...

Vania îi întoarse spatele și plecă fără alt cuvânt.

– În armată... suspect... să nu ne vadă! – bolbo-
rosea în urma lui bravul locotenent de husari, care
își revenea, treptat, la coloritul său făinos, pe mă-
20 sură ce Vania se depărta.

Și mai penibil pentru Vania a fost un alt incident.

Preocupat de afacerile și de grijile sale, încă nu
avusese răgazul să se înfățișeze „în formă“ la Ecate-
rina Matveevna Lungu – mama Taniei –, care, și pen-
25 tru dânsul, fusese ca o mamă în vremea școlăritului
său din Chișinău.

Poate și icoana mormântului stingher din Tobolsk
nu-i dădea curaj.

Într-o zi însă, Vania întâlni, pe neașteptate, pe
30 aleea principală a Bulevardului, pe Sașa Lungu, fra-
tele Taniei.

Cu tot puful gălbui care îi încadra fața, îl recunosc
de departe și se aruncă spre el cu brațele deschise,

făcând senzație în publicul mocnit ce se primbla prin acest *Corso* al Chișinăului!

Sașa, surprins o clipă, dar, probabil mulțumită fotografiilor recente ce se găseau în posesiunea familiei, își dădu îndată seama cine e atacantul. Înspăimântat, cu gestul lui atât de caracteristic, își trase pantalonii în sus ca și când erau să cadă, – porni aproape în fugă pe o alee lăturalnică și dispăru după niște tufe mari de salcâm.

Vania se opri ca fulgerat, cu brațele întinse, adunând în jurul său o ceată de curioși, care nu înțelegeau nimic din scena aceasta...

Vania recunoscuse și pe cei doi „filieri” care se țineau după dânsul tot timpul, de la sosirea în Chișinău.

De aceștia se spăriase Sașa Lungu, – cumnatul său...

A doua zi, ceru audiență la polițmaisterul Babaré, deși prejudecățile de vechi revoluționar îi inspirau fără voie repulsiune la ideea de a se folosi de protecțiunea unui polițai.

Babaré, un tip de țaran moldovan, relativ încă tânăr, dar cărunt, cu mustață groasă „pe oală”, cu mici ochi vii, se arătă foarte afabil:

– Îmi pare bine că te văd, Ivan Egorovici! Am vrut chiar eu să te caut. Am primit aici, trimisă pe urma dumatiale, o hârtie cam neplăcută. Și n-am voit să se facă zvon pe degeaba. Lumea și așa e speriată de apariția dumatiale. Ai fost condamnat în lipsă la o lună de zile de închisoare la Minusinsk pentru părăsirea samavolnică a reședinței...

În mintea lui Vania trecu, fulgerător, amintirea călătoriei romantice, prin taigaua de la poalele Saianilor, cu Spirca Varnacul.

Mai rămânea încă una care așteaptă sancțiune – aceea făcută spre a asigura pașaportul și banii pentru

evadarea Mariei Culiceeva, – ultima lui „samavolnicie” din Siberia...

„Iată unde crapă!” – surâse el melancolic.

– Nu e mare treabă, – căută să-l liniștească domnul Babaré, interpretând greșit mișcarea lui. Ai toată vremea să-ți faci treburile. Să-mi spui când vrei să-ți fac oficial comunicarea. Nu-i nici o grabă, trimite hârtia la S*** cu o adresă ca, în caz de lipsă, să fii căutat la Hotin, la Bălți, la Sorooca, la Orhei... Este, este vreme!...

– Ați primit o scrisoare de la Constantin Dimitrievici Chirilă?

– Primit, cum nu? De aceea îți vorbesc. N-ai nici o grijă. Când o veni Constantin Dimitrievici, aranjăm noi toate. Te expediem și peste Prut și – șopti el strângându-și șiret pleoapele – vei scăpa și de luna ceea de închisoare, dată de tribunalul din Minusinsk... Hihih! cum să-ți-o comunic peste graniță?...

Lui Rautu nu-i rămânea decât să aștepte întoarcerea lui Constantin Dimitrievici Chirilă.

Se simțea prins ca într-un cerc de fier, peste care nu îndrăzneau nimeni să pășească.

În orașul acesta, în care-și petrecuse copilăria, era aproape tot atât de singur ca într-o celulă izolată a închisorii.

Numai bătrânului Gaspar Gasparovici Nazarian nu îi era frică să stea de vorbă cu el. Căuta să-și adune cât mai mult material despre Siberia și asupra condițiilor de viață de acolo, preparându-și vădit referatul pentru „Clubul dvorenilor”.

În conversațiile cu dânsul, pentru Vania reînvia parcă vechea Basarabie, – Basarabia pe jumătate moartă chiar la nașterea lui, Basarabia cu boierii

moldoveni, bogați și mândri, cu viața lor de țară, cu vânătorile și sărbătorile ei, cu adunările nobilimii, cu nunți feerice și cu banchete pantagruelice...

5 Vania bătea singur, ca într-un vis, străzile atât de bine cunoscute și atât de străine ale Chișinăului.

Din când în când, întâlnea câte o figură cunoscută: îi tăia drumul vreun coleg de liceu, vreun vecin de moșie, cu care copilărise, și chiar vreo rudenie – cel mult li se încrucișau privirile sfioase sau amare, 10 capetele se întorceau și drumurile se desfăceau.

Vania înconjură de mai multe ori „Castelul penitenciar“; dar nu putu intra pe poartă și nu i se îngădui să-și revadă celula.

15 Mai multe ceasuri a stat în via *Burdujoaiei*, lângă triumphiul de plop, de unde Tania îi „telegrafia“ spre castel.

Recunosc și ferestruica celulei sale...

Își luă inima în dinți și porni în strada Mihailovsca, spre locuința Lungeștilor.

20 Ecaterina Matveevna – cu fața ei de fildeș vechi, în care vremea a gravat o rețea de zbârcituri, fără să-i ștergă trăsăturile fine, vestigii de frumuseță de altădată, – îl îmbrățișă și îl ținu multă vreme strâns în brațele ei, fără să poată grăi un cuvânt. Numai 25 zvăcnirile inimii și o ușoară tremurare a brațelor îi spuneau lui Vania toată adâncimea durerii ei.

Nici Ecaterina Matveevna nu avu puterea să-i pună vreo întrebare despre Tania, nici el nu îndrăzni să-i pomenească măcar numele. Dar între ei doi, ea 30 era mereu a treia și, în tăcerea lor, nu-și vorbeau decât de dânsa.

Gheorghe Gavrilovici Lungu nu era acasă.

Catia, de asemenea, nu venise încă pentru vacanță de la „cursurile“ din Kiev.

Iar când intră în odaie Sașa Lungu și, jenat, îi întinse mâna, Vania se ridică pentru a-și lua rămas-bun.

– Ai vrea să iei odată masa cu noi? – îl întrebă cu îndoială Ecaterina Matveevna.

5 – Acum n-am vreme. Poate când mă voi întoarce din Năpădeni, înaintea plecării peste graniță, – răspunse Vania fără sinceritate.

Dar fu înțeleș.

10 Astfel se rupse ultimul fir ce-l mai lega cu anii de școală.

Numai rupturi...

Curând după întoarcerea lui Constantin Dimitricvici, acesta îl invită să-i comunice rezultatul demersurilor pentru autorizarea călătoriei în străinătate.

15 Îl găsi alergând de la un capăt la altul al vastului său birou, gesticulând cu violență și cu adevărate răgete de furie.

– Măgari!... porci!... bestii!... canalii!... tâlhari de codru!

20 Vania stătea nemișcat în pragul ușii.

– Închipuiește-ți, frate, spun că nu-ți pot da autorizare; că, peste hotare, te vei lega cu toată emigrația revoluționarilor; și că poți fi primejdios când vei ajunge, ca singur fiu, în capul averii Răuteștilor. Idiții 25 nu cunosc măcar legile! Cer să renunți la dreptul de moștenire și vor o declarație a lui moș Iorgu în această privință. Juridicește n-ar valora o ceapă degerată asemenea renunțării și declarații. Dar suntem în sfânta Rusie și sora dumitale se mărită. Și acel Colea Berizovschi e o poamă!... Îl cunosc de la tribunalul de aici! Vor trebui poate decenii de judecată ca să poți găsi dreptate. Și cu ce ai să trăiești dacă – Doamne fe- 30 rește! – moș Iorgu nu mai este? Poți primi asemenea condiții?

Vania stând în ușa, își înfipse medianul în tâmpla stângă:

– Primesc orice condiție... numai să scap... Tata nu mă va obijdui.

5 – Dar tată-tău o să trăiască veșnic, măi băiete? – se înfurie Constantin Dimitrievici, lovind din toată puterea cu pumnul în masă.

– ... Nici mama, – adăugă cu șovăire Vania.

10 Constantin Dimitrievici se opri brusc, îl arse cu o privire și se aruncă în fotoliu.

– Bine! Dă-mi cererea și actele necesare. Îți voi redacta declarația pentru tine și pentru moș Iorgu. Te vei duce îndată la Năpădeni și când te vei întoarce, vei și putea porni peste Prut.

15 Peste două zile, Vania plecă spre Năpădeni cu drumul de fier, în imensul ocol prin Chersonia și Podolia, până la stația Popeliuhi, unde telegrafiasă să-l aștepte trăsura.

20 În stația Rasdielnaia, la o jumătate de oră de Odessa, avu o mare ispită să se furișeze în taină în acel oraș, legat de atâtea amintiri pentru el și, mai cu seamă, de amintirea Undinei și a bietului Andrei Rechinul.

Dar se stăpâni, gândind tot la ei, ca să nu-și riște viitorul.

25 După ce ieși din Basarabia pe la Benderi, trecând podul peste Nistru, se simți mai bine – se pierdea în lumea necunoscută, ca un biet atom al nesfârșirii.

Cap. XXXIV

PE POD

La Năpădeni, Vania povesti părinților demersurile făcute de Constantin Dimitrievici Chirilă și expuse condițiunile în care poate obține pașaportul.

5 Iorgu Răutu se posomorî și, suflând greu pe nas, dărăbănea violent cu cele două degete în masă.

Smaragda Theodorovna interveni, cu oarecare răceală:

10 – Nădăjduiesc, ai încredere în noi că nu vei fi obidit! – își strânse ea buzele, fugind de privirile întăritate ale lui Iorgu.

Acesta sări ars în sus și, cu gestul lui, parcă înfișând cu cele două degete pe cineva în pământ, răcni:

15 – Ai căpchiet, femeie? De obidă poate fi vorba? Dar aiasta înseamnă că nu vor să-l mai lese să vină în țară! Să rămâie în veci înstrăinat și Năpădenii pustiți, fără stăpân, în vecii vecilor... Măi băiete, aiasta nu se poate! Te-au căznit destul pentru păcatele ce îi fi făcut, ca un plod neștiutor; dar mă duc eu la împărăție... pentru ce să pățimesc și eu, și tot neamul meu, ca Năpădenii să intre pe mâni străine?...

25 Vania tăcea, palid, cu buza de jos tremurată, prinzând cu durere și cu inima strânsă fiecare cuvânt și fiecare gest al tatălui, ca și cum ar fi auzit lovituri de ciocan în piatra lui de mormânt.

Aruncând o privire spre el, bătrânul se opri brusc, îi apucă între mâinile sale capul, îl privi drept în ochi... Apoi, suflând greu, se lăsă pe un scaun, lângă masă.

5 După mai multe clipe, stăpânindu-și sughitul de plâns, se adresă încet lui Vania:

– Măi băiete, ce să facem? Fie voia lui Dumnezeu!... Dă hârtia încoace s-o iscălesc.

O iscăli fără să se uite.

10 Apoi luă un ton hotărât:

– Oi scrie și lui Zamfirache Zaima, prezident la *Sudul*¹ din Fălticeni. Ți-i văr al doilea, – mai cuminte ca alții... Și știe și slova noastră veche, cu cerdacuri. Nu l-am văzut de atunci. Dar tot socot că îți poate fi de folos printre străini... El îți va putea scrie și scrisori pentru mine...

Și atmosfera din Năpădeni deveni prea grea pentru Vania.

20 Icoana bătrânului răsărea, în fața lui, ca o arzătoare muștrare de cuget.

Smaragda Theodorovna abia își stăpâna nerăbdarea să-l vadă cât mai curând plecat.

Postul de jandarmi din sat simboliza pentru dânsa ruptura de acest fiu rătăcit al Năpădenilor.

25 Acest post deveni intolerabil și pentru Vania. El făcea cu neputință contactul cu țărani, cu tovarășii jocurilor din copilărie, cu care ar fi dorit să stea de vorbă, pentru a-și da seama de curente care bântuiesc în sufletul norodului basarabean.

30 Chiar și mama Irina, care trăia sub o vecinică tensiune și cu teama de primejdii ce le simțea amenințând pe „puiul” ei, îl îndemna la plecare.

¹ *Sud* (rus.) – tribunal, judecătorie (n. ed.)

Vania își înăbuși, în urmă, și amintirea despre această dureroasă ruptură, – care încheia cronică seculară a Răuteștilor din Năpădeni.

5 Caleașca străveche a Năpădenilor, cu Dumitru pe capră, ducea din nou pe Vania Răutu pe drumul Orheiului spre Chișinău.

Faimoasele pocnituri de bici, cu care Dumitru își mâna înaintașii celor patru cai în șir, sunau – îi se părea lui Răutu – prohodul vechii boierimi ai Basarabiei...

10 Și în drumul acesta, fiecare pod și fiecare cotitură îi aminteau de calvarul băietanului de optsprezece ani, deghizat ca ucenic de meseriaș, care, fugăr, se îndruma trudnic pe jos spre Chișinău.

15 Îi va mai fi oare dat să revadă aceste meleaguri?

În Chișinău, se hotărî, în ceasul acesta de adâncă ruptură, să-și ia rămas-bun de la doctorul Roitman, tatăl lui Moise, care își păstrase situația de om înaintat și de conducător al opiniei publice liberale din Basarabia.

20 Doctorul, hotărât, menținea conversația numai asupra planurilor de viitor ale lui Vania, eliminând orice aluzie la trecut:

– Socot că faci singurul lucru pe care îl ai de făcut... Ești foarte tânăr. Aici încă multă vreme nu-i nimic de făcut. Dacă ai fi venit în contact cu generația tânără, te-ai fi îngrozit. Până și seminariștii – viitorii popi – își poartă uniforma căpтуșită cu mătasă albă, ca să semene cu ofițerii de cavalerie. Ce să mai vorbim de alții?... Peste tot: beție, desfrâu, joc de cărți, lipsă totală de interese intelectuale. Destul să-ți spun că idoli tineretului sunt astăzi „adevărații ruși”, ca Matu și Brașevan, organizatorii profesionali ai

pogromurilor. Eu stau și voi muri la postul meu. Sunt prea bătrân, ca să pot încerca altă cale... Ar trebui să vezi însă pe vechiul tău preceptor, Vasile Vasilevici Saharov. E acum prim redactor la „Gândul Basarabiei“.

5 E cam supărat că nu l-ai căutat până acum. Îți va putea fi eventual folositor, dacă vei avea vreo nevoie în Basarabia.

În domnul obez, cu „saci“ umflați sub ochi, era greu de recunoscut pe tânărul subțirel, creț și negricios de altădată.

Cu toate acestea, întâlnirea a fost foarte cordială.

– Pleci, – mi-a spus doctorul Roitman! Ah, dacă aș putea pleca și eu! – oftă Saharov. Uite! iată adversarii cu care trebuie să lupt!... Și-i întinse ultimul număr din „Russcaia Pravda“.

Vania citi titlul primului articol: *Să știe jidanii!...*

De la primele pasagii, i se părea că e transportat cu veacuri în urmă:

„Să știe jidanii că o sută cincizeci de milioane de ruși pravoslavnici nu se vor lăsa stăpâniți de o mână de barbari, care, sub pretext de luptă pentru tot felul de autonomii, drepturi cetățenești și libertăți, sug și măduva din oasele creștinilor...“

Să știe jidanii că, dacă vor, cu constituțiile lor, să omoare o împărăție de sute de milioane, chiar cada-vrul acesteia, uriaș, ar otrăvi în descompunere Europa întreagă, – și ar pieri cu toate lipitoarele perciunate...“

Să știe jidanii că nu vom aștepta până ce își vor ascuți pumnalele: sfânta Rusie se va ridica ca un singur om și va strivi toate năpărcile puturoase...“

Creștinilor! – să fiți gata, ca la semnalul ce-l vom da, – să știe jidanii că le-a sunat ceasul din urmă...“

Semnat: *P.A. Brașevan...*

Pavlușa!...

– Vezi paradoxul, – urmă cu tristeță Saharov – jurnalul condus de mine, un rus, și susținut de burghezimea liberală, în cea mai mare parte evreiască, în cap cu doctorul Roitman, se numește „Gândul Basarabiei“ și cere școli moldovenești pentru țărani; iar organul „adevăraților ruși“ – numit „*Russcaia Pravda*“ – e redactat de moldovanul Pavel Brașevan și finanțat de un alt moldovan, Andrei Matu. Și iată ce răspunde în numărul de ieri, la cererea de școli moldovenești, sub titlul: *Arginții lui Iuda*:

„Perciunații de la «Gândul Basarabiei», desigur, în schimbul aurului străin, încearcă o manevră, în aparență anodină, cu scopul de a surpa autoritatea imperială și de a înstrăina blândul popor al Basarabiei de mama lui, Rusia.“

Încep cu școli în limba străină, ca mâne să ceară autonomia și înstrăinarea.

Arginții lui Iuda circulă...

Non olet?

Banul nu pute; dar jidanul pute.

Să nu ne silească să luăm măsuri urgente și energice, de drastică dezinfectare...“

Și iarăși semnătura: *P.A. Brașevan...*

Nu! nu mai este chip de trăit în această țară!...

Întâmplarea a voit ca, înainte de plecare, Ion Răutu să se întâlnească cu cei doi eroi de la „*Russcaia Pravda*“.

La restaurantul Hotelului „Paris“, la o măsuță din colț, ședea singur un domn, cu desăvârșire chel, galben la față, aruncând în toate părțile priviri sumbre și bănuitoare.

Pe masă, lângă tacâmul lui, puse ostentativ, în sala plină de mușterii, un revolver!...

Din șoaptele vecinilor, Răutu află că acesta este Pavlușa Brașevan, – căci nu-l putuse recunoaște.

După un schimb de vorbe de chelnerul, Brașevan se ridică de la masă și, cu un aer sfios și totodată sfidător, se apropie de Răutu:

– N-am știut, dragă Pimperlic, că ești la Chișinău... Ce mai faci?

Vania nu avu tăria să refuze mâna fiului vitreg al coanei Anica Mesnicu, nașa lui, dar îi răspunse accentuat, cu răceală:

– Mulțumesc! – și nici nu-l invită la masă.

După mai multe clipe de tăcere penibilă, – sub ochii consumatorilor, – Pavlușa se repezi spre ușă, pe unde intrase o stârpitură, ciupită de vărsat, cu un nas pleoștit, cu ochii înfundați sub arcade de orangutan:

– Andriușa! pe unde ai umblat? De când te aștept!

După o șoptă la urechea lui, Andriușa Matu clipi din ochi în direcția lui Vania Răutu, rânji și urmă pe Pavlușa spre masa lor. Acolo își scoase și el revolverul și-l așeză lângă tacâm.

Cum este chip de a suferi asemenea neomenie?...

O împrejurare făcu pe Vania să dea zor cu plecarea.

Polițmaistrul Babaré își luase concediul pentru caz de boală.

Vania nu mai putea ști ce se făcuse cu sentința din Minusinsk, nici nu îndrăznea să întrebe pe locșitorul prietenosului Babaré.

Într-o frumoasă zi de sfârșit de mai, Vania, complect echipat, din grija tatălui său, și cu lada sa de cărți, purtată pe drumuri de la poalele Saianilor până aci, se așeză în trenul ce pornea spre granița românească, la Ungheni.

Îl petrecură până la gară numai Dașa Staroverov, doctorul Roitman și Vasile Saharov.

Batista albă a Dașei flutură rămasul-bun de la țara lui natală, – simbolicul rămas-bun de tot ce fusese viața lui până acum...

Un budist, la apropierea momentului temut de reîncarnare în altă ființă, nu-și simte inima mai strânsă ca Vania în clipa în care dispăru acest semnal de despărțire...

Din stația Pârliți, rămase singur în vagon.

Iar la Ungheni văzu, după cercetarea pașaporturilor de către căpitanul de jandarmi de la graniță, că nu sunt pentru Unghenii de dincolo de Prut decât trei călători, în afară de el: un medic evreu din Constantinopole, rotund, dar vioi; un tânăr student din Caucazia, cu un caracteristic nas armenesc și cu ochii unsuroși ca măslinile; și un tip de târgoveț din Rusia centrală – bărbos, înalt, spătos, greoi și tăcut.

Căpitanul le luă pașapoartele și porni în biroul său, de unde se auzi îndată soneria telefonului.

Între timp, un enorm sergent de jandarmi pofti pe cei patru călători cu destinația pentru România să se urce în singurul vagon – de clasa treia –, care forma, din cauza holerei, tot trenul ce putea trece granița.

Vagonul fu încuiat îndată, spre a izola pe călători de restul publicului și a împiedica astfel orice contact care ar putea prejudicia interesele împărăției.

La ușile vagonului se postară, ca cerberi neclințiți, doi jandarmi.

Trecu un sfert, o jumătate de oră, peste ora de plecare normală.

Nicio mișcare.

Telefonul zbârnâia mereu în biroul căpitanului...

Călătorii stăteau în așteptare, îngrijorați...

Vania, agitat, scoase capul pe fereastră și se adresă cerberului de la ușă:

– De ce nu se aduc pașapoartele? Întârziem. Trenul trebuie să plece...

Jandarmul nici nu se uită la el.

– N-aveți grijă! Nu veți pleca fără pașaport...

Vania se așeză în colțul său, neliniștit: dacă se va telefona vreo veste despre condamnarea lui de la Minusinsk?

Ceilalți călători – fiecare în colțul lui – tăceau posomorâți, fixând ușa biroului căpitanului, fără să-și adreseze vreun cuvânt sau măcar o privire.

În sfârșit, ieși pe ușa aceea un vagmistru de jandarmi, cu niște carnete și hârtii în mână.

Se îndreptă spre vagon.

În drum, se opri însă la vorbă cu șeful stației, salutată pe vameș; apoi se apucă de o conversație, vădit galantă, cu niște duduî împopoțonate, gesticulând cu mâna în care ținea hârtiile și carnetele.

Patru părechi de ochi din vagonul trenului de hotar stăteau ațintiți la brațul care le mișca... Parcă se strecurau eternități între fiecare din gesturile vagmistruului.

Uf! Vagmistruul intră în vagon, își suflă nasul, își șterse gura, tuși și luă cu dreapta, foiță după foiță, carnet după carnet, din cea stângă.

Și strigă ca la apel:

– Doctorul Berl Silberman!

– Prezent!

– Studentul Kirkor Cartanianț!...

– Târgovețul Andrei Antonov!...

Apoi se uită la ultima foiță ce-i rămăsese în mână:

– Dvoreanul Ivan Răutu!

– Aici! – răspunse sugrumat Vania.

Vagmistruul, reținându-și foițele, înmână carnete, pașapoartele, – întâi pe rând celorlalți trei pasageri, – reciti, încă o dată, foița care îi mai rămănea, măsură din cap până în picioare pe Vania Răutu și-i întinse și lui pașaportul.

Ieși din vagon, încuind din nou ușa, și, după un semn al lui cu mâna, se auzi un fluier strident și trenul porni încet, încet printre două rânduri de sentinele.

Iată și capul podului de peste Prut...

La intrare, pe ambele laturi, siluetele imobile ale celor două din urmă sentinele...

Vagonul se apropie; pe fereastră se profilează încet, figurile sentinelor: în prima fereastră, în a doua...

Vagonul trece pe lângă ei și înaintează spre mijlocul podului.

Vania răsuflă ușurat.

Medicul oftă din adânc și, cu un aer de mulțumire nespusă, își dezumbă vesta: se văzu că era toată captușită cu manuscrise și note tipărite. Era agentul Alianței Israelite, trimis pentru o anchetă despre pogromurile ce avuseseră loc, cu puțin înainte, prin Podolia și Volinia...

În același moment, se transfigură și ceilalți doi călători.

Studentul, care se recomandă ca un naționalist revoluționar din Armenia rusească, – cu gemete și chiote de bucurie tropotea pe loc un fantastic dans triumfal.

Iar posomorâtul târgoveț scoase pe fereastră, spre sentinela uluită, un enorm pumn și-l salută din adâncul rărunchilor:

– Mama ta!...

Era un propagandist de sectanți extremiști – fu-
gar și el.

Trenul se opri la capătul românesc al podului.

5 Conducătorul rus descuie ușa vagonului, iar con-
ducătorul român strigă:

– Pofțiți din vagoane, domnilor! Pentru vămu-
ire, revizia medicală și dezinfectarea bagajelor!...

10 Pe ușa îngustă a vagonului, Ion Răutu din Nă-
pădeni se aruncă, cu pumnii încleștați, în bezna
Necunoscutului.

SFÂRȘITUL VOLUMULUI AL V-LEA

SUMAR

<i>Studiu introductiv</i>	V
<i>Cronologie</i>	XLI
<i>Notă asupra ediției</i>	LXXXIII

VOLUMUL I

Prolog

SMARAGDA THEODOROVNA

I Cortina se ridică	3
II Iorgu și Mignonetta	17
III Geniul de familie	26
IV Păstorul	31
V Avertismentul	40
VI Expertul și Aizic	45
VII În drum spre Țiuleni	53
VIII Civilizatorul	66
IX Nunta	74
X Inițierea Smarandiței	81
XI Natalița	90
XII Maternitatea	98
XIII „Cavalerii...”	109
XIV Vântura	118
XV Pregătiri de asediu	132
XVI „Dvorenii”	140
XVII „Sobrania”	149
XVIII Chioșcul	163

XIX	Pe pragul vieții	171
XX	Pecetea destinului	179
XXI	Setea de viață	191
XXII	Strategie...	207
XXIII	Feerie	214
XXIV	Mater Dolorosa	235
XXV	Grația divină	244

VOLUMUL AL II-LEA
**COPILĂRIA ȘI ADOLESCENȚA
 LUI VANIA RĂUTU**

PARTEA I. Zorile	253
I În nebuloasă	253
II Tovarăși din sat	259
III Alte amintiri	272
IV Spre prima migrațiune	280
PARTEA II. Anii de școală	295
V La pastorat	295
VI Prima vacanță	305
VII „Gimnaziul nobilimii“	313
VIII Familia Lungu	323
IX „Cal ideal“	327
X „Pușkin“	334
XI Emanciparea	343
XII Dispariția lui Tosia	351
PARTEA III. Inițierea	357
XIII „Dracul Arab“	357
XIV Războiul și revoluția	365
XV Seminaristi și „Odessiți“	372
XVI „Zwei Seelen wohnen, ach! In meiner Brust“	379
XVII Pavlușa Brașevan	387

XVIII	Iar Natalița	391
XIX	Ruptura	397
PARTEA IV. La prag	403	
XX	„Comuna“	403
XXI	Noviciatul	414
XXII	Revelațiunile Natalei	423
XXIII	„Expediția“	429
XXIV	Vraja	437
XXV	„Maturitatea“	447
XXVI	Intelectuali și muncitori	454
XXVII	Povestea Undinei	463
XXVIII	Crahul	471
XXIX	Peste prag	483

VOLUMUL AL III-LEA
LUTUL...

PARTEA I. Sub călcâiul de fier	499
I În „Castel“	499
II „Numărul cincii“	513
III Tovarășul Fany	523
IV Andrei Rechinul (Jurnalul lui Ion Răutu)	534
V Lutul omenesc	548
VI Logodnica	556
VII Blăstămatele chestiuni	565
VIII Proșopul	573
IX Jurnalul lui Ion Răutu	586
X Complotul	600
XI Iar jurnalul lui Ion Răutu	606
XII Misiunea Taniei	614
XIII Tot jurnalul lui Ion Răutu	617
XIV Visul	627
XV La Schlüsselburg	631
XVI Triumful Natalei	637
XVII Închisoarea centrală	641

PARTEA II . Spre alte zări...	653
XVIII Căsătoria.	653
XIX Pohodul	661
XX Butârka	674
XXI Volga, Volga... ..	682
XXII Obștia plutitoare	693
XXIII „Spanaua“ și „Societatea“	703
XXIV Centrala din Tiumen	714
XXV Spre zări mai senine?... ..	733

VOLUMUL AL IV-LEA
HOTARUL...

Preludiu. HOMO HOMINI LUPUS	743
PARTEA I. Antecedentele „Cazului Răutu“	755
I Zinaida Nicolaevna	755
II Mahalaua Căruțașilor	771
III Dezghețul.....	791
IV Cu etapa	805
V Zorile „Cazului Răutu“	823
VI Redivivus	841
VII Avdotia.....	861
VIII În obștie	876
PARTEA II. Zori de miazănoapte	891
IX În voia valurilor	891
X Aurora boreală.....	913
XI Singurătate.....	933
PARTEA III. Tania	947
XII Sub candela stinsă	947
XIII Rătăcirii	962
XIV Tobolsk.....	983
XV Tristia.....	1001
PARTEA IV. Peste culme...	1023
XVI Chemarea morților	1023

VOLUMUL AL V-LEA
NOSTALGII

PARTEA I. „Gioconda“	1039
I Biyuk – Sarai	1039
II În cartierul academic	1050
III Lohengrin.....	1056
IV Atentatul.....	1062
V Băltoaca	1076
PARTEA II. Varvara	1085
VI În Krasnoiarsk	1085
VII Preliminare.....	1095
VIII Viața în obștie.....	1105
IX Încercarea	1113
PARTEA III. În fața saianilor	1121
X Arcadie Tartanov.....	1121
XI Spirca Varnacul	1132
XII Artamon Danilov.....	1148
XIII Tribulațiuni de pedagog	1164
XIV Profetul.....	1172
XV „Chitaiul“	1178
XVI Aculina	1183
XVII Povestea Lisavetei	1192
PARTEA IV. Nostalgii	1199
XVIII O lovitură de vânt	1199
XIX Furtuna.....	1210
XX Norii	1219
XXI Fany	1226
XXII Luda	1234
XXIII Maria.....	1240
XXIV Otrava.....	1248
XXV „Surâsul Giocondei“	1258
XXVI Evadarea	1265

1

1

PARTEA V. „Fumul patriei“	1275
XXVII Cu „frânghiută“	1275
XXVIII Grandoare și mizerie	1288
XXIX La Năpădeni!	1301
XXX La tiotia Natalița	1309
XXXI Ceasul de cumpână	1317
XXXII Umbre.	1327
XXXIII Amărăciuni.	1337
XXXIV Pe pod.	1345

